
SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

ROČNÍK XXI.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.

TLAČOU KNIHTLAČIARSKEHO ÚČASTINARSKEHO SPOLKU

1901.

OBSAH.

Básne.

Z kratšej epiky. Od Hviezdoslava. 5) Jano Garazda, 6) Mlatba, str. 1, 97. — **Rozhovor.** Martin Sládkovičov, 28. — **Dievčina zo mlyna.** Pieseň od Sama Chalupku, 36. — **Husár.** Z Puškina Hviezdoslav, 37. — **Chvíľky šťastia.** Ľudmila Podjavorinská, 40. — **Vej, vetríčku . . .** Dlhomír Poľský, 41. — **Ruslan a Ľudmila,** od A. S. Puškina. Preložil Samo Bodický, 60. — Новый вѣкъ. Василій Величко, 65 — **Ester.** Dlhomír Poľský, 87. — **Z básní Jesenského,** 89. — **Naši vážňovia.** Kýčerský, 91. — **Cigáni.** (Puškin.) Hviezdoslav, 100. — **Pád Sodomy.** Martin Sládkovičov, 136. — **Z ballád Götheových.** Hviezdoslav, 180. — **Som voľné decko prírody . . .** Ľudmila Podjavorinská, 211. — **Z jara.** Nechtík, 243. — **Kúpila mi milá . . .** Bočko, 310. — **Z rodinných scén.** Obrázky. Martin Sládkovičov, 310, 364. — **Bola mi vôlička . . .** Národná pieseň z Dolného Hričova. Zapísal J. Krasňánsky, 334. — **Z jarných piesní.** Kýčerský, 335. — **Tieto naše . . .** Somolický, 370. — **Sentimentálne verše.** Jesenského, 450. — **Na Brtomila.** Hviezdoslava, 515. — **Krymské sonety.** Z Mickiewicza preložil Hviezdoslav, 516, 537, 685. — **Dva verše.** Martina Sládkovičovho, 591. — **Pieseň Marky Tomášovie.** Z novej básne »Gábor Vlkolinský«. Od Hviezdoslava, 601. — **Len či ty, Múso . . .?** Hviezdoslav, 646. — **Všedné rýmy.** Ľudmila Podjavorinská, 650. — **Faris.** Z Mickiewicza preložil Hviezdoslav, 681. — **Z ruskej poesie.** 1) Kde lepšie? (Peter Bykov.) 2) Anjel a dämon. (A. Majkov.) Preložila Ľudmila Podjavorinská, 728.

Novelly, rozprávky.

Mišo II. Napísal Martin Kukučin, str. 7, 49, 169. — **Naši ma poslali!** Episoda z historie júnových dní roku 1848, v Paríži. I. S. Turgeneva. Polož. J. Š., 21. — **Bál.** Napísala Timrava, 31, 83. — **Povesti z ľudu.** A. B—y, 35. — **Svätyňa, zmiznuvšia na veky.** Obraz z Pekinga. Napísal Pierre Loti. Polož. J. M., 200. — **Strašní hostia.** Z vojny roku 1877—1878. Vlad. St., 241. — **Orgovánová besiedka.** Poviestka. Napísala Marína Ormisová, 245. — **Túha života.** Črta A. N. Budiščeva. Polož Š., 316. — **Oko za oko, zub za zub.** Poviedka od I. Poľanskej, 348. — **Gummový chlapec.** Povesť od D. V. Grigoroviča. Polož. B. + F., 371, 409. — **Lejla.** Zlomok kapitoly z románu »Kotlín«. Od Svetozára Hurbana Vajanského, 473. — **Cestopisné črty.** Píše Martin Kukučin, 480, 563, 618, 694. — **Mirgorodský plukovník.** Hlava z historického románu »Getman«. N. V. Gogoľa. Polož. Š., 490. — **Zápisnica utrpenia.** Črta. C., 496. — **Zo starých časov.** Podáva Ján Lehotský, 499. — **Solo.** Erik, 518. — **Na výlete.** Novelletka. Napísala Natália Ľubomírska, 573. — **Záhada.** Povesť od Elizy Orzeszkovej. Polož. J. M., 632. — **Božie deti.** Rozprávka G. P. Danilevského. Polož. B. Š., 687. — **Dino Pongrác,** od Jána Lehotského, 726.

Dramatické hry.

Beh času. Allegorická scéna. Napísal Fr. Urbánek, str. 66. — **Testament.** Divadielko v štyroch dejoch. Od Jozefa Podhradského, 233.

Rozpravy, články.

Z listín slovenského národovca. Malý odstavec z novších dejín slovenských. Podáva J. B., str. 74. — **Matúš Čák Trenčiansky a jeho doba.** Nákres dejepisný. Podáva Julius Botto, 116. — **Kremnica a jej okolie.** A. B—y., 126, 190. — **Pamätnosti rajeckej doliny.** Spísal Romuald Zaymus, 183. — **Samuel Tomášik.** Vlastný životopis, 204. — **Pozemková otázka podľa učenia H. Georgea,** 258. — **Ján Jiskra na Slovensku.** Nákres dejepisný. Podáva Julius Botto, 281. — **O spisovnej reči slovenskej.** Napísal dr. S. Czambel, 300, 345, 439, 503, 584, 652, 716. — **Rozpomienky.** 1885—1900. A. B—y, 320, 463. — **Mesiac a jeho pohyby.**

Napísal dr. Ján Wagner, 327, 385, 424. — **Smierenie J. M. Hurbana a Daniela Licharda roku 1856.** Episoda z boja o slovenčinu. J. Škultéty, 393. — **Slovanský sjazd v Prahe roku 1848.** Jozef Škultéty, 452, 523. 658. **Z potulky kopanicami Bošáckymi po Stráňsku huť v Morave.** Od Jozefa Ľud. Holubyho, 601 — **Huňadovci.** Nákres dejepisný. Podáva Julius Botto, 540. — **Z oboru práva.** Podáva dr. A. Ráth, 593.

Slovenský jazyk, živá starina.

Svadba na Uderinej. (V Novohrade.) Podáva Julius Bodnár, str. 91, 212, 262. — **Slovenské prislovia a porekadlá.** Z rukopisov Fr. Šujanského, 267. — **Piesne z Dlhéhopoľa.** (Trenčianska stolica.) Sbiera J. Krasňánsky, 526. — **Nárečia slovenského Východu.** Podáva Fedor Houdek, 596, 729.

Beseda.

Ľudovít Štúr Michalovi Chrástekovi, str. 42. — **Pre mladých spisovateľov.** 92. — **L. N. Tolstoj o nesmrteľnosti,** 92. — **Pecná.** D., 93. — **Zo starých časov.** Prostonárodne skladal Ján Lehotský, 138, 219. — **Slovenské národné piesne.** — **Piesne z Dolného Hričova.** Sbiera J. Krasňánsky, 224, 467. — **U Jána Hollého.** Šk., 270. — **Z prvotín Jána Bottu.** 272. — **Chalupkova pieseň „Dievčina zo mlyna“.** 275. — **„Strýček Váňa“.** 277. — **Ján Jiskra a český jazyk na Slovensku.** Jozef Škultéty, 336. — **Jiskra na Slovensku.** Ladislav Konček a Fr. V. Sasinek, 405. — **Reflexie na poznámky Jozefa Škultétyho, Ladislava Končeka a Fr. V. Sasinka o článku „Jiskra na Slovensku“.** Julius Botto, 527. — **Békešská stolica.** Podáva Ján Bella, 531. — Dr. **J. K. Rumy o kanonikovi Palkovičovi** —k., 732. — **„Počátky Berlínské akademie“.** Bysterský, 734.

Literatúra a umenie.

Spisy básnické Andreja Sládkoviča, str. 43. — **Detvan.** Báseň Andreja Sládkoviča, 44. — **Eugen Onegin.** Román vo veršoch. Napísal Alexander S. Puškin, preložil Samo Bodický, 44. — К. Я. Гротъ: ОБЪ ИЗУЧЕНИИ СЛАВЯНСТВА. 46. — Dušan Jurkovič: **Poustevně na Radhošti.** 47. — **Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti.** 47, 407. — **Jaroslav Vrchlický professorovi E. Albertovi.** 48. — N. V. Gogoľ: **Revizor.** 48. — Zábavné a poučné knižky: 3) **Skrotenec** a iné články. 48. — **Rozprávky.** Napísal a vydal Jozef Gregor Tajovský. 94 — **„Zpät!“** Povesť Gustáva Maršalla, 95. — M. A. Šimáček: **Světla minulosti.** 96. — **Vedecká príloha** *Církevných Listov.* 96. — **Nauka o hospodárstve.** Napísal Andrej Bážik, 96. — **Slovensko.** Sborník statí věnovaný kraji a lidu slovenskému. Jozef Škultéty, 158. — **Dějiny české literatury.** Napsal dr. Jaroslav Vlček, 227, 740. — **Slovnik staročeský.** Napsal Jan Gebauer, 227. — В. А. Ф., ОБЪ ИЗУЧЕНИИ СЛАВЯНСТВА. 228. — ЛЕТОПИС МАТИЦЕ СРПСКЕ. 230. — **Květy.** 230. — **Časopis pre evanjelické bohoslovie.** 231. — **Český Lid.** 231. — **Rukoväť spisovnej reči slovenskej.** 279. — **Kratochwilné Zpěwy.** Šk. 279, 343. — **O Černohorcoch.** 343. — УГРО-РУССКИ НАРОДНЫ СПѢВАНКИ. Издалъ Михаилъ Врабель. 344. — СЛОВАКИ ЧИ РУСИНИ? В. Гнатюка. 344. — **Tovaryšstvo.** Šk. 407, 470, 534, 735. — **Ottův Atlas zeměpisný.** 408. — **Kotlín.** Román v troch častiach. Napísal Svetozár Hurban Vajanský. Šk., 469. — **Sbierka slovenských štvorspevov.** 472. — Ю. О. Стовика СЛОВЕНСКАЯ ЛИРА. 472. — Н. Новича СЛОВАЦКIЕ ПОЭТЫ. 536. — **Sobrané spisy básnické Hviezdoslava.** Sv. III. 599. — **Slovenski básnici v antologii N. Noviča.** 599. — **O slovenskom rytme.** 600. — **Kain, báseň od Hviezdoslava.** Svetozár Hurban, 674. — **Slovanské Starožitnosti.** Dr. Lubor Niederle, 678. — **„Viera a kresťanstvo v dvoch nových slavianskych románoch“.** Professor Ján Kvačala, 679. — **Słownik gwar polskich.** Ułożył Jan Karłowicz, 680. — **Naučenie, ktoré hodno zapamätať si.** 680.

Rok 1901. Sošit 1.

Slovenské Pohľady.

Z kratšej epiky.

5. Jano Garazda.

Od *Hviezdoslava.*

Dážď sa pustil. Prší, leje —

Zbedákali Dúbravčani:
óvi: pľuta hádam — Zle je!
naše trávy na poľani,
krásne trávy pokosené...
Len Garazda, hrubý gazda,
pípkajúc si na podstene
na lavičke zavalene,
ak sa smeje tak sa smeje:
»cha-cha-cha... Joj, múdre hlavy,
šalamúnske! Ako sa zdá,
trafili ste na pohodu,
akurát! tie vaše trávy
vymočia sa do belava,
na konope, cha-cha-cha!... No,
hajde! sušiť, hrabať — vodu —«

Prší, prší, neprestáva...

Spytujú sa kalendára:
čo pokladá? či zasekne
už raz leja?... Aha, Jano,
a storočný! čuješ: ‚pe-kné
dni na-sta-nú...‘ Chvalabohu!
pôjde chmára znad chotára —
chviľa bude, chviľa predsa!...
No Garazda, hrubý gazda,
nohu mrštil poprez nohu,
tľosknul, zhrdou stisol plecia:
»len mu verte, čo tam tára
prorok — sťa vy! z'eu-bys' chleba;
sotva i zná, čo je brázda,

či sa kúše, či sa kroji —
Ale tak vám bysťu treba!
tak chytrošom vám, trochárom —
Nebude ti ani spávať,
a čo by ho prikul Parom!
neposedí, nepostojí,
musí v poli predbehávať —«

Prší, prší, až sa šústa...

Tu v kostole zaspievali
‚Za jasný čas‘; po chorálí
i v modlitbe za farárom
zavzdychali zplna, zhusta:
ó, hej, pridrž, zastav, Bože,
žleby nebies — Pán si vládny,
ktorho ruka všetko môže;
slnka okom prezri, shliadni,
svitni — Zachráň od dôpusta...
I keď domov uchádzali,
túžili sa cestou všako,
utešili: azda, azda —
Kto poleje, ten oveje!...
Garazda však, hrubý gazda,
zpod širáka fľochnul: »ako?
plno! — Ešte len poleje;
nevidíte čmudiť Bralo?
Hoľa jak hmly súče-pradie?
nečujete ‚piť-piť‘ v sade?
Už ja stavím na to šiju,
nechcem tohto črepa nosiť:
vaše trávy — tie tam zhnijú,
ameň! ani na náručie...
Ale dobre sa vám stalo;
kvap! toť, zas začína rosiť:
hja, nuž dávno nepršalo —
Viete, čo? No, žart na stranu:
na budúce pekne-rúče,
kedy kosiť na poľanu,
mňa o radu prijďte prosiť —«

Predsa bleslo. Rozhodili,
rozostlali trávy tenko;
prevracali, obracali
s boka na bok ľahúčenko:
sušili ich v dobrej chvili,
vysušili. A to senko
rutôčkou sa zelenalo,
majránikom zaváňalo;

jak ho na voz nakladali,
‚šu-šu‘ milo šepotalo —

Garazda v tom vyšiel kosiť.

Tria synovia, tria paholci
zakosili v šticu lúky,
sťa byvoli zaborili,
zavätili sťa medvedi.
Sotva i ver’ na drholci
takom lúka bola kedy,
podstúpila toľké muky,
vycedila z každej žily
toľko krve a či rosy,
ako tá dnes, Garazdova:
tak ju rujú, kmášu, derú
z celej chuti, z plnej sily,
bez ohľadu, bez výberu,
nadurdení ani osy,
ani sršne nahuckalí
zurvalci tí neurvalí,
tovarišia sťaby z jatky,
pomocníci z Odroňova:
nešetriaci pri tej práci
stonka-ňaňka, byľky-matky,
kvietka-dietka; nestačiaci
odfúknuť si, nie si postáť,
znoj utrieť si — hja, ich chôva:
halušiek sa napukali!
krčah vinca vytrúbili.
Jak sohnali jednu postať,
už sa zvrtli, obrátili
hore rígľom zpoza sedla,
v pleciach kosy, lúče klané:
srncov jakby mali nôžky,
za klobúkmi chvojky-rožky —
I len zbroj si poostrili,
popľuli si v tvrdé dlane,
okom šmihli kruhom vedľa,
mohutne sa rozkročili:
pozajali postať druhú,
a zvýskajúc ‚hahó! huhú!...‘
šikujú ju dľa poriadky
do zápače, na úvrati
pomedzím kde štíhla jedľa,
ubehnutá jakby háju,
vypína sa strojno, hladko;
vedú vlekom ju i šmykom,
ženú, až sa snujú radky,

žchlpia uzol za uzlíkom,
zápät však i narovnajú,
uložia sa na chrbáty
k spánku s tklivým zšuchorením,
leda kvietok nalomeným
očkom vposled mrkne-mžikne —
A tá lúka, nebožiatko,
pred zbojcami nezuteká,
‚rata, hory!‘ nevykríkne,
len zavzdychá i to zticha
a kožuštek sníma, svlieka
i rubášik jarabatý...
Ženy, dievky roztriasajú
hneď za nimi svižko-chvatko,
‚trala-lala, haju-haju...‘
vyspevujú, zahúkajú —
A to slnko žiari, praží
trávu varí, kvieťa smaží,
až zaráža vonný povej,
jak z kuchyne Garazdovej;
‚šiky-miky‘ v kose zblýska,
odrazí sa od hrabliska.
Z lesa však huš! dva vetierky:
brnkom vtáčka, od veverky
skokom, či jak koník vraný
úvalinkou, priehybinkou
ponad kopček, ponad kriaček
prifuňaly, priskákaly,
zharcovaly po poľani;
ohly koscov jedličinkou,
prešumely kol hrabáček,
tej švík zdvihly u zásterky,
v lupkot onej schvatly šatku...
huk-spev niesly horou-dolou —

Sám Garazda pred stodolou
stĺpkom zastal, s hlavou holou.
Zasadeným drnčí drúkom:
hnedky zmihá na čeliadku,
aby rezko, aby rúče
zakášala, roztriasala;
hneď zas šírom po obzore
zrakom sťaby žrebec cvála
i klobúkom v tom, klobúkom
ak opáľa, tak opáľa,
‚luče‘, šepcúc, ‚luče-luče,
ovečka ty i ty koza,
poza vrchy, poza more
nazad, nazad do košiara...‘

Dúbravčan naň shora s voza:
»kýho ďasa ten tam stvára!?
Pozrite len: pohyb čudný,
jakby motal a či snoval,
strašidlom sa knísal z maku;
zvoní, či čo? — Najskôr čarí —
Hej, Garazda, ujko! sváku!
či je var' už o poludní
a váš širáň, cha-cha... zvonec!?‘
Pohrozil mu, zšomral: »háveď;
bodaj si sa skopŕcoval —
Čuš! odháňam —« ‚Muchy?...‘ »Chmáry!
keď chceš vedieť — a s tým konec,
hľaď, kde robíš, radšej —« ‚Ná, veď
ani chýru po obláčku!
Odpusťte si, milý sváčku:
my ich všetky zadurili,
až nebíčko zbelaselo;
ťaj! ako sa šutrovaly
ponad hory, grúne, skaly —‘
»Nuž, aby sa nevrátily,
vieš?« ‚Cha-cha-cha‘ pozavznelo.

Dokosili. Zprevracali,
presušili v dobrej chvili:
temer mädlí sa i kruší.
Uložili v krtín kŕdeľ
po kosienku, v dlhé rady,
prv než po ňom prestrel stíny
podvečierok krásny mladý.
A Garazda až tak zhrdel,
smiech na ústach, teplo v duši,
od krtiny do krtiny
chodí, každú popohladí:
‚tak sa kosí, tak sa suší —‘

Na druhý deň rozhodili.
Prevracali, obracali,
presúšali, vysúšali,
dosúšali v dobrej chvili:
hotovili do stodoly.
Spev-huk plnil hory-doly —
A to slnko žiari, pečie,
až sa kudlí sparou, z vriedla
tepličného jakby, senka
stebliatko sa krčí, stenká —
s čela, s líčok znoj až tečie;
ale čeľaď neustáva,
hmyrí, prtí ani mravce;

hja, Garazda, hrubý gazda,
vyškriabav sa na vrch sedla,
ztadiaľ, z chládku borovice,
pozorom ju pošibkáva.
Skorej jeho vädí znava,
rozväzuje údy, stavce,
pritláča mu mihalnice —
Tu huš! dva havrani z lesa
vyletely, zakrákaly,
zakrúžili do kolesa
ponad poľan: až kde jedľa
pomedzím, tej na vrchovci
zťažka zvisly, drepia chmurne,
‚krá-krá' teskliac, asnáď vdovci —
»Hyš-ta!« vrieskol gazda spurne,
»pľušťovníci!..« zmáchal. Kriedla
zdvihly, s pleskom zveslovaly,
utenuly v dusnej diali;
vrchol otriasol sa, kýval
chvojou, sťaby hrozil komu:
a Garazda len sa díval
meravo naň, v povedomiu
zatrácal sa — oči premnul,
skvăcol na lakeť i — zdriemnul —
Zpoza Brala v tom však ‚kuku':
najprv kochľa jakby vtáka,
rozdurená do obluku,
kostrubatá — hlava zápät
s krivým hákom od zobáka,
s okáľma, z nichž vidno kvapať
slzy čajsi žhavé — nato
perutí pár, čierna-šará,
s brky: striebro tam, hen zlato —
hruď, sťa pahreb rozjatrená —
i už vzletel — ostrý spár a
chvost ni metla — do temena
vzrastá, trieli — hrozná chmára!...
Zotmilo sa, v závoj hustý
zašly vrchy, vzdychly lesy,
zadunely bralisk tesy;
víchor zhvižďal sťaby valach,
zavyl šelmou kdesi v skalách —
cup-cup! veľké dažďa kvapky,
šum, huk priam, jak od úpusty...
‚Rata! beda!' skríkla čeľaď,
behá, chváce — márne-prázdne,
zmokne všetko pod tým slevom;
‚óvi!' zlkala, plná strázne,
‚gazda! kde ste?... naše hrabky!...'
A Garazda prebudil sa,

strhol zo sna, skočil: »ľaľaď!«
divom zdúpnel, vzkypel hnevom:
»čo to pášeš, starý blázne,
há!?...« Vhor pásťou zahrozil sa.
Nedohrozil: blysk-tresk! zkruta,
jedľou jakby párnul brázdu:
skydla sťatá, rozčesnutá:
vrchovec jej na Garazdu —
Začiahlo ho ráznym šľahom,
skotúľal sa dolu svahom,
hlavou zaryl v hŕbu sena.
Zrepetil sa predsa hnedky,
odpľúvajúc byľky-smietky,
zdvihol aspoň — na kolená,
ruky skľúčil — (Dážď sa šústa).
Desom chveje sa i smeje...
až vyjakly v pokon ústa:
»kto poleje, ten oveje — «

Mišo II.

Napísal *Martin Kukučín.*

I.

Nášmu doktorovi prikvitla depeša, krátka, ako všetky telegrammy, ale srozumiteľná. „Manželka ochorela. Prijdite. Lanić“, zo stanice najbližšej, Dolčín. Skrkval ju nervósne a vopchal do vrecka kabátika, ktorý visel na dverách „farmacie“, alebo, ak tak chcete, „ordinačnej dvorany“. Nenapadne mu totiž, aby čakal pacientov v kabáte — ba práve rozopäl i košeľu mušelienovú na prsiach, i rukávy vyhrnul, aby ho neobťažovala. Keď depešu zariadil, nahol sa otvoreným oblokom na piacu — jeho byt je totiž na piaci — či nezazre dákeho človiečka dakde, čo by bol náchylný i pohnúť sa. Pod velikou jahodou na piaci leží rozvalený krivý Marko: hlava v chládku, všetko ostatné na tuhom odpoludňajšom slnci. Chrápe, ani čo by pílil a nepočúva, čo si rozprávajú naši ctihodní starci Ante a Zorzi a ďalej od nich starý Tomić a melancholický Dominko. Pensisti všetko — ľudia, ktorým vypadla z ruky motyka a čakan. Zato sú stálou ozdobou našej piace. Neprejdeš po nej, aby ťa nepozdravili, alebo dačo neprivolali, alebo aby neurobili poznámku o tebe medzi sebou. Oni zvedia prví, čo nového v meste. Komu sa okotila koza, koho vypovedal don Roko, koho i na koľko odsúdili do chládku na občine, komu zase vynadal doktor, alebo aké ryby doniesli na piacu. Keď som čítal v oktáve Antigonu a pozdejšie ju videl predstavenú v Národnom divadle, všetko sa mi zdalo jasné a prirodzené, len jedna vec mi nešla do hlavy: chór starcov.

Títo starí musia byť všade, všetko videť, do všetkého sa miešať. o každom slove Antigony alebo Kreonta vyspevovať po pol hodiny, a to vo veršoch — a akých cifrovaných ešte! Držal som ich za výmysel Sofokla, za zlomyseľnosť, aby neborák oktaván mal sa nad čím potiť a hlavu ubolenú lámať.

No keď som vstúpil po prvý raz na našu piacu a videl na nej našich pensistov, pochopil som, že je to vec reálna a odprosil v duchu sto ráz starého Sofokla.

Krivý Marko akýmsi inštinktom prebudil sa i skočil na nohy, len čo sa doktor vyklonil z obloka. Vie, že jeho potrebujú teraz, a jediným dlhým skokom našiel sa pod oblokom farmacie.

„Zavolaj mi Lešu," rozkazuje mu doktor.

Marko drží čiapku, ktorú pochytil kdesi od financa, pod pazuchou. Pozerá rozospatým okom dohora; každé slovo doktora doprevádza pohybom vlastných úst, pokrytých temer úplne rozčuchranými fúzami. Robí to možno od veľkej úslužnosti, a možno mu i treba každé slovo poprežúvať, ak ho chce zasadiť do tvrdej hlavy a nevyviesť v nedorozumení dáku hlúposť.

„A na kedy?" pýta sa doktora.

„Zaraz."

„A kde?"

„Sem."

„So živým a či na prázdno?"

„So živým."

„Dobre — budete slúžení!" S tým i odfujazdil od obloka.

„Živo" dľa Daničićovho slovníka znamenalo by zviera vôbec. Na našom ostrove „živo" znamená koňa, mulu, mulicu — tedy každý prostriedok premávkový, ktorým my dišponujeme, okrem osla, ktorý sa volá podivným spôsobom „tovar". Koza, ovca — vôbec všetky zvieratá — i mrcha žena k tomu — poctené sú všeobecným názvom „beštija".

Doktor, vybaviv túto najsúrnejšiu robotu, začal prezerať svoju torbu, ktorú na takéto výlety nosieva, t. j. kapsu s liekami a nástrojami. Keď sa presvedčil, že je v poriadku, hodil sa na kanap a rozmýšľa o márnosti svetskej. Teraz si zdravý, ako manželka Lanićova bola bez otázky zdravá — a o hodinu môžeš chorieť! Márnosť sa počala miešať s nemárnosťou do jednoho klbka — to sa všakovak snuje a navíja: slovom, nezvedel, iba keď zaspal.

Čo sa divíte! Po obede a v Dalmácii k tomu! I najbystrejšia hlava oťažie, keď nevieš, kde by si sa zavliekol od horúčavy. Myšlienky majú putá olovené a celé hodiny nevieš, či spíš, či nespíš; či si triezvy, či opilý.

Zobudil ho nehorázny štabarc, aspoň jemu sa zdalo, že nehorázny. To sa otvorily dvere na farmacii. V nich stojí chlapina, dobrú hlavu vyšší od priemernej výšky chlapa, s červenou čiapočkou šibenskou na hlave. Šibenská — lebo sa dorábajú v Šibeníku, tedy nie že by chlap bol súci na šibenicu. Má čierne fúzy: ako vždy i teraz rozčuchrané. Sám v sebe vysoký, zdá sa ešte vyšším, lebo je chudý. Pritom je postava dosť nesúmerná. Výška, čo presahuje

normál, môže sa privlastniť pedálom, ktoré sú ako Žažkov, dlhé totiž. Môže sa i o ňom povedať, čo nemá v hlave, má v nohách. Len chodidlá nie sú dlhé, ako by ste mysleli. A možno je to optický klam, lebo krpce sú pekne šité a nie neokrúchané; okolo nôh niet toľko onuciek naokrúcaných, ako pri našich Oravcoch, iba jedny punčochy pletené z domácej vlny.

Zodvihol ruku k hlave a postaviac sa do frontu, pozdravuje po vojensky doktora. Kde sa naučil salutovať, neviem, lebo vzdor tej výške neslúžil nikdy kráľa.

Tento dlháň nosí krátke meno Leše. Zo sedliackej ctižiadosti nadelili mu meno pri krste, o akom u nás nikdy nikto nechyroval — Alexander, alebo, ako to tu vyslovujú, Aleššandro. No poneváč je to dlhé pre naše jazyky, skrátili mu ho na Leše.

„Odpusťte, pane, že ste toľko čakali. Začal, ako by rectoval rechtorovi naučenú lekciu. „Ale som bol so živým v poli. A hlúpa žena, čo chcete — nevie si rady. Nepošle dieťa na ľahkých nohách, ale, nerozumná, teperí sa sama. A to je pekný kúsok cesty. Uf, či je horúce!“

„A kde ste sa tak spotili?“

„Prosím vás, pane, horúčava je! A trielil som ako divý v dolinu. Ach, či som sa spotil! Nemal som ani kedy vypiť pohár bevandy. A núkala ma — treba uznať. Ale čo chcete — keď je náhlo.“

Doktor mu hľadí do očí — ten pohľad možno vyzradil, že doktor veľmi pochybuje o tej bevande nevypitej (je to víno rozriedené asi na poly), lebo Leše začal ubezpečovať: „Zdravia mi, pane, ak som jej mal slzu na jazyku! Ani čo by vtáča v zobáku odnieslo! Ja vôbec nepijem, veď sami viete; najlepší ste svedok.“

„Veď je nič, Leše. Boh vám daj zdravia!“

Podal mu tanistru, do ktorej má prísť torba. Tanistra je červená, žltými kvetmi a modrými pásmi zdobená o vlnených mocných frumbijach. Prímorský produkt domáci. Milá mu je nielen preto, že je pekná, ale skôr, že mu ju poslala do daru akási pacientka z Prímoria, ktorú bol liečil. Ktorá to pacientka: nedozvedel sa nikdy, ani zo svojho denníka, kam vpisuje každý vážnejší „prípad“. Musela teda mať chorobu ľahšiu. A predsa, hľa, keď sa vrátila do svojho kraja ta za prímorské vrchy, nechcela sa zadržať, ako sa naučili držať všetci ozdravení od tých desiatich malomocných ... Vždy je príjemne naladený, keď vidí tanistru; pripomína mu, že i taký dedinský Škoda alebo Billroth môže tu i tu rátať na povďak.

Obliekol kabátik, čo bol na dverách; je biely, temer priehľadný. Postavil široký, slmacený klobúk, aké snáď len plantážnici v Brasílii nosia, a ide za Lešom dolu schodmi.

No Leše sa ešte obozrel, či dačo nezabudol. A na niektoré veci myslieť, držať ich v hlave, jeho je povinnosť, ako muža predvídavého, opatrného. A skutočne, pozrúc si pána, prerečie: „Vezmite si lumbrelu!“

„A načo?“ spiera sa doktor.

„Vezmite lumbrelu — obanujete! Horúčava je — uf! A nebohý lekár z Počivala nepohol sa na krok bez lumbrele. Dožil deväť-

desiat rokov, a nikdy nezmokol. Lumbrela sa zíde kedykoľvek, pane, a nadovšetko na slnci, lebo slnce nešanuje, pane, keď raz zapečie“ . . .

„No hajdmo!“ pretrhol doktor netrpelivo jeho rozjímania.

„No dobre — dobre, pane!“ pristáva i on ochotne. Zkúsil, že pán je človek trochu netrpelivý, často i prudký, že nehodno sa mu protiviť . . . „Dobre, ako vy rozkážete, pane! Ja slúcham, ja som na to — ja sa nemiešam . . . Poďme, či do ohňa, či do vody — ja som hotový. Uf — bolo by v takýto čas lepšie do vody. Na každý pád!“

Šišli pred dom, na piacu — tam čaká doktora jeho foršpont — Lešovo živo, priviazané o kyptavú jahodu. Najparádnejšia mulica nášho mesta, snáď i celej občiny. Pravá perla medzi mulicami.

Výškou je ako väčšie žrieba, srsti čiernej; zato sa i zovie Morica. Nohy sú jej solídne, viac mocné, než rýchle. Štíhlosť vôbec nepatrí medzi jej ctnosti. Rozrastená je príkladne, čo je nápadné v kanikuli, kde tráva nerastie, skôr schne na súši a úpeku, tak že náš statok musí vyberať zpomedzi krovia tuhé harašiace steblá zelín, obyčajne aromatičných, alebo obhrýzať chvojinu. No pre Moricu, tak sa zdá, Leše reservoval kdesi mastnejší pašienok, možno i záhonček lucerny, alebo i ďateliny. Zato je ona tučná, a v máji, keď ju počne šteklit čerstvá trávička, i šantovná, rada si i zaharcuje, zalomiac hlavu . . . Morica je vôbec živo rozumné. Teraz si, napríklad, obzerá doktora, sťaby mu chcela povedať: „Človeče, neblaznej — šanuj sa. Ľahni si do chládku a vyspi sa, ako všetci pravoverní kresťani. Nech psom tráva rastie, keď kone podochnú“ . . .

No on nedá nič na jej radu. Vkladá bezodkladne ľavú nohu do strmeňa. Vlastne strmeň — je to nie strmeň, ale povraz s jednej i druhej strany spustený, že ho môžeš podĺžiť i skrátiť. Morica sa naprela na nohy, že by ju neprevážilo, i uhla sa ako mak v chrbte pod jeho ťarchou, nie práve velikou.

Medzitým chór starcov obstal doktora a či Moricu. Hladia naň s takou vážnosťou, ako by sa vyberal nie do Dolčín, ale najmenej do najtemnejšej Afriky.

„Prečo nenesiete lumbrelu?“ vystíha jeden. „Slnce vás ohluší.“

„Ej, v Dolčinách horúčava. A kto vie, či bude meštrála!“ potvrdzuje druhý. Meštrál je vietor, ktorý v lete, keď je pekne, poťahuje každý deň od mora a chladí atmosfäru, nakoľko to od neho vystane.

„Naprav, Leše, vankúšik!“ rozkazuje tretí.

„Znám ja, znám — netreba mňa učiť,“ odmieta ho Leše a napráva vankúšik, na ktorom sa sedí.

„Oh — netreba sa hneď uraziť! Neprebil som ti hlavu,“ karhá ho starec pre spurnosť. „Starobu slúchaj, môj synko. Zíde sa ti!“

Doktor sa kníše sem a ta, či sa nemyká samár — ako sedliacke sedlo voláme, urobené z dreva, futrované slamou — či je dobre pripásaný. No samár sedí ani uliaty. Obzerá, či je všetko v poriadku. A darmo je, nemá čo vytýkať. Na samári je prehodený pokrovec — bárs i nie perský, ale predsa upomína tuho na Cingalov, keď predstavovali pochod svojho kniežaťa do kostola; tiež

je totiž tak pestrý. Nad kobercom je vankúšik, aby ťa kostra samára neomínala.

„Skráť prate!“ ozýva sa chór starcov. „Môžeš s oboch strán.“

A Leše priťahuje prate, spomenuté už strmene. Tie hrajú velikú úlohu v umení bezpečne sedeť v sedle a jazdiť. Ak sú pridlhé, ustaneš skoro a nohy ťa zabolia v rozkroku. Pritom môžeš ľahko vyleteť zo sedla, ak sa Morica zľakne a skočí na bok. Ale keď ti kolená padnú dohora, že ti je samár medzi nimi: sedíš bezpečne ani helvetská viera a nevytiahol by ťa ztade ani ramárom.

„Povraz držte, to je najbezpečnejšie,“ poučujú zas doktora tí z chóru. Povraz, ktorý je okrútený okolo predných rohov samára, o ktorý je priviazaná ohlava. Naše živo nenosí nikdy uzdy. No túto radu doktor neuvážil. „Treba sedeť fermo a držať sa attento — tak nikdy nespadnete.“ Všetko rady, ktoré i doktor dávno zná. Kto sa opustí a sedí bez ducha, nedávajúc si pozor, ľahko môže spadnúť. „Leše, daj ty povraz hospodárovi pekne do ruky. Nech ho držia v ruke!“ rozkazujú zas starci. „Živo poklzne. Ak ho nedržíš za ohlavu, ľahko obanuješ“ ...

„A dobre, pane,“ pristáva Leše rozčulený ich radami, „ja vám ho dám — ľaľa. Vy ho držte, taký je zákon a obyčaj. Škodiť nijako neškodí. Volím ja prísť o všetko, čo mám, ako aby sa vám skrívil vlas na mojom živom“ ...

„Uchovaj Bože!“ zvolal chór starcov.

„Držte ho vy, pane, držte“ ...

„Dajte už pokoj!“ odmieta doktor tiež netrpelive. „Z povraza niet najmenšieho osohu, ani bezpečnosti.“ Lebo povraz skutočne mnoho neosoží. Keď sa ti živo potkne, prvá ti je starosť, ak ho máš v hrsti, že ho chytro vypustíš a chopíš sa niečoho solídnejšieho — na príklad predných rohov samára.

Jeho bezohľadná odpoveď urazila chór starcov a zarmútila. On mladý nepokorí sa zkúseným starcom! Poučili by i jeho o slušnosti — no predsa berú ohľad na to, že má „patentu“ — diplom, a zato má byť i rozumnejší.

„A poručeno Bohu, ak nechcete. Ale na každý pád je poriadnejšie, keď sa drží povraz v hrsti.“

„A keď nechcú — kto ich prisilí!“ zvolal Leše.

„Poručeno Bohu!“ odpovedajú smutne.

Doktor sa ešte presvedčil, či je tanistra dobre priviazaná o samár a vidiac, že je všetko v poriadku, rozkázal: „Hajdmo!“

„Adijó!“ privoláva mu chór starcov. „S Bohom cestujte, šťastne sa vráťte! A ty, Leše, drž živo za ohlavu — živo je čert, a pomaly, nenáhli“ ...

Keď zachodili za uhol domu, videli ešte chór starcov, ako stojí pod kyptavou jahodou, pozerajúc za doktorom a nebodaj rokujúc o ňom i jeho momkovi Lešovi.

Ulice napospol prázdne a smutné, pusté. Také bývajú vždy v lete cez poludnie. Veď je i horúčava neznesiteľná, menovite kde sa slnce opiera: akási ťažká, hustá, zádušlivá. Brány na domoch sú pozavierané, aby sa zlodej nevkradol. Na paláci sú spustené

žaluzie, na domoch a domčekoch drevené okenice tuho pritvorené, pravda čo sú od slnečnej strany. Kde je tôňa, tam sú obloky zotvárané, nech previeva izbami vetrík. No ani v týchto oblokoch nevidíš živej duše.

Všetko spí, premožené odpoludňajšou omarinou. I sliepky sa vyvalily do prachu a rozzaveným zobákom upia za vlahou. Pes sa vtiahol pod hŕbu chvojiny. I Morica, bárs v chôdzi, drieme akosi. Kráča mechanicky, ako na štuliach, s ovesenýma ušima. Nech ju Leša nepoťahuje za ohlavu, zastala by a zdriemla v chládku. Vyvliekli sa z mesta a octli sa „v poli". Aké to pole! I v Orave by ho volali medzou, stráňou alebo čím takým. Každý parcel obohnatý múrom sťa Jeruzalem. Skália na tieto ohrady netreba, chvalabohu, nosiť z druhého chotára, ako museli chudáci Drženičania, keď stavali kostol. Máš ho všade dosť, rozhodne viac, než v dačolômskom chotári, ba i na ceste z Brezna do Polhory. A kde parcel obrobili, vysadili vinicou, zvýšilo ho ešte toľko, že sú ho celé hromady naukladané sťa bašta dáka.

„Pusťte ju!" rozkazuje doktor — Moricu totiž. Cesta ide nadol dosť strmo, nie je veru ani rovná. Hroble, grapy, tu zas celé tably, vyhladené koňskými kopytami. Poťahuj mulicu, ona ti snadno pokĺzne dolu takou tablo a ty sa najdeš ľahko pod ohradou.

„Ale je nebezpečne, pane!" protestuje Leše. „Živo môže pokĺznúť a padnúť."

„Práve preto ho nemýľte. Nech si sám najde chodník."

„Áno, áno. Ale keď sa prevalí!"

„A vy to prekazíte takto? Máte toľko sily?"

„A akoby nemal? Chvalabohu, zmôžeme ešte čosi!"

„Len nepadnite i vy!"

„To už nie, pane!" zvolal urazený. „Ja som sa neopil. Či by ste verili: dnes som nevidel vína! Nerečiem, áno, regulicu, čo sa vypije ráno a na poludnie. Ale to pod spôsobom, pane! Nie, nie, pane: nie sme my takí. Ako by sme boli, Bože uchovaj, Vlasi! Oh nie! Vlach vám je taký: recte mu, pusť živo, a on ho pustí, nech sa robí, čo chce, a vy hybaj do priekopy. A on sa ešte smeje, že sa vám povodilo... Nie sú to ľudia, pane, ó, nie. Keby ste vedeli, akí sú — bez vzdelanosti, bez móresu"...

Leše je tedy zas v svojom elemente: o Vlachoch, obyvateľoch to Prímoria a menovite nášho Zagoria. On, ostrovan, považuje seba za vyššiu bytnosť, Vlachovi len že neupiera i hodnosť ľudskú. A skutočne, pozorujúc ostrovana a Vlacha, skoro bys' pochyboval, že to ten istý národ a ľud. Ostrovan podujímavý, živý, pomerne pracovitý — Vlach ťarbavý, pohodlný a konservatívny. Ináč, ako osoba, Vlach je sympatičnejší. Nie je namyslený, ale až veľmi ponížený: je poddajný, mäkký, veľmi zdvorilý a úslužný (ak ho to nestojí primnoho námahy). Vie byť i potuteľný, vie sa i pretvárať a nasľubuje ti hory-doly. Tieto dva typy opovrhujú jeden druhým, plní sú predsudkov jeden o druhom. I tu jesto dedín, o ktorých kolujú legendy: ako našli „kobuľacô vajce" a odťali kobyle nohy, aby ho vysedela;

ako pomkýňali kostol na hrachu i ako siali soľ; alebo ako išli do Benátok kúpiť rozumu...

Leše sa rozkrákoril o Vlachoch: ako pijú, ako sa bijú medzi sebou, koľko vrážd sa medzi nimi prihodí — všetko veci dosť pravdivé. No pritom nezbadal, ako sa mulica potkla na hrobli a podkľakla. Doktor ostal v samári. Morica sa tiež zrepetila, trasúc sa na celom tele od strachu, ale Leše vsadil klin do zeme... Len šťastie, že nestrhol Moricu, ktorú ustavične drží, zas na zem. Sobral sa i on, no pokrivuje akosi.

„Vidíte, hovoril som; pusťte ju, a vy neslúchnete. Ako vy môžete predísť, aby nepokĺzla? Mne nerobíte osohu, ani mulici — ba môžete ju skorej strhnúť: a sebe robíte daromnú robotu“...

„O, nebojte sa, pane, ja ju držím. Ej, keď ju ja držím, nemôže ona, ani na krok.“

„A pred chvíľou ste padli!“

„O, to sa noha pošmykla. Vyhladený kameň a opanky vyhladené tiež... Nešťastná hrobľa, ja vždy hovorím, prečo občina dačo nerobí... Ako sa držať, keď sa noha svezie? Ale hodiť, aby hodila, mňa nehodí. Oj, chvalabohu, vládzeme ešte!“

Doktor nahliadol, že sú to reči márne. Leše je pevne presvedčený, že by sa mulica zabila a pán s ňou, nech ju on nepoťahuje za ohlavu.

„A pustiť ju nesmiem, pane. V dedine by ma zabili, nech by sa vám dačo — božechráň! — stalo. Lebo vy ste na mojom živom, ja som zodpovedný, nikto druhý“...

Doktor sa už nedohaduje; ani neodpovedajúc, zvolal jednoducho na Moricu: „Pr-r-ŕ!“ Tá slúchla a zastala odrazu.

„A čo rozkážete?“ zvolal Leše. „Ak sostúpiť! Dobre, dobre, pane! Len pozor!“ A složiac čiapku, chytá samár s druhej strany, aby sa neprevážil.

Doktor sa poberal svojou cestou, pešky. Ani sa už neozrel o foršpont. Leše stojí v nedorozumení, čo to zas vymýšľa tento divný patron.

„A čo vy, pane? Prečo nevysadnete?“ volá za ním zhrozený.

„Vysadnite si vy, ja radšej pešky. Volím pešky, než aby mi kto poťahoval živo za ohlavu.“

„No dobre, dobre, pane! Odpusťte! Vysadnite a rozkážte! Vy rozkážte, ja slúcham — na to som ja a vy ste hospodár. Prečo nerečiete „pusť“ a ja by ju pustil!“

Doktor zas vysadol a rozložil sa pohodlne v sedle. Morica kráča sama, bystro a bezpečne, vyberajúc si sama chodník. Chôdza jej je omnoho rýchlejšia, možno i jej je milá sloboda. Kde je cesta schodnejšia, tam i pobehne ako statočná mulica, bez poháňania. Možno ide chytrejšie, lebo sa rozhodila a zabudla na gazdov dvor a jeho pôžitky. Taká mulica ťažko sa dá nakriatnuť do cesty. Z dediny len horko-ťažko ju vytiahneš. Ale keď je raz v poli a oddialila sa od dediny, ide chytro. Snáď zato, aby sa čím skôr odbavila a mohla zas vrátiť domov. Tak i Morica — už vie, že musí ísť najprv do Dolčín, a kým sa tam neodbaví, že nieto ná-

vratu: možno, zato i zaberá tak čerstvo. Leše ciepka za ňou pohrúžený v nemilých myšlienkach. Doktor je spokojný, v povedomí víťazstva. Iba je chyba, že Morica, ako každé živo vôbec, nechce ísť prostriedkom, ale ide ustavične po kraji. A pri kraji sú alebo múry, alebo kríky — ak si nedáš dobrý pozor, môžeš ľahko dokaličiť nohu. Preto buď hotový každej chvíle prehodiť nohu ponad samár, alebo ju vystreť k samej hlave mulice. Je v tom trochu gymnastiky a ceste to dodáva rozmanitosti a tebe zábavy, ak nehľadíš na to práve tragicky.

Leše vedie za nimi svoj monolog ďalej. Nevedieť, či sa modlí a či hreší. Len kde-tu sa prihovorí; ale nie pánovi, lež Morici. „De-de-de!“ ak príde priblízko k múru, a v taký čas dodá: „Odpusťte, pane, hlúpe hoviadko nevyberá, kde kročí — ide, ako chce, keď sa nevodí. Na, malá — nana!“ tíši ju zas, lebo treba pritiahnuť šíre.

Slnce im vytrvale praží do chrbta. Akási ťažoba rozlieva sa údami. Najradšej by si sa vyvalil tam pod olivu a spustil ťažké viečka na oči, ktoré slnce uráža a báda. Bolo by ešte lepšie vtiahnuť sa do jednej z kolíb, ktoré sú po viniciach, a vyspať sa spolu s težakmi. No jašterice treba obdivovať. Hemžia sa všade po ceste. Vypeká sa to na tom slnci lenivo, a keď sa živo blíži, ztratí sa kdesi v múre. Často mihne cestou i had, ale sa tiež vtiahne do kamenia. Bude to len užovka. Vretenica nevystúpi. Ona sa napajedí, vyzdvihne hlavu a začne sipeť.

Vyšli na kopec, s neho sa otvára nový vidiek. Prímorie s reťazou holých, sivých vrchov, na nich kde-tu chlp hory, sťa čierna záplata na šedivom kabáte. Medzi Prímorím a tebou odpočíva more, modré, tiché, prívetivé.

Ako by ti zprúdil nový život žilami. Vetrík poťahuje od tej tichej hladiny, ktorý chladí a lahodí. More, zatvorené Prímorím s jednej a ostrovami s druhej strany, vyzerá sťa jazero. Na ňom sú rozosiate biele body, sťaby bol naň vyšiel kŕdeľ husí alebo labutí. To sú bárky pod nadutými plachtami. Vyšly z prístavov s týmto vetríkom a letia ta na všetky strany za svojím cieľom. Pri tomto pohľade zabudneš na všetko, i celý vidiek, smutný, vypálený od slnca, zdá sa ti rajom. Vzduch je tiež presýtený morskou parou, tou vôňou, ktorá Pomorcovi dáva života a bez ktorej sa cíti opusteným tvorom, a nešťastným na tomto svete.

„Zapnite sa dobre!“ napomína Leše doktora. „Prestydnete!“ A on sám sa tiež pozapínal, bárs sa mu znoj cícerkom leje dolu tvárou.

„Ach, hlúposť!“ odpovedá doktor. „Komu by tu zišlo na um nastydnúť!“

„Ej, môj otec tak. Stál takto na meštráli, uznojený, dostal zapálenie. Ľahko dolapiť — ťažko vyliečiť... A vás netreba učiť. Vy viete viac spávajúc, ako ja takto. Eh, nauka je nauka: a akú my máme nauku? A nebohý doktor z Počívala vždy nosil kepeň a na vetre sa pozakrúcal a ešte držal lumbrelu proti vetru. A dožil deväťdesiat rokov, Boh mu daj raj! Každému sekal žilu — koľko ten krvi

vytočil: ja myslím viac, ako vo všetkých pivniciach vína... Ale sa hladel. Od dažďa, od slnca a od vetra"...

„Môj drahý, my sme nie tolme hákliví a rozmaznaní — my, čo sme tam odtiaľ", — ukázal mu doktor k severu. A mihol mu hlavou obraz z detstva. Ako trávil celé dni na kĺzačke, alebo na sánkach, prpľajúc sa v snahu. Ako nechcel posedeť pod pecou horúcou, ale vždy von, kde je zima, čo reže až do kostí... A akú mal odev a obuv! Koľko ráz sa vykradol sankovať bez odedze vôbec! Koľko ráz sa vrátil so skľavenými rukami, alebo keď mu za nechty zašlo a mať mu ruky vstrčila naostatok do studenej vody...

„Eh, čo!" pohodil Leše hlavou. „Viem ja, že ste naučení na inakšie arie. Ale nikdy nezaškodí, keď si dáš pozor," doložil vážne. Aria nášmu Leši neznamená nápev, ale povetrie, počasie a trochu i podnebie.

Doktor sa zadumal. Ako keď poľom preletí z nezrady kŕdeľ holubov, tak i jemu mysľou preletely staré rozpomienky. Kde sa vzaly? Ako — prečo práve teraz?... Dedina roztiahnutá pri potoku s úpustom, drevené mosty, akých už dávno nevidel, domce vybielené, s peknými štítami a hálkami. Okolo potoka vŕby, v sadoch a dvoroch jasene a staré hrušky. A v nej domec, úzky dvor, dosť dlhý, do ktorého vedú vrzgotavé vráta... Ba čo tam dnes robia! Zbožie sa ešte bude vlniť pod vetrom sťa tu toto more. Čierne hory šumia, spievajúc svoju večnú hymnu. I „tam" rozsýpa slnce dnes svoje žhavé lúče — i tam sa smeje týmto širokým, dobroprajným smiechom. A kto vie, či nehrmí i búrka nad krajom; tá, ktorá osvieži, omladí ustatú zem a očistí povetrie... A národ príčinlivý bude sa od svitu do mraku oháňať kosou a stavať kríže, až ich bude plný chotár, a okolo krížov spievať svoje piesne. Kde je dobre každému, kto nosí čierny kabát, lebo ho zovú „veľkomožný". Koľko to tam tých veľkomožných a nikomu nemôžu pomôcť.

„O-o-o!" čuje kričať Lešu, ani čo by to bolo s druhého uhla sveta. „O-o-o! pane!"

„A čo je?"

V tie časy ho šibla haluz po tvári, chladná, aromatická chvoja bora. Vytrela mu oči, zahnala z nich dumu. Klobúk mu kamsi hodilo, Leši pod nohy. Haluz prevesená nad cestou ešte sa kolíše po tom výkone a doktor sa drží rohov na samári, lebo bol ztratil rovnováhu a lenže nevyletel zo sedliska. Morica, tušiac, že sa prehrešila, zaberá v dolinu, aby ju gazda nedohonil.

„Pr-pr-ŕ!" kričí za ňou Leše. „Moja-moja-nanana! „Čím viac on kričí a beží, tým lepšie uteká ona. Cesta nenie rovná a jazdec môže ľahko vyleteť, ak jej tu napadne vystrájať olympické hry.

Doktor tuší, že Morica uteká pred Lešom. „Stojte, neutekajte!" okríkol ho, obrátiac sa k nemu nakoľko možno v tej súre.

„Ale vás hodí, pane!" kričí Leše skoro v plači. „Pr-pr-pŕ! Moja-moja! Ajme meni — čo som ťa nevodil, nešťastný!"

A Morica trielí v dolinu. Počala i hlavu zavíjať k zemi — vidno, má čosi za lubom. Terrén je príhodný, môže prehodiť jazdca ponad

desiat rokov, a nikdy nezmokol. Lumbrela sa zíde kedykoľvek, pane, a nadovšetko na slnci, lebo slnce nešanuje, pane, keď raz zapečie“ . . .

„No hajdmo!“ pretrhol doktor netrpelivo jeho rozjímania.

„No dobre — dobre, pane!“ pristáva i on ochotne. Zkúsil, že pán je človek trochu netrpelivý, často i prudký, že nehodno sa mu protiviť . . . „Dobre, ako vy rozkážete, pane! Ja slúcham, ja som na to — ja sa nemiešam . . . Poďme, či do ohňa, či do vody — ja som hotový. Uf — bolo by v takýto čas lepšie do vody. Na každý pád!“

Sišli pred dom, na piacu — tam čaká doktora jeho foršpont — Lešovo živo, priviazané o kyptavú jahodu. Najparádnejšia mulica nášho mesta, snáď i celej občiny. Pravá perla medzi mulicami.

Výškou je ako väčšie žrieba, srsti čiernej; zato sa i zovie Morica. Nohy sú jej solídne, viac mocné, než rýchle. Štihlosť vôbec nepatrí medzi jej ctnosti. Rozrastená je príkladne, čo je nápadné v kanikuli, kde tráva nerastie, skôr schne na súši a úpeku, tak že náš statok musí vyberať zpomedzi krovia tuhé harašiace steblá zelín, obyčajne aromatičných, alebo obhrýzať chvojinu. No pre Moricu, tak sa zdá, Leše reservoval kdesi mastnejší pašienok, možno i záhonček lucerny, alebo i ďateliny. Zato je ona tučná, a v máji, keď ju počne šteklit čerstvá trávička, i šantovná, rada si i zaharcuje, zalomiac hlavu . . . Morica je vôbec živo rozumné. Teraz si, napríklad, obzerá doktora, sťaby mu chcela povedať: „Človeče, neblaznej — šanuj sa. Ľahni si do chládku a vyspi sa, ako všetci pravoverní kresťani. Nech psom tráva rastie, keď kone podochnú“ . . .

No on nedá nič na jej radu. Vkladá bezodkladne ľavú nohu do strmeňa. Vlastne strmeň — je to nie strmeň, ale povraz s jednej i druhej strany spustený, že ho môžeš podlžiť i skrátiť. Morica sa naprela na nohy, že by ju neprevážilo, i uhla sa ako mak v chrbte pod jeho ťarchou, nie práve velikou.

Medzitým chór starcov obstal doktora a či Moricu. Hľadia naň s takou vážnosťou, ako by sa vyberal nie do Dolčín, ale najmenej do najtemnejšej Afriky.

„Prečo nenesiete lumbrelu?“ vystíha jeden. „Slnce vás ohluší.“

„Ej, v Dolčinách horúčava. A kto vie, či bude meštrála!“ potvrdzuje druhý. Meštrál je vietor, ktorý v lete, keď je pekne, poťahuje každý deň od mora a chladí atmosfäru, nakoľko to od neho vystane.

„Naprav, Leše, vankúšik!“ rozkazuje tretí.

„Znám ja, znám — netreba mňa učiť,“ odmieta ho Leše a naprávа vankúšik, na ktorom sa sedí.

„Oh — netreba sa hneď uraziť! Neprebil som ti hlavu,“ karhá ho starec pre spurnosť. „Starobu slúchaj, môj synko. Zíde sa ti!“

Doktor sa kníše sem a ta, či sa nemyká samár — ako sedliacke sedlo voláme, urobené z dreva, futrované slamou — či je dobre pripásaný. No samár sedí ani uliaty. Obzerá, či je všetko v poriadku. A darmo je, nemá čo vytýkať. Na samári je prehodený pokrovec — bárs i nie perský, ale predsa upomína tuho na Cingalov, keď predstavovali pochod svojho kniežaťa do kostola; tiež

je totiž tak pestrý. Nad kobercom je vankúšik, aby ťa kostra samára neomínala.

„Skráť prate!“ ozýva sa chór starcov. „Môžeš s oboch strán.“

A Leše priťahuje prate, spomenuté už strmene. Tie hrajú velikú úlohu v umení bezpečne sedeť v sedle a jazdiť. Ak sú pridlhé, ustaneš skoro a nohy ťa zabolia v rozkroku. Pritom môžeš ľahko vyleteť zo sedla, ak sa Morica zľakne a skočí na bok. Ale keď ti kolená padnú dohora, že ti je samár medzi nimi: sedíš bezpečne ani helvetská viera a nevytiahol by ťa ztade ani ramárom.

„Povraz držte, to je najbezpečnejšie,“ poučujú zas doktora tí z chóru. Povraz, ktorý je okrútený okolo predných rohov samára, o ktorý je priviazaná ohlava. Naše živo nenosí nikdy uzdy. No túto radu doktor neuvážil. „Treba sedeť fermo a držať sa attento — tak nikdy nespadnete.“ Všetko rady, ktoré i doktor dávno zná. Kto sa opustí a sedí bez ducha, nedávajúc si pozor, ľahko môže spadnúť. „Leše, daj ty povraz hospodárovi pekne do ruky. Nech ho držia v ruke!“ rozkazujú zas starci. „Živo poklzne. Ak ho nedržíš za ohlavu, ľahko obanuješ“ . . .

„A dobre, pane,“ pristáva Leše rozčulený ich radami, „ja vám ho dám — ľaľa. Vy ho držte, taký je zákon a obyčaj. Škodiť nijako neškodí. Volím ja prísť o všetko, čo mám, ako aby sa vám skrivil vlas na mojom živom“ . . .

„Uchovaj Bože!“ zvolal chór starcov.

„Držte ho vy, pane, držte“ . . .

„Dajte už pokoj!“ odmieta doktor tiež netrpelive. „Z povraza niet najmenšieho osohu, ani bezpečnosti.“ Lebo povraz skutočne mnoho neosoží. Keď sa ti živo potkne, prvá ti je starosť, ak ho máš v hrsti, že ho chytro vypustíš a chopíš sa niečoho solídnejšieho — na príklad predných rohov samára.

Jeho bezohľadná odpoveď urazila chór starcov a zarmútila. On mladý nepokorí sa zkúseným starcom! Poučili by i jeho o slušnosti — no predsa berú ohľad na to, že má „patentu“ — diplom, a zato má byť i rozumnejší.

„A poručeno Bohu, ak nechcete. Ale na každý pád je poriadnejšie, keď sa drží povraz v hrsti.“

„A keď nechcú — kto ich prisilí!“ zvolal Leše.

„Poručeno Bohu!“ odpovedajú smutne.

Doktor sa ešte presvedčil, či je tanistra dobre priviazaná o samár a vidiac, že je všetko v poriadku, rozkázal: „Hajdmo!“

„Adijó!“ privoláva mu chór starcov. „S Bohom cestujte, šťastne sa vráťte! A ty, Leše, drž živo za ohlavu — živo je čert, a pomaly, nenáhli“ . . .

Keď zachodili za uhol domu, videli ešte chór starcov, ako stojí pod kyptavou jahodou, pozerajúc za doktorom a nebodaj rokujúc o ňom i jeho momkovi Lešovi.

Ulice napospol prázdne a smutné, pusté. Také bývajú vždy v lete čez poludnie. Veď je i horúčava neznesiteľná, menovite kde sa slnce opiera: akási ťažká, hustá, zádušlivá. Brány na domoch sú pozavierané, aby sa zlodej nevkradol. Na paláci sú spustené

žaluzie, na domoch a domčekoch drevené okenice tuho pritvorené, pravda čo sú od slnečnej strany. Kde je tôňa, tam sú obloky zotvárané, nech previeva izbami vetrík. No ani v týchto oblokoch nevidíš živej duše.

Všetko spí, premožené odpoludňajšou omarinou. I sliepky sa vyvalily do prachu a rozzaveným zobákom upia za vlahou. Pes sa vtiahol pod hŕbu chvojiny. I Morica, bárs v chôdzi, drieme akosi. Kráča mechanicky, ako na štuliach, s ovesenýma ušima. Nech ju Leša nepoťahuje za ohlavu, zastala by a zdriemla v chládku. Vyvliekli sa z mesta a octli sa „v poli". Aké to pole! I v Orave by ho volali medzou, stráňou alebo čím takým. Každý parcel obohnatý múrom sťa Jeruzalem. Skália na tieto ohrady netreba, chvalabohu, nosiť z druhého chotára, ako museli chudáci Drženičania, keď stavali kostol. Máš ho všade dosť, rozhodne viac, než v dačolómskom chotári, ba i na ceste z Brezna do Polhory. A kde parcel obrobili, vysadili vinicou, zvýšilo ho ešte toľko, že sú ho celé hromady naukladané sťa bašta dáka.

„Pusťte ju!" rozkazuje doktor — Moricu totiž. Cesta ide nadol dosť strmo, nie je veru ani rovná. Hroble, grapy, tu zas celé tably, vyhladené koňskými kopytami. Poťahuj mulicu, ona ti snadno pokĺzne dolu takou tablo a ty sa najdeš ľahko pod ohradou.

„Ale je nebezpečne, pane!" protestuje Leše. „Živo môže pokĺznuť a padnúť."

„Práve preto ho nemýlte. Nech si sám najde chodník."

„Áno, áno. Ale keď sa prevalí!"

„A vy to prekazíte takto? Máte toľko sily?"

„A akoby nemal? Chvalabohu, zmôžeme ešte čosi!"

„Len nepadnite i vy!"

„To už nie, pane!" zvolal urazený. „Ja som sa neopil. Či by ste verili: dnes som nevidel vína! Nerečiem, áno, regulicu, čo sa vypije ráno a na poludnie. Ale to pod spôsobom, pane! Nie, nie, pane: nie sme my takí. Ako by sme boli, Bože uchovaj, Vlasi! Oh nie! Vlach vám je taký: recte mu, pusť živo, a on ho pustí, nech sa robí, čo chce, a vy hybaj do priekopy. A on sa ešte smeje, že sa vám povodilo... Nie sú to ľudia, pane, ó, nie. Keby ste vedeli, akí sú — bez vzdelanosti, bez móresu"...

Leše je tedy zas v svojom elemente: o Vlachoch, obyvateľoch to Prímoria a menovite nášho Zagoria. On, ostrovan, považuje seba za vyššiu bytnosť, Vlachovi len že neupiera i hodnosť ľudskú. A skutočne, pozorujúc ostrovana a Vlacha, skoro bys' pochyboval, že to ten istý národ a ľud. Ostrovan podujímavý, živý, pomerne pracovitý — Vlach ťarbavý, pohodlný a konservatívny. Ináč, ako osoba, Vlach je sympatičnejší. Nie je namyslený, ale až veľmi ponížený: je poddajný, mäkký, veľmi zdvorilý a úslužný (ak ho to nestojí primnoho námahy). Vie byť i potuteľný, vie sa i pretvárať a nasľubuje ti hory-doly. Tieto dva typy opovrhujú jeden druhým, plní sú predsudkov jeden o druhom. I tu jesto dedín, o ktorých kolujú legendy: ako našli „kobuľacô vajce" a odťali kobyle nohy, aby ho vysedela;

ako pomkýňali kostol na hrachu i ako siali soľ; alebo ako išli do Benátok kúpiť rozumu...

Leše sa rozkrákoril o Vlachoch: ako pijú, ako sa bijú medzi sebou, koľko vrážd sa medzi nimi prihodí — všetko veci dosť pravdivé. No pritom nezbadal, ako sa mulica potkla na hrobli a podkľakla. Doktor ostal v samári, Morica sa tiež zrepetila, trasúc sa na celom tele od strachu, ale Leše vsadil klin do zeme... Len šťastie, že nestrhol Moricu, ktorú ustavične drží, zas na zem. Sobral sa i on, no pokrivuje akosi.

„Vidíte, hovoril som: pusťte ju, a vy neslúchnete. Ako vy môžete predísť, aby nepoklzla? Mne nerobíte osohu, ani mulici — ba môžete ju skorej strhnúť: a sebe robíte daromnú robotu“...

„O, nebojte sa, pane, ja ju držím. Ej, keď ju ja držím, nemôže ona, ani na krok.“

„A pred chvíľou ste padli!“

„O, to sa noha pošmykla. Vyhladený kameň a opanky vyhladené tiež... Nešťastná hrobľa, ja vždy hovorím, prečo občina dačo nerobí... Ako sa držať, keď sa noha svezie? Ale hodiť, aby hodila, mňa nehodí. Oj, chvalabohu, vládzeme ešte!“

Doktor nahliadol, že sú to reči márne. Leše je pevne presvedčený, že by sa mulica zabila a pán s ňou, nech ju on nepoťahuje za ohlavu.

„A pustiť ju nesmiem, pane. V dedine by ma zabili, nech by sa vám dačo — božechráň! — stalo. Lebo vy ste na mojom živom, ja som zodpovedný, nikto druhý“...

Doktor sa už nedohaduje; ani neodpovedajúc, zvolal jednoducho na Moricu: „Pr-r-ŕ!“ Tá slúchla a zastala odrazu.

„A čo rozkážete?“ zvolal Leše. „Ak sostúpiť! Dobre, dobre, pane! Len pozor!“ A složiac čiapku, chytá samár s druhej strany, aby sa neprevážil.

Doktor sa poberal svojou cestou, pešky. Ani sa už neozrel o foršpont. Leše stojí v nedorozumení, čo to zas vymýšľa tento divný patron.

„A čo vy, pane? Prečo nevysadnete?“ volá za ním zhrozený.

„Vysadnite si vy, ja radšej pešky. Volím pešky, než aby mi kto poťahoval živo za ohlavu.“

„No dobre, dobre, pane! Odpusťte! Vysadnite a rozkážte! Vy rozkážte, ja slúcham — na to som ja a vy ste hospodár. Prečo nerečiete „pusť“ a ja by ju pustil!“

Doktor zas vysadol a rozložil sa pohodlne v sedle. Morica kráča sama, bystro a bezpečne, vyberajúc si sama chodník. Chôdza jej je omnoho rýchlejšia, možno i jej je milá sloboda. Kde je cesta schodnejšia, tam i pobehne ako statočná mulica, bez poháňania. Možno ide chytrejšie, lebo sa rozhodila a zabudla na gazdov dvor a jeho pôžitky. Taká mulica ťažko sa dá nakriatnuť do cesty. Z dediny len horko-ťažko ju vytiahneš. Ale keď je raz v poli a oddialila sa od dediny, ide chytro. Snáď zato, aby sa čím skôr odbavila a mohla zas vrátiť domov. Tak i Morica — už vie, že musí ísť najprv do Dolčín, a kým sa tam neodbaví, že nieto ná-

vratu: možno, zato i zaberá tak čerstvo. Leše ciepka za ňou pohrúžený v nemilých myšlienkach. Doktor je spokojný, v povedomí víťazstva. Iba je chyba, že Morica, ako každé živo vôbec, nechce ísť prostriedkom, ale ide ustavične po kraji. A pri kraji sú alebo múry, alebo kríky — ak si nedáš dobrý pozor, môžeš ľahko dokaličiť nohu. Preto buď hotový každej chvíle prehodiť nohu ponad samár, alebo ju vystreť k samej hlave mulice. Je v tom trochu gymnastiky a ceste to dodáva rozmanitosti a tebe zábavy, ak nehľadíš na to práve tragicky.

Leše vedie za nimi svoj monolog ďalej. Nevedieť, či sa modlí a či hreší. Len kde-tu sa prihovorí; ale nie pánovi, lež Morici. „De-de-de!" ak príde priblízko k múru, a v taký čas dodá: „Odpusťte, pane, hlúpe hoviadko nevyberá, kde kročí — ide, ako chce, keď sa nevodí. Na, malá — nana!" tiší ju zas, lebo treba pritiahnuť šíre.

Slnce im vytrvale praží do chrbta. Akási ťažoba rozlieva sa údami. Najradšej by si sa vyvalil tam pod olivu a spustil ťažké víčka na oči, ktoré slnce uráža a báda. Bolo by ešte lepšie vtiahnuť sa do jednej z kolíb, ktoré sú po viniciach, a vyspať sa spolu s težakmi. No jašterice treba obdivovať. Hemžia sa všade po ceste. Vypeká sa to na tom slnci lenivo, a keď sa živo blíži, ztratí sa kdesi v múre. Často mihne cestou i had, ale sa tiež vtiahne do kamenia. Bude to len užovka. Vretenica nevystúpi. Ona sa napajedí, vyzdvihne hlavu a začne sipeť.

Vyšli na kopec, s neho sa otvára nový vidiek. Prímorie s reťazou holých, sivých vrchov, na nich kde-tu chlp hory, sťa čierna záplata na šedivom kabáte. Medzi Prímorím a tebou odpočíva more, modré, tiché, prívetivé.

Ako by ti zprúdil nový život žilami. Vetrík poťahuje od tej tichej hladiny, ktorý chladí a lahodí. More, zatvorené Prímorím s jednej a ostrovami s druhej strany, vyzerá sťa jazero. Na ňom sú rozosiate biele body, sťaby bol naň vyšiel kŕdeľ husí alebo labutí. To sú bárky pod nadutými plachtami. Vyšly z prístavov s týmto vetríkom a letia ta na všetky strany za svojím cieľom. Pri tomto pohľade zabudneš na všetko, i celý vidiek, smutný, vypálený od slnca, zdá sa ti rajom. Vzduch je tiež presýtený morskou parou, tou vôňou, ktorá Pomorcovi dáva života a bez ktorej sa cíti opusteným tvorom, a nešťastným na tomto svete.

„Zapnite sa dobre!" napomína Leše doktora. „Prestydnete!" A on sám sa tiež pozapínal, bárs sa mu znoj cícerkom leje dolu tvárou.

„Ach, hlúposť!" odpovedá doktor. „Komu by tu zišlo na um nastydnúť!"

„Ej, môj otec tak. Stál takto na meštráli, uznojený, dostal zapálenie. Ľahko dolapiť — ťažko vyliečiť... A vás netreba učiť. Vy viete viac spávajúc, ako ja takto. Eh, nauka je nauka: a akú my máme nauku? A nebohý doktor z Počívala vždy nosil kepeň a na vetre sa pozakrúcal a ešte držal lumbrelu proti vetru. A dožil deväťdesiat rokov, Boh mu daj raj! Každému sekal žilu — koľko ten krvi

vytočil: ja myslím viac, ako vo všetkých pivniciach vína... Ale sa hladel. Od dažďa, od slnca a od vetra"...

„Môj drahý, my sme nie toľme háklliví a rozmaznaní — my, čo sme tam odtiaľ", — ukázal mu doktor k severu. A mihol mu hlavou obraz z detstva. Ako trávil celé dni na klzačke, alebo na sánkach, prpľajúc sa v snahu. Ako nechcel posedeť pod pecou horúcou, ale vždy von, kde je zima, čo reže až do kostí... A akú mal odev a obuv! Koľko ráz sa vykradol sankovať bez odedze vôbec! Koľko ráz sa vrátil so skľavenými rukami, alebo keď mu za nechty zašlo a mať mu ruky vstrčila naostatok do studenej vody...

„Eh, čo!" pohodil Leše hlavou. „Viem ja, že ste naučení na inakšie arie. Ale nikdy nezaškodí, keď si dáš pozor," doložil vážne. Aria nášmu Leši neznamená nápev, ale povetrie, počasie a trochu i podnebie.

Doktor sa zadumal. Ako keď poľom preletí z nezrady kŕdeľ holubov, tak i jemu mysľou preletely staré rozpomienky. Kde sa vzaly? Ako — prečo práve teraz?... Dedina roztiahnutá pri potoku s úpustom, drevené mosty, akých už dávno nevidel, domce vybielené, s peknými štítami a hálkami. Okolo potoka vŕby, v sadoch a dvoroch jasene a staré hrušky. A v nej domec, úzky dvor, dosť dlhý, do ktorého vedú vrzgotavé vráta... Ba čo tam dnes robia! Zbožie sa ešte bude vlniť pod vetrom sťa tu toto more. Čierne hory šumia, spievajúc svoju večnú hymnu. I „tam" rozsýpa slnce dnes svoje žhavé lúče — i tam sa smeje týmto širokým, dobroprajným smiechom. A kto vie, či nehrmí i búrka nad krajom; tá, ktorá osvieži, omladí ustatú zem a očistí povetrie... A národ príčinlivý bude sa od svitu do mraku oháňať kosou a stavať kríže, až ich bude plný chotár, a okolo krížov spievať svoje piesne. Kde je dobre každému, kto nosí čierny kabát, lebo ho zovú „veľkomožný". Koľko to tam tých veľkomožných a nikomu nemôžu pomôcť.

„O-o-o!" čuje kričať Lešu, ani čo by to bolo s druhého uhla sveta. „O-o-o! pane!"

„A čo je?"

V tie časy ho šibla haluz po tvári, chladná, aromatická chvoja bora. Vytrela mu oči, zahnala z nich dumu. Klobúk mu kamsi hodilo, Leši pod nohy. Haluz prevesená nad cestou ešte sa kolíše po tom výkone a doktor sa drží rohov na samári, lebo bol ztratil rovnováhu a lenže nevyletel zo sedliska. Morica, tušiac, že sa prehrešila, zaberá v dolinu, aby ju gazda nedohonil.

„Pr-pr-ŕ!" kričí za ňou Leše. „Moja-moja-nanana! „Čím viac on kričí a beží, tým lepšie uteká ona. Cesta nenie rovná a jazdec môže ľahko vyleteť, ak jej tu napadne vystrájať olympické hry.

Doktor tuší, že Morica uteká pred Lešom. „Stojte, neutekajte!" okríkol ho, obrátiac sa k nemu nakoľko možno v tej súre.

„Ale vás hodí, pane!" kričí Leše skoro v plači. „Pr-pr-pŕ! Moja-moja! Ajme meni — čo som ťa nevodil, nešťastný!"

A Morica trieli v dolinu. Počala i hlavu zavíjať k zemi — vidno, má čosi za lubom. Terrén je príhodný, môže prehodiť jazdca ponad

hlavu a potom sa vyskákať, ako svedčí. „Stojte!“ kričí doktor ešte raz. V tom sa prihol, chytil ju za ohlavu a dvíha jej hlavu dohora.

„No a teraz skáč!“ myslí si doktor. A Morica neskáče, ale ticho stojí a krotko. Veliká hlava s nemoresnými ušima vydvihnutá jej je dohora. Odfukujúc zťažka nozdrami, čaká pokojne gazdu, ktorý sa priplichtil opatrne so strany a hmatol ju za ohlavu. Druhou rukou podáva doktorovi klobúk.

„Trocha ho zmäkušilo“ -- zvestuje mu. „Len čudná vec, že ho nezlomilo. Vidí sa, tovar je inakší, než čo nosia težaci. Ale i tak je zle. Nebodaj vás treslo po hlave. Darmo je, naše cesty, sú nie také, ako tam po vašich mestách. Toto sú vonkoncom nanič, a u vás budú ako dlaň. Akože nebudú, keď môžeš na koni i vozom. A tuto? Probuj, ak si boží! Môže sa povedať, pane — toto sú ani nie cesty, veľa by sme ani neschybili... Aká je to, brate, cesta, keď sa môžeš každú chvíľu zmárniť! Nemôžeš sa tu obísť bez momka, nie — daromná hodina! A pýta sa momak súci, čo má tvrdú päsť; nech živo drží tuho za ohlavu. Lebo kde je cesta — ach, to je druhá vec, tam je nežiaľ: ale toto nech ráči uznať vaša dobrota — toto nenie vonkoncom cesta“...

Takým rozjímaním kráti mu chvíľu. Moricu drží za ohlavu a pozerá pilne pod nohy, sťa by hľadal na ceste dukáty.

„Ej, viem ja, ako treba živo -- i spôsob i fortieľ... Dosť som sa s ním natĺkol sveta! Nebohý doktor, keď mal do našej dediny ísť, nechcel tiež z Počivala iba so mnou. Lebo naše mesto ešte nemalo doktora, ale bolo načim chodiť poň do Počívala, ak bola komu na príklad potreba. Ej, nebol vtedy doktor za uhlom -- musel si si povystierať nohy, kým si k nemu prišiel. A len ak si ho ujal v dome a nebolo čakať po dve i tri hodiny! Ale nebolo ani chorôb takýchto všakových vtedy. A ľudia umierali od staroby alebo zapálenia. Krv púšťali každému, ale i boli vtedy chlapi! Eh, vína sa pilo, mäsa sa jedlo, krv sa ľahko upálila. I veru starý z Počívala vždy len so mnou, nikdy sa nič neprihodilo. Bol starý človek, nuž dožil deväťdesiat. Boh mu daj raj: ja ich nedožijem... Ej, pekné cesty som ja vykonal, pane — vo dne i v noci, v daždi i i po slnci... Eh, Bože môj, čo je človek? Trápenie a starosť a keď sa vyvalíš — s Bohom! Eh, poručeno Bohu!“

„A kde ste vy všetko boli, Leše?“ pýta sa ho doktor.

Vyrátal mu celý lajster mien. Vysvitlo, že náš Leše s ostrova nebol ani na krok.

„Nuž v celku som videl dosť nevole,“ zakončil svoje rozjímanie.

No hľadaj ako chceš, ale nenajdeš na ňom veľkých znakov tej nevole a starostí. Tvár tvrdá, sťa z bukového dreva vykresaná, i to len zväčšieho, lebo chybia na nej daktoré zbytočné jemnosti. Ani teraz niet na nej vzrušenia. Iba čo sa v chôdzi rozhorúčila a pokryla jarkami znoja. Uši trčia neohrožene popri čiapke a spodný lalok, neobyčajne dlhý, bárs niet v ňom záušnic, ba nenie ani prebodnutý -- opála sa v chôdzi. Doktor sa musí usmiať, pozorujúc

túto nehybnú tvár s vysadenými kosťami a mohutnou spodnou čeľusťou — tvár, ktorá by na javisku urobila nesmierne fiasko.

„E, smejte sa vy, smejte, pane!“ odpovedá, ale nie urazený. „Raz som šiel o polnoci do Počivala po nebohého doktora. Bola ochorela šiora Mene a nechcela poshovieť do svitania. A dážď a rosa“... Po chvíli zas doložil: „I otec ma bol tak vyhnal, ale to bolo v zime. Po vrchu bolo snahu skoro do členkov. Naľakal sa, že má zapálenie a Leše rušaj do Počivala.“

Doktor sa už rozosmial. Najväčšmi na tom snahu skoro do členkov. Leše sa rozosmial s ním: nazdal sa, že sa doktor smeje na jeho otcovi. V tom smiechu buková jeho tvár bola ešte nehybnejšia.

„A čo si počnete? Divný starý! Všeličo mu zíde na um. Dnes sa vyvadil so mnou, že som vám vraj predal Moricu. Diabli na piaci ho nabadúrili. Eh, planý je náš svet neslýchane. Vymyslí, čo sa ti neprisnilo. A Moricu vraj držím o čistom, aby sa nezvedelo, že je predaná. Pomyslite, akí ľudia!“

„Svet je všade taký,“ doložil doktor.

„Ale nikde, ako u nás. Verte mi, ja viem najlepšie. Pravda“ — a tu sa zamlčal nad novou ideou, ktorá ho nadišla — „musím povedať, že neviem lepšie od vás. Neučil som nauky, ani sveta neschodil, ako vy. Ale viem dobre, náš svet je mrcha.“

„A čo si počnete? Už vám je raz tak!“

„A teraz nech vám poviem, čo — keď som sa ženil.“ Napráva čiapočku na hlave a utiera pot. „Všakové mi robili prekážky. Ju odhovárali — ale ona tvrdo“...

„A čo, bola pekná?“ vyzvedá doktor.

„Nuž, čo hovoriť! Mne áno. A vy ste ju videli — môžte súdiť sami. Pravda, roky žerú krásu najväčšmi.“

Doktor neodpovedá, čo súdi. Zdá sa, že z jej terajšieho výzoru nemôže nijako vybrať bývalú krásu.

„Čo ako — ale kaľavná bola. Kus dievky! Nemusela sa zahanbiť. Ale roky, trápenie, hryzovisko so starým — i robota, pane, robota derie a bije nás težakov a ukladá do hrobu i pred časom... Eh, ľahko by bolo, keby ti nebolo hrdlovať. Ale načim premýšľať, trápiť sa a trúdiť.“

Proti nim pohybuje sa päť velikých hŕb chvojiny a na ostatnej hŕbe, sťa koruna všetkého, sedí asi dvadsaťročný chlapík a zíva. Možno si bol i zdriemol. Nie, nejde to chvojina, to sú mulice, naložené chvojinou a zakryté.

Leše sa hrozne najedoval, vidiac túto nevšímavosť.

„Pr-pr-pŕ!“ kričí proti muliciam pod chvojinou, rozhadzujúc rukami. „Prekliate beštie! A nevie, že by bolo vystúpiť. Pane, pozor, nech vám nezachytí nohu... Aj, prečo si gazda nevodí hoviadko rúče za ohlavu, ak je z Boha? Takto pustiť na vospust sveta. Oh, bez všetkého móresu!“

Leše pritisol Moricu k samému múru a drží ju za ohlavu. Druhou rukou naráža mulice pod chvojinou v druhý kraj cesty. Doktor, k vôli bezpečnosti, prehodil nohu na druhú stranu samára.

„Pomaly, kumpare Leše!“ prihovára sa šuhaj na chvojine. Doktora si všimol až teraz a pozdravuje ho: „Falen Isus!“

„Ah, nejdem ja veselo, kumpare Tone!“ odpovedá Leše obvyklou formulou na príhovor kuma Antu.

„Eh, cesty sú mrcha!“ prihovára sa kumpar Tone doktorovi. „Ale čo chcete — paciencа.“

„Veď tak,“ odpovedá doktor. „Trpelivosť i na silu.“

„Ej, nech si kto druhý,“ dudre Leše, keď poodišli trochu, „či by ti bol rozohnal driemoty! Vyobšíval by živo — eh, ale ako: kum ti je, musíš mať ohľadu...“

„Tak je, môj Leše,“ odobruje mu i doktor.

„A zaslúžil by, pane, slobodno! Či je to spôsob: živo ledva ide a on ešte kväčne na vrch. A keby ho nevládaly nohy nosiť! Ale mladosť — mohol by lietať. Ej, keby mne nameral jeho rokov! A keby nevidel, koho ženiem: ale vidí a nemá ohľadu. Nie na mňa, my sme naši a kumovia — ale na vás mohol brať ohľad, poneváč ste osoba poriadna a vynikajúca. Nech sa vám — uchovaj Bože! — čo prihodí — na koho by bolo? Na Lešu — mne by leteli k hlave, psohlavci! A dedina bez lekára — i pomysleť nehodno...“

„Ani čo by nebolo starej Dandule!“ zvolal doktor.

Danduľa je chýrna doktorka. Lieči zelinami a pijavicami. Ľud dôveruje zelinám a jej väčšmi, než všetkým fakultám sveta. Bylinu stvoril Boh, dal jej liečivú silu; prášky vymysleli ľudia a bohvie, čoho namiešali do nich. Doktor i teraz zbadá tu i tu jej ruku. Stane sa to vtedy, keď sa prihodí Danduli, ako tomu debnárovi. Zavolali ho pobiť sud. Keď ho on začal pobíjať, sud sa rozsypal. A debnár sa soberie domov a rečie: „Tento sud sa rozsypal — tu treba debnára.“ I ona často natrafí na prípad, kde sa musí utiahnuť.

„Ach, čo zná Danduľa!“ zvolal s opovržením Leše. Zdá sa mu neslušným i hovoriť pred doktorom o nej. „Vari sa učila! Bože môj, Bože!“ zvolal v záchvate akejsi melancholie. „Človek nevidí na prst od nosa a že bude druhého vodiť. A ja volím pod rukou doktora umreť, ako pod jej rukou ozdravieť. Darmo je — ja som raz taký, lebo som zkúsil.“

Doktor sa práve chystal, že i tento kompliment zredukuje na pravú mieru, keď tu zponad nich ozval sa čísi hlas: „Pomaly, kumpare Leše!“

„Nebojte sa, kumpare Zore — nejdem ja veselo!“ odpovedá zas Leše.

„A neškodilo by, keby sme sa pohli veselšie,“ ozval sa doktor. Morica, odkedy ju vedú za ohlavu, ide s nohy na nohu.

„A ako budete utekať?“ zamiešal sa Zore zpod olivy, kde leží v chládku, kým prejde najtuhší úpal, aby zas posýpal viníč sýrou — „ako sa budete ponáhľať, keď je cesta mrcha?“

„I ja vravím,“ ozval sa Leše. „Ale čože, môj kumpare Zore — všetko závisí od povolania. Naše povolanie je raz také, že musíme po úpeku i po daždi... Musíš byť hotový na každú chvíľu, keď ťa zavolajú. A bolo by i všakovak, nech by sme sa oneskorili ..“

„Veru, pravda! Povolanie ťažké,“ potvrdzuje Zore. „Kumpare Leše, ľúbi sa vám napiť? Slobodno!“

Táto otázka urobila Leši nesmiernu nezdobu v hlave. I napil by sa — na očiach mu vidíš — zažiarily a buková tvár podbehla akýmsi nádychom neby, až sa doktor diví, kde sa to v nej berie. Ale ako sa priznať, keď sa to protiví dedinskej morálke! Neslušno je prijať také pozvanie, práve ako je neslušno neurobiť ho. A potom, ten ironický úsmev doktorov! No Zore vidí dobre, čo Lešu pečie — robí, čo môže, aby mu urovnal chodníček k bukare (črpáku). Poberá sa k ohrade, pod pazuchou miešok z kože kozľaťa, ktorý sa ešte dosť dobre nadúva. Lenže nie povetrím, ako naše úbohé gajdy, ktoré v celom živote nezkúsia nič poriadnejšieho, a predsa musia dudať: ale pravým krvavým mokom, aký Boh požehnal a dal vinič tu z týchto suchopárnych skál. Zore rozviazal, kde bola kozľaťu noha, a natočil plnú bukaru. Čiapka pod pazuchou — podáva bukaru doktorovi: „Ľúbi sa vám?“

Doktor potiahol glg ohnivého vína, neriedeného. Zore dolial zase do kraja a bukaru podal Leši. Ten ju vyprázdnil so zvláštnym porozumením až do dna.

„Huj — to je celé!“ zvolal ako predesený.

„A kto ho bude vodniť? Boh ho stvoril celé, nech i zostane v celosti,“ odpovedá Zore s úsmevom. „To znamená, že i Boh chce, aby sme ho nekazili planou vodou.“

„Ja ho, brate, vodním. Celé dá do hlavy.“

„Ja zas vodním v zime, lebo v zime nesmädí,“ poučuje ho Zore. „Čez zimu sa ani nežiada piť. Ale v lete, keď je horúce: nemáš lepšej veci, ako takto kvapka celého. Smäd sa podkosí razom. Ešte kvapôčku, kumpare Leše!“

„Božechráň! My máme robotu pred sebou. Hlava musí byť bystrá. Ďakujeme, kumpare Zore!“

„Eh, statočný človek!“ pochvaľuje ho Leše, keď poodišli. „Poriadna osobnosť v našom meste. Verte mi, málo najdete takých. I koreň mu bol poriadny, od počiatku sveta. I vypije celého, i predá, i nikdy mu nevyschne. Eh, vie i Boh, komu má dať.“

„Len to ma teší,“ odpovedá doktor, „že máme medzi sebou takú osobnosť.“

„Áno, pane.“ Keď na sto podliakov, lakomcov a zlodejov padne jeden taký: verte mi, netreba zúfať. Na dobrej ceste sme. On jediný preváži tých sto a ty si pomyslíš: eh, ešte hodno žiť na tomto svete. On jeden vyhladí a donesie na miesto, čo tých sto pokazí.“

No i toto rozjímanie museli pretrhnúť: priblížili sa k dedine. A blízkosť dediny postavila medzi oboma filosofmi, ktorí tak bratsky vymieňali svoje náhľady tu v poli, spoločenské hrádze a rozdiely. Úbohý Leše z vynikajúceho filosofa spadol na doktorovho momka, jednoduchého pohoniča Morice, jej mentora, vodiča.

Dolu na nábreží i v úboči stojí obec Dolčiny, s domami akoby poukladanými jeden na druhom. Tak stoja všetky dediny a mestá blízo mora — ako na polici misky a taniere. Nieto roviny, všetko stráň a kopec, prirodzene stojí dom nad domom. A Dolčiny sa roz-

valily, ako by sa im žiadalo, nech slnce čím lepšie pripeká na ne. A veru nelení to slniečko! Domy sú i veliké i malé, výstavné, na poschodie i prízemné chalupy: no všetky v domácom štýle, dalmatínskom. Iba už chalúpky o nevybielenom krove, čo sú učupené skromne medzi ohradami. Nemožno rozoznať, či to hŕba skália, či chalupa. Pod dedinou je mohutná zátoka, v ktorej sa výstavné budovy nábrežia nazerajú sťa v zrkadle. V zátoke sa kolíše celá flotilla člnov, lodíc a trabakulov. Každá lepšia loď má svoje meno — už či ženské, lebo dákeho svätého: dľa toho, či majiteľ chcel poctiť svoju mater, alebo milú, alebo sa uchádzať o záštitu svojho orodovníka. Zblízka taká loďka vyzerá dosť imposantne. Na šírom mori je to sťa motýľ s otvorenými krýdlami.

Foršpont doredikal doktora na samý breh morský. Nábrežie je dosť priestranné, opevnené mohutnými kvádrami vápenca. Majú kde kupci skladať svoj tovar, kde umývať sudy a kde sa schádzať na posiedky, zvlášte večerom.

Teraz tu pripeká neznesiteľne. Musíš sa uchýliť do chládku, alebo sa ustavične pohybovať — ináč prse sa ti stiahnu sťa železnou obručou, tvár sa ti rozhorí a hlava sa začne krútiť...

Vysoký dom pána Nika Rogača hádže tôňu na obalu — nábrežie. Dom ako by sa bol zadychčal, čo ho bila horúčava do poludnia — má teraz otvorené dvere od magazínov, preplnených sudisky a kamennými nádržkami na olej olivový. Ako by chrlil horúčavu, ktorú od rána pohltal. Na stupňoch magazínu, na kladách a trámoch, s ktorými tiež kupčí podnikavý pán Niko, i na kameňoch sedí temer celá intelligencia dolčínska. Tak v negližé, ako boli vyskočili z postele po odpoludňajšej sieste. Len málokto obliekol kabát, i to ľahučký. Ani mladí z nich nenosia kravaty a máloktorý má i golierik. Starší si urobili pohodlie jednoducho tak, že rozopäli košeľu na prsiach, nech ich prefukuje meštrál.

„O-o!“ zvolal pán Niko Rogač, vidiac doktora. „Čo sa prihodilo, že sa unúva po úpeku vaše blahorodie? Vari je kto na úmoru?“

I druhí poskákali a podávajú mu ruku.

Ako to všetko zvláštne! Sťa dáky divoký sen v horúčke. Či je to skutočnosť? Stojí v takom kruhu, o ktorom sa mu nikdy nesnívalo. Okolo neho venec tvár nikdy nevidených, čuje zvuky nikdy predtým nepočuté... Všetko tak nové a zas nie cudzie. Ani oni nepovažujú ho za cudzinca. Čosi z ich bytností vychádza mu v ústrety, čo ho teší, upokojuje: hreje i milo sa ho dojíma. Čosi, čo i jeho núti, aby sa nepovažoval za cudzieho. Ich život skutočne budí i v ňom ozvenu, ba on žije aspoň čiastku ich života. Ich záujmy sú jeho záujmami, ich biedy a neresti jeho utrpením. O každom temer vie toľko, ako oni vedia medzi sebou jeden o druhom. A možno vie, čo ani oni ešte nevedia...

Tak neuveriteľné všetko! I táto čistá, ihravá voda že je more! Prečo nemôže byť pleso tamhore dakde v Tatrách? A tieto zvláštne domy s obielenými dachmi môžu byť prelud, fantásia... A lode a títo ľudia možno starí známi z dákej poviedky...

„Ráčite sa udostojiť vypiť kávu — alebo čo druhé rozkážete? Snáď limonádu, alebo kalíštek?“ pýta sa pán Niko, v ktorého chládku sa teraz nachodí. Na našom ostrove sa ináč hovorí, „po mornarsky“ — od plúc, bez všetkých okrás a okolkov. No kto sa zažerie raz do zdvorilosti, ten sa tiež nedá tak ľahko prevýšiť. Pán Niko sa drží tohto druhého smeru. Hovorí kvetnato a nadovšetko zdvorile.

Vypili čiernu kávu, doktor od dnes rána tuším piatu alebo šiestu. Smotali cigarettu z dohánu, ktorý neprešiel rukami slávnej režie, ale zpoza tamtých sivých vrchov v jednu búrnu, tmavú noc bol donesený sem vzdor stráži financov. Sotva vypustili po dva dymy, vstúpil do magazínu človek s utrápenou tvárou.

„A — pán Lanić!“ zvolal doktor, podávajúc mu ruku. „Čo nového?“

„Žena čosi — sám neviem“ ...

„Nebezpečne?“

„Ja sa obávam. Veľký nepokoj, horúčava“ ...

„Tedy poďme!“ rozhodol doktor.

„Mohli ste si odpočinúť!“ namieta Lanić. No vidno, že to len zo zdvorilosti. Horí nepokojom, ledva čaká, aby zvedel čo určitého: čoho sa obávať, čomu sa ufať... Doktor sa mu odmenil za zdvorilosť tým, že ju neprijal.

„Odpusťte, že som vás unúval po úpeku,“ ospravedlňuje sa Lanić, chcejúc si ho ešte väčšmi zaviazať. „Ani nebol môj úmysel, aby to bolo zaraz. Ale som sa bál, že ma predbehne dakto a odvedie do druhej dediny. Len toľko, aby ste boli uvedomení.“

Doktor ani nepočúva jeho odpytovania. Naučil sa v svojej krátkej praxi vybrať si z takýchto rečí pravé jadro. Nech ho neposlúchne a nepríde zaraz, nebol by ho prijal s odpytovaním, ale s ovesenými nosom, snáď i výčitkou. Kráčajú čerstvo dohora, slnce im praží rovno do chrbta. Koľkú má silu, bárs sa už dosť dobre naklonilo! Prešli popri dome, na ktorom je hrdý nápis: „Narodna kavana“. Dnu vyspevujú rybári, ktorí na mraku výndu do kanála a zapália vatry na vábenie rýb. Čas je dobrý, noci bez mesiaca — vrchovisko na rybačku. Na altánke pred kavanou stojí Leše. Päty jedna pri druhej, prsia von, ruka pri čiapke, salutuje svojmu pánovi. Ustaraný Lanić dal sa do smiechu, doktor stíska zuby, aby sa tiež nerozosmial. Keď sa o chvíľu obzrel, vidí Lešu, ako stojí ešte vždy na altánke — no teraz už drží v ruke pohár...

Naši ma poslali!

Episoda z historie júnových dní roku 1848, v Paríži.

I. S. Turgeneva.

... Nastal štvrtý zo známych júnových dní roku 1848, tých dní, ktoré takými krvavými črtami sú vpísané na doskách francúzskej historie...

Býval som vtedy v nejestvujúcom teraz dome na uhle ulice Pokoja a Talianskeho boulevarda. Od samého začiatku júna v povetrí páchlo pušným prachom, každý cítil, že rozhodná srážka je nevyhnutná; a od toho dňa, v ktorý delegát p. áve rozpustených národných dielní boli u člena dočasnej vlády, Mariea, ktorý v reči k nim nerozmyslenо povedal slovo: „otroci“ (esclaves), vzaté nimi za výčitku a urážku, od toho dňa už celá otázka pozostávala v tom, nie koľko dní, ale koľko hodín je ešte do tej nevyhnutnej, neodvratnej srážky? „Est-ce pour aujourd'hui?“ (Dnes, nie?) — takými slovami pozdravovali sa známi každé ráno...

„Ça a commencé!“ (začalo sa!) povedala mi v piatok ráno, 23. júna, práčka, ktorá priniesla mi prádlo. Hovorila, že veľkú barrikádu postavili priekom na boulevarde, neďaleko od brány Saint-Denis. Ja hneď išiel som ta.

Zprvu ničoho zvláštneho nebolo badať. Tie isté zástupy ľudu pred otvorenými kaviarňami a sklepmi, to isté chodenie kočov a omnibusov; tváre zdaly sa byť o niečo živšími, rozhovory hlasnejšími a — podivná vec! — veselšími... to je všetko. Ale čím ďalej som išiel, tým väčšmi menila sa fysiognomia boulevarda. Kočov bolo menej, omnibusy cele zmizly; sklepy, ešte i kaviarne zatvárali pospešne, alebo už boly pozatvárané; národa na ulici bolo omnoho menej. Zato na všetkých domoch všetky okná boly poroztvárané; v týchto oknách, taktiež na prahoch dverí, tlačilo sa množstvo ľudí, najmä ženských, detí, slúžok, dojok, — a všetko toto množstvo lapotalo, smialo sa, nekričalo, ale vyvolávalo jedno na druhé, obzeralo sa, máchalo rukami, ani čo by sa hotovilo na divadlo; bezstarostná, sviatočná zvedavosť, tak sa zdalo, zachvátila všetky tieto zástupy. Rôznofarebné stužky, šatky, čepce, biele, ružové, svetlé šaty mihaly a pestrely sa na trblietavom letnom slnci, nadýmaly sa a šuchotaly na ľahkom letnom vetierku, tak, ako i listie na všade nasadených topoľoch — „stromoch svobody.“ „Vari tu, hneď, o päť, o desať minút budú sa biť, prelievať krv?“ myslel som si. „Nemožno! To hrajú komédiu... O tragédii ani myslieť... dosiaľ.“

Ale v tom, pred nami, krivo rozdeľujúc boulevard po celej jeho šírine, vytiahla sa nerovná línia barrikády, vozvýš asi na tri metre. V samom prostriedku barrikády, obstavená druhými, trojfarebnými, vyšitými zlatom zástavami, neveľká červená zástava rozvievala — na pravo, na ľavo — svojím ostrým, zlovestným jazýčkom. Niekoľko ľudí v blúzach bolo vidno zpoza hrebeňa nawáľaných sivých skál. Šiel som bližšie. Pred samou barrikádou bolo dosť pusto, s päťdesiat ľudí, nie viac, chodilo hore-dolu po dlažbe. (Vtedy ešte nebolo makadamu na boulevardoch.) Tí v blúzach robili smiechy s prichádzajúcimi divákmi; jeden, prepásaný bielou vojenskou portupejou, podával im otvorenú butelku a do poly naliaty pohár, ako by ich volal pristúpiť a vypiť si; druhý, vedľa neho stojací, s duplonkou na pleci, ťahano volal: „Nech žijú národné dielne! Nech žije republika, demokratická a sociálna!“ Pri ňom stála vysoká, černovlasá ženská v pruhovaných šatách, tiež prepásaná portupejou, za pásom s pištoľou; len ona nesmiala sa a, akoby rozmýšľajúc,

zahľadela sa pred seba svojimi veľkými, temnými očami. Prešiel som čez ulicu na ľavo — a spolu s piatimi alebo šiestimi takými istými postávačmi,[1]) ako ja, pritúlil som sa ku stene domu, od ktorého začínala sa lámať rovná línia boulevarda a v ktorom bola — áno i teraz je — fabrika Jouvinovských rukavičiek. Žaluzie okien v tomto dome boly zatvorené. Ja som ešte vždy neveril, akokolvek očakávalo a tušilo to sa v pominulé dni, že vec vezme vážny obrat.

Medzitým vždy hlasnejšie a bližšie bolo počuť bubny. Už od rána po všetkých uliciach rozliehaly sa tie zvláštne trojnásobné údery — le rappel — tie údery, ktorými svolávala sa národná garda. A tu, voľne hýbajúc a vyťahujúc sa, ako dlhý, čierny červiak, ukázala sa, tiež s ľavej strany boulevarda, asi na dvesto krokov od barrikády, kolonna civilného vojska; ako tenké, lúčisté ihly blyšťaly sa nad ňou bajonety; niekoľko officierov išlo na koni popredku. Kolonna dostihla protivnej strany boulevarda a, zaujmúc ho cele, obrátila sa frontom k barrikáde, i zastala, neprestajne rastúc od zadku a čím diaľ viac hustnúc. Hoc prišiel taký značný počet ľudí, okolo bolo ešte tichšie; hlasy snížily sa, smiech ozýval sa redšie a menši; ani čo by bol zahalil všetky. Medzi líniou národnej gardy a barrikádou nenadále ukázalo sa prázdno priestranstvo, po ktorom, zľahka krútiac sa, kúdolil sa prach — a, obzerajúc sa s boka na bok, prechádzal sa na tenkých nôžkach strakatý psíček. Zrazu, nevedno kde, od predku či od zadku, od hora či spodku, ostro zahrmel krátky, tvrdý zvuk; podobal sa viacej klepnutiu ztažka padnuvšej železnej platne, než výstrelu, a hneď za týmto zvukom nastala strašná tišina, že nikto ani nedýchol. Všetko zamrelo v očakávaní, — zdalo sa, sám vozduch načúva... a razom, nad samou mojou hlavou, čosi neznesiteľno silne prasklo a švihlo — ani rýchle roztrhnutý velikánsky kus plátna... To povstalci dali salvu žaluziami okien z horného poschodia zaujatej nimi Jouvinovskej fabriky. Moji súsedia postávači a ja hneď pustili sme sa dolu boulevardom (pamätám, ešte uspel som zbadať na prázdnom priestore na predku človeka štvornožky lezúceho, spadnutú čiapku s červeným pomponom, i vrtiaceho sa v prachu strakatého psíčka) a, dojdúc k nevelkej krížnej uličke, hneď skrútli sme sa do nej. K nám pripojilo sa so dvadsať iných divákov, z ktorých jeden mladý človek, asi dvadsaťročný, mal prestrelenú nohu. Na boulevarde, za nami, neprestajne rachotily výstrely. My prešli sme na druhú ulicu — ak sa nemýlim — do Rue de l'Echiquier. Na jednom konci ulice bolo vidno nízunkú barrikádu — a s dvanásťročný chlapec vyskacoval po jej hrebeni, prehybujúc sa a máchajúc tureckou šabľou; hrubý národný gardista, bľadý ako plátno, prebehol vedľa, potkýňajúc sa a bedákajúc na každom kroku... z rukáva mundúra kvapkala na zem jasno-červená krv.

Tragédia začala sa — a o jej seriósnosti už nebolo možno pochybovať, hoc i v tú minútu sotva bol by si niekto myslel, akých dosiahne rozmerov.

---

[1]) flaneur.

Mne neprichodilo biť sa ani na tej, ani na tejto strane barrikád; vrátil som sa domov.

Celý deň minul sa v neopísateľnej úzkosti. Pohoda bola horúca, sparná... Ja nesišiel som s Talianskeho boulevarda, zahradeného každého druhu ľuďmi. — Rozširovaly sa samé nepravdepodobné chýry, neprestajne zamieňajúc sa inými, ešte fantastickejšími. Večer jedna vec bola nepochybná: temer celá polovica Paríža bola v moci povstalcov. Barrikády povstávaly všade — najmä s tejto strany Seiny; vojsko zaujímalo strategické punkty; hotovil sa boj nie na život, ale na smrť. — Nasledujúceho dňa, od samého rána, boulevard — vôbec zovňajšok Paríža, nezaujatého od povstalcov, — zmenil sa, ako dotknutím čarovného prúta. Vyšiel rozkaz náčelníka parížskej armády, Cavaignaca, zakazujúci všetko premávanie, cirkuláciu po uliciach. — Národní gardisti, parížski i provinciálni, postavení po trotoároch, strážili domy, v ktorých boli ubytovaní; regulárne vojsko, pohyblivá národná garda (garde mobile) bily sa; cudzozemci, ženské, deti, chorí sedeli po domoch, v ktorých všetky okná musely byť otvorené do korian, aby nemaly kde skrývať sa reservy. Ulice za chvíľu vymrely. Len zriedka zahrkoce poštový omnibus alebo vozík medika, neprestajne zastavovaný strážnikmi, ktorým ukazuje svoj priepustný list; alebo s veľkým hrmotom a hukom prejde batteria, vezená k miestu bitky, prejde oddelenie vojakov, preletí adjutant alebo ordonanc. Prišiel strašný, mučiaci čas; kto ho neprežil, nemôže si utvoriť o ňom správneho pochopu. — Francúzom veru bolo ťažko: mohli si myslieť, že ich otčina, že všetka spoločnosť horí sa a rozpadáva v prach; ale úzkosť cudzozemca, odsúdeného k nevoľnej nečinnosti, bola jestli nie úžasnejšia, nuž iste trápnejšia od ich zanevrenia, ich zúfalstva. — Spara veľká: vyjsť nemožno; v otvorené okná bez prekážky leje sa horúci prúd: slnce oslepuje; každé zaujatie, čítanie, písanie nemožné... Päť ráz, desať ráz za minútu rozliehajú sa kanónové výstrely; niekdy dôjde tresk pušiek, búrny huk bitky... Ulice sú pusté; rozpálené kamene dlažby žlknú sa, rozpálené povetrie prúdi sa pod lúčami slnca; dolu trotoármi tiahnu znepokojení ľudia, meravé figúry národných gardistov — a ani jediného obyčajného zvuku života! Priestranno je okolo, pusto — ale cítiš sa stiesneným, ako v hrobe alebo vo väzení. Od dvanástej hodiny nové veci: vídať nosidlá s ranenými, s mŕtvymi... Hľa, nesú človeka so šedivými vlasmi, s tvárou bielou ako poduška, na ktorej mu leží: — je to smrteľne ranený vyslanec Charbonnel... Klobúky mlčky snímajú sa pred ním — ale on nevidí tých znakov smutnej úcty: jeho oči sú zatvorené. Tu ide zástup zajatých: vedú ich gardmobili, všetko mladí šuhajci, temer deti; od nich zprvu neočakávali ničoho, ale veru bili sa ani lvi... Niektorí nesú na bodákoch zakrvavené čiapky svojich mŕtvych kamarátov — alebo kvety, hodené im ženskými z okien. — „Vive la république!" volajú s oboch strán boulevarda národní gardisti, akosi divo a mylo zaťahujúc poslednú slabiku: — „Vive la mobi-

i-ile!“ Zajatí idú, nepozerajúc hore a tisnúc sa jeden k druhému, ako ovce; neustrojený zástup, zamračené tváre, mnohí v handrách, bez čiapok; iní mali ruky poviazané. A kanonáda neumlkla. Ťažké, monotónne búchanie neprestáva vo výšine; visí nad mestom spolu s dymom a čmudom... Pod večer, z mojej izby, v štvrtom poschodí, počuť čosi nového: k tomu búchaniu pripojujú sa druhé, ostré, omnoho bližšie, nie dlhé a akoby vo vejárovej forme nasledujúce salvy... To vraj strieľajú povstalcov na mairiach (mairských úradoch).

A tak hodina za hodinou, hodina za hodinou... Nemožno spať, ani v noci. Probuješ vyjsť na boulevard, prejsť hoc do prvej ulice, aby si sa dozvedel niečo, alebo tak — aspoň osviežiť sa trocha... Hneď zastavia, spytujú sa ťa: kto si, odkiaľ, kde bývaš, prečo si nie v uniforme? A keď zvedia, že si cudzozemec, podozrive ťa obzerajú, rozkazovacím spôsobom posielajú domov. A raz jeden národný gardista z provincie (tí boli najohnivejší) silou-mocou chcel ma areštovať — preto že mal som ranný kabát. „To ste si obliekli, aby ste sa ľahšie mohli sísť s buričmi!“ kričal, ako bez seba...

Opakujem: strašný, mučiaci bol to čas!

V takom, možno povedať, mučení prešly tri dni; nastal štvrtý (26. júna). Novinky s bojišťa prichodily k nám dosť rýchle, podávané od jedného človeka druhému pozdĺž trotoárov. Tak, napríklad, už sme znali, že Panteon je zaujatý, že celý ľavý breh Seiny je v rukách vojska, že generála Brea zastrelili povstalci, že arcibiskup Affre je na smrť ranený, že drží sa už len predmestie sv. Antona. Pamätám, čítali sme proklamáciu Cavaignaca, odvolávajúceho sa posledný raz na cit patriotismu, nemiznúci ani v najrozľútenejších srdciach... Ordonančný officier, husár, nenadále prebehol na koni dolu boulevardom a, utvoriac prstami pravej ruky krúžok, veľký asi ako jablko, zavolal: „Takými guľami strieľajú do nás!...“

V tom dome, kde som ja býval, a na tých samých schodoch, žil známy nemecký básnik Herwegh, s ktorým bol som známy; často chodil som k nemu, aby mi predsa bolo veselšie v trápnej úzkosti, zobudenej nečinnosťou a opustenosťou.

Tak sedím u neho 26. júna ráno, keď on práve len čo bol strovil svoje raňajky... Razom vchodí garçon so znepokojenou tvárou.

— Čože je?

— Na vás, monsieur Herwegh, dopytuje sa akási blúza!

— Blúza? Aká blúza?

— Človek v blúze, robotník, starec, pýta sa na *občana* (le citoyen) Herwegha. Rozkážete ho prijať?

Herwegh pozrel na mňa. — Prijmite, — povedal napokon.

Garçon odišiel, opakujúc, akoby pre seba: „človek... v blúze!“ Bál sa totiž; a predsa nedávno, skoro po februárových dňoch, blúza bola pokladaná za najmódnejší, najslušnejší a najbezpečnejší oblek? Predsa nedávno, na jednom bezplatnom predstavení

v Théâtre Français, usporiadanom pre ľud, videl som, na vlastné oči videl množstvo najväčších švihákov takzvaného beaumonda, oblečených v biele a svetlé blúzy, zpod ktorých čudne vyzeraly ich škrobené límce a jabot? Ale druhé časy — druhé mravy; za času júnovej bitky blúza v Paríži stala sa znakom opovrženia, pečaťou Kaina, budila cit úžasa a zlosti.

Garçon vrátil sa — a onemevší, trasúci sa prepustil pred seba človeka, šedšieho za ním, skutočne odetého v blúze, znosenej, zamazanej blúze. Nohavice tohto človeka, čižmy jeho boly tiež zapáckané a poplátané, na hrdle mal okrútenú červenú handričku — hlavu pokrývala čiapka... čiapka čierno-šedivých, sčuchraných, ovisnutých na samé obrvi vlasov. Zpod tejto čiapky vystupoval dlhý nos s hrbom, vyzeraly malinké, starcovsky zapálené a nabehlé oči. Vpadnuté líca, vrásky po celej tvári, hlboké ako jazvy, široké, skrívené ústa, neholená brada, červené, nečisté ruky a tá zvláštna zohnutosť chrbtenej kosti, ukazujúca ťarchu dlho trvajúcej, sily prevyšujúcej roboty... Nebolo pochybnosti: pred nami stál jeden z tých bezpočetných pracovníkov, hladných a temných, ktorých je toľké množstvo v nižších vrstvách civilisovaných spoločností.

— Kto je tu občan Herwegh? — pýtal sa siplým hlasom.

— Ja som Herwegh, — odpovedal nemecký poet, nie bez istého nepokoja.

— Vy čakáte svojho syna spolu s jeho bonnou — z Berlína?

— Áno, skutočne... Ako viete? Mal sa pohnúť pred štyrmi dňami... ale som myslel...

— Váš chlapček prišiel včera; ale poneváč železničnú stanicu v Saint-Denis majú v rukách naši — (pri tomto slove garçon temer vyskočil od zľaknutia) a sem poslať ho nebolo možno, nuž dali ho k jednej z našich žien — hľa, tu, na papieri, napísaná je jeho adressa — a mne naši povedali, aby som išiel k vám — aby ste sa netrápili. I bonna jeho je s ním: miesto je dobré — chovať ich budú oboch. Ani nebezpečenstva niet. Keď všetko sa skončí — vezmite si ho — tu, podľa tohto papiera. S Bohom, občane.

Starík pustil sa k dverám...

— Čakajte, čakajte! — zvolal Herwegh: — neodchoďte!

Starík zastal — ale neobrátil sa k nám tvárou.

— Ozaj by ste, — hovoril ďalej Herwegh: — boli len nato sem prišli, aby ste uspokojili mňa, neznámeho vám človeka, dotyčne môjho syna?

Starík zdvihol svoju ovesenú hlavu. — Áno. Mňa naši poslali.

— Len nato?

— Áno.

Herwegh spľasol rukami. — Prosím vás... ja... ja, vlastne neviem, čo povedať. Divím sa, akým spôsobom mohli ste dôjsť sem! Vás, iste, na každej krížnej ceste zastavovali?

— Áno.

Spytovali sa vás, kam idete, načo?

— Áno. Každý podíval sa mi na ruky, či poznať na nich pušný prach. Trafil sa jeden officier... ten vyhrážal sa, že ma dá zastreliť.

Herwegh onemel od divu; garçon tiež vyvalil oči. „C'est trop fort!" nepovedome šeptaly jeho zbľadnuté pery.

— S Bohom, občane, — s dôrazom povedal starý človek, akoby odhodlaný utiecť. Herwegh skočil a zadržal ho.

— Čakajte... čakajte... dovoľte mi poďakovať sa vám...

Začal hľadať v svojich vreckách.

Starík odtisol ho svojou širokou, nezohnutou rukou. — Nestarajte sa: peňazí nevezmem.

— Tak, aspoň, dovoľte ponúknuť vás... niečim... tak pohár vína... alebo...

— Toho neodoprem, — ozval sa starý človek, po krátkom mlčaní. — Už som veru dva dni nejedol.

Herwegh hneď poslal garçona za predobedom, a dotiaľ poprosil svojho hosťa sadnúť si. Ten zťažka spustil sa na stoličku, položil obe dlane na kolená a sklonil hlavu...

Herwegh začal vypytovať sa ho... ale starík odpovedal neochotne, mrzutým tónom: vidno bolo, že ustal veľmi — ale ináče ani znepokojenia nijakého necítil, ani strachu, — a na všetko máchnul rukou. A i rozhovor s „buržoa" nebol mu milou vecou. Pri jedení jednako trocha ožil. Zprvu jedol a pil s chtivosťou, ale potom pomaly začal sa shovárať.

— My, vo februári, — tak rozjímal: — sľúbili sme dočasnej vláde, že budeme čakať tri mesiace; nuž prešly, tie tri mesiace, a bieda je len tá istá; ešte väčšia. Dočasná vláda nás oklamala: nasľubovala mnoho — a nič nesplnila. Nič neurobila pre robotníkov. Peniaze sme si všetky prejedli, roboty niet nijakej, všetko stojí. Tu máš republiku! Nuž umienili sme si, že všetko jedno, tak alebo takto zahynúť!

— Ale dovoľte, — poznamenal Herwegh: — aký ste mohli očakávať prospech od takého nemúdreho povstania?

— Všetko jedno zahynúť, — opakoval starý človek. — Pečlive utrel si ústa, složil servít, poďakoval sa a zodvihol.

— Odchodíte? — zvolal Herwegh.

— Áno. Treba mi k našim. Čo by som mal tu ostať!

— Veď vás na zpiatočnej ceste istotne zadržia a, možno, skutočne zastrelia!

— Môže byť. Tak čože preto? Kým žijem, treba mi samému zarábať chleba pre rodinu, a akože ho zarobiť?! — A jestli ma zabijú, sirôt naši ľudia nenechajú bez prizrenia. S Bohom, občane!

— Povedzte mi svoje meno aspoň! Chcem vedieť, ako volajú toho, kto tak mnoho urobil pre mňa!

— Moje meno naskrze nepotrebujete znať. Aby som pravdu povedal, to, čo som urobil, urobil som nie pre vás, ale naši mi kázali. S Bohom.

Tak starý človek i odišiel, vyprevádzaný garçonom.

V ten deň povstanie celkom potlačili. Akonáhle priechod bol svobodný, Herwegh podľa obdržanej adressy vyhľadal ženu, prichýlivšiu jeho chlapčeka. Jej muž a syn boli zajatí; druhý syn zahy-

nul na barrikáde; bratanca jej zastrelili. Tiež nechcela prijať peňazí; ale ukázala na behavšie po izbe dve dievčatá, dcéry svojho zabitého syna, a povedala: — Ak mi niekedy príde prosiť niečo pre tieto, nuž nech chlapček váš pamätá na ne.

Osud starého človeka, navštívivšieho Herwegha, ostal neznámym. Nemožno bolo nediviť sa jeho skutku, tej nepovedomej, temer vznešenej prostote, s ktorou ho vykonal. Jemu, akiste, ani na um neprišlo, že vykonal niečo neobyčajného, obetoval seba. Ale taktiež nemožno nediviť sa ani tým ľuďom, ktorí ho poslali, ktorí v ohni a shone zúfalej bitky mohli si spomenúť na duševnú úzkosť neznámeho im „buržoa" a postarali sa o to, aby ho uspokojili. Podobní im ľudia, pravda, o dvadsaťdva roky, pálili Paríž a strieľali do zálohu daných; ale kto hoc len málo zná srdce ľudské — nezarmúti sa pre tieto protimluvy.

Preložil *J. Š.*

Rozhovor.

Ja.

Tvoj, Musa drahá, úsmev vábivý
a plný kúzla je mi vzácny ver';
som v blesku priazne tvojej blažený,
v náruči tvojom rozkoš zažívam,
i hrdý som, jak mocnár na svoj trón,
na žezlo svoje, zlatú korunu.
No teraz — odpusť — zhola nemožno
mi pobaviť sa s tebou po vôli;
tvoj nástroj, ktorý k spevu ponúkaš
mi naladený — odpusť — odmietam.

Musa.

Tak teda? Veru neslýchaná reč
a nerozumná; nerozumiem ver',
čo znamená. Ty, tuším, zlenivel,
stlstlo ti srdce, sťažel prósou duch,
chlebová postať drápom železným
ťa zachytila; klátom bezduchým
na sedmispáča posteľ zaľahols.
No, pozor, moja priazeň odvracia
sa od nehodných — budeš banovať —
Hor! náruč mäkkú, ajhľa, vystieram ..

Ja.

Ďakujem vrúcne. Ináč, uver, že
mne ubližuješ kruto. Jakže bych

nespiechal vdačne v náruč tvoju, jak?!
preds' sladšia náruč tvoja, nežli — lieň
a mäkšia sedmispáča postele.
Chlebová postať? Inu, netajím,
ma volá neraz mocne; no ni tá
ver' nenie medzi nami priepasťou
nepreklenuteľnou, i srdce ver'
ma tiahne k tebe, i duch hotový;
no vyznám priamo, a ty uznať ráč:
som zaujatý; inam unáša
ma moja myseľ, srdce, túžba, duch,
péč zvláštna sadla sladkou ťarchou mi
na dušu; ťažko z nej sa vymaniť.
Tvoj tedy nástroj, ktorý podávaš
mi rúče naladený, predrahá,
na tento čas — no, odpusť — odmietam.

Musa.

Niet povinnosti predsa prednejšej
— ni péče tedy — jako národu
vždy slúžiť podľa všetkej možnosti,
dľa darov prijatých: nuž, zobúdzať
zo spánku, kriesiť duše z mŕtvoty,
a cestou prez púšť v zasľúbenú zem
do taktu spievať čulý na pochod
hneď útechou, hneď liekom hojivým
sa ozvať, hneď zas tónomválečným,
a v srdciach nietiť dobrých citov plam,
by pálly, jako sviece chrámové,
jak na oltári obeť Abela
Nuž, čože teda?

Ja.

Pekne vraveť vieš,
i poslucháča máš ver' vďačného,
až na literu všetko uznávam
i podpisujem. Chcem ti verným byť;
oj, polepším sa; na tento však čas
— no uznaj, prosím — jako riekol som...

Musa.

Jaj, netrebník! Och, škoda, preškoda
minúty každej márne odlietlej,
hriech, nezachytať chvíľky nadchnutia
a zakopávať hrivnu netrebne.

Ja.

Ver' škoda, hriech.

Musa.

No, keď len uznávaš,
to dobre, istá cesta k náprave —
Poď teda. Ajhľa, vtiskam poľúbok
na čelo tvoje; mäkkým náručím,
hľa, objímam ťa tvrdú prez šiju,
rty tvoje žehnám, prst tvoj posviacam,
zahrievam srdce túžbou, nadšením. .

Ja.

Ó, vďaka, vďaka vrúca, prevrelá!

Musa.

No teda ďalej! Nástroj posvätný
už zobjím — spievaj .. Tuhľa, téma hneď
— jak divno, že ti musím pripomneť —:
Kde voda bystrá vteká do Hrona,
v tom meste peknom, dumné väzenie,
v ňom verní synia rodu .. chápeš ma?

Ja.

Môj pozdrav vrelý im, i vrúci vinš,
ba modlitba: Boh s nimi ostávaj,
svieť útechou, ich mocne posilňuj,
vysvoboď vposled zdravých na tele
i duši, ohňom strasti ztužených!
O, keby pieseň moja vedela
otvoriť dvere, putá zmäkosiť —
no slabá... inu, aspoň tešný tón:
ja nenachádzam viny... Ale veď
za národ trpeť — však ver? neboli...

Musa.

Tak! bude niečo; ale ďalej len:
do rytmu pekne obleč, do rýmu
i adressuj do pustých, clivých stien.

Ja.

Hej, milerád, no, odpusť, dovoľ, skôr...

Musa.

Nač odkladať a spievať po čase?
Keď prejde čas a dvere preťažké
sa otvoria a spadnú okovy —
nač potom tvoja tešná pieseň im?
A potom: veď to jedno téma len;

sto druhých čaká; ach, jak smutno to
bez piesne kráčať cestou tŕnistou
na púšti žitia...

Ja.

Veru pravdu máš;
chcem spievať tedy, jako práve viem,
jak stačí schopnosť, dúšok dovolí.
Viem, neveľa to stojí, ale preds'
pár tónov — k iným, lepším do počtu.
No teraz — odpusť — ani máčka viac:
péč veľká ťažká sladkou na dušu
mi sadla ťarchou, jako riekol som —
I dovoľ tedy: musím odbehnúť
do bočnej chyžky, tuhľa: napraviť
podušku mojej žienke pod hlavou,
pohladkať lice, ústa poľúbiť,
i pokolísať čerstvé nemluvňa,
najmladšie, dcérku, vzácny Boží dar —
Nuž, s Bohom! Do skorého videnia!

Martin Sládkovičov.

Bál.

Napísala *Timrava.*

Milan Štoplík pochodil mesiacom pred bálom — ktorý i on riadil — všetku okolitú intelligenciu a rozhlasoval nadšene:

„Prosím, bude to veľkolepá zábava, intelligencia vyberaná: celá rodina Goldnerovská, Michalovci, Šajdovci, Elčok... Hudba: Feri! Príďte na každý pád, zábava bude skvelá!“

„Tak hádam aj vy musíte ísť!“ prerečie pán Jur Slávič, s veľkou indolenciou naťahujúc sa cez stôl za novinami, keď odišiel aj od nich Štoplík. „Keď zábava bude skvelá!“ a nezdrží sa úsmevu.

„Veď to!“ zavzdychá dcéra Ela tiež ironične a v duchu naozaj žiada sa jej ísť. Ale ako? Čo si ona počne, bojazlivá, v takej slávnej spoločnosti. To ju desilo. Od tej chvíle stala sa veľmi zamyslenou. Trudila sa, starala, mučila, držala hlavu v dlaniach a každú hodinu vychodila do druhej izby, do samoty, pred zrkadlo sa obzerať. No vždy len zdala sa sebe nesúcejšou. Oči nič sú jej nie iskriace. Ako by sa im dalo spomôcť? Tvár bez ducha, a vlasy — každý stojí tak, ako sám chce. Ani šaty, ružové s bielymi širokými čipkami, nie sú pekné. „Nie, nie, nepôjdem! Ja nemôžem!“ verila sa každý deň náruživo a šlo jej pritom temer do plaču.

* * *

Napadol sňah, zamrzol, a sane, vezúce o mesiac Edu s matkou do Markovca, kde bol bál, letely ako vtáky po ligotavej ceste. Nastal večer, tichosť. V nej štrkot hrkálok, zavesených na bokoch koní, bol veľmi kuzelný, ale zima štipľavá dobre neobtrhala kočišovi prsty, opraty držiace; -- mal ten kočiš veľmi hrubé pery a bol preto za špatného držaný i ledva sa oženil. No Eda necítila ani kuzla hrkálok v tichosti večernej znejúcich, ani zimy. Líca horely jej a čelo mala celé spotené od roztržitosti.

Teraz, keď už dochodili do Markovca, túžila čo najďalej byť odtiaľto. Keď vletely sane do dvora, kde bol bál, tak sa jej nohy začaly podlamovať, že ledva vedela sísť so saní.

„Jaj, len načo sme prišly!" zašeptala matke, obzerajúc sa dookola a vstupujúc do domu, obtočeného ľuďom ako včelami úl — čo sa prišli dívať na tanec. V ústrety do pitvora vyšiel im prvý riaditeľ bálu a výtečný tanečník Viktor Elčok. Mal biely klinec na kabáte zapätý a hlavu i fúzy vykrčkané veľmi pekne. Ukloniac sa zdvorile — a bokom pozrúc nedbale po Ede — zaviedol ich do tanečnej siene, keď boly prv poshadzovaly zimné kabáty v bočnej izbičke. Eda oslepená od množstva zrkadiel, čo bohaté Goldnerky požičaly, od lámp po stenách dookola vyvešaných a ohlušená treskom a hukotom hudby, musela postáť za okamih, aby sa nepotočila. Hodila pohľadom do kúta blízo dvier, kde bolo najbližšie, že si ta sadne, no tam černela sa slávna banda Feriho rozložená. On sám, Feri, stál na predku — bolo ich štrnásť — a, pokyvujúc sa s boka na bok, dával si takt. Bol krásavec voľakedy a, ako sa vravelo, i nebezpečný pre tanečnice, kde hrával; ale teraz už mu je hlava ošedivelá. Hrá tak ľahostajne, ako by drevo pílil, ani nemyslí na to a tvár mu je celkom vyžitá, bez výrazu, ako z kameňa. Iba oči čierne sú mu dosiaľ pekné a veľké ako vrabčie hlavy. Hudba hrala čardáš. Tanečníci skákali, alebo sa triasli, alebo nametávali sa a trepali víťazoslávne o podlahu podošvami, socajúc nastráchanú Edu všade, kadekoľvek šla a kýmkoľvek nesadla na lavicu ku netancujúcim dievčatom. Niektoré z tých blahosklonne kývly jej hlavami, ako by potešené jej príchodom. A vskutku, nebolo im nepríjemné, že prišla, lebo vedely, že tá veľa tanečníkov neodvábi. Tam Eda utiahla sa do kúta a pozerajúc dookola, sotvy mohla dýchať. I vyzerala, ako by sa cítila veľmi prepodivne tam, a myslela si: „Čo ja tu chcem v tejto sláve a čo budem robiť?" Keby ju aspoň nik nikdy nezbadal! Prižmúrila oči, lebo všade samý lesk. Hore lampy, zrkadlá v pozlátených rámoch, tanečnice samý atlas. Goldner, ktorý bol najelegantnejším pánom okolia, i hlavou a, ako on bol, raz povedal, i bohom, mal takú diamantovú ihlu zapätú v mašli pod hrdlom, že svojím ostrým leskom urážala prenikavo zrak a mimovoľne sklopily sa oči pred ním. Lebo Goldner bol veľmi bohatý. Mal štyri hrdé kone, kočiša v červenej livrée a k tomu hlavný išpán si tykal s ním. Eda spustila oči, ale i podlaha ligoce sa. Desať kusov mydla strovili na ňu, keď ju drhly najaté ženy za týždeň.

Medzitým tanec trval ďalej a bez oddychu. Najelegantnejší

Goldner chcel vynikať medzi všetkými. Vykrúcal skoro vždy len svoju ženu, celú posiatu diamanty, maličkú čiernu, robiac všakovaké pekné a veľmi elegantné figúrky. Anička, veľmi tenušká dcéra pani Šajdovej, všeobecne ctenej a milovanej, pošepla svojej súsede, kňazovej dcére z Lavic, že takého krásneho tanca, ako je týchto, ešte nevidela ako je na svete. Súseda, štíhlá, v svetlých šatách, pozrela, pomyslela si kto vie čo a kývla hlavou na znak súhlasu. Ona totižto málo vravievala a ak riekla niečo, i to len tak čez plece. No bola veľmi duchaplná a hľadané dievča, s očima čiernyma, ako hviezdy sa ligotajúcimi. Jej sestra Milina utešených tmavých obŕv nebola taká obľúbená, pritom bolo badať na nej, že sa cíti tu veľmi nepohodlne, ako by nepatrila do tejto strakatej spoločnosti. Najviac vodila sa so svojou priateľkou Edou Halkovou — i tá bola ztade, zkade ona — robiac ironičné poznámky na tých, ktorí sa im nepáčili, a na celú zábavu. Nižšie sedely tri dievčence v krátkych šatách, ktorým bolo dovoleno ešte iba dívať sa. Však po ich veselých tváričkách vidno bolo, že sú spokojné so svojím osudom a dobre sa zabávajú, dívajúc sa na druhých.

„Či je aj tento súci medzi nás?“ šepla Milina priateľke, mihnúc na bok, pri čom jej krásne obrvi poskočily, kde tancoval kupec Štern s veľkou náruživosťou. Mal červenkastú kučeravú bradu a bol obutý v žltých kamašniach, odetý v ľahkých šedých šatách, za čo ho, keď bol prišiel, páni chceli vyhodiť. Obzvlášte horlil za to Goldner, lebo ten bol už úplne zfajnelý.

„Či ty máš rozum?“ kričali naň, všetci mu tykajúc (bola totiž móda s ním si tykať). „Dámy tak uraziť! Von!“ Do jednoho pozatínali päste a zaškripeli zubami. Goldner prišiel mu ešte povedať: „Ty hlupák!“

Krik trval za veľa, a malo z toho povstať sedem duellov, keby dámy neboly sa zamiešaly. Konec bol, že Štern ostal bez duellov a s kamašniami a schytiac bezúhonného držania Marínu Rafayovú, začal tancovať ako šialený. Lebo málo kto vedel tak nohami prepletať a vyvracať si ich kadejak obdivuhodne, ako on.

„Toto je strašný človek!“ vykríkla jeho tanečnica žalobným hlasom, keď ju mal skoro roztriasť, celá rozkúrená od tanca. I napráva si lesklé vlasy oboma rukami, pripínajúc ich ku hlave, ale tancuje a skrúca sa ďalej pekne, milo a graciósne. Keď napraví si vlasy, pozre víťazne po všetkých a na jej krásne oči vysadne úsmev a lesk samozvelebovania, ako by vravely: „Komu tak ide, ako nám?“

Pyšná Emma Elčok, sestra Viktorova, pozrela na ňu s veľkopanskou ľahostajnosťou. Ona i s takou ľahostajnosťou tancovala a dosť pekne to bolo. Usmiala sa ľútostive, no v duchu nepáčila sa jej dobrá vôľa a slobodné počínanie si Maríny. „Mohla by byť trochu skromnejšia. Či je azdaj nejakého vysokého rodu?“ Bola dcéra rechtorova. „A ten Žid, čo s ňou tancuje, je ešte!“ Odvrátila sa na druhú stranu, aby ich ani nevidela, i kývla vyhriatej Elenke z mesta milo hlavou. Tú veľmi milovala, i zato, že Elenka zaľúbená bola do Viktora a on do nej. Tá usmiala sa jej nazpäť, ale hneď

pozrela dolu v tanci. Mala veľkú starosť s topánkami, boly jej veľké i hľadela si ich ukryť.

Mladá štíhlá židovská slečna s vložkou na pleciach, cviklovej farby, kýchala ustavične a žalovala sa, že fufne od nátchy. A to nielen ona, ale i jej snúbenec doktor Izor Roth ju má.

„Už sa vydáva, a ešte nemá 18 rokov!“ podotkla medzitým jej staršia sestra, v krásnych šatách odetá. „A takú veľkú nátchu má Izor, že ho ani nerozumeť, čo vraví; preto neprišiel.“

Pri okne na lavici, ako oddelené, sedely tri dámy v tmavých oblekoch. Jedna z nich, mladá a veľmi pekná, bola žena starého pisára od súdu. Tie shováraly sa len samy, nešly k nikomu, ani k nim nik nešiel. Boly totiž nižšieho rangu. Ale všetky prevyšovala mladá, vysoká a veľmi pekná poštárka z Gajdora. Tá počínala si ako kráľovná medzi nimi všetkými a jej čierne oči, okrúhle ako gule, horely ohňom veľkého sebavedomia. Bola vždy obklopená tanečníkmi, a druhí, ktorí sa nespratali k nej, aspoň túžobne pozerali. Aj bratia Štoplíkovci — lebo boli dvaja — túžili, ale že boli nízkej postavy, každý ich ľahko odtisol. Starší, Milan, tenký a chatrný, behal teda okolo druhých, mal takú prírodu, že neposedel za hodinu. Mladší, Ondrej, hrubý ako súdok, s tvárou veľmi zasmušilou, zastal si na stranu a premyšľal, čo má robiť. Jemu páčilo by sa totiž i v susednej izbe celú noc, kde pili, kartovali, kúrili, tiež piť, kartovať a kúriť, a i slečny páčily sa mu nadmier.

Pre Edu prišiel hrbatý apatekár z Podkovca. Nechápala, len keď ju mať upozornila, čo má robiť. Stála a hlava zatočila sa jej od ľaku. Akože bude tancovať? Zdá sa jej, že ani nestojí na svojich nohách, ale na cudzích, divných nejakých, ako z dreva, nie to aby vedela také figúry robiť, ako Goldner so ženou — pozrela k nim závistlive. Ani nevedela dobre, čo hrajú a ako tancovať. Pomaly však prichodila k sebe, keď zacítila, ako ju stŕcajú lakťami vše s jednoho, vše s druhého boku. Najelegantnejší Goldner rozkrútil sa so slečnou, čo mala nátchu — jeho žena tú ponúkla miesto seba, lebo jej, ako veľmi jemnocitnej a nežnej, zaškodí dlhý tanec — a búšil sa s ňou o Edu. Tu zas priletel vykrčkaný Viktor s krásnou poštárkou a búši sa s druhého boku, potom zastane na jednom mieste zrazu a kolená začnú sa mu triasť ako vo vetre. Jeden mladý krivý pán peknej tvári zas ustavične trepal vyzývavo podošvami, a že mal nohu dlhú, začiahol vždy i topánky Edine. Pritom, už veľmi opojený tancom, dvíhal si ručníček, mokrý od potu, nad hlavu, štopnúc pritom naveky Edu do pleca, a kričal: „Ťuhajaja!“ Eda pozrela nastráchano za seba, či nieto svobodného miestečka, kde by sa odstúpila, a tu padly jej oči na druhú Edu, Halku. Kývala jej vejárom prívetive, ako by ju posmeľovala ku vytrvalosti, a vo dverách vidí prenikavé čierne oči. To je Ján Chvojka. Prišiel sa podívať, či z dievčat niektorá nesedí. Mal zvyk nebrať skôr, ale čakať, ktorá ostane, aby si ju vzal a ani jedna nesedela, lebo Ján bol veľmi krásneho charakteru. Ak sedely dve, tri, vzal všetky, ak viac, nuž radšej netancoval. I jemu padly oči na Edu, a vidiac jej

ťažké postavenie, zavolal energične: „Prosím viac miesta, prosím, prosím!“ i bere Edu Halkovie so sebou.

Eda zrazu pocítila, ako by jej putá padaly s pliec. Veď je to Ján, ten, o ktorom nazdá sa, že jej je naklonený obzvláštne! Kde bol dosiaľ? I hudba ostala milšou, izba teplejšou a ona ako by dostala krýdla, skrúca sa ľahko a hladko, ako po ľade. Už ani raz neštopne sa do nôh tanečníka.

(Dokončenie.)

Povesti z ľudu.

I.

Kríž je na nej!

Asi pred sedemdesiatimi rokmi žila v Baňskej Bystrici bohatá vdova, menom Bohuška, ktorá vraj mala plné štoky dvadsiatnikov, tvrdých toliarov a iných peňazí.

Jej jediný syn, ktorý chodil vtedy s mojím otcom do školy, žil a nosil sa po gavaliersky, a neraz počastoval svojich spolužiakov čerešňami alebo iným ovocím, ktorého nakúpil od Krupinčanov i za celé koše.

„Čo?“ hovorieval, „moja mati má plné štoky peňazí!“

Ale ľudia povrávali si, že Bohuška má vraj zmoka, ktorý jej peniaze nosí; preto je taká bohatá!

Slúžke svojej pani Bohuška vždy prikazovala, kedykoľvek niesla žltú kašu v mlieku varenú do záhrady pod starý orech, aby sa ju prežehnať neopovážila.

Príkaz tento zdal sa byť slúžke čudným. Prečo jej pani vždy len to vraví, aby kašu neprežehnala?

I umienila si dievka, že predsa raz, napriek príkazu panej, probuje tú kašu prežehnať; veď potom uvidí, čo bude a ako bude. A urobila tak, ako si bola umienila.

Paní Bohuška mala obyčaj po obede prejsť sa do záhrady, a práve i vtedy išla ta, keď slúžka bola prestúpila jej príkaz. Ako tak ide zvoľna, s nohy na nohu, počuje kdesi z kružiny volať: „Kríž je na nej! Kríž je na nej!“ Paní stŕpla. Hneď vedela, čo je vo veci a kto to volá. Pribehla a z kaše rukou schránila vrch. A hneď vytiahlo sa kdesi z kružiny čierne, zavláčené kura a požralo kašu.

S hnevom vrátila sa paní zo záhrady, a hneď zle-nedobre na slúžku, ba i vybila ju a vyhnala zo služby pre ten priestupok.

No slúžka zvedela, prečo jej pani vždy prikazovala neprežehnať kašu, zvedela, s kým má obcovanie a čo je to za uvláčené kura, ktoré Bohuška tak opatrne chová kašou.

II.

Smrť niesol.

Istý Sýkora z Jakuba pri Baňskej Bystrici, keď ešte mládencom bol, po večeroch, po práci v drotárni, chodieval do Harmanca na vohlady, k svojej budúcej.

Jednoho dňa v drotárni mali viacej roboty ako obyčajne, a Sýkora dlhšie sa pri práci zabavil. Ale zato nechcel zameškať svoju obyčajnú návštevu a hoci bolo veľmi neskoro, vybral sa z Jakuba do Harmanca.

Ako tak ide hore hradskou samotný, pohrúžený do všakových myšlienok, prešiel i čez Ulmanku, kde už málo v ktorom dome svietili. Prešiel už bol i za most, kde cesta odráža sa do Harmanca, a tu zrazu cíti veľkú ťarchu na svojich pleciach, až sa mu nohy počaly podlamovať a nič okolo seba nevidel.

„Ach, Pane Bože, ale si len ťažkô čo si!“ vzdychol si zhlboka a postál, sám nevediac, čo má robiť. Či isť do Harmanca, a či sa vrátiť do Jakuba? Lebo vedel, že je to dnes s ním nie dobre, že trafil na mrcha ciachu. Ale pomyslel si: „Poručeno Pánu Bohu, bude ako bude!“ a pošiel ku Harmancu.

Medzi tým časom, ako rozmýšľal, čo robiť, i ťarcha ztratila sa mu s pliec a on pošiel rýchlejším krokom. Keď prešiel niekoľko krokov, znovu cítil ťarchu na pleciach, že skoro ani s miesta pohnúť sa nemohol, a zase trochu oblahčenie.

Tak viedlo sa mu celou cestou, a on celý vypotený od strachu a unavený došiel neďaleko domu svojej milenky, ani sám nevedel ako, či je živý a či mŕtvy. Ale v tom ztratila sa mu úplne i ťarcha s pliec.

Zabúchal silne na dvere, lebo už spali; a keď mu otvorili, viacej prepadol než prekročil čez prah pitvorný.

So strachom rozprával domácim, ako sa mu dnes celou cestou vodilo.

V tú istú noc umrela tam v súsedstve jedna žena, a on i domáci verili, že to niesol smrť na svojich pleciach až do Harmanca.

A. B—y.

Dievčina zo mlyna.

Pieseň od *Sama Chalupku.*

Ja som švárno dievča z mlyna,
Šuhajom sa páčim;
Ale ja ver žiadnemu z nich
Rúčky dať neráčim.

Z Bystrice i zo Zvolena,
Z Brezna i z Krupiny
Ide šuhaj za šuhajom
Do našej dediny.

Jeden bielu tvár mi chváli,
Druhý čierne oči,
A tretí sa ako holub
Okolo mňa točí.

Darmo vy, šuhaji, darmo
Na mňa nazeráte,
Už vy v tom lehotskom mlyne
Kôš hotový máte.

Ja som švárno dievča z mlyna,
Šuhajom sa páčim:
Ale ja ver žiadnemu z nich
Rúčky dať neráčim.

Mám ja rada voľakoho,
Ale ho nezjavím:
Ten bude môj, len s tým sa ja
Pred oltár postavím.[1])

Husár.

Koňa si čistil česadlom
a dudral-hundral, že až veľa:
»ba zlý duch sám ma — by ho hrom! —
sem zapotrošil do kvartieľa.

Tu po človeku pašmajú,
jak na ztratenej varte, vskutku;
jak kapustnice podajú,
pálenky ani na pochúťku.

Sťa vlk by gazda zazerá,
a gazdiná — ech! pokoj chtíčom...
z dvier nevypoďkáš, nievera,
tej vábom sladkým ani bičom.

Jak ináč v Kijeve! To kraj!
Halušky do úst lezú samy,
a vína — len si dúšok maj;
a s dievkami shon, s nevestami!

Za pohľad krásky počernej,
ej, nežiaľ dať i život svoj. No,

---

[1]) Na pôvodnom rukopise doložen: Dľa podobnej českej piesne Trojanovej. — Rukopis zachoval sa u † M. Chrástka, a my ďakujeme ho pánu Fr. Richardovi Osvaldovi. *Red.*

preds' jeden háčik pri nich, hej. .«
— I čo za? povedz, stará vojno.

Si dlhým fúzom zašiel v skrut
a začal: »nebudz pricitlivý —
môž', chlapče, nie si strachopud,
no trup si, a my zreli divy.

Čuj. Pluk náš ležal u Dniepra.
Moj' gazdinká, dvoch krížkov čajsi,
však švárna bola, predobrá,
a muž jej umrel — pamätaj si.

Niť známosti sa ušuľká:
žijeme, holúbky jak v páre;
ju pobúcham — no Marulka
ni špatnej neukáže tváre.

Som spil sa — uloží si ma,
sám nápoj schystať tiež jej péč; i
len mihnem ‚kmotro!' očima,
a kmotra slamkou nezaprieči.

I kto by zač tam mrnčal? hosť
na hodiech, teplom vo objeme!
Preds': napadla ma žiarlivosť —
pád! Čert to naraficil, zrejmé.

Poč, hútam, tak v čas vstáva ti,
pred kokošmi? Ki zvú ju zváči?
Už Marulka čos' paratí;
kam kopasný ju nocou vláči?

Veď sa ja vyzviem, pomyslím.
Raz ležím, oči prižmúrené —
(Tma ako v rohu, nádvorím
však rachot búrky, víchorenie).

I čujem: moja kmotrička
jak s pece tiško soskočila,
mňa pomackala trošička;
v čeľusti uhlík roznietila,

kýpť zažhla sviečky krátičký.
S tou do kúta sa šupla bdelo:
tam sklenku chvatla s poličky,
i pred pieckou hop! na omelo

vysadla, shodiac odedz — V tom
zo sklenky tri razy si lizla:

i vraz sa švihnúc s omelom,
brnk! hore kochom bzikla, zmizla.

‚Či tak!‘ mi svitlo v rožku v mžik.
‚Marulka tedy — bosorienka!
No, počkaj, ty môj holúšik!...‘
Hneď s pece sleziem — zazrem: sklenka.

Privoniam: štiav! kás' ločprď, bäk!
Odčrpnem na zem: — čo sa deje?
Tiesk vzdruzgnul, za ním umývak
a poď v pec. Poškrobem sa: zle je!

Pod lávkou kocúr drieme: zriem.
Naň fŕsknem — so pár kvapák padlo —
Jak zpŕskal!... Znova zašplechnem:
a on hup! kade umyvadlo.

Tu kropiť začnem sem i tam
do kútov voslep pravým zlochom:
i hrnce, vane, stolce, rám...
rad-radom hajde! hore kochom.

Ký — híknem — čert v tej gebzine!
Nu, zkúsme tiež! I sklenku prihnem
a gľu-gľu do dna; ver či nie —
no zrazu páperkom sa zdvihnem...

O zlomkrk letím vozvysok,
kam? svety naskrz neznáme mi;
len v stretku hviezdkam kričím: v bok!
hot-čihi!... Až i padám k zemi.

Popatrim: hora. Na hore
na vatrách kotly: strieka pena —
Spev, tanec, hurhaj: v hnusnej hre
s ropuchou práve žida ženia.

Odpľuvnem, chcem riecť... tuliti
však Mariš — Ty tu? Ideš domov
hneď, bezdek vetrom podšitý!
Ťa zožrú! — Zbĺknem: ‚sto im hromov!...

A domov? Čerta! var' znám stráň,
kde cesta?‘ — Ach, on čudák-chmuľák!
Toť, ohreblo, priam lopni naň
a prac sa, zatratený tulák —

‚Čo? na ohreblo sadnúť ja,
ja husár cársky? Och, ty dora!

Či ďasu som sa predal, há?
Či na tebe tak dvojná skôra?

Chcem koňa!· — Blázne, tuť i kôň —
A vskutku: stál už tam mi v údel,
kopytom hrebie, oheň — on,
jak dúha — šij, chvost — mračna kúdeľ.

— Saď už! — I sadnem na koňa,
kde úzda? kôň však s holým pyskom —
Ťaj! jak sa vzchytil, niesol mňa...
až octli sme sa — pred peciskom.

Kol tak, jak prv; jaks' lení sa
mi sisť, no pod mnou — zbadám s žasom,
nie kôň, lež stará lavica —
Hľa, čo sa nepridáva časom!«

Si fúzom dlhým zašiel v skrut,
i dodal: »nebudz pricitlivý —
Môž', chlapče, nie si strachopud,
no trup si, a my zreli divy.«

Z Puškina Hviezdoslav.

Chvíľky šťastia.

Ač dávnejšie už nenie z jari,
dni prešly prvých túžob schvevu,
vše ešte posol zlatokrýdly
mi šťastie pride na návštevu:
vo chvíľach tichých letných nocí,
keď nebo — hviezdna záplava
a myšlienka v kejs' čaromoci
sa sama v rýmy podáva,
mi sladko k srdcu prevráva.

V tom tajuplnom šere noci
svet sťa by sa bol kamsi ztratil
a sťa by si sa z jeho hluku,
sám jaksi v seba prinavrátil;
si sám — a predsa nie ti clivo:
veď vôkol teba šumné rady
snov, ideálov zvučia snivo,
vše, čo sa báji, túži z mlady,
si k duši slietne na vohľady.

Vše, čo sa z mlady túži, báji,
v tom okamihu k tebe stane:

nadšenia plány peknoduché,
i blaho smele nasnívané —
a bárs i vieš, že sen to iba,
čo život zabol vyplniť,
to srdce cíti, žiadna chyba:
ač duši snáď i čosi chýba,
ťa predsa šťastia laská cit...

A neznáš, čo viac vtedy blaží,
či nádej ešte k budúcnosti,
či spomienka, čo blahom váži,
pripiata k dejom minulosti —
len plne cítiac schopnosť lásky,
i dobrým v tom sa cíte tiež
hor v hviezdach hľadáš obnov skazky,
a jako v dobách prvej lásky,
si zrazu sladko zaplačeš.

Ľudmila Podjavorinská.

Vej, vetríčku...

Vej, vetríčku, vej
vôkol duše mdlej!
Skytni lieku, sviežej zľavy,
by pokoj v nej zkrsnul pravý!
Utíš vzdychy jej,
zastav slzi lej —
Vej, vetríčku, vej!

Huč, potôčku, huč,
bôľu môjho kľúč!
Žblnkaj, bubli, hraj sa stále,
vezmi v diale moje žiale!
Uč ma verne, uč:
kde potechy lúč?
Huč, potôčku, huč!

Lkaj, slávičku, lkaj,
čuj ťa hora, háj!
Šteboc horkú, sladkú pieseň,
chláchoľ útrob, súžbu, tieseň!
Nadchni srdca taj,
mieru, kľudu daj —
Lkaj, slávičku, lkaj!

Svieť, mesiačku, svieť
na sad, kvietie, sneť!

Rozptýľ čierne noci mračná,
ať sa zaskvie jasnosť zračná,
ať rmut ide mrieť
v mojom duchu hneď!...
Sviet, mesiačku, sviet!

Dlhomir Poľský.

BESEDA.

Slovenský archív.

Ľudovít Štúr Michalovi Chrástekovi.

Brat muoj drahí! Dávno ma list tak ňedojau, tak ňepreňiknuv, ako Váš od 18. mája, ktorí som ale ja len teraz pred pár dňami dostau a pre to naň i tak pozďe odpovedám. V lisťe Vašom sťe Vi vislovili mjenku a presvedčenja všetkích *Slovákov* a vipísali sťe ho z hlbokej mojej a dozaista i z Hurbanovej duše. Toto je hlavňe všetko, čo naň odpovedať mám. Nič čo robja ňerobja tí Staroslováci s radou a vuolou Hurbanovou a mojou, ale všetko i proťi prvotním naším radám i proťi našej vuoli. Že sme sa dosjaľ ňeozvali, že sme v určitej činnosťi na pole Slovenskuo ňevistúpili podľa žjadosťi mnohích i Vašej, má svoje dúležitje príčini, ktorích sa Vi ťjež domislíťe a ktorje mi v súkromnom hovore prjaťelom naším sďelujeme. Ale prejďe už i tento čas ňečinnosťi na oko a tu Vám zaraz oznamujem, že najďjal od novjeho roku v Trnave s Hurbanom politickje novini Slovenskje vo značnej veľkosťi vidávať buďeme. Staňe sa Vám teda, Bratja drahí, podľa vuole, ale veru aj nám! Ostatňe ňepúšťajťe ešťe tento chýr do sveta z dobrích príčin. Určiťejšie všetko sa dozvieťe. Medzitím pozhovejťe a zadržťe tú ráznu, tú uťešenú misel, ktorá sa v celom Vašom lisťe ligoce. Pod tím časom vidáme s Hurbanom druhje veci; on svoje Pohladi a ja epickje dva spevi, Svatoboja a Matúša. Toto medzi tím, mám nádeju, obživí trochu naše mlaďistvje vrúcne duše.

Slovenčina je naša, je život náš. Ostatňe aj keď vistúpime, s tímí Staroslovákmi ňepusťíme sa do žjadneho boja. S mrtvimí načo sa hádať a biť?! Po celej Trenčjanskej a Ňitránskej, zkaďjal som sa teraz vráťiu, všetci tak mislja ako Vi, ale všetci.

Nech teda Boh pomáha Rarusovi! I náš Kučíni je pocťiví človek. Okolo ňeho ťjež najvjacej Slovákov. Teraz on sám otvoriu podpisi na pomňík Holljeho po Trenčíňe. Tak ho teda vistavíme tomu nášmu zvestovi, ale trvácejší od tohoto buďe sám duch Slávi.

Skážte moju službu p. Rarusovi a vrúcnemu p. kanonikovi Červenovi a srďečnuo pozdravenja Gočárovi, Rimavskjemu i všetkím bratom mladím v semeňisku.

Či dovolíte Váš list vitlačiť v našich budúcich novinách? Ten buďe hovoriť za všetkích. Majťe sa dobre a ňezabúdajťe na

Vášho

v Uhrovci 1850 dňa 16/6 srdečnjeho
Ludevíta Štúra.

Ps. Pre Lukáča sme tu urobili sbjerku, vlastňe ešťe len začali, abi mohou ďalej študovať. Závodňík ju veďje, teraz ňevjem kolko už je.

Literatúra a umenie.

Spisy Básnické Andreja Sládkoviča. Sväzok II. S podobizňou básnikovou. Turčiansky Sv. Martin. Vydanie Kníhkupecko-nakladateľského spolku. 1900. Cena 2 koruny. Strán 349 a 3, v 8°.

V sväzku I., vydanom roku 1899, boly: *Marína, Detvan, Milica, Svätomartiniada* a *Mikuláš Šubič Zrínsky na Sihoti*; v tomto sväzku je lyrika Sládkovičova. Otvára sa znárodnelými piesňami: *Slovenský brat!*, *Hojže Bože* a *V slzách matička sedela*. V ňom dostávame i také básne, ktorých nebolo vo vydaní z roku 1878, považovanom za úplné. V *Bibliografických a iných poznamenaniach*, privesených ku sväzku, vidíme, že v pozostalosti J. M. Hurbana našiel sa Sládkovičov rukopis *Detvana*. A na ňom je rok: *1847*. To jest roku 1847 Detvan už bol hotový a do čista prepísaný. Ale okrem tohto zistenia najdenie rukopisu je vzácnou vecou menovite preto, že bude možno odstrániť z básne tlačové chyby, ktoré opakovaly sa dosiaľ, od prvého počnúc, v každom jej vydaní a medzi ktorými sú i takéto:

Nad horou letí sokol jarabý — —
Hneď na ozrutné sadá si *hroby*,

miesto: *hraby*. Alebo:

Sú vám blaženstva večné minúty,
Ktorých v nízkej chalupe niet — —
Jako výšiny žitia slávneho
Zaujmú divom *ducha* nízkeho —

miesto: *druha* nízkeho.

V klassickom začiatku básne, kde čitateľa hneď chytá každé slovo a už z prvých strôf vycíti, čo je Detva, vadí (v 3. strofe) výraz: *mladušky*.

Mať žnie [1]), a kto to dieťa čičíka?
Šum listia storočných dubov;
A k akej piesni chlapča privyká?
Vietor duje horou hrubou;
A pekná pieseň šumnej materi
Mladuškú dušu len s krásou mieri,
Aby celkom syn nezdivel:
A preto potom rád on počúva
Aj keď Poľanou víchor predúva,
Aj *mladušky* slovenskej spev.

Veď Sládkovič nemáva takých neslýchaných slov? „... mladušky slovenskej spev.“ Čo to môže byť? V najdenom rukopise básnikovom vidíme: *mladuchy*.

Životopis Andreja Sládkoviča, nasledujúci v knižke po Bibliografických a iných poznamenaniach, sostavený je s použitím materiálu dosiaľ neznámeho. Sú v ňom momenty zo života básnikovho, o ktorých nevedel ani vrstovník, priateľ a biograf jeho Ľudovít Grossmann. Pribudlo nových čŕt, doplňujúcich podobu nášho básnika ako charakterného muža a veľkého Slováka.

Detvan. Báseň *Andreja Sládkoviča*. Turčiansky Sv. Martin. Vydanie Kníhkupecko-nakladateľského spolku. 1899. Cena 30 halierov. Strán 90 a 6, v 8°.

Vydanie lacné, pre širšie obecenstvo; má tiež podobizeň básnikovu a krátke poučenie o jeho živote a dielach.

Eugen Onegin. Román vo veršoch. Napísal Alexander S. Puškin, preložil Samo Bodický. Turčiansky Sv. Martin. Vydanie Kníhkupecko-nakladateľského spolku. 1900. Cena 1 koruna. Str. 169, v 8°.

„Eugen Onegin — písal veľký ruský kritik Bielinský, keď po básnikovej smrti vydávaly sa sobrané jeho diela — je najsrdečnejšia tvorba Puškinova, najmilšie dieťa jeho fantásie, a najde sa len málo diel, v ktorých osobnosť poeta odrážala by sa s takou plnosťou, svetlo a jasne, ako v *Oneginovi* osobnosť Puškinova. Tu je všetok život, všetka duša, všetka ľúbosť jeho; tu sú jeho city, pochopy, ideály... *Onegin* po stránke formy je tvorba nanajvýš umelecká a po stránke obsahu samé jeho nedostatky sú jeho najskvelejšími vlastnosťami.“

Bielinský vysoko cenil Puškinovo dielo i pre jeho historické a spoločenské značenie. „Onegin je verný obraz ruskej spoločnosti svojho času. Obraz tento zjavil sa v príhodný čas, t. j. práve vtedy, keď vzniklo to, s čoho možno bolo kresliť ho — spoločnosť... Veľký je skutok Puškina, že on prvý, v svojom románe, poeticky zobrazil ruskú spoločnosť tej doby, a v osobe Onegina i Lenského ukázal jej hlavnú, t. j. mužskú stranu; ale možno ešte väčší je skutok nášho poeta v tom, že prvý poeticky zobrazil v osobe Tatiany ruskú ženu... Tatiana je natura hlboká, milujúca, náruživá. Láska pre ňu mohla byť alebo najväčším blaženstvom, alebo najväčším nešťastím života, bez všetkej smierujúcej prostrednosti. Pri šťastnej vzájomnosti láska takej ženy je rovný, svetlý plameň; v protivnom páde úporný plameň, ktorému sila vôle možno nedovolí dostať sa na povrch, no ktorý je tým zhubnejší a žravejší, čím viac potlačuje sa vnútri. Šťastná žena Tatiana pokojne, ale zato náružive a hlboko ľúbila by svojho muža, úplne by sa obetovala deťom, všetka oddala by sa svojim materinským povinnostiam, no nie z rozsudku, lež opäť z náruživosti, a v tejto obeti, v prísnom plnení svojich povinností našla by svoje najväčšie nasladenie, svoje najvyššie blaženstvo. A všetko to bez frás, bez rozvažovania, s tým zovňajším pokojom a chladnosťou, ktorými vyznamenávajú sa hlboké a silné natury. Taká je Tatiana.“

Z prekladu Sama Bodického podávali sme ukážky v Slovenských Pohľadoch (1895, 1896). Preklad na počiatku je ťažší, ale

postupne stáva sa hladším, plynnejším. čím dial viacej podáva z pôvabností originálu.

К. Я. Гротъ: ОБЪ ИЗУЧЕНІИ СЛАВЯНСТВА. Судьба славяновѣдѣнія и желательная постановка его преподаванія въ университетѣ и средней школѣ. (O študovaní Slavianstva. Osud slavistiky a želateľné ustanovenie jej prednášania v universite i strednej škole.) **С.-Петербургъ, 1901.** Veľká 16°, 64 str. Cena 60 kop.

Pôvodca nám blízkych historických diel **„Моравія и Мадьяры съ половины IX до начала X вѣка“** (Vidz v Slovenských Pohľadoch 1882, str. 151 a nasl.), **„Изъ исторіи Угріи и Славянства въ XII вѣкѣ** (Slov. Pohľ. 1890, str. 60) a **„Мадьяры и Славяне въ прошломъ“** (Slov. Pohľ. 1894, str. 165 a 206), professor K. J. Grot v tomto svojom spise podáva stručnú historiu slavistiky a horlí za to, aby o Slovanstve viacej sa učilo nielen na universite ruskej, ale i v strednej škole. Spis povstal rozšírením článku, ktorý prof. Grot sostavil pre nové vydanie **„Энциклопедическаго Словаря“**. Za prvých slavistov, celkom spravedlive, vyhlasuje apoštolov našich Cyrilla a Metoda; po nich nasleduje Nestor, ktorý prvý učil svojich krajanov o slovanskej etnografii a bytovej starine. Pravda, potom až v XIV. a XV. století najde sa niečo, a opravdove pohne sa vec až v XVIII. Stručne, ale akurátne podáva Grot výsledky práce u všetkých Slovanov i v cudzine. Jagičov *Archiv für slavische Philologie* „tvorí epochu v novej historii slavistiky („so značením Jagiča v západnom a južnom Slovanstve v oblasti vlastne filologickej môže sa porovnať len značenie V. I. Lamanského v historii novejšieho ruského slavianovedenia v smere historickom“): dal mocný popud tejto oblasti vedenia, najmä na Západe, celkom sviazal ju so západno-europejskou filologickou naukou . . . Za 24 roky svojho jestvovania *Archiv* dal v svojich 22 sväzkoch takú bohatú, vysokocennú seriu študií, článkov, materiálov, kritík a recensií, takú úplnú slovanskú bibliografiu (od roku 1870), že stal sa nielen hlavným orgánom rozvitia západno-slovanskej filologie, lež i nevyhnutným vodičom a podporou vo všetkých prácach slovanskej nauky a najpotrebnejšou nástolnou knihou každého slavistu . . . Ale ako často býva, toto iste dobré dielo má i svoju opačnú, temnú stranu. Nemecký jazyk vydania urobil ho vlastne imaním i bez toho bohatej nemeckej vedeckej literatúry a odtiahol mnoho slovanských síl od obohatenia slovanskej nauky v ich rodných jazykoch, čo napomáhalo sa najmä tým, že nebolo podobného špeciálneho všeslovanského orgánu v ruskom jazyku. Medzitým ruská vedecká literatúra neraz priťahovala k sebe za spolupracovníkov západných i južných Slovanov (Perwolf, Šerel, Píč, Baudouin de Courtenay, Pawiński, Bogišić, i Jagić, Drinov a i.) a ruskému jazyku najprírodzenejšie slušalo by stať sa všeslovanským jazykom v nauke slovanovedenia. Teraz, zásluhou nemeckého *Archivu*, utvorily sa v tejto nauke istý, hoc i zovňajší rozkol a odcudzenie síl v stranu nemeckej učenej literatúry. Ruský orgán, podobný Archivu, iste preukázal by ešte viac priamej služby slovanskej nauke.“

V článku „Ruská spoločnosť a Slovanstvo“, napísanom a vydanom pôvodne ešte roku 1886, prof. K. Grot napísal: „Naučenie historie ukázalo sa ešte nedostatočným. Slovanovedenie zostávalo i

slovanoľubcov, prináležavších k „Slovanským dobročinným spolkom“. Len v samé posledné roky možno badať istý potešiteľný obrat v tejto veci. Žurnalistika naša začala seriósnejšie chovať sa k slovanským otázkam vôbec a všímať si slovanského časopisectva . . .“ Tak bolo v polovici osemdesiatych rokov. Ale potom zase nastalo veľké ochladnutie. Petrohradský Slovanský dobročinný spolok, ktorého *Izviestija* z toho času Konstantín Grot s pochvalou spomína, v deväťdesiatych rokoch temer prestal účinkovať literatúrou.

V treťom článku svojho spisu Grot žiada nacionalisovanie ruskej strednej školy. „Rozumieme uvedenie v učebný programm strednej školy podľa možnosti jednotného a pravidelného, hoc elementárneho obznámenia so slovanským svetom, so všetkými ostatnými plemennými rozvetveniami veľkej slovanskej rodiny, t. j. so slovanskou etnografiou, historiou a súčasným stavom nielen hlavnejších, lež podľa možnosti i menších slovanských plemien v pomere politickom, kultúrnom a literárnom . . . Ruské národné povedomie môže sa upevniť len vtedy, keď najde si prirodzenú oporu v širšom slovanskom plemennom povedomí . . . Aby mohol sa cítiť silným a stáť na výške svojho povolania, ruský národ v osobe svojej intelligencie povinný je neprestajne udržovať spojenie a duchovnú jednotu s ostatnými členami slovanskej rodiny. Nie sama ruská, lež i slovanská idea má ho vždy oduševňovať.“

Štvrtý článok je o universite. Na ruských universitách, okrem varšavskej, pre slavistiku jest len po jednej katedre: Grot dokazuje potrebu rozšírenia. V svojom vecnom dôvodení odvoláva sa i na Šafárika, na jeho mienku, ktorú o prednášaní slavistiky na universitách bol podal roku 1841 pruskému ministrovi výučby.

K dosaženiu cieľov, ktoré takto ukazoval, prof. K. Grot žiada: 1) zväčšiť a rozšíriť vydavateľskú činnosť ruských Slovanských Spolkov; 2) založiť ruský periodický orgán pre slavistiku, podobný Jagićovmu nemeckému *Archivu*, „ktorý, sjednotiv v sebe všetky slovanské učené historicko-filologické sily, prináležal by cele Slovanstvu a slovanskej nauke;“ 3) organisovať knižné spojenie medzi Ruskom a ostatnými Slovanmi. („Kto cestoval po slovanských zemiach, zná, ako všade ozývajú sa žaloby na ťažkosť, neraz priamo nemožnosť dostať ruskú knihu, v ktorej cíti sa taká ohromná potreba. Jestli napriek všetkému tomuto ruský jazyk dosť rýchle rozširuje sa u Slovanov, čože by bolo možno očakávať, keby ruské knihy a vydania ľahšie dostávaly sa k nim?“) 4) V novinách a časopisoch ruských viac miesta pre Slovanstvo a 5) aby ruská spoločnosť bezprostredne, osobne obznamovala sa so Slovanmi, ich krajinami, ľudom a životom.

Vrelé rady prof. K. Grota — dá Boh — teraz už nezostanú hlasom volajúceho na púšti. V poslednom čase i žurnalistika ruská už nie je taká ľahostajná k slovanským otázkam, ako — snáď okrem *Svieta* — bola od druhej polovice osemdesiatych rokov. V *Novom Vremeni* práve dokončil opis svojej cesty po Srbsku a Bulharsku kňaz Dm. P. Golicyn (v literatúre D. Muravlin), ktorý i v svojom novom románe „Вавилоняне“ krásne popularisuje slovanské idey. Tam píše o svojich cestách po juhoslovanských zemiach i agitatívny Valentin Gorlov, a recensent knižky prof. Grota v tomže Nov. Vre-

mení začínal svoju úvahu: „Dobrá, opravdu ruská knižka, ktorú radím prečítať každému.“

Dušan Jurkovič: **Pustevně na Radhošti.** Turistické útulny pohorské jednoty „Radhošť“ ve Frenštátě, vystavěné a zařízené po způsobu lidových staveb na Mor. Valašsku a Uh. Slovensku. Péčí Klubu přátel umění. Premie na rok 1900 a 1901. Nakladatel A. Píša, knihkupec v Brně. R. 1900. Reprodukováno a tištěno ceskou grafickou společností „Unií“ v Praze.

Šestnásť obrazov, obrazov stavieb, letných bytov, ich vnútorného zariadenia — a všetko podľa našich národných motívov slovenských. Dušan Jurkovič, náš milý rodák, stal sa známym svojou seriósnou prácou, keď sesterská Morava pripravovala sa k národopisnej výstavke v Prahe 1895. Pracoval i pri tom, čo z nášho Slovenska bolo sa dostalo na výstavku. A — jako tu vidíme — pracuje ďalej: „Doufám — vraví v úvode tohoto svojho diela — že v době, kdy nejen u nás, leč i jinde po Evropě snaha po obrození z utkvělých forem se objevuje, není nevčasný tento podnik, tím spíše, protože základem práce mojí jest jednoduché, ale jednoduchostí tou právě silné umění lidové. Promluviti souborně o lidovém stavitelství na Valašsku a Uherském Slovensku ponechávám si do chystaného díla, kdež chci zachytiti chvatem mizející památky výtvarné činnosti lidu našeho. Že je svrchovaný čas povšimnouti si účinně tohoto svérázného odvětví lidového umění, není zajisté třeba zdůrazňovati. Považoval bych za dostatečnou odměnu své lopotné mnohdy činnosti, kdyby se mi podařilo obrátiti pozornost pokusem svým na bohatství forem staro-nových, schopných zajisté života, protože osvědčených už po staletí...“ Vzbudenie pozornosti tu vari ani nemôže vystať, ak len rozšíri sa náležite krásné vydanie snaživého kníhkupca A. Píšu. Týmito stavbami na Radhošti ako sú zatienené všetky podobné stavby u nás na Štrbskom plese, v Korytnici, Smokovci a Lubochni! Slovenské motívy Jurkovič kdetu prispôsobuje novému vkusu. — Cena kresieb a obrazov, ktoré tvoria celé „album“, je 10 korún.

Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti. Ročník V, sväzok 2. Turčiansky Sv. Martin.

Vývin keramiky a slovenská majolika. Podáva Pavel Socháň. (Pokračovanie.) — Miestne báje a skazky. Podáva Ľud. Ad. Reuss. — Miestopisné úryvky z Gemera. Podáva Julius Botto. — Príslovia, porekadlá a úslovia. Z novej sbierky Ľ. V. Riznera usporiadal A. P. Z. — Hry našich detí. — Archív.

Už v predošlom sväzku Sborníka upozorňovali sme na prácu Pavla Socháňa o keramike či hrnčiarstve na Slovensku. Dostávame tu celú monografiu. V predošlom sväzku mali sme majoliku vôbec, tu nasleduje už slovenská majolika, 1) jej dejinný vývoj, 2) technika majolikovej výroby a výzdoby, 3) ornamentálna výzdoba, 4) obchod, a všetko na základe veľkého a nového materiálu s odbornou znalosťou spracované. Keď v osemdesiatych rokoch na Morave a v Čechách začaly sa vážné národopisné štúdia, Socháň tiež oddal sa tej práci a vyrástol v odbornú silu, pre nás veľmi užitočnú. Jeho práca o slovenských krojoch v prvom ročníku museálneho Sborníka a táto

kultúry. (Len v otázkach, ako sú Nákle, Žiare, vyslovuje sa s určitosťou, ktorá ešte nie je oprávnená. Či stavby na koloch u nás pochodia od Slovákov, ešte je vec neistá. J. Gebauer v svojej Historickej mluvnici jazyka českého, I. str. 527, hovorí, že miestne meno Žďár [= slovenské Žiare] znamená osadu, vzniklú na vypálenom mieste, na mieste vypáleného lesa, a srovnáva ho s miestnymi menami Seč, Paseka, Mýto, Třebová = osady, „vzniklé na místě lesa posekaného, na místě vymýceném, vytříbeném t. j. vyčistěném.") — V článku pána Reussovom o Miestnych bájoch a skázkach jest hodne vzácneho materiálu. Dobre hovorí pôvodca: „Zostaneme na dosavádnej postati: sbierať a spisovať bájeslovia sa týkajúci materiál, lebo všetky predčasné reflexie sú dieťaťom mŕtvo narodeným." — Dobrý príklad ukazuje v Sborníku i Julius Botto, príklad: ako treba študovať svoj kraj. — I tých detských hier, ktoré Vršatský podáva, len čím najviacej!

Jaroslav Vrchlický professorovi E. Albertovi.

Kol hrobu Tvého poslední
než den se lidstvu rozední,
vždy česká píseň bloudit bude;
věř, dědictví to není chudé.
Co může věda lidstvu být,
je velké, víc však zmůže cit.
Tys' obé spjal svou velkou prací,
kam půjde věda, kdož to ví?
Však píseň vždycky vysloví
cos byl, cos chtěl, cos cítil, to se vrací — —

N. V. Gogol: **Revizor.** Komédia v piatich dejstvách. Preložil *Fedor Jesenský.* Nákladom vlastným. V Uh. Skalici. Tlačou Jozefa Teslíka. 1900. Cena 1 kor. Str. 112.

Pri zavieraní čísla prišla nám táto knižka, ako milé prekvapenie.

Zábavné a poučné knižky. 3. **Skrotenec** a iné články. Turčiansky Sv. Martin. Vydávajú priatelia slovenského ľudu. 1900. Cena 20 halierov. Strán 159.

Obsah: Skrotenec. Napísal Fr. V. Sasinek. — Prvá pomoc v náhlych prípadoch choroby. Dľa dr. O. Bujvida Ján Janko. — Zlodej. Od K. A. Lebedeva. Prel. O. H. — Zrno na siatie. — Pestovanie ovocných stromov, od Miloslava Jesenského. — Nevinne odsúdený. Pravdivá udalosť. Podáva Pavel Sekerka. — Čo je štát? — Národnostný zákon. — Reč, ktorú povedal pravotár dr. Ján Vanovič na ľudovom shromaždení v T. Sv. Martine 6. júla 1899. — Katarína. Svobodne dľa Karkavitsasa I—n Š—s. — Zo života Cíňanov. — Či jesto pravda na svete? — Domáci lekár. — Venček slovenských piesní. — Bájky. — Hádky.

V knižke dobré sú poučné články, menovite reč o národnostnom zákone. Poučenie o štáte má byť ako úvod k článkom nasledujúcich knižiek o právach a povinnostiach štátu a jednotlivého občana. Ale slabá je belletria (okrem prekladu „Zlodej"). Dobrá vec je stále podávanie slovenských piesní.

Rok 1901. Sošit 2.

Slovenské Pohľady.

Mišo II.

Napísal *Martin Kukučin.*

(Pokračovanie.)

II.

Pacientke nebolo skutočne tuľme zle, ako sa obával muž. Mladé manželstvo — muž sa bojí o ženu alebo aspoň chce dokázať, koľme mu záleží na nej. Keď ju doktor vyšetril a nariadil, čo sa má robiť, mohol sa s dobrým svedomím vrátiť na nábrežie.

Lanićov dom stojí „na glavici", na vrchu. Zo dverí mu vidíš zátoku i kanál do susedného ostrova a dolu až do Neretvy, nie zlato — ale skôr zimnicu nosiacej. V protivnú stranu oblokom vidíš zase kanál, ako sa prestiera až do Prímoria, ktorého otupné Planiny ako by horely na slnci, čnejúc žalostne do tmavého neba. Od nich poťahuje meštrál, čeriaci more a poháňajúci loďky o rozostretých plachtách. To mornári ponáhľajú sa s výhodným vetrom prísť ešte za vidna do prístavu.

„Dávajte si pozor, aby ste nepadli!" upozorňuje ho gazda, vyprevádzajúc doktora z domu. Dom nenie ešte vyriadený úplne. „Odpusťte, schody sú nie najlepšie." A skutočne, to nie sú ani schody, ale jednoduchá doska s latočkami. Schody prídu až dakedy pozdejšie.

„Pekný domec ste vystavili," pochvaľuje ho doktor. Nuž domec je poriadny, priestranný — izieb v ňom dostatok. Len ich vyriadiť a opatriť náradím. To sa stane pravdepodobne pomaly a postupne, ako budú okolnosti dopúšťať. Vidno, že sa Lanić celkom vážne hotuje založiť novú líniu Lanićovcov, ktorá bude v dome nažívať spoločne, kým ho nepreplní a nevypustí zase nové roje.

Pred domom stojí Leše vo vojenskej posituré. Buková jeho tvár poriadne sa zažiarila, oči sa ligocú. „Čo rozkážete, pane? Kedy pôjdeme?"

„Ja neviem," odpovedá doktor pošmúrne. „Teraz vás nepotrebujem. Čakajte tamdolu!"

„Dobre, pane, dobre. Ako vy rozkážete."

No nešiel na nábrežie. Keď trochu poodišli, doktor sa obzrel, kde mu je momak. A milý Leše je u Lanića v pitvore s poriadnou bukarou v ruke. On prišiel a oni ho „uctili". Doktor sa zamračil. Takéto vydieranie sa mu nepáči. Urobil si uzlík na ručníku, že ho

vyhreší. Jeduje ho možno i to, že kým si Leše hovie pri bukari, on, gazda, musí znášať bremeno dňa i horúčosť, túlajúc sa po nemocných.

Lebo mu nedali ísť rovno na nábrežie, ale zavolali ho do nejednoho domu. Sotva prišiel do dediny doktor, pojavili sa i chorí... Jedni sú práve chorí, druhí už boli chorí a tretí sa obávajú, že budú chorí. Tu sa, doktorko, môžeš vyznačiť a lacných vavrínov si získať.

Na nábrežie sa vrátil ustatý, utrmácaný, zbitý, spotený. Nie je to ustatosť fysičná, ale skôr duševná. Hlava mu je ako riečica od rečí, čo všetko napočúval. „Sadnite si, nech vám rozpoviem, ako svedčí“ ... Tak začína sa každá tá melodia. A potom už začne rovno od Adama. Menovite ak je to ktorá ženička obstarná! Vypytovať tu netreba. Nezabudne spomenúť: kedy padla, ako padla, ktorú ruku podstavila, na ktorú nohu sa potkla, ktorou sa probovala zoprieť, čo nosila v ruke, ku komu išla, čo sa jej zdalo, keď sa to bolo prihodilo, čo súdili o tom druhí, čo povedal muž, alebo syn, ako jej radili pijavice, ale ona božechráň bez doktora; aké bolo počasie, či dážď alebo búra. Namaľuje dôkladný obrázok, nič nebude v ňom chybovať. Opíše vám, kde ju strižie, trhá alebo pára; či ju pichá, báda alebo práve — uchovaj večný Bože! — kole, kde jej trnie, kde mravce lezú, kde zas chodí „studenica“. Musíte sa podiviť toľkej bohatosti predstáv! A doktor medzitým šúla cigarettu, alebo popíja limonádu, ktorá ho už čakala hotová; alebo sedí spokojne a pozerá na jedno miesto. Na príklad na obraz sv. Nikolu pútnika, alebo na kvety, vymaľované po stenách. Počúva trpelive, nenáhli, nepretrhuje niť; lebo čím by ju hľadel väčšmi skrátiť, tým by sa rozpriadala na dlhšie... Medicínu treba predpísať, na každý pád — pokrúti hlavou povážlive, položí dva prsty na čelo a zamyslí sa do hlboka. A naostatok odreže process, keď povie: „No, uvidíme, čo z toho vykvitne“ ... Alebo: „Bude, čo Boh dá a junácko šťastie.“ A odchodí spokojne v povedomí vykonanej povinnosti a istý, že keď výnde predo dvere, povedia o ňom: „Nuž nástojí, čo môže, neborák, i on. Ale očima nevytiahne, jazykom neslízne nikto. A darmo je, dakto musí i umrieť“ ...

Na nábreží našiel ich ešte viac, než predtým. Pribudli tí, čo prvej ešte spali. Sedia po kvádrach a kladách a medzi nimi tečie rozhovor. Divíte sa, že sa najde vždycky o čom hovoriť? Jedni boli námorníci, tí rozprávajú o mori; druhí kapitáni, plávali Levantom a Čiernym morom, iní zas z Adriatika sa neodvážili ani na piaď. Iní sú zas v politike ako doma: pretriasajú situáciu monarchie, ba celej Europy. Druhí sú zas dačím pri občine: tí zas donášajú obecné záležitosti na tapet. Tu zas pristane parník, alebo dáka lodica z Primoria, alebo až hen z Pulje: i to poskytne hojnej látky na dlhé rozhovory. A teraz prišiel medzi nich doktor. Slušná vec, aby i on prispel, čím môže. Nech podá na príklad krátky referát: kde bol, u koho, načo. Nezaškodí, ak by zatrúsil i dáky interessantný detail. Niet pochybnosti, on musí vedieť dosť a dosť interessantných vecí, intímností, a ak chcete, i pikantných... Keby chcel rozviazať vrece,

či by sa čas pekne míňal! Čakajú oni, čakajú — ich oči ako by vystíhaly: „A čo ešte? Či je to všetko?“ A on vie, aká je obyčaj — drží im tedy prednášky o chorobách vo všeobecnosti, o divotvorných operáciach. Z dlhej chvíle zbaví i to...

I doktora vábi medzi nich sladké far niente. Ale má i druhé úmysly. Oddýchnuc si medzi nimi, navrhuje: „A teraz by sa bolo najlepšie okúpať. Čas je krásny — kto drží so mnou?“

Daktorí na svitaní odbavili svoj kúpeľ. Ranný kúpeľ vraj neoslabuje a celý deň chladí. Môž' byť, že je tak — ale len u človeka, ktorý dišponuje so sebou a svojím časom. No doktor, ktorý sa vo dne praží na slnci, nemôže sa kúpať z rána. On sa najradšej kúpe pri západe slnca, po vykonanej práci. Nech sa aspoň k noci ochladí, ktoré sú sparné a neznesiteľné.

Mnohí odbehli doniesť si háby. Prišiel i Leše s doktorovou tanistrou. V lete nosí v nej i potreby na kúpanie. Lešin krok nie je práve bezpečný, nohy sa mu pletú, bárs sa usiluje vykračovať junácky. Musí mu byť horúce — ustavične sa utiera červenou šatkou a žaluje: „Uf — či je horúce. Uf!“

Doktor pozrel naň prenikavým pohľadom. Leše vyrozumel, čo je.

„Ja som nie, pane... Oj, nie — a vy zaraz potvárate! Oj, chvalabohu, nie sme my z takej rasy!“

„Dajte tanistru a choďte k Morici!“ rozkazuje doktor.

„A nebudete ma potrebovať?“ pýta sa úslužne. „Mohol by ja nosiť tanistru. A mohol by odrazu pojať i živo. Po kúpaní mohli by ste zaraz vysadnúť a potom rovno domov. Nebolo by sa treba vracať do Dolčín.“

„Veď on hovorí, ani evanjelie!“ posmeľujú ho starí páni.

„Tedy dobre. Choďte na kúpanisko a tam čakajte,“ pristáva doktor.

Velikými skokmi odletel k Morici.

Celá spoločnosť rozložila sa v člne, šuhajci sa chytili vesiel, ba vytiahli i plachtu a poberajú sa chytro za predhorie, kde je miesto tiché, pekné, pieskom vysypané. Staré olivy na brehu tvoria akoby prirodzenú kabinu, ich skrívené konáre môžu sa upotrebiť miesto vešiakov.

Do kúpeľa dobre je vziať široký slamený klobúk na hlavu, ak slnce nezapadlo ešte. Ani sandale nie sú zbytočné. Pod brehom je mnoho kamenia, a to je ostré ako nôž. A zvláštno — keď sa raníš v nohu v mori, a čo ako tuho, nezbadáš, kým nevýndeš z kúpeľa.

O chvíľu boli ponorení všetci v sviežom elemente. Voda je najlepšej temperatúry. Môžeš v nej ostať koľko sa ti páči — zima ťa drviť nebude. Ak je vetrík, on neškodí, skôr lahodí. Vlnky ťa hojdajú, daktorá ťa čapí po tvári, alebo sa ti práve prevalí ponad hlavu. More je dosť hlboké hneď pri brehu a plávanie nenie toľme namáhavé.

A keď sa ti zunuje plávať, máš tu člnok — škrupinka je to — môžeš veslovať. Ak ste v ňom dvaja alebo práve traja a daktorý z vás urobí nešikovný pohyb — čln sa prevrhne a vy všetci hybaj pod vodu. Ak si dávate dobrý pozor, najde sa zas ľahko priateľ,

ktorý pripláva k vám a prevrhne vás. Nuž také kúpanie poskytuje rôznych zábav a pôžitkov. More vôbec nikdy nikoho neomrzí. Veru nie div, že dochodí svet z ďalekých krajov, ktorých omrzel život alebo utrmácal — hľadať na mori úľavy a zabudnutia.

Na brehu čaká už Leše; v dlhočizných rukách drží rozostretú plachtu.

„A on je na všetko súci — tento váš Leše," posmieva sa pán Niko Rogač. „Momak chýrny, pomahač, assistent — a keď treba i kamariera (komorná). Možno by bol i za babu." Spoločnosť sa rozrehotala, až vyletel kŕdeľ vrabcov z blízkej vinice.

„Ja musím všetko — prosím, šior Niko," odpovedá Leše, „všetko, čo rozkáže môj hospodár. Ale babiť, chvalabohu, nám netreba. Na to máme občinské baby, čo sa učily remeslo, ako Pán Boh prikázal. Ale vy, čo ste kapitáni, a keď na lodi sa pritrafí ženská a príde jej čas a hodina — ej, pán kapitán musí vysúkať rukávy!"

„Len či ho máš rád, toho hospodára!" podchytáva ho pán Niko. „Ja som čosi čul, že si ich ohováral."

„Ach, prosím, nevymýšľajte! Svet mrcha — vymyslí všeličo. A ja ohovárať! A ja by bol hotový i do ohňa, i do vody"...

„Tak dobre," dráždi ho druhý. „Tedy sa vyzvleč a poď do vody. Hospodár rozkazuje."

„O — môj hospodár vedia, čo rozkázať a čo nie"...

„Hej, lebo znajú, že sa ti voda hnusí," báda ho šior Niko.

„Keby to bolo víno — na príklad dobrý opol (šiler)!" dráždi ho druhý.

„O, mám ja vína, chvalabohu! Nebol som sa ešte u nikoho dlžiť. Mne nikdy nechybuje, keď mi príde chuť," odpovedá on tónom podráždeným.

„A chuť — tá je ustavične: prichádzať nepotrebuje!" nadhodil zas ktorýsi furták: a smiech sa ozval znovu. Sám Leše sa rozosmial a hnev mu trochu prešiel.

„Čo dojedajú do mňa!" vykríkol.

„Ach, ba! My len spomíname, čo teba zaníma," odpovedá pán Niko.

„Ach, nie som ja taký, môj pane! Ani ja som nie najhorší ešte. Hospodára som nedokaličil — nech povedia sami, veď sú tu. Mám ja rozum; chvalabohu, koľko mi treba, mám. Nie sme my tam, kde vy cielite. A každý nech pozerá na svoje kolesá"...

Oko mu zažiarilo i buková tvár planie. „Ešte sa prihodí škandál," vraví tichým hlasom pán Niko. „Treba mu dať pokoj"... Tak už viac doň nezadierali. A on stojí s plachtou pohotove, sťa by ich vyzýval na mejdan a chcel povedať: „No, udri, kto máš smelosti!" No nikto sa už oň ani neozrel.

Vyšli z kúpeľa rozjarení, občerstvení a začali sa obliekať. Doktor, obúvajúc topánky, zočil čosi medzi kamením. Akúsi guľôčku ligotavú. Aby ju nezazrel kto druhý, hodil na ňu kabát. No Leše mu ho zaraz zodvihol, a drží úslužne, že ho podá pánovi, keď príde rad na kabát.

„Položte ho, Leše. S mulicou výndite na cestu a tam čakajte.

Hore týmto chodníkom sa beztoho nedá na živom. A mokré háby vezmite."

„Dobre, dobre — ako vy rozkážete, pane! Ja som na to, aby poslúchal." A už sa vrtí okolo Morice, aby ju mohol vyhnať na prázdno dohora. „Dobrý večer, páni!" zvolal na odchode, snímuc svoju čiapočku a klaňajúc sa im hlboko. „Odpusťte, že som prekážal." A už kráča strmým chodníkom pomedzi vinice dohora.

Doktor s kabátom zodvihol i ligotavú guľôčku. Je to zlatá ihlica, s hlávkou ako malý lieskovec. Hlávka je filigranská, robota zo zlatých vláken. Šesť očiek na nej zaplneno je kameňmi, dosť ľahko, falošnými.

Tento nález ho prekvapil. Pripomenul mu zvláštnu príhodu, na ktorú už bol napoly zabudol...

Tejto zimy, akosi hneď po fašiangoch, bol v Prímorí. Práve bol v Hraste, dedine roztiahnutej naďaleko na úpätí Planiny. Miestami je i pretrhnutá, a len kde-tu vidíš malú skupinu domkov s vinicami a záhradami naokolo. Pri hradskej, kade cestoval, stojí kostolík na krásnom mieste, v tôni majestátnych borov, ktoré večne šumia svojou chvojinou. Stojí na kopci, osamelý, zpred neho sa otvára veľkolepý výhľad dolu na more a tam ďalej na naše ostrovy, ktoré vyzerajú ztadiaľto sťa by to bol park.

Skočil s koňa, stal pred kostolíkom a kochá sa čarovným pohľadom. Niečo ho ťahá i do kostola, na ktorom sú dvere otvorené. Času mu zbýva dosť, prečo by nevošiel? Pred skromným oltárom vidí ženskú v tmavých šatách, ako kľačí pohrúžená v modlitbe. Ani jeho príchod a zvuk krokov nevyrušil ju z nábožnej dumy, v ktorú, ako vidno, vnorila sa celou bytnosťou. Zastal i on, zarazený, zahanbený akosi, a nepohol by sa za celý svet, aby ju nevyrušil. Zahanbil sa, že jeho na toto posvätné miesto voviedla púha zvedavosť turistu, všetečnosť všetko videť, všetko omakať: kdežto, hľa, druhá bytnosť ľudská hľadá tu úľavu, poľahčenie, koriac sa do prachu pred Božou velebou. Jeho duša, hoc nasiaknutá inými záujmami, cíti v sebe výčitku, že ztratila silu odovzdať sa takto Bohu... Prišlo mu na um detstvo, keď sa i on takto modlieval, čakajúc a prijímajúc shora všetko, žiale i radosti, s detinskou oddanosťou.

Tento kostolík dedinský imponuje mu teraz väčšmi, než veľkolepé katedrále v hlavných mestách, ktorým sa kedy obdivoval. Vrúcna modlitba tejto ženy dodáva mu veleby, pretvoruje ho v pravý stánok Boží. A kostolík je neveliký, starý. Na oltári obraz, iste Matky Božej, očernel starobou. I pozlátka na ráme je oprskaná a zadýchnutá dychom rokov. Zato pristane do tohto kostolíka taký obraz, ktorý nosí na sebe stopy rokov. Všetko je tu harmonické, a zas dojemné. Oblôčkom vniká nádherné svetlo zvonku, pootvorenými dvermi zas vekovitý šum borov a víťazoslávna pieseň škovrána, ktorý sa vzniesol do čistého, jasného vzduchu.

„Dobre je nám i tuto byť, Mistre!" ozýva sa i v jeho duši výkrik Petrov, ktorý bol vydal na hore, oslnený velebou Spasiteľa. I on stojí nepohnute, zmäknutou dušou tiahnu zvuky dávno nepočuté. Zdá sa mu, že mu duša zas zmladla, ako bola v detinstve;

zrodily sa v nej city, o ktorých myslel, že zaspaly večným snom, a celá bytnosť cíti zas blízkosť Najvyššieho ... A keď sa prebudil z tohoto snenia, cíti, že dávno nebolo mu tak ľahko na duši. Cíti sa čistejším, hodnejším zastať na tomto mieste, ktoré je posvätné, lebo je posvätené modlitbou.

„Kto je to — čo sa tam modlí?“ pýta sa sám seba. „Kto vie, čo i ju tlačí, že prišla sem hľadať útechy. I ty, Matko Božia, čuješ každý deň žalôb, vidíš bied a nerestí! Ten tamhore je všemohúci — a veru treba tej všemohúcnosti, aby napravila, čo svet zkazil, očistila, čo je špinavé ... Treba všemohúcnosti, aby sa raz osušily slzy nešťastných, zamlkly vzdychy utiskovaných. I jemu sa vydral ťažký vzdych, ako vždy, keď mu príde uvažovať o behu sveta. Možno, i jeho pritislo jeho bezohľadné koleso v tom behu a dokaličilo ako toľkých druhých. To koleso, ktoré sa opatrne vyhýba silnému a slabého pod seba hádže a gniavi. Treba tej všemohúcnosti, lebo svet je ozaj zmotaný ...

Z myšlienok ho vytrhol ruch. Žena sa zdvihla od oltára, prežehnala sa. Ale miesto odísť, vystúpila schodíkmi na oltár a zabodla čosi ligotavého do vankúška, ktorý je pod sčernelým obrazom Matky Božej. Sostúpila dolu, prežehnala sa znovu pred oltárom a obrátila sa k východu. Krása jej tváre ho prekvapila. I ona sa zarazila, keď ho videla stáť pri dverách ako prikovaného. Dych sa jej pritajil; veliké, krásne oko pozerá naň zrovna s úžasom, sťa na príšeru. Prešmykla sa popri ňom, pri dverách sa prežehnala svätenou vodou a už sa vznášala sťa víla na slobodnom priestore pred kostolíkom a poberá sa na hradskú.

Doktor vyšiel za ňou a pozerá zamyslený, ako sa ona vzďaluje sťa milý sen, alebo zakliata princezna z povesti. „Kto je to?“ láme si hlavu. „Prímorka nenie na žiaden pád, aspoň nie pospolitá. Ďáka meštianka — ale čo hľadá v dedinskom kostolíku?“ No odpoveď ponúkla sa mu sama od seba. „Ani ty si nie Prímorec a predsa si bol vnútri. Tým istým právom môže sa ona pýtať: čo si hľadal tam, ty cudzí, profánny?“ ...

Už neláme si hlavy daromnými otázkami — no nemôž' odolať, aby ju nedoprevádzal pohľadom. A každý by sa zadíval za ňou, lebo jej krása je neobyčajná. Tu keď poodišla dosť ďaleko, obrátila sa a na tvári jej zahral smiech. Oči tiež nepozerajú naň s ustrnutím, ale s akýmsi úsmevom šelmovským, vyzývavým. Ani čo by ho chcela vysmiať.

A zas sa roja v ňom otázky: Čo je to za čudná ženská? Prvej skrúšená, pobožná, teraz akosi svetácky usmieva sa naň, cudzieho človeka. Prvej sa ho zľakla, teraz sa vysmieva ... Chovanie na každý pád záhadné, neobyčajné. Dal by neviem čo, keby mohol prísť veci na koreň ... Keď ona zmizla, zadíval sa zamyslený do kraja. Príroda počína práve dýchať mladým životom predčasnej jari. Tmavé ostrovy v sviežej zeleni ticho sa odrážajú od modrého neba a mora. Dedinky a mestá na ich brehoch skvejú sa v bielom rúchu, okrúžené nežnou zeleňou poľa. No on nevpíja do seba túto zriedkavú krásu, ako by urobil kedy indy; nenačúva šumotu borovíc

a lesa, ktorý sa prestiera hneď na úpätí kopca, odkiaľ dolieha k nemu náhly hvizd drozda. Zabudol i na koníka, ktorý netrpezlive hrebie nohami na hradskej, i na momka, ktorý ho drží sediac na pažiti a žmurkajúc ospalo zpod červenej čiapočky, obliaty oslepujúcim svetlom slnca.

Vošiel zas do kostola, pristúpil k oltáru a pozerá, čo to tam nechala. Vo vankúšku je zabodnutá ihlica, hlávka ako malý lieskovec, zo zlatých vláken upletená. V nej očká zo sklíček a či pravých drahokamov. Druhých šperkov si už nevšímol, čo sú tiež na vankúšiku. Sú to prstene, záušnice, ihlice — všetko vkusu sedliackeho. Všetko dary Matke Božej za pomoc a orodovanie ... Koľko vrúcich vzdychov muselo odznieť tu, koľko prosieb a túžob, koľko sľubov a dobrých predsavzatí! Koľkí sa vrátili uspokojení, očistení zpred tohto oltárika, pred ktorý jeho doviedla všetečná zvedavosť ... Zdá sa mu, že poškvrnil toto posvätné miesto, že vykonal drzú svätokrádež, kde len pred chvíľou v nábožnom trnutí pocítil prítomnosť Najvyššieho ... Zahanbený, ponížený vytratil sa z kostola; vydýchol s uľahčením, keď sa naň usmialo slnce, nebo i celá vymladená príroda.

Momak Prímorec, držiac mu strmeň, hladí mu skúmave do tváre svojím živým okom. Zdá sa, uhádol nejednu z myšlienok, ktoré sa mu v hlave snujú.

„Šumná ženská — čo?“ riekol konečne, usmejúc sa šelmovsky pod tmavými fúzami.

„Ty ju poznáš?“ pýta sa doktor.

„Nie. Nenie ztadiaľto.“

„Tedy z mesta.“

„Mohla by byť, ale ani v meste som jej ešte nevidel — a ja som temer na každom trhu.“

Tak rozmýšľa o nej celou cestou, jazdiac do mesta, kde je najbližší prístav. Bol by najradšej odhodil myšlienky, ale nemožno sa pred nimi obrániť. Namáha sa pozorovať veľkolepú sceneriu kraja, ktorá ho vždy toľme pútala, koľko ráz len prešiel tadiaľto. Na ľavo strmé boky Planiny, rozodraté vodami a kiarami, strmé steny, hlboké priepasti a trhliny — na pravo more, tiché, velebné, usmievavé. V ňom vsadené, sťa drahokamy, ostrovy, vymladené prvým bozkom jara. A na úpätí Planiny, kadiaľ sa vinie hradská, nežné Prímorie, sťa mladucha, keď čaká ženícha. Ľudská pričinlivosť pretvorila ho v olivové háje a fíkové sady. Dedinky učupené na úpätí hrozných velikánov sťaby prosily smilovania, aby ich tam shora nezahrúžilo. V nich ľud dobrý, krásny, urastený, hoc i mučedlník vo večnej borbe so živlami a týmto kamením. Národ tiež holubičí ...

V prístave už čaká parník; doktor vstúpil hneď doň. Prístav je veliký, príroda ho sama určila pre veliký obchod. Ruka ľudská nemala čo na ňom naprávať; iba čo brehy opevnila kvádrami. A v prístave sotva pol tucta lodiek a člnov. Stará flotta odplávala a nasťahovala sa bieda ... Nábrežie tiež mŕtve akési, hoc na ňom sú domy dosť výstavné. Nemôžeš sa sprostiť dojmu, že sa tu prihodil

bankrott. Sťa veľký gazda, keď z ohromných stajní vypredá pomaličky lichvu a zvýši mu v nich jediná kravička, čo tam clivo bučí...

Ani na parníku niet veľa cestovateľov. Dakoľko kupčíkov a doktor — to je obecenstvo I. triedy. Na palube a v III. triede dakoľko ošumelých Prímorcov, ktorých bieda ženie hľadať na ostrovoch roboty.

Parník pristal v Dolčinách. Doktor berie svoj kepeň a torbicu, v dobrej vôli, že je zas na pevnej zemi. Na nábreží obstali ho priatelia z Dolčín a obsýpajú ho otázkami: o ceste, o tom, čo videl a čo počul... Taká je obyčaj malých miest a dedín, kde sa novín málo predpláca.

Medzi hovorom pridalo sa mu obozreť a zarazil sa. Vidí tú istú, čo bola v kostolíku, záhadnú ženskú, nad ktorou si toľme lámal hlavu. Kráča tým istým ľahkým krokom ako tam v Prímorí. Nesie košíček v ruke a pozdravuje sa so všetkými, čo sa sbehli na nábrežie prizerať sa na parník. Každý ju vľúdne pozdravuje a prihovára sa jej. Toto stvorenie pohybuje sa i v Dolčinách nenútene, ako doma.

A tu oživeným nábrežím letí proti nemu Leše. Salutuje svojím spôsobom a trhá mu torbu a kepeň z ruky.

„Odpusťte, pane, že som vás nečakal. Ale som musel dohnať bielizeň na more, nuž som sa opozdil. Čo chcete — ženské vymýšľajú robotu a keď už nemajú čo vymyslieť, počnú prať háby“...

„Veď ste tu. Nezmeškali ste nič,“ chlácholí ho doktor.

„Ej, nehovorte mi, pane!“ začal on mäkkým hlasom, ktorý podivne zneje pri jeho bukovej tvári. „Lebo ja neviem, čo sa patrí! Ja som mal byť zaraz na vapore (parníku) — a pekne odniesť vám batožinu. A nech vy kúpite tak — len na príklad hovorím — päťšesť párov moriek, alebo sliepok: čo by ste si počali? Ej, viem ja, čo je móres — i v našich mestách musíš byť poriadny!“

„Čerta morky! Kto by ich teraz kupoval — o pár dní vyvedú mladé.“

„Ja hovorím na príklad. Keby to bolo na príklad o Vianociach. A o Vianociach — vy viete dobre — je morkám akurát vrchovisko. Morka je hodna niečo, ak je podarená. Polievka chýrna a mäso — ako cíperie.“

„No dobre, Leše. Morkám dajme pokoj, nech vysedia mladé,“ tíši ho doktor. „Teraz pozrite tamtú ženskú v čiernych šatách, tú mladú, peknú. Predbehnite ju, obzrite si ju ako svedčí a cestou mi poviete, čo je za jedna.“

Leše vykonal všetko, čo mu rozkázali. Predbehol ženskú pár skokami, postavil sa sebavedome do gliedy a prezerá ju čo môže ostentatívnejšie. Sťa kupec, keď mu na pazári (trhu) predvedú mulicu.

„Čo tu robíš, Leše?“ pýtajú sa ho ľudia.

„Čo ja robím! Mám ja dosť na hlave. Daj mi pokoj. Nemysli, že to len tak žiť na svete!“

„Ale hospodár ťa čaká.“

„To sa rozumie, že čakajú. Majú i koho! Že vraj aby obzrel dobre túto tu. Ako by ju nebol videl sto ráz! Čo pozerať? Kaľavná

je, ako kvet mandľový, to je pravda. Ale aký mne osob, ja som nie na ženenie."

A v ten istý večer si rozprávali pred domom pána Niku Rogača najnovší nápad doktorov. Dal Leši prezerať ženské, ako vychodia z parníka. „Komu by len prišla na um taká extravagantnosť!"

„Čo chcete — naučený na kratochvíľu. Tu sa nemá kde zabaviť — zabáva sa na Leši."

V Dolčinách nebolo náhodou chorých, a možno, ak ich bolo, netušili, že je doktor dolu. Nezval ho nikto, mohol zaraz vysadnúť. Leše prišiel k Morici s vážnym výrazom v tvári. Treba uznať, že doktor dosť netrpelive očakával tento okamih — keď bude totiž s Lešom sám.

„Či ste si obzreli tú ženskú, Leše?" pýta sa ho, keď vyšli z dediny.

„Ako ste rozkázali, pane! Viete, že na mne je slúchať. Hoc i nebolo treba. Viem i tak, že je rúča."

„Vari ju znáte?"

„Áno, pane, znám i ju ako na príklad vás, i jej ćaću i mater. Všetko statočná čeliadka, rad-radom. Starý trochu záderčivý, ale človek statočný. Ja som nemal s ním nikdy opletačky. A keď prídeš k nemu, uctí ťa, nie ako daktorí hlavaji v Dolčinách. Lebo v Dolčinách, pane, máte tiež hŕbu nanič sveta..."

„A zkadiaľ je ona?"

„Z Dolčín, pane. Tu sa ona rodila, na zdravie. Ich dom stojí pekne, tu za domom šior Nikota. Predo dvermi majú veľkú smokvu. A možno ste ju i videli, na nej rastú prvé figy v celom okolí. Chýrna smokva! Nikdy aby neurodila, a figy sú na nej na div. Každý rok pošle z nich starý Antonio po košíku podeštatovi. I vám pošle nebodaj, ak dožijeme, kým dozrejú. Hja, prvý frutt (ovocie) — na to páni veľmi držia. Len aby sa mohli pochváliť, že jedli prvý hrášok alebo prvé smokve... Môžete i komín zazreť ztadialto, ak vám ďaka. Poriadna família a volá sa do nich do krčmy; lebo krčmu držali, ale už dávno krčmy čo nedržia. I ja ledva čo pamätám. Teraz im ani krčmy netreba, lebo je on sám, žena a majú túto dievku. Ona sa volá Mande, a je chudá a dievku má, ľaľa, ako planina. Ale to sa neraz od nevoľnej matere rodia také deti na div a od velikej a tučnej kadejaké poškrobky. Takto sa píšu Dadić, on Antonio a dievka Jele. Lebo je ona veľmi šumná, veď ste sami videli. Veru jej škoda, ak sa má za daktorho z Dolčín utopiť. V celej dedine nemáš jednoho čeľadníka, čo by bol súci. A ono kto vie, bola v Prímorí, ľahko že sa jej tam triafa dačo. Bola u strynej, lebo jej otec mal tam brata, ale umrel už. Ona mi rozpovedala všetko, ako statočná ženská. Vás vraj tiež videla. Na vapore nebodaj."

„Ja sa nepamätám," pritajuje sa doktor.

„Rúče mi povedala, že vás videla. Boli ste na tom istom vapore, nie div. Ale vy ste boli medzi velikými a ona hádam dakde v kúte; tak ste jej nevideli..."

„Dosť ľahko," dopúšťa i doktor.

„Tak vám je to, pane!“ potvrdzuje zas Leše.

„Videl-nevidel — na tom málo záleží. Tá vec nenie toľme dôležitá, ani ma veľmi nezaníma“, ubezpečuje ho doktor.

Vyriekol to tónom, ako by chcel dať znať, že nejde už o veci ďalej hovoriť: a zamlčiac sa, pozerá pred seba akosi odhodlane. Leše naň pozrel a snáď prvý raz v živote zjavil sa mu v oku výraz, i tvár jeho vraví, že neverí, neverí... Tá tvrdá buková tvár sa natiahla ešte i k úsmevu. Sťa by chcela povedať: „Nezáleží — ľahko povedať, nezáleží: a ja viem, i ty volíš, čo je kaľavné...“

Viac už nehovorili o nej, ale Leše má pravdu, keď mu neverí. Lebo doktor čo ako sa usiluje, nemôže sa striasť myšlienky na ňu. Ustavične mu predchodí otázka: „Prečo sa na mňa zasmiala, keby ja vedel — prečo?“ Všetko by si vedel vysvetliť, iba ten smiech mu ostal záhadou.

No na celú udalosť dosť chytro zabudol, i na ten záhadný smiech. Najviac ak mu prišla na um, keď sišiel do Dolčín a mal prejsť popred dom, pred ktorým stojí vychýrený strom fíkový. Tu sa mu ešte vráti podivný obraz prímorského kostolíka a rozpomienka na to milé vzrušenie a pozdvihnutie, ktoré ho v ňom bolo nadišlo. Vyzerá, či ju dakde nezočí — no ani raz sa mu neukázala. A u nich ešte nebol — nikto tam dosiaľ neochorel.

V nedeľu smrtnú prišiel k nemu pán Zakarija Gojan, tiež z Dolčín. Je to človek vysoký, chudorľavý, s velikou šedivou bradou. Doktor často chodieva k nim, lebo dom je plný detí: a kde je mnoho detí, tam je doktor častý hosť. Pán Zakarija je človek dobrý, starostlivý, a musí byť nežný: doktora unúva i pre také veci, ktoré v druhých domoch ani do povahy neberú. Pomyslia si: „Čo ho budeš volať pre každú pletku! Dieťaťu budú hlísty, lebo jedlo mnoho fíg, alebo zuby.“ No on nie tak. On vraví: „Kto vie, čo sa z toho môže vyliahnuť — a doktor je doktor.“ No bárs je uňho často, predsa sa ešte nemôže vynajsť: čie je ktoré dieťa. Pán Zakarij má dvoch synov ženatých a tretí je v Pole, na vojne: a malé deti majú nie len synovia, ale i jeho šiora Domina. Tak je to tá háveď všetka pomiešaná a spojenými silami robia strýci a synovci štabarc po dome a nikto nevie, ktoré dieťa je otcovo, ktoré synovo... No otec a synovia tiež nerobia v nich rozdielu: pečujú o všetky detváky jednako. Ba ani stará s nevestami nemala nikdy pre deti hádky. Často sa stane, že stará pridojí jedno alebo druhé vnúča a nevesta zas švagra alebo švagrinu... Je to rodina tedy, ktorá žije v úplnej rovnosti a shode. I dom je na dosť dobrých nohách a blahobyt v ňom. Starý Zakarija už len najviac v poli a viniciach, synovia zas na mori, lebo majú dosť pekný trabakul (loď), sv. Ante.

Trvalo dosť dlho, kým Zakarija prišiel k veci. Okolkuje na všetky strany, i doktor počúva a trpelive čaká, čo to ide vykvitnúť a či bude museť tadolu, do Dolčín, a či pán Zakarija uspokojí sa predbežne len radou, alebo medicínou takto na dištanciu. No dosť skoro vysvitlo, že nejde vlastne o chorobu, lebo „detváky sú chvalabohu zdravé ako žaluď“, ale o druhú vec. Jeho Tomić, ako sme spomenuli, slúži pri maríne. „Vy ho neznáte — neboli ste u nás,

keď ho odobrali. Vyslúžil dva roky i kus do tretieho, čo je od Všechsvätých do dneška. Ešte mu zbýva pol druha roka“...

„Eh, žiaľbohu, viem, služba pri marine trvá štyri roky,“ poznamenal doktor. „Ale zato je šuhajom lepšie, ako pri druhej branži, i plat majú lepší.“

„Čo tam po plate! Plat nevytrhne ani jednoho!“ hodil on rukou. „Ale toľké roky! Nie je div, že za ním banujeme a nadovšetko mater! Krv by vycedila, k nemu by letela, keby mala krýdla! A i mne, rečiem úprimne, nebolo by ľúto, keby ho mohol vidieť. Lebo neviem, kedy sa vidíme — časy sú neisté, roky ťa pokryly — smrti sa môžeš nazdávať každý okamžik.“

„Ach, pre Boha!“ zvolal doktor so smiechom. „Kde to vy zaraz bijete!“

„Eh, tak vám je, môj pane!“ zvolal on s oduševnením. „Smrti sa ja nebojím... Nuž sme sa my v dome usniesli, že poprosíme vás a náčelníka, že nám ho vytiahnete na sviatky. Aspoň už na Veľkú noc“...

„Tedy to!“ zvolal doktor značne disgustovaný. „A to na aký spôsob? Aspoň ja neviem, akú ja mám právomoc nad c. a kr. marinou.“

„Nikto, ak nie vy!“ dodal Zakarija s hlbokým presvedčením. „Napíšete svedectvo, že som chorý. Veď ste boli tej zimy u mňa, keď som bol polihoval... I teraz ma ešte drží kašeľ. Vy vypustíte svedectvo, náčelník podpíše, ja ho pošlem do Poly a v Zelený štvrtok, ak Boh dá zdravia — môže byť náš Tomić doma.“

„Hm — plán nie najhorší!“ dopúšťa doktor. No zato nemôže sdielať oduševnenie Zakarijovo. Sklopil oči v trápnom nepokoji, ako vždy, keď by nedbal urobiť dakomu po vôli a keď nemôže... Lebo celá vec sa mu nepozdáva. „Len nedávno čo si vydobyl doktorát, za cenu toľkých námah a sebazapierania, a teraz ho máš, sotva farba na ňom uschla, poškvrniť takouto brutálnou lžou. I to sám, dobrovoľne“...

„Ej, môj drahý pane!“ preriekol konečne, ešte vždy so sklopenými očima, „mne je to ťažko urobiť. Temer nemožno“...

„Viem, že je ťažko, viem,“ prisviedča Zakarija. „Ale zas nenie ani nemožno. A potom, či je to toľká lož? Beztoho som bol chorý.“

„No teraz ste zas, chvalabohu, zdravý! Mne nemožno napísať takú zjavnú nepravdu, a ešte sa podpísať pod ňu! Ba dať ju i druhému podpísať a udreť pod ňu občinskú pečať.“

„Neberte to tak prísne,“ začal on s úsmevom. „Veď sa to robieva! Koľkí tak urobili dosiaľ!“

„Ale ja by nechcel! Mne je to vonkoncom nemožné“...

„Ach, čo! Vari vás kto bude dochodiť. Od nich tam najviac závisí, či ho pustia alebo nepustia — ja viem. No toľko aby nepovedal, že sme oň nestáli a ľutovali trochu toho ustávania. A nikto sa nedozvie, verte!“ A položil ruku na prsia, aby sľub znel slávnostnejšie.

„Dolapiť ma nedolapí — to je pravda. Ale sľub, a prísaha? Tu sa mu už doktor odvážil pozreť rovno do očí, snáď aby videl,

ako pôsobila naň táto argumentácia. A doktorovi samému blysla pritom v hlave rozpomienka na slávnostný dej promocie, odbavený v malej zádušlivej izbičke Carolina, svetom preplnenej. Menovite rozpomína sa na ten okamih, keď po latinskom sermone promotora jeden z doktorandov prečítal s papiera, čo mal skrytý v cylindri, latinskú odpoveď, a oni spotení, zkúškami vysušení kandidáti jeden za druhým zahundrali čosi latinsky, položiac dva prsty na berlu universitnú, ktorú im nadložil pedell v nesmiernom červenom talári. Hneď vtedy sa mu pozdávalo, že pedell akosi nedôverčive žmurká očima, ba usmieva sa pochybovačne na tom sľube, ako by chcel povedať: „Horké tam sľuby! A kde by sme potom brali lekárske certifikáty?“

No Zakarija nevidel nikdy pedella, ani jeho žmurkania. On dolieha, útočí raz s jednej, raz s druhej strany. Napokon vyrukoval i s tým argumentom, že syn je poriadny čeľadník, ako ho radi majú v Pole, ako sa mať naň tešila. A hlavný dôvod: Tomić má v Dolčinách dievča, ktoré už dva roky nevidel. Povážte, dva roky, to nie sú dve hodiny! Ale ani tento argument už nemôže obmäkčiť doktora, vlastne zahnať pedella a jeho pochybovačný pohľad.

„A poručeno Bohu! Komu druhému, ak nie Bohu!“ vzdychol už Zakarija, skladajúc zbraň. „Ja som proboval, čo sa dalo. Načo ešte hovoriť? Keď nemôžete, nemôžete! Poručeno Bohu! A odpusťte, že som vás trápil!“ doložil hlasom, v ktorom zvučí žiaľ.

„Chudák Zakarija!“ pomyslel si doktor, keď on odišiel. „Ani mi nevynadal!“ A trochu mu je i ľúto, že nepočul od neho urážlivého slova. Takto zostáva oproti nemu predsa len akosi dlžníkom. Vec nepohodlná, keď máš zaviazanosť a nemôžeš jej vyhoveť. Keby sa aspoň bol zastavil na piaci a vytúžil sa chóru starcov: aký je doktor človek bez srdca! Alebo keby sa bol zastavil v kaviarni a tam ho ohovoril ako svedčí... No nie. On rovnou cestou ide do Dolčín, tam bude plač a nariekanie. Skutočne otupno!

No prišla druhá robota, druhé záujmy — doktor zabudol na Zakariju. A večer, keď pri líhaní zišiel mu znovu na um, potešil sa: „Pohundrajú, potom sa uspokoja pomaličky. Nahliadnu sami, že žiadali odo mňa hlúposť“...

Ruslan a Ľudmila.

Od *A. S. Puškina.* Preložil *Samo Bodický.*

Úryvok z prvého spevu.

So vzdychom sa smutne usmejúc
Starec vraví: »ľúbezný syn,
Zabudol som diaľnej vlasti už
Mrkotný kraj. Rodený Fín,
V dolinách nám samým povestných,

Pasúc stádo dedin okresných,
V bezpečnej som mladi poznal
Všetky driemajúce dúbravy,
Potoky a úkryty skál
A divého besu zábavy.
No žiť v radostnej tišine
Dlho dané nebolo mne.

Vtedy blízko našej dediny,
Ako milý kvietok jediný,
Žila Naina. Nad iné
Vyčnievala ona v kráse.
Raz ja čriedu v rannom čase
Hnal som k zelenej lučine
Na pišťaľke prepletajúci.
Voda predo mnou žblnkala,
Krásavica tam na brehu si
Vienok z kvetiny spletala.
Moja suďba k nej ma pohýňa...
Víťaz môj, to bola Naina!
Údel za môj pohľad smelý,
Osudný plam mne dostane sa,
City lásky v duši zvrely,
V ktorých časom srdce zaplesá,
Časom zmučia život celý.

Už sa druhý polrok počína;
Ja so strachom zjavil som jej,
Reknúc: ľúbim teba, Naina!
K veľkej boľasti však mojej
Pyšne Naina sa chovala,
Ľúbiac vždy len samú seba,
A mne ľahostajne vyznala:
Pastier, ja neľúbim teba!

Mračným, divým vše sa zdalo mne;
Rodné stány, dúbravy tieň,
Ba aj ihry pastierov len —
K poteche mi boly daromné,
V smútku vädlo srdce nevoľné;
Naposledy smyslel som ja
Zanechať tie finské polia.
Mora nebezpečné hlbiny
S bratskou družinou preplaviť,
Slávou bojovnou vyvábiť
Krajši pohľad hrdej Nainy.
Zval rybárov plemä hodné:
Hľadať nebezpečie, dukáty.
Najprv tiché kraje rodné

То новый годъ! То новый вѣкъ!...
И мы стоимъ въ невольномъ страхѣ:
Боится тайнъ рожденный въ прахѣ
И въ прахъ идущій человѣкъ!...
Собратъ умолкнувшихъ столѣтій,
Иди, загадочный, цари!
И поколѣнія бери
Въ свои объятья или сѣти!
Веди невѣдомо куда:
Къ невыразимому страданью,
Къ недостижимому познанью,
Къ неутолимому призванью
Великодушнаго труда;
Томи томленьемъ безысходнымъ,
Пей нашу кровь и сердце жги!
Но духъ нетлѣнный сбереги,
Чтобъ и въ цѣпяхъ онъ былъ свободнымъ:
Чтобъ и въ чаду утѣхъ земныхъ,
И въ унизительныхъ мученьяхъ,
Въ надежды лживыхъ сновидѣньяхъ,
Въ ошибкахъ страсти роковыхъ, —
И отуманенные ложью,
И пригнетенные къ землѣ, —
Мы прозрѣвали правду Божью
Какъ свѣтъ, немеркнущій во мглѣ!
Чтобъ не угасла человѣчность
Во тьмѣ соблазновъ и невзгодъ,
И, мѣря времени полетъ,
Чтобъ мы надъ нимъ искали вѣчность
Средь пламенѣющихъ высотъ!...

Василій Величко.

Beh času.

Allegoričná scéna[1]). — Napísal *Fr. Urbánek.*

OSOBY:

Sláva. **Pravda.** **Anjel.**
Móda. **Čas.** **Ľud.**

Javište: malebná krajina. V prostriedku úzadia bralo v skupine kvetov. V popredí javišťa na ľavo sedí na lavičke **Sláva**, driečna deva v strojnom slovenskom kroji, a pradie; vedľa nej na lipovom stole slovenské výšivky. Oproti, v pravo, na mäkkej pohovke, v slastnej lieni, **Móda**, krikľavo, módne oblečená, v jednej ruke má kytku kvetov, v druhej vejár; vôkol seba má rozličné lahôdky a predmety sportu.

Sláva (vzopne ruky sťa k modlitbe).

Bože, Bože, svetov Hospodine,
Tvojou mocou stojí svet i hynie,

---

[1]) Predstavená na Sylvestra v Turčianskom Sv. Martine.

jednym: »Staň sa!« pohnuls' žitia kolo
tam, kde predtým pusto, mŕtvo bolo;
Tvoja ruka riadi zem, nebesá:
vzhliadni na nás, Otče, smilujže sa!
Sborom prosia Slávov milliony.

Móda (precítne).

Čo to za reč? Kadejaké stony
rušia sny a slasti môjho žitia.
(Obzrie slávu pohrdlive.)
Ach, tá bedač! — Mraky nech ťa schytia! —
Popelvál to v svete zavrhnutý,
čo vymetá nízkej chyže kúty.

Sláva.

V nízkej chyžke k šťastiu miesta tiež dosť,
v palácoch je ono zriedkavý hosť.

Móda (pozre čez lorgnon na Slávu).

Ach, dievčina nevšednej ver krásy! (K Sláve vľúdne.)
Povedz, kto si? Hovor, moja: čia si?

Sláva.

Slávy dcéra som ja z Tatier kraja,
porobou v púšť zmeneného raja.
Slovensko to milé, čarokrásne —
v ňom plam lásky k rodu neuhasne —
rodiska je môjho posvätná zem,
za ňu žiť i umrieť v potrebe chcem.

Móda.

Čudná stvora, čudnejšie jej reči.
Zaostalosť pojmom svojím svedčí.
Ideálnosť tá, čo um tvoj motá,
zmizla v svete, dnes len platí hmota.

Sláva.

Ktože si ty, vzácna moja pani,
čo mi lásku k rodu, vlasti haní?

Móda.

Ja som Móda. Poznáš meno moje?
Prevrat, zmena, ktorá najnovšia je,
labužníctvo — pohodlie — nádhera,
sebeckosť — mam — pôžitok — úžera,
sport — bôžkovi i pestrej smyselnosti

sú ver u mňa každodenní hosti.
Svetom vládnem, panstva môjho dvory
zem je celá, všetko sa mi kori.

Sláva.

Škoda ťa, jak pekná si naoko;
v srdci jed máš, čo raní hlboko.

Móda.

Nuž a tvoje srdce čože chová?
Tvojej čo je lahôdky osnova?

Sláva.

Srdce moje láskou k Bohu plesá,
za rod prosím modlitbou nebesá.
Lahôdkou mi práca v rodu nive,
radosť spev môj, nádeje tiež snivé.
Nádej moja zlatá v život nový,
v ňomž už Slovák odhodí okovy,
deň keď pravdy svitne nad Tatrami,
svornosť, mier zavíta medzi nami.

Móda.

Nechápem ja slova tvojej reči.
Modlitba? Tá starým babám svedčí.
Národ, vlasť — nuž kdeže tieto stoja?
Kde je dobre, tam je rod, vlasť moja.
Práca? Pfuj, jak nízke dielo raba,
týmto pojmom móda nenarába.
Uži, čo máš dnes, a nech' nádeje!
Z pravdy sa ti módny svet vysmeje.

Sláva.

Čestná práca otvára nám nebe,
spev nás šľachtí... Ach, neverím tebe.
Prevrátiš ty zásady snáď moje?
V nich už samých víťazstva sú zdroje.
K víťazstvu len predsa dospejú raz.

Móda.

V práci zhynieš, zhynie tvojich pel krás.
Márny pot tvoj, nevďačné mozole,
darmo rýpeš, seješ skalné pole;
nežneš — biediš, iný požehnanie
sklúdi, zje a údel tvoj — sklamanie.

Sláva.

Nechže si má pažravec nesýty,
čo nám odňal; tým sa nenasýti.
Požaté nech snopy, stohy sváža...
to hrob jemu — Babylona veža!
Svedomie nám čisté, česť nám žiari.
Žertvujeme rodu na oltári —
naše krivdy, slzy, utrpenie...
ustať v čestnom boji? Nikdy, nie — nie!

Móda.

Ach, múr hlavou neprebiješ, moja,
darmo zámky veterné sny stroja.
Uži krásy, prispôsob sa móde,
žiť si budeš blaze v polahode!

Sláva.

Nehže čierne kliatby toho kryjú,
kto poslúchne zrady svodnú zmiju!
Kto rod zaprie, predá reč i deti,
toho tvár nech Božia neosvieti!!

Móda.

Nezlosti sa, radšej uži času,
obdivovať budú tvoju krásu.

Sláva.

Krása moja tôňou rodu krásam,
nad pokladov jeho skvostom jasám.

Móda (posmešne).

Poklady, a jaké! Skaly, bralá,
krpce, plachty, či tá chyža malá?!

Sláva (hrdo).

Máme svoju zvučnú, prekrásnu reč —

Móda.

Ktorú odháňajú zpredo dvier preč.

Sláva.

Máme svoje spevy čarokrásne —

Móda.

Nad ktorými iný chválou žasne.

Sláva.

Máme zlato, striebra, hory, doly —

Móda.

Platíte daň, že vás hlava bolí.

Sláva.

Máme na stá talentov zárody —

Móda.

Kupec na ne z cudzozemska chodí.

Sláva.

Ustaň v škriepke, netrýzni ma, nemuč,
čas nám podá pravdy čarovný kľúč.
(Počuť kroky.)

Móda (sa cifruje).

Kto to? Či snáď tichý krok vohľača?

Sláva (ľakne sa).

Exekútor — s ťarchou dane kráča.

Pravda (vystúpi ako shrbená žobráčka, s palicou).

Tu som, tu som, ťažká chôdza moja;
tu ma chvália, tam proti mne broja.

Móda.

Ach, to žobrač — parom ťa donáša!

Sláva.

Vitajteže, stará mamka naša!

Pravda.

Boh daj zdaru! — Tamto pýcha kľaje.

Sláva.

Slovák vďačne otvára dveraje,
pustí hosťa za stôl a pod krovy,
so smitkou sa deliť je hotový.

Móda (ku Pravde spurno).

Kto si? Čo si?! Čo chceš, stará bieda?
Ruši shovor, pokoja tu nedá —

Pravda.

Vidíš, dievka moja, ja som Pravda,
ktorá mnohým ostré šípy zavdá.
Tam, kde zavítam ja, tam lož klesá,
škriepnych súdiť sošlú ma nebesá,
lenže často v svete — beda, beda! —
pravda žobre, krivda za stôl sedá.

Móda (nadute).

Jaká nízkosť, nahota v chudobe
u dvier mojich omrviny zobe.

Sláva.

Nič to zato: čas leží, čas beží,
Lazár nebo, boháč peklo strieži.

Pravda.

Bieda nie to, záplata čo kryje,
väčší bedár, ktorému duch hnije.
Pyšný žobrák najhorším vždy býva,
toho nespokojí chleba skyva.
Kde je márnosť, tam hriech ctnosti sokom.
hlúpy v móde ostáva otrokom.
Otrok býva najhorším tyranom.
Kto času podlieha, čas mu pánom ..

Móda.

Blázniš, stará? Netáraj dve na tri!
Móda s časom kráča, s ním sa bratrí

Sláva.

Čakáme veď i my lepší na čas.
Čím bol Slovák predtým, budeže zas!

Móda (vypinavo).

No, len spievajte si vaše žalmy,
víťazstvo je moje, moje palmy.

Pravda.

A mňa by si dala do reťazí?

Sláva.

Nie, nie; pravda svätá nech víťazí!

Móda (k Sláve).

Ty čuš, bedač, nemáš u mňa slova,
protivníkom zbraň vždy moja zdolá —

(Vytiahne dýku a ženie sa proti Sláve.)

Sláva.

Slovák vďačne život za pravdu svoj
v svätú obeť vloží.

Pravda (stane si medzi ne).

Dosť; ni krok! Stoj!
Svoju zbraň skry, vzácna pani, zticha!
Pokorou zhanbená býva pýcha.

Čas. (Ako kráľ, v šarláte a zlate, šedivé dlhé vlasy a bradu, so žezlom v ruke; v druhej drží zlaté kolo.)

Navštevujúc svoje sveta dvory,
počúvam tu vaše búrne spory.
Každá sebe verí, stavia svoj chrám:
rozhodnúť vás musím predsa len sám.
Prevrátená, pyšná sveta Móda,
zanikne už tvoja poľahoda.
Tisíc rokov zkazou si hýrila,
v putách stone, žobre Pravda milá,
lebo bezprávie si, zradu, klam, lesť
renegátov znala k víťazstvu viesť.
Hospodin, Bôh, ten ti už bol ničím.
Trest ťa stihne, teraz beh tvoj zničím.

Móda.

To sú slová ostré, jako dýka —
mňa strach tiaži, mdloba preveliká —
— — — — — — — — —
Pokúsim sa koketnosti silou
premôcť ho, zvíťaziť rečou milou. (Lichotive:)
Čas môj drahý, miláčku spanilý,
nemožno ti zničiť moje sily.
Chceš smrť svojej ľubky, oddanice,
čo ťa v náruč berie, ľúba v lice?

Pravda.

Bozk bez lásky bozkom je Judáša.

Sláva (prosebne k Času).

Nech zvíťazí, pane, Pravda naša!

Čas (k Móde).

Márne slová tvojho lichotenia
na veci tu praničo nepremenia.
Zlatom blýskaš, v prepychu si žila,
v lakotníctve tvoje panstvo, sila.

Svet utonul v kvase tvojom biedne,
zmarom desným jas Sodomy zbledne.

Móda.

Krivo súdiš! Čarovná sťa víla
mocou kúzla svet som oslepila;
tebe na česť diadém na hlave,
v zlatom voze jazdím k tvojej sláve,
večne spomínať ťa po mne budú. (Prosebne:)
Zmierni slová, hlas prísneho súdu!

Čas.

Spomienka po dobrom mi je svatá,
ty ma venčiš slávou Herostrata.
Násilím si vyšla na vrch slávy,
Pravdu ťarcha tvojich skutkov dlávi;
Beží, zvrtne sa však kolo času,
nezbadajú ani od úžasu
tí, čo hore boli, že sú dolu.
Hore život, dolu závrat bôľu. (Zvrtne kolo.)

Móda (klesá).

Beda — beda! závrat — bôľ a mdloba!

Čas (k Móde).

Ty zahynieš! Nová svitla doba!
(Ku Pravde.)
Pravde život, vláda sa otvára,
spokojnosti svitne jasná žiara.

Sláva.

Kráľovstvo ty pravdy, príďže ku nám,
zasvitne sloboda, zhasne lož, klam!

Čas (ku Pravde).

Odhoď rúcho raba, Pán Boh velí.
Zaraduje sa ti svet tu celý.

Pravda (odhodí rúcho, stane ako bohyňa, v skvelej tóge).

Ach, jak voľno, sladko na slobode,
žiť ku božej chvále, v mieri, shode!
Nesmiem si však hovieť lahôdkami,
súrna práca čaká pod Tatrami:
zhatiť krivdu, podvrátiť trón bludu,
zistiť právo dobručkému ľudu.

Vo veľkom nech žije dosiaľ malý,
nechže za to večne Boha chváli.

Čas.

Ticho! — Čujte! Času zvon lahodí,
Nová doba života sa rodí.
Bohu vďakou zaplesajú hlavy,
ovenčené gloriolou slávy.

(Hodiny bijú dvanásť. Za bralom v úzadí javišťa zažiari bengálsky oheň a zpoza brala vystúpi anjel do výšiny nad bralo, v rukách drží rozprestretý závoj, na ktorom veľkými zlatými číslicami naznačený nastávajúci rok.)

Sláva.

Bože, čo to?! Pablesk zory krásny
tam nad mojím rodom sa už jasní...
Ó, ži, ži len, rod môj ľúby, zlatý!
Čo je z Boha, svet to nepodvráti.
Žehnať chceme večne tej hodine:
»Zhynúť nedá Boh toľkej rodine!«

(Ľud slávnostne oblečený hrnie sa s oboch strán úzadia a vystierajúc oproti anjelovi kytky kvetov, vence, ratolesti, zvolá vo tri vrhy: »Sláva!« Utvorí sa skupenina k živému obrazu. Hudba hrá ztichúčka: »Hej Slováci, ešte naša slovenská reč žije!« alebo »Kto za pravdu horí!«...)

(Opona spadne.)

Z listín slovenského národovca.

Malý odstavec z novších dejín slovenských.

Podáva ***J. B.***

V pozostalosti Michala Bakulíniho nachodí sa viac na jeho životopis vzťahujúcich sa listín; ponevač z nich niektoré objasňujú novšie slovensko-národné pohyby, potrebno je uverejniť tie, ktoré na významnejšie deje poťah majú, aby zvlášte mládež slovenská videla aspoň niektoré odstavce národnej borby a pracovala za príkladom svojich mužných predkov.

Národovec slovenský Michal Bakulíni, jeden z „troch sokolov", ktorých netolerantní nepriaznivci národa slovenského v Gemeri roku 1848 preto, že sa košutovským rozkazom podrobiť nechceli, na osvete ľudu slovenského všemožne, vždy čestne, otvorene, neohrožene pracovali, na šibenicu odsúdili, ale hneď zatým, po porážke švechatskej, premenili výrok smrti na triročný ťažký žalár, narodil sa na Pondelku, v slovenskej dedine gemersko-malohontskej, roku 1817, kde jeho otec bol ev. učiteľom.

Po odbavení elementárnej školy študoval za 7 rokov v Ožďa-

noch, odkiaľ prešiel do Levoče, skončiac tu filosoficko-teologický kurs s chvalitebným výsledkom. Národné povedomie zobudilo sa v ňom v Levoči, kde professorovia Pavel Tomášik a Michal Hlavaček slovenskej mládeži slovenskú reč učiť sa nielen že neprekážali, ba práve boli jej v tom nápomocní.

Oboch biľagovala verejná mienka maďarská v tých rokoch za panslávov. Ev. professor rožňavský Karol Kramarčík pod menom Szatócs napadol v maďarskom časopise „Jelenkor“ oboch za to, že mládeži slovenskej dovolili v materinskej reči vzdelávať sa a literárne práce v almanachu „Jitrenka“ uverejňovať. Táto okolnosť zavdala generálnemu inšpektorovi evanjelikov, grófovi Zaymu, podnet k napísaniu i tlačou uverejneného prípisu na professorov ev. levočských, v ktorom ich za podporovanie snáh slovenskej mládeže nešetrne karhal. Na tento prípis dostal umnú odvetu od Jána Chalupku, farára v Brezne, v otvorenom, tlačou uverejnenom liste, v ktorom útok Zayho odrazil žravým sarkasmom a duchaplnou ironiou.

Ku charakteristike pripomenutých dvoch „panslávskych“ professorov levočských, Tomášika a Hlavačeka, treba poznamenať, že poneváč mali za manželky Nemky, ani jedno z ich dietok nevedelo slovensky.

Pavel Tomášik, vlastný brat Samuela Tomášika, bol ináče šľachetný človek. Od rokov päťdesiatych c. kr. školským radcom v Košiciach, požiadaný Štefanom Daxnerom, konal mnoho, aby Veľká Revúca dostala slovenskú reálku. Jeho námaha nedarila sa pre vtedajšiu politickú situáciu, vlastne pre nepriazeň viedeňskej vlády. Toto šľachetné snaženie predstavilo by ho ešte v krajšom svetle, keby v jeho živote nebolo tej slabosti a netečnosti, že sa ani nepokúsil obznámiť dietky svoje so slovenskou rečou. Život ich bol venovaný záujmom maďarsko-nemeckým.

Bakulíni národne iste neprebudil sa tedy iniciatívou a povzbudzovaním týchto professorov, ale vplyvom svojich starších druhov, čítaním *Slávy dcery,* z ktorej predspev odpísal si vlastnoručne. I tento odpis zachovaný je v jeho listinách.

Z Levoče odišiel roku 1841 na učiteľskú stanicu do ev. cirkve muráň-dlholúckej, odtiaľ roku 1842 do kokavskej. Na Kokave pracoval v učiteľskom povolaní do roku 1848, keď mu udalosti vyznačily iný kruh účinkovania.

Deje, vyvolavšie štatariálny súd gemerský a súdenie „troch sokolov“ v Plešivci, opisuje Štefan Daxner v svojom vlastnom životopise, uverejnenom v Sl. Pohľadoch roku 1899, nasledovne: „Roku 1848 v dňoch marcových zjavily sa zákony z roku 1848 neočakávane a improvisovane. Pri slávnostnej publikácii zákonov týchto v Rimavskej Sobote prítomný Štefan Daxner držal na rynku rimavsko-sobotskom k slovenskému ľudu reč slovenskú, vysloviac svoju radosť nad prestatím poddanstva, ale spolu aj žiaľ, že uvedením reči maďarskej za reč poradnú v shromaždeniach stoličných ľud slovenský je z účasti na poradách týchto vytvorený. Týmto spôsobom urobilo zákonodarstvo ľud slovenský i hluchým i nemým z ohľadu najkrajšieho politického práva, to jest z ohľadu účasti v samospráve stoličnej,

Toto vystúpenie Daxnera narobilo v stolici Gemerskej zlú krv a odtiaľto datujú sa všetky persekúcie, ktoré Daxner a s ním Francisci a Bakulíni pretrpeť museli. Obviňovali ich, že sa hotujú k povstaniu, že stoja v porozumení s kamarillou a Jelačićom, že búria ľud proti vrchnosti stoličnej."

Pre účasť na shromaždení národnom v Liptovskom Sv. Mikuláši dňa 10. mája roku 1848, pre prekazenie košutovskej rekrutácie v Tisovci, boli ako údajní pôvodcovia pohybov slovenských v Gemeri Daxner a Francisci na 10. oktober do Plešivca predvolaní a tam hneď aj uväznení; dva dni pozdejšie bol zlapaný a do Plešivca privedený i Michal Bakulíni, ktorý v diele národného prebúdzania Daxnera a Francisciho podľa najlepšieho vedomia, rázne, otvorene podporoval. Z Plešivca do Pešti odvedení a odtiaľ pomocou Paulínyho kroz generála gróf a Vrbnu a Jelačića oslobodení, pospiechali Daxner, Francisci a Bakulíni do Prešporka a odtiaľ k Leopoldovu, vstúpiť do radu dobrovoľníkov slovenských, pod hlavným veliteľstvom Šimuniča operovavších. Daxner a Francisci boli kommandantmi batallionov, Bakulíni kapitánom stotiny. V službe dobrovoľníckej vytrvali až do 12. novembra roku 1849, keď po potlačení revolúcie sbor dobrovoľnícky úlohy už nemal. Po svedomite vybavenej službe dostal Bakulíni nasledujúce svedectvo: „Vysvedčenie pre pána Miloslava Bakulíny, ktorý u c. kr. slovenských dobrovolníkov od 25 Januára 1849 do 12ho Novembra 1849 jako kapitán slúžil a sa po celý ten čas pred nepriateľom zmužile a obozretne a v každom ohľade veľmi statne spravoval. Pán Miloslav Bakulíny sa tedy všem civilným a vojenským úradom jako aj každému jednotlivcovi do priazne odporúča. V Štiavnici, dňa 12 Novembra 1849. Henrich baron Lewartowski v. r., c. k. major. Ján Francisci Rimavský, veliteľ batallionu v. r." [1])

Na základe tohto certifikátu a odporúčajúceho vrelého listu Levartovského Bakulíni dostal koncom roku 1850 úrad slúžnovského aktuára v Štítniku, pozdejšie stal sa slúžnovským adjunktom v Jelšave, v Abauj-Szántóve, na Spiši, až konečne po krátkej dobe konštitucionálnej zastavil sa v úrade podslúžneho najprv v Muráňskej Dlhej Lúke, pozdejšie v Kameňanoch.

Svedectvá od obcí tých okresov, v ktorých úradoval, svedčia, že bol nestranným, spravedlivým, ráznym, k. áľovi verným, lojálnym úradníkom. Ale vtedajšie vlády nedaly sa mu ani na jednom mieste zohriať. Súc všade, v každej okolnosti otvoreným Slovákom, dal vždy rázny výraz svojmu poctivému slovenskému presvedčeniu. Preto v Gemeri národne, miestami pekne prebudenom, vláda trpela ho v podriadenej 700-zlatovej službičke za veľmi krátky čas. Len keď počiatkom roku 1862 podžupanom Gemerskej stolice stal sa Štefan Daxner, dostal i Bakulíni okres slovenský najprv vo veľko-revúckej, pozdejšie v kamenianskej ochodzi.

---

[1]) Tento certifikát bol ovšem vyhotovený dňa 12. novembra 1849; ale tento sbor slovenských dobrovoľníkov složil zbroj a bol rozpustený 21. novembra 1849 v Prešporku. *Očitý svedok.*

V tejto, slovenskému životu koľko-toľko priaznivej dobe memoranduma sväto-martinského, založenia Matice Slovenskej a gymnásia veľko-revúckeho, stál Bakulíni v popredí každého národného podniku: stal sa zakladateľom Matice Slovenskej, gymnásia veľko-revúckeho, pri ktorom za viac rokov vydržiaval chudobného študujúceho. Súc podslúžnym okresu kamenianskeho, do ktorého prislúchala i Ratková, vtedy národne smýšľajúca, pohýbal ráznym účinkovaním natoľko mysľami a národnými silami, že v Ratkovej a v Kameňanoch slovenské divadlá a výlety bývaly usporadované, že obce Kameňany, Ratková a aj iné zúčastnily sa na založení gymnásia revúckeho so značnými summami. Slovom, v tomto už na rozhraní maďarského živlu postavenom kúte zjavovaly sa mnohosľubné príznaky slovenského života. I sedliač počala samostatne smýšľať národne. Národné smýšľanie v tomto okrese bolo také silné, že pri voľbách do snemu, nariadených roku 1865, stal sa slovenským kandidátom tohoto okresu Fridrich Malatinský, národovec a advokát z Rimavského Brezova, a mal veľmi peknú, oduševnenú stranu.

Ale život slovenský nestihol vpúšťať hlbšie korene; kvietky, krásne jaro zvestujúce, zakvitly síce, ale v zápätí prišiel mráz, ktorý i kvet i útle puky tak nemilosrdne spálil, že nových výhonkov podnes nevidno.

Ešte v dobe predkonštitucionálnej, pred vyrovnaním Deákovským, stal sa hlavným županom Gemera a Malohontu Rudolf Kubíny, ktorému maďarská aristokracia gemerská naložila odstrániť Daxnera z Gemera a Bakulíniho z úradu. On i jedno i druhé vykonal vďačne, ochotne, bo pomáhala mu i vtedajšia vláda viedenská. Daxnera dal skrze kancellára Majláta pod pokryteckou záminkou, aby aj Slováci mali zmenkového sudcu, preložiť do Debrecína; Bakulíniho pod zámienkou, že svoju úradnú moc upotrebuje v prospech vyvolenia Malatinského, jednoducho suspendoval z úradu. Táto suspendujúca listina znejé vo vernom preklade nasledovne: „Číslo 1506/1865. Od hlavného župana Gemerskej stolice. Pánu Michalovi Bakulínimu, slúžnemu v Kameňanoch. Vyslanstvo v mieste zasedajúceho stoličného ústredného výboru úradne mi oznámilo, že má istú vedomosť o tom, že Vy, nadužijúc svoje úradné postavenie a vážnosť, na prahu volby krajinského vyslanca kortešujete, napájate a podplácate. Poneváč na základe milostivého nariadenia jeho vysokej osvietenosti pána hlavného kancellára dňa 27. septembra pod č. 1145 vydaného vplyv úradníkov ta má byť namerený, aby dôvera voličov svobodne mohla sa osvedčiť a každé účinkovanie protivného smeru má byť potrestané bezodkladným odstránením z úradu, na základe pripomenutého hodnoverného oznámenia výboru, ako úradného sboru, aby Vášmu nebezpečnému účinkovaniu za prva času bola postavená hrádza, suspendujem Vás z úradu slúžnovského, čo Vám s tým doložením dávam na známosť, že pred poverenictvom, ktoré pod predsedníctvom stoličného assessora pána Jána Jána v Kameňanoch dňa 30. oktobra zasadne, môžete sa ospravedlniť. Dané v Rimavskej Sobote, dňa 27. oktobra 1865. Rudolf Kubiny hl. župan v. r.“

Poverenictvo prišlo a Bakulíni dokázal svoju nevinnosť a ospravedlnil sa náležite. Dosvedčilo sa, že jeho prísažný, kamenianský zeman Ondrej Ján, ktorý v Kameňanoch mal malý majetok, chcejúc si pre hospodárstvo zadovážiť lacnú pálenku v Držkovciach, kúpil si potajomne súdoček pálenky, dal ho potajomne vyložiť na vozík Bakulíniho, do Kamenian odviezť a zažaloval potom svojho šéfa pre napájenie a podplácanie voličov. Keď sa takto nič nedokázalo a falošná žaloba zjavná bola, žalovali ho z nadužívania úradnej moci v obore pôsobenia úradného. Z vyšetrovania, ktoré proti nemu v tomto smere prevedené bolo, dokázalo sa nasledujúce: „Č. 1065/1866. Od hl. župana Gemersko-Malohontskej stolice. Pánu Michalovi Bakulínimu, c. kr. slúžnovskému adjunktovi v Kameňanoch. Dľa výsledku proti Vám prevedenáho disciplinárneho vyšetrovania dosvedčené sú proti Vám nasledujúce nesprávnosti: a) že Ste kamenianskeho kraviara Jána Kolesára bez riadneho pojednávania a bez priezoru lekárskeho dali telesne potrestať; b) že Ste od Aurela Markuša za uhodnovernenie odpisov neoprávnene vzali mzdu 6 zlatých; c) že v záležitostiach Jána Jerema a Jána Beňu proti viacerým obyvateľom kamenianskym za funkcie v Kameňanoch prevedené počítali Ste pre svojho prísažného 2 zl., pre seba 88 krajciarov, a prijali pod titulom diurna. Povážiac, že Ste svojho slúžnovského úradu mimo disciplinárnej cesty zbavení, nie ináče i to, že vo viacerých pádoch dosvedčili Ste chvályhodnú usilovnosť, máte byť za vyššie pripomenuté nesrovnalosti na základe nariadenia vysokoosvieteného pána tovarníka pokarhaný. Ostatné body obžaloby zčiastky nedokázaly sa, zčiastky nie sú skutkom trestuhodným, preto zpod tých Ste oslobodení. Ohľadom trov disciplinárneho vyšetrovania, poneváč najväčšia čiastka bodov nedokázala sa, dokázané ale sú nepatrné, poťahom na to, že nebolo potrebno vysielať tak veľkého počtu vyslanstvo cieľom vyšetrovania, od platenia týchže Ste oslobodení. O čom Vás tým cieľom uvedomujem, že máte právo proti tomuto disciplinárnemu výroku za 14 dní rekurovať a že dotyčne Vášho pensionovania sa už zakročilo; tým cieľom sú Vaše služobné listiny zadržané. V Rim. Sobote, dňa 25. augusta 1866. Kubíny, hlavný župan v. r.“

„Chvályhodná úradnícka činnosť“ a poctivé slovenské smýšľanie bolo tedy Bakulínimu dokázané, s týmito šiel do 280-zlatovej pensie. Počas vyšetrovania pristavili mu plat cele; nemajúc žiadneho majetku, žil v skutočnej biede. Ba ešte i za náklady disciplinárneho vyšetrovania bol exekvovaný, peniaze na ňom cestou exekúcie dobrané, ktoré mu len po mnohých rekursoch prinavrátili.

Takto zachodila vláda so Slovákmi roku 1866. Bakulíni podal na panovníka dva prosbopisy, ktoré vybavila uhorská kancellária tak, že mu takmer neassignovala ani celoročný, počas disciplinárky pristavený plat. A vo Viedni sa divili, že Slováci sú malomocní, nenpotrebiteľní, že nič neznajú vykonať, kdežto Bakulíniho potrestali za kandidatúru Malatinského ztratou úradu a Daxnera za kandidovanie v rimavsko-sobotskom okrese vyhnanstvom do Debrecína.

Je tedy nepochopiteľné a na neuverenie, že takto stíhaný a trestaný Bakulíni zamýšľal počas vojny prusko-rakúskej podať panov-

níkovi nasledujúci prosbopis: „Vaše cisársko-kráľovské apoštolské Veličenstvo! Najposlušnejšie podpísaný prosím o najvyššie povolenie, aby som medzi Slovákmi dobrovoľnícky sbor zorganisovať a dľa najvyšších rozkazov proti nepriateľovi vlasti viesť mohol. Slúžil som už roku 1849 medzi slovenskými dobrovoľníkmi, ktorých c. kr. major barón Lewartowski na najvyšší rozkaz sosbieral a viedol. Od roku 1849 postavený v štátnej službe ako slúžnovský adjunkt, snažil som sa horlive dokázať vernosť k najvyššiemu trónu, čo dokazujú Vášmu veličenstvu v mesiaci auguste tohto roku predostreté, ale mne ešte neprinavrátené svedectvá. Teraz, keď je vlasť v nebezpečenstve a Vaše veličenstvo národy Uhorska do zbroja povolať ráčilo, cítim sa zaviazaným moje služby, môj život Vášmu veličenstvu najponíženejšie ponúknuť a proti nepriateľovi vlasti bojovať. Preto prosím najponíženejšie o najvyššie dovolenie môcť sriadiť slovenský dobrovoľnícky sbor, postaviť ho pod veliteľstvo c. kr., skrze Vaše veličenstvo vymenovaného dôstojníka a viesť proti nepriateľovi. Najdú sa tisíce a tisíce Slovákov, hotových na povel Vášho veličenstva do boja ísť, len nech počujú výslovnú najvyššiu vôľu a vymenovaného vodcu majú, k čomu sa ja najponíženejšie ponúkam. Ponížene prosím mňa o výsledku tohoto môjho najponíženejšieho prosbopisu skrze c. kr. košické žandárske kommando najmilostivejšie uvedomiť. Ostávam s najponíženejšou úctou Vášho veličenstva verne najoddanejší poddaný Michal Bakulíni, slúžnovský adjunkt, v Kameňanoch 18. júla 1866.

Je známo, že vo vojne „bratov“ Nemcov pričinením maďarskej emigrácie utvoril sa cieľom podporovania Prusov na záhubu Rakúska pod veliteľstvom Klapkovým maďarský dobrovoľnícky sbor, ktorý s Prusmi vtrhnul i do Uhorska a tak k pokoreniu Rakúska prispieval. Po uzavretí pražského mieru obdržali všetci, ktorí sa na tejto diversii zúčastnili, i amnestiu i štátne úrady. Peštianske smerodajné politické kruhy nielen že vedely o tomto pohybe, ba práve dávaly mu smer. Bakulíniho snaha bola tedy nanajvýš naivná a len tým sa dá ospravedlniť, že i tým chcel poslúžiť dobrej slovenskej veci, bo slovenský dobrovoľnícky sbor bol by býval repräsentantom národa slovenského a tak faktorom, s ktorým počítať treba. Ale po zkúsenostiach z roku 1849 a 1855 po vojne krymskej nemožno bolo nevideť, že v Rakúsku a v štátnej politike vôbec povďačnosť nie je citom známym a rešpektovaným.

Bakulíni musel tedy ešte niečo trpkejšieho zažiť, aby vytriezvel a illúsiam dal pokoj.

Do Debrecína preložený Štefan Daxner poslal pri konci roku 1866 priateľom svojim do Gemera malý programm o tom, ako by lojálne sily v národe slovenskom cieľom organického spoluúčinkovania sriadené byť maly.

Spis tento, dostanúc sa do rúk nepriateľov národa slovenského, zavdal príležitosť k novej terroristickej inkvisícii z jari roku 1867. Na základe tohoto spisu hľadali panslavistické sprísahanie proti celistvosti Uhorska a snahy pripojenia sa k Rusku.

V deň Troch kráľov roku 1867 šli mladí slovenskí národovci

z Veľkej Revúci do Jelšavy na sanicu; pobaviac sa v jelšavskom hostinci pri víne a čaji, boli niekoľkými jelšavskými maďarónmi podchytávaní, že gymnásium veľko-revúcke dostáva z Ruska ruble, na čo professor revúcky dr. Ivan Zoch ironične poznamenal, že veru áno, bo že ruské ruble a ruský čaj sú výborné veci. Po zábave na odchode vystrelil dr. Zoch pred jelšavským kaštieľom z pištoľky.

Zatým, 27. januára, prišiel do Revúce štátny fiškus Alois Létási, uväznil Zocha, Karla Štefančoka, mestského notára a pokladníka gymnasiálneho, a dal ich odviesť do Jelšavy.

Hlavný župan Gemerskej stolice, Rudolf Kubiny, ten istý, ktorý na odstránení Daxnera a Bakulíniho tak úsilne pracoval, vymohol pri súdnej stolici rimavsko-sobotskej totižto uzavretie, aby cieľom odkrytia velezradného sprísahania panslavistického proti národovcom gemerským bola nariadená inkvisícia. Sanica jelšavská a programm Daxnerov maly stačiť k odôvodneniu vyšetrovacej väzby, španielskej tortúry, akou Létási trápil dr. Zocha, a okrem neho a Štefančoka dal uväzniť ešte i Daniela Gallaya a Michala Bakulíniho. Pri úradnom prehliadaní bytu Zochovho a Štefančokovho v Revúci Létási hľadal celkom seriósne ruské ruble.

Dňa 7. februára 1867 Létási ustanovil sa v Kameňanoch a sostavil v byte Michala Bakulíniho nasledujúci, z maďarčiny od slova do slova preložený protokoll: Zápisnica v Kameňanoch, dňa 7. februára roku 1867. Prítomní: Alois Létáši, hlavný fiškus stoličný, ako predseda poverenictva, a Imro Farkaš, prísažný. Predmet: na základe výroku súdnej stolice dňa 28. januára t. r. vyneseného, následkom v Gemerskej stolici odkrytých velezradných pohybov (felségárulási mozgalmak) o prekutaní v byte Michala Bakulíniho napísaný protokoll.

Vyšetrujúce poverenictvo, ustanoviac sa v byte menovaného pensionovaného slúžneho, všetky písma preskúmajúc, našlo medzi nimi:

1) List skrze Michala Bakulíniho vlastnoručne udajne Štefanovi Daxnerovi 5. novembra 1866 písaný, ktorý zneje o udalostiach svätomartinskej schôdzky.

2) Ďalej najdený bol na Petra Pavla v Prešporku roku 1866 datovaný, skrze Vendka Bohoboja Kutlíka, Rudolfa Skotnického a Petra Pavla Bullu písaný list, obsahujúci požiadavky Slovákov.

3) Jeden recepiss od listu Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi a druhý od listu Štefanovi Daxnerovi písanom.

4) Jedna slovenská pesnička poburujúca, písaná vlastnoručne skrze Michala Bakulíniho, zčiastky odpísaná zo slovenského Spevníčka, aj so spomenutým Spevníčkom; taktiež jedna druhá slovenská pesnička, ktorej pisateľa Michal Bakulíni udať nezná;

5) jednu čiastočku slovenského listu Hurbanom podpísaného, ktorého ostatné čiastky najdené boly vo vrecku Michala Bakulíniho na drobné kúsky potrhané;

6) udajný vlastný životopis Michala Bakulíniho vlastnoručne písaný.

Okrem týchto tu poznačených predmetov iné listiny alebo predmety, ktoré by k odkrytiu vlastizradných pohybov slúžiť mohly, sa

nenašly. S týmto bol protokoll zakľúčený a podpísaný. Dané jak z výš. Alois Létáši, stoličný hlavný fiškus, v. r. Imro Farkaš, prísažný, v. r. Michal Bakulíni, pension. slúžnovský adjunkt, v. r.

Ako vidno, bol tento nález k dokázaniu velezradných pohybov velmi chudobný. Pritom všetkom Létáši dal i Bakulíniho uväzniť a pod bodákmi do Jelšavy odviesť, kde od 28. januára väznili i Zocha a Štefančoka. Ten istý osud potkal i statného ratkovského mestského notára Daniela Gallaya.

Létáši viedol inkvisíciu brutálne, cynicky; proti Zochovi upotrebil aj tortúry. V jarmočný deň, 8. februára, prevádzal väzňov z jelšavského hostínca na mestský dom, kde bolo najviac divákov na jarmoku, ukazujúc ich ako vlastizradcov. Poneváč sa proti nim nič nedokázalo, dal odviesť Zocha, Gallaya a Bakulíniho do R. Soboty, Štefančoka do Plešivca.

Prekutanie domu bolo i v Debrecíne u Daxnera, pri ktorej príležitosti nielen že mu shabali všetky písma, ale okrem toho i privátne na neho po pošte prišlé listy za celé dva mesiace na pošte lapali a otvárali, usilujúc sa týmto spôsobom vyhľadať dôkazy nejakej viny. K tomu ešte i debrecinsky súd bol o uväznenie Daxnera požiadaný, čo ale nestalo sa, poneváč špecifičná, uväznenie odôvodňujúca príčina nebola udaná.

Z inkvisície tejto nielen že nedosvedčily sa vlasti- alebo velezradné úmysly, ale práve naopak, dokázalo sa to, že slovenská národná strana s horúcou láskou k potlačenému národu svojmu vždy spojovala vernosť k panujúcemu domu a vlasti. Následkom čoho inkvisícia od hlavného kráľovského fiškusa ako bezzákladná bola zastavená. O krátky čas obdržali všetci uväznení svobodu. Výrok kráľovského hlavného fiškusa zneje v doslovnom preklade nasledovne: Č. 112 a 113/1867. Slávnej Súdnej stolici gemerskej v Rimavskej Sobote. Poťahom na prípis od 20. februára pod č. 279 uvedomujem slávnu súdnu stolicu, že vyšetrovanie proti Ivanovi Zochovi, Karlovi Štefančokovi a ich spoločníkom zavedené, poneváč skutočné, podporujúce body, ktorými by zločin vlastizrady mohol byť dokázaný, neobjavily sa, — na vyššom mieste uznané bolo za také, ktoré treba zrušiť. Súčasne na každý pád majú byť pre upodozrievanie zo zločinu vlastizrady uväznení Ivan Zoch, Karol Štefančok, Daniel Gallay a Michal Bakulíni naskutku vypustení, o ktorom ustanovení som predsedníctvo súdu včerajšieho dňa telegraficky už uvedomil. Následkom čoho všetky doposlané inkvisičné písma, vyjmúc exemplár proklamácie Daxnerovej, dňa 8. augusta 1866 vydanej, a jej zlomok, ako aj list Danka Miloslava Bachata dňu 7. júla 1860 datovaný a u Gallaya konfiškovaný, pod :/: pripojene posielam s tým požiadaním nazpäť, aby toto vyšetrovanie poťahom na zločin velezrady za zrušené považovala, naproti tomu aby ohľadom policiálneho priestupku v Jelšave dňa 6. januára výstrelom spáchaného zaviedla zodpovedajúce pokračovanie a súčasne aby porobila poriadky, aby konfiškované písma a veci majiteľom naskutku prinavrátené boly. Dané v Pešti, dňa 7. marca r. 1867, Ján Koššalko, director causarum regalium v. r.

Bakulíni po prepustení na svobodu vrátil sa do jemu milých

Kamenian, kde v slovenských domoch Jeremovcov a Gočovcov mal verných priateľov. I Marcell Turánsky z Turíka, statkár v Levárte, neďaleko Kamenian, bol mu priaznivcom. Roku 1848 Turánsky bol Košutovi verne oddaným červeným republikánom, bol ako emissár Košutov aj na slovanskom sjazde v Prahe, usilujúc sa získať Slovanov rakúskych snahám Košutovým a odtrhnúť od dynastie. I v svätodušných pražských barrikádových dňoch mal účasť[1]; preto bol žalárom na Spielbergu trestaný. Vysvobodiac sa odtiaľ, vzal si za ženu bohatú poľskú dámu a zakúpil sa v Gemeri, v Levárte, kde venoval sa hospodárstvu. Odtiaľto robil častejšie vychádzky do Poľska k rodine, kde obznámil sa s mnohými i ruskými i poľskými národovcami. Keď Bakulíniho privinul, bol Slovanstvu už priaznive naklonený, tak že i gymnásium revúcke proti nápadom pánov gemerských všade bez okolkovania bránil.

Potom jednozadruhým pomreli dobrí priatelia Bakulíniho v Kameňanoch; ostal osamelým, dume o predošlosti žijúcom, v prítomnosti len zarmucujúce udalosti vidiacim havranom. To zronilo ho natoľko, že bol cele nečinným. Jeden z kamenianskych hospodárov, tázaný: čo robí pán Bakulíni, odpovedal trefne: „To, čo do kúta zahodená a tam zapomenutá reťaz — hrdzaveje.“ Zapomnel na predspev „Slávy dcery“, že „ne z mutného oka, z ruky pilné naděje kvitne“.

Nie div! Takejto slabosti dopustili sa i iní národovci gemerskí; tak menovite ev. farár kameniansky K. Bradovka a Štefan Homola, ev. farár na Rybníku. Po zatvorení revúckeho gymnásia utiahli sa do svojich fár, nepreložiac za vec národnú krížom slamy. A takúto nechuť vidno aj v živote duchom ináče veľkého národovca Štefana Moysesa, menovite v posledných rokoch jeho života. Utiahnuť sa do „najskrytejšej sakristie“ bolo jeho žiadosťou.

No boli i takí, čo nezúfali. Štefan Daxner i pri nezdaroch nikdy nemalátnel, ustavične hľadajúc prostriedky, ktorými by sa veci slovenskej dalo pomáhať.

Bakulíni nebol duchom tak silný, ani tak nadaný. Len v jednom podobal sa Daxnerovi: bol i on smelým, neohroženým vyznávačom slovenského smýšľania vždy a všade, a čo by ho to priam život bolo stálo.

Umrel v Kameňanoch 20. januára 1889. Ženatý nebol. Pohrab usporiadali mu priatelia s hudbou, a ako bývalému kapitánovi slovenských dobrovoľníkov, so streľbou nad hrobom, do ktorého bol odprevadený s piesňou „Hoj, traja sokoli“. Pravda, že inkvisícia pre tento pohrab nevystala.

---

[1] Z tejto príležitosti Palacký spomína Marcella Turánskeho v svojom *Radhošti* III, str. 283—286. — Vidz tiež: Slovanský sjezd v Praze roku 1848. Napsal dr. Zd. V. Tobolka. V Praze, 1901, na str. 190 a nasl *Red.*

Bál.

Napísala *Timrava*.

(Dokončenie.)

„Tak je dobre, keď je aj on tu, tak je dobre!" myslí si a oči lisknú sa jej víťazne a s vyhrážkou, ako by už teraz i ona mala, kto ju zastane. Keď prestal tanec, so zatajeným dychom čakala, že príde k nej; ale on, ač pozrel ta, šiel zastať ku Židovke, čo mala cviklovej farby vložku na pleciach a lichotive ovieval ju vejárom. Potom nasledujúci tanec, napriek svojej obyčaji, nečakal, ktorá ostane, ale vzal Židovku hneď. Ostavšia sedeť, Eda zúfale pozrela po strane, či je len sama. Teraz hanbila sa sedeť. Ján vidí, že sa nik neobzrie o ňu a zvie i on, že nemá nijakej ceny. V kúte sedela kňazova dcéra z Lavíc, nik viac. Ale tvár tej je kamenná, nepoznať trápenia na nej. Sedí pokojne a krásnymi čiernymi očami pozerá dookola, i ku dverám, kde boli dvaja páni. Jeden z nich, pán učiteľ Vrabeček z filie, majúc ruky vážne vopchaté do vačkov kabáta, prizerá sa tancujúcim. Druhý pán je na lavici do poly prevalený, drží hlavu o dlaň opretú a nohy hore vyložené. To je mladší Štoplík, Ondrej. Zostal bol v izbe, kde sa pije a kúri, a keď prišiel všade, už nevedel, čo má robiť. Sadol si a hladí.

„Či vidíš?" prišla šepnúť o ňom Ede kňazova dcéra. „Tá opilokša! Fuj!" Netušila vtedy ešte, že o štyri roky ona stane sa jeho ženou.

Nastal oddych. Rozhriate tanečnice siahajúc za vejármi a potáčajúc sa, obsadly lavice. Páni, ktorým stekal pot cicerkom po sluchách, u·ekali von do izby, kde sa pilo, ako by ich niekto naháňal. Ján so šálom židovkiným čez plece zaveseným prešiel popri Ede a videl na jej sklopených očiach, že ho čakala, sklamala sa a to ukrýva teraz. Nastala tichosť na okamih, i cigáni sa vytratili, len čo sa ozývalo tanečníc s vejármi šumotanie, akoby krýdla vtákov lietajúcich. Jedny naprávaly si frisúry rozcuchané, druhé šaty, stužky pri tichom rozhovore. Po chvíli začali páni prichodiť po jednom nazpäť. Najprv prišiel Viktor. Zastal vo dverách, utrel ústa šatočkou a potom, zachytiac sa, zaklzol sa na protivnú stranu k Elenke ako na ľade. Ona usmiala sa ako by bola šťastná zato, a tajne pratala nohy pod sukne. Potom prišiel Goldner s diamantovou ihlou pod hrdlom, zastal tiež na prahu, podíval sa na klzajúceho Viktora, utierajúc ústa, usmial sa elegantne a riekol: „Nie planý nápad."

Prišli aj druhí, postáli pri dverách, poutierali hlavy, ústa a pohliadli dnu, kam ktorý má ísť. Milan Štoplík šiel rovno zo dvier radom ku každému dievčaťu. Zakrútil si žlté tenké fúzy na ukazováč na jeden bok, potom na druhý, vpíjajúc svoje okrúhle oči urážlive do rozjarených tvárí dievčat, vravel každej čo najlichotivejšieho. Prišiel i k Ede, ktorá už od dávna stŕpala preto a nevedela, či ujsť. Lebo keď ju osloví, musí odpovedať, a či to bude dosť duchaplné v tejto spoločnosti? Milan Štoplík prizrel sa jej, nadrapil

nehanblive oči na ňu, ešte lepšie sa prizrel a videl, že tej nemá čo povedať. V tú chvíľu zavolal naň s druhého konca Štern v žltých kamašniach, čo bola móda tykať si s ním.

„Milanko, poď, bozkaj ma!“

Milan Štoplík trhol sa, podíval a natiahnuc si žlté fúzy, ani si nepovšimnul Židovho volania. Štern opätoval:

„Milanko, poď ma bozkať!“

Tu zrazu zvrtol sa Štoplík neočakávane a zavolal:

„Po čom je kilo hovädziny?“

Nastal veľký smiech — držal totiž Štern i jatku — a z viac úst bolo počuť: „Toto je dobre! Bravo!“

Milan Štoplík musel si poťahať fúz, aby vyzeral vážny a ľahostajný pre pochvalu.

„Milanko, no poď, bozkaj ma!“

„Po čom je kilo hovädziny?“ odpovedal zase Milan a smiech nastal zas. Obzvlášte Goldnerovi páčilo sa to nadmier. Potom opätovali to ešte raz a ešte, kýmkoľvek sa smiali. Keď nesmial sa nik, sadol si Milan Štoplík k exekútorovi, krátkozrakému Gróbovi, ktorý práve započal bol rozprávať trom dievčatkám, čo ešte netancovaly, ako treba ďatelinu dochovávať. Štern ponáhľal sa k dámam; mal totiž tú obyčaj, že sa tisol vždy do predku.

Tam práve nastal poplach. Tenučká Anička s hrdou Emmou boly vybehly von rozhorúčené a bez ručníkov. Veľmi pekná a milovaná od každého pani Šajdová lomila rukami zúfale a kričala, že z toho bude smrť. Sedem tanečníkov skočilo za ručníkmi, šálmi a utekali hľadať slečny. Už šly vysmiate nazpäť a metaly pleciami nedbalo, keď im celá spoločnosť zhrozená robila výčitky. Po utíšení toho vykrčkaný Viktor doviedol všetkých cigáňov s buslami, píšťalkami a cymbalom pred krásnu poštárku, opýtal sa po jej piesni a hneď rozkázal ju hrať. Ona, s úsmevom a nedbalosťou sa ovievajúc, počúvala kus ľahostajne, ako ktorá na takú vec už dávno privykla. Pieseň znela:

Príde holub, príde goľa, keď rozkvitne lúka, hoľa,
Lež nepríde moja vôľa, otrok smútku stal sa zo mňa!

Štern, vidiac, že budú sa veľkolepé veci diať, doniesol si stolec, kde ho bolo vidno najlepšie, a sadol naň. Položiac ruku na srdce, vzdychol zhlboka a vyvrátiac oči do povaly, že mu iba bielky bolo vidno, zamdlel. Dámy rozosmialy sa nad tým nápadom, otŕčaly vejáre doň, ukazovaly si ho jedna druhej a nazvaly to veľkolepým. Aj Eda zasmiala sa s druhými a pozrúc ponad jeho zamdletú hlavu ku dverám, hľadala Jána, mysliac si: „Či bude nasledujúci tanec so mnou tancovať? Azdaj len.“

Pieseň bola skončená, Štern ožil na stolci a nastal šumot k novému tancu. Tu zavolal Viktor:

„Servus, Adolf, kde si bol?“

Prekvapeno obzreli sa všetci ku dverám a videli, ako tam s veľkým lomozom celá tlupa pánov vedie jednoho mladého človeka za ruky a plecia. Prišiel preto len pozdejšie, aby dievčatá cítily

jeho neprítomnosť, strachovaly sa zaň a aby bol vítanejším. Bol elegantne odetý, v bielej veste a vôňa šla od neho ako z fialky. Páni doviedli ho k dámam tým, ktoré poznal i ktoré nepoznal a predstavili ho: „Najkrajší Goldner!"

Dámy kývly hlavami láskave, pozerajúc naň pohľadom, plným úľuby. On klaňal sa s úsmevom samospokojným, ako by vravel: „Iste každého zmiatlo by toto; ale ja viem, ako si počínať mám." U slečien nastal ruch a nové oživenie. Každá bola zvedavá, ktorú pojme do tanca. Oči zahorely im netrpelivosťou, kým husle raz tak raz tak zapiskly, zase tak a zas inak, a začiatku už nikdy nebude! Konečne zahučala hudba, okná sa striasly. Krásny Goldner videl všetko toto, stál na strane, bezúhonným spôsobom usmeival sa úsmevom veľavýznamným a stál len, ako by chcel predlžiť okamih, v ktorom všetky srdcia dievčat za ním bily.

„Odporné Židisko!" pošepla kňazova dcéra z Lavíc Ede, nemohúc strpeť jeho počínanie. Potom pozrela zase k nemu a videla ho pred sebou. Goldner chcel, aby sa veľa vravelo o ňom, požiadal túto. Neobyčajná vec!

Medzitým Ján šiel si vykúriť cigaru do izby, kde pili. Cítil sa tam obzvlášte dobre a zostal dlhšie. Bolo ich tam veľa, izba černela sa ako od vrán. Pri jednom stole hrali karty štyria. Najstarší Goldner, pán už šedivý, notár tučný s krátkym hrdlom, jeden starý kňaz a jeden veľmi pyšný, veľmi studený a veľmi za výhrou omámený 33-ročný pán hromového hlasu. Pri druhom stole, ktorý sotvy bolo vidno od fliaš a pohárov, bolo veľa obsadnutých, ako osí okolo medu. Tí, ktorí nesprataIi sa okolo sedeť, stáli tam, kúriac a ruky držiac vo vačkoch. Niektorí sa i prechodili, ale každý načúval pána učiteľa Vrabečka, sediaceho pri stole a rozprávajúceho o jednom zajacovi. Bol totiž pán učiteľ poľovník veľký.

„Bolo večer zíma a mesačno ako na deň," vravel vážne, ruku držiac na kraj stola. „Ja mal som pekné štepy v záhrade, lebo v tom mám veľkú passiu." I usmeje sa, ako by preto bol zvláštnym človekom. A tu mi ich zajace objedaly všetky. „Ej, počkaj, myslím si, veď ja vám prejdem čez rozum, budem vás špehovať. Jeden večer, ako vravím, bolo ako vo dne, sadnem si k otvorenému oknu a hľadím do záhrady. Len čo sadnem, iba keď beží zajac čez lesu taký ako pes a rovno na môj najkrajší štep! Žena, zakričím na moju, daj flintu; ale sa nezľakni, nie sú to zbojníci! Kým hľadala, dotazovala sa, zajac fuk! A sväte by ho bol zastrelil, sväte, keby nebol ušiel!"

„Hahaha, to veríme!"

„A keby ti ho ešte tam bol niekto za chvost držal!" povedal mu jeho kollega, ktorý sa veľmi rád škriepil, ale mal jednu peknú vlastnosť: bol veľkým ctiteľom žien.

Vrabeček vzplnul, rezko zvrtnúc sa na stolci, a obrátil ku kollegovi očervenelú tvár.

„A čo si ty myslíš, braček? Ja som vyše tisíc zajacov zastrelil. Aby si vedel, vyše tisíc!" i buchne sebavedome na stôl pásťou medzi poháre, že zatancovaly všetky a nastal štrkot.

„Hohó! prosíme, prosíme!“... kričali páni a priskočili ku stolu všetci. Jedno dvadsať rúk — niektorý i obe vytrčil — vystrelo sa, každý v strachu o svoj pohár. Medzi kollegami nastala tuhá hádka. Ján počúval, potom išiel do tanečnej izby obzreť, či všetky dievčatá tancujú. Netancovala Eda, sediac o samote. Ján videl jej po očiach, ktoré naň uprela, keď sa zjavil vo dverách, a zas hneď odvrátila, že sa tvári, ako by ho nečakala. Hore vyššie sedela slečna, čo mala nátchu. Ján šiel pre tú.

„Ten nemá svedomia!“ zašeptala si sklamaná Eda s hrúzou a bolo jej temer do plaču. „Len načo sme prišli. Nik sa tu o mňa ani neobzre!“ myslela si roztrpčeno a nič jej už neimponuje. Ani vyberaná spoločnosť, ani zrkadlá v pozlátených rámoch, ani slávna hudba. „Ja neviem, čo sa mu ne nej páči. Iba ak tá vložka! Alebo“... Krivý pán peknej tvári pretrhol jej myšlienky, ukloniac sa pred ňou. Na štvorilku prišiel pre ňu apatekár z Podkovca a konečne na jeden čardáš po polnoci Ján. Celkom sa zmýlila, lebo už ho naozaj nečakala viac. Zapálila sa až po uši, stála, a izba zavrtila sa s ňou, ako pri prvom tanci.

„Akože budem tancovať, joj, Bože!“... myslela si, ledva sa na nohách držiac. Ján chytil ju kolo pása, kus mocnejšie, ako druhé, aby nespadla. Po úsmeve nežnom vidno, že vie, ako jej je, a páči sa mu to. Jej ruky chvely sa mu na pleciach celkom studené a ona, cítiac, ako je blízo pri ňom — iných blízkosť nezbadala — cíti zápach cigarový jeho kabáta a vína, ohromne jej je nepohodlne a skoro do plaču. Hej, keby bola vedela, že je taká strašná vec s ním tancovať, veď by ho bola ona tak tvrdo čakala!

„Dosť, dosť... nemôžem, nevládzem!“... zašeptala v úzkostiach.

On pozrel dolu k nej, tvár ochladla mu a nepustil ju, akoby nič. Prečože by nevládala! Netancuje tak veľa. A keď hudba už skončievala, zakričal energične: „Ďalej! ďalej!“

Tanec trval asi pol hodiny ešte. Eda privykla k jeho kabátu, ani netreba ju väčšmi držať, nepotočí sa, tancuje ako Marína Rafay, tak ľahko. Ale viac zase netancoval s ňou a ešte bolo ďaleko do rána. Už ho sotvy bolo videť tam, ani nechodil obzerať, či nesedí niektorá bez tanečníka. Utiahol sa s druhými ku skleniciam, kde netrpezlive čakal sa odchod dám. I dvaja Štoplíkovci zmizli; mladší už dávno spal v izbičke na diváni, a starší dohadoval sa s kollegom Vrabečkovým už pol hodiny. Milan tvrdil totiž, že pán farár z Podkoviec je už 75-ročný, a Vrabečkov kollega, že len 70, ale jeho žena má 75. Viktor Elčok ustal tiež a driemal, zabudnúc poštárku-krásavicu, Elenku, a všetky, držiac sa za väzy s najkrajším Goldnerom, v kúte na diváňku v oblakoch dymu zahalený. I všetkým na tvárach vidno bolo, že je už dosť, len tanečnice boly neprekonateľné; keď nemaly s kým tancovať, pochytaly sa samé. Keď to videl starý pán notár, skríkol: „A to je čo?“ I berie sa do izby, kde sa pilo, s tvárou rozčervenalou a v očiach mu šľahá vyhrážka. O chvíľu doviedol celú hŕbu do poly popitých a poloospalých mladých ľudí, ktorí sotva vedeli, čo je s nimi. Nasledoval ešte jeden tanec, a to zúfalý, ako

by každý chcel prísť ešte i o tú poslednú silu. Slečnám dotrhaly sa nielen frizúry, ale i šaty, i podošvi dajednej. Jeden pisár zavolal od dvier oduševnene: „Nikdy nezomriem!“ potom spadol a museli ho odviesť. Hlava ho bolela. Po tomto tanci už čo slečny i samé tancovaly, nik sa o to nestaral. I videly panie, že nie je hodno tam ostať viac, i ráno biele číha do izby nepríjemne, a začaly sa sberať. Po jednej opúšťaly dom, tak že nezostala ani jedna pani. Páni potom posadali si po zemi vo veľkej sieni, vyzuli topánky s dokatovaných nôh a hudba okolo nich chodiac musela hrať.

Aj pani Slávičová sadla s dcérou do saní. Ona, nevyspatá, hneď zažmúrila oči a zaspala, ale Ede, ač boly jej oči červené od prachu a nespania, a ač si ich aj zavierala, neprišiel na ne sen. Duch jej bol zaujatý s prešlou nocou, a ešte i šumot saní a štrkot zvončekov na koňoch zdal sa jej byť hudbou Feriho. Všetky postavy radom tisly sa jej do umu. Goldner s diamantovou ihlou, slečna, čo mala veľkú nátchu, Štoplíkovci dvaja, pyšná Emma, Viktor, ča ani nepozrel na ňu, Marína Rafay, a prichodila na takéto zakľúčenie:

„No veď mi je to aj za intelligencia slávna! Čože sa majú tak vyvyšovať? Azdaj je Štern, čo do samej povaly skákal, inakší ako ja? Či tá poštárka, čo jej vlasy pri každom tanci spadly, alebo Štoplíkovci, Emma Elčoková?“ Teraz už vidí, že sú to ľudia celkom obyčajní, ako i ona, a nevie, prečo by sa ona mala ponižovať pred nimi?...

„Nuž a ktože ti káže?“ ... zaplietlo sa jej ako odpoveď. Môžeš ich, ako oni teba, ignorovať celkom. I umienila si tak robiť, ale o Jánovi vzdychla predsa: „Ten mohol i viac tancovať so mnou, a nie s tou, čo mala vložku!“

Ester.

Urodený kaštieľ, hrdé hniezdo v sláve,
ružovej oblasti, blaha mori pláve.
V parku, sálach plno hostí:
páni, dámy, kvet junosti...
Toľký prepych, lesk, jask — nikdy nemal páru!
No vznešenosť sňatku skvostu žiada žiaru.

Šumná Esta nie moc liala slzi ľúta,
nudný vdovstva závoj mrštila do kúta.
Nač sa kváriť, práhnuť robe?
Keď raz umrel, nech spí v hrobe.
Nebola by Esta, hej, rozšafnou Estou,
keby nešla s Ernom hladkou chote cestou.

Utešený anjel! ktože by bol trúfal,
že v náruči Erna zoči ťa vrch, úval?
Divný osud, čudné šťastie!
Len toť skormut a už slasť je...

Tu, tam dever, tetky tajné táru pletky —
Nuž, nech ostria čriesla — Chlíp len pôžit medký.

Úhľadná nevesta, holubinka krásy!
čože ťa vyrúša smutná duma kási?
Máš bohatstvo, veľa statku —
odstrč, hej, strig mätež vrátku!
Tvoj manžel chlap herský, ním si kochaj myseľ!
Čo by tam už toľko na tom rove visel.

Švihácky mladý zať príliš sa nadýma,
tak úchvatnú ženku ktože druhý tríma?
Púha nežnosť, prameň dobrôt,
zručnosť, láska, ctnosti obrod...
A štrngnú pokály, kobelety vzácne,
vzkypí zlatý rév mok na príbory, tácne.

Spanilej Etuške, drahej muža chlúbe,
tak milý ten rozmach, rozjar, slovo ľúbe.
Vľúdno hľadí, sa usmieva...
vzňatia cit, že kruh previeva...
Ej, keby nie mráčka — eden chová v duši...
Ale tá spomienka... vzdychne, schvie sa, čuší.

A zahrmí hudbou chodieb, dvorán priestor,
a vynesie prípit svat, starejší, nestor.
Vznikne vtip, žart, zvíri pieseň,
bije v klenbu, prúdi prez sieň...
V skvelej vôli všetko plesá, bujnie, plýtva,
ibák ten, tá rébus kýsi zvláštny pitvá.

A drážení vínom, rozohnení drahne,
slečiniek, dvorílkov druž ku tancu tiahne.
A s hravosťou, japne, živo,
vrtmo, skočmo, náruživo
tak drobčia, tak haštria v nálade titernej
od strovenia trakty do polnoci čiernej.

A jak tlčie, bácha príšer tú dvanástu,
a jak hučia, jačia trúby k párov chvastu:
nebožtíka tôňa bledá
k Este pichtí... reta, beda!
S hrôzou spiští, klesne... Mnú ju tak i takto,
šmátru, hmacú tepnu... Bože! ó, ký znak to?

A čo len precítne a pamäť prečistí,
znov' so šálkou s prášky spáčiac zjav ten istý:
vraz vzchopí sa sťa laň lesná,
kvapí do hôr, škulin tesna;
škriabe sa po šmáni, po kotrčkách, grape,
krvou skrápa trávu, pekné šaty driape.

Z rána, keď slniečko bľuskne na jalovce,
a bucnatý valach na grúň ženie ovce:
v zápačí skál, v drti planej
mŕtve telo zbadá panej...
Rozletí sa zlý chýr, hmlu záhady vestí
o skone chudáka, o veselí Esty.

Dlhomír Poľský.

Z básní Jesenského.

Ó, divný lesk...

Smes vyfintených hostí, bielu sál
pred pohľadom lesk kýsi mojím kryje
a pletú vencov reťaz illusie;
ich vôňu chytám, sťaby unášal
sa s ňou vo kraj, kde kloní hlavu žiaľ,
kde kríže žitia padajú so šije,
kde blčí lice, srdce tuhšie bije,
kde oka mier sa mení v žhúci pal.
Ó, divný lesk! Ty v srdca hladinu
sťa drobný kameň padáš, kruh sa vtočí
a širi sa, ho úžiť nie si v moci,
zachváti celú srdca tišinu.
Ó, divný lesk ty jasných, ženských očí!

Pieseň.

Je láska, ako vetra šum,
tou chladnou dušou teplom zvanie,
vylietne z hniezda hajno dúm,
v nich slza slasti licom skanie.

Lež ako chytiť vetra van,
ach, ako leteť s ním do diali?
On odšumí a prázdnu dlaň
prikladáme na tvár vo žiali.

A žiaľ za ním je vlny žblun,
hľa, vidno ju a už rozplynie
a za ňou celá čiara vĺn
sa tvorí, celá čiara hynie.

Ach, ako prikázať jej: stoj!?
Nech na vlnu sa vlna sbiera.
Ó, zlatovlasý anjel môj,
už v žití všetko odumiera!

Dvom.

Ty lásku hľadáš, biedny človeče?
Hoj, ona hornou riavou netečie,
Hoj, ona hajnom vtákov neletí,
Hoj, v svetle lustrov ona nesvieti,

že načreť len a máš jej plnú dlaň,
že streliť len a padá silou rán,
že siahnuť len a máš jej svetlo v ruke
a kocháš sa v jej radosti a muke!

Tam vo výšinách blesky zasvieťa,
tam ešte vyššie hviezda trblieta,
tam najvyššie je obraz anjela!
Ta vozvýšiť sa, ak chceš lásku hľadať,
a i tak iste budeš, musíš padať
sem, keď už ona vymrela.

-

Ó, kde je, vzdycháš, poesie zdroj,
čo harmoniou ľubozvučnou zneje
a v mäkkú dušu tichou hudbou leje
oduševnenia sladký nepokoj?

Ó, niet ho v zlatej pavučine vlasov,
ó, niet ho v ohni teplých očú jasov,
ó, niet ho v bielom kvete tvári, niet,
ó, niet ho v nitiach precitených viet.

Tie pavučiny iba lezú v tvár,
a krýdla páli duši očú žiar,
tie biele kvety pútajú nás k zemi,
tie nite viet nás viažu k sladkej lieni . . .

Ta v miernu, tichú, vonnú noc ty choď!
Už skvostný zablysol sa neba svod.
Nad čierne vrchy povyhupla luna
a postriebrila čiary oblakov.
Prináša vôňu lúky vánku vlna
a trasie listom šťúplych agátov
pri bielej ceste, ktorá mizne v diali.
Dolieha k uchu rieky smutný šum
a brechot psov a mlyna drobný zum . . .
A sťa by v srdci tichú nótu hrali.

Naši väzňovia.

Ó, väzni naši! Naši mučenici,
sokolíkovia v divej povíchrici!
Povedzte, o čom žalárnik váš húta,
či poľahči vám, či potuží putá,
či svobody vám biedny zdrapok vráti,
čo ešte zbudla našej na úvrati?

Ó, väzni naši! Naši mučenici,
sokolíkovia v divej povíchrici,
kopete studňu smädu po príčine,
jak Turci niekdy slávnom na Trenčíne.
Čo na tom, že sa mnohé dláto stupí,
že smútok vhupne vašej do chalupy,
vy dokopete svobody nám prameň —
vec istá, jako v Otčenáši ameň.

Kýčerský.

Slovenský jazyk, živá starina.

Svadba na Uderinej

(v Novohrade).

Podáva *Julius Bodnár.*

Pôvodom svadby býva často láska mládenca a devy, ale v terajšom materialistickom svete zväčša vôľa rodičov, — hospodárske záujmy. Mnohý rodič, počím je ešte pri sile, chce usporiadať svojho syna; a preto povolá zo svojej najbližšej rodiny na poradu niektorých. Podobne urobia i devini rodičia, keď sa niečo ukazuje. Keď je cesta poloúradne prekliesnená, idú na takzvané priepačky k deviným rodičom. Tam si pripomenú z I. Mojž. II. v. 18, že nenie dobre človeku byť samotnému, preto mu Boh ku pomoci dal manželku. Pripomenú v rozhovore ženenie Izákovo, Jákobovo, Tobiášovo. Keď sa dosť navyprávali, spýtajú sa devy, že či má vôľu za toho mládenca ísť a s ním do manželského stavu vstúpiť.

Keď deva povie, že áno (čo ovšem už napred bolo poloúradne prislúbeno), mladý pár si podá ruky, vykoná sa sprstenkovanie a nasledujú diškursy, že kedy by mohla byť svadba.

Ale aby sa budúca rodina lepšie poznala, so strany mladej nevesty dajú termín, že kedy prijdú i so svojou blízkou rodinou do domu mladoženícha na priepačky. Tu potom ustanovia deň, kedy má prísť rodina ženíchova pre ručník, do ktorého mladucha nahotuje orechov, jabĺk, makových koláčov.

Keď je to už vykonané s oboch strán, pozvú sa starejšovia, ide sa o ohlášky.

Počas ohlášok chystajú sa stránky ku svadbe, každý jako môže. Predtým, v zlatých časoch, trvala svadba tri, štyri dni, dnes už aj bohatší s jedným obedom a večerou odbávajú; lebo, ačpráve ľud dnes viac peňazí utrží, než predtým, predsa mu tak nevystačí. — Ale my ju opíšeme takú, akú sme ju ešte aj my sami zažili, teda nie vymyslenú, — lebo keď sa čo dnes nezaznačí, zajtra už po tom nebude pamiatky. — Snúbenci aspoň prvé ohlášky na každý pád idú si počúvať. Družba týždňom pred svadbou svoláva.

Svadba započne sa v pondelok večer. Družba ešte raz svoláva všetkých. Na kratších dňoch ide pred samým večerom, na dlhších ho vystroja hneď popoludní. Chodí s fokošom, na ktorom je priviazaná široká stužka, a nosí so sebou krčiažok s hriatym. Najsamprv ide pre starejšieho. Keď príde do domu svolávať, riekne: „Milý příteli! teď i já jsem vyslaný od spoluhospodáre našého, na tento čas otce svadebního, že vás srdečne prosí a žádá, aby ste se do jeho svadebního domu nakloniti ráčili.“ V dome ponúkne všetkých hriatym. Keď svadobníci začnú sa schádzať, družba je už tam napohotove a najprv on sa pripovie starejšiemu takto:

(Pokračovanie.)

BESEDA.

Pre mladých spisovateľov. D. V. Grigorovič v ruskej literatúre prináleží do kruhu Turgeneva, Gončarova, Dostojevského a Tolstého. Čitateľom Slovenských Pohľadov známe sú jeho práce *V Štedrý večer* (v ročníku 1891), *Vzkriesenie Krista Pána* (1892), *Mesto a dedina* (1893), *Nie dlhé šťastie* (1896). Grigorovič, narodený roku 1822, umrel vlani.

V *Pet. Gazete* A. Pleščejev podáva rozhovor, ktorý Dmitrij V. Grigorovič raz mal so žurnalistom I. P. Zazulinom.

„Dmitrij Vasilievič, napísal som povesť,“ chcel sa pochváliť Zazulin.

„Áno; už ste mi hovorili. Nuž dlho ste pracovali na nej?“

„Tri večery.“

„To ste si len náčrtky napísali.“

„Nie; hotová je, dokončená.“

„Za tri večery? Dokončili ste!“

„Bude jej tlačený hárok.“

„Veď len prepísať — už na to potrebujete deň.“

„Písal som rovno do čista.“

„Nuž vidíte, mladí ľudia, ako vy píšete! Vari z toho môže byť niečo? My tak nevieme; my sme tak nikdy nepísali. Obyčajne som napísal a všetko prerobil, zase prepísal, poznove pracoval, čítal priateľom... Potom som ešte raz prepisoval, na krajoch rukopisu robil opravy, a u vás raz, dva — už je práca hotová! Tak nejde.“

L. N. Tolstoj o nesmrteľnosti. Po svojej poslednej chorobe L. N. Tolstoj rozprával jednomu zo svojich známych:

„Teraz, ako vidíte, cele som sa popravil po chorobe. Hovorím to so žiaľom... Podivne a radostno mi je," dodal po chvíli, „že som si veľmi obľúbil chorobu — ten stav, ktorý, rozrušiac túto formu, pripravuje vstúpenie do novej; až ľúto mi bolo, že som vyzdravel."

Lev Nikolajevič povedal, že čím skorej jasne povykladá myšlienky o živote, ktoré zaujímaly ho v poslednom čase a stávaly sa mu čím ďal jasnejšími. Smrť, ako hovoril, je len jedna z episód života. Život neprestáva.

„Možná vec, moje myšlienky pomôžu i druhým ľuďom tak, ako pomáhajú mne, i žiť i, idúc jej v ústrety, očakávať takú nie strašnú, ale radostnú smrť..."

„Poslúchajúc Lva Nikolajeviča — píše jeho známy — pochopil som, že i choroba veľkého človeka, tento smutný stav, pozbavujúci obyčajného smrteľníka všetkých síl, môže byť veľkým dobrodením pre ľudí. Vnukla mu ideu, utvrdila v ňom vieru vo večný život, a jeho genij príde na pomoc nešťastným, naučí ich nebáť sa smrti a nestrádať od strachu, že je blízka."

„Bolo mi veľmi dobre!" povedal ešte Lev Nikolajevič. „Čakal som smrť, čakal minútu osvobodenia, čakal som, kedy z hrudi mojej vytrhne sa radostný krik, ako krik dieťaťa, ktoré príde na svet."

Pecná.

Tak sa volá jaskyňa a nad ňou oltár v kameni vykresaný, nad Ľuboriečkou, v Novohradskej stolici.

Medzi tými mnohými starožitnosťami, ktoré nachodia sa v Novohradskej stolici, kam prináležia tie početné zámky nad Šámšonházom, na Kozičke, Fiľakove, Bujakove, nad Novohradom, na Divíne, na Hrade (Modrom kameni), Šalgov, Sečany, — pamiatky kláštorov na vrchu Mních v trhanovskom chotáre, potom na Lysci (vrchu), zase pri Sokolovciach voľakedy abbatia in monte praerupto, taktiež tie ešte nezrušené Žiare na Chrťach, na Kotmanovej, v Želovciach, na Zahorciach a inde, potom Jánošíkovo pero na troch chotároch Jabelovej, Polichna a malého Tuhára, aj Priečno bralo na pliešovskom, leštianskom a turianskom chotáre, jedna z najzachovalejších pamiatok je nad Ľuboriečkou sa vypínajúca *Pecná*, vrch lesom porostlý, v ktorom sa nachodí jaskyňa rovno k severu otvorená, asi $1\frac{1}{2}$ metra široká, 2 m. dlhá, nekresaným kameňom obmurovaná a sklepená, čo teraz ako konglomerát vyzerá.

Nad touto jaskyňou, asi na 5 metrov vyššie, kam sa len vyškriabať možno, v brale vykresaná jedna úplne vodorovná, asi tri štvorcové metre priestoru majúca plocha, a nad touto pod uhelnicou strmiaca druhá plocha, asi sedem štvorcových metrov priestoru majúca.

Ani jaskyňa, ani tá vodorovná, ani tá strmá plocha je nie prírodou utvorená; je to dielo ruky ľudskej, o čom sa z názoru každý presvedčiť môže; ale nemáme napísanej pamiatky o tomto diele, ako vôbec o tých starožitnostiach, kde v ten čas, keď tieto zkrsly, ľudia s písmom veľmi ani sa nezaoberali.

Sám vrch, v ktorého boku jaskyňa stojí, je príliš strmý, a dosahuje chýlenia nad obzorom 45 stupňov. Tie dve plochy sú vykresané v trachy ovom brale; jaskyňa ale, v ktorej sa človek nahnúť musí, lebo je nie vyššia od 150 centimetrov, obmurovaná kdeakým okrúhlym a uhlastým kameňom, tiež trachytom, panujúcim v tomto vidieku.

Ľud si o tejto jaskyni rozpráva, že Jánošík tam zamuroval nazbíjané poklady, lebo je jedna diera v úzadí, v ktorej, keď tam sa nachodiaci drúk strmšie strčí sa do nej, duní; a povrávajú si, že je to zamurovaný jask, vedúci k druhej strane vrchu, pod menom *Sopúšok* zvanej, asi 490 metrov južne vzdialenej, kde sú stopy možnej bývalej niekdy diery v pieskovci; ale je to teraz už zasypané. Pravda, táto povesť miesta nemá, lebo je tu dielo vela sto rokov trvajúce, a Jánošík žil iba pred pol druha sto rokmi; z toho ale to naučenie máme, že ačprávе Jánošík nikda v týchto stranách nechodil, utlačený ľud slovenský, ktorému je vzlet k spoločenskej samospráve dnes zôkol-vôkol doskami obitý, považuje ho za národného bohatiera. Keď sú ale tu Slováci prabydlitelia, nestojí to, ako by len Nemci boli bývali v podzemných dierach a jaskyniach; prví ľudia istotne nebývali vo vysokých kaštieľoch a jasných teremoch.

D.

Literatúra a umenie.

Rozprávky. Napísal a vydal *Jozef Gregor Tajovský.* V Uh. Skalici. Tlačou Jozefa Teslíka. 1900. Strán 132. Cena 20 halierov.

V knižtičke sú nasledujúce kusy: *Dvaja bratia, Mátoha, Čo ho zabilo? Pastierča, Potrestaný úmysel, Do konca.*

Gregorovi bola by veľmi potrebná rada zkúseného a svedomitého spisovateľa D. V. Grigorovića, vytlačená o niečo vyššie v tomto čísle Slovenských Pohľadov. Keby sa bol trudil nad svojou prácou, rozmýšľal, opravoval, prepisoval, ako Grigorovič radí, bolo by vyšlo z toho asnáď i to, že niektorú rozprávku bol by vylúčil, nedal tlačiť. Taká je najmä predposledná, *Potrestaný úmysel,* nemajúca tej osi, koncepcie, bez ktorej nemáš ani krátučkej anekdoty. *Mátohe* a najmä za ňou nasledujúcej rozprávke *(Čo ho zabilo?)* vadí akýsi naturalismus. Zo života preniesť na papier každú surovosť nemôžeme, jestli nám ide o umenie. Také protokollové podanie surovosti, zverskosti, aké nachodíme u Gregora, na papieri je hnusnejšie, odvratiteľnejšie nežli v skutočnosti. Rozprávku *Čo ho zabilo?* píše — ako udáva — na základe udalosti; ale keď rozpití paholci v hore dusili a klali opilého baču, divák tam iste bol by mohol zachytiť nejakú obľahču-

júcu okolnosť pre nich, bol by mohol hrúzou jatý pozreť na jasné nebo, bolo by ho mohlo oviať povetrie: tu spisovateľ predstavuje čitateľovi len najnahejšie črty zverskej scény. Keby táto stránka príbehu nevystupovala tak prílišne, rozprávka bola by dobrým, poučným čítaním pre ľud, videlo by sa dobre, že baču *zabila* pálenka. Takto vystupuje len zverskosť dvoch paholkov, zahlušujúca všetko iné, i smysel desného príbehu.

Konec prvej rozprávky *(Dvaja bratia)* nie je dosť jasný. Ale dobrá práca je *Do konca:* milý obraz starého, v práci neunavného človeka, obraz bystrým okom zachytený zo slovenskej dediny. Vadí mu miesty len prílišná ellipsovitosť reči. A najdlhší kus v knižke, *Pastierča* (strana 45—103), je pozoruhodná práca. Vady spisovateľove, na ktoré od počiatku narážame, i tu sa ukazujú; hja, ale kto takých živých, takých ozajstných ľudí predstavuje a, rozprávajúc ich príbehy, tak vie upútať čitateľa, ten oprávneno berie pero do ruky.

I reč Gregorova bola by rýdza, slovenská výrazmi i tónom, ale robí ju temnou tá prílišná ellipsovitosť: nedopovie, zamlčí, preskočí a spojuje i nespojiteľné. Interpunkciu má tiež takú, že obťažuje sa srozumiteľnosť. [1]) Často nie je akurátny pri volení výrazu [2]). A z toho všetkého nasleduje, že mladému spisovateľovi treba zachovávať radu D. V. Grigoroviča.

„Zpäť!“ Takýto titul má v amerikánskom katolíckom kalendári *Jednote* (na rok 1901) povesť *Gustáva Maršalla.*

Hneď úvodné slová povesti upútajú čitateľa. „Bol som v novinárskom a bankárskom obchode, i nie je div, že bolo mi stýkať sa s našimi krajanmi, zvlášte s novoprišlými „greenhornmi“. Zo starých známych, ktorí opätne chodievali domov a vracali sa nazad, mal som radosť, ako kedysi z „našich“ lastovičiek. Nových bolo mi však ľúto. Mrazivo je tu pre nich; koľko, reku, nádejí budú museť zahrabať v borbe o chlieb. A — bohatstvo, sny, kdeže budú? Veď ani milliony dollárov, poslatých na Slovensko, nemôžu nahradiť samých zasielateľov: dušu, ducha. Na márno výndu naše groše a spolu i ľud náš. Cudzí robí, cudzí bere a my tu tiež zahynieme v záplave cudzoty...“

Pri dočítaní týchto riadkov cítil som, že mi vlhne v očiach. Tak nepísava sa našim Slovákom v Amerike, alebo len veľmi zriedka. No pozoruhodná je Maršallova práca aj ináče, bez tejto tendencie: pekná slovenčina, distinguovaný štýl, dobrá kompozícia a výtečné rozprávanie. Z Ameriky k nám nedostanú sa všetky slovenské vydania, ja poznám od Maršalla z jeho zaoceánskych časov iba *Jánošíka.* V povesti *Zpäť!* javí sa nám ustáleným, seriósnym, vzácnym spisovateľom. (Po tom, čo pred štrnástimi rokmi, pri jeho *Novellách,* ja bol som mu vytýkal, už niet ani stopy, a to konštatovať pokladám za svoju povinnosť pri tejto prvej príležitosti.)

---

[1]) Na otázku: „Ako sa voláš, dievča, a či si gazdovská, a či slúžiš?“ odpoveď je tlačená takto: „Zuzka, čože chceš? slúžim...“ Miesto: „Zuzka. Čože chceš? Slúžim.“

[2]) Sekere dáva rukoväť, nie porisko. (Str. 114.)

Povesť *Zpät!* líči osud slovenskej devy v Amerike. Pekná, obdarená všetkými spôsobnosťami dostala sa do priaznivých pomerov a — odvrátila sa od svojho národa. Konečne bola zachránená mladým Slovákom, ktorý, ako ona, tiež tak vyšvihnul sa v priaznivých okolnostiach, ale — zostal dobrým a horlivým Slovákom. Ako začal, spisovateľ tak i končí: „Pozdravujem vás všetkých z úprimného bratského srdca a prajem vám, aby všetci čím skorej navrátili sme sa zpät ta, odkiaľ bieda a nešťastie vyhnaly nás sem, do cudziny, studenej, moriacej. Odlomená vetva nepustí koreňov a peň vyschne, keď mu vetve oláméš... Preto zpät!"

Peknú prácu pána Maršallovu radi by sme odtlačili v našom takom vydaní, ktoré mohlo by sa dobre rozšíriť, najmä keby sme, s pôvodcom v usrozumení, mohli vynechať nepotrebnú romantiku na konci povesti (strieľanie Baileya a ranenie Ondreja).

Na jeho slovenskú vrelú žiadosť o návrate domov u nás každý povie dojatý: „Pán Boh pomáhaj, aby sa čím skorej stalo!"

Jozef Škultéty.

M. A. Šimáček, **Světla minulosti.** Román. Díl I, II. V Praze. 1901. Strán 379 a 414.

Prináleží k vzácnejším tvorbám českej literatúry v poslednom čase. V predmluve Šimáček ohradzuje sa proti kritikom, hovorievajúcim o takej stránke diela, o ktorej pôvodca písať nemal v úmysle, ktorú tedy kritisovať niet oprávnenia. „K napsání několika slov předmluvy přinucuje mě zajímavá zkušenost, že se podkládávají u nás doktrinářsky autorům záměry, jichž neměli, neb úkoly, kteréž sobě položiti ani se jim nezasnilo — a to i tenkrát, když je to zcela samozřejmé, ano když to autor i přímo naznačuje. Svou knížku „První služka" označil jsem jako „malý genre z mladé domácnosti", z podobné asi opatrnosti, jako se označuje nápisem „Jen pro pěší!" i cesta, na které je třeba vidět, že není určena povozům. Ale přese všechnu samozřejmost, přes to označení vytklo se mi, že v malém tom genru neřešil jsem sociálních vztahů mezi služebnými a pány. — Abych předešel podobné projevů chtivé umíněnosti snad též oproti tomuto románu, mám za potřebno důrazně říci, že nenapadá mi ani jím řešit nějaký problem, třeba by se některé z vystupujících v něm osob dotýkaly otázek sociálních, politických a snad i jiných, různě dle různých svých názorů, vyplynulých z různosti jejich povah i minulosti jednohokaždého z nich; neumíněným pak čtenářům připojuji, že *jediné* jsem chtěl: aby osoby mého románu byly lidmi živoucími, zájem i účast budícími"...

Vedeckú prílohu dostanú od 1. marca *Cirkevné Listy*, ktorú budú redigovať professori dr. Ján Kvačala a dr. G. A. Skalský. Budú v nej oceňované i diela nie prísno bohoslovecké.

Nauka o hospodárstve. Napísal *Andrej Bážik*. I. Turčiansky Sv. Martin. Nákladom redakcie Ľudových Novín. 1900. Str. 110 a 2 v 16⁰. Cena 60 halierov.

Knižka, obsahujúca mnohé dobré rady pre slovenských hospodárov.

Rok 1901. Sošit 3.

Slovenské Pohľady.

Z kratšej epiky.

6. Mlatba.

Od *Hviezdoslava.*

Na bojisku cupy-lupy!
To sa kudlí, chlpí, kupí;
a tým zmätkom, jak sa snuje,
cepík sťa blesk poletuje
popod vôdor, až po šiare:
  bzik-bzik-bzik,
jak blesk v Paromovej chmáre:
  mžik-mžik-mžik...

Traja synovia starého Kvačku
mlátia žitko tam, zvárajúc käčku,
nové žitočko o šumnej riase:
treba na chlebík, na osev zase —
  Dusia ho, hlušia ho
  veselo — hoha-hó! —:
  vo troje ‚cup-cup-cup‘
  po snope narážkou,
  po nohách urážkou,
  po hlave porážkou...
  Do kúta, okľac, trup!

Najstarší sa volá Juro:
zavalitý ani turo,
pliec širokých, z húžiev svaly.
Cepy v hrstiach jakby hraly —
Ručeň pochytiac, on vše začína,
keď na dereši jatci záčina:
od nôh na vonok, vedno od riasy,
ako kol vatry drichmú valasi.
  Dusia ho, hlušia ho
  veselo — hoha-hó!
  Vo troje ‚cup-cup-cup...‘
  Dosť ti je a či nie?
  hrom v tvojej šupine!

Smrť ver' ťa neminie!...
Hajde, kde šúpy, šup!

Prostredný sa zovie Števo:
cepáň, ťahúň, Lomidrevo.
Prez srub raz do vŕstvy čiahne
a hneď dvanásť snopov ľahne —
Frungnúc cepami, on zas pričiňa
k tepu Jurovmu, snopov družina
jak už leží —; im zmäkly chrbáty,
on ich horeznak kopom obráti —
Dusia ho, hlušia ho
veselo — hoha-hó!
Vo troje ‚cup-cup-cup...‘
Pustíš ho — boží dar?
sto striel ti do rebár!
Konec tvoj! pohreb, kar...
Ustúp, kde mrchy šúp!

Najmladší je Janko: — rúči
smreček grúňom v rannom lúči.
Popretriasa vymlátené,
jak keď čez háj vietor ženie —
Zvijúc cepíkom kol, on dotína,
tí kam udreli: skáče ostina —
V náklad zarezne sťaby čerieslo:
zrno zfŕska až, práska povrieslo.
Dusia ho, hlušia ho
veselo — hoha-hó!
Vo troje ‚cup-cup-cup...‘
Dáš, čo máš, a či nie?
Čakajú vo mlyne,
úhor tiež na Kline...
Hlúpy, kde šúpy, hup!

— Starý Kvačka na podstene
dunčí sebe, pokrčene
vo dva konce. Až po líca
na ušiach mu baranica;
kožuch na ňom: dodať ráči,
čo slniečko nepostačí.
Drepí si tam bez poruchu:
jakby ani nečul buchu,
nebadal, jak kľučkom pádnym
lístok vše ztrepoce nad ním,
s jablone čo vetrík sotil,
krúži, sadá ani motýľ.
Sedí, zdýma a tak dumie —
vari drieme? Ani v ume;

peru svesiv, zdvihov briadku,
do humna sa na čeliadku
díva, díva tesným očkom.
Vzdychol: pred nejedným ročkom
jak to ináč, ináč bolo,
keď toť! na tej holo-holo —
(Kašlisko ho v tom prerušil)
humnici tiež takto hlušil . . .
Dusil, jak títam zurvali traja!
Cepík tančil si, sám si i hraja;
liece, holub jak do hája z hája,
svitom súmrak ten humienca krája —
Nebol šaľo, ani chmuro . . .

Keď prestali, zvolal: »Juro,
hybaj sem! —« Ten hneď aj skočil.
»Čo vám treba?« v žart zatočil,
»len rozkážte: vykonanô!
Presadiť vás? previesť? áno? . . .«
»Eh, ba — Naklaď mi do pipky.«
Juro titlal z dúžej štipky:
»neprepchávaj — «, až mu ňaňo.
»Choď, mlátiť . . .« A syn k humnu zbočil.

. . . Práve, jak totí, navalil snopov.
Popľul do dlaní, do troch vraz štopol;
húžva zskučala, ni v chrasti kopov . . .
V chvíľke hotový s jednou bol kopou!
Nebol leňoch, ťarbák, drevo . . .

Zas prestali. Škrkol: »Števo!
ruš —« Ten tiež si nepoťažil.
»Čože chcete . . .?« zvedieť bažil;
»chcete var' stať? či dnu chcete?«
»Eh, nie. Nakreš —« »Šak kašlete!«
»Nakreš —« Kresnul; blyslo rude.
Otec pukol raz-dva: »bude —
Iď, hluš . . . Veď len ho zrujete
dnes, há?« A syn v humno siažil.

. . . Tiež tak, jak oni, veselo mlátil.
Blčal plameňom, dych sa mu krátil;
znojom milerád za zrnko platil . . .
Ej-hej, keby sa vek toten vrátil!
Nebol mazoň, maňko-pánko . . .

Prestali v tom. Stuknul: »Janko . . .«
A ten šmariv v kút lyčienku,
hupkom pristal na podstienku.
»Čo vám, ňaňko? Bôle mučia

v nôžkach...? V prsiach tieseň krutšia?
Do postieľky...« prosil sa mu.
»Len ma, synku — hen, na slamu,
ta —« Zabral ho do náručia,
složil mäkkú na mätienku —

Hlavy ovislé, obstali ňaňu.
Skrotiť nestihli nemoc mu planú —
Otec belasel, hmyrejúc plazom;
neznal odkašľať — Ustrel sa razom —
Janko vzlykol: »neboráček...«
Vbehly ženy od trepačiek:
Jurova — tá zaachkala,
Števova čos' zašomrala,
a Jankova — zaplakala.

Cigáni.

(Puškin.)

Cigáni hlučnou karavánou
po Bessarábsku kočujú.
Dnes nad riekou v šír roztekanou
v deravých šiatroch nocujú.
Jak voľnosť, celý život ich,
sen pod nebesy pokoj samý.
Priam medzi talig kolesami,
koberci zpola svešaných,
plá oheň. Čeľaď s pochvatom
večeru klochní; po zákutí
sa pasú kone; za šiatrom
si krotký medveď drichme z chuti.
Ruch v prostred stepi šramotí:
to rodín všaké roboty,
ochotných zajtra v kraj zajsť iný,
spev ženštín, detvy vreskot i
zvuk bušný ručnej kovadliny.
No zmĺka tábor pomaly,
naň s rosou manna driemot kane;
i čuť už stepnej vo diali
brech psov ak, koní zaerdžanie.
Aj vatry zhasly. Peruťou
mier pokryl všetko, luna pluje
len po nebesku labuťou
a tichý tábor osvecuje.
Preds' v šiatre jednom ešte vždy
bdie starec, čupiac u vatry,

ho zhrievajúcej sledňou žiarou,
i v pole často popatrí,
večernou potiahnuté parou.
Jediná jeho dcéra mladá
šla potúlať sa po poli;
navykla takej svevoli,
však prijde — Lež i noc už zvláda,
sám mesiac, vymotav sa vlídne
z chmár objatia, v sklon zaberá:
no Zemfiry len niet; i stydne
starcova skrovná večera.

Toť, hen je. Za jej šľapajami
po stepi junák pohýňa;
cigáňu naskrz nenie známy.
»Otecko,« rekla, »novina!
privádzam hosťa — Za mohylou
som dopadla ho v pustinách
i pozvala sem na nocľah.
Chce, jak my, cigáňom byť silou;
vraj, zákon vyštval, stíže ho:
nuž ja mu budem neoklamnou
priateľkou — Zvú ho Aleko;
je hotový ísť všade za mnou.«

Starec.

Som rád. I ostaň tedy k ránu
až pod ústreším nášho stánu,
či dlhšie pobuď: pokiaľ as ti
sa zvidí u nás. S ochotou
rozdelím s tebou chlieb i krov.
Buď náš, náš údel zvyknúť hľaď si,
tulácku svobodu i strasti,
a zajtra, ako zora blesne,
hajs! v kiaroch jedných v končiny —
Však priemysel tiež ober svoj:
kuj železo, či spievaj piesne
i s mackom obchoď dediny.

Aleko.

Ja zostanem.

Zemfira.

On bude môj!
Ktož by mi odcudzil ho? Var' ja...
No pozde... Mesiac unylý
zapadol, v poliach zhustly hmly,
mňa samú nevdojak sen zmára...

Zasvitlo. Starec tiško chodí
kol šiatra, kde ni ruch ni hlas.
»Vstaň, Zemfiro, už slnko vzchodí;
precítni, hosťu, čas je, čas!
Von z lôžka nehy, moji drahí —«
I s hlukom vyrojil sa rod...
Sobrané šiatre, kolimahy
hotové zahnúť na pochod;
strk, hemžot, hmyr — i zástup, toť,
sa valí v pustých planinách.
Zpred v prehodených košinách
detvákov hravých osly nesú;
tak stúpa mužstvo, ženy, devy,
mlaď, stárež, v rosnom brodiac vresu,
šarvani stroja preháňky:
I rákoš, povyk, spievanky
cigánske, medvediska rev i
štrk dlhej jeho reťazi,
ním potrhnutej zanovite,
čím ostro hluk vše prerazí;
krikľavých handár pestrota,
drobizgu, starcov nahota,
psín štekot urputný i vytie,
huk gajdí, talig clivý škrip —
všetko tak divé, nesúzvučné,
no všetko i tak živo-bučné,
nám v nechuť pre mdlý cit i vtip,
do nášho žitia prázdna, sparna,
jak nôta rabov jednotvárna.

S tesknotou junoš pozeral
na roveň, spustlú od úpalu;
však pôvod tajomného žiaľu
si vysvetliť jaks' netrôfal.
S ním Zemfira preds' černooká.
Poprvé začre do hlboka,
z voľnosti zdroja začne piť;
i slnce, hľa jak veselo
poludnia krásou nad ním žiari —
Nuž, čo chce úzkostný ten cit,
nímž srdce sa mu rozchvelo?
čo za starosť mu nádej kvári?

Vtáča Božie nepracuje,
nezná trudu žiadneho;
s namáhaním nebuduje
hniezda trvanlivého.
V noci zdrieme na paruti;

slnka jas sa usmeje —
hlas očuje Boží, z chuti
ztrepe krielci, zapeje.
Vesnu, krásu tú prírody,
leto znojné zamení —
zápät mračná, nepohody:
posli pozdnej jaseni;
ľuďom zimy neresť kyne,
vtáčku však, ej, lepší dar:
v teplý kraj, za more siné
zaletí si v novú jar.

Jak vtáčik bezstarostno hravý,
on, stehovavý vyhnanec,
tiež neznal bydla stálej spravy,
bremeno každé shodil s pliec.
Svet celý bol mu cestou len,
krík hockde k nocľahu mu lože;
jak z rána pretrel zrak, svoj deň
poručil znova v ruky Božie,
i žitia rozbroj zúriť môže,
nezmútil srdečnú mu lieň.
Tu i tu slávo-hviezdy síce
ho vábil trblietavý jas,
kratochvíľ zrozkošené líce
mu premihlo sa iný raz;
nad osiralou jeho hlavou
i hrom sa zhusta ozýval:
on však i pod tou búrkou rvavou,
sťa za pohody kľudne spal,
i žil si, neviažuc sa k vlasti
podvodnej, slepej náhody —
Lež, Bože, v duši krotkej strasti
jak divé zhraly prechody,
s kou výtržnosťou vzkypel rýchly
ich prúd mu v hrudi zmučenej!
Či dávno, na dlho-li stíchly?
Oj, zbudia sa: len poshovej.

Zemfira.

Rec, milý môj, či nie ti ľúto
za tým, čims' navždy povrhol?

Aleko.

Čím povrhol ja?

Zemfira.

Spomeň — Sú to:
spoločnosť, domov, mestá kol —

Aleko.

Zač želieť za tým? Kebys' znala,
si predstaviť tak zdokonala
nevoľu mohla dusných miest!
Tam ľudia v hŕbach, v múrov tiesni
nevdýchnu z chladu rána, vesny
ich neosvieži vonná zvesť;
tým hanbou láska, mysly honia,
česť, dôstoj zpredať hotoví,
i pred modlami v prach sa klonia,
o peniaz žobrúc, okovy.
Čo povrhol som? Pletích dielne,
predsudný ortieľ zástupu,
štvanice luzy nesmyselné
či skvejúcu sa potupu?

Zemfira.

Však paláce tam hrozitánske,
koberce nad lúk kvetiny,
hry, tance, hlučné hostiny,
diev úbory tak vzácne, panské!

Aleko.

Čo hluk mi zábav meštianskych?
Kde lásky niet, niet veselosti;
a devy... Oč si krajšia ich
i bez tých parád nádherných,
bez perál, ovešania skvosty!
Len, drahá, nezmeň sa dáks', to!
a ja — to vinš môj — s tebou navždy
chcem sdieľať ľúbosť, počin každý
i dobrovoľné vyhnanstvo.

Starec.

Nuž rád máš nás, hoďas si rodom
člen bohatého národa;
však nie vždy milou svoboda
tým, pohodlia čo zvykli plodom.
Podanie u nás k dnešnému dni:
vraj, cárom vyhnaný raz bol
syn juhu sem k nám v kraj ten nudný
(prv znal som, no už pozabol
mu meno, názov akýs' čudný).
On bol už starý na roky,
no mladý duchom, citupiný;
mal v moci spevu vysoký
dar, hlas — jak šumely by vlny.
Si všetko obľúbilo ho;

žil bliž Dunaja, mnohým známy,
neurážajúc nikoho,
ľud okúzľujúc rozprávkami.
Nič neznal počať o sebe,
bol slabý, bázlivý ni deti —
len cudzí čo mu k potrebe
diviny priniesli, rýb v sieti:
i jak v ľad skrahla veľrieka
a chumelice burcovaly,
tí kožušinou pokrývali
svätého — dľa nich — starčeka.
No k trampotám tým žitia predsa
neuspel nikdy privyknúť;
sa táral schudlý, shrblé plecia —
vravieval, Boh vzal v hneve prút,
ho skáral za kés' prestúpenie.
I čakal, čakal: vykúpenie.
Tak boľastne tam túževal,
dunajskom blúdiac po nábreži,
a horké slzy prelieval,
v diaľ hľadel, kde, vraj, mesto leži...
I pri smrti mu o to beži,
poručil: než deň pominie,
by na juh boly prenesené
tie jeho kosti roztesknené,
že ani mŕtve — v cudzine
by nemohly tlieť spokojene.

Aleko.

Hľa, osud tvojich synov ctný,
ó, Ríme, sveta kedys' hlava!
Nuž, spevče lásky, bohov, ty
mi povedz, čo je vlastne sláva?
Nad mohylou huk, chváloreč je,
od rodu k rodu hlásaná,
či v čadnom šiatri báj, čo tečie
z úst divokého cigáňa?

Dve letá prešly. Zas sa tmolia
cigáni tlupou nenáhlou;
i pohostinstvo dookola,
ten prítul nachádzajú znov.
Aleko, striasov mravov putá,
jak oni, je si svobodný:
bez trudu, k žiaľu ponúknutia
kočuje s nimi deň po dni.
Vždy tenž' on, rodinstvo tož' skromné,

liet predošlých ni nepripomne,
stav cigánsky viac nie mu v prieč;
si obľúbil ich nocľah v stáne,
hovenie lieni neprebrané,
ich chudobnú, no zvučnú reč.
Hosť jeho šiatra, chlpáč, z hôr
ubehlík starý, medvedisko
v osadách pozdĺž cesty, blízko
kde multánsky zas stre sa dvor,
pred davom ostražným sa vzpriami,
zdubasí zťažka, zareve,
i omrzlý švorc hryzie, rve.
Vzopretý na kyj, starec známy
nedbalo v bubny udiera;
Aleko nôťac, šelmu vodí,
Zemfira po sedliakoch chodí
kol, daň ich voľnú vyberá...
Tu noc: i varia všetci traja
si pšenko, ktoré nežali.
Už starec spí — mier vanie raja...
Tíš v šiatri, tma ho zahalí.

Na jarnom slnci starec zhrieva
si údy, chladnúcu už krv;
dnu nad kolískou dcéra spieva
o láske: skladby nezbedné —
Aleko slúcha — obledne
i riasa zachvie sa mu brv.

Zemfira.

Starý muž, hrozný muž,
rež si mňa, páľ si mňa:
znesiem, sa nebojím
noža ni plameňa.

Nenávidím ťa, nuž:
zhnusil si sa mi už;
milujem druhého,
túžbou mriem pre neho.

Aleko.

Mlč. Dosť už toho spevu mám;
tie divé piesne nerád čujem.

Zemfira.

Že nerád čuješ? či ja dbám!
Ja beztak sebe vyspevujem:

Rež si ma, páľ si ma, —
nevydreš zo mňa ston:
starý muž, hrozný muž,
nezvieš sa, kto je on.

Od jara krajší je,
od leta vrelší je;
mladý i smelý jak!
a jak ma miluje!

Jak som ho laskala
v ponočnej tiši tam!
Jak sme sa vysmiali
tým tvojim šedinám!

Aleko.

Mlč, Zemfira, bo ináč ja...

Zemfira.

Tak pieseň moju pochopuješ?

Aleko.

Zemfiro!...

Zemfira.

Chceš sa durdiť, há?
Hej, tebe spievam, tebe, čuješ!

(Odchodiac, spieva: ‚Starý muž...' a zmizne.)

Starec.

Hm, pamätám: tá pieseň bola
za našich složená až čias;
i liece s plesom dookola,
ľud rád ju nôti zas a zas.
Kočujúc v stepách kol Kagula,
ju v zimnú noc vše, počul som,
spievala moja Mariula,
kolišuc dcérku pred ohňom.
Tie zašlé letá v ume bľadnú
mi, vždy viac sa ich zatratí;
no spievanka tá potrvá, dnu
zakorenená v pamäti.

Kol tiš... Noc... Luna krášli milá
lazurný juhu nebosklon.
Zemfira starca zobudila:
»juj, otče! až ma drví strach,
Aleko — čuj len: v ťažkých snách
i stene i vše zfiká on —«

Starec.

Buď ticho, netkni sa ho ani.
Som podanie čul ruské: keď
je polnoc práve, ľudí v spaní,
vraj, domáci duch gniavi — niet
im oddychu. I na svitaní
len uchodí. Tu pri mne seď.

Zemfira.

Ha! šepce: Zemfira... zas! vše tá —

Starec.

To znak, že hľadá ťa i v sne;
ty si mu nad poklady sveta.

Zemfira.

Tá jeho ľúbosť príkrou mne;
mne cnie sa, srdce v kliešťach núdze,
už ja... Pst! či si dočul? On
akési meno riekol cudzie.

Starec.

Čie meno?

Zemfira.

Slúchaš? chriplý ston,
aj škripe vzteklý!... Hrúza, Bože!
Ja zobudím ho.

Starec.

Nepomôže;
duch ten len zorám ustúpi:
tak ujde sám.

Zemfira.

Hľa! prevalil sa...
Sa vzrušal... Zve ma... Prebudil sa...
Zajsť musím k nemu. — S Bohom spi.

Aleko.

Kdes' bola?

Zemfira.

S otcom posedela
som. Kýs' ťa duch rval drahný čas,
v sne iste muky pretrpela
ti duša. Mňa až prehnal mráz:
jak, zškripuc, prihovárals' sa mi.

Sen s tebou som mal ledáky.
Ja videl, jakby medzi nami...
Ja videl strašné prízraky.

Zemfira.

Snom never lstivým, nástrahám —

Aleko.

Ech, neverím už praničomu:
nie snom, nie sľubom, prísahám;
že srdcu tvojmu? ani tomu!

Starec.

Čože ty, mladý pochabeľ,
čo vzdycháš toľko a tak hlasne?
Tu ľudia voľní, nebo jasné,
žien krásy chýr v diaľ zaletel.
Ten túžby stesk ťa zahubí.

Aleko.

Ach, otče, ona neľúbi,
neľúbi Zemfira ma —

Starec.

Nie ťa?
Poteš sa, synku: ona — dieťa;
je nerozum si zúfať tak:
ty ľúbiš s vášňou, do umdletia,
a srdce ženské — žartom ak.
Páč: diaľnou klenbou luna brodí
si voľne; kol sa usmieva,
a mimochodom do prírody,
v stráň každú svetlo rozlieva.
Tu shliadne ľúby oblak, jemu
sa liška, tvár mu osvieti —
no, toť, už prešla ku druhému:
i tam však krátke zálety.
Kto vykáže jej miesto v nebi,
prikrútnuc: nepohneš sa ztaď!
Kto srdcu devy rozkáže, by
len jedno smelo milovať!
Poteš sa...

Aleko.

Jak ma milovala!
mi privinutá úprimne,
jak nežne, sladko popri mne
tie nočné chvíle preživala!

Sťa decko krepká, veselá,
jak často milým štebotaním,
opájajúcim celovaním
môj smútok ona vedela
rozplašiť v jedno okamženie!
Dnes? Zemfira už vernou nenie!
Zemfira moja zcudzela.

Starec.

Poslúchaj, povesť o koms' známom
ti poviem: nu, o sebe samom.
Ej, dávno to, keď ešte Moskáľ
nečíhal na dunajský tok —
(Jak vidíš: starej rany rozkal
to u mňa, dávny zármutok.)
My strach sme mali od sultána,
Budžaku paša velel i
s bášt pyšných hrozil Akermana —
Ja mladoch bol, až kypely
radosti z duše mi, ni vlások
mi z kučier nezrel zbelelý.
Vo venci roztomilých krások
zvlášť jedna kvitla, okrasa
ich všetkých... s dennicou jak jasnou,
som dlho zraky zamieňal s ňou:
až v pokon mojou stala sa.
— Ach, chytro, hviezdou padajúcou
mi mizla mladosť v úpadok!
No, dobo, láskou blkajúcou
trávená, ty si pominula
rýchlejšie ešte: iba rok
ma milovala Mariula.

Raz, Kagula kde šumí brod,
sme s cudzím táborom sa sišli.
A cigáni tí, práve prišlí,
si šiatre, tak im padlo vhod,
priam popri našich tesno, pod
brezovým hájkom, postavali;
tam prez dve noci nocovali.
Odišli na tretiu — no, strach!
opustiac dcérku pri prsiach,
i Mariula pošla s nimi.
Ja tvrdo spal; len plamennými
keď svit obohnal kriely svet,
sa strhnem, zdvihnem hlavu sirú:
pozerám — Mariuly niet!
ju hľadám, volám — ani chýru.
Zemfira zaplakala, chúďa,

zaplakal i ja . . . Od tých čias
ma všetky dievky poostudia:
si družku vybrať, ani raz
v ich kruh mi oči nezablúdia;
i samotnosti dlhých chvíľ
už s nikým viac som nedelil.

Aleko.

Nuž a čo si sa nevzpružil
v skok za pätami nešťastnici,
zbojníku i jej, pobehlici,
do srdca kindžal nevrazil?

Starec.

Nač? Vtáčka voľnejšou je mladosť.
Kto lásku zajme do okov?
Kŕdľom sa všetkým núka radosť;
čo bolo, nenastane znov.

Aleko.

Ja nie ten. Nie ver'; bez pre, stvora
kás' babská, práv sa nezbavím,
hoc pomstou žlč len osladím . . .
Hoj, nie! Nech nad priepasťou mora
bár stihnem vraha spiaceho,
tá noha neušetrí ho,
zločinca, prisám: ani šteňa
bez najmenšieho rozčulenia
ho do vĺn skopnem prez visuť;
žas precitnutia v páde, v prúde
postačím rechtom zahriaknuť,
i dlho smiešnym, sladkým bude
mi jeho v kotrmeľcoch rut.

Mladý cigáň.

Bozk ešte, bozk! než podáš rúčku.

Zemfira.

Čas! môj muž mrcha, žiarlivec —

Mladý cigáň.

Len jeden . . . dlhší — na rozlúčku!

Zemfira.

Choď, bojsa najde ťa tu —

Mladý cigáň.

Rec,
kde vidíme sa, v ktorej chvíli?

Zemfira.

Dnes, ako zašiel polmesiac,
tam, za kurhanom u mohyly...

Mladý cigáň.

Oklame! neprijde už viac.

Zemfira.

Bež — hľa, je on! Oj, prijdem, milý.

Aleko spí si. V jeho duši
zjav smutný trepotave hrá.
Sa zrazu s krikom zo sna vzruší,
revnive ruku vystiera;
no ruka mdlo mu i hneď padla,
jak schvatla chladné prikryvadlá —
niet družky — ha! sna príšera...
Náramne strhne sa i slúcha...
Kol ticho... až mu srdce búcha,
var oblial ho, hneď mrazný pot;
vyskočí s desom, hupne z šiatra,
kol talíg plúži sa a pátra...
Mier všade, i špľacht usnul vôd;
tma; mesiac skryl sa v mračne vrannom,
kde-tu čo hviezdka zaplaje:
v trávniku, rosou zapršanom,
i lenže poznať stupaje,
vedúce diaľnym ku kurhanom —
To zbadav, zprudka v chod sa vzchopí,
kam zlovestné tie vedú stopy.

Homole, krížne cesty kde sú,
mu zabelel sa zdiali rov;
ta slabnúce ho nohy nesú,
utrápeného predtuchou.
Úst osrk silnie, kolien chvenie...
Krok... i v tom... skutočnosť to? klam?
v tom zazre blízke si dva tiene,
i šept, checht blízky čuje tam,
tak znešvárenej znad mohyly —

Prvý hlas.

Čas!...

Druhý hlas.

Počkaj ešte!

Prvý hlas.

Čas, môj milý.

Druhý hlas.

Nie! zostaň, dočkaj brieždenia.

Prvý hlas.

Už pozde.

Druhý hlas.

Jaksi nebárs ľúbiš...
Len chvíľku ešte!

Prvý hlas.

Ty mňa zhubiš.

Druhý hlas.

Chviľočku!

Prvý hlas.

Ak tak bezo mňa
sa muž môj zbudí...

Aleko.

Zbudil sa.
Kam náhlite tak obidvaja?
Vám dobre tu — u hrobu kraja.

Zemfira.

Môj milý, uždi!

Aleko.

Nehni sa!
Kam, frčkáru ty, chcel bys', kam?
Lež!

(Vrazí doňho nôž.)

Zemfira.

Aleko, och!

Cigáň.

Umieram!

Zemfira.

Aleko, zabil si ho! Hľaď,
si všetek krvou oprýskaný!
Čos' zrobil?

Aleko.

Nič. Nu, milkovať
sa s ním viac nik ti nezabráni...

Zemfira.

Vrah! Ľakám sa ťa vari, hada?
Tie tvoje hrozby vysmievam,
tvoj zločin vraždy preklínam —

Aleko.

Tak umri tiež!

(Prebodne ju.)

Zemfira.

S ním umrem rada!

Vzplál východ, z'atou ožiarený
zorničkou. Hneďky za kopcom
si na kameni hrobovom
Aleko sedel, zkrvavený,
nôž ešte trímuc v pravici.
Dve mrtvoly sa pred ním strely;
on, vrah, bol strašný, na líci
mrak, v zraku blesky vášne tlely...
Cigáni kŕdľom, zľakane,
ho obďalečným zotáčali;
pojedni hrob už po strane
kopali; radom prichádzaly
zas ženy, v nárek zabrané,
a mŕtvych v oči celovaly.
Len starec otec, zčupnutý,
sám dunčal, bradu na kolene,
a na zhynulú pouprene
zrel v nemom bôľu strnutí;
no za mrtvolou mrtvolu
zodvihli skoro, poodniesli,
a v chladnú zem tak náhle skleslý
pár uložili pospolu.
Aleko spamätal sa, zdiali
na všetko hľadel, hľadel len.
Až keď už mladých zahrabali,
poslednú prsti vrhli žmeň:
pozvoľne mlčky svesil hlavu
i s kameňa sa zvalil v trávu.

Tu kmeť, sa sblíživ, prerečie:
»Opusť nás, hrdý človeče!

My diví sme, sme bez zákonov,
v trest trýznit, kántrit nevieme;
nám netreba je krve, stonov —
nuž, s vrahom ni žit nechceme.
Tys' od rodu už v našu školu
prírodo-žitia nesúci,
ty pre seba len chceš mat vôľu.
Och! tvoj čin krvou páchnúci
nám v mysli strvá hodný čas;
my dobrí, krotki medzi sebou,
ty zlý i drzec — opust nás;
id sebe s Bohom! pokoj s tebou.«

Povedal — a už hlučným tahom
v púť hnul sa tábor, hore svahom
sa hrne spešne, terigá,
opustiac strašnej noci údol;
i skoro stepi parný kúdol
ho skryl. Len jedna taliga,
postretá vetchým kobercom,
zostala v poli osudnom.
Tak niekdy v podzim, pošmurného
za rána, chmárou jarabou
keď vzlietne s poľa spustnutého
roj zapozdených jarábov
i s krikom stepné prez pláne
v diaľ juhu trieli v roztúžení:
olovom smrtným podstrelený,
tak samojeden zostane
na medzi trúchlit schúlene,
v ovisu krýdlo zranené.
Noc prijde; u taligy tmavej
nik nevzdul ohňa blkotom,
nik v tôni striešky prenášavej
do rána nespočinul snom...

Epilog.

Čarovnou spevu nadvládou
tak v pamäti mi hmlistej v hravý
premihot oživujú zjavy
to svetlých, to zas smutných dňov.
V končinách, dlho kde hluk války
burácal hrozný v minulu,
kde víťazný Rus v diaľne diaľky
hranice určil Stambulu;
kde dvojhlavý náš orol starý
kolotá z tých dôb v slávo-žiari:

tam stretal som stried stepi tých,
nad dávnych stanic ložiskami,
cigáňov prihon s taligami,
ťah totých detí svobodných.

Za kŕdľami ich lenivými
po pustatinách honil som,
ich prostý pokrm jedal s nimi,
si pousnul ich pred ohňom;
na potulkách sa obľuboval
v ich piesni veselosti spilej
i dlho Mariuly milej
si nežné meno prizvukoval.

No šťastia niet ni medzi vami,
synovia rýdzej prírody! —
I zodranými pod šiatrami
sen mučivý sa zarodí;
ni vaše sídla letké-chvatné
po púšťach nepozbavia bied,
kdekoľvek — strasti neodvratné,
pred súdbou zaštitenia niet.

Hviezdoslav.

Oprava. V básni *Husár* na str. 37, v 2. strofe 3. riadok, miesto *jak* kapustnice, má stáť: *ak* kapustnice... a na str. 39 v 9. riadku *umyvák*, nie umývak.

Matúš Čák Trenčiansky a jeho doba.

Nákres dejepisný.

Podáva *Julius Botto.*

O národ slovenský zaslúžení mužovia a spisovatelia: Fr. V. Sasinek, dr. Jozef Hurban, Ľudovít Štúr, Viliam Paulíny-Tóth a Samuel Ormis považovali Matúša Trenčianskeho za ideál slovenského národného hrdinu. Menovite Hurban v svojej povesti *Olejkár* hovorí o ňom, že „bol veľký duchom, slávny menom, dokonalý charakterom, duch dobrý nad dämonami, ktorý zvolil si svetlú časť žitia, to jest boj proti neriadom a snahu po vysokom a šľachetnom.“ Takéto idealisovanie je len básnikovi dovolené; historik musí vypovedať, že Matúš Čák, ovšem že bol genetickým Slovákom a pánom veľkého slovenského územia, avšak nie sentenciami poslúžiť slovenskej veci, ale chrániť svoju oligarchickú moc a kruh svojho palatinálskeho práva, napadnutého kráľovskými exemciami, kňazom a Nemcom danými.

Syn Petra Čáka, tiež palatína a gróťa prešporského, začal dejstvovať v dobe Ladislava Kumánskeho a Priemysla Otokára II., tedy v dobe, v ktorej sverepá bujnosť oligarchov i v Uhorsku i v Čechách na úkor inštitúcií slovansko-ústavných rozšírila svoju bezuzdnú moc.

Doba táto je menovite v Čechách dobou úpadku slovanského štátneho sriadenia a vzmáhania sa nemeckého feudalismu na účet slovanských inštitúcií. Osadzovaním a podporovaním Nemcov zadal Priemysel Otokár živlu slovanskému ťažkú ranu. No ostáva v živote jeho výjavom hlboko tragickým, že mu súdeno bolo zahynúť pričinením práve toho živlu, ktorému najviac hovel.

Asi okolo roku 1272 bol Priemysel Otokár na vrchole svojej moci; bolo osudnou chybou, že neprijal hodnosť rímskeho kráľa, následkom čoho za takého vyvolený Rudolf Habsburgský naliehal, aby kráľovstvo české žiadal si od neho ako údel nemeckej ríše. Otokár vykonal ovšem i toto, ale mocný a hrdý Rudolf nebol ešte ani s tým pokorením spokojný: vzal zradných pánov českých pod ochranu, miešal sa do vnútorných záležitostí českých nepovolane, tak že Otokár, aby zachránil hodnosť kráľovskú, sám vypovedal vojnu Rudolfovi, vtrhnúc s 26.000 bojovníkmi do Rakúska. Rudolf sohnal proti nemu silné vojsko, rozmnožené pomocným sborom uhorským, 50.000 mužov počitujúcim. Dňa 26. augusta pripomenutého roku srazil sa Otokár s Rudolfom na poli Moravskom medzi Suchou Krutou a Nideršpelkom. Ľahká uhorská jazda napádala české vojsko s boku pod vedením Matúša Trenčianskeho a Štefana Bubeka zo Štitníka, teda dvoch Slovákov. Strhla sa tu tedy bitka medzi Slovanstvom s jednej strany, a medzi maďarským Kumánstvom a Nemectvom s druhej strany, v ktorej krátkozrakí štátnici uhorskí cele pochybili úlohu svoju. Otokár prehral bitku zradou Milotu z Dedíc, utratil hrdinsky bojujúc i život a v krvavej seči zahynulo i 12.000 udatných Čechov. Diví Polovci a Kumáni rozbehli sa zatým po Morave, pleniac všetko až po Znojmo, nabrali veľkú korisť a nesčíselný počet zajatých.

Matúš Trenčiansky, ako vidno, bojoval na poli Moravskom s tou nemecko-maďarskou stranou, ktorá slovanskému mocnárstvu českému pripravovala záhubu. Z tohoto vidno, že nielen nebol uvedomelým Slovanom, ale, čo viac, pracoval rozhodne na záhube Slovanstva českého. Po smrti Ladislava Kumánskeho vyvolený bol za kráľa uhorského Ondrej III., posledný Arpádovec mužského rodu, ktorého Hurbanov Matoš Trenčiansky, ačpráve bol počas panovania Ondreja palatínom, posmešne menuje „Ondrejkom", kráľom zemančekov. Výborný kráľ tento mal šľachetný úmysel oligarchiou uhorskou rozrušené záležitosti krajinské uviesť do poriadku, no talianski prätendenti trónu uhorského, Martellovci, hatili ho ustavične v úspešnom sriadení krajinských záležitostí Uhorska.

Hneď po vyvolení Ondreja, ponáhľal sa Albert, syn Rudolfa Habsburgského, žiadať Uhorsko ako údel Nemecka od Rudolfa. Mocou opojený Rudolf ochotne vyhovel žiadosti syna svojho a ako sám hovoril: „považiac, že smrťou Ladislava je uhorský kráľovský stolec uprázdnený, darúvam Uhorsko s riekami, zemami, hradmi, mestami, mestečkami, so všetkými príslušnosťami a so všetkými tými právami, akými Ladislav vládnul, osvietenému Albertovi, kniežaťu rakúskemu, nášmu milému synovi, právom údelu dľa náhľadu svojho, kniežat a pánov ríšskych, do večitého majetku." Hneď za týmto

ustanovil Rudolf, aby Uhorsko rozdelené bolo na dve čiastky: zem, ležiaca na ľavej strane Dunaja, mala prináležať k Česku, na pravej k Rakúsku právom rakúskeho údelu. Nezákonitosť týchto poriadkov bola zrejmá, práve preto smerodajný stav Uhorska nepovšimnul si tých nariadení.

Stalo sa toto roku 1290. Hneď zatým povstal v osobe Karla Martella nový, nebezpečný sok Ondrejovi. Matka tohoto Karla, sestra Ladislava Kumánskeho a manželka kráľa sicilského Karla, dala syna svojho s povolením pápeža Mikuláša IV. v Neapoli korunovať za kráľa uhorského. O počínaní Rudolfa uvedomený pápež vyslal Jána, biskupa esinského, s odkazom Rudolfovi a Albertovi, že Uhorsko z viacerých príčin náleží pápežovi a rímskej stolici, aby sa tedy ník neopovážil sebe privlastňovať Uhorsko s ukrivdením cirkve. V tomto smysle písal pápež Rudolfovi i roku 1291. Súčasne dostal i arcibiskup ostrihomský Vladimír od pápeža karhajúci list, aby prätendentom koruny uhorskej, tedy i Ondrejovi III., dal na známosť, že právo na Uhorsko má výlučne len svätá stolica.

V tomto krušnom položení Ondrej usiloval sa predovšetkým získať si Uhrov, vydajúc im 22. februára roku 1291 dekrét, ktorým práva a výsady stavov uhorských zabezpečené boly. V pamätnej listine tejto sľúbil do života uviesť i také opravy, ktoré k zabezpečeniu ústavy, verejnej správy a pravosúdia nevyhnutne potrebné boly. Po vydaní dekrétu poslal k Albertovi rakúskemu poslov, aby vydal mestá a pevnosti Uhorsku odobraté. Poslovia priniesli zápornú odpoveď, preto napadnul vojskom kraj medzi Viedeňským Novým Mestom a Viedňou ležiaci, vyplundroval ho a chytil sa do obliehania Viedne. Obliehanie trvalo šesť týždňov; Albert, dopočujúc sa, že jeho Otec Rudolf Habsburgský umrel, ponuknul Ondrejovi mier, v ktorom zaviazal sa čiastky odobraté prinavrátiť Uhorsku.

S rakúskej stránky bol tedy Ondrej zabezpečený; ale v Ríme a Anžuánci robili mu ustavične nástrahy. Manželka Karla Chromého Mária vydala roku 1292 listinu, dľa ktorej, „poneváč v Uhorsku každá ruka po koristi siaha, na zboj a plen ide, chcejúc sa o túto krajinu postarať, nehľadiac na to, či koruna uhorská prechodí na základe zvyku, alebo dedenia a čiže na základe voľby, alebo nejakého iného práva: z porady svojich verných volí za kráľa uhorského svojho prvorodzeného syna Karla, knieža Salernské, a darúva Uhorsko jemu a jeho potomkom z púhej štedrosti, z materinskej dobroty a náklonnosti.“ Karol bol už roku 1290 za kráľa uhorského kroz pápežského posla korunovaný. Teraz domnieval sa, že i dalmatské mestá prejdú k nemu, na základe listiny matkinej. No tieto ostaly Ondrejovi verné.

Pápež Mikuláš IV. umrel roku 1292. Jeho nástupca Celestin V. tým chcel dokázať svoj vplyv na svetské veci, že roku 1294 Karla Martella znovu korunoval za kráľa uhorského. Tento ale umrel o rok, následkom čoho Ondrej, zbavený starosti, precestoval celú svoju krajinu, chcejúc zistiť právne tituly majiteľov k majetkom, ktoré nachodily sa vo veľkom neporiadku, a položiť pevný základ

verejnej moci, a krajinských dôchodkov, určiac povinovatosť vladateľa majetku naproti štátu.

Asi o tomto čase umrela Ondrejova manželka Fenena, dcéra Zemomysla, kniežaťa Kujavského; po nej ostala dcéra Alžbeta, potomná sverenica českého kráľa Václava II. Aby sväzok s domom rakúskym upevnil, Ondrej vzal si teraz za manželku Agnesu, dcéru kniežaťa Alberta, ktorej stolicu Prešporskú zapísal. Toto nové spojenstvo priviedlo Ondreja do vojny s Adolfom nassauským, cisárom nemeckým, sokom Alberta rakúskeho. Pod vodcovstvom Dimitra, župana zvolenského, Ondrejom na pomoc poslané vojsko zúčastnilo sa v bitke pri Gellenheime, v ktorej Albert zabil Adolfa. Dňa 24. augusta roku 1298 bol za nemeckého cisára Albert vyvolený a v Čechách korunovaný.

Po smrti Celestina stal sa pápežom Bonifác VIII. Tento všetko možné vynaložil, aby za kráľa uhorského vyvolený bol Karol Robert, o ktorom vedel, že bude stolici rímskej horlive oddaný. Za splitského arcibiskupa vymenoval svojho dvorného kaplána Petra, ktorý dalmatské mestá odlúdil Ondrejovi. V Uhorsku odpadli od Ondreja grófovia kisecki, hnevájúc sa na neho, že niektoré z ich zámkov, z ktorých lúpež prevodzovali, rozbúrať rozkázal. Za týmito odpadli: Uhrin z Iloku, Lavrinec Čete, ostrihomský arcibiskup Gregor, ktorý len nedávno svojho kráľa do Viedne odprevádzal, a teraz ho zradne opustil. Iní preláti a takmer celé zemianstvo ostali Ondrejovi vernými, znášajúc od magnátov Karlovi Robertovi oddaných mnohé príkorie.

Aby biedam oligarchami sužovaných súkromníkov odpomohol, Ondrej povolal zemanov, kňazstvo, zastupiteľov, Sasov a Kumánov na snem do Pešti, vytvoriac z neho odbojnú vysokú šľachtu. Dekrét na tomto sneme vynesený obsahuje tieto ustanovenia: Snem považuje Ondreja za zákonitého a prirodzeného pána krajiny; majetky kráľovské, kroz jednotlivcov zaujaté, majú byť kráľovi prinavrátené, ale aj kráľ má zemanom a cirkvám prinavrátiť to, čo koruna nezákonite zaujala. Nové zámky a pevnosti slobodno len s kráľovským privolením postaviť, tie ale, ktoré stať sa môžu škodlivými, ktorých majitelia nemajú dostatočných prostriedkov na ich udržanie, ktoré cirkvám a kláštorom na škodu sú, majú byť hneď rozbúrané. V páde zoprenia sa má odbojníka kráľ alebo palatín potrestať. Cieľom zistenia a odhádnutia lúpeže oligarchami páchanej boli k boku človeka kráľovského štyria zemani menovaní; oškodovaný mal dostať náhradu za tri mesiace. Tí, ktorí po vyhlásení týchto zákonov lúpiť neprestanú, majú byť i s potomkami pozbavení majetkov a práv zemianskych. Drobní zemania majú právo sveriť sa ochrane záštitníkov magnátov, oligarchovia ale nemajú ich odlúdiť a sebe podmaniť. Keď na nerozdelenej dedovizni viac bratov sedí, len jeden z nich, a to najsúcejší, je povinný konať vojenskú službu. Na dvore kráľovskom hodnostármi môžu byť len domorodí. Dvaja biskupovia a zemania v istom počte majú byť stále okolo kráľa cieľom spravovania krajinských záležitostí. Donácie bez vypočutia kráľovskej rady udelené nie sú platné. Kroz predošlých kráľov, pod akýmkolvek titulom od-

cudzené čiastky krajiny, má kráľ nazpäť zaujať, aby Uhorsko ako zákonitý celok tešilo sa úplnej celistvosti.

Tieto ustanovenia ostaly neprevedené. Na priestupníkov bola síce cirkevná kliatba vypovedaná, ale zlodeji si jej ani nevšimli. Niektorí zlí kňazia oslobodili sa kliatby tým, že prestúpili ku Karlovi, súc istí, že ich pápež trestať nedovolí. Na jednom mieste pripomína sa, aby lotrov sám kráľ šiel pokoriť, ale sostaviteľovi uzavretia prišlo na um, že sila kráľova nepostačí pokoriť magnátov, preto dodal, že kráľ môže to urobiť i s cudzozemskou pomocou.

Plen, zbojstvo, podpaľovanie, lúpeže trvaly i ďalej; zemania boli trápení od oligarchov ľubovoľne ustanovenými daniami, mešťania vynútenými clami; vážnosť kráľova padala vždy hlbšie, zvlášte za Dunajom, kde lotrovia zopreli sa kráľovej moci pod záštitou Karla Roberta. Ani snem roku 1299 nevyliečil biedy krajinské. Gregor, arcibiskup ostrihomský, ani neprišiel na snem, ačpráve mu bol slobodný príchod a odchod zabezpečený a dostal uistenie, že jeho spravedlivé požiadavky budú vyplnené, ba vypovedal kliatbu na biskupov, ktorí snem hneď neopustia a k nemu do Vesprímu neprídu. Jeho hrozby nemaly síce účinku, ale i snem rozišiel sa bez výsledkov. Arcibiskup odišiel z Vesprímu za Drávu, kde pod ochranov kiseckých a brebirských grófov ďalej snoval úklady proti kráľovi. Doteraz Ondrej nehľadal diplomatického spojenia s pápežom. Zatým vyslal Imricha, biskupa veľko-varadínského, k pápežovi, aby on riešil jeho spor s arcibiskupom ostrihomským, menujúc tohto odbojníkom, utvrdzujúcim lotrov, zbojníkov v ich zlých skutkoch. Pápež ani nepustil sa s Ondrejom do vyjednávania. Jur, gróf brebirský, syn dalmatského bána Pavla, na jar roku 1300 šiel do Apulie pre Karla Roberta, ktorý v auguste už v Splite bol, neskôr do Záhrebu dorazil. Tu korunoval ho za kráľa ostrihomský arcibiskup Gregor. Jeho privržencom bola cesta na Veszprím a Stolný Belehrad otvorená. Ondrej umrel 14. januára roku 1301 v budínskom zámku, žiaľom umorený. Len Timon napísal, že ho dvaja oligarchovia jedom napustenými nožmi dali otráviť kroz jeho talianskeho sluhu; iné pramene o tom nič nevedia.

Dobroprajný a spravedlive smýšľajúci kráľ Ondrej šetril národnú rovnoprávnosť tak, že na snem sedmohradský roku 1291 osobitne pozval i náčelníkov Rumunov, kenezov; i do snemu peštianskeho roku 1298 dostali zastupitelia Sasov a Kumánov zvláštne povolanie.

Široké pole účinkovania otvorilo sa Matúšovi Čákovi ako palatínovi po smrti Ondreja III. pri voľbe nového kráľa, a Matúš zasadil sa o to, aby za kráľa vyvolený bol kráľ český Václav II. Sasinek tvrdí, na základe zprávy Turčanovej, že Matúš držal sa naoko Karla Roberta, aby si ho Václav za veľkú cenu získal. Pri povážení toho, že v donacionálnej listine, v ktorej Václav Trenčín Matúšovi darúva, napísano stojí: „primus et praecipuus inter omnes regni Hungariae nobiles suo consilio et auxilio nos promovit et sollicite procuravit ut elegeremur“, zdá sa byť náhlad Sasinkov

mylným, lebo Matúš najprv pričinil sa, aby Václav bol vyvoleným, a len po voľbe bol Trenčínom odmenený. Václav neprijal koruny uhorskej, ale ponuknul vyslanstvu za kráľa svojho 12-ročného syna Václava III., ktorého na odporúčanie Matúša a Jána, arcibiskupa kaločského, Uhrovia i vyvolili a 27. augusta roku 1301 v Stolnom Belehrade korunou sv. Štefana korunovali. Novovyvolený kráľ bol mladík výstupný, hre, pitiu, nemravnostiam oddaný, a preto ani nie pre úklady pápeža, ale pre nesúcosť odpadli od neho najmohutnejší privrženci, medzi nimi v prvom rade sám Matúš, hľadajúc styky s Karlom Robertom.

Keď kráľ český dopočul sa, že jeho syn v Uhorsku privržencov už nemá, ba že je i jeho osobná bezpečnosť ohrožená, prišiel pre neho s vojskom a odviedol ho roku 1304 do Čiech, nesúc so sebou i korunu. Matúš prenasledoval ho na tejto ceste s vojskom uhorským, no bez úspechu: kráľ český dostal sa šťastne do Prahy. Čas diplomatickej akcie medzi Matúšom a Karlom Robertom ešte vždy nepriblížil sa, lebo v osobe bavorského Ottu dostal Karol Robert nového soka. Otto bol vnukom Bélu IV. a ako taký mal väčšie nároky na trón uhorský, ako Karol Robert a Václav. Vo vojne kráľa českého s Albertom, cisárom nemeckým, Otto pomáhal Václavovi, umožniac mier medzi válčiacimi. Týmto činom natoľko získal si kráľa českého, že mu v Brne oddal korunu uhorskú. Otto, podporovaný mohutnými grófmi kiseckými, prišiel šťastne do Šopronu za kupca preoblečený, odtiaľto do Stolného Belehradu, kde ho biskupovia čanádsky a vesprímsky za kráľa korunovali 6. decembra 1305. Panovanie jeho bolo krátke. Chcejúc získať si i Ladislava Opora, vojvodu sedmohradského, šiel si vypýtať tohoto dcéru za manželku. Opora podplatil kráľ rímsky Albert, tak že tento Ottu uväzneného za dlhší čas v sedmohradskom Belehrade držal. Otto chodil všade i s korunou, dostala sa tedy i táto do moci Oporovej. Poneváč ale Oporovi na osobe Ottovej veľa nezáležalo, dovolil mu utiecť z väzenia, no koruna ostala i ďalej v jeho moci.

Roku 1307 shromaždili sa mnohí páni a zemania na Rákoši, kde Karla a jeho potomkov, „ako to kráľovské dedenie vyžaduje", vyvolili za kráľa. Pri tejto príležitosti vyniesli snemovníci aj to uzavretie, aby počas trenic zaujaté majetky vydané boly právnym majiteľom, aby páni chudobnejších zemanov neutískali, títo ale aby mali právo buďto magnáta záštitníka si voliť, alebo neodvislými ostať. Skôr ale potvrdil pápež Klement V. bullu pápeža Bonifáca o vymenovaní Karla Roberta za kráľa uhorského, vyšlúc kardinála Gentilisa do Uhorska tým cieľom, aby podporoval zámery rímskej stolice poťahom na Uhorsko.

Gentilis spolčil sa najprv s Matúšom, najmohutnejším pánom Uhorska. Od Tatier k Dunaju dvanásť stolíc a viac ako tridsať hradov menovalo ho svojím pánom. Sám udatný a vo vojenských veciach zbehlý, držal si vojsko zväčša české, počtom tak hojné, že by sa zaň ani kráľ nebol zahanbil. Nižšie zemianstvo a ľud báli sa ho. S grófmi kiseckými, po ňom najmohutnejšími pánmi krajiny, žil v rozopre; chcejúc koristiť z tohoto antagonismu, priblížil sa Gen-

tilis k Matúšovi s úmyslom, nie aby ho s grófmi z Kiseku vymeril, lebo politika vyžadovala, aby i ďalej v rozopre žili, ale aby ho Karlovi získal.

Gentilis navrhnul Matúšovi schôdzku v Budíne; Matúš, vyhovoriac sa, že pre osobnú bezpečnosť ta ísť nemôže, dostavil sa do paulínskeho kláštora Kýkeš, neďaleko Vyšehradu, kde stalo sa medzi nimi nasledujúce dohodnutie: Matúš uzná Karla za kráľa, bude na uvedení mieru v krajine pracovať; stane sa prvým hodnostárom krajiny; vydá cirkevné zaujaté majetky, z kráľovských majetkov pre zrak len niektoré. Iným vladateľom odobere kráľovské majetky a oddá ich kráľovi.

Keď takto oligarchovia od milosti Matúšovej závislými sa stali, rozmnožila sa moc tohoto zase vo veľkej miere. Avšak ešte vždy museľy byť medzi ním a kráľom rôznice, lebo Matúš nešiel na korunovanie kráľa do Belehradu, ani na snem kroz Karla svolaný, a dosť dôrazne dal pocítiť moc svoju tým zemanom, ktorí s kráľom držali. Následkom takéhoto držania sa upadnul v nemilosť u kráľa, ktorý odobral mu hodnosť tovarníka a oddal ju Mikulášovi Kiseckému, najväčšiemu nepriateľovi Matúšovmu. Na toto znevaženie odpovedal Matúš plenením majetkov kráľovi verných ľudí, tak že keď kráľ vracal sa s korunovačnej cesty, našiel majetky medzi Tisou a Vacovom ležiace, kráľovským služobníkom náležavšie, vydrancované.

Gentilis ešte raz nadpriadol niť vyjednávania s Matúšom, no tento už ani neodpovedal na listy kardinála, lebo prejmúc Vyšehrad od Čechov, robil vojenské nápady až po Budín. Kráľ požiadal Dóžu debrecínskeho, aby Matúša potrestal, no keď tento proti presile Matúševej nič nevykonal, Gentilis dal Matúša do cirkevnej kliatby. Na panstvách Matúšových vyhlásená cirkevná kliatba mala zlé účinky poťahom na kňazov: Matúš potrestal ich nemilosrdne odoberaním a drancovaním cirkevných majetkov. Ešte o sedem rokov pozdejšie po vykonaní pomsty písal z biskupstva vyhodený biskup nitriansky: „Rozum nemôže pochopiť, slovo vyjadriť, srdce precítiť, pero opísať tie ohavné skutky, odhádnuť tie škody, ktoré tento zlostný, v Boha neveriaci, svetské zákony neuctiaci človek, neľakajúc sa ani trestu pekelného, popáchal v svojej nadutosti a tvrdošijnosti.“ Vymstenie sa na kňazoch dotklo sa nemilo kráľa, ktorý si umienil zničiť Matúša na jeho kniežatstvom (ducatus) zvanom území; avšak prekážaly mu v tom nové politické zápletky.

Na severe a severo-východe Uhorska ležiace územie spravoval v tom čase palatín Omodej z rodu Aba, ktorý už za časov kráľa Ondreja bol palatínom a kráľovským sudcom na území s tejto strany Dunaja ležiacom. Moc Omodejova rozprestrela sa na stolicu Spišskú, Šarišskú, Aba-Novozámsku, Zemplínsku, Ungvársku a Berežskú. Na základe starého práva uhorského, dľa svedectva listín, bol nádvorník prvým sudcom krajiny, v čas nepokojov prostredníkom medzi kráľom a krajinou a tútorom neplnoletého kráľeviča, následníka trónu. Pozdejšie premenily sa pomery v Uhorsku, povstal početný nový stav, takzvaní servientes regales; i tento, i prelátov, biskupov a za nimi mnohých zemanov, ba i mnohé opevnené mestá kráľ vynímal zpod

riadnej, zákonnej jurisdikcie palatína a podrobil ich moci svojej, ktorú vykonával kroz svojho námestníka, kráľovského sudcu, alebo tovarníka. Práve v tej dobe, v ktorej v ríši uhorskej kráľovi bezprostredne poddané stavy povstaly a tak na ujmu starej ústavy cele nové poriadky boly uvedené, vymrel rod Arpádovský. V nastavšom interregnume nepremeškali zastupitelia a obrancovia starej uhorskej ústavy proti nežiadaným novotám povstať a starú ústavu brániť. Palatínovia nútili tedy biskupov, zemanov, mestá podrobiť sa jurisdikcii palatinálnej. Ale bezprostrednosť požívavší nezriekli sa dobrovoľne svojho nového výsadného postavenia, následkom čoho povstal domáci rozbroj, v ktorom Karol Robert bol na strane exemciu požívajúcich. Jeho úsilím bola moc palatínov zlomená a exemcia aspoň naoko nazpäť uvedená. Je prirodzené, že pri oligarchickej ohromnej moci palatínov a ich materiálnych prostriedkoch moc kráľova v krajoch palatínmi spravovaných bola nič neznamenajúcou. A poneváč Uhorsko i za Ondreja i za Karla Roberta súčasne a odrazu malo viac palatínov, ktorí svoje územia jeden od druhého neodvisle spravovali, chcejúc kráľovskú moc na celom území Uhorska platnou urobiť, museli kráľovia uhorskí s palatínom do sporu prísť.

Toto bolo jedinou pravou príčinou dejstvovania palatína Matúša Trenčianskeho, jako aj toho, že svojho kollegu Ondreja tak úsilne podporoval.

Na základe nových poriadkov kráľ vyňal zpod palatínskej pravomocnosti aj mesto Košice, urobiac ho slobodným kráľovským mestom. Starý Omodej nevypustil Košíc zo svojej moci, ale keď remeselníci a priemyselníci košickí, usilovní kolonisti saskí, súsednými pánmi stíhaní, šarcovaní, daniami a clami obťažovaní boli, povstala z toho v Košiciach taká vzbura, v ktorej starý Omodej zabitý bol. Jeho šiesti synovia však panovali i ďalej v Košiciach a na vidieku.

Omodejovcom túto moc odňať bolo hlavným snažením Robertovým. Matúš, predvidiac, že po pokorení Omodejovcov rad na neho príde, pomáhal im celou silou. Menej zámožným zemanom odobral zámky, opatril ich svojou posádkou. Menovite Drienčany, Havran-Kameň a Balog. Najprv Omodejovci potrestali a pokorili kráľovských kolonistov Šároš-Pataku a Sečoviec, odtiaľto tiahli k Šarišskému hradu, poneváč dopočuli sa, že kráľ tento hrad zaujať zamýšľa. Kráľ skutočne prišiel pod Šariš, ale poneváč Matúš poslal hradu na pomoc 1700 českých kopijníkov, utiahnul sa do Levoče. Spojení Matúšovci a Omodejovci, vyvoliac si za vodcov Dimitra a Šumného Abu, tiahli teraz na Košice, kráľovi verne oddané.

Kráľ, sosbierajúc v Spiši veľkú vojenskú silu, ponáhľal sa Košiciam na pomoc. Omodejovci upustili teraz od obliehania Košíc, ponáhľajúc sa obsadiť vrch košický a s kráľom čím skôr sraziť sa. To sa i stalo pri Rozhanovciach dňa 15. júna roku 1312. Na strane kráľovskej bojovavší udatní templári rozhodli bitku. Omodejovci boli zbití; dvaja z nich, Mikuláš a David, padli v bitke; padli i ich vodcovia Šumný Aba a Dimiter. Na území Omodejovci spravovanom stal sa pánom Karol Robert.

Porážka rozhanovská neoslabila moci Matúšovej; bola len v Novo-

hrade, Turci a Zvolene otrasená. Aby následky porážky odstránil, udrel teraz Matúš na kráľovi verný Spiš. Filip Drugeth, župan spišský, postavil sa mu síce na odpor, ale bol porazený a zo Spiša vyhnaný. Pánom stolice a Spišského hradu stal sa Matúš. Kráľ snažil sa síce o vyrovnanie sporu, tým cieľom býval častejšie v Hornom Uhorsku, ale neodvážil sa napadnúť Matúša vojskom. Z malomocnosti pochádzajúca shovievavosť nepozdala sa oškodovaným biskupom, ktorí z porady v Budíne vydržiavanej upravili na pápeža prosbu, aby naložil Karlovi potrestať Matúša a odškodniť biskupov z majetku Matúšovho. Obávajúc sa nových nepokojov, kráľ daroval, ako náhradu za utrpené škody, arcibiskupovi ostrihomskému mesto Rožňavu, mesto Komárno i so stolicou Komárňanskou. Avšak týchto nepožíval do smrti Matúšovej arcibiskup. Boly v moci Matúšovej a kráľ neodvážil sa napadnúť ho zbraňou. Prekážala mu v tom i situácia zahraničná.

Po smrti Henricha VII., kráľa rímskeho z rodu Lucemburgov, uchádzali sa o kráľovstvo rímske jeho syn Ján a Filip Krásny, princ rakúsky. Filip, hľadajúc podporu u spojencov, požiadal o pomoc Karla Roberta, ktorý mu ju pod tou podmienkou prisľúbil, jestli stolicu Prešporskú a mesto Prešporok vypustí Uhorsku. Filip by to bol aj urobil, ale Agnesa rakúska, vdova Andreja III., ktorá tiež držala mocou kráľovského vena, zoprela sa vydaniu. Pomoc odoprel tedy i Karol. Habsburgovci obrátili sa vtedy o pomoc k Matúšovi, ktorý mohol byť veľmi dobrým spojencom, bo jeho majetky hraničily všade s Moravou, v ktorej bol kráľ Ján panoval. Za vojenské služby Matúš žiadal, aby Habsburgovci s ním do rodinného sväzku vstúpili. Habsburgovci pristali i na to, len to je nie známe, či syn Matúšov mal dostať rakúsku princeznu a čiže sa jeho dcéra mala vydať za rakúskeho princa. Umluvy ale iste boly, lebo Matúš k cieľom svadobným vypísal i daň.

Ako spojenec Fridrichov Matúš napadnul Moravu roku 1315. Po zaujatí menších hradov viedol na Morave formálnu vojnu, ktorá mu ale málo slávy priniesla. Ján, kráľ český, dopočujúc sa, že Matúš hubí Moravu, prišiel svojej krajine roku 1315 na pomoc. Akonáhle český kráľ obsadil Moravu, utiahli sa Matúšovci do Holiča, ktorý Matúš Čechom odobral a pre seba podržal. V bitke, strhnuvšej sa pri Holiči, zvíťazili Česi, vedení udatným Jindrichom z Lipy; no kráľ český pre nedostatok potravy neopovážil sa prenasledovať Matúša do Uhorska. Karol Robert mal Jánovi pomáhať, no keď dlho nešiel, Ján uzavrel s Matúšom mier.

Za týmto nepočuť nič viac o Matúšovi, ktorý 18. mája 1321 umrel. Zdá sa, že na starosť smieril sa s novými poriadkami a že umluvený bol medzi ním a Karlom Robertom istý spôsob pokojného nažívania, dľa ktorého Matúš všetko, čím vládal, až do smrti podržal. Dňa 9. augusta a 11. novembra 1318 Matúš bol v Ostrihome v konvente križovníkov, kde svojmu podveliteľovi levickému, Julovi Topolčianskemu, urobil zápis na Malé Topolčany. Avšak hneď po smrti Matúšovej vtrhnul Mikuláš Omodejovič do zeme Matúšovej, zaujmúc zámky Oponice, Bojnice a Prievidzu. Vyšehrad padnul do

rúk kráľovských počas bojovania Matiaša s kráľom českým. Levice Julo Topoľčiansky oddal kráľovi, obdržiac za ne pukanské strieborné bane. Ale nesmieriteľní prívrženci Matúšovi nepoddali sa tak ľahko. K Trenčínu pritiahnul tedy sám kráľ s vojskom silným, zaujmúc hrad po krvavej seči, v ktorej Matúšovci hrdinskou smrťou zahynuli. Dľa jednoho slovenského spisovateľa Matúš umrel na Skalke, prizerajúc sa, ako Trenčín zamenil jeho zástavu kráľovskou. Je v tom viac romantiky, ako pravdy, bo Matúš umrel na Trenčíne ako jeho pán. Jaroslav Vlček v diele „Dejiny literatúry slovenskej" tvrdí, že „v údelnom kniežatstve nitrianskom, ktorým vládli vladári z rodu kráľovského, slovenská politická individualita tristo rokov nachodila jasný výraz. S Matúšom Čákom Trenčianskym, zvaným dominus Vagi et Tatrae, padá vraj na začiatku XIV. veku aj tento pomník samobytnosti slovenskej. ‚Mátyus földje' splýva v tesný politický sväzok s kráľovstvom uhorským a národný náš život tratí sa v obecnej diplomatickej reči latinskej." V dejepisných prácach Slovákom priaznive oddaného českého spisovateľa professora dr. Lad. Píča vôbec tiež nemožno nevideť snahy: urobiť zo Slovenska historicko-politickú individualitu. Žiaľbohu, snaha tá ostane dobroprajnou hypotésou, keďže to Slovensko a národ slovenský, ako historicko-politická individualita, pod Arpádovcami nenechaly absolutne nijakej stopy národného autonomného jestvovania. „Ducatus nitriensis" Geisov nie je dôvodom za individualitu Slovenska, bo veď býval kráľevičom údel na Slovensku daný, ale mnohokrát i na iných stranách Uhorska. A Matúš Čák bol palatínom žiarlivým na svoju palatinálsku kompetenciu a iste nie zastupiteľom a ochrancom politickej individuality a autonomie Slovenska. Prešporok, Komárno, Trenčín nadobudnul kráľovskými donaciami; iné majetky násilím a lúpežou. Však na túto nemoc netrpel on sám; ešte roku 1526, tri dni po strašnej porážke moháčskej, Štefan Bátory, palatín krajiny, zabral násilne cirkevné cenné poklady, kostolné drahé nádoby, s ktorými kapitulní kňazia pečúchovskí pred Turkom na bezpečnejšie miesto utekali, a prisvojil si ich beztrestne. Netrestali ho preto, lebo pri voľbe Ferdinanda I. bol jeho hlas, ako palatína, smerodajným. I na Matúšovi mnoho takejto hrdze. A keď považime, že i Fr. Palackému je Matúš „věrolomný hrabě Trenčanský", a Palacký je istotne i v dejepise Uhorska bezsporná autorita, ukáže sa nám Matúšovi pripisovaná snaha reštaurovať ríšu veľkomoravskú a v nej neodvislosť Slovákov ničím neodôvodneným tvrdením, alebo, lepšie rečeno, zbožným klamom. Vo vede ostane vždy platnou devísa: „Amicus Plato, amicus Aristoteles, sed magis amica veritas".

Kremnica a jej okolie.

Počiatky terajšej Kremnice, ako hlavného baňského mesta, padajú do veľmi dávnej minulosti, a z tej príčiny dosiaľ nie je zistené, kedy mohla povstať, alebo kto bol jej zakladateľom. Lebo z toho času hodnoverných a spoľahlivých prameňov niet, na ktoré by sa kto s určitosťou opierať alebo odvolávať mohol. Teda minulosť Kremnice zahalená je hustou tmou, tak že sotva komu podarí sa to náležite osvietiť. Domnienky a náhľady, ktoré sem tam po spisoch nachodíme, nezodpovedajú pravde, na pr. ako by terajší Nemci okolia kremnického a súsedných slovenských stolíc boli pozostatkami nejakých Kvádov, alebo Gepidov, ktorých rímski spisovatelia a za nimi iní kronikári kladú medzi Dunaj a Tatry. Takáto bludná mienka je i tá, ktorá založenie terajšej Kremnice pripisuje Sasom, ktorí na konci VIII. stoletia, v dobe Karla Veľkého, tiahli čez Austriu a Pannoniu až po tieto kraje a najprv vraj založili hrad Sašov nad Hronom, na hranici zvolensko-tekovskej, pomenovali ho „Sachsensteinom“ a okolo roku 770 po Kristu položili základy terajšej Kremnice [1]).

Avšak spomenutý hrad v starých latinských listinách býva spomínaný pod rozličnými menami, a preto meno „Sachsenstein“ len pozdejšie mohlo povstať.

Nuž ale jako kto môže klásť sem Nemcov v tej dobe, keď ich ešte ani v XI. storočí na Slovensku nikde niet, ba ešte ani Maďarov. Len na konci XII. stoletia začínajú sa Nemci na Slovensku zjavovať, i to len najprv na východnom úpätí Tatry, totiž v Spišskej stolici, kam ich krajinskí správcovia povolali a usadili, dokiaľ kráľ Gejza II., panovavší v rokoch 1141—1161, bol maloletým.

Starších, spoľahlivých prameňov o Nemcoch niet, že by sa prvej na Slovensku boli osadili, do polovice dvanásteho storočia [2]). Ale že pridunajské mestá, jako Budín, Pešť a Stolný Belehrad, v prvej štvrtine XIII. storočia boly už nemecké, nedá sa upierať; zkade potom severným smerom šíria sa nemecké vysťahovalecké rodiny, keď ich kráľ Andrej II. spomína už roku 1217 „hospites nostri“ = naši hostia (totiž Nemci) sťa obyvateľov týchto miest, a zároveň udeľuje tie isté výsady i všetkým „Sasom, Uhrom a Slovákom“ (saxones, hungari, sclaui“), ktorí už čiastočne boli sa osadili okolo kláštora sväto-benediktského nad Hronom v Tekovskoj stolici a počali zakladať mestečko okolo kláštora, menované Svätý Benedik i Beňadik [3]) Že by sa boli Nemci do tatárskeho plenu pošinuli hore vyššie v Tekovo, niet na to hodnoverných zpráv. Len Krupina a

---

[1]) Körmöczbánya és vidékének néprajzi viszonyairól. Irta Hlatky József. (A körmöczbányai m. kir. állami főreáliskola huszonhetedik évi értesitője. 1896—97. Strana 3.)

[2]) Pavel Križko, Stredoveké národnostné pomery na Slovensku. Sborník M. S. S. Ročník II. 1897, str. 155.

[3]) Tamže, str. 157.

Sebechleby v Honte maly ich už i v predtatárskej dobe, ale Trenčín, Turec, Orava, Liptov, Zvolen povyše Krupiny, Novohrad, Malohont, Gemer a Šariš až do tatárskeho plenu majú svoje domorodé, čisto slovenské obyvateľstvo a neznajú nič o Nemcoch [1]).

Avšak roku 1241 prišla hrozná zkaza na našu krajinu. Vysypaly sa divoké asiatské hordy tatárske a zaplavily a zkazily všetko, čo im v cestu padlo. Po nešťastnej bitke pri Šajave rozbehly sa po celej krajine. Najviac trpely mestá a dediny na rovinách, okolo Tisy a Dunaja, kde obyvateľstvo nemalo sa kde ukryť pred divochmi; bolo skoro úplne znivočené.

Že v tejto hroznej borbe i naše hornaté kraje mnoho trpely, nedá sa tajiť; menovite tie obce, ktoré blízo ciest a riek stály, boly znivočené, ale z obyvateľstva aspoň istá čiastka mohla sa zachrániť; k tomu slúžily mu pralesy a v nich jaskyne a tajné skrýše, kde psohlavci, ako Slováci menovali i dosiaľ spomínajú Tatárov — nemohli ho ľahko vysliediť.

Na Slovensku v tom čase bolo viac pevných hradov, jako Zvolen, Turec (Zniov), Nitra, kde i sám kráľ Bela IV. hľadal útočište a obyvatelia z okolia boli ochránení pred nepriateľom. Po zahnatí divokých Asiatov pozostalé slovenské obyvateľstvo vracalo sa do svojich rodných krajov, ktoré do nepoznania boly prevrátené, a znovu počalo stavať a opevňovať svoje bydliská. Tohoto istým dôkazom sú mnohé miestne názvy, ktoré z tej doby sa zachovaly, kde slovenské obyvateľstvo nebolo úplne vynivočené.

Po tejto hroznej zkaze a po odtiahnutí Tatárov kráľ Bela IV. povolal cudzincov do našej krajiny, aby zaplnili pusté kraje, a sľuboval im skvelé výhody.

Najviac sťahovali sa Nemci, a usadzovali ich medzi Slovákov po tých mestách, ktoré už prvej boly obydlené, a len pozdejšie, keď mestá nestačily, usadzovali sa i medzi vrchy a lesy a zakladali nové osady. Len v menšom počte prisťahovali sa Česi, Rusíni a Poliaci, ktorých králi uhorskí naschvál usadzovali na Dolniakoch, medzi Maďarov. Pozdejšie tam i úplne vyhynuli; menovite boli to Česi, po ktorých ako pamiatka zostaly len niektoré miestne názvy.

Boli to králi z rodu Arpádovho a Anžuánci, ktorí takto nechceli na horných stranách upevniť živel slovenský, ktorému nedôverovali, lebo v tom čase Slováci mali veľkú župu Zvolenskú až do polovice XIV. storočia, boli i v jeden politický celok spojení, a preto chceli medzi nich nemecký klin vraziť.

Toto sťahovanie trvalo pol treťa storočia.

Keď nemecký živel bol už tak zmohutnel, že pomaly zatlačil i praobyvateľov miest a dedín a miesto mu už nepostačovalo, osádzali sa v blízkom okolí okolo centra, zakladali nové nemecké osady a pomenovali ich dľa svojho jazyka. Tieto Nemcami založené osady dajú sa hneď rozoznať od iných, ktoré prvej od Slovákov boly založené. Také Nemcami založené osady máme pri Kremnici: Blaufus, Piarg.

[1]) Tamže, str. 158.

Zvolen i po plene tatárskom podržal svoje pôvodné slovenské obyvateľstvo, lebo v obnovenej výsadnej listine z roku 1244 kráľ Bela IV. hovorí: „populi nostri“ = náš ľud, totiž domorodí Slováci, ale o desať rokov pozdejšie, totiž roku 1254, má už Zvolen i Nemcov, lebo kráľ Bela hovorí v listine, prepisujúcej a rozširujúcej spomenuté výsady, že predstúpili a žiadali ho o to „hospites nostri de villa Zolon“ = hostia naši z obce Zvolena [1]).

Či terajšia Kremnica pred vpádom Tatárov bola opevnená a jako? nemožno zistiť, a tak i ona od tatárskeho plenu nebola ušetrená, a s týmto otvárajú sa brány novým prisťahovalcom na jej územie, totiž Nemcom.

Noví prisťahovalci po plene tatárskom usadzovali sa najviac v baňských a iných svobodných mestách, zaoberajúc sa najviac banictvom, kupectvom a remeslami. Králi uhorskí všemožne podporovali Nemcov v baňských a iných mestách a udeľovali im také svobody a výsady, jakých nemali ani zemani, alebo iní obyvatelia krajiny.

Takéto výsady pre Nemcov kremnických prvý raz spomína listina z roku 1295 pod menom „Villa Keremnice“. Avšak kremnický mestský archív opatruje len z roku 1328 pôvodnú výsadnú listinu, ktorá určuje všeobecné mestské práva. V tejto výsadnej listine kráľ Karol Robert darúva kremnickým hosťom (totiž Nemcom) kraj na dve míle v obvode mesta. To bol tedy prvý majetok, ktorým Kremnica vládla, takzvaný „planum civicum“. Medziiným obdarovaná bola Kremnica tými istými právami, ako Kutná Hora v Čechách [2]). Avšak i pozdejší králi zavďačovali sa Kremnici rozličnými výsadami a právami, jako osvobodením od mýta, svobodným kupčením a predávaním vína.

Takto zavďačili sa menovite Ludvik I.,ináč Veľkým zvaný, syn Karla Roberta, panovavší 1342—1382, Žigmund, Albert, Vladislav I., Matej Korvín, Vladislav II., Ludvik II., Maximilian. Pri širokej autonomii, ktorú im poskytovali králi uhorskí, Nemci začali sa šíriť a rozprestierať, a to nielen v Kremnici, ale i v iných svobodných a baňských mestách; baníctvo, kupectvo, remeslá začaly prekvitať. A keď ešte k tomu kráľ Ludvik I. vyhnal i Židov z krajiny, prešlo i kupectvo skoro výlučne do rúk Nemcov.

Jako s jednej strany nemecká zaujatosť za všetko bola požehnaním pre krajinu, s druhej strany pre domorodé obyvateľstvo bola opravdivým trestom. Lebo nemecká národná nesnášanlivosť a nadutosť nedovoľovala, aby Slováci, Maďari a iné národy tu bydliace požívali tie isté výhody, čo oni; ba nedovolili, aby sa buď Slovák alebo Maďar medzi nich osadil a prevodzoval kupectvo alebo remeslá. Ba čo viac, ani domu kúpiť mu nedovolili, alebo dom inému predať ako Nemcovi, tiež nebolo mu dovoleno.

Také poriadky panovaly všade po mestách, kde boli Nemci vo väčšine. Toto by nám nejedna onodobná listina, po mestských ar-

[1]) Stredoveké národné pomery na Slovensku.

[2]) Kremnický mestský archív. Tom. I, fasc. 1, Nro 1 v pôvodine.

chívoch v zabudnutí pohodená v prachu, hodnoverne dosvedčiť mohla. Takýto kriklavý príklad o nesnášanlivosti Nemcov v Kremnici podám tu aspoň jediný v krátkosti. Obšírnejšie opísal to Pavel Križko v *Slovenských Pohľadoch* roku 1885, na strane 255—264: „Stanislav Vilhelmovič, veľkokupec v pätnástom storočí."

Tento Stanislav Vilhelmovič bol rodený Slovák, ale listiny neudávajú, zkade prišiel. Osadil sa bol v tom čase v Kremnici, keď Ján Jiskra vládol v Hornom Uhorsku, a vybudoval si na námestí dom z pevnej látky, čo v tom čase bolo zriedkavosťou; také domy počitovaly sa do počtu palácov. Vilhelmovič bol veľkokupcom, plavil drevo po Hrone a Dunaji až do Budína. To bolo veľkým tŕňom v oku kremnických Nemcov, ale mlčali, dokiaľ museli. Ale keď panstvo Jiskrovo na Slovensku zamenené bolo panovaním kráľa Ladislava (1453—1457), Kremnica hneď dala sa do prenasledovania Vilhelmoviča a chcela ho z mesta vyhnať a o majetok pripraviť. Avšak Vilhelmovič mal dobrého zástupcu v osobe samého kráľa Ladislava, a po jeho smrti kráľa Mateja. Ladislav pohrozil Kremnici, aby neopovážila sa prenasledovať Vilhelmoviča, alebo predpisovať mu nejaké mimoriadne dane, lebo že utratí jeho kráľovskú milosť. Na pomoci v tom boli mu komorský gróf a iní úradníci.

Kráľ Ladislav vydal Stankovi (jako všeobecne volali ho v Kremnici) dňa 25. marca 1457 v Budíne osobitné privilegium, pre neho a pre jeho dedičov a nástupcov, aby smeli z kráľovských lesov, v breznianskom chotáre ležiacich, zdarma drevo rúbať pre svoj obchod.

Po smrti kráľa Ladislava, aby Stanko bol bezpečný oproti nápadom Kremnice, prosil Mateja kráľa o potvrdenie týchto privilegií. O toto vyprostredkovanie prosil Jána Zažkovského zo Žiliny, magistra svobodných umení a bakalára lekárskej fakulty, čo mu i skutočne vyprostredkoval, a kráľ Matej rozkázal na prosbu Stankovu obe privilegia prepísať a, opatriac ich v Budíne v druhý deň laetare roku 1459 potvrdzujúcou závierkou, Stankovi vydať. Za tým v krátkom čase kráľ Matej obdaroval Stanka Vilhelmoviča i jedným baňským, na osem kameňov zariadeným mlynom, vystaviac mu na to v Budíne 30. apríla 1459 darovaciu listinu [1]). Z tohoto možno jasne pochopiť, že Stanko musel byť i majiteľom baní v Kremnici, lebo ináče načože by mu bol býval baňský mlyn?

Tak vyznačovali dvaja králi uhorskí Slováka Stanka Vilhelmoviča za jeho zásluhy o vlasť, jako to kráľovské privilegia spomínajú, a predsa kremnickí Nemci nepovšimli si toho, ale prenasledovali ho a strpčovali mu život, kde len mohli. Toto je aspoň jediný príklad na ukázku, jako zachodili Nemci so Slovákmi, vôbec nie Nemcami v Kremnici, a, čo tu vidíme, ani o mak lepšie neviedlo sa v iných mestách praobyvateľom krajiny, kde vládli vo všetkom Nemci.

V tom čase, keď Nemci mali úplnú moc a svobodné ruky v baň-

---

[1]) Slov. Pohľady 1885, str. 260.

ských mestách, sami volili si svobodne zpomedzi seba jedenásť boženíkov a dvanásty bol rychtárom. Títo súdili nad obyvateľmi mesta, a len v dôležitých processoch boli podriadení buďto samému kráľovi alebo tovarníkovmu súdu.

Stalo-li sa, že Slovák alebo Maďar, alebo inej národnosti človek mal nejakú sťažnosť oproti Nemcovi, len vtedy jeho ponosa mala platnosti oproti Nemcovi, keď to dosvedčil i iný svedok Nemec. Ináč darmo sa dovolával pravdy, nebol vyslyšaný! Len čo Nemec dosvedčil, to bralo sa za hodnoverné. Tak to bol kráľ Bela IV. roku 1244 nariadil pre Nemcov.

Ešte väčšmi upevnila sa moc Nemcov na konci XIV. stoletia a začiatkom XV., obzvláštne v tom čase, keď husitské čaty zabiehaly na Slovensko. V tej dobe utvorilo sedem baňských miest dolnouhorských, totiž: Kremnica, Štiavnica, B. Bystrica, Pukanec, Nová Baňa, Belá a Ľubietová, jednotu či konfederáciu, v ktorej spoločne sa bránily proti jakýmkoľvek vonkajším nápadom; ba jednota bola tak silná, že ani kráľovské a palatínske rozkazy alebo donesené krajinské zákony neboly plnené, a daromné boly všetky ponosy inej národnosti obyvateľov oproti Nemcom. Sami králi nechceli s prísnosťou zakročiť, aby si Nemcov oproti sebe nepopúdili, lebo časy boly nestále, a v nich vždy ufali mať silnú podporu v krajinských zmätkoch. Donesené boly síce rozličné národnostné zákony na snemoch, roku 1562 62. zákonný článok, roku 1608 a 1609 o rovnoprávnosti obyvateľov krajiny, — ale Nemci o tom nechceli ani počuť a spierali sa všemožne proti doneseným zákonom. Pre neposlušnosť i trestané boly Bystrica, Košice a Prešov, ale i vtedy vedely ešte tomu vyhnúť. Rozličné vonkajšie nepokoje i domáce trenice nedovolily tomu, aby zákony s celou prísnosťou boly prevedené; sami králi nemali k tomu odvahy. Odpor Nemcov v baňských a svobodných mestách bol zlomený len v ostatnej štvrtine XVII. storočia, keď voľby mestských úradníkov viedli nie už viac sami dľa ľubovôle, ale kráľovskí poverenci, uhorskou komorou vyslaní úradníci, opierajúci sa o veľkú moc vojenskú.

V XVI. storočí, počas tureckých bojov, keď zemani a iní obyvatelia krajiny hľadali útočište medzi múrami baňských miest, ktoré boly sa v tom čase opevňovaly, nie veľmi rady ich prijímaly medzi seba a nechcely, aby sa medzi nimi osadili, alebo si dom kúpili, vystavili. Žaloba žalobu doháňala, ale bez výsledku, až do spomenutej doby Nemci sa bránili.

Táto nemecká zatvorenosť od vonkajšieho sveta a k tomu tie mnohé kráľovské výsady a svobody, ktorými obsypaní boli Nemci tak v Kremnici jako i v iných mestách, dopomohly týmto obyvateľom k veľkému majetku a pohodliu. Všade bolo vidieť vo všetkom prepych a pohodlie. Dnes začudovali by sme sa, jakým majetkom v tom čase vládli jednotlivci; len na príklad už spomínaný Stanko, ktorý mal ženu Nemku z Bystrice, jakým veľkým majetkom vládol, keď na Stanka bol prenesený Jungovcov majetok, cenený na 50 tisíc dukátov, a k tomu ešte iné rozličné veci. A toto je nie jediný prí-

klad o bohatstve v tom čase obyvateľov baňských miest; takých bolo dosť.

Prajné okolnosti vedeli vyúžitkovať nielen obyvatelia Kremnice, ale i sama mestská správa. Začiatkom XV. storočia mesto toto vládlo značným majetkom, ktorý sa s roka na rok veľadil, ba tak zmohutnel, že máloktoré mesto v tom čase mohlo sa vyrovnať Kremnici. Z toho majetku zostalo mestu i na naše dni. Tieto prajné okolnosti dovoľovaly obyvateľstvu mesta, že mohlo zčiastky dobrovoľne, zčiastky ustálenou daňou prispievať na všeobecné potreby mesta. Z takých peňazí udržiavaly sa zámok a kostol, jako i mestské školy. K tomu povinní boli prispievať majitelia baní a baňských mlynov, jako i mincovňa a jej robotníci z čistého dôchodku; ďalej remeselnícke cechy, ktoré vlastne len prekážky robily inej národnosti remeselníkom a medzi seba len Nemca pripustily; ďalej kupci s vínom, sládkovia, majitelia domov, menovite obyvatelia vnútorného mesta, takzvaní „ringbürgeri“, ako i iní ľudia zo svojho dôchodku. Z týchto spoločných príspevkov udržiavaly sa verejné budovy a školy mestské, jaké mala Kremnica v rokoch 1528—1674. Takto mohol povstať zámocký monumentálny kostol, ktorý pravda nebol hneď v tých rozmeroch stavaný, v jakých ho dnes vidíme, a ktorý na konci XV. storočia mal byť v gotickom slohu zväčšený a pretvorený, ku cti sv. Kataríny zasvätený. Vôbec počiatky cirkve katolíckej v Kremnici nedajú sa s určitosťou zistiť. [1])

Z týchto istých spoločných príspevkov povstala i niekedy krásna kamenná socha sv. Trojice na námestí, ktorá i po opravovaní začiatkom deväťdesiatych rokov nikdy viac nedostala svoju pôvodnú podobu, v jakej kedysi bola vybudovaná.

Pozdejšie povstal na námestí krásny dvojvežový kostol farský, ktorého smutné dejiny dosiaľ žiaľom naplňujú každého staršieho Kremničana, a nerád ani o tom spomína, lebo žiaľ a smútok rozrýva jeho srdce, kedykoľvek počuje o tomto chráme spomínať. [2])

---

[1]) Chrám zámocký bol v tom čase stavaný, do ktorého hodnoverné zprávy nesiahajú; ba ani sa nevie, v jakých rozmeroch alebo slohu pôvodne bol stavaný. Schematismus Dioecesis neosoliensis pro anno 1893, str. 51, má nasledovné: „Ant. Par., erecta circa annum 1200. Matriculas habet ab anno 1674. Ecclesiae: Arcensis ad S. Catharinam V. M., erecta circa annum 1250, Xenodochialis Slavica ad S. Elisabeth, erecta saec. XIII, et PP. Franciscanorum, erecta 1658; ac Sacella: S. Andreae, exstitit iam 1260, S. Annae, erectum 1773 et in Monte Calvariae, erectum circa annum 1450.

[2]) Krásny dvojvežový kostol stál na námestí neďaleko mestského domu. Na sklonku roku 1879 počal sa pukať. Príčina pukania bolo otrasenie pôdy v baniach, a tak na jar roku 1880 bol odpratavý. Na tomto nešťastnom mieste viac ráz bol prestavovaný kostol, jako to bolo vidieť v zime pred Vianocmi roku 1898, keď posledné zbytky krypty a základy veží úplne odstránili, že tu boly už i predtým iné staré staviská,

Avšak, jako dobre vieme, že nič pod slncom večne netrvá, ani bohatstvo, ani sláva, ani nijaké majetky, všetko podlieha premene času; ba ani tie mnohotisícleté skaly nemajú pokoja. Takýto a nie inakší osud zastihol i Kremnicu. Starodávne bane, ktorých počiatky nik nevie určiť, počaly pomaly klesať. Mesto pozdejšie málo staralo sa o svoje bane; nových podnikateľov nebolo, ktorí by boli nové baňské ložiská otvorili; staré bane boly zčiastky už mnohostoročným dolovaním vyčerpané a zčiastky vodou zatopené, zisk pri baniach bol malý — hrozil teda všeobecný úpadok. Ale keď roku 1872 VIII. zák. čl. zrušili starodávne cechy a ich práva a súčasne vstúpil do života zákon o svobodnom prevodzovaní remesiel, jako-tak oživly zase remeslá a kupectvo. Pozakladaly sa niektoré malé závody, ktoré ovšem ani zďaleka nedoniesly zlaté časy pre Kremnicu, v jakých sa nachádzala v stredoveku.

Konečne keď Kremnica roku 1882 striasla sa storočného, pre ňu neprajného processu s lesným árárom a prisúdili jej 17451 jutier hôr, stvoril sa nový prameň dôchodkov pre mesto. I dali sa hneď do obnovenia zámockého kostola a do stavania nových elementárnych a meštianskych škôl.

Že baňské mestá v dobe svojho rozkvetu maly veľké majetky a mnoho ráz i sami králi uchádzali sa tu o pomoc, vysvitá i z toho, že kráľ Žigmund roku 1429 dal do zálohu Kremnici sedem obcí, ktoré konečne i zostaly jej majetkom.

Okolie a poloha Kremnice je vŕškovatá, zväčša skalnatá, a preto i málo úrodná. Kremnica oproti severným vetrom chránená je horami a viacej proti juhu obrátená. Povetrie je zväčša chladnejšie, než na otvorených rovinách hronských, kde jar skorej zavíta aj o 14 dní než v Kremnici. Obyvateľstvo pre macošskú polohu kraja od nepamäti sveta zaoberá sa najviac baníctvom, len v posledných časoch i toto už tak nekvitne, jako niekedy. Kremnické bane sú také staré, že sotva sa najde historik, ktorý by vedel určite udať dobu, v ktorej prvý raz sa tu počalo dolovať. To sa dá len mysleť a hádať, ale určite zistiť nie.

Samé mesto Kremnica leží v kotline, kde na severo-východ dvíha sa kopec, a preto i námestie a bočné ulice nie sú rovné a pravidelne stavané. Námestie jako-tak tvorí síce nepravidelný štvorhran, keď možno tak určiť na takej polohe, na jakej rozkladá sa Kremnica.

V základnom kameni pod ľavou vežou našli malú, niekoľko grammov ťažkú zlatú platničku s nasledujúcim nápisom:

HONORI DEI PARÆ IN CÆLOS ASSVMPTÆ SENATVS POPVLVSQVE.

Pod pravou vežou má byť podobná zlatá platnička, ale zostala nevyhľadaná:

FIAT PAX IN VIRTVTE TVA ATQVE ABVNDANTIA IN TVRRIBVS TVIS. PSALMÓ. CXXI.

Čez mesto pretekajú dva nepatrné potôčky, z ktorých jeden počiatky berie na severo-východe, pod hraničnými vrchami zvolensko-tekovskými, a preteká čez Zvolenskú dolinu; spoja sa v Dolnej ulici s iným potôčkom, ktorý má na severo-západe svoje počiatky, a tak spoločne ako jeden potok tečie južnou dolinou dolu a neďaleko Tek. Sv. Kríža vlieva sa do Hrona.

Vnútorné mesto ešte dosial je zčiastky múrami ohradené, ktoré nepadly v obeť času. Z jeho niekdajších starých brán stojí dosial takzvaná Dolná brána — dvojitá, totiž vnútorná, omnoho staršia, než vonkajšia, viacej k východu obrátená. Vnútorná brána mohla povstať na konci polovice XV. storočia, keď Kremnica počala sa opevňovať oproti častým vpádom husítov a iných nepriatelov, kdežto vonkajšia brána povstala v prvej polovici šestnásteho storočia (1539).

Na vonkajšej bráne mesta sú rozličné odznaky zvonku i zvnútra. Tak zvnútra videť po oboch stranách dve ľudské poprsi, totiž muža i ženy zo vznešeného rodu, polovypuklá kamenárska práca, na okrúhlom kameni, okolo ktorých podobizní je letopočet 1539. S vonkajšej strany asi viac než v polovici brány, nad zatvoreným balkonom, vykresaná je podobizeň sv. Kataríny, patronky mesta, ktorý odznak len nedávno bol farbami pomaľovaný. Takýto asi odznak sv. Kataríny panny a mučenice má Kremnica na svojich starších mestských pečatiach, len v novšej dobe označuje to polkolom, jakým maliari označujú svätú pannu.

Na spomenutej vonkajšej bráne v najnovšom čase zamurovali po oboch stranách zvonku kamenné platne, ktoré pochádzajú z porúcaných už brán mesta a ktoré sem-tam rozmetané ležaly. Na platniach týchto videť rozličné baňsko-hutnícke nástroje, totiž: čakany, grace, kladivá, háky, uhelnice, kompasy, vidly a rozličné sochory, potrebné pri prácach hutníckych, jako i dve sošky po bokoch, predstavajúce baníka a hutníka. Takéto odznaky, majúce napodobnené slnce, mesiac a hviezdy i iné odznaky, zamurované sú za mincovňou v ulici, na nepatrnom mestskom stavisku, pochodiace bezpochyby z niekdajšej tamejšej brány, ktorá je už dávno odstránená.

Zo starších stavísk, pochádzajúcich zo XIV—XVII. storočia, ešte niektoré podržaly aspoň čo-to zo svojej starobylej pôvodnej formy. Tak na pr. dom pod číslom 36, na svojej zadnej čiastke, v súsednej ulici s mestkým domom, oproti bývalým starým školám, v ktorých teraz bývajú mestskí sluhovia, má v uhle zvonku zamurované dva okrúhle, chlebom podobné kamene, a okrem toho pod úzkym oblôčkom čudnú hlavu s velkými ušami, podobajúcu sa viacej svinskej než ľudskej. O tomto dome hovorí ľudové podanie nasledovne:

V dávnej minulosti, pred niekoľko sto rokami, keď v Kremnici a okolí panoval hlad, bývala v tomto dome bohatá pani, majúca všetkého hojnosť. Ľud trpel mnoho, hladom týraný, a preto prosil paniu o chlieb, aby nezahynul, ale ona bola skúpa a nemilosrdná, nepovšimla si prosby ľudu a radšej svoj chlieb hádzala pred svine, než by bola dala hladujúcim. Rozhorčený ľud nad jej nemilosrden-

stvom preklial ju, aby sa jej chleby na kamene obrátily a ona aby po smrti chodila so sviňami žrávať. Hlad pominul, a v krátkom čase umrela i nemilosrdná paní. Po smrti vídavali ju vraj ako nejakú potvoru chodiť žrávať so sviňami. A tak táto povesť má byť v týchto znakoch na dome tomto zvečnená.

Takýchto starších domov je v Kremnici viac. Taký je i pána Križkov, pochádzajúci z druhej polovice XIV. storočia, jako i niekdajší dom Stanislava Vilhelmovičov na námestí, v súsedstve s mincovňou, ktoré ovšem viac-menej podľahly už rozličným novotám.

Len dve otvorené doliny má Kremnica, totiž s južnej strany tiahnucu sa na severo-západ, ktorá otvára sa v hronskej doline vyše Tekovského Sv. Kríža a tiahne sa hore až do Turca; a druhá oveľa kratšia je so severo-východu, ktorá sa počína pod pohraničnými zvolensko-tekovskými vrchami.

Kremnické ulice sú nepravidelne stavané, jako som už spomenul. Jest ich viac, a v najnovšom čase (roku 1896) dostaly nové tabulky s maďarskými názvy. Väčšie sú nasledujúce: Dolná, Horná, Probnová, Zvolenská (Sohlergrund), pod Rendbis (Rendwies), Najštift, Hundsmark, Cisárska cesta (Kaiserweg), Neugrund. Okrem týchto ešte niektoré osobitné pomenovania menších uličiek a ich jednotlivých častí, Šlaveg, Handelsštolna a iné. Pri najnovšom pomenovaní ulíc rozdrobili ich na nepatrné zlomky, ale staré pomenovanie ulíc i naďalej zostalo v pamäti ľudu, a tak rečeno nik nevolá ich dľa novšieho pomenovania. Ujlaktér, Arany forgács-utca, Városház-utca atď.

Pri popise roku 1890, dňa 31. decembra, zaznačeno bolo v Kremnici 468 domov, súcich k obývaniu, v ktorých napočítali 4222 obyvateľov. Z týchto zapísano bolo: 2210 za Nemcov, 1485 za Slovákov, avšak v skutočnosti, dľa hodnoverných zaznačených zpráv, bolo do 18 sto Slovákov, 428 za Maďarov, 13 za Čechov, 4 Rumuni, 3 Francúzi, 7 Talianov.

Roku 1880 bolo popísano 3963 duší, z ktorých bolo 1807 mužov a 2156 žien.

Dľa náboženstva Kremnica mala roku 1890 rímskych katolíkov 3219, gr. kat. 7, ev. aug. vyznania 748, hel. vyznania 39, unitárov 5 a 204 židov. Obyvateľstvo terajšej Kremnice, ako vidno, je miešanina. I dnes ešte má Kremnica vyše polovice nemeckého obyvateľstva; no veľmi mýli sa ten, čo dosiaľ drží Kremnicu za mesto nemecké; bola ona kedysi ním, ale je už viacej nie. Kremnica napriek všetkej a všemožnej maďarisácii úplne sa poslovenčí. Tomu nezahatia cestu ani školy, ani nijaké maďarisačné spolky; Boh, pán neba a zeme, riadi osudy jednotlivcov i celých národov, a od neho závisí všetko. Rýdzich Maďarov je tu veľmi málo, a tí, čo sa dali roku 1890 a i teraz zaznačiť, sú úradníci a Židia, tedy živel cudzí. Také dáta nie sú hodnoverné a nijak nezodpovedajú pravde; tým len klamú seba i svet.

Pospolitý ľud slovenský nosí sa dľa svojho rodného kraja, z ktorého sa sem presťahoval; pravda, toto platí len o starších; mladšie

pokolenie sa panští a lepí na seba nepotrebné mu veci, ako nejaká opica.

Slovákov, menovite zo Zvolenskej stolice, ktorých tu z roka na rok pribúda, kremnickí Nemci bez rozdielu kraja volajú „Králičanmi" (Kraliker). Títo zaujímajú domy okolo Kremnice po vŕškoch a odkupujú ich pre seba od Nemcov. Pomenovanie Králičan pošlo ztadiaľ, že pri Kremnici bola vždy robota v horách okolo dreva, ktorú najviac vybavovali neďalekí obyvatelia z Králik, zo Zvolenskej stolice, a z ktorých prvý asi pred 30 rokmi osadil sa bol v Zvolenskej doline, istý Chmelík, a za ním počali sa sťahovať i z obce Kordíky, ktorých nárečie je to isté; potom dosťahovaly sa sem niektoré rodiny i z Harmanca i z inokiaľ a tu sa stále osadily. Tak pre všetkých týchto Slovákov povstalo spoločné pomenovanie Králičan.

Remeselnícka mládež, ako i sami remeselníci, sú bez malej výnimky Slováci. Menovite v najnovšom čase v dielni koželužníckej Alojsa Nikolaya pomocníci sú najviac Liptáci, Trenčania, Spišiaci a z iných slovenských stolíc. I súsedný Turec má tu dosť svojho podrostu z obojeho pohlavia, a tu sa niektorí i poženia a povydávajú.

Čo sa týka mluvy Slovákov v Kremnici, istý dialekt určiť sa nedá, bo sú tu z rozličných stolíc pomiešaní Slováci, ale veľkých odchylôk od spisovnej slovenčiny nebadať. I samé deti Kremničanov počínajú čisto slovensky hovoriť, napriek tomu, že v školách kremnických po slovensky nič sa neučí. Je to divné riadenie Božie!

V Kremnici jesto niekoľko spolkov a klubov. Dva peňažné ústavy, meštiansky a remeselnícky klub, spolok katolíckych tovarišov, kassíno, maďarský spolok, ženský spolok, hasičský spolok; okrem toho bane a mincovňa majú osobitné bratské spolky, kde robotníkom a nižším úradníkom sťahuje sa 6% zo zárobku na pensijný fond, ako i na lieky pre pád choroby.

Čisto náboženských spolkov je tu viacej, ktoré potrebujú len biskupské schválenie. Taký je najstarší spolok Mariánsky, potvrdený na začiatku päťdesiatych rokov biskupom Štefanom Moysesom; spolok sv. Anny; ružencový spolok vo všetkých troch chrámoch rozdelený, totiž v zámockom, v slovenskom a františkánskom. Najviac údov má kostol slovenský, počtom do 200. V tomto istom chráme je i spolok Božského srdca Ježišovho. Tieto posledné spolky vybavujú svoje mesačné spoločné záležitosti každú prvú nedeľu v mesiaci. Milodary a dobrovoľné príspevky vynakladajú sa k ozdobe chrámov.

(Pokračovanie.)

A. B—y.

Pád Sodomy.

Spí hriešny národ, drichme ešte, chrapoce,
bárs slnko na obzor už vzošlo nádherne...
Že vôbec vzošlo, koľká milosť od Boha!
že svieti na brloh ten hriešnej hniloby
a puchu nepravosti, — svieti, nezháša, —
no vzchádza ovšem ľudu tomu naposled...
Spí hriešny národ po dni v hriechu prežitom,
po noci v orgiach toť prehajdákanej,
spí veľmi nebezpečným bezpečnosti snom.

V tých hriecha tmách bol ovšem malý jasný bod,
v tom bahne ovšem bol toť kúsok čistoty
a v hnilobe tej bolo zdravé jadierce:
to zbožný Lót so svojim domom, rodinou.
No nejasá tam už ni táto jasnota,
niet kúska čistoty, ni jadra zdravého,
len škrupina tam: dom, v ňomž býval zbožný Lót.
Niet Lóta tam, niet jeho už tam rodiny:
utiekli pred zhubou, Boh sám ich vyviedol
na hory útočištné, poslal do Ségor.
Čo ostalo? Tma číra, bahno samé, kal,
puch, hniloba a oná sirá škrupinka...
Spí hriešny národ, chrápe...
Razom, ajhľa, zatmieva
sa slnko, z diaľky temno podunieva hrom,
hľa, križujú sa blesky, rudnú nebesá, —
no Sodomít sa ešte vždycky neľaká:
Ech, iste búrka ide, aká chodí vše
i odchádza, jak prišla; po nej ostáva
len ochlad príjemný a vzduchu čistota.
Ach, jak sa mýli, klame biedny Sodomít...

Hľa: medzitým vždy tuhšie hromy rachocú,
vždy hlbšie rudne nebies slávna opona;
už, ajhľa, ulice i byty plnia sa
dusivou parou siry... Zdúpnel Sodomít
i zkašľal teskllivo a zdýchal zhlboka —:
Vzduch! Vzduchu viacej! vzduchu! — K oknu tacká sa,
vystrčí hlavu... A tam? — Úžas smrteľný
z vysadlých očí kmitá Sodomitových,
a v tvári bľadosť smrti —: Oheň... Odkiaľže?
Hach! s nebies rovno splýva v massách, prúdami,
sťa keby povetrie sa vzňalo plameňom,
nad hlavou Sodomíta strecha praskotá...

Plnia sa ulice už ľuďmi. Ale, ach!
kam kročiť? Žeravá sa láva rozteká
semotam zemou, — horí pôda pod pätou,

a všade vôkol oheň, oheň, oheň len . . .
veď s neba padá v prúdoch, avšak nie len ztiad,
i zo zeme, hľa, vzbĺka silno, pokerúc
sa vpára strela s výšin v pôdu smolnatú . . .

Ryk zúfalý sa nesie vzduchom, sírou páchnucím
— ryk, zadúšaný sírou a tým hroznejší —
z hrtanov biednych ľudí, hoviad splašených.
Ach! ratovať sa! Rata! Ale jako, kam?
Pod pätou oheň, vôkol všade oheň tiež,
nad hlavou oheň... Vždy viac rastie, rastie pohroma...
Čo lepší, strmhlav bežia k chrámu Bálovmu
roznietiť obeť hnevu, bohov ukojiť —
no darmo . . . Premnohí z nich cestou zhynuli:
zem pohltla ich, jasnou fakľou vzplanuvších;
iní však horko-ťažko dovlečúc sa tam,
čo vidia? Hori chrám, zem vôkol puká sa
a zíva tlamou . . . klesá chrám . . . sa skydol konečne,
pod sebou pochovav i modly ohavné . . .
Čo horší, zlorečia až ťažko . . . Stoná hrom . . .
Dom za domom a palác za palácom — v rum!
Brlohy ohavnosti, hriechu svedkovia
hľa, horia . . . prepadly sa — Stopy po nich niet...
Hľa, matka s nemluvniatkom k hrudi pripätým
za útočištným sliedi miestkom, ale, ach,
niet nikde ho, i stojí, — a jak stojí, vráz
sa vzňala fakľou — potom zmizla v priepasti . . .

Ryk zúfalý čuť, počuť: rata! kliatbu tiež,
vlas rve si rukou i tou i tou Sodomit,
hryzie si údy, škriabe lica, oči nechtami.
V zúrenie živlov znejú stony boľastné,
vzlyk zranených a ohňom kruto mučených,
i strašne zmierajúcich hrozné chrčanie.
I zíva, sipí priepasť, dujú vetriská,
praskocú vzbĺkle ohne, prepadá sa zem —
Ach, obraz predesný...
Už vôkol všade púšť.
Len Lótov dom, hľa, ešte zostal naposled,
no vidno: ten tiež hynie, hynie pomaly,
však ináč jaksi: tíško, jak by ľutoval
ho zeme, neba Pán a predsa zkaziť chcel
— veď nač by stál tu v púšti tejto prekliatej? —
tak tíško, útlo hynie, sťa keď umiera
keď zbožný smrťou ľahkou, sťaby zaspával:
hľa, tíško stlieva, stlieva, stlieva . . . popol už
len čirý, jemný stojí v celej podobe —
až zotlel . . . V tom ho vietor nežno podobral
a vzniesol vozvýš...

Všade pusto, ticho už
sťa v mohyle, len para dusná, puch a čad.
V to sipí, šumí valný príboj Jordána —
Niet Sodomy... S ňou padly i jej družky tiež,
či sestry: Gomorra, Adama, Seboim.
Kraj predtým rozkošný, toť hrozná, clivá púšť, —
i zalialy ju vody: v ťažkých dumách tam
sa stelie Mrtvé more — smutný pamätník...

Martin Sládkovičov.

BESEDA.

Zo starých časov. [1])

Prostonárodne skladal *Ján Lehotský.*

V.

Ráno a výprava.

Nad našou Lehotou
Slnce zasvietilo,
Kde-tu i zemianky
Zo spánku budilo.
Dnes sa veru pastier
Tiež ráčil opozdiť
A dovolil kravy
Neskoršie podojiť.
I deti za pecou
Už pýtajú chleba,
Pilne pokrikujú:
„Tato, dnes je voľba!"
By sa každý zeman
S postele poberal,
Na znamenie výstrel
Z mažiara zaduňal.
Tato ni výstrelu
Veľmi k srdcu nebral,
On sa len pomaly
S postele poberal.
„Veď sme Lehotskovci,
Urodzení páni,
Žobrač *filištínska*
Nech čaká za nami."
Zvoľna si natiahol
Čižmy, nohavice,
Zasiahol po britve
Do malej truhlice.
Celú tvár namazal
Mydlovým holivom
A takto sa obzrel
Za malým zemanom.
Martinko nehráva
Sa na také hračky,
Trocha sa naľakal
Tej zamydlovačky.
Mama s koláčikom
Naspech doskočila,
Malého zemana
Razom utíšila.
Keď sa štiblý zeman
Na hladko oholil,
K svojej polovičke
Milo sa naklonil.
Ona si nedala
Dva razy povedať,
I jej sa zachcelo
V deň voľby žartovať.
Zaliezla pyštekom
K jeho mäkkým fúzkam.
„Veru ťa, Janíčko,
Dnes vďačne pobozkám.
I vidíš, to jedno

[1]) Vidz Slovenské Pohľady 1900, č. 9, str. 434.

Sí ti ja nedám vziať,
Červenú šatočku
Na hrdlo uviazať."
Mile švitorila;
Nebola by dbala,
Keby tú šatočku
Do zajtra viazala.
Už i uviazala
A zas rozviazala
A ku pekným fúzkom
Zase zablúdila.
I boh vie, dokedy
By tak paškrtila,
Keby od hostinca
Diaľ bola bývala.
Ale zemanovi
Žalúdok dráždilo,
Bo z Famílinskeho
Vôňou zanášalo.
„Len tento jeden raz,
Môj milý holúbok,
Uväzuj chytrejšie
Ten červený šiatok.
Prepadená vôňa,
I všetky hostiny —
Ponáhľaj, anjelik,
Zadusia ma sliny.
Ako ja od zajtra
Na švábku navyknem,
Keď už od mesiacov
Na pečienke žijem?"
A keď si ho takto
Šumne pripravila,
Klobúk i s fokošom
Do hrsti podala:
„Pán Boh vám pomáhaj,
By ste zvíťazili,
Aby sme sa za vás
Nikdy nehanbili."

Takto vám to bolo
Temer v každom dome,
Nebolo tu slýchať
O žiadnej Sodome.
Zemani sú čisto,
Hladko poholení
A v šumných úboroch
Vkusne vystrojení.
Takto si zasadli
K bohatému stolu,
Zbojnícku pečeňu
Ujedajú spolu.
Ku pečeni patrí
Dobrý pohár vína:
Dnes iné nepustí
Iba tokajčina.
Kol Famílinskeho
Pestro vyzeralo,
Čo len živé bolo,
Sem sa dostavilo.
Pani sestry vozkom
Tiež polichotily,
Lebo koňom hrivy
Kvietím ozdobily.
Hlásnikovi prísne
Dilektor nakladá:
„Nože, pozor s ohňom!
Bo ti bude beda."
A keď si už takto
Chutne pohúľali,
Na reštaurácia
Sa pekne pobrali.
Ešte raz výstrely
Povetrie otriasly,
Malé zemiančatá
Na vivat skričaly.
Na hotové vozy
Svorne posedali
A do Mikuláša
Hurtom uháňali.

VI.

Dilektor.

„Stoj!" velí dilektor.
Družina zastala
Pred Horným Huštákom, [2])
S vozov soskákala,
Svojich kandidátov
Na plecia pobrala.
Na širokých pleciach
Siláka korteša
Dobre sa vyníma
I farcha Jánoša.
I Karol z Doliny
Rezko s koňa skočil
A famíl-bratovi
Na plecia vyskočil.

Na reštaurácie —
I dľa historie —
Stoliční správcovia
Si peškom nechodia.
Čo by nám povedal
Náš starý dilektor,
K nemu nechodieva
Peškom ani rechtor.
A my by sme mali
Náš kvet famílie
Pešky dať ustávať
Do reštaurácie?
I Szentiványiho
Rúče posbierame,
Krivého Mórica
V štichu nenecháme.
Čo by nám i riekly
Naše pani sestry?
Zažehnaly by nás
Ta na krížne cesty. —
A mali ste poznať
Toto pokolenie:
Boli vám to chlapi
Ako štihlé jedle.
Dva starí korteši,
Chýrni verbunkoši [3]),
Pri boku krivule
Zlatom vykladané,
Mentieky na pleciach
Zľahka zahodené,
Kalpaky orličím
Pierkom ozdobené,
Na bujných paripách
Dujú kameň vážne,
Na každý pád treba
Niečo vyparatiť
A odpornú stránku
Fígľom prekabátiť.
Dilektor na koni
Príkazy vydáva,
K dvom starým kortešom
Tak sa prihovára:
„Vy, konníci, vopred!
Pomaly, len krokom,
Ďalej tak zájdeme,
Nežli spešným skokom.“
Teraz už k pechote
Vľúdne prehovorí:
„Starí, mladí, rúče
Staňte do ‚štellungu‘,
Po dva a dva rúče
Hlavy do ‚richtungu‘.
Tie ťažké fokoše
Na vozoch nechajte,
Veď, ak na to príde,
Dostačia i päste.
Dolu Mikulášom
rezko si stúpajte
A tam toho ‚leja‘
Popod ruky berte.
Toľme sa dorúbať
Z toho tokajského!
Ten nám hanbu robí,
Hrom udrel do neho!
Nechže sa z vás nikto
Dáko nezatratí,
Bo bude pokuta:
Zemianstvo utratí.
Do teba, ‚Jačala‘ [4]),
Sto jeruzalemských,
By tvoj hlas prekričal
Všetkých filištínskych!
Ty, Imro Jančovie,
Si miškovský školák,
S tvojou maďarčinou
Si mi len za babrák.
Hoc je i v Miškovci
Pár tisíc čižmárov,
Ale to len páchne
Dáko slovenčinou.
Čo ústa otvoríš,
Tu ho máš, pltníka,
A akby najviacej
Z Klina plátenníka.
Doma keby ti tak
Za srnami chodiť —
Poľovníctvo na bok,
Dnes ty musíš robiť!
Vedel si s kumpanmi
Vinice oberať,
I z cigáň-pečene
Viechočku zavoňať.
Sadové výpravy
Nám boly hostinou,
Verne si sa delil
I s tou ovocinou.
Kočišom-furmanom
Zaobstaráš futráš,

V deň reštaurácie
Nech má kôň oldomáš.
Ani len jednému
sa nedaj doslopať,
Na zpiatočnej ceste
Musejú rozum mať.
To si Lehotskovci
Len môžu dovoliť,
Či vyhráš, či prehráš,
Pod forgom musíš byť.
Tú Beňadikovú
Čerti postavili,
Neďaleko hradskej
Žobrač osadili.
Na zpiatočnej ceste
Popri nej musíme;
Od Okoličného
Nechže nik nedrieme!
Bo ak Filištínski
Dnes bitku prehrajú,
Buďme prípravení,
Že pomstu hútajú.
Ak by sa im teda
Nás napadnúť chcelo,
Budú nás pamätať,
Zkade to udrelo.
Nechže vám tu potom
To srdce okraje,
A čo bude v ceste,
To nech fokoš smete.
Značko Katrenovie,
Úradník obzretný,
Na kežmarských školách
Dobre vybrúsený,
Vedel si Nemkyniam
I komplimentovať,
Ale ešte lepšie
Nemcov ponaberať.
Vojevodca si bol
Pri každej šarvátke,
Kde študent so šnajdry
Boli v dákej hádke.
Dobre ti pristane
Menta šnurovaná,
Nikto ver' nepovie:
„Je mi to za pána!"
To sú ale všetko
Len pobočné veci,
Na to málo dajú
V sklenkovom hostínci.
Pred tvojou ženičkou
Sa vždy vystatuješ:
„Ja uhorský zeman,
Čo ma dopaľuješ!
Od našej Lehoty
Ďaleko po Gombáš:
Takého ty chlapa,
Žena moja, nemáš."
Nechže sa dnes splní,
Čo si ozaj v stave,
Velikú úlohu
Sverím tvojej hlave.
Nech sa dnes dokáže,
Že si nie len zeman,
Na svojej postati
I hodný Lehoťan.
Pohnul si rozumom,
Dobre si vyhútal,
Že si i sedliaka
Do belások vopchal.
I šatka červená
Na hrdle sedliakom
Skoro tak pristane,
Ako Lehoťanom.
Ak by to len predsi
I na vóta došlo,
Nespusťže si s očí
I sedliakov do sto.
Nechže nám nechybí
Ani ten poddaný,
Čo je na zemana
Na dnes povýšený.
A teraz daj pozor,
Čo ti ja to poviem:
Nepomýšľajže si,
Že to len žartujem.
Na voľbišti v predu
Si hrdo zastaneš
A ľavou rukou sa
V ľavý bok podopreš;
Pravicou si pyšne
Vysukuj fúziská,
Nech nás rešpektuje
Bedač filištinská.
A vy, jurátuši,
Tiež nezaháľajte,
Učte sa od starých
A tiežtak pískajte.

Boľo Matejovie,
Pilne študiruješ,
Ako hodný jurát
Že si zaharcuješ.
Ty, Vilo Danielkin,
Vysoko nerúbaj,
Záložné listiny
Mamičke nestrúhaj.
Nám to nepristane
I od famíl-brata
Za červavú bryndzu
Zabrať hory, gruntá.
Peter Ďuricovie,
Jurát roztomilý,
Lenže ti dievčatá
Hlavu pomútily.
Boľo Ďuricovie
Tiež mnoho sľuboval,
Keby mu hrom nebol
Modzgy pootriasal.
A ty, jurát Gido,
Čertovicou blúdiš,
Do paroma, veď sa
Len v Brezne neženíš?
Nezabúdaj na to,
Že si ty Lehotský,
Hanbu že nám nerob,
Nechoď na prístupky.
Dolfa Elekovie
Juráta nevidno.
Kdeže je to prošťa?
Mi je trošku divno.
Ak sa nedostaví
Do reštaurácie,
Môže sa poberať
Von z našej stolice.

Oživlo družinou.
Svojim kandidátom
Niet konca „vivatom".
I výkrikov búra
Pomaly utíchla,
Každý si pomýšľa,
Čo ten s toho faka
Za ‚prácu' spomína?
„Keď Lehoťan hory
I vrchy preborí —
Čože nás po hračke?
My zkúsení v pračke!"

VII.

Vjazd.

A teraz, Jožo náš!
Kúšajže vopred nás!
Veselú Huštákom,
S Rákóciho maršom —
Dolu Mikulášom.
Piťo náš si ‚husľu'
Ku brade pritláča,
Za našou konnicou
Zádumčive kráča.
Len čo ho to tlačí?
Zdalo by sa, báťa,
Že vás var' neteší
Sladký bozk dievčaťa?
Nie mu je na ume
Tá jeho milenka,
Jeho veľké oko
Hľadá ‚zástavníka'.
Chýrny náš zástavník
Sa zriedka usmieva,
On o celú hlavu
Nad všetkých vyčnieva.
Rovný mu vo výške
Iba Pongrác Dino.
Starí oni známi
Ešte od verbunku,
Neraz mu ponúkal
Janík [5]) svoju ruku;
Na reštauráciach
Vedno bojovali,
Úprimne, srdečne
Vždycky sa kochali. —
Piťo náš, starý náš,
Predsa príčinu máš,
Že tak úzkostlive
Za Janom vyzeráš?
Čo by zo mňa bolo,
By Jana nebolo?
Moja ‚milá husľa'
By zo sveta zmizla.
Veď keby nebolo
Tej reštaurácie,
Nebolo by treba
Jeho protekcie. —
Na Janových pleciach,
Ani čo by v sedle,

Sedí sebe Jánoš
Ako pápež v kresle.
Sedí si on hrdo,
Povedzme umele,
Na výsledok myslí
Pokojne, vesele.

VIII.

Voľbište.

Valí sa družina
Dolu Mikulášom,
Bolo sa podívať
Týmto pár sto chlapom.
Razom si zastali
Pred stoličným domom,
Z oči v oči stáli
S odporným táborom.
A teraz už takto
Jedným hlasom hlása,
Až sa stoličný dom
V základoch otriasa.
„Nechceme Kyseľa,
Hrom mu do matera,
Napime sa kávy,
Vivat Szentiványi!“
Krik-poplach sa strhne
A odporná liga
S veľkým strachom cúvne.
Hej, bolože na čom
Svetu oči pásti,
Ako Lehoťania
Zatínali pästi.
Ako by na povel
Päste sa dvíhajú,
Na odporný tábor
Tuho dobíjajú.
A keď už fokošom
Opovrhovali,
Tvrdými päsťami
Si len cestu drali.
Ale odporníci
Tiež nezaháľajú
A zvarikami nás
Husto poctievajú,
Že kde-tu i jeden
Do nosa zavadil;
Takýto sprostý žart
Nás nič nepomýlil.

I nebolo počuť
Iba strašný rykot
A od ťažkých pästí
Dunel temný buchot.
Netrvalo dlho,
Za krátky Otčenáš,
Milý mocný Bože,
Filištínskych nemáš.
Rozprášená liga
V štyri strany sveta,
Kyseľ vraví v žiali:
„Po mne je už veta!“
Pokúsil sa sbierať
Družinu rozbitú;
Vyvábiť nemožno
Nikoho z úkrytu.
Hladko si už teraz
Naši hlasovali,
O sedliacku pomoc
Už teraz nestáli.
Kyseľ Janko z diaľky
Odvážil sa k hrozbe, —
Čože to platilo,
Keď už bolo pozde.

IX.

Po voľbe.

Za Janovým chrbtom
Sa ‚husľa‘ spasila,
Celá bez úrazu
Z víchrice vyviazla.
Teraz si už Piťo
Komódne odfúkol
A do ‚milej husle‘
Nový život vdýchol.
Nakonec, starý náš,
Ktorúže nám zahráš?
Víťazom *od zeme!*
A potom zmizneme.
Schytralé Židovky
Krámy otvárajú,
Vytučené telá
Na obdiv stavajú,
Úslužne núkajú
Urodzeným pánom:
„My Štéslova firmy
S fajnovým tovarom —
Nakže sa im pháči

Urodzehní pháni."
„My od Knoblauch fhirmy,
Máme thohvar frišný —
Máme i pharthéky,
Železy i kefy,
Hodvabné pamokhy,
Z nohavice štofhy."
I páni mešťania
Sú k našim zdvorilí,
Keďže svoje cechy
Hotovým platili.
Radosť mal velikú
Janko Sokolovie,
Lebo on víťazil
S Mariškou Sklenkovie.
Bol vám to mládenec,
Nebolo mu páru,
Za Szentiványiho
Bol by dal i hlavu.
Janíčko s Marieukou
Tak kortešovali:
Po reštaurácii
Spolu sa pobrali.
Že si Filištinskí
Zastali odporom,
Dosvedčí voľbište,
Posiate tovarom.
Corpora delicti
Jasne dokazujú,
Ako Filištinskí
Rytiersky harcujú.
Najdeš tam zlámané
Zástavy, fokoše,
Šilá a šprnálov
Za hodné tri koše.
Čacher-Žid nechybel
Od reštaurácie,
Ten vám všetko kúpil
Bez licitácie.
A vzácnejší tovar
Židia nenechali.
I zdrapy z mentieky
Do mechov popchali.

X. Piťov výlet po rokoch v Orave.

V úctivosti on mal
I peknú Oravu,
Sem on rád chodieval:
Tu mal milú Evu.
Veď čože mal robiť.
Liptov dal chlieb-soli,
Zažiadalo sa mu
Oravienky vody!
Od revolúcie
Prešlo mnoho rokov,
Čo už starý Piťo
Nechodil Brestovou. [6])
Keď sa z domu rúšal,
Takto si pomýšľal:
Keď je už v Liptove
všetko prevrátené,
Azda je v Orave
Pri starom nechané.
Ale čo tu zkúsil!
Ako sa zarmútil,
keď na vrch Brestovej
Mu financ zastane,
V peknej tajtíkovej
‚Panenský' odhádne. [7])
A v Dolnom Kubíne
Je prednosť nemčine,
Tu každý tretí dom
Sa pýši orlíkom,
Tu Stempel-Verschleissom,
Tam Trafik-Verkaufom,
Len hotovým grošom
Poslúža Slovákom.
Tak tento svet beží,
Samý ‚špinát-wächter'!
Ulicou sa hemží
Amtsdiener, Beamter.
Všetko s dajč nápisom —
Oddal by ich čertom!
A v Panskom hostinci [8])
Už nemáš Borsíčky.)

Bola to novina,
Keď sa Piťo zjavil,
Zblízka i zďaleka
Zeman sa dostavil.
Kubínyi, Szmrecsányi, [9])
Balgha i Csaplovic —
Verabože nikdy
Nechybel dobrý vic —
Országh, Meško, Zmeškal,
Boldko „Nezameškal", [10])

Medvecký, Thuránszky,
Tholt, Monyak, Divéky
Nezabudli doma
Tajtíkové fajky.
Múde [11]) tým panenským
Do tuha nabité,
Fumigujúže ťa,
Milý márny svete.
I Medzihradskovci
Sa tu dostavili;
Hľa, akí sú pyšní,
Že bez husiel prišli. [12])
Zastúpení sú i
Zemani de Záskal,
Od veľkej radosti
Škrabák Ondro zaspal.
Ostatní videli,
Že to nie od veci —
Neostal ver' doma
Ani pán Trnkócy.
Lehotskí Abaffy
Tiež nepokazili,
Pri reštauráciach
Vždycky víťazili.
Klinovský, Dedinský,
var nezaháľajú?
Perlistým vínečkom
Si smäd zaháňajú.
I Vilček z Podvlka
Rozkáže ‚kožucha', [13])
Keď mu Piťo zahrá
Horniacku do ucha.
Ó, Przenko Žerotín
Za čo by to nedal,
Keby našich starých
Bol za živa poznal
Všetko ide hladko,
Všetci sú veselí:
‚Kožuch' a trávnice
Dodávajú sily.
To i Piťo badá,
Lebo mu do „husľa"
Banknota dopadá.
„Aká je to bájka:
‚Orava, Orava,
Celá si boľavá' . . .
Sú len prázdne slová!
Budem sem chodievať,
Mojou husľou hrávať."

Ešte mnoho rokov
Chodieval Brestovou,
Zakaždým ho garda
Úprimne prijala.
Jeho šťastie bolo,
Že dosiaľ trvala.
Len jednomu v ceste
Priveľmi zavadzal;
Lebo mu závidel,
Že čosi zarábal.
Po mene poznáte
Prišelca krčmára,
Schytralého Žida,
Toho Tyrolera.
I teraz ho v srdci
Lakomosť zožiera,
Že sa Bajči Aduš
S štrimfľou nepoberá.
Hlavy číta, špekuluje,
Niekto ešte mu chybuje;
Všetci ďasi vedia,
Že tak pozde chodia.
Uželel by i Nováka, [14])
Nášho ‚dobrého Slováka',
Desiatich nahradí Platby,
Je to rébach, čo ten platí.
Krivonos len hlavou krúti,
Bo mu králik v hlave vrtí. [15])
„Nedbám, keď ho odvolajú,
Receptom pozabávajú.
Basu má na mysli, [16])
Na mňa nepomyslí;
Nemá sa ani do ferble.
Je po mojom kartengelde."
Vychodí i dennica,
Ešte zuní trávnica.
Boly časy, boly,
Ale sa minuly —
Po maličkej chvíli
Chlapi sa tratili.
I hudba utíchla,
Stranou odpočíva
‚Moja milá husľa'.
Iba jeden ostal
Z tej krásnej družiny,
Lojzko je posledný,
Bol si vždy dôsledný.
„Hej, kellner! Hej, kellner!
Hlási aťamešter,

Nenos ešte ten môj kabát,
Vypijem si s Piťom ‚kávát'“ [17])

XI. Piťove žiale.

Počujmeže teraz
Pri tej ‚béla kávát',
Čo bude náš Piťo
Lojzkovi vyprávať.
Živo šla beseda,
Hovor sa rozprúdil,
Pritom všetkom ale
Starý Piťo smútil.
Náš ‚patikuš' badal
Hneď túto nehodu:
„Povedz mi úprimne
Var' mals' včera škodu?
Nahradím ti, Piťo,
Nakoľko mi možno;
Zahoď planú vôľu,
Pri mne je nic smutno.“
„Oj, Bože uchovaj,
Na to ja nemyslím,
Čo som si zarobil,
Na tom pristať musím.
Je to celkom iné,
Čo mi srdce sviera,
Ale, vera Bože,
I hlas mi zamiera.
Od pätnástich rokov
mnoho sa zmenilo,
Bohužiaľ, riecť musím,
K dobrému neviedlo.
Zbadal som ja včera
Velikú trhlinu,
Mnohí chybia z gardy,
Pomaly vyhynú.
Kde najdem náhradu?
Jak sa dostať k mostu?
Veď moje trávnice
Darmo hrám podrostu.
Živil som sa roky
Z milej Korytnice, [18])
Blaškovič neľúbil [19])
Tie naše trávnice.
A to všetko preto,
Že sme vraj v Martine
Zahrali Slovákom
V matičnej dvorane.
Pomstva chce obete,
Mne zapadlo slnce —
I ja že som panslávI
Ber sa z Korytnice.
Gemerský, Rakovský [20])
Ma neobránili,
Blaškovič a iní
Ich prehlasovali.
Liptovský zemane,
Bol bys' to pomyslel,
Že by tvoj muzikant
Svetom prchnúť musel?
Hoc ma z Korytnice
Špatná zlosť vyhnala,
Ale môjho ducha
Predsa nezlomila.
Vyhnals' ma, Blaškovič,
Z milej Korytnice —
Dokiaľ len budem žiť,
Budem hrať trávnice.
I nad mojím hrobom
Vetry ich zahudú,
Nezhynú trávnice,
Kým Slováci budú.
Trávnice môj pomník,
Stálejší než kameň,
Budú žiť naveky —
Až na veky Ameň! —
I nebolo dobre,
Zemianstvo ochladlo,
Ja, bojkottovaný,
Nebol viac hľadaný.
Do velikej núdze
Prišla moja banda,
Prstenky, hodinky
Po kuse zakladá.
Všetko, čo len bolo
V akej-takej cene,
Zašpacírovalo
Rovno do záložne.
Husle, basu, cymbal
sme nepoškvrnili —
Ak i to založiť,
Skôr by sme pomreli.
Len jeden kreditor
nepoznal milosti:
Daňový úradník
Vopchal do nás prsty.
I vera popísal

Husle, basu, cymbal,
Na tom našom bydle
Len klarinet nechal.
Že by sme si na ňom
vraj vypiskuvali
A od dlhej chvíle
Ním hlad zaháňali.
Výš jednoho roka
Vystavení psote,
Modliť sa navykli
V takom dlhom pôste.
I keď sme už boli
V najväčšej úzkosti,
Zjavil sa nám anjel
I v tejto neresti.
Moji dva kmotrovia [21])
Nedali sa sklátiť,
Bande dlhy ticho
Ráčili zaplatiť.
„Ó, milý Jézušom! [22])
Moji starí páni,
Kde ste sa podeli?
Ja tu bez ochrany."
Keď si takto Piťo
Žiale povylieval,
Jeho pošmurnú tvár
Trpký úsmev ovial. —
Náš ‚patikuš' Piťu
Pokojne vyslúchal,
Ale v svojom duchu
Sa ver' pozamýšľal.
Oj, beda, prebeda,
Je ten svet zmotaný,
Ako sa len všetko
Novej móde kloní!
(Dokončenie.)

---

[2]) Horný Hušták, predmestie Liptovského Sv. Mikuláša.

[3]) „Verbunkoši" — toto slovo tu nevyznamenáva pochop, ako by títo snáď boli bývali vojaci od „verbunku"; boli to ľudia, ktorí počas reštaurácie majstrovsky naháňali zemanov do tábora svojich kandidátov, a preto v tie časy prezývali ich „verbunkošmi".

[4]) „Jačala". Bol to Ján Lehotský Bartolomej, ináče i Bartošom zvaný. Bol povestný pre svoj nadobyčajne zvučný bassový hlas. Za panovania Martina Szentiványiho, liptovského hlavného župana, bol „Jačala" prvý, ktorý v stoličnej kongregácii ohlásil sa proti maďarčine. Nech sú tu jeho slová na pamiatku zaznačené: „Pán brat! Pán fujišpán! Po čože sme to sem prišli, keď ku nám v nesrozumiteľnej reči rozprávate? Hovorte po slovensky, aby sme všetci tu prítomní rozumeli, keď predsa ide o našu kožku."

[5]) Janík dôstojník, kommandant od verbunku.

[6]) Brestová, strmý vrch medzi Valaskou Dubovou a Jasenovou, v stolici Oravskej.

[7]) Panenský je samorostlý dohán.

[8]) Panským hostincom preto nazvaný, lebo patrí Oravskému panstvu.

[9]) Szmrecsányi, Tholt, Thuránsky, Plathy a Lehotský — rodiny od dávnych časov v Dolnej Orave obydlené, a všetky pochodia z liptovských rodín. Adeodat Plathy umrel ako starý mládenec v Kubíne, a bol assessorom pri bývalej oravskej sedrii. Tak vymreli tu i Thuránskovci. Ostatný bol Vendel Thuránsky, advokát v Dolnom Kubíne. Z ich rodiny bola i manželka básnika Sama Chalupku, Eufrosina Thuránska.

[10]) „Boldko Nezameškal". Bol to Meško Boldo z Horného Kubína, trošku poučený, jednoduchý zeman, ktorý býval zemanom terčom zábavných vtipov. Mal tú vlastnosť, že všade, kde sa jedio, pilo, i nevolaný sa dostavil.

[11]) *Mád'.* V Hornom Liptove ešte okolo 1848. roku a menovite okolo Kráľovej Lehoty, bolo toto slovo bežné. Je to na držanie dohánu z ba-

ťaná mošna, ktorú naši kušnieri na mäkko vyrábajú. Bola tak vyrezaná, že 3—4 strapce, asi na $^1/_2$ metra dlhé, boly spojené s mošnou ako samorostlé; dva takéto strapce vykrojily sa zo zadných nôh, ostatné z podbrušiny. Tak sa mi zdá, že názov *múď* i v Liptove zanikol; v Dolnej Orave je cele neznámy, a tak sa mi činí, ako by sme od Maďarov boli prevzali *košťek*. Mne ten *múď* zostal podnes v živej pamäti, lebo ma, ako nezbedného chlapčeka, môj nebožtík otec neraz jeho strapcami vyobšíval.

[12]) Že bez husiel prišli — žartovná narážka na Medzihradskovcov, lebo sú vôbec muzikálni.

[13]) *Kožuch*, ‚rozkáže *kožucha*' — je staré, samorodné, do fliaš stiahnuté víno, ktorého fľaše v pivniciach od viacročného ležania oplesnejú, a také oplesnené v hostincoch pred hostí sa kladú. V Liptove som tohoto slova v tejto veci nepočul, ale v Orave sa užíva.

[14]) „Samko Novák dobrý Slovák" — tak hovorievalo sa o Samuelovi Novákovi, ev. farárovi dolno-kubínskom. Bol, ako je známo, osvedčeným národovcom, ale zato za celého svojho dlhého požehnaného života i v zemianskych kruhoch obľúbený a hľadaný. Medzi nimi tie slová prešly do príslovia: „Samo Novák dobrý Slovák!"

[15]) Králik, dolno-kubínsky lekárnik. Tu vo veršoch prichodí ako Lojzko, Aťameštcr a patikuš.

[16]) „Basu má na mysli". Králik bol človek v spoločenskom živote vždy živý, zábavný a obľúbený. Za oných časov, hoc pre svoju mladosť i nemohol sa počítať medzi starú gardu, pomohlo sa tomu tým, že zvolila si ho za čestného člena, a bol ako taký k starej garde prináležajúci, ktorá bez neho nič nepočínala. Keď už prišiel do dobrej vôle, tu i tu v bande i zahral na basu.

[17]) „Kávát, béla kávát," boly Piťove bežné slová. Známo bolo, že starý Piťo asi od začiatku 40-tych rokov nepil nijakého nápoja, a keď na dlhých nociach zabával hostí, nepožíval iného, ako bielu kávu. Jeho bežné slová boly: „Pán hostinský, prosím béla kávát," a nakoľko mi je známo, ani jeho synovia, ktorí ho prežili, Šándor a Gusti, nepijú.

[18]) Korytnica, kúpeľ v Liptove.

[19]) Blaskovics, z Dolného Uhorska, býval hosťom v Korytnici a hneval sa na Piťu pre slovenské piesne.

[20]) „Gemerským" volajú Jozefa Szentiványiho, bývajúceho v Liptovskom Sv. Jáne. Známy je ako človek dobročinný. Je majiteľom Štrbského Plesa a dnes už vo vysokom veku. — Moric Rakovský bol z liptovskej Štiavnice — už nebohý.

V ten čas, keď starého Piťu z Korytnice „vyhrýzli", boli krem Blaškoviča zjavne proti nemu tam na ten čas meškajúci Somsich a Kožuchovci, ale Blaškovič ako najzúrivejší rozhodol. Pritom všetkom, ako mi to rozprával Šándor, Piťov syn, Blaškovič sa s Piťom ťažko lúčil. Na „rozchodnú" dal si posledný raz Piťovi zahrať. Na trávniku na koberci ležiac a podopierajúc si rukou hlavu, počúval hudbu neobyčajne dlho, svoju dojatosť nechtiac dať na javo; ale darmo sa premáhal, lebo prezradily ho slzy, ktoré tisly sa mu z očú. Vstal s trávnika a preriekol: „Jó muzsikus Piťo, de mégis pansláv, az ebadta!" (Dobrý muzikant je Piťo, ale predsa len pansláv, psí syn!)

„Gemerský“ a Rakovský darmo sa usilovali s celou úprimnou výrečnosťou za Pištu zastať; ich dôvodenie, že Piťo je len muzikant z remesla, že je to jeho pluh, chlieb, a že tomu hrá, ba musí, kto ho platí, a preto že i jeho martinský výlet je ospravedlnený, — nič neplatilo, všetko darmo! Piťo musel z Korytnice odísť.

[21]) „Kmotrovia moji“. Jeden bol Boguš Szentiványi a druhý Ján Lehotský, ten istý, ktorý v poslednú reštauráciu zvíťazil s Eugenom Szentiványim.

[22]) „Ó, milý Jézušom!“ bývaly Piťove slová vtedy, keď mal myseľ rozrušenú. Ja viac ráz začul som ho ticho, viac pre seba samého, preriecť tieto slová. To bývalo, keď bol v hudbe hvizdom, nesúladným spevom alebo výkrikami vytrhávaný. Rozhodne neľúbil s nesúladným hlasom spoluhrať, čo, pravda, za jeho časov málo kedy sa pridalo. No terajšia mládež už bez tejto obyčaje zaobísť sa nemôže, a z toho potom len to vychodí, že je to už ani spev, ani hudba, ale mačacina. Valašský hvizd (na jednom palci) jeho ucho zniesť nemohlo, a v taký čas obyčajne „milú husľu“ nechal stranou ležať, ztratil sa a občerstvoval sa utiahnuto, nebadane svojou bielou kávou. Hudbu nechal druhému primášovi, čo ale dlho trvať nikdy nemohlo, lebo hneď chybel a bol od hostí reklamovaný.

Nebude snáď od veci, keď milému čitateľovi keď aj nie mnoho, ale nakoľko je mne známo, predsa porozprávam niečo o záhadnej povahe Piťovej a z príbehov jeho života.

Dľa udania jeho synov bol starý Jozef Piťo rodom z Veľkých Šarlúh, za ktorú obec vyslúžil i vojenčinu. Bol rím.-kat. náboženstva a s dvoma ženami sobášený. Prvá bola z Bátoviec, rod. Vereš, krčmárska dcéra, s ktorou mal 12 detí; druhá bola dcéra rím.-kat. učiteľa Felixa z Liptovskej Sielnice, vdova. Bol Piťo i pobožný človek, cifrované teremtetovanie bolo mu odporné, v taký čas si vždy spomnul na svojho „Ó, Jézusom!“

Pri Austrijcoch vyslúžil v Taliansku 12-ročnú vojenčinu, ztadiaľ prišiel do Mikuláša k veliteľstvu verbunku za prvého primáša. Nakoľko mi je známo, boli jeho predstavenými dôstojníci Kostolány, Laner, a posledným bol Janík.

Čo sa jeho politického presvedčenia týka, nemohol by som rozhodne tvrdiť, že by nejakého bol mal. Býval vždy až po hrdlo pozapínaný, mlčanlivý. Toľko je isté, že si Slovákov vôbec ctil.

Piťo bol chlap počerný, vysokého štihlého vzrastu, a v údoch súmerne, pravidelne vyvinutý, s lesknúcima, pošmurnýma veľkýma čiernyma očima, s hrubým bassovým hlasom, ktorý prechodil až do kontrabassu. Slovenčinu hovoril plynne maďarským prízvukom. Jeho pravidelnú tvár zdobila viac dlhá, pestovaná pekná čierna brada.

V bande držal prísny, vojenský poriadok, a poneváč nepil nijakého nápoja, možno tomu pripísať, že i jeho banda do chlapa bola vždy triezlivá. V hudbe zbadal najjemnejší falošný zvuk. Dostatočné bolo, keď patričného druha-muzikanta upozornil na to prísnym upretím na neho svojho oka.

Že by Piťovi nápoj bol býval od prírody odporný, nedá sa zistiť, ba naopak, známo bolo, že nie zriedka vypil si do chuti. Príčina, ktorá priviedla ho k tomu, že odriekol sa piť, bola nasledovná:

Starí ľudia ešte dnes budú pamätať chýrny veselý „kvartett", ktorému sa vraj v pohuľankách v celom Uhorsku vyrovnal iba dolnozemský gróf Juro Zichy so svojimi kamarátmi. Bol to Tomáš Pongrác, Gusti Szentiványi, Elek Višňovský a povestne driečny meštiansky mládenec Janko Sokol.

Mimochodom podotknem, ako sa Tomáš Pongrác obznámil so Zichym. Rozprával mi to Piťo nasledovne:

Pongrác a Zichy vedeli jeden o druhom, ale iba z chýru, osobne stretli sa len v Košiciach na jednom bále, na ktorý i mňa Tomáš ako svojho hosťa pojal bez „husle"; moja banda doma zostala. Keď prvý tanec vytancoval, zamieril do kredenca, svliekol rukavice a sadol si za vrch stola proti pánovi jemu neznámemu, pred ktorým už dakoľko z tokajského vyprázdnených fliaš stálo. Tomáš ich počítal a rozkázal pootvárať toľko fliaš plných z toho istého vína. Flašu jednu za druhou len k ústam priložil a na dúšok vypil, a pri ostatnej vyprázdnenej zavolal hostinskému: „Repete!" Proti nemu sediaci pán ostro zahľadel sa naň a po chvíli prehovoril: „Nie si ty Tomáš Pongrác?" — „A ty nie si Juro Zichy?" — „Teda sme sa raz predsa sišli," hovoril Zichy, vstal so stolca a prikročil k Tomášovi, objali a bozkali sa. Piťo potom hlboko sa zamyslel a dlho nepreriekol slova.

Tento kvartett rušieval Mikulášanom tichý nočný spánok nielen hore-dolu mestom ťahajúcou hudbou, no Gusti Szentiványi i strieľaval na počesť meštianstvu. Ešte i dnes musí sa nachodiť šľak vpálenej gule na vonkajších dverách v obchode nebohého Samka Ballu (teraz firma D. M. Bodický), ak ich len posiaľ druhými nezamenili.

Pritom všetkom, že Pongrác vychytil sa do Košíc s cenou niekoľkých jutier pribylinských hôr, vrátili sa i s Piťom bez babky do Mikuláša, lebo popri Zichym museli tiež po grófsky žiť. Teraz už čo? Bez groša a bez Piťa žiť nemožno. I zasadla rada, ako a z čoho stvoriť peniaze. „Už ho máme!" zajasal Pongrác. „Obstarajte štyri rýle!" Stalo sa. Kvartett i s Piťovou bandou postavil sa na konci Horného Huštáku, potom s rýľami na pleciach hajde dolu Huštákom a celým Mikulášom, a za nimi s trávnicami Piťovci. Na túto komédiu celé obyvateľstvo sa sbehlo. Medzi najzvedavejšími boli zase len Židia. Obklopiac kvartett, dotierave dobíjali na Pongráca, aby povedal, čo to idú robiť. Janko Sokol, keď mu už bolo toho dotierania primnoho, len zakašľal a zachrákal silne. Židia poodskakovali ani od zlého ducha, a to do takej diaľky od neho, že by ich ani hydroforom nebol zachytil. Pongrác a ostatní len mlčali; až keď sa už priblížili k rabínovmu bytu a židovskému cintorínu, ktorý bol na Tomášovom pozemku, lakonicky odsekol cele zjašenému rabínovi: „Ideme Židov vykopávať!" Tu sa shŕklo ako by na povel do nohy celé mikulášske židovstvo. A národa? Ako čo by sa dve ablegátske voľby dovedna sišly.

Židia porozumeli situácii. Bez všetkých ďalších rečí nasypali Elekovi Višňovskému, ako kassírovi, do vreca vopred prichystaného dvadsiatnikov. Dal si ich podvihnúť na hrbaté plece a tak rúče, pri Piťovej hudbe, odniesli peniaze do Rajbulov.

Mikuláš bol pre liptovských zemanov to, čo sič záporožským kozákom: oni si iba tu vedeli vesele, po chuti pohulať.

Odchýlil som sa troška od starého Piťa; no — nič to, dobrému vraj čas neujde. Pokračujem teda k veci.

Kvartett nemohol žiť bez starého Piťa. I udalo sa raz, že v ružovej nálade prišlo im na um na úsvite z Mikuláša do Okoličného Piťom sa dať odprevádzať. Dlho trvalo, kým sa ku potoku Smrečianke sblížili; slniečko ich už príjemne a čo ďaľ preľúbeznejšie objímalo svojimi teplými lúčami. I poradili sa, že by var' z tak dlhej cesty ustatým nepoškodilo dopriať si i troška oddychu. Stalo sa. Rozložili sa len na pár krokov od hradskej na trávnik a všetci sladko pospali. Neďaleko od nich hovela si črieda sviň, z ktorej sa samec vylúčil, zticha krochkajúc sa ku nim sblížil a na starého Piťa zamieril. Z počiatku len akoby na próbu rypákom šetrne na Piťovej ľavej ruke začal narábať, a keď Piťo len vždy ešte neprestal odfukovať, chytil sa i zubami do rukáva, a tak po grobiansky, po sviňsky trhnul, že mu zdrapy z rukáva, i s bielou košielkou, v zuboch visieť zostaly. Toto nemilé budenie rozhodlo nad striezlivosťou Piťovou, následkom ktorého sa Piťo precítil a s výkrikom svojho bassového hlasu: „O, Jézušom!" hupkom skočil na nohy. Ale bolo i ostatnej družine po sladkom spánku

I rozmyslel si Piťo, že keby bol ten samec jeho palce odhryzol, čo by bol počal s „milou husľou"? Ďakoval Bohu, že mu poprial i na ďalej cele zdravé prsty zachovať, by ho jeho „milá husľa" ďalej mohla živiť. Od tej hodiny starý Piťo do svojej smrti nepožíval opojného nápoja. Len veľmi málo ľudí bolo v Liptove, ktorým by známa bola bývala príčina, pre ktorú starý Piťo zapovedal sa nápoja; on ju opatrne skrýval.

Ináče bol Piťo človek sdielny, shovorčivý. Počas trvania mojej „Čárdy" od 1873 do 1876 býval večer po večer u mňa, a ak nemal u mňa komu hrať a neodvolali ho niekde inam, najradšej rozprával o svojej vojenčine v „Talánsku". Poznamenať treba o ňom i to, že v letnom čase so svojou „milou husľou" po okolitých poliach, dolinách a výškoch, kde ozýval sa mladých ženských spev pri práci, uchýlený v úkryte, nezbadane sbieral trávnice a s každou posiaľ nepočutou piesňou zašiel do Beňadikovej k chýrnemu v ten čas huslistovi Jurovi Lubymu, s ktorým spolu každú takú pieseň vyhladili. Od Lubyho sa naučil i chýrnu „Švihrovskú dumu", z ktorej už dnes jeho synom veľmi málo v pamäti zostalo.

Bola to duma smutná, citná, dotklivá. Piťo ju hrával zemanom len na výlučnú žiadosť. „Švihrovská" nejednomu slzy z očú vylúdila, ba i samého Piťu dojala.

Nie je vytvorená možnosť, že by sa táto duma u rodiny Lubych našla v nótach spísaná. Na stopu tejto dumy, mojím zdaním, šťastlive by sa narazilo u pána Bertalana Lányiho, ministeriálneho radcu v Pešti. Nebohá pani matka jeho bola dcérou Jura Lubyho a on sám je nie všedný huslista.

Túto dumu skomponoval a venoval Jur Luby blahej pamiatke

svojho deda, ktorý bol plukovníkom v Rákócyho kavallerii. Švihrovskou ju preto nazval, lebo na Švihrovskom poli, ktoré v Liptove leží medzi Jamníkom, Sv. Petrom, Vavrišovom a Jakubovanmi, pobité boly huncútom Nemcom Rákócyho čaty, s ktorými pravdepodobne zahynuli tam i niektorí liptovskí zemani.

Možno, že i Kalinčák v svojej povesti „Svätý Duch" túto bitku rozumie. Okrem Sv. Ducha, dľa podania ľudu, i obec Cutkovo vtedy ľahla popolom a viac nepovstala. Dnes je toto pamätné miesto chrastinou a šedivníkom zarastené a na ňom sa kde-tu ešte i dnes nachodia stopy šiancov.

Keď Piťo po Orave s verbunkom chodieval, i tam pilne sbieral piesne, a mal i tu človeka v osobe neb. Imra Ambrozyho (podivína), v ten čas tiež chýrneho huslistu, s ktorým piesne vyhľádzali. Ambrozy bol sa raz predo mnou zmienil, že starý Piťo veľmi ľúbil slovenské piesne, len že ich ťažko chápal, ktorú ale do palcov dostal, taká mu do smrti z pamäti nevyšumela. Ale mal Piťo i pamäť pre tých, ktorí si od neho, a čo za života len i raz, svoju milú pieseň dali zahrať, a mohlo to byť i po rokoch, on to pamätal, a keď bolo v spoločnosti i sto ľudí, a medzi tými päťdesiati takí, ktorým dakedy hral, každému uhádol pieseň, prechádzajúc z jednej do druhej. Slovenské piesne hrať Piťo začínal vždy piesňou „Nebanovala bych . . ." a potom prechodil z jednej do druhej. Poznamenať treba, že Piťo znamenite hral i maďarské piesne, originálne, s citom a bez všetkých cifier. Cifry mu boly ako v slovenských, tak i v maďarských piesňach odporné, jeho sláčik chodil len hladko po jeho „milej husli". Hrával vždy, či stojac či sediac, nenútene, bez affektácie. Jeho imposantná figúra predstavovala i niečo sviatočného; k svojim zabávajúcim sa hosťom bol vždy zdvorilý, ale nie do plazivosti. Zabávajúci sa nikdy nežiadali od neho, že by pred nimi akoby v haptáku hral. On dobre vedel, že sa na tom nik nepozastaví, keď sedel na stolci proti hosťom, s nohami na kríž založenými. Pri hudbe, vzdor tomu, že bol náruživým fajčiarom, nikdy som ho fajčiť nevidel, čoho by mu ostatne i zabávajúci sa vďačne boli dopriali. Napití sa nikdy neopovážili urážať jeho osobu. Jeho pošmurné oči počas hudby, menovite pri slovenských piesňach, vždy istým vnútorným ohňom žiarily; svoju „milú husľu" počas zábavy v pausách často utieraval šatkou, len pod strunami zo sláčika odlúčenej, jemnému prachu podobnej kolofonie sa nedotkol. Pri hlučnejších zábavách nebolo pádu, že by jeho hudba nebola k slzám pohla mnohých, nie zriedka i najzatvrdilejších; a v tomto chúlostivom okamžení liptovskí zemani neznali hraníc svojej štedrote; nielen že dal ktorý čo mal peňazí pri sebe, ale dávali tajtíčky, hodinky a s palcov prstene posťahovali, ba nie zriedka i cymbal obkládli kabátami. A tu musí sa starému Piťovi vydať svedectvo, že on tejto slabosti nezneužil, nevykoristil, po vyšumelej zábave, krem peňazí, všetko pekne každému prinavrátil, najviac ak si dáku maličkosť vyprosil na pamiatku, pri čom obyčajne i naší zemani poznali jeho slabú stránku a zamierili s ním rovno k svojim pipatoriam. Ale i mal starý Piťo peknú sbierku týchto fajek, ktoré nadovšetko cenil a vo veľkej čistote udržiaval.

Medzi pozostalými Piťovými dvoma synmi je starší Šándor, ktorý hrá z partesov a, dľa úsudku znalcov, je nie všedný muzikant. Druhý, mladší, Gusti, je muzikant-naturalista, a ak by som si trúfal posúdiť zvláštnosť trávnic, je Gusti tým, ktorý, keď i nie všetky zvláštnosti, ale predsa od otca niečo na nich zdedil; možno, že keby ich bol pestoval, bol by ich od otca i prevzal. No nastaly ešte za živobytia starého prevrátené časy, čo Piťove trávnice už iba stárež znala oceniť, ba s poľutovaním musím tu podotknúť, že zanikaniu týchto krásnych piesní je na príčine i naše terajšie mladé národne smýšľajúce pokolenie, lebo si ich málo, alebo nič nevšíma, hrať si dáva všelijaké piesne, ešte i zulu-kafrovský marš, ak dáky jestvuje, len trávnice nie. Často sami nevedia, čo to výskajú.

Roku 1863 som mal šťastie u nebohého Mórica Palugyaya v Malej Palúdzke počuť pána Ferdinanda Palugyaya z liptovských Bodíc na dobrom klavíre hrať bez nôt trávnice. Ja sa priznám, že som ja človek málo učený, viac len poza školu chodivší žiak, vyrástol a dospel som „ako syn prírody", som teda i v hudbe laicus, u mňa posudzuje hudbu len sluch a cit, ale ak by som si trúfal posúdiť hru pána Ferdinanda Palugyaya, povedal by som, že čo do originality slovenských piesní je on to, čo starý Piťo, len že jemnosť citu a to kúzlo týchto piesní, ktoré človeka do nadzemských svetov prenáša, ani na najlepšom klavíre vyraziť sa nedá. Večitá škoda pre trávnice, že pán Palugyay nie je huslista. Druhý je môj fam1lie brat Mikuláš Lehotský v Orave, v Leštinách, tiež naturalista na klavíre; aj v ňom je snáď ohľadom trávnice to isté ztratené, čo v pánu Palugyaym. Tretí je pán Mikuláš Kubínyi, fiškál Oravského panstva, ktorý tiež hrá od prírody na klavíre trávnice, ako mi je z počutia známo.

Počul som i z partesov hrať trávnice. Neviem, čo je, čo je nie v mojom cite; ale kto počul trávnice starého Piťa, alebo by ich bol počul čo len na klavíre od výš spomenutých dvoch pánov, tomu počúvať z partesov hraté trávnice robí muky.

Piťovi v prednášaní trávnic s ich zvláštnym kúzlom žiaden muzikant ani zďaleka sa nevyrovnal. Všetci, ktorým starý Piťo hrával, nevynímajúc ani tých, ktorí sú v umeleckej hudbe vzdelaní, nakoľko sú ešte na žive, jednomyseľne hovoria, že slovenské národné piesne len starý Piťo vedel zahrať. O tom i nasledovný prípad svedčí. Bolo to začiatkom päťdesiatych rokov, čo prišiel z našich liptovských Pongrácov pochodiaci z Dolnej zeme do Liptova návštevou, ktorý trávnic na Dolnej zemi nikdy nepočul. Niekoľkí z jeho famílie bratov zakärovali s ním v Mikuláši do Vrbického hostinca (spotvoreného pod Nemcami od Židov na „Schwarzen Adler", teraz ale na „Fekete sas"). V tomto hostinci počul tento dolnozemský Pongrác Piťove trávnice, ktoré sa mu tak zapáčily, že si umienil na zpiatočnej ceste v Baňskej Bystrici dať zahrať trávnice v ten čas tiež chýrnemu Tóny Lajosovi. Tóny sa namáhal všemožne vyhoveť Pongrácovi, ale to nešlo; Pongrác v svojej nádeji sklamaný kývnul rukou Tónymu: „Nehaj to, Tóny! To je nie Piťo. To sa nie Piťove trávnice!"

Starého Piťa už nepočula, a predsa oblúbila si slovenské piesne

i nebohá manželka bývalého liptovského župana Kürthyho, rodená grófka Zichy, ktorá dlho žila vo Viedni pri dvore. Koľkokoľvek ráz pán Ferdinand Palugyay bol u nej návštevou, zakaždým ho poprosila, by jej slovenské piesne na klavíre zahral.

Počul som v Prešove i neb. starého Šiváka, ktorý so starým Piťom asi v jednej dobe žil, hrať trávnice; je pravda, nebol to Piťo, ale šarišské piesne hral obstojne, Šarišanom vyhovel, oni tie piesne tak ľúbili, ako Liptáci svoje.

V štyridsiatych rokoch to bolo, čo hral Piťo o závod v Smokovci s chýrnym v ten čas debrecínskym Boka Károlyom, ktorého z debrecínskeho okolia tam meškajúci zámožný pán na svoje útraty dal doviesť. Rozprával mi o tom Piťo nasledovne:

„Jednoho dňa, keď som vyšiel z mojej hospody, z ktorej na cestu z Popradu do Smokovca vedúcu dobre bolo vidieť, zbadal som na nej štyri vozy prichodiť. Pomysliac si, že idú hostia, zaradoval som sa, že bude zárobček. I ako pred hostincom záprahy zastaly, z týchto vozov vysypalo sa mnoho národa, ktorí sa do hromady v jedno klbko sbili. To ma hát hneď troška heglo; rozvažoval som, kýho kata to za pasažiera? Pán skočí z voza a zamieri rovno do hostinca. Páni to byť nemôžu. Deputácia? To je tiež nie, lebo by sme o nich už niečo vopred museli vedieť. Židia? Akby s dákym tovarom sem prišli, je ich na tie štyri vozy primnoho. To sú, teremtuče, cigáňa-muzikanti! A vera tak bolo. Boka prišol až z Debrecína." Piťo bol zronený; o takom dačom by sa mu nebolo prisnilo.

I započala sa pasovačka. Prv bol vypočutý Boka. Keď skončil, poklonil sa, poslucháčstvo neprejavilo ani slávy, ani hany, všetko mlčalo. Nasledoval Piťo. Jeho tvár sa vyjasnila. Ako dosiaľ nikdy, on zbadal, vycítil, že je Boka od neho slabší. „Ale hát, pán Lehotský, bol Pán Boh i tu so mnou; moja Jézušom ma v hanbe nenehala. Boka hát dobre hral, ale já ešte lepšej. Ale bolo hát maďarských pánov i menej, ako našich, a to bolo hát moje štestia; bo keď já „Prófétu" vyhrál, maďarskí páni zatapšolovali, a rozumie sa, hát naši páni razom zvolali „Vivat, Piťo!" A ja sa hát poklonil. Na chudáka Boka maďarskí páni troška po maďarsky, troška po latinsky zateremtetovali, hodili mu mešec dukátov a musel hát ustúpiť a stupať do Debrecína." Že starého Piťa chýr, ako vynikajúceho muzikanta slovenských národných piesní bol nielen v šírom Uhorsku známy, ale prenikol i ďaleko za hranice do Slavianstva, je tiež pozoruhodná vec. Koncom šesťdesiatych rokov to bolo, čo jeden vynikajúci český vedomec, vracajúci sa zo svojich vedeckých ciest z Ruska, neobišiel ani naše slovenské kraje. Tu sa za starým Piťom pilne doptával, čo ostatne nikomu nebolo divné, lebo našim milým Čechom jeho slávny chýr nebol cudzí. Ale bol tento vedomec od jednoho z ruských kniežat Orlovcov poprosený a zplnomocnený, by sa so starým Piťom dorozumel, či by pod výhodnými podmienkami, v ktorých sa mu nielen cestovné trovy ta a zpät, ale krem toho i značný zárobček zabezpečiť mal, so svojou bandou nevybral sa do Petrohradu. Márne sa namáhal český hosť celou svojou výrečnosťou nakloniť starého Piťa: nechcel ten ísť na krok.

Je pravda, že starý Pifo bol celý domár, on krem súsedných stolíc, z ďalších od svojho Mikuláša odľahlejších krajov offiert neprijímal, a v lete, od časov, čo mu bola Korytnica znemožnená, hoci i dostal do chýrnych obďalečnejších kúpeľov nabídnutie, pristával len na svojich milých Liptovských Lúčkach, ktoré mu boly majiteľom kúpeľa, nebohým Jankom Tholtom, vždy zabezpečené. A je veľmi pravdepodobné, že keď neprijal nabídnutia Orlova, bol politickou korytnickou blaškovičiádou, ktorá mu toľkej škody narobila, natoľko znechutený, že volil radšej pri skrovnúčkych zárobkoch doma sedieť, ako sa vystaviť možnosti nového bojkottu a prenasledovaniu.

Štyridsiatehoôsmeho bol Pifo so svojou bandou od Görgeyho zajatý. S Görgeym sa poznali ešte z Talianska, a len jeho žene mal čo ďakovať, že ho z Prešova na svobodu prepustil. Na tejto zpiatočnej ceste, ako mi rozprával, sa mu prihodilo i niečo smiešneho. Hradskou zpät nešiel, pridŕžal sa len bočných poľných ciest, obávajúc sa lebo Nemcom, lebo Maďarom, alebo i Hurbanovým dobrovoľníkom do zajatia podbehnúť. Prijdúc do Spiša, v jednej od hradskej odľahlej nemeckej obci, títo dobrodušní Nemci ho za rebellanta držali, ba našli sa medzi nimi i takí, čo bombardon poznávali za delo, i málo chybelo, že ho neodviedli do Levoče, ako vraj spišským Nemcom nebezpečného človeka. Čo tu robiť? Že je bombardon hudobný nástroj, porozumeť nemohli alebo nechceli, i prišlo na um ktorémusi z bandy, že ich snáď, keď zahrajú, presvedčia o neškodnosti tohoto dela. Stalo sa; zahrali. Pritom všetkom tí len na svojom stáli, že do Levoče len stúpať musí. Voľky-nevoľky, chceš alebo nechceš, keď sa chcel z tohoto nemilého zajatia vysvobodiť, musel starý Pifo len hlbšie do opaska zasiahnuť, čo bola pre Pifu ver' úloha ťažká, lebo on bol človek veľmi sporivý, schránlivý, a kde nemusel, peniazmi nerozhadzoval. Mnohí držali ho za „držgroša". Tu nebolo inej spásy, iba získať rychtára z tých usporených jedným žltákom. To účinkovalo na Nemca zázračne. Pifo vykúpil si slobodu a pošiel ďalej.

Tu snáď nezaškodí, keď povieme si niečo, nakoľko mi je známo, o starom Pifovi zábavného. Rozumie sa, nebude to zľahčovanie jeho osoby. Bože uchovaj! to je ďaleko odo mňa; s celou úctou klaniam sa pred ním, pestovateľom národných piesní slovenských. Ale keď som už spomenul niekoľké vážne príhody a udalosti z jeho života, nechže mi je dovoleno nezamlčať niečo i s tejto strany, ako k doplneniu celku, k jeho záhadnej povahe patriace. Že si na tomto božom svete s každým človekom, neviem, ako by som to mal pomenovať, či dákym neprajným osudom a či kým katom, tu i tu i komédia zahrá, je tiež pravda. Ako počúvam od učených ľudí, jestvuje i voľáke bájeslovie, podľa ktorého voľáke bohyne žartov a vtipkov v svojich rozmarných chvíľočkách urobia si nemilosrdný žart i s najseriósnejšími ľuďmi.

Ešte podnes žije v Mikuláši poctivého remesla šuster Anton Pešek. Príroda ho troška tým spotvorila, že je nemálo škuľavý, ale na rozume nadelila mu i primárnotratne, jedným slovom človek

veľmi vtipný, šelma vybíjaná, a bol tento Anton ešte k tomu, ako Nemec vraví, „von Fleck schlagfertig". Nadovšetko vedel výborne napodobňovať hlasom nielen zveri, ale i každého človeka, koho čo i len raz v živote videl a počul jeho vravu. Zabával každý večer v Štiglerovom hostinci hostí svojimi znamenitými vtipami. I požiadali ho raz páni Palugyayovci, že by i starého Piťu napodobnil vravou. Pešek nedal sa dlho prosiť a započal asi takto: „Keď já v Talánsku glédába stála, sadol mi na nos taký muha škorpión, a já v haptáku ani ruš" — atď. sypal to ako z rukáva, vravu i posunky starého Piťa. Palugyayovci smiechom sa zachodili. A bolo to v tej večernej dobe, keď už Piťo za svojím zárobkom chodil. I zamieril starý Piťo rovno do Štiglerov. Ako sa ku dverám sblížil, razom zastal ako podstrelený. Počul na svoje vlastné uši svoj, svojučičký, neodškriepiteľný hlas. Pritom všetkom, že mu Pešekove kúsky dobre známe boly, tento raz následkom svojej nemalej poverčivosti pomiatol sa a ztratil na okamženie duchaprítomnosť.

„O Jézušom, čo sa so mnou robí!" skríkol Piťo v svojich úzkostiach, ale tak, že to i pri zatvorených dverách Pešekove uši dopočuly.

Pešek sa tiež Piťovho hlasu menej nenaľakal, nečakal, kým by Piťo bol vkročil, v okamžení vypálil kuchyňskými dvermi.

Od toho času nemohol starý Piťo ani pozreť na Pešeka, všetky pokusy na vymerenie boly márne. Ale i Palugyayovci, pritom všetkom, že mu boli snáď najmilší v stolici, mali v ten večer s Piťom roboty, kým ho k tomu doviedli, by sa chytil do „milej husle".

Jednu historku rozprával mi o Piťovi i nebohý važecký ev. kňaz, Adolf Okályi. Raz v Nemeckej Ľupči Gusto Koričánsky, inšpektor ľupčianskych hôr, bol sa zabával pri starom Piťovi. V ružovej nálade Koričánsky povedal Piťovi: „Jožo môj zlatý! ľupčianske hory sú moje, a drevo, ktoré sa na michalskom a či na ľupčianskom brehu nachodí, si domov odvezte!"

Starý Piťo tento „dar" ale nebral na žart, jednoho pekného dňa banda došla i s furmanmi, sobrala s brehov drevo a odviezla do Mikuláša. Z toho povstalo v Ľupči mnoho šumu a vyrovnávanie veci malo potom mnoho smiešnych momentov.

Peštiansky slovenský ev. farár, pán Miloslav Bachát, mi tiež bol rozprával:

V šesťdesiatych rokoch to bolo, že z niekoľkých slovenských stolíc naši výteční mužovia dali si v Liptove dostaveníčko, pri ktorej príležitosti išli i na Kriváň. Piťovi to neušlo, a možno, že mu to niektorí i z týchto pánov pošepnul. I vychytil sa Piťo za nimi v tichosti na Kriváň, uchýlil sa blízko ich šiatra nebadane do sihliny a čakal ich tam až dolu sliezli, a keď už boli pohromade, spustil milé slovenské piesne, čo, pravda, všetkých mile prekvapilo a všetkým po namáhavom hore-dolu lezení omdleté údy povystieralo.

Ich kuchári sa postarali o chutnú zbojnícku pečeňu, na dobrom poháre vína tiež nechybelo, a Piťo dodával svojou „milou husľou" i duchu pôžitok. Nálada bola znamenitá, a ako to už pri víne býva, bez zdravice sa to tiež nezaobíde a skončiť nemôže. I vyniesla sa

prvá zdravica za Slovenskú Maticu, a to práve v tom okamžení, keď sa snahová chumelica zdvihla a starého Piťa pred šiatrom stojacieho zasypalo. Nemilo dotknutý obrátil sa k svojim súdruhom-muzikantom a akoby len pre seba, rozhorčene zahrešil o takej Matici, ktorej syn 20. augusta na cecku primrznúť musí. Jednomu bližšie k Piťovi stojaciemu pánovi toto poznamenanie neušlo, i nemohol vyčkať konca zdravice a udusiť v sebe smiech.

Podajedni si sťažovali na starého, že je sobec, že iba vtedy a takým hrá, ktorí ho banknotami obložia. To je krivda. Ja som mal dosť príležitosti poznať ho i s tejto strany, a tu zas len musím zastať môjho drahého báťka. Môžem len toľko o ňom povedať, že o kom vedel, že je jeho hudby milovníkom a ctiteľom, takému sa dosť i na rováš nahrával, a to na taký, čo si sám musel srezať, totiž čakať, keď Pán Boh bude hudcom platiť. Neraz sa to pridalo, že o bielej káve bez reptania celé noci u mňa hrával.

Ani to nie je pravda, čo sa teraz z povedačiek hovorí, že iba to bolo dačo hodno, keď Piťo sám sólo hrával. Jeho banda bola vždy základne cvičená, lebo sa u neho poriadni, striezliví ľudia i držali; to bola zriedkavosť, keď človek novú tvár v bande zbadať mohol. Dľa môjho poňatia konfúsie v hudbe najmä tak povstávajú, keď členovia bandy často sa menia.

Starý Piťo bol človek veľmi čistoty milovný. Jeho košeľa bola vždy na ňom, ani ten padlý sňah bielušká; šatil sa po švihácky, čo neponechal do svojej smrti.

Nakoľko mi je známo, traja synovia ho prežili, Šándor, Adolf a Gusti. Najstarší zpomedzi všetkých detí bol Jozef, ktorý v 16. roku odomrel, za ktorým i po dávnych rokoch otec veľmi želel a spomínal si o ňom, že aký bol driečny, že už v ten čas bol lepší muzikant, ako on sám. Po ňom umrel Adolf, bassista, na žive je podnes Šándor a Gusti.

Gusti má stále sriadenú bandu a býva v Mikuláši v svojom rodisku, je uznaný a vriadený medzi terajších najvýtečnejších krajinských cigáňskych huslistov.

Snáď sa len Gusti na tom nepohorší, že upotrebujem tu slova „cigáňskych". Nakoľko badám, terajšieho času cigáni-muzikanti vôbec nepovažujú tento výraz za urážlivý. So starým Piťom v tomto ohľade to inak bolo, on sa na tom slove pohoršoval a zakaždým odvetil: „Hát, čo je cigáň? Je nie taký človek, ako vy? Nie je to rímsko-katolícky kresťan?"

Ohľadom otcovho veku pri smrti, synovia jeho nie sú na čistom; jeden z nich mi udal 86, druhý 95 rokov; pravdepodobnejšie je posledné číslo, a že sú i synovia v tej veci rozchodnej mienky, tomu sa ja nedivím. Pre starého báťku bol i tento bod chúlostivý, on to nerád mal, keď sa niekto na jeho vek doptával; na takú otázku vždy dal vyhýbavú odpoveď.

Starý Piťo umrel v Liptovskom Sv. Mikuláši, dľa matrikulárneho výťahu, 22. marca 1886 a je v dolno-huštáckom cintoríne pochovaný; náhrobník z kameňa postavili mu jeho pozostalí. Nápis zneje nasledovne:

Itt nyugszik
Pityo József.
Meghalt
1885. márc 15-én
életének 86. évében.
Béke hamvainak!
Állitja emlékül
Sándor, hü fia[1]).

To sme sa veru nepostarali o Piťu, ktorý počas celého svojho dlhého života naše národné piesne pestoval a do svojej smrti verne pri srdci nosil! Nepostarali sme sa mu ani len o chatrný náhrobný pomník.

Komponistov, básnikov plody, maliarov, sochárov diela zostávajú večite zachované, len poklady naturalistu-muzikanta sú ztratené pre človečenstvo. Piťo bol pre národné slovenské piesne hviezda, ktorá sa zjavila a — zmizla, a my sme od štyridsiatych rokov XIX. stoletia, v ktorých sa jeho sláva počína, tedy za celých 60 rokov — nemali času podať širšej verejnosti ani len do kalendára jeho podobizeň. Či ozaj z nás živých niekomu, ktorým od starosti ubolené hlavy jeho „milá husla" liečila, uľavovala, v zármutku rozveseľovala, príde na um pozreť na Dušičky jeho hrob?

Literatúra a umenie.

Slovensko. Sborník statí věnovaných kraji a lidu slovenskému. *Umělecká Beseda* svým členům na rok 1901. Str. 214. 4°.

„Roku 1899 — čítame v úvode — univ. prof. Dr. Fr. Pastrnek Umělecké Besedě učinil návrh, aby členům Besedy za prémii podána byla kniha vyličující kraj a lid slovenský. Umělecká Beseda přijala návrh s radostí. Doufala zajisté, že touto knihou český lid v království a markrabství lépe pozná své bratry na východě, kteří v těžkých dobách nynějších nemohou vlastní silou šířiti poznání o své přítomnosti, minulosti i nadějích v lepší budoucnost."

Obsah je nasledujúci: Adolf Heyduk, Bratřím Slovákům. — A. Kmeť, Přírodní poměry na Uherském Slovensku. — Jos. Klvaňa, Přírodní poměry na Moravském Slovensku a Valašsku. — L. Niederle, Z pravěku Slovenska. — P. Križko, Dějiny Slovenska. — Fr. Pastrnek, Slovenština. — M. Lichard, Slovenská národní píseň. — P. Socháň, Slovenské kroje lidové. — Jos. Klvaňa, Lidový kroj na východní Moravě. — Jos. L. Holuby, Ze zvyků a obyčejů na Uh. Slovensku: 1. Zvyky a obyčeje, vztahující se na rozličné doby roční. 2. Zvyky a obyčeje při počátku a skonání života lidského. — Fr. Bartoš, Ze života moravských Slováků: 1. Sídla. 2. Kroj. 3. Zvyky. 4. Kmenová povaha. 5. Zpěv, hudba a tanec. — J. Gerometta, O náboženských poměrech katolických Slováků uherských. — Jos. L. Holuby, O poměrech slovenské církve evanjelické a. v. — J. Koula, Příspěvek k poznání „husitských" kostelíků na Slovensku. — P. Križko,

[1]) Ako vidno, nápis nesrovnáva sa so zápisom matrikulárnym.

Stručné dějiny slovenského školství. — Jaroslav Vlček, Literatura slovenská. — Fr. Bílý, Literatura moravská. — Ž. Pauliny-Tóth, Hospodářství na Slovensku. — Hviezdoslav, Bratom Čechom.

Zaujímavá kniha otvára sa vrelou básňou Adolfa Heyduka, *Bratřím Slovákům*.

Mé srdce krvácí a hruď se třese,
když zníceu myslí tebe vzpomínám,
a duch můj bloudí v bolesti tvých lese,
ty lide slovenský, jejž rád tak mám.

Mé srdce krvácí, má píseň pláče,
a poraněným křídlem slétá níž —

Tvůj výkřik každý nám též v prsou hoří — jen nezoufej, jen vytrvej, buď svým — Svou duši chraň, svých otců jazyk svatý — — Zas silným buďme svazkem Svatopluka — líp nežli po různu jít k popravišti jest s bratry bojovat i žít i — mřít!

Článok Andreja Kmeťa, *Přírodní poměry na Uherském Slovensku*, je dobrým príspevkom najmä k horo- a vodopisu slovenských krajov. Spisovateľ bol by si oblahčil prácu, keby si bol vzal za základ Dionysa Štúra *Geologicko-geografickú osnovu polohopisu Slovenska*. (Sokol 1862, str. 95 sl.) Že na východe ťažko je určiť slovenskú hranicu, pôvodca to pripisuje „promyšlenému nátlaku maďarského živlu na čistě slovenské kraje.“ Maďarisácia tam iste derie sa napred, ale ňou v tejto veci nezatemňuje sa nič; určiť hranicu na východe ťažko je nie tam, kde Slováci súsedia s Maďarmi, lež v sídlach slovenských a ruských — tieto sú veľmi pomiešané. V poslednom čase jednako i tu pribudlo hodne svetla prácami norvéžskeho slavistu prof. Olafa Brocha. (Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn. Kristiania, 1897. Weitere Studien, 1899.) „To, co dosavad je skutkem dovršeným — hovorí vážený pôvodca ďalej o maďarisácii — to všecko má na svědomí církev katolická, nebo dosud jen tato maďarisovala účinně, a započala to dříve než stát a společnost; jen církev katolická pomaďaruje, úplně zanedbávajíc, ba cynicky pohrdajíc svým pravým povoláním. Za pohřbívání Slováků *stola duplex* nechybí!“ Pomerne — hovoríme my — ešte obťaženejšie svedomie má ev. cirkev. Ako trpko musel sa vyjadrovať už Kollár roku 1841 v svojom rozhovore s grófom Zaym, zachovanom v úvode k Cestopisu do Hornej Itálie! — — Rieky Ipeľ a Šajava, najmä na počiatku svojho toku, nie sú hranicou územia Slovákmi obývaného. Šajava (nie Šaj*ov*), kým tečie na slovenskom území, menuje sa Slaná, a tak je i u Štúra. Turčianska dedina, uvedená s Ružomberkom ako hranica Veľkej Fatry (tlačovou chybou vyšla z toho Veľká *T*atra, str. 12), volá sa Ratko*vo*, nie Ratkov*á*. O Bielom a Čiernom Váhu mylne sa hovorí, že „po svém spojení u Královské Lehoty nazývají se Vážec (str. 15). Orava (rieka) je priveľká na to, aby Oravk*ou* mohla byť zvaná. Novohradskí Palóci (Polovci) neodôvodneno vydávaní sú za pomaďarče-

ných Slovákov; s prvého pohľadu na tvár takého Palóca potvrdil by i antropolog, že to nie je Slovan.

Krátky, ale dostatočne orientujúci článok podáva prof. Niederle, *Z pravěku Slovenska*, ozdobený podobizňou P. J. Šafárika. Kde žili Slovania pred rozídením do svojich terajších sídel? v tej otázke rozchádzajú sa mienky. Jedni kladú túto praotčinu slovanskú na stredný a dolný Dunaj, druhí za Karpaty medzi Vislu a Dniepr. Tohoto času prevažuje táto druhá mienka, predstavovaná v slovanskej vede menovite Ľ. Niederlom. V tomto svojom článku Niederle niekoľkými črtami dotýka sa historie slovenského územia, počnúc od zprávy Herodota až po časy, v ktorých prechodili čezeň „sarmatští Roxolani, Alani, němečtí Astingi, Vandali, Lacringi, Victovali, Taifali, Langobardi, a pak nejspíše slovanští Burové, Lugiové a Kostoboci... Slovensko v době té představovalo jistě obraz etnologicky pestrý a velice pohnutý. Vedle zmíněných národů historie zná jich ještě řadu v době nasledujících století. Od západu z Moravy a Rakous vnikli sem později vedle Kvádů němečtí Rugové, z Moravského pole obsadili na čas roviny mezi Horní Tisou a Dunajem Langobardi, od východu šírili sem na jisto už od III. století moc svou černomořští Gothové (Taifali), pak Gepidové, od východu zasáhly sem i náběhy hunnské, později Dukelským průsmykem avarské, — a od severu při tom všem, jak je zajisté přirozeno, počali už velmi brzy vnikati i zakarpatští Slované. Nehledě ke sporným Karpům, Kostobokům a Burům, vnikli sem předně ti Slované, kteří ve IV. stol. Priskovi podávali nápoj „medos“ zvaný, od nichž Attilovi Hunnové přejali slovo „strava“ pro hostinu pohřební, a ti, kteří na středním Dunaji sluli Římanům Sarmaty služebnými, svrhnuvšími r. 337 jho svých pánů, vlastních kočovných Sarmatů. Také mapa Peutingerská zná už v Dácii Slovany — Sarmaty Venedy — vedle Sarmatů kočovných (S. vagi, amaxobii). Jsem vskutku přesvědčen, že Slované začali do Uher od severu vnikati už před IV. a V. stol., a je-li správná these, kterou dnes západo-slovanští archaeologové více méně rozhodně akceptují: že totiž pohřebiště zvaná poli popelnicovými rázu lužicko-slezského a rozšířená v celé starověké východní Germanii, jsou projevem kultury slovanské, že představují nám stopy Slovanů do Germánie postupujících, — pak bychom příchod prvních Slovanů ze Zakarpatí do Slovenska datovati mohli už do doby před Kristovým narozením. Neboť i na Slovensku jsou nálezy tohoto rázu: hroby u Púchova, Domanik, Medovarcí, Lišova, Sv. Antala. Ony ukazují, že lid, jenž je zakládal, pronikal už v době předkristové od Visly do údolí považského a do údolí Hronu do župy Hontské.“

Či Slovania, ktorí už v týchto starých dobách prenikali sem od severa, boli dnešní Slováci, a či boli oni čiastky iných vetví slovanských, ktoré potom v IV. a V. století pomkly sa k juhu, do Pannonie, do Alp, na Balkán a len vtedy urobily miesto Slovákom, na to prof. Niederle netrúfa si odpovedať. Ale Slováci „dostali se do svých končin v stejnou asi dobu jako Čechové do Moravy nebo do Čech. Nepřišli teprve v „novější“ době, jak chtěl Hunfalvy a

jiní maďarští historikové, a nepřišli ani z Pannonie v st. IX—X., jak na základě Dümmlera nově opět Králíček vykládá.“ (Teoriu o slovanskej praotčine medzi Vislou a Dnieprom potvrdzuje prof. A. I. Sobolevský jazykozpytne. Hovorí [v Niederlovom Věstníku Slovanských Starožitností 4, str. 19], že nezmäkčené formy mena Be*sk*ed, Be*sk*id, Be*sk*idy ukazujú, že Slovania pomerne pozde dostali sa ku Karpatom; zmäkčenie bolo by *šč*, miesto *sk*, a znamenalo by väčšiu starodávnosť. Slováci hovoria: Tatry, Rusi, bývajúci v tých istých Karpatoch o niečo ďalej na východ: Toutry, Toltry; táto zvuková rozličnosť pochodí — podľa Sobolevského — asi z toho, že „Slováci a Rusi prevzali to meno od nejakého národa neodvisle jeden od druhého a, možno, v rozličné časy.“ *Prevzali*, nenazvali oni sami.)

Dobrý informatívny článok napísal Pavel Križko, *Dějiny Slovenska.* Obsahuje hojne vzácnych dát. (Ale že by ešte v XVI. a XVII. století Nemcov na Slovensku bolo bývalo najmenej jeden million duší [str. 40], je nesprávnosť. Kdeže by potom boli bývali Slováci? Kraje vtedy predsa redšie boly obydlené.)

Slovenskú pieseň so stránky dosiaľ nedostatočne známej objasňuje rozprava Milana Licharda, *Slovenská národní píseň.* O krojoch slovenských povolane píše Pavel Socháň. Jozef Ľ. Holuby, ako vždy, i tu vedel si dobre voliť i látku: doplňuje a rozmnožuje „Obyčaje, povery a čary,“ podané Dobšinským v I. sväzku matičného Sborníka. Článok o náboženských pomeroch katolíckych Slovákov uhorských je od † Jána Geromettu, článok o pomeroch slovenskej cirkve evanjelickej od J. Ľ. Holubyho — prvý s podobizňou Štefana Moysesa, druhý Samuela Tomášika a Jozefa M. Hurbana. Vzácnosť je práca prof. Koulu, známeho u nás od martinskej výstavky slovenských výšivók roku 1887: *Příspěvek k poznání „husitských“ kostelíků na Slovensku.* Pavel Križko načrtal v stručnosti i dejiny slovenského školstva. V knihe potom ide článok Jaroslava Vlčka o literatúre slovenskej, s podobizňami Hollého, Kuzmányho, Kollára, Štúra, Daxnera, Kalinčáka, S. Chalupku, Bottu, V. Paulínyho, Sládkoviča. Po stručnej rozprave Žigu Pauliny-Tótha o hospodárstve na Slovensku kniha zatvára sa básňou Hviezdoslava: *Bratóm Čechom.* — Práce o moravskom Slovensku sú z povolaných rúk Fr. Bartoša a Jozefa Klvaňu. (Fr. Bílý píše o literatúre moravskej.)

Boli by sme si žiadali viac nového, nakoľko značná čiastka obsahu je len výpisom zo známych už článkov a kníh patričných spisovateľov. Lenže vyteká to i z povahy tohto vydania, pri ktorom nešlo tak o spracovanie jednotlivých predmetov, ako o poučenie širšieho obecenstva vo všeobecnosti. Vzácneho v knihe podáva sa hodne. Pre nás najmä milá vec je, že prišli sme spolu s najbližšou svojou krvou, moravskými Slovákmi.

Len nehovorili sme o článku prof. Fr. Pastrnka, venovanom našej slovenčine. Obišli sme ho, aby ním neotrávení mohli sme prebrať obsah knihy. Článok tento mohol by slúžiť za vzor neúprimnosti. Na svojom záhlaví má za heslo: „Litera zabíjí, ale duch

oživuje“, no zato z neho nad všetko jasnejšie prebleskuje snaha: urobiť spisovný jazyk slovenský nejestvujúcim. V článku, ozdobenom obrazom M. M. Hodžu, vykladá sa: „... pravím, že za nynějších poměrů tato zvláštní uhersko-slovenská literatura je nutna, že je dnes jediným prostředkem, aby uvědomělost národní mezi uherskými Slováky konečně pronikla, a dodávám, že třeba v této snaze i s naší strany jak náleží je podporovati. Přes nynější, nepřízní poměrů vynucený stav, jenž jest takový, že uherští Slováci nemohou než pěstovati své zvláštní písemnictví a tak zdánlivě nepracovati společně s námi, máme my povinnost udržovati jednotnost kulturní, ba činiti tak i tenkráte, kdyby jednali přímo proti nám.“ [1]) Toto je celkom v duchu hesla: „Litera zabíjí, ale duch oživuje“. Taká je ešte i nasledujúca veta, no po tej bez všetkého priechodu píše sa: „Je to stav neutěšený, a to nejen proto, že uherští Slováci jsou od nás formálně odloučeni, nýbrž i proto, že tato samostatná písemnost uhersko-slovenská nesplnila nadějí, které do ní se vkládaly. Trvá nyní čtyřicet (?) let, ale každý znalec té věci mi potvrdí, že, co dosud bylo vykonáno, jsou jen skrovňoučké počátky na dráze, která vede k vlastní literatuře.“

Ako toto ide z prämissy, že „za nynějších poměrů zvláštní uhersko-slovenská literatura je nutna, je dnes jediným prostředkem, aby uvědomělost národní mezi uherskými Slováky konečně pronikla“ a v tejto snahe uhorských Slovákov že treba i s českej strany náležite podporovať? Potom, odkiaľ to vie prof. Pastrnek, že „tato samostatná písemnost uhersko-slovenská nesplnila nadějí, které do ní se vkládaly?“ Písemnosť táto má Sládkoviča, Chalupku, Janka Kráľa, Bottu, Hviezdoslava, Svetozára Hurbana, Kukučina, a potvrdí mi každý znalec tej veci, že všetci prináležia k tomu, čo v druhej polovici XIX. storočia slovanské literatúry maly lepšieho. Písemnosť táto má ešte z prvej polovice minulého stoletia i Jána Hollého, a v nej možný je i taký zjav, ako bol Pavel Kuzmány. Čože sa očakávalo od nej? Vari prelomenie nedobrých politických pomerov? Vykoreniť z duše Maďarov strašnú netolerantnosť a slepú, desnú megalomaniu? Očakávalo sa, že bude najprimeranejším prostriedkom pri prebúdzaní slovenského národa. O iných nádejach pán Pastrnek nič nečítal ani v Štúrovom *Nárečí* a v *Nauke*, ani v Hodžovom *Větíne* a nenašiel by ho ani v Hurbanových polemických článkoch [2]).

---

[1]) Neúprimne opakované slová Dostojevského.

[2]) Slovenské snahy vtedy takto sa vyjadrovaly: »Svazki žjadne sme ňepotrhali, ako nám nadhadzuvali krivosudcovja, bo sme vstúpili do mocňejších len svazkou s národom: a čo sa druhích kmenou slovanskích tíče, i s tími sme v bližšom ešťe spojeňí mocou centralistickej Slovenčini (Tu rozumie sa povaha slovenčiny, vytekajúca z jej zemepisnej polohy, pri čom treba považiť, že to písalo sa roku 1851 a pôvodca nebol professorom slovanskej filologie. J. Š.), lež do toho času, v ktorom sme písavali po českí. Ako Slováci čistí rozumjeme dobre Čecha, snadňejšje lež do teraz Srba, Poljaka, Rusa. Cjel náš je svatí: bo chceme Slovenstvo vzkrjesiť, chceme možnosť národňjeho života a sebevedomja na Slovensku založiť, uskoriť. Keď dopomuožeme k tomuto, dopomuožeme isťe i k tomu, čo predsťjerajú odporníci naši, totiž: abi sa vjac kmenou v jednu spisovnú reč spojilo. Vzdelaní, sebevedomí národ slovenskí

(To je totiž hlavná literatúra z bojov o slovenčinu.) No a znalec, lepší nežli je prof. Pastrnek, vie, že nebyť pohybu, z ktorého vyšla spisovná slovenčina, nebyť hneď v štyridsiatych rokoch Slovenských Národních Novín, Orla Tatránskeho a Slovenských Pohladov, nebyť najmä Sládkoviča, ktorého básne *Nehaňte ľud môj, Ohlasy, Krajanom, Zaspievam pieseň o svobodnej vlasti, Odrodilcom, Veliký pôst* atď. atď. oduševňujúce rečnily sa všade, kdekoľvek bolo pospolu pár prebudených Slovákov, — nebyť, ako hovoríme, týchto a spolu s Maticou Slovenskou iných výdobytkov spisovnej slovenčiny, pravdepodobne bol by sa vydaril v sedemdesiatych rokoch hneď samý prvý väčší nápor maďarismu, duch slovenský bol by udusený a Česi asi na dlhý čas odrezanejší od Slovanstva. (Položeniu Slovákov lepšie rozumely staršie pokolenia české, ktoré ešte samy podstupovaly tvrdú borbu národnú: mladší a takí, ktorí prišli do všetkého už vydobytého a hotového, veľmi ťažko nám rozumejú.)

„Jsou Slováci — pokračuje náš roztomilý priateľ tam, kde sme pretrhli jeho reč, — jsou Slováci, kteří naděje nepozbývají, doufajíce pevně, že samoděk nastanou doby volnější. Já té naděje nemám. Naopak vidím, že poměry se stávají pro Slováky čím dále tím nepříznivější. Vývoj veřejných věcí v zemích koruny Svatoštěpánské ukazuje k tomu, že Slovákům volnosti vlastního rozvoje dobrovolně poskytnuto nebude. Spoléhati a čekati na převrat násilný, to jest tolik, jako stavěti na písku, to jsou utopie.“ Teda my spoliehame sa na prevrat násilný. Veď je to klebeta, pane! Vy pomáhate rozširovať klebetu na ľudí, ktorí vás tak srdečne prijímali, keď blížili ste sa im v seriósnej veci. Ukážte to na papieri, po slovensky napísané. Alebo ukážte človeka, povážena hodného, ktorý by vám to bol povedal. „Trpeť môže, lež zhynúť nie —“ a podobné výroky slovenských básnikov sú vierou spravedlivého, posilnením na cestu, osladením borby. Znamenajú ony — povieme doprosta — i slovanskú nádeju. Nám je Slovanstvo nie prázdny zvuk, nie priestranstvo na mappe, ale nádeja, viera. My veríme — iste spolu i s každým rakúskym Slovanom, ktorého duša nie je otrávená cudzotou — veríme menovite o veľkom ruskom národe, že najmä v časiech, kde v dejoch svetových všetko závisí len od veľkých, on i púhym svojím jestvovaním je oporou pre nás všetkých ostatných. Ale zato vieme i hlásame, že jestli nepričiníme sa sami, nebude z nás nič a zahynieme. Kto hovorí o opačnom, klebetí a osočuje.

„Nepodobá se — zneje ďalší výklad — že by stát byl kdy ochoten zaříditi pro Slováky střední a odborné školství, ba snád i universitu, jak někteří optimisté očekávají. A jest snad za našich časů bez vlastního školství samostatné národní písemnictví jen poněkud možné?“ Odpoveď na otázku takto postavenú je jasná, môže

lepšje si buďe veďeť otvoriť širšje polja aj pre literatúru, ako teraz… Národ vzďelaní vstúpi sám do takjeho spojeňja i literárneho i spoločenskjeho, akuo jemu i svetu užitok doňesje. Do toho času vzďelávajme si mi Slováci slovenstvo naše. O zakladaňí velikej literatúri mi aspoň ešte ňesnívame, *mi snívame len o zachovaní života slovenskjeho.*“ J. M. Hurban, Slovenskje Pohladi I, 3, str. 98, 99.

byť len jedna, ale Pastrnek nechá ju stranou a odpovedá frásou: „Tu nezbývá než postaviti budovu své osvěty na základ takový, který i nejsilnějším bouřím může odolati.“ To vychodí z toho? To je len frása, neúprimná reč, motanie. Keď slovenské školy nie sú možné, nuž nasledovalo by, a síce i v duchu Bernoláka, i v duchu Štúrovcov, obrátiť sa k školám českým. Ale sú tie na Slovensku možné? Pán Pastrnek musí vedieť, že pri Maďaroch ešte nemožnejšie, než slovenské, a v knihe Jaroslava Vlčka (Dejiny lit. slov., str. 68 sl.) dokázano je príkladmi zo slovenskej literatúry pred „odtrhnutím“, že česky písať na Slovensku *bez českých škôl* je nemožno, z čoho všetkého nasleduje, že Čechom, rozumejúcim nášmu položeniu, neprichodí miešať sa do spisovného jazyka slovenského a podrývať ho, ale všemožne pomáhať Slovákom v tom, v čom sú. Tak i bolo do nedávna, so strany českej zkusovali sme len lásku, rozhľadení mužovia českí hovorievali: „My rozumieme vás, vy rozumiete nás — sme svoji“. Odkedy viacej spomína sa vzájomnosť, my zkusujeme akési kramárstvo: za najchatrnejšiu vec, vykonanú v prospech Slovákov, hneď chcela by sa brať náhrada, — nič bez rekompensácie. Prof. Pastrnek síce s vysokým povedomím hovorí o sebe (str. 45), že on ďalej vidí než Slováci, a predsa v Čechách on je predstaviteľom tohto malicherného, úzkeho ponímania československej vzájomnosti. Ako on prišiel do Prahy, začaly sa (vidz Naše Doba III, str. 947) rozličné akcie proti slovenčine.

Jestli my zachováme sa v nástrahách národnému nášmu životu strojených, zachováme sa pre Čechov; bude to v prvom rade Čechom k národnému prospechu. Preto však treba, aby nás v našom krušnom postavení nekmásali i oni. „Pevným základem — pre Slovákov totiž — může býti jen kulturní jednota s ostatním národem českým,“ hovorí prof. Pastrnek, a od neho opovážlivejší jeho privrženci (ignorancia je vždy opovážlivá!) hneď dokladajú, že keby sme písali po česky, mohli sme vyhnúť terajšej svojej biede politickej. To jest vystavených dažďu, vetru, mrazu kmášu nás ešte i oni, hoc práve na túto stránku česko-slovenskej otázky výtečne bolo už posvieteno v Našej Dobe, keď tam ešte písaval o Slovákoch muž znalý veci a svedomitý [1]). Kultúrnu jednotu s Čechmi my dokazujeme vždy — skutkami. Ale čo získala čeština a vôbec česká vec tým, že práce Slovákov, určené pre toto pekné vydanie Uměleckej Besedy, boly prepísané do češtiny? To iste nebola podmienka Uměleckej Besedy — to vykonal pán Pastrnek. A predsa napíše pod záhlavie svojho článku: Litera zabíjí, ale duch oživuje. Predsa cituje tu, v tej samej knihe, i Šafárika z roku 1846: „Mezi všemi slovanskými národy a národky, co jich na světě jest, zajisté přirozený Čech a Moravan přirozenému Slovákovi, a naopak tento oněm, nejsnáze porozumí, tak že jedni

[1]) «Uherští Němci, Srbové, Rumuni, Rusové jsou literárně i jazykově zajisté jednotni se svými zahraničními kmenovci, *a politicky jim to nepomáhá nic;* ministr kultu právě tak lehkou rukou vyloučil němčinu z peštských obecných škol, zmaďařil rusínské semináře, pozavíral rumunské ústavy, jako by byl učinil, kdyby národnosti ty byly psaly snad nějakým domácím nářečím, a jako učinil Slovákům.» Naše Doba III, 917.

s druhými, každý ve svém nářečí, bez veliké obtíže obcovati mohou." Predsa i napokon od seba dokladá, že „ve skutečnosti ideová jednota písemnictví československého dosud přerušena není čili že zvláštní písemnictví slovenské nářečím se poněkud odchyluje, duchem svým však z ideového kruhu našeho nevykročuje. Přání Šafaříkovo, který před požadavky drsné skutečnosti nezavíral očí a vlastní slovenské písemnictví v jistých mezích připouštěl, v podstatě se vyplnilo . . ."

Počeštením slovenských prác v peknej knihe Uměleckej Besedy (slovenská je len báseň Hviezdoslavova — lebo nemohla byť inakšia) čeština a česká vec nič nezískaly, a slovenčine, zlým nepriateľom dusenej, prenasledovanej slovenčine urobila sa ujma. Knihou touto bude stvrdeno, že ju trhá, obmedzuje i najbližší brat. V akomkoľvek inom českom vydaní Slováci mohli by po česky písať, nakoľko len vedia. V tomto, ktoré má predstavovať Slovensko také, aké je, sotrenie slovenčiny ujíma predstave o Slovensku a krikľavo ukazuje nepeknú tendenciu. Slovenčine, boriacej sa s nepriateľom, bez všetkých škrupulov podporovaným velikými prostriedkami terajšieho štátu, takéto poníženie ešte sa nestalo. Už dobrý vkus, dobrý cit vyžaduje nedvíhať ruky proti nášmu jazyku s bratskej strany vtedy, keď nepriateľ z celej sily pracuje na jeho vykorenení.

Dal sa strhnúť pánu Pastrnkovi ešte i prísno vedecký, objektívny prof. Niederle. V svojom peknom článku o praveku Slovenska píše: nie Slováci, ale: českí Slováci. Načo naraz taká terminologia? Nebolo jej počnúc od Dalimila, ktorý už spomína Slovákov, až po decembrovú reč dr. Fr. L. Riegra v Slovanskom Klube — nikdy. O tom istom predmete v poslednom čase Niederle písal na viac miestach (na pr. v Č. Č. Hist. 1900), ale len obyčajnou terminologiou — Slováci sú mu všade Slovákmi. (Veď nebude si obťažovať srozumiteľnosť!) Tu, v *Slovensku* Uměleckej Besedy, prof. Niederle napísal i úvodné vety článku akýmsi nesvojím spôsobom. „Byla doba, kdy slovenští badatelé soudili a se zápalem prohlašovali, že Uherské Slovensko jest ode dávna srdcem Slovanstva, Slováci uherští že jsou první obyvatelé dnešní své vlasti a řeč slovenská že je nejbližší staré řeči všeslovanské. Tak hlásal kdysi v první době svého tvoření P. J. Šafařík, tak M. Hodža, Lud. Štúr, a myšlenky ty propaguje ještě z části znamenitý ruský slavista T. Florinskij." V prácach Niederlových, s toľkou pozornosťou prijímaných v Slovanstve, iste každý je zvyknutý na inakšiu správnosť. Šafárik, učiví, že kolískou Slovanov boly Karpaty a Dunaj (ktorá teoria ešte i dnes má vážnych zastancov), zval Slovákov „ctihodnými pozostatkami karpatských a dunajských Praslovanov"[1]), a o jazyku ich hovoril, že v ňom nielen nachodia sa slová, „ktoré sú iným Slovanom buď celkom alebo aspoň v tom smysle neznáme, v staroslovančine však dajú sa vykázať, lež celý tvarový a mluvnický ústroj tohto nárečia neobyčajne upomína na cirkevnú slovančinu."[2]) Zvláštnymi výrazmi, ktorých satyra u nás zachovala sa vo verši:

[1]) Geschichte der slavischen Sprache u. Literatur, str. 370.
[2]) Tamže, str. 99.

Sedí Samo[1]) v Sielnici
v praslavian kabanici
a číta si z neba list,
čo mu písal Bohobyst —

zvláštnymi svojimi výrazmi Hodža povedal len toľko, že slovenčina naša je *rodná sestra* staroslovančiny, a o niečo vyššie menoval ju „pôvodčitým nárečím podunajskej slavianšiny, súrodným so staroslovenčinou.“ [2]) No v tomto všetkom niet vlastne toho, že „řeč slovenská je *nejbližší* staré řeči všeslovanské.“ A prof. T. Florinský svoje vývody zahrnul v slová, že „slovenský jazyk je menovite (по преимуществу) bezprostredný živý potomok slovanského prajazyka“ [3]).

Akési zapriahnutie do Pastrnkovho jarma prezradzuje i Jaroslav Vlček. V jeho článku o literatúre slovenskej kde-tu pobadať nesúzvuk s peknými *Dejinami literatúry slovenskej*, od ktorých pravdivejšej, krajšej knihy nenapíše viac ani on. Nazdávam sa, že nachodil sa pod tlakom tvrdenia o duchovnej jednote literatúry slovenskej s českou. Jednota tá je iste verná pravda, ale u Pastrnka má tendenciu (myslíme, nepotrebnú), že Slováci majú všetko od Čechov. O Bernolákovi Jaroslav Vlček vraví, že svoju mluvnicu a slovník skladal „rovněž podle vzorů českých,“ kdežto prvej bol napísal, že Bernolák „i celkovú osnovu ‚Gramatiky‘ prejal z knihy Doležalovej,“ teda Slovákovej. Svetozár Hurban básnickú formu vytríbil si „na českých moderních vzorech“ a Hviezdoslav tiež „vyšel z pilného studia novější poesie české.“ Nuž Hurban prizerával sa toľkým cudzím a veľkým vzorom, že priťažko je povedať, na ktorom vytríbil svoju formu; z českej poesie naučil sa skladať prízvučné jamby; a u Hviezdoslava, tvrdošijne a urputne svojho, je celkom vytvorené určovanie, z akých vlivov vyšiel.

Ešte som sa leda vládal:
už som hádal, hľadal, skladal
zvučné slovká „z príkladu“...
Rástol šuhaj, rástla vášeň.
Zavítala radostná žeň
klasov šumných, zvonivých.
Uvrznul som poza školy:
mŕtvo v knihách, život v poli!
Sbieram, sháňam do stodoly —
A tie snôšky? piesne boly,
mladej duše ples a vzdych —

hovorí on o sebe.

Že i starý slovenský maďaron Matej Bél prichodí v knihe počeštený, Bílý (Matěje *Bílého*, str. 12), nejdem pripisovať tendencii.

[1]) Samo B. Hroboň, ktorý, ako obyčajne býva u nasledovníkov, ešte ďalej viedol Hodžove jazykové krajnosti.
[2]) Větín, str. 47.
[3]) Лекціи по славянскому языкознанію II, str. 238.

o ktorej som práve hovoril. — Z článku pána Pastrnka o slovenčine ešte len jeden punkt. Ukazujúc zvláštnosti západnej uhorskej slovenčiny, píše: „tato západní uherská slovenština tvoří přirozený přechod od slovenštiny moravské dále na východ. A podobně jde to dále, jak na Moravě, tak na Uherském Slovensku. Nepozorovaně přecházíme z nářečí do nářečí, z Čech přes Moravu až na Uherské Slovensko, lépe řečeno *z Moravy na jedné straně do Čech a na druhé do severních Uher. Neboť Morava jest pravým středem a uzlem našich nářečí česko-slovenských*. . .“ To veru nie! Tak povedať nemôže sa. A čudná vec, že povie to prof. Pastrnek, ktorý toľko pracoval v slovenských dialektoch a má v rukách toľko materiálu. Keby na Morave bol stred a uzol slovenských nárečí, tak moravský náš jazyk mal by najcharakteristickejšie, najplnšie známky slovenčiny hláskoslovne, tvaroslovne, slovníkom i syntakticky a z Moravy do Uhorska idúc tratila by sa plnosť tých známok postupne, až prešiel by slovenský jazyk na severe do poľštiny, na východe do poľštiny a ruštiny. Stred a uzol slovenčiny je v Hornej Trenčianskej, Turci, Dolnej Orave, Liptove, Zvolene, Honte, Tekove a Novohrade, tu má ona plnosť svojich charakteristických známok, ktoré tratí postupne, ako rozprestiera sa z tohto svojho uzla na západ (k Morave), na sever a východ. (Od juhu slovanského odtrhnutá je Maďarmi.) Jadrom, okolo ktorého tvorí, krystalisuje sa, je jazyk tu vypočítaných stolíc, stredná slovenčina. Graficky znázorneno, na pr. červenou farbou, vyšlo by, že domov strednej slovenčiny bol by najtmavší a odtiaľ i k českej hranici i na východ bladla by červenosť. Ako jazyk Slovákov východných, na Spiši, v Šariši, Zemplíne, hoc na ňom veľmi poznať súsedstvo ruské a poľské, nie je nárečím ani ruského, ani poľského jazyka a svojím základom prináleží k tomu jadru slovenčiny, ktoré je v Liptove, Turci a Zvolene: tak západné nárečia v Nitrianskej, Prešporskej, na Morave a v Dolnej Trenčianskej, napriek svojim mnohým shodám s češtinou, sú svojím základom bližšie strednej slovenčine než češtine a svoj stred, ktorý ich priťahuje, majú práve tak v Liptove, Turci a Zvolene, ako tie východné. Stred a uzol strednej slovenčiny že by bol v slovenčine moravskej — to je nemožná vec.

Súvis slovenčiny so slovanskými jazykmi, o ktorom Štúr a Hodža s preveličením a nie dnešnou terminologiou hovorili, je zrejmý, jasný, neodškriepiteľný. Taká je poloha slovenskej zeme. Vari niečo inšie značia slová prof. Jagića, spomínajúceho vážnosť nárečí v Uhorsku bývajúcich Slovanov? „Pannonia mala raz centrálne položenie pre slovanské nárečia, na jej území stýkali sa východní, severní, západní a južní Slovania. Nie je teda div, keď v zásobe slov uhorských Slovincov, Horvatov, Slovákov a Rusov nachodia sa pozoruhodné spojujúce punkty.“ (Archiv für slavische Philologie VII, str. 497.) Hovorí to Jagić na základe takých uhroruských slov, ktoré temer všetky má i slovenčina (**воронка** — vranka, **гужовъ** — húžva, **деренки** — drienky, **дуркати** — durkať, **жмыкати** — žmýkať, **искусити** — zkúsiť, **катуляти** — kotúľať, **клинецъ** — klinec, **неволя** — nevoľa (choroba), **псовати** — psovať, ručo — ruče, **само-**

киша — samokýška, серпятина — srňacina, туга — túha atď. Väčšina týchto slov v takom značení prichodí i v srbsko-horvatštine a slovinčine.)

Aby sa v nejakom budúcom „Slovensku“ nevytýkalo i mne, že ide mi o „národní samobytnost a svéráznost“, nezameškám povedať, že po výtečnej štúdii-recensii akademika A. Šachmatova (Historická mluvnice jazyka českého. Napsal Jan Gebauer. Критическій отзывъ. Санктпетербургъ, 1899) viac sotva je možný spor o postavení slovenčiny. Šachmatov vykladá po dobe praslovanskej jednoty vedľa iných dobu západno-slovanskej jednoty, potom rozoznáva česko-slovenskú jednotu, z ktorej nasledovalo čiastočné rozídenie sa češtiny a slovenčiny (Slov. Pohľady 1900, str. 203 sl.), čo srovnáva sa i s určením Jagića, pokladajúceho slovenčinu ako jedno krýdlo vedľa češtiny ako druhého krýdla. (Archiv für slav. Philologie XX, str. 40 a Slov. Pohľ. 1898, str. 120.)

Mójmu citu lepšie zodpovedá tesno prináležať k niekomu, než stáť obďaleč, a v ťažkom položení Slovákov najmä neprichodí odťahovať sa od bratského objatia. Ale láska, s akou otvára náručie prof. Pastrnek, je kriklavo zištná — tá nebudí dôvery. Hviezdoslav nevedel, aká bude kniha Uměleckej Besedy, čo všetko bude v nej, on znal len úvodnú báseň Heydukovu, a predsa, z básnického vnuknutia, volá na konci knihy:

Sme bratia — milujme sa *bez podmienky!*

Jozef Škultéty.

Julius Zeyer, **Jan Maria Plojhar.** Díl první. V Praze. Nákladem F. Šimáčka. 1900. Str. 209. Díl druhý. str. 235. Cena 5 korún.

Gabriela Preissová, **Jerla.** Povídka z Korutan. Nákladem F. Šimáčka v Praze. 1901. Cena k. 1·40.

И. Потапенко, ДОКТОРЪ КОЧНЕВЪ. Повѣсть. Москва, складъ Д. П. Ефимова.

П. Сохинъ, РАЗСКАЗЫ. С.-Петербургъ, 1901. Цѣна 1 руб.

ЧЛЕНЪТЪ въ българскиa и въ рускиa езикъ. Отъ Д-ръ Л. Милетичъ, редовенъ профессоръ на висшето училище въ София. София, 1901.

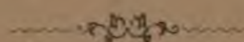
Časopis Musea království Českého. 1901. Svazek první. V Praze.

Вл. А. Францевъ, НОВАЯ ЭТНОГРАФИЧЕСКАЯ КАРТА СѢВЕРНОЙ ЧЕХІИ. С.-Петербургъ, 1901.

Antal Stašek, **Nedokončený obraz.** Román. Druhé vydání. „Libuše“ běžné číslo 197.

Rok 1901. Sošit 4.

Slovenské Pohľady.

Mišo II.

Napísal *Martin Kukučin.*

Druhé ráno po odbavení visít sadol vo farmacii a začal čosi čítať. Ako človek, ktorý odtisol dennú prácu a môže si pohoveť. No v tom zas čuť na chodbe tiché, šuchotavé kroky: zakrádajú sa raz k tým, raz k druhým dverám.

„Aha — pacient z ktorejsi dediny!“ domýšľa sa a čelo sa mu sberá do fercov. „Čiže si si vydýchol! Hm, okúňavý patron akýsi. Skúma, do ktorých má dverí. A to sú najhorší. Potrvá hodinu, kým ho odbavíš. Anamnetu treba z neho vyťahovať ramárom. Teraz kuká kľúčovou dierkou, či je kto u mňa. Nuž vidno, chce sa zabaviť“...

Doktora ešte horšie rozčulilo toto váhanie, toto okúňanie pacienta. Naveľa čuť klopať na dvere. Ticho, nerytmicky — vidno, klope ruka trasľavá, nervósna.

„Napred!“ zvolal zvučným hlasom a knihu položil na stôl. „S Bohom, lektura!“

Do izby vkročila Jela. Oblečená je, ako ju videl v prímorskom kostolíku. Je bladá, klopí oči, ruky sa jej trasú. Vidno, ako sa borí s nepokojom a či rozčulením. Tu zas jej skočí rumeň na líce a celá bytnosť nevie, čo si počať v rozpakoch. Snáď sa i bojí i ostýcha, i hanbí.

No ani doktor nenie v obyčajnej rovnováhe. Nevie, ako sa jej prihovoriť, ako ju povzbudiť. Stojí a díva sa na ňu v akomsi ustrnutí. Skoro sa mu zdá nemožným, že by to mohla byť ona, takto sama, nad ktorou si bol toľko hlavy nalámal.

„Sadnite!“ riekol konečne hlasom, ktorému sa darmo usiluje dodať náteru kšeftového. „Sadnite a rozprávajte, čo nového“ ...

Sadla na stoličku, ktorá je najbližšie k dverám, i to na samý kraj. „Zvláštno — prišla sama, bez matere, alebo aspoň priateľky“ — A neciti sa voľne, ako by sa ináč cítil. Že prišla sama, to ho prekáža hamuje akosi. Nie je naučený prijímať takéto osamelé návštevy vo svojej farmacii. A potom i to dobrodružstvo v kostolíku! Jej pohľad výsmešný ... Nevie, či má dať znať na sebe, že na tú záležitosť dosiaľ nezabudol. Vôbec mu je nevoľno, sťa mu bolo vtedy, keď mal zasadnúť za stôl pred zkúškovú komisiu.

Ona zbadala nebodaj, ako sa on chudák topí v rozpakoch. Jej to dodalo odvahy, odhodlanosti a pevnoty. Svoje veľké oko obrátila

k nemu s pohľadom vážnym a úprimným. Nenie to už dievčina hapkajúca sem a tam, ale ženská, ktorá vie, čo robí, a nepotrebuje sa báť, že prišla bez sprievodkyne do jeho farmacie. Jej bytnosť stojí vysoko nad každou hanou a podozrením...

„Ja som prišla sama, bez mamy," začala ona hlasom pevným, nepredpojate, ako by boli starí známi. „Mama ani nevie, kde som ja išla." A tu jej preletel jemný úsmev tvárou a v očiach sa zas zjavil ten výraz výsmešný. „Ani nepotrebuje zvedieť, lebo toto je moja záležitosť, prečo som prišla." Tu jej šľahol z očí blesk hnevu a či rozhorčenia. „Také sú raz moje okolnosti, nepriaznivé... Mám starostí, o ktorých druhé dievčatá vôbec nechyrujú. Vybavia to za ne ich rodičia. Ale čo robiť — poručeno Bohu, keď je raz tak... A vy odpusťte, že som vpadla takto k vám nenazdajky." Doktor sa uklonil s úsmevom a čaká dychtive, čo to ide vykvitnúť z tejto záležitosti. „Ináč som ja neprišla, že by bola chorá. Nie, chvalabohu, druhá je vec"...

Doktor sa usmial, ako by chcel povedať: „Veď i vidno, že jesto v tebe zdravia i na predaj"...

„A keby i na to prišlo a ja bola chorá: museli by sme tiež odhodiť všetky predsudky a ohľady. A čo by prišla i sama, ja by sa nebála a vy by ste ma vari tiež neodsúdili."

„Vidíte, ani teraz nie som tuľme rozhorčený nad vašou odvahou a či dôverou," odpovedá doktor. „Naopak, taká dôvera ma neobyčajne teší a pozdvihuje," dodáva úprimným hlasom a ešte netrpelivejšie čaká, čo to bude po takomto úvode.

„To máte pravdu. Mám vo vás dôveru neohraničenú!" zvolala tónom teplým. „Viem, že ste človek dobrý. Že vás teší, keď môžete komu pomôcť, alebo mu aspoň uľaviť v trapiech. To vám nakladá i vaše vznešené povolanie — ale ja viem, i bez toho že ste dobrého srdca. Preto som sa i opovážila prísť k vám — s prosbou"...

Hlas sa jej zachvel a zamrel na ústach, ktoré sa stiahly kŕčovite, aby z nich nevybúšilo fikanie. Do oka jej skočila slza a odvisla na tmavých riasach. Doktor pozerá v udivení, čo za nerest tlačí toto stvorenie, ináč dosť hrdinské, a núti ho plakať pred človekom temer vonkoncom cudzím.

„Ak budem môcť, s radosťou vám poslúžim," ubezpečuje ju doktor.

„Neviem — obávam sa... Môcť sa môže všeličo, temer všetko, kto chce... Ale všetko jedno — ja som istá, že mi pomôžete!" A z jej oka šľahol naň pohľad plný istoty o úspechu. „Prišla som vás prosiť, aby ste vykonali Gojanovmu synovi dopust na veľkonočné sviatky."

A ako by jej bolo odľahlo na srdci, upokojila sa: sadla si na stoličku pohodlne a složila ruky do lona. On sa díva na ňu s obdivom: nevie, čo si myslieť.

Konečne preriekol: „Ale túto istú prosbu odoprel som len včera jeho otcovi. Teraz ja neviem, ako vy"... A tu zaviazol.

„Akým to ja právom pýtam — čo mňa do jeho syna: to neviete?" A pozerá naň zas s výsmechom, ako vtedy pred kostolíkom.

„To vám zaraz rozpoviem. Popu a lekárovi neslobodno zatajiť ničoho,“ dodala s úsmevom. „Ja i jeho syn — my“... Tu zaviazla, bárs chcela by rozpovedať všetko, bárs sa i zastrájala, že nezatají ničoho. Búšila jej rumeň do tváre.

Doktor sa pokochal chvíľku v jej kráse; v kúzle, ktoré na ženskú bytnosť rozprestiera panenský stud, a potom ju sprostil na krátko i tých rozpakov, keď riekol: „Rozumiem — vy sa ľúbite!“

„Tak je!“ riekla ticho, prisvedčiac hlavou.

Doktora privalil akýsi čudný pocit opustenosti... To vždy, keď vidí okolo seba šťastie a keď mu tým určitejšie skočí pred oči suchopar vlastného žitia. Zdá sa mu zas, že je on osamelý, on jediný, vylúčený zo spoločnosti, postavený na akési výnimečné miesto, osihotený so všetkých strán. Zaľahla naň zas myseľ na nedostižnosť istých túžob, na nemožnosť úplného šťastia v tomto živote...

„Uznávate tedy, že mám právo zaň prosiť. Za seba vlastne,“ vytrhol ho jej mäkký hlas z hlbokej dumy.

„Uznávam,“ odpovedá hlasom stiesneným.

„Tedy mi splníte prosbu!“ zvolala oživená a v očiach jej zahral úsmev takého blaha, že sa doktorovi zas zamračilo v duši.

„Včera som bol vysvetlil starému, čo o tom myslím.“

„To vy premeníte — také myšlienky škaredé. Musíte odhodiť také ohľady, ozaj malicherné.“

Doktor sa diví, s akou istotou mu ona natíska svoju vôľu. „Táto si predsa len mnoho namýšľa!“ myslí si on, a zavial ho pocit nepríjemný: ako vždy, keď vidí, že mu chcú dať cítiť cudziu prevahu. „Si krásna — to je pravda; ale ani krásou sa nedá zmôcť všetko. A menovite prísna povinnosť“... Pedell v červenom talári zase stojí pred ním a žmurká naň škodoradostne. No doktor ho ubezpečuje: „Oj, neboj sa, kume, nepopustíme“...

Ona hľadí naň pozorne — tuší, čo sa v ňom odohráva. On sa zaviera pred ňou do komôrky povinností. No ona vie, že má kľúč i od tej komôrky. Sladká predtucha víťazstva rozohrieva jej bytnosť a žiari jej z očí.

„A či vy neľúbite?“ pýta sa ho ona.

„Hm — čudná otázka!“ zvolal on so smiechom — no neodváži sa jej pozreť do očí. A doložil tónom výsmešným: „Viete vari, že sme my bez srdca. Cit sme utopili v našom diplome“...

„To neverím — to sú povedačky!“ zvolala ona. „I vy ste ľudia — prečo by ste nemali i vy okúsiť, čo je najvyššieho, najmilšieho v našom živote? Jediné, čo nás pozdvihuje, blaží, teší — bez čoho život musí byť pustatina... V tom páde by vás ja naozaj musela ľutovať.“

Doktor pokýval hlavou, ako by chcel povedať: „To sa rozumie — takto hovoríte všetci, ja sa nedivím“...

„A keď nie — aspoň budete vedieť pochopiť druhých, uvážiť ich cit, mať milosrdia... Moje šťastie je vo vašich rukách. Ak ma odpravíte, ja budem nesmierne nešťastná“...

„Ja vaše šťastie! Ako to myslíte?“ pýta sa on so záujmom. Sotva sa počala odvolávať na jeho veľkodušnosť, on hneď vystúpil

z komôrky povinnosti... Nespolieha tedy vo víťazstvo svojej krásy, ani výrečnosti: spúšťa sa na jeho veľkodušnosť. To je čosi cele iného.

„Takto je to. Mňa silia za druhého, koho ja neľúbim. Dosiaľ som sa obránila — o fašiangoch mala byť svadba, ale odhodili, že po Veľkej noci. Keby ste ho vy vytiahli na sviatky z Poly, ja by mala podporu a možno spolu by sme našich skorej nakriatli. A teraz už viete všetko“...

„Tedy moja ruka má zasiahnuť do záležitostí vašej rodiny! A čo ja viem, či vám to poslúži k šťastiu? A ak vaši majú pravdu?“

Z jej očí šľahol naň zase blesk hnevu a či rozhorčenia. Celá tvár sa jej zapálila a brada sa potrháva rozčulením.

„Moji rodičia smýšľajú takto,“ — v očiach jej zas žiari tichý úsmev, — „stisni srdce — rozkáž mu: mlč, a ono musí mlčať... Nesmieš ľúbiť takého, kto nedorobí aspoň sto hektolitrov vína a dvadsať oleja. Ak je ktorý i mladý, i milý, súci, šľachetný, príčinlivý — čo to osoží, ak nemá svojich zemí, viníc a olív a nenie sám v dome? Ten sa nemá práva oženiť, ani pozreť na poriadnu ženskú... A ich je mnoho v dome! Ako sa zmestíte toľkí? Je dom statočný, to je pravda, poriadny — ale čože, keď ich je v ňom vyše práva. Čo vedia oni, že ja s ním budem šťastná i v kolibe! Oni mi našli druhého, čo je sám, dom má veliký a srdce maličké... Tedy i vy chcete, aby ja v tom veľkom dome zmrzla?“

Doktor sa rozosmial a podotkol: „Oh, vidím ja, že sa vy nedáte. Vy sa obránite!“

„I ja sa ufám — verím. Boh ma neopustí. I bez vás by mohla, ale to by bol rozbroj, možno roztržka. Zato by chcela na tento spôsob. A ak by nemohla dosiahnuť, za čím túžim — pôjdem do kláštora. Proti vôli sa nevydám.“

„Do kláštora — ešte čo!“ zvolal on.

„Volím sa obetovať Bohu, ktorého milujem, v ktorého dúfam, než človeku, ktorého nemám za nič.“

Doktor hľadí na ňu sústrastne. „Hľa — i tu obeť predsudkov ľudských!“ A prišlo mu na um rozjímanie v prímorskom kostolíku. „Hľa, na akých základoch stojí takzvaný poriadok sveta. Koľko v ňom krivdy, prevrátenosti! Veru, veru, svet je zmotaný“...

„Išla som sa pomodliť k Matke Božej,“ pokračuje ona hlasom rozochveným. „Nech mi poradí, pomôže. Obkľúčili ma so všetkých strán, u nikoho som nemohla najsť rady a pomoci. Ona mi vnukla myšlienku, keď som kľačala pred ňou, aby išla k vám. Že vy ho vymôžete z vojny, kým prehovoríme rodičov. Lebo keď odchodil na vojnu, vtedy ináč smýšľali; nebránili nám. Potom natrafili na toho s velikým domom a sto hektolitrami... A keď som sa prežehnala, že idem domov — tu odrazu vidím vás! Môžete si pomyslieť, ako mi bolo! Myslela som, že ste to nie vy, ale zjavenie. Celá som sa predesila! Ale keď som prišla pred kostol a videla vášho koňa, zaradovala som sa. Vy na tom mieste a v tom okamihu — ja som to považovala za dobré znamenie. Bola som istá,

že ja musím zvíťaziť. Preto som sa obzrela na vás a zasmiala... Preto som bola istá, že vy budete veľkodušný, že ma neodpravíte."

Pedell v talári a s berlou zmizol kamsi. Dievčina ho zahnala, z jej oka svieti nádej a pevná viera. Porúcala všetky ohľady a škrupule. „My potlačení musíme podporovať jeden druhého," rozhodol sa on. „Rozmotávať, čo svet smotal. Čo tam preto, že na diplom padne machuľa?"

„Svedectvo tedy napíšem, ale nech príde poň zase starý Zakarija," zvestuje jej on. „Nechcel by, aby sa povedalo, čo nemohol vykonať on, to dosiahla krásna Jele... Tomu v Pole závidím a vám želám, aby ste sa v ňom nikdy nesklamali. Nech bude vždy hoden vašej lásky a vašich obetí. Toho druhého ľutujem, ale zas nie mi ho natoľko ľúto, aby mu nehodil tohto polena medzi kolesá jeho šťastia... Načo sa spojil so silnými k potlačovaniu pravdy?"

„Oh, ďakujem, ďakujem!" zvolala vrúcne. „Nikdy nezabudnem, komu mám ďakovať za svoje šťastie!"

„Oh, maličkosť!" hodil doktor rukou. „V šťastí sa na také veci ľahko zabudne."

„Nie — nemožno! To ja nikdy nezabudnem. No — či som nepovedala zaraz, že mi pomôžete?"

„Áno."

„A či banujete, že ste popustili?"

„Nie — nebanujem. Ja som svoje úmysly premenil za lepšie. A naša snaha má smerovať od dobrého k lepšiemu"...

Vydal svedectvo Zakarijovi. Aby bolo čím krikľavejšie, napísal doň, že mu žena má zapálenie pohrudnice. Nech bude machuľa na diplome čím nápadnejšia... Spis odišiel cez ruky občiny na Polu a v Zelený štvrtok prikvitol mladý námorník v uniforme do Dolčín. V utorok po Veľkej noci musel sa síce zas vrátiť do Poly. No vrátil sa akiste veselo, lebo bol zasnúbený s krásnou Jelou...

III.

Najdená ihlica pripomenula mu znovu túto udalosť, s ktorou už bol dávno prestal sa zaoberať. Ihlicu zabodnul do kabáta a neodišiel chodníkom dohora, ako sľúbil Leši, ale vsadol zase do člna. Ťahá ho niečo do Dolčín — chcel by ešte dnes odovzdať ihlicu majiteľke. Majiteľkou musí byť tá, čo práve takú ihlicu zanechala na oltári pod obrazom Matky Božej v prímorskom kostolíku. Uvidí znovu krásnu dievčinu: ako vyzerá, ako sa cíti po vydobytom víťazstve.

Na zátoku začínajú zaliehať večerné tiene. Modré tmavé nebo osivelo, ako by ho polial oceľou. Len od západu rozlieva sa ružové svetlo, v ktorom sa kúpajú otupné prímorské vrchy.

V prístave sú pripravené lodice výnsť do kanála. V železných košoch sú naukladané smoliarc borovice, len ich zapáliť. Keď padne tma, rybári vyplávajú do kanála a zapália vatry. Ryby, omámené svetlosťou, shrnú sa okolo lodíc a budú ich sledovať k brehu. Tam ich zapášu sieťami a vytiahnu do lodíc.

Nábrežie je oživené, ako vždy po západe slnca. Starí sa prechádzajú, oddýchnuť si v chládku. Mládež sedí na piaci pod lipou. Ante Zulić hrá na harmoniku a chlapci ho doprevádzajú svojím mocným spevom. Dievčatá majú roboty okolo domu. Nagorjancova Šima a Lukre i Ružica zpod kaplice vracajú sa z obecnej vody so čberami na hlave. Ružicin štíhly driek ihrá pod ťažkým bremenom, myslel bys' — hľa, ide sa zlomiť. Hlavu držia v rovnováhe, no voda sa predsa čŕpká a cedí dolu tvárou za ňadrá. Na vode v každom čberi pláva ratolesť olivová, ako by i tieto krásky chcely zvestovať doma, že „vody v obecnej lokvi značne opadly."

Doktor vyzerá, či nezočí dakde Jelu. Prešiel popred ich dom, bárs padne trochu strán cesty — no dom, ako vždy, i teraz je tichý, nemý. Iba čo večerný vetrík šelestí lístím chýrečnej smokvy, ktorá rozkladá svoje konáre nad altánkou a schodíkmi.

Konečne nahliadol, že darmo čaká — dnes večer jej už neuvidí. Vyšiel na poľnú cestu pomedzi záhrady, v ktorých bola kedysi zelenina. Dnes sú pusté — suchota ich vysušila. Iba čo holé hlúby a kočiane kapusty trčia, akoby upejúc za vlahou.

V jednej zo záhrad čosi sa pohlo — čosi tmavého, tajomného. To je starý Luka, predtým rybár chýrny, dnes starec skrčený od lámavice. V sobotu chodieva po domoch a pýta „svetu subotu" — almužnu. Ľudia mu dajú, bárs má starý troch synov, všetko súcich težakov. Nuž čo prikvapne so strany, zíde sa Lukovi na dohán. Lulu drží ustavične v zuboch, s ňou sa dá možno i pochovať. Vo dne vidí málo, ale na súmraku vidí dosť obstojne, a vtedy vychodí zo svojej chalupy.

„Eh, Boh vám dá!" zvolal, poznajúc doktora, ktorý tiež tu i tu prispeje Lukovi na dohán. „Budem sa modliť za vás."

„Ako sa máte, starý?"

„Eh, ako starý, chromý lazar. Ako sa ja môžem mať?"

Dal mu svoj príspevok a ďakovaniu niet konca-kraja.

„Luka, čujte — keď vidíte tuto Jelu, povedzte jej, či neztratila dačo. Ak čo ztratila, nech sa hlási u mňa."

„Dobre, dobre. Poviem jej zaraz."

„Ale nech nikto nezvie — či rozumiete? Nepovedzte nikomu, čo som jej odkázal."

„Hehehe!" rozosmial sa bezzubými ústami. „Neudrem azda na bubon! Rozumiem ja, rozumiem! A pokyvuje smutne hlavou. „I ja som bol mladý"...

„Nie, môj Luka, vy zle rozumiete," protestuje doktor. „Ani zďaleka vy nerozumiete, ak sa čo nazdávate."

„Boh vám daj zdravia!" zvolal Luka. „A vari vás ja dochodím! A keby čo i bolo, nebolo by zla." A keď doktor poodišiel od neho na dakoľko krokov, privolal mu ešte: „A dávajte pozor, aby vás nedokaličilo živo. Cesty plané, živo vypočinuté a noc tu — môže ľahko"...

Leše čaká na ceste. Morica hádže hlavou — rada by umknúť a čím skôr prísť domov. Vysadol a hybaj zase tou istou cestou dohora. Leše ju pridržiava za ohlavu, aby neletela divoko. Z viníc

sa ozývajú pozdravy pod chvíľou — lebo vinice sú teraz oživené. Po západe slnca v chládku pracuje sa najlepšie. Iných zas stretávajú, čo odbavili robotu a vracajú sa domov s prázdnymi pumpami.

„Vidíte, aká je živina!“ ozval sa Leše od Morice. „Do domu ju musíš pridŕžať. Trielila by, a čo by to prospelo? I tak budeme doma, chvalabohu — nie nám toľká diaľka. A keď som bol tejto zimy na súde, tiež som sa vybral domov takto na mrkaní. Ale južina bola, čas mrcha. A ona, utri brate, napred, sepkom skoro do domu. A tri hodiny je cesty, pane! Bol som i zdriemol — a ona vždy jednako, bez prúta. Zastala iba predo dvermi. Taká vám je mulica — ale nie každá, musí sa i na ňu natrafiť — ako, neprimerajúc — na ženu“...

„Nuž dakedy má viac rozumu, ako človek,“ poznamenal doktor a usmial sa. Leše sa drží tvrdo ohlavy a nepustil by jej z ruky, a vzdor tomu chôdza mu nenie harmonická. Keby ho nepoťahovala Morica, dosť ľahko, že by začal sošívať cestu. Možno, musel by sa chytať i ohrady. Takto si vykračuje ako-tak a rozdiel je len ten, že nápadne dvíha nohy dohora.

„Ej — nie tak, pane — nie!“ bráni sa Leše hlasom akýmsi spevavým. Začínajú ho nadchodiť záchvaty melancholie, ako vždy, keď prekročí obyčajnú mieru. „Vy nedobre myslíte, pane, o mne. A ja som nie opilý ani koľko dieťa, čo sa dnes narodilo. Hlava mi je jasná, ako slnce, čistá“...

„Lebo je osvietená.“

„Ej, viem ja, kde vy bijete — viem! Ale poručeno Bohu! Ak rozkážete, ja vás pekne odoženiem i do Zadra. Oj, že som ja opilý — ja sa o to nebojím, pane. To nie. Viem, s kým idem, i že treba dávať pozor.“

„A často na to zabúdate,“ odpovedá doktor. „Keby ste na to mysleli, nechodili by ste po domoch, kde majú druhú starosť — ako napájať doktorovho momka.“

Leše sa zmiatol a prvý okamih nevie, čo odpovedať. No zdá sa, šípi, čo myslí jeho gazda.

„A kde som to bol, pane?“

„U Lanića. Sotva som nohu vytiahol a vy dnu. Videl som sám na svoje oči. Ostatne i vy viete, že som videl.“

„Zavolali ma, pane — uctili. Povedá, hospodár nechcel ničoho, aspoň vy, Leše, nás neobrdnite“...

„Mne to bolo veľmi nepríjemné,“ dodal doktor. „Zahanbil som sa. Ak sa vám žiadalo piť, mali ste piť v kafani na môj účet, a nie po dedine vymetať sudy“...

„Ej, pane — nehodno sa, verte mi, hnevať. Ešte keby to bolo víno, ako Pán Boh prikázal, ale bevanda! Ale i tá išla trochu na ocot — stislo ma v hrtane, ako by ma dávil. Neprehltol som dva glgy. Ani od smädu, verte mi, nehodno ju piť. Ale sa pije — tak, zo slušnosti. Povedali by, že si spyšnel. Ej, pane, neviete vy, aký je náš svet! Mrcha — nech Pán Boh chráni“...

„Veď je dobre,“ končí doktor. „Ja som vás chcel iba upozorniť. Pre budúcnosť.“

„Dobre, pane, ale opilý som nie... Od mora ste mohli pekne na Morici dohora. Nebolo sa treba ustávať do Dolčian. Lebo Dolčiny ja, pane, vystáť nemôžem. Svet planý — porúhajú sa bez poriadku. A keby kto — ale žijú len ďakovať vašej farmacii. I ženské majú byť slabé — i kde by: vždy len kupus, tráva, a mäsa nikdy... Ale tiež nie všetky. Popri mne prešla tá Dabičova. Hehehe! dobre, dobre!“ A pokyvuje hlavou, ako by bol prišiel na veliké tajomstvo. „Tá z krčmy, viete, čo ste boli spolu vaporom vo Vlaškej. Prešla rúče“...

„Nuž a čo ďalej,“ pýta sa doktor ľahostajným tónom. „Musela prejsť, keď ju viedla tadiaľ cesta!“

„Prešla pekne popri mne. Ženská zdravá — uf! Líca dobre nepuknú... Vidím, na dobrom je koste. Spustila sa tým istým chodníkom ta kdesi na more. A čo tu robíte? ona mne. Čo robím? Nič nerobím, vidíš, že sedím — ja jej. Vari čakáte koho? ona mne zase. Čida že čakám — vie Boh i svet, koho čakám: môjho hospodára — ja zase. A vari sú zas v dedine! ona mne. Budú v dedine kdesi. V Dolčinách sa vždy najde roboty môjmu hospodárovi — ja zase jej. A čo ich nečakáte v dedine? ona zase. Eh — a taký je rozkaz a ja musím slúchať — ja zase jej. A neviete, či je mnoho sveta tamdoľ? ona zase. Bolo ich, ledva sa zmestili do člna, ale teraz nebude nikoho — ja zase. A viete iste, že nieto tam nikoho? ona zase. Choď a pozri, ak neveríš — ja zase. A ona išla — ale sotva sa kúpať. Nuž ženská — diabol, všetko chce vedieť... No pozdravte hospodára — hej, zdravia mi! rúče mi povedala — pozdravte ho odo mňa. A čo by hovoril, keby nebolo tak? Ale ona mi zjavne povedala, aby vás pozdravil. Oj, to nie ťažko! ja zase. Prečo nie, keď je vec slušná a pod spôsobom. Lebo dievka je kaľavná a má, pane — jej otec najde po päťdesiat, šesťdesiat stolitrov. A ich troje — vieme, čo je! koľko sa minie? Ak sa minie maličkosť a trov málo, a keď sa ukladá s roka na rok, naukladá sa hŕbka... A ako povedám, ona nadol, a nevymodlil bys' dva otčenáše a vy tu. Hehehe! dobre, dobre!“ pokyvuje hlavou. Pozdraviť nenie ťažko, to je vec statočná, kedykoľvek, vo dne v noci“...

Leši, ako vidno, jazyk sa rozviazal poriadne. Doktorovi neprekáža jeho bľabotanie ani najmenej. Veselý mier, vyššia spokojnosť akási zaujala mu dušu. To výplyv samoty, ticha večerného a dobrého zdravia. Nežiada si nič, iba aby takto ostalo naveky... Netúži za hlukom mesta, za bojom o bytie — nie, nech si drží svet svoj hluk i šum, i radovánky i svoje borby. On mu ich žičí od srdca. Nech sa v nich brodí, nech sa v nich utápä, keď sa mu tak ráči... Nech vrie, nech sa hniezdi, hmyrí a prtí, tam za touto velikou vodou a za tými vrchami — nech si to tam lichotí, podlieza jedno druhému, nech sa kole a nenávidí... Len tu na tomto malom flaku nech ostane vždy takto — mier a ticho. Nech dýše mierom a tišinou toto more i táto dobrotivá matka zem...

Kanál sa pokryl riedkym závojom šera. Cezeň sa vidia v neurčitých obrysoch tiché brehy protajšieho Prímoria. Do úval a dolín vťahuje sa tma, ukradomky, sťa zlodej. Iba na vrchu Planiny trvá

zážeh ružový, odrážajúc sa ostro od nočnej oblohy, kde počínajú trblietať prvé hviezdy. Planina sa akoby sblížila, zdá sa, že ju môžeš dosiahnuť. Na jej bokoch zažaly sa pastierske ohne, trblietavé sťa hviezdy. Z tamtej strany, kdesi od úboče, ozýva sa pieseň, mäkká a nekonečne dlhá — jej zvuky padajú smutné, osamelé do hluchej tišiny večera. I mesto na návrší vnoruje sa do tmy, hlbšie a hlbšie, nevidíš z neho len roztečenú úbeľ obielených krovov. Z otvorených dverí zasvieti svetlo na ohnisku, z daktorého obloka zasliepňa svetielko olejového kahanca. Z dedín akoby na dohovor zavzniev ajú zvony, ich zvuky sa miešajú a široko rozlievajú poľom. Kde sa kto trafí, odokryje hlavu a modlí sa pozdrav Panny. Plné zvuky zvonov a šepot modlitby ako by šumel v povetrí a vystupoval do výšin a pred trón Najvyššieho šla vonná obeť zápalná. I Leše prestal blabotať, sosňal čiapku a prežehnajúc sa šepoce: Zdrava Maria...

„Či je toto divné, zvláštne!" myslí si doktor. Zdá sa mu, že tento okamih už bol prežil kedysi a nevie sa rozpamätať kedy, a zase mu je v ňom všetko nové, neprežité, záhadné... Zdá sa mu, že je samotný, že letí ako malý prášek nekonečným vesmírom. Sám a sám — niet ničoho, čo ho pridržiava, hamuje, čo ho viaže, alebo priťahuje. Vznáša sa vysoko v záhadných sfärach a toto dolu zdá sa byť tak ďaleké, ponorené v mrákote. Voľnosť ho ovieva svojou mäkkou perutou, voľnosť na všetky strany, široká, neobraničená. Až mu je úzko na srdci od nej.

Tu zas po hlave úder. Mulica tiež neupustí od obyčaje chodiť popri múre. Borový konár zasiahol ho znovu po tvári, smietol mu klobúk a vytrel z očí sviatočnú dumu.

Leše rovno zo Zdrava vpadol do druhej melodie: „Dám ja tebe — čo ty tam"... Púšťa ohlavu a ide za pánovým klobúkom. Moricu drží doktor za ohlavu, lebo by zas odbehla. A keď prijal klobúk zase pripučený, pustil ohlavu a udrel pätami o bok mulice. Tá pobehla a Leše ostal ďaleko za nimi, dvíhajúc do vysoka oťažené nohy a šomrajúc na prevrátenosť svetskú, že nemôžeš rozkazovať ani hlúpej Morici...

Morica sa bojí akiste, že jej pán sreže rováš, ak ju dohoní; možno ju priťahuje i dom — lebo sa poberá rezkým behom, hojdajúc doktora. Kde je rovnejsie, dá sa i do galoppu, nemotorného, ťažkého. Prebehuje popri ľuďoch, ktorí sa poberajú v skupinách z viníc a ustupujú na stranu. Prešla i popri prvom dome, najspodnejšom, Miću Dudanca, kde na kameni sedí Dore Mićina s Tadom Sokićom v dôvernom rozhovore. Starý Sokić stavia už dom svojmu Tadovi zo solídnych kvádrov, srub je bezmála hotový a teraz sa donášajú tľapky, z ktorých sa má vystaviť krov. Roby a laty sú na hŕbe — len ich postaviť na srub a sviazať tuho, aby neuľahly pod ťarchou kamenných tľapiek. Keď sa krov vybieli, dvor obožení obradou, mladý Tade môže do domu doviesť mladú ženu. To bude po oberačke, keď sa predá víno. Podlaha bude sice hrbolatá, budú v nej i hroble, nebude vybitá hlinou, ani dláždená — dosky na podlahu rastú ešte kdesi v ogulínskych horách — ale preto nič,

ako ani preto, že bude v izbe bura previevať. Pomaličky, behom rokov možno, spraví sa i povala i podlaha, snáď i obloky — na teraz zbavia i drevené okenice. Nuž nieto tu veľkých výpočtov, ani zabezpečenia, a predsa Tade i Dora hľadia s dôverou budúcnosti v ústrety. Tak málo sa vyhľadáva k šťastiu — trochu odvahy, trochu dôvery a lásky — a toho všetkého u nich nadostač...

Na piaci sú zažaté lampy. Pod ňou už nestojí chór starcov. Oni večerali pred Ave Maria, pomodlili sa a už patrne spia, aby sa prebudili na svitaní. Tu stoja chlapi, ktorí sa povracali z poľa a teraz sa ešte shovárajú. Jednomu z nich odovzdal vyparenú Moricu, nech ju zavedie k Lešovi, a on s tanistrou vošiel do pustého domu, v ktorom dudnejú jeho kroky otupno...

Druhý deň pred obedom prišla Dabićova dcéra zas do farmacie. I zase sama, ako kedysi. Veľký rozdiel medzi vtedy a teraz, a poznať ho i v jej držaní. Dnes prišla k nemu ako ku známemu, ba k priateľovi.

Krásna je, ako bola vtedy, jej tvár i oko žiari spokojnosťou. Svetlý letný živôtok tuho sa odráža od žúžoľa jej vlasov.

„Bola som v sklepe čosi kúpiť — tak som sa ohlásila" — začala ona s úsmevom. „Ale i tak by bola prišla — starý Luka mi čosi povedal, že ste ma včera večer hľadali. Iba že som si z jeho rečí nevedela čo vybrať. Natáral mi mnoho hlúpostí."

Doktor sa usmial tiež. Zišlo mu na um, v čom ho potváral Luka. Nebodaj i s ňou hovoril v tom istom smysle.

„Povedzte mi, či ste neztratili dačo po tieto dni" — začal doktor.

„Ja neviem" — odpovedá ona zarazená.

„Na príklad kde sa kúpavate."

„Á" — zvolala naradovaná. „I včera večer bola som ju hľadať — moju ihlicu. Každý deň som chodila, ale vždy na svitaní, alebo na mrkaní. Vo dne je mnoho sveta a nemohla som ísť."

Doktor jej ju odovzdal. Ona sa zadívala na ňu, pokývala hlavou i zatkla do blúzy.

„A teraz mi povedzte, ako ste sa dozvedeli, že je moja!"

„Uhádnite," smeje sa on.

„A ako? Ja neuhádnem..."

„Nuž poviem vám. Takúto ihlicu som videl pod obrazom Matky Božej v jednom kostolíku."

„Či i to viete!" zvolala a začervenala sa. „No," dodala vážne, „tú som darmo neobetovala. A dosť som pre ňu vystála! Mať ju vystíhala odo mňa a ja vždy, že som ju ztratila. A nech by sa ztratila i táto — pomyslite, čo by bolo. Zato som chodila toľko ráz a nemala pokoja." A teraz dodala s úsmevom, pozrúc naň pohľadom vďačným: „Predsa len ja mám pri vás šťastie. Vy ste ma vtedy vytrhli zo súženia a teraz mi zas usporili toľko nepríjemností"...

„A čo vám píše Dragutín? Možno, bude už písať rovno vám."

„Má sa dobre — spokojný je, ako ja," odpovedá ona.

„A čo robí?"

„Má čo robiť — v službe je"...

„Ale čo mu je hlavnejšie od služby!"

Ona v neporozumení pozerá naň a čaká.

„Číta mesiace, nebodaj," odpovedá doktor so smiechom. „Onedlho začne čítať týždne a potom dni" . . .

„Oh, kto vie," usmieva sa ona. „Možno si toľme hlavu nerozbíja, ako myslíte." A dodala vážne s ľahkým povzdychom: „Oni ľahšie znášajú a netrápia sa, ako my, ženské. I láska u nich skoro bľadne. Kto vie, či by on bol chcel vystáť za mňa to, čo som ja vystála!"

„Ja myslím, že áno, a možno viac. A potom, čo sú to za utrpenia, keď si istý, že za nimi ti kynie šťastie? Čo ostane po nich? Len rozpomienky, z ktorých sa pomaličky vytratí blen a zostane všetko sladké a veselé."

„To je pravda," prisviedča ona. „I teraz sú mi milé."

„Len či budem mať v nich i ja trochu miesta!" zvolal doktor.

„Vy máte hlavné miesto, hneď za ním." A pristúpiac k dverám a pootvoriac ich, dodala s úsmevom: „Budem sa modliť za vás i vaše šťastie" . . .

A doktor ostal už zas sám v svojej farmacii. V ňom ostala len svetlosť, čo rozosiala jej prítomnosť a on sa pýta: „Za moje šťastie! A čo je to šťastie?" Otázku predložil nemým múrom a tie mu odpovedajú nemým tichom.

*

Asi o týždeň zas išiel doktor do Dolčín. Bolo to okolo piatej ráno, keď je duch bystrý a nedá sa zaujať snením. Leše poháňa Moricu a doktor hneď od mesta ustavične si pripomína: „Pozor na konár, pozor na konár!" Keď prešli popri sv. Antí, každú chvíľu očakáva, kedy sa zjaví konár, prevesený ponad cestu. I hľa, bor je tu, v múre usadený, rozložitý, hrdý, že netrpí pod sebou ani len štipky trávy. Iba čo — haluz nie je prevesená — odťatá je a na ranu slzí smola a cedí sa v kryštáľových kvapkách dolu rapavou kôrou.

„Čo je toto, Leše?" pýta sa doktor udivený.

„Nič, pane," odpovedá on. Zavadzal, bolo ho treba odťať. Ale to by mala občina, mohla rozkázať hájnikovi alebo lugárovi. Ale čo — občina vie vystíhať, čo jej ide — ale toto, už sa nestará, lebo ju nepečie. Ona si sedí za stolíkom a ty, težak, ozri sa sem, čo si počneš. Veru tak, pane, ja nikomu ani slova, keď vás to šiblo, hneď v tú noc ja išiel a odťal haluz. Bola by vás, uchovaj Bože, ešte zabila. Nebudem sa ja nikoho radiť. A vy ešte, že som bol opitý — a nebolo ani toľko, čo by vtáča v zobáku" . . .

„Ale vy ste okaličili bor! A bol pekný" . . .

„A lepšie okaličiť jeho, ako by mal okaličiť vás. Ja aspoň som si tak rozvážil, pane."

„Pekne od vás," uznáva doktor. „Ale zato ja i teraz držím, že ste si uhli boli, trošíčku, pravda, málo, ale predsa" . . .

„A poručeno Bohu, pane," vzdychol si Leše. „Príležitosť bola taká, že si sa nemohol vytiahnuť. Ale nebolo nič zlomyseľne, alebo

na škodu. Došli sme zdraví, chvalabohu — a nikto nás nedoniesol domov."

„Veď je nič — ja uznávam, že ste vy najchýrnejší momak"...

„A poručeno Bohu, pane."

Z balládGötheových.

Mignon.

Či znáš ten kraj, kde citrónov zrieť vzkvet,
skvost oranži sa v tmavom listí skvieť,
kde s blankytu vlá vetrík lahodne,
sa zticha myrta, vavrín hrdo pne,
znáš ozaj ho?
Ta! ta bych, oj,
tak rada pošla s tebou, milý môj.

Či znáš ten dom? Mu stĺpy nesú krov,
sieň blyští sa, jas liece iziebkou,
z mramoru podôb na mne zľútilý
zrak: nebožiatko, čo ti zrobili?
Znáš ozaj ho?
Ta šla bych, oj!
tak rada s tebou, ochranca ty môj.

Či znáš ten vrch a oblačnú pŕť ním?
Mulica v hmle ju šuká, medzitým
čo z jaskýň dračích štencov ruvot čuť;
bralisko rúti sa a prezeň prúd.
Znáš ozaj ho?
Ta! ta púť, oj,
smeruje naša! Poďme, otec môj!

Spevec.

‚Čo čujem za hluk pred bránou,
na moste, až ním striasa?
Ten spev ať hneď tu dvoranou
nám k slychu rozlieha sa!'
Kráľ riekol, panoš utekal;
ten navrátil sa, zvolal kráľ:
‚vpusťte mi toho starca!'

»Bôh pozdrav, páni šľachtici,
vás tobôž, krásne dámy!

Roj hviezd! jak v nebies svetlici!
ich mien zvuk komu známy?
V sieni, kde prepych, slávu zrieť,
padnite, víčka; stihu niet
tu divom pokochať sa.«

A sklopiv oči, zplna v hru
narazil, v zblku líce;
rytieri zbodrelí v to zrú,
do lona krásavice.
Kráľ, jemuž spev tiež srdce jal,
pouctiť spevca, rozkázal
mu zlatú priniesť reťaz.

»Mne reťaz zlatú nedávaj,
lež rytierom si daj ju,
z ichž pozoru už vrahom, vraj,
sa kop'je potrieskajú.
Či kanceláru, ktorho máš,
ju daj: nech i tú zlatú tiaž
pri iných ťarchách vláči.

Ja spievam, ako spieva vták,
čo vo vetvoví hniezdi;
pieseňka, z hrdla vrúca tak,
mi plácou bohatej mzdy.
No smiem-li prosiť, prosím: káž
mi najlepšieho vína čaš
vo zlate rýdzom podať.«

Ju, pritknul, vypil — Sladne mu:
»O, nápoj hoden chvály!
O, blaze domu šťastnému,
kde to je darček malý!
Zdrav' buďte, sa vám porúčam,
ďakujte Bohu, jak ja vám
ďakujem za ten dúšok.«

Rybár.

Tok hukotal, tok valmo vrel:
no rybár nehnute
sediac, len na udicu zrel,
i srdce schladnuté.
I jak tak sedí, strežie: v tom
vĺn rozdelí sa svor,
a z prúdu švihne s špľachotom
sa morská panna vhor.

Mu zaspievala, rekla: »hou!
čo vábiš moju mlaď
von vtipom ľudským, ľudskou ľsťou:
tam v žiari odkapať?
Ach, kejs' znal, jak dnu rybočkám
je k duhu deň i sen,
tak jak si, sostúpil bys' sám,
bol zdravý ešte len.

Či slnko, luna: ľúby pár
nezajde v more vše?
a voždy z kúpeľa ich tvár
nesvitne krásnejšie?
Ťa neláka náš bezdný raj,
to nebo čistých vláh?
nie vlastný zve ťa obličaj
sem za kryštáľny prah?«

Tok hukotal. tok valmo vrel,
mu nohu máčal; túh
vzkyp zodme hruď, jak bol by zvznel
vzkaz od milej mu v sluch.
Tak reč-spev vyvádzala tam;
i veta po ňom v mžik:
zpol' tiahla ho, zpol' klesal sám —
Viac neuzrel ho nik.

Poklado-kop.

Chuďas vačkom, srdcom chorý,
schodím hor'-dol' žitia hradskú.
S chudobou len neresť v sväzku,
číre dobro s bohatstvom!
I, vraz zdolať, čo ma morí,
zajdem hľadať poklad-zlato.
Moju dušu tu máš za to!
Krvou vlastnou črtnul som.

I už čiaram kruhy rúče,
čudesného do plápolu
vzdúcham zelie, kosti spolu:
dokonaná kúziel moc.
A jak učia zemské kľúče,
kopať začnem po tom zisku
označenom na placisku;
čierna, búrna bola noc.

No v tom zazrem svetlo hravé,
ako hviezdka zprvu malé,

blížilo sa z diaľnej diale,
práve dvanásť odbilo.
Ani reči o príprave;
zrazu kol sa v zlatú zoru
rozbreskla čaš plná, ktorú
nieslo chlapča spanilô.

Vidím milých oči svity
kmitať zpod rias venca čelom;
a v tom lesku čaše skvelom
vstúpil aj v môj čarokráž.
Čaš mi s nehou podal k pití;
ja mnel: danie svetlo-čisté
dárkujúci, chlapec iste
nemôže byť satanáš.

Pi čistého srdnosť žitia!
Učňom zmudrieš povolaným,
i viac s teskným zaklínaním
nezkrsneš na mieste tom.
Nekop márne tu! zem zrytá —
Na dni práca! večer hosti!
Týždne trud! jas o slávnosti!
nech ti čary napotom.

Hviezdoslav.

Pamätnosti rajeckej doliny.

Spísal *Romuald Zaymus.*

»Nescio qua natale solum dulcedine captos ducit et immemores non sinit esse sui.«
Kúzelnou sladkosťou naplňuje človeka rodná zem, a nemožno nepamätať na ňu.

V starobe zvlášte milé sú rozpomienky na prežitú mladosť v milom rodisku. Myslím, že mi nik nebude zazlievať, keď, dľa príslovia: „Každá líška svoj chvost chváli“, pochváliť sa idem svojím rodiskom, ku ktorému ma pútajú sladké rozpomienky z mladosti.

Bezprostredne za rodičovským domom v Rajci tečie rieka; s mostu, vedúceho do Závodia — predmestia — vídaval som pri čistej vode ryby, ktoré mne, chlapcovi, zdali sa byť prinajmenej ako noha veľké. Tu i tu vídaval som učiteľa prvej triedy Ďuríka ťahať ku rieke, popri rodičovskom dome, s veľkou udicou; nuž, hybaj ja za ním k milej rieke. Zvedavosť moja bola veľká, ako on to bude ryby lapať. Pilne sliedil som zrakom za plávadlom udice na vodu vyhodenej; a keď sa ono pohybovať počalo, znakom, že

ryba okusuje červíka — to ma hneď pochytila triaška od zvedavosti a radosti, že ryba bude chytená. A pánu učiteľovi obyčajne daril sa lov; ja ale nezameškal som príležitosti stať sa jeho učeníkom nielen v rybárstve, ale i v rakárstve. Najpilnejšie mi bolo udicu si spraviť. Šnúru z cverien usúkať, špendlík skriviť, plávadlo zo zapcháča korkového spraviť, palicu si vyhľadať bolo mi najsúrnejšou vecou. Keď tento nástroj bol hotový, s tlkotom srdca chvátal som ku rieke; šnúru s nadiatym na háček červíkom zahodil som dosť trápne na vodu, a šťastie mi prialo; veliký jalec — klen — ulakomil sa na červíka, háček s ním prehltol a začal tak prudko ťahať mi udicu, že ledva som mohol udržať ju; preto skočil mi vypomôcť chlapec, čo sa prišiel dívať na môj rybolov. Bolo to radosti, keď jalčisko na sucho vytiahnuté bolo. Od tejto chvíle mysel moja všetka bola len na ryby obrátená. Kedykoľvek mohol som uvrznúť z domu, to som bol pri rieke a lapal ryby a raky tu do ruky, tu na udicu a na prútky. Náruživosť táto tak ma bavievala, že som i na jedenie neraz zabudol. Len tma ma odvolala od vody. Rodičia ma i trestávali za to rybárenie; ale na tresty podstúpené večer som ja zabudol; keď som ráno vstal, mysel moja bola zas len pri rybárstve. Na mne splnilo sa vskutku to príslovie: „Za mlady sa tŕň ostrí"; záľuba rybárenia neopustila ma a trvá u mňa až dosaváď. V pokojných hodinách baví ma rozpomienka na moje vychádzky ku vodám; pripomínam si tie miesta, kde som mal šťastie pri love, kde pekných pstruhov, veľkých jalcov a na vysmaženie súcich a chutných hrúzikov som polapal; milo mi padne rozpomenúť sa na tie milé dni chlapčenstva, keď som chvátavo sprevádzal rajeckých veľkých žiakov, ktorí v prázdninách do sakov lapávali ryby. Nebohý Jurko Slotta, jako klerik brnenský, bol tiež so sakom s druhými; sak mal roztrhnutý, deravý; a práve naháňali honci velikého jalca; Slotta kričí na nás chlapcov: „Dajteže mi nejakého motúza, až si dieru na saku zatiahnem!" V okamihu vytiahol som šnúrku z gatiek, podal mu ju, a on len čo stačil popraviť si sak, už cítil, jako mu do neho vrazil ten veliký jalec. Keď ho na pažiť zo saku vyhodil a úbožiak jalec od strachu sa metal, ja som od radosti vyskakoval a výskal, že moja šnúrka bola taká šťastlivá. — Že som z cechu apoštolského, to mi robí radosť i vo snách. Veľmi často sa mi sníva, jako chodím kolo vôd, jako hádžem udicu, jako ťahám veľkú rybu.

Na rodište svoje rozpomínam sa s úľubou i preto, že som sa pri svojich drahých ovocný strom milovavších a záhradu si založivších rodičoch naučil rastlinky — kvetiny a stromčeky — opatrovať. Baví ma tiež a do chutného smiechu privádza rozpomienka na jednu vychádzku hubársku. Milý vrstovník môj J. Uhlárik vyvábil ma na Dubovú, vrch to hneď za mestom severo-západne sa dvíhajúci — na huby. My chlapci pozabudli sme vziať so sebou náčinie, do nehož by sme najduté huby boli mali klásť. Na milej Dubovej usmievalo sa nám hodne krásnych — červeno-strakatých — húb; jedno pred druhým chvátali sme ich a ukladali do čiapok; tieto sa aj rýchlo naplnily a ešte bolo sila húb. Čo tu? Držali sme po-

radu, jako sobrať toľké huby a vďačiť sa nimi maminkám. Komu komu nie — neviem už rozpamätať sa — prišlo to na um, ale chýrna predsa bola myšlienka: zbaviť sa čiastky i tak v lete zbytočného rúcha — giat (nohavičky dostatočne zaokryly spodnú nahotu, a do týchto, na spodku previazaných, vpratať čo možno najviacej milých húb — samých temer muchotrávok. Keď boly gatky plné, pritiahnuté šnúrkami vzali sme na chrbty a víťazoslávne sostupovali sme so vzácnym (?) nálezom s hory; i tešili sme sa a pripomínali si, jako nás maminky vítať budú. Kamarát Janko bol skôr účastný očakávaného vítania, než ja, bo býval na kraji mesta. Ja som bol zato zas účastný väčšieho — posmievania sa mi; bo treba bolo ísť cez viac ulíc a rýnok, kde stretajúci ma napred obdivovali moju nošu, a zvedaví na jej obsah dopytovali sa, čo u paroma skryté je v tých gatkách. Keď som hrdo odvetil, že nesiem domov huby, usmiali sa mi, ba rehotaniu nebolo konca; a toto ma trochu zahanbovalo, a nádeje moje na milé zo stránky maminky privítanie, a to tým viacej stenčilo, že som sa na tú vychádzku nevypýtal. Jako obstál doma môj Janko kamarát, nepochválil sa mi, ale ani ja som neprezradil jemu, jako ma doma ubečelovali.

Čo je najpamätnejšieho z mladosti mojej, to už nenie na smiech, to zaslúži — obdiv! V žiackom mojom veku riešená bola vážna otázka, ktorú ani najučenejší vedomci nevedeli objasniť a odpovedať na ňu. Otázka, kde kedysi bol raj, riešila sa v prospech drahého môjho rodného mesta Rajca. Prosím vás, vzácni čitatelia, aby ste nezávideli, že som sa narodil v dakedajšom raji.

Žil za časov môjho žiactva v Klačoch — historicky pamätnej súsednej s Rajcom dedinke — zeman-filosof; on došlých na prázdniny žiakov rajeckých — keď mal príležitosť s nimi byť — rozličnými vedeckými otázkami zkúšal, či to-ono sa naučili v školách; mňa na pr. pýtal sa raz, či viem, čo sú vulkány. Keď som mu odvetil, že sú to dym, popol, skaly žeravé, plamene vyhadzujúce a lávu vychrľujúce vrchy, pýtal sa ma: a viac nič? Keď som nič neodpovedal, riekol: Synku! to sú komíny z pekla. Potom ma zkúšal, či viem, kde bol raj. Na otázku túto nevedel som dať nijakej odpovede. „Keď to nevieš — riekol — počúvaj, čo ti budem rozprávať. Ty si Rajčan, tebe prislúší vedieť, že raj bol tu, kde je tvoje rodisko.“ I začal vykladať — nakoľko sa viem rozpamätať — nasledovne:

„Učenci hádali sa o tom, kde bol raj; keby boli skúmali okolie Rajca, bol by konec býval hádke. Ja tvrdím, že raj bol tam, kde stojí Rajec. Všetky deje a miestopisné okolnosti nad všetku pochybnosť to dokazujú. Hľa! Na západe Rajca nachádza sa to miesto, kade vyhnatí boli Adam a Eva z raja. Aby im bol zamedzený návrat do raja, postavil Boh, jako to vieme, strážiť raj cherubínov s plamennými mečmi. Prečo s plamennými mečmi? To má svoju príčinu. V raji bývalo jasno — milo; aby trestanci pocítili čím viac trest Boží, vyhnatí boli do tmy, čiernej to doliny; a práve tam ustanovil Boh stráž tú, aby sa tých plamenných mečov obávali.“ Ja som krútil hlavou nad touto rozprávkou; ale môj milý filosof

reknul mi: „Jestlí pochybuješ o tom, choď sa pýtať Černianskovcov do Cherubín-Černej; tí ti povedia, že veru je to pravda, keďže oni z príčiny okolnosti tej zdedičili svoje meno.“ Za mojich mladých liet jestvovala ešte Cherubín-Černa; ale od asi tridsiatich rokov pusté je to miesto, kde stála; zato však iné v súsedstve nachádzajúce sa Veľká a Malá Černa, jako i Čierna hora môžu slúžiť za dôkaz, že ver' to tam clivo muselo byť prarodičom našim, v čierňavách sa nachádzajúcim. „Zostráchaným a smutným vyhnancom — rozkladal filosof — nemohlo sa nijako ľúbiť zostať v takom kraji. Odblesk plamenných mečov zaligotal sa im na ľadoch neďalekých; zvedavosťou hnaní brali sa ta, kde tie ľady boly; že však teplo oblečení neboli — majúc na sebe len fíkové listy —, nemohli sa pobaviť na mieste tom; i pomenujúc ho Lednicami, chvátali preč. Potomci prarodičov, usadivší sa na tom mieste, Lednickými ponazvaní boli. Z tých Ledníc došli prarodičia do útulnejšieho síce údolia, ale váhali predsa zostať tam, bo nebolo čím občerstviť sa. Na pamiatku, že váhali zostať tam, pomenovali miesto to Váskou. Tuto osadili sa poniektorí potomci Kainovi, ktorí boli predkami obrov; nosili paloše, kordy; preto Vasčanov tých dosaváď svet volá: Kordošmi. — Úbohí Adam a Eva vyhladovení prišli na jedno miesto, kde úfali najsť potravy; ale Bože! jako sa strašne sklamali! Nebolo tam ničoho; preto i rozhnevaní ponazvali kút ten (Rajčanmi *hnilým* menovaný) Domanic. Že je tomu skutočne tak, dosvedčí to rodina Domanických. — Hladom morení utekali preč, preč, až prišli do jednoho pekného sadu, kde bolo množstvo divých včeličiek; tu sa oni medom občerstvili. Potomci ich tu osadivší sa nazývajú sa Sádeckovci.“ Takto rozprával filosof. O rok potom a či o dva mal som šťastie jako klerik dostať sa do Sádečného; a presvedčil som sa, že mnoho včiel tam bolo; bo krivý Sádecký (chudák, chodil o štyroch) ubečeloval ma medom. Bol chýrnym včelárom; med predával na centy. „Zo Sádečného — nadpriadal niť rozprávky náš filosof — prehodili sa prarodičia, nikde miesta jaksi nemajúci, cez hory do inej doliny; ale na tej ceste zle sa im povodilo; fíkovolistový oblek, čo mali ešte z raja, na tŕní, cestou horskou sa poberajúc, si roztrhali; aby na hanbu sveta nechodili, narobili si z lipy lýka a poťačovali sa ním. To miesto, čo sa takto pristrojili, pomenovali Fačkovom. A že je tomu tak, dokazuje to do dnešného dňa farská obec Fačkov. Vyparádený takto prvý manželský pár chcel sa ukázať na protivnej strane raja strážiacim cherubínom; cestou zastavil sa v lesnatej doline, bo matičke Eve chcelo sa odpočinúť. Tuto ich nikto nevyrušoval z pokoja; no túžba za ztrateným rajom hnala ich len ďalej. Že tam boli, svedectvo o tom vydali dosťahovaní ta Handrbulci, ktorí pomenovali to údolie „lesom pokoja“, po handrbulsky Friedwaldom“. — Nad týmto vykladaním známeho nám filosofa divil som sa, že to tak umne rozpráva. On ale riekol mi: „Ešte viac sa diviť budeš nad ďalšími dôkazmi, že tvoj Rajec stojí na mieste zaniknutého raja; len pilne počúvaj.“ — „Jako kočka krúti sa okolo horúcej kaše, — rečie filosof — tak sa motali, krútili Adam s Evou okolo ztrateného raja; konečne

prišli na jedno miesto, z ktorého nakúkať mohli naň. Bôľom, žiaľom skrúšení pokľakali tu a prosili Hospodina o smilovanie, prinášajúc mu obete. Od toho kľačiavania volá sa to miesto, na ňomž stojí malá dedinôčka, Kľače. Kľačanskovci doznajú pravdivosť udania tohto," riekol mi filosof, a pokračoval: „Adam, nechcejúc byť večným tulákom, a rozpomenúc sa, čo za rozkaz dostal od Boha, že má totižto v potu tváre vyhľadávať chlieb svoj, pribral sa so synom Kainom rúbať stromy a stavať chalupu. Rúbanisko obrátili potom na role; osade tejto dali meno Poruba, lebo veď porúbali veľký kus lesa. Rodina Porubských odtiaľto pochádza. — V blízkosti prvej osady tejto nachádzaly sa pekné lúky a pastviny pre kone, ktoré Kain k roľníctvu znal použiť. Tam, kde pasávali sa tieto kone, pozdejši roľníci postavili si chalupy a nazvali miesto to Konskou. — Zatým čo sa Kain zamestnával roľníctvom, Abel opatroval si pilno svoje ovečky, ktoré pre závisť a hnev bratov nesmel pásť v blízkosti rolí jeho; hnal teda stádo svoje, popásajúc ho, až na Hradisko, vrch vypínajúci sa nad Váhom. Tu sa potom osadil dobrý Abel, založil salaše a nazval ich Ovčiarskom. Obyvatelia obce Ovčiarsko môžu byť hrdými na tak slávny pôvod obydlia svojho. — Z Ovčiarska navštevoval otca a baránky mu nosieval Abel — dobrý syn; pri takýchto príležitostiach rád sa vykúpal v teplých a liečivých prameňoch zpopod raja vyvierajúcich. Sú to terajšie Rajecké Teplice." — „No, či veríš už," pýtal sa ma filosof, — „že pochádzaš z raja?" Keď som ja nedôverive hlavou krútil, šibalsky sa uškrnúc, pokračoval: „Keď nechceš sa dať presvedčiť dosavád prednesenými dôkazmi, nuž čuj, čo ti naposledy reknem: Nikto nevyskúmal ešte toho miesta, kde Kain zabil brata svojho; ale ja to miesto naisto znám. Čuj — mladíku! Abel prišiel na návštevu do Poruby k otcovi; Kaina cestou v Konskej tiež navštívil; tento, ukazujúc mu role, vyviedol ho do poľa, a úkladne ho zabil — tam, kde včuľ, na strašnú pamiatku, stojí obec Zbíňov. Zbíňovskovci — doložil — isteže sa hanbia za praotca svojho Kaina." Takéto vývody podal mi ten filosof o zaniknutej sláve rodiska môjho Rajca.

Uvedené tu rodiny: Černianskych, Kordošovcov, Domanických, Sádeckých, Frivaldských, Porubských, Kľačianskych, Zbíňovských, keďže si ku svojim menám prikladajú: „de Eadem", snáď len nebudú zapierať, že ich kurie nachádzajú sa v uvedených tu osadách; nasledovne dosvedčiť dosvedčia, že ztratený raj nepochybne bol tam, kde včuľ stojí Rajec.

Keď na základe tu podanej podivuhodnej srovnalosti všetkých údajov a okolností rodisko moje vyvyšujem, svetovú pamätnosť jeho odokrývam: nuž takú chválu, jakou ho poctili vlasteneckí zemepisci, mohol by som už aj zamlčať; týmito bol môj Rajec vychvaľovaný za to, že červené kožky sa tam vyrábaly, ktoré maly dobrý odbyt na peštianskych trhoch, zkadiaľ boly vyvážané do tureckých krajín. Pre tento chýrny priemysel poctievaní boli Rajčania názvom „kožkári". Keď som sa ja vydával za Rajčana, žiadalo sa, abych ukázal prsty, či mám červené nechty, bo skutoční kožkári rajeckí mali ich také.

Jako sláva Nitry v tôni skrytá leží: tak sa časy — dávnej slávy kožkárskej — i v rodisku mojom zmenily; červené kožky prestaly sa už vyrábať; na peštianske trhy neodchádzajú viac už fúry kožiek. Banovať medzitým za touto slávou môjho rodiska nenachádzam príčiny; bo priemysel tento — pri ktorom až mnoho nakoňovali sa rodáci moji — neposkytoval im dôstatok chleba. Bože! Čo sa nadovážať muselo zbožia, strovy — lúštenín do milého Rajca! Hlúpe trojstranné poľné hospodárstvo nebolo v stave vyživiť meštianstvo; kdežto zamieňavé — striedavé — roľníčenie, k nemuž sa usilovne pribrali príkladne pracovití Rajčania, zaopatrilo ich toľkým dôstatkom potravín, že ich vyvážali, tržiac za ne pekné peniaze. Role tamejšie za detských časov mojich nemaly ceny; kdežto po zavedenom (za príkladom otca môjho) zemiakárstve, ďatelinárstve, hrachárstve povýšila sa hodnota — cena — rolí na päťnásobnú výšku.

Rodisko moje môže byť pyšné na viacerých synov svojich, vyznačivších sa vo vedách a umeniach. Pri kr. miestodržiteľskej rade budínskej bol úradníkom istý Koleda, ktorý pamätal na živú i mrtvú rodinu svoju. Pri krajinskom Museume bol kustosom — vo vedách prírodných zbehlý — Ján Frivaldský. Tohto strýc a mäcén, doktor a professor lekárstva v Pešti, podobne veľký učenec a majiteľ krásnych sbierok z ríše živočišstva a rastlinstva. Tamten o 5—6 rokov odo mňa starší bol filosofom vo Vacove, keď som ja tam navštevoval 2. a 3. triedu gymnasiálnu. Keď som bol vo 4. triede v Budíne, dobrý Janko, v ten čas už u strýca v Pešti všetkým zaopatrený, vyhľadal ma a vyzval, aby som ho navštevoval; nuž ja som s radosťou, keď mi bolo možno, cez loďný most (roku 1842 ešte sa len hlobily brvná do riečišťa dunajského, aby sa kamenné piliere stavať mohly na reťazový most) prebehnul ku milému Jankovi — do izby zôkol-vôkol stien samými policami, fiokami zaplnenej, v ktorých boly umiestené sklenice so všakovými plazmi vo špirituse uloženými; tisícero všakových motýľov na špendlíkoch pozapichovaných plnilo fioky. — Na povaloch veľkého domu strýkovho bolo množstvo sušených bylín, rastlín. Môj Janko bol zvláštnym milovníkom a znateľom motýľov. Bol som s ním párkrát vyšiel do letohrádku strýkovho na Švábsku horu; tu mal tento jednu veľkú izbu naplnenú vtáctvom — vypchatým. Po lese nosil som Jankovi velikánsky parasol; tento mal na prostriedku vyčnievajúcu palicu, končiacu sa železným hrubým klinom. Ja chlapec nechápal som, prečo mi dal teperiť tú ozrutu; razom berie mi ju z rúk; vrazí klinom do zeme a rozprestre mohutný ten stroj; potom vyliezol na strom, pod ktorým bol tenže vystretý, a triasol silno stromom, čo medzitým volal na mňa, aby som sa díval, či dajaká húsenica nespadla do parasola; keď som odvetil, že pár húseníc skutočne spadlo, sliezol so stromu, pozrel húsenice a niektoré z nich sobral do škatuľky. Doma potom dal húseničky pod sítkové klonky, choval ich listím s toho stromu, na ktorom sa živily, i čakal, kým sa nezakuklily a — z kuklí nevyliezly pekné motýľčeky. Díval som sa mu, keď na tej Švábskej hore chytal hadov do — ruky, až ma mráz od ľaku triasol. Po-

vedal som, že bol milovníkom zvláštnym (špecialistom) motýľov. Keď som ho s mojimi bratmi, † Gabrielom a Vincentom, vyhľadal v Museume krajinskom a sa s ním a on so mnou potešil, prvé bolo, že nám ukázal ešte nevyložené a neoznačené, z cudzozemska došlé, prevzácne, prekrásne, niektoré v pravde obrovské motýle. Dobrý Rajčan tento bol služobníkom vied; s ciest, konaných na útraty strýkove v tureckých europejských a asiatských krajinách, na ostrovoch Stredozemského mora, vyniesol pre museálne sbierky bohatú korisť, — lež, bohužiaľ, na pôvod a národ svoj nebol pamätlivý. Rodisko moje malo by byť hrdé na syna svojho Ďurka Slottu, ktorý bol nevšedným rečníkom, národovcom ohnivým. On jako brnenský bohoslovec sriadil v Rajci so spolužiakmi divadlo, „Lumpacia vagabunda“, ktoré hralo sa v sieni mestskej radnice. Na divadle tomto kochal som sa jako malý chlapec, vyštverav sa na kachle. Milo a živo pamätám na to, keď Ďurko oblečený jako sedliacky mládenec ohnivo rečnil na javišti, povzbudzujúc prítomných k láske reči materinskej a slovenského národa. I na to sa pamätám, že na rečnenie jeho nadurdila sa jedna zemianka — odrodilka. — Môj spoluhubár Ján Uhlárik zaslúžil si tiež, aby ho spolurodáci zachovali v pamiatke, bo nielen že nebol na hanbu rodnému svojmu mestu, lež áno jako dozorca nad prácami katastrálnymi značne uľavil daň z pozemkov rodákom svojim. Jako správca panstva lednického pri prevádzaných kommassáciach tak bol prajným ľudu, že ho dolina púchovská vyvolila za vyslanca snemového. — Mimo týchto vychoval Rajec ešte aj iných značenia hodných mužov, ktorí boli cirkvi i štátu užitočnými; tak farár Huliak vyznačil sa na poli spisby cirkevnej svojimi kázňami; viacerí boli zas ako umelci vychýrení; tak rodina Pažických preslávila sa hodinárstvom a organárstvom. Repetujúce hodiny na veži zámockého chrámu nitrianskeho sú dielo Rajčana Pažického; množstvo organov rozšírilo slávu Rajca.

Rajčania moji sú robotní, usilovní jako mravci a včelky; a keď tu včelky spomínam, slušno uviesť v známosť včelárskemu svetu, že p. Arnold Kalužay, pernikár rajecký, opatruje sto klátov včiel s výborným výsledkom, a môj sused, tiež Rajčan Alexander Hollý, farár konštiansky, už jako kaplán získal si povesť znamenitého včelára i ako taký vyznačenie dostal od vlády. — Rajčania sú aj obetiví na dobré ciele, a horlive kráčajú za šľachetnými zámermi, keď ich vedie dobrý vodca. Bohužiaľ, takýchto nemali, lež áno svodcov a zradcov dobrej veci nechýbalo. Žiaľna mi je rozpomienka na to, jako sebectvom vedení svodcovia odviedli meštianstvo od veci veľkého významu. Keď išlo za onoho času o to, ktoré mesto prijme katolícke patronátske gymnásium s ponuknutím výhod pre také, ja nemeškal som požiadať mešťanostu rajeckého o svolanie meštianstva na radnicu a farára o spoluúčinkovanie so mnou, aby prijaté boly Musy mestom, ktoré pre ne veľmi výhodný dom bez ujmy poskytnúť, kurivom ho zaopatriť, ba aj iné výhody dať mohlo. Mešťanosta ochotne dal svolať mešťanov, ale duchovný vodca — farár — sebec, bažiac za úfanou hodnosťou, pred samou poradou ušiel mi z mesta

Jako sláva Nitry v tôni skrytá leží: tak sa časy — dávnej slávy kožkárskej — i v rodisku mojom zmenily; červené kožky prestaly sa už vyrábať; na peštianske trhy neodchádzajú viac už fúry kožiek. Banovať medzitým za touto slávou môjho rodiska nenachádzam príčiny; bo priemysel tento — pri ktorom až mnoho nakoňovali sa rodáci moji — neposkytoval im dôstatok chleba. Bože! Čo sa nadovážať muselo zbožia, strovy — lúštenín do milého Rajca! Hlúpe trojstranné poľné hospodárstvo nebolo v stave vyživiť meštianstvo; kdežto zamieňavé — striedavé — roľníčenie, k nemuž sa usilovne pribrali príkladne pracovití Rajčania, zaopatrilo ich toľkým dôstatkom potravín, že ich vyvážali, tržiac za ne pekné peniaze. Role tamejšie za detských časov mojich nemaly ceny; kdežto po zavedenom (za príkladom otca môjho) zemiakárstve, ďatelinárstve, hrachárstve povýšila sa hodnota — cena — rolí na päťnásobnú výšku.

Rodisko moje môže byť pyšné na viacerých synov svojich, vyznačivších sa vo vedách a umeniach. Pri kr. miestodržiteľskej rade budínskej bol úradníkom istý Koleda, ktorý pamätal na živú i mrtvú rodinu svoju. Pri krajinskom Museume bol kustosom — vo vedách prírodných zbehlý — Ján Frivaldský. Tohto strýc a mäcén, doktor a professor lekárstva v Pešti, podobne veľký učenec a majiteľ krásnych sbierok z ríše živočišstva a rastlinstva. Tamten o 5—6 rokov odo mňa starší bol filosofom vo Vacove, keď som ja tam navštevoval 2. a 3. triedu gymnasiálnu. Keď som bol vo 4. triede v Budíne, dobrý Janko, v ten čas už u strýca v Pešti všetkým zaopatrený, vyhľadal ma a vyzval, aby som ho navštevoval; nuž ja som s radosťou, keď mi bolo možno, cez lodný most (roku 1842 ešte sa len hlobily brvná do riečišťa dunajského, aby sa kamenné piliere stavať mohly na reťazový most) prebehnul ku milému Jankovi — do izby zôkol-vôkol stien samými policami, fiokami zaplnenej, v ktorých boly umiestené sklenice so všakovými plazmi vo špirituse uloženými; tisícero všakových motýľov na špendlíkoch pozapichovaných plnilo fioky. — Na povaloch veľkého domu strýkovho bolo množstvo sušených bylín, rastlín. Môj Janko bol zvláštnym milovníkom a znateľom motýľov. Bol som s ním párkráť vyšiel do letohrádku strýkovho na Švábsku horu; tu mal tento jednu veľkú izbu naplnenú vtáctvom — vypchatým. Po lese nosil som Jankovi velikánsky parasol; tento mal na prostriedku vyčnievajúcu palicu, končiacu sa železným hrubým klinom. Ja chlapec nechápal som, prečo mi dal teperiť tú ozrutu; razom berie mi ju z rúk; vrazí klinom do zeme a rozprestre mohutný ten stroj; potom vyliezol na strom, pod ktorým bol tenže vystretý, a triasol silno stromom, čo medzitým volal na mňa, aby som sa díval, či dajaká húsenica nespadla do parasola; keď som odvetil, že pár húseníc skutočne spadlo, sliezol so stromu, pozrel húsenice a niektoré z nich sobral do škatuľky. Doma potom dal húseničky pod sitkové klonky, choval ich listím s toho stromu, na ktorom sa živily, i čakal, kým sa nezakuklily a — z kuklí nevyliezly pekné motýľčeky. Díval som sa mu, keď na tej Švábskej hore chytal hadov do — ruky, až ma mráz od ľaku triasol. Po-

vedal som, že bol milovníkom zvláštnym (špecialistom) motýľov. Keď som ho s mojimi bratmi, † Gabrielom a Vincentom, vyhľadal v Museume krajinskom a sa s ním a on so mnou potešil, prvé bolo, že nám ukázal ešte nevyložené a neoznačené, z cudzozemska došlé, prevzácne, prekrásne, niektoré v pravde obrovské motýle. Dobrý Rajčan tento bol služobníkom vied; s ciest, konaných na útraty strýkove v tureckých europejských a asiatských krajinách, na ostrovoch Stredozemského mora, vyniesol pre museálne sbierky bohatú korisť, — lež, bohužiaľ, na pôvod a národ svoj nebol pamätlivý. Rodisko moje malo by byť hrdé na syna svojho Ďurka Slottu, ktorý bol nevšedným rečníkom, národovcom ohnivým. On jako brnenský bohoslovec sriadil v Rajci so spolužiakmi divadlo, „Lumpacia vagabunda“, ktoré hralo sa v sieni mestskej radnice. Na divadle tomto kochal som sa jako malý chlapec, vyštverav sa na kachle. Milo a živo pamätám na to, keď Ďurko oblečený jako sedliacky mládenec ohnivo rečnil na javišti, povzbudzujúc prítomných k láske reči materinskej a slovenského národa. I na to sa pamätám, že na rečnenie jeho nadurdila sa jedna zemianka — odrodilka. — Môj spoluhubár Ján Uhlárik zaslúžil si tiež, aby ho spolurodáci zachovali v pamiatke, bo nielen že nebol na hanbu rodnému svojmu mestu, lež áno jako dozorca nad prácami katastrálnymi značne uľavil daň z pozemkov rodákom svojim. Jako správca panstva lednického pri prevádzaných kommassáciach tak bol prajným ľudu, že ho dolina púchovská vyvolila za vyslanca snemového. — Mimo týchto vychoval Rajec ešte aj iných značenia hodných mužov, ktorí boli cirkvi i štátu užitočnými; tak farár Huliak vyznačil sa na poli spisby cirkevnej svojimi kázňami; viacerí boli zas ako umelci vychýrení; tak rodina Pažických preslávila sa hodinárstvom a organárstvom. Repetujúce hodiny na veži zámockého chrámu nitrianskeho sú dielo Rajčana Pažického; množstvo organov rozšírilo slávu Rajca.

Rajčania moji sú robotní, usilovní jako mravci a včelky; a keď tu včelky spomínam, slušno uviesť v známosť včelárskemu svetu, že p. Arnold Kalužay, pernikár rajecký, opatruje sto klátov včiel s výborným výsledkom, a môj súsed, tiež Rajčan Alexander Hollý, farár konštiansky, už jako kaplán získal si povesť znamenitého včelára i ako taký vyznačenie dostal od vlády. — Rajčania sú aj obetiví na dobré ciele, a horlive kráčajú za šľachetnými zámermi, keď ich vedie dobrý vodca. Bohužiaľ, takýchto nemali, lež áno svodcov a zradcov dobrej veci nechýbalo. Žiaľna mi je rozpomienka na to, jako sebectvom vedení svodcovia odviedli meštianstvo od veci veľkého významu. Keď išlo za onoho času o to, ktoré mesto prijme katolícke patronátske gymnásium s ponuknutím výhod pre také, ja nemeškal som požiadať mešťanostu rajeckého o svolanie meštianstva na radnicu a farára o spoluúčinkovanie so mnou, aby prijaté boly Musy mestom, ktoré pre ne veľmi výhodný dom bez ujmy poskytnúť, kurivom ho zaopatriť, ba aj iné výhody dať mohlo. Mešťanosta ochotne dal svolať mešťanov, ale duchovný vodca — farár — sebec, bažiac za úfanou hodnosťou, pred samou poradou ušiel mi z mesta

a prekazil cieľ šľachetný. Vedieť sluší, že on viedol v stolici veľké slovo, o čom Rajčania mali vedomosť; nasledovne útek jeho z mesta značil toľko mešťanom, že by bolo nešťastím pre nich, keďby gymnásium prijali.

Dobrý a statočný, čiže svedomitý vodca získa Rajčanov ku dobrej veci snadno. Dôkaz toho je, že praochotne prinášali milodary na chrám Boží v značných summičkách; dôkaz toho je, že si založili kruh čitateľský; dôkaz je, že svolali ľudové shromaždenie; dôkaz je, že sa hráva tam divadlo. Kanonik Fr. Nemček má o to zásluhy.

Bohu vzdychám, aby môj Rajec stal sa rajom blaženosti svojim synom a dcéram.

Konečne niekoľko slov o výtvoroch prírodných rajeckej doliny. Južne od Rajca, kolkolom vrchami objatého, predstavujú sa očiam nápadne dva vrchy; južnejší, holou skalou vyčnievajúci, volá sa Klak, ďaleko do Nitrianska i Trenčianska viditeľný; je on Rajčanom baro- a hygrometrom; keď je hmlou zahalený, hovorievajú oni: „Kľak kúri, bude zvárať", čo toľko znamená, že pršať bude. Majú síce oni i na veži takého proroka počasia, pohyblivého pod krížom kohúta; keď je on do „hnilého kúta" — ku juho-západu pyskom obrátený, očakávajú dážď. — Bližší druhý vrch, kuželovatej podoby, menuje sa Srnák; bol on — dľa môjho zdania — kedysi sopkou. — Bezprostredne niže Rajeckých Teplíc vidí cestujúci po ľavej ruke na rozorvaných, dolinkami presekávaných kopcoch vydutiny vápencových skál, najrozmanitejšie podoby predstavujúce, na ktorých — v obvode polovsienskeho a porubčianskeho chotára až po samú obec Porúbku sa ťahajúcich — nachádzajú zvedavé oči milostnú pašu. Pohodlné cestovanie pôvabnou touto dolinou sprostredkuje železnica. Ku Rajeckým Tepliciam — liečiacim rany, výsypy všakové a iné choroby, zvlášte ženské — dobieha vlak do Žiliny denne trikrát, zastavujúci sa v Bytčici, Lietavskej Lúčke a Porúbke.

V Ilovém, dedinke oproti Lietavskej Lúčke, povstáva dielňa na cement; surovinu k nemu poskytovať bude breh kamenný bezprostredne pri dielni sa vypínajúci. Rajčanka bude drviť v stupách ten kameň. Cement tento bude sa odporúčať ľavnejšou cenou, keďže dôroba jeho lacnejšou od ohňa — vodnou totižto, silou konať sa bude.

Kremnica a jej okolie.

(Dokončenie.)

Čo sa týka verejného života v Kremnici, pachtí to i tu všetko za modernými novotami, ako v iných mestách; ale tu maďarisácia nemá takej prajnej pôdy, ako na príklad v Štiavnici. Tomuto molochu klaňajú sa najviac všetky svetské spolky, ale obyvateľstvo pridŕža sa svojich starých obyčajov, aspoň čiastočne ešte, a najmenej podlieha molochu maďarisácie pospolitý ľud slovenský, čo ovšem mno-

hých škrie. Mali by ste vidieť ohromnú massu ľudu slovenského, ktorá na výročité sviatky shromaždí sa do kat. slovenského kostola a zaplaví celú Dolnú ulicu; hore-dolu idúci páni ľemkisti neraz robia poznámky, že Kremnica sa poslovenčila.

Katolíci majú v Kremnici tri chrámy a viac kaplnók, ev. aug. v. jeden chrám a židia novú synagogu.

V Kremnici jest i niekoľko dielní, ovšem len malé. Najväčšia z nich je koželužnícka dielňa Nikolayova; dielňa na kamenné nádoby (Steingut), fajkárňa, papiereň, škatuľková dielňa, k tomu starobylá mincovňa kremnická, ktorá už viac storočí prežila. V dielňach týchto pracujú najviac domáci, Kremničania, menej cudzí a niektorí z nemeckých dedín. Len dielňa koželužnícka Nikolayova robí výnimku, kde sú skoro samí Slováci z iných slovenských stolíc.

Keď čítame vo spisoch zo stredoveku o spupnosti a pýche Nemcov v Kremnici a iných baňských mestách, kde v tom čase rozkladali sa a panovali dľa ľubovôle, čudno nám príde, kam sa podela pýcha a nesnášanlivosť, s akou chovali sa predkovia týchto oproti obyvateľom inej národnosti? Nič, ale nič nezostalo po nich z toho! Terajší Nemci sú nepovedomá massa, nemajúca národnej hrdosti, zaostalí veľmi vo všetkom, nemajú nijakých národných vodcov, ztratili svoju niekdajšiu samostatnosť, intelligencia kloní sa maďarisácii, či z povedomia a či len tak naoko, z módy, aby čert za zle nemal. Mnohí dosvedčujú, že Nemec sa skorej poslovenčí, než Slovák ponemčí, a toto nepáči sa veľmi maďarisátorom.

Ku Kremnici patrí sedem obcí pod svetskú správu a zčiastky i pod duchovnú. Kremnica roku 1429 od kráľa Žigmunda dostala ich do zálohu a konečne zostaly i jej majetkom. V jednej z mestských zápisníc z roku 1429 zaznačeno je „civitas statuitur in Koneschäu, Honeschäu, Windischdorf, Schwabenhof.“ Dľa tohoto teda spomenuté obce tvorily kedysi korunný majetok, ako i Veterník, ktorý kráľ Ľudvík I. roku 1382 dňa 20. augusta v dekréte v Hornej Vsi vystavenom darúva „domu chudobných“, inač špitálu, ktorý bol založil Ján Kratzer, hlavný komorský gróf [1]).

Pri popise ľudu 1890 (výsledok nového popisu 1901 ešte nie je známy), zaznačeno v týchto siedmich obciach:

Na Veterníku (Körmöci liget, Legentl)	. 122	mužských,	132	žien,
v Hornejvsi (Felső-Tóti, Windischdorf)	. 175	„	171	„
v Švábe (Sváb, Schwabenhof)	. 127	„	137	„
na Piargu (Jánoshegy, Berg)	. 385	„	373	„
v Lúčkach (Jánosrét, Honeshäu)	. 477	„	503	„
na Blaufuse (Kékellő, Blaufuss)	. 223	„	239	„
v Konošove (Kunosvágás, Koneschäu)	. 829	„	944	„
Spolu . .	2338	mužských,	2499	žien,

spolu 4837.

Na južnej strane od Kremnice, neďaleko samého Hrona, v blízkosti mestečka Tekovského Sv. Kríža, otvára sa nie veľmi široká

[1]) Körmöczbányai róm. kath. egyházközség története. Irta Križko Pál. 17. str.

dolina na severo-západ, ktorá tiahne sa až po Turec. S oboch strán doliny vypínajú sa väčšie-menšie vrchy a kopce,. porastené zčiastky stromami, zčiastky majúce holé stráne, čez ktoré na pravo ide peštiansko-vrútocká trať železničná. Hneď od vchodu do doliny, ktorá je tam trochu širšia, neďaleko kopca Smolníka, leží malá slovenská obec Kremnička, majúca asi v strede dediny malý kostolík, prináležajúci ako filiálka k Sv. Krížu. Kremnička je malá, čisto slovenská obec, počitujúca do 460 kat. duší; domy sú s oboch strán cesty, zväčša slamou kryté, tu i tu niektorý dom šindlom. Jej chotár je malý, tiež ani nie veľmi úrodný. Obyvatelia rozchádzajú sa na poľné práce na Dolniaky, ostatok zostane doma obrábať svoje zemičky.

Dolinou vyše Kremničky stoja popri ceste niektoré baňské staviská, ktoré slúžily i slúžia za obydlia baňským úradníkom a robotníkom, pracujúcim pri Dedičnej štolni.

Neďaleko od Kremničky, na pravo hore, je takzvaná Ostrá hora, s blízkou železničnou stanicou Bartoš-Lehotka. Ostrá hora býva v letnom čase od kremnických výletníkov navštevovaná, ba niektoré peštianske rodiny každoročne tu trávevajú letné mesiace.

Od železničnej stanice na dobrú štvrť hodinu, pod brehom pri potoku, rozkladá sa chudobná a nie veľká slovenská obec Lehotka, počitujúca okolo 430 obyvateľov, majúca svoj kostolík na vŕšku vystavený, prináležajúci pod matku-cirkev do Jastrabia. Len málo domov stojí pri ceste, ostatné sú sem-tam nepravidelne rozostavené popri vode a po vŕšku. Chotár lehotský je viacej vŕškovatý a skalnatý, preto o úrodnom kraji nemôže byť ani reči, a kde je chudobný kraj, i obyvatelia jeho veru neoplývajú bohatstvom. Živia sa dľa možnosti nádenníčením okolo železnice, iní po horách, a ostatok kde sa mu jaká práca najde. Šatia sa dosť chatrno a jednoducho, jako všade tam v okolitých slovenských dedinách, kde nedostatok z každého kúta kuká.

Najbližšia slovenská obec za Lehotkou pri ceste je Šváb, ktorá patrí už i pod cirkevnú a svetskú správu do Kremnice. Nie veľká dedinka Šváb, ačpráve má od Nemca pomenovanie, je čisto slovenská obec, ktorá viacej za vodou, než pri ceste sa rozkladá. Školy nemá, prináleží do súsednej dediny Hornej Vsi, kde je kat. konfessionálna škola. Chotár Švábu, jako i súsednej dediny Hornej Vsi je chudobný, a veru nie ani rozsiahly. Mluva a kroj sú spoločné, jako v iných okolitých slovenských obciach, o čom bude pozdejšie reč.

Na ľavo, hore od Švábu, ponad potok tiahne sa hora k Hornej Vsi, Čertovým vrchom zvaná. Pod ním v doline rozkladá sa pri ceste malá, čisto slovenská obec Horná Ves, prináležiaca tak jako Šváb pod cirkevnú a svetskú správu do Kremnice. Obec táto musí byť stará, keď spomína sa už roku 1382 v listinách, keď kráľ Ludvik I. vydal darovaciu listinu kremnickému domu chudobných, darujúc mu najbližšiu dedinku pri Kremnici, totiž Veterník.

Kraj i ľud je tu zanedbaný, chotár k výžive ľudu nedostatočný. Ale i sami o svoje duševné pozdviženie málo sa starajú. Ich konfessionálna škola, spoločná so Švábom, je biedne platená, tak že

od pár rokov nemajú už ani učiteľa, ale len starú pannu, ktorá vyučuje deti, a za to ani len chatrného platu riadne jej nedávajú.

Niekoľko minút od Hornej Vsi leží pri ceste malé stavanie, poťažne mlyn. Je to takzvaná „Červená farba“, kde skutočne z červenej vody, vytekajúcej z kremnických baní, farba sa robí a mele. V malej vzdialenosti od „farby“ hore stoja banské staviská pri ceste, totiž takzvaná Štvrtá šachta, a pri nej Dolná strelnica mestská. Pri strelnici stojí i kaplnka, zvaná „Gerichtskapelle“. Prečo ju vlastne tak pomenovali, dosiaľ neznám.

Neďaleko od strelnice na pravo vo vŕšku leží neveľká obec Veterník, najbližšia pri Kremnici, len čo ju niektoré záhrady kremnické od mesta oddeľujú. Veterník je ešte miešaná obec, totiž vedľa Slovákov má i niečo Nemcov. Chotár Veterníka pozostáva najviac z Hanovej. Toto pomenovanie má byť pamiatka po Jánovi (Hanno) Kratzerovi, zakladateľovi kremnického špitála.

Poza Veterník východno-severným smerom rozkladajú sa lúky, zvané „Špitálsko“, ktoré tvoria majetok domu chudobných. Ich ďalšie pokračovanie je „Rendbis“ (Rendwies), lúky do nedávna prináležavšie k baňskému äráru, ktoré pred niekoľkými rokami mesto začarovalo za iné lúky a priestranstvá, príhodnejšie pre baňský árár. Nad Rendbisom je kremnická železničná stanica, za ňou na východ skalnaté úbočie, a za tým nasleduje celý rad vápencových brál, so spoločným menom „Štós“. Len jedno vápencové bralo má osobitné meno Krpec. Pod týmito bralami leží mestský majetok Taich, kde je skutočne neveľký rybník.

Na temeni týchto vápencových skalísk rozkladá sa celý rad lúk, pasienok a hôr, ktoré zabiehajú ďaleko jako na severnú, tak tiež na južnú stranu a tvoria majetok Kremničanov a Veterníčanov. Tu otvárajú sa potom dlhé doliny a lesy, ktoré prestierajú sa ďaleko do Zvolenskej stolice až k Sielnici a Badínu a majú rozličné mená, jako: Hora suchá, Biely potok, Slobodnô, Zlatá studňa, Hladká skala, Čierna voda, Vápenná, Laba, Hákovo, Svetličke, a mnohé iné mená hôr, vrchov, dolín, studničiek.

Na svahu Rendbisa, na severo-západ, otvára sa hlboká úzka dolina Zvolenská (Sohlergrund), kde i podobného mena kremnická ulica berie svoje počiatky. Na pravo vybieha hore do hory cesta, takzvaná Nová cesta, popri starej kaplnke Anny, ktorej však už tu niet, len drevený kríž stojí medzi viacstoročnými lipami na tomto mieste. Že by terajšia cesta skutočne bola nová, nemožno myslieť; veď mohla byť dakedy v XVII. storočí robená, súdiac dľa toho, že tu na viac miestach po skalách vyrezané sú rozličné letopočty zo XVII. storočia. Cesta táto je jediná primeranejšia pre vozy dohora na lúky Štósu, ide ďalej vedľa Dievčej skaly, vedľa Trojičného obrázku smerom k niekdajšiemu hostíncu, ktorý Nemci pomenovali Scheidewirthshaus, a ťahá sa k Trom krížom. Je to vlastne len jeden trojramenný kríž, ktorý kremnickí turisti roku 1894 novým zamenili a takrečeno celý maďarským nápisom zaplnili.

Posledný tento starý kríž, stojací na rovinke, pochádzal z r. 1834. Na ľavo od Troch krížov, v neďalekej vzdialenosti je Smrčník

a na ňom zápola Velestúr. Ľud volá ju Verešďúr a na nej sú ešte stopy nečitateľného nápisu, ktorý v šesťdesiatych rokoch bol predmetom hádok.

Avšak vráťme sa nazpak, do doliny Zvolenskej, a pokračujme ďalej v ceste až po hraničné vrchy zvolensko-tekovské.

Na konci ulice Zvolenskej stoja ešte dva domy za potokom, za tým nasleduje ďalej cesta, kde, v malej vzdialenosti od posledných domov, medzi starými lipami je kaplnka sv. Anny, pochádzajúca z roku 1773. Tu odbývajú Slováci i Nemci svoje každoročné pobožnosti po sviatku sv. Anny. Vyše kaplnky, na úpätí hory, stojí Stará strelnica, miesto pre zábavy, ale letného času obyvatelia Kremnice radšej navštevujú novovystavený hostínec, neďaleko železničného tunnela, ktorý volajú Jägerhorn. Dolu ponad cestu a vodu zasklepený je dvojitý železničný most.

Za železničným mostom leží mestská píla, a tu odráža sa Stará cesta, vedľa hory a doliny pod „Čerešňu", ktorá vedie tiež k Trom krížom. V rovnom smere od píly vedie cesta čez dolinu a horu Holubaciu až ku Kasni, kde dolina na dvoje sa rozdeľuje. Na ľavo je stará, niekdy kamenná vozná cesta na Skalku, alebo i Štolnou zvaná, ktorá kedysi spojovala Kremnicu s Bystricou, na pravo však od Kasne vedie dolina Dobrá jama až na chotár zvolensko-tekovský a tak čez obec Králiky, Tajov, Podlavice prídeme do B. Bystrice.

Zo Skalky je krásny výhľad v prajnom počasí, lebo stojí 2917 stôp nad hladinou morskou.

Na severo-východnej strane nad Kremnicou vypína sa zčiastky porastený krovím, zčiastky holý vrch „Blaufúsky Štôs". Na temeni jeho je kotlina, obrátená viac na východ, kde leží čisto nemecká obec Blaufuss. Domy najviac drevené, sem-tam nepravidelne stavané; chotár ostrým vetrom a zimám vystavený, lebo sama obec vysoko leží. Nevidať jej len s východnej strany, s vyššieho miesta. Táto obec je jedna z pôvodných, ktorú Nemci boli založili. Obyvatelia Blaufussa robia zčiastky v baniach, zčiastky v horách a okolo prác železničných. Blaufuss má svoju kat. faru, kostol a školu, ale politicky pridelený je ku Kremnici. Reč Nemcov blaufússkych odchylná je veľmi od spisovnej nemčiny; ale rodení Kremničania tvrdia, že týchto Nemcov zo všetkých okolitých ešte najlepšie môžu rozumeť.

Na sever od Kremnice vedie cesta čez dolinu, kde je i mestský sklad dreva, zvaný Magazin. Cesta táto má svoje počiatky na južnej strane, v hronskej doline, a vedie nás do nemeckej obce Piarg (Berg). Keď človek ide touto cestou od Kremnice hore, ide viacej proti sebe, než po rovine; s jednej i s druhej strany cesty ležia po úbočiach záhrady, lúky, tu i tu kus oráčiny, všetko to majetok Kremničanov. V polovici asi tejto doliny, medzi Piargom a Kremnicou, vidno na ľavo pri ceste starú, niekdy pevne stavanú budovu, teraz už ošarpanú. To je niekdajšia baňská sypáreň na zbožie, keď totiž baňskí robotníci boli dostávali zbožie na chlieb. Okolo tohoto staviska ležiace hony dostaly pomenovanie ku Sypárni.

Čisto nemecká dedina Piarg nerobí na pocestného nejaký obzvláštny dojem; jej domy sú sem-tam po vŕškoch, popod horu, i

vedľa cesty stavané; najviac sú drevené. Miesto komína na domoch stojí úzka, z dosák sbitá lutňa. Piarg má svoju vlastnú faru a školu katolícku; v dedine na vŕšku je malý kostolík či kaplnka, len nad Piargom na kopci stojí osamelý starodávny kostol a pri ňom cmiter, ohradený múrom. Kostol je ku cti sv. Jána Krstiteľa venovaný, pochádzajúci z roku 1200.

Kostol tento je spoločný, jako pre Horný a Dolný Turček, taktiež i pre Piarg. Obyvatelia Piargu zaoberajú sa baníctvom, robia okolo železnice, po horách a kde-ktorý môže. Piarg podobne prislúcha pod svetskú správu ku Kremnici, jako i iné okolité obce.

Od Piargu smerom západným tiahne sa pohorie, zčiastky stromami porastené, ale i holé kopce, za ktorými sa skrýva veľká nemecká dedina Konošov. Nikto by dnes nehľadal v nej niekdajšiu obec Tekovský Sv. Michal, a predsa je ona pod druhým menom Konošov. Obyvatelia Konošova majú svoju vlastnú faru a štátnu školu, ale politicky pridelení sú ku Kremnici. Pri voľbách vyslancov do krajinského snemu všemožne hľadia patričné stránky už prosbami, už hrozbami, alebo pijatikou zabezpečiť si obec túto, ktorá má najviac voličov okrem Kremnice. Konošovci zaoberajú sa skoro výlučne baníctvom a tvoria väčšinu baňských robotníckych síl kremnických.

Kraj Konošova je studený a neúrodný. Ovocinárstva vôbec ani nepestujú, a neurodí sa im, okrem zemiaka, trochu ovsa, kapusty a kvaky, takrečeno nič. Žatva biedneho ovsa mnoho ráz započína sa len okolo Michala. No pri všetkej biede chlapi sú nemierni v pití pálenky, a k tomu sú surový ľud.

Z Konošova v južnom smere prídeme do nemeckej dediny Lúčky — Honeshäj. Je to pozdĺž doliny roztiahnutá neúhľadná dedina. Má svoju faru a kostol, jako i školu; evanjelici prislúchajú ku Kremnici, politicky obec pod mestskú správu kremnickú. Lúčanský chotár je vŕškovatý a nie veľmi úrodný. Lúčky sú jedna z tých dedín, ktorej zakladatelia neboli Nemci, ale Slováci, a len pozdejšie, keď nemecký živel tu zmohutnel, boli Slováci zatlačení.

Kopernica, s ňou súsediaca nemecká dedina, má tie isté osudy, čo i Lúčky. Túto pomenovali Nemci Deutsch-Litta (Nemecká Lutila) a vedľa nej ležiacu slovenskú obec Lutilu pomenovali Windisch-Litta. Takto pozamieňali Nemci staré slovanské názvy za nemecké, ako to zase dnes vidíme nabíjať na kopyto maďarské. Obyvatelia Lúček zaoberajú sa najviac baníctvom, zaujímajúc druhé miesto po Konošovcoch pri baniach kremnických. Ináč ľud tiež zanedbaný, v dlhoch plávajúci.

Na severo-západ nad Kremnicou vypína sa holý a strmý kopec, ktorý pomenovali Revolta. Za ním rozkladá sa dosť dlhá roveň až po samú horu borovú. Na konci rovne stojí železný pomník cisára Jozefa II. medzi štyrmi zakrpatenými lipami.

Hneď v súsedstve počínajú sa prvšie domy Piargu, i so zábavným miestom „Šafarňou". Za tým nasleduje zväčša holé úbočie, zvané Folhina = Volle Henne, kde vraj boli našli v dávnej minulosti sliepku, ktorá mala v krope (hrvole) zlaté zrnká, a tak potom začali tu dolovať na zlato.

Dolu pod Revoltou je takzvaná Neugrundská dolina s domami, súsediaca so Šturcom, Ludvikou a inými starými i ešte pracujúcimi baňami a baňskými závodami. Tu ležia v prachu poválané kamenné pomníky okolo niekdajších mestských baní, ktoré má teraz kráľ. árár všetky v rukách. [1])

Ludvika je teraz najživšia baňa tu, kde sa s pomocou elektriky i pri baniach pracuje.

Neďaleko Ludviky na západ sú prelomené holé vrchy a jamy, pamiatka to po niekdajších starých zasypaných baniach, ktoré dolomeniská volajú Eindeknou. — Pracháreň je domček na pušný prach pre bane.

Nad samým mestom na západnej strane vypína sa kalvária; na južnom jej svahu volá sa kopec „Šibeničný vrch"; k jakému účelu bol upotrebovaný, netreba ani vysvetlovať.

V súsedstve od Šibeničného vrchu rozkladá sa rovinka, takzvaný Hutnícky plac, kde kedysi stály staviská kremnickej huty, z ktorých už málo čo zostalo na svojom mieste.

Kremnica je hojne vodou zásobená, najviac tekúcou, prichádzajúcou z hôr okolitých. Starší vodovod, majúci svoje počiatky vo Zvolenskej doline, zásobuje vodou najviac severnú časť mesta i domy po vŕškoch; menuje sa Grobna (Graben, Priekopa). Novší vodovod, najviac pre vnútorné mesto, s vodou omnoho lepšou než prvší, majúci na východnej strane v horách svoje pramene, pochádzajúci zo „Troch studní", má podobne v Zvolenskej doline spoločný reservoár na vodu.

Takto bych bol obišiel Kremnicu so všetkých strán, opíšuc jej polohu, chotár, jako i niektoré pamätnosti; zostáva mi ešte ku koncu zmieniť sa o krojoch a mluve ľudu jako slovenského, tak i nemeckého, a to jak v samej Kremnici, tak i na jej okolí.

Určiť ľudový kroj niektorého mesta je omnoho ťažšie, než na jeho blízkom okolí. Menovite platí to o mestách, kde obyvatelstvo nezaoberá sa hospodárstvom, ale remeslami a obchodom, kde potom i chudobnejšia trieda ľudu šatí sa za príkladom prednejších. Toto platí i pri Kremnici. Tu ľud nie je jednej národnosti, ani z jednoho kraja pochodiaci, ale miešanina rečou i krojom. Preto tu darmo by sme hľadeli sostaviť jednotný ľudový kroj, už či by on bol slovenský a či nemecký. Preto len to opíšem tu, čo opísať sa môže, ostatok je miešanina.

---

[1]) Posledné svoje bane Kremnica predala na začiatku 90-tych rokov bohatému viedeňskému Židovi Rappaportovi, myslím v cene 80.000 zl. Tento počal stavať nové budovy, zaopatrovať bane novými strojami, dal zaviesť elektrické zariadenie. Zo začiatku to len išlo, ale ďalej bol i tu vždy menší výsledok; k tomu prekážala im Dedičná štolňa, a tak Rappaport, namrzený nad nezdarom kúpených baní, dal sa do vyjednávania s baňským árárom. Dohodli sa, a Rappaport so ztratou prepustil svoje bane áráru, ktorý prevzal ich s novým rokom 1900. Toto boly posledné bane, ktoré ešte malo mesto Kremnica. Dnes tu niet nijakých súkromných baňských závodov.

Slováci kremnickí, jako som to už prvej spomenul, nosia sa niektorí dľa svojho rodného kraja, z ktorého boli sem prišli; ale toto platí len o starších, ktorí pridŕžajú sa bielych súkenných nohavíc, majú z takého istého súkna biele haleny či hune, biele pletené kapce s cifrovanými vŕškami, malý klobúčik, v zime čiernu baranicu, pri práci biele vlnené zaopesky; krpce pri práci, v nedeľu čižmy; ženy čepce či kápky krajkové, tmavé vrchné sukne; dievky spodné moldonové; čierne kabáty súkenné, biele pletené kapce, jaké nosia i chlapi, v nedeľu do kostoľa čižmy; kažmírové šatky na hlavu; lajblíky pestro-farebné, stužkami obšité. Takto by sa aspoň čiastočne nosili tí kremnickí „Králičani“. Mladší podrost obojeho pohlavia hneď zamení svoj národný kroj, kadenáhle na strelenie prekročí hranicu svojej rodnej viesky.

Kroj Slovákov Švábu, Hornej Vsi podobá sa čo do strihu, ale nie i dľa látky, kroju súsedných slovenských dedín: Lehotky, Jastrabia, Nevoľného, Ihráča, Pytelovej. Lebo obyvatelia týchto posledných dedín nosia skoro výlučne nohavice z drsného, bieleho súkna, z takého istého i krátke halienky s červenou obrubou, nízke klobúky: do práce výlučne krpce, len v nedeľu čižmy, a ženy kde-tu pletené, ale najviac biele súkenné kapce, krajkové čepce, tmavé sukne a kabáty, čierne zástery, oplecká širšie i užšie.

Švábani a Hornîčani nosia podobného strihu kroj, len že menej z bieleho súkna, ale viacej z hnedého, na sviatok z čierneho, s červenou obrubou, a starší v zime dlhé biele haleny, na ktorých na chrbtoch sú buď vyšité, alebo z pestrého súkna inej farby, najviac tuho červenej, vystrihnuté tulipány, srdcia alebo iné obľúbené znaky, a dolu visia im súkenné rezance, tak jako nosia i Sklenárci v Turci.

Ženy, menovite nevesty a dievky, obľubujú si sukne i svetlé, pestro-farebné veľké zimné šatky, do ktorých sa okrúcajú.

Čo sa týka jazyka týchto Slovákov, veľkých odchyliek od strednej slovenčiny nebadať. Okolo Jastrabia, menovite ženy, hovoria: kde si bo*u*a? Mas*u*o, myd*u*o, sad*u*o, kúpi*u*a som. Tak asi hovoria, jako okolo Priechoda, Podkoníc a iných obcí vo Zvolenskej stolici, ktorých súsední Slováci posmievajú: „Bo*u*a zo Sampora!“

Slováci kremnickí pridŕžajú sa svojho krajového dialektu, ale nie veľmi odchylného od strednej slovenčiny. Ba i samí Kremničani a ich najmladší podrost dosť správne hovoria po slovensky. Tej tvrdej výslovnosti, jakú počujeme na Belej, v Štiavnici, v Hodruši a v okolí, alebo i okolo Starých Hôr, v Kremnici nepočuť. Divná vec! Hovorí sa všeobecne u nás, že tam Slováci tvrdo vyslovujú, kde boli s Nemcami pomiešaní. No v Kremnici ešte jesto Nemcov dosť, a predsa toho nebadať. Netvrdím, že by mäkko vyslovovali celky, ale tak stredne, ani veľmi tvrdo, ani príliš mäkko; je to taká stredná výslovnosť. Veď deti kremnické neučia sa zhola nič po slovensky v škole, kdeže by tedy maly saináč naučiť? To zdĺhavé vyslovovanie, jaké mali v obyčaji drievni Nemci v Kremnici, pomaly sa tratí v slovenskej reči, a deti sa chránia toho. Mne mnoho ráz čudne príde: otec, mati rodení Nemci, a deti ťa čisto,

správne po slovensky pozdravia, alebo o niečo oslovia. Učia sa jedno od druhého medzi sebou.

Čo sa týče kroju nemeckého ľudu v Kremnici a jej okolí, ten sa tiež rozdielne nosí a rozdielne i vraví, v každej obci iným dialektom.

Nemcov v Kremnici, ktorí zaoberajú sa väčšinou v baňských stupách, volajú jednoducho „šlamiarmi“. Nosia sa po mestsky, ovšem len po chudopaholsky, lebo sú i biedne platení. V letnom čase, aby aspoň bosí do práce nechodili, nosia takzvané „kalapody“; je to vlastne len z dreva vykresaná podošva, a na nej sú dva remienky pripevnené, aby sa na nohách udržať mohly.

Kroj Blaufúsa. Lúček, menej Piargu a Konošova, podobný je jeden druhému veľmi; menovite tie dve prvšie obce majú veľa spoločného. Do práce chlapi nosia najviac plátené nohavice, dlhé biele haleny bez všetkej ozdoby; najviac ak má niektorý pod bradou na golieri na oboch krajoch vyšité začiatočné písmeny mena a priezviska. I kalapody v lete konajú im dobrú službu.

V nedeľu nosia z čierneho súkna úzke nohavice do čižiem; niektorí i hnedé barchetové; krátke, trochu do drieku pritiahnuté čierne kabáty; mladší nosia i pestro-farebné lajblíky, z akej látky nosia i dievky; polo široké nízke klobúky, mládenci okrem toho nejakú stužku, priviazanú na kabáte. Ženy a dievky nemecké nosia tmavé, bielymi alebo žltými kvietkami potlačené sukne; čierne, kvietkami potlačené veľké šatky na hlave, čierne zásterky; krátke, buď z čierneho alebo svetlého súkna kabáty, pestro okolo rúk a krajov poobšívané. Široké oplecká dievky, a v lete ľahké biele alebo kvetisté vrchné sukne, a také i ľahké šatky. Nosia čižmy, menej kapce.

Piargani, menovite mladšie pokolenie, nosia sa viac už po mestsky, než po dedinsky. Konošovci obľubujú čierne šnúry na nohaviciach, ostatok, haleny, klobúky a iné, majú jako iní Nemci.

Vzdelanosť ľudu jako slovenského tak i nemeckého v kraji tomto stojí na nízkom stupni. Sami nestarajú sa o svoje pozdviženie duševné, a pozdvihnúť ich nemá kto. To je tá vychvaľovaná civilisácia a kultúra, s jakou pletú sa po našich stranách kdejaké Emky a Femky, čo len nemilobohu vyhadzujú peniaze na márne veci. Vyučovanie, ktoré nedeje sa v materinskej reči, nemá nijakého smyslu a osohu pre nikoho.

Obyvatelia dedín nemeckých, menovite mužskí, sú napospol bledí; u Slovákov nebadať tejto bledosti nikde, čo jako sú chudobní a biedne chovaní. Zriedka kedy vidí človek zdravú, červenej farby tvár nemeckú. Príčina toho je nezdravé baňské práce, kde povetrie býva zdusené, uhlíkom a dusíkom a inými zlými plynmi preplnené; no i nedostatočná výživa a nešťastná pálenka zapríčiňuje túto bledosť; ba, myslím, bude to i plemenná vlastnosť u ľudu tohto. U žien a dievok nebadať jej tak, jako pri chlapoch.

Pri baniach, kde pracujú Slováci s Nemcami spoločne, Slováci prevyšujú v usilovnosti Nemcov; ba sami Slováci neradi robia s nimi, z tej jednoduchej príčiny, že Nemci radi zahálajú.

Sú to Slováci z okolia Starých Hôr, ktorí pracujú tu v baniach v malom počte, najviac ako baňskí murári.

Počet v baniach, v baňských stupách a mincovni pracujúcich Kremničanov nepresahuje ďaleko počet 160 osôb, kdežto z dedín, najviac, ba skoro výlučne, Nemcov, pracuje okolo 900 po rozličných baňských závodoch. To sú najviac Konošovci, Lúčani, niečo Blaufúsanov a Piarganov.

Nemecké ľudové piesne len zriedka kedy človek počuje. Stane sa to len po riedku na jar a v lete, keď prídu z Lúček, Blaufúsa a Konošova do Kremnice nádenníčiť do záhrad kremnických dievky a ženy mladé z týchto dedín nemeckých. Tieto ľudové piesne nemecké majú tú zvláštnosť, že ich skoro napospol na jednu a tú istú melodiu spievajú všetky, — čo viac, nápevy tieto podobné sú i nápevom piesní cirkevných.

Je to obzvláštny spôsob spievania Nemcov okolia kremnického! No k pochvale im slúži, že piesne tieto vedia spievať pekne, v dvoj- i trojhlasoch, čo sa z diaľky dobre počúva.

Nárečie Nemcov okolia kremnického je veľmi odchylné od spisovnej nemčiny, skoro nesrozumiteľné, a k tomu každá nemecká dedina má svoj zvláštny dialekt, ktorému veru mnoho ráz ani každý rodený Nemec, zaoberajúci sa literatúrou svojej reči, neporozumie. Pravda, tohto svojho dialektu užívajú najviac medzi sebou, keď sú pohromade; medzi inými hľadia sa tak prispôsobniť, aby ich porozumeť mohli. A pre túto ich rečovú odchylnosť domnievajú sa mnohí a snívajú o tom, jako by títo Nemci boli potomkami nejakých Kvádov a Gepidov, bývavších medzi Dunajom a Tatrami.

Z dialektov týchto Nemcov nech tu stojí niečo na ukázku, jako *w* zamieňajú za *b*, a *b* vyslovujú jako *p*; a mnohé iné odchylky tu badať vo výslovnosti.

Kremnický dialekt pospolitého ľudu:

„Bu best denn hingeihn in die beite Belt, pleib libe' dehäm!“ (Wo wirst denn hingehen in die weite Welt, bleibe lieber daheim!)

Lustig und geduldig,
Olli Leut sein schuldig,
Bed uns Gott nouch länge' loussn leib'n,
Beu me unsri Schuld ach nouch peleig'n.
(Wird uns Gott noch länger lassen leben,
werden wir unsere Schuld auch noch belegen.)

Dialekt konošovský.

1.

Konn net bindesch, konn net deitsch,
Kummt die Mutte mit de Peitsch,
Kummt de Wóte mit'n Steck'n,
Schlogt in Puckl plóbi Wleckn.

2.

Is me oll's âns, is me oll's âns,
Hob ech a Geld, obe hob ech kâns:
Hob ech a Geld, sa trink ech Bein,
Hob ech kâns, sa loss ech's sein.

Dialekt Piarganský.

Hätt de Wätte' Michl nit gegaidet,
Hätt ich maini Stöiwln nit zetäuwlt:
Wätte Michl, theut jo nouch amoul,
Ich hô jo nouch a Strimpal von de Souhl!

Dialekt blaufúsky:

Kimmt's in's Ploubes, kimmt's in's Ploubes
Zu de Putte millich!
Nemts eng Prout mit, nemts eng Prout mit
Leffl hom be selbe![1])

Takto bych bol opísal Kremnicu a jej okolie. Či som sa týmto niekomu zavďačil? Neviem. Ale nech nasledujú i iní tento príklad, a v krátkom čase mali by sme hodnoverné opisy našich miest, dedín a stolíc pohromade, zachránené pre budúcnosť.

A. B—y.

Svätyňa, zmiznuvšia na veky.

Obraz z Pekinga.

Napísal *Pierre Loti.*

„Keď strecha spadla, veliká štatua Buddhova (kolossálna modla, 12 metrov vysoká) ukázala sa so svojím spokojným úsmevom prostred plameňa, hltavšieho jej chrám. Jej ríza, zlatého lesku, chytala sa miestami, pomaly a akoby neochotne. Plamene tieto hádzaly odblesky rozličnej farby, podľa rozličnosti pozlátky a leštenia, práce to pečlivých starobylých umelcov. Bola noc. Trvalo veľmi dlho, temer do rána. Tam, na výšine, vše bolo vidno krotkú tvár, sklonenú k zemi, s tým istým úsmevom, a bolo až na nevydržanie clivo . . .“

Takými slovami rozprával mi jeden z našich, očitý svedok, o zkaze chrámu Lám, najstarobylejšej svätyne v Pekingu a jednej z najneobyčajnejších na svete. V chráme bolo veľké množstvo pamiatok starobylého čínskeho zlatníckeho a ciselujúceho umenia s neoceniteľnými knižnými sbierkami.

[1]) Körmöcbánya és vidékének néprajzi viszonyairól. Irta: Hlatky József.

Málo kto ho videl, tento drahocenný chrám, hoc stál na svojom mieste celé veky. Kým toho roku nevtrhli Europejci, prísne bolo zakázano vstúpiť do neho „západným barbarom". A odkedy spojenci stali sa pánmi v Pekingu, tiež nebol navštevovaný. Ochranou mu bolo miesto, na ktorom sa nachodil, blízko uhla Tatárskej steny, v úplne mŕtvej časti tohto mesta, umierajúceho od jednoho veku k druhému niektorou svojou časťou, na spôsob starých stromov, na ktorých schnie haluz za haluzou.

Minulej nedele, keď ja s ľuďmi francúzskeho posolstva išiel som pokloniť sa mu, my všetci dostali sme sa ta v prvý a jediný raz v živote.

Aby sme mohli dôjsť ta, potrebovali sme minúť Východný rýnok, tri alebo štyri kilometre neobyčajného a smutného Pekinga, mesta hynúceho. Spolu s handrami a starým železom bolo vidieť zriedkavé veci, zbožne prechovávané mandarinmi s pokolenia na pokolenie. Zo starých sborených palácov dostalo sa sem všetko, čo v nich od vekov nasbieralo sa, tak ako z domov biednych ľudí. Vedľa handry morovinou nakazenej predmet umenia, majúci tri tisíc liet starobylosti. Pozdĺž domov, ak ďaleko len oko dovidelo, rozvešané boly na klincoch šaty po nebohých, mužských i ženských: nádherné mongolské kožušiny, ukradené u boháčov, pestré úbory kurtizánok alebo odevy z veľkolepých ťažkých hodvabných látok, prináležavšie zmiznuvším znatným dámam. Čínska luza sto ráz viac, než cudzí vpád, viny má na požiaroch, lúpežiach a zkazení Pekinga, — najnižšia luza, jednotvárne nečistá, v sinom papierovom odeve, hemžila, sháňala sa tam, nemajúca počtu a nepokojná, zdvihujúc mikroby a prach čiernym víchrom. A akísi hnusní naničhodníci s dlhými vrkočmi behali sem-tam pomedzi ľudí, ponúkajúc za niekoľko piastrov odev zo zlatohlavu alebo podšité temno-hnedými liškami, krásnych sobolov, ponáhľajúc sa zbaviť sa ich, aby neboli pristihnutí pri krádeži.

Medzitým postupne, podľa toho, ako pohybovali sme sa k cieľu svojej cesty, nastávala tichosť a pokoj. Hneď za ulicami, plnými ľudí, pred nami tiahly sa teraz ulice, už utíchnuté od starostí, kade nik nechodil. Tráva sa zelenala na prahoch domov, a ponad zanechané steny stromy vystieraly konáre, kŕnavé ako staré ruky.

Sosadli sme pri vrátach, do poly rozrúchaných, pri vchode do parku, ako by určeného na prechádzky pre mátohy, a toto bol hlavný vchod do chrámu.

Ako nás prijmú v tomto tajnostnom kútku? Rozhodne nevedeli sme, a predovšetkým nemal nás kto prijímať.

No najstarší lama [1]) ukázal sa skoro, s poklonami a kľúčmi, a my nasledovali sme ho čez park, ktorý vyzeral ani cmiter.

Oholená hlava, odev fialková, tvár ako starý vosk, usmievavá,

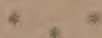
---

[1]) Tak volá sa kňaz náboženstva, zvaného lamaismus, ktoré vyvinulo sa z buddhismu v Tibete, Mongolsku i v Číne. *Prekl.*

naľakaná a nepriateľská. Priviedol nás ku druhým vrátam, za ktorými otvoril sa ohromný dvor, vyložený bielym kamením, ohradený prvými staviskami chrámu so svojimi ozdobenými, nahnutými múrmi, nachýlenými a zubatými krovmi, tajnostnými a pozamykanými krýdlami, všetky farby ochry a hrdze so zlatými odbleskami, hádzanými na škrydlice smutným večerným slncom.

Dvor bol pustý, a tráva, milujúca rozvaliny, rástla pomedzi skaly. Na mramorových prázdninách, pred zamknutými dvermi týchto ohromných chrámov, pokrytých prachom století, rozostavené boly „mlyny-modlitebníky", bronzové cievy na spôsob kolkov, s vyrezanými na nich tajnostnými znakmi, ktoré krútia a krútia pred sebou, šepocúc slová, nesrozumiteľné terajším ľuďom . . .

V starej Asii, kolíske našich predkov, prichodilo mi neraz vstupovať do stredu svätýň, potrativších počet svojich rokov, zatriasť sa zvlášte nevysvetliteľným trepotom pred tvárou symbolov, značenie ktorých ztratilo sa v diaľke století. Ale nikdy k tomu straseniu nepripojilo sa toľko smútku, ako tohto večera, v tej tišine, pod tým chladným vetrom, na starom dvore s bielymi štvorcami a trávou, pred týmito tajomnými múrami ochrovej farby a týmto radom „mlynov-modlitebníkov". . . .

Mladí lamovia, vychodiac bez šumu, ako tône, zjavovali sa jeden za druhým za nami. Medzi nimi boly i deti, lebo učia ich od malička tým tisícročným obradom a pravidlám, ktorým nerozumie už nik.

Boli mladí, ale nebolo na nich ani najmenšej známky mladosti. Akási nevyliečiteľná starosť označovala ich, spolu s akýmsi mystickým otupením. Ich pohľady vychodily akoby z hĺbky časov, zhasly a zvädly cestou. Či následkom biedy alebo odrečenia sa všetkého, ich žlté šaty neboly ničím iným, ako vyšedivenými handrami, pokrývajúcimi chudé telá. Všetko spolu, i oni sami i ich šaty, ako by zasypané bolo prachom storočí, ako aj ich viera a svätyňa.

Ochotní boli ukázať nám v týchto ohromných staviskách, teraz sborených, všetko, čo chceli sme videť, a prehliadka začala sa od učebných sienı́, kde vykonávalo sa učenie toľkých pokolení, temných a zmeravených v svojej viere kňazov.

Prizrúc sa bližšie, dalo sa spozorovať, že všetky tieto steny, teraz ako oxydovaný metáll, niekdy boly okrášlené jasnými maľbami, lakovou politurou a pozlátkou. Aby sa slialy odtienky ich farieb na jednotvárny tón starého bronzu, potrebná bola nekonečná reťaz horúcich liet a treskúcich zím, spolu s tým prachom, neprestávajúcim prachom, akým ovievajú Peking púšte Mongolska.

Tieto učebné siene boly veľmi tmavé, a my čudovali by sme sa, keby boly inakšie. Už i vypuklé oči šuhajov pod ustatými víčkami hovorily o tom. Veľmi boly tmavé, ale ohromné, rozkošné, napriek svojej vetchosti, stavané v širokých a smelých rozmeroch, ako všetky staré pamätníky tohto mesta, ktoré bolo svojím časom

najrozkošnejším mestom sveta. Vysoké povaly, vyzdobené zlatými potvorami, ktoré sa popukaly, držaly lakované stlpy. Malé sedadlá pre študentov, malinké, rezbou krášlené pupitre stály v radoch po stá kusov, zodraté, vyštrbené, skaličené ľudským upotrebovaním. Bohovia v zlatých úboroch, postavení v kútoch, leskli sa odbleskom zmäkčeným od súmraku. Rozvešané po stenách tkanivá, starej neoceniteľnej práce, zobrazovaly medzi oknami blažené scény v raji velikého záhrobného Nič. A knižné sbierky preplnené boly rukopismi, niektoré vo forme kníh, druhé skrútené vo veľkých kotúčoch, obviazaných vybľadlými hodvábmi. Čína utratila čiastku svojej minulosti a svojej slávy v ten deň, keď zhorely tieto hromady dokumentov, ktoré obnoviť už niet možnosti.

Hneď zatým ukázali nám prvý chrám, a očiam našim predstavil sa ligot zlata, akonáhle otvorily sa dvere. Zakalené a nekričiace zlato, toho horiaceho, červenastého odtienku, aký dostáva lak po dlhom čase. Tri zlaté oltáre, kde medzi množstvom malinkých bôžkov, celkom podobných medzi sebou, panovaly tri veľké zlaté modly s opustenými viečkami. Tiež také jednaké v svojej starosvetskej surovosti kytky zlatých kvetov v zlatých vásach postavené boly v rade pred oltármi. Známa vec, že opakovanie, tvrdohlavé nahromadenie jedných a tých istých vecí, jednakých tvárí a posícií je jedna z charakteristických čŕt ustáleného, nepokračujúceho cirkevného umenia čínskeho. Ako vo všetkých starobylých chrámoch, nebolo nijakého otvoru, ktorým mohlo by vnikať svetlo. Len polootvorenými dvermi vchádzajúci lúč jeho osvetľoval zdola úsmev vysokých sediacich modiel a spletenie potvor na plafonde. Nič tu nebolo dotknuté, nič neodnesené, celé boly i emailované kadidelnice neslýchanej krásy, v ktorých tlela vôňa.

Iste, kútik tento bol neznámy, len ak letkom videl ho niekto, a mohlo sa myslieť, že keď je raz po bitkách a bomby viac nelietajú, Peking zachráni bez poškodenia svoju najstarobylejšiu svätyňu.

Za týmto chrámom, s okružujúcimi ho zaprášenými stavbami, zahalenými už večerným súmrakom, kde zobrazené boly muky buddhistického pekla, lamovia viedli nás na druhý dvor s bielymi platňami, celé podobný prvému. To isté spustnutie a tá istá tichosť medzi múrmi tej istej medenej a hrdzavej farby.

Na konci tohoto druhého dvora je druhý chrám, taký podobný prvému, že bezmála pýtal sa človek samého seba, či to nie nejaká hra illusie v tomto bývaní podivných duchov? Tie isté vyobrazenia a tie isté úsmevy na tých istých miestach. Tie isté zlátené bukéty v takých istých vásach. Trpelivé a otrocké vyvedenie tej istej veľkoleposti.

Po druhom chráme tretí dvor, pozostávajúci z opakovania dvoch prvých, s dvíhajúcim sa na konci jeho chrámom, podobným prvým dvom! Dvor je celkom podobný predošlým, s takou istou trávou, rastúcou na zmrvených platniach. Ale slnce, spustivšie sa nižšie, osvecovalo teraz len krajné koníky fajansových striech, tisíce malinkých potvor zo žltej glazúry, akoby ženúcich sa jeden za druhým po záhyboch črepov. Chladno je, že až trasieme sa. Vietor je väčší.

i holuby, zdržujúce sa okolo karnizov, poberaly sa už na nočný oddych. kdežto mlčanlivé sovy začínaly lietať, prebúdzajúc sa.

Ako sme i očakávali, tento tretí chrám, najvetchejší, možno najopustenejší a strhaný vekom, predstavoval len opakovanie dvoch prvých. okrem modly v prostriedku stojacej. nesediacej. ako v dvoch prvých. a spravenej nie vo veľkosti človeka. ale postavy gigantskej, neočakávane velikej a temer desnej. Zlátený plafond bol prerezaný, aby modla mohla sa zmestiť, a stála. pnúca sa do výšky v podobe akejsi zlátenej veže. Aby ju mohol videť, bolo treba prísť cele blízko k oltáru a pomedzi kadidlá a kvety primitívneho spôsobu zodvihnúť hlavu do hora. Vtedy nazdával sa človek, že má pred sebou mumiu akéhosi titana, postavenú v svojich plienkach, a jej sklonená tvár v prvej chvíli budila úžas. Hypnotisoval vás a priťahoval jej úsmev, s takou vznešenosťou, spokojnosťou padajúci dolu na okružujúcu ju hasnúcu veľkolepost, — na zlato a prach. na súmrak, na chlad, hynutie a tichosť...

* *

Prežila požiar svojho chrámu. táto ohromná modla. a po pätnástich stoletiach, ktoré strávila v pozlátenej temnici, stojí teraz pod holým nebom v svojej plameňom opálenej rize. dívajúc sa na hrudy vecí, narúcané k jej nohám. a neprestávajúc usmievať sa ani oblomkom a popolu.

Peking. v decembri 1900.

Prelož. *J. M.*

Samuel Tomášik.

Vlastný životopis. [1]

Ja, Samuel Tomášik. narodil som sa v Jelšavskej Teplici z otca Pavla. bývalého ev. kazateľa tamže, z matky Kristiny Glos, dňa 8. febr. 1813.

Otec môj. rodom z Čiernej Lehoty. stolice Gemerskej, odbaviv bohoslovecké studia práve v ten čas, keď viedeňská konsistor vyzvala mladých bohoslovcov Uhorska, aby sa hlásili. ktorí by z nich v Čechách a na Morave chceli prijať v nove povstalých cirkvách augšb. a helv. vyznania úrad kazateľský, lebo následkom tolerančného patentu cis. Jozefa II. utvorilo sa tam viac cirkví, potomkov to Bratrov Českých, prosiacich. aby im poslali duchovných správcov. ktorých doma dostať nemohli. Môj otec s viacerými bohoslovci z Prešporku vybral sa do Viedni. a tam podstúpil zkúšku, po nejž hneď bol poslaný do Trnavky, nedaleko Čáslavi.

[1]) Napísaný v októbri 1884, keď svätila sa 50-ročná pamiatka piesne „Hej, Slováci!“ Požiadaný o to, Tomášik poslal svoj životopis slovenskému spolku „Detvanu“ do Prahy, ktorý usporadoval večer jemu na počesť. Menom spolku prosil Tomášika o životopis Pavel Socháň. a on i zachoval dosiaľ jeho rukopis.

Mladistvú túto trnaveckú cirkev usporiadal dľa augšb. vyznania, a spravoval ju za 3 roky, kde sa pri vyučovaní náboženstva od dietok aj sám po česky správne hovoriť naučil; že ale počal chorľaveť, tedy po 3 rokoch rozlúčil sa s cirkvou, vrátil sa do svojej vlasti, a tu dostal faru najprv na Muráňskej Dlhej Lúke, potom v Rozložnej, zatým v Jelšavskej Teplici, a naposledy v Chyžnom.

Otec môj bol veľký milovník českej reči a literatúry, a v tom duchu vychovával nás 4 svojich synov od malička.

Najprv som chodil do škól elementárnych v Jelš. Teplici a v Chyžnom, potom ma vypravil otec do mestskej školy jelšavskej, pod správu Ondreja Lacu, za donatistu, horlivého to Slováka a výtečného pomologa.

Z Jelšavy som sa presťahoval na gymnásium do Šajó-Gemera, kde pod správou staričkého Bakayho učil som sa grammatiku. Tento účbár, ktorý sa rád napil viac, ako slušalo, raz idúc do školy s hlavou obťaženou, skĺznul sa na ľade a zlomil nohu; aby sme ale za to my žiaci, krem toho rozsamopašení, nezostali bez vyučovania, tedy zemský pán Szent-Iványi dal nášho professora somárikami na talige privážať i odvážať zo školy, čo nám, žiačikom, bol ozaj neobyčajný, často aj smiešny výjav.

Z Gemera ma otec po dvoch rokoch vypravil do Rožňavy, kde som pobudnul za 4 roky a odbavil tam syntax i retoriku pod professormi Farkašom, rodom z Liptova, ktorý svoje poctivé meno Vlček premenil na Farkaš. Býval on rektorom a prednášal zvlášte latinčinu; bol výborným latinákom a v klassikoch veľmi zbehlý, ako professor prísny, pred nímž každý žiak mal úctu a bázeň.

Konrektorom bol Gregor Mišpál, rodom Maďar z Oždian. Tento nám prednášal zvlášte historiu a maďarskú literatúru, a ako prepiaty Maďar, chcejúc nám Slovákom materčinu našu zošklivit, Slovákov všelijako tupil a hanil a dával nám prepiate maďarské básne z pamäti sa učiť a deklamovať.

Moji spolužiaci v Rožňave boli Michal Hodža, Jonáš Záborský, Samo Chalupka, a nás všetky jeho nezralé, neosolené vtipy nemohly odvrátiť od lásky k materčine.

Z Rožňavy som prešiel na lyceum kežmarské, kde boli toho času výteční professori: Mihálik vo filosofii a teologii, Ján Benedikty, priateľ Šafárikov, vo vedách historických, Kralovanský v gréčtine a hebrejčine, Šnajder vo vedách juridických.

Benedikty založil bol v Kežmarku spoločnosť slovenskú, a bol zprvu i jej riaditeľom; ale potom, že to bolo Nemcom nemilé, prepustil riaditeľstvo Kuzmánymu, ktorý bol toho času pädagogom v Kežmarku, a po jeho odchode zostali sme takrečeno sami na seba zanechaní. Ostatne učili sme sa pilne českú grammatiku, prinášali sme práce prosaické i básnické plody na posúdenie, a deklamovali sme.

V Kežmarku, kde sa viac slovenských ev. remeselníkov a čeľadi nachodilo, služby Božie po nedeliach sme my starší teologovia v lyceálnej budove odbavovali, a professor Mihálik tieto slovenské služby Božie sveril na mňa.

V posledný rok môjho študovania v Kežmarku obdržal som

Roth-Telekiovské štipendium, a s tým som s povolením otcovým v letných prázdninách urobil výlet do Krakova, tehdajšej republiky, abych poznal pobratimský národ polský a jeho tamejšie veľmi dôležité a zanimavé pamätnosti.

Vrátiv sa domov, bol som pozvaný od Jozefa Szent-Miklóssiho na Bánrév za vychovávateľa jeho dcéry, ktorá sa potom vydala za baróna Vayho. Tam som súkromne študoval a niekedy i maďarsky kázaval v súsednej Sajó-Kaze.

Dva roky som vybudnul na Bánréve, spoznav tam uhladený spôsob panského žitia, keď som obdržal list od môjho otca, ktorý bol onemocnel a mňa volal domov sebe ku pomoci. I tak som pospiechal domov na začiatku r. 1833 a odbavoval som pohraby, aj služby Božie. V tom otec môj náhle zomrel 29. apr. 1833.

Ja som sa síce hneď po pohrabe chcel vzdialiť z Chyžného, ale ma cirkev nepustila, lež jednohlasne ma vyvolila za svojho budúceho farára. Nemal som ale ešte kanonických rokov. Superintendent Jozeffy, u nehož som bol pred rokom zkúšku kandidatickú složil, vzal ma zase s okolitými farármi na prísnu zkúšku, a keď som i tu dobre obstál, dispensoval ma od chybujúcich mi rokov kanonických a vysvätil na úrad kazateľský, s tým doložením, že ešte ako kňaz, opatriac si administrátora, pôjdem na universitu. Tak som bol r. 1833 dňa 12. júna do cirkve slávnostne uvedený kroz Samuela Reissa, revúckeho, a Sam. Ferienčíka, jelšavského, ev. kazateľov.

Rok na to, totiž 1834, dostal som za administrátora cirkve Samuela Chalupku, a tak som sa spolu s Karlom Bradovkom, nateraz farárom v Kameňanoch, vybral najprv do Viedne, kde sme si chceli zaopatriť sprievodné listy do Nemecka, čo ale veľmi ťažko šlo. Lebo následkom výtržností, ktoré sa nedávno predtým boly udaly vo Wartburgu, kde nemeckí burši z Jeny, Hally atď. početne shromáždení, v prítomnosti niektorých professorov a množstva ľudu zo všetkých stavov zapálili veliků vatru večierkom a medzi rečňovaním a spievaním svobodomyseľných pesničiek hodili do ohňa rakúsku kaprálsku palicu, pruskú officiersku šnurovačku a ruskú knutu, a spálili slávnostne, — tedy rakúsky minister Metternich jednoducho zakázal návštevu nemeckých universit občanom rakúskym.

Následkom toho som ja mojím a môjho priateľa menom najprv bezvýsledne podal prosbopisy na uhorskú kancelláriu. Až keď som za celých 6 týdňov neprestajne chodil a prosil, naposledy sa predsa kancellár Revický slutoval nad nami a my sme dostali sprievodné listy, nie síce, ako sme žiadali, do Jeny alebo do Hally, kde by sme boli obdržali štipendia, ale len do Berlína: *„Zum ausschliesslich alleinigen Besuche der Berliner Universität“* — tak to stálo v našich sprievodných listoch.

Na to som riekol môjmu priateľovi, že ja náhle pospiecham do Prahy a tam sa aspoň za 10 dní pobaviť mienim. Ten sa zase osvedčil, že sa on za ten čas pobaví vo Viedni a o 10 dní ma vyhľadá v Prahe.

Sadnul som teda s malou mojou batožinou na dostavník a po-

náhľal som sa do milej matičky Prahy, kam ma niesly všetky moje myšlienky a city.

V Prahe som mal známych Ammerlinga a Štulca, ktorí ma boli r. 1833 v Chyžnom navštívili. Sosadnúc tedy v hostinci na Poříčí, vyhľadal som najprv Ammerlinga na Dobytčím trhu, ktorý ma priateľsky privítal a potom zaviedol ku môjmu krajanovi, slávnemu Šafárikovi, ktorého som našiel v knihách pohrúženého; ako som ale riekol, že som jeho krajan a blízky jeho rodiska, vstanúc od stolíka, vítal ma srdečne a dopytoval sa na svoje rodisko Kobeliarovo, i na svojich známych v Gemeri, potom ale na cieľ môjho príchodu. Ja som mu hovoril, že to bola dávna moja túžba videť staroslávnu Prahu i jej premnohé pamätnosti, a nadovšetko poznať koryfeov česko-slovenskej literatúry, „lebo krem vašej vysokoučenosti žiadal bych si ešte moju hlbokú úctu preukázať slávnym českým mužom Jungmannovi, Palackému, Presslovi, Hankovi.“ Na to mi odvetil Šafárik: K tým vás ja sám doprevadím, a pamätnosti pražské vám poukazuje pán Ammerling.

Šli sme tedy najprv ku Jungmannovi, potom ku Palackému; tí obidvaja sa ma vyspytovali o stave našich škôl, ohľadom na národnú spisovnú reč a literatúru slovenskú, a vyslovili sa, ako by to žiadúcno a prospešno bolo, keby aspoň naši teologovia, ktorí chodia na nemecké university, v Prahe sa trochu pobavili a oboznámili, čo som ja z plnej duše potvrdzoval. Potom sme šli ku Presslovi. Bola to úprimná a milá duša ten professor Pressl, s nímž sme sa až milo rozhovorili, a on nás všetkých troch na druhý deň pozval k obedu. I dostavili sme sa všetci. U neho prišly na stôl samé české jedlá a české víno melnické. Medzi obedovaním vyzval ma Pressl, abych sa so Šafárikom shováral po slovensky, že by nás rád počuť. Ja som ochotne uposlúchnul; Šafárik ale na môj slovenský rozhovor podotknul usmievajúc sa, če práve i on tak hovoril od detinstva, ale že mu to teraz už ťažko pripadá, lebo že už cele navyknul ku češtine. Prítomným hosťom, menovite sestre Presslovej, sa zdalo, ako bych ja hovoril jaksi po poľsky. Po tak milom besedovaní rozišli sme sa.

Na tretí deň ma viedol Ammerling, — lebo som Šafárika nechcel ďalej obťažovať, — ku Hankovi, ktorého bolo možno vždy najsť v jeho milom muzeume; tak sme ho i my našli, a on s príkladnou úslužnosťou a trpelivosťou ukazoval mi staré české rukopisy, najstaršie vydania Písem svätých atď. Táto návšteva bola pre mňa opravdu veľmi poučná.

V nasledujúce dni ma ešte Ammerling vodil po meste, ukazujúc mi pre mňa veľmi zajímavé pamätnosti pražské, na ktoré máloktoré veľmesto Europy je tak bohaté, ako Praha; odviedol ma i na Žižkov a na Vyšehrad, rozprávajúc mi o tam sa odohraných historických událostiach. Večer ale ma viedol ešte do klubu čiže kassína mladých českých literátov, ktorých mená sa potom preslávili na obzore českej literatúry, a jejich zápalistými rečami bol som ja až uveličený a oduševnený. Ktorýsi z nich bol nadhodil: „Škoda, vraj, že

Maďarom sa podarilo vraziť klin medzi Slovanstvo!" Ja na to: „Na Slovanoch bude škodlivý klin vyvážiť zase zpomedzi seba!"

Vo štvrtok šli sme do Českého divadla, tam hrali práve: „*Praha v jiném dílu světa*" a hrali dosť dobre; ja ale som sa najviac obzeral po obecenstve, a k môjmu velikému prekvapeniu a zármutku videl som divadlo odpoly prázdne, v parteri neveľa mešťanov, ako sa mi zdalo, nižšej triedy, na galleriach remeselnícki tovarišia a učnia, a panské lóže temer všetky prázdne. To všetko moje srdce preveľmi skormútilo a rozžialilo, a to síce tým viac, lebo keď som chodieval po meste, zriedka som počul česky hovoriť, okrem nižšej a chudobnej triedy ľudu. V hostíncoch, v sklepoch i na ulici, všade panovala nemčina. A tu mi ešte zostalo v hlave, keď som sa ku jednej stanici viezol s dámou z Kutnej Hory a prihováral som sa k nej po česky, tedy mi odsekla v nemčine, že u nich každý vzdelaný človek hovorí po nemecky, a veľmi pohrdlive pozerala na mňa, že ja v Čechách česky hovorím.

Všetky tieto trpké zkúsenosti rozžialily moje srdce, tak že som sa so skormútenou mysľou ponáhľal na hospodu, premýšľajúc cestou: či by ozaj matička Praha, táto perla západného Slovanstva, mala byť pre nás ztratená a utonúť v mori nemeckom: a či by tak i moja drahá vlasť, to milé Slovensko, ktoré z Prahy dostáva svoj duchovný život, malo zaniknúť v mori cudzom? Nie, to nesmie byť, to sa stať nemôže. V takýchto myšlienkach pohrúžený súc, prišla mi na mysel známa poľská pieseň: „*Jeszcze Polska niezginęła, poki my żijemy*" — a na tento nápev sa mi ako od srdca vinuly sloky mojej piesne: „*Hej Slováci!*" Vkročím z ulice do svojej izby, zapálim sviecu a ceruzkou napíšem do svojho denníka všetky tri sloky; pieseň bola hotová. Tak, hľa, keď som najprv oduševnený ohnivými rečami mladých literátov, maľoval si v mysli ružovú budúcnosť českého i môjho národa, ale na to zase trpkými zkúsenosťami života ako by omráčený zostal, skoro bych bol upadol do pochybovania, ale viera a nádej lepšej budúcnosti prelomila konečne všetky moje pochybnosti, a táto viera vyrazila sa z hlbín duše mojej v piesni: „*Hej Slováci!*" V tom čase došiel práve môj priateľ Bradovko z Viedne, upozorňujúc ma, že už minulo 10 dní, ktoré mne akosi náhle minuly, a ťažko mi veru padlo s Prahou sa rozlúčiť. Šiel som ku Šafárikovi, ktorý mi naložil, abych v Berlíne professora sanskritu Boppa od neho pozdravil a sa ho spýtal, prečo on vo svojej porovnávacej grammatike sanskritu s nemčinou, latinou a gréčtinou, o slovančine celkom mlčí?

V Berlíne som poslúchal slávnych učencov svojho času: Neandra, Tvestena, Marheineka a druhých, a navštívil som i Boppa s pozdravením od nášho Šafárika: Bopp ma uisťoval, že onedlho má nasledovať porovnávacia grammatika sanskritu so slovančinou a že je slovančina so sanskritom patrne v príbuznosti atď.

Z bohatej kráľovskej biblioteky berlínskej požičiaval som si najviac staré kroniky o Slavianoch, ktoré ma veľmi zaujímaly, obzvlášte o vyhynulých kmenoch na Pomorí, Odre a Labe. Nedalo mi to pokoja, a hneď po dokončenom prvom semestri, na veľko-

nočné prázdniny, vybral som sa po Odre na malom člnku do Štetína, kde som poohliadal rozličné starožitnosti a náhrobky bývalých kniežat Boguslavov. Zo Štetína som sa na kupeckej lodi plavil čez Haff do Svinemunde, kde je pruský vojenský prístav, nákladne stavaný. Tu som po prvé s úžasom pozeral na more, ktorého vlny vetrom hnané ustavične sa pohybovaly, plieskajúc o hrádze prístavu a o brehy, a po ňomž rybárske člny a kupecké koráby preháňaly sa na všetky strany. — Keď som sa prechodil po brehu, znenadála morská vlna podbehla mi až po kolená.

Zo Svinemundu preplavil som sa na ostrov Rujanu, ktorý som krížom-krážom precestoval až po Arkonu, kde stál niekdy slávny a bohatý chrám Svantovíta, ktorý rozborili Dánovia; teraz stojí na tom mieste svetláreň. Na ostrove ako i v Pomoranoch nachodia sa i posiaľ mnohé mohyly (*Hünengräber*), z nichž vykopávajú zbroje, šperky a druhé starožitnosti, ktoré skupujú najviac Angličania. Pri jednom kostole videl som i zamurovanú takzvanú podobizeň Svantovíta, pravdepodobne žreca to pohansko-slovanského; vidno i obetnice v skale vykresané a všelijaké domové nástroje z kremeňa, ktorého tu hojnosť všade.

Keď som poohliadal všelijaké starožitnosti, ktoré sbierajú tamejší farári, hostinskí i mešťania, preplavil som sa do Stralsundu, morom a kanálom dokola obkľúčeného, odtiaľ do Grifisweldu, kde je universita, tam som sa pobavil, a cestoval som ďalej na Nový Strelic (Mecklenburg Neu Strelitz), kde nachodia sa mnohé vzácne starožitnosti, ako bôžkovia pohanských Slovanov, zbroje, šperky atď. Všetko to našinca naplňuje žiaľom nad smutným osudom pomoranských Slovanov.

Keď som sa vrátil do Berlína, rozprávali mi našinci, ako nás policia pozoruje, kamkoľvek sa hneme, menovite jeden Poliak, ktorý po revolúcii poľskej utiekol do Berlína, aby tam hladom nezhynul, dal sa prenajať za vyzvedača, ten dotieravo prichádzal medzi nás, i na naše hospody, naposledy ale so slzami v očiach mi vyznal, že nechcel-li zahynúť, musel sa dať na takéto podliactvo, ktoré mu vraj úsilne ponúkali.

V Berlíne som druhý semester sotva dokončil, a už som dostal zprávu, že môj administrátor Chalupka odišiel do Teplice za farára, a na jeho miesto že síce prišiel Michal Kisel, ale len na krátky čas, lebo že ku jaseni i ten odíde za učiteľa do Jelšavy, abych sa tedy poponáhľal domov.

V takých okolnostiach sobral som svoje veci a pustil som sa na Wittenberg, Hallu, Jenu, Götingu, kde som všade za nejaký čas hospitoval, potom som šiel do Casselu, a zase do Hally, Lipska, Draždian, a ztade do Českých Teplíc, odtiaľto som sa už tu i tu stretal s mladými Čechmi, ktorí i hovorili i smýšľali po česky, a potom do Lovosíc, kde je ako rozhranie medzi Nemcami a Čechmi. Keď som došiel do zlatej stovežatej Prahy, tak som sa v nej cítil, ako doma, a zašiel som do chrámu sv. Víta, a odtiaľ ku kráľ. hradu, odkiaľ som sa nakochal pohľadom na to krásne mesto, na Vltavu a okolie, a ponavštevoval som mojich známych. Navštívil

som na zpiatočnej ceste i niektoré mestá, ako Český a Nemecký Brod, Čáslavu, a ohliadol pamätnosti; potom som zabočil do sestrinskej Moravy, a síce do hlavného mesta, Brna. Toto sa mi zdalo byť ešte viac ponemčené, ako Praha, a nadto ešte bez vodcov a kriesiteľov národných, akými sa toho času staroslávna Praha ozaj chlúbiť mohla. Zato ale na vonkove okrial môj duch zase medzi dobre zachovalým pekným ľudom slovanským. Vo Znojme som tiež spozoroval rozhranie medzi Slovanmi a Nemcami.

Vo Viedni som sa málo zabavil, ale som pospiechal ďalej pešky na Prešporok a ztadiaľ, abych poznal i slovenské kraje, cestoval som na Trnavu, Modru, Nitru, Trenčín, navštevujúc národovcov a pozorujúc náš ľud i jeho mravy, reč, odev, ktorý už v ten čas bol všelijako hatený vo svojom národnom vývoji. Z Trenčína som šiel na Turec, Liptov do Levoče, kde som si odpočinul u môjho brata Pavla, bývalého professora na tamejšom gymnásiume, a tak som v lete r. 1835 konečne dorazil domov, kde ma už túžobne očakávali.

Po mojom návrate poslal som svoj *Cestopis na ostrov Rujanu* Kuzmánymu, ktorý ho dal vytlačiť vo svojom časopise *Hronke;* Fejérpatakymu ale poslal som pieseň „Hej Slováci“, ktorá vyšla v jeho kalendári. Pozdejšie celý svoj rukopis, ako i pôvodinu piesne „Hej Slováci“ daroval som do matičného musea, teraz tedy tam leží môj rukopis pod zátvorom, prach a mole ho zožierajú.

Do Štúrových novín som posielal zprávy a rozličné dopisy, a v Orle Tatranskom vyšla moja povesť „*Hladomra*“; písal som najviac pod pseudonymom *Kozodolský.*

Fejérpatakymu ale som posielal básne, piesne, bájky, košutiády atď. pre jeho kalendár, a jednu veselohru: „*Svadba pod Kohútom* (vysoký to vrch nad Chyžným), alebo: *aby to bolo s menšími trovami*“; rukopis ale v čas revolúcie Košutovi náhončí, ktorí prepadli Fejérpatakyho dom a spustošili tak, že i dlážku izby vytrhali, dostali do rúk a rozdriapali ho. Odpis ale tej veselohry vzal odo mňa Sreznevskij, bývalý professor na universite v Charkove a potom v Petrohrade, ktorý cestujúc po Europe, i Slovensko navštívil a u mňa sa pobavil.

Keď roku 1841 usniesli sa superintendenti Jozeffy a Szeberínyi vydať nový evanjelický spevník, pozvali i mňa do výboru, a vyšly v ňom odo mňa 24 nábožné piesne, ako i modlitby na každý deň v týždni.

V časopisoch „Orol“ a „Sokol“, ktoré v rozličných rokoch vydávali Kalinčák, Dobšinský a Paulíny-Tóth, vyšly odo mňa nasledujúce novelly:

Bašovci na Muráňskom zámku.

Széčovci, velmoži gemerski.

Odboj Vešelínov.

V matičnom národnom kalendári:

Vešelínovo dobytie Muráňa, za ktorú novellu som i odmenu dostal od Matice.

Okrem toho vyšly odo mňa i básne a hymny tamže.

V Letopisoch ale Slovenskej Matice vyšly odo mňa historické články:

Uhorsko a Uhri.

Pamätnosti gemersko-malohontské, a síce:

a) *Doba predkresťanská*, čili staro-pohansko-slovenská v Gemeri.
b) *Doba príchodu Maďarov do Gemera.*
c) *Doba pustošenia tatárskeho v Gemeri.*
d) *Doba husitov v Gemeri.*
e) *Doba tureckých nájezdov v Gemeri.*

Konečne k vôli nebohému princovi Augustovi zo Saso-Coburg-Gothy, ako pánovi Muráňa, vydal som v nemeckom jazyku:

Denkwürdigkeiten des Murányer Schlosses, mit Bezug auf die Vaterländische Geschichte.

Úradoval som ako dekan, konsenior, a potom senior gemerský, a toto úradovanie mi prekážalo, že som v literatúre nemohol toľko pracovať, ako by som si bol žiadal.

Písal som v Chyžnom, 9. oktobra 1884.

Samuel Tomášik v. r.

Som voľné decko prírody...

Som voľné decko prírody, s jej žitím
ja žijem, túžim, smútim, plesám, cítim.

Keď v objeme si zimy tuhom zdriemne
jej žitie, do snovidení až zjemnie,
mnou nálada jej rovnež zvládne vždycky,
žiaľ sladký tak a mier tak elegický:
sťa v milom sne som šťastná bez pochyby
a predsa srdcu vlastný život chybí,
v ňom pritlumene melodie hudú,
však impulsu niet vyvábiť ich k vonku,
čo nadumá si myseľ v mladom bludu,
piesňami zmrzne srdca na okienku.

A keď už vesna — vyčkávaná spása,
oj, jak to v duši, jak to v srdci zjasá,
radostná myseľ, dumy sviatko-vzletné,
slasť mimovoľná, túžby bezpredmetné!
Ač v skutočnosti klamné je to zdanie:
mne každé jaro — žitia omladanie.

A leta keď už kúzla zatrónily,
tu zaľúbim sa v život z celej sily
a šťastnou, tak sa šťastnou cítim pri tom!
ja ľúbim **život** spevca jemným citom,
čo schopný cítiť, ľúbiť môže umieť,

zjemnenyým smyslom kráse porozumieť:
v slnečnom jase, v tajnom šume hory,
v hre farieb, v stínoch, ktoré oblak stvorí,
keď panorámou poľa svetlou letí —
mne rozkoš ducha v hviezdnom lesku svieti
a dušu posväcuje, hĺbi, jasní...
Je sladko byť a žiť — je život v pravde krásny,
keď básniš modlitbou a pomodlíš sa v básni.

A jaseň, jaseň — Bože, koľko žiaľa!
Sťa keby srdcu láska umierala,
však v rozpomienke, že by viacej smútku,
utkvelá, ďalej žila v srdca kútku...
Čos' nezacítil bôľov ešte ani,
i tie ti vravia k duši vetra v lkaní,
v hmle šerých rán a v kvetov umieraní.

Som voľné decko prírody, s jej žitím
ja žijem, plesám s ňou, i smútok cítim.

Ľudmila Podjavorinská.

Slovenský jazyk, živá starina.

Svadba na Uderinej

(v Novohrade).

Podáva *Julius Bodnár.*

(Pokračovanie.)

„Mnohovážny pán starejší! Kristus Pán dal takovéto naučení: do kteréhokoli, povedá, domu vejdeťe, ňejprv rečťež: pokoj vám! pokoj tomuto domu. Nebo kde jest pokoj, tam všecky veci dobré se nacházejí, duchovní i ťelesné. Já též nyňejšího času vstúpil jsem do tohoto poctivého príbytku; z toho se ťeším a radujem, že vás všech zdravých uhlídati múžem. Vinšujem pak, aby títo mladoženíchové do stavu manželského šťastlive vstúpiťi mohli, a tak se vám dávám pod moc, v čem budem moci pomocníkem býti, buďto v reči, buďto v kroči. A tak do lásky se komendujem, dobrý večer vám všeckým vinšujem.

Družba je už i preto tam napohotove, že ak by sa ktorý hosť nevedel pripovedať, tak je to jeho povinnosť a pripovie ho nasledovne:

„Mnohovážny pán starejší! že som viďel prvej prázdna místa v tomto konduktu svadebnem, išel sem a privédl sem týchto práťeluv, aby ta prázdna místa naplňena byla. Tak i vy, pán starejší, dejťe jim místo a prijmiťe jich vďečňe, ja ráďeji za ňich postojím.“

Na toto pripovedanie družbovo starejší riekne hosťom: „Srdečňe vás vítame, místa vám dávame pri svadebňí zábave.“ — Potom pijú, (predtým víno, teraz pivo i pálené), tancujú a zabávajú sa za jedno 3 hodiny. Vtedy dostanú večeru: polievku, mäso, bryndzovníky a kašu s medom. Za kašu sa platí dla možnosti od 5 do 10 kr., čo ide svadobnému otcovi, ktorý žení syna.

U mladuchy je to ináč. Tam sídu sa všetky ženy z dediny, i panny a mládenci, teda bez volania, a hovoria tomu, že idú na kašu. Aj im dajú kaše s medom, pšenovej alebo ryžovej, tiež i koláče im predložia, a každý dá najmenej 20 halierov, — to už ako dar mladej neveste. Hovoria tomu, že dať „do kaše“. Ponuknú aj vínom alebo pivom. Mládencov zavedú do komory a tých tam ponuknú koláčmi a nápojom. Keď si svadobníci zavečerali, tancuje sa až do rásvitu. Počím svadobníci večerajú, cudzí vyjdú von, a až potom sa zabávajú. Na kašu k mladej neveste príde i mladý zať so svojím družbom a družičkami, ale len nakrátko.

V utorok ráno družbovia opäť povolávajú svadobníkov i k mladému zaťovi i k mladej neveste, lebo na Uderinej v oboch domoch sa odbáva a sú i dve muziky. Prvý príde zas starejší. Už je hriato hotové, husle sa potierajú a hrdlá sa polievajú; ale nie zadarmo, lebo prvá sklenička stojí 20 halierov, čo ide muzikantom; volajú to, že cevník skladajú, v novšom čase „hajnalpénz“. To už každý musí dať, či je malý alebo veľký, žena alebo chlap. Zasadnú si k fruštiku, ktorý z pečeného mäsa a kávy záleží. Na oboch svadbách sú dievčence, družice a venečnice, ktoré svadobníkom pierka rozdávajú a ich ozdobujú, za čo musí každý dať 10–20 halierov.

Za ten čas pristroja mladú nevestu do bieleho, sobášneho rúcha a do venca. Keď sa to stane, družba oznámi mladoženíchovi a jeho svadobníkom, aby sa poberali k sobášu. Pred odchodom však mladoženích i mladá nevesta odpytujú si svojich (každý doma) nasledovne:

Úprimný apo môj, matko moja sladká!
Pán starejší! spolu vy roďina všecká!
K svatýmu sobášu mám pristupovaťi,
chcem vás všeckých spolu pekňe odpýtaťi.
Sladký apo! mamo! priateľia, krsnové,
odpusťiťe všecky provinenia moje.
A vy, mláďež milá, mláďenci, panenky,
družbové, družičky, moje kamarátky,
Že mňa takto krásňe v tomto dnešňím času
Húfňe vyprávaťe k svatýmu sobášu.
Odpusťťe mi, aj ja vám chcem odpusťiťi,
aby mohol (la) s čistým srdcom k sobášu prijíťi —
Pán Boh mi pomáhaj s anjelom odjíťi,
aby mohol (la) s Bohom dílo své začíťi.

Potom sa ide k sobášu, ak na Lovinobaňu, tak 2—3 vozy so stránky mladého zaťa, a 2—3 vozy so stránky mladej nevesty; ak ale v mieste na Uderinej, tak sa ide peší. Vo zvyku bolo predtým, že mladý zať s družbom išli na osedlaných koňoch. Mladá nevesta

z domu pravou nohou vystúpi, muzika vyprevadí ich zo dvora a potom sa vráti a hrá tým, čo ostanú doma; pritom jedia a pijú. — Na prvom voze vezie sa mladá nevesta s venečnicami, s družbom, starejším a svatkou (širokou) a za jej vozom vezú sa z jej dvora hostia. S mladým zaťom vezie sa k nemu prináležajúci personál: družice, družba, starejší a svatka (široká). K sobášu idúc spievajú:

Ideme na sobáš,
robia reči o nás;
kde dve, tri stoja,
všade reči robia.

Obzri sa, Mariška,
na ten baňský zvončok,
či sa ti zelenie
tvoj zelený venčok.

Šibaj, furman, kone,
čez to šíro pole,
šibajže ich smele,
nech idú vesele.

Šibaj, furman, kone bičom,
ak si dobrým pohoničom;
nešibaj ich do doliny,
aleže ich von z dediny.

Keď dôjdu ku kostolu, starejší s družbom zanesú na faru jazyk z jalovice, aj mrváň, aký sa len do pece sprataI, a oznámia, že sú tu. Nasleduje odbavovanie sobáša. Mladý zať ide sám pred oltár, mladú nevestu však zavedie družba. Po sobáši vyjdú z kostola pod vežu a tam viažu rodinu hriatym, kde mladý zať s mladou nevestou musia prvé sklenky vypiť. Ponuknú i pána farára, ktorý potom zavinšuje mladým. Mladého zaťova svatka dáva mladej nevestiným hosťom a zas mladej nevesty svatka hosťom mladého zaťa. Tu odovzdá svatka mladoženíchova mladej neveste dar, ním kúpené čižmy, v ktorých sa nachodí aj pár zlatých, od 2 zl. do 5 zl. Domov mladý zať s mladou nevestou už spolu idú, alebo sa vezú. Družbovia hádžu medzi ľud koláče, veľké okružky z mrváňa, a kto môže uchytí si, chlapci sa za nimi po zemi váľajú a šklbú. Nazpak idúc je ešte veselšie a spev sa na široko-ďaleko rozlieha:

Ňebola, ňebola vaša láska stála,
kým sťe ňeobišli okolo oltára;
ale je už teraz vaša láska stála,
keď sťe už obišli okolo oltára.

Mariška, Mariška,
kďeže si hľaďela,
keď si si Jaňíčka
vybrať nevedela.

Aj košeľka na ňom,
aj to je ňi jeho,
aj tú si požičau
od družbu mladýho.

Muzika ich už pred domom čaká a idú obedovať — každý osve, mladý zať so svojimi hosťmi do svojho príbytku a mladá nevesta so svojimi. Len ak by mladý zať bol z druhej dediny, išli by všetci do domu mladej nevesty.

Po obede od mladého zaťa vyšlú piatich-šiestich starších chlapov,

ktorí sa volajú svatovia, k mladej neveste. Ide s nimi aj starejší, ktorý povie pár slov z Písma sv. a vypýta mladú nevestu. Privíta ich svadobný otec a mladej nevestin starejší. Svatka (široká) uviaže im na ruku uteráč, čo mladá nevesta natkala, a keď si sadnú, podá im tanier, aby platili za uteráče, hovoriac: „Toto si prečítajte a poplacte." Na tanieri totiž je napísané uhlíkom: 10 kr. Potom už žarty vystrájajú. Mladé ženy ich aj češú za stolom, pri čom spievajú: „Češ ma, milá, češ, a ja teba tiež." tu i tu pobozkajú. I za to skladajú po 2—4 kr.

Počím sa to dnu deje, vonku sa už približuje mladý zať so svojimi hosťmi a s muzikou. Pravda, pomaly idú, lebo sa skoro pred každým domom tancuje, a zvláštne na prostred dediny. Mladý zať a družba netancujú, ale oprú sa na fokoše a dívajú sa na zástup. Keď sú už blízko mladuchinho domu, družba ide ta pre mrváň (koláč) a nasledovne sa pripovie:

Príteli náš milý, verný!
Príchod muj k vám jest príjemný;
Neb takovýto húf lidí
Málo kďe ve sveťe bydlí,
Jakový k vám pricházíme —
Vás v čerstvosti nacházíme.
Za to Bohu poďekujťe,
Mne koleso offerujte;
A za to offerování
Dejž vám Buh své požehnání.

Keď dostane mrváň, ide s ním von k svadobníkom mladoženíchovým a tam s mladým zaťom rozlámu mrváň a potom ho hádžu medzi ľud. Ale niekedy im prejdú čez rozum. Dajú do mrváňa povrázok a tak sa im nedá rozlámať. Keď už došli až k domu, vrútia sa všetci svadobníci mladého zaťa i so svojou muzikou; prv však mladej nevestini hostia vypratali sa i so svoju muzikou do súsedov. — Mladý zať odovzdá svokrovcom dary: svokrovi klobúk a svokre čižmy, to už jako za dcéru. Nastane hodovanie, všetkých posadia za stôl, aj mladého zaťa s mladou nevestou, ale oni nič nejedia. Mladý zať k tomu sedí v klobúku a v širici za stolom. Pred i po jedení starejší sa pomodlí. (Sú i vinše, ktoré podáme nižšie.) Medzi jedením venečnice zaspievajú z Tranosciusa pieseň pod č. 1012: „Bůh věčný a nebeský Pán". Keď sa najedli, napili a pomodlili, donesú so strany mladej nevesty dar, dva veľké koláče, na nich zelený venček, ozdobený pozlátkou. Družba ho nasledovne pripovie:

Pricházím k vám, milí hosti,
S veľkou srdečnou radostí,
S týmto chlebem darovaným,
Ružičkami cifrovaným,
Který vám ňevesta mladá
Offeruje mile, rada,
A žáda od vás srdečňe,
By ste ho prijali vďečňe.

Potom sa poberajú preč, ale prvej družba, jestli by mladý zať nebol na to schopný, nasledovne poďakuje sa za mladú nevestu:

Premilí přátelé! znáťe, že tak čteme
V knihy I. Mojžišovej v druhej kapitole,
Že sám Pán Buh ráčil tá slová mluviti:
Samému človeku ňení dobre býti.
Učinil Buh ženu jemu ku pomoci,
Že budú znášeti zlé i dobré veci.
Taktéž i tomuto mladoženíchovi,
Který mezi námi tu za stolem stojí,
Sám Buh ráčil nyní takú pomoc dáti,
Která má do smrti pri ňem zustávati.
Prosím vás nakrátce, mejte poshovení,
Pokud si ja skončím mé krátke mluvení:
Neb chcem ďekovati otci i maťeri,
Za jich vernú lásku, kterú k ňej vždy meli.
Mel bych se já nejprv k otci primluviti.
Ale ho ňemužem pred sebou spatriti;
Ňeb ho Buh povolal k sebe do večnosti.
Dcéra oplakala otce se žalostí.
On by byl veľmi rád chcel stav jej spatriti.
Když smrť prikročila, musel preč odjíti:
A tak dcérku musel v panenství nechati,
Ňeb na Boží rozkaz musel se preč bráti.
Tak vám, milá matko, za dcéru ďekujem,
Zdraví, požehnání od Boha vinšujem.
Milá její matko dcéru sprovázejťe,
Pekné naučení na cestu jí dejťe.
Aby si práťeluv milovela, ctila,
Aby s Tobiášem v pobožnosti žila.
Jej bratom i sestrám za lásku ďekujem,
Od samého Boha radosti vinšujem.
Radi by ste všickni, radi by ste znati,
Co se s vaší dcérkou muže nakládati;
Ale v Písme svatém mužeme najíti,
Že dobrému všade musí dobre býti.
Ňech se ona vždycky zlých vecí varuje,
Ňeb ze zlýho slova veľký hrích povstane.
Krstní rodičové, i vám poďekujem,
Zdraví, požehnání od Boha vinšujem:
Když již tomu tak jest, vy její mamičku
Poťešťe v zármutku, ňech za ňou ňeplačú.
Též i vy, kmotrové! vinšujem vám tú vec,
By sťe obdrželi v ňebi slávy veňec.
Ňech jen prokvitají vaše domy, dítky,
To vám ja vinšujem dňes po všecky veky.
Ja vám vále dávám, mláďenci i panny,
Ona se dňes musí rozlúčiti s vámi.

Kočiš bičom plieska, koňe ňechcú státi,
Muzikanti, hrajťe, už musíme tajsti.

Trafí sa, že je matka mrtvá a otec živý, tedy sa takto vinšuje:

Nejprv se k vám, otče, míním obrátiti
A mojimi slovy chcem vás poťešiti.
Ale se ňedivím, že se vy rmútiťe,
Pri její odchoďe zármutek cítíťe;
Byli sťe jej dobrí, jako oťec verný,
Z té dobroty, lásky mňe možné jest ňení
Vymlúviť, vysloviť, když od vás odchází
A své vlastní hnízdo a hospodu mení.
Tú jednu ratolesť pri sobe sťe meli,
Nyní se již od vás, milý apko, ďelí.
Mel bych se já nyní k matky primlúviti,
Ale ju ňemužem v tom húfu spatriti...

Ostatné všetko jako v predošlom. — Jestli sú i iné premeny pri rodine, to si družba prispôsobí.

Družba len vtedy ďakuje za nevestu, keď mladý zať sa nenaučil. Mladý zať zpoza stola stojačky nasledovne ďakuje:

Pán starejší! Prátelé! tu prítomní všetci,
Prosím vás úctive, slyšťež moje reči.
Hospodin, sveta Pán na počátku sveta
Stav manželský narídil, jak to Biblí svatá
Svedčí totiž v prvej to knihy Mojžiše,
V druhé kapitole nasledovňe píše:
Že ver ňení dobre človeku samému,
Preto ku pomoci dal manželku jemu,
Manželi manželku, manželky manžele,
Aby se vespolek milovali vrele.
Tak som i ja dneská v manželský stav vstúpil,
Dcéru vašu sem si za manželku zvolil,
Ona jako panna pod vencom chodila,
Ale dňeská stav svuj panenský zmenile.
Kvitla ona, jako tá spanilá ruža,
Dňeská veňec složí, mňa dostala muža.
Tak je presazená skrze kazatele
A má se pridržet vždy svého manžela.
Nejprve chcem tedy reč peknú otci dať,
Áno, sladkej matky pekňe poďekovať.
A tak vám ďekujem za vychovávaní,
Vinšujem, by sťe z nás potešení meli.
Starí rodičové, brat a sestra milá,
Venec to priatelský, všecka famílla,
Krstní rodičovia, kmotrovia, súsedia,
Všetci svadebníci primťe ďekovania.
My vám už za dcéru pekňe ďakujeme,
Zdraví, požehnání od Boha prejeme.

Ta nás prepustiťe, hrajťe, muzikanti,
My s mladou nevestou už musíme tájsti.
A s tým vám za lásku pekňe ďakujeme,
Zajtra vás, priateľov, čekati buďeme.

Keď sa mladý zať za mladú nevestu poďakoval, poberú sa všetci preč; jestli sú z ďalej, na voze, ak len z dediny, pešo. Len že na voze nenie ťak ľahko vybrať sa, lebo sa o to niektorí mládenci postarali; tu štverne dorezali, tam svoreň alebo koleso vytiahli. Keď už idú preč s mladou, spievajú:

Zostávajte zdravé,
Urbanove (alebo Dobrockove atď.) prahy,
Veď vás neprekročia
Mariškine nohy.

Zostávajte zdravé,
Urbanove kľučky,
Veď vás neotvoria
Mariškine rúčky.

Keď sú z iného chotára, tak musí byť v tom i na celú obec niečo pichľavého, a spievajú nasledovne:

Uderanci, Siromáci,
Nedali nám, čo nám način,
Ani mäsa pečenýho,
Ani vína pravenýho.
Na polici mäso mali
A nám len koštiale dali.

Keď dôjdu k domu mladoženícha, tam ich už svadobná mať čaká vo dverách s lyžicou medu, ktorý drží pre mladuchu, aby jej bola tak sladká. Šikovný družba to vše vytrhne a zje a potom podá mladému zaťovi ručník, aby si ústa utrel. Mladá nevesta potom vojde do izby a poklo.í sa, pri čom sa nasledovne pripovie:

Úprimní a milí v dome tu bydlící
Rodičia ňejprve, i vy svadebníci,
Prátelé novotní všetci tu prítomní
Počujťe nakrátce moje promluvení:
Ja som dňes otcovský dom môj opustila,
A k manželi mému som sa pripojila.
Pricházím úctive do domu vašeho.
Jak vaša ňevesta od času dňešního.
K otcovi a matky chcem sa primlúviti,
Od vás dobrú radu buďem prijímati.
Chcem vás co rodičú ctíti, milovati,
Ano jako patrí verňe poslúchati.
Rada bych priňésti do domu vašeho
Šťestí, požehnání, dar Ducha svatého.
Ač by som ňebola dostatočná ve všem,

Naučte ma pekňe, na vás pristáti chcem.
Aj k manželi môjmu chcem sa primluviti,
By sme mohli vždycky v dobré lásce žíti.
Všem, kmotrum, práťelum dňes se kommendujem,
Áno, i susedum dobrý den (večer) vinšujem.

Potom svokra donesie chlieb do izby a podá ho neveste. Tá ho načne a jie. Starejší ju tiež uvíta a usadia ju pred pec a donesú jej dieťa do lona, najčastejšie chlapca, aby aj ona také mala. Dôjde i muzika do izby a začne hrať. Prvý tanec tancuje družba s mladou nevestou a za ten musí zaplatiť. Obyčajne šesták dá, ale ho prv vyhodí nahore; jestliže spadne obrazom na vrchu, tak prvé dieťa bude chlapec, a jestli korunou, tak dievča. Chvíľku ešte tancujú a potom večerajú. Pri večeri sú nasledujúce vinše, ktorými družba každé jedlo pripovie:

Pán starejší, hostia všetci,
Prosím, slyšťež moje reči,
Príjmťe vďečňe toto jídlo,
Buh dejž, by vám chutno padlo.

Na polievku:
Moji milí svadebníci,
Znám, že sťe už hladní všetci;
Dosť ste se natancovali,
Polívku by sťe chlípali;
Toto je slepica hluchá,
Čo pôjde do vášho brucha.
Prímťež vďečňe toto jídlo,
By vám ono chutno padlo.

(Pokračovanie.)

BESEDA.

Zo starých časov.

Prostonárodne skladal *Ján Lehotský.*

(Dokončenie.)

Či i ja dožijem,
Že moji synovia
Prekrásne trávnice
Do kúta zahodia?"
Nebadaný svedok
To všetko vyslúchal,
Mladušký jurátuš
Sa tiež pozamýšľal.
I na to zabudol,
Prečo vlastne prišiel,
Po prebdelej noci
Kyseľ by sa zišiel.
I on sa zamieša
Do tej smutnej reči
A starého báťku
Takto hneď poteší:
„Nesmúť, Piťo drahý,
Pokiaľ budeš vládať,

Nebude nám iný
Na divadlách hrávať.
To, Bohu prisahám,
Nestane sa síce,
By Nácko Radlinský
Neľúbil trávnice.
Kdeže je Revický,
Ďurčák — Lamošovci?
Var' by mali chybeť
V tomto krásnom venci?
Krásny to bol venec,
Chlap do chlapa strelec,
Pamätá to dobre
Ten „Panský hostínec."

XII. **Žiale posledného zo starej gardy.**

Vy, čo ste ešte tu
Z tej hynúcej gardy,
Nuže sa osvedčte,
Či niet na tom pravdy?
Oj, bysťu Prabohu!
Nuž ktože to povie!
Hej, veď ešte žije
Strýko Maňákovie.[1]
On je už posledný,
Vo vysokom veku,
Hodne nahrbený —
Od slova do slova
Čo tu napísané
Buď ním potvrdené
A zapečatené.

Tam pri samom Váhu
Kúria zemianska,
Je to čistá vlastnosť
Starého Maňáka.
V neveľkej záhradke
V blízkosti včelína
Od Dzura tu dumá
Starý náš hrdina.
Tam si vylihuje
Na peknom trávniku.
V duchu si spomína
Na milú manželku.
Šesťdesiat liet tomu,
Ako ostal vdovcom,
Nedoprial macochy
Svojim deťurencom.
Trápil sa, lopotil,
Mnoho mal súženia,
Trpelive znášal
Božie dopustenia.
Myšlienka pomaly
Myšlienku zamieňa,
Zastavil sa v duchu
U Napoleona.
„I tento trpaslík
Ma tiež dopaľuje,
Lebo kradne vzorky
Z našej famílie.
Či na jeho garde
Je dač pôvodného?
To všetko uchvatol
Z pána Lehotského."
Na Bonapartovi
Ho trochu zlostilo,
Ale mu dač horšie
Uchom preletelo.
Strýka prekvapila
Nemilá novina:
Žida za rychtára
Zvolila dedina.
Dávno nebol starec
Toľme rozčulený,
To bolo primnoho
Na jeho staré dni.
Beztoho je strýko
Náramnou povahou,
Nepobral by si ho
Ani na sto vozov.
„Aby mu sto hromov
Do jeho matera,
Ja mu vytnem íver
Z židovského čela.
Ja musel to dožiť,
Že naše potomstvo
Schytralým židinám
Padlo pod poddanstvo!
Nadišiel veru čas
Zemiansky list spáliť,
Pyšným pani sestrám
Židovcence kojiť.
Veru vám pristane
Žíďatá pestovať,
Na kresťanských prsiach
Hadov si vyplekať.
I toto otroctvo

Pokorne znášajme,
Preto, že korheľstvom
Sa zaoberáme.
Kossuth agitátor
A Deák kunktátor,
Oba ste nemali
Dobrý regulátor.
Kossuth i s Deákom
Nám bied narobili,
S emancipáciou
Židov sem nahnali.
Ktože je ten rychtár?
Čo sa tu zahniezdil?
Otec mu nedávno
Batoh s chrbta shodil.
Ešte faterleben
Stoličnú porciu
Na dereši zkúsil —
Emancipáciu.
Pongrác, Szentiványi
Boli főispáni
A perlou Uhorska
Medzi zemanami.
Naši Pongrácovia
Junáci to boli,
I mocného Jiskru
Neraz namazali.
A teraz kdeže ste?
V stoličnom výbore
Židom sa klaniate
Pri zelenom stole;
Sedíte v pozadí
Nemí učupení,
Jednej hlúpej trúbe
Cele podrobení.
Dobre, lebo nebárs,
Pozde lamentovať,
Musel sa i župan [2])
Z Komárna lifrovať.
Kde sú vaše štvorky,
Kaštiele s baštami,
Poľany — pašienky
S majermi, mlynami?
Nepriehľadné lesy,
„Salaše, rybačky,
Zemianske parcelle
Krčmy, poľovačky?
Dlho nepotrvá,
Nebude výnimky,
Židom budú v rukách
Tie pekné majetky.
Židom kúru robiť
Nešťastný počiatok,
A preto sme vyšli
I na psí tridsiatok.
A mali ste videť
Pri posledných voľbách,
Pochopu nemáte
O tých výslužnosťach.
„Hľa, i červený Štern
Pyšne odfukoval,
Keď ho Szentiványi
Do tuha objímal;
Málo chybovalo,
Že sa nebozkali,
No pán Adolf si to
Predsa rozmysleli.“
Tak náš starý strýko
So šedivou hlavou
Dumá, žiali, kvíli
Nad zapadlou slávou.
Bezmála sto rokov
Svojho veku dožil —
Nad biednym zemianstvom
Horko slzu ronil.

XIII. Posledná návšteva u strýka.

Pán Boh s vami, strýko,
I v tejto hodine,
Akože sa máte
V tej našej dedine?
„Dobre, lebo nebárs.
To židovské plemä
Zasialo v dedine
Pálenčené semä.
Sami čerti vedia,
Var' im diabol šepce,
Či pokoj či vojna,
Po úžere pachce.
Suchota, povodeň,
Či zemetrasenie,
Cholera, mor a hlad
Im zisku priženie.
Požiare, ľadovce,
Veliké neresti
Židom dopomôžu

Ešte k nádhernosti.
Toto všetko ma už
Tak počína zlostiť,
Že by som tú pliagu
Už nedbal vyhostiť.
Musím ja s kozákmi
Múdre prehovoriť,
Bo s naším podrostom
Sa nedá poradiť.
Z Červeného mora,
By zas vyplávali,
Ale v Čiernom iste
By zuby nechali.
A prečože sme si
Tých bied narobili?
Lebo sme sa k ľudu
Chrbtom obrátili.
Či nás var Stvoriteľ
Už i tým potupil,
Že náš prvý dedo
Tiež z ľudu pochodil?
Hej, bratia zemani,
Čože je príroda?
I Pán Boh prikázal
Ctiť si aj pradeda.
Či už niet pomoci,
Či už nieto rady?
Či sme dobrovoľne
Z rúk dali opraty?
A teraz by sme tak
Kriela opustili,
K novému životu
Sa neprebudili?
Ajhľa! nad Kriváňom
Novú vidno zoru,
Zahorteže láskou
K slovenskému rodu.
Len tak sa obnoví
Naša zašlá sláva
A židák utečie
Hupkom do Tarnova."
Keď vzbúrená mysel
V strýkovi utíchla.
Oprel zrak v tú stranu,
Kde visela šabľa.
Šabľa damascénka
Z Rákóczyho vojny,
Ktorou jeho dedo
Zavdal Nemcom rany.
Zahľadel sa na meč,
Zadumal na predka,
Dojate preriekol:
„Už trasie sa ruka."
Hlboko si vzdychol:
„Staroba, staroba!
Poberaj sa, starec,
Do tichého hroba...
Pane Bože drahý,
Ukážže mi ten prst,
Či platí obriezka
A či kresťanský krst?
Ty, Jano z Oravy, [3])
Zaleť ku kozákom,
Že ťa ja vysielam
S srdečným pozdravom.
Povedz atamanom, [4])
Nech sa Žida chráňa,
Ináč po vojensky
Nadarmo sa bráňa.
I s celou rodinou
Pozdravujem cára,
Ten ti nepovýši
Žida za bojára. —
Prevrátené časy,
Zkazonosné doby,
Len sa ta poberať,
Kde sú tiché hroby.
Famílie bratov
Som verne zastával,
A kde bolo treba
I päsťou dodával;
Od svojej mladosti
Bol som vždy kurucom,
Úhlavný nepriateľ
Židom, tak i Nemcom.
Dožil som ja ozaj
Veľmi smutnú dobu,
Že ma už nespustia
Druhovia do hrobu. [5])
Možno, že by som ja
I ľahšie umieral,
Keby starý Piťo
Medzi nami ležal.

XIV. Doslov.

Bol som zeman hrdý,
K tomu Slovák verný,
Snáď ma preto bíjal

Osud taký čierny.
Ale to kozáka
Posiaľ nezronilo,
Vždy zpoza Kriváňa
Slnko zasvietilo.
Starodávny zeman
Slovenského rodu,
Veru som netajil
Svojeho pôvodu,
Hej, zbytky zemianstva,
Staňte v čelo ľudu,
Ináče nám, bratia,
Do hrobu zahudú.

---

[1]) Strýko Maňákovie. Maňák, do Maňákov je vulgo. Je on Ján Lehotský Katreniak Matejašovie. Že ja tu jeho vulgo spomínam, to preto, ponevač je v dedine veľmi ujaté. Môj dobrý starý strýko nikdy sa na tom nepohoršil.

[2]) Župan Kürthy.

[3]) „Jano z Oravy" je pôvodca. Môj dobrý strýko si ma len tak volá.

[4]) Ataman, predstavený a náčelník kozáckeho vojska.

[5]) Druhovia do hrobu — — Starobylá obyčaj bola u lehotských zemanov, že mŕtve telo famíliebrata nedali spúšťať hrobárom do hrobu, túto poslednú službu konal druh druhovi.

Pozn. V predošlom čísle, z VIII. kap., vystalo toto poznamenanie:

„Tvrdé päste nie bez príčiny spomínam. Chotár Lehotskovcov bol pomerne tomuto zdravému, počtom vzmáhajúcemu sa plemenu veľmi malý, tak že ich pole roľníckou prácou vyživiť nedostačilo. Čo precibrenejší boli drevokupci, ktorí v Hrádockom panstve zakupovali materiál stavebný a čiastočne i na svojich vlastných pílach dorábali a tak dolu Váhom do Komárna odvážali. Cesta tá sa počas letného času niekoľko rázmi zopakovala. Toto kupectvo bolo v tie časy veľmi výdatné, požehnané, nielen že sa mnohé rodiny pritom slušne živily, ale mnohí pri tomto obchode i zbohatli. No väčšia časť, temer dve tretiny zemanov, živila sa pltnicou a sekerášovaním, totiž:

Hrádocké panstvo, nakoľko v tie časy samo administrovalo komorské hory, Lehoťanom, ako obratným chlapom v stínaní hôr, dávalo prednosť. Títo zemani, zásobiac svoje tanistry merindou na šesť dní, každého pondelku, s tanistrou na chrbte a sekerou v pravici ozbrojení, putovali hlboko do hôr, až na Čierny Váh, a len v sobotu dochádzali domov. I nie je div, že v takej čerstvej, čistej, zdravej prírode takrečeno celý život tráviaci a v tejto tvrdej práci otužení bývali chlap do chlapa zdraví a silní.

Jedna čiastka pltníčila, a síce tak, že 3—4 razy týždenne s Čierneho Váhu sháňala plte do Hrádku. Aby sa lehotský zeman od Hrádku ďalej bol pltnicou pustil, to by bolo urážalo jeho zemiansku dôstojnosť. Svet menoval ich vôbec „sekerášmi-zemanmi"; ich obyčajná hrozba bola: „Varuj! vytnem ti íver z čela!"

Na Čiernom Váhu boli a sú podnes takzvané „tajchy", porobené v úzkych pasoch, kde sa voda zasekne. V lete k vôli splaveniu hrubých, ťažkých klátov týždenne raz alebo dva razy sa pootvárajú. V taký čas doma ostavšie paní sestry s drobným podrostom lapávaly a na breh vyťahovaly toniace neocachované kusy dreva (vrchovce) takzvanými „kocmanami" (na dlhej žŕďke pripevnený železný hák) a drobnejšie íveria hrabľami, a takto po troche prichystávaly na zimu ohrevy. K tomu boli

oprávnení, a síce preto, že čez zemianske pozemky korytom Váhu toniace ťažké komorské drevá hubily brehy.

Ináče boli Lehoťania ľudia pobožní, a hoci aj i prudkejšej povahy, boli dobrodušní a snášanliví, ako chlapi tak i ženy striezliví a prísne mravní.

Na prístupky neradi prijímali iných mien zemanov, a keď sa to stalo, i keď by to bol býval Pongrác alebo Szentiványi, bol v ich očiach len svetárom. Dilektora ctili si nie menej ako kňaza a rechtora; pred ním mali i veľkú bázeň. Na svojich v stolici slúžiacich famíliebratov boli hrdí, a dynastovia stoliční, ktorí uchádzavali sa o viceišpánske hodnosti, pri každej reštaurácii s nimi rátať museli; prihlásivších sa Lehotskovcov prijať do kandidácie boli prinútení bez podmienok. Nejednomu to ťažko padalo, ale čo mali robiť, keď tu bola sila.

Slovenské národné piesne.

Nehal si ma . . .

Nehal si ma, nehal v žiali postavenú,
a ty si zaletel za horu zelenú,
za horu zelenú, za ten čierny oblak —
milý, duša moja, skorejže sa navráť.

Sama som len, sama, nebožiatko sama,
ako tá jedlička v hore osekaná;
ešte tú jedličku vetríček oveje,
a mňa zarmútenú nikto nerozsmeje.

Keby ťa, šuhajko, len toľko videla,
čo by moje oči po tebe hodila;
navrátže sa, navráť len jednu navrátku,
uviaž si koníčka na našu záhradku.

(Z rukopisov Fr. Šujanského.)

Sokolovie lúka . . .

Sokolovie lúka sama sa mi núka,
že by hu hrabala moja biela ruka.
Ja by hu hrabala, keby sa nebála,
že by sa Sokolka na mňa nahnevala.

Letí, letí ponad dvory . . .

Letí, letí ponad dvory
do tej susedé komory;
v tej komore biela stena
a v tej stene ruža čierna.
A v tej ruži Janík leží,
a Zuzka mu hlávku drží;

drží, drží, až omdlieva,
až hu hlávka rozbolieva.
Janík, Janík, kto ťa rúbal,
keď ti krvi neľutoval?
Rúbali ma moji bratia,
horší boli ako katia.
Kto ťa rúbal, nech ťa hojí,
nech ťa vedie k barbierovi.
Barbier nemá takej masti,
čo zahojí dve boľasti;
len Zuzka má takô zele,
čo zahojí do nedele.

Povedzže mi, moja milá, kde ty spíš? . . .

Povedzže mi, moja milá, kde ty spíš?
Na polici medzi hrnci, ako myš.
Keby si chcel, môj najmilší, ma hľadať,
musel by si všetky hrnce poskladať.

Doliny, doliny . . .

Doliny, doliny,
bodaj sa zvalily,
bodaj moje nôžky
po nich nechodily.

Dolina, dolina,
na doline kopec,
ktorýže mne bude
v tých Necpalie otec?

Dolina, dolina,
na doline jamka,
ktoráže mne bude
v tých Necpalie mamka?

(Necpaly, Turec; zapísala Elena Polerecká.)

Piesne z Dolného Hričova.

(Trenčianska stol.)

Sbiera *J. Krasňánsky.*

I.

Kedz som išvôl okolo vás,
Zavonal mi citrón u vás,
Kedz som išvól okolo,
Mna srdenko bolelo,
Že som neból včera u vás.

Ale dneskám večer pójdzem,
Vašu dcéru pitac budzem,
Mamenko má premilá,
Ja vás prosím pre Boha,
Dajce vy mne vašu dcéru.

Ja ci mojéj dcéry nedám,
Lebo si ti neni zeman,
Moja dcéra premilá,
Ona čierné oči má,
Ona pojdze za zemana.

Kedz vi ju mi nedáce,
Vymalovac si ju dajce,
Nade dvere nad vrátá;
Vaša dcéra bohatá,
Tam si na nu pozierajce.

II·

Pri Trenčanskej silnici, tam je domček nový,
Šenkuje tam [: má milá :] rozoliš červený.

Já tam dneskám íst musím, já ta dneskám pojdzem,
Je-li ešte [: slobodná :], namluvac ju budzem.

Kedz som išvól okolo, tam u dverí stála,
Prežalostne [: plakala :], jak by banda hrala.

Čo ti plačeš, nariekaš, však mna tu ešče máš,
Len pre mojho [: koníčka :] vranébo maštalenky nemáš·

III.

Už mój milý z vojny čese,
Vedze kone za tri groše.
Má chomuti z kukuričia
A oprati z makovičia.

Vlasi širák prerastajú,
Z čižiem prsty vychádzajú,
Zlaté gomby na kabáce
A záplata na záplace.

Vijo, vijo, mój kóň vraný,
Pod ten kláštor maluvaný,
Nájdem tebe maštal ceplú
A pre seba pannu peknú.

IV.

Zaspievaj, kohútku, na visokéj višni,
Z dalekéj krajiny frajeria mi príšli.
Z dalekéj krajiny, z visokého mesta,
Zaspvievaj, kohútku, kaje je tá cesta.

V.

Kedz vi mňa, Hričovci nechcecie,
Hladajce si také dievča, kdze chcece.

A já pojdzem, povandrujem, svoje
šťastie hladzat budzem vo svece.

Literatúra a umenie.

Dějiny české literatury. Napsal Dr. *Jaroslav Vlček*, docent české literatury při českém vysokém učení pražském. *Sešit jedenáctý*. V Praze. Nákladem Jednoty českých filologův. Tiskem B. Stýbla. 1901. Za 1 k. 20 h. Str. 241—304.

Sošit tento venovaný je ešte tiež dobe Jozefa II. Skoro polovica jeho je o Slovensku; hlava deviata, ešte nedokončená, má nápis: „Slovensko josefinské".

Slovník staročeský. Napsal *Jan Gebauer*. Vydávají Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění a Česká grafická společnost „Unie". Sešit 1. Cena k. 4·— Od *A* do *boj*. Strán 80, 4⁰.

Po 30-ročnej príprave prof. Ján Gebauer roku 1894 vydal I. diel svojej *Historickej mluvnice jazyka českého*, hláskoslovie. „Díly ostatní (II. kmenoslovie, III. tvaroslovie, IV. skladba), dá-li mi Bůh života a síly — písal tam v predmluve — mají tímto pořadem následovati: nejprvé chci vydati tvarosloví (v jednom díle anebo, bude-li třeba, ve dvou částech, totiž skloňování a časování); potom odporoučí se, aby před kmenoslovím a skladbou byl vydán staročeský slovník; po něm chci se vrátiti k mluvnici a vydati ostatní dva její díly"... Roku 1896 vyšla prvá časť tvaroslovia, skloňovanie, roku 1898 druhá časť jeho, časovanie, a teraz skutočne začína vychodiť staročeský slovník. Písomné pamiatky staročeské, z ktorých čerpaný je Gebauerov Slovník, začínajú sa od polovice XIII. stoletia. Do Slovníka s prospechom budeme môcť pozerať i my, ktorí po slovensky píšeme: budeme upozornení na slová a formy, ktoré v slovenskom jazyku žijú spisovateľmi nepovšimnuté; taktiež najdeme slová i formy, dnes v živej našej reči už neznáme, ale zazvučia nám, ako by sme ich len včera boli počuli, t. j. sú zvukom i složením svojím našské a raz iste i v slovenčine boly užívané.

Niečo na ukážku.

Slovo *báťa* znamená brata — bratr, příbuzný, druh. U moravských Slovákov znamená strýka. (Bartoš, Dialektologie moravská I, str. 199.) Gebauer dokladá: „Jiné jest moravské *báča*, dozorce a ředitel na salaši, pod nímž jsou valaši čili ovčáci", a cituje ďalej nášho *baču*.

běh, -a, -u, masculinum, Lauf, Flucht; staroslovansky běgъ fuga. Všichni na byeh sě otdali. Slunce, měsěc i planety vždy sě držie

svého bycha. Podlé bychov vodných. Čím který hřiech jest viece protiv byehu przyrozenemu, tiem jest věcí.

běl, -a, -u, masc., weisses Mehl, Semmelmehl.

běl, -i, femininum, mouka; bílek; tuk. Vzal jest Daniel smuolu a byel.

berčí, -ieho, vyběratel daní, Steuereintreiber. Berczym i vládykám.

berně, -ě, fem., daň králi pro dobro zemské povolovaná, potom daň vůbec.

berničí, adj. Menší písař jakožto Berniczij.

berničný, adj. Úřadu berniczneho.

berník, -a, masc., měšťan ustanovený k vybírání berně, Steuereinnehmer.

bezvodie, neutr., nebytí vody, místo bez vody, Mangel an Wasser, Ort ohne Wasser.

bezživotie, neutr., stav bez života, smrt.

blýskanie.

blýskavičný, schimmernd. Světlo blyskawyczne lucerna fulgoris.

bobonek, obyčejně v plur., pověrečný skutek pro léčení nebo příčinu jinou, čár, kouzlo, abergläubische Handlung, abergläubisches Zeug. Srov. staroslovanské *babuni* plur. masc. superstitio, ruské *zabobony* plur. nesmyslné řeči; polské *zabobon* a plur. *zabobony* pověra; moravští Kopaničáři rozličnými *zabobony* pomáhají si od nemoci (Bartoš v Osvětě 1884, 235), a na Podluží (Podluží) jsou *bobonici* a *bobonice* t. j. čarující mužové a ženy (týž v brn. Obzoru 1884, 21). Něm. *Popanz* je z česk. plur. *boboncí, poboncí.*

ale. O tejto spojke dobre bude zachovať si: Bývá ve své větě z pravidla na místě prvním; zřídka na místě druhém, a to zejména v překladech za latinské autem, tedy patrně vlivem cizím. Ľubušě nic neotpovědě, ale valný sněm zapovědě. (V Hradeckom zlomku *Dalibora.*) Tomáš viery neměl, ale vida tělesné člověka, boha věrú vyznal. (*Hus,* vydanie Erbena.) Túto pravidelnosť spojky *ale* Hattala konštatoval i na základe slovenských národných piesní.

Len lacnejší mohol by byť Slovník staročeský, keď vydáva ho Česká akademia, majúca materiálnych prostriedkov.

В. А. Ф. ОБЪ ИЗУЧЕНІИ СЛАВЯНСТВА. (По поводу статей проф. К. Я. Грота.) I. Славянское книжное дѣло. II. Общеславянскій журналъ. Варшава, 1901. Str. 26.

Pod názvom Объ изученіи Славянства vydal spis prof. K. J. Grot; v Slov. Pohľ. bola o ňom reč v 1. tohoročnom čísle na str. 45 sl. V. A. Francev nadpriada na myšlienky Grotovho spisu a vykladá menovite slovanskú knižnú otázku (ako ťažko je dostať nám neruským Slovanom knižku ruskú, Rusom zas inostrannú slovanskú) a potrebu všeslovanského časopisu. Vladimir Andrejevič žil a pracoval u rakúskych Slovanov, má vo veci veľké zkúsenosti, zná literatúru takýchto slovanských otázok a ľúbi Slovanov, je teda obzvlášte povolaný ozvať sa. Anomaliu slovanského knižného obchodu osvetľuje medziiným takýmito príkladmi: „Aby mohol dostať v Prahe niekoľko exemplárov Čítanky („Книги для чтенія") gr. L. N. Tol-

stého (potrebovanej v množstve), pražský kníhkupec prinútený je poslať popredku do Petrohradu tú summu, za ktorú objednáva knižky. Daromnými výdavkami kníhkupca velmi zdražie ruská kniha, a tak nie je div, jestli v Prahe od chudobného gymnasistu, chcejúceho učiť sa ruskému jazyku, za štyri „Knižky dla čtenia“ gr. L. N. Tolstého, cena ktorých je poltínnik (pol rubla), berú dva zlaté! Ešte horšie je u nás (v Rusku) s objednaním slovanských vydaní cestou Lipska. Kniby zdražejú nepomerne! Sväzok srbských piesní Vuka Karadžiča, miesto dvoch zlatých, stojí 5 rublov; za sväzok Sbornika bulharského ministerstva, miesto 5 frankov, príde platiť 10 marôk, atď.! „Od všetkých týchto radostí mohol by zbaviť i ruského i vôbec slovanského kupovatela dobre organisovaný, solidny centrálny slovanský knižný obchod, ktorý požíval by v obchodných kruhoch dôvery, svedomite plnil by povinnosti oproti svojim objednávatelom a, majúc na čele vzdelaného šéfa, konal by velkú spoločenskú službu. S našej strany k uskutočneniu týchto storočných želaní najlepších slovanských dejatelov treba urobiť nejaký velký krok“...

K. Grot žiadal založiť ruský všeslovanský časopis a predstavoval ako potešitelnú vec, že teraz už i noviny ruské väčšmi všímajú si Slovanstva. Vladimír Francev hovorí: „Obrat k lepšiemu, po známych udalostiach slovanského života, nastúpil, — o tom nemôže byť pochybnosti, no terajšia naša žurnalistika, čo týka sa jej pozornosti Slovanstvu venovanej, stojí iste značne niže našich periodických vydaní zo štyridsiatych a päťdesiatych rokov.“ I spomína *Moskviťanin*, vydávaný M. P. Pogodinom, *Russkú Besiedu*, *Parus* Aksakova. V novšom čase nemohlo sa udržať ani výtečné *Slavianskoje Obozrênie* prof. Budiloviča. A. S. Budilovič, keď lúčil sa so svojimi spolupracovníkmi a predplatitelmi, ako jednu z príčin, pre ktoré prestáva časopis, udával i „prenasledovanie ruského slovanského časopisu chorobno-podozrivou austrijskou censúrou“, ktorá na poštách konfiškuje časopis a tým robí škodu predplatitelom, neprevinivším sa v ničom. Nuž to by mala byť príčina nevydávania? Jestli duchovné sväzky Rusov s ostatnými Slovanmi majú záviseť od Austrie, tak Austria urobí ich vôbec nemožnými. Ale s austrijskou censúrou i so samou Austriou, ktorá od Černoviec na západ pozdĺž celej hranice neprestajne robí protiveň Rusku, treba je boriť sa! Keby my (a my sme veru slabí!) ako Slovania prestali sme sa boriť, už dávno húdli by sme jedni s Maďarmi, druhí s Nemcami. Keby ruský posol vo Viedni, ktorým je teraz gróf Kapnist, len každých desať rokov raz povedal niekolko dôrazných slov dotyčne takých vecí, ako je konfiškovanie nevinných ruských časopisov, veru Budilovičovci nemali by príčiny v rakúskej censúre videť prekážku svojich slovanských vydaní. Tak i s knižným obchodom. Keby Lamanský, Budilovič, Florinský, K. Grot, P. Kulakovský a iní horliví predstavitelia slovanského diela v Rusku, na pr. s terajším predsedom alebo podpredsedom petrohradského Slovanského Spolku, vzali vec do ruky, že nebolo by možno odstrániť terajšiu kriklavú anomaliu a stvoriť v knižnom obchode položenie, priaznivé pre rozvoj

slovanského diela?! Veď ruský národ už viedol za Slovanov i vojnu, velikú vojnu, ktorá stála ho potoky krve a nesčetné peniaze... A všetko, čo s jeho strany zamešká sa urobiť každodennou prácou, lacnými a kultúrnymi prostriedkami, raz bude mu treba naprávať opäť lámaním a potokami krve.

Spomínanie týchto otázok tak, ako spomína ich V. A. F., je iste užitočná vec.

ЛЕТОПИС МАТИЦЕ СРПСКЕ. Књига 202 и 203. Свеска II. и III. за годину 1900. У Новом Саду.

S. N. Tomić končí svoju študiu o Šafárikovi: **Књижевни и научни рад Павла Јос. Шафарика.** V poslednej hlave svojej študie (О Шафариковим односима према Словацима и Чесима: Шафарикове мисли о чешко-словачкој заједници књижевној. — О улози народнога језика у народном васпитању. — Шафариков „панславизам" — Шафарик и Руси. О утицају научнога рада Шафарикова на нас Србе и на друге јужне Словене) spisovateľ drží sa hlavne práce Jaroslava Vlčka: „Pavel Josef Šafařík" (v Praze 1896). Z obsahu tejto knihy Matice Srbskej zaznamenáme ešte: **Прилошци историји словенског препорођаја крајем прошлога и почетком овога века,** od Jovana Radonića.

V **Květoch** (Praha, ročník XXIII, leden — duben) pani Karla Slavíková-Welsová uverejňuje *Lidové hovory*, čerpané zo Slovenska, z Nitrianskej stolice.

„Svoje historky slovácké — s oduševnením a s láskou až prekypujúcou píše v úvode pani Slavíková-Welsová, bývalá vzácna umelkyňa Národního divadla pražského — sebrala jsem dílem z osobní záliby, dílem proto, abych k návštěvě Slovácka ponukla lidi povolanější, nežli jsem já. Pro spisovatele, dramatika a hudebního skladatele jest Slovácko zlatým dolem, lánem obtíženým úrodou, ještě netknutým. Vám měla by se Slovač státi poutnickým místem, tam by vaše duše okrály, tam by se obrodily, povznesly, novou mízu a krev dostaly a k tvoření naladily! Jest to učiněný prales a každý z vás našel by v něm něco pro sebe nového, vzácného, krásného a svojí původností a přirozeností okouzlujícího! Pevně věřím, že opera, kterou by skladatel složil na základě nádherných a bolných písní slováckých, musela by svojí dojemnou krásou podmaniti si všechna srdce lidská a na křídlech své krásy a zpěvnosti, beze vší protekce, proletěti širým světem. Jako vlny mořské bije to se všech stran do duše vnímavé. Žel, že nejsem spisovatelem ani skladatelem a že dovedu pouze zaznamenati, co jsem slyšela..."

Po slovenských dedinách nachodia sa staršie ženičky, od ktorých etnograf, jazykozpytec a každý milovník ľudu môže si mnoho pozapisovať. Takú ženičku našla si pani Slavíková v Nitrianskej stolici (neudáva, v ktorej dedine). Len škoda, že „historky", s veľkou zaujatosťou sosbierané a po slovensky zapisované, pred tlačením nedala si s jazykovej stránky prezreť niekomu, obznámenejšiemu so slovenčinou. Ale, dúfame, vzácna priateľkyňa Slovákov nie posledný raz bola v slovenskej dedine.

Časopis pre evanjelické bohoslovie. Príloha „Cirkevných Listov". Ročník I, číslo 1. Hlavní spolupracovníci: dr. Ján Kvačala, prof. v Jurieve, a dr. G. A. Skalský, prof. vo Viedni. Za redakciu zodpovedný: Jur Janoška.

Nový pokus práce; a očakávame, že v rukách, ktoré sa jej chytily, zdarne sa rozvije. Obsah:

S novým stoletím. (Přívet.) Od J. Kvačalu. — Z dějin praktické theologie. (Část prvá.) Od Skalského. — Slovenský kalvínsky spevník. Podáva Ján Mocko. — Podstata kresťanstva. (Rozbor knihy Ad. Harnacka: Das Wesen des Christenthums.) — „Jdouce učte všecky národy." Od J. A. Fábryho. — Mešov nápis. Od J. L. — V rubrike „Literatúra" referáty o deviatich spisoch.

Z článku pána Mockovho o spevníku kalvínskych Slovákov zvieme, že spevník bol po prvý raz tlačený len roku 1752, v Debrecíne, pod názvom: „Hlas pobozsneho szpivanya". Druhé vydanie je z roku 1824, tretie z roku 1864. Titul tohto posledného je: „Gu obecznej szluzsbe Boszkej szporadane Pisznye pobozsne z piseny z novu vidanich czirkvi Uherszkej, vedlya helveticzkeho viznanya obnovenej vibrane, a na szlovenszky jazik prelozsene, gu uzsitku tich kreszczanoch, chteri na hornyim kraju szlavnej uherszkej krajini vedlya naridzenya teho viznanya, z szlovenszkim jazikom szluzsbu boszku vikonavaju." (Szinnyei — totiž jeho *Magyar írók élete és munkái* — druhé vydanie spevníka má takto: Ku obetznej szlužbe boszkej szporadane pisznye pobožne . . .) Na ukážku Mocko vypísal zo spevníka pieseň, začínajúcu sa:

Všitzko sztoji v szmutnej zsalobe,
I tak lyezsi, jak v zimnim hrobe;
Bo lyad, sznyich, všitzko pochovalyi,
Zsivot zo smerczu precseralyi,
Tvardi viter barz panuje,
Zsadne veczi nyeszanuje.

Zaujímavá vec, že k *Časopisu pre evanjelické bohoslovie* prihlásili sa, okrem ev. Čechov, i evanjelickí Poliaci zo Sliezska. *Časopis* bude vychodiť štyri razy do roka, a síce v mesiacoch: marci, júni, septembri a decembri; predplatná cena 2 koruny na rok.

Český Lid. Ročník X, číslo 4. V Praze, 15. března 1901. Nákl. F. Šimáčka.

Obsah:

Dr. K. V. Adámek, Divadelní hra lidová o selské vojně z XVIII. století. — Jos. Kojecký, Pluh. Příspěvek k jeho dějinám v našich zemích. — Dr. Čeněk Zíbrt, Dopisy V. Krolmusa V. Hankovi. — Jan Fr. Hruška, Národopisné drobty z Chodska. — Frant. Kretz, Hliněné selské obrázky na Slovácku. — Ferd. Menčík, Rybayova sbírka českých přísloví. — V. A. Francev, „Pozůstatky česko-slovanských obyčejů pohanských v Čechách. L. P. 1840." Z literární pozůstalosti I. I. Sreznĕvského v Petrohradě. — Jos. Petrák, Lidové pečivo v Podkrkonoší. — Augusta Šebestová, Dětské i jiné roz-

mluvy. — Dopisy našeho lidu. I. List z vojny. — J. M. Slavičínský, U Krúpalů. Valašská povídka ze starého světa. — Dr. St. Eljasz Radzikowski, Gierłachov, málo známá slovenská vesnice v Tatrách. Kroje, řeč, podání.

Vypisujeme zo zaujímavého článku aspoň toto:

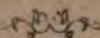
Osadu svou nazývají Gierłachov, „čisto po slověňsky Gierłachov", jméno přídavné zní Gierłachovski. Řeč svou nazývají „slověňskou". Okolní osady mají takové názvy: Batyzovce, Měngušovce, Štvola, Velka, Ceplica, Poprad, Sobota, Slavkov Velky, Maciejovce, Novolešna, Starolešna, Straže, Łomnica, Hunstrov, Milbach, Žakovce anebo Žiakovce, Vierbov, Ganovce, Filice, Hozolec, Šterba, Łučivna. Jména přídavná od osad zní: ... Velicky od Velka, Stražsky od Straže. Na označení majetku jisté osady upotřebují jména přídavného středního rodu, ku př. Velicko = velický majetek, Popradzko, Stražsko, Sobocko, Žakovsko, Starolešnicko atď. Podobně nazývají majetky od majitelů, ku př. Šponerovo = majętok Šponera atď. ... Názvy řek a potoků: Stara Voda, Nova Voda, Velicka Voda, Kundratov jarek, Červěná Voda.

Z báječných pověstí a skazek z okolí Gierłachova sluší zmíniti se o některých. V Gierłachovském Kotle vaří hromy *zlý duch*. Tam též sedí „Ennia" (?), která béře lidem děti. V okolí Smokovce žil dříve Smok (drak), a posledního draka prý zabili v Tatrách v r. 1648 na Šterbském Vysokém Lese. (Levočská kronika.) Z dávných dějinných vzpomínek povídají o „Psohlavcích", kteří měli „jedno oko na predku, jedno na zadku," „dzivy narod musiał być." S těmi Psohlavci „bola velika bitka v lesie, gdze teraz piesek zesypuje"... Z předhistorických věků doloženo jest o Gierłachowském okolí, že tam byla sedliska lidská. Nalezeny jsou sledy hradiště na místě, zvaném nyní „železne vrata", kde potok „Štos" vlévá se do „Velické Vody". Podobná hradiště nalézají se v celém okolí. Lid nazývá je hrad, hradek, hradisko, grod, grad, straža atd. V okolí Gierłachova vykopány byly již četné bronzové předměty, původu keltského. V Velké vykopán byl v r. 1883 tak řečený poklad, sestávající z osmi bronzových mečů. Gierłachov jest osada dávná, kteráž vznikla na prostoře vyklučené v lese, zvaném „Četyna". Les Četyna zaujímal veliký prostor na rozhraní Spiše a Liptova. „Les pustý, divoký" (silva deserta inculta Chetene vocata) rozkládal se dle popisu hranic v aktě z r. 1264 od Tater mezi řekami Popradem a Červeným Potokem čili Konotopou až po osadu Velkou.

Názorná květena zemí koruny české, obsahující též čelnější rostliny cizozemské, pěstované u nás pro užitek a okrasu. Se zvláštním zřetelem k zjevům životním. Sepsal *Frant. Polívka*, c. k. gymn. professor v Olomouci. (Celé dílo vyjde asi v 60 sešitech a bude obsahovati přes 2500 obrazců.) Svazku III. sešity 9. a 10., 11. a 12. Cena (takéhoto dvojitého sošitu, majúceho vo veľkom lexikálnom formáte 64 strany) 1 k. 20 h. Nákladem knihkupectví *R. Prombergra* v Olomouci. 1900.

Rok 1901. Sošit 5.

Slovenské Pohľady.

Testament.

Divadielko v štyroch dejoch. [1])

Od *Jozefa Podhradského.*

OSOBY:

Matej Valihora, bohatý kupec.
Mileva, jeho žena.
Leposava, ich 13-ročná dcéra, chorá v suchotách.
Milica, ich 9-ročná dcéra.
Natalia Chodúr, chudobná vdova.
Marienka, 10-ročná jej dcéra.
Záložničiar.
6 dievčat, kamarátky Milice a Leposavy.
Národ v záložnici.

Čas: pred Vianocmi.

Dej I.

(Izba Valihorova. Chorá Leposava sedí vo foteli. Matka, Milica a 6 kamarátok Milicinýcb.)

Matka. Deti moje, teda pozorujte, neplašte sa. Dnes Milicin otec má deň narodenia. Pekne, slobodne odspievajte pieseň »Kde domov môj«. To jemu sladká pieseň; veľmi rád počúva spev. Ty, Milica, po skončenom speve poľúbiš mu ruku a prednesieš s citom svoje blahoželanie; za tým mu podáš túto kytku kvetov. — A ty, sladká Leposava, keď príde k tebe otec, poľúbi ťa, ty mu podáš ten pekný biely ručníček, čo si preňho ešte pred dvoma mesiacmi prichystala. Každá dostanete od neho po peknom žltom dukáte.

Matka (vyjde; po chvíli sa vráti s otcom).

(Šest kamarátok, Milica na čele, stanú v kolo a spievajú:)

Kde domov môj, kde domov môj?
Kde Slovenka poťom spieva,
Slasti, žiale si vylieva,
A slávičkov umný chór

[1]) Divadielka pre 12—14-ročné deti vzdelávajú srdce i ducha. Najmä v kruhu nemeckých rodín sú ony časté. Lebo rozprávka prečitaná zabudne sa, oko sa prekĺzne po nej; vo forme divadla pustí v duši korene.

Koncertuje z nočných hôr:
V tom veselom cárstve piesne —
Aj po lipách spieva roj --
Tam je milý domov môj.

Kde domov môj, kde domov môj?
Znáš, kde kraj ten krásny leží,
Po ňomž Váh, Hron, Nitra beží?
V horách trón je slávika,
Nieto nikde zbojníka:
A to je tá spanilá zem,
Zem slovenská, domov môj,
Zem slovenská domov môj!

Kde domov môj, kde domov môj?
Kde statočný tak rod ľúbi,
Jako Šulek a Holuby —
Ten posledný z Lubiny;
Oba boli bez viny,
Smelí až na šibenicu —
Tam rozhodnúť žitia boj!
To je túžny domov môj!

Kde domov môj, kde domov môj?
Kde siroty plačú samy,
Plač im pieseň so slzami;
Ožily v ich žalosti
Rozpomienky z večnosti.
Ten svätý rod mučeníkov,
Čo odpúšťa krivd tých roj, —
To je živý domov môj!

Milica (predstúpi, poľúbi otca v ruku). Otče drahý! Ďakujem milému Pánu Bohu, že si dožil v dobrom zdraví dňa svojho narodenia, a želám ti, aby ťa Boh živil ešte na mnohé blahé letá!

Chór dievčat (spieva):

Mnogaja, mnogaja,
Mnogaja lieta!
Mno—ga—ja lie—ta!
Mnogaja lieta, lieta — —

Milica (oddá kytku otcovi).

Otec (poľúbi Milicu). Vďaka ti, sladké dieťa moje! Aby si mi žila! Tu, hľa! kúpil som tebe i tvojim kamarátkam po peknej bábe. (Rozdá.) A tebe, Milica, ešte aj tento pekný žltý dukát. Tento dukát mi ukáže tvoju čistú, dobrú dušu, keď uvidím, jako a na čo si ho upotrebila. — A teraz choďte do druhej izby; pohosti tam milé svoje kamarátky.

Milica (s kamarátkami i s materou vojdú do bočnej izby).

Otec (ide k Leposave, pohladí a poľúbi ju). I zlatej mojej Leposave

na pamiatku môjho narodenia tu jedny hodvábne pančušky a tento dukát. (Podá jej.) A či dostanem i ja niečo na pamiatku tohoto dňa?

Leposava. Nech ťa Pán Boh živí, drahý otec môj! Ja som ti prichystala tiež maličký darček, tento biely ručníček plavým lemovaný. (Podá otcovi ručník.) Ak by ti sudba naplnila niekdy oči slzami, tento ručníček ti ich osuší. Prihotovila som ti do daru biely tento ručníček predovšetkým nato, keď mňa budete dnes-zajtra pochovávať, keď budem ležať v umrlčej truhle, keď ma budete sprevádzať do môjho večného domu, drahý môj otec, utieraj si slzy tým ručníčkom, on ti ich osuši.

Otec. Sladké dieťa moje! ty mi dušu režeš, nehovorže tak. Aj doktor ma ubezpečuje, že do jari ozdravieš. Ešte čo! Nemysli na smrť!

Leposava. Drahý môj otec! Ja sa nebojím smrti. V noci vo sne zjavil sa mi Kristus Pán i rečie mi: »Sestrička moja, ty blízke Vianoce budeš už sláviť vo večnosti so mnou, v mojom večnom stánu. I ja slávim pamiatku svojho narodenia na zemi. Ty mi budeš môj vianočný hosť. Pošlem posla-anjela, — ľudia ho zovú smrť, — ktorý ťa dovedie do kráľovstva môjho. Pokoj s tebou! Do videnia.« Tu ho nestalo.

Otec. Zlato moje! to bol sen. Tým sa ty neznepokojuj.

Leposava. Nebol, otecko, sen; to bolo videnie. Ale ja by som ťa niečo prosila.

Otec. Čujem, zlato moje.

Leposava. Ja chcem urobiť testament. Slyš poslednú vôľu moju. Nech vám ona bude svätá, aby ste ju vyplnili riadne. Vtedy budem sladko spať v hrobe. Najdite v meste najchudobnejšiu rodinku, a zasväťte deň Kristovho narodenia takto: Vianoce budú o dva týždne. Na Štedrý večer prihotovte jeden väčší košiar. Vložte doňho koláčov, orechov, jabĺk, pečeného moriaka, peceň chleba, sklenicu vína, bábky a všakové hračky pre deti. To nech odnesie na Štedrý večer i so stromčekom Milica so svojimi kamarátkami tej chudobnej rodinke, ktorú vynajdete v meste. Sladký môj otec! Zavolaj mamičku, nech aj jej poviem.

Otec. Nechaj to, dieťa moje! Neraň i matkino srdce.

Leposava. To je Božia vôľa! Mamička cti Pána Boha. Zavolaj.

Otec (dovedie matku. Z bočnej izby počuť veselé spevy kamarátok).

Loposava. Sladká mamička moja, počuj i ty môj testament. Keď ja umrem, pochováte ma celkom chudobne. Truhlu za 6 korún. Vy by ste my kúpili peknú, pozlátenú, za 20 dukátov. Tých 20 dukátov dajte chudobnej rodinke. Vy by ste mi kúpili venec na hlavu za dva dukáty, tie dva dukáty darujte tiež chudobnej rodinke. Vy by ste obkládli mŕtve telo moje kvietím. To by stálo pol dukáta. Pol dukáta dajte tiež chudobnej rodinke. Lebo, sladká mamička moja, to by bol veliký hriech, aby som ja mala na hlave drahocenný venec a aby som ležala na samých ružiach, a Kristus Pán, Boží Syn a Spasiteľ náš, mal na hlave korunu tŕňovú a pochovaný bol bez kvetov, bez parády, len tak hocijako.

Mati. Sladké dieťa moje, prestaň! prestaň! Páraš mi dušu. Veď nám ty neumreš. (Poľúbi ju.)

Leposova. Umorila som sa. Spalo by sa mi. Prosím ťa, sladká mamička, zavolaj Milicu, nech príde i s kamarátkami, aby mi zaspievaly tú pieseň, ktorú som v chráme Božom tak rada slyšala a ktorú spievali nám pri konfirmácii: »Vzal chléb, tělem svým ho nazval —« A potom: »Potom kalich v své ruce vzal —«

Matka. (Odíde do bočnej izby a dovedie Milicu a kamarátky).

Otec i *Matka* (vyjdú von so slzami v očiach).

Milica a kamarátky (spievajú):

»Vzal chléb, tělem svým jej nazval,
Učeníkům svým jísti kázal,
Řka jim: vezměte a jezte,
Na památku smrti mé to čiňte.

Potom kalich v své ruce vzal,
Krví z těla vylitou jej nazval,
Kázal učeníkům svým píti,
Smrť nevinnou zvěstovati.

Jedna kamarátka. Leposava už zaspala. Jak sladko spí. (Dotkne rukou jej tvár.) Juh! Bože, jaká je studená! (Načúva.) A nedýcha... Zavolajte mamičku!

Kamarátky. (Vybehnú pre matku.)

Milica. (Načúva, či dýcha Leposava.)

(Konec deju I.)

Chór dievčat (spieva).

Kázala mi mati, biele húsky hnati,
Tadolu, tadolu k mlynárovej hati.

Chytila mlynárka širokú lopatu,
Zabila mi húsku najkrajšiu, chochlatú.

Počkaj len, mlynárka, čo sa tebe stane,
Ak moja husička na nôžky nestane.

Hotuj sa, mlynárka, do panského práva,
Lebo moja húska na nôžky nestáva.

Počkaj len, mlynárka, urobím ti škodu,
Stanem na mlynicu, odrazím ti vodu.

Dej II,

(Chudobný stán vdovy Natalie Chodúr. Matka chorá sedí pri posteli; Marienka, jej dcéra, prezerá s kamarátkou Milicou báby. Milica v čiernych smútkových šatách.)

Milica a *Marienka* (pri obloku pozerajú si bábky).

Milica. Túto bábku som dostala na otcovo narodenie. Znáš, priam vtedy, keď umrela sestrička Leposava. A znáš, Marienka, ona vlastne ani neumrela, ona len zaspala, keď sme spievaly: »Vzal chléb, tělem svým jej nazval.« Tú pieseň počúvala najradšej.

Marienka (prezerá Milicinu bábku). A tieto pekné šatky kto jej ušil?

Milica. Mamička vystrihla, ušila som ja.

Marienka. Ale je pekná!

Milica. Pekná je i tvoja. (Prezerá.) Zásterka jej tak pekne stojí, aj ten malý čepček — a tie čipôčky! Jako by len živá bola!

Marienka. Nedala by ju za svet!

Milica (sprace svoje hračky do ručníčka). Teraz už musím isť domov. Vyprevaď ma máličko.

(Odídu obidve.)

(Chudobná žena vstúpi.)

Matka. Či si čo dostala?

Žena (odviaže z plachtičky starý kaput a podá jej). Sladká súsedka, na taký záloh nedajú nič. Záložničiar mi rečie, nemá vraj nijakej hodnoty. V záložnici plno národa, ledva som sa preštúrala k stoliku. Jedna chudobná žena doniesla do zálohu dve strieborné ostrohy, prosila na ne dve koruny. Záložničiar dával jej len jednu korunu. Tu sa rozplakala, že čo si počne. Dieťa vraj choré, do apatéky treba korunu jednu, a jednu doktorovi. A vidite, súsedka, potom jej dal dve koruny. Dobrý človek, Pán Boh ho požehnaj! Viete, tu sú Vianoce, každému treba peniaze. Chudoby veľa. A veru bolo v záložnici dosť aj bohatých.

Matka. Hriešna, neviem, čo si počnem. Už minul rok, čo mi umrel muž. Ostalo od pohrabu i málo dlžoby. Ja slabá, nevládzem zarobiť. Všetko už v záložnici. Ni kúštik chleba.

Žena. Pokúsme sa ešte u Žida, azdaj kúpi tento starý kabát. Že by bolo aspoň na chlieb.

Matka. To mi jediná pamiatka po mužovi. Ale čože robiť! Odnes, predaj. Ešte mi ostane jeden paprsek a člnček, ktorým tkával.

Žena (vezme starý kabát, odíde).

(*Marienka* sa vráti.)

Marienka (sprace svoje hračky, sadne si ku stolcu). Mamička, prosím ťa, daj mi kúštik chleba. Taká som lačná.

Matka. Ach, sladké dieťa moje! Prvý raz v živote musím ti povedať, že nemáme chleba. Nemáme ani na chlieb.

Marienka (zatichne). Mamička, založme voľačo, ja kúpim chleba, veľmi som lačná.

Matka. Zlato moje, všetko, všetko je už v záložnici. Bože môj! Bože môj! čo si ma tak opustil!

Žena (vráti sa s kabátom). Priam som stretla toho Žida. Nemáme jakosi šťastia; obzrel a odišiel ďalej. Keby bol ponúkol aspoň dva groše, ale nič a nič.

Matka. Čo počnem, svätá Bohorodica! Ja som už dva dni neokúsila ničoho, už ledva hovorím. Čo bolo kúštik chleba, to som chránila pre dieťa. O seba nedbám, ale tohoto neviniatka mi ľúto.

Žena. Ja idem prať k Židovi, pred večerom oprobujem pýtať 3 groše. Ak dostanem, dva donesiem vám. S Bohom! (Odíde.)

Marienka (mlči, mysli. Postúpi do kúta, tam zavíja čosi do handričiek, a odvážne vyjde von).

(Konec deju II.)

Chór dievčat.

Predspev.

Chór. Prší dážď, prší dážď, pomaličky šuští,
Povedala psota, že ma neopustí.

Pieseň vrbovčianska.[1]

(Spieva sa s patosom.)

1 dievča solo. Bože môj, Otče môj, však je ten svet zmotaný,
Celý chór. [: Čo vystojí, čo vystojí úbohý poddaný! :]
Solo. Každý ho sužuje, platu nepopravuje,
Celý chór. [: On si myslí, že naveky panuje. :]
Solo. Vy, páni zemani, my sme vaši poddaní,
Chór. [: Však budeme v čiernej zemi srovnaní. :]

Dej III.

(Záložnica. Izba plná národa. Záložničiar pri stolíku prezerá donesené do zálohu veci. Oceňuje a vypláca požičky.)

Jedna žena (sekeru v ruke; rozpráva druhej). Vidiš, sestra moja, taký je môj život. Čo vyrobí, všetko prepije. Dnes ani chleba, ani babky v dome. Pekne ti ja najdem môjho muža u Mojžiša pri pálenke. Miesto robotu hľadať, on skleničku. Vezmem ja mu sekeru a založím. Načo mu i sekera? Čo zarobí, strovi sám; my tam doma môžme hvízdať na noži, a keď Žid bude vidieť, že nemá sekery, nezarobí naňho, nebude mu dávať na borg.

Druhá žena (druhej). Mať mi je chorá. Celkom sme sa vytrovili. Môj dobrý muž mi tu dal svoje strieborné hodinky, abych založila. Asnáď mi dá 6 korún. Nemôže človek stačiť len na apatéku a na doktora.

[1] Improvisoval ju Kavický o jarmoku v krčme na »Ošmeku« pri oldomáši, okolo roku 1884–85. -- Jedine pravý a *správny* text. Štvrtý verš »Jak sedliak« nenie od Kavického. Dodato potom z Funebrála.

Záložničiar (pretriasa jedny nohavice). Môžem dať tri koruny.
Záložník. Nemôže byť aspoň 5?
Záložničiar. Nemôže. Tu máš! (Dá mu 3 koruny).
Jeden pán. (Podá revolver.)
Záložničiar. 30 korún.
Pán. Nech bude 35.
Záložničiar. I 30 je mnoho. (Vyčíta mu 30 korún.)
Dvaja páni. V noci som nemal pri kartách šťastia. Prehral som i cudzie peniaze. A Vianoce predo dvermi, treba prasiatko, moriak a čo ja viem čo všetko. Musím založiť zlaté hodinky.
Žena. Čo si ty doniesla založiť?
Druhá žena. Nenesiem do zálohu. Mám tu založenú zimnú kažmírovú sukňu vo dvoch zlatých. Ešte celkom dobrá; chránim si ju, v nej som sa sobášila. Teraz som spravila ambo na 11 a 45. Terno som pochybila len o jedno očko. Nuž prišla som si vymeniť sukňu. Lebo idú Vianoce; nemohla by som ani do kostola.

(Z hromady národa počuť tenučký hlások.)

Hlas. Prosím, pustite i mňa. Ja už dávno čakám.
Národ (zadiveno pozerá na malé dievčatko, na Marienku, ustupuje, prepúšťajúc ju k stolíku záložničiara).
Záložničiar. Tedy i ty chceš založiť? Ozaj? Treba ti na bonbony, na cukríky, na figy, na pendrek, svätojánsky chlieb...
Marienka. Treba mi na chlieb pre moju chorú mamičku. Dnes hovorila pred súsedou Marou, že už od dvoch dní neokúsila chleba a dnes nemá ani pre mňa. O seba nedbám, čo som i ja lačná, ale mamičky mi je ľúto.
Záložničiar. Nech vidím, čos' doniesla do zálohu?
Marienka (vymotáva niečo z deviatich handričiek, potom s ťažkým srdcom, ale vážne a odhodlane podá záložničiarovi svoju bábu).
Záložničiar (držiac bábu v ruke). Jako ťa volajú?
Marienka. Marienka.
Záložničiar. Povedz mi, Marienka, jak sa volá tvoja mať?
Marienka. Mamička moja sa zovie Natália Chodúr.
Záložničiar. Otec ti žije?
Marienka. Umrel.
Záložničiar. Kde bývate?
Marienka. V Päť-škovránkovej ulici u Kováča.
Záložničiar. Tu vezmi, dieťa moje, svoju bábku, ktorú si mi s takým ťažkým srdcom podala. Tu ti i dve koruny. Ja prídem dnes k vám a s dobrými ľuďmi postarám sa o vás. Pozdrav mamičku.
Jedna žena (vezme zo svojho koša peceň chleba a položí na stôl). Odnes, dieťa moje, i tento chlebík.
Druhá žena. Tu máš ešte jednu korunu.
Tretia žena. Vezmi aj tento hrnček s mliekom.
Jeden pán. Tu ti banknóta, oddaj materi.
Záložničiar (zavolá sluhu). Vezmi košiar, odnes toto Natálii Chodúrovej. Marienka ťa odvedie.

(Konec deju III.)

Chór dievčat.

Kačička divoká letela svysoka
Nemec, dobrý strelec, strelil jej do boka.

Odstrelil jej krýdlo, i pravú nožičku,
Horko zaplakala, padla na vodičku.

Bože môj, Otče môj, už som dolietala,
Už som moje drobné deti dochovala.

Moje drobné deti pri potôčku sedia,
Kalnú vodu pijú, drobný piesok jedia.

Dej IV.

(Chudobná chyžka Natálie Chodúrovej. Je Štedrý večer. Počuť streľbu a plieskanie bičov. Matka sedí pri posteli, Marienka stojí, pri stole záložničiar.)

Záložničiar. Tu ti, sestra moja, všetky tvoje šaty a druhé veci, čo si mala u mňa založené. To ti môj dar dnes, na Štedrý večer (oddá jej sviazaný batoh). A tu som nasbieral po dobrých ľuďoch niečo peňazí pre teba. (Odovzdá jej peniaze.) O chvíľku príde sedem dievčeniec, prinesú ti dary, jako dedictvo, ktoré Leposava Valihorová pred svojou smrťou poručila rodinke v meste, ktorá je najpotrebnejšia. Ja som, jako takú, porúčal a navrhol teba a tvoju Marienku. — Leposavu pochovali jej bohatí rodičia celkom prosto, chudobne, jako si to ona sama vyžiadala pred smrťou. Povedala rodičom, ak ju pochovajú s velikou a drahou parádou, že nebude mať v hrobe pokoja. Tak zachránili mnoho, vyše 20 dukátov. To vám hneď prinesie šesť dievčeniec, s Milicou, sestričkou nebohej Leposavy. S Bohom! (Odíde.)

(Dvere sa otvoria. Ide Milica so šiestimi kamarátkami. Nesú vianočný stromček osvetlený, s navešanými dary. Milica s tanierom v ruke, na ňom 20 dukátov; v druhej ruke nové šaty pre Marienku.)

Chór dievčat (vchádzajúc so stromčekom, spieva).

Čas radosti, veselosti světu nastal nyní,
Neb Bůh věčný, nekonečný narodil se z panny;
V městečku Betléme, v jesličkách na slamě
Leži malé pacholátko na zimě.

(Chór pausuje.)

Milica. (Pristúpi k Marienke, podá jej nové šaty.) Prijmi, Marienka, tieto šaty, to som ti doniesla na Štedrý večer ja. A moja nebohá sestrička Leposava poručila ti testamentom 20 dukátov; to ti ona posiela jako požičku, ktorej nikdy nebudeš platiť, na záloh tvojej bábky, čo si nosila do záložnice. (Podá jej tanier s dukátmi.) Prijmi. (Odíde od Marienky k chóru.)

Chór (spieva ďalej):

Co jsme všickni hříšní lidé s radostí čekali,

(Marienke pod spevom vypadnú z ruky nové šaty aj tanier s dukáty, ktoré sa rozkoťúľajú po zemi. Složí ruky a omámená zahľadí sa na vianočný stromček a počúva spev.)

Chór (spieva ďalej):

To anjelé dnes vesele nám jsou zvěstovali:
A protož plesejme, všickni se radujme,
(Počuť streľbu a pleskot bičov.)
Pacholátku nemluvňátku zpivejme.

Spasiteli, kvítku milý, Pane náš Ježiši,
Z čisté panny narozený, poklade nejdražší,
(Streľba, plieskanie.)
Králi náš, Pane náš, skloň se k nám jako Pán,
Dej milosti tvé radosti dojiť nám.

Strašní hostia.

Z vojny roku 1877—1878.

Po páde Plevny — tak začal rozprávať ctihodný doktor Z., účastník vojny za osvobodenie Bulharov — vojenské šťastie začalo sa nám značne usmievať. Prešly len tri, štyri týždne po Plevne, už prešli sme čez nepristupné balkánske výšiny a úspech celej vojny stal sa celkom istým. Po celej línii Balkána niesly sa ohlasy našich víťazství. Bol som v západnom oddelení našej armády, u generála Gurku, operovavšieho na Arab-Konaku, Zlatici, Taškessene a na Sofiu, aby mohol obísť hlavné turecké sily a vtrhnúť do Plovdivskej doliny. Pozdĺž Orchanijského Balkána Turci divoko sa bránili, hoc všade boli prinútení obrátiť sa nám chrbtom. Po zaujatí Taškessena pochod na Sofiu bol temer zabezpečený. Prichodilo nám svieže vojsko. Generál Veľaminov už spustil sa s hór na sofijskú planinu a na niekoľko kilometrov od Sofie potkal sa 20. decembra s Turci, ktorí tu posledný raz pokúsili sa vrátiť nás nazpäť.

V noci na 21. decembra bolo prikázano bez zastania ísť po celej línii na Sofiu. Avantgarda bola pod náčelníctvom generála Raucha. Najdúc nevelký odpor pri dedine Vraždebny, spálenej a zničenej od Čerkesov, avantgarda išla ďalej, a 23. decembra Sofia bola zaujatá. Hlavné sily postupovaly forsírovaným pochodom, aby 25-ho mohly byť v Sofii.

Ja bol som pri vozoch divísie s lazaretom, ktorý 24. decembra prišiel do zhorenej dediny Vraždebny.

Na nocľah zastali sme v najbližšej dedine Bugarove, tiež temer zničenej a zanechanej. Na naše šťastie zachránilo sa niekoľko domov. Zaujali sme jeden z nich, do ktorého vrátili sa i osmelení gazdovia, skrývavší sa pred Čerkesmi a bašibozukmi. Ja, veliteľ roty a jeden dobrovoľník spoločnými námahami zalepili sme rozbité okná pa-

pierom, zakúrili do pece a vôbec ustrojili sme pustú izbu tak, že bolo možno utiahnuť sa v nej.

Potom pozde, pri čaji a zvýšenej zákuske, svätili sme družne a veselo Štedrý večer, spomínali ďalekú Russiu a svojich milých. V také dni, ako sú vianočné sviatky, ďaleko od rodiny, kde nevieš, kam ponesie ťa zajtra osud a čo bude s tebou, — v také dni myseľ veľmi rada vracia sa k minulosti. Už bolo dávno po polnoci a ešte sme si rozprávali spomienky, i usniesli sme sa, že nebudeme spať celú noc.

Okolo tretej hodiny, neočakávane vošiel k nám bulharský sviaščennik, starec, a povedal čisto slovanským jazykom: „Mir domu semu i vsiem živuščim v nem.“ (Pokoj domu tomuto a všetkým žijúcim v ňom.) Zaradovali sme sa príchodu báťušku, obznámili sa s ním a prosili sme ho, aby nám prislúžil *moleben* v Narodenie Krista Pána. Báťuška vyhovel našej prosbe, a my všetci s umilením poslúchali sme cirkevný verš: „Roždestvo Tvoje, Christe Bože naš“... i modlitbu jeho o soslaní víťazstva „christoľubivomu russkomu vojinstvu nad Agarinami.“

Zvedeli sme, že bol duchovným otcom tejto dediny a do nášho príchodu ukrýval sa i so svojou rodinou kdesi v horách, v jaskyni. V noci vrátil sa do dediny, keď zvedel o nás. Bol nám rád, bozkával nás a nazýval spasiteľmi Bulharov. Čo rozprával o tureckých zverstvách, prežitých týmto obyvateľstvom len pred niekoľkými dňami, nás strašne pobúrilo. Tu menovite zúrili Čerkesi a rezali obyvateľstvo, ako baranov.

Gazda náš so svojou *bulkou* (ženou) a niekoľkými deťmi tiež tu sedeli a prisviedčali hlavami na znak toho, že potvrdzujú rozprávanie starca-báťušku. Žena chvíľami mala plné oči slz a utierala si ich zásterou.

Už bolo okolo 5. hodiny ráno, keď naraz Bulharka, ktorá na šramot bola vyšla do dvora, vbehla do izby so strašným krikom:

„Čerkesi! Čerkesi! Turci na dvore!“

„Turčin! Turčin!“ zaupely deti a vrhly sa k materi, ktorá ako by bola prišla o rozum.

Báťuška pokojne prežehnal seba i nás všetkých, povediac: „S vami Boh!“

Kapitán skočil k dverám, podvihol kľučku a zavolal von: *v ružie!* (do zbrane!)

Ale rota bola ďaleko, v druhom alebo treťom dvore.

Začala sa trma-vrma... Ja skočil som ku kapse a vytrhol neveľký revolver ärárneho vzoru. Dobrovoľník, deňščik[1]) a kapitán vzali svoje flinty a nabíjali. Dohárajúci ohorok bol hneď vyhasený.

Povedomie, že sme obstúpení nepriateľom, budilo strach. Ale na kapitánovi nebolo ho poznať. Každému z nás dal úlohu, rozostaveným po oknách. Gazdom s deťmi prikázal zahatiť dvere rozličnými domášnymi predmetmi. Druhé dvere viedly do kuchyne a neboly pre nás nebezpečné.

[1]) vojak, obsluhujúci officiera.

Zaujali sme svoje posície a boli sme hotoví na prvý rozkaz kapitána začať paľbu von oknami.

Nepamätám, ako dlho mohli sme stáť v trápnom očakávaní, ale mne ten čas zdal sa byť rokom. Držal som sa bližšie kapitána. V izbe panovala mŕtva tišina, a bolo počuť hlasy, ozývajúce sa na dvore. Ale nebolo počuť jediného výstrela. Dedina bola celkom tichá.

Dobrovoľník povedal, že či je už nie pobitá všetka rota, prekvapená, v hlbokom sne po takom dlhom pochode. Všetko je možné!

Medzitým už začínalo zľahka svitať. Padal veľký sňah.

Kapitán chcel urobiť položenie jasným a kázal deňščikovi ostražite pozrieť čez kuchyňu, či mnoho Čerkesov na dvore.

Deňščik o chvíľku vrátil sa a oznamoval:

„Vaše blahorodie, tam je s dvanásť chlapov na koňoch, v burkách [1]), shovárajú sa čosi, ako čo by boli naši. Pre plot a sňah nemožno ich dobre videť; ale, ja sa nazdávam, že to nie nepriateľ. Prišli, iste, za naším svetlom...

Jednoduchá myšlienka, že *strašní hostia* mohli byť naši, nikomu neprišla na um. Rozprávanie sviaščennika, zdesenie gazdov, všetka tajomná obstanovka noci nákazlive účinkovaly na ustaté nervy, ale tu chladnokrvnosť razom vrátila sa nám.

Kapitán otvoril máličko dvere a skríkol: „Kto je tu?“

„Vaše blahorodie...!“ bolo počuť so dvora.

Vtedy všetci sme vybehli.

Na dvore stál jazdec a za ním s desať chlapov v burkách zasňažených.

„A kto ste vy, do čerta?“ pýtal sa kapitán.

„Svoji, vaše blahorodie. Zablúdili sme v tejto meteli. Poslaní sme z Taškissena ku generálovi Gurkovi so zprávou,“ odpovedal stojací na predku.

Boli to dvanásti smelí molodci kozáckej brigády.

Kapitán kázal im rozopnúť si burky. Rozopli si. Všetkým na prsiach zasvietily sa medaile a znaky vyznamenania. Všetci boli kavaliermi Georgievského rádu z osobného konvoja generála Gurku.

Tak nám svitlo Božie narodenie v osvobodzujúcej vojne roku 1877.

(Z »Mosk. V.«) *Vlad. St.*

Z jara.

»Keď k piesni Boh ti myseľ zladil,
keď spievať vieš, nuž spievaj teda!«
a rád by som vše, jako vravíš,
ale keď vždy sa spievať nedá.

Sú zvláštne chvíle v pevca žití,
v nichž šotek kýs' sa v srdce vlúdi,
a bárs i cit hrá v rytme piesni,
v nálade hravo rým si budí,

[1]) *burka*, kepeň kozácky.

je cit ten tajomný tak k piesni!
tak smiešny k slzám! k hre tak svätý!
a bárs i tajnosť dušu tiesni,
zaspievať o ňom nedá sa ti...

*

A že už dávno pred rokami,
peť o láske mi bolo v zvyku,
i hoc bych mohol, verše svoje
ver' nejdem stavať pred kritiku.

Veď ľahko sudca vážny kýsi
(jehožto výrok — pevné ceny!),
by, mraštiac čelo, mračne riekol:
»Ten vždy je ešte zaľúbený?!«

*

Ale keď už bude jar,
v duši teplo, v oku žiar
a svet celý: okrasa!
to už mlčať nedá sa.

Súdy hodiac čez ploty,
srdca hravé džavoty,
nad väzením v nevoli,
zvýsknu v piesni, v svevoli,
sladký rým v to zšveholí...

*

A čo by sa nespievalo,
keď už jaro vonku,
keď už nádej v ružo-šate
ťuká na okienku?

A čo by sa nespievalo,
pokým žlté vlásky,
v duši kŕdlik hudie piesní
rozkošnými hlásky?!

A čo by sa nespievalo,
pokým myseľ jará;
komu hlava srieňom belie,
nech sa k zime stará!

Nechtík.

Orgovánová besiedka.

Poviestka.

Napísala *Marína Ormisová.*

V priestrannej doline leží malá úhľadná dedinka Krížová. Slniečko už o štvrtej ráno vyšlo v celej svojej velebe a zláti strechy horného konca dediny. V nej ešte všetko ticho, a keby pastier s trúbou a dlhočizným bičom, ovinutým okolo šije, nešiel hore dedinou, zdalo by sa, že tam ešte všetko sladko spí; lebo je práve nedeľa, pracovnému ľudu milý deň odpočinku. Však akonáhle pastier na hornom konci pár ráz puknul bičom, hneď objavily sa v najbližších dvoroch kde dve-tri, alebo len jedna krava, a za ňou žena alebo práve mladé dievča s šochtárom v jednej ruke, v druhej s prútikom, ktorým kravu vyháňalo zo dvora. Pastier trúbil každodennú príjemnú nôtu, a ženy pozdravil obvyklým: „Pán Boh vám daj dobré ráno! Či ste dobre spali?“ Dievčencom volal: „Hej, Marka, čo sa ti snívalo?“ — „Zuzka, však sa hneváš na mňa, že som ti sníček pretrhol?“ A takto žartujúc prejde až na konec dediny, kde stojí fara, a neďaleko nej na briežku neveľký kostol. Fara je málo čo väčšia od ostatných domov, je trochu vyššia, má väčšie obloky a „gánok“ pri vchode. Lež keďby ani tohto rozdielu nebolo, líšila by sa od ostatných domov. Je pekne obielená, okná plné bujných, zakvitnutých kvetov, pod oknami od ulice malá záhradka. I v tej badať pilnú ruku: jarné kvietky už zväčša zakvitaly, a zasiate letné už vypleté pekne rastú.

Z fary vyhnala dve kravy mladá strojná dievčina Ilka. Pastier ani podľa tejto neprejde mlčky, ale pološkádlivým, polosúcitným hlasom spýta sa jej: „Ilka, však ver' sa ti s Jurkom Štefankovie snívalo? Ej, bodaj ho i s Jurkom, keď ani v noci nemáš pokoja preňho.“ Ilka už chcela mu čosi odseknúť, keď práve vyšla zo dvier mladušká gazdinka fary, slečna Anna. Preto síce mohla Ilka povedať, čo mala na jazyku, slečna by sa neboli hnevali za to, ale Ilka teraz len mlčky skrútla sa do dvora.

Trochu neskoršie, keď kravy a ošípané prešly, oživlo v dedinke. Jedno bežalo do jatky pre mäso, druhé do skliepku k Židovi kúpiť to múky, to ryže. Popred domy kupily sa deti v čistých sviatočných šatočkách vyobliekané. Od Štefankov vyšlo tiež dievčatko — najlepšieho to gazdu v Krížovej; i ono bolo v sviatočných šatočkách, a malo ešte i kvietky v ruke. Ani sa neprihovorilo ostatným, len pozeralo hneď na svoje šaty, kvety a hneď na deti. Tieto nevydržaly dlho, najprv len jedno pribehlo a pýtalo si z tých kvetov, za týmto priplichtily sa i ostatné a naveľa i zbily sa pre kvety. Na krik vybehla od Štefankov matka toho dievčaťa, a rozdeliac kvety medzi všetky, utíšila vadu.

Na fare sa tiež usilujú. Ilka opatriť husi, sliepky, Anna riadi izbu. Pán farár hotuje sa do Jedlíc, do fílie, kde dnes majú byť služby Božie. Je príjemný, už striebrovlasý starček, vysokej a dosť objemnej postavy. V Krížovej od svojej mladosti úraduje; pracuje pomaly, no vytrvale „na národa roli dědičné“. Nejedna búrka spustila

sa na [illegible] spustnutej cirkve. Predchodca [illegible] stádo. lensi sosýpku dostal. [illegible] kým vymohol sa uver [illegible] nežičnými. a to splacame [illegible] ubíženia dosť od tých, ktorým [illegible]

[illegible] jediné dieťa Anička [illegible] farár sa viacej neoženil, [illegible] pri ňom. Za ten čas Anička [illegible] na Spiši, ako pán farár [illegible] Spiša, nedlho zatým [illegible] odišla bývať k svojmu [illegible] domácu starosť na svoju hlavu [illegible] farár Aničke hodnú služku [illegible]

O krátky čas [illegible] Krúsovej, lež [illegible] prišli na faru, hned každého [illegible] povedať: dievčence [illegible] na pierce, ona mu vždy vďačne [illegible] jahodami, malinami a podobnými vecmi.

„Vykotúľ pánu farárovi [illegible] Anna: „lebo už hned príde [illegible]"

Za dedinou [illegible] zástupy ľudu do kostola. Dievčence sú pestro [illegible] staršie ženy v čiernych tlačených suknách, [illegible] hodvábné zápony, sukenné kabáty so strieborným [illegible] veľkú čiernu šatku okolo hlavy uviazanú, v ruke biely ručník a knižku. Vidno mládencov piatich, šiestich pospolu, [illegible] sukenných šatách, kabanice majú bohaté [illegible] kvetmi [illegible] červeného tenkého remienka na sukno naprišívanými, košele so širokými rukávmi, vysoké čižmy, stredne široké klobúčky a na nich pierce.

„Len pozrite," povie Zuzka Trnkovie, „Juro Štefankovie podperený!"

„Vari ho to Ilka z fary podperila?" spýta sa Marka Šramkovie.

„Ach, veru," povie tretia, „že jeho mať ani počuť nechce o nej. Povedala mu vraj, že ona nechce paniu, čo by knižky čítavala, že sa ona mnoho ráz ani pomodliť z knižky nestačí, a že to bude jej smrť, až si Juro Ilku vezme."

„A ja zase viem od Jurka," povie Marka Šramkovie, „že jeho žena nikdy druhá nebude, len Ilka. Že sa mu už i sľúbila. Ale že mu i to povedala, že sa musí skôr svojej materi spýtať. Jurko akiste teraz z kostola idúc odbehne k jej materi a vypýta si ju. No nemusí sa strachovať, lebo veru do takého gazdovstva hocktorá mať vďačne dá svoju dievku."

„Aha!" povie Zuza, „keby mu jeho mať dovolila ísť do Jeleňov. Vidíš, že i ona ide s nami do kostola; akiste najviac preto, aby Jura striehla. Veď len pozri, ani oka nespustí s neho."

V tom volá stará Štefanková: „Zuzka, Zuzka! Ztratila si si

ručník . . . To teraz všetko také pochabé dievčence,“ povie k druhým ženám. „My sme to celkom inakšie boly. Tieto sa len o parobkoch shovárajú. Ja, kým som bola dievčaťom, nuž takto cestou do kostola ja som vždy išla vedľa mojej nebohej svokry, Pán Boh jej daj slávu večnú, a vždy som jej rozprávala, čo som čez týždeň robila, a tak som sa jej zapáčila, že ma sama svojmu synovi poradila.“

„Ach, dajže si pokoj, kmotra,“ povie jedna zo žien, „neboly sme to ani my lepšie. Či vieš, keď sme sa raz tak zavčasu vybrali sem do toho kostola, posadali sme tu v hore a začali sa zabávať. Už by sme boli zameškali kostol, iba tu zrazu — a to bol práve tvoj nebohý, ešte parobok — vyskočí a povie: ‚Hej, ale mňa budú mať doma examenovať, o čom bola kázeň. Len my poďme do toho kostola, a čo hneď už len na kázeň prídeme!‘ Tu poskákali sme, a do behu! Keď dobehli sme do Jedlíc, len nám tak líca horely, a sotva sme dychu popadali!“

Medzi takýmto hovorom priblížil sa zástup k Jedliciam. Vozík s pánom farárom prebehol vedľa nich a pán farár prívetive pozdravil svoj nábožný ľud.

Doma, na fare, Anna práve vyšla z kuchyne, že sa ide sviatočne obliecť. Dnes bude otec v Jedliciach v škole obedovať, nuž a pre seba a Ilku ľahko niečo uvariť. Ide ešte skôr natrhať kvetov do pohára, aj Ilke treba na pierce, a potom sa preoblečie.

Je to milé dievča táto Anna. Pekná vyrástla. Má duchaplné modré oči, až taká akási neobyčajná hĺbka v nich; vlasy tmavé, pleť jemná, čistá, líčka ľahko zarumenené, postava vysoká, štihlá, nik nemohol by povedať, že pozde dobehla ta, kde krásu rozdávali... A ešte keď sa tak zadumá, vtedy je len krásna. A tie oči, tie oči!

Jej nie je nikdy dlhý čas, ba mnoho ráz jej ani nedochodí. Ešte by mala to, i to urobiť, a už je večer, už je noc. Ona nepochopí, ako sa kto môže nudiť. Nemá ani spoločnosti, ako po mestách farárske dcéry, a nikdy jej je nie zunovano. Veď má knihy. Otcova bohatá knižnica vždy poskytuje dobrú zábavu a nahradzuje spoločnosť. No nielen seba samú, i svoje súsedky a iné gazdovské devy zabáva knihami, poučuje z nich. Tu málo v ktorom dome že by nedržali *Hlásnika*, a to je z väčšej čiastky Anina zásluha.

I slúžky, ktoré vo fare bývavaly, máloktorá že by rada nečítala; a menovite Ilka, terajšia, tá veru keď má pokoj, nuž najradšej vezme knihu, čo jej slečna dajú, utiahne sa a číta, číta. Už skoro dva roky, čo vo fare slúži, ale to i poznať na nej. Mnohé jej i závidia, a nedbaly by, keby sa i vydala. „Aspoň by som sa ja ta dostala,“ každá si myslí.

Anna natrhala kvetov, uvila peknú kytku do pohára, dala i Ilke kvetov, aby si i ona uvila pierce. Potom bežala do veľkej záhrady odokryť tekvice, ugorky; večer že bolo jasno, poprikrývala ich od príhody, akže by mal byť mráz. Má už krásne v záhrade. Na kalerábach už sa značia hrčky; z listu už i podlupky varila, ač je ešte len v polovici mája. Majú v záhrade i orgovánovú besiedku,

sa na jeho hlavu, odkedy ujal sa tejto chudobnej, spustnutej cirkve. Predchodca jeho nestaral sa veľmi o svoje stado, lensi sosýpku dostal. I obec bola zadlžená. Bolo to ustávania, kým vymohol sa úver obci: tie potyčky s úradníkmi, ľudu nášmu nežičnými, a to spláčanie dlžoby ako ťažko išlo! Dostalo sa mu i ublíženia dosť od tých, ktorým pomohol — ako to už zväčša býva...

I vo vlastnej rodine stihaly ho pohromy. Jeho jediné dieťa Anička bola dvaročná, keď jej umrela matka. Pán farár sa viacej neoženil, držal gazdinu, ktorá bola už 12 rokov pri ňom. Za ten čas Anička vychodila školy, bola i „na edukácii“ na Spiši, ako pán farár žartovne hovorieval. Keď Anička vrátila sa so Spiša, nedlho zatým ochorela im gazdina, a že bola už i stará, odišla bývať k svojim príbuzným. Anna ukazovala ochotu prevziať domácu starosť na svoju hlavu: gazdinej tedy nehľadali, len vzal pán farár Aníčke hodnú slúžku, a tak šla im robota dobre.

O krátky čas Anna stala sa obľúbenou nielen v Krížovej, lež i v Jedliciach. S cirkevníkmi pekne obchodila; keď prišli na faru, hneď každého prívetive usadila, vedela im čo príjemného povedať; dievčence každú nedeľu ráno prišly prosiť kvieťa na pierce, ona im vždy vďačne dala, za čo ony zase v lete vďačily sa jej jahodami, malinami a podobnými vecmi.

„Vykefuj pánu farárovi kabát, Ilka!“ volala Anna; „lebo už hneď príde voz pre nich.“

Za dedinou chodníkom, vedúcim do Jedlic, idú celé zástupy ľudu do kostola. Dievčence sú pestro poobliekané; staršie ženy v čiernych tlačených sukniach, čo zámožnejšie majú hodvabné zápony, súkenné kabáty so striebornými gombami, veľkú čiernu šatku okolo hlavy uviazanú, v ruke biely ručník a knihu. Vidno mládencov piatich, šiestich pospolu: sú v bielych súkenných šatách, kabanice majú bohate ozdobené kvetmi z červeného tenkého remienka na súkno naprišívanými, košele so širokými rukávmi, vysoké čižmy, stredne široké klobúčky a na nich pierce.

„Len pozrite,“ povie Zuzka Trnkovie, „Juro Štefankovie podperený!“

„Vari ho to Ilka z fary podperila?“ spýta sa Marka Šramkovie.

„Ach, veru,“ povie tretia, „že jeho mať ani počuť nechce o nej. Povedala mu vraj, že ona nechce paniu, čo by knižky čítavala, že sa ona mnoho ráz ani pomodliť z knižky nestačí, a že to bude jej smrť, až si Juro Ilku vezme.“

„A ja zase viem od Jurka,“ povie Marka Šramkovie, „že jeho žena nikdy druhá nebude, len Ilka. Že sa mu už i sľúbila. Ale že mu i to povedala, že sa musí skôr svojej materi spýtať. Jurko akiste teraz z kostola idúc odbehne k jej materi a vypýta si ju. No nemusí sa strachovať, lebo veru do takého gazdovstva hocktorá mať vďačne dá svoju dievku.“

„Aha!“ povie Zuza, „keby mu jeho mať dovolila ísť do Jeleňov. Vidíš, že i ona ide s nami do kostola: akiste najviac preto, aby Jura striehla. Veď len pozri, ani oka nespustí s neho.“

V tom volá stará Štefanková: „Zuzka, Zuzka! Ztratila si si

ručník . . . To teraz všetko také pochabé dievčence," povie k druhým ženám. „My sme to celkom inakšie boly. Tieto sa len o parobkoch shovárajú. Ja, kým som bola dievčaťom, nuž takto cestou do kostola ja som vždy išla vedľa mojej nebohej svokry, Pán Boh jej daj slávu večnú, a vždy som jej rozprávala, čo som čez týždeň robila, a tak som sa jej zapáčila, že ma sama svojmu synovi poradila."

„Ach, dajže si pokoj, kmotra," povie jedna zo žien, „neboly sme to ani my lepšie. Či vieš, keď sme sa raz tak zavčasu vybrali sem do toho kostola, posadali sme tu v hore a začali sa zabávať. Už by sme boli zameškali kostol, iba tu zrazu — a to bol práve tvoj nebohý, ešte parobok — vyskočí a povie: ‚Hej, ale mňa budú mať doma examenovať, o čom bola kázeň. Len my poďme do toho kostola, a čo hneď už len na kázeň prídeme!' Tu poskákali sme, a do behu! Keď dobehli sme do Jedlíc, len nám tak líca horely, a sotva sme dychu popadali!"

Medzi takýmto hovorom priblížil sa zástup k Jedliciam. Vozík s pánom farárom prebehol vedľa nich a pán farár prívetive pozdravil svoj nábožný ľud.

Doma, na fare, Anna práve vyšla z kuchyne, že sa ide sviatočne obliecť. Dnes bude otec v Jedliciach v škole obedovať, nuž a pre seba a Ilku ľahko niečo uvariť. Ide ešte skôr natrhať kvetov do pohára, aj Ilke treba na pierce, a potom sa preoblečie.

Je to milé dievča táto Anna. Pekná vyrástla. Má duchaplné modré oči, až taká akási neobyčajná hĺbka v nich; vlasy tmavé, pleť jemná, čistá, líčka ľahko zarumenené, postava vysoká, štíhlá, nik nemohol by povedať, že pozde dobehla ta, kde krásu rozdávali... A ešte keď sa tak zadumá, vtedy je len krásna. A tie oči, tie oči!

Jej nie je nikdy dlhý čas, ba mnoho ráz jej ani nedochodí. Ešte by mala to, i to urobiť, a už je večer, už je noc. Ona nepochopí, ako sa kto môže nudiť. Nemá ani spoločnosti, ako po mestách farárske dcéry, a nikdy jej je nie zunovano. Veď má knihy. Otcova bohatá knižnica vždy poskytuje dobrú zábavu a nahradzuje spoločnosť. No nielen seba samú, i svoje súsedky a iné gazdovské devy zabáva knihami, poučuje z nich. Tu málo v ktorom dome že by nedržali *Hlásnika*, a to je z väčšej čiastky Anina zásluha.

I slúžky, ktoré vo fare bývavaly, máloktorá že by rada nečítala; a menovite Ilka, terajšia, tá veru keď má pokoj, nuž najradšej vezme knihu, čo jej slečna dajú, utiahne sa a číta, číta. Už skoro dva roky, čo vo fare slúži, ale to i poznať na nej. Mnohé jej i závidia, a nedbaly by, keby sa i vydala. „Aspoň by som sa ja ta dostala," každá si myslí.

Anna natrhala kvetov, uvila peknú kytku do pohára, dala i Ilke kvetov, aby si i ona uvila pierce. Potom bežala do veľkej záhrady odokryť tekvice, ugorky; večer že bolo jasno, poprikrývala ich od príhody, akže by mal byť mráz. Má už krásne v záhrade. Na kaleráboch už sa značia hrčky; z listu už i podlupky varila, ač je ešte len v polovici mája. Majú v záhrade i orgovánovú besiedku,

neďaleko tejto včelín, z ovocných stromov každý pekne obkopaný, občistený, — sľubujú hojne ovocia. S tým so všetkým pán farár sa zaoberá.

Anička akosi mimovoľne vošla do orgovánovej besiedky, posadila sa na prirodzenú zelenú pohovku, podoprela briadku rukou a — dumala. Len o čom? Ona tak často zadumaná. Neraz ju už Marínka pána učiteľova škádlila: „Anička, ty si zaľúbená! Počkaj, uhádnem."

„Netráp sa s hádaním, Marienka; neuhádneš, nie som do nikoho zaľúbená. Len do koho by som sa tu mohla zaľúbiť!" obyčajne bránila sa Anička. Ale vždy sa jej pri tom líčka zarumenily. Ba raz, čítajúc v *Slávy dcere*, snáď proti svojej vôli siahla po tužke a popodťahovala znelky: „Pták se snadno vysvobodí z léče, Poutník bludný najde koleji, I ty kochej se v té naději: co se vleče, že to neuteče." A na druhom mieste: „Naše láska čistější jest zlata, dojdeš bohdá cíle nejspíše, Loučení se ješté není ztrata." A keď to už bolo podtiahnuto, rýchle skočila pre gummu na otcov písací stôl a povytierala svoje čiarky. Snáď by sa otec namrzel? Ah, nie, ale povedali by, že je zaľúbená.

Dosť dlho trvalo, čo sedela v besiedke. Má ona zavše o čom dumať tam. Bolo to pred siedmimi rokami, keď sedel pri nej, v tejto orgovánovej besiedke, pekný mladý šuhaj a pýtal si od nej kvietok na pamiatku; keď uhanbené malé dievčatko podalo mu púček ružový, on sovrel ju do náručia a zľúbal jej detskú tváričku.

Odvtedy ho nevidela, len tu i tu počula ho od otca spomenúť. Ale ona spomínala si naňho — ani sama nevedela, prečo a načo. Snila o ňom. A ako vyrastala, tak tým väčšmi ľnula k nemu, k tomu neznámemu, lebo veď ho už nepoznala. Kdeže sedem rokov! a bola vtedy len 10-ročným deckom. No ako rástla vekom i duchom, tak zobúdzala sa i jej túžba za milým šuhajom, ktorý odniesol si od nej púček ružový na pamiatku. Čím diaľ, tým viac túžila za ním, vinula sa k nemu, ľúbila ho, a usilovala sa jemu k vôli stať sa hodnou, vzdelanou, horlivou Slovenkou. Áno, chcela sa ho hodnou stať. Počula, keď otec hovoril pánu učiteľovi: „To je zvláštny človek, krásny charakter." A to „o ňom" hovorili . . .

I teraz o ňom snívala. Zrazu sa strhla, akoby ozaj zo sna, skočila a rýchlym krokom bežala do izby. Tam sa chytro preobliekla. A len-len čo bola s obliekaním hotová, bolo počuť na dvore neznáme hlasy.

„Bože, ak je to tak on!" vykĺzly jej slová z úst. Chcela bežať k obloku, ale nikam sa s miesta hnúť. Stála ako prikovaná. V tom zaklopano na dvere, a ona sotva bola v stave zvolať: „Voľno". Dvere sa otvorily a vstúpil pán učiteľ s pánom doktorom Roháčom. Pán učiteľ predstavil jej pána Roháča. „Snáď poznáte, slečna Anička, pána doktora? Pred siedmimi rokmi bavil sa u vás za týždeň. Pravda, vtedy boli ste ešte —"

„Veru ne—poznám," povie, a všetka krv udrela jej do tvári.

„Ale snáď pamätáte sa na mňa, slečna?" začal Roháč. Je tomu, pravda, sedem rokov, keď bol som tu. A bolo to v jaseň, vy mali ste veľmi veľa ovocia v záhrade, nuž šli sme každý deň ovocie

oberať, a boli sme si ustanovili každý deň spolu obrať jeden strom. Ale ja nedočkal som konca oberaniu, musel som za štúdiumom do cudzozemska. Od tých čias veru už sedem rokov prešlo; no mne sú ešte vždy v živej pamäti tie príjemné jasenné dni.“

Anna chcela niečo odpovedať, ale — ani čo by jej bolo jazyk vtiahlo do hrdla; a keby nebola pribehla Ilka: „aby sa páčilo von isť“ — nebola by si vedela pomôcť v rozpakoch. Takto vyšla von, a tam uľavila svojim rozbúreným citom.

Vonku čakala ju ženička, ktorá prišla prosiť, či nemá zvýšeného tekvičného semena. Ona mala vraj už pekne vzídené tekvice, ale zabudla ich prikryť — i zničil ich mráz, a zajtra hneď z rána ide do poľa, nuž že prišla ju dnes unúvať o to. Anička dala jej semena. Akože by ona nemala v zásobe tekvičného semena! Veď to môže sa i jej prihodiť, že jej tekvice zamrznú; nuž čože by si potom počala!

Ako vyšla Anna z izby, pán učiteľ, známy vo fare, zastupoval domáceho pána. Usadil doktora a rozprával mu, kedy príde pán farár a jako bude milo prekvapený. „Dovtedy budete u nás. Môžeme pozreť i do hory a tak vyjsť pánu farárovi naproti.“

Je to zvláštny pocit, keď človek tak príde do dedinskej fary. Tá srdečnosť, aká ho tam oveje, to nie ako v salonoch, reči nie sú vyberané frásy! A ešte pán farár v Krížovej! Žiari celá jeho tvár úprimnou radosťou, keď môže uvítať milého priateľa u seba.

Anne bolo treba do izby, lež ako? Keď to práve v taký čas musí prísť, keď otec nenie doma... Či nevedel už dnes týždeň, alebo včera radšej prísť? myslela si. Pozrela, či sú jej dobre šaty, či je zásterka dobre uviazaná, a nesmelo otvorila dvere. Keď raz boly otvorené, musela i dnu. Už strojila sa, že začne niečo rozprávať, keď vstal Roháč so stoličky, za ním pán učiteľ, a odporúčali sa. Roháč dodal, že „do videnia — — prídeme s pánom farárom zase.“

Keď odišli, Anna pustila sa do usedavého plaču. Nikdy ešte neprišlo jej tak sladko zaplakať, ako vtedy. Či to snáď „jemu“ platilo v tej *Slávej dcere?* A či ona jeho rada má? Je vskutku zaľúbená? Poutierala si oči, aby Ilka nezbadala, že plakala, vyšla do kuchyne, prichystala obed, a po obede sadla ku stolíku, na ktorom rozložená bola *Zlatá Praha.*

Ilka tiež pekne sa obliekla. Oplecko ako sňah biele, tmavosvetlá sukňa s dvoma jasnými pruhami na spodku, zlatohlavový živôtok, biela zásterka, bujný čierny vrkoč s kvetistou stuhou, a tie jej veľké čierne oči, čo sa ten Jurko Štefankovie tak rád do nich nazeral. Veru si vedel čo vybrať. No bola Ilka chudobných rodičov dcéra, z Jedlíc. Bolo ich až päť dievčeniec, štyri sa už vydaly, a ona je najmladšia. Veru s ňou nedostane majetku. Ale i jej štyri sestry boly chudobné, a preto sa vydaly, a majú sa dosť dobre. Ona tiež bude sa usilovať, bude pilná, a predsa počula, že Jurkova mať ju nechce. Prečo? Veď i druhé dve nevesty, čo pobrali si Jurkovi starší bratia, i to boly chudobné. „Či som hádam taká špatná a nesúca? Ale nedbám,“ myslela si, „poviem Jurkovi, čo

som počula; a keď je tak, nuž darmo je, nech si vezme druhú, ak mu mňa jeho mať nedovolí vziať, a ja sa potom nevydám. I tak sme nedávno s paní učiteľkou spomínaly, že keď sa slečna vydajú, kto potom bude opatrovať pána farára? Nuž nevydám sa, a budem ich ja opatrovať.“ Tak rozmýšľala, kým si pierko vila. Potom vošla do izby oznámiť Anne, že ide sa trochu pobaviť k dievčencom.

Anna chcela čítať, ale bola akási roztržitá, nikam nemohla upútať myšlienky k jednomu predmetu. Začala čítať, a ani nezbadala, ako jej prešla myseľ do školy. Zase čítala, a vyčítala, že Roháč príde k nim na večeru. Až zmrela pri tej myšlienke, ale čo bolo robiť? Povedal: „Do videnia!“ Musela tedy robiť prípravy, musela aspoň porozmýšľať, čo prichystá na večeru. Keď už tak v mysli všetko prešla, spravila plán a poberala sa prihotoviť jednodruhé, aby jej potom skorej bolo: tu zarachotí voz pred farou, a pri pánu farárovi po ľavej strane sedí pán učiteľ a naproti nim Roháč. Môžme si predstaviť Annu, aký dojem to na ňu urobilo, keď ona čakala len samého otca a tešila sa na jeho príchod, ako bude mu rozprávať, že bol u nich Roháč a že sa večerom zase sľúbil prísť. Chcela sa ho i spýtať, poradiť, čo by mala prichystať na večeru. Ah, veď ona toho doteraz nikdy nepotrebovala. Uvarila, čo myslela, a to vždy dobre bolo, ale teraz raz nevie, čo urobiť, nevie, čo by mala uvariť. Myslela si už i jedno i druhé, ale všetko sa jej zdá, že to nepatrí na večeru. A akože sa už poradí otca, keď sú i tí tu. Ale keď je už len doma ten otec, už nedbá, veď sa ho len nejako spýta.

Vošli. Pán farár predstavoval Anne Roháča, ten skočil mu do reči: „Veď sme my starí známi. Slečna pamätá sa na mňa ešte keď bol som tu pred piatimi rokmi. A boli sme my už i pred obedom tu.“

„Tak?“ dobrosrdečne povedal pán farár. „Nuž a akože sa mi máš, Anička, či sa ti nič zlého neprihodilo, kým bol som v Jedliciach? Paní učiteľka ťa pozdravuje. Že vraj kedy už prídeš k nej?“

Anna odpovedala otcovi len na druhú otázku, že totiž pôjde k paní učiteľke. A už chcela von utekať, keď ju Roháč zadržal otázkou: čo čítala v Zlatej Prahe? Odpovedala mu, čo čítala inokedy, lebo veru, čo dnes čítala, to ani sama nevedela, nie že by ešte druhému rozprávala.

Pán farár obsypal Roháča rôznymi otázkami. Anna použila príležitosti, vykradla sa von a začala obstarávať večeru.

Ilka tiež pribehla, ako počula, že už pán farár doma. Bola tiež akási smutná, zamyslená. Anna to hneď zbadala, a bolo jej ľúto, že i Ilka má také žiale, iste „tým jej“ podobné.

Po večeri Anna odbehla do školy k Marienke. Bola by rada i doma ostať. Ten Roháč tak pekne rozprával. A aký on to má príjemný hlas, ani čo by hudbu načúvala; tak dobre bolo by ho počúvať, ale čosi pudilo ju z domu. Šla tedy do školy, a tam dozvedela sa, čo ešte nebola počula. V blízkom meste H., totiž nedaleko Krížovej, umrel nedávno lekár, nuž tamejší národovci že povolali Roháča, aby prišiel sa predstaviť a menovite s ľudom sa

obozna. On tam už dávnejšie mešká, a poneváč termín voľby je už ustálený, kandiduje i Roháč na tú stanicu. Že tešila sa Anna tejto zpráve, nemohla si zatajiť.

Ani v škole neostala dlho. Nemala posedenia. Marínka ju dráždila, že sa preto tak náhli, poneváč má gavaliera doma.

Doma Anna našla Ilku vyplakanú. Veru pekne — pomyslela si Ilka, — po obede slečna, a večer — slúžka. A to všetko pre tú, ah, pre tú lásku! ba ľúbosť, ľúbosť!

„Čo ti je, Ilka?“ vyzvedala sa Anna. „Či ti niekto ublížil?“

„Ah, slečinka, nech si len pomyslia, keď som teraz išla popred Štefankov, len vybehla Zuza Mišova, tá staršia nevesta, a začala mi volať, abych sa ja vraj za Jurom netrhala, že ja nikdy nebudem jeho. Že oni nechcú takú nevestu, čo knižky číta. Že by to vraj pekne bolo, keď oni pôjdu do poľa kopať, hrabať, a ja čo by som si vzala namiesto motyky knižku a niekde pod kríkom v chládku čítala, a toľko mi nadala, čo ja nemohla som ani k slovu prísť.“ Ďalej nemohla hovoriť pre plač.

Anna ju potešila, ako vedela, a potom šly spolu postele poodprávať.

O dva mesiace doletela do Krížovej radostná zvesť. V meste H. vyvolili dr. Roháča za mestského lekára.

Na fare za ten čas stala sa premena. Ilka odišla do Jedlíc k svojim rodičom, a na fare slúži staršia žena tam z Krížovej, ktorá už viac ráz bola sa núkala Anne.

Že prečo odišla Ilka? Tá sa veru vydáva. A to k zadiveniu celej Krížovej, k zadiveniu Zuze Mišovej, ba i samej Štefankovej — vydáva sa za Jurka.

Keď jej boly hodne naubližovaly, a to nie tak svokra, ako jej dve nevesty, nuž Ilka išla do Jedlíc požalovať sa svojim rodičom, a odtiaľ potom prišla jej matka k pánu farárovi s ponosou. A pán farár o pár dní zatým, idúc do poľa, stavil sa u Štefankov a starej Štefankovej dohováral pre Ilku. Hovoril, že to čítanie kníh, na ktoré oni najväčšiu váhu kladú pri osočovaní Ilky, to že oni zle ponímajú, poneváč o tom nemôže byť ani reči, že by Ilka namiesto hrabania išla s knihou do poľa a pod kríkom v chládku čítala. Ona že čítava knihy len vtedy, keď odbaví svoju povinnosť a keď druhá alebo na ulici vystáva, alebo ohováraním iných mrhá čas. Starú Štefankovú napomínal, že i ona chová vnučky, a že ‚čo jednomu dnes, to druhému zajtra‘. Aby tedy nebola taká tvrdá naproti Ilke.

Nevie sa, či to spravily pána farárove slová a či Jurkova neústupnosť. Jedni hovorili, že ako pán farár bol u Štefankov, že stará hneď inakšie skrútla; iní zase, že by Jurko bol povedal materi, že ak mu nedovolí vziať si Ilku podobrotky, že pôjde na jeden rok do sveta, čo si aspoň na sobášne šaty vyslúži, a keď sa vráti, vezme si Ilku a pôjde do Jedlíc k jej rodičom bývať. „A čo hneď budem chodievať na dni robiť, predsa vezmem si len Ilku, aby ste vedeli!“

Stará Štefanková to vraj dlho nezniesla, lebo ona zo všetkých

detí najradšej má Jurka — Beniamina, ako ho završe nazývala, keď bola dobrej vôle.

Nuž nevie sa, čo spôsobilo taký obrat u starej Štefankovej, ale keď išli s prsteňom Ilke — vtedy bola ešte vo fare — poslala jej stará Štefanková 40 zlatých v striebre na sobášne šaty, s tým odkazom, že by jej bola i sama kúpila na šaty, ale že by sa jej ešte mohlo nepáčiť, nuž a takto že si kúpi sama, aké bude chceť.

Ilka zatým odišla k rodičom, lebo sa jej bolo treba vystrojiť. Kdeže, do prvého domu v Krížovej! ta sa len tak hocako nemôže vydať. Keď jej švegeriny budú v lete vysúšať svoju bielizeň, postele, šaty, nuž aby sa nemusela hanbiť; chcela sa tedy pousilovať.

Aničke bolo i do plaču, keď Ilka odchodila od nich. Ale nie tak za samou Ilkou, veď v Krížovej jesto dosť dobrých dievčeniec, a ona nikdy nemala trápenia so slúžkou, ju každá poslúchala a usilovala sa jej všetko po vôli spraviť. Jej bolo do plaču — nuž ani sama nevedela prečo. Len keď pozerala za Ilkou, ktorá už do hory zachodila, šeptala si: „Tej dobre, už došla svojho cieľa"... Potom odbehla do záhrady, vošla do orgovánovej besiedky a zapela smutnú pieseň.

Roháč už mesiac býva v H., už stále osadený. To je dosť blízko pri Krížovej, ale ešte len raz bol vo fare, i to len veľmi krátko. Bola zase nedeľa, horúca augustová nedeľa. Ilku už dva razy „shodili" s kancľa, prvý raz v Jedliciach a druhý raz dnes v Krížovej. Anna bola i do obedu i po obede v kostole. Po obede z kostola zabrala sa „Pod háj" pozreť jarné žito a doniesť z neho klasy otcovi, aby určili, kedy ho majú žať. Chcela i pani učiteľovú, i Marínku so sebou zavolať, ale tak sa jej žiadalo, čo by len sama išla do tej milej Božej prírody a tam bez svedkov oddala sa svojim myšlienkam.

Bola ona ešte nedávno vyjavila otcovi svoje predsavzatie. A síce: prosila otca, aby ju pustil na istý čas k nejakej krajčírke, aby mohla sa zdokonaliť v zhotovovaní vrchných ženských šiat, aby, jestli by sa niečo nepredvídaného potočilo — od čoho Pane Bože zavaruj! — aby si potom vedela zastať a vyhľadať chlebíčka.

Otec nekládol jej prekážok, ba schválil jej úmysel. Boli hneď ustanovili, že po žatve naraz pôjde k istej Pavlovskej do B.

Anine myšlienky točily sa teraz výlučne okolo tohoto predmetu. Býva to už tak, že niekedy zaujme nás i na viacej dní výlučne jedna vec. Preto i Anna priala si ísť do poľa, kde bude samotná, bude môcť nevytrhovane rozmýšľať o tom, ako sa vyberie do mesta, čo všetko prihotuje si, ako sa jej tam bude vodiť. A potom, keď sa vyučí, hej, budeže to! nebude sa musieť na nikoho obzerať... bude samostatná! A aká potom bude spokojná, aká neprístupná každému dotieravému pocitu ľúbosti... Tak si Anička bláhala. V utešených farbách predstavovala si svoju samostatnosť. Ani netušila pritom, koľko sebazaprenia k tomu treba, koľkú tiaž nesie na sebe tá samostatnosť. Bola ešte mladušká, nezkúsená, a bláhala si v slove „samostatnosť" najsť asi tú rozkoš, ako deti, hovoriace si: „keď ja budem veľká — alebo veľký — vtedy ja budem to i to robiť, alebo to

i to mať!“ Dieťa vidí len svobodnú vôľu u starších, no ich ťažkých povinností a starostí ani nechápe.

Ako Anička v poli tak mudrovala, ani nezbadala, len keď sa postapred ňu doktor Roháč.

„Sluha váš, slečna! Zase dôkaz, že mňa moje tušenie nikdy neklame. Chcel som prísť protivnou stranou do Krížovej, ale čosi mi šeptalo: choď popod Háj, tam sa ti lepšie povedie. Nuž kde ste sa tu vzali? A taká samotná. Snáď nejaké sladké, a či teskné dumy vás sem zapudily?“

„Idem žito pozreť,“ odpovedala na podiv istým hlasom, čo neušlo ani Roháčovi. Ba i sama s potešením si uznávala, že sa ho už tak nebojí. A to preto, lebo v jej hlave zrodila sa šťastná myšlienka: stať sa samostatnou!

Odtrhla so pár kláskov a obrátila sa k domovu. Roháč ju nasledoval. Rozprával jej, ako milo dojala ho zvesť, že je v H. vyvolený za lekára; potom o svojom príchode ta; ako si byt zariadil atď. Keď prišli do Krížovej, pán farár práve poberal sa do záhrady. Velmi sa tešil z návštevy mladého pána doktora. Zachytil ho so sebou do záhrady, vošli i do včelína a konečne i do orgovánovej besiedky, kde si posadali.

Anna hotovila večeru; a keď jej otec oznámil, že pán doktor zajtra celý deň ostane u nich, spravila kyslú tvár, ačpráve — tešila sa tomu.

Na druhý deň pán farár bol náhle odvolaný do Jedlíc; musel ísť podať velebnú sviatosť ťažko chorému. Roháč začítal sa do Slovenských Pohľadov. Anna, aby nemusela s ním v izbe byť, vzala pletenie a odbehla do besiedky. Bola veselá, a to všetko preto — pomyslela si: „lebo pôjdem k Pavlovskej. A keď budem mať už to remeslo v rukách, nebudem sa na nikoho obzerať.“

Roháč šiel za ňou do záhrady. Bez okolkov usadil sa naproti nej a započal rozhovor. Medziiným spýtal sa jej, či sa strojí do Martina na shromaždenie „Živeny“?

„Veru nepôjdem, ačpráve sme sa ešte vlani s oteckom strojili; a teraz by sme istotne boli šli, keby som ja nemusela ísť do —“

„Kam, slečna Anička?“

„Nuž po žatve pôjdem do B. ku slečne Pavlovskej, chcem sa zdokonaliť v šití šiat.“

„A veď si vy viete šaty ušiť. Videl som nedávno, že ste šili.“

„Pre seba viem, ale to mi nepostačí.“

„Nuž a — chcete šiť pre iných? Vari nemáte dosť čo robiť okolo domu, hospodárstva?“

„Mám dosť roboty, lenže hospodárstvo vždy nebude. Môže sa o krátky čas stať, že ostanem na svete samotná, ako prst.“

„A keď by ste sa, na príklad, vydali. Ozaj, nestrojíte sa vy vydať?“

„O tom som ešte nerozmýšľala. Ani som ešte nepočula takej otázky... To by sa ma mohol otec spýtať, ale nie vy.“

„Odpusťte, slečna, to nie je tak. To vás môže sa spýtať mladý človek, ako na príklad ja, ktorý mohol by si vás ihneď vziať. Bola

to trochu priama otázka, ale ja sa už dávnejšie strojím spýtať sa vás, či šli by ste so mnou do H.?"

„S vami do H.? Ako s vami?" pýtala sa v nedorozumení, celá sa začervenajúc.

„Isť so mnou, — isť za mňa, vydať sa za mňa!"

„Kto by opísal sladký pocit v srdiečku Aninom? Sedela — víčka prímknuté na krásnych očiach. Riasne, tmavé mihalnice sa pohybovaly, ani čo by vykrádajúcu sa slzu — slzu radosti chcely vpiť do seba. Sladké rozochvenie cítila vo všetkých údoch. Tak rada by mu povedala, že „áno" — pôjde s ním, pôjde k nemu, vydá sa zaňho; ale nemôže úst otvoriť.

Roháč pokojne čaká na odpoveď. Pokojne, lebo tuší, že sa mu i „tu" šťastne povedie. Čaká, a kochá sa pohľadom na krásu, ktorej tomuto roztomilému stvoreniu dostalo sa v tak hojnej dávke. Nevinnosť, nesmelosť, to duševné vzrušenie, všetko, všetko jej sluší. Koľko sebazaprenia stojí Roháča dívať sa na ňu, a nesmieť priskočiť k nej, objať ju kolo štihlého driečka, sovreť vrúcne do náručia a vtisnúť horúci polúbok na jej ružové pery. Jemu svobodno je len dívať sa, dívať — naoko pokojne, a čakať, kým utíši sa zvlnená jej hruď, až kým bude mu dopriano počuť ľúbezné slovo „áno".

Po chvíli Anna sa vzchopila a chcela odísť. No utekať, to sa jej protivilo. Čo sa jej len stalo? Veď včera ako smelo počínala si v jeho prítomnosti.

Roháč tiež vstal. „Dovolíte?" preriekol. „Doprevadím vás do izby."

„Ďakujem, prejdem i sama," zašeptala a hotovila sa k odchodu.

„Prosím, odpusťte, slečna, nerád odchodím s tohoto miesta, pokým nezviem, na čom som . . . pokým nepočujem svojho ortiela z úst vašich. Tedy nie ste náklonná dať mi ruku?"

„Ba áno," polohlasne vyrazila zo seba, a zakryla si oči rukou.

V tom bolo počuť kroky blízko besiedky. Prichodila Marínka zo školy. V izbe nenašla nikoho, bežala tedy rovno do záhrady.

Anna by za svet nebola dala, že vtedy cupla k nim. No nie tak Roháč. Tento bol by ju radšej mal na sto míľ od seba. Ale hneď zatým prišiel i pán farár z Jedlíc domov, a i ten, tak ako Marínka, nenajdúc nikoho v izbe, pobral sa do záhrady.

Keby tejto nie — myslel si Roháč na Marínku — hneď oznámil by som pánu farárovi, čo sa stalo v jeho neprítomnosti. Bol totiž pánu farárovi ešte včera vyjavil svoju náklonnosť k Anne, prechovávanú ešte od prvého videnia, keď Anna bola len 10-ročným deckom. Pán farár sa z toho tešil. „Jestli len Anička bude s tým súhlasiť," hovoril, „tak s Pánom Bohom, poberte sa!"

Marínka doma vyrozprávala mamičke, ako našla Annu samú s Roháčom v besiedke, aká bola rozpálená, a Roháč celý roztržitý, že jej takmer ani odpovedať nevedel. Pani učiteľová, závistivá pani, neraz povedala o Anne: „Aká dáma; len kto príde po ňu! Veru ak sa za nejakého dedinského učiteľka vydá, nebárs bude knižky čítavať a súkromne sa vzdelávať, ako to ona hovorieva. To je len

pre veľké panie; my tak nemôžeme, my lensi by sme druhé povinnosti postačily pokonať, nie sa tam ‚súkromne vzdelávať‘!“ Na to, čo jej teraz Marínka hovorila, uštepačne povedala: „To veru len poznať, že je bez matky vychovaná.“

O týždeň po tomto bola Ilke svadba. Bol to krásny[2] párik, akého Krížová už dávno nevidela. Ilkina strojná postava, odená v modrej sukni, čierny brokátový živôtok so striebornými gombíkmi, vyšité oplecko, na hlave parta z myrty nad čelom ovinutá, a v zadu celá spusta pestrých kvetistých stúh. Jej veľké čierne oči až tak žiarily radosťou. Pri nej Jurko, vysoká chlapina. Jeho biele vlasy, sivé oči, biele súkenné šaty, bohate zdobené kvetmi z tenkého červeného remienka; čižmy s vyleštenými vysokými sárami, hodvabnú čiernu šatku na hrdle, klobúk s piercom. Stará Štefanková vyžiadala si, aby sobáš odbavil sa v Krížovej, nie v Jedliciach, a aby teda i Ilkini rodičia prišli k nim na svadbu, aby nerobili si i doma útrovy. Rozumie sa, ani Ilkini rodičia, ani Ilka nespierali sa tomu, lež vďačne urobili starej Štefankovej po vôli.

Anna tiež bola na svadbe. A teraz už nezávidí Ilke. Veď i ona „došla svojho cieľa“.

Svadobný sprievod pohnul sa do kostola. Diváci dobre oči nenechajú na mladom páriku. Ba i sama Jurkova mať naťahuje krk, aby ich ešte zazrela.

„Vidíte,“ povedala Marka Šramkovie dievčencom, čo pri nej stály, a medzi nimi bola i Zuzka Trnkovie, „vidíte, že je predsa len Ilka Jeleňovie, a nie iná Jurkovou ženou. Ty si veľmi bola od toho, Zuzka. Či sa pamätáš, keď sme do Jedlíc do kostola šly? A veru im pristane: ona počerná, on biely. I keď sa Jurkov starší brat ženil, i tam tak bolo. Jurkov brat Mišo bol počerný, jeho nevesta Zuza biela, a slečna z fary stáli pri nás, kde sme sa prizeraly, a boli povedali: „To bude šťastný pár.“ Ja som sa ich ta spýtala: „A akože to vedia, slečinka?“ „Nuž vraj, vieš, Marka, to sa tak hovorí: „Černýma očima zajdou li sivé, takové manželství bývá šťastlivé.“

„No a slečna sa predsa len vydávajú za takého, čo i on má belasé oči,“ povedala jedna z dievčeniec. „Prečože ony na to nehľadia?“

„So slečnou i belasooký bude šťastný,“ tvrdila Marka. „S tou veru môže byť šťastný.“

„Ale ku komu budeme už na leto na kvety chodiť?“ povedala ešte predošlá, „keď slečna odídu z fary?“

V tom svadobníci zahodili koláč medzi divákov. I Anna hodila koláčov dievčencom, práve ju spomínajúcim, čo si tieto vysoko cenily.

Bolo i po žatve, a Anna je len doma. Nuž ale, načo by sa už teraz mala zdokonaľovať v šití? Pre seba si ona ušiť vie, a ako pani doktorová nebude potrebovať pre iných šiať. A potom čo by i chcela isť k tej slečne Pavlovskej, nuž nestihne; má mnoho práce. To hneď šije, chystá bielizeň, zase okolo hospodárstva, — všetko

sa na hŕbu somlelo. Treba sberať s poľa, zo záhrad. Zemiaky vyberajú, kukurice lámu, ovocie oberajú, no nevie kam sa skôr vrhnúť. Roháč súri so svadbou, rád by Annu čím skôr u seba mať. Ona zase nechce odísť, kým neposberajú všetko s poľa, aby otec nemusel sa trápiť s tým, a ona aby mohla spokojne odísť.

Ilka každý deň pomáha na fare. Svokra ju sama posiela, aby len išla pomôcť tým dobrým ľuďom, čo jej takú hodnú nevestu dožičili.

Hej, keď začne stará Štefánková rozprávať svojim súsedám o svojej najmladšej neveste, nuž niet konca-kraja chválam. Ilka je najkrajšia, najsúcejšia na svet, najbystrejšia do roboty, a keby všetky nevesty také boly, tak by veru ani jednej planej svokry nebolo na svete.

Jurko sa len usmieva, keď vidí matku takto rozkladať, a neraz jej už chcel vyčítať, aké jej úklady strojila; ale Ilka ho zakaždým uprosí, aby dal pokoj.

Vo sviatok posadajú všetky tri nevesty, ich mužovia i mať okolo stola, Ilka vezme knižku, čo jej dali na čítanie slečna z fary, a číta nahlas. Všetci ju počúvajú, ani pána farára. Už teraz i Zuza, tá, čo jej bola tak nadala za to čítanie, i tá tu i tu v nedeľu, keď všetko opatrí a deti vypraví zabávať sa, vezme knihu a číta. Už pár ráz i sama bola na fare pýtať niečo na čítanie.

Na fare sa umenšuje práca, zvlášte odkedy Ilka chodí pomáhať. Anna so všetkým na ňu sa spolahne, a sama ponáhľa sa šiť. Chodí jej i Marínka školská pomáhať. Svadba ustanovená je na 14. oktober, a už len týždeň času. Ešte šijú svadobné šaty. Potom Anna uprace na pôjde zbožie, strovu atď., poukazuje gazdinej, aby vedela, kde čo má hľadať, keď ona už tu nebude; a keď už všetko opatrí, bude očakávať deň lúčenia sa s otcom, milou dedinkou, kvetnou záhradkou, orgovánovou besiedkou a s prívetivým ľudom. Musí všetko toto opatriť, aby mohla spokojne, s dobrým svedomím opustiť otca.

Pán farár teší sa z Aninho šťastia, no i smutno mu za ňou. Písal svojmu kmotrovi, farárovi v neďalekom mestečku, aby 14. oktobra prišiel na svadbu jeho Aničke. Deň svadby sa rýchle priblížil, rýchlejšie, nežli si to Anna myslela. Roháč prišiel ešte predo dňom na faru. Ráno všetko včas povstávalo. V kuchyni súseda opásaná bielou zásterou. Je ona výborná kuchárka, a Anna bola ešte len malá, keď jej už slubovala, že jej príde na svadbu kucháriť. I pani učiteľová pomáha. Ilka obsluhuje mladuchu, ktorá oblieka sa už do svadobných šiat. Čiže jej slušia tie biele šaty! A keď jej družica — Marínka zo školy — položila zelený venec na hlavu, vtedy len ešte bola krásna. Otec práve vošiel do izby, a s úľubou díval sa na mladuchu. „Celá mať!" podumal.

Anna plakala, keď odoberala sa pred sobášom od otca a družičiek. Sobášil ich jej krstný otec. Svadba bola veselá. Večer dievčence z dediny prišly pod obloky zaspievať: „Anka naša, čo nám neháš, keď sa od nás preč odberáš," čo mladuchu tak dojalo, že sa rozplakala.

Na druhý deň pred obedom čakal voz zapriahnutý. Anna dlho

lúčila sa s otcom a súsedovci, až ju netrpelivý mladý zať uplakanú vysadil do voza. I na troch miestach pretiahli im reťaz čez ulicu, a Roháč musel dobre zaplatiť, kým prepustili ho s Aničkou.

Zima pominula. Nastaly príjemné jarné dni. Sňah pomaly lezie s rolí a kde-tu na úslní vŕškov vystrkuje svoju bielu hlávku sňaženka, a popod kríčky na výslní prvosenky milo prekvitajú. Pilný hospodár prechodí sa po poli, obzerá oziminy; i vtáčky radostne vítajú teplé slniečko.

Dedinou hrkoce voz. Zvedavé ženičky vystrkujú hlavy oknami; deti bežia zo dvorov, aby videly, čo to taký hurt na ulici.

Vozík zastal pred farou, a z neho zišiel — no kto by v Krížovej nepoznal pána doktora Roháča? Bol on tu i v zime viac ráz. Bol neraz i pri chorých. On vôbec, ako obľúbený lekár, už je po celom okolí známy. Roháč soskočil s voza, a potom složil i zababúchanú Aničku, rovno do náručia vyradovaného otca.

Ilka, ako počula, že pani doktorová prišli, hneď bežala na faru, aby ju uvítala i gazdinej kde čo pomohla.

„Akože sa máš, Ilka?“ pýtala sa jej pani doktorová.

„Ďakujem ponížene za opýtanie, pani doktorka. Oni nech sa pochvála. Mne sa doteraz dobre vodí; v dome ma všetci radi vidia, a pani matka by ani vetra nedopustili na mňa.“

„A pre tie knižky už nie zle na teba?“

„Bože uchovaj! I v nedeľu bola som u pána farára prosiť si knižku na čítanie. Každú nedeľu posadajú všetci okolo stola a ja im musím nahlas čítať. Ba nedávno — boli mi mať prechoreli, bola som pri nich za dva týždne v Jedliciach, nuž za ten čas Zuza musela im čítavať, už tak na to navykli. Nuž a imže sa ako vodí, pani doktorka? Či už privykli tam?“

„Ach, i privykla i neprivykla. Vieš dobre, Ilka, že kde sa vtáčik uliahne, vždy len ta tiahne, a menovite v prvé časy to už ináč nebýva. Ešte i teraz ľúto mi je za vami, keď od malička som vždy s vami žila. A kým si to človek v cudzom meste priateľov najde —“

„Ľahko im o priateľov,“ pretrhla ju Ilka, keď ich hneď každý zaľúbi.“

„Ale ja toho nechcem!“ usmial sa do kuchyne vchádzajúci Roháč, a vzal Annu za ruku.

Išli do záhrady. Navštívili besiedku, a zopakovali si, ako to bolo, keď prvý raz videli sa v nej.

Pozemková otázka podľa učenia H. Georgea.

Otázka súkromného pozemkového vlastníctva v duchu nových názorov už dlhší čas zaneprázdňuje mysle ľudí najmä v Anglii, Amerike a v Austrálii. Otázka táto bude iste ešte na dlho spojená s menom Henryho Georgea (Henricha Džordža). Amerikánsky publicista Henry George v svojich spisoch dokazoval mravnú a národnohospodársku potrebu myšlienky: znárodnenie pôdy (nationalisation of land) zavedením jedinej dane (single tax). Totiž aby užívanie pôdy bolo každému rovnako prístupné, treba zrušiť monopol na zem.

Henry George umrel v oktobri 1897 v 58. roku svojho života, na porážku. Priskoril si smrť namáhavými rečmi, ktoré v svoj posledný deň mal ako kandidát lordmayorstva v New Yorku. Jeho hlavný spis *Pokrok a chudoba* (Progress and poverty) vyšiel roku 1879. Strana H. Georgea, „single taxer“, v Spojených Štátoch Severnej Ameriky má viac členov než strana sociáldemokratická v celej Europe. Návrhy jeho o pozemkovom vlastníctve sú na Novom Zeelande a v jednom z južno-austrálskych štátov prijaté zákonodarnými sbory, uvádzajú sa do života postupne, tak že za 20 rokov majú byť celkom uvedené, a vtedy každý Novo-Zeelanďan bude sa rodiť s takým právom na zem, ako teraz len na svetlo, povetrie a vodu. — H. Georgea často spomína v svojich reformátorských spisoch i L. N. Tolstoj.

V spisoch „Einiges Christenthum“ (3. 1893) berlínsky professor Bernhard Eulenstein takto vykladá mienku H. Georgea o dani od pozemkovej hodnoty (the single tax):

Myslíme, že všetci ľudia sú ako rovnoprávné bytnosti narodení a od Stvoriteľa obdarovaní istými neodcudziteľnými prirodzenými právami. Ale zo všetkých práv ľudských prvé a najdôležitejšie je právo na živly bezpodmienečne k životu potrebné: na povetrie, svetlo, vodu a zem. Následovne pokladáme všetkých ľudí, bez výnimky, za rovno oprávnených k užívaniu a požívaniu všetkého toho, čo Boh stvoril, ako zeme s jej prírodnými pokladmi, silami a s jej priestorom, taktiež všetkých hodnôt, napomáhajúcich vzrast a pokrok tej spoločnosti, ku ktorej prináležia.

Preto nemalo by byť nikomu dovoleno prírodné živly v majetku držať, bez toho, že by spoločnosti za túto svoju prednosť nedával primeranej vynáhrady.

Preto hodnota pozemku, ktorá povstáva tak z obyvateľstva a a jeho prírastu, ako i z všeobecne užitočných zariadení a opráv vykonaných so strany štátu alebo obce, mala by byť obrátená ku prospechu všeobecného obyvateľstva. Lebo len spoločnosť tvorí rentové hodnoty — jednotlivec môže len majetky nadobývať.

Myslíme ďalej, že každý jednotlivý človek má prirodzené právo vlastníctva na všetko to, čo mu jeho vlastná práca donáša, a že opravdová „vlastnosť“ môže povstať len z „vlastnej práce“. Preto by nemaly byť nijakým spôsobom odanené práca a výrobky práce.

K uskutočneniu týchto zásad navrhujeme: všetky výdavky štátu a obce založiť na jedinú daň od hodnoty pozemku a zeme, nepočítajúc hodnoty obrábania a spravovania zeme, naproti tomu zrušiť všetky ostatné priame i nepriame dane, clá a dánky.

Keďže je dnes ešte malá daň od hodnoty pozemku, teda táto nová „daň od hodnoty pozemku" mohla by sa veľmi snadno uviesť, jestli tá stará pozemková daň povýši sa pomaly (asnáď ročne o 5% dnes docieliteľnej pozemkovej renty) a doterajšie dane odstrania sa jedna za druhou. Dôchodok z tejto „dane od hodnoty pozemku" ľahko by bolo dľa percentov rovnako rozdeliť štátu a obciam. Ocenenie hodnoty pozemku a zeme podujať by mohla správa obce, pri spoluúčinkovaní občanov veci sa rozumejúcich, s miestnymi pomermi obznámených a nestranných.

Takáto „daň od hodnoty pozemku" v skutočnosti nenie daň ani od dôchodku krajiny, ani pôdy. Preto by ona nepadla na obrábateľov a užívateľov zeme a nikdy by nemohla byť daňou od práce. Daň táto má byť radšej len od hodnoty krajiny vyberaná. Preto by ona ani nepadla na celú krajinu, ale len na cennú zem a a síce nie v pomere k jej vyúžitkovaniu, ale v pomere k výške jej renty. (Čo dnes často totožného významu je s výškou hypotekárnych úrokov.)

Ona by bola teda tou dánkou, ktorú užívateľ pôdy má platiť majiteľovi alebo v kúpnej cene, alebo ako rentu pozemkovú za užívanie zeme. Ona by nebola daňou ani od užívania, ani od obrábania a poprávania zeme, ale jedine od vlastníckeho práva na samý pozemok a pôdu, lebo ona len tú hodnotu renty osvobodí od dane, ktorá by ináče bola vybraná od majiteľa a nie od obrábateľa.

Pri ustálení tejto „dane od hodnoty pozemku" bude tedy vytvorená celá hodnota pozemku, ktorá povstala u jednotlivca speňažením, obrobením alebo popravením zeme. Hodnotou, ktorú tu treba považiť, bola by tá rentová hodnota, ktorú má holý pozemok a zem následkom svojej polohy, svojich prirodzených vlastností a svojich od spoločnosti utvorených výhod a musela by sa ustáliť nestranným, periodickým ocenením (snáď každých 5 alebo 10 rokov). Svoju hrudu sám orajúci sedliak by potom neplatil ničoho viac, ako veľkostatkár, ktorý podobný kus zeme nechá na úhor, alebo mešťan, ktorý vystaví na pozemku drahú budovu, nebol by vyššie odanený, ako špekulant, ktorý — ku škode všetkých — nedopustí zúžitkovať podobný stavebný pozemok. Krátce, „daň od hodnoty pozemku" priviedla by všetkých obyvateľov v rovnakej miere k znášaniu dane, nie v pomere k tomu, čo si vyrobia a usporia, ale v pomere k hodnote prirodzených výhod a príjemností, príbytkov a príležitosti k práci, ktoré majú alebo užívajú. Prinútila by majiteľov pozemkov, aby platili práve toľko od zeme — spoločnosť oškodzujúcej — nevyúžitkovanej alebo nie rozumne vyúžitkovanej, ako od zeme a pôdy — k dobru všetkých — najlepšie využívanej.

Majiteľov hypoték, ktorí pri všeobecnom veľkom zadlžení zeme a pôdy už dnes berú väčšiu čiastku pozemkových rent (tak, že by sa naša daň i hypotekárnou daňou menovať mohla), musela by pri-

rodzene daň táto obťažiť v správnom pomere k výške vypožičanej hodnote pozemku.

„Daň od hodnoty pozemku“ mala by nasledovné účinky:

1. Tarchu dane z krajov orbou sa zapodievajúcich, kde zem — odrátajúc každé obrábanie a poprávanie — má malú, alebo nijakú hodnotu, uvalila by na mestá, kde často za pustý stavebný grunt dosiahnutá býva odpredajná cena million mariek za jutro.

2. Urobila by zbytočnými nesčíselné iné dane, clá a dánky, umenšila by kŕdeľ daňových a colných výberčích, zjednodušila by správu štátnu a obecnú a značne snížila by jej trovy.

3. Znemožnila by klam, korrupciu a veľké nerovnosti — s ktorými stretáme sa pri všetkých terajších daňových systémoch — tak, že bohatým mešťanom viac nepodarilo by sa vymknúť sa zpod spravedlivého odanenia, následkom čoho chudoba odjakživa tým viac bola obťažená.

4. Poneváč zem a pôda nemôže sa ukryť, ani odniesť, dala by sa jej hodnota určiť ľahšie a istejšie, ako hodnota všetkých iných majetkov a dôchodkov. Preto daň mohla by sa brať správne a iste.

5. „Daň od hodnoty zeme“ urobila by zbytočnými všetky clá a umožnila by opravdové svobodné kupectvo s celým svetom — aké je už teraz medzi jednotlivými štátmi, výhodné pre všetkých —, a ľudu bolo by možno svobodnou výmenou zúčastniť sa výhod, ktoré príroda dala iným krajinám, ako i mať úžitok zo zvláštnych zručností a spôsobností iných národov. — Poneváč všetky kultúrne národy skoro musely by nasledovať náš príklad, neobmedzeným svetovým kupectvom docielilo by sa najvyššie sveto-hospodárske rozdelenie práce a bol by pozdvihnutý dobrobyt všetkých národov.

6. „Daň od hodnoty zeme“ zrušila by všetky monopoly prírodnín a kartelly atď. a odstránila nadpráva, ktoré vyšly z ochranného cla, z exportných prémií a štátnych podpôr všelijakého druhu.

7. Ríšu, štát a obec osvobodila by od dlhov a pre všetky potreby obecného blahobytu poskytla by také bohaté prostriedky, že nikdy viac nemusely by sa dostať do moci privátnej úžere.

8. Divej bursovej špekulácii, ktorá využíva kolísavý štátny úver a monopolné renty zeme (účastiny uhoľných baní a železiarní atď.), lepšie a dôkladnejšie podrazila by nohy, nežli takzvaná „bursová daň“.

9. Odstránila by všetku daň od práce, ktorá berie sa teraz v istom smysle ako pokutová daň od každého, kto zoráva kus zeme, stavia dom, stroj do pohybu privádza, zariadi továreň alebo na iný spôsob pozdvihne dobrobyt.

10. Dala by každému úplnú voľnosť upotrebiť prácu a kapitál k nadobývaniu majetkov alebo k zámene tovarov, bez toho, že by bol hatený pokutovou daňou a všemožnými birokratickými ohradeniami, teda poistila by úplnú hodnotu výťažku jeho činnosti, bez srážky daňovej.

11. „Daň od hodnoty pozemku“ urobila by vládnutie zemou pre vlastného majiteľa nevýnosným — keďže v prospech všeobecného blahobytu vyžaduje tú hodnotu, ktorá povstáva na zemi a

póde následkom vzrastu obce a jej verejných poriadkov — a mohla by prinášať výhody len skutočnému obrábateľovi a užívateľovi. Špekulantom s pôdou a monopolistom bolo by potom nemožno držať prírodný materiál, prírodné poklady a sily zeme a jej priestor neužívanými alebo od poly užívanými, a práca mala by nevyčerpateľné pole.

12. Bezprístrešným založila by domov.

13. Všetkým ľuďom, nemajúcim práce, zaopatrila by ju, ako prácechtivým núdznym, tak aj nepracovným trúdom. Prvým odhalila by celkom materiál zeme, posledným odňala by úplne bezpráceny dôchodok.

14. Nezavinená chudoba by zmizla.

15. Mzdy robotníkov a platy pri všetkých povolaniach, ako i zárobok na každom poli práce povýšily by sa do úplnej hodnoty.

16. Takzvaná nadmierna produkcia nemohla by nastať do tých čias, kým neboly by uspokojené všetky potreby ľudské (ktoré sú, ako známo, neobmedzené).

17. Vynálezy, obľahčujúce prácu, mohly by sa stať až potom opravdovým požehnaním aj pre robotníkov.

18. Reforma táto priniesla by toľko imania a také spravedlivé a rovné rozdelenie majetnosti, že všetci ľudia — podľa svojej pilnosti a spôsobnosti — mali by dosť dobrobytu, oddychu a podielu z výdobytkov postupujúcej kultúry.

Henryho Georgeova „daň od hodnoty pozemku“ napravila by teda zase hospodársku spravedlivosť a tak riešila by i dnešnú otázku sociálnu.

Čo týka sa ostatných monopolov, ktoré nie sú ešte vlastnosťou ľudu — myslíme, že len tam, kde svobodná konkurrencia je rozhodne nemožná, ako pri niektorých verejných obchodoch, pri vodovodoch a plynárňach a t. p. — tie pomaly staly by sa síce vlastnosťou štátu alebo obce, ale v záujme obyvateľstva prenajaté a kontrolované a len v tom páde ním samým by vedené byť mohly, keby prenájom bol nemožný. Lebo my považujeme za všeobecne škodný tak privátny, ako i štátny obchod monopolný, z príčin národnohospodárskych a politických, a myslíme, že — bez monopolu — je svobodné obchodné závodenie práve tak potrebné zdravému hospodárskemu životu, ako je potrebná svobodná cirkulácia krve zdraviu ľudského života.

K úplnému porozumeniu predostretého programmu reformy — dľa H. Georgea — nevyhnutne treba preštudovať jeho diela: Pokrok a chudoba *(Progress and poverty)*, Ochranné clo a svobodné kupectvo *(Protection or free trade)* a Sociálne problémy *(Social problems)*. [1])

[1]) Sociálne problémy sú preložené do slovenčiny z anglického originálu, ale ležia v rukopise.

Slovenský jazyk, živá starina.

Svadba na Uderinej

(v Novohrade).

Podáva *Julius Bodnár*.

(Dokončenie.)

Družba ešte i takto pripovedá polievku:

Premilí naši hosťové
A úprimní práťelové,
Ja znám, že tvrdo čekáťe,
Nebo prázdne hurky máťe.
Všickni by sťe chťeli jísti
Také kusy jako pesti.
Ale jen trochu počkejťe,
Polívky si zachlípejťe.
Kuchárky ješťe chystají,
Asnáď vám i jiné dají.
Co vám dám, vďečňe prijmiťe,
S apetítem užívejťe.

Na slepicu:

Aj táto slepica mastná veľmi bola samopašná.
Keď schodila dolu s pántov, hňeď do chyže s veľkou šantou.
Taká omrzlá bývala, hňeď nám všetko predubala.
To sme jej len odpustili, lebo že sme ju ľúbili.
Tá každý deň vajce zniesla, od stavania nikďe ňešla.
Taká bola prívetivá, lenže bola priezočivá;
Kým sa kaša uvarila, vždy v obloku krákorila.
Ač jej gazdiná ňedala, hňeď by bola roztrepala
Obloke, hrnce, rajnice, takô mala besnô srdce.
Keď začali žito cúdiť, vtedy ňemohla obsedeť.
Už ako-tak priletela a z povkily uchytila.
Dotiaľ pokoja ňemala, kým sa koľvek ňenažrala.
Noe ňemal rozum stály, trebárs si ho kto pochváli,
Že ich pustil do korábu, lebo tie všetko rozhrabú,
Všetko na zkazu doňesú, keď tu preletia čez lesu:
Priesadu, konopnô semä, — to je takô besnô plemä.
Ale bych ja toho schválil, čo by jej krýdla opálil,
Že by ňemohla lietati, ľuďom škodu robievati;
Ako tiež i táto istá, čo ňesiem pred vaše ústa,
Čo tá škody narobila, ako sa už vykotila.
Tohto minulého roku, v tej zahrádky vyše toku,
Andi mala veľa mrkvy, tam si brala do poljovky,
Všetku jej ju vyhrabala a čo lepšie obďobala.
Báťa schytil kus paradla, myslím, že bolo z ohrabla;

Nazdal sa, že ju dostaňe, a ona už na hrtaňe.
Pozdola hrnčok, Palovi hneď požrala bób cukrový.
Sotva že sa strúčok zjavil, razom sa jej v zadku strovil;
A na priekor ňaňi Kaťe pobehala po šaláťe.
A už mala aj kurence, aj to boly také šťence.
Stará bola, ňeviďela, predsi kohútov ľúbila.

. . . .

. . . .

Už si život oželela — sama do hrnca vleťela;
Gazdinie ju uvarily, že by sťe si poďelili.
A ja za tie moje vinše ňežiadam od vás nič inšie,
Iba z tejto sliepky koňa a za jeden pohár vína.

Iný:

Toto je slepica hluchá, čo pôjďe do vášho brucha;
Kuracina má dlhý nos, vy máte malú poctivosť;
Podľa vašej poctivosti prijďeťe do lenivosti.
Lenivosť je hotový hlad, a hlad je i čertovi brat.

Iný:

Pán starejší, vy sťe ťeľa, sliepka vám do misky vleťela,
A vy na to nič ňedbajťe, prst jej do zadku vopchajťe.

Iný:

Poslúchajťe všetci málo, čo sa s touto sliepkou stalo:
Táto sliepka bola ňemá, krmila ju ťetka stará.
Tam v jej komore spávala, pálenkou ju napájala;
Tá ňechcela ovos žrati, radšej šla pod posteľ spati;
Ani tá jarec ňeľúbi, lebo má štrbavé zuby.
Ani sa neumývala, vždy zafúľaná bývala.
Ňechcela tancúvať s chlapci, lebo bola v jednom kapci;
Ani tá ňechcela pýchu, mala na tri súche kiku.
Už ňechcela žrati veľa, bola veľká, jako ťeľa.
Chyťťe mi ju, už vás prosím, lebo ju už ledva nosím.
Nohou ma kopla do hrudi, vybila mi štyri zuby,
A teraz, keď sme ju klali, ťažko sme ju z chlieva vzali.
Desať funtov sadla mala, to si stará matka vzala.
Lebo už ňechcela žrati, museli ju dorezati,
Naše kuchárke ju vzaly, tridsať groší za ňu daly,
A ja za tie moje vinše ňežiadam si od vás inšie,
Len z tejto slepici koňa, áno, k tomu pohár vína.

Iný:

Málo všickni poslúchejťe, tento vinš si zachovejťe:
Táto sliepka bola krivá, gazdinej ňebola milá,
Zato sa na ňu hňevala, že nikdá vajca ňemala.
Tá ňechcela žrati inšie, tu je napsané vo vinše,
Len varenú kukuricu, a z tej jedla mrvenicu.
Náš ujček starý fajkoš bou, vybila mu z fajky bagou,
A on na ňu veľmi skrikou, šidlom jej do oka pichou;
K súsedovi prišla v noci, chcela mu vyškriabať oči,
Ako od súseda vyšla, potom zase domov prišla.
Keď chcela prez dvere ísti, gazdiná sekeru schytí,

Čez rebro ju veľmi pukla, hneď k stolovej nohy frkla;
Ešte by bola odžila, ale ju piestom dobila.
Len raz nožom do nej pichla, a ešťe si dva ráz vzdychla.
Hňeď vypustila aj dušu, vaše ústa ju okúšu.
Hlavu jej všecku odtrhla, a tak ju do hrnca vrhla,
V hrnci taká zlostná bola, aj tam parády robila;
Keď ju chcela kuchárka brať, mala jej prsty obzobať,
Chcela aj tam krýdly trepať, mala im hrnce roztrepať;
Oni ju ňechceli zesti, kázali ju vám doniesti.

Na kutle:

Aj, to dobró tieto kutle, masnie sa a veľmi chutnie;
Keď počnú vo vás hurtovať, môžťe gaťe odväzovať,
Lebo to taká mašina, čo veľmi tisňe do klina.
Ten, ktorý si ňeodprdňe, tomu sa motúz roztrhňe.

Na kapustu:

Zase vám prinášim jídlo, a ňebárs dobre vychladlo;
Lebo je masná kapusta, nepoparťeže si ústa.
Každýže driev zadúchniťe, tak z lyžičky vychlípniťe,
Lebo kerý sa oparí, sám sebe zle nadobarí,
Buďe dúchať do lyžice, jako barát do fekvice.

Vinš na pečienku:

Už vám viacej nič ňedáme, ňebo všeho málo máme;
To sami môžťe uznati, ňemôžťe všetko požrati:
Lebo ešťe druhých máme, kú že tým planietu dáme?
Tak všetko príjmťe vďečňe, čo sťe užili spoločňe.
Toto si ešťe poďeľťe, potom sa domov poberťe.

Alebo:

Svadobníci naši milí, pricházím k vám v túto chvíli.
Ja vám prinášim ňeco jesť, každó jedno je jako pesť.
Na to pilný pozor dejťe, po dva si do úst ňeberťe.
Lebo sa vám zduje brucho, potom vám narežem ucho.

Vinš na štrúdlu:

Novotná štrúdľa figovka, jak mlynskó koleso veľká,
Drobným cukrom posypaná, dajťe sa do nej zubama.
Koštujťe ju, či je dobrá, a mňe za posluhu vína
Do pohára nalejeťe, vivat! si se mnou štrngňeťe.

Po večeri mladí chlapi robia samopaš. Kradnú klobúky, čiapky svadobníkom. Mladého zaťa svadobníci idú krasť ta, odkiaľ je mladá nevesta, tak, čo ich nikto nezbadá, a z domu mladej nevesty prídu zas k mladému zaťovi. Aj ženy, kuchárky, pokradnú si navzájom misky, tak že ich medzi zástupom ani nezbadajú.

Keď už noc v úplnej miere nastala a každý túži za odpočinkom, idú ukladať mladých do postele. Mladú nevestu družba chytí popod pazuchu a do druhej ruky vezme pomedzi prsty 3 zažaté sviece a povie nasledujúci vinš:

Mnohovážny pán starejší, i všetci prátelé, jenž ste zde prítomní,
Pohledťež již na mňe i na moje ruce, že ja držím pannu i zažaté svíce.
Pannu chcí na lúžko krásňe sprovoditi, milému manželi k boku pripojiti,
Potom já chcí také tuze bojovati, ňeb ji chcem té party i vence zbaviti;
Z tohoto ohledu vďečňe sprovozujem, a manželum ťemto dobrú noc vinšujem.
Já sem též mláďeňec víťezství poddaný, neb sem vybojoval krásné veci od nich.
Tu je pekná parta, tu zelený veniec, co sem vybojoval já, silný mláďeňec.
Ňebuďe ho panna již více nositi, ale manželi po vúli živu býti.
Buh dejž jim v manželství šťastňe živu býti, by se mohli Bohu i lidem líbiti.

Potom svadobníci sa rozídu spať, ale 2—3 mladí chlapi chodia po dedine a kradnú svadobníkom z druhej svadby háby: nohavice, kalap, čižmy atď.

Na druhý deň ráno je živo. Najsamprv ide sa za mladou nevestou z toho domu, odkial pochádza; ale to len súkromne, niekoľkí, a donesú jej: čepec, súdok hriateho, koláče, aby mala čím ponúkať novú rodinu. Ona sa medzitým chystá na vádzku. Na dedine bubnujú na starom šafli, alebo na plachovom starom hrnci a kričia: „Bude sa licitácia vydržiavať, pod tým a pod tým numerom. To, čo nakradli, nosia na drúku, a kto má tam šaty, musí ísť si ich vymeniť, podľa toho, jako k tomu ustanovený sudca usúdi, 12 alebo 24, totiž palíc. Uložia ho na dasku a druhú mu priložia na zadok a bijú na ňu, pri čom bitý ohromne kričí; ba i zamdlievanie napodobňuje. Také plátanky sú na oboch stranách. Niekedy látajú aj ženy, a síce tak, že chlapa dajú na spodok a ženu na neho. Ktorým nevzali zálohu, pre tých idú na talige. Štyria sa zapriahnu, naberú na seba zvoncov a jeden ich poháňa. Tam ich obyčajne aj pohostia a potom posadia svadobníka na taligu. On by radšej išiel peší, lebo žrebce na dvoch nohách vše aj do jarku zabehnú a tam ho vykobrenú.

Kým sa chlapi tak zabávajú, mladú zavíjajú v komore. Potom ona príde medzi svadobníkov v čepci a povie „dobré ráno“ a ponúka hriatym. Prv však ju družba nasledovne pripovie:

Hle, náš milý pán starejší, nyní víc, jako včerejší
Den byla táto jen panna, ale dňes vskutku je žena,
Ňeb kďe mela včera veniec, tam již má dňes biely čepiec.
Jako vidíte i sami, když stojí se mnou pred vámi.
Mezitím ju prezentuji, když vám ženu predstavuji.
Ňevím, jak bych jej vinšoval, na sprostnosť sem se odvolal.
Vám, milý pane starejší, aby ste vy moji reči
Na se prijati ráčili, tak mňe mluvení zbavili.
Ňež že to tak musí býti, že mám reč s ní sám začíti.

Teď pri vaší prítomnosti vinšujem jí s úprimností,
By mohla v novém zavití Pánu Bohu se líbiti,
Manželu vždy verná býti, úprimných svokrov pak ctíti.
To jej družba vždy vinšuje, když nevestu predstavuje.
Ona také ze své práce prinesla pekné koláče,
Pri tom také biele šaty od hlavy po samie päty.
Pán starejší, ji prijmiťe, a mňe ju do tanca dajťe, —
Muzikanti, pekňe hrajťe.

Potom idú na vádzku, obyčajne na jednom voze, a ak v dedine samej za odbaví, tak peší. Keď sa vrátia, družba nasledovne vinšuje:

Ten služebník Abrahámuv, verný sluha svému pánu,
Išel na dalekú cestu, privédl jemu ňevestu,
Mladučkú v nejlepším veku, totižto jmenem Rebeku.
Když Izáka uhlídala, spíše k ňemu pospíchala,
Dala jemu políbení a on ji dal pozdravení.
I já sem tú cestu konal, až sem se všecek ukonal,
Nebo sem ďaleko chodil, pannu sem se sebou vodil,
A prišel sem této noci, šťastne a s Boží pomocí;
Aj ja ju teď ukazujem, mému pánu offerujem.
Ona také ze své práce priňesla pekné koláče,
K tomu také pekné šaty od hlavy po samé päty.
Mňe za tú službu čo dáťe, prijmiťe ju, tu ju máťe.
A mňe ju do tanca dajťe, a vy, hudci, friškú hrajťe.

Nasleduje obed. V tom dome, odkiaľ je mladá nevesta, skladajú do jablka po 20 aj 50 krajciarov pre mladú nevestu. Po obede idú všetci svadobníci mladej nevestini s jablkom za mladou nevestou, pod tou zámienkou, že im skapala z ovčínca ovca a že ju idú hľadať. Títo sa volajú *domänici*. Obyčajne ženú pred sebou kohúta, ktorý má na nohe uviazaný motúz a tak ho bičom poháňajú. Z mladoženíchovho domu všetci hostia i s muzikou vypracú sa do súsedov; ale preto niektorí mladší pilne striehnu na kohúta, aby mohli prekaziť jeho príchod. Kohút pritom vytrpí svoje, lebo mu obyčajne hlavu odtrhnú, ba cele doškľbú. Ovšem, že i protivníci dostanú svoje, lebo niektorý to dlho pamätá, čo ho pootĺkajú. Keď trma-vrma skončí sa a idú do pitvora, povedia, po čo prišli, že svoju ztratenú ovečku hľadajú. Medzitým už prihotovili zo šúpa do sukní poobliekanú pannu, a povedia mu, že tá prišla večer o nocľah bez knižky a jakéhokoľvek svedectva. Ale došlí nepriznajú sa k nej, až sa ukáže tá pravá; vtedy skríknu: „Aha! toto je naša Marka!“ Potom jej každý ruku podá a strčí nejaký peniaz, čomu hovoria, že *do šaty*.

Posadajú za stoly a večerajú. Družba mladého zaťa nosí jedlá a hovorí verše, ktoré vyše boly podané. Keď sa dlho bavia, niektorí chasníci podkúria papriku a tak ich vyduria, až sa i nazpak prinavrátia k nevestiným rodičom a tam sa bavia; hostia mladého zaťa sa tiež vrátia od súsedov a tak sa obapolne zabávajú, až im predložia večeru. Tu je posledné jedlo kaša, na znak toho, že sa svadba ukončieva, a túto družba nasledovne pripovie:

Ješťe ňesem pred tvár vaší s medem omasťenú kaši,
Ale když vám pošmakuje, ňech si každý groš richtuje.
Darmo'iaj už krpce ztratil a vydrigroš sa navrátil.

Zase sa skladajú svadobnému otcovi na trovu. Sbierajú aj kuchárkam a muzikantom. Potom pokrájajú 2—3 koláče, pre každého svadobníka kus. Tam však, kam mladá nevesta sa vydala, pokrájajú ten darovaný koláč, ktorý mladá nevesta priniesla, takzvaný *radostník*, vycifrovaný ružičkami, z nehož každému dajú. Družba ho takto pripovie:

Prichházím k vám, milí hosti, s veľkou srdečnou radostí,
S týmto chlebem darovaným, ružičkami cifrovaným,
Který vám ňevesta mladá offeruje milerada,
A žádá od vás srďečňe, by sťe ho prijali vďečňe,
Každý aby mel díl z ňeho, — pán starejší, poďelťe ho. Amen.

Potom starší sa rozídu, ale mladší sa zabávajú, dokiaľ sa im páči, aj do rána. Ráno, na štvrtý deň, prespolní dostanú fruštik a idú preč. Svadobný otec odpraví muziku a všetko zatíchne. V najbližšiu nedeľu ešte raz síde sa rodina u jednoho alebo druhého svadobného otca na hostinu — v letnom čase hneď na druhý deň po svadbe. A potom sa prejde do riadneho živobytia.

Slovenské príslovia a porekadlá.

Z rukopisov *Fr. Šujanského.*

V knihe A. P. Zátureckého [1]), obsahujúcej 13 tisíc príslovi a porekadiel, od Fr. Šujanského nasbieraných, ako možno čítať v predmluve, bolo 5500. Keď vyšla kniha, Fr. Šujanský ani vtedy neprestal zaujímať sa za slovenské porekadlá: zapisoval si ďalej a značil i v knihe A. P. Zátureckého.

Záturecký v svojej predmluve vysvetľuje, akú zásadu zachovával pri usporadovaní príslovi a porekadiel. Fr. Šujanský na to napísal v svojich poznámkach:

„Škoda byť, že si vo výbere až príliš úzkostlivý sostavovateľ, pri potrebnom ovšem zachovávaní pravidiel kritiky, tak úzkych medzí položil. Tak sa všetko zdá, že on porekadlom uznáva a prijíma len to, čo sám ľud si porekuje, len čo v ňom vzniklo a zakorenено je, to však je veľká mýlka. Porekadlá, v najširšom slova smysle, sú, ako i celá reč vôbec, výronom a plodom duchovným celého národa, všetkých tried jeho, ale istá vec je, že z umnej len hlavy môžu sa zrodiť. Pravda, zdravý rozum, dobrý vtip, ktorý stačí na to, aby utvoril porekadlo, môže mať i prostý neučený človek, ale od vzdelaného rozumu predsa len viac i tu vystane! Ako

[1]) Slovenská přísloví, pořekadla a úsloví. Sepsal Adolf Petr Záturecký. V Praze. Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

totiž jest samorostlé poľné kvieťa a jest i záhradné umele pestované, a jako jest prostonárodná a i umelá poesia, a pôvodcovia onej vôbec bezmenní, osobne neznámi, tejto obyčajne i menovite známi: tak je to i s porekadly, tými kvetmi a figurami mluvnickými.

Nijaká však propoveď sama sebou, nech si pochádza od kohokoľvek a odkiaľkoľvek, není hneď porekadlom, ona sa ním stáva až svojím ujatím sa a rozšírením v obecnej mluve; tým nadobude práva verejnosti a je platnou jako berný peniaz, bez všetkého ohľadu na pôvod. Týmtiež činom zdomácnievajú i cudzie príslovia, preložené na jazyk národný. (Úslovia, idiotismy sa neprekladávajú, ony sú zvláštnosti, ktorých má každý jazyk svojich vlastných.)

Než bývalo písomníctva národného, rozširovaly sa vtipné, rázovité propovede z úst do úst, s pokolenia na pokolenie, až zobecnely, čo ovšem vtedy podmieňovalo čas dlhší, odtiaľ epiteton „staré“ príslovie, „staré“ porekadlo, „jako starí porekovali“ (poviedali), „vetché slovo“; spisbou sa to už pomerne o mnoho rýchlejšie deje. Povstávajú nové príslovia, ako zas staré zanikajú. Mnoho ich zaiste už zaniklo, iné sa zas časom zároveň so zmenami jazykovými pozmenily. Len mŕtve jazyky už sa nemenia, živý však jazyk je jako strom večne sa omladzujúci, na ňomž súčasne dozrievajúce ovocie, rozvíjajúci sa kvet i rodiace sa puky nového života poriadkom sa vystriedajú.

Vyloživ takto svoju mienku, vraciam sa opäť k osvedčeniu pána Zátureckého, že „příslovní průpovědi původně spisovateli slovenskými vyslovené, ale posud jen od intelligence užívané, na př. „Umom lebo pästou.“ stranou jsem nechával.“ Nuž pravda, výpoveď tá, v piesni J. M. Hurbana ozývajúca sa ako heslo — zplna: „Dupni nohou, zastaň seba umom lebo pästou“ — nie je ešte starým, utvrdeným porekadlom, ale ano novým, povstávajúcim. Každé slovo toho refrainu piesne vzaté je rovno z úst, z duše ľudu. Ba veru niečo takého sluší šetriť a registrovať.

Hľa, Kottov slovník (III. um) podáva to tak: Zastaň seba umom lebo pästou. Totožné je maďarské: Ha nem észszel, kézzel = Ak nie rozumom, rukou. (Pázmány.) Sirisaka Magy. közmond. str. 259. Podobné sú: Lepšie rozumom, ako kolom. Zátur. III. 16, čes. Raděj rozumem, než sochorem. Čelakovský 203. Kto rozumom nestačí, nech kolenom dotlačí. Kott III. rozum. Je ľahšie rozumom hýbať, ako kolom dvíhať. Tamže VII. rozum. Hovorí sa tiež: Viac rozum (môže), ako sila. Viac rozumom (urobíš), ako silou. Poľ. Gdzie rozumu niedostaje, siły dobywaj. Lepiej rozumem, niž tlumem. Adal. rozum 14, 35. Maď. Ész jobb erőnél (= Rozum lepší od sily). Erdélyi, M. közm. 1560. Észszel hozzá, fiam, ha erőd nem birja. (Rozumom sa do toho, synu, ak ti sily nestačí.) Tamže 1569. Erő, ész nevel tartományokat. (V sile a rozume je vzrast držav.) Tamže 1447. Od týchto všetkých či nie je jadrnejšie, ráznejšie to Umom lebo pästou?! Z takých, od vehlasných spisovateľov pošlých „okrýdlených“ (Slovák by povedal: vychytených) slov pozostáva drahná časť príslovi nejednoho kultúrneho národa. Z akýchže prameňov čerpali na pr. humanisti s Razimom Roterdamským na čele svoje adagia,

či nie výhradne temer z klassikov gréckych a latinských, ktorých gnomické výroky tiež v príslovia vošly? A príslovia Šalamúnove, biblické vôbec, ak už o iných svetoch pomlčím! A hľa, z jedných i druhých premnohé prešly do všetkých europejských jazykov a zas len po „intelligencii". Vidzmeže na pr. s inými i Slovákom vlastné: Dlhé vlasy — krátky rozum, lat. Certum est longos esse crines omnibus sed breves sensus mulieribus. Čo tu vidíme? Nielen že to slovenské je jadrnejšie od latinského, ale že ono u slovenského ľudu obecného nemalo ani smyslu ani miesta, pretože u tohoto ľudu mužovia i ženy ešte do nedávna naspospol dlhé vlasy nosievali. Podobne: Bližšia košeľa, jako kabát. Tunica pallio propior est. Kabáta slovenský sedliak podnes nenosí, ale kabaňu, kabanicu, halenu; staršia bola sukňa, ešte staršia huňa. Fujas-matias, adverbialne o náhle uprchlom. Nečakali tí, ale hybaj! už boli fujas-matias; z lat. fugias Matthias, čítaním *g* za *j*; ba utvorilo sa z toho i trivialné fujazdiť, ufujazdiť = uprchnúť. Nedobre srovnávano s ufouknouti (Kott VII).

Môžu, áno majú sa tedy, tak sa nazdávam, gnomické frásy spisovateľov, ktoré sú formálne i materiálne na príslovia kvalifikované a duchu reči a mysli národa primerané, áno z nich takrečeno počaté, sbierať a zaznamenávať, ovšem s udaním mena, od koho pochádzajú, aby sa vyhlo nedorozumeniu. Na príklad tu niečo z *Veršov* Janka Kráľa 1893. Na vráta krížik napísala (že ta už nikdy nepôjde), str. 5. Sen mu rúčku podáva, 18. Presadili kvietok z jari do jaseni (o dievčati za starého vdovca vydanom). 27. Svet si zakosidliť. 56. Veď ťa hľadám, ako vajíčko gazdinká.[1]) Bodaj ste pokoja nemali. 59. Po kútoch nôťa so svrčkami (chabe utiahnutí). Komu sa zelenáš, komu nezelenáš (hora zelená). 72. Babám do rúk kúdeľ, chlapcovi obušek. 73. Povedala vrana vrane, že nás šklbať neprestane. 76. Ani zima, ani leto (jako: Ani bielo, ani čierno). 85. V cudzine žiadnej prítulky nedadú (nedadia = nedajú). 108. Nad ním stojíš, nad ním myslíš (zarazený). 128. Noc už zašla, nastúpil deň, srv. k Rim. 13, 12. A ja mu ukážem z peci do kozuba. 149. — Naproti tomu také, jako na pr. Kollárovo Co sto věků bludných hodlalo, zvrtne doba, hoc bolo vychyteným — okrýdleným — slovom, ale príslovím, porekadlom v smysle pravom nemôže byť, pre svoju exotickú formu.

Pochybné čo do slovenskosti príslovia opatril spisovateľ, ako sám hovorí, predchádzajúcim znakom *. To sú obyčajne viac menej zdarilé preklady alebo nápodobniny cudzích prísloví, tiež všelijaké mravné, obyčajne školácke propoviedky, pravidlá a naučenia, jakými predtým zapĺňovali príslovné sbierky. Dobre mal spisovateľ, že takému pochybnému tovaru výhost dával, ale i v tom javí sa byť niekdy až škrupulósnym. Vidzmeže. * Čo(-ho) Pán Boh nedá, toho svet — človek — nedočiní. * Všetci my pod Bohom chodíme

[1]) Neverili by ste, s akou starosťou po všetkých kútoch, ešte i u súsedov, hľadá chudobná ženička ztratené vajíčko svojej kury; lebo veď je to jej bohatstvo.

(bežné, jako i to: Všetci my pod mocou Božou stojíme). * Boh pečie oplatky, a ľudia oblátky. Oplatky, oblátky, jako kde vyslovujú. z cirk. lat. oblata hostia. Ja slyšal som to porekadlo v Trenčianskej tak: Aj Pán Boh peče oplatky. Je to slovná hra: oplatky — odplata. * Boh nesúdi dľa rúcha, ale dľa ducha. * Pomsta za pravdou (má stáť: za krivdou) neskoro pokuľháva, ale vždy dôjde, — jako iné príslovia: Pomsta nemine. Trest Boží nemine. Pomsta i na chromom dojde. * Pravda je moc (a veľká). * Dobré svedomie je mäkká podúška. * Svedomie (t. j. zlé) je žalobník, sudca i kat v jednej osobe. To len na prvých dvoch stranách knihy. Myslím, že také ešte zbaviť môžu.

(Pokračovanie.)

BESEDA.

U Jána Hollého.

V Levoči v školskom roku 1847—48 študovavší Slováci spisovali si zábavník *Považja*. V ňom zachované sú literárne pokusy Pavla Dobšinského, Mikuláša Dohnányho, Jána Čajaka, G. A. Šefranku, Samuela Šipku, Jána Bottu, Štefana Čecha. Každý riadok knihy svedčí o vysokej snahe tej mládeže. Tu je v preklade Mikuláša Dohnányho povestná báseň Deržavinova, *Boh* (v 11. čísle, od 12. decembra 1847; v *Orle Tatránskom* je tlačená 7. decembra tohože roku); tu sú niektoré zaujímavé prvotiny Bottovej musy.

Pavel Dobšinský opisuje v *Považí* svoju cestu, ktorú v lete 1846 konal po západnom Slovensku. Dňa 1. augusta bol na Dobrej Vode, o čom píše takto:

„Mladý pútnik kráčal od Senice a Hlbokého k Osuskému, odtiaľ hore Myjavou k Hradišťu, dedine v samej Bielej hore ležiacej, i s jednej i s druhej strany Myjavy pekne, čisto vystavenej. Za Horou asi jednu hodinu vzdialená leží Dobrá Voda, mestečko malé len, ale známe, že obyvatelia jeho neplatia mýta po svete, lebo dakedy s Turolúčanmi chytili kráľovského odbojcu Švehlu, a že oni po celej Uhorskej rozvážajú náradie i obrázky; od Dobrej Vody asi pol hodiny v Bielej hore nachádzajú sa rumy starého Hradu. Z Hradišťa vystupovali chodníkom dvaja Dobrovoďania na holý vápennoskalnatý kopec Hory, domov idúci.

Šuhaj sa poponáhľal za nimi, a keď ich dohonil, pozdravil ich ako dobrých priateľov na ceste: „Pán Boh daj šťastia!“ — „Pán Boh daj i vám, mladý pán! Kamže sa tak náhlite?“ — „Idem na Dobrú Vodu.“ — „A ku komuže tam pôjdete? Či nie k našim [1])

[1]) Ako známo, Hollý po svojom vystúpení z madunickej fary žil na Dobrej Vode u farára M. Lackoviča.

velebným pánom?“ — „Ba hej! A či je zdravý velebný pán Hollý?“ — „Ach, to náš starý pán velebný,“ usilovali sa dobrí dvaja Dobrovodania jeden pred druhým vykladať, — „zdravý je on, a hoc už slabý a málo vidí, predsa nám ešte častejšie pred oltárom slúži a svätú omšu spieva.“ — „Hej, ľudkovia moji! slúžil on celému rodu, a všetci Slováci ho radi načúvali. Však i vy radi máte starého velebného pána?“ — „Ktože by ho rád nevidel pri sebe. Taký nám je milý a tichý, ako by sme anjela v našej fare chovali; a jeho sväté piesne my tiež radi spievame.“

Mladý šuhaj sa hneď spytoval jedno-druhé a pozorlive načúval o starom velebnom pánovi: ako chodieva ku kaplnke pri Blave, ako navštevoval predtým starý zámok dobrovodský, a iné; hneď zase on vykladal jedno-druhé dobrým ľuďom, až dostali sa k tej kaplnke pod zelenou stráňou Hory na počiatku doliny, kde, ako vraveli, Blava sa počína. Tu im na rozlúčno povedal šuhaj: „Zdraví ostaňte!“ a oni jemu: „Pán Boh vás požehnaj!“

Mládenec chcel sa občerstviť studenou dobrou vodou Blavy, ktorá vyteká okolo Dobrej Vody na troch miestach, na jednom tuto, na druhom zpod kostola a na treťom za mestečkom k západu, čistými, zdravými a hojnými prameňmi, ako by nových síl vlievala do ľudu, ktorý ju píjava, ktorý sa ňou občerstvuje k prácam. Pri prameni, kde náš pútnik sedel, stoja i s jednej i s druhej strany dve a dve staré lipy: pod nimi z hĺbky vyviera v perlo-kryštáloch voda... V pohnutí mysle vzchopil sa mládenec a, jako by túžbou svojou nesený bol býval, stál už pred velebným Hollým, nie s takou rozpálenou tvárou, nie s takými iskriacimi očami, ako inde bolo ho vídať —“

Študent slovenský stál teda pred Jánom Hollým. My nepozastavíme sa nad preveličením niektorého výrazu jeho, veď písal pod dojmom Hollého zjavu, so závratom v mladej hlave, a iste bál sa primálo povedať o zbožňovanom básnikovi slovenskej mládeže štyridsiatych rokov (XIX. stoletia).

Stál pred Hollým „nie s takými iskriacimi očami, ako inde bolo ho vídať, lež ako by sa mu tichý obdiv anjela národného bol rozlial po tvári — hľadel na pokojnú, tichú tvár starca v chráme Tatry božskom sťa sokola zošediveleho; prizeral sa do usmievajúcich očí, jako by duša jeho tú nevinnosť a božskosť speva báječného, ktorá z nich žiarila, túžila vssať do seba; načúval duchom chtivým, napnutým, chtiacim každým slovom muža rozplameniť zápal svoj, každým sa povzniesť hor, ako On, ktorý posvätil sa božskosti a rodu, napájal dušu svoju krásami i nádejami; ako prechoval v nej slávu roda svojho, i jako prevaril v nadšenom duchu veľkosť jeho; jako potom zaspieval, aby zapálil junákov Tatry...; ako On i dnes žije s národom tým, ktorého minulosť i prítomnosť si v duši zapísal a s budúcnosťou ktorého večne sa skvieť má.“

Čitateľ čaká, ako prihovorí sa mladý pútnik básnikovi, básnik čo mu odpovie; ale — nič. O tom nepíše. Ešte v Maduniciach, r. 1842, takto navštívil Hollého mladý ruský cestovateľ, potom professor slovanskej filologie na universite charkovskej a až do roku 1880 na petro-

hradskej, I. I. Sreznievskij, a v liste k svojej matke (v Slovenských Pohľadoch 1894. str. 116 sl.) utešene opísal rozhovor svoj s básnikom *Svätopluka*. Z opisu Sreznievskeho k známostiam našim o Hollom pribudla veľmi vzácna črta. Náš študent slovenský len prizeral sa velebnému starcovi, len ho načúval, a čo videl a počul, to zavrel do svojej duše. Odchádzajúc, „sto ráz sa zastavil a sto ráz nad Dobrou Vodou obzrel, až konečne za horou zašiel.“

Šk.

Z prvotín Jána Bottu.

Slovenská študujúca mládež v Levoči roku 1846 spisovala si zábavník „Život“. Botto, vtedy tiež v Levoči študujúci, vpísal túto svoju báseň v máji (1846) do Zábavnej Prílohy tohoto *Života*.

Dva hroby.

1.

Za horami, za vodami tiahne sa dolinka,
V tej dolinke zelenuškej je malá dedinka,
V tej dedinke malíčičkej biely domček stojí,
V tom domčeku Janík bystrý na vojnu sa strojí.
„Načo berieš do ručičky ligotnú šabličku,
Načo kladieš biely kantár na hlavu koníčku?
Či ma azdaj chceš zanechať, môj drahý Janíček?
Či nač ti je tá šablička aj vraný koníček?“
„Oj, mať moja, oj, mať moja, idem ja za horu,
Idem ta za sivú horu, k bratom do táboru!“
„Či ma aj ty už opustíš, môj syn premilený,
Na moje dni staré, biedne, v takomto súžení?
Či som ťa ja nato horko-ťažko vychovala,
Aby tvoje krásno telo v kusy dorúbali?
Aby tvoje biele prsia Turci dopichali?
Aby ti tú hlávku zlatú guľa roztrieskala?“
„Keď mi Turci krásno telo dorúbu šabľami:
Bratia drahí mi obviažu rany zástavami.
Keď mi prsia dopichajú, hlávku roztrieskajú,
Delá slávnu pohrabnú mi pieseň zaspievajú.
Umrem za vlasť, i za národ slávne ak hrdina
A spomínať bude večne svet ten svojho syna!
A ak sa ja nazpäť vrátim zo slávneho boja,
Budeš sa ty zo mňa tešiť, drahá matka moja.“

2.

Tuho jeleň beží v zelenom hájičku,
Ešte tuhšie Janík na vranom koníčku.
Bystro lastovička lieta po výšine,

Bystrejšie si šuhaj letí po doline.
Rýchle letí vetrík nad borovú horu,
Ešte rýchlejšie však Janík do táboru.
Oj, ta do táboru, kde bratia bojujú,
Kde šable blýskajú, kde delá hurtujú.
V tú stranu vystiera koník si nožičky,
Kde sa ohlášajú zelené hájičky.
„Zelené hájičky, čože tak duduiete?
Prečože tak smutno sa ohlasujete?
Či to už pohrabné pesničky spievate,
Keď sa to na bratov pobitých dívate? —
Ej, čo by ste ešte pohrabné spievaly,
Veď ešte len teraz žiť sme započali!
Keďby za zelena pšeničku mať žali,
Načo by ju boli v čiernu zem zasiali?
Ešte sa náš život len začína rodiť,
A už by mu malo slniečko zachodiť?!
Hej, vranko môj bystrý, poskakujže z chuti,
Bo sa mi hlavička plamenná pomúti!
Oj, pomúti sa mi! oj, na prášok zhorí,
Ak chytro neletíš čez tie tmavé hory!"
Oj, tam za pustými sivými horami,
Tam šíra dolina, zakrytá chmárami.
K týmto chmáram letí Janík rozpálený,
Až sa mu koníček vetronohý pení.
V tých šedivých chmárach Janíček sa ztratí,
Oj, tam sa už teší v bratrskom objatí.

3.

Matka chodí za dedinku na vŕšok zelený,
A pozerá, kade cválal jej syn premilený.
A pozerá do doliny okom sokolovým,
Lež dolina je zastretá oblakom dymovým.
„Oj, synček môj premilený! oj, synček môj zlatý,
Už ti telo dorúbali tí Turci prekliati!"
V druhé ráno vyšla matka na vŕšek zelený,
Hľadí — až sa všetko pred ňou dookola mení,
A pozerá do doliny okom sokolovým:
Už sa blyští tá dolina bleskom plameňovým.
„Oj, synček môj premilený! oj, synček môj zlatý,
Už ti prsia dopichali tí Turci prekliati!" —
Na tretí deň vyšla matka na vŕšek zelený,
Preľaknutá a zbľadnutá vo veľkom trápení,
A pozerá do doliny, kde delá hurtujú:
Už sa po nej čierne chmáry všade rozťahujú.
„Oj, synček môj premilený, oj, synček môj zlatý,
Už ti hlávku rozstrieľali tí Turci prekliati!"
A v tom matka rozžialená na vŕšku zamdlela,
Ni diel viacej nepočula, ni chmár nevidela.

4.

V cintorine tmavom na východnej strane,
Oj, stoja dva hroby novo nasypané.
Z nich, z krvavej zeme, je jeden vysoký
A tam pod ním leží Janík černooký.
Konča hlavičky mu rozmarín zelený
A konča nožičiek javor zasadený.
Pri druhom je hrobe vŕba zasadená
A v tom hrobe leží matka premilená.
Na javor zelený orlovia sadajú
A na ňom tak žiale svoje vylievajú,
A na ten rozmarín bieluške hrdličky,
Tam vždy vylievajú horúce slzičky.
Pod zelený javor bratia chodievajú,
Tam drahého brata horko plakávajú,
Oj, a k rozmarínu bieluške dievčičky,
Za Janíkom krásnym tam ronia slzičky.
A ten druhý hrob len dáždiček polieva,
Len z neba mesiačik bľadý ho sušieva.

Syn minulosti.

Za červeným morom, za tisíc vodami
Kamenná cestička pomedzi horami —
Ďaleká, široká — ktože po nej chodí?
Ej, chodí syn veľký slávy a svobody!
Ha, tu letí na strašných ohnivých potvorách,
Hrmot plaší divú zver po tých pustých horách.
Oheň ich pretrháva ponad ne oblaky
A striasa celým svetom sťa perún nejaký.
Svet sa naň díva, jeho obdivuje,
So strachom prísne poslúcha rozkazy,
Pred ním sa kloní, slávu rozširuje,
On hrdo letí — pred ním sa zlosť plazí.
Cesta je hladká, ako len dlaň dáka,
Len niekde trčí rozváľané skáľa.
Lež aj to zmele v priepasť sa,
Keď ho tie blesky hrmotné prepáľa.
A, ľaľa, tamto! čože to za kladu?
Ktože ju to smel na cestu zahodiť?
Ej, veď zlí slávnym vždy úklady kladú,
Lež tým len seba ničia, im ver nesmú škodiť.
Ale veď to vyzerá sťa človek vystretý —
Beda ti, človiečik, hrdina priletí!
Lež čo si to tam ľahol? vari je bez ducha?
Ach, nie, veď mu v prázdnych prsiach vše srdce zabúcha.
Vstaň, vstaňže, pre Boha, ak ti život milý.

Ak máš v tých chladných žilách ešte kúštik sily,
Hor sa! hor! bo zhynieš pred jeho bleskami,
Rozšliapne sťa hnusnú mrcinu nohami.
Ej, či na ceste druhým tu chceš ležať?
Či chceš zo seba svetu smiechy strojiť?
Či už viac nechceš cestou ľudstva bežať,
Len s čiernou zemou za živa sa spojiť?
Nešťastný, kto ťa mal! — kto ťa sem uložil?
Oj, či od mlady tu hynieš, čiže si niekdy žil?
Ak si hynul, čože ti tie prsia nezhnily?
A ten tvoj prach ničomný vetry neschytily?
Ak si žil, čože len tu ležíš pod nohami
Taký mladý, zdravý, s silnými rukami?
Čiže chceš na tom svete len miesto zastaviť?
Ej, kto na ňom chce chodiť, musí sa namáhať.
Vstávajže, vstávaj, pre Boha živého!
Veď sa všetko už trasie od hurtu hrozného. —
Skaliská sa pukajú, oblaky práskajú
A šuhaja plameňmi potvory šibajú.
Lež ten údom nepohne, ako mŕtva skala,
Čo jej tá ruka Božia života nedala.
Aj! už sa zem pohýna, už i šuhaj vstáva,
Prsia mu doškriabané, hlávka mu krvavá!
Nič to zato, obmyje ju studená vodička
A slzami sladkými zastrábi sestrička.

Víchre husté lesy praskom prebíjajú,
Ej, kto života nemá, hromy mu ho dajú!

»Život« 1846/7.

Chalupkova pieseň „Dievčina zo mlyna".

V 1. tohoročnom čísle Slovenských Pohľadov vyšla po prvý raz pieseň Sama Chalupku: *Dievčina zo mlyna*. Na rukopise básnikovom je doloženo: „Dľa podobnej českej piesne Trojanovej." Keby mi Trojanova pieseň bola bývala známa, bol by som ju dal vytlačiť spolu s Chalupkovým textom, aby sa videlo, čo náš básnik prevzal a čo dal svojho. Od tých čias pieseň česká prišla mi pod ruku; je nasledujúca:

Já jsem hezké děvče z mlejna,
  Všem hochům se líbím,
Ale moje mladé srdce
  Žádnému neslíbím;
Z Tábora i ze Chrudima,
  Z Čáslavi a Písku
Přicházejí námluvníci
  Až za naši vísku;

Já jsem hezké děvče z mlejna,
Všem hochům se líbím,
Ale moje mladé srdce
Žádnému neslíbím.

Jeden ústa obdivuje,
Druhý chválí oči,
A třetí se po mé nožce
Jako holub točí.
Čtvrtý se ptá pana otce,
Co as chystá pro mne,
Pátý se ptá paní mámy,
Jak jsem správná v domě.
Já jsem hezké děvče z mlejna,
Všem hochům se líbím,
Ale moje mladé srdce
Žádnému neslíbím.

Deset jich po celém mlejně
Po mých ctnostech bádá,
Ale žáden se mne neptá:
Mám-li já ho ráda;
Přijďte, milí hoši, přijďte
Z celé české země,
Dostanete pěkný, prázdný
Košíček ode mně:
Já jsem hezké děvče z mlejna,
Všem hochům se líbím.
Ale moje mladé srdce
Žádnému neslíbím.

K vôli pohodlnejšiemu porovnaniu ešte raz dávame tu i pieseň Chalupkovu.

Ja som šváruo dievča z mlyna,
Šuhajom sa páčim;
Ale ja ver žiadnemu z nich
Rúčky dať neráčim.

Z Bystrice i zo Zvolena,
Z Brezna i z Krupiny
Ide šuhaj za šuhajom
Do našej dediny.

Jeden bielu tvár mi chváli,
Druhý čierne oči,
A tretí sa ako holub
Okolo mňa točí.

Darmo vy, šuhaji, darmo
Na mňa nazeráte,
Už vy v tom lehotskom mlyne
Kôš hotový máte.

Ja som švárno dievča z mlyna,
Šuhajom sa páčim:
Ale ja ver žiadnemu z nich
Rúčky dať neráčim.

Mám ja rada voľakoho,
Ale ho nezjavím:
Ten bude môj, len s tým sa ja
Pred oltár postavím.

Ako vidno, Chalupka prevzal z Trojana skoro všetko, ale formálna zmena, lahoda slova a samý konec jeho piesne, ktorým celá dostáva iný, jasnejší smysel, oprávňuje nás k zachovaniu Chalupkovho textu.

„Strýček Váňa“. Tak preložili do češtiny dráma A. P. Čechova, nazvané v ruskej pôvodine „Дядя Ваня“ (Ďaďa Vaňa). Podľa svojich milých rozprávok Anton Čechov známy je i u nás, preto zaznačíme, aký úspech mala táto jeho dramatická práca v Prahe.

Divadelný kritik Národních Listov, ostroumný Jozef Kuffner, písal po prvom predstavení *Strýčka Váňu* (22. apríla) v Národnom divadle:

„Poprvé jsme poznali Čechova před lety jednoaktovkou „Námluvy“. Byla to podivná veselohra. Někdo na jevišti trpěl, svíjel se bolestí a celý dům se smál. A jak se nesmáti! Ženich přijde na námluvy a sotva se posadí na pohovku, začne skomírat a naříkat na svůj žaludek. Bylo to tak proti všem pravidlům estetiky a přece zas tak pravdivé a silné. Nebylo lze odolati. Jmeno autora nemělo tenkrát ještě dnešní svůj zvuk. A tak se na originelní kousek pozapomnělo. Dnes ovšem poznáváme už mistra. Je nevyrovnatelný malíř života, jeho tragiky i komiky, jeho věčně se vlekoucí jednotvárnosti i jeho poesie. Konečně jednou poeta, který se neleká všednosti, kouzelník, který rudu ledabylé každodennosti na stkvoucí se zlato dovede obracet. Jde o historii několika dobrých lidiček, které osud zavál z města na venkovský statek někam hluboko do gubernie, daleko ode všech kulturních styků, kde uprostřed primitivního okolí jsou zcela na sebe poukázáni. Několik starochů, dva zralejší muži, dvě mladší ženy tráví tu vedle sebe nudný den za dnem, konají svoji nezbytnou denní povinnost a protože každý podle své povahy či vychování má nějakou potřebu ducha či srdce, jíž v daných okolnostech nemůže ukojiti, jsou všichni mrzuti, podrážděni, strpčují si navzájem pobyt, pokládá jeden druhého za příčinu svého neštěstí, nenávidí se navzájem a jsou dokonale nešťastni. Společné ovzduší je už nesnesitelno. Dobří lidé už už se obracejí v šelmy, zmítané nízkými chtíči. Nescházi mnoho, aby vše zakončilo zločinem, shroucením, rozvratem. I na jakýsi výbuch dochází. Strýc Váňa skutečně střelil po svém švakru, jejž za příčinu ztraceného svého života pokládá. Na štěstí netrafil Alexandra Vladimiroviče. Příčiny hrozného duševního stavu jsou ovšem jinde. Ale výboj

elektřiny působí úlevou! Zableskne se, blesk osvítil krajinu a hle, jak se náhle očistil vzduch! Poloha je vyjasněna, dobří lidé se vzpamatovali, našli se zase, rozeznává každý svoji mravní povinnost a posilněn vrací se k těžkému údělu života...

Jaký obraz, dojemný, plný životní hloubky! Co se jiní nahledají, nalopotí, aby se přiblížili zajímavosti života! Co se navymýšlejí, nakombinují, aby se zdáli zajímavými, hlubokými! A tu je autor, jenž každodenní povrch současného života prostě obrátí na vrch a pod ním, hle, jaké závratné hloubky našemu zraku odkrývá!

Tu je takové všední dopoledne venku na statku. Domácí lidičky scházejí se venku kolem lavičky před dáčou. Nudí se všichni, vrčí na sebe, přicházejí a odcházejí, mluví v nedbalých, sotva dopovězených větách, pouhé úryvky myšlenek, jak to už chodí v takovém životě, který se denně opakuje mezi lidmi, kteří žijí pod jednou střechou a nepotřebují se tuze po sobě ohlížeti. Ale už je vám jasna situace a cítíte to dusno mravní, ve kterém strádají nedostatkem lepšího proudění čerstvého společenského vzduchu ty nevinné bytosti! A to je nejzajímavější: situace všech těch bez viny hynoucích lidiček je vlastně směšna. Směšný je ten Alexandr Vladimirovič, jenž nejapnou malomocí svého stáří se všem zprotivuje. Směšná Jelena Andrejevna nikoho svou věrností neblažící, směšný strýc Váňa, jenž obětoval svůj život, ač o jeho život nikdo nestál, jako teď nabízí svoji lásku, o kterou také nikdo nestojí. Směšný Michail Lvovič se svojí hlodavou intelligencí, jíž sama sebe užírá. Občas hlasitě se zasmějete, jak je to všecko trefné, že se věci v životě vskutku často tak samy od sebe na hlavu staví, jak je to všecko tak dokonale zbrklé a zase tak řezavě bolestné. A v tom je právě umění autora tak nevystižno, jak tu komiku tragiky životné dovede tak zřetelně, tak lehce a samozřejmě do světla stavět. Hra je naveskrz ruská, jak se při ruském autoru té bezprostřednosti nazírání takřka samo rozumí, je v ději, v postavách i výrazu takřka etnografická...

Jediná postava té dojemné zábavné hry není směšná a tou je Soňa Alexandrovna, tichá trpitelka, nehezká tváří a krásná duší, jež od nikoho milována, ale sama v lásce se rozplývající, stává se pravou vykupitelkou z té mravní trýzně. Ona přivádí světlo a spásu do zmatku srdcí a uvádí na pravou cestu duše zbloudilé z cesty. Strýce Váňu přistihli na konec s lahvičkou morfia v kapse. Víte, nač ji schoval. Nechce ji vydat, Soně ji poslušně vydá.

— Žij, strýčku Váňo, žij a trp! domlouvá mu malá spasitelka. Budeme trpět spolu. Budeme spolu pracovat pro blaho jiných a až přijde smrt, odevzdáme se svému odpočinku. A ten, věř, bude tak sladký...

Čistě ruský závěrečný akkord, jehož čistotě zvuku a povznášející síle mravní nevyrovná se tak hned kterýkoli závěrečný effekt západnických mistrů dramatiky.

Tak se jeví hra A. P. Čechova jako klassický vzorek realistného modernismu na jevišti. Životností svých odstínů kresebných

předstihuje daleko vyhlášený západnický modernism. Tu nic není mlhavého, nic tápajícího, nic uměle podkládaného, všecko prostě jasné, všecko všedně životné a přece — poetické. Vedle těch lidiček tak nehledaně mluvících i jednajících jsou postavy Ibsenovy a Hauptmannovy pouhé loutky, ustrojené vědomě za určitým záměrem, odříkávající našeptané, předem odměřené a přiostřené rozmluvy. Pravda, mnoho se v kuse mluví a provozuje, co se nesrovnává s pravidly bežné divadelní techniky. Jsou chvíle, kdy byste chtěli z kůže vyletět, protože vaše zvědavost jedním směrem je už ukojena a jiným snad předčasně ku předu se rozbíhá, ale v nejbližší chvíli ochotně se pokoříte básníkově svévoli, jenž nějaký požadavek scénické praxe obětoval svému líčitelskému mistrovství."

Literatúra a umenie.

Rukoväť spisovnej reči slovenskej. V Slovenských Pohľadoch sme boli oznámili, že sa tlačí a onedlho vyjde „Rukoväť slovenského pravopisu". Okolnosti zapríčinily, že namiesto pravopisnej rukoväti vyjde praktická knižka pod výš uvedeným záhlavím, ktorá obsahovať bude v sebe i pravopis i mluvnicu. Z mluvnice všetky podstatné veci. Rukoväť spisovnej reči slovenskej vyjde s istotou ešte tohoto leta. O zásadách, na ktorých je založená, podáme v budúcom čísle Slov. Pohľadov obšírnu rozpravu od jej pôvodcu.

Kratochwílné Zpěwy, pro Mládež rolnjckau skládal Giřj Rohoni, roku 1802. W Pešti, wytištěné v J. M. Trattner z Petróze. 1829. Str. 112, m. 16°.

V auguste 1827 Šafárik písal z Nového Sadu Kollárovi do Pešti: „Tyto písně, které zde přikládám, složil P. Rohonyi Hložanský, a chce je tiskem na světlo vydati. Poslal mi je tedy už před dávným časem, s tú žádostí, abych je přehlédnul, opravil a vydal. Co se opravení týče, tu sem já věru nic neučinil, poněváč nevím, jakým principium se při tom říditi mám, či pravidly řeči biblické, či těmi od nás uloženými [1]). Vydati jich ještě mnohem méně mohu. Posílám je tedy Vám, a porúčím Vaší péči. Jestliby sme nějakú slovenskú Matici zaraziti mohli, (ale bez jména a těch formálností) tedy by je ona mohla tisknúti dáti. Nenajde-li se nijaký nakladatel pro tyto písně: račte mi je, s kratičkým listem pro p. Rohonyiho, nazpět poslati — jak se rozumí, časem svým." [2])

[1]) Šafárik bol sa totiž dorozumel s Kollárom o *pravopisebnosti*, v ktorej pripravovali sa vydávať knihy pre Slovákov. V tej veci na príklad vo februári 1823 Šafárik písal Kollárovi: »Za základ budiž česká pravopisebnost vzata. V čem se slovenčina od češtiny dělí, to všudy vyznačeno buď! Na př. česká *víra* u Slováků: *viera* (nikoli *vjera*, nebo *j* znamením dlouhého *í* přestati musí). Či snad myslíte: *vgera?* Ale staří Čech. psávali: *viera*, etc. Tak všudy: rieka, bielý, etc.« Pre titul slovenských národných piesní, ktoré spolu vtedy išli vydávať, v tomto liste Šafárik radil: „*Slovenskie svetskie piesně*". (Časopis Českého Musea 1873, str. 134.)

[2]) ČČM 1874, str. 296.

Tieto Rohoňove piesne, nazvané *Kratochwilné Zpěwy*, vyšly potom v Pešti o dva roky (1829). Vo výtečnej rozprave Šafárikovho vnuka, prof. Konstantína Jirečka, „*P. J. Šafařík mezi Jihoslovany,*“ ktorá je skladom vzácnych vedomostí literárno-historických, titul je len približne udaný: *Kratochvílné písně pro mládež.* Z toho súdim, že nemá úplného titulu knižtičky ani Jungmann, na ktorého odvoláva sa Jireček. (Nie mi je pri ruke druhé vydanie Jungmannovej Historie literatury.) I rok vydania Jireček má 1831, nie 1829.

Na základe Šafárikových listov K. Jireček spomína týchto Rohoňovcov: „Jiří Rohonyi, farář v Hložanech v Báčské stolici († r. 1831 jako senior), a stejnomenný syn jeho, který psal básně, učitel tamtéž, Jan Rohonyi, farář v Kulpíně“... Skladateľom Kratochwílných Zpěwow bol, dľa K. Jirečka, mladší Jiří Rohoň; ale rok 1802 v titule knižtičky nezdá sa potvrdzovať túto mienku. A ktorý z nich dvoch spísal verše, nazvané „Chvála Slováků“ a začínajúce sa:

Náš národ slovenský jestiť starobylý,
Nebo za Homéra již Slováci byli,
Homerus pak živ byl za časn Mojžiše
A tak mnoho sto lét pred příštím Ježiše. [1])

Túto *Chválu Slováků* vytlačil Ján Csaplovics roku 1822 v *Slovenských Veršoch* s poznamenaním: „Této werše psal w banské Štiawnicy tehdegšy študent Georg Rohon, z Turčanské stolicy pochodjcy, a witlačiti gich dal štiawnicky meštan Stephan Bobek.“ Ale ktorý to bol z dvúch Rohoňovcov, otec, či syn? Nevedel by povedať pán V. Rohoň, professor medicínskej fakulty na pražskej universite a potomok tejto dolnozemskej vetve turčianskych Rohoňovcov?

Kratochwílné Zpěwy sú klapancie, skladateľ nemal poetického nadania; cena knižtičky je historická. [2]) Vo veršoch knižtičky, „Ozwuk Turčana wzdáleného k swým Kraganům“, v ktorých vypisuje sa história Turčianskej stolice, po vypočítaní latinských škôl v Martine, Sučanoch, Necpaloch, v Ivančinej, stojí i toto:

Až po dnes Turčané
  Uměnj milugj,
Z čehož ge kragané
  Maudřj wychwalugj.

To ge wšak nedulm
  Mrawnjho přjčina
W Turci, že při pluhu
  Znége latinčina.

Šk.

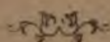
[1]) Keď takýmto spôsobom popripomínal historiu Slovakov (vlastne rozumie: Slovanov), v záverku hovorí:

Tot jsem chtel na krátce o Slovácich říci,
Neb je chce tupiti století bežící.

[2]) Ja dostal som »Kratochwílné Zpěwy« od pána Pavla Valtíniho.

Rok 1901. Sošit 6.

Slovenské Pohľady.

Ján Jiskra na Slovensku.

Nákres dejepisný. Podáva *Julius Botto.*

O Žigmundovi, kráľovi uhorskom, českom a cisárovi nemeckom, napísal súveký Eneáš Sylvius, ktorý osobne dobre ho poznal, že bol postavy výtečnej, mal oči jasné, čelo priestranné, líca červenejúce sa jemne, bradu dlhú a hustú; chcel duchom veľkým všelijaké veci previesť, ale nestále; rád žartoval, víno pil, za ženami bláznil sa, cudzoložstvá tisíceré spáchal, nahneval sa snadno, ale snadno dal sa aj utíšiť; peniaze nevaroval, ba márnotratne rozhadzoval, sľuboval viac ako vyplnil a klamal často. Keď bol v Ríme u pápeža Eúgenia, povedal tomuto: ‚Najsvätejší otče, v troch veciach sa snášame a nesnášame: ty ráno spávaš, ja včas ráno vstávam; ty vodu piješ, ja víno, ty žien varuješ sa, ja lietam za nimi. Ale v tom shodujeme sa: ty štedre rozdávaš cirkevné poklady a i ja si nič nenechávam, ty máš naničhodné ruky, ja nohy, ty kazíš cirkev a ja svätú ríšu.‘ Takéhoto panovníka malo Uhorsko za 51, Nemecko za 28, Česko nominálne za 18, skutočne za značne menej rokov. Ale najlepšie charakterisuje jeho povahu vierolomstvo na Jánovi Husovi spáchané.

Jeho nástupcom na uhorskom a českom tróne stal sa jeho zať Albert, kovaný, tvrdý Nemec, muž ináče povahy usadlej a váženej, ktorá ho viac k prísnosti a menej k žartom viedla. Bol to človek nielen spravedlivý, ale i dobrotivý; ale nie vľúdny, ani prívetivý, a preto u svojich poddaných neobľúbený. Jeho domáca poctivosť, mravná zachovalosť, udatnosť boly všeobecne známymi, no nemohly mu získať sŕdc poddaných, keďže česky a reči v Uhorsku srozumiteľnej naučiť sa a hovoriť ani za potrebné nedržal.

V ohľade náboženskom a cirkevnom bol ideám pokroku a reformy priaznivý, ba považoval reformy za jediný a najlepší prostriedok proti vzmáhaniu sa toho ducha, ktorý v Česku cirkvi záhubou hrozil; ba áno, chválil sa i tým, že v jeho rakúskych zemiach husitismus len preto nenašiel prívržencov, že o reformáciu sám všemožne sa staral. Ale jeho nenávisť proti „kacírom“ bola bezohľadná a len jeho poctivosť a stálosť v sľuboch mohla byť zárukou, že jestli zaviaže sa uznať práva kališníkov, že sa tejto zaviazanosti i držať bude. Ostatne panoval tento panovník za krátko: od decembra roku 1437 do oktobra roku 1439, umrúc na červienku dňa 27. oktobra v Nesmíle.

Panovanie Albertovo v Uhorsku bolo i pre národné antipatie nesnadné. Súc i kráľom českým a rímskym, meškal často za dlhší čas mimo Uhorska, preto povstaly tu už vtedy národnostné trenice. Už na počiatku roku 1439 písali mu z Uhorska, že jestli čo najskôr nepríde, že všetkých Nemcov vyženú odtiaľto. Ba z jednoho onodobného listu vidno, že 21. júna 1439 Nemcov v Budíne poshadzovali zo všetkých úradov a z krajiny vyhnali a to v prítomnosti samého kráľa Alberta. Eneáš Sylvius píše o tejto udalosti nasledovne: „Odrazu povstal náramný hluk proti Nemcom. Uhrovia, chytiac sa zbrane, behali po meste a kdekoľvek Nemca zachytili, zabili ho, drancujúc a vylamujúc i kupecké domy. Nemci mali tedy z toho veľký strach. Naľakaný kráľ ukryl sa na hrade budínskom, robiac výčitky kráľovnej, že ho tak zaviedla. Vraždenie a lúpenie Nemcov trvalo za viac hodín. Konečne osmelil sa Ladislav Gara a jazdiac po meste, mnohými prosbami utíšil ľud, bo pre driečnosť a zásluhy bol veľmi obľúbený. Potom žiadali Uhrovia, aby krajina bola proti Turkom, ktorí ju hubili, bránená. Albert pristal na to a osvedčil sa, že zavolá na pomoc kniežatá nemecké a iných kresťanov. Ale Uhrovia hovorili mu, že majú k tomu dosť sily a že k tomu nepotrebujú len poriadok a hlavu a že jestli kráľ do boja pôjde, tak bude jedno i druhé a nebude treba volať cudzincov, keď domáci to vykonajú. Stalo sa to z obavy, aby sa Nemci v Uhorsku veľmi nevzmohli. Alžbeta, manželka Albertova, držala s Uhrami, majúc z toho velikú radosť, že ju Uhrovia viac ctili ako jej muža za jedno preto, že znala ich reč i dedičkou bola. Alberta ale prijali len preto, že bol jej mužom, ale nemilovali ho, že bol Nemec a ich reči sa nenaučil. Okrem toho Alžbeta bola veľmi ľstivá, mala v ženskom tele ducha mužného, svojho muža vodila, kde chcela. Naviedla ho tedy, že urobil tak, ako to Uhrovia mať chceli.

V testamente svojom dňa 23. oktobra podpísanom poručil a naložil, aby Rakúsko, Česko a Uhorsko ostalo v jednej ruke, prvý a zajímavý to pokus organisácie štátu rakúskeho vôbec.

Po smrti kráľa Alberta úsilne snažila sa jeho vdova podržať vládu i nad Uhorskom i nad inými krajinami. Pritom nebolo bez obáv, bo niektoré čiastky ríše už odpadávaly od nej. Rakúšania uzavreli, že jestli tehotná kráľovna porodí dcéru, vladárom Rakúska stane sa Fridrich; jestli syna, nuž toho nech vychováva vo Viedni Fridrich. Stavy katolícke Čiech a Moravy uzavrely nerobiť poriadkov strany následníctva vo vladárstve, a'e kališníci, a tí boli vo väčšine, uzavreli v shromaždení melníckom povolať Kazimíra, brata kráľa poľského, na trón český.

Snem stavov uhorských sišiel sa počiatkom januára 1440 v Budíne, na ktorom uzavreno bolo odporúčať ovdovelej Alžbete, aby vydala sa za kráľa poľského Vladislava, ktorého si i Uhorsko za kráľa vyvolí a ktorý svojím vlivom nielen Česko utíši, ale i Uhorsko pred Turkom zachráni. Okolnosti boly také trápne a desiace, že aj alliancia česko-poľská, tedy slovanská, ktorú po smrti Žigmunda stavy Uhorska zavrhly, teraz zdala sa byť výhodnou a preto súrnou. Ale Alžbeta, nie z tej príčiny, že manželstvo medzi šestnásťročným

mladíkom a tridsaťročnou ženskou nemôže byť vydarené, ale z obavy, že utratí moc a vládu nad Uhorskom a Českom, dala odpoveď zápornú. Na dôrazné naliehanie stavov uhorských privolila pozdejšie ku sňatku a už 18. jan. išlo vyslanstvo do Krakova oznámiť Vladislavovi, že ho Uhrovia pod nasledujúcimi podmienkami za kráľa vyvolili: Vladislav prinavráti bez náhrady Poľsku zastavené spišské mestá, vezme si za manželku Alžbetu, ktorá keď od Alberta porodí syna, tento stane sa kráľom českým; uhorským v tom páde, jestli by s Vladislavom nemala mužského potomka. Syn Albertov stane sa kráľom českým hneď, uhorským len po smrti Vladislava. Jestli by Alžbeta od Alberta porodila dcéru, všetky krajiny budú náležať Vladislavovi a jeho synom, ktorí postarajú sa o slušnú výbavu a zaopatrenie dcér Alžbety a budú povinní zaštítiť Uhorsko, zvlášte proti Turkom, i s poľskou pomocou.

Posolstvo uhorské prišlo do Krakova koncom januára; dňa 21. februára Alžbeta dala korunu uhorskú kroz Helenu Kottanerovú s Vyšehradu do Komárna potajomne preniesť a keď 22. februára porodila syna a kroz arcibiskupa Dionýsa Széchyho pokrstiť dala Ladislavom, poponáhľali sa vysloviť mu svoju oddanosť: palatín Vavrinec Hédervári, prešporský gróf Štefan Rozhoň a biskup rábsky Benedikt. Hneď potom vypravila Alžbeta rýchleho posla do Krakova, aby posolstvo uhorské s Vladislavom, keďže kráľovna syna porodila, nevyjednávalo. Vzdor tomu vyslanstvo ponáhľalo sa zavŕšiť vyjednávanie s Vladislavom, ktorý v katedrále krakovskej 8. marca osvedčil sa slávnostne, že voľbu prijíma, práva Uhorska a jeho občanov v úcte držať, Uhorsko ochraňovať bude a založené spišské mestá že Uhorsku darom prinavráti. Tohto posledného sľubu ale nevyplnil, lebo o niekoľko týždňov pozdejšie založil spišské mestá biskupovi krakovskému, ktoré tedy i zatým ostaly od Uhorska odtrhnutými. V listine 8. marca vydanej osvedčil sa hotovým Alžbetu za manželku pojať, a keď by toto manželstvo bezdetným ostalo, Ladislava uznať za dediča Uhorska.

Dvaja údovia vyslanstva, Maťko Talovec a Imro Marcal, oddali Alžbete listinu v Budíne, ktorá prijala ju síce, ale nevyslovila mienky o jej obsahu. No keď Maťko Talovec osvedčil sa, že jej syna, čo by priam desaťročný bol, za kráľa neuzná, dala i jeho i Marcala uväzniť najprv v Komárne, pozdejšie v Šoprone. Obranou Komárna poverila Tomáša Széchyho, obranou Rábu Ulricha Cilského, Stolného Belehradu Mikuláša z Illoku. Snažila sa získať si i Ladislava Garu, avšak tento držal sa stranou. Keď o tomto dozvedeli sa s darmi vyslaní poslanci kráľa poľského, neoddajúc ani darov, vrátili sa do Poľska bez výsledku.

Teraz očakávala Alžbeta najatých českých válečníkov, tým cieľom, aby pod ich záštitou mohla dať korunovať svojho syna Ladislava za kráľa uhorského. No nezaháľal ani Vladislav; dňa 22. marca bol už v Kežmarku, 14. mája, práve v ten deň, v ktorý Alžbeta do Stolného Belehradu cieľom korunovania svojho syna dorazila, v Jágri. Pätnásteho mája korunoval arcibiskup ostrihomský Dionýs Széchy Ladislava Pohrobka za kráľa uhorského.

Necítiac sa v Stolnom Belehrade v bezpečnosti, Alžbeta utiahla sa teraz do Rábu, bo medzitým prišiel Vladislav do Budína, a do snemu na 29. júna svolaného prišlo mnoho prívržencov Vladislavových zo stavu magnátskeho, medzi nimi i Ján Huňad. Prišiel i Dionýs Széchy, arcibiskup ostrihomský, ktorý len nedávno Ladislava za kráľa korunoval a teraz s inými biskupmi skladal prísahu vernosti Vladislavovi. Snem vyhlásil korunovanie Ladislava Pohrobka za neplatné, a nakoľko ním stala sa chyba, hľadal odpomoženie. Dňa 15. júla bol v Stolnom Belehrade Vladislav poľský korunovaný za kráľa uhorského kroz toho istého Dionýsa Széchyho, no nie korunou svätého Štefana, bo túto mala Alžbeta v moci, ale diadémom s lebky svätého Štefana vzatým. Snem si pomohol tak, že vyslovil, že moc a platnosť kráľovskej korune dáva vôľa a súhlas vlastencov.

Nastala tedy v Uhorsku občianska vojna.

Aby svojmu synovi zachránila trón, Alžbeta chopila sa teraz prostriedkov rozhodujúcich. Zastaviac korunu uhorskú Fridrichovi rakúskemu za 60.000 dukátov, najala si za tieto peniaze výtečných válečníkov českých, postaviac na ich čelo Jána Jiskru z Brandýsa.

Jiskra, o ktorom Eneáš Sylvius napísal, že bol „vir magnificus, nostrique saeculi non parvum decus“, pochádzal z rytierskeho rodu moravského a bol roku 1431 manským pánom na Všechoviciach neďaleko Hostýna na Morave. Statky otcovské opustil Jiskra hneď za mladi a odobral sa do cudziny, a síce do Itálie, slúžiac Veneciánom proti Turkom na mori. Keď sa odtiaľ do Čiech vrátil, menoval ho kráľ Žigmund roku 1437 veliteľom táborítov, ktorých proti Turkom vypravil do Srbska a Sriemu. Táto válečná výprava plavila sa od Prešporku na Dunaji až po srbský Belehrad; za ňou brali sa aj Poliaci a Uhrovia, ktorí predtým boli dosť váhaví.

Medzi Dunajom a Savou, v Srieme, strhly sa tri tuhé bitky. Turci neboli len v tretej, ale tak silne porazení, že zo 40.000 mužov len tretina ušla. Víťazstva dobyly kresťanské vojská hlavne výdatnou pomocou válečníkov českých Jána Jiskru, Petra Komorovského a Jána Talafúsa, ktorí, rozostaviac rýchle vozy dľa spôsobu táborského v dlhom rade na dve strany, zaskočili a zatarasili nepriateľovi oba boky, za tým ale celou silou tlačiac šík turecký zpredku, rozrazili ho. No a keď ešte zatým i Uhrovia a Poliaci sviedli Turkov lsťou do osídiel a od zadku na nich vypadli, bola veľká porážka Turkov dokonaným skutkom.

Pre svoje husitské smýšľanie doteraz nenávidení Česi a Moravania stali sa natoľko populárnymi, že ani kráľ Albert neváhal brať táborítov za veľkú pláca na výpravu proti Turkom. I jeho vdova Alžbeta sverila tedy hájenie práva Ladislava Pohrobka Jiskrovi a jeho válečníkom.

Jiskru, na ten čas najvýtečnejšieho a najšťastnejšieho válečníka, vymenovala tedy Alžbeta za kapitána Zvolenského hradu a severných baňských miest uhorských. Pod týmto titulom podrobil po-

zdejšie Jiskra takmer celé Slovensko svojej správe. Na severo-západe kráľovstvom českým chránený, mohol krajom východným väčšiu pozornosť venovať, v ktorých potom vojna s malými prestávkami až do roku 1462 trvala. Zaujmúc takmer všetky pevné mestá v stolici Spišskej, Šarišskej a Aba-novozámskej, mohol za tým svoje válečné sily v Gemeri a Novohrade sústredňovať už aj z tej príčiny, bo Zvolen a baňské mestá boly najmohutnejšou oporou jeho moci. Na východe ležiace mestá boly len čiastočne jeho kapitánmi obsadené; hrad Trenčín so vsetkým, čo k nemu prislúchalo, bol v záloňu u grófa Cilského. Mesto Prešporok a väčšiu čiastku stolice mala v moci Alžbeta; pozdejšie prešiel do rúk Huňadových, ačpráve mocní grófovia pezinskí značne stenčovali jeho práva na túto stolicu. Podriadenejší zástoj hral Pankrác sväto-mikulášsky na severo-západnom Slovensku, pritom všetkom, že roku 1445 bol spolu s Országom kapitánom tohto kraja. Viac práce a ustávania dali Jiskrovi a jeho válečníkom: Jur Rozhoň a Imro Bebek z Plešivca, tiež kapitáni Horného Uhorska.

Avšak najmocnejším a najrozhodnejším odporníkom Jiskrovým bol Ján Huňad, vojvoda Sedmohradska, ktorého pre jeho rumunský pôvod zvali aj Jankul Vajdom, alebo Jankom Sibínskym. Súc kapitánom okolia za Tisou, v ktorom mu hrad Világoš i s okresom právom vlastníctva náležal, mal okrem týchto ešte aj banát sriemsky, stolicu Temešskú a srbský Belehrad v svojej moci. Okrem toho jeho privátny majetok siahal v nepretržitom rade od zámku Huňadského až po Tokaj. S takouto ohromnou majetkovou silou mohol už potom úspešne po výlučnej moci túžiť. Pri všetkej ďaleko siahajúcej moci a osobnej výtečnosti nebolo ani Jiskrovi snadnou vecou obhájiť záujmy svojho kráľa, zabezpečiť mu pokojné kraľovanie proti tak mohutnému nepriateľovi, akým bol Ján Huňad.

Jiskra rozkazoval od Prešporku až po Košice; po zaujatí Prešova a veľkej čiastky Spiša posielal svoje vojská do Gemera a Torny. Jiskrom ohroženému Kežmarku a jeho veliteľovi Perínymu poslal Vladislav Jána Čápka na pomoc. Avšak Jiskra, poraziac pri Košiciach Vladislavovo uhorsko-poľské vojsko, zaujal Kežmark, ktorý však na základe potomných úmluv ostal v rukách uhorsko-poľských. Šťastlivejšie bolo kráľovské vojsko v Gemeri: zaujmúc Rožňavu, porúbalo v nej posádku českú. V okolí Trnavy ale náhodou zjavil sa poľský válečník Tančin, ktorý toto mesto husitom vyrval.

Jiskrovi ľudia neboli ani v okolí Jágru na ten čas šťastlivými. Keď do Poľska navracajúce sa poľské pomocné vojsko v Jágri hostil biskup jágerský Šimon Rozhoň, napadol toto mesto Jiskrov kapitán Talafús, a vyplundrujúc ho, viedol do zajatia i ľvovského starostu Petra Odrovása do Košíc. Ale Rozhoň a jeho poľskí hostia prenasledovali Talafúsa. Jakub Cudar, kapitán onodský, ktorý od Ladislava k Vladislavovi preskakoval, teraz napadol Čechov tak udatne, že Talafús nielen válečnú korisť utratil, ale aj sám do zajatia padol. Plundrovanie mesta Jágru odomstil Cudar vypálením a vyplundrovaním Baňskej Štiavnice, ktorá, ako všetky baňské mestá, Alžbete vernou bola.

Tieto válečné nehody napravil hneď zatým sám Jiskra, poraziac v okolí Prešova poľských kapitánov Čajku a Komorovského a zaujmúc Brezovicu a Richnavu. Richnava bola hradom Perínyho. Pomoc z Jágra, ktorú Províny očakával, prišla pozde, a keď Rozhoň videl hrad v rukách Jiskrových, uzavrel s ním po viacerých menších potýčkach prímerie; a aby si ho získal a panstvá svoje zabezpečil od husitského plenu, dal mu svoju sestru za manželku. Jiskra prepustil na Richnave uväznených uhorských, Rozhoň českých väzňov. Poľskí zajatci ostali i ďalej uväznení, bo toto vyrovnanie nestalo sa s porozumením kráľa Vladislava. Preto veľmi trpko sťažoval si vyslanec Vladislavov Dlugoš, výtečný dejepisec poľský, na Rozhoňa.

Takéto nezdary natoľko znechutily Vladislava, že umienil si nechať Uhorsko a so svojimi Poliakmi hore Váhom navrátiť sa do Poľska. Ale jemu oddaní páni uhorskí, zbadajúc zavčas jeho zámer, pojali ho do Budína, kam hneď zatým i pápežský legát Cesarini dorazil, majúc z naloženia pápeža sriadiť výpravu proti Turkom. Najprv pričinil sa o to, aby Vladislav sišiel sa s Alžbetou a aby medzi nimi previedol vyrovnanie. Stalo sa to v druhej polovici novembra roku 1442 v Rábe. Vladislav a Alžbeta, podajúc si ruky, vyjednávali kroz Cesariniho o pokoj. Obozretný a vľúdny Vladislav urobil na Alžbetu dobrý dojem, tak že prijala od neho i dary i pozvanie na mäsopust do Budína. Ale na tretí deň po uzavrení mieru, 19. decembra umrela Alžbeta nenadále, ako sa mnohí domnievajú, otrávená kožuchami sobolovými, ktoré jej kráľ poľský daroval. No toto upodozrievanie nemalo základu, bo sám Vladislav úprimne smútil za ňou. Jiskrovci verili v otrávenie a chystali sa k pomste.

Cele osiralý triročný chlapček kráľ Ladislav Pohrobok nemal už teraz okrem Fridricha a Jiskru takmer nijakého záštitníka. Pápežskému legátovi záležalo len na výprave proti Turkom, preto nestarajúc sa o Ladislava Pohrobka, vyjednával strany vypravy s Vladislavom poľským, ako kráľom uhorským.

Ale tým ráznejšie zakročil v záujme siroty Jiskra. Hneď po smrti Alžbety uvedomil Fridricha, že ho jeho manželka, sestra Rozhoňova, ani zďaleka nepripútala k strane Rozhoňovej, poneváč i toto manželstvo len preto uzavrel, aby Ladislava výdatnejšie podporovať mohol. I Spišský hrad, ktorý bol v Rozhoňovej moci, prešiel úmluvami do správy Jiskrovej. No keď Fridrich s Vladislavom pokonal sa, uzavrel i Jiskra s Rozhoňom v spišskej Novej Vsi prímerie na ten spôsob, že v okolí Košíc, Levoče, v celom Spiši, v baňských mestách a v tej čiastke Uhorska, ktorú Alžbeta jeho správe sverila, alebo ktorú zaujal, daň on bude poberať. I na tom usniesli sa, aby na Hromnice budúceho roku poverenci Vladislavovi v Budíne, alebo v meste neďaleko Ostrihomu ležiacom, Jiskra ale a jeho plnomocníci v Ostrihome poradili sa ohľadom zakončenia občianskej vojny.

Na deň 23. apríla roku 1444 bol krajinský snem do Budína svolaný. Skôr ale bola vyššie pripomenutá porada prívržencov Vladi-

slavových v Budíne, Ladislavových v Ostrihome. Prívrženci Ladislavovi, bratia Széchyovci, Dionýs a Tomáš, Bartolomej Frangepán a Jiskra, obšírne dokazovali práva Ladislava Pohrobka na uhorskú korunu dôverníkom Vladislavovým, k nim z Budína prišlým, a obdržiac od Vladislava sprievodný list, šli aj oni na snem do Budína. Zčiastky preto, že Ladislava vo Viedeňskom Novom Meste navštívil, zčiastky že na sneme záujmy svojho kráľa rázne zastával, vypukla na sneme proti Jiskrovi taká nevoľa, že Vladislav dal ho preoblečeného tajne do Rábu kroz svojich vojakov odprevadiť, poneváč mu bolo zabitím vyhrážano. Nebol taký šťastný Pankrác mikulášsky: aby mohol lúpež legitímne prevodzovať, bol hneď na jednej, hneď na druhej strane. Ale vzbúrený ľud povešal najprv jeho spoluvinníkov, jeho ale snem odsúdil na doživotné väzenie.

Šťastný a skvelý výsledok vojenskej výpravy proti Turkom, na ktorej Uhrovia pod vedením Jána Huňada v päťmesačnom válčení dobyli šestoro víťazství, sluby tureckého sultána a Veneciánov núkaly kráľa poľského k novej vojne proti Turkom, a aby táto bez prekážky diať sa mohla, malo byť medzi Vladislavom a tútorom Ladislava, rímskym kráľom Fridrichom, na dva roky prímerie uzavreté.

Sultán Amurat, v Malej Asii vojnou zaneprázdnený, naľakajúc sa príprav uhorských, ponúkol Vladislavovi prímerie, ktoré 1. sept. roku 1444 v Segedíne na 10 rokov slávnostne bolo uzavrené.

Keď z Carihradu a od Veneciánov dochádzaly zprávy veľmi potešiteľné, legát pápežský Cesarini zo svojej moci vyhlásil prímerie za zrušené, dôvodiac, že pre obecné dobro nie je nemravnosťou nedodržať smluvy, ani vraj netreba neveriacim zachovať vieru. I Huňad, pôvodca mieru segedínskeho, dal sa zachvátiť klamlivými nádejami k vierolomstvu a radil kráľovi obnoviť vojnu. Len Poliaci a Česi odporovali, vraviac, že viera nepriateľovi daná nesmie byť rušená. Jiskra, akonáhle dozvedel sa, čo sa strojí, naskutku povolal svojich válečníkov nazpäť, nechcejúc mať účasti na zrade, a len na veľké prosby svojho švagra Rozhoňa, biskupa jagerského, vypravil aj on pod veliteľstvom Čajkovým 400 mužov.

Válečné ťaženie započalo sa 21. septembra zo Segedína a dokončilo sa 10. novembra katastrofou pri Varne, v ktorej i Vladislav život utratil a o ktorej kanonik varadínsky, magister Rogerius, napísal tie pamätné slová: „Discite mortales, non temerare fidem.“ Pred osudnou bitkou dal Amurat vytýčiť smluvu segedínsku na vysokú žŕdku pri svojom šiatri, aby sa vraj kresťania hanbili za svoju vierolomnosť.

Nešťastná táto bitka rozhodla i nad panstvom Turkov v Europe: sila kresťanstva klesla, Turkov rozšírila sa náramne; o krátky čas opanovali Carihrad, vyvrátili cisárstvo byzantínske roku 1453 a Uhorsko stonalo za 150 rokov pod jarmom tureckým.

Po smrti Vladislava poľského spravovali Uhorsko siedmi kapitáni, medzi ktorými bol i Jiskra. V lete roku 1445 vypravil snem posolstvo ku kráľovi rímskemu, aby vydal šesťročného Ladislava, ktorého už teraz celé Uhorsko uznalo za kráľa. Členami vyslanstva

boli: Mikuláš z Iloku, Dionýs Széchy, Matej z Gataloviec, Ladislav Gara, Imro Marcal, Osvald Rozhoň a Ján Jiskra. V sprievode 500 ľahkých jazdcov a 200 obrnených dorazili títo koncom septembra do Viedeňského Nového Mesta. Fridrich vyšiel deputácii až po bránu mesta v ústrety; mešťania, ktorí skvelé vyslanstvo obdivovať vyšli, nemálo zarazili sa nad tým, keď rímskeho kráľa Fridricha Mikuláš z Iloku len s koňa pozdravil.

Vyslanstvo, oznámiac Fridrichovi, že snem budínsky vyvolil Ladislava za kráľa, žiadalo, aby kráľa a korunu do Stolného Belehradu poslal. Fridrich odoprel vydať korunu z tej príčiny, poneváč je vraj Ladislav otcovským a materinským právom dedičným pánom Uhorska, je už korunovaný a tak že je druhé korunovanie zbytočné. Tohoto presvedčenia bol i Jiskra, vytýkajúc Ilockému, že druhým korunovaním chce svoju nevernosť ospravedlniť, keďže po prvom korunovaní hneď do tábora Vladislavovho prešiel. Ale väčšina nesúhlasila s návrhom Jiskrovým, preto ho aj z porád svojich vytvorila. Poslanstvo vrátilo sa tedy i bez koruny i bez kráľa, ktorého Fridrich zatým vychovával zčiastky v Novom Meste, v Schottwiene, pozdejšie v Štýrskom Hradci a v Laxenburgu.

Zatým nasledovavšie roky sú zaplnené ustavičným vyjednávaním medzi stavmi uhorskými a medzi kráľom rímskym Fridrichom strany vydania kráľa Ladislava. V decembri roku 1445 bolo síce vynesené uzavretie, aby v krajine, v ktorej i pri správe siedmich kapitánov panovala úplná anarchia, bol pokoj. No akože mohla krajina tešiť sa mieru, keď jeden zo správcov krajiny bol práve ten Pankrác, ktorého snem len nedávno pre lúpeže odsúdil na doživotné väzenie, a ktorý ako kapitán nemal nič pilnejšieho, ako svojho kollegu, spolukapitána a správcu Jiskru úkladne v Topoľčanoch napadnúť, tak že tento len zťažka ušiel rukám svojho protivníka.

Ale ani Jiskra neostal dlžníkom Pankrácovým; soberúc asi 9000 výtečných válečníkov z Moravy a zo Sliezska, obliehal s týmito Pankráca v Skalici, ktoré mesto bolo vtedy veľmi pevné. Pankrác utiekol do Stolného Belehradu, kde žaloval sa, že ho Jiskra utláča a prosil tam prítomných pánov uhorských o pomoc. Títo vzali ho pod svoju ochranu a odporúčali milosti kráľa Fridricha, ktorý mu všetko odpustil, keďže sa teraz k strane kráľa Ladislava priznával. Ale Jiskra neprestal stíhať Pankráca; až keď mu tento Topoľčany prinavrátil, mal od Jiskru pokoj.

Na sneme roku 1446 na Rákoši vydržiavanom bol za správcu Uhorska Huňad vymenovaný, a na sneme roku 1447 bolo ustanoveno, že kapitanáty majú prestať a krajina má poslúchať Huňada. Ale Jiskra nevšímnul si tohoto ustanovenia a horné stolice uhorské spravoval dľa svojho dobrozdania v záujme kráľa Ladislava ďalej. Preto nezúčastnil sa ani na výprave Huňadovej proti Turkom, ktorá roku 1448 skončila sa strašnou porážkou a zajatím Huňada na Kosove. Teraz bavieval sa veľmi často vo Viedni.

Súc toho náhľadu, že Huňad koná funkcie gubernátora bez privolenia kráľa Ladislava, Jiskra spieral sa jeho moci čo ďalej ráznejšie. Tým činom zaujal roku 1449 Nový Hrad, Sečovce a

Humenné. Liptovom vládnul Komorovský, podveliteľ Jiskrov; v Spiši, v Šariši a v stolici Aba-novozámskej rozkazovali „českí bratia, bratríkovia“, a opanujúc hrady panské, opevňovali zatým chrámy, v ktorých potom spoveď pod obojím prisluhovaná bola. Preto uzavrel snem roku 1449, aby Jiskra, ktorý sa ešte vždy kapitánom Horného Uhorska menoval, vojnou bol napadnutý. Huňad vypravil proti nemu svojho švagra Tomáša Székelya, ktorého Jiskra v Šarišskej stolici pri dedine Drieňové (Somos) tak silne napadnul a porazil, že i život i vojsko utratil. Jednu polovičku vojska srúbali Jiskrovci, druhá padla do zajatia; i tábor ukoristili Česi. Teraz vybral sa Huňad sám proti Jiskrovi, napadnúc a zaujmúc jeho pevnosť Moldavu v Tornianskej stolici. Ale povestný, za šľachetného považovaný turkobijca poškvrnil toto svoje víťazstvo ohavnou ukrutnosťou, dajúc tu zajatým válečníkom českým ruky po lakte poobtínať, nosy urezať a po jednom oku vypichnúť, na ktorý výčin ukrutnosti sa s koňa cynicky prizeral. Odtiaľto tiahol Huňad na Vígľaš a na baňské mestá, pustošiac tento kraj Ladislavov mečom a ohňom. Jiskra ponáhľal sa za ním ochrániť baňské mestá. Už mala byť rozhodná bitka pri Kremnici: v tom prišli poslovia kráľa poľského Kazimíra a vymerili bojujúcich.

V januári roku 1450 bola v Budíne pod predsedníctvom Huňada veľká porada, v ktorej uzavreno bolo umluviť s Jiskrom stále prímerie. Poverenici oboch strán držali najprv v Mezőkövesde, pozdejšie v Rimavskej Sobote porady; dohovory, na týchto vynesené, potvrdil aj krajinský snem v Pešti. Dľa týchto ostaly mestá: Košice, Levoča, Prešovo, Bardiov, Kremnica, Štiavnica, Baňská Bystrica v rukách Jiskrových; bola mu prisľúbená válečná náhrada 10.600 dukátov a za manželku sestra Huňadova.

Ale ani prímerie rimavsko-sobotské neprinavrátilo mier krajine. Jiskra nevzal si za manželku sestru Huňadovu, ani 10.600 dukátov náhrady nedostal, preto napnutosť medzi ním a Huňadom nielen že neprestávala, ale bola čo deň väčšia.

Roku 1450 Huňad uzavrel na svoju päsť s kráľom Fridrichom v Prešporku smluvu; on totiž zaviazal sa do plnoletosti kráľa nemýliť Fridricha v tútorstve nad Ladislavom a v držaní koruny. Fridrich mal i naďalej ostať v držaní miest jemu zastavených; naproti tomu Huňad mal byť na ten celý čas správcom Uhorska.

I s Turkom i s kráľom rímskym mal takto Huňad mier: mohol tedy celou mocou oboriť sa na Jiskru, ktorý za ten čas opanoval Novohradskú stolicu a postavil nad Lučencom pri múroch kláštora sv. Štefana neveľký, ale pevný hrad. K tomu spojil sa s Mikulášom z Iloku, s Garom a s inými tajnými protivníkmi Huňada. Teraz bol Jiskra taký silný, že keď Huňad povolal horno-uhorské mestá do porady, aby sa s nimi o ich obrane poradil, neopovážili sa vyslancovia miest tomuto vyzvaniu zo strachu pred Jiskrom za dosť urobiť. Táto zkúsenosť urobila na Huňada trápny dojem; uzavrel tedy vojnou napadnúť Jiskru, tiahnuc proti nemu so 16.000 mužmi. No výprava nevydarila sa; dňa 7. septembra porazili Jiskrovci Huňada pri Lučenci tak citeľne, že sa mu vojsko rozutekalo, naj-

lepší jeho podvelitelia Ján Kompoltský a Štefan Bebek z Plešivca na bojišti mrtví ostali, jágerský biskup ale padol do zajatia. Huňad spasil sa útekom, údolím Ipla.

Teraz Jiskra tiahnul do Gemera, s úmyslom dobyť pevnosť Hodejovo (Várgede). No nepodarilo sa mu do rúk dostať ani Hodejova, ani Jagra, ačpráve uväznený jagerský biskup, aby sa oslobodil, sám vyzval posádku, aby sa poddala. I Huňad obnovil čerstvými silami proti Jiskrovi vojnu, s ktorými zaujal nielen pevnosti okolo Ipla, ale i Rožňavu, Moldavu a Drienčany. Tieto posledné tak, že umelými násypmi — ostalo im meno aggeres Hunyadiani — zahatiac riečku, donútil husitského veliteľa Valgatu opustiť pozemnú pevnosť pod Drienčanmi. Odtiaľto šiel Huňad na Baňskú Bystricu, ktorá s Jiskrom držala, a zapáliac tam pevnosť husitskú, postavil a obsadil tam svojimi ľuďmi inú. Vojne urobila konec zima a válčiaci uzavreli prímerie, dľa ktorého teraz už naloženo bolo vyplatiť Jiskrovi v Rimavskej Sobote ustálených 10.600 dukátov.

Na verejné potreby, menovite, aby Jiskra horno-uhorské mestá a pevnosti z rúk svojich vypustil, uzavrel snem vyberať od každého sedenia po zlatom.

Konečne roku 1452 podarilo sa stavom uhorským Ladislava z Nového Mesta mocou vyviesť a vo Viedni uznať za pána koruny uhorskej, českej a zeme rakúskej. Od toho času bol Jiskra na dvore kráľovom. Účel bol dosiahnutý, úloha Jiskrova dokončená.

Koncom mája roku 1453 padol Carihrad; v prvej chvíli bolo po celom kresťanskom svete ohromné zdesenie, ale osobné prospechy a súkromá zášť urobily vtedajšie kresťanstvo slabým a rozorvaným. V Uhorsku zvlášte páni a preláti protivili sa Huňadovi, tento Jiskrovi. Jiskrovi totižto Ladislav daroval Spiš, čomu Huňad odporoval a jeho pokojnému držaniu prekážky do cesty staval. Osobným rozkazom potvrdil kráľ Jiskru i v moci tej, ktorú mu ešte Alžbeta bola sverila, čo nebolo Huňadovi po vôli.

V pamätnom roku 1456 Huňad porazil Turkov pomocou križiakov Kapistránových pri Srbskom Belehrade, ale hneď potom umrel i on i Kapistrán na mor, ktorí Turci priniesli. Kráľ Ladislav, chcejúc navštíviť hrad, v ktorom bol veliteľom Ladislav Huňad, prišiel a priviedol ta so sebou k posile proti Turkom silné vojsko. V sprievode kráľovom bol i Jiskra a starý Ulrich Cilský. Ale mladý Huňad len kráľa pustil do hradu; vojsko muselo ostať v podhradí. Medzi Huňadom a Cilským povstal z toho ostrý spor, ktorý skončil sa tým, že Cilský bol kroz Huňada a jeho priateľov porúbaný. Teraz kráľ nariadil, aby vojsko odobralo sa po Dunaji do Petrovaradína, a sám odišiel s Ladislavom a Matejom Huňadom do Budína.

Onedlho uvedomil Mikuláš z Iloku kráľa, že Ladislav Huňad strojí mu úklady, že ho chce tureckému sultánovi vydať a korunu uhorskú pre seba uchvátiť. Aby sa tomuto predišlo, kráľ pozval Ladislava Huňada do dvorany budínskeho hradu, kde bol pomocou Jiskrovou a Ladislava Garu i so šestnástimi pánmi zajatý a 16. marca roku 1457 skrze delegovaný súd uhorský na smrť odsúdený. Hneď potom bol sťatý, a jeho brat Matej do väzenia do Prahy poslaný.

Táto odprava zapríčinila v krajine náramné rozčulenie. V Sedmohradsku povstal ujec odpraveného, Michal Szilágyi, pustošiac statky pánov kráľovi oddaných, tak že kráľ konečne vyslal proti nemu Jiskru. Dňa 23. novembra 1457 umrel kráľ Ladislav Pohrobok v Prahe nenadále, práve keď očakával príchod svojej nevesty.

Kališ ikom, menovite Rokycanovi, bol Ladislav veľmi nepriaznivý. Chýr zvestoval, že z príležitosti jeho svadby, na ktorej mali byť prítomní kniežatá a dvaja kardináli, Ján Carvajol a Eneáš Sylvius, budú proti kališníkom prísne poriadky zavedené. Jeho náhlu smrť pripisuje tedy ešte i často dosť objektívny maďarský historik Ladislav Szalay otráveniu kroz naplašených kališníkov, bo keď vraj 21. novembra ochorel, povolali lekárov k nemu len ráno 22. novembra.

Ani Uhorsko, ani Česko neostalo dlho bez kráľa: v Uhorsku Michal Szilágyi s 20.000 vojakmi už 24. januára 1458 vyvolil za kráľa svojho sestrenca Mateja Korvína; Česi 2. marca Jura Podebradského.

Jiskra nesúhlasil s takýmito poriadkami, keďže dľa jeho náhľadu títo ináče v mnohom výteční panovníci nemali za seba práva dedičného, zákonného; chybovala im tá takzvaná legitimita. Tohoto náhľadu boli i magnáti uhorskí Mikuláš z Iloku a Ladislav Gara. Vyvolení kráľovia, dobre poznajúc moc a povahu Jiskrovu, stáli na tom, aby ho urobili neškodným; a poneváč Matej Korvín mal sa stať zaťom Podebradského, na porade v Strážnici v marci 1458 uzavrel Podebradský s plnomocníkmi Jiskrovými smluvu, dľa ktorej Jiskra mal v službe Matejovej proti Turkom bojovať.

Ale Jiskra šiel do Poľska nahovárať kráľa Kazimíra, aby ako manžel sestry Ladislava Pohrobka, teda dedičky koruny uhorskej a českej, on prijal korunu českú a uhorskú. Avšak táto myšlienka bola uskutočnená len po smrti Mateja a Jura Podebradského povolaním a vyvolením syna Kazimírovho Vladislava.

Kým Jiskra v Poľsku meškal, Matej dostal od Podebrada 500 dobre ozbrojených českých jazdcov a už v apríli vymenoval Sebastiana Rozhoňa za kapitána Horného Uhorska. Tento a biskup jagerský Ladislav Hédervári odobrali Čechom v Boršodskej stolici Vadnu a Hlohovec, a v okolí Jagra porúbali viac válečníkov českých. K nim pripojil sa pozdejšie i kapitán Blažej Maďar. Takto spojení, zaujali Myšľu a Sečovce; zatým srazili sa pri Sáros-Pataku s vojskom Aksamíta a Talafúsa. Bitku prehrali Česi. Aksamít ostal so 600 bojovníkmi mrtvý na bojišti. Talafúz utiekol šťastlive. Rozhoň a Hédervári obrátili sa teraz na sever, dobyli Šariš, Brezovicu dostali za 400 dukátov zradou. Richnavu zachránil sám Jiskra, rýchlo navrátivší sa z Poľska.

Následkom agressívneho vystupovania vypovedal i Jiskra Matejovi vojnu a znova osadil sa v svojich mestách na Slovensku. Za ním prišlo vojsko poľské. Ale v marci roku 1459 bol pričinením Mikuláša Garu za uhorského kráľa Fridrich vyvolený, následkom čoho Kazimír upustil od zámeru zaujať Uhorsko pre seba a Jiskra vstúpil do služby Fridrichovej.

Sila Jiskrova vzrástla zase v takej miere, že jeho vojaci zabiehali denne až k samým predmestiam Pešti a ich ohne bolo vídať z Budína. Matej vyjednával tedy s Fridrichom, aby Jiskra z Uhorska odstránený bol, a ani nečakajúc výsledku, sobral vojsko, ktoré najprv sveril Štefanovi Zápoľovi, potom viedol sám.

Jiskrovci bránili sa v svojich hradoch z počiatku úspešne, ale pozdejšie utratili i Košice i Spišský hrad, odkiaľ Matej Levočanom naložil, aby pomáhali Zápoľovi stavať hrad proti muráňskym Čechom.

Zčiastky pre vojenské ztraty, zčiastky preto, že Fridrich popúšťal Matejovi, umienil si Jiskra odstúpiť s dejišťa svojich činov. Vykonal to prípisom Matejovi odoslaným, v ktorom mu ponúkal i svoje služby, vojská a hrady. Matej prijal nabídnutie s najväčšou radosťou a ochotou, dajúc Jiskrovi do daru panstvá Šólmoš a Lipu, magnátstvo uhorské a 25.000 dukátov peňažitej odmeny. Tak vstúpiac do služby Matejovej, oženil sa po druhýkrát už ako starší pán s dcérou magnáta Jána Országha. Smluvu s Matejom potvrdil i snem z roku 1462.

List, ktorým sa Jiskra k Matejovi prihlásil, predstavuje ho ako veľmi zručného diplomatu, uvaľujúceho ťažké následky svojho válčenia na silu okolností; on napísal Matejovi nasledujúce: „Z počiatku bojoval som proti Uhrom z vernosti k dedičovi koruny neslušne zavrhnutému, ale poneváč pozdejšie kráľ poľský zaujal krajinu, bol som okolnosťami donútený moc svoju rozširovať a k ochrane krajiny mojej správe sverenej vynaložiť. Tak spolčil som sa s prišlými, svobodnými, drancujúcimi válečnými rotami. Musel som týmto mnohú bezuzdnosť prezreť, aby ma poslúchaly, lebo len tak som mohol víťaziť nad Poliakmi a nad tvojím otcom dvakrát, podporovaný i nevernosťou jeho prívržencov, len tak mohol som podržať zaujaté územie. Keby kráľ Ladislav žil, ostal by som i ďalej pri ňom, ale keď ho Všemohúci divným riadením neočakávane z temnice na trón povýšil, bol by nerozum, ba i ľudskosti by som sa zriecť musel, keby som medzi Uhrami zúriť neprestal a proti zjavnej vôli božej pracovať chcel; je o veľa slušnejšie uznať, čím som zaviazaný ctnostiam a zásluhám tvojho otca, duchu tvojho nespravedlive odpraveného brata, tvojmu šľachetnému smýšľaniu a tvojej zrelej, už v mladosti dosvedčenej rozvahe. Vytrvanlivosťou vykynožil si tie divé hordy, ktoré pod mojím menom a pod mojou záštitou v tvojej krajine súženie a biedu rozmnožovaly. Len ja by som ti mohol ešte vzdorovať, ale z tvojej udatnosti, z tvojho pevného charakteru predvídam tvoje skvelé víťazstvá. Znaj tedy, že som hotový moju ríšu, hrady, všetko moje imanie tvojmu plnomocníkovi oddať a seba tvojej víťaznej správe sveriť.“

Matej, pritom všetkom, že Jiskra bol prvý, ktorý „nespravedlive odpraveného Ladislava“ Huňada zmocnil sa na povel kráľa Ladislava a odobral mu meč, odpustil z vypočítavosti veľkodušne Jiskrovi a nahovoril ho slúžiť mu proti Turkom. Kde potom Jiskra bojoval, kedy a kde umrel, nik nezná.

Jiskra bol muž strednej veľkosti, načernastej pleti a červenej tváre; bol veľmi štedrý, peniaze rozhadzoval, preto ich aj poriedku

mával. Vojakov svojich natoľko miloval, že im aj svoj ostatný kúsok chleba rozdelil, a keď peňazí nebolo, podelil im svoje šaty. Bol bezsporne výtečným válečníkom, strategom a diplomatom, avšak bez náboženského a národnostného charakteru. Náboženstvom katolík, nemohol prekážať šíreniu sa husitismu ako náboženstva, bo husiti a ich velitelia boli práve jeho najlepšími vojakmi a jedine pomocou týchto mohol sa k vojenskej sláve vyšvihnúť. Vojenské úspechy, šťastné obhájenie a zachránenie Uhorska pre kráľovnu Alžbetu a jej syna kráľa Ladislava Pohrobka, víťazstvá nad Jánom Huňadom, urobily ho najvplyvnejším mužom Uhorska, ktorého slovo veľa platilo a rozhodovalo nielen v kruhu najmocnejších oligarchov uhorských, ale aj na panovníckych dvoroch kráľa rímskeho Fridricha, Ladislava Pohrobka, Jura Podebradského a Mateja Korvína. I v osobnom, i v krajinskom záujme hľadal a udržoval styky s najčelnejšími oligarchami uhorskými, ale akiste nielen nedostatok citu a smyslu pre záujmy národné, ale aj všestranná diplomatická a vojenská činnosť urobily Jiskru mužom politicky bezfarebným, momentu národného a náboženského všímajúcim si len natoľko, nakoľko tento v záujme vojenských a diplomatických úspechov vykoristený byť mohol. Súc verným, svedomitým a neohroženým prívržencom Habsburgovcov, bol politicky bezfarebným tak, ako terajšia vysoká rakúska generalita, pochádzajúca síce zväčša zo slovanskej krve, ale nepestujúca záujmov svojej národnosti.

„Hnutím husitským a vlivom Jiskrových válečníkov českých v 15. storočí v Uhrách prebudilo sa vedomie národné u Slovákov", píše Ján Gerometta v článku o náboženských pomeroch katolíckych uhorských Slovákov, uverejnenom v sborníku „Slovensko". Tvrdenie toto dôkazmi podopreť je veľmi ťažkou vecou, keďže výsledkov takéhoto národného vedomia Slovákov v tej dobe absolútne nevideť. Dr. Lad. Píč je toho náhľadu, že v tej dobe bojovali oligarchovia jedon proti druhému ako repräsentanti territoriálnych skupenín, tedy Jiskrom zastúpené Horné Uhorsko — Slovensko — proti Zátisiu, správe Huňadovej sverenému, a tak jedon territoriálny celok proti druhému; ale aký zástoj hrali, menovite nezemianski Slováci v tejto borbe, je veľmi ťažko riešiť. Uhorsko až do roku 1848 bolo štátom aristokratickým, v ktorom len zeman platil niečo, — kráľovské banské a výsadné mestá maly v tej dobe zväčša nemeckých obyvateľov, požívavších juridičné, administratívne a priemyselné exemcie. Nezeman, nemešťan bol ako „glebae adstrictus" nevoľným otrokom svojho zemského pána, jedno to, či bol národnosti maďarskej, či nemaďarskej, práve preto, že politickým faktorom v Uhorsku bol len zeman, ktorejkoľvek národnosti náležajúci, a preto Maďari v celku práve tak nemajú historie, ako jej nemajú Nemaďari, keďže historia Uhorska je borba kráľov so zemanmi za svoje záujmy a opis z týchto záujmov vyplývavších trenic a vojen.

Vývin poddanstva sedliackeho stavu kladú maďarskí historikovia do doby príchodu Maďarov do Uhorska. Sedliacka trieda, píše M.

Horváth, povstala z tých domorodých, ktorých maďarskí víťazia podmanili a k otročeniu odsúdili. Kráľ Koloman uľavnil otroctvo a nariadil, aby sluhovia zemanov dostali zeme, za ktoré mali zemanom slúžiť a istú daň platiť; tak povstali z otrokov roľníci; zemianski poddaní (conditionarii), ktorí, na základe práva užívania zeme a určenia koľkosti služieb, nachodili sa síce v stave priaznivejšom, ale práva slobodne presťahovať sa nemali. Počet takýchto poddaných rozmnožený bol pozdejšie počtom kráľovských a cirkevných svobodných sedliakov, alebo takzvaných dvorníkov, ktorí ale pozdejšie následkom vnútorných rozbrojov s kráľovskými majetkami prešli do moci súkromných zemanov a nadužitím bezuzdnej moci cele utratili svobodu, stali sa k hrude priviazanými.

Je známo, že Maďari našli v čase svojho osadenia sa v Uhorsku hlavne Slovanov a Rumunov; sedliacki poddaní povstali tedy, dľa Horvátha, hlavne z tých dvoch národov. Ale na tú otázku, ako povstali genetickí maďarskí poddaní, no a takýchto bolo až do roku 1848 v každej maďarskej dedine, pri každom zemianskom majetku hojne, nedáva Horváth odpovede. Poddanstvo uhorské je tvorbou nemecko-feudálnou, ktoré prijatím nemecko-feudálnych poriadkov na úkor inštitúcií demokraticko-slovanských zastihlo tak maďarského ako i slovenského človeka, urobilo Maďara takým otrokom, akým bol následkom feudalismu Slovák a Rumun. Kráľovská družina, válečníci, comites potrebovali k vojenským výpravám pomocníkov, ktorým od kráľa obdržané, alebo iným násilne odobraté zeme podelili a do úžitku oddali, alebo osádzali na týchže vojínov vo vojnách zajatých, ktorých potom k hrude tým cieľom pripútali, aby stálym obrábaním zeme živili válečníkov. Vravia, že za sv. Štefana bol stav týchto poddaných priaznivejší; vtedy triedili ich na libertini majoris et minoris libertatis, alebo superioris a inferioris conditionis. Prví požívali právo svobodného sťahovania sa, ale dávali vo výročitý deň narodzenia svojich pánov a na sviatky alebo daň, alebo určené množstvo potravín; tí druhí boli k hrude priviazanými, s majetkom boli i oni odpredaní, bez povolenia pána nesmeli presťahovať sa, a keď si niečo nadobudli, to po ich smrti dedil pán. V takomto položení boli i dvorníci. Na panstvách kráľa a súkromníkov nachodili sa totižto vo veľkom počte takí dvorní alebo domášni sluhovia, ktorí, keď i neboli otrokmi, ale boli tiež k hrude priviazaní a s ňou odpredaní. Okrem týchto boli i otroci, ktorých počet však kresťanstvo značne stenčovalo. Sv. Štefan nariadil síce, aby bol každý otrok na svobodu prepustený, ale toto nariadenie nebolo potvrdené, lebo otroctvo bolo zvyčajným ešte i za panovania Karla Roberta, ktorý dovolil zemským pánom rozhodovať i nad životom svojich poddaných, dajúc im nad nimi jus gladii.

Cirkev kresťanská, hovorí francúzsky spisovateľ Guizot, zlahodením citov a mravov, zatracovaním a vyhadzovaním mnohých barbarských obyčajov, mocne prispievala k polepšeniu stavu spoločenského; ale v poriadkoch politických a čo sa týče pomeru vlády k poddaným, všeobecne vzato, nebol jej vliv dobrý. Cirkev vystupovala vždy ako zastupiteľka a hájiteľka dvoch syst mov, systému

hierarchického a systému rímskeho cisárstva, totižto despotismu alebo v podobe náboženskej, alebo občianskej. Jej panujúcou zásadou bola teokracia, alebo cisárstvo. Keď bola slabá, dávala sa pod moc a ochranu cisárov; keď bola silná, požadovala moc pre seba menom svojej duchovnej moci. Pravda, že cirkev často odvolávala sa na práva národov proti zlému vladáreniu panovníkov; nie raz nielen schvaľovala, ale i roznietila povstanie a zastávala často práva a prospechy národov u panovníkov. Ale všade, kde povstala hádka o politickom rukojemstve medzi vládou a svobodou, kde išlo o uvedenie systému takých poriadkov, ktoré by skutočne chránily svobodu proti prechmatom vlády, tam postavila sa cirkev obyčajne na stranu despotismu.

S nepatrnými premenami v takomto pomere stála cirkev kresťanská i v Uhorsku k vláde a poddaným; je tedy ťažkou záhadou, prečo v záujme osvobodenia ľudu kresťanského z otroctva a úžasného poddanstva tak nepatrne málo vykonala!

Je tedy cele prirodzená vec, že učenie husitov, zvlášte radikálnejších táborítov, hlásavších osobnú svobodu, voľnosť, rovnosť, bratstvo, zrušenie poddanstva, bolo pravým, skutočným požehnaním pre stiesnený, týraný a do krve drancovaný ľud slovenský. A tak nielen nesrovnalosti v cirkvi, ale zvlášte sociálne a politické biedy mnoho prispely, že ľud slovenský i jednotou reči k Čechom pripútaný, ochotne prijímal od nich nielen nauky náboženské, ale i sociálne. Darmo vravia i maďarskí i naši slovenskí historikovia — Križko — že lúpeže, ukrutnosti, husitmi páchané, odcudzily im ľud slovenský. Boly ovšem i lúpeže, menovite po odstúpení Jiskrovom zválečného dejišťa, keď na vojnu zverbovaný ľud český napochytre výživy najsť nemohol, ale nech nezabudajú tí historikovia na slová súvekého historika Bonfina: „nam Bohemus te noctu et interdiu *familiarissime* utitur et quibuscunque potest, *humanitatis officiis* excolit“.

Láskavé obcovanie, prísny, mravný náboženský život, úchvatná, jednoduchá bohoslužba s vrelým spevom, modlitbou a výkladom Písma sv. v srozumiteľnej *českej* reči, úprimná oddanosť kazateľov k ľudu a spolutrpenie s ním vryly sa trvácne do srdca náboženskú úľavu silne potrebujúceho slovenského ľudu, keď pre surové tyranstvo zemepánov nebolo útechy len v potešujúcom a život večný dávajúcom náboženstve.

A s náboženstvom prejal ľud slovenský i reč husitov, ktorá je od 450 rokov bohoslužobnou rečou evanjelických Slovákov i dnes. Tvŕdza onodobných a potomných politických pomerov nedoniesla mu síce ani zatým osobnej svobody, no neodobrala mu viery v priaznivý obrat, v ktorej i dnes žije. Zaostal ovšem ľud slovenský i pri husitisme v národnom rozvoji, no toho príčinou boly nedostupnosť vzdelávacích prostriedkov a nadovšetko neodstránenie priviazanosti k hrude.

Písomných pamiatok literárnych slovenských rozmeru väčšieho z tých čias niet; slovenský potlačený ľud sotva čítal a písal, a kňazia, zastupitelia písomníctva, čítali a písali latinsky. Sto rokov

po zaniknutí husitských pohybov jesto dosť písomných pamiatok, pravda, českých, na Slovensku, ktoré i rečou i skladbou i pravopisom veľmi sa ponášajú na listiny z časov Jiskrových pochádzajúce. Nielen kremnický, ale medzi inými i malý jelšavský mestský archív má v tomto ohľade mnoho poučného. Na dôkaz toho nech slúži z roku 1567 pochádzajúca, z archívu mesta Jelšavy odpísaná nasledujúca listina: „Ja Gregor Malý nayprv dekují Pánu Bohu a zatím y poeztiwému Právu tohoto Miaszteczka Jelssawy, že mne ubohému Pacholku tú winu, kterú sem ja bol zaslúžyl raczilo odpustity a mne pri Žiwote nechati a protož ja dáwám sebe zapsatí a slibují pred tímže pocztiwim prawom: že ja i swimi ditkami na dalssy czasy od takowich zlich weczy hájiti a wicze se do a y do jinich nedopuszteti: A na to gdy bych ya na dalsse w takowich weczy naydeny bol: teda prawo má a može mne wedle wini mé bez wsseliakého meskání anebo prodlužováni sstráfati yako yemu líbo bude. To pak mé zapsaní czinim pred pocztivím Prawom a pri tom pri pocztiwich predstawenich yaksstо: Benuss Georga, Benedik Krajcze, Krajecz Gyuríka i Tomasse Czipka w dome Pána Richtára Orban Gyuríka Roku Pane 1567 die 5 Aprilis.“

Porovnanie listiny tejto s listinou Jiskrovou, Pankrácovi dňa 4. mája 1449 vydanou, v článku Križkovom „Sluby a verolomstvo u našich predkov“ (v prvom ročníku Sborníka Museálnej slovenskej spoločnosti) dosvedčuje, že štylistovia Jiskrovi našli prejímajúcich napodobňovateľov i v gemerskej Jelšave a že písomníctvo české bolo už vtedy na Slovensku veľmi rozšírené.

Nie div: učenosť vtedajšia Čechov nestvorila len náboženskú borbu a vojnu, ale i literatúru. Eneáš Sylvius, potomný pápež Pius II., navštíviac príležitostne táboritov, napísal o nich, že v Tábore vítali ho prední meštania, kňazia a učedelníci, hovoriac latinsky, lebo, vraj, ten nešľachetný národ mal tú dobrú vlastnosť, že miloval vedy. Pred tábormi hanbiť by sa vraj museli italskí kňazia, z ktorých jeden alebo druhý sotva prečítal celý Nový zákon, kdežto medzi tábormi nenajde sa snáď ani jedna žena, ktorá by nevedela odpovedať zo Starého a z Nového zákona.

Je ešte neriešenou otázka, či na Slovensku v onom čase kdetu bolo medzi Čechmi a Slovákmi národného povedomia a citu slovanskej plemennej spolupatričnosti? Že Hus a Žižka živé české národné povedomie mali, je dokázané, mohli ho tedy mať i Jiskrovi válečníci na Slovensku a mohlo ono pozdejšie vytuchnúť. Máme, žiaľbohu, i v najnovších časoch dôkazy toho, že boly na Slovensku mestá, v ktorých od roku 1860—1874 zjavy národného povedomia v pekných skutkoch silne vyrážaly sa, kdežto toto národné povedomie v najnovších časoch takmer cele vyhynulo.

Literatúra česká už v dobe Karla IV. má vzácnych spisovateľov, v ktorých silne javí sa národné povedomie. Tomáš zo Štítneho už roku 1375 napísal: „budú psáti česky, proto že jsem Čech a pán buh Čecha miluje jako Latiníka. Svatý Pavel komuž jest epištoly psal, psal jest jejích jazykem: Hřékom Hřecky, proč by

Pán buoh i Čechom své vóle nepsal a nenapomínal jich písmem užitečným". Preto napísal troje vzácnych diel česky.

Národné povedomie Čechov veľmi primnožila i všeobecne známa pravota o hlasy na universite pražskej, na ktorej Česi, Moravania a Uhrovia spolu jeden hlas mali a proti ostatným trom hlasom cudzím vždy v menšine boli. Dekrétom kutnohorským povolil kráľ Václav Čechom žiadané 3 hlasy, čo pre národ český veľkým ziskom bolo, lebo od toho času bol mu na universite náležitý vplyv zabezpečený.

Je isté, že na universite pražskej študovali už i v tom čase Uhrovia, zahrnutí do českého národa, a tak nenie vytvorená možnosť, že študujúci národnosti slovenskej z Prahy na Slovensko i národné povedomie doniesli.

V pôsobení Jána Husa je moment náboženský prevažujúcim, avšak jeho veľkou zásluhou je, že dôrazne staral sa o reč národnú a veľmi horlil proti kazeniu jej starej čistoty a dôkladnosti miešaním dvoch jazykov. On napomínal „knížata, pány, rytíře, vládyky, měšťany", aby se o to „postavili", aby „česká řeč nehynula". Z oddanosti k svojmu národu Hus bol i v jazyku puristom; ním sostavený nový spôsob pravopisu českého, prijatý a rozširovaný od českých bratov, stal sa v 16. storočí všeobecným a s niektorými opravami panuje v knihách českých až podnes.

Okrem literárneho účinkovania, boj Husov zakladal sa na snahe ľud český mravne dvíhať a povýšiť. Jeho cirkevná politika čelila k duchovnému osvobodeniu človeka, vrátiac mu vnútornú svobodu a samostatnosť; v jeho náboženských a mravných názoroch je najhlavnejším bodom humanismus, rýdze ľudstvo, ktoré stalo sa potom najvyšším ideálnym základom pokroku europejského a všeľudského, — hovoria veľmi primerane v charakteristike Husa Pypin a Spasovič (Dejiny literatúr slovanských).

Písomníctvo české a s ním literatúru, nech bola ona akákoľvek nepatrná a výlučne náboženská, udomácnili na Slovensku predsa len husiti, a keby národné povedomie aj neboli roznietili, ostal a trval ich jazyk v literatúre až do časov Bernolákových a vlastne Štúrových a bol a je závažným činiteľom záchrany našej národnosti až podnes. Že sú na rozhraní živlu maďarského bývajúci Slováci gemersko-malohontskí, novohradskí, niredházski, čabianski, peštianski ešte pri živote, je zásluhou českého Tranosciusa a českej Biblie, preto i literárna kontinuita ostane pomníkom pôsobenia husitov na Slovensku.

V 5. čísle Literárnych Listov z roku 1901 poznamenal kritik sborníka „Slovensko", že akési väčšie duchovenstvo bratov Čechov panuje so slovenskými evanjelikmi, než s katolíkmi. Bratrstvo a husitstvo je toho základom. Každý Čech katolík s hrdosťou spomína vraj, že jeho predkovia boli bratri. Je pravda, že i toto náboženské príbuzenstvo veľa prispieva k tomu, že sú Česi evanjelickým, národne prebudeným Slovákom veľmi sympatickými. Ale na Slovensku jest veľa slovenských evanjelikov — maďaronov — ktorým, ačpráve bojujú za podržanie českej reči v bohoslužbe, sú Česi, ako Slovania,

veľmi odpornými a nenávidenými. Tu tedy náboženské husitské tradície nie sú nijakým sväzkom, bo tak by museli potomkovia husitov, Zmeškalovci, novohradskí Švehlovci a Zelenkovci, prechovávať isté sympatie, no a tí sú ďalekí toho. Kritik tvrdí, odvolávajúc sa i na prof. Koulu, že o pôsobení husitov na Slovensku fama viac tvrdí, než je pravda, bo vraj ani reč, ani priezviská, ani názvy honov, ani ústne podanie nenasvedčuje pôvodu husitskému celých obcí. Nuž nie je to fama, je to reálna skutočnosť a pravda, že v Gemeri, v Malom Honte a Novohrade sú celé obce husitského pôvodu, bo nielen že kompetentný znalec gemersko-malohontských starožitností L. Bartolomaeides píše v svojom ešte na konci XVIII. storočia písanom a vydanom diele o starých a terajších husitoch gemersko-malohontských: „Bohemi provinciam Kishontensem occupabant, rerum etiam per multos annos sic tenebant, ut alii indigenis Slavis se miscerunt, et *villas* velut nunquam abituri *extruerent,*" bo České Brezovo, Hodejovo, husitmi založené osady, ešte aj dnes stoja, a keď ani od 450 rokov nepretržene zachovaná a hovorená reč nie je dôvodom, nuž tak vôbec niet dôvodov.

Česi, katolícki v tej istej miere ako evanjelickí, sú tedy evanjelickým Slovákom nie výlučne pre náboženskú, ale pre svoju kmenovú najbližšiu pokrevnosť, pre mnohé šľachetné skutky, ktoré Slovákom preukázali a preukazujú a pre svoju húževnatú vytrvanlivosť v heroickom boji o záchranu svojej národnosti sympatickými. Práve preto dobrému Slovákovi musí byť sympatickým bez rozdielu viery každý heroický Slovan. Nebol by div, keby tých sympatií k Čechom ešte viac bolo, však česká krv pomiešala sa so slovenskou už za časov Jiskrových; pripomenutý Bartolomaeides píše: „Turocius certe ut supra monuimus in Chron p. 264 advenas hosce domicilia extruxisse, matrimonia inivisse, ac indigenarum more vixisse refert."

Ani spisovateľ český A. Jirásek v svojej najnovšej, roku 1900 vydanej rapsodii *Bratrstvo* nebol by mohol neodôvodnene, bez historických dokladov opisovať, ako pred povestnou bitkou pri Lučenci prešiel cez Trenčín, Tekov, Novohrad do Malého Hontu, do okolia Rima-Bani, celý zástup kolonistov českých s kališníckym kňazom, tým cieľom, aby sa tam osadil. Na otázku slovenského zemana, odkiaľ sú a kam idú, — sišiel sa totiž s nimi v meste Trenčíne, — odpovedal jeden z vysťahovalcov: „Sme Česi z Chrudimska, je medzi nami mnoho remeselníkov, najviac murárov, tesárov, kováčov. Odkázali nám krajania, ktorí sú u pána Jiskru vo vojenských službách v posádkach alebo na dedinách sedliačia, kam sa pred troma rokmi vysťahovali a nenavrátili. Páči sa im tu a odkázali, že sú tu pozemky lacné, odplátky za ne malé, z počiatku žiadne; remeselníci že tu zarobia veľa peňazí, bo tu stavajú veľa hradov a kostolov. Chceme tedy zkúsiť šťastie; horšie nám tu nebude, bo pán Jiskra drží tu lepší poriadok, ako je nateraz v Čechách."

Na pospolitý ľud slovenský, uzavieraním manželství, zakladaním osád, vplývali pospolití husiti, na slovenských zemanov Horného Uhorska Jiskra a jeho šľachtickí kapitáni.

V tých časoch politickými činiteľmi na Slovensku boly magnátske rodiny Rozhoňovcov, Széchyovcov, Bebekovcov, Pankrácovcov, Országhovcov. Avšak i iné slovenské zemianske rodiny Ostrolúckych, Bodorovských, Podmanických, Kozicovcov, Kačicovcov, Dobákovcov, Daxnerovcov, Jesenských, Radvanských, Medňanských, Turánskych, Madočánskych, Benických, Čemických, Klobušických, Revických, Nozdrovických, Malatinských, Lužinských, Medveckých, Zátureckých, Seleckých, Prileských, Rakovských, Maršovských, Hrabovských, Búľovských, Urbanovských, Podhradských, Podhorských, Medzihradských, Porubských, Záborských, Turzovcov, Tomkovcov, Lehotských atď. nemohly byť už v tých časoch bez vážneho zástoja, keďže niektoré z nich, ako Jesenskovci, Lehotskovci, už pod Belom IV., Daxnerovci, Országhovci, Maróthyovci pod Žigmundom válečnou udatnosťou vynikaly. Preštudovať archívy týchto rodín, objasniť dejstvovanie zemanov slovenských v dobe husitskej nech je úlohou aj mladých slovenských juristov, ktorým nemožno dosť na srdce klásť slová zlatoústeho pevca nášho:

Hlad trpí rod, hlad, aký netrpel
Posaváď žiaden iný národ na svete.
Sial tobôž; ale súsed zkaziteľ
Mu zdlávil sejbu v prvom klíčku kvete.
Mlaď jeho! Ty sa vzmuž i spamätaj,
Máš ruky, um, máš duše hybké krýdla,
Len zahor láskou, zdolá všetko vraj
I pomôžeš mu z poníženia bydla.

Posledný dramatický výstup husitského dejstvovania odohral sa v Kostolanoch. Válečník a kapitán český Ján Švehla bol miláčkom Matejovým, preslávivší sa neohroženou udatnosťou a obratnosťou vo vojenských hrách, na ktorých s kráľom zúčastnil sa v Stolnom Belehrade i roku 1465. Hneď zatým požiadal kráľa, aby ho alebo zo služby prepustil, alebo aby mu plat riadne vydával. To isté žiadali i jeho druhovia Jur Bartolecký a Fraňo. Poneváč pri každej príležitosti vyznačovali sa, kráľ Matej nechcel ich prepustiť, no oni šli i proti jeho vôli a soberúc tých válečníkov českých, ktorí pred krátkym časom v službe Alberta rakúskeho a Jura Podebradského stáli, po uzavrení mieru ale bez chleba ostali, osadili sa všetci v Kostolanoch, počtom 7000. S nimi držal i slovenský zeman Blažej Podmanický, chodiac s nimi na plen do Rakúska. No pri obliehaní Trnavy rozkmotrili sa, ba čo viac, Podmanický stal sa obrancom tohto mesta proti Čechom. Na potrestanie odbojného Švehlu vybral sa ku Kostolanom sám Matej počiatkom marca roku 1466, kde, keď dorazil, ponúkal Švehlovi milosť, ak sa dobrovoľne poddá, ináče že ho dá obesiť.

Ale Švehla nepoddal sa, v nádeji, že udatnosťou svojich vojínov obráni Kostolany. Matej neútočil, ale zavrúc pevnosť so všetkých strán, umienil si hladom umoriť zavrených. Na toto nepočítal Švehla; následkom hladu odhodlal sa výpadom prebiť sa cez vojsko Matejovo. Jeden oddiel, počitujúci 300 mužov, urobil výpad s veľkým treskom

južnou bránou; Švehla s ostatnými ľudmi prešiel ľahkým mostom, pripraveným na severnej čiastke šiancov. Matej poslal za nimi ľahkú jazdu, ktorá ich dohonila, srúbala a 250 z nich zajala, medzi nimi i Švehlu, ktorý sa od hladu na koni udržať nemohol. Poneváč v pevnosti ostavšia posádka ešte vždy udatne bránila sa, aby jej vzdor zlomil, Matej dal naproti pevnosti na vyvýšenom mieste obesiť najvyššie Švehlu, vedľa neho jeho kališníckeho kňaza s jednej strany, milého šuhaja zbrojnoša s druhej strany, a s nimi všetkých zajatých. Posádka, stenčená na 300 mužov, zatým poddala sa na milosť. Kráľ poslal uväznených Čechov do zajatia do Budína. Ale veliteľ hradu, surový a nemilosrdný Mišo Cobor, keď sa mu zanechcelo strážiť uväznených, dal ich v Dunaji utopiť.

O spisovnej reči slovenskej.

Napísal Dr. S. *Czambel.*

Niekoľkými roky po tom, ako vyšiel „Slovenský Pravopis“, doliehali na mňa niektorí známi a priatelia, aby napísal mluvnicu.

Potreba mluvnice pociťovala sa na všetkých stranách. Ona pociťuje sa aj teraz. Táto potreba slovenskej mluvnice dobre bola známa aj mne. Bol som pripretý do takej práce, že som denne písaval po slovensky, a denne dostával pred oči rukopis slovenský, taký, ktorý svedčil o tom, že je mluvnica slovenská nanajvýš potrebná. Zkusoval som tú potrebu čo deň, ale napísať a vydať mluvnicu slovenskú bez toho, aby základne nepreskúmal *živý jazyk slovenský,* — na to som nepomýšľaval.

Raz, môžu tomu byť tri-štyri roky, dostal som sa do väčšej spoločnosti slovenskej. Bolo to v hostinci. Rozprávalo sa o všeličom a prišla reč aj na slovenskú mluvnicu. Jedon z prítomných pánov, teraz už advokát, vtedy doktorand a redaktor jedného slovenského časopisu, vyzval mä tam zrovna, aby napísal mluvnicu ja. Ja som okolkoval, pustil som sa rozkladať o tom, ako je to ťažká vec, že niet dostatočných známostí o jazyku živom, a že oktrojovanie českých alebo smyslených pravidiel k cieľu nevedie, o čom jasne svedčia osudy doterajších mluvníc slovenských . . . jedným slovom, pamätám sa na to, jako by to bolo teraz, odmietol som bol od seba prejavenú dôveru týmito slovami:

— Ja by nevedel teraz napísať takej mluvnice slovenskej, aká je potrebná a jaká by literatúre ku cti slúžila . . .

Nastalo ticho. Také neobyčajné soznanie slabosti prekvapilo stôl. Po chvíli preriekol spomenutý doktorand a redaktor:

— No, keď ju neviete napísať vy, bude ju vedeť napísať S—a v Prahe. To je človek tiež odborne vzdelaný a, viem, že bude ochotný napísať slovenskú mluvnicu.

Bolo zrejmé, že mi pán redaktor neporozumel. A preto som dodal na vysvetlenie svojich slov:

— Tu nejde o to: napísať mluvnicu. Napísať mluvnicu môže ktokoľvek. Tu ide o to, že pokiaľ nebudú preskúmané a spracované tajnosti živej mluvy národa, dotiaľ každá mluvnica slovenská bude choreť tými istými príznakami chorobnými, ktorými hynú doterajšie mluvnice, dobre spísané odborníkami, ale bez toho, aby korenily v národnom jazyku.

Ešte som pozdejšie dodal:

— Pán S—a v Prahe alebo ktokoľvek iný môže napísať mluvnicu jakúkoľvek dobrú, ona predsa v literatúre — medzery nezapchá. — S tým sa prestalo bolo o tej veci hovoriť.

Ja takto smýšľam: Jestli sa v novej mluvnici nemá odrážať *jazyk slovenského národa ako taký*, tak je každá nová mluvnica *zbytočná*. V takomto prípade radšej vydať na novo, po prípade prepracovanú, niektorú z doterajších mluvníc.

Že je mluvnica jazyka slovenského potrebná, to ja dobre viem a cítim, a zo živých nikto viac času, zdravia a pilnosti nevynaložil na to nežli ja, aby sa raz dostalo literatúre náležitej slovenskej mluvnice. (Z pera čiehokoľvek.)

Ja chcem teraz porozprávať tu o knižke, ktorá sa tlačí pod záhlavím „*Rukoväť spisovnej reči slovenskej*", a prosím za odpustenie, že som v úvodných riadkoch odbočil od predmetu svojej rozpravy. I tohoto bolo treba.

. . . Tak sa boly utvorily okolnosti, že niektorí spisovatelia zamýšľali vydať pravopisné a mluvnické práce. Písalo sa bolo o tom po novinách. I mňa znova oslovovali. Pán Adolf Horovitz na pr. chcel vydať „Slovenský Pravopis", ovšem len praktickú čiastku. Z inakade som dostal vyzvanie s tým poznamenaním, aby pravopisnému spisu pripojil aj vzory a pravidlá ohýbacie.

Zo všetkého bolo vidieť, že v krátkej dobe vyjde pravopisné a po prípade mluvnické dielo, a mne pozostávalo rozhodnúť sa, či zostať naproti tej skutočnosti trpným a či vystúpiť činne.

„Slovensky Pravopis" mä na každý spôsob oprávnil, aby sa interessoval o najnovšiu praktickú knižku pravopisnú. Pohýnal mä k tomu aj pán A. P. Záturecký, ktorý verejne v časopisoch, i súkromne v liste mne písanom, horlil za niektoré novoty pravopisné a mluvnické, ktoré na základe historickosti nášho spisovného jazyka boly by ovšem oprávnené, ale ktorých náš jazyk, — dľa môjho presvedčenia, — *nepotrebuje*.

K tomu, že som sa odhodlal napísať a vydať tlačenú „Rukoväť spisovnej reči slovenskej", pohýnalo mä hlavne to, že som chcel na novo obrániť rozvinuté v „Slovenskom Pravopise" zásady svoje a že som chcel zachovať terajšiu spisovnú reč až po príhodný okamih *cele takou, akou je v terajšosti*, že som chcel prekaziť hroziace na obzore *zpiatkujúce, retrográdné kroky*.

A teraz k veci.

Rukoväť neuvodí žiadnych novôt. Pri skloňovaní zámena *ten, to, tá* a pri skloňovaní číslovky *jeden* v duchu spisovného jazyka popri doterajších podobách *tie* ženy a jedn*oho* človeka, jedn*omu* človeku urovnoprávňuje formy: *té* ženy, jedn*ému* človeku, jedn*ého*

človeka. Ináče sú všetky jej mluvnické pravidlá odvodené *z bežného spisovného jazyka.*

Rukoväť je nie ani čiste pravopisnou, ani čiste mluvnickou. V nej spracovaná je látka spisovnej reči so stálym zreteľom i k pravopisu i k mluvnici. Rozdelená je takto:

A. Z náuky o hláskach.
B. Z náuky o tvorení kmeňov.
C. Z náuky o ohýbaní slov.
D. Z náuky o skladbe.
E. Z náuky o pravopise.
F. O ľubozvuku.

Ku koncu je pridaný „Abecedný ukazovateľ", ktorý ukazuje, jako sa patričné slovo píše, jako sa podstatné meno skloňuje, prídavné meno komparuje, sloveso časuje atď.

Pôvodca si na počiatku predložil, že ohýbacie vzory — prídavkom ku svojmu dielcu — prejme z niektorej slovenskej mluvnice spolu s pravidlami a že dielcu zachová ráz pravopisnej knižky. Ale to nešlo. Naše mluvnice sú otrocky podľa českých sriadené, bez všetkej samostatnosti. Z nich je temer všetko vyhostené, čo slovenčinu charakterisuje a do nich pozavlačované sú veci, pre ktoré žiadnej potreby niet v slovenskej mluvnici. Tak na pr. máme dva vzory pre skloňovanie podstatných mien mužského rodu, jedon pre podstatné mená tvrdo zakončené, a druhý pre mäkko zakončené. To je ovšem dobre pre český jazyk. Lebo Česi inak skloňujú podstatné mená tvrdo zakončené a inak mäkko zakončené. Ale načo sú *nám* dva vzory? My skloňujeme dľa Mráza:

Jedn.	n.	chlap	muž
	g.	-a	-a
	d.	-ovi, -u	-ovi, -u
	a.	-a	-a
	v.	-e	-u
	l.	-ovi, -u	-ovi, -u
	i.	-om	-om
Množ.	n.	chlap-i, -ovia	muž-i, -ovia
	g.	-ov	-ov
	d.	-om	-om
	a.	-ov	-ov
	v.	-i, -ovia	-i, -ovia
	l.	-och	-och
	i.	-mi, -y, -ami	-mi, -y, -ami.

Opytujem sa, na čo sú nám dva skloňovacie vzory pre tieto podstatné mená, keď, až na vokatív jedn. čísla, u nás beztak málo významný, *kryjú sa svojím skloňovaním?*

Rád by na to dostal odpoveď.

Alebo si obzrime časovanie:

Dľa našich mluvníc sloveso „*dať*" patrí pod 1. vzor I. triedy a sloveso „*volať*" pod 1. vzor V. triedy.

A teraz ich prečasujme:

inf.	da-ť,	vola-ť,
č. príč. m.	da-l,	vola-l,
priech. m.	da-vši,	vola-vši,
trp. príč. m.	da-ný,	vola-ný,
podst. meno:	da-nie;	vola-nie.

Prít. čas:

dá-m,	volá-m,
dá-š,	volá-š,
dá,	volá,
dá-me,	volá-me,
dá-te,	volá-te,
daj-ú;	volaj-ú.

Priechodník prít.: daj-úc; volaj-úc.

Rozk. spôsob:

daj,	volaj,
daj-me,	volaj-me,
daj-te;	volaj-te.

Slovesá *dať, volať* sú — vzormi. To značí, že podľa nich skloňujú sa iné slovesá.

Koľkí sú, pýtam sa, ktorí si to vedia vysvetliť, prečo máme tu *dva osobité vzory pre slovesá na vlas rovnako časované?*

A tento istý prípad sa opakuje i pri slovesách, pridelených 2. vzoru I. triedy „*zneť*" a prideleným 1. vzoru III. triedy „*umeť*". Vidzme ich časovanie:

inf.	zne-ť,	(roz)ume-ť,
čin. príč. m.	zne-l,	ume-l,
priech. m.	zne-vši,	ume-vši,
trp. príč. m.	zne-ný,	ume-ný,
podst. meno:	zne-nie;	ume-nie.

Prít. čas:

1.	znie-m,	zneje-m,	umie-m,	umeje-m,
2.	znie-š,	zneje-š,	umie-š,	umeje-š,
3.	znie,	zne-je,	umie,	umeje,
1.	znie-me,	zneje-me,	umie-me,	umeje-me,
2.	znie-te,	zneje-te,	umie-te,	umeje-te,
3.	znej-ú,	znej-ú;	umej-ú,	umej-ú.

Priech. prít.: znej-úc; umej-úc.

Rozk. sp.:

znej,	umej,
znej-me,	umej-me,
znej-te;	umej-te.

Až na jedno sloveso, udávané pod vzorom *zneť*, a to: *smeť*, všetky ostatné slovesá vzorov *zneť* a *umeť* sú schopné rovnako foriem stiahnutých i nestiahnutých v prítomnom čase: *bohatiem* — *bohatejem*, *onemiem* — *onemejem* atď. Tento rozdiel teda, robený grammatikami tak, že slovesá pod *zneť* figurujú prítomným časom nestiahnutým;

znejem a pod *umeť* prítomným časom stiahnutým *umiem,* — nenie dostatočný k tomu, aby niekoho podvrátil v presvedčení, že sa slovesá této *rovnako časujú* napriek tomu, že prináležia podľa grammatík k rôznym vzorom.

Takéto a veľa iných podobných zjavov mä priviedlo k tomu, aby sa neopieral o grammatiky, ale aby určenú pre Rukoväť mluvnickú látku samostatne spracoval pre praktické potreby Rukoväti.

Ako som už riekol hore vyššie, všetky pravidlá odvodzoval som z bežného spisovného jazyka, a tu úprimne vyznám, že som *verne* plnil svoje predsavzatie rečeným smerom, obmedzujúc sa na udôsledňovanie foriem spisovnej reči a zanovite odhŕňajúc od seba všetky túžby a náhľady subjektívné.

Z toho vyviera, že je v Rukoväti iba to, *čo sa fakticky javí v spisovnom jazyku,* a že sa ja nestotožňujem s jej obsahom práve tak, ako som sa bol nestotožňoval s tým, čo bolo obsažené v „Slovenskom Pravopise“. Svoje pravopisecké a mluvnické zásady a náhľady zachovávam si na pozdejší čas, keď do podrobna a vo všetkých nárečiach preskúmam živú reč slovenskú, a keď na základe toho vymôžem si právo, aby, odôvodniac této zásady a náhľady, predstúpil pred slovenských spisovateľov s príslušnými návrhami za zreformovanie spisovnej reči slovenskej na základe živej reči nášho ľudu.

Dotiaľ nech koná svoju púť Rukoväť.

Sostavujúc Rukoväť takto som postupoval:

Čo sa týče *pravopisnej látky,* obmedzil som sa na tú, ktorá bola spracovaná v „Slov. Pravopise“. Nebolo by bývalo múdré ďalej isť už aj preto, lebo sa nazdávam, že o jedno desaťročie nadíde doba základnej revísie, ale aj preto, že rozvoj pravopisný ďalej nepostúpil, než kde bol pred 12-imi rokmi, a oktrojovať pravidlá, to sa nesnáša s mojimi zásadami.

Máme dosť vecí v pravopise, ktoré sú nie rozhodnuté. Ja viem o tom. Obieha zvlášte veľa dvojtvarov a viactvarov. Často čítaš: vet*e*rný — vet*r*ný, fr*un*džať (Slov. Pohľ. 1884., 73) — f*r*ndžať, st*re*meň (Kal. Pov. III. 64) — st*r*meň, ošk*u*baný (= oskubaný u Kukuč. v Slov. Pohľ. 1884., 60) a ošk*l*baný, a veľa takých, kde sa samohláskové *r, l* zamieňa so samohláskou alebo vsutím samohlásky pozbavuje sa svojej samohláskovitosti.

Ohromné množstvo foriem jest, ktoré v jednej a tej istej slabike javia hneď krátku i dlhú samohlásku alebo zodpovedavú dvojhlásku: šl*á*pať — šl*ia*pať, faš*a*ngy — faš*á*ngy — faš*ia*ngy, šl*a*k — šl*ia*k, sl*ú*žka — sl*u*žka, kr*ý*dlo — kr*ie*dlo, pr*i*jmú — pr*í*jmu, dojd*ú* — d*ô*jd*u*, *i*sť — *í*sť, *i*skať — *í*skať, h*á*ky-b*á*ky a h*a*ky-b*a*ky, aj u jedného a toho istého spisovateľa: ut*ŕ*žit (Chal. dram. II., 34) a ut*r*žíte (tamže 21.), atď. atď. Čítame a počujeme: *t*oliar — *d*oliar, *p*aša — *b*aša, ne*ch*ať — ne*h*ať (alebo: nachať, nahať), lutria — luteria — lotteria, prísť — prijsť — prinsť (alebo: prídem — prijdem — prindem), choť, choc, hoc, choťa, choťas, hoďa, hoci, hodsi, hoďas atď. atď.

Stáva sa síce, že spisovná reč jednej alebo druhej forme pred-

nosť dáva a ja, — zistiac tú skutočnosť, — dával som tiež prednosť takej forme, na pr. forme *rímský* pred formou *rímsky* atď.

Ale je nespravedlivá vec takto postupovať, hoc sa to dá i terajším položením spisovného jazyka omluviť. Je nespravedlivá vec tak postupovať preto, lebo sa takýmto spôsobom často nedôslednosť vovlačuje do mluvnice. To je totiž zväčša len *nahodilé*, že ktorá forma prevláda v spisovnej reči... Nám treba v konci koncov *určiť, ktorá forma je z viactvarov dobrá, lepšia, alebo jedine oprávnená*... Ale k tomu neznáme dosiaľ dostatočne — našich nárečí.

A. Pietor je proti takýmto: s*ú*sed, s*ú*sedný, z*á*hrada, — lebo že sa hovorí: s*u*sed, s*u*sedný, z*a*hrada. Počuť i takto i tamtak. Je proti host*í*nec, host*í*nsky; ale ja viem, že sa hovorí aj takto, menovite v Tekovskej. Nesmieme pokladať za dvojtvary a viactvary iba také, ktoré známe z vlastného rodiska alebo z vlastnej užšej spoločnosti. Musíme sa pozdvihnúť na vyššie stanovisko, musíme sa opierať aj o iné kraje, podrečia a nárečia. Že sa povie na pr. vo Zvolenskej host*í*nec, to ja viem, ale mňa to nepobáda k tomu, aby túto formu *násilne* zavádzal (do Pravopisného ukazovateľa „Slov. Pravopisu" je nie pojatá), lebo viem aj to, že to slovo žije aj formou: host*i*nec. Ja teda formy host*í*nec a host*i*nec pokladám za dvojtvary a hotový som pokladať ich za také, pokiaľ otázka sobraním všetkých podobne tvorených slov náležite objasnená nebude. A nenie vytvorená možnosť, že práve host*ínec* obstojí zkúšku ohňom. Aspoň po jeho strane zdajú sa svedčiť takéto a podobne tvorené formy: kur*ín* — kur*ienec*, včel*ín* — včel*ienec* atď.

Za dvojtvary treba pokladať aj takéto: po*j*ímať — po*n*ímať. Nebol som ich pojal do Pravop. ukazovateľa, lebo som nechcel bez odôvodnenia ukrátiť formu *pojímať*. V spisovnej reči je totiž teraz bežnejšia forma *ponímať*, ale s mojím vedomím živá mluva zná sa k forme *pojímať* a nepoznám dosiaľ kraja, kde by sa vravelo: zan*í*mať husi na poli, pon*í*majú sa vtáky atď. Je tedy pravdepodobné, že sa bude museť odporúčať pre spisovnú reč forma: pojímať. Ostatne forma „ponímať" v smysle „pochopovať", zdá sa mi, je u nás russismom.

Zpomedzi tých slov, ktoré som položil v Slov. Pravopise ešte medzi dvojtvary, vradil som pri tejto príležitosti medzi jednotvary té infinitívové kmene, ktoré sa zjavovaly i krátkou i dlhou podobou, a to: mr*e*ť — mr*ie*ť, tr*e*ť — tr*ie*ť, hor*e*ť — hor*ie*ť, hlad*e*ť — hlad*ie*ť atď. atď.

Vraďujúc do knižky i časovanie slovies, musel som podrobiť zkúške tento výkon grammatický a pri tom som našiel, že je dĺženie v takýchto a podobných prípadoch neodôvodnené. Infinitív je *krátky* v takých slovesách, tedy vždy tr*e*ť, mr*e*ť, hor*e*ť, hlad*e*ť atď. Obzri si tvorené z *infinitívneho kmeňa* čin. príčastie minulé: tr*e*-l, mr*e*-l, hor*e*-l, hlad*e*-l, a presvedčíš sa, že je kmeň infinitívu: *krátky*. Je *pravidlom*, že sa čin. príč. minulé tvorí od kmeňa infinitívneho pri zachovaní kvantity tohoto. Pozri si príklady: n*ie*s-ť — n*ie*s-ol, v*ie*z-ť — v*ie*z-ol, k*á*za-ť — k*á*za-l, l*ia*-ť — l*ia*-l, s*ia*-ť — s*ia*-l atď. Výnimkou sú infinitívy spisovnej reči na *-núť*: poh*nú*-ť, krad*nú*-ť, väd*nú*-ť atď.,

pri ktorých čin. prič. minulé vyznieva krátko — poh*nu*l, krad*nu*l, väd*nu*l (popri bežnejších od prostých kmeňov: pohol, kradol, vädol) a v infinitíve *vzia-ť*, pri ktorom máme toto príčastie s krátkym kmeňom: *vza-l*.

Ináče zostávajú pravopisné pravidlá čo do veci totožné s pravidlami Slov. Pravopisu. Niektoré sú síce temer cele na novo spracované, na pr. aj poťahujúce sa na písanie veľkých litier, ale podstata pravidiel sa tým nezmenila. V Pravopise boly pravidlá osnované takticky, vychodily jedny z druhých, aby mal kritik obľahčený priehľad. Teraz sú posťahované, aby slúžily praktickej potrebe.

A. Pietor pri písaní veľkých litier žiadal by si, aby mená národov písané boly malou literou takto: *m*aďar, slovák, *n*emec atď. Ja by v zásade ničoho nenamietal proti tomu. To vôbec na váhu nepadá, či sa píše *n*emec malou počiatočnou literou a či veľkou (*N*emec). A keď sa to raz pri spomenutej revísii prednesie, ja ani nemuknem, len nech sa to prijme.

Zmien som neurobil ani pri obmäkčovaní. Tu si bol Jozef Škultéty žiadal niektoré zmeny, keď posudzoval „Slovenský Pravopis“. Nech i tá vec zostane na revísiu; ale toto je už dôležitejšia otázka a je žiadúce, aby sa prv náležite pretriasla. Ide tu hlavne o to, či obmäkčovať a či neobmäkčovať pri slovách, tvorených príponou *-ba:* či stre*l*ba či stre*ľ*ba, či modli*t*ba či modli*ť*ba, či ha*n*ba či ha*ň*ba atď. Vec je mnoho ráz veľmi spletená. Povie sa na pr.: ni*ť*ou, s ni*ť*mi, ale: ni*t*ka! Je pravda, že krajšie znie *nitka*, ale krajšie znie na pr. aj *meský*, a predsa píšeme: *mestský!*

Čo sa týče môjho stanoviska naproti terajšiemu pravopisu slovenskému, to je: neusložňovať, nekomplikovať ho!

Naopak: zjednodušiť ho!

Bolo by žiadúce, aby sa prúd pravopisný odrazil na cestu prostoty. *Čo najmenej etymologie!* Smiešna vec je to, keď niekto píše: Ľubtov, Ľubča atp.

Vlastné mená by sa maly písať z pravidla tak, ako si ich píšu nositelia, tedy: *Tisza, Széll, Apponyi* atp. Pôvodnými formami by sme mali písavať už aj takéto a podobné miestne názvy: *Köszeg, Körös* atď. a nie skomolene: *Kysek, Kýreš* atď.

Nezaujal som stanoviska naproti tomu úradnému zvyku, že len zemänia majú právo písať si meno s *-y* na konci. A vôbec nepúšťal som sa do kritisovania a do odhaľovania pravopisných nedostatkov. Nemáme totiž tvrdého *e* pre slová: t*e*n, t*e*raz, d*e*klinovať atď. Dvojhláskami môžeme čítať takéto a podobné slová: h*ia*t, d*ie*césa.

Tvrdé *e* sa dá označiť v prípade potreby takto: *è*, a dvojhláskové podoby sa môžu oddeľovať od seba dvojbodami takto: dïecésa, hïát. Ja som pokladal té nedostatky za malicherné, a nezmienil som sa o nich, tým menej som rozmýšľal o ich odstranení.

Pri *tvorení kmeňov* na prvom mieste vyzdvihujem prídavné mená príponou *-ný* tvorené. Ja som podržal to, čo som napísal na str. 148. Slov. Pravopisu. Príponou *-ný* zakončujem z pravidla všetky prídavné mená, nehľadiac na to, či pochodia od podstatných a či od prísloviek. Píšem tedy nielen: národný, hlavný, ročný atď., ale aj

pozdný, zvláštny, spodný atď.; niet podstatnej príčiny vrátiť sa ku pravidlám grammatikárov.

A. P. Záturecký je inej mienky.

Mám pred sebou jeho rukopis, nazvaný „*O tých odchodných mienkach v pravopise*", ktorý mi láskave tým cieľom doposlal, aby som mal príležitosť videť, v čom sa vlastne uchyľuje od môjho „Slov. Pravopisu" a čo si žiada *na novo uviesť do slovenského pravopisu*. O prídavných menách, tvorených príponou *-ný*, je tam husto písaných 6 strán po celej šírke. Pán Záturecký predovšetkým vyslovuje, že je otázka o *-ný* a *-ní* mojou poznámkou v Pravopise (na uvedenej str. 148.) nie „rozlúštená", a dovoláva sa „*Brusu jazyka českého*", vydaného Maticou Českou (1877), ktorý učí na str. 114. takto: „Rozdíl mezi příponami *-ný* a *-ní* ještě u některých přídavných jmen se činí, na př. mrav*ný* chlapec rád přijímá mrav*ní* naučení. Každá osoba soud*ní* nebývá soud*ná*. Při sol*ných* dolech bývá mnoho sol*ních* úřadníkův. Pokoj zim*ní* nemá býti zim*ný*."

Nižšie za tým p. Záturecký vyznáva, jakého si to rozdielu žiada pri tvorených príponami *-ný*, *-ní* prídavných menách. Príponou *-ní* chce tvoriť *subjektívné*, na pr. vláda — vládni, t. j. čo má vláda, na pr.: vlád*ni* časopis, mal by to tedy byť „druh privlastňovacích prídavných". Naproti tomu príponou *-ný* chce tvoriť *objektívné*, na pr. vlád*ny* = ten, kto má vládu. Podľa toho: noč*ní* patrí skutočnej noci; noč*ný* bolo by len to, čo má také vlastnosti jako noc, na pr. noč*ný* deň = tmavý deň; noč*ní* hlásnik, noč*nia* hodina atď. atď.

Ja ani najmenej neupieram zásluhy pána Záturckého na poli jazykozpytu, ale s jeho vývodami nemôžem súhlasiť. Nás delia *principy*. Môj princip je ten, že je v slovenčine oprávnené len to, *čo sa v nej skutkom nachodí*. Principom p. Záturckého je to, že je len to smerodajné pre náš spisovný jazyk, čo je v spisovnom jazyku českom. To sú dva protivné základy, na ktorých by sme sa nikdy nesrovnali, a z tej príčiny ani sa nechytám podrobne podvracať príslušné vývody p. Záturckého.

Vo všeobecnosti len toľkoto poviem:

Pravidlo „*Brusu*" môže byť pre Čechov dobré, ale z toho nevyviera, že je dobré aj pre nás. My povieme bez rozdielu: noč*ný* hlásnik a noč*ný* deň a noč*ná* hodina (alebo naopak: noč*ní* hlásnik, noč*ní* deň a noč*nia* hodina). Povieme vlád*ny* časopis i dosť vlád*ny* starec (alebo kde zanikol rozdiel medzi tvrdými a mäkkými spoluhláskami: vlád*ni* časopis a dosť vlád*ni* starci). Povieme každý súd*ny* človek nebýva súd*ny* (alebo: každý súd*ni* človek nebýva súd*ňi*).

Kde je toho treba, aj Slovák robí rozdiel v smysle subjektivity a objektivity, *ale svojím vlastným spôsobom. Iba tento spôsob smie byť smerodajným pre spisovný jazyk slovenský.*

Pre subjektivitu, t. j. keď chce ostro označiť, že je prídavné meno len *adjektívnou formou* pre patričné podstatné meno, utvorí prídavné meno príponou *-ový*, alebo vôbec dajakou inou príponou a nie príponou *-ný*. Na to máme príkladov dosť: hlav*ový* (= hlavy sa týkajúci), súd*ový* (súdu sa týkajúci), soľ*ový* (= soli sa týkajúci), dažď*ový* (dažďa sa týkajúci), kolen*ový*, plemen*ový* (= kolena, ple-

mena sa týkajúci), rod*ový* (= rodu sa týkajúci), hrad*ový* (hradu sa týkajúci), zim*ový*, zim*ošný* (zimy sa týkajúci), les*ový* (lesa sa týkajúci), kož*ový* (kože sa týkajúci), meď*ový* (mede sa týkajúci), vod*ový* (vody sa týkajúci) atď. atď. A kto dokáže, že nie z češtiny vnikly do spisovného jazyka takéto formy: slneč*ný*, uhel*ný*, (ná)hrob*ný*, nedel*ný*, rož*ný*, ruč*ný*, hor*ný* — hôrny, národ*ný* atď. atď., keďže sa dajú v živom jazyku vykázať formy: slnc*ový* („Slncový“, kôň v povestiach), uhl*ový*, hrob*ový*, nedeľ*ový*, roh*ový*, ruk*ový* (ruková robota!), hor*ový*, národ*ový* (v poľ. narodowy) atď. atď.

Znajúc toto a neochladnuvši naproti vlastnostiam živého jazyka, moje ucho sa nepohorší vôbec ani vtedy, keď sa i z *neľudových* podstatných utvorí takéto prídavné meno. To jest keď niekto napíše: hmot*ový* (= hmoty sa týkajúci), stred*ový* (stredu sa týkajúci), základin*ový* (základiny sa týkajúci) atď. Naproti tomu, hoc ja viem po česky a som navyknutý k formám jazyka českého, mojim očiam predsa nelahodia v slovenčine formy: hmot*ní*, stred*ní*, základin*ní*, ústav*ní* atď., ktoré sú okrem toho i nešikovné pre Slováka, zvlášte v slovách s predchodiacou dlhou samohláskou, jako na pr.: právn*í* (m. práv*ový* = práva sa týkajúci), práv*ňa* (či práv*nia?*) otázka.

Kde živý jazyk neutvoril si prídavného mena pre subjektívny význam osobitou príponou, ale užíva adjektívnej formy so spoločnou i pre subjektívny i pre objektívny význam príponou *-ný*, tam v *prípade potreby* užije patričného podstatného mena v genitíve, na pr. v dobe *leta* (alebo len: v lete!) býva riečna voda letná. Ale prípady takejto potreby sú veľmi riedke. Môžem povedať: V dobe *letnej* býva riečna voda *letná* — a každý mi porozumie tak ako treba. Ostatne, jestli nárokom vyhľadávam dvojsmyselnosť, nuž ho práve tak môžem najsť v pridavných príponou *-ní* tvorených, ako v našich slovenských, tvorených pre prípady obidvoch významov príponou *-ný*. Príklad: Keď napíšem: ústav*ní*, čo je to? Týkajúci sa *ústavu* alebo *ústavy?* A hoc by sme tedy robili rozdiel medzi príponami *-ný* a *-ní*, museli by sme sa predsa utiekavať k výpomoci s podstatnými menami, jako to robí aj živý jazyk, keď je toho treba.

Jazyk spisovný v tejto veci má sa rozvíjať na tých základoch, na ktoré nás odkazuje *jazyk slovenského ľudu*. Žiadon Slovák sa nepohorší na tom, keď bude čítať: vlak náklad*ový* m. vlak náklad*ní*. Spisovný jazyk sa zbaví dvojsmyslu medzi „nákladný = drahý“ a „nákladný = nákladom obťažený“ bez toho, aby musel použiť podstatného mena (vlak pre náklad) a zostane Slovákovi cele srozumiteľný. Prevedenie tých reforiem patrí ovšem do slovníka a nie do spomínanej „Rukoväti“, v ktorej o týchto veciach vôbec niet ani riadka.

Naťahovaním slovenčiny na kopyto českého jazyka nekonáme dobré služby národu. Zatemňujeme reč a vzďaľujeme sa národa. Vráťac sa na príklady, ktorými p. Záturecký vytyčuje význam prídavných mien, tvorených príponami *-ný* a *-ní*, poukazujem na to, že sú už i té jeho príklady samy *znásilnením slovenčiny*. Nikto nevraví *noční* hlásnik, ani *nočný* deň. Povieme: *hlásnik*, a každý vie, o kom je reč. *Nočný* hlásnik = éjjeli őr, je síce možný výraz,

ale cele zbytočný. Miesto *nočný* deň povie sa vždy: tmavý, pošmurný, nejasný deň atď. Či povieš noč*ná* hodina a či noč*nia* hodina, tomu každý len rovnako bude rozumeť. Z toho ide na javo, že pán Záturecký *len k vôli tomu vyhľadal tę príklady, aby nám vysvetlil pravidlo českých grammatík!* A načo nám je to? Kto sa chce naučiť po česky, ten nech siahne po *českej mluvnici. Úkolom slovenskej mluvnice nemôže byť a nesmie byť to, aby Slovákov po česky učila.*

To isté je i s tými druhými príklady p. Zátureckého. Či poviem: vlád*ny* časopis a či vlád*ni*, tomu Slovák len *rovnako* rozumie. Už aj preto, lebo prídavného *vládny* ani nezná ľud v kladnom smysle (iba v zápornom: je *nevládny*), hovoriac: *silný, mocný*. Miesto *solnia baňa* povie sa radšej: baňa na soľ, ale jestli poviem aj *solnia baňa*, nuž tomu Slovák tiež len *tak* rozumie, jako keby bol riekol: *solná baňa*. Jedným slovom *živá mluva slovenská nezná rozdielu vo význame prídavných mien, tvorených príponou -ný, a preto niet potreby, aby sme ho umele vyhľadávali.*

Všetka česť českej reči, ona má veľké zásluhy o spisovnú reč slovenskú, ale ona už svoju úlohu dokonala u nás a nám, ktorí pracujeme v obore slovenského jazyka, nastala tá povinnosť, aby sme prestali byť *polovičatými*. Na našej vlastnej pôde nám treba pracovať, *z našich vlastných nárečí nám treba vytvorovať pravidlá spisovnej reči slovenskej.*

Čo sa týče tvorenia kmeňov, nezmenil som nič na tom, čo som bol pojal do Slov. Pravopisu. Aj slovo *návštevenka* som znova touto podobou uviedol v Abecednom ukazovateli.

Pán *S. S. Smetana* v Slov. Pohladoch z r. 1897., na str. 243. napísal totiž: „Dr. Czambel miesto obvyklého *navštívenka* odporúča *návštevenka*, z tých dôvodov, že slovo má byť tvorené z *návštevný* a nie z *navštívený*. Tvar návštevenka považujem za čisté druhostupňové deminutívum, vzniklé z podstatného mena návštev-a (-ka, -enka), a označuje len zdrobnelosť tohože pochopu: *malučká návšteva*, ale nie t. č. Visitkarte. Prečo? lebo nieto slova, ktoré v zdrobnelosti malo by iný pochop pri podobných tvaroch a zo všetkých príkladov jasno vidieť, že sú ony tvorené z *trpného príčastia min. času*. Tvorenie toto nevyšlo z ľudu, lebo trpné príčastie na *-ený* neprijíma v živom jazyku príponu *-ka*, začo i všetky výrazy sú neologismy. Uvedením týchto ukáže sa nám ich vznik:

lep-iť — lep-en-ý — lep-en-ka,
poist-iť — poisten-ý — poisten-ka,
vstúp-iť — vstúpen-ý, vs*tú*pen-ka,
sníž-iť — snížen-ý — snížen-ka (na vlak),
zasnúb-iť — zasnúben-ý — zasnúben-ka,

teda tvary, ktoré nepovstaly z podstatného mena cestou zdrobnelosti, ako núka sa nám to, ovšem prezrením, v slove návštevenka, lebo lep, vstup, ako mužské, ani nemôžu prijať *-ka*, *-enka*, a z príkladov vyplýva, že len z trpn. príč. min. času tvoria sa podobné slová a tak i z navštíviť — navštíven-ý — navštíven-ka (= Visitkarte). Jediný výraz z ľudu je: páliť — pálen-ý — pálen-ka (pálené), ktorý

ako na konci XV. stoletia vzniklý možno považovať tiež za novodobý."

To je istá pravda, že je lepenka, zasnúbenka utvorená od trp. príč. minulého: lepen-ý, zasnúben-ý; lepená vec, zasnúbená osoba. Ale *návštevenka* z rozumových dôvodov nemôže byť utvorená od trp. príč. minulého *navštívený,* lebo tu nejde o vec navštívenú, o *kartu navštívenú,* ale o *kartu návštevnú,* pri návšteve upotrebovanú. Je to slovo práve tak utvorené jako: vstupenka, novoročenka, peňaženka od prídavných: vstupný (vstupná karta), novoročný (novoročná knižka), peňažný (peňažná tobolka). Že v Čechách obieha forma *navštívenka,* i v prvotriednych slovníkoch, to nesvedčí proti *logickej forme návštevenky,* ale iba o tom dáva vysvedčenie, že sú slovníky české nie prieberčivé.

(Ostatok budúcne.)

Kúpila mi milá . . .

Kúpila mi milá sivé volky,
aby som jej sväžal do stodolky.
Už som jej posväžal do stodolky —
ako vás zabudnem, sivé volky?!

Bočko.

Z rodinných scén.

Obrázky.

Napísal *Martin Sládkovičor.*

I.

V tmách svetlo.

Ach, mnoho bdela, trnula
mať nešťastná, mať boľastná
nad lôžkom dietka-kvietka chorého,
lomila ruky, k nebu vzhliadala,
hneď modlila sa vzňatá vrúcim citom,
hneď jako »s cesty« blábolila pri tom.

»Nie, nedám ti ho — nie!«
— tak volá zúfalá —
»Oj, nedám! preč, ta! odíď, ukrutná!
Je moje, moje!« — Matný zrak jej vzplál,
do prázdna rukou máva jako v boji
ta smerom, kde, hľa... príšerou smrť stojí.

Už nieto sil jej k zápasu...
Sťa podťal by ju, pokľakla
u lôžka; ruky strážne rozstrela
nad chorým deckom; siným, schvelým rtom
sa vpíja v líčko, v ústka, v očká, v čielko —
»Ach, jaké vrelé, žhavé je to tielko!«...

»Ój, Bože veľký na nebi,
nie, neber, neber! Jak by aj?!
Čo jednou rukou k srdcu zavesiš,
to druhou mal bys odtiaľ odorvať?!« —
A štká a lká, zas desno rukou máva...
»Ach, pukne srdce, rozskočí sa hlava!« —

A v tretí deň sa navracia
mať s cmitera, ach, zráňaná,
jak žobrák veľmi, veľmi chudobná:
jej poklad pod rov svieži složili ..
»Kdes', vonný kvet môj, hviezdka, džavné vtáča?!« —
Slz zbytky prázdnej u kolísky stáča...

Ni nebadá, že vzhliada k nej
jej druhé dieťa, dcérečka —
(Mať biedna v žiali svojom ohromnom
nad ťažkou ztratou, čo ju ubila,
čajs' — aspoň zdá sa — pozabudla málo
na dieťa-kvieta, čo jej pozostalo.)

K nej vzhliada dcérka, Vieročka,
— tri roky toť jej minuly —
v jej očku duma kási unylá,
i preriekla by niečo k úteche,
no nevie začať, ni snáď nenie slušno —
I jej u sŕdcka tak je clivo, krušno...

Len vzhliada, vzhliada k plačúcej
a táto ďalej žalostí...
(Ó, matko, pozri: anjel útechy
sa blíži k tebe!) — Ešte nevidí:
jak potapač, keď potopí sa v more,
nevidí dejov, čo sa dejú hore.

Konečne hlávkou Vieročky
preblesne veľká myšlienka —:
Podbehne k matke, pritúli sa k nej:
»Už neplač toľko, dobrá mamička,
že Pánbožko ti odňal bábu tvoju —
na! miesto nej, hľa, tu máš túto moju!«...

Jak slnko keď sa predre z chmár,
tak zajasala matky tvár,
pritiskla dcérku k srdcu prevrelo,
zľúbala v ústa, v líca, na čelo —
Vďak Bohu: zbudla hodná blaha mrva! —
No smútok tichý, zbožný trvá, trvá . . .

II.

Z detskej izíebky.

Ach, tu je milo, naozaj!
tu stála jar, ba tuším raj,
tu vždycky jasá svetlo jasné,
tu vždycky kvitnú kvietky krásne,
tu v bojoch žitia mieru koj
i posilnenie v ďalší boj,
tu stály purpur slnka vzchodu,
tu stelesnená nádej rodu!

Jak milo je tu človeku
na detskom sedeť stolčeku
a hľadeť . . . s vďakou dumať veľa
o láske Boha-stvoriteľa
a sťaby dierkou kľúčovou,
prez závoj ovšem túžob, snov,
sa dívať, dívať — inu — v nebe,
k tej prilnúť srdcom prevelebe —
Hej, púčky, kvety, radosť, máj —

Náhrada za ztratený raj . . .

*

Je ráno. Cháska skáče z postielok
jak barančiatka práve — iha! prč! —
v košieľkach od postieľky k postieľke
si pobehujú, žvatlú, š lmujú . . .
No treba umyť sa. I kabonia
sa tváričky, tá menej, tamtá viac,
lež všetko darmo, navzdor protestom
sa každodenná deje očista;
hrebienkom vlásky musia v poriadok;
kde treba, zapletá sa vrkôčik;
šat oblieka sa . . . Líčka rdejú sa
jak zrelé jabká, očká jasajú —
No, chvalabohu: všetko hotovo.
I modlia sa... O, jaký zvláštny zjav,
keď dieťa, skľúčiac malé ručičky,
sa modlí! Ozaj pohnúť musí sa

i tvrdé srdce, hľadiac na obraz,
jak nevinnosť sa k Bohu privráva, —
a nie-li, inu, iste nečlovek,
trup čiry, špalok. Pomodlily sa.
I sadla chasa k stolku nízkemu
a raňajkuje v dobrej nálade
i s dobrou chuťou — Ticho — Počuť len,
jak lyžka štrká, ústka zmľasknú vše.
A najmenšie, hľa, ledva-ledvaže
po tanier môže doliezť zobáčkom,
i priložiac ho prosto k tanieru,
do neho veľmi vážno nadieva
lyžičkou rožtek mliečkom napitý,
mu ide z jedla dosť i pomimo
a nebyť podbradníka šireho,
zle viedlo by sa čistým šatočkám, —
no nič to, patri k veci jakosi.
Sú po raňajkách. Červeň ličok ich
je ešte hlbšia, očká jasajú
tiež živšie, žilky hrajú poskočno, —
i vstaly, a tu začaly sa hneď
poskoky jaré, smiechy, škádlenia
i — práca, ale jaká! hľaďteže:
zo stoličiek sa stavia izbica,
v nejž chasa hneď sa uvelebila
a v rozhovoroch vážnych bytuje.
No skoro dosť si inšie smyslela
krv neposedná: z tohož staviva
voz vznikol. Duško chytil do rúk opraty
(kus šnúry totiž k stolcu pripätej)
a tuliti už letia — »hijo! hot!«
I dáždnik kdesi starý popadly,
vystrely takoj — (V pokon nečudo:
tamvonku totiž vskutku osieva
sa dáždik, ten je vlastne prekážkou,
že nemôžu von, na dvor, na pažiť —
O, tam to býva ešte živo len:
tu lopta mihá, obruč vrtí sa
v pred bežiac bitá drevcom šarvanca;
zas »na blšku«, tiež »na schovávačku«
sa hrajú, áno inšie kde-čo tiež;
tu stáva sa, že zkrsnú pôtržky
i pády na nos, smiechoty i plač.) —
Tak hrajú sa, až malou izba je
im neraz veru; neraz všetko by
ver prevrátily hore čím, tým doľ,
no medze sú, je hrádza, pri ktorej
znie povel mamky: »Tichšie, detváky!«
i zvolia tichšie zamestknania si:

stavajú domce; kto už školákom,
i knihu vezme, obrázkovú zvlášť;
tu chlapček vozík ťahá za šnúrku;
tam bábka kuká vo svet upreno
z náručia malej mamky pečlivej...

A jako luna tichá, velebná
stred hviezdok velie, králi jasavých:
tak tuhľa dobrá, vzácna mamička,
vždy zamestnaná, vždycky žiadaná —
Ó, má tá práce s nimi, chudera:
svet celý rôznych detských záujmov,
a žiadostí a potrieb, otázok,
sťažností, žalôb, pochýb — všetko to
i inšie kde-čo na nej zaľahlo,
ju ťaží, ona rieši, vybaví —
Ó, mnoho, mnoho! Ajhľa, na príklad:
Tu ktorés' volá: »Nevieš, mamička,
kde mi je širák?« — A zas: »Igor ma
hľa, dráži, mamo, no ho vybacaj!« —
Tam zase: »Mamka, hlad mám: chlebíka
si prosím« — Iné: »Mamka, vodičky«. .
»Joj, mamka, udrel som sa, pofúkaj:
ma bolí!« — »Hľaďže, mamka, jako ja
viem vyskočiť — hop! ašak?« — Iné zas,
tichučké jakés, dumné: »Mamička,
či bratrík môj, čo pošiel do neba,
má tiež tam pekné hračky? však ver má?
ó, ja by veľmi rád sa pohral s ním« —
»Joj, pichol som sa, mamka, tečie krv,
toť, pozri — jajjaj — zaviaž handričkou!« —
»Hľaď, mamka, Dušan nechce so mnou hrať
sa na koníčkov« — »Ó, chcem, mamička,
no vždycky on len chce byť kočišom,
ja nebudem mu veru koňom vždy« —
»Mamička, mne je jaksi dlhý čas« —
»Ba rozprávaj nám niečo, mamička!« —
»Mne tak je teplo, mamo, preveľmi« —
»Ach, mamka, spal bych« — Mamko, poľúb ma...

A mamka učí, tiší, vystríha
i kára, kojí, lieči, naprávа,
tu vyhovie, tam zase zapovie,
tu poteší, tam zase vyhreší,
i, nenie divu, veru niekedy
i zhrmí: »Netráp, hlavu neobjedz!«
ba — načo tajiť — krehké stvorenia
sme v pokon všetci, trpelivosť tiež
má hranice — nuž, áno: buchnát zduní vše.

Dosť veru práce. Inu, všetka česť,
i dolu širák! s úctou klaniam sa
mamičke takej, vernej, pečlivej,
jej blahoželám vrúcne k úkolu
tak neľahkému i tak slávnemu,
Boh stuž ju, obdar trpelivosťou,
daj zdaru, péčam sladkým požehnaj!

Tak prijde večer. Cháska ustalá
sa sbije všetka tesnej do kôpky,
sa teší hviezdkam vzplávším, mesiačku,
i vedú reči čudno-umné tak,
si rozprávajú vážne, nábožne
o Pánbožkovi. Mamka rozpráva
im o dieťatku onom betlemskom,
i o nebeskom onom Otcovi,
čo stvoril kvety, vtáčky, oblaky,
a svety šíre krásne sformoval —
A v očkách duma, sladká nálada...
I v pokon cháska cele ustalá
zas do postielok spiecha. Pomodlia
sa s mamičkou a s jejže poľubkom
sa ztratia sladko v tajných ríšach sna.

*

Tak posedel som si tu zas —
Jak rýchlo, milo pošiel čas!
No s Bohom! milé dietky-kvietky,
Boh požehnaj vás, zdržuj všetky,
daj rásť vám vekom, múdrosťou,
u Boha, ľudí milosťou!
Oj, rasťte, kvietky plápolavé,
k ozdobe ľudstvu, Bohu k sláve!
Ste kvetom, ktorý nateraz
len krásou, vôňou teší nás,
no z nehož časom — daj to, Pane! —
má vzniknúť ovoc, požehnanie.

III.

Vyznanie.

Milá, drahá mamička! Skloň sa k svojej dcére,
otváram ti dokorán srdca svojho dvere,
spovedám sa v dôvere detskej, neskonalej,
tajomstvo mám na srdci, nesmiem tajiť ďalej;
nakloň ucho, poviem Ti, čo mi srdce ťaží
a predsa aj — podivno — nevýslovne blaží,
pošuškám Ti — počujže...: On ma ľúbi, ľúbi...

On, môj Janko, poklad môj, predmet mojej chlúby —
Tak . . . Ach, či mi odľahlo — (Plá jej líco, oči,
a to srdce tlkoce, div, že nevyskočí) —
»Ľúbim ťa ja, Marienča, ľúbim« — riekol vrelo —
»ľúbim« — Bože, jako to milokrásne znelo,
jako spevy anjelské, jako rajské tóny —
(Srdce devy vzrušené tichým plesom zvoní,
mamička však s úsmevom mlčky dcérku slúcha.)
Prilož ruku, mamička, jak mi srdce búcha —
Iste veľká od Boha milosť, podar veľký, —
so mnou, mamka, raduj sa, šťastlivá som celky.
»Srdca môjho kráľka si - riekol — žiadna iná« —
Tak . . . Ty mlčiš, mamička? snáď je ľúbiť vina?

Mamka v pokon s úsmevom rečie ľúbym tónom:
»Tak to tvoje tajomstvo? Ja viem dávno o ňom,
ó, ja ostré oko mám — I, keď Božia vôľa,
buďsi, jeho riadeniu nikto neodolá« . . .

Šťastná deva priľnula tesno k ňádram matky
a plače i smeje sa — v srdci rozmach sladký —
»No dosť, šašo, blázonko« — Zmĺkly obapolno
Na dvere ktos' zaklopal — Precítnuly — »Voľno!«
Deva z matky objatia v náruč juna letí . . .

Hľa, matróna ctihodná žehná šťastné deti.

Túha života.

Črta *A. N. Budiščeva.* [1])

— Túha života? — pýtal sa starík Karačarov, dvíhajúc sa s trávy a otvárajúc oči, — túha života k vôli samému životu, životu stoj čo stoj, ja veru nerozumiem, čo pokladáte v tom cite za pekné?

Zamĺkol, oprel sa chrbtom o stoh a poznove zažmúril oči. Starík Karačarov, mohutný a s dlhou bradou, vracal sa spolu so mnou s poľovačky na jarabice v svojom revíri. Vyjdúc z dolinky, zarastenej krovím, sadli sme si na lúke, na ktorej hojne rozlievalo sa septembrové slnce. Opretí o stoh, hriali sme sa na slnci, žmúrili od svetla a lenivo besedovali. Priamo pred nami rozprestieraly sa lúky, ani veliká zelená plachta, zatvorené z ľava rybníkom, tiahnucim sa na niekoľko verst. Povrch rybníka, celý zaliaty slncom, hýbal mäkký vetrík, a od toho svetla a vetra po jazere v nepretržených radoch behaly svetlé blysky, ani po striebornom brnení.

Dookola bolo veľmi krásne. Slnce hrialo tak mäkko a nežne, zem voňala tak radostne, a samé povetrie, plné teplého ligotania, oblievalo všetko, čo je živé, takou láskou, takou čarovnou pre-

[1]) Z knihy: РАСПРЯ. Двадцать разсказовъ. С.-Петербургъ, 1901.

lesťou, že rozhovor o túhe života zdal sa byť najprimeranejším. Medzitým Karačarov poznove otvoril oči.

— Vezmite, — hovoril ďalej, — tú snahu žiť v najvyššom jej stupni, a uvidíte, koľko v tom cite podlosti a jakú veľkú ošklivosť ona môže vzbudiť v nás.

Karačarov opäť zamĺkol na chvíľku, potom pokračoval v lenivej zádumčivosti:

— Ja nazdávam sa, že v ríši živočíšstva túha života k vôli životu úplne chybuje alebo aspoň nikdy nedochodí do krajnosti. Ináče ako si vysvetlíme sebaobetovanie, s ktorým sýkorka-samička bráni svoje mladé pred mačkou? Podľa mojej mienky jest len jeden zákon, ktorému bez výnimky všetky živočíchy podrobené sú do krajnej miery, do zúrivosti, do zašliapania všetkých práv. To je zákon zachránenia rodu. A iste zákon tento leží v základe najvyššej myšlienky, keďže preniká všetko živé s takou silou. Ríša živočíchov ako by sa usilovala stvoriť vysoké schody, po ktorých chce dostať sa do neba a uvideť neobyčajné horizonty. Živočíchy tvoria tieto schody s divou tvrdošijnosťou, stupeň ku stupňu, žiarlive ostríhajúc každý stupeň, a k vôli nemu, k vôli tomu stupňu, sú hotové položiť tisíce obetí, vyliať celé morá krve. Akej neobyčajnej krásy musia byť tieto horizonty, keď jeden z najnižších stupňov vedúcich k nim schodov ospravedlňuje pred najvyšším súdom všetky tie nekonečné morá preliatej krve?

Karačarov opäť zamĺkol a dlho sedel bez pohnutia, opretý chrbtom o stoh a dívajúci sa do diaľky, ako by tam rozoznával niečo.

— Čo to bude za bytnosť, — pokračoval, — ktorá vstane tam, na vrchu tých schodov? Na každý spôsob, ja sväto verím, že to bude nie ten sebamilujúci nad-pes, zbožňujúci seba a svoj chtíč, ktorého terajší nietzscheáni usilujú sa vydávať za nad-človeka. Nie, to bude cele iné, cele iné!

— Nad-pes, — spravil Karačarov príkry posúnok, — možná vec, že i príde, možná vec, už i prichodí; zprvu nad-pes, ale potom nad-štence. Pravda, prídu i ztratia sa, zanechajúc po sebe nedobrý zápach, a nič viac! veď zedia sami seba! veď je to ich nad-psí princip!

Karačarov srdito blysol očima a nenadále dobrodušne sa zasmial.

— A túha života, — poznove vrátil sa k svojmu predmetu, — ja zkúsil som ju raz v svojom živote, a dosiaľ sa mi hnusí a hanbím sa pri púhom pomyslení na tento premilý cit.

— Chcete poslúchať? — pýtal sa ma, tuhšie pritiahnuc sa k stohu.

— Vidíte to jazero? — začal, ukazujúc na hladinu vody, po ktorej behaly svetlé blysky. — Bolo to dávno. Mal som 25 rokov, len čo som sa oženil a bol som zaľúbený do svojej mladuškej ženy po hrdlo. Nerozlučoval som sa s ňou ani na chvíľku, a ruka v ruke vykonali sme s ňou mnoho čudných prechádzok. Akosi prišla nám fantásia prejsť po tomto jazere v malom člnku. V člnku bolo tak tesno, že nám prichodilo neprestajne bozkávať sa. Za cieľ pre-

chádzky určili sme si ostrovček, ležavší v tie časy temer v prostriedku jazera a predstavovavší premilú lúčku, nie väčšiu od dvúch štvoročných siah, na ktorých rástly štyri kríčky trpčata. Prvé dva kríčky volali sme „hájom šťastlivého páru“, druhé dva „lesom prvého nesúhlasu“. Teraz toho ostrova niet; smyla ho voda, ale vtedy ležal v prostriedku jazera, ako voňavý kvietok. Šťastlive dostali sme sa na tento ostrov. Dve štvoročné siahy pre dvoch zaľúbených, to priveľký priestor, a temer celý ostrov my veľkodušne odstúpili sme čvíkotám, sami zaujali sme z neho asi na ríf a sedeli tak blízko jeden k druhému, že jubka ženina celý čas bila ma po nose. Rozumie sa, bolo to preto, že strhol sa vietor. Po pravde, ja len z toho domýšľal som sa, že vstáva vietor. Medzitým vietor bol vždy tuhší a o chvíľu bola z neho opravdová búrka. Po jazere chodily srdité s bielym hrebeňom vlny, ktoré bily do brehu nášho ostrovka, ani olovom. Ako by boly závidely nášmu pokojnému šťastiu a chcely hodiť do vody i „hájik šťastlivého páru“ i „les prvého nesúhlasu“. Čvíkoty s nastrašeným hvízdaním popratály sa kadekde, a trpčatá zohýnaly sa k samej zemi, ako naľakané devušky, a hádzaly svoje bielunké kvety na mutnú hladinu jazera, ako by chcely smieriť jeho hnev. Bolo by najlepšie bývalo, keby sme sa boli rozhodli prenocovať na ostrove a prečkať búrku. Ale mne zažiadalo sa zahrať si na smelého, i začal som volať ženu domov. Hanbil som sa ukázať sa v jej očiach zbabelcom, lebo práve uisťoval som ju, že som silný ako Goliát, plávam ako bobor a hrúžim sa do vody, ako ten legendárny Angličan, ktorý ponoril sa s tej strany Lamanša pred 25 rokmi a dosiaľ nevyšiel ešte nikde navrch. Volal som ženu nástojčivo, a ona spoľahla sa na mňa. Dali sme sa na cestu v našom člnku. Pri brehu sme sa ešte ako-tak držali, ale keď sme odišli ďalej, bolo nám ťažko. Okolo nás hvízdalo povetrie a sipela voda; hladina jazera raz dvíhala sa svetlými kopcami, raz prevaľovala sa temnými jamami. I skoro miesto vesla mal som v ruke už ženin slnečník, a počul som jej prenikavý krik. Kamsi podvihlo nás, potom zahrúžilo s protivným sipením kamsi dolu, a razom ocítil som sa vo vode, ženine ruky boly mi zavesené okolo hrdla. Ako sa ukázalo, náš člnok prevrhlo, zalialo vodou a stiahlo ku dnu. Ostali sme sami prostred divého jazera. Proboval som hľadať nohou dno, ale som ho nenašiel. Tu bolo hlboko, a okolo nás ničoho, rozhodne ničoho, za čo mohli by sme sa chytiť. Len kvietok trpčata plával temer zároveň so smrteľno-bľadou tvárou mojej ženy. Viac nič. Ja plával som zle, omnoho horšie od bobra, len-len že lepšie od olovenej gule, a teraz mi prichodilo i plávať samému, i vliecť na sebe ženu, polomŕtvu od strachu a jakoby dva razy ťažšiu. Akosi predsa hýbal som sa prostred sipiacich vĺn a hvizdu vetra, s velikým namáhaním robiac každý krok. Lenže breh bol ešte ďaleko, i hĺbka jazera ostávala tá istá. Pracoval som rukami i nohami s rozľútenosťou. Zprvu, okrem strašnej zloby na vzbúrený živel, nič som necítil, ale zlosť bola divoká, sverepá, a keby v mojich rukách bola moc, ja by bol zničil vody celého sveta. Už začal som omdlievať; vlny striekaly mi priamo do tváre. Zúfale

videl som, že sily ma opúšťajú, že hneď pôjdem ku dnu, utoniem navždy do tej temnej jamy a nikdy v živote nevidím viac neba, trávy, vetvičky trpčaťa. Pochopil som, že nebude takej ceny, za ktorú mne predali by všetko toto čo len na minútu. A zažiadalo sa mi toho všetkého — i neba, i tej vetvičky — boľastne, strašne. Zároveň prišlo mi na um, že keby som bol sám, mohol by som vyplávať, ale so ženou vydaný som smrti. Pritom ukázalo sa mi divokou vecou umreť len preto, že moja žena nevie plávať. Keby som mal prostriedkov a sily zachrániť ju, riskovanie bolo by pochopiteľné, ale veď je to nemožná vec, a tak prečo ja mám umreť spolu s ňou? Nie je lepšie odopnúť jej ruky s môjho hrdla? Čo radšej, smrť jednoho človeka a či dvoch? Tieto myšlienky lietaly mi v hlave, ako víchor. Jednako ešte trepal som nohami i rukami v zoslabnutí prostred šumiacej vody. Cez mutné vlny hvízdajúceho a sipiaceho jazera videl som zelený breh lúk, a volal ma, tento breh, volal k životu silným a mocným krikom, a celá moja bytnosť razom trhla sa na to volanie. Nedobrý cit prenikal ma celého a roztavil vo mne ľudskú hodnosť, ani keď od hromu topí sa piesok. Vo mne zažala sa neodolateľná túha života, — všetko jedno, len aby bol život. Bol by som privolil byť potvorou, výrodkom, najväčším ničomníkom, len aby mohol žiť, žiť, žiť! A tento cit spravil zo mňa oplana. Urobil som pohyb, posúnok, alebo vlastne narážku na posúnok, že chcem odopnúť ženine ruky od môjho hrdla. A žena porozumela mi, hoci, opakujem, bola to len narážka na posúnok; zašeptala, zimnične stisnúc mi šiju rukami: „Pre Boha, pre Boha!" Ten šepot poznove spravil zo mňa človeka. Tuho objal som jej driek, ako by prosiac ju za odpustenie, a ztratil som povedomie. Vytiahli nás rybári.

Karačarov vzdychol, chvíľku pomlčal a pokračoval:

— Keby niekto deň pred touto príhodou bol mi predpovedal, že zo mňa vystane shodiť s môjho hrdla ruky topiacej sa ženy, bol by som sa príkro zachoval oproti takému človeku. Vtedy pokladal som sa za polboha, za korunu stvorenia a nebol by som si myslel, aké skromné miestečko zaujímame my na stupňoch velikých schodov. Len pozdejšie som pochopil, že v sebectve my sme horší od najplanšieho zvera. Zverom záleží hlavne na stupni, na plemeni, nám — len na svojej osobe.

— Ja dosiaľ neviem, — spravil Karačarov posúnok, — čo by som bol urobil, jestli nepočujem šepotu ženy. Shodím jej ruky s hrdla, a či moje hnutie bolo by zostalo len pri narážke? S dobrým svedomím nemôžem povedať, a vy pochopíte, aká to rana pre moju polobožskú hodnosť!

Karačarov premenil pósu a hovoril ďalej:

— Potom bol som prinútený rozísť sa so ženou. Bála sa ma a opovrhovala mnou. Nijako nemohla zabudnúť tej potvory, ktorá chcela ju sotiť do vln jazerných. A mala pravdu. Ja sám seba mám v opovržení od tých čias pre ten strašný moment. Stretol som sa s ňou o mnoho rokov, bola už vtedy ženou iného, a mali deti. Keď ostal som s ňou sám, hodil som sa pred ňou na kolená, znova

prosiac ju za odpustenie. Rozplakala sa a ušla odo mňa. Pochopil som, že oplakáva svoju prvú lásku a neprestáva ma opovrhovať, ako podliaka. Obraz potvory iste vštepil sa v jej predstave navždy.

— Nuž taký je to cit, tá túha života! — so vzdychom dokončil Karačarov.

A zamĺkol.

Ja zádumčive hľadel som na jazero. Po jeho ligotavej hladine, ako prvej, behaly svetlé blysky, a ono ako by sa vše usmievalo a plesalo. Zvučný plesk jeho drobných vĺn podobal sa smiechu.

To plesanie jazera urobilo na Karačarova taký dojem, že ono smeje sa nad ním. V zadumení doložil:

— Hľa, teraz sa smeje. Posmieva sa nám a chce povedať, že je mocnejšie od nás a môže, ak si raz pomyslí, rozbiť svojimi vlnami na márne kusy našu vysokú mienku, ktorú máme o sebe!

Prelož. Š.

Rozpomienky.

1885—1900.

II. [1]

Keď roku 1885 koncom júna vrátil som sa z Baňskej Štiavnice do Baňskej Bystrice, vlastne i do svojho rodiska Jabríkovej, z mladších mojich priateľov, študovavších na oboch gymnásiach bystrických, nenašiel som už skoro nikoho tu.

Ladislav Šujanský, Ján Wagner, Ján Vesel, Andrej Gulaša, Izidor Žiak, Štefan Nemlaha, Jozef Petráš, Ján Čvíkota, Ján Kalužay, Fridrichovský, Minárik a ešte niektorí mladíci — všetci boli sa rozutekali po svete. Jedni boli už dokončili svoje učenie na stredných školách, iní zase, mladší, vzdialili sa z B. Bystrice, aby neboli prenasledovaní pre svoje národné smýšlanie. Niektorí z vtedajších mladíkov, teraz už dospelí mužovia, priznávajú sa dosiaľ k svojmu národu, iní odbočili od práporu slovenského, ktorý ich v mladom veku oduševňovál, a z ohnivých mladíkov stali sa viacerí chabci, chlebármi, utiahli sa od všetkého, čo je slovenského, lebo vernosť k slovenskému národu neprináša mastných služieb a výhod! Tak sa časy menia, a s nimi i ľudia menia svoje náhľady. Ba či týmto, niekdy ohnivým mladíkom, teraz už dospelým mužom, prídu niekedy na pamäť ich mladé časy a čo si všetko sľubovali v budúcnosti?

Zo starších našich mužov žili v Bystrici: Ľudovít Turzo-Nosický, Ľudovít Grossmann, Adam Kardoš, Samuel Bodorovský, z mladších Andrej Hanzlík, Ján Kmeť a niektorí prebudenejší mešťania a remeselníci, jako: bratia Botharovci, bratia Drobovci, totiž Ján a Daniel, vtedy ev. teolog, Šándori, Beniač, Ruttkay a ešte niektorí.

[1]) Slovenské Pohľady 1900, číslo 4 a 5.

Na katolíckej fare baňsko-bystrickej bol vtedy dedinským kaplánom Jozef Martinček, rodom Varínčan z Trenčianskej. Muž ohnivej povahy a rozhodný Slovák, a pre túto svoju vlastnosť v protivnom tábore bol nenávidený, z čoho si on ale málo čo robil. K nemu sme sa mladší z času na čas na faru schádzavali a rokovali spoločne o našich národných veciach. V semeništi kňazskom bolo v tom čase pár slovenských mladíkov, jako: Alexander Dianiška, Jozef Kačka, Ján Kovalík, Rudolf Rusko a iní; pravda, museli sa mať na pozore, aby ich z ústavu nevytvorili.

My hovorievame o lepších zašlých časoch; ale keď dôkladnejšie obzreme si historiu Slovákov, nuž veru vždy najdeme neprajné časy pre nás. Veď i pri zakladaní *Matice Slovenskej* a pri gymnásiach bolo ustavičné prenasledovanie a osočovanie jednotlivcov i celých sborov, a predsa šesťdesiate roky minulého storočia počítajú sa u nás medzi lepšie a prajnejšie časy. No pravda je, že tieto roky, keď zrovna ony zlaté časy pre Slovákov i neboly, predsa len mohly sa zvať prajnejšími než dnešné. Vtedy mali Slováci viac vysokopostavených mužov duchovného stavu, vďačnej pamiatky biskupa Štefana Moysesa, kanonikov Červena, Kozáčeka atď., ktorí na vonok repräsentovali Slovákov, z čoho nám dnes mnoho chybuje.

Kedykoľvek zvonku vialy ostrejšie vetry na krajinu, i vlády krajinské boly miernejšie v prenasledovaní; ale keď bolo ticho, tým silnejšie tlačené boly nemaďarské národnosti v Uhrách. Tak dialo sa v sedemdesiatych i osemdesiatych rokoch a tak i v deväťdesiatych, až po dnešné dni; tie isté persekúcie a útisky jednotlivcov i celých más k vôli „magyar állam eszme" = maďarskej štátnej idei, a pod falošným heslom vlastenectva — „hazafiságu". Len sám Pán Boh dobrotivý vie, kedy tieto smutné pomery u nás lepší obrat vezmú!

Mal som už dvadsaťpäť rokov preč, ale Turčianskeho Sv. Martina som ešte nebol videl, ačpráve som z kníh ztadiaľ pošlých už nejednu bol prečítal. Túžil som tedy videť Martin, toto ohnisko slovenskej kultúry, kde sa pestuje slovanská vzájomnosť a láska národná. Darmo je, nech hovorí kto chce, čo chce, to sa odškriepiť nedá, že Martin mal vždy príťažlivú moc, menovite na mladý podrost; vždy priťahoval nielen mladých, ale i starších mužov do lona svojho, hoc je len skromné mesto slovenské, nemajúce blýskavých palácov, alebo ohromných divadiel, jaké nachodíme po veľkých mestách. Túto príťažlivú moc cítil som i ja.

Rozmýšľal som koncom júla 1885, hoc moje zdravie v tom čase nebolo v najlepšom stave, čo a jako mám túto vec navliecť u môjho predstaveného Mialoviča? Či vyjsť s farbou, a či nie? Mialovich bol už starší muž, pochodiaci z Baziáša pri Oršovej, živší svojho času na Starých Horách v dobrej shode i s naším Jánom Geromettom, vtedy tamejším farárom. Prepiatym človekom tedy nebol. Ale rozhodol som sa, že zamlčím pravý cieľ svojej cesty. Veď známo je, že mnohí ľudia pri slove Martin dostanú husaciu kožu; nazdávajú sa, že keď Slováci sídu sa do Turčianskeho Sv. Martina, hneď krajinu kus po kuse trhajú a Rusovi za ruble predávajú. Divné sú

tie srdcia ľudské! Nám Slovákom je Martin vždy milou rozpomienkou na náš národný život, no nepriatelia naši želali by si, aby ho nikdy nebolo bývalo.

Po všestrannom uvážení a dohovore vybrali sme sa traja mládici z B. Bystrice do Turčianskeho Sv. Martina, dňa 4. augusta 1885 včasne za rána, na valné shromaždenie spolku „Živeny", totiž: Ján Vesel, ktorý bol čez prázdniny v Bystrici u advokáta Andreja Hanzlíka, Emanuel Hlavkaj a ja, na spoločnom vozíku, ktorý Ján Vesel bol obstaral v Kráľovej. Cesta bola príjemná a veselá, pri priaznivom počasí, a my chytro prebehli sme dediny: Kostiviarsku, Jakub, Ulmanku, Harmanec, a sišli sme s vozíka len za Harmancom, kde počína sa strmšia a skalnatejšia cesta. Došli sme na čas do Štubnianskych Teplíc, kde sme sosadli a vozík nazpak poslali. Tu sa nám pripojil i Izidor Žiak, ktorý bol vo svojom rodisku, v Michale.

Po krátkom oddychu a obede v Topliciach uháňali sme rýchlikom ku Martinu. Ja cítil som túhu a žiadosť čím skorej videť toto slovenské mesto, hoc vopred upozornil ma môj priateľ Ján Vesel, že Martin, čo týka sa jeho stavísk, na mňa veľký dojem neurobí.

„Turčiansky Sv. Martin!" volali cestovatelia. Teda sme už tu. Na nádraží hemžilo sa veľa ľudí; jedni očakávali hostí, a niektorí zase vyprevádzali svojich, idúcich po povinnostiach.

Samé neznáme tváre a postavy bolo tu videť, všetko sviatočne oblečené. Martin obliekol slávnostné, nie každodenné rúcho.

So stanice martinskej rovno sme išli do miestností kassína, kde bolo už hodne mládeže i starších, jako v predvečer valného shromaždenia „Živeny". Nastalo všeobecné poznávanie sa medzi mládežou a staršími našimi mužmi. Z mládeže boli tu, jako to moje zápisky a prijaté navštívenky svedčia: Jozef Capko zo Sofie z Bulharska, Jaroslav Vlček z Prahy, Samo V. Kuchta, Cyrill Makovický, Miloš J. Pálka, štud. med. Ján Hanzel, Cyrill Peťko, P. B. Socháň, Jozef Zaymus, Žižka Paulíny-Tóth, Fraňo Zachar, J. L. Kováčik, Cyrill Kresák, Ján Kmeti, Julo Žorna, Milan Kohút, Albert Bodický, štud. med. J. Šimko, Peter Kompiš, Jozef Gašparík, skončený právnik Krno a ešte mnohí, s ktorými som neprišiel do potyku.

Z cudzích hostí boli tu: Jaroslav Věšín, dr. Jozef Herold, Lud. Kuba, Rudolf Pokorný, A. L. Petrov. Na mnohé mená sa ani nepamätám, lebo som všetko nezaznačil, a mnohých som viacej ani dosiaľ nevidel, a sotva i viacej vidím v mojom živote.

Večer toho dňa bolo divadelné predstavenie, a síce veselohry *Ženiť, či neženiť sa?* v starej nízkej dvorane, kde bola veľká spara, pri veľkom návale obecenstva. Predstavenie bolo znamenite prevedené. Jozef Kohút hral za sluhu Mrkvičku; svojimi posunkami a humorom držal obecenstvo v dobrej nálade až do konca predstavenia.

Po predstavení bola voľná zábava pri cigáňskej hudbe a národnom speve, a my mládež ďaleko po polnoci len rozchádzali sme sa na nocľah, kde ktorý mal miesto vopred zaopatrené. Pamätný to bol pre mňa večer, i pre všetkých, čo tam boli!

Na druhý deň predpoludním bolo valné shromaždenie *Živeny*, v budove bývalého slovenského ev. gymnásia. Po vybavení spolko-

vých záležitostí a predmetov držali naši prední mužovia literárnu poradu. Bol prednesený i návrh o založenie kníhkupeckého a nakladateľského spolku; boly i iné vážne porady, týkajúce sa nášho slovenského národného života. Andrej Kmeť, katolícky farár prenčovský, držal hlboko premyslenú, umnú a ohnivú reč, z ktorej každý tam prítomný mohol sa presvedčiť, že to nie sú prázdne frásy, ale vážna vec, nás sa blízko týkajúca.

Reč Kmeťova krútila sa okolo našej stariny a jej zachovania pre budúce časy; a hovoril nám do duše, aby sme sa raz už skutočne prichytili k vážnej práci, pestovať vedu. Tu bol tedy položený prvý základ Museálnej slovenskej spoločnosti, ktorej Andrej Kmeť i stal sa prvým neunavným predsedom. Jeho umná a ohnivá, plná zápalu reč urobila veľký ruch nielen medzi našimi mužmi, ale upútala i prítomných Čechov a iných nám príbuzných hostí. — Matúš Dula spravil malú poznámku, viacej len tak pod rukou, o nádejnom stavaní *Národného Domu*, aby obecenstvo vedelo, o čo ide, keď dostane vyzvanie.

Bolo poludnie, keď rozchádzali sme sa z porady. Pravda, vtedy Martin nemal ešte hodín vežových, jaké dnes má na dvoch vežiach, ale každý musel sa riadiť len dľa svojich vreckových hodiniek. Martinskí obyvatelia ponáhľali sa domov, aby sa schystali na spoločný obed do divadelnej dvorany.

V dvorane bolo živo a veselo. Hostia sadali okolo prikrytých stolov. Slovenský Spevokol zaspieval na javišti staroslovanský Otčenáš, a prvú zdravicu povedal Ján Francisci. My mládež sedeli sme najviac spolu, pri viacej stoloch pomiešaní i so staršími. Neďaleko mňa sedeli Romuald Zaymus, Jaroslav Vlček a Cyrill Kresák; na iných sa už nepamätám. Zdravíc a prípitkov bolo mnoho. Najmä jeden prípitok zostal mi v dobrej pamäti, lebo bol prijatý so všeobecnou úľubou, — prípitok Petra Tomkuljaka. Redaktor Národných Novín Ambro Pietor mal miesto na dolnom konci stola, neďaleko dverí, a prijímal a čítal prichádzajúce so všetkých strán telegrammy. Nie som stenografom, aby som bol mohol zaznačiť všetky reči a prípitky, ale to som si dobre zachoval o tom spoločnom obede, že bol živý, plný humoru, smiechu, ale i oduševňujúcich momentov. My z mládeže sme mnohí dostali zdarma lístky ku spoločnému obedu.

Večer, po spoločnom obede, bola tanečná zábava v tej istej dvorane. Mnohé martinské slečny zostaly i na tanečnú zábavu v národných farbách, ako nás pri spoločnom obede boly obsluhovaly, totiž maly modré sukne, biele zásterky, červené živôtky, pritom oplecká, čo veľmi pekné bolo medzi černoodetými mladíkmi a staršími.

V tretí deň ráno, totiž 6. augusta, ubieral som sa nazpak domov, s milými rozpomienkami na Martin. Moji priatelia, ktorých vymeraný čas nehatil tak jako mňa, zostali i na ďalej ešte v Martine, totiž Vesel, Žiak a Hlavkaj. Cestoval som železnicou až po Zvolen s Petrom Tomkuljakom, farárom z Detvianskej Huty, a s Juliusom Bottom, advokátom z Veľkej Revúci. Vo Zvolene sme sa rozlúčili,

a „každý svojou pošiel stranou, hnaný žitia nevoľou“. Takto skončila sa moja prvá návšteva v Martine, na ktorú pamätať budem, dokiaľ živým budem. —

V B. Bystrici v osemdesiatych rokoch minulého storočia slovenská intelligencia, spolu s meštianstvom národne smýšľajúcim, usporiadavala skoro každý rok nejakú voľnú zábavu v prírode. Miesta pre zábavy bývaly: Pätrov Laz nad Sásovou, Laskomerská dolina, alebo Pavelcovo za Jakubom. Roku 1884 takáto expedícia na viac vozoch bola i v kremnických horách, na Velestúre; pripojili sa i hostia z Čiech a kremnickí Slováci. (Ja som vtedy bol v Štiavnici.)

Prípravy k letným výletom robily sa vopred vždy niekoľko dňami. Bývali pozvaní hostia nielen z bystrického okolia, ale i zo súsedných miest; riadne chodievali mladí Križkovci z Kremnice, Bohuslav, Milutín, Jaromír a ich sestra slečna Drahotína. Bývali tu prítomní: Franko Šujanský, farár a dekan zo Seliec, so svojou spanilomyseľnou a prívetivou sestrou Annou, i s mladšou Annou z rodiny; ev. farár z Radvane Jozef Hodža i s paňou; ev. farár z Badína Aug. H. Krčméry i so svojou rodinou; vdova Antonia Klemensová. Roku 1888 prišiel do Laskomera i Andrej Truchlý, farár z Bacúrova, a ostatní naši z Bystrice: Ruttkayovci, Botháovci, Drobovci, Bušánovci, Beniač, Pepich z Ľubietovej, ktorý bol krčmárom v hámre v Bystrici, a všetci tí, ktorých nejaká povinnosť nehatila.

Zábavy tieto bývaly nielen pôžitkom pre telo, ale i posilnením pre ducha v boji národnom. Tu sa rečnilo, spievalo a vymieňaly sa náhľady o národných otázkach.

Okrem takýchto spoločných zábav my mladší v nedeľu a v sviatky robievali sme častejšie vychádzky i do Seliec na faru ku Šujanskovcom, kde sme vždy boli srdečne prijatí, a tento zvyk zachoval som až dosiaľ, že aspoň raz ročne navštívim Šujanskovcov v Selciach.

Začiatkom septembra 1885 bol odhalený pomník Andrejovi Sládkovičovi v Radvani, kde naposledy ako ev. farár účinkoval i tam beh života svojho dokončil 20. apríla 1872 o pol piatej hodine večer. Sbierky na pomník robily sa v svojom čase cestou *Národných Novín*; peniaze opatroval Ľudovít Turzo z B. Bystrice. Deň odhalenia pomníka rodinou básnikovou nebol verejne v novinách oznámený. (Báli sa vraj demonštrácie, keby tak náhodou bol prišiel i dr. Jozef M. Hurban. Takto bola sa vyslovila vdova oslávencova pred písateľom týchto riadkov.) Príbuzní a cirkevníci z Radvane sišli sa naisto, ale my v blízkom okolí máloktorí sme o tom čo vedeli. Ku pomníku prišiel z Bystrice i hlavný slúžny Lazarovič, a pýtal i programm slávnosti; ale Jozef Hodža, zať Sládkovičov, povedal, že nemajú nijakého programmu. Pomodlili sa pri pomníku, a po krátkej cirkevnej reči Aug. H. Krčméry sňal závoj s pomníka.

Po odhalení pomníka vyšiel v Národných Novinách dopis, v ktorom rozpovedaný bol priebeh celého odhalenia a pomník opísaný.

Za týmto vyšiel v polovici septembra druhý dopis v Národných Novinách o pomníku Sládkovičovom; v ňom vytýkala sa usporia-

datelom pomníkového výboru utiahnutosť. Na túto zprávu niektorí i mrzeli sa. No Černokňažník doniesol ešte nasledujúcu poznámku: „Ponevàč odhalenie pomníka Sládkovičovho, tak ako sa ono previedlo, daktorým zdalo sa byť ešte prihlučným: budúcne — mal-li by sa vôbec ešte verejne odhalovať pomník — vystavený národom zaslúženému mužovi, bude vari najlepšie, keď namiesto všetkých ceremonií... jednoducho odšepce sa pesnička: „Buďme, bratři, tiše, ať nás nikto neslyší“... Mrzeli sa niektorí, i hromžili, že všetkému tomu som ja len na príčine. Netajím, že druhý dopis v Národných Novinách bol môj.

Toho istého roku šiel som i na pešťbudínsku krajinskú výstavu, 7. oktobra, nočným vlakom z B. Bystrice, s jedným Starohorcom. Cestovanie po železnici nemôže sa počitovať za najrozkošnejšie; vlak chytro prefrkne a človek málo čo dôkladne môže videť; no tým väčšmi unaví cestovanie nočné. Málo čo som mohol v noci videť, len proti ránu, keď vlak dochádzal do hlavného mesta krajiny, ukázalo sa mi niečo z blízkeho okolia Pešť-Budína.

Samé mesto urobí síce dojem na človeka, ale chytro nasýti sa tu takýto z vonkova prišlý tej slávy veľkomestskej a zatúži po rodnom svojom kraji, kde večne zelenajú sa v lete v zime bujné jedle a svrčiny, a túto jednoduchosť svojho kraja nedá ani za stovežaté paláce a okružné cesty veľmesta.

Zabavil som sa v Pešti do 11. oktobra, a ubytovaný som bol v tom istom dome, kde sídlil vtedy i Slovenský Spolok peštiansky. Navštívil som môjho priateľa Liptáka Andreja Gulašu, jednoročného dobrovoľníka, v kasárni „Neugebäude“. Neobišiel som ani pána Daniela Bacháta, slovenského ev. farára peštianskeho. Z výstavky môcť zaznačiť niečo zaujímavého netrúfam si. Koľkože ich bolo už od tých čias!

Dňa 28. augusta 1886, na mena Augusta H. Krčméryho, vybrali sa Andrej Hanzlík s Izidorom Žiakom — a ja s nimi — na koči do Badína. Bolo to v nedeľu popoludní. Deň bol pekný a sparný, jaké v auguste najviac bývajú. Na fare v Badíne našli sme, okrem domácich, i ev. farárku s Mýta pri Brezne. Krčméry nás vľúdne privítal; jeho usmievavá tvár robila vždy dobrý dojem na človeka. Krčméry mal veľkú knižnicu, ktorá po jeho smrti prešla do opatery do slovenského musea turčiansko-sv.-martinského.

Po smrti mojej nezapomenuteľnej matky, roku 1885, stala sa i v našom dome veľká premena.

Prijdúc koncom júna spomenutého roku zo Štiavnice domov, našiel som v domácnosti veľkú zaostalosť. Otec môj bol už starší človek a následkom smrti matkinej bol veľmi zronený, málo o čo sa potom staral. Môj mladší brat Fraňo bol zase len 15-ročný šuhaj, nestaral sa podobne o nič, a slúžka spravila len práve to, čo jej bolo naložené. Musel som teda ja o všetko v domácnosti sa starať a do všetkého, jako sa vraví, nos strčiť. Moji priatelia Alexander Dianiška a Žiak často, pre túto moju domášnu starosť, robili si zo mňa žarty, či mi vraj už rastie mrkvička, šalát, cibuľka a iné zeleniny.

V tomto čase bol v Jabríkovej a Tajove národný slovenský život mĺkvy; nebolo tu, kto by bol pestoval národnú myšlienku, aj málokto čítal niečo slovenského, mĺkvota ducha panovala všade. Mládeže síce dosť, ale čože bolo z nej? Národne neprebudená viacej len o pijatiku a o nočné hýrenie sa starala, než aby sa bola vzdelávala. Bol som tedy tu sám v dvoch dedinách, čítajúci knihy a časopisy slovenské; pritom zaoberal som sa i kvetinárstvom, od mladosti mojím to obľúbeným predmetom. Žil som utiahnute, jako povedomý Slovák medzi nepovedomými; ale zato nebol som ušetrený — mal som národného nepriateľa v osobe miestneho farára Alojza Kubányiho, rodom Oravca, ale maďaróna prvej triedy.

Kubányi by nebol býval zlým človekom, ale jeho sprosté maďarónstvo v čisto slovenských dedinách robilo ho nad mieru smiešnym. Literárne slovenčiny neznal, a maďarsky dosť smiešne hovoril, jako viacerí svedčili, čo sa s ním shovárali. Mňa ináč mal rád. (A či to len tak naoko bolo? Neviem.) Len moje národné smýšľanie a slovenské časopisy, ktoré som čítaval, sa mu nijak neľúbily; z tej príčiny ešte i za živobytia mojej matky štval mojich rodičov proti mne a tak mi hodiny života môjho mladého strpčoval. Ale môj otec nebol taký krátkozraký, aby nebol vedel a videl, čo ja robím; dal farárovi na jeho štvanie jednoduchú odpoveď: „On má svoj rozum (totiž ja), vie, čo robí; a nech si robí čo chce; keď dosiaľ vyžil, vyžije i ďalej, a ja mu v tom nebudem robiť prekážky.“

Čo robil Kubányi svojho času proti mne pre národnosť, to isté urobil pozdejšie proti jemu podriadenému učiteľovi Jozefovi Gregorovi. Otca jeho, ktorý býval v Tajove i rychtárom, štval proti synovi pre slovenskú národnosť, a tým rozpaľoval nenávisť v rodine.

Konečne Kubányi hľadel lichotením a podobrotky sviesť ma na renegátsku cestu. Predstavoval mi v budúcnosti rozličné výhody ako renegátovi, a zase moju záhubu a biedu ukazoval, zotrvám-li v tom, v čom som bol, totiž povedomým Slovákom. Raz v zime, v nedeľu, po odpoludňajších službách Božích, zachytil ma so sebou na faru. Ja som nič dobrého v tom netušil a bol som odhodlaný, že pán farár počuje si odo mňa to, čo sa mu nebude ľúbiť. Vošli sme do fary, do jeho izby. Farár odložil na stranu breviar, mne kázal posadiť sa na diván, sám sadol si oproti mne na stolec. Vytiahol kdesi z priečinku najnovšie číslo „Vlasti a Sveta“, v Pešti vládou za matičné peniaze udržiavaného časopisu, a spýtal sa ma, či to znám?

„O, áno, veľmi dobre!“ poviem mu. — „Papier i obrázky pekné, ale jeho obsah je mĺkvy, pre nás nesúci.“

On začal vychvaľovať smer tých novinôk, ich vraj blahé stopy účinkovania, a pritom haniť „Národného Hlásnika“ a ostatné národné časopisy slovenské. I sám sbieral odberateľov pre „Vlasť a Svet“, a to nielen u svojich veriacich, ale i u evanjelikov po susedných obciach. No pozdejšie, keď prišly cirkevno-politické novoty do života a „Vlasť a Svet“, jako i „Slovenské Noviny“ vychvaľovaly tieto novoty, namrzel sa Kubányi na ne, začal haniť ním predtým odporúčaný časopis a robil proti nemu.

Dišputa medzi farárom a mnou stala sa ostrou, a ja sám neviem, čo všetko som povravel do očú farárovi; len to viem, že v spravedlivom hneve krv udrela mi do tváre a Kubányi nevedel sa vymotať, nevedel ničím dokázať pravdivosť svojich rečí — bol tedy porazený. Nakonec mi povedal, keď už inšie nemal mi čo vravet, že aby som si robil ako chcem, že on len dobre chcel pre mňa. A od tej doby mal som s ním v tejto veci úplný pokoj; o tom sa viacej so mnou nedotazoval.

Jaký bol smiešny Kubányi so svojím maďarónstvom, o tom ešte jeden príklad. Na konci deväťdesiatych rokov bol kaplánom v Tajove istý Zány, rodom Prievidžan, teda nie nejaký rozhodný Slovák. Vyučil školské deti v hre betlehemskej, ktorú i dávaly; ale farár chcel, aby deti tieto v čisto slovenských dedinách, aké sú Tajov a Jabríková, hraly vraj po „uhersky“ (rozumej: po maďarsky!) Jaký nesmysel! Po zaniknutí kráľ. huty v Tajove nieto vôbec nikoho, potrebujúceho tej maďarskej reči; okrem farára, učiteľa, horára a Žida-krčmára je tu číro-čisté slovenské obyvateľstvo.

(Dokončenie.)

Mesiac a jeho pohyby.

Napísal dr. *Ján A. Wagner.*

Dejiny pátrania mesiaca tvoria kus dejín kultúry človečenstva. Pozorovanie jeho nechalo stopy medzi dejami všetkých dôb, — postupne stávalo sa nebeské toto teleso východišťom vždy novších a novších bádaní ducha ľudského až po naše časy. Arkádci, keď označiť chceli vysoko svoj vek, bájili, že povstali súčasne s mesiacom a menovali sa *proselenitami*, t. j. predmesačnými, a *Teodoros* kládol zase povstanie mesiaca v dobu málo pred dejami Heraklesa. Už tedy v tej starej, pre dejepisca šedým závojom bájov zakrytej dobe zaujímalo sa ľudstvo o ten nám blízky svet, ktorý poznáme dnes snáď lepšie, ako mnohé kraje povrchu zeme našej.

Skoro muselo byť zisteno, že mesiac je k nám najbližšie teleso nebeské, že patrí úzko ku zemi, že je temer kus vytrhnutý zo zeme našej. Už toto by muselo duch ľudský pobádať ku všestrannému vyšetreniu jeho. No nebolo to jedinou pohnútkou ku tomu, — človek samým zjavením sa mesiaca, jeho kúzelným svetlom, jeho premenami a nápadným, na prvý pohľad úplne svevoľným blúdením po oblohe nebeskej, musel pocítiť túžbu zanoriť sa hlbšie do zákonov, panujúcich v nekonečnom vesmíre. Každý krok, urobený na tomto poli, označuje túžbu po zistení nejakej zákonitosti, ktorá, skoro rozšírená na iné telesá nebeské, šírila okruh vedenia astronomického vôbec.

Zo všetkých telies nebeských, jedine slnce vynímajúc — hovorí *Littrow* — je mesiac pre nás telesom najvýznamnejším. Tak sa zdá, ako by len zemi k vôli tu bol. Všetky ostatné hviezdy, sama

krásna Venuša a mohutný Jupiter sú len o drahokam viac v nevymerateľnej korune nebies, ktoré ako diadémy mnohých panovníkov len svojím leskom oko zaslepujú, bez toho, aby nám osožily, kým mesiac je so zemou úzkou páskou priateľstva a vzájomnej odvislosti spojený. Zo všetkých telies nebeských je k nám najbližšie a jeho vplyvy na nás sú tak mnohonásobné, že mnohé z nich akiste ešte ani nepoznáme. Osvetľuje a okrašľuje naše noci; príťažlivá sila jeho dva razy denne dvíha vody mora a ženie tak lode do prístavov alebo z nich von; riadne premeny jeho svetla slúžily za základ počítania času, bez ktorého nemohly by byť dejiny, zistenia položenia našich miest a krajín na povrchu zeme a tak hlavný obsah zemepisu a menovite našich zemevidov; mesiac vodí plavcov s istotou po neznámych oceánoch; má neodškriepiteľne vplyv na počasie a pravdepodobne na naše duševné a telesné zdravie. (*Gehler*, Physik. Wörterbuch, 1837, VI. 3. str. 2342 a nasl.)

Mnoho tedy tých sväzkov, ktorými viazaný je mesiac k nám! A každý taký sväzok celá veda! Lebo skutočne od tých čias, čo povedome začal pozorovať človek lunu, neprestajne zaoberal sa duch ľudský s týmto zajímavým svetom. Astronomia mesiaca je jedna najkrajšia časť celej astronomie, a kto vezme si ju za predmet študia, vždy rád vráti sa ku nej, vždy viacej zaujímavého najde v nej.

V nasledujúcich riadkoch podať chcem vo forme prístupnej aj širším kruhom rozvoj a výsledky tých bádaní. Rozumie sa, že na čom veky pracovaly, to podať možno mi len v kontúrach, a bojím sa, že aj tie kontúry budú prislabé. Pritom všetkom neváham pokúsiť sa o to, a keď zobudím aspoň len aký-taký záujem u lásk. čitateľa za vedu najčistejšiu, už aj to mi bude uspokojením.

I.

Vzdialenosť, veľkosť a podoba mesiaca.

Každý, kto len kus pozornosti venuje za istý čas mesiacu, zbadať môže ľahko, že ukáže sa nám raz väčším, raz menším. Ohľadom zdanlivej veľkosti mesiaca musíme síce dobre rozoznať aj niektoré optické klamy. Keď plný mesiac práve vychodí alebo zapadá, kolo jeho zdá sa nám byť väčším, než keď je vysoko na nebi. Toto je len optický klam. Oko oceňuje veľkosť kola mesiaca dľa plochy, ktorú na oblohe nebeskej zaujme. Nízko nad obzorom, kde ešte aj pozemské predmety sú projektované na oblohe nebeskej, je tá plocha viacej ohraničená, stiahnutá, než vyššie, kde kolo mesiaca rozprestiera sa na neohraničenom klenutí nebeskom. Čo je vyplnené, to oko naše vo väčších rozmeroch vidí. Je to to isté, ako keď načiarate dve celkom rovno dlhé čiary; jednu podeľte na čiastky kolmými čiaročkami, druhú nechajte nepodelenú. Tá prvá zdá sa vám dlhšou. Rozdiel zdanlivej veľkosti mesiaca nízko nad obzorom a vysoko na klenutí nebeskom je tedy ten samý optický klam a nemá *reálneho* základu. Iné je ale, keď plný mesiac pozorujete počas viacej splnov vysoko na oblohe nebeskej. Skoro presvedčíte sa, že

zdanlivá veľkosť jeho nie je vždy rovná. A to zbadali už aj pozorovatelia starého veku. Mimo mnohých iných, najdeme o tomto zmienku u najznámejších astronomov gréckych, u *Hipparcha*, otca astronomie gréckej v století 2. pred Kr. a *Ptolemaia* (v stol. 2. po Kr.), jehož Μεγάλη Σύνταξις známa v arabskom preklade z roku 827 pod menom *Almagest* stala sa evanjeliom astronomie štrnástich století.

Pozorovanie rozdielnej zdanlivej veľkosti mesiaca viesť muselo v prvom rade ku tej závierke, že mesiac nie je vždy rovnako ďaleko od nás, lebo veď aj zkúsenosť učí, že bližšie predmety vidia sa nám byť väčšími, než vzdialenejšie. Toto má zase svoju príčinu v samom deji videnia. Z každého bodu videného predmetu idú do oka nášho lúče v rovných čiarach a účinkujú na nerv očný. My vidíme potom každý taký bod videného predmetu, ale len ohľadom na smer. Pojem skutočného vzájomného položenia tých bodov, ba ani ich vzájomnosť ku nám na základe lúčov samých k nám prišlých si ešte utvoriť nemôžeme, — ku tomu nás vedie len zkúsenosť, a to je už potom práca čisto rozumu hľadať relacie, hľadať vzájomnosti sveta reálneho. My dostávame vlastne vždy len vnímanie zdanlivej veľkosti jednotlivých predmetov, ktorá zase určená je takzvaným zorným uhlom. Keď na príklad s najvyššieho a najnižšieho bodu daktorého stromu ťaháme rovné čiary do nášho oka, tieto tvoria uhol, uhol zorný, a tento zorný uhol je jedným elementom našich zkúseností, nadobúdaných zrakom, a je zároveň mierou skutočnej veľkosti samého predmetu, keď do povahy berieme aj vzdialenosť toho predmetu od oka nášho. Skutočná veľkosť, zdanlivá veľkosť, vyjadrená zorným uhlom, a vzdialenosť toho istého predmetu od nás sú tri veličiny, ktoré spolu súvisia tak, že keď dve sú známe, dané, tretia môže byť vypočítaná. Pri tom samom zornom uhle sú veľkosť a vzdialenosť v rovnom pomere. Mesiac a slnce vidíme temer pod tým samým zorným uhlom, ich zdanlivé veľkosti sú temer rovné, ale slnce je mnohokrát ďalej od nás než mesiac, zavierať musíme tedy, že slnce musí byť aj mnohokrát väčšie. Poneváč ale pri mesiaci jeho skutočná veľkosť musí byť vždy tá istá, zorný uhol, jeho zdanlivá veľkosť sa ale mení, ako zkúsenosť dokazuje, musí sa meniť aj jeho vzdialenosť od nás. Nakoľko sa mení tá vzdialenosť? to je otázka iste blízko ležiaca, ktorá nadhadzuje novú otázku: ako ďaleko je mesiac od nás?

Mesiac, ako všetky telesá nebeské, podlieha tiež zákonom Keplerovým, ktorých prvý poťahom na mesiac znie:

„Mesiac pohybuje sa v ellipse, jejž jedno ohnisko zaujíma zem."

V starom veku *ellipsa* nemala v astronomii miesta, poneváč, snáď vychodiac práve zo zdanlivého pohybu celého klenutia nebeského, ktoré posledné zdá sa byť guľatej podoby, všetko s kruhmi — možno tiež aj preto, že *Pytagoras* (v 5. stol. pred Kr.) a jeho škola kruh a guľu za najdokonalejšie geomretrické tvary považovali, chceli vysvetliť starí astronomi. Až *Kepler*, jedine na základe pozorovania Marsa (Astronomia nova αἰτιολογητός, seu physica coelestis tradita commentariis de motibus stellae Martis ex observationibus

Tychonis Brahe, Pragae 1609) bez toho, že by bol aj ten šípil, že je to postulatom sily účinkujúcej vo vesmíre, vyzískal občianskeho práva prierezom kúžele, ináčej dobre známym tvarom geometrickým už starým Grékom, v astronomii.

Ellipsa je krivá, do seba uzavretá čiara, jejž každý bod má tú vlastnosť, že súčet jeho vzdialenosti od dvoch daných bodov je vždy stála veličina. Toto vedie nás aj ku sostrojeniu tejto čiary, ktorá spolu s kruhom, hyperbolou a parabolou tvorí zvláštnu skupinu krivých čiar, takzvaných prierezov kúžele, poneváč všetky povstávajú, keď kuželou (conus) v rozličných smeroch preložíme rovnú plochu. Aby nakresliť sme mohli ellipsu, zapichnime dve ihly kolmo do papiera; opatrime potom niť niečo dlhšiu, než je vzdialenosť oboch ihiel na koncoch slučkami a slučky tieto stoknime na ihly. Konečne vypnime otáznu niť na papieri tužkou a čiarajme ju ostrúhaným koncom zókol-vókol oboch ihlami označených bodov, pozorujúc na to, aby otázna niť vždy vo vypnutom stave sa nachodila. Každý bod tejto ellipsy má tedy tú vlastnosť, že súčet jeho vzdialeností od dvoch daných bodov, označených ihlami, a ktoré ohniskami, ohnišťami menujeme, je vždy rovný dĺžke spomenutej nite.

Tá čiara, ktorá ide oboma ohniskami, menuje sa veľkou osou a spojuje dva najďalej nachodiace sa body ellipsy, takzvané apsidy. Menujme jej polovičku a. Stredom kolmo na túto ťahaná čiara spojuje zase dva najbližšie body ellipsy, a menuje sa malou osou; menujme jej polovičku b. Keď označíme ešte obe ohniská písmenami F a F' a jeden bod ellipsy M, tak je vždy: *vzdialenosť* FM + *vzdialenosť* $F'M = 2a$, t. j. veľkej osi. Vzdialenosť stredobodu O od jednoho alebo druhého ohniska, $OF = OF'$ menujeme výstrednosťou, excentricitou linearnou $= e$. Pomer tejto ku veľkej osi ale excentricitou vôbec, $\frac{e}{a} = c$. Povedzme, že tá ellipsa je dráha mesiaca kolo zeme, zem nachodí sa v jednom z daných ohnísk. (*Horrox*, r. 1641 zomrelý anglický astronom, ktorý sa mnoho s mesiacom zaoberal, povedal, že zem nachodí sa v „dolnom" ohnisku dráhy mesiaca.) Strednou vzdialenosťou mesiaca od zeme menujeme diaľku, ktorá je rovná polovičke veľkej osi. Keď podotkneme si ešte len, že vzdialenosť jednoho alebo druhého ohniska od jednoho alebo druhého toho bodu, kde malá os tne obvod ellipsy, je práve rovná polovičke veľkej osi, vieme aj, že mesiac je práve v tých bodoch v strednej diaľke od zeme. Keď ale známe strednú vzdialenosť, do povahy berúc aj výstrednosť, ľahko vypočítame si diaľku najväčšiu a najmenšiu. Ľahko nahliadneme, že prvšia je $a + e$ a posledná $a - e$, alebo $a + ac$ a $a - ac$. Mesiac je v strednej diaľke od nás na 51.800 míľ a poneváč výstrednosť obnáša $c = 0·0549081$ (Hansen), tak bude

$$ac = 0.0549081 \times 51800 = 2844 = e$$

a mesiac bude najbližšie na $51800 - 2844 = 48956$ a najďalej na $51800 + 2844 = 54644$ míľ, alebo asi o $^1/_{10}$ strednej vzdialenosti môže byť mesiac k nám bližšie, ako keď je najďalej od nás. *Ptolemaios* našiel, že mesiac je v svojej najmenšej vzdialenosti od zeme

na 34 polmery (radius) zeme, v najväčšej ale na 64 polmery. Keď počítame priemer (diameter) zeme na 1719 míl, našli by sme tedy čísla 29223 a 55008 míl pre najmenšiu a najväčšiu vzdialenosť mesiaca od zeme. Posledné číslo je dosť dobré, prvé ale úplne pochybené, o čom mohol sa už Ptolemaios presvedčiť, keď by bol do ohľadu bral rozdielnu zdanlivú veľkosť mesiaca — a diviť sa nutno tomu tým viacej, že poslednú rozdielnosť, keď aj nie prísne, predsa ale znal.

Určenie vzdialenosti mesiaca od zeme je dosť jednoduchým problemom geometrickým, no v starom veku neboli schopní ho rozlúštiť a diviť sa musíme, že predsa najdeme už aj v starom veku dosť dobré určenia tejto veličiny. Pravda, najde sa aj mnoho nesprávnych. — *Aristoteles* (v 4. stol. pred Kr.), ktorý napísal dve diela o astronomii, súdil z toho, že hviezdy zmiznú za mesiacom, len toľko, že je mesiac bližšie, ako hviezdy. Ešte pred ním *Pytagoras*, akiste len metafysicky, a priori, určil tú vzdialenosť na 126.000 stadiov, alebo asi 3310 míl. *Hipparch* zo svojich pozorovaní vypočítal vraj 75 polmerov zeme, alebo asi 64500 míl. *Possidonius* (v 1. stol. pred Kr.) naproti tomu zase, akiste len náhodou, našiel dosť správne číslo 52300 míl. Zo starého veku máme len od *Aristarcha* (v 2. stol. pred Kr.) udaný spôsob určenia vzdialenosti mesiaca od zeme, vlastne pomeru vzdialenosti mesiaca a slnca od zeme. Vieme, ako si pozdejšie aj bližšie vysvetlíme, že mesiac osvetľovaný od slnca ukazuje nám počas prvej a poslednej štvrti pravú polovicu osvetlenej časti svojej. Počas týchto štvrtí čiara ťahaná zo stredobodu slnca ku stredobodu mesiaca tvorí s čiarou spojujúcou stredobody mesiaca a zeme p r a v ý uhol (90°) a jestli možno nám určiť v trojuhelníku, ktorý tvoria stredobody slnca, zeme a mesiaca, uhol, pod akým vidíme mesiac vzdialený na nebi od slnca (tiež skoro 90° pre spomenuté štvrte), tak možno nám už nakresliť tomu p o d o b n ý trojuhelník, v ktorom pomery medzi diaľkami jednotlivých strán ľahko určiť môžeme. Tieto pomery dľa zákona podobných tvarov geometrických platné budú aj pre ten vyššie spomenutý trojuhelník. Aristarch určil uhol, ktorý počas prvej štvrti tvoria čiary ťahané zo stredobodu zeme ku stredobodom slnca a mesiaca na 87° (správne je ten uhol 89° 50') a z toho nasledoval, že pomer medzi vzdialenosťou slnca a mesiaca od zeme je 19, čo je ale úplne nesprávne, poneváč slnce je nie 19, ale 400 ráz ďalej od zeme než mesiac. Že výsledok počítania Aristarcha bol tak nesprávny, tomu nemáme sa čo diviť — lebo ten čas určiť, kedy ukazuje nám mesiac práve polovicu osvetlenej časti svojej, je veľmi ťažko, a my vlastne naopak nútení sme ten čas určiť teoreticky, pri čom musíme aj ten pomer, ktorý Aristarch z pozorovania chcel vypočítať, do počtu brať. Na každý pád zaslúži ale už sama myšlienka spomienky.

Blízkosť mesiaca ku zemi umožní nám použiť miery zemskej ku určeniu vzdialenosti jeho ku nám. Ten uhol, ktorý tvoria dve rovné zo stredobodu mesiaca ku dvom koncom polmera zeme našej ťahané rovné čiary, povedal by som krátko zorný uhol, pod akým

videl by pozorovateľ na mesiaci polmer zeme našej, tedy zdanlivá veľkosť tohoto polmera, pozorovaná na mesiaci, — a skutočná, nám dobre známa, veľkosť toho polmera následkom úzkeho spojenia medzi zdanlivou, skutočnou veľkosťou a vzdialenosťou, ako hore som spomnel, vedie nás aj ku vypočítaniu vzdialenosti. Ten uhol menujeme *parallaxou* (παράλλαξις = rozdiel) mesiaca, a okolo jeho určenia točí sa aj celá otázka vzdialenosti mesiaca. Poneváč pozorovania nebies dejú sa na rozličných miestach povrchu zeme, tieto cieľom porovnania ohľadom na blízkosť mesiaca ku zemi prepočítané musia byť tak, ako keby mesiac pozorovaný bol zo stredu zeme. V inom smere vidíme mesiac s našeho miesta pozorovania, než keď by sme ho pozorovali na príklad v Brazílii, alebo videli ho zo stredu zeme. Ten rozdiel menujeme *parallaxou* vôbec. Táto je ovšem rozdielna dľa toho, odkiaľ pozorujeme a ako vysoko je mesiac. Ale dve také, na dvoch rozličných miestach prevedené pozorovania postačia ku určeniu takzvanej *horizontálnej parallaxy* mesiaca. Je to vlastne tá výška mesiaca nad obzorom, vyjadrená v miere oblukovej, v akej by sme ho videli zo stredu zeme, keď je pre nás práve v obzore. Toto je ale už aj tá veličina, ktorá vedie nás ku určeniu vzdialenosti mesiaca od zeme. Tak pozorovali cieľom určenia parallaxy mesiac od júna 1751 do septembra 1752 *Lalande* v Berlíne a *Lacaille* na Predhorí Dobrej Nádeje a ku nim pripojili sa *Cassini* v Paríži, *Zanotti* v Bologni a *Bradley* Greenwichi. Týmto spôsobom určená bola potom parallaxa mesiaca Lalandeom („Mémoire sur la parallaxe de la lune", Paris, 1752) pre najväčšiu vzdialenosť na 54' 2" a pre najmenšiu na 61' 32", z čoho plynie stredná 57' 47". To znamená tedy, že polmer zeme s mesiaca videť pod uhlom horeudaným. Keď si vypočítame, že predmet dĺžky 1 pod týmto uhlom vidíme vo vzdialenosti 59·5, tak zavierať môžeme, že polmer našej zeme, 859·5 míľ, vidíme z vzdialenosti $859{\cdot}5 \times 59{\cdot}5 = 51.140$ míľ. Tak ďaleko by bol tedy mesiac od nás dľa tohoto počítania. Pravda, už malý rozdiel toho uhlu premení aj posledné číslo. Keď je parallaxa o 1" väčšia, už je vzdialenosť asi o 15 míľ menšia a naopak. — Pri prepočítaní pozorovaní — predpokladajúc, že sú posledné správne — na stred zeme, musíme do ohľadu aj to brať, že polmer zeme nie je všade rovnako dlhý, poneváč zem nie je úplná guľa, ale je na točnách stlačená, na rovníku ale vydutá. Jestli menujeme priemer zeme, idúci cez točny b, priemer v rovníku ale a, tak je

$$\frac{a-b}{a} = \alpha$$

sploštenie zeme. Od toho závisí tedy aj parallaxa mesiaca a tak aj jeho vzdialenosť od nás. *Olufsen* (Astr. Nachr. XIV. 210) pri predpokladaní, že $\alpha = \frac{1}{302{\cdot}02}$ určil z horeuvedených pozorovaní, ku ktorým dodal pozorovania greenwichské od oktobra 1752 do februára 1753 parallaxu na 57' 2".64 a pozdejšie pri predpokladaní, že $\alpha = \frac{1}{299.15}$ na 57' 2".80, čomu zodpovedá vzdialenosť mesiaca 51·793 míľ.

Ku určeniu parallaxy mesiaca slúžia aj iné spôsoby, spôsoby teoretické, o ktorých zmienim sa ešte pozdejšie. Tu uvediem len ako historickú pamiatku niektoré určenia zo staršej doby. Astronomické tabelly, vypracované na rozkaz *Alfonza*, kráľa kastilského, začiatkom 13. stoletia, maly za základ parallaxu 58', *Tycho Brahe* určil veličinu túto na 1° 1' *Halley* 57' 18", *Cassini* 58' 22", *Newton* vo svojom nesmrteľnom diele „Philosophiae naturalis principia mathematica" 57' 30", *Tob. Mayer* vo svojich znamenitých tabellách 57' 44", *Laplace* určil z tabell *Masona*, *Bürga* a *Burckhardta* čisto teoreticky na 57' 34". Známy parížsky astronomický letopis (efemeridy) „Connaisance des temps" udáva parallaxu mesiaca na 57' 2"·7. Toto je teraz najprísnejšie určená hodnota.

Keď poznáme vzdialenosť mesiaca od zeme, ľahko určíme aj *skutočnú veľkosť* zo zdanlivej veľkosti jeho. Veď to robíme aj na zemi, pravda nepovedome. Keď v istej vzdialenosti vidíme človeka, hneď kombinujeme tú vzdialenosť s jeho zdanlivou výškou a utvorujeme si predstavu skutočnej výšky jeho. Toto všetko deje sa v duševnom svete našom bez našeho povedomia na základe dlhej zkúsenosti. No zkúsenosť tá pohybuje sa len v medziach tuzemských rozmerov a opiera sa o všelijaké pomôcky, medzi ktoré v prvom rade patrí známosť obkľučujúceho priestoru a jeho vyplnenie. Jestli je ten priestor prázdny, na príklad na širokých ďalekých rovinách, už by to bolo ťažšie — ba naopak tam skôr zo známych už predmetov súdiť môžeme na ich vzdialenosť. Veď známa je vec, že vojaci učia sa dľa toho oceniť istú vzdialenosť, nakoľko rozoznať na človeku, poťažne vojakovi vzdialenom, jednotlivé časti jeho výzbroja. Rozoznať, to znamená ale, že zorný uhol nie je ešte pod istou mierou, tedy vojaci z toho súdia na vzdialenosť, že zdanlivá veľkosť istých častí výzbroja nie je ešte pod istou mierou.

Čo robíme na zemi nepovedome, keď do spojenia donášame vzdialenosť a zdanlivú veľkosť, aby sme prišli ku skutočnej veľkosti, to v priestore nebeskom, špeciálne pri mesiaci robiť musíme vedome — musíme skutočne počtovať. To, čo sme si o parallaxe mesiaca povedali, treba len obrátiť — miesto parallaxy dáme zdanlivú veľkosť mesiaca, a ako sme hore vyššie z p a r a l l a x y a známeho p o l m e r a z e m e vypočítali vzdialenosť mesiaca od zeme, tak môžeme teraz zo zdanlivej veľkosti mesiaca a známej vzdialenosti jeho od zeme vypočítať skutočnú veľkosť jeho. Stredná zdanlivá dĺžka polmeru mesiaca obnáša 15' 34"·09. To znamená, že mesiac v strednej jeho vzdialenosti vidíme so zeme pod tak veľkým zorným uhlom. Poneváč v tej istej vzdialenosti videli by sme s mesiaca polmer zeme našej pod zorným uhlom 57' 2"·7 (parallaxa), keď jedná sa tu len o malé uhly, môžeme povedať, že polmer zeme je v takom pomere ku polmeru mesiaca, ako 57' 27"·ku 15' 34"·09 a poneváč prvšia veličina je 3·644 krát väčšia, než posledná, tedy aj polmer a tak aj priemer zeme je toľkokrát dlhší, než polmer, poťažne priemer mesiaca. Priemer zeme obnáša 1719 míľ, bude tedy obnášať priemer mesiaca 1719 : 3·644 = 472, alebo okrúhlym číslom 470 míľ.

Že zdanlivá dĺžka polmeru mesiaca dľa toho, ako je mesiac ďaleko od nás, sa mení, myslím, nemusím ďalej vysvetľovať a hneď na začiatku tohoto odseku som to spomnel. *Hipparch* a *Ptolemaios* v najďalšej vzdialenosti mesiaca pozorovali ju 15' a doložili, že v najbližšej vzdialenosti je niečo väčšia. Astronomi stredoveku udávali strednú hodnotu veličiny tejto tiež rozdielne, tak *Albategnius* 16' 12'', *Koperník* 15' 48'', *Tycho* 13' 25'', *Kepler* 15' 41'', *Horrox* 15' 30''. Pri pozorovaniach má ona veľký význam. Nemožno totižto pozorovať stredobod šajby mesačnej, poneváč tenže nie je ničím označený, astronomi nútení sú pozorovať vždy len jeden lebo druhý kraj mesiaca. Tieto pozorovania nutno potom vždy tak prerátať, ako by sme boli stredobod pozorovali. To je len tak možné, keď známe polmer šajby mesačnej — ktorý sa ale tiež mení a preto v astronomických efemeridách, ročníkoch, letopisoch, ktoré pre každý deň udávajú stav a beh jednotlivých telies nebeských, udaný je pre každý deň polmer mesiaca. Stredný zdanlivý priemer obnáša 31'.8'' a populárne si povedzme, že keby sme na polkruhu, ktorý pretiahneme od východu nad hlavou, zenitom, ku západu, plné mesiace mali umiestniť, tak by sme ich mohli asi 360 jeden vedľa druhého položiť. Vieme aj, že dľa vzdialenosti mesiaca aj zdanlivý jeho priemer sa mení, a síce medzi hodnotami 29' 24'' a 33' 34''. Cieľom porovnania poznamenám ešte len, že stredný zdanlivý polmer šajby slnečnej obnáša 16' 1''.82.

(Pokračovanie.)

Bola mi vôlička...

Národná pieseň z Dolného Hričova.

Bola mi vôlička ísť za Janíčka,
ale mi zbránila tá moja mamička.

Tá moja mamička v nevere ma hľadá,
za peknými chlapci zavierať mi nedá.

Za peknými nedá, za škaredým káže,
s kýmže ma, Bože môj, s kýmže ma len sviaže!

Sviaže ono, sviaže s nejakú ohavú,
čo nebudem pri nej ani len hodinu.

Hodina mi je deň, a deň mi je týždeň,
týždeň mi je rokom s nemilým človekom.

Radšej budem s milým šípový plot pliesti,
jako s tým nemilým škvareninu jesti.

Radšej budem s pekným tvrdé skaly lámať,
ako s tým škaredým pod lipkou sedávať.

(Zapísal *J. Krasňánsky*.)

Z jarných piesní.

1.

Prišlo jaro, buk sa puká,
starou nótou kukuk kuká,
devušky si počítajú,
koľko rokov do vydaju.
»V siedmom,« — kuká kukuk hlúpy —
príde šuhaj, dievča kúpi. .
Však to dlho, kto to dočká!
neraz zvlhnú čierne očká,
neraz zchvie sa biela ruka
— jestli kukuk pravdu kuká. —
V tom však čížik: »čo by, čo by,
ozvena to mýlku robí;
jeden rok len kukuk hlása
a šesť ráz to echo hrá sa.« —

2.

»Hej, hora, hora, hora zelená,«
zpod teba sa domok díva,
v ňom dievčina pekná býva,
hej, pekná, pekná, neviem jej mena.
Ja neviem, neviem, jako sa volá;
však spýtam sa vtáčkov v hore,
čo spievajú na javore,
hej, lebo orla, lebo sokola.

»Hej, hora, hora, hora zelená,« —
s tým dievčaťom sa mi snilo,
že ono mi pierko vilo, —
ach, povedz, hora, čo to znamená?
Zhučala hora, hora zelená,
jestli bolo pierko z ruži,
darmo, darmo šuhaj túži,
sklame ho ono, — to sen znamená.

3.

Ach, jak by som spieval rád
piesne mojich snov,
spomienky kým hviezdička
svieti nado mnou.

Nech by zvučal šumný tón
v púť budúcich dní,
čo sa skoro dostavia
sťa mrak večerný.

Veselý je celý kraj...
spevom hučí les,
prečo smútok padá mi
v moje srdce dnes!

Či už nie tak veselo,
jako v dávnu jar,
slniečko keď svietilo
šumný na vejár.

Vejár skrýval očiek blesk,
havranný tiež vlas...
Kde ste, roky!?... darmo ja
spomínam si vás.

Kyčerský.

BESEDA.

Ján Jiskra a český jazyk na Slovensku.

Poznamenanie na rozpravu Jul. Bottu: »Ján Jiskra na Slovensku«.

Jiskrovská je zaujímavá doba našej historie. Zostane zaujímavou i vtedy, keď lepšie objasní sa minulosť slovenského národa, keď budeme viac vedieť i o iných dobách našej historie, nie tak málo ako dosiaľ. Ale, nazdávam sa, že, ako mnohí iní, i Julius Botto v svojej peknej rozprave zveličuje duchovný účinok Jiskrových Čechov na Slovákov.

Účinky všeobecne pripisovaňé u nás husitom sotva boly možné 1) pre krátkosť času, 2) preto, že Jiskrovci boli vojakmi, od ktorých domášne obyvateľstvo v svojich massách cele prirodzene zažilo nepomerne viac súženia, nežli ochrany a duchovného povznesenia, a 3) za nimi prišlo z Čiech na Slovensko oveľa menej osadníkov, nežli sa to verí, hovorí a píše.

Za koľkýže čas boly husitské voje na Slovensku? Počíta sa, že 28 rokov. Ale toľký čas vyjde nám len tak, ak ešte pred príchodom Jiskrovým počítame temer celé desaťletie, keď totiž husiti sem ešte len vpády robievali, tu stálejšie nežili. Jiskra prišiel do Horného Uhorska roku 1440, a 1462 už úplne pokonal sa s kráľom Matiašom a odtiahol zo slovenských krajov. Jiskrovci, vojaci, hrdinovia, ktorým v tie časy nevyrovnal sa nikto, boli i tvrdými, znamenitými Čechmi. Oni jazyka svojho nepodriadili jazyku nikoho: uvádzali ho teda v Hornom Uhorsku do verejného života všetkých krajov, nad ktorými panovali. Ale nemožnosti vykonať nemohli ani oni. Keby Jiskrovci boli poprichodili na Slovensko nie viesť tvrdý, surový vojenský život, s jeho ťažkými námahami a výstupnosťami, ale lapať Slovákov a učiť ich českému písmu: za nejakých dvadsať

rokov ani tak nebolo by to mohlo mať takého účinku. Veď v nasledujúcom, XVI. století, ako vidíme z pozostalých písomných pamiatok, český jazyk v písme Slovákov bol už všeobecne ujatý. Taký výsledok býva dielom viac pokolení. Tak zakoreniť ho nemohlo jedno pokolenie, ktoré prišlo i odišlo od Slovákov.

Bonfin skoro po husitských časoch dostal sa do Uhorska, bol teda temer súčasníkom, u Bottu citované jeho svedectvo dobre sa číta; ale mne ono nesrovnáva sa so skutočnosťou, ktorú podľa všetkého si predstavujem. Skutočnosti iste lepšie zodpovedá líčenie Palackého. „Aniž čemu diviti se jest — vykladá Palacký v svojich *Dějinách* — po té lásce, s kterou husitství hned od počátku svého potkalo se v Polště a v Rusích, že bojovníci národův těchto dobrodružní valně hrnuli se pod korouhve české, učíce se válčení a nahražujíce poněkud mezery v Čechách nesmírným krve proléváním povstávající. Takovými příčinami povstaly již za Žižkova živobytí, ovšem pak po jeho smrti, zvláštní společnosti válečné, čili *roty vojenské*, žijící pod vlastními zákony, neznající žádného poslušenství, kromě hejtmanův svých, a od velikých rot loupežnických jen tím rozdílné, že jim nebylo ukrývati se, ježto panovali a chlubili se býti hajitelé zákona božího. Staré jest přísloví: darmo umíš vítěziti, neumíš-li se uživiti. Umění výživy vojska, i za našich dnů neméně nesnadné nežli důležité, v XV. století ještě se bylo nevzdělalo, a bylo vzácnější nežli stálá vojska sama. Zakládalo se ještě s větší částky na zlopověstné zásadě, že vítězi náleží právem, cokoli se mu kde namane; i kladlo tudíž vojáky a zbojníky téměř do jedné vrstvy. Proto šly strach a hrůza, kamkoli blížívalo se vojsko, a klatba národův stíhala všecky jeho pohyby." (IV,[1] 1, str. 436.) O samom Jiskrovi píše: „Jemu připisuje se neblahé ono pravidlo, že prý vojsko vítězné nemívá nikdy nedostatku, ano mečem živí se všude"... (Tamže, str. 446.) „V těch krajinách, kdežto bratří rozkládali tábory a posádky své, statkáři sami často vstupovali do spolku jejich pro snadnější ušetření statkův svých... Přítomnost bratří byla neštěstím pro každé okolí." (Str. 456.) Nesmieme idealisovať na ujmu skutočnosti; Jiskrovci jednako zostanú nám neobyčajnými ľuďmi. (Mňa na pr. v Jiráskovom románe *Bratrstvo* neuspokojuje predstavenie Jiskru: v mojich očiach je on silnejšou, skvelejšou osobnosťou.) A vernejšie pochopy o skutočných pomeroch pomôžu nám len lepšie pochopiť i účinky dejov. I sám Jiskra — v liste u Bottu citovanom — vyhovára svoje válčenie, ťažké pre kraje a ich obyvateľstvo; vyhovára sa na okolnosti, v ktorých bol prinútený spojiť sa s prišlými, drancujúcimi vojenskými rotami. „Musel som týmto prezreť mnohú bezuzdnosť, aby ma poslúchaly." Možno, že diplomaticky, ale píše i toto kráľovi Matiašovi: „Vytrvanlivosťou vykynožil si tie divé hordy, ktoré pod mojím menom a pod mojou záštitou v tvojej krajine rozmnožovaly súženie a biedu." Tak národ vari ešte nebojoval za svoje duchovné záujmy, ako národ český pod Žižkom. V dejinách svetových málo najdeme takých povznášajúcich príkladov. Ale pozdejšie prešlo to v jednostrannosť. „Průmysl jeho (Čecha XV. stoletia) — hovorí Palacký — nedomýšlel se ničeho pilnějšího

ani prospěšnějšího nad cvičení ve zbrani, pořádání vozův a šikův válečných, a námezdné provozování řemesla vojenského bez ohledu pro koho a proti komu." (Dějiny IV, 1, str. 373.) Kráľ Matiaš roku 1458 od Podebrada pýta proti Jiskrovi do služby, za peniaze, 500 dobrých jazdcov — teda Čechov proti Čechom; roku 1468 Jiskra s Matiašom tiahol i proti Podebradovi až na Moravu — proti Podebradovi, svojmu veľkému priaznivcovi. Sám Botto charakterisuje Jiskru, že bol „muž politicky bezfarebný, momentu národného a náboženského všímajúci si len natoľko, nakoľko tento v záujme vojenských a diplomatických úspechov vykoristený byť mohol."

Táto stránka veci iste obťažovala blahodejné účinky junáckeho prebývania Jána Jiskru na Slovensku. Slováci, okrem tých, ktorí pridávali sa k českým husitom a chodili s nimi spolu na vojny, iste žili s nimi viac-menej v odcudzenosti, jakákoľvek bola ich príbuznosť po jazyku i všetkých mravoch. A to nemohlo nebyť na ujmu kultúrnemu vlivu.

Hovorí sa o osadníkoch. Za Jiskrovým vojskom prichodil z Čiech a Moravy národ a pod jeho ochranou osádzal sa v slovenských krajoch. Ale tu zas zo všetkých okolností hlási sa otázka, či tých osadníkov mohlo byť toľko, o koľkých rozpráva tradícia? Osady, ktoré tak povstanú, dostávajú i mená od svojich zakladateľov, a v patričných slovenských krajoch niet miestnych mien, o ktorých mohlo by sa povedať, že boly donesené z Čiech alebo z českej časti Moravy. Jediné Hodejovo (Várgede) medzi Rimavskou Sobotou a Hajnáčkou[1]. Bartolomäides za české pokladal, a síce menom, i malo-hontské osady: Čerenčany, Zahorany, Vrbovce, Brezovo, Klenovec, Tisovec, Hnúšťu, Pílu, Hačavu, Baňu, Príboj atď., pravda, neodôvodneno. Botto (inde, v Sborníku MSS. V, str. 157) ako husitskú osadu predstavuje i Ratkovú v Gemeri; ale na pr. rodinné mená uvádza dôkazom takéto: Belan, Balco, Černok, Čitlík, Daniš, *Ďurinda*, Havran, *Halúška*, *Hrvoľ*, Jädlovský, *Klincko*, Koreň, Korenčík, Kráľ, Pánik, *Palic*, Pakan, *Sivák*, Sivoš, Tokár, *Tunák*[2]). Bonfina, ktorý husitom pripisoval na Slovensku stavanie hradov, pevností, už Bartolomäides vysvetlil. Vojenský ľud, dočasne prebývajúci v istom kraji, nestavia úmornú prácu vyžadujúcich hradov, zámkov, ako bol na pr. Muráňsky; Jiskrovci podľa potreby robili si opevnené miesta, improvisované pevnosti, aké boly pri Bystrici, nad Lučencom atď., o ktorých potom ani niet zmienky v pozdejšej histórii. Časom, keď budeme mať lepšiu známosť o minulosti, pravdepodobne redukuje sa i počet chrámov, ktorých stavba tradíciou pri-

---

[1]) Hodějov, dedina v Čechách; Hodějovský z Hodějova, meno staročeskej vladyckej rodiny.

[2]) Tak české, že by zároveň nemohlo byť i slovenským, nie je ani jedno; okrem toho *Ďu*rinda svojou prvou slabikou hláskoslovne je len slovenské, *Halúška*, *Hrvoľ* sú len slovenské; Klincko, jestli súvisí so slovom *klinec* (česky hřebík), je tiež len slovenské, Palic *(palica)* len slovenské; *Sivák*, dľa Kottovho slovníka, len na Slovensku známe vlastné meno; Tunák je pravdepodobne posmešné, utvorené príponou *-ák* z adjektíva v gemerskej slovenčine užívaného, v češtine neznámeho, *túný*, ‚lacný', staroslov. тоунъ. — Mená honov, vypočítané Bottom, majú ešte viac slovenskej pečati.

pisuje sa husitom. Keby na Slovensku všetky tie chrámy (obradené múrom) boli mali stavať husiti, nebolo by im zvyšovalo času obraňovať práva maloletého Ladislava V. a biť v Hornom Uhorsku Huňada. Botto, na uvedenom mieste, spomína chrám ratkovský, ja sám do nedávna vedel som nazpamäť nápis chrámu kamenianskeho, hlásavší tiež husitský pôvod jeho, a Samuel Ferjenčík [1]) to isté svedčí o treťom väčšom chráme tejto časti stredného Gemera, o jelšavskom. Dobre hovorí prof. Ján Koula v svojom článku *Příspěvek k poznání „husitských“ kostelíků na Slovensku,* [2]) že „snad fama leccos připsala na vrub tohoto mocného hnutí, co jinde mělo svůj původ,“ a povšimnutia hodné sú i slová *Literárnych Listov,* [3]) napísané práve z príležitosti tejto študie Koulovej, že „jestli zdi okolo kostolov vyhlásime za tvrdze husitské: kláštory kto obrádzal; tiež husiti?! Prv boli tu Tatári...; proti týmto ohradzovali si kresťani svoje kostoly, vtedy ešte zväčša drevené.“ Treba v tejto veci ešte mnoho skúmať, študovať. Hradieb kostolných, práve takých, aké pokladajú sa za stavbu husitskú, na Slovensku jest mnoho; v Turci Jiskrovci neboli doma, lebo tú celý ten čas vládol Pankrác, a predsa i Turec mal ohradené kostoly v Martine, Príbovciach, Sučanoch, na Vrútkach — vôbec staršie boly tu vari všetky ohradené. I v Malom Honte, kde iste asi najviac Čechov sa osadilo, prof. Koula potvrdzuje, že len niektoré z kostolov možno klásť do doby husitskej, na iných „dát se starší založení ještě nyní lehce dovoditi.“ Prof. Koula je jedným z najlepších znalcov v česko-slovenskom národopise, a o dedinách Malého Hontu a Gemera, pokladaných za české osady, hovorí: „Dědiny ‚husitské‘, které jsem na svých cestách navštívil, neliší se na první pohled nijak od jiných slovenských obcí;“ o samých kostoloch ďalej dokladá: „V některých kostelících ‚husitských‘ odkryty byly velecenné malby nástěnné; nejznamenitější v Kraskovu, jež zřejmě poukazují k době předhusitské, tak k polovině XIV. století... Něco málo pozdější malby nalézají se v kostelíku Rimavského Brezova... Malby figurální nalézají se podle všeho i pod omítkou kostela v R. Bani, neboť na oblouku triumfálním na straně k presbyteři vystupují dosti zřetelně postavy jakési světice a sv. Jiří... Některé ze svatyň konečně, jmenovitě jejich lodi, vystavěny byly v XVII. věku a později.“ Študiou Koulovou vôbec nevelmi podopiera sa mienka o množstve husitských osád v Gemeri a Malohonte, mienka, zakladajúca sa hlavne na tradícii, vedecky ešte málo odôvodnená. Treba tu ešte, treba mnoho skúmať. Pavel Križko učí, že „Čechov a Moravanov, dosťahovavších sa po tatárskom plene, uhorskí králi neosadzovali do Hornouhorska, čiže do tých krajov, kde býval lud slovenský, ale im vykazovali sídla na dolnozemských rovinách okolo riek Dunaja a Tisy a tak teda v krajoch maďarských.“ Dôkazy toho vidí v obciach *Csehi* a *Csehy,* podnes jestvujúcich v stoliciach Baraňanskej, Šomodskej, Zalanskej, Železnej, Veszprímskej, Komár-

[1]) Řeč oltářnj při posvěcenj obnoveného chrámu cjrkve evangelické kameňanské. V Pešti 1840.
[2]) Slovensko, sborník statí věnovaných kraji a lidu slovenskému, str. 135.
[3]) Prílohy »Kazateľne«, XI, č. 5.

ňanskej, Biharskej a Hevešskej, taktiež v obciach *Cschkút*, *Cschovec*. Na Slovensku v XIII. a XIV. století české osady povstaly v stoliciach Novohradskej a Hontianskej. „Z tej doby, keď vládnul Ján Jiskra so svojimi husitmi stredným a východným Slovenskom, pochodí na Slovensku len jedna jediná obec, totiž České Brezovo v Novohradskej stolici; o iných českých obciach, ktoré by boli pozakladali alebo zaľudnatili na našom území Jiskrovi spolubojovníci alebo súkmenovci, nenašiel som vzdor všetkému úsiliu v listinách z XV. alebo zo XVI. veku pochodiacich ani najmenšej stopy alebo zmienky.“ [1]) (Podľa Križku, Česi vo väčšom množstve začali prichádzať na Slovensko po belohorskej pohrome, a reformáciu Luterovu v Uhorsku prví prijali a rozširovali tiež nie Slováci týchto husitských krajov, ale Nemci.)

Zakladať osady v Malom Honte Česi sotva zakladali. Ale obce už jestvovavšie zaľudnatiť mohli. Len tak nemožno odôvodňovať českú kolonisáciu, ako odôvodňuje ju v rozprave Slovenských Pohľadov Botto. „Keď ani od 450 rokov nepretržene zachovaná a hovorená reč nie je dôvodom — píše totiž — nuž tak vôbec niet dôvodov.“ Ktorá reč? V malo-hontských dedinách? Neviem, kde vzal pán Botto malo-hontské slová, uvedené v svojom dávnejšom článku [2]), či z Bartolomäidesa alebo priamo z jazyka živého (Bartolomäidesovho spisu „De Bohemis Kishontensibus“ totiž nemám); ale tými dokáže sa len málo. [3]) V materiále dialektologickom, sosbieranom z Malého Hontu a Gemera, prof. Pastrnek našiel stopy češtiny temer len v slovách *príťel*, *díte*, *dišť* (i *díšť*, *džišč*) a v prehláske *u* v *i* (tohto veľmi málo, na pr. na Kraskove *liďjé*, v Lukovištiach *cidziho*, *cidzimu*), [4]) a z týchto *díte* (i džite) svojím dim. díťatko, džitätko ukazovalo by skorej na iné — дѣтѧтко. Z takých chatrných stôp českého jazyka v malo-hontskej a gemerskej slovenčine ťažko robiť

[1]) Sborník MSS. II, str. 159 sl. Vidz tiež Slov. Pohľady 1898, str. 58 sl.

[2]) Starší a terajší husiti gemersko-malohontskí. Slov. Pohľady 1886, str. 88.

[3]) *ihrat*, užívané v M. Honte v smysle ‚tancovať‘, v českom jazyku neprichodí; играти, играчь sú slová staroslovanské a jako v českej biblii *hrali* (I. Korint. 10 k., 7), tak máme ho i v staroslovanskej, играаи;

prišlo mi na um, mám na *ume*, sišlo mi s *umu* je frása špeciálne slovenská, užívaná všade v strednej slovenčine;

humno, v M. Honte ‚záhrada za stodolou‘, ale v takom smysle nenachodím tohto slova ani v jednom z českých veľkých slovníkov; ináče ono má viacoraké značenie i v staroslovanských textoch;

kolešňo, ‚humno, stodola‘, podľa Kottovho českého slovníka grammaticko-fraseologického len na Slovensku známe slovo;

vykladať, ‚mŕtveho oplakávať‘, užíva sa i ďalej na Slovensku, menovite i v Liptove;

infinitív robi*ti*, mluvi*ti* nemá tu značenia; tvar *-ti* je starší, *-ť* mladší, a v Turci tiež len za nášho času mení sa *-ti* v *-ť*;

trpov v tejto veci tiež nič neznačí; adverbium toto rozlične zneje už v staro-slovanských textoch, тѧпрьво, тѧпрѣво, rusky теперь, česky teprv.

Tak z uvedených české sú len slová *hůl*, *hôl* (palica), *pravim* (vravím) a čechismus je v slovách *halíř* (halier), *tolíř* (toliar); v prídavných menách *ej* miesto *ý*, mal*ej*, veľk*ej*, môže byť český pozostatok; tiež tak: »na mou duši«.

[4]) Slov. Pohľady 1893, str. 556. sl.

také veľké vývody. Takými stopami neodôvodníme tradície, ktorá toľké účinky pripisuje husitom v týchto slovenských krajoch.

A o slovanských jazykoch predsa už známo je, že sú veľmi konservatívné, omnoho konservatívnejšie než na pr. germánske alebo románske; vrchnú svoju šatu menia len neznačne, pomaly. „Máme mnohé slová, ktoré znejú ešte dnes celé tak, ako pred tisíc päťsto rokmi (len čo akcent zmenily) — slova takého ani Angličan, ani Francúz, ani Nemec nevykáže v svojom jazyku ani jednoho.“ [1]). Na pr. uhorských Rusov ja náchylný som pokladať za prisťahovalcov preto, lebo nemôžem si predstaviť, ako by boli mohli prijať kresťanskú vieru podľa učenia Cyrilla a Metoda, keby už v IX. a X. století boli žili v svojich terajších sídlach? (V týchto ich terajších sídlach kde by sa bol vzal i byzantský typ ich chrámov? To mohlo byť sem, pod Karpaty, len doneseno.) No zato oni iste už hodne pred XV. stoletím bývali tu. Do malo-hontských obcí Česi prišli len v XV. století, a z ich jazyka nijaký filolog neukáže, z ktorého kraja českej zeme pochodia. Rusi, ako hovorím, sídlia tu značne dávnejšie, ich jazyk je ešte nepreštudovaný, a predsa znalci (Sobolevskij, Šachmatov) už probujú určiť, ku ktorej gruppe ruských nárečí prináleží. To jest: Čechov v Malom Honte mohlo sa osadiť len nevela.

Vedľa nejednej vlastnosti, ktorá charakterisuje strednú slovenčinu, jazyk malo-hontských dedín pozdĺž rieky Rimavy má zámeno *tot, totot* miesto *ten, tento*, na pr. tot klobúk, totot rubok (rub = zástera z hrubej látky) [2]), zámeno *kotor, kotrá, kotro* miesto ktorý, ktorá, ktoré, inštrumentál zámen *ty* a *sa:* tobou, sobou, celkom opak českého sklonenia, a v slovese v 1. osobe mn. čísla *-mo* miesto *-me*, dos' *'mo* ťa spomínali (z príkladov Bartolomäidesových). Má jazyk malo-hontských Slovákov *n* miesto *m* v koncovkách takýchto: nebude*n* (miesto nebude*m* , barano*n* (m. barano*m*), to*n* (m. -to*m*), všetký*n* (m. všetký*m*). [3]) Má *bojal, stojal*, bez stiahnutia, tedy nie *bál* som sa vlka, ale *bojal* som sa, nie *stál* som na dvore, ale *stojal* som, a to nemôže byť doneseno, lebo v češtine takých nestiahnutých slabík v XV. století, keď husiti prišli do Malého Hontu, už nebolo. Táto fonetická zmena v češtine stala sa už v tom dávnom čase, keď ešte mala voľný, pohyblivý prízvuk, ako teraz ruština a slovanské jazyky na juhu, keď *a* ešte neprehlasovala v *e*, tedy pred XII. stoletím. [4]) V slovenčine mohly sa zachovať takéto starožitné zbytky — ako zachovalo sa ich podobných i viac — pre jej zemepisnú polohu, pri ktorej má všeličo z rozličných slovanských jazykov. Prof. Koula, ako už rečeno, nenašiel v malo-hontských dedinách ani zovňajšieho nič, čím lišily by sa ony od iných slovenských obcí; Julius Botto, v tom svojom dávnejšom článku, spomína i zvláštny kroj

---

[1]) A. Brückner, Cywilizacya i język, Biblioteka Warszawska 1898, II, str. 391.

[2]) Oba sú z príkladov, obsažených u Bartolomäidesa, Notitia Gömöriensis, str. 135. A v týchto príkladoch čítame *taliar*, nie *talíř*.

[3]) Vidz Fr. Pastrnek, Beiträge zur Lautlehre der slovakischen Sprache, str. 142.

[4]) Gebauer, Historická mluvnice jazyka českého I, str. 554, 563.

malo-hontských Slovákov: ale Koula, ako výtečný znalec v československých krojoch, iste bol by sa upozornil naň. Botto ukazuje ozdobu ženských hláv, takzvanú *kyku*, a domnieva sa, že je to z Čiech; ale kyka je čosi staro-slovanského, podnes zachovaná je i u Rusov [1]), a v Čechách jej niet. Z toho tedy nasleduje?

Z toho nasleduje, aká ťažká vec je dokázať z jazyka malo-hontských Slovákov, že ich dediny sú osadami husitských Čechov. V Malom Honte nemohlo sa osadiť toľko Čechov, ako sa to verí, učí. Písomne zachované zprávy a výklady sú všetky veľmi neodôvodnené.

A zo všetkého, čo tu nadštrknuto a niekoľkými črtami naznačeno, nie je asi bezzákladná vec súdiť: že rozšírenie písomnej češtiny na Slovensku nemôže byť dielom Jiskrových husitov. Vojenský ľud, odkázaný žiť na účet okkupovaných krajov, nie je dobrým učiteľom vo veciach duchovných, a prácou nejakých dvadsiatich rokov, pričinením jednoho pokolenia aj ináče nedosahujú sa také výsledky. Okrem krátkosti času jednako ešte treba povážiť, že Jiskra mal v svojej moci len časť slovenských krajov: okolie baňských miest a východ slovenský.

A dobre bude postaviť si otázku: akýže druhý i tretí Jiskra bol ešte? Ktorý mal v svojej moci Poľsko a ktorý Lužice? Lebo až do XVI. stoletia český jazyk panoval i v Poľsku a u lužických Srbov. Jazykový vliv Čiech na Poľsko začal sa hneď v prvé časy ich kresťanstva, potom v XIII. století Česi dostali sa na vysoký stupeň osvety, a v XIV. století veľký dvíhateľ Čiech, Karol IV., bol rímskym císárom. „Ako Kazimír Veľký na Karla, tak prizeraly sa Krakov na Prahu, Poľská na Čechy; odtiaľ bralo sa všetko, od mince až po pravopis. Prevaha tá staršej osvety českej trvala dlho, až do XVI. stoletia, aspoň v obore jazykovom"...[2]) České knížky rukopisné „mal kráľ Zygmunt vo vilenskej bibliotéke, ako ich niekdy mala kráľovna Hedviga, ktorej celá bibliotéka ... skorej českou než poľskou zdá sa byť; nejeden cenný rukopis český zachránily podnes naše bibliotéky, nielen biblie, kázne, modlitebníky atď., lež i epopeje, i poesie české, ktoré bez stopy vo vlastnej otčine zahynuly. Prví českí knihári míňali svoj tovar i v Poľskej; spisovatelia venovali diela poľským mäcénom; skutočne, ešte dnes rozumie Poliak ľahšie nábožensko-filosofický jazyk Tomáša zo Štítneho, [3]) než jazyk filosofický pána Durdíka [4]), ľahšie rymovanú kroniku českú (z počiatku XIV. stoletia), než historiu Palackého alebo Šafárika, — a čo vo veku, o ktorom hovoríme." [5]) Po česky viedol vtedy svoje dopisovanie nejeden mocný poľský pán, po česky hovoril Jur Podebrad s poľskými poslami, áno tento český kráľ užíval českého jazyka i v diplomatických potykoch. „Takým spôsobom pred českým ja-

[1]) V maličkom Энциклопедическомъ Словарь-е Pavlenkova čítam: кика или кичка — старшинный женскій головной уборъ ...

[2]) A. Brückner, Cywilizacya i język, v Bibliot. Warsz. 1898, II, str. 407.

[3]) Žil v XIV. století.

[4]) Žijúci professor pražský.

[5]) A. Brückner, tamže, III. str. 419.

zykom ako by sa už bola otvárala perspektíva stať sa diplomatickým orgánom celého západného Slovanstva." [1])

Keď český jazyk i bez husitskej okkupácie tak ujal sa u Poliakov a u lužických Srbov, ktorým predsa nebol ani vtedy taký blízky, ako Slovákom, iste bol by sa ujal a rozšíril u nás tiež i bez nej. (Tým, pravda, nechcem povedať, že Jiskrovci *nepomohli* jeho rozšírenosti. Ako iste i u Poliakov sláva husitskej zbroje napomáhala vliv českého jazyka.)

U Slovákov čeština musela sa ujímať menovite od založenia pražskej university za Karla IV. (1348). Učenosť universitná bola latinská, ale Slováci, učivší sa v Prahe, zato iste prinášali domov známosť českého jazyka. Potom za pol stoletia bol uhorským kráľom syn toho Karla IV., Žigmund, ktorý v husitských búrach bol síce politicky nepriateľom Čechov, ale česká kultúra pod ním iste len šírila sa. Potom prišli husiti. A po nich, za panovania Matiaša (1458—1490), tedy temer do samého konca XV. stoletia [2]), i za Vladislava II. (ktorého Maďari dosiaľ prezývajú: *Dobzse* László) a Ludvika II., až po nastúpenie Habsburgov, český jazyk mal v Uhorsku širokú rollu. Roku 1492 medzi Vladislavom a Maximilianom uzavrená smluva bola na uhorskom sneme i po česky tlumočená, áno maďarskí historikovia tak vykladajú patričnú súčasnú zprávu, že kráľ (Vladislav II.), odporúčavší snemu prijatie smluvy, hovoril nie latinsky, ale po česky. [3])

Takto iste pochopiteľnejšie vysvetlí sa fakt zakorenenia českého písomného jazyka u Slovákov. *Jozef Škultéty.*

Literatúra a umenie.

O Černohorcoch. Listy z Cetinia roku 1878 od *Lub. P. Nenadovića.* Zo srbského preložil Vladimír Mičátek. Turčiansky Sv. Martin. Vydanie Kníhkupecko-nakladateľského spolku. 1901. Str. 320, v 16°. Cena 2 koruny.

Dobrá knižka. I spisovateľ znamenitý, i predmet zaujímavý, nám milý, sympatičný. O preklade predpokladáme, že je verný; V. Mičátek dobre rozumie po srbsky a v prekladaní má už zbehlosť. V knižke jest vyše 30 vyobrazení.

Rohoňovské **„Kratochwílné Zpěwy".** V minulom čísle Slovenských Pohľadov bola krátka zmienka o takto nazvanej knižtičke s počiatku XIX. stoletia. Na základe Šafárikových listov, prof. Konstantín Jireček napísal o Rohoňovcoch, že starší Jiří bol farárom v Hložanoch a umrel roku 1831; skladateľom Kratochwílných Zpěwov že je syn jeho, mladší Jiří, niekdajší učiteľ v týchže Hložanoch. Proti tomu v zmienke našej podotknuto, že rok 1802 v titule

[1]) A. S. Budilovič, Общеславянскій языкъ II, str. 192.

[2]) Matiaš, ako uhorský kráľ, nevydal jedinej maďarskej listiny; českých jest od neho mnoho.

[3]) Sasinkov Slovenský Letopis III, 197.

knižtičky nezdá sa potvrdzovať mienky o autorstve mladšieho Rohoňa; pritom postavili sme i otázku, že ktorý z týchto dvoch Rohoňovcov napísal *Chválu Slováků,* vytlačenú roku 1822 v Slovenských Veršoch Jána Csaplovicsa?

Od pána Emila Kolényho z Hajdušice dostali sme v tej veci vysvetlenie. Pán Kolény, ako rodený Báčan, zná Slovákov v Báčke účinkovavších; píše takto:

„Jiří (Ďuro) Rohoň (Rohoni, Rohonyi) pochádzal vskutku z Turca a bol farárom v Hložanoch a pozdejšie i báčsko-sriemskym seniorom; umrel roku 1831. Tento Ďuro I. písaval i verše. Tohoto najstarší syn bol tiež Ďuro, povedzme II., tiež mal básnickú žilu a jako štiavnický študent 1822 napísal *Chválu Slováků.* Ale roku 1802 on ešte nemohol skladať veršov. Ďuro II. bol učiteľom najprv v Hložanoch, potom v Petrovci, kde i umrel. Bol dobrým slovenským národovcom; bol som mu i na pohrabe. S nebohým Babylonom v revolúciu on utvrdzoval Petrovčanov v láske k slovenskému národu. Pražský universitný professor Viktor Rohoň je vnuk Ďura II.

Ján Rohoň, farár v Kulpíne a potom v Hložanoch, bol mladším synom Ďura I. Dľa môjho vedomia nepísal veršov. Tohto syn je vyslanec Julius Rohonyi.“

V knižtičke Kratochwilných Zpěwov poznať i z veršov „Ozwuk Turčana wzdáleného k swým krajanům“, že skladateľ je v Turci narodený, tedy Ďuro I., a nie syn jeho, ktorý bol už rodákom báčanským.

УГРО-РУССКИ НАРОДНЫ СПѢВАНКИ. Издалъ Михаилъ Врабель. Томъ I. (Спѣванки марамарошски) Будапештъ. Печатня Общества Франклинъ. 1901. Str. 320, 16°. Цѣна съ пересылкою: въ Австро-Угрію 3 короны 45 филлеровъ, въ Россію 2 рубля. — Гроши принимаются въ редакціи „Недѣля“, Budapest, IV. Egyetem-utca 4. szám. (Franklin-Társulat.) Книга на послѣплату не высылается.

Michal Vrabeľ už prvej bol vydal malú sbierku národných piesní uhro-ruských: Русскій Соловей. Унгваръ. 1890.

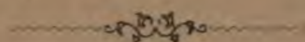
СЛОВАКИ ЧИ РУСИНИ? Причинки до вияснення спору про національність західних Русинів. Подав Володимир Гнатюк. Odtisk z vydania Записки Наук. тов. ім. Шевченка, т. XLII. Ľvov, str. 81.

O tejto otázke v Slovenských Pohľadoch bývala reč menovite pod nápisom: „Akej viery sú Slováci.“ Z niektorých referátov našich známo je u nás už i stanovisko Vladimíra Gnaťuka. Nezameškáme zreferovať i túto jeho prácu.

Materyały i prace komisyi językowej Akademii umiejętności w Krakowie. Tom I, zeszyt 1: Jan Baudouin de Courtenay, Wskazówki dla zapisujących materjały gwarowe na obszarze językowym polskim. — Próba korzystania dla wniosków dyjalektologicznych z listów i wogóle z utworów piśmiennych ludzi, niedostatecznie w piśmie wyćwiczonych. Str. 115—146.

Rok 1901. Sošit 7.

Slovenské Pohľady.

O spisovnej reči slovenskej.

Napísal dr *S. Czambel.*

(Pokračovanie.)

Od toho času, čo vyšla prvá čiastka tejto rozpravy, vyskytla sa na niektorých stranách obava a nedorozumenie. Této by chcel predovšetkým rozptýliť, a až potom, v nasledujúcom čísle, budem ďalej rozkladať té zásady, dľa ktorých som sostavil „Rukoväť spisovnej reči slovenskej".

Vyskytla sa i obava i nedorozumenie.

Vyskytla sa obava, že snáď té spomínané mnou reformy nie sú toho rázu, že by mohly uspokojiť slovenských spisovateľov, ba naopak, že snáď ony natrafia na istotný odpor a preto že je škoda „reformami" vyvolávať rozopry a rozklad...

Na inej strane zas vyskytlo sa nedorozumenie. Istí páni myslia, že ja chcem daktoré odľahlé od češtiny podrečie slovenské povýšiť na stupeň slovenskej spisovnej reči, že mä pri tom podbádajú proti-české zámery, po prípade že chcem na ruby obrátiť ten poriadok vecí, ktorý sa ustálil v obore spisovnej reči, že chcem obnoviť fonetické školy Bernolákovsko-Štúrovské...

Všetky té domnienky sú bezzákladné a z toho vyvierajú, že patriční pochybovači nepoznajú mojich doterajších prác. Ja som to už veľa ráz verejne vyznal, ba v diele korunného princa Rudolfa „Osztrák-magyar monarchia" v článku o slovenčine aj historicky zistil, že sa terajšia spisovná reč slovenská *prirodzeným spôsobom vyvinula.*

O mne, ktorý som toto poznal, nemá sa predpokladať, že spisovnú reč slovenskú posotiť chcem nazad v jej vývoji asi tak o jedno storočie. Ako nemožno 25-ročného mládenca pretvoriť žiadnymi mastičkárstvami na 13—14-ročného chlapca, tak nemožno ani vo vývoji spisovnej reči slovenskej vyvolať zmien, ktoré sa *prežily.*

Zavadivši minule o reformy spisovnej reči slovenskej mal som na mysli také reformy, *ktoré nielen že sa snesú s historickým vývojom spisovnej reči, ale ktoré sa rovno vyžadujú zásadami toho rozvoju.*

O toto ide: Bernolák a Štúr a po nich prešporská konferencia z počiatku 50-tych rokov uznali za dobré postaviť spisovnú slovenčinu na *„vlastné nohy"*. Ale slovenčina vytvorila sa slovenskou, žiaľ-

bohu, *len čo do foriem, čo do látky náš spisovný jazyk — nenie slovenský.*

O to by šlo pri tých reformách v prvom rade a hlavne, aby nielen formy nášho spisovného jazyka boly slovenské, ale aj jeho látka. *Poslovenčiť spisovnú reč čo do látky, to je cieľom môjho snaženia.*

Máme písať takými slovy, jaké ľud slovenský má a zná a slová máme viazať takým spôsobom, ako ich ľud slovenský viaže.

Ja sa nazdávam, že sú toto dosť závažné príčiny, aby sme dokonale prebrali a preskúmali reč slovenského ľudu a na poznatkoch z ľudovej reči čerpaných zreformovali svoju reč spisovnú.

Že o čo tu ide, to najlepšie poznáme z niekoľkých príkladov.

V Mrázovej mluvnici (v Pešti 1872) na str. 134. čítame takéto pravidlo:

„Reč nepozostáva len zo samých jednoduchých alebo stažených viet, ale veľmi často spojujú sa dve alebo aj viac viet v jedon celok a spôsobom týmto povstáva složená veta."

Slovák by to vyslovil asi takto:

„V reči máme nielen samé jednoduché alebo stiahnuté vety, ale veľmi často sa spoja v jedon celok dve vety alebo aj viac viet a z toho býva složená veta."

Na tej istej strane Mrázovej mluvnice čítame tento príklad:
„Tyto deti sa dobre chovajú, aby rodičom pôsobily radosť."

Tým, ktorí sa odchovali na spisovnej reči slovenskej, vôbec už nenapadne, že je tá veta *naskrze česká.* Slovákovi značí chovať = kŕmiť; a slova *pôsobiť* Slovák *vôbec nezná.* Tú vetu povedal by nepokazený literárnou rečou Slovák takto:

„Této deti sa dobre spravujú (alebo: této deti sú dobré), aby rodičia mali z nich radosť."

Posvieťme si ešte na niekoľko príkladov z Mrázovej mluvnice.

Na strane 136.:

„Brezie drevo není súce na stavänie, ale k páleniu a na uhlie je veľmi dobré."

Po slovensky:

Brezové drevo (alebo: brezina) je nie na stavanie, ale na palivo a na uhlie sa dobre hodí.

„Vlaské orechy sú síce veľmi chutné, avšak časté požívanie jejich je prsám škodlivé."

Po slovensky:

Vlaské orechy sú síce veľmi chutné, ale často ich jesť: škodí prsiam.

„Zub často pohryzie jazyk, a preca si dobrými súsedmi zostávajú."

Po slovensky:

Často zub zahryzne do jazyka, a predsa sa vedno snesú.

„Mačka by síce rada žrala ryby, ale si nechce zamáčať nôh."

Po slovensky:

Mačka by síce rybu zožrala, ale do vody nedajbože.

„Pravda nepotrebuje mnoho slov; naproti tomu lož ich nemá nikdy na dôstač.“

Slovenskejšie:

Pravdu vyslovíš slovom-dvoma; cigánstvo nezakryješ stoma.

„Sluha lebo musí byť usilovný; alebo sa prepúšťa zo služby.“

Po slovensky:

Alebo robí sluha jako treba, alebo ho prepustia zo služby.

Všetky této príklady sú vypísané z *jedného punktu*. Všetky prípady natoľko zarážajú cudzinstvom, že to ľahko zbadá i človek neodborný.

A tu sa potom niekto smelo môže aj to spýtať:

Čo sú nám hodné také syntaktické pravidlá, ktoré sú odvodené z takýchto vzorov jazykových?

Keď tedy vravím, že je treba zreformovať spisovnú reč slovenskú na základoch ľudového jazyka, to neznačí zrušiť terajší poriadok vecí, zrobiť „tabula rasa“ a počať stavať tam, kde sme stáli pred stoletiami.

Veci znalý človek ľahko tu môže uhádnuť, o čo ide: Ak je spisovný jazyk slovenský spisovným jazykom *našich Slovákov*, tak sa musí zakladať *na jazyku našich Slovákov*. Známe stanovisko „Matice Slovenskej“, aby bol spisovný jazyk slovenský ako by mostom k slovanským jazykom a hlavne k češtine, je príliš ideálné a také, ktoré *nepodporuje* bezprostredne *životné záujmy slovenského ľudu*.

Ono sa dá vysvetliť a odôvodniť duchom vtedajšieho národného života slovenského, ale my mladšie pokolenie máme právo posudzovať historické skutky a žiadať, aby sa zpomedzi ideálov národných povypúšťaly té, ktorým je súdené, aby naveky ostaly nesplniteľnými ideálmi, a aby sme sa bližšie primkli k reálnym potrebám skutočného života.

Takéto hla sú moje náhľady čo do zreformovania spisovnej reči slovenskej. Týmto náhľadom vymáhal som platnosť už 1887. roku, keď som sa s celou rozhodnosťou ozval *proti porušťovaniu spisovnej reči slovenskej* vo svojich „Príspevkoch k dejinám jazyka slovenského.“ Od toho času pracoval som systematicky v tomto smere a že som dosiaľ nepodal viditeľných dôkazov o tom, to zavinily okolnosti. Ale práce sa konajú a už skoro podám niektoré viditeľné dôkazy toho.

Očišťovanie slovenčiny od češtiny je často veľmi spletená vec, a preto len zvoľna možno pokračovať. Objasním túto spletenosť príkladom.

Hattala vo svojich prácach z pravidla užíval českého slovesa „*vzniknúť*“, ktorému Slovák nerozumie (opak toho: „zaniknúť“ zná aj slovenský ľud). Mráz, vedomý súc tej okolnosti, v osnove svojej mluvnice z pravidla užíval slovesa slovenského: „*povstať*“. Ale čo tým obsiahol? Namiesto čechismu (vzniknúť) uviedol germanismus (povstať = entstehen).

Tedy: zpod strechy pod okap!

Kto chce slovenčine prospeť, ten musí dobre poznať ľudový jazyk vo všetkých jeho záhyboch.

Spisovatelia slovenskí často povedia v takýchto prípadoch: z toho *pošla* hádka (česky: *vznikla;* nem.: *povstala*). A znateľ maďarského jazyka hneď tu rozozná vliv maďarský: abból *eredt* a kötekedés!

Iba zaznaný dedinec vo svojej prostote vysloví sa tu po proste: z toho *bola, bude* hádka. Podobné príklady: z toho *bolo, bude* pohoršenie, z toho *bola, bude* svada atp.

Reformy majú tedy obsiahnuť hlavne: slovník a skladbu.

Všetky slová, ktoré máme z českého, dajú sa nahradiť svojskými práve tak, ako sa daly boly nahradiť užívané predtým ruské slová, uvedené a poslovenčené svojho času v „Príspevkoch k dejinám jazyka slovenského."

Keby to jedine na mne záležalo, priznám sa, že by reformy široko-ďaleko rozprestrel. Ja by na pr. žiadal, aby sa s akkusatívom viazaly slovesá „učiť sa", „rozumeť" (= *to* sa učím, *aké remeslo* sa učíš; ja *to* rozumiem, ja *toho človeka* nerozumiem atď.), a nie s datívom, tedy nie takto: *tomu* sa učím, *akému remeslu* sa učíš; ja *tomu* rozumiem, ja *tomu človeku* nerozumiem atp.

Je ovšem pravda, že sú této posledné väzby *pôvodné* a *slovanské,* ale čože z toho máme, keď sú už nie — *slovenské?* Keď už žiadon Slovák neviaže tých slovies s datívom, keď sú ony už *znásilnením slovenčiny?*

Ostatne, ja som nie prepiatý v žiadnom ohľade a naučil som sa byť skromným, a, jestli k tomu dojde, vo svojich návrhoch obmedzím sa na takú mieru reforiem, *na jakú sme už istotne dozreli.* Každý bude oprávnený prehovoriť k veci, a preto niet žiadnych príčin k obave.

Na tento raz dosť o tom.

Budúcne budem ďalej rozkladať té zásady, dľa ktorých som sostavil „Rukoväť spisovnej reči slovenskej."

(Dokončenie budúcne.)

Oko za oko, zub za zub.

Poviedka od *I. Poľanskej.*

List.

Sedela v neveľkej izbe, zamysleno dívajúc sa oknom na blízke, lesom kryté vrchy. Bola asi dvadsaťpäťročná, strednej výšky, gaštanových vlasov a sviežej ružovej tvári. Mala svetlé šaty, v ktorých vyzerala na podiv mlado. Všeobecne vravelo sa, že Magda Vítová musí mať nejakú „mastičku", od ktorej jej tvár podržala ten mladistvý pel. Priateľky naberaly ju často, aby sa zdôverila, čím potiera si tvár.

„Sebe tým neškodíš, a nám tiež dopomôžeš k jarosti, za čo večne povďačné ti budeme," vravely jej.

„Ha, ha!“ smiala sa Magda. „Každý si myslí, že som vynašla nejakú pomádu, od ktorej zostane človek mladým... Veru, keby tak bolo, netajila by som, ale rozchýrila po celom svete; azdaj ostala by som ešte boháčkou.“

V predizbe bolo počuť kroky. Magda obrátila sa od okna k dverám. Do izby vkročil jej otec, statkár v dedine Krížnej. Bol vysoký, mohutný muž, tak asi šesťdesiatročný a nosil okuliare vždy. V ruke držal otvorený list. Tvár jeho vyrážala mrzutosť.

„Písal niekto, tata?“ pýtala sa dcéra, pár krokov napred idúc.

„Áno... čítaj.“

Vít podal dcére list a sadol do tmavo-červeného kresla, pozorne hľadiac na Magdinu tvár.

Magda pohliadla do podaného listu, tvár zarudla jej.

„Ach!“ vykĺzlo jej z úst.

Otec nepovedal nič, len hľadel pozorne na dcéru, ktorej tvár, čím ďalej čítala list, tým viac sa menila, raz zapálila sa, raz zbľadla, a zahryzla do pery, ba Vítovi zdalo sa, že na chvíľu tvár dcéry dostala nejaký temný, hrozivý výraz, ktorý jeho poľakal a tvár dcérinu pošpatil. Magda bez slova složila list na stolík a hľadela niekam do diaľky.

„No?“ pýtal sa otec.

„Ja vydám sa zaňho, tata,“ vravela určite.

„Ty... Magda?...“

„Áno, ja chcem sa vydať zaňho.“

„A ja pokladal som ťa za hrdé dievča!“ vravel Vít nie bez trpkosti. „Teda sklamal som sa.“

„Nech... ja predsa stanem sa jeho ženou,“ vravela Magda pokojne.

„Ty? jeho ženou? Bez môjho dovolenia snáď! To si vybi z hlavy... ja neprivolím!“

„Neprivolíš... Prečo?“

„A ty ešte sa pýtaš!“ zvolal rozzlobeno. Potom prešiel niekoľko ráz po izbe, a zastanúc si blízko pred dcéru, stíšeným hlasom pokračoval: „Magda, tak ty nemáš vôbec nijakej hrdosti? Ty chceš sa vydať za toho človeka, ktorý teba po dvojročnom zavádzaní oklamal, potupil, pre jedno... pre jednu hlúpu hus, len preto, že s tou dostal nejaký peniaz... Ty teraz, keď ovdovel a opováži sa pýtať tvoju ruku, ty za tohto podliaka bez všetkej námietky chcela by si ísť? Ty ani nepozastavíš sa na tom, nedržíš to za urážku! Čo sa stalo s tebou, dievča... povedz, čo sa ti porobilo?“

„Mne, tata,“ vravela ticho „... zdá sa mi, že zatúžila som po čepci.“

Andrej Vít široko otvorenými očami zahľadel sa na dcéru.

„Po... čepci,“ opakoval, vždy ešte udiveno hľadiac na Magdu, ktorá tie slová tak vážne povedala.

„Áno, mne zachcelo sa vydať.“

„Magda, ty nehovoríš pravdu. Ty mohla si sa vydať od onoho času, mohla si sa vydať nie raz. Keď, ako vravíš, túžiš po čepci, či príležitosti podeň sa dostať nebolo i pred krátkym časom? Koľko

Ticho, bez slova sadla na svoje predošlé miesto, muž ostal nepohnute pred ňou stáť.

„Nedá sa ospravedlniť, viem, že po dvojročnom zavádzaní opustil som ťa a vzal si druhú, tebe — nechcem ju tupiť, preto že ona je už mrtvá, no povedať treba, k tebe ani zďaleka nemohúcu sa prirovnať ani v kráse, ani . . . slovom v ničom. Že prečo vzal som si ju? Vyznať musím, že prehrešil som sa i proti tej, lebo lásky, ani len máličko, necítil som k nej. Stala sa mojou ženou, poneváč jej otec dopomohol mi k úradu. Môj tesť, ktorého miláčkom bol som od toho dňa, ako vstúpil som do jeho slúžnovskej kancellárie, keď dopomohol mi k úradu, dal mi na vedomie, ako želal by si, keby s jeho dcérou vstúpil v sväzok manželský. Ja bol som prekvapený, že nie milo, uisťujem ťa. Mohol som sa mu iste zdôveriť, že moje srdce je už zadané, že mám snúbenicu, tam u rodiska môjho, ale ja bol som slabúch, zbabelec, ako iste i ty v duchu nazývaš ma. Myslel som si, ty vydáš sa za iného . . si ďaleko . . . môž' byť, ty už ani neľúbiš ma tak veľmi. I mlčal som a zasnúbil som sa s dcérou bývalého principála."

Merný zamĺkol a díval sa upreno na svoju ženu, ktorá — zdalo sa aspoň — bez všetkého záujmu počúvala jeho reči, skrúcajúc hravo obrúčku na bielunkom prste.

„Koľko som myslel na teba —"

„Načo hovoriť o tom, načo urážať i tú pod zemou?" vravela chladno. „Ja nehnevala som sa na ňu nikdy, že stala sa tvojou ženou, ba ľutovala som ju. Veď predsa počula som mnoho ráz, že nie z lásky, ale len pre peniaze bral si ju. Tým horšie pre teba, tým väčšmi treba odsúdiť tvoj skutok. Prehrešil si sa i proti tej; ja naveky s ľútosťou budem na ňu myslieť, a jej dieťaťu stanem sa opravdovou matkou, kým — doložila, spamätajúc sa, že Merný spomínal rozsobáš — kým tu budem."

„O tom ešte musíme pohovoriť, musíme sa dorozumeť i v tejto veci. Dľa môjho zdania, prosbu o rozsobáš hneď teraz podať nemôžeme, bolo by to niečo neobyčajného, neslýchaného. Myslím, štvrť roka, polrok môžeme spolu žiť, tak . . . ako si to . . . ty žiadaš."

„Ja myslím tiež," vravela ona a vstala. Merný bez ďalšieho slova vyšiel zo stolovej.

Súsed.

Dom, v ktorom Merný býval, mal dve krýdla. V jednom z nich ubytovaný bol on, Merný, v druhom podslúžny Váry, ktorý prišiel na miesto nebohého tesťa Merného a vzal do prenájmu i toho byt, ľavé krýdlo domu, teraz majetok Merného po prvej žene.

Dvor vysadený bol všelijakými stromkami. Bol tam orgován, ružový agát, moruše a pár nízkych ovocných stromov. Pod niektorými, košatejšími, pripravené boly drevené lavičky. V ľavom krýdle bývajúci Váry bol muž ešte mladý, neženatý. Mal povesť najväčšieho gavaliera na okolí. Nazývali ho miláčkom dám, na čo on vždy samo-

ľúbo usmieval sa, vykrútiac si švihácky čierne fúzy, a navidomoči vytrčil malý prst, na ktorom skvel sa diamantový, moderný prstienok.

Bolo osem hodín ráno. Váry niekoľko ráz zívnul, po každom zívnutí zvolal „há!“ „há!“ potom skočil s postele a odhrnul záclonu s okna, aby sa podíval, či aj dnes taký rozkošný deň bude, ako posiaľ celý týždeň. S podivením videl, že naproti jeho obloku, na jednej z drevených lavičiek, sedí mladá, neobyčajne pekná dáma.

„Ho, hó! to nejaká návšteva u súsedov... alebo — počkaj, žena notárova. To bude iste; veď vravel Jano, že vrátil sa včera i s paňou... Do hroma! ten človek má šťastie. Sotvy odpadne mu s kabáta ošumelý list, už namiesto neho krášli ho svieža ruža, a človek ani nevie, ako? prečo? To je na závidenie... Hľa, hľa, už ide ďalej. Pekný vzrast, ľahunké pohyby. Ho, hó! ako naraz sme sa zvrtli! Nie, nevidela ma!“ zvolal hlasno, rýchle spustiac záclonu. Odstúpil od okna a spešne počal sa obliekať.

„Sídeme sa hneď a pozreme si do očú,“ dumal pri obliekaní. „Zaujímavá vec! Má šťastie ten zelený túz. Jeho prvá — za tou síce nebolo hodno skrútnuť hlavu, ale bola bohatá. A druhá žena — krása! To zlostí takého človeka, ktorý márne vynasnažuje sa najsť aj to, čo cvendží, aj čo by oku lahodilo.“

Váry zabudol, či nechcel vedieť, že čo by tak „cvendžalo“, ako veno Merného prvej ženy, našiel by aj on; ale on sháňal sa za velikým cvengotom, a to už veľmi bolo treba hľadať, lebo bolo zriedkavé na tom vidieku. Druhej jeho požiadavke, „čo by oku lahodilo“, tiež ťažko bolo vyhovieť, ponevač krásu bez vena nemal za nič, a iste keby Magdu, ako chudobné dievča, bol videl, on cele ľahostajne bol by pohliadol na jej peknú tvár.

Oblečený pozrel Váry ešte raz do zrkadla, a usmial sa samoľúbo, vidiac tam svoj elegantný zjav. To je pravda, že jeho zovňajšok bol bezúhonný. Od zrkadla šiel rovno k oknu, pozreť ešte raz, či zaujímavá dáma, kým on obliekal sa, nezmizla snáď. Vskutku bola preč, na dvore nikde nebolo jej videť.

„Čo sa jej len zaľúbilo na ňom!“ myslel si ešte. „Ona taká krásna, mladá, a on... a k tomu vdovec s dieťaťom.“ Váry vzal klobúk a vyšiel z izby. Na chodbe sedel Jano, posluha jeho. Jano vstal a úctive zavinšoval „dobré ráno“.

Podslúžny pokýval hlavou. „No, čo nového v meste a tu doma?“ pýtal sa.

„Nič, prosím pekne, nič som nepočul.“

„A pán notár vskutku už doma?“

„Áno, prosím... pani urodzená len pred chvíľkou vošli do domu. Tu chodili po dvore.“

Podslúžny kývol hlavou, na znak, že verí jeho slovám.

„Obloky nechaj dnes otvorené, je krásny čas; nech tak stoja.“ S tým odišiel z domu.

Idúc ulicou, popod okná Merného, prenikavo pozrel do každého z nich. V prvých dvoch nezbadal nič, ale vo štvrtom stála tá mladá dáma, ktorú videl vo dvore.

„Do hroma! je vskutku pekná. Škoda, že nešiel som ešte tichšie!“

premýšľal podslúžny, idúc zlým trotoárom na raňajky do blízkeho hostinca. „Po raňajkách vrátim sa ešte domov; aj tak iný nákrčník mal som si vziať dnes. Do kancellárie mám času dosť." V hostinci s veľkým appetítom pochutnával si na káve, ale rýchlejšie vrátil sa ako obyčajne; niečo ako by ho volalo nazpäť do bytu. Keď vstupoval do domu, na chodbe stál notár s peknou dámou. Obznámenie bolo hneď hotové.

Pred majálesom.

Mernému prišla matka a doviedla jeho štyriročné dievčatko. Od smrti matkinej bývalo u nich, u starých rodičov; teraz, keď má „novú mamičku", môže sa vrátiť domov.

Magda prívetive prijala dievčatko, a ono s takou oddanosťou túlilo sa k nej od prvého videnia, ako by sa už dávno poznali a milovali.

Ale matka Merného zbadala, že medzi novomanželmi je niečo veľmi zle. Prišla uradovaná, a odišla ustarostená o svojho syna. — —

Ticho hore-dolu po stolovej prechodil sa Merný, už oblečený na majáles.

Boli sa totiž sľúbili na majáles podslúžnemu, keď ešte matka bola u nich. Váry bol jedným z arranžérov toho majálesu.

Ticho chodil Merný hore-dolu po stolovej a vše-vše ťažký vzdych vydral sa z jeho prs. Bol len sám v izbe; Magda, zaneprázdnená toalettou, ešte nevyšla zo svojej izby.

„Pokuta za hriech, pokuta za hriech," hovoril si Merný polohlasom. „Čím kto hreší — tým trestaný býva. To vždy bolo tak, i zostane tak." Zastal pred oblok a hľadel na dvor, nič neobdivujúc. „Mesiac je, ako sme spolu. Aký bol dlhý, koľko múk prežil som v ňom, a predsa skoro prešiel. Ani nezviem a polrok bude tu. Polrok... potom sa rozídeme... A či musíme sa rozísť?... Muka je veľká, pravda... až na zošialenie. Môž' byť, uľavní, keď nevidím jej... Ale bude pusto, prázdno, strašne všade — ja by som to neprežil. Keby som ju tak bol ľúbil predtým... Ale to nebola ani polovica tohoto!... Podivná vec! človek vždy po tom túži, čoho nedostáva sa mu. Predtým vládol som jej láskou, a nevážil si jej; teraz ide mi puknúť srdce, že nevie a nechce ma ľúbiť — ba ani odpustiť."

Magda vstúpila do izby, Merný obrátil sa od okna k nej.

„Opozdila som sa, však?"

„Naopak, musíme ešte čakať. Kôň ztratil podkovu a Ondrej nezbadal len teraz; — išiel s ním ku kováčovi."

Magda si sadla. Bola taká pekná v svojom elegantnom bielom úbore, že Merný primieral zrakom na milovanej postave.

Magda nehovorila nič. Máličko sklonila hlavu, mechanicky otvárajúc a zatvárajúc vejár.

Merný znovu započal svoje vandrovanie po svetlici.

Naraz pristúpil bližšie k žene a pýtal sa nežne:

„Dovolíš mi tancovať s tebou?"

Magda zapálila sa.

„Ja . . . myslím, že áno,“ vravela, zapáliac sa ešte väčšmi a nepozdvihnúc sklopenej hlavy.

„Ja myslím tiež,“ vravel utlumeno, nespúšťajúc zraku s jej tvári. „Ľudia predsa musia vedieť, že sme my šťastní manželia.“ Jeho hlas znel posmešne, trpko.

Magda zahryzla do pery, ale neodpovedala.

Do izby vbehla malá Ilonka a rovno na pohovku k svojej „mamičke“ sa vyštverala.

„A či už idete?“ pýtala sa a chytala Magdine šaty s obdivom.

„Už, hneď.“

„Keď narastiem, budem i ja taká pekná, však?“

„Veru ty budeš omnoho krajšia,“ vravela Magda, hladiac jej gaštanové vlasy.

„Nie — ja budem taká, ako si ty . . . aj také šaty mi kúpiš, však?“

„Takéto biele?“

„Pravda. Aj také, ako tvoje inakšie, aj ako tie tretie . . . aj —“

„Ha, ha! aj ako štvrté a piate, čo?“

„Veru všetky mi také kúpiš!“ švitorila maličká, naprávajúc biele čipky na pleciach mamičkiných.

„A potom pôjdeme s tebou na majáles, však, keď narastiem?“

„No pravda — potom —“

Magda vždy prišla do rozpakov, keď s maličkou hovorila. Dieťa, spomínajúc budúcnosť, vždy predstavovalo si i Magdu. A ona — za pol roka bude jej „mamičkou“, potom nevidí jej snáď nikdy viac. Bolo jej ľúto dievčatka, ktoré oblúbila si. Vzala dievčatko do náručia a celovala mu hlávku i ružové líčka.

Merný pozastal v svojej prechádzke a zvlhlým zrakom díval sa na ženu. Niečo ako šťastie pocítil okolo srdca pri pohľade na Magdino celovanie tej tváričky, ktorá tak veľmi podobala sa jeho tvári.

Stará Iva prišla oznámiť, že vozík už čaká na ulici.

Magda složila dieťa na zem a vravela k slúžke: „A len majte starosť, Iva, na maličkú, aby sa jej nestalo niečo.“ Potom položila klobúk na hlavu, ešte raz pocelovala dievčatko a vyšla s mužom na ulicu. Tam stál Ondrej s vozíkom, do ktorého zapriahnuté boly bujné kone. Mladí manželia vysadli a vozík letel napred.

Majáles.

Na Javorine, kam vyšla všetka intelligencia okolia, je neobyčajne veselo. Cigáň hrá, až struny pukajú, tanečniciam v rozmanitých ľahkých úboroch horia líčka ako pivonky — všetko sa krúti, skáče, je veselé.

Váry tancuje tiež, ale oči jeho v každú minútu slieďa po ceste, zkade prichádzajú koče. Na celý rad otázok neodpovedá, ktoré predkladá mu jeho štebotná tanečnica. „Dve hodiny vrčí cigánisko, a ona neprichodí. Čo to znamená?“ Tak on húta, keď tanečnica s výčitkou vraví mu, že dnes bez chuti tancuje. Ale v tom zasvietily

mu oči. Na ceste zazrel, čo očakával. A krútil tanečnicu až duša triasla sa v nej. Pokraj cesty zastal už ľahký vozík: s neho vystúpil švižký vysoký mužský a biela postava ženskej. Oči podslúžneho plápolaly. „Iháj!“ vykrikoval a šialene krútil sa s tanečnicou, ktorá už bola spokojná.

Podslúžny, krútiac sa, prišiel až k cigáňovi a zpod obočia pozrel významne na neho. Cigáň po niekoľkých taktoch prestal hrať, a hneď i složil husle na bok. Volanie „ďalej!“ „ďalej!“ nič neprospelo. Páry porozchodily sa.

Merný, na ramene vedúc svoju ženu, prišiel medzitým do tanečnej miestnosti. Podslúžny hneď im išiel v ústrety. Na veľa miestach počalo sa tiché šeptanie, vidiečania nevideli ešte mladej notárky, preto dôkladne si ju obzreli.

„Ale ho vidíš,“ vravela jedna, „svedčilo by sa mu ešte čierny závoj nosiť na ramene, a on hrdo dovedie na ňom novú ženu. Veru to nepekne.“

Cigáni brali husle do rúk.

„Kamarát, predstav ma svojim známym — tej novoprišlej dáme,“ vravel jeden vysoký, mohutný pán, položiac ruku na plece podslúžneho.

„Ty chceš tancovať s paňou, čo?“ pýtal sa Váry nie milo dotknutý touto žiadosťou.

„Áno.“

„Ja ťa predstavím, môj drahý, ale tento tanec slúbený je mne.“

„Tedy o budúci budem sa uchádzať.“

„Dovoľte, milostivá... môj priateľ, advokát Julius Lieszkay, ktorý prosil by o budúci tanec. Tento mám slúbený ja.“ A slúžny odviedol Magdu do kola. „Ja som myslel, že už ani neprídete,“ vravel jej ticho, tlmeno. Už mi bolo na zúfanie.“

„Muž nemohol; mal nejakú úradnú prácu... a potom —“

„Prácu!“ zvolal Váry. „Všetko hodiť do kúta, a čo by to jaká dôležitá vec bola, v taký čas, keď vám, milostivá, čo len malinkú radosť môže tým spôsobiť.“

„Dosť sa ešte natancujeme do polnoci.“

„Do polnoci!... Nie, to nemôže byť, milostivá. Nedopustím! Určilo sa, že do rána, do bieleho rána budeme tancovať.“

„Nuž nech bude. Tedy do rána aj zunujeme tancovať.“

„Zunovať? Nie! Tri noci jednu za druhou želal by s vami tancovať.“

„Rozmysleli by ste si to ešte, tuším.“

„Rozmýšľať... Keby vedel, keby vedel niečo rozmýšľať, keď hľadím na vás.“

Magda robila sa, že nepočuje posledných slov Váryho.

„Váš priateľ pán Lieszkay je tiež veľký tanečník?“ pýtala sa, aby na iné obrátila rozhovor.

„Nie; on málo tancuje, len kedy-tedy,“ odpovedal Váry a bystro prešiel zas k obdivovaniu Magdiných vnaď.

Tanec ten, čardáš, nemal takrečeno konca-kraja. Už ustali všetci, už niektorí aj posadali si, a cigáň len neprestával hrať.

Merný mračil sa a nespúšťal oka s Váryho a ženy. A cigáň len hral. „Ten," myslel si Merný, „teraz len tomu hrá, a neprestane tak ľahko. Ba či hnevalo by ju, keby tak ja začal niektorej dvoriť? Ani by nezbadala. Alebo usmiala by sa potupne, ako to jej zvyk, a nazvala by ma hlupákom... Ech, načo na to myslieť. Niet k tomu vôle, niet chuti robiť hlúposti."

Konečne cigáni prestali hrať. Ani jeden hlas neozval sa, aby bolo pokračovano. Veď len veľmi málo párov vytrvalo do konca.

Váry doviedol tanečnicu svoju k mužovi a vzdialil sa.

„Neustala si?" pýtal sa Merný svojej ženy uštepačne.

Magda pozdvihla hlavu a pozrela mu rovno do očú. Potupným úsmevom chcela ho premerať od hlavy do päty; ale úsmev ten primrel na jej ružových perách. Výraz očí a tváre mužovej prekvapil ju. Videla trápnu žiarlivosť, muku, prosbu, a bez slova sklonila hlavu. Nevdojak zdvihla poznovu hlavu, muž jej ešte vždy hľadel na ňu túžobne, bôľne. Takých pohľadov ulovila už viac počas svojho manželstva; Merný, hoc panoval nad sebou a všemožne sa premáhal, predsa vše pozabudol sa a oči jeho prezradily horúcu lásku, ktorá búrila v jeho ňádrach. Magda videla to všetko, vedela, že muž ľúbi ju vrele; ale ona udusila lepší cit v srdci, pripomenúc si zakaždým „podlosť" svojho muža a pozrúc zlým pohľadom naňho, opätovala si v duchu: oko za oko, zub za zub. Predsa teraz výraz jeho tváre, ten zrejmý bôľ a zúfalosť zmiatly ju, zatriasly jej tvrdým srdcom. Pred Magdou uklonil sa Lieszkay a odviedol ju medzi tancujúcich.

Tretí tanec konečne patril Mernému. Magda bojazlive vložila ruku na rameno mužovo. Jej tvár vyrážala mäkkosť, s nej zmizol hrdý, chladný výraz, oči krotko pohliadly na muža.

„Budeme tancovať celkom ticho. Dobre?" pýtal sa Merný, ovinúc rameno kolo jej pásu.

Neodolateľná túžba ovládla ním, teraz, keď drží ju v ramenách, privinúť ju k sebe čo len na okamih.

„Budeme tancovať cele ticho, však?" pýtal sa znovu nežne.

Oni i za oných časov, keď sa navzájom milovali, tancovali vždy tichúčko, shovárajúc sa o večnej láske, trvajúcej až za hrob, o vernosti, akej nebolo ešte na svete, o velikom šťastí, aké čaká ich v budúcnosti... Magde blysly hlavou tieto časy, a opäť hnev zavládol jej srdcom a udusil povstávajúcu ľútosť úplne.

„Nie, tancujme strmo," vravela chladno.

On vedel príčinu chladnej odpovede. „Nemôže zabudnúť — nemôže odpustiť... Ech, márne tu všetko!" a odstúpil od nej máličko a ramenom len-len že dotýkal sa jej postavy.

Magda začervenala sa a odsúdila v duchu svoju tvrdú zápornú odpoveď. Pomaly stíšila tanec, chcela tým napraviť svoje tvrdé slová; no Merný bol rozhorčený a nasilu zvrtol strmo svoju ženu. Magda zrazu vzdorovite kývla hlavou a po nejakej ľútosti neostalo ani len stopy v jej srdci.

Len dva razy, krátke valčíky tancovala ešte so svojím mužom, ostatné tance patrily podslúžnemu a advokátovi. S prvým obzvlášte

milo shovárala sa, úsmev neschádzal s jej višňových úst. Zo vzdoru robila tak, zo vzdoru naproti svojmu mužovi, ktorý opovážil sa odmietnuť jej pokus k smiereniu. „Hlupák“, pomyslela si a usmiala sa potupne. Ale tento úsmev bol robený, neprišiel tak letmo, tak sám od seba, ako inače, keď myslela na vinu svojho muža.

Nie menej ľúbezná bola i k advokátovi, s ktorým pri zábave celkom oboznámila sa. „Lieszkay je človek zábavný a solidny,“ myslela si, „jeho zvolím si za obrancu pri rozsobáši.“ Bokom pozrela na muža, ktorý na jednom konci tanečnej miestnosti živo shováral a smial sa s niekoľkými pánmi. Ale oči jeho neprestaly blúdiť tam, kde je tvrdošijná Magda.

Do bieleho rána ostala spoločnosť na mieste zábavy. I Merní odišli domov len vtedy, s ostatnými.

Na majálesi ešte väčšia medzera spravila sa medzi nimi.

Po majálesi.

V druhý deň, po zábave, Magda zle sa cítila. Počala mrznúť, a ač zahodila na seba teplú šatku, zima potriasala ňou.

„Prechladla som,“ myslela si, „iste pila som vodu medzi tancom — alebo ten chladný vietor, keď sme išli domov, mi zaškodil.“

K poludniu cítila veľkú mdlobu, ledva stála na nohách. I zima zväčšila sa, hoc zaneprázdnená bola v kuchyni nad ohňom.

„Idem si pre šatku — nejako mi je zima. Prizrite dotiaľ obed, Iva, aby nič neprihorelo.“

„Musím si ľahnúť, čo len na chvíločku, nemôžem odolať mdlobe,“ myslela si už v svojej izbe. Vzala podúšku a postlala ju na diván. „Len nie ochorieť, len nie ochorieť tu, v tejto cudzine, kde nemám nikoho . . . Nevládzem nič, nevidím nič. Načo som išla — — len načo som išla! To pokuta za hriech . . . za hriech.“

Zdalo sa jej v polosne, že do stolovej vkročil jej muž. Iste na obed. No už nevládala sa zodvihnúť — zaspala.

Práve čo odbila dvanásta — do stolovej vkročil Merný. Podivil sa, že stôl ešte nie je prikrytý.

Čo Magda stala sa jeho ženou, to je po prvý raz. Bol hladný, ale neriekol nič, len chodil hore-dolu po izbe.

Prešla štvrť hodina, a tu tichosť, nik sa neukazuje. „Čo sa deje?“ podumal Merný a chytil kľučku, že sa ide podívať do kuchyne. Ale vrátil sa zpät — do kuchyne nevkročil nikdy, keď bola Magda tam; ona si to vyžiadala, a Merný vyplnil jej i túto žiadosť.

Minula ešte štvrť hodina — nik sa neukazoval.

„Čo to predsa? Ja mám náhlu prácu, a tu musím vyčkávať? Či už i toto pomsta má byť?“

Strmo vošiel do kuchyne.

„Kde je pani, Iva?“

„Mamička je v izbe,“ odpovedala mu dcérka. „Bolo jej zima, išla si pre šatku.“

„Obed je hotový — len čo polievku treba zavariť. Pani urodzená išli si do izby pre šatku, a ešte sa nevrátili,“ hovorila Iva.

Merný preľaknul sa, vbehol do stolovej, bola ešte prázdna. „Iste je v svojej izbe,“ a prahu tej neprekročil, ako je Magda jeho ženou. „Magda!“ zvolal polohlasne. Ale odpovede nič. „Magda, Magda!“ zvolal hlasnejšie. Ona nevyšla, ani neohlásila sa.

Merný prikročil ku dverám, chytil kľučku a načúval. Hrobové ticho všade. Tichosť tá strašila ho. Pritisol máličko na kľučku — dvere otvorily sa.

„Magda!“ vykríkol rozrušený, vidiac ženu s rozpáleným obličajom, strmo dýchajúcu ležať na diváni. „Je chorá, je už celkom chorá!“ bedákal . . . „Iva! pre doktora! hneď. Hneď pre doktora — pani je zle . . umiera!“ volal zaikavo.

Iva div s nôh nespadla, vidiac pána takého zdeseného, a bežala, čo staré nohy stačily, bedákajúc: „Jaj, Bože! Jaj, Bože!“

Ilonka pustila sa do plaču, keď počula, že je mamička chorá. Otcova tvár ako smrť bľadá, Iva horekuje, spustila najžalostnejšiu nôtu.

„Ostaň len tu, moja . . . alebo poď do stolovej — a neplač, zobudila by si mamičku. Tu na diváni búvaj — tak, tak, moja. Mamička hneď ozdravie.“

Utíšiac dieťa, Merný vrátil sa do spalne. Pri diváni zastal a díval sa na Magdu. „Ako jej horia líca. Ako strmo dýcha . . . Prechladla — na tom majálesi. Nešťastný! i kto ho vymyslel,“ a oči hľadely mu nenávisťou a ruku zdvihol akoby k úderu.

Prišiel doktor, prezrel chorú, konštatoval zapálenie pľúc.

Magda naraz zobudila sa — udiveno pozrela dovôkola.

„Čo je . . . čo sa robí so mnou?“ vravela šeptom.

Lekár kázal uložiť ju do postele, predpísal liek a naložil, ako majú predbežne ošetrovať chorú.

Choroba.

Zapálenie pľúc najvyššieho stupňa dostala Magda. Bez povedomia ležala na lôžku. Merný dňom i nocou neodchádzal od chorej, zameniť nedal sa nikým.

Matku svoju telegraficne povolal k sebe. I prišla hneď, mal kto starať sa o dom, ale bdieť pri chorej Merný nedovolil ani jej. Vravel: „To je len pre mňa; na moje oči sen nepríde.“

„Ale si taký bľadý, syn môj,“ hovorila mu matka, „taký biedny, ako tieň — ja sa bojím o teba. Pospi si trochu, čo len za hodinku, čo len tu na diváni.“

„Pozdejšie, mamička. Pozdejšie, ak nadíde ma sen. Veď dnes predpoludním som už spal, či nepamätáš?“

„Za pol hodinky . . . Čože je to? Ešte mi i ty ochorieš.“

„Nie, nesužuj sa — len si odpočiň.“

Matka vzdialila sa do stolovej, kde spala malá Ilonka; tam i ona postlala si.

Bola jedna hodina po polnoci. Merný sadol k lôžku chorej a hladkal biele rameno ženy, ktoré bezvládne ležalo na paplone.

Bol piaty deň, ako Magda ochorela, jeden z tých dní, ktoré premenu donášajú chorým, alebo k polepšeniu, alebo — —. Doktor

milo shovárala sa, úsmev neschádzal s jej višňových úst. Zo vzdoru robila tak, zo vzdoru naproti svojmu mužovi, ktorý opovážil sa odmietnuť jej pokus k smiereniu. „Hlupák“, pomyslela si a usmiala sa potupne. Ale tento úsmev bol robený, neprišiel tak letmo, tak sám od seba, ako ináče, keď myslela na vinu svojho muža.

Nie menej ľúbezná bola i k advokátovi, s ktorým pri zábave celkom obznámila sa. „Lieszkay je človek zábavný a solídny,“ myslela si, „jeho zvolím si za obrancu pri rozsobáši.“ Bokom pozrela na muža, ktorý na jednom konci tanečnej miestnosti živo shováral a smial sa s niekoľkými pánmi. Ale oči jeho neprestaly blúdiť tam, kde je tvrdošijná Magda.

Do bieleho rána ostala spoločnosť na mieste zábavy. I Merní odišli domov len vtedy, s ostatnými.

Na majálesi ešte väčšia medzera spravila sa medzi nimi.

Po majálesi.

V druhý deň, po zábave, Magda zle sa cítila. Počala mrznúť, a ač zahodila na seba teplú šatku, zima potriasala ňou.

„Prechladla som,“ myslela si. „Iste pila som vodu medzi tancom — alebo ten chladný vietor, keď sme išli domov, mi zaškodil.“

K poludniu cítila veľkú mdlobu, ledva stála na nohách. I zima zväčšila sa, hoc zaneprázdnená bola v kuchyni nad ohňom.

„Idem si pre šatku — nejako mi je zima. Prizrite dotiaľ obed, Iva, aby nič neprihorelo.“

„Musím si ľahnúť, čo len na chvíľočku, nemôžem odolať mdlobe,“ myslela si už v svojej izbe. Vzala podúšku a postlala ju na diván. „Len nie ochoreť, len nie ochoreť tu, v tejto cudzine, kde nemám nikoho... Nevládzem nič, nevidím nič. Načo som išla — — len načo som išla! To pokuta za hriech... za hriech.“

Zdalo sa jej v polosne, že do stolovej vkročil jej muž. Iste na obed. No už nevládala sa zodvihnúť — zaspala.

Práve čo odbila dvanásta — do stolovej vkročil Merný. Podivil sa, že stôl ešte nie je prikrytý.

Čo Magda stala sa jeho ženou, to je po prvý raz. Bol hladný, ale neriekol nič, len chodil hore-dolu po izbe.

Prešla štvrť hodina, a tu tichosť, nik sa neukazuje. „Čo sa deje?“ podumal Merný a chytil kľučku, že sa ide podívať do kuchyne. Ale vrátil sa zpät — do kuchyne nevkročil nikdy, keď bola Magda tam; ona si to vyžiadala, a Merný vyplnil jej i túto žiadosť.

Minula ešte štvrť hodina — nik sa neukazoval.

„Čo to predsa? Ja mám náhlu prácu, a tu musím vyčkávať? Či už i toto pomsta má byť?“

Strmo vošiel do kuchyne.

„Kde je pani, Iva?“

„Mamička je v izbe,“ odpovedala mu dcérka. „Bolo jej zima, išla si pre šatku.“

„Obed je hotový — len čo polievku treba zavariť. Pani urodzená išli si do izby pre šatku, a ešte sa nevrátili,“ hovorila Iva.

Merný preľaknul sa, vbehol do stolovej, bola ešte prázdna. „Iste je v svojej izbe," a prahu tej neprekročil, ako je Magda jeho ženou. „Magda!" zvolal polohlasne. Ale odpovede nič. „Magda, Magda!" zvolal hlasnejšie. Ona nevyšla, ani neohlásila sa.

Merný prikročil ku dverám, chytil kľučku a načúval. Hrobové ticho všade. Tichosť tá strašila ho. Pritisol máličko na kľučku — dvere otvorily sa.

„Magda!" vykríkol rozrušený, vidiac ženu s rozpáleným obličajom, strmo dýchajúcu ležať na diváni. „Je chorá, je už celkom chorá!" bedákal . . . „Iva! pre doktora! hneď. Hneď pre doktora — paní je zle . . umiera!" volal zaikavo.

Iva div s nôh nespadla, vidiac pána takého zdeseného, a bežala, čo staré nohy stačily, bedákajúc: „Jaj, Bože! Jaj, Bože!"

Ilonka pustila sa do plaču, keď počula, že je mamička chorá. Otcova tvár ako smrť bľadá, Iva horekuje, spustila najžalostnejšiu nôtu.

„Ostaň len tu, moja . . . alebo poď do stolovej — a neplač, zobudila by si mamičku. Tu na diváni búvaj — tak, tak, moja. Mamička hneď ozdravie."

Utíšiac dieťa, Merný vrátil sa do spalne. Pri diváni zastal a díval sa na Magdu. „Ako jej horia líca. Ako strmo dýcha . . . Prechladla — na tom majálesi. Nešťastný! i kto ho vymyslel," a oči hľadely mu nenávisťou a ruku zdvihol akoby k úderu.

Prišiel doktor, prezrel chorú, konštatoval zapálenie pľúc.

Magda naraz zobudila sa — udiveno pozrela dovôkola.

„Čo je . . . čo sa robí so mnou?" vravela šeptom.

Lekár kázal uložiť ju do postele, predpísal liek a naložil, ako majú predbežne ošetrovať chorú.

Choroba.

Zapálenie pľúc najvyššieho stupňa dostala Magda. Bez povedomia ležala na lôžku. Merný dňom i nocou neodchádzal od chorej, zameniť nedal sa nikým.

Matku svoju telegraficky povolal k sebe. I prišla hneď, mal kto starať sa o dom, ale bdieť pri chorej Merný nedovolil ani jej. Vravel: „To je len pre mňa; na moje oči sen nepríde."

„Ale si taký bľadý, syn môj," hovorila mu matka, „taký biedny, ako tieň — ja sa bojím o teba. Pospi si trochu, čo len za hodinku, čo len tu na diváni."

„Pozdejšie, mamička. Pozdejšie, ak nadíde ma sen. Veď dnes predpoludním som už spal, či nepamätáš?"

„Za pol hodinky . . . Čože je to? Ešte mi i ty ochorieš."

„Nie, nesužuj sa — len si odpočiň."

Matka vzdialila sa do stolovej, kde spala malá Ilonka; tam i ona postlala si.

Bola jedna hodina po polnoci. Merný sadol k lôžku chorej a hladkal biele rameno ženy, ktoré bezvládne ležalo na paplone.

Bol piaty deň, ako Magda ochorela, jeden z tých dní, ktoré premenu donášajú chorým, alebo k polepšeniu, alebo — —. Doktor

takmer celý deň strávil pri chorej, ošetrujúc ju čo najbedlivejšie. Pred chvíľou odvolaný bol k inému pacientovi, i odišiel, vraviac, že choroba došla svojho vrchola, čo chvíľa prijde ulavenie a chorá očividome zotavovať sa bude.

Magda nepokojne pohybovala sa na lôžku, celý deň nezažmúrila oka a bola bez povedomia. „Oko za oko, zub za zub," vravela, fantasujúc.

Slová tieto najviac bolo počuť z jej úst; už sto a sto ráz opakovala ich.

Merný len pohliadol bôlne na svoju ženu, ale keď prvý raz počul tie slová, zatriaslo ním, porozumel všetko, nevdojak padol na kolená pri posteli chorej a celoval jej ruky...

„Vodu!" zastonala chorá, „vodu..."

Merný nežne podvihol hlavu ženy a dal sa jej napiť limonády.

Ona okúsila a zmraštila tvár. „To je nie voda."

„Ba voda je, drahá. Probuj ešte kvapku," vravel nesmierne nežne a podniesol znovu pohár k jej ústam.

Okúsila ešte kvapku.

„Nie — ja studenú vodu chcem."

„Potom, drahá... potom; teraz ešte zaškodilo by ti."

Merný chcel složiť jej hlavu nazpäť na podúšku.

„Nie — nie," vravela, „budem len takto, nie už ležať."

On tuhšie privinul ju k sebe a hlávku umiestil na svojich prsiach.

„Dobre takto, drahá?"

„Veľmi... veľmi — ty si taký dobrý... ja teba najradšej na svete."

„Naozaj, drahá, naozaj ma rada?" pýtal sa chvatom a celoval horúcu jej tvár a vlasy.

„Rada — naozaj. Keby som už ozdravela... Keby!"

„Ozdravieš, doista ozdravieš už. Počkaj, ako dobre sa už budeš cítiť zajtra — pozajtre môžeš vstať."

„Naozaj?... no —" Mdlo privrela oči, hlava nižšie ovisla jej. Merný tíško složil ju na podúšku. Onedlho zaspala tichým, pravidelným snom. Bola jasná vec, že prestála krísu, nastávalo zotavenie.

„Ozdravie mi! Bude moja!" zašeptal Merný a zbožne pozniesol zrak do hora.

Zotavenie.

Ticho bolo v spalni chorej Magdy, nehýbalo sa tam nič. Magda bez pohnutia ležala na lôžku. Bola len sama v izbe; svokra, keď videla, že pokojne spí, vyšla do kuchyne.

Merný mal súrnu úradnú prácu, musel do kancellárie, ktorá, ako Magda ochorela, len na pisára bola sverená. Podúška zaševelila a Magda otvorila oči.

Za okamih hľadela na protivnú stenu, neobdivujúc nič; potom ticho obrátila hlavu na bok a pohliadla dovôkola. Videla, že je len sama. Meravo zahľadela sa na kvetavý tepich, nemysliac pritom nič, ani neobdivujúc na ňom nič.

Bol druhý deň po prestátej kríse. Magda cítila sa tak dobre, tak jej bolo ľahko, že by najradšej bola hneď vstala z postele. Podúška zaševelila znovu — Magda odvrátila zrak i hlavu od pestrého tepichu. Poloutlumený vzdych vydral sa z jej pŕs. „Som zahanbená,“ myslela si, „a potrestaná z neba za zľahčenie sobášnej prísahy. ‚A sľubuji ti vérnosť a lásku manželskou —‘ Ako veľmi naľakala som sa tých slov u oltára... A pre isa shladila ich účinok v mojej duši pomsta. Aké to nepekné slovo pomsta! Aké nekresťanské — neženské!... Iste, on je šľachetnejší... za zlé neodplatil mi zlým... Je lepší kresťan... opatroval ma dňom-nocou.“ Líca zahorely jej pri spomienke na muža. Pamätala sa na všetko, ako celoval jej tvár, vlasy, ruky, s akou oddanosťou vysluhoval ju. Magda prižmúrila oči, mysliac na mužovu opateru.

Počula, že niekto vošiel do stolovej. Potom hneď zľahka boly otvorené dvere na jej spalni.

Magde udrela krv do tvári. Poznala, že to jej muž na prstoch blíži sa k jej lôžku. Bála sa otvoriť oči, držala ich prižmúrené. Merný zbadal, že nespí; videl zapálenie jej tvári, videl, že sklopené mihalnice málinko sa pohybujú.

„Magda!“ zašeptal a dotkol sa jej bielej ruky, ležiacej na paplone.

Ona otvorila nesmelo oči, chytila mužovu ruku do oboch svojich rúk, a prvej než bol by mohol zabrániť, pritisla ju k svojim ústam.

„Magda, Magda moja!“ zaikal sa Merný bez seba šťastím. „Ty odpustila si mi,“ a schytil jej ruky a tisol ich k horúcim svojim perám.

Magda vymohla ruky svoje a ovinula ich kolo šije svojho muža a pritiahla jeho hlavu ku tvári, až ústa ich stretly sa v horúcom polúbku.

„I ty odpustíš, i ty“...

„Ja nemám čo odpúšťať. Ja odpustím všetko — len ty buď mojou... len ty buď mojou na veky“...

Do izby tíško vkročila matka Merného. Pohliadla ku posteli — pochopila všetko. Slzy blaha polialy jej tvár.

Konečne, konečne našiel jej syn odpustenia. Konečne bude šťastným.

Nepozorovane vzdialila sa. Nepobúrila mladé šťastie svojich detí — —

Magda onedlho úplne sa zotavila. Srdce jej naplnené je láskou k mužovi. Minulosť netrápi ju, nechce ju už pomstiť. Opravdové blaho, obapolná láska vtiahla do domu Merných. Onedlho udobril sa i starý Vít — a teraz už opravdu srdečne potriasa pravicou Merného.

Váry presťahoval sa od Merných. Stretnúc sa prvý raz s Merným a Magdou po jej zotavení, pochopil i on všetko a hneď hľadal si „väčší“ byt, lebo že chce i on vziať na seba putá manželské, ak totiž najde si nevestu s povážnym „cvengotom“.

———

Z rodinných scén.

Obrázky.

Napísal *Martin Sládkovičov.*

IV.

Keď ruže vädnú.

V komnate hrdej číra nádhera
a pohodlie a hojnosť vzácnych vecí.
I riekol by si: raj to, hejvera, —
no bieda, neresť i tu vládnu predsi:
U okna v kresle mäkkom rozložená
hľa, sedí — chudina -- tých skvostov gazdina,
ach, biedna, biedna, na smrť chorá žena.

Je mladá, krásna. No to ide — v zmar,
navidomoči hynie krásavica...
Jak alabaster bľadá je jej tvár,
len fliačky krve podbehly jej líca,
a zpod priezračnej kože presvitáva
svit žiliek modrastých — Čuť kašeľ, poston, vzdych...
I klesá na hruď strojná chorej hlava.

Po chvíľke zdvihla zas tvár znenáhla:
je bľadšia — (: čiernym obrubená vlasom) —
V jej vpadlom veľkom čiernom oku plá
kmit zimničný — (smrť volá z neho: Ja som,
skôr-neskôr moja bude korisť táto) —
Jej ruky schudnuté sú v lono padnuté,
na prstoch kde-tu prsteň: brillant, zlato.

Tak sedí, sedí. Matné oči jej
sa otvoreným oknom tavon nesú:
tam slnko jagá v sláve jasavej,
kvet vonia, vtáctvo peje v jarom plesu;
tam svetlo, život, krása, súlad zvukov —
A tu? Ach, temnota, ston, útrap, hryzota
a korisť, po nejž smrť už čiaha rukou

A v tichosť, ktorá sieňou ovláda,
sa občas ozve kašeľ suchý, zchvelý.
A pod rozpätým oknom záhrada
sa stelie kvetná, tobôž park to celý,
a odtiaľ s vánkom večierka sa plúži
prúd vône bohatý do skvostnej komnaty,
zvlášť vyniká však vôňa králick-ruží.

No chorá nenie sama, statný muž
tam mešká s ňou, jej manžel, jemuž vlani
sa družkou žitia stala — a hľa, už
sa ruší svāzok nežno osnovaný,
i teskní muž, péč ťažká ťaží muža,
jak hasne, skonáva mu hviezda jasavá,
jak vädne jeho slávna kráľka-ruža...

»Tak, drahá moja« -- jej on laská sluch —
»jak riekol som, poď, odísť je nám treba
ta na juh jasný, v čistý, ľahký vzduch,
kde nádherno tak jagá blankyt neba,
kde hrudi dýchať tak je ľahko, hrave —
Poď, skvost môj jasavý! Poď, kvet môj jagavý!
Tam v krajšej ešte zjagáš, skvitneš sláve.«

»Hľaď, milý« — tá mu v odvet šepotá —
»tam v parku našom ruže vonné hynú
i opádajú... Pozri, tamhľa tá,
tá žltá, milšia nad každú mi inú,
už načatá je tiež — nuž počkám, reku,
až ona uvädne a zhynie, opadne, —
a potom pôjdem, pôjdem bez úpreku.«

Tak zvláštno vzhliadla. Tesknej péče tieň
prehĺbil väčšmi na čele sa muža,
no pristal predsa. A zas prešiel deň,
dva prešly, tri . I zvädla žltá ruža
i opadala... S ňou však — ó, jak žiaľne —
i žienka uvädla a hviezdkou zapadla,
ach, pošla v kraje záhrobné tie diaľne...

V.

Za vianočným stromkom.

Toť, ledva svitlo a sa rozdnilo:
po krátkych so pár slnka úsmevoch
— i to dosť kyslých jaksi, rozmarných —
už tuliti aj tmí sa šťastlive.
Ej, málo dníčka, ríťok necelý,
lež nôcky — noci, ťáj! až na miľu;
no Bohu vďak; jak ráči, dobre je;
i veď, hľa, vychádza slnko slávnejšie,
čo nezapadá nikdy, nestmieva;
to jasné slnko spravedlnosti,
Pán Ježiš v skromných jasliach betlemských;
je o Vianociach totiž, zajtra už
je Štedrý deň i večer radostný.

Tam vonku sňaží, tu dnu v chyžke však
je teplo, dobre, milo, v srdciach tiež,
a v tvárach zvláštne jasné plápoly.
A statná žienka vraví mužovi:
»Čuj, Jurko, ešte treba bolo by
obstarať strômok dáky chlapčeku,
doista z hory obce poctivej,
sú krásne tam; nuž prejdi k rychtáru
i pýtaj, dá ti — verím — milerád,
jak iným, i keď treba, zaplať zaň,
nuž, jako — ideš?
»Ale, starká, vieš,
to ešte tohto roku nechajme,
nie pre ten groš, dva, nie ver' — svedok Boh —
no chlapček ledva ešte vyrástol
toť z plienok, inu už až k roku len.«
»Ej, jakže?« — zase tá — »ja myslela,
žiadala veľmi...« Slovo zaviazlo
jej jaksi v hrdle, nedorečnila.

Čul shovor starý otec pod pecou
a tíško vstal, ni slova nerečúc,
i vyšiel z chyžky. Mladý hospodár
však sadol za stôl i sa zamyslel;
čajs' mrzí ho, že žene odoprel,
je jakýs' mrzutý, no — za to má —
sotrvať treba pevno na svojom,
viesť predok v dome, širák na hlave,
i králiť, pevným žezlom panovať.
No pokerúc sa obzre k pripecku,
kde spí si sladko chlapček buclatý,
na líčkach pýr a úsmev ústkami,
tu zabolí ho srdce, ľutuje;
i chcel by ísť už, ale hanbí sa.
O, keby včuľ tu žena bola, ej,
len slovko riecť, i už by utekal,
no niet jej, vyšukla sa po práci, —
a ďalej dumá Juro mrzutý.

Medzitým starý otec sobral sa
k rychtáru rovno — cieľa dosiahol:
pre vnúčka strômok milý vyziskal,
a, hľaďte, sám sa sobral do hory
na vlastných dvoch! ver' nijak nedal sa
odvravet; viackrát rychtár zahíknul:
»Hi! jako? sám? v tom sňahu, meteli...?«
»Si trúfam ešte dačo, trúfam ver',

a hora — blízo, není kraj sveta —
No, s Bohom!« Pošiel...
A už, hľaďteže,
i navracia sa, strômok na pleci,
a pekný kúsok, strojno urastlý,
bez vady, spokojný je s korisťou;
fajočka v ústach, v starom srdci jas,
slasť nevýslovná, úsmev na tvári
a v hlave šedej duma jasavá:
Jak šťastný bude milý vnúček môj,
keď ovešaný stromček zplápolá —
To predmet dumy, vôkol ktorého
sa točí každý starca pomysel...
Oj, synu Juro-turo — odbočil
v tom od predmetu, ztočil dumy sieť
od vnúčka-púčka k nemu, k synovi —
ój, Juro, tys' to veru vyvŕbil!
Jój, medveď, mrzút! veru na posmech!
vraj malý ešte chlapček: ešteže!
je dosť ho, aby videl, zaplesal,
sa tešil, zmával rúčky radosťou
a radujúc sa, iným spôsobil
tiež radosť. Tak ver', Juro, toto, hľa,
je pravda holá; nie, čo tárals ty...
Po odbočke, hľa, takej k synovi
za vnúčkom zas si dumou poskočil:
A múdry je, ój, plná myšlienok
je jeho hlávka, neraz prevraví
tak umno — šelmák, milý šarvanček...
No, tušim, niet mu páru vo svete,
tak dobrý, milý, múdry je môj vnuk;
a jak ma rád! jak laská, lichotí,
až teplo mi i v snahu, meteli,
keď pomyslím... Oj, bude vnúček môj
mať strômok, bude, ako náleží!
Nie, neľutujem veru starých nôh,
i vďačne bol bych išiel ďalej aj
za stromkom takým, preňho otobôž —
A zase skúma korisť s rozkošou.
I kráča...

Už sa blíži k domčeku...
Už vošiel na dvor, zpätil pod šopu,
by predbežne tam strômok uschoval.
No medzitým už zazrel oblokom
ho Juro, — zdúpnel, — na dvor vykročil,
bez slova hľadí — V pokon vyjakne:
»Keď tak je, dobre; áno, zo srdca
vám, tatko drahý, vrelo ďakujem...«

A žena? Ó, tá plesá prešťastná
i ľúba vetchú ruku svokrovi:
»No k peci, tatko, sem, hľa! premrzli
ste iste trochu, — bežím doniesť vám
dač k rozohriatiu — Vrúca vďaka vám!...«

Plá stromček .. Vnúček šťastný smeje sa,
rúčkama máva, híka... Všade ples...
A v hore, kade chodil stareček,
bôžkovia lásky vrelo ľúbajú
šľapaje čerstvé jeho starých nôh...

VI.

Po šesťdesiatich rokoch.

Šesťdesiat už rokov prešumelo víchrom,
jako stáli strojným párom pred oltárom...
Oj, to boly časy! krásne, jagotavé
jako slnko mája. Statný jun bol Michal,
štihlý jako jedľa, plecitý a silák,
pritom peknotváry, zraku sokolieho,
do práce sťa sršeň, na muzikách héros,
mamiek, pečujúcich o dcérušiek vydaj,
ligotavá úfnosť, predmet dievčich túžob,
ukrývaných ovšem viac-mieň v skrieši srdca;
on však zaľúbil si Mariencatko švárne,
dievčatko sťa víla, fialkovooké,
zlatovlasé, dobré —

I sa sňali spolu
— jako rečeno už — pred šesťdesiatimi
rokmi. V svornosti a láske šly im časy
jako voda, s prácou ovšem; radosť, žalosť
striedaly sa v žití, pokoj s nepokojom
a dni blaha s trýzňou, jako to už býva.
I stoja tu, ajhľa, pomníky to slávne
Božej milosti a vernosti a péče —
Pozritežc na nich, jakí milí starci,
všetkej úcty hodni; áno, svojím zjavom
volajú už: »Povstaň pred človekom šedým
a cti osobu si starca.« Korunou, hľa,
ozdobnou im vlasy šedé krášľa hlavy;
šije ich sa klonia vekom oťažené
jako zrelý klas, a v hasnúcom už zraku
kmitá zbožnej mysle záblesk, volajúci:
»Až posiaľ nám verne pomáhal Hospodin —
Dobroreč, ó, dušo moja, Hospodinu...!«

Prišli práve z chrámu. Doma starký k starkej
prisadol si tiško, vzal jej ruku v svoju,
riekol takoj: »Starká, počula si — ašak? —
reč Božieho sluhu: ‚Všetkých dňov liet našich
je liet sedemdesiat, abo — jestli je kto
silnejšej prírody — osemdesiat‘ — inu,
povedzže mi, čos' si vtedy pomyslela?«
Starká odpovedá otvorene, priamo:
»Pomyslela som si: keby Pán Boh milý
naraz vzal nás k sebe, — oj, môj starký, veru
nechcela bych ostať sama, opustená...«
I sa usmial starý, do očí jej pozrel
i jej riekol: »Jako? Ty chceš predpisovať
Pánu Bohu? Nechaj, vieš veď, čo Boh činí,
všetko že je dobré, spievala si neraz:
‚Čo môj Boh chce, to sa vždy staň‘, a zas: ‚Poruč
Bohu svoje cesty...‘ Oj, jak husté, zlaté
boly vlasy tvoje — vtedy... Obelely,
zredly... Veru dlhé prešumely časy
nad nami! Čo všetko leží medzi vtedy
a teraz! I bolo času naučiť sa
spoliehať na Boha.« Prisvedčila rada,
utrela si zvlhlé oči, tiško vstala,
nastolila obed — Jedia...

A sú sami.
Rozlietly sa vtáčky-deti sem-tam svetom,
len čo občas nazrú do otcovskej chyžky
s vnúčatmi tiež, mimo syna najstaršieho,
ktorý za oceán pošiel. Zvaly síce
deti vďačné milých rodičov si k sebe,
ale darmo — jako? opustiť tú chatku? ..

Po obede starkí pod košatú lipu
na dvore si sadli; tak tam milo, ticho,
jako v chráme, len čo včelky bzučia milo
nad hlavami oboch, ssajúc z kvietkov lipy,
v blízku vonia jasmín, štebotajú vtáčky.
Dumá starká. Starký hľadí na ňu kosom,
pokrútnuc vše hlavou. »Starká« — rečie v pokon —
»ja viem, o čom dumáš« — Vzhliadla vyčkávavo —
»Oná samota ti vŕta v hlave — však ver?« —
Prisvedčila mlčky hlavou, vydýchnuc z hĺbky,
sklopiac takoj oči. »Neopustím ja vás« —
riekol Spasiteľ náš — »áno, ja som s vami
do skonania sveta.« »Verím celou dušou«
— ona na to — »avšak predsa...« A on zase
prehovára, teší — Ona ale lpeje
na ústach mu zrovna, každé slovo chytá

so rtov jeho dušou smädnou... Mlčky v pokon
položila hlavu na jeho si prsia,
ustalé jak decko na hruď vernej matky.

Prešlo leto, prišla jaseň; starček slabne,
slabne starenka tiež; prišla v pokon zima:
obľahol stareček, obľahla i starká.
Shlučily sa dietky; liečily, vzdychaly —
Márne všetko — Čože proti Božej vôli? —
Pošiel starček k otcom... a s ním pošla starká...
V tenže deň v tomž hrobe ustlali im obom.

Oprava. Na strane 310, začiatok druhej strofy *Z rodinných scén*, opravuje sa nasledovne:

Nie, nedám ti ho, nedám, nie!
— tak volá matka zúfalá —

Tieto naše...

Tieto naše luhy, nivy
zlato rodia, vôňu dýšu,
svojou krásou každú dušu
do nadšenia rozkolíšu.

Bozkal by si luhy, nivy,
pracovníkov vyobjímal,
ba i na ich znojné čelá
hviezdy s neba pososnímal.

Krvou srdca napojil bys'
zem tú, keď ju žížeň páli;
zaspieval bys', ale ako,
keď sa žnice rozplakaly?

Zaplačeš a utiahnutý
ľutuješ tie luhy, nivy,
že len rodia pre cudzieho
a pre svojho nieto skyvy.

Nieto skyvy chleba svojim,
lebo cudzí kríže mláti:
luhy, nivy, vaša krása
špatnosti len dane platí!

Tieto naše luhy, nivy
posbieranú tučia chasu,
a my máme miesto klasov
len tú vôňu, len tú krásu...

(Z »Tovaryšstva« III.) *Somolický.*

Gummový chlapec.

Povesť od *D. V. Grigoroviča.*

I.

...»Keď som sa narodil, — zaplakal som; potom každý deň bolo mi jasnejšie, prečo som zaplakal, keď som sa narodil...«

Meteľ! Meteľ!... A ako zrazu! Ako neočakávane!!... Až do tých čias bolo krásne. Čez obed bol ľahký mráz; slnce, oslepujúce blýskajúc po snahu, tak že človek bol prinútený prižmurovať oči, pridávalo veselosti a pestroty uličnému petrohradskému obyvateľstvu, svätivšiemu piaty deň fašiangu. Tak trvalo to asi do tretej hodiny, skoro do mraku, a zrazu priletel oblak, prišiel vietor a sňah sypal sa taký hustý, že z počiatku nič nebolo možno rozoznať na ulici.

Najväčší stisk bol na rynku oproti cirku. Obecenstvo, vychodivšie z ranného predstavenia, ledva mohlo pretisnúť sa čez zástup, ktorý valil sa z Caricynho Lugu, kde stály drevené búdy komediantské. Ľudia, kone, sánky, koče — všetko sa pomiešalo. V huku počuť bolo so všetkých strán netrpelivé výkriky, nespokojné, vrčiace poznámky ľudí, ktorých zastihla meteľ nenazdajky. Ba našli sa i takí, ktorí sa nie zo žartu hnevali a dobre nadávali na ňu.

K posledným treba predovšetkým pripočítať riaditeľov cirku. A vskutku, keď považime nastávajúce večerné predstavenie a očakávané naň obecenstvo, meteľ ľahko mohla poškodiť veci. Fašiangy iste vládnu tajnou silou prebúdzať v duši ľudskej cit povinnosti k požívaniu blinov [1]), k nasládzaniu sa zábavami a výjavmi každého druhu; no s druhej strany známo je i zo zkúsenosti, že cit povinnosti môže niekedy oslabnúť z príčin, nepomerne menej dôstojných, ako je premena počasia. Nech je ako chce, ale meteľ klátila úspech večerného predstavenia; boly aj nemalé obavy, že jestli počasie nepremení sa okolo ôsmej, kassa cirku utrpí značnú ztratu.

Tak, alebo skoro tak rozvažoval režisér cirku, sprevádzajúc pohľadom obecenstvo, tlačiace sa pri východe. Keď dvere na námestie boly zatvorené, obrátil sa čez dvoranu ku koňským stajniam.

V dvorane už zahasili plyn. Prechodiac pomedzi barieru a prvý rad stolíc, režisér rozoznal v polotme len arénu, ako okrúhle, nažltkasté miesto; všetko ostatné: pusté rady stolíc, amfiteater, vyššie gallerie,

[1]) Bliny, pečivo z riedkeho cesta, fašiangová zvláštnosť.

[illegible] ku pohodlnému snuvaniu tam i sem. Tu visely na stenách za-[illegible] so pestrými kvetmi, alebo za-[illegible] krásne pozlátená [illegible] okrašľujúca [illegible] tu nachodily sa všetky [illegible] okamžite predstavíme si [illegible] ženy, napnuto skákajúce do obruče, [illegible] na chrbát skákajúceho koňa, deti, [illegible] vystreté pod kupolou.

[illegible] že tu všetko pripomínalo časté a strašné prípady [illegible] spadnutia, spojeného so smrťou. [illegible] s ním si hrali, ako s loptou. — V tomto [illegible] korridore a rozpoložených v ňom oblekárňach bolo vidať najviac ľudí a [illegible] bolo počuť hlavne žart, chichot a pohvizdovanie.

Tak bolo i teraz.

V blízkom priechode spojujúcom vnútorný korridor so stajňami, možno bolo videť skoro všetkých ľudí truppy. Jedni stačili už premeniť oblek i stáli v mantilách, módnych klobúkoch, svrchníkoch a kabátikoch, druhým podarilo sa len zmyť červené a biele líčidlo a naprechytre obliecť svrchník, zpod ktorého vyzeraly nohy, obtiahnuté v farbistom triko a obuté v papuče, vyšívané libačkami; tretí sa neponáhľali i skveli sa v plnom kostýme, ako boli počas predstavenia.

Medzi poslednými zvláštnu pozornosť budil nevelký človek, oblečený od päty do hlavy v prúžkovanom trikó s dvoma velkými motýlami, prišitými na prsiach a chrbte. Dla jeho tváre, silno natretej bielym líčidlom, s obrvami perpendikulárne vyvedenými priekom

čela a červenými krúžkami na lícach, nemohlo by sa povedať, koľko má rokov, keby si nebol sosňal parochňu, akonáhle skončilo sa predstavenie, a neobnažil tým širokú lysinu, idúcu čez celú hlavu.

On zrejme obchodil svojich druhov, nemiešal sa v ich rozhovory. Nebadal, ako mnohý z nich drgol jeden druhého lakťom a žartovne dal mihaním znak, keď šiel vedľa nich.

Keď zazrel vstúpivšieho režiséra, ustúpil, rýchle sa odvrátil a spravil niekoľko krokov k oblekárňam, ale režisér sponáhľal sa zastaviť ho.

— Eduard, počkajte minútku; stačíte sa ešte sobliecť! riekol režišér, vnímave pozerajúc na clowna, ktorý zastal, ale iste neochotne to urobil, — počkajte, prosím vás; mám prehovoriť s frau Braunovou. . . Kde je madame Braun? Zavolajte ju sem . . A, frau Braun! zvolal režišér, obrátiac sa k malej, chromej, už nie mladej žene, v šatách tiež nie nových a klobúku ešte staršom.

Pani Braunová pristúpila k nemu; sprevádzalo ju dievčatko asi pätnásťročné, chudé, s jemnými črtami tváre a utešenýma, výraznýma očima.

Bolo tiež biedne oblečené.

— Frau Braun, náhle preriekol režišér, vrhnúc znova skúmavý pohľad na clowna Eduarda, — pán riaditeľ je dnes nie spokojný s vami, — alebo, všetko jedno, s vašou dcérou; veľmi nespokojný! Dcéra vaša spadla dnes tri razy, a tretí raz tak nemotorne, že poľakala obecenstvo!. . .

— Ja sama som sa zľakla, tichým hlasom povedala pani Braunová, — mne sa zdalo, že Malchen padla na bok. . .

— A, čoby! Treba viac sa cvičiť, tak! Vec je v tom, že takto nemožno; veď dostávate za svoju dcéru 120 rubľov mesačného platu.

— Ale, pán režisér, Boh mi je svedok, všetko zavinil kôň; stále vychodil z taktu; keď Malchen skočila do obruče, kôň opäť premenil nohu a Malchen spadla. . . to všetci videli, všetci povedia. . .

Všetci videli, — to je pravda: ale všetci mlčali.

— Známa vec, vždy v takých pádoch vinný je kôň, riekol režisér. — Dcéra vaša bude jednako na ňom jazdiť dnes večer.

— Ona večer neúčinkuje. . .

— Bude účinkovať, pani! Musí účinkovať! rozdráždene povedal režisér. — Vás niet v sozname, to je pravda, pokračoval on, ukazujúc písaný hárok papieru, zavesený na stene pod doskou, ktorá posypaná bola kriedou a slúžila umelcom k natieraniu podošiev pred vyjdením do arény, — ale to je všetko jedno; žonglér Lind nenazdajky ochorel, dcéra vaša zaujme jeho číslo.

— Ja som myslela dopriať jej oddychu dnes večer, povedala pani Braunová, veľmi slabým hlasom, — teraz sú fašiangy: hrá sa dva razy čez deň; dievčatko veľmi ustalo.

— Na to je prvá nedeľa pôstu, pani; a ostatne, v smluve je jasne povedano, zdá sa mi: „umelci zaviazaní sú hrať každý deň a zamieňať jeden druhého v páde choroby“. . . Zdá sa, je to jasné;

tratily sa vo tme, miesty neurčite sa černejúc, miesty zapadajúc v tmavej hmle, tuho presiaknutej kyslo-sladkým zápachom stajne, ammoniaku, mokrého piesku a reziny. Pod kupolou povetrie bolo také husté, že ťažko bolo rozoznať obrysy vrchných oblokov; zastreté zvonku pošmúrnym nebom, zalepené do poly sňahom, hľadely dnu ako čez kyseľ, prepúšťajúc tolko svetla, aby nižná časť cirku bola ešte mračnejšia. V celom tomto širokom tmavom priestranstve svetlo jasne prechodilo len čez zlatistý podlhovatý pásik medzi polami draperie, padajúcej pod orchestrom; ako lúč vrezal sa do preplneného povetria, tratil sa a znovu ukázal sa na druhom konci pri východe, ihrajúc si na pozlátke a malinovom zamate prostrednej lóže.

Za draperiou, prepúšťavšou svetlo, ozývaly sa hlasy, bolo počuť koňský dupot; k nim s času na čas pridružilo sa netrpelivé zavýjanie učených psov, ktorých zatvárali, akonáhle dokončilo sa predstavenie. Tam teraz sústredňoval sa život hrmotného personálu, ktorý pred pol hodinou oživoval arénu počas ranného predstavenia. Len tam horel teraz plyn, osvetľujúc tehlové steny, nachytro zabielené vápnom. Pri základoch, pozdĺž zaokrúhlených korridorov, boly nahromadené poskladané dekorácie, maľované bariere a taburety, schody, nosidlá s matracami a kobercami, poskrúcané farebné zástavy; pri svetle plynovom zreteľne vidno bolo na stenách zavesené obruče, previjané jasnými papierovými kvetmi, alebo zalepené tenkým čínskym papierom; vedľa jagala sa dlhá pozlátená žrď a vyčnievala popolavá, libačkami vyšívaná záclona, okrašľujúca podpierky pri tancovaní na povraze. Slovom, tu nachodily sa všetky tie predmety a prípravy, podľa ktorých okamžite predstavíme si ľudí, lietajúcich v priestranstve, ženy, napnuto skákajúce do obruče, preto, aby znova padly nohami na chrbát skákajúceho koňa, deti, kolesá lámajúce v povetrí alebo visiace vystreté pod kupolou.

Napriek tomu, že tu všetko pripomínalo časté a strašné prípady udretia, zlomenia rebier i nôh, spadnutia, spojeného so smrťou, že život ľudský stále tu visel na vlase a s ním si hrali, ako s loptou, — v tomto svetlom korridore a rozpoložených v ňom oblekárňach bolo vídať najviac ľudí veselých, bolo počuť hlavne žart, chichot a pohvizdávanie.

Tak bolo i teraz.

V hlavnom priechode, spojujúcom vnútorný korridor so stajňami, možno bolo videť skoro všetkých ľudí truppy. Jedni stačili už premeniť úbor i stáli v mantillách, módnych klobúkoch, svrchníkoch a kabátikoch; druhým podarilo sa len smyť červené a biele líčidlo a napochytre obliecť svrchník, zpod ktorého vyzeraly nohy, obtiahnuté vo farbistom trikó a obuté v papuče, vyšívané libačkami; tretí sa neponáhľali i skvelí sa v plnom kostýme, ako boli počas predstavenia.

Medzi poslednými zvláštnu pozornosť budil neveľký človek, oblečený od päty do hlavy v prúžkovanom trikó s dvoma veľkými motýlami, prišitými na prsiach a chrbte. Dľa jeho tváre, silno natretej bielym líčidlom, s obrvami perpendikulárne vyvedenými priekom

čela a červenými krúžkami na lícach, nemohlo by sa povedať, koľko má rokov, keby si nebol sosňal parochňu, akonáhle skončilo sa predstavenie, a neobnažil tým širokú lysinu, idúcu čez celú hlavu.

On zrejme obchodil svojich druhov, nemiešal sa v ich rozhovory. Nebadal, ako mnohý z nich drgol jeden druhého lakťom a žartovne dal mihaním znak, keď šiel vedľa nich.

Keď zazrel vstúpivšieho režiséra, ustúpil, rýchle sa odvrátil a spravil niekoľko krokov k oblekárňam, ale režisér sponáhľal sa zastaviť ho.

— Eduard, počkajte minútku; stačíte sa ešte sobliecť! riekol režišér, vnímave pozerajúc na clowna, ktorý zastal, ale iste neochotne to urobil. — počkajte, prosím vás; mám prehovoriť s frau Braunovou... Kde je madame Braun? Zavolajte ju sem .. A, frau Braun! zvolal režišér, obrátiac sa k malej, chromej, už nie mladej žene, v šatách tiež nie nových a klobúku ešte staršom.

Pani Braunová pristúpila k nemu; sprevádzalo ju dievčatko asi pätnásťročné, chudé, s jemnými črtami tváre a utešenýma, výraznýma očima.

Bolo tiež biedne oblečené.

— Frau Braun, náhle preriekol režišér, vrhnúc znova skúmavý pohľad na clowna Eduarda, — pán riaditeľ je dnes nie spokojný s vami, — alebo, všetko jedno, s vašou dcérou; veľmi nespokojný! Dcéra vaša spadla dnes tri razy, a tretí raz tak nemotorne, že poľakala obecenstvo!...

— Ja sama som sa zľakla, tichým hlasom povedala pani Braunová, — mne sa zdalo, že Malchen padla na bok...

— A, čoby! Treba viac sa cvičiť, tak! Vec je v tom, že takto nemožno; veď dostávate za svoju dcéru 120 rubľov mesačného platu.

— Ale, pán režisér, Boh mi je svedok, všetko zavinil kôň; stále vychodil z taktu; keď Malchen skočila do obruče, kôň opäť premenil nohu a Malchen spadla... to všetci videli, všetci povedia...

Všetci videli, — to je pravda: ale všetci mlčali.

— Známa vec, vždy v takých pádoch vinný je kôň, riekol režisér. — Dcéra vaša bude jednako na ňom jazdiť dnes večer.

— Ona večer neúčinkuje...

— Bude účinkovať, pani! Musí účinkovať! rozdráždene povedal režisér. — Vás niet v zozname, to je pravda, pokračoval on, ukazujúc písaný hárok papieru, zavesený na stene pod doskou, ktorá posypaná bola kriedou a slúžila umelcom k natieraniu podošiev pred vyjdením do arény, — ale to je všetko jedno; žonglér Lind nenazdajky ochorel, dcéra vaša zaujme jeho číslo.

— Ja som myslela dopriať jej oddychu dnes večer, povedala pani Braunová, veľmi slabým hlasom, — teraz sú fašiangy: hrá sa dva razy čez deň; dievčatko veľmi ustalo.

— Na to je prvá nedeľa pôstu, pani; a ostatne, v smluve je jasne povedano, zdá sa mi: „umelci zaviazaní sú hrať každý deň a zamieňať jeden druhého v páde choroby"... Zdá sa, je to jasné;

a konečne, frau Braun: keď dostávate za dcéru mesačne 120 rubľov, hanba vám hovoriť o tom; — veru hanba!...

Odseknúc takto, režisér obrátil sa k nej chrbtom. Ale prvej, ako došiel k Eduardovi, opäť premeral ho skúmavým pohľadom.

Otupený výzor a vôbec celá postava clowna s jeho motýľami na chrbte i prsiach, neveštily zkúsenému zraku ničoho dobrého; zrejmo ukazovaly režisérovi, že Eduarda pojala duševná úzkosť, v ktorej on potom opíjal sa strašne; a vtedy už nepočítaj ty s clownom — čo je iste nie maličkosť, keď uvážime, že Eduard bol v truppe prvým syžetom, prvým miláčkom obecenstva, prvým žartovníkom, ktorý temer pre každé predstavenie vymyslel niečo nového, čomu obecenstvo smialo sa do rozpuku a tlieskalo strašne. Slovom, on bol dušou cirku, hlavnou jeho okrasou, hlavným lákadlom.

Bože môj, čo by mohol povedať Eduard súdruhom, často chvastavším sa pred ním, že ich znalo obecenstvo a že boli v hlavných mestách Europy! Nebolo cirku v krajšom a väčšom meste od Paríža po Carihrad, od Kodane po Palermo, kde by neboli tlieskali Eduardovi, kde by ho neboli vytlačili na plakáty v obleku s motýlkami! On jediný mohol zamieňať celú truppu: bol výborným jazdcom, ekvilibristom, gymnastom, žonglérom, majstrom v cvičení koní, psov, opíc, holubov, a ako clown, ako figliar nemal súpera. Ale duševná úzkosť a potom náležité zapíjanie prenasledovalo ho všade.

Vtedy bol všetkému konec. On vždy šípil napred, že sa blíži choroba; duševná úzkosť, ktorá zavládla ním, nebola nič iného, ako vnútorné soznanie, že márna vec je protiviť sa; stal sa zamračeným, nesdieľnym. Človek hybký ako oceľ menil sa v handru, čomu tajne radovali sa jeho závistníci a čo budilo útrpnosť tých hlavných umelcov, ktorí uznávali jeho autoritu a milovali ho; týchto, pravda, nebolo mnoho. Samoľúbosť väčšiny bola vždy viac abo menej dotknutá so strany Eduarda, nikdy nehľadiaceho na stupeň a vyznamenanie; prvý syžet, majúci známe meno, alebo obyčajný smrteľník temného pôvodu, pre neho boli jednakí. Ba on zjavne dával prednosť posledným.

Keď bol zdravý, ustavične možno bolo videť ho s nejakým dieťaťom z truppy; keď nemal nikoho, bavil sa so psom, opicou, vtákom atď.; prítulnosť jeho vznikala vždy akosi zrazu, ale neobyčajne silno. Oddával sa jej vždy tým hlavatejšie, čím mlčanlivejším stával sa oproti priateľom, vyhýbal im, a mračil sa vždy viac a viac.

V túto prvú periodu choroby správa cirku mohla ešte na neho počítať. Predstavenia neutrácaly nad ním svojho vlivu. Vychodiac z oblekárne v trikó s motýlkami, v ryšavej parochni, napudrovaný a namaľovaný, s perpendikulárno načiernenými obrvami, ešte sa obodroval, keď pripájal sa k súdruhom a chystal sa k východu na arénu.

Počúvajúc prvé výbuchy applausu, kriky: bravo! — zvuky orchestra, — postupne ako by ožíval, oduševňoval sa, a režisér potreboval len zvolať: clowni, napred!... — prudko vybehával na arénu, predbehnúc súdruhov; a od tejto chvíle, medzi výbuchmi

smiechu a vytržených bravo! — neprestajne ozývaly sa jeho smoklavé hlasy a chytro, do oslepenia, prevaľovalo sa jeho telo, slievajúc sa pri osvetlení plynovom v okrúhly nepretržený blyskot...

Ale bolo po predstavení, zahasily plyn — a všetko ako by rukou sňal! Bez kostyma, bez pudru a maľby Eduard stával sa len zunovaným človekom, ktorý starostlive vyhýbal rozhovorom a srážkam. Tak to trvalo niekoľko dní, po čom prichodila choroba; vtedy už nič nepomáhalo; vtedy na všetko zabúdal; zabúdal na svoju oddanosť, zabúdal i na cirkus, ktorý, so svojou osvetlenou arénou a tlieskajúcim obecenstvom, zakľučoval v sebe všetky záujmy jeho života. I zmizol celkom z cirku; všetko prepíjal; prepíjal usporený plat, prepíjal nielen trikó s motýľkami, ale i parochňu a črievice, vyšívané limbačkami.

Pochopiteľná vec teraz, prečo režisér, ktorý pozoroval ešte zo začiatku fašiangu s rastúcim žiaľom clowna, pozeral na neho s takým nepokojom. Prijdúc k nemu a pozorne vezmúc ho pod ruku, odviedol ho na stranu.

— Eduard, prehovoril, snížiac hlas a úplne priateľským tónom, — dnes máme piatok; zostávajú sobota a nedeľa, všetkého spolu dva dni! Čo to stojí prečkať, há?... Prosím vás o to; direktor vás tiež prosí... Pomyslite konečne na obecenstvo! Viete, ako vás miluje!!... Všetkého dva dni! doložil, schytiac jeho ruku a kývajúc ju so strany na stranu. — Ozaj, chceli ste mi čosi povedať o gummovom chlapcovi, doložil, iste viacej chcejúc rozveseliť Eduarda, lebo vedel, že clown v poslednom čase ukazoval zvláštnu starostlivosť o chlapca, čo tiež bolo znakom blížiacej sa choroby, — hovorili ste, že začína akoby slabšie pracovať... Nie div: chlapec je v rukách takého hlupáka, takého chruňa, ktorý môže ho len zkaziť! Čo je s ním?

Eduard, nehovoriac ani slova, prešiel si dlaňou po krížoch, potom pobúchal sa po prsiach.

— I tam i tu nie je dobre s chlapcom, povedal, odvrátiac oči na stranu.

— Jednako, nemôžeme sa teraz zaobísť bez neho; je na plakáte! nemá ho kto zameniť do nedele; dva dni nech ešte pracuje; — potom môže si oddýchnuť, povedal režisér.

— Môže i nevydržať, temno nadmietol clown.

— Len by ste vy vydržali, Eduard! Len by ste nás vy nenechali! živo, až nežne podchytil režisér, začínajúc poznove kývať ruku Eduardovu.

Ale clown odpovedal suchým stisnutím, odvrátil sa a pomaly išiel preobliekať sa.

Zastal, jednako, idúc popri oblekárni gummového chlapca alebo vlastne, oblekárni akrobata Bäckera, lebo chlapec bol len jeho žiakom. Otvoriv dvere, Eduard vošiel do malinkej nízkej izbičky, ležiacej pod prvou galleriou pre divákov; na nevydržanie bolo v nej od dusnoty a horúčosti; ku koňskému zápachu, zohriatemu plynom, pripojil sa zápach dymu z dohánu, pomády a piva; z jednej strany viselo zrkadielko v drevenom ráme, obsypanom pudrom; pri ňom

na stene, oblepenej tapetami, tresnutými po všetkých špárach, viselo trikó, vyzerajúce, ako odratá ľudská koža; ďalej na drevenom kline trčala končitá plstená čiapka s pávovým perom na boku; niekolko kvetistých kamizolov, pošitých limbačkami, a čiastka mužského každodenného obleku válala sa na rohu stola. Náradie doplňalo sa ešte stolom a dvoma drevenými stoličkami. Na jednej sedel Bäcker, — dokonalá podoba Goliáša. Fysickú silu ukazoval každý muskul, široké spojenie kostí, krátke hrdlo s nadutými venami, malá okrúhla hlava, zavitá v kučerách a hodne napomádená. Vyzeral nie tak uliatym do formy, ako vytesaným z hrubého materiálu a pritom hrubým nástrojom; ačpráve zdalo sa, že je štyridsiatnik, — vyzeral ťarbavý a neobratný, — okolnosť táto nevadila mu počitovať sa za prvého krásavca v truppe a myslieť si, že keď zjaví sa na aréne, v trikó telovej farby, múti ženské srdcia. Bäcker sobliekol už kostym, ale bol ešte v košeli a, sediac na stoličke, ochládzal sa pohárom piva.

Na druhej stoličke sedel tiež nakučeravený, ale úplne holý, belovlasý a chudorľavý chlapec, asi osemročný. Ešte nestačil ochladiť sa po predstavení; na tenkých údoch a jamke v prostred hrudi miestami ešte blyšťal sa pot; belasá stužtička, previazaná čelom a držiaca mu vlasy, bola celkom mokrá; veľké, vlažné škvrny potu pokrývaly trikó, prehodené čez kolená. Chlapec sedel nepohnute, nesmelo, ako trestaný alebo očakávajúci trest.

Zodvihol oči len vtedy, keď Eduard vošiel do oblekárne.

— Čo chceš? neprívetive povedal Bäcker, hladiac polozlostne, poloposmešne na clowna.

— Ale, Karol, prehovoril Eduard udobrujúcim hlasom, a vidno bolo, že sa k tomu trochu nútil, — ty radšej takto: daj mi chlapca do siedmej; poprechádzal by som sa s ním do predstavenia... Zaviedol by som ho na rýnok pozreť na búdy...

Chlapcova tvárička zjavne ožila, ale nesmel to dať na javo.

— Netreba, povedal Bäcker, — nepustím; dnes zle pracoval.

V očiach chlapca blysly sa slzy; pozrúc ukradomky na Bäckera, sponáhľal sa roztvoriť ich, upotrebiac všetky svoje sily, aby ten ničoho nespozoroval.

— Večer bude lepšie pracovať, usiloval sa ešte udobriť ho Eduard. Počuj, čo ti poviem: kým sa chlapec bude ochládzať a obliekať, rozkážem priniesť piva z buffetu...

— I bez toho mám! hrubo pretrhol ho Bäcker.

— Nuž, ako chceš; ale chlapcovi bolo by veselšie; pri našej práci je zle mať dlhú chvíľu; sám vieš: veselosť pridáva sily a bodrosti...

— To je už moja vec! odsekol Bäcker, akiste v zlej vôli.

Eduard viac neprotirečil. Pozrel ešte raz na chlapca, namáhajúceho sa udržať slzy, pokrútil hlavou a vyšiel.

Karol Bäcker dopil ostatok piva a rozkázal chlapcovi, aby sa obliekal. Keď oba boli hotoví, akrobat vzal so stola bičík, plesol ním v povetrí, zvolal: marš! a, prepustiac vopred žiaka, kráčal po korridore.

Pozorujúc, ako vychodili na ulicu, fantásii mimovolne predstavilo sa slabé, neoperené kuriatko, sprevádzané ohromným vykŕmeným bravom . . .
O chvíľu cirkus celkom osamotnel; zostali len paholci, začínajúci čistiť kone k večernému predstaveniu.

II.

Žiak akrobata Bäckera volal sa „gummovým chlapcom“ len na plakátoch; opravdové meno jeho bolo Peťa; najvernejšie ostatne bolo by nazvať ho nešťastným chlapcom.
Historia jeho je veľmi krátka; a kdeže by i bola dlhá a složitá, keď minulo mu len osem rokov!
Utrativ matku v piatom roku, predsa sa dobre pamätal na ňu. Ako teraz videl pred sebou suchú ženu so svetlými, riedkymi a vždy rozstrapatenými vlasmi, ktorá ho alebo láskala, plnila ústa všetkým, čo prišlo pod ruku: cibuľou, tvarožníkom, haringom, chlebom, — alebo, zrazu, pre nič, za nič, zahnala sa, kričala, pliaskala ho čím popadla a kde popadla. Napriek tomu Peťa si ju často spomínal.
On ovšem nepoznal podrobností v domácich okolnostiach. Nevedel, že matka jeho bola, ani viac ani menej, ako najvýš nerozvažitá, čo i dobrá, Čuchonka, prechodiaca z domu do domu kuchárka, a odvšadiaľ vyháňaná, zčiastky pre zbytočnú slabosť srdca a neprestajné romantické príhody, zčiastky pre nedbanlivé zaobchodenie s riadom, ktorý bil sa v jej rukách akoby z vlastnej kaprice.
Raz akosi podarilo sa jej dostať sa na poriadne miesto; — ani tu nevydržala. Neprešly dva týždne, neočakávane oznámila, že sa vydáva za prepusteného vojaka. Nijaké prehovárania nemohly sklátiť jej odhodlanosti. Čuchonci, ako sa hovorí, sú zanovití. Ale nie menšou zanovitosťou vyznamenával sa iste i ženích, čo bol i Rus. Podnety z jeho strany boly síce viac odôvodnené. Súc vrátnym pri veľkom dome, mohol sa považovať už v istom spôsobe za človeka usadlého, určitého. Byt pod schodmi, pravda, nebol veľmi pohodlný: povala išla do uhla, tak že pod zvýšenou jej časťou ťažko mohol sa vystrieť vyrastený človek; ale ľudia žijú i vo väčšej tesnote; a byt zadarmo, nemôžeš mnoho žiadať.
Takto rozmýšľajúc, vrátny ako by sa ešte vždy nerozhodol, kým nepodarilo sa mu náhodou kúpiť veľmi lacno samovar na Apraksinom dvore. Klátivosť jeho pri tomto začala sa zastavovať na tvrdšiu pôdu. Naťahovať sa so samovarom skutočne bola akosi nie mužská práca; mašina, zjavne, vyžadovala druhého dvíhateľa; gazdiná ponúkala sa sama sebou.
Anna (tak volala sa kuchárka) mala u vrátneho tú zvláštnu prednosť, že, po prvé, bola mu už trocha známa; po druhé, ona značne oblahčovala vyjednávania a nasledovne krátila čas, drahý každému slúžiacemu.
Pytačka bola vykonaná, radostne prijatá, svadba odbavená a Anna preniesla sa k mužovi pod schody.
Prvé dva mesiace žilo sa v hojnosti. Samovar kypel od rána

do večera, a para, prechodiac pod verejami dvier, kotúčami valila sa k povale. Potom začalo byť akosi inakšie; konečne sa veci zhoršily, keď prišiel čas pôrodu a potom — chceš-nechceš — prichodilo robiť krštenie. Vrátnemu ako by prvý raz prišlo na um, že sa trochu prenáhlil, keď poviazal sa svä̈zkom manželským. Bol človek priamy, otvorene vyznával svoje city. Prišly výčitky, nadávky, svady. Konec toho bol, že vrátnemu vypovedali pre ustavičný nepokoj pod schodmi a kriky novorodzeného, znepokojujúce obyvateľov.

Posledné iste bolo nespravedlivé. Dieťa prišlo na svet také slabé, vysilené, že bolo málo nádeje, či dožije do budúceho dňa: keby nie rodáčka Anny, práčka Barbara, ktorá, akonáhle narodilo sa dieťa, vzala ho na ruky a triasla do tých čias, kým nezakričalo, nezaplakalo, — skutočne by sa mohlo splniť predpovedanie. K tomu treba doložiť, že povetrie pod schodom skutočne nemalo natoľko liečivých vlastností, aby čez jeden deň popravilo sily dieťaťa a vyvinulo jeho pľúca do takého stupňa, že jeho krik mohol by niekoho znepokojovať. Istotne chceli sa len sprostiť nepokojných rodičov.

O mesiac vrátneho volali do kasárne; v ten istý večer stalo sa známym, že s plukom pôjde na pochod.

Pred lúčením manželia sblížili sa znovu; pri odprevádzanke vylialo sa mnoho sĺz, ale ešte viac piva.

No akonáhle odišiel muž, znovu začalo sa hľadať miesto. Lenže teraz bolo ťažšie; s dieťaťom Annu skoro nikto nechcel brať. Tak v trápení minul sa rok.

Raz Annu zavolali do kasárne, oznámili, že muža zabili, a vydali jej vdovský pass.

Okolnosti, ako si každý ľahko predstaví, sa jej preto nepopravily. Boly dni, keď nebolo za čo kúpiť si haringa a chleba pre seba a dieťa; keby nie dobrí ľudia, ktorí niekedy podali mu krajec chleba alebo zemiak, chlapec iste bol by vädnul a predčasne umrel od oslabnutia. Konečne osud smiloval sa nad Annou. Vďaka súcitu rodáčky Barbary, dostala sa za práčku k majiteľom korkovej fabriky na Čiernej riečke.

Tu skutočne možno bolo vydýchnuť si svobodnejšie. Tu chlapec nikomu nezavadzal; mohol všade chodiť za matkou a chytať ju za sukňu, koľko mu duša žiadala.

Zvlášte krásne bolo v lete, keď pod večer práca vo fabrike prestala, šum zatíchol, robotníci sa rozchodili, zostaly len ženské, ktoré slúžily u pánov. Unované robotou a dennou horúčavou, ženské schodily na plť, usádzaly sa po lavičkách a začínal sa v svobodnej chvíli nekonečný rozhovor, korenený porekadlami a smiechom.

Zabraté v rozhovor, máloktorá z prítomných pozorovala, ako pobrežné vŕby postupne zahaľovaly sa do tiene a súčasne vždy jasnejšie a jasnejšie zapaľoval sa západ; ako neočakávane vyhupol zpoza rohu súsednej dače šikmý lúč slnka; ako zrazu ním objaté vrcholce vŕb a kraje plotov spolu s oblakom odrážaly sa v usnutej vode, a ako, súčasne s týmto, nad vodou a v teplom povetrí zja-

vily sa nepokojne pohybujúce sa shora nadol zástupy komárov, sľubujúce také pekné počasie i na zajtrajší deň.

Tento čas bol iste najkrajším v živote chlapca, — vtedy ešte nie gummového, ale obyčajného, akými bývajú všetci chlapci. Koľko ráz rozprával potom o Čiernej riečke clownovi Eduardovi. No Peťa hovoril chytro a v zachvátení; Eduard ledva že rozumel po rusky; z toho vychodil celý rad nedorozumení. Mysliac, že chlapec rozpráva mu o akomsi čarovnom sne, a nevediac, čo mu odpovedať, Eduard obyčajne obmedzil sa na to, že láskave hladil ho po vlasoch sdola nahor a dobrodušne usmieval sa.

A tak Anne žilo sa dosť dobre; ale prešiel rok, druhý, i zrazu, zase úplne neočakávane oznámila, že sa vydáva. — „Ako? Čo? — Za koho? . .“ ozývalo sa s rozličných strán. Na tento raz ženích bol tovarišom krajčírskym. Akým spôsobom, kde bola urobená známosť, nevedel nik. Všetci len rozhodne achli, keď videli mladého zaťa, človeka na náprstok, stiahnutého, so žltou tvárou, ako upečená cibuľa, k tomu ešte pokrivujúceho na ľavú nohu, — no, slovom, ako sa hovorí, opravdového nepodarenca.

Nikto rozhodne nič nepochopoval. Ovšem, najmenej mohol pochopiť Peťa. Horko plakal, keď odvádzali ho z Čiernej riečky, a ešte hlasnejšie zaplakal na svadbe matkinej, keď, ako zábava chýlila sa ku koncu, jeden z hostí schytil otčima za nákrčník a začal ho hrdúsiť, a mať s krikom hodila sa rozdeliť ich.

Neprešlo ani niekoľko dní, a prišiel rad na Annu obanovať prenáhlenosť, že sviazala sa manželským svázkom. Ale vec bola dokonaná; kajať sa bolo pozde. Krajčír čez deň sedel u majstra; len k večeru vracal sa do svojej komôrky, sprevádzaný vždy priateľmi, medzi ktorými najlepším bol ten, ktorý na svadbe chcel ho zadusiť. Každý rad-radom nosil vodku, a začala sa pijatika, končivšia sa obyčajne rvačkou. Tu dostalo sa vždy Anne, mimochodom aj chlapec nabral svoju časť. Opravdová muka! Najhoršie Anne bolo to, že muž akosi nerád videl Peťu; zazeral na neho od prvého dňa; pri každej príležitosti hľadel zadrapiť sa do neho, a akonáhle sa napil, vyhrážal sa, že ho utopí v prielube.

Krajčír zmizol vše na niekoľko dní, peniaze všetky prepil a nebolo za čo kúpiť chleba; Anna, aby prechovala seba a dieťa, chodila za nádenníčku. Za ten čas nechávala chlapca u jednej stareny, žijúcej v tom istom dome; v lete starena predávala jablká, v zime kupčila na Sennej varenými zemiakmi, starostlive prikrývajúc železný hrnec handrou a usádzala sa naň s veľkou radosťou, keď bolo zima. Všade vláčila Peťu, ktorý si ju obľúbil a nazýval babičkou.

Po niekoľkých mesiacoch Annin muž celkom zmizol; jedni hovorili, že videli ho v Kronštadte; druhí ubezpečovali, že tajne premenil si pass a presťahoval sa do Šlisselburgu alebo „Šlušino“, ako najviac vyslovovali.

Namiesto, aby bola svobodnejšie vydýchla, Anna celkom upadla. Stala sa akousi bláznivou, tvár sa jej zmenila, v očiach zjavil sa nepokoj, hruď jej vpadla, strašne vychudla; k mizernému jej výzoru treba ešte doložiť, že sa celkom vydrala; nemala ani čo obliecť,

ani založiť: pokrývali ju len handry. Konečne raz i ona zrazu zmizla. Náhodou sa dozvedeli, že policia zodvihla ju na ulici vo vysilenom od hladu stave. Odviezli ju do nemocnice. Rodáčka jej, práčka Barbara, po návšteve u nej, povedala známym, že Anna prestala poznávať ľudí a že jestli nie dnes, tak zajtra oddá Bohu dušu.

Tak sa i stalo.

V rozpomienkach Peťu zostal i deň pohrabu matkinho. V posledné časy málo sa s ňou vídaval a preto trochu odvykol; ale predsa ľúto mu bolo za ňou a plakal, ačpráve, musíme povedať, plakal viac od zimy. Bolo surové januárové ráno; z nízkeho pošmúrneho neba sypal sa drobný suchý sňah; poháňaný vetrom pichal tvár ako ihlami a vlnami behal po zamrznutej ceste.

Peťa, kráčajúc za truhlou medzi babičkou a práčkou Barbarou, cítil, ako na nevydržanie lomilo mu palce na rukách i na nohách; jemu, medziiným, i bez toho ťažko bolo stačiť za nimi; odev mal len náhodou posbieranú; nahodilé boly čižmy, v ktorých nohy chodily mu svobodne, ako v člnkoch; nahodilý bol kaftanček, ktorý nebolo by možno obliecť, keby mu ho neboli založili a zapchali za pás; nahodilá bola čiapka, vypýtaná od dvorníka; ustavične mu sliezala na oči a prekážala videť cestu. Keď potom lepšie spoznal ustalosť nôh a chrbta, predsa pamätal, ako uchodil sa vtedy, keď vyprevádzal nebohú.

Na zpiatočnej ceste z cmitera, babička a Barbara dlho radily sa o tom, kam podieť teraz chlapca. Je predsa vojenský syn, tak treba ho umiestiť podľa zákona, kam patrí; ale ako to urobiť? Na koho sa obrátiť? A kto má behať a starosti znášať? Na toto odpovedať rozhodne mohli len spôsobní a pritom praktickí ľudia. Chlapec žil ďalej, povaľujúc sa po rozličných kútoch a starých ženách. A nevedno, čo by sa s ním bolo stalo, keby znovu nebola sa zamiešala práčka Barbara.

III.

Navštevujúc „babičku“ a vídajúc u nej chlapca, Barbara brávala ho niekedy na niekoľko dní k sebe.

Bývala v Mochovej ulici pod strechou, v druhom dvore veľkého domu. Na tom istom dvore, len o niečo vyššie, žilo niekoľko ľudí z truppy súsedného cirku; mali rad izieb spojených temným pobočným korridorom. Barbara znala všetkých veľmi dobre, lebo stále právala im bielizeň. Chodiac k nim, často vláčila so sebou Peťu. Všetci vedeli, čo je s ním; všetci vedeli, že je opustená sirota, bez rodiny. V rozhovoroch Barbara neraz vyslovila sa, že by bolo dobre, keby niekto z pánov smiloval sa a vzal sirotu na učenstvo. Ale nikto sa neodvážil; iste, každý mal dosť na svojich starostiach. Len jeden človek nehovoril ani áno, ani nie. Chvíľkami tento človek až zahľadel sa na chlapca. Bol to akrobat Bäcker.

Tak sa zdalo, že medzi ním a Barbarou súčasne viedlo sa akési tajné i jasnejšie vyjednávanie o tejto veci, lebo raz, podstrehnúc, keď všetci páni odišli na repetíciu a doma zostal len Bäcker, Barbara v náhlosti zaviedla Peťu hore a rovno šla s ním do akrobatovej izby.

Bäcker ako by bol očakával niekoho. Sedel na stoličke, pofukujúc si z porcelánovej fajočky s vyhnutým pipasárom, obvešaným kiscami; na hlave mal nízku, perlami vyšívanú čiapočku, na krivo postavenú; na stole pred ním stály tri fľaše piva, — dve prázdne, a jedna len čo načatá.

Naliata jeho tvár a šija, tlstá ako u vola, boly červené; výraz tváre a hrdé držanie tela nenechávaly v pochybnosti, že je Bäcker i tu, doma, naplnený povedomím svojej krásy. Súdruhovia posmievali sa mu iste len zo závisti!

Zo zvyku vypínať sa pred obecenstvom, vystrel sa i pred práčkou.

— Tu, Karol Bohdanovič... tu je chlapec!... prehovorila Barbara, potískajúc napred Peťu.

Treba poznamenať, celý rozhovor viedol sa v akejsi čudnej reči, Barbara lámala slová, vyslovujúc ich na čuchonský spôsob; Bäcker skôr mučal, ako hovoril, hľadajúc ruské slová, ktoré z jeho úst vychodily nemecky a či ako.

Napriek tomu si porozumeli.

— Dobre, povedal akrobat, — ale ja tak nemôže; treba sobliekať chlapec...

Dosiaľ stál Peťa nepohnute, nesmelo hľadiac na Bäckera; pri poslednom slove hodil sa nazad a tuho chytil práčku za sukňu. Ale keď Bäcker opakoval svoju žiadosť, a Barbara, obrátiac si chlapca tvárou k sebe, začala ho sobliekať, Peťa kŕčovite objal ju, začal kričať a hádzať sa, ako kuriatko pod nožom kuchára.

— Čože ty? Aký si sprostáčik! Čo si sa naľakal?... Sobleč sa, chlapiatko, sobleč... nič to... hľaďže, aký hlúpy!... opakovala práčka, snažiac sa roztvoriť prsty chlapcovi a odrazu rozpínajúc mu nohavičky.

Ale chlapec rozhodne nepoddával sa: nastrašený vrtel sa ako mreň, krčil sa, váľal po zemi, naplňujúc celý dom krikom.

Karol Bohdanovič ztratil trpezlivosť. Položiv fajku na stôl, pristúpil k chlapcovi, a nehľadiac na to, že ten začal sa väčšmi metať, chytro oblapil ho rukami. Peťa nestihol sa spamätať, keď pocítil, že je tuho stisnutý medzi tučnými kolenami akrobata.

Ten v okamihu shodil s neho košeľu a nohavice; potom zodvihol ho ako slamku, uložil si ho priekom na kolená, začal ohmatávať mu prse a boky, pritláčajúc veľkým palcom na tých miestach, ktoré nezdaly sa mu odrazu uspokojujúcimi, plasnúc ho zakaždým, keď chlapec krčil sa, prekážajúc mu pokračovať v operácii.

Práčke bolo ľúto Peťu; Karol Bohdanovič akosi priveľmi pritláčal a stískal; ale, s druhej strany, bála sa zastať Peťu; veď ho sama priviedla a akrobat sľúbil, že vezme si ho na starosť, jestli bude súci. Stojac pred chlapcom, ponáhľala sa utierať mu slzy, prehovárajúc ho, aby sa nebál, presvedčovala ho, že Karol Bohdanovič neurobí mu nič zlého, len ho pozre!...

Ale keď akrobat neočakávane postavil chlapca na kolená, obrátil ho chrbtom k sebe a začal vyhybovať mu plecia nazad, znovu pritláčajúc palcami pomedzi lopatky, keď holá chudučká hruď dieťaťa vypučila sa rebrami vopred, hlava vyvrátila sa mu nazad a ono

ako by zamrelo od bôľu a úžasu, — Barbara nemohla už vydržať; hodila sa, že mu ho odoberie. Ale prv, ako bola by stihla to urobiť, Bäcker oddal jej Peťu, ktorý hneď prišiel k sebe a len triasol sa ďalej, zachodiac sa od plaču.

— Ale, ale, chlapiatko! Vidíš, nič ti neurobili!... Karol Bohdanovič chcel ťa len poprezerať... opakovala práčka, vynasnažujúc sa všemožne obláskať dieťa.

Pozrela ukradomky na Bäckera; ten kývol hlavou a nalial si pohár piva.

O dva dni práčka musela si vziať lesť na pomoc, keď mala na celkom oddávať chlapca Bäckerovi. Tu nepomáhaly ani nové kartúnové košieľky, ktoré kúpila Barbara za vlastný groš, ani mentové medovníky, ani presvedčovania, ani láskanie. Peťa bál sa kričať, lebo oddávali ho v známej nám izbe; vyplakanú tvár tuho tisol do podolka práčkinho a zúfale, ako ztratený, zachytával sa jej za ruky zakaždým, keď pokročila ku dverám, aby ho nechala samého s Karlom Bohdanovičom.

Konečne to všetko zunoval akrobat. Schytil chlapca za golier, odtrhol ho od sukne Barbarinej, a akonáhle zatvorily sa dvere za ňou, postavil ho pred seba a kázal mu pozerať rovno do očí.

Peťa triasol sa ďalej ako v zimnici; črty jeho chudunkej, chorľavej tváričky sa akosi sťahovaly; prezeralo z nich čosi žalostného, nedúživého, ako u starého človeka.

Bäcker chytil ho za bradu, obrátil k sebe tvárou a zopakoval príkaz.

— No, chlapec, počuj, — povedal, hroziac ukazovákom Peťovi popod nos, — keď ty chceš ta... (ukázal na dvere), — to bude tu!! (ukázal trochu niže chrbta), — und fest! und fest!! doložil, vypúšťajúc ho z rúk a dopíjajúc ostatné pivo.

Ráno zaviedol ho do cirku. Tam sa všetko ponáhľalo a pakovalo.

Na druhý deň truppa so všetkou svojou batožinou, ľudmi a koňmi prevážala sa na letnú sesónu do Rigy.

V prvej chvíli skôr bál sa Peťa novoty a rozmanitosti dojmov, ako by boly prebudily v ňom zvedavosť. Spratal sa do kúta a ako divé zvieratko kukal odtiaľ, ako behali popri ňom, vláčiac jemu neznáme predmety. Niekomu i padol do očú belohlavý neznámy chlapec; no čože! Všetci prechodili popri ňom.

Táto posledná okolnosť trochu obodrila Peťu; ak kde-tu zbadal kút, ulovil chvíľku, keď na blízku nikoho nebolo, a chytro-chytro prebehával k vyvolenému miestu.

Tak postupne došiel ku stajniam. Ľudia boží! čo tam bolo koní! Chrbty ich, lesknúce sa pri plynovom svetle, stály v radoch, tratily sa v shustnutej hmle, naplňujúcej hĺbku stajňových sklepení; Peťu zvlášte prekvapilo niekoľko koníkov, skoro takých malinkých, ako on sám.

Všetky tieto dojmy boly také silné, že v noci volal viac ráz zo spania a prebúdzal sa; ale nepočujúc okolo seba ničoho, okrem tuhého chrápania svojho pána, — poznove zaspával.

Za desať dní, kým sa truppa prevážala do Rigy, Peťa bol zanechaný sám na seba. Vo vagone bývaly teraz už nie celkom cudzí ľudia; mnohým sa už prihľadel; mnohí boli veselí, žartovali, spievali, nebál sa ich. Našli sa i takí, ako clown Eduard, ktorí mimochodom potľapkali ho po líci; ba raz jedna zo ženských dala mu kúsok pomaranča. Slovom, pomaly začal privykať a bolo by mu i dobre bývalo, keby bol ho vzal k sebe niekto iný, len nie Karol Bohdanovič. K nemu nijako nemohol privyknúť; pred ním Peťa bol ľahký ako páper a hybký v shyboch; ovšem, v svaloch bolo málo sily, aby daly sa spravovať tieto prirodzené vlastnosti; ale to nebolo najhoršie. Bäcker nepochyboval, že sila nadobudne sa cvičením. Zčiastky už teraz mohol sa presvedčiť o tom na svojom učeníkovi. O mesiac za tým, ako každé ráno a večer, posadiac chlapca na zem, prinútil ho zohýbať hlavu k nohám, Peťa mohol vykonávať taký manéver sám od seba, bez pomoci učiteľa. Nepomerne ťažšie bolo mu prehybovať sa nazad a dotýkať sa pätami zátylka; ale pomaly i k tomu začal privykať. Obratne začínal v behu preskakovať stoličku; ale, keď po skoku Bäcker žiadal, že by žiak, preskočiv na druhú stranu stoličky, padal nie na nohy, ale na ruky, nechávajúc nohy v povetrí, zriedka kedy sa mu podarilo; Peťa sa prevalil, padal na tvár alebo na hlavu, riskujúc vytruštiť si väzy.

Nezdar alebo úraz boly ostatne len polovica; druhá polovica, prevažná, pozostávala z buchnátov, ktorých zakaždým dostalo sa mu od Bäckera, zabúdajúceho, že cvičenia tohto druhu skôr nepomáhaly rozvitie jeho vlastných svalov, ktoré i bez toho boly v dobrom poriadku.

Chlapcove muskule zostávaly biedne, ako prvej. Navidomoči potrebovaly značného posilnenia.

Do Bäckerovej izby prinesený bol dvojitý rebrík na rozťahovanie; priekom čez jeho steblá, v istej výške od zeme, kládla sa horizontálne palica. Na kommando Bäckera, Peťa musel v behu chytiť sa rukami palice a tak zostať visieť, zprvu päť minút, potom desať, — a tak každý deň po niekoľko ráz. Rôznosť bola v tom, že niekedy bolo treba len visieť na palici, ale niekedy, pridržiavajúc sa rukami na nej, nasledovalo prevrátiť sa nazad celým driekom a nohy prepustiť pomedzi palicu a hlavu. Cieľ cvičenia záležal v tom, aby sa chytil za konce prstov na palicu, neočakávane vypustil ruky a zostal visieť len na prstoch. Ťažkosť hlavne záležala v tom, že by vtedy, keď nohy boly navrchu a hlava dolu, — tvár zachovala najpríjemnejší, smejúci sa výraz; toto posledné robilo sa, aby bol dobrý dojem na obecenstvo, ktoré pod nijakou zámienkou nesmelo podozrievať ťažkosti pri napružení muskulov, bolasti v spojení pliec a kŕčovitého sťahovania v prsiach.

Dostihnutie takých výsledkov sprevádzané bolo často takým prenikavým vreskom, takým krikom, že súdruhovia Bäckerovi neraz vorvali sa k nemu a vytrhli mu z rúk chlapca.

Začínala sa svada, — po ktorej bývalo Peťovi neraz ešte horšie. Niekedy ostatne také postranné zamiešanie sa skončilo pokojnejším spôsobom.

Tak bývalo, keď prichádzaval clown Eduard. On obyčajne vy-

rovnával vec zákuskou a pivom. V nasledujúcej zatým priateľskej besede Eduard snažil sa zakaždým dokázať, že metoda vynaučovania Bäckerovho je naničhodná, že strachom a bitkou nevykoná sa nič nielen u detí, ale ani pri učení psov a opíc; že strach vnuká neomýlne chúlostivosť, a chúlostivosť je prvým vrahom gymnastu, lebo mu odníma istotu a odvahu; bez nich môže si človek len vytiahnuť suché žily, zlomiť krk alebo pomrviť si chrbtovú kosť.

Príkladom býval často akrobat Rizly, ktorý tak nastrašil vlastné deti pred predstavením, že keď maly noby vyhodiť do povetria, — deti sa dva razy prevalily a tu hneď rovno i svalily sa na zem.

— Začali ich dvíhať, — rozprával Eduard, robiac dotklivé gesty, — zodvihli, hľaďže: oba fertig! hotoví! Oba bez duše! Hlupák Rizly potom zastrelil sa zo žiaľu, — ale čože z toho? Detí svojich jednako nevzkriesil: fertig! fertig!...

A čudná vec: zakaždým, keď Eduard, rozohriaty besedou a pivom, ukazoval, ako treba robiť ten alebo oný kúsok, Peťa vykonával cvičenie veľmi zručne a ochotne.

V truppe všetci poznali už Bäckerovho žiaka. V poslednom čase vykonal mu z garderoby kostym clowna a napudrujúc mu tvár a spraviac dva červené fľaky na lícach, vyvádzal ho počas predstavenia na arénu; niekedy, k vôli próbe, Bäcker neočakávane vydvihol mu nohy, nútiac ho na rukách prebehnúť po piesku: Peťa napínal vtedy všetky svoje sily; ale často mu vypovedaly; prebehnúc na rukách istý priestor, zrazu oslabol v pleciach a strcal hlavu do piesku, — čím vzbudoval vždy veselý smiech u divákov.

Pod vedením Eduardovým urobil by, neomýlne, väčší pokrok; v rukách Bäckerových ďalšie rozvitie navidomoči opozdievalo sa. Peťa i ďalej bál sa svojho učiteľa, ako v prvý deň. K tomuto začal sa pridružovať i iný pocit, ktorého nemohol si vysvetliť, ale ktorý postupne rástol v ňom, stiesňal mu myšlienky a city, nútil ho žalostne plakávať v noci, keď, ležiac na slamníku, počúval chrapot akrobata.

A Bäcker neurobil ničoho, ničoho, aby si získal náklonnosť chlapca. Ani v tom páde, keď chlapcovi podaril sa dáky kúsok, Bäcker nikdy nedal mu láskavého slova; obmedzoval sa na to, že shovievave pozeral na neho s výšky svojho ohromného drieku.

Prežil s Peťom už niekoľko mesiacov, a predsa ako by ho bol vzal len včera. Dávajúc si zakrúcať vlasy každý deň u vlásenkára cirku, Bäckerovi navidomoči bola ľahostajná vec, že zo dvoch košielok, ktoré darovala chlapcovi práčka Barbara, zostávaly len handry, že bielizeň nosil niekedy bez premeny po dva týždne, že hrdlo a uši bývaly neumyté a čižmičky pýtaly jesť a čerpaly uličné blato a vodu. Súdruhovia akrobata, a nadovšetkých Eduard, často dohovárali mu preto; miesto odpovede Bäcker netrpelive pohvizdával a šibal bičíkom po nohaviciach.

Neprestával učiť Peťu, trestajúc ho zakaždým, keď niečo nespravil dobre.

Raz, keď truppa už vrátila sa do Petrohradu, Eduard daroval šteňa Peťovi. Chlapec bol vo vytržení; túlal sa s darom po staj-

niach a korridoroch, všetkým ho ukazoval a ustavične bozkával ho na ružovú mokrú papuľku.

Bäcker, nahnevaný, že počas predstavenia nevyzvalo ho obecenstvo, vracal sa do vnútorného korridoru; keď videl psíka na rukách Peťu, vytrhol mu ho a pyskom topánky odhodil ho na stranu; šteňa udrelo sa hlavičkou o súsednú stenu a tam i spadlo, vystrúc všetky labky.

Peťa sa rozplakal a bežal oproti Eduardovi, ktorý práve vychádzal z oblekárne.

Bäcker, podráždený vonkoncom, že dovôkola ozvaly sa nadávky, jednym pohybom odstrčil Peťu od Eduarda a dal mu rozohnatý zaucho.

— Schwein! — Šviňa! . . . fuj! . . . povedal Eduard, odpľúvajúc nahnevaný.

Ale čo ďalej rozprávať!

Pri všetkej svojej ľahkosti a hybkosti, ako povedali sme vyššie, Peťa bol nie natoľko gummovým, nakoľko nešťastným chlapcom.

(Dokončenie.)

Mesiac a jeho pohyby.

Napísal dr. *Ján A. Wagner.*

(Pokračovanie.)

Keď známe polmer a tak i priemer mesiaca, predpokladajúc, že podoba jeho je guľatá, ľahko vypočítame si všetky rozmery jeho dľa známych pravidiel geometrických. Známo je totižto, že obvod kruhu je asi 3·14-krát tak veľký, ako jeho priemer. (3·14 je len približená hodnota známeho *Ludolfovho čísla* π.) Obvod každého najväčšieho kruhu na mesiaci je tedy 3·14 × 472 = 1482 míľ. Plocha gule je zase štyrikrát tak veľká, ako plocha jednoho najväčšieho kruhu mesiaca 1482 × 118 = 174.876 □ míľ a povrch mesiaca 699.504 □ míľ. Poneváč Europa počíta 180.000 □ míľ plochy, tak je jasné, že „plocha súsedného nám sveta je asi štyrikrát tak veľká, ako plocha Europy, alebo asi taká, ako oboch Amerík. Na každý pád dostatočná ku vyplneniu ctižiadosti Karla Veľkého alebo Napoleona I. a pochopujeme žiaľ Alexandra Veľkého, že nemohol až ta rozprestreť hranice svojej krajiny.“ Ostatne Rusko v Europe a Asii zaujíma asi 400.000 štvorcových míľ, a tak tedy viacej než polovička povrchu mesiaca, ktorá je ku nám obrátená. — Na konec vypočítame si aj kubičný obsah mesiaca. Kubičný obsah gule obdržíme, keď povrch násobíme s tretinou polmeru — tedy v našom páde bude kubičný obsah mesiaca 699504 × 79, alebo asi 55 millionov kubičných míľ. Nezapomínajme pri tomto, že do nádoby, ktorá by mala veľkosť jednej kubičnej míle, vliať by sme mohli 408520 millionov hektolitrov vody, a že jestli by sme deň a noc ustavične počítali jedno, dve, tri atď., za minútu napočitajúc 60, potrebovali by sme 637 dní, alebo jeden rok, deväť mesiacov a dva dni, aby

sme napočítali 55 millionov. A mesiac zaujíma predsa 50-krát menší priestor, než naša zem, alebo na mieste tom, ktoré zem zaujíma, spratalo by sa 50 mesiacov.

Počítanie toto založili sme na tom predpekladaní, že mesiac má podobu guľatú. Všeobecne myslí sa, že mesiac je podoby guľatej. Pravda, nám ukazuje sa on len ako osvetlená, jasnými-tmavými škvrnami posiata šajba. No už jednoduché pozorovania štvrtí vedie nás k tej záverke, že je podoby guľatej a aj rozumovanie núti nás k tomuto predpokladaniu. Už *Anaxagoras* (v 5. stol. pred Kr.) hovoril, že je mesiac osobitný svet, na ktorom sa nachodia našim podobné vrchy. Ostatne, keď hovoríme o podobe guľatej, tu dľa terajšieho stavu vedy môžeme to len s istým ohraničením hovoriť. Vieme, že aj zem je len približene podoby guľatej, ponevač je následkom točenia sa kolo osi na točnách stlačená, na rovníku vydutá — má podobu takzvaného sfäroidu. A takúto podobu majú zväčša telesá nebeské, ktorých podobu možno bolo zistiť, ako sú na príklad planéty. Na mesiaci toto síce nedá sa zistiť, no menovite tá okolnosť, že ukazuje nám vždy len jednu a tú istú stranu svoju, viedla už *Langrangea* koncom minulého stoletia ku tej záverke, že priemer mesiaca, obrátený ku zemi, musí byť dlhší, než ostatné priemery; že má tedy podobu ku zemi predĺženej gule. *Hansen* naproti tomu súdil z prác *Nicolleta* a *Wichmanna*, že bod váhy (ťažište) mesiaca nenachodí sa v jeho stredobode, ale mimo neho smerom od zeme asi na 8 míľ, tak že ťažkosť jeho je tam sústrednená a tak že ukazuje nám vždy jednu stranu, práve tým spôsobom, ako asi tí panáci z bazovej miadzgy opatrení na spodku kúskom olova postavia sa vždy hore, kedykoľvek by sme ich srútili. Pri tom predpokladaní Hansena by bolo jedno, či je mesiac podoby guľatej alebo má podobu rotačného ellipsoidu (geometrické teleso, ktoré povstáva, keď točíme ellipsu kolo jej osi), v ktorom poslednom páde veľká os by bola k nám obrátená.

II.

Štvrte mesiaca a ich význam v kalendári.

Keď zjaví sa mesiac prvýkrát na západnej oblohe nebeskej po západe slnka a so dňa na deň ho pozorujete, už presvedčíte sa o istom jeho pohybe; zbadáte totiž, že vždy, čo deň pri inej a inej hviezde sa nachodí a to vždy ďalej na východ. Nemusím snáď dokladať, že nemyslím tu na zdanlivý pohyb mesiaca, ktorý mu je spoločný s celou oblohou nebeskou a má svoj pôvod v točení sa zeme okolo osi, ako to už náš Koperník bol dokázal. Je to to isté, ako ten známy zjav, že keď sedíme vo vozni rýchle ubiehajúceho železničného vlaku, tak sa nám zdá, akoby telegrafičné stĺpy ubiehaly smerom opačným. Podobný zjav zažil som raz na Kerepešskej ceste. Už pri východnom nádraží stál som na jednom boku ulice a díval sa na kavalkádu vozíkov, ubiehajúcich práve s koňských dostihov. Všetko bežalo smerom do mesta. Na druhom boku cesty

stál veľký nábytkový voz. Keď oko svoje upravil som s vozikov rýchlo do mesta pohybujúcich sa na ten nábytkový voz, tak sa mi zazdalo, že posledný pohybuje sa von z mesta. A tak je to aj s pohybom zeme. My sme privyknutí na ten pohyb zeme kolo jej osi, a veď dosiaľ ho nikto ani nevidel — a nám sa potom zdá, že celá obloha nebeská, so všetkým, čo je na nej, tedy aj s mesiacom, pohybuje sa od východu na západ, čo má za následok denný východ a západ slnca, mesiaca a ostatných telies nebeských. Nie o tomto zdanlivom pohybe hovorím tedy, keď zmieňujem sa o pohybe mesiaca.

No prv než by bol človek pátral, ako rýchlo pohybuje sa mesiac v hviezdach, musel spozorovať rozdielne osvetlenie jeho, jeho štvrte, a bez toho, aby bol skúmal bližšie príčiny toho zjavu, zbadať musel, že štvrte mesiaca opakujú sa v istom určitom čase. Čas ten od jednoho nového mesiaca po najbližší nový mesiac menujeme synodickým mesiacom a obnáša 29 dní, 12 hodín, 44 minút a 3 sekundy. Občasie toto menovali už za starodávna mesiacom, ako to už dosvedčuje aj rovnosť mena „mesiaca", telesa nebeského, a „mesiaca", ako miery času, u mnohých národov. Ba čo viac, obe mená tieto pochádzajú od miery, poukazujúc na mieru času, jednoducho pretvorením *r* na *s*, ako je na príklad v slovách *museť* a juhoslovansky *morati*. (Erben: *Jmena měsíců* v „Časopise Českého Museum" 1849), čo ostatne aj v iných jazykoch prichodí, tak v gréckom jazyku μήνη, μείς, μήν od μείρω = merať, s čím je príbuzné latinské *mensis* od *metiri*, sanskritské *mâs* = luna a mensis od *mas* = merať a aj maďarsky *hold* = jutro snáď miera vôbec a *hold*, mesiac, miera času. „Meranie času ročného podľa premien svetla mesiaca, čoho pamiatku mnohé národy zachovaly až do časov historických, zasahuje v prvých počiatkoch svojich zaiste do najprvšej doby spoločnosti ľudskej, keď totižto človek videl potrebu toho, aby usporiadal svoju živnosť dľa istých časov výročných a takto zaistil svojej práci a svojmu snaženiu dobrého prospechu. Toto platí menovite o národoch, žijúcich z poľného hospodárstva a pastvy dobytka, poneváč tento spôsob výživy riadi sa zvláštne podľa istých ročne opakujúcich sa premien časových."

Sám zjav štvrtí mesiaca vysvetlíme si velmi ľahko, pred očima majúc nasledujúce:

1) mesiac je podoby guľatej,

2) mesiac osvetľovaný je od slnca, a

3) mesiac — o čom bližšie poučíme sa neskoršie v III. oddelení tejto rozpravy — pohybuje sa okolo zeme. Z prvého a druhého predpokladania nasleduje, že osvetlená je vždy práve polovička povrchu mesiaca. Jestli my nachodíme sa rovno pred osvetlenou tou častou, vidíme ju celú, vidíme na nebi úplne okrúhlu šajbu mesiaca, — jestli nachodíme sa za mesiacom, tak je osvetlená časť celkom od nás odvrátená a nám neviditeľná, a jestli nachodíme sa bokom, jestli s boku dívame sa na tú osvetlenú časť, tak vidíme len čiastku, väčšiu-menšiu čiastku z tej osvetlenej časti mesiaca. Celý priebeh tejto hry prírodnej od nového mesiaca počnúc je nasledujúci: Mesiac v svojom pohybe okolo zeme prišiel medzi slnce

a zem, alebo lepšie medzi slncom a zemou prišiel do tej plochy, ktorú kolmo postavíme čez slnce a zem na dráhu zeme alebo ekliptiku. Známo je, že zem pohybuje sa okolo slnca — tú plochu, v ktorej sa zem pohybuje kolo slnca, menujeme ekliptikou. Mesiac nachodí sa tedy v tej čez zem a slnce na ekliptiku kolmo položenej ploche. Osvetlená časť mesiaca je vtedy od nás odvrátená a my vtedy dívať sa môžeme na mesiac len s tej časti zeme, ktorá je tiež osvetlená — tedy vo dne by sme ho mali videť. Obe tieto okolnosti, že tmavá časť mesiaca je k nám obrátená, a síce k tej časti zeme, ktorá má deň, majú za následok, že mesiaca nevidíme. To je doba **nového** mesiaca (●), a síce z tej príčiny, že už o dva-tri dni, keď mesiac, vyjdúc zo spomenutej plochy, ďalej pohybuje sa smerom na východ, zjaví sa ako úzky srp pri západe slnka nízko na západnej oblohe nebeskej, ukážu nám už kúštek z osvetlenej časti svojej, dostáva tedy nové svetlo. Poznamenať musím hneď, že vtedy je mesiac už dávno vo dne v podobe tejto na oblohe nebeskej, ale my zbadáme ju až pri západe slnka, lebo nachodiac sa v blízkosti posledného, ztratí sa v intensívnom dennom svetle slnečnom. (Pri prajných okolnostiach vidíme srp mesiaca už hneď po obede, keď aj slnko je ešte nad obzorom.) Ukáže sa nám ako srp, svoju vydutú časť majúc k zapadnutému slnku obrátenú. — Hrúbka toho srpu so dňa na deň rastie, až asi po siedmich dňoch vidíme už celý polkruh, keď je pri západe slnka najvyššie na oblohe nebeskej a asi o polnoci zachodí. To je **prvá štvrť** (☽). Vtedy čiara, spojujúca stredobody slnca a zeme, tvorí s čiarou, spojujúcou stredobody zeme a mesiaca, temer pravý uhol, my dívame sa na mesiac, na jeho osvetlenú časť, aby som sa populárne vyslovil, bokom. — Keď mesiac v svojom pohybe okolo zeme pohybuje sa ďalej, my dostávame sa vždy viacej pred osvetlenú časť jeho, vždy viacej a viacej vidíme z nej, až po uplynutí zase asi sedem dní vníde mesiac na novo do spomenutej už, čez zem a slnce na ekliptiku kolmo preloženej plochy, ale tak, že zem nachodí sa teraz medzi slncom a mesiacom; s neosvetlenej časti zeme vidíme celú osvetlenú časť mesiaca, vtedy v noci svieti **plný** mesiac (○), vychodiac večer na východe a zapadajúc ráno na západe. — V ďalšom pohybe mesiaca kolo zeme vidíme vždy menej s osvetlenej časti jeho, tratí vždy viacej podobu kruhu, až zase po siedmich dňoch vidíme len polovičku osvetlenej časti jeho v podobe polkruhu, jehož vydutá časť obrátená je smerom ku vychodiť majúcemu slnku. To je **posledná štvrť** (☾) ubierajúceho mesiaca, pri čom mesiac asi o polnoci vychodí a ešte aj po východe slnka ostáva na oblohe nebeskej a až okolo obeda zapadne. A zase tratí sa zo svetla jeho a dostáva podobu srpa, až po uplynutí nových sedem dní úplne zmizne, aby na novo nastúpil nový mesiac. — Celý tento beh premien osvetlenia mesiaca — od jednoho nového mesiaca po najbližší nový mesiac — menujeme lunácion. Jednotlivé osvetlenia menujú sa aj fásami (φάσις = zjav). Keď je mesiac medzi slncom a zemou, keď tedy nachodí sa od zeme práve na tej strane, ako slnce — nový mesiac — vtedy je so slncom v konjunkcii (☽ ☌ ☉); keď

je ale zem medzi slncom a mesiacom a mesiac je od zeme práve na opačnej strane, ako slnce, keď tedy na príklad slnce práve zapadá, keď mesiac vychodí — plný mesiac — vtedy je mesiac so slncom v opposícii (☽ ☍ ☉).

Od nového do plného mesiaca mesiac vždy pribúda, latinsky: **C**rescit, a má podobu, ako starí hovorili, ☽, D; po splne ubúda z neho, latinsky: **D**ecrescit, a má podobu ☾, C. Toto dalo podnet, že mesiac nazvali: *Luna mendax*, mesiac nepravdu hovoriaci. Pravda, toto závisí veľmi od toho, ako pozeráme na mesiac; hlavnou regulou je, že vydutá časť obrátená je vždy ku slncu. Pripomeniem ešte len, že nový a plný mesiac, ohľadom na položenie mesiaca ku slncu, menujú sa syzygiami, čiara, spojujúca v priestore miesta mesiaca počas týchto fáz, čiarou syzygií a tu nami spomínanú plochu pomenovať môžeme plochou syzygií. Prvá a posledná štvrť menujú sa quadraturami. Fásy mesiaca práve v prostriedku medzi syzygiami a najbližšími quadraturami menujú sa konečne octantami.

Taký nápadný zjav periodický, ako sú premeny mesiaca, stať sa musel už dávno v šedej minulosti základom počítania času, základom najprvšieho kalendára. Poneváč od jednoho nového mesiaca po druhý minie okrúhlym číslom $29^1/_2$ dňa, počítali zamieňavo 29 a 30 dní a dvanásť takých občasí, mesiacov, pomenovali rokom, ktorý obnášal tedy $29^1/_2 \times 12 = 354$ dní. No rok, obeh zeme okolo slnca, vrátenie sa tých istých ročných častí, obnáša okrúhlym počtom $365^1/_4$ dňa, následkom toho rok lunárny, mesačný, užívaný u starých národov, bol o $11^1/_4$ dní kratší, než rok solárny, slnečný. Toto bolo treba doplniť vsuvnutím v istých rokoch ešte aj trinásteho, takzvaného priestupného alebo lepšie doplňujúceho mesiaca.

Vsúvanie toto dialo sa všelijakým spôsobom. Tak už *Kitajci* pod panovaním cisára Jao 2357 pred Kr. počítali istý 60-ročný cyklus, kolobeh, jehož každý rok mal osobitné meno, a počas ktorého mesačné štvrte úplne sa doplnia, natoľko, že je v tej dobe vraj práve 742 lunacií, mesiacov. Keď vieme, že rok počíta 365.242 dní, tak je v 60-ročnom občasí 21914.52 dní, a poneváč táto doba má zodpovedať 742 mesiacom, tak by na jeden (synodický) mesiac padlo 29.534 dní, alebo tedy asi 29 dní, 12 hodín, 49 minút, tedy viacej než skutočne obnáša synodický mesiac, a tak vidno, že kitajská 60-ročná perioda len priblížene zodpovedala periode. Ostatne Kitajci počítali mesiace tým spôsobom, že prvý deň mesiaca bol vždy ten deň, v ktorom nový mesiac nastúpil, a prvý mesiac roku bol ten, počas ktorého slnce vstúpilo do znamenia Rýb (tedy asi náš február), druhý počas ktorého slnce vstúpilo do znamenia Škopca, atď. Ten mesiac, počas ktorého nevstúpilo slnce do žiadneho nového znamenia (tedy neprekročilo dĺžku 30, 60, 90, 120, atď. stupňov), považovaný bol za mesiac priestupný.

Aj *Židia* počítajú čas dľa mesiaca. Mesiac počínajú vždy v ten deň, v ktorý je nový mesiac, *moled*, a keď známy je prvý nový

mesiac roku, *moled thischri*, ktorý vypočíta sa, ohľad berúc na isté výnimky, osobitne, len ku tomuto pripočítať musíme 29 dní, 12 hodín, 793 chelakimov, alebo, poneváč hodinu delia Židia na 1080 chelakimov, 29 dní, 12 hodín, 44 minúty, 4 sekundy, tedy celkom správne jeden synodický mesiac. Aby svoj kalendár do súzvuku doniesli s prírodou, počítajú v niektoré roky trinásť mesiacov. To sú takzvané priestupné roky. Poneváč ale, ako som podotkol, začiatok roku závisí od istých okolností (tak na príklad, jestli moled thischri padne na nedeľu, stredu, lebo piatok, nový rok *Ros-Haschana* slávi sa až v budúci deň, atď.), rok môže byť následkom toho o deň kratší alebo dlhší, tak že židovský kalendár rozoznáva šestoraké roky, a síce: krátky, riadny, dlhý obyčajný rok s 353, 354, poťažne 355 dňami, a krátky, riadny, dlhý priestupný rok s 383, 384, poťažne 385 dňami. V 19-ročnom období, počas ktorého, ako nižšie uvidíme, štvrte mesiaca padajú vždy temer na tie isté dni roku slnečného, Židia počítajú 3., 6., 11., 14., 18. a 19. rok ako priestupný, v ktorom páde po poslednom, vždy 30-dňovom mesiaci *Adar*, nasleduje vždy 29-dňový *Veadar*. Veľkú noc slávia Židia vždy *15. Nisana*, tedy v 15. deň po *moled nisan*.

Dľa Erbena aj starí *Česi* počítali čas dľa mesiaca a cieľom vyrovnania s prírodou vsúvali v istých rokoch trinásty mesiac, o ktorom hovorí: „Takový třináctý příbytný měsíc měli ještě před nedávnym také Čechové, kterýž jmenovali *Hruden*, vkladajíce jej mezi Prosinec a Leden. Komenský zmíňuje se o něm těmito slovy: „Ve třech letech přibývá měsíc příbytný, Hruden, to jest třináctého měsíce nastání! Z té příčiny také v Čechách přestupný rok nazýval se *hrudný*.“ A u nás?

Turci počítajú s čistými mesačnými rokmi 354, poťažne 355 dní majúcimi, čítajúc zamieňavo 30- a 29-dňové mesiace a 30-timi 11, počítajú ku poslednému 29-dňovému ešte jeden deň. Za sto našich rokov (= 36525 dní) napočítajú Turci 103 roky a 25 dní. Behom tridsať tureckých rokov je 360 mesiacov s 10631 dňami, a tak padá na jeden mesiac 29.5306 dní, alebo 29 dní, 12 hodín, 44 minúty, 4 sekundy, alebo tedy práve jeden synodický mesiac.

Za základ kalendára starých *Grékov* slúžil takzvaný *cyclus Metonov*. *Meton*, grécky astronom z Leukonej, našiel r. 432 pred Kr., že 19 slnečných mesiacov, pri čom 110 mesiacov po 29, 125 ale po 30 dní počítal. To by bolo dohromady 6940 dní, z čoho nasleduje $\frac{6940}{19} = 365.263$ pre dĺžku roka a $\frac{6940}{235} = 29.532$ dní pre dĺžku synodického mesiaca. Prvšie číslo je prísne 365.242, druhé ale 29.5306, alebo Meton určil tedy synodický mesiac na 29.532 dní, alebo na 29 dní, 12 hodín, 46 minút, 5 sekúnd, okrúhlym číslom tedy asi o 2 minúty dlhší, čo čez rok urobí 24 minút, v 19-ročnom občasí jeho urobí to už skoro 8 hodín rozdielu. Pre túto príčinu až po jednom století opravil tento kolobeh *Calippus* (333 pred Kr.) tým spôsobom, že počítal štyri Metonove občasia ($4 \times 6940 = 27760$), jeden ale z toho vynechal a počítal v $4 \times 19 = 76$ rokoch, alebo v 4×235 940 mesiacoch len 27749 dní. To zodpovedá slnečnému

roku 365 $^{1}/_{4}$ dňa a aj synodický mesiac prísnejšie určuje, ale predsa ešte asi o $^{1}/_{2}$ minútu je pridlhý. Pre tú príčinu *Hipparch* (v 2. stol. pred Kr.) opravil ešte aj Calippov cyklus tým, že štyri také kolobehy spojil a jeden z nich vynechal.

Metonov cyklus prešiel pod menom zlatého počtu aj do nášho kalendára. Znamená toľko, že po uplynutí 19 rokov štvrte mesiaca padajú na ten samý deň roku. Jestli tedy určené sú štvrte mesiaca v jednom takom cyklusi, tak v budúcom už vieme každú štvrť, na ktorý deň padne. Ktorým rokom je patričný rok v tom 19-ročnom kolobehu, to bolo treba vedieť, a to číslo, pre veľkú jeho významnosť, značili v starých časoch v kalendároch zlatým písmom, odkiaľ aj meno: zlatý počet. Zlatý počet daktorého roku najdeme takto: ku počtu roku dodáme jedničku, tak obdržané číslo delíme číslom 19, zbytok bude zlatý počet. Ku každému zlatému počtu vypočíta sa potom ešte aj takzvaná epakta, alebo vek mesiaca 1. januára, t. j. koľko dní minulo 1. januára od posledného mesiaca. Toto má zase veľký význam pri vypočítaní lehoty Veľkej noci, poneváč dľa uzavretia nicaeanského cirkevného snemu (325) Veľká noc sláviť sa má v nedeľu po splne mesiaca po jarnej rovnodennosti (21. marca). Keď vieme, kedy bol posledný nový mesiac pred prvým januárom, dodávajúc vždy zamieňavo 29 a 30 dní, ľahko najdeme nový mesiac, blízky ku dňu 21. marca, a keď dodáme ešte 13 dní, obdržíme lehotu plného mesiaca po jarnej rovnodennosti. To je hranica Veľkej noci, po ktorej v najbližšiu nedeľu slávi sa slávnosť Vzkriesenia. Vidíme tedy, že aj pre náš kalendár synodický mesiac má veľký význam.

V krátkosti uvedené črty svedčia dostatočne, že mesiac stal sa základom kalendára už v starej dobe a pozorovanie prvého zjavenia sa nového svetla bolo zvláštnou úlohou kňazstva. „U drievnych národov nový mesiac od najstaršej doby počnúc oslavovaný bol zvláštnymi obradmi“ a kňazi ohlasovali hlasne jeho zjavenie sa. Na toto poukazovať má aj pomenovanie prvého dňa každého mesiaca v kalendári rimanskom: Calendae, čo pochodí vraj od gréckeho καλῶ = volám, kričím. Najslávnostnejšie privítané boly obnovenia mesiaca na počiatkoch čiastok roka, v čom Flammarion vidí pôvod našich kantrí.

Aj druhá miera času, týždeň, má svoj pôvod v pozorovaní mesiaca. Vieme, že od jednej štvrte po druhú minie asi sedem dní. Sedem-dňový týždeň je pôvodu orientálneho. Užívali ho už v starom veku menovite Židia, Arabi, Turci, Egyptčania, ba aj Indovia, Číňania a Japonci. Tak sa zdá, že zo židovského kalendára prešiel do kresťanského, lebo Gréci delili mesiac na tri dekády, po 10 dní. Rimania ale tiež nemali sedem-dňového týždňa, ale ako známo, označovali isté dni mesiaca, od ktorých potom počítali čas. Tak na príklad 13. alebo 15. deň mesiaca menovali Idus, čo konečne tiež poukazuje na pozorovanie mesiaca, lebo Idus pochodí dľa niektorých od εἶδος = zjavenie, poťažne od εἴδω = pozorujem, čo sa na zjav plného mesiaca poťahuje.

III.

Dráha mesiaca a jeho pohyb okolo zeme.

V starej, Hipparchom osnovanej astronomii zem považovaná bola za niečo pevného, nepohyblivého. Kolo nej točil sa mesiac, slnce, planéty a celé klenutie nebeské. Už v starom veku vyskytly sa mienky, namerené proti takému učeniu, no až *Koperník* podvrátil tú sústavu, menovanú dľa *Ptolemaia*, ktorý prvý v sústavu bol sobral veškeré starogrécke učenia astronomické. Všetko podvrátено — len jedno prevzali sme zo starej astronomie: teoriu pohybu mesiaca, lebo ako Hipparch a Ptolemaios, tak aj Koperník učil, že mesiac pohybuje sa okolo zeme.

Pravda, starých astronomov viedlo ku tej mienke to, že všetko, čo na nebi, zdanlive pohybuje sa kolo zeme, ačpráve aj oni pozorovali už mesiac pohybovať sa v hviezdach, no to pripisovali len, ako pozdejšie uvidíme, zvláštnemu pohybu mesiaca kolo zeme, sám ale tento pohyb vysvetlený bol zdanlivým pošinovaním sa celého klenutia nebeského od východu na západ. Ale po Koperníkovi zdanlivý pohyb celého neba javivší sa menovite vo východe a západe každej hviezdy a tak aj mesiaca, zredukovaný bol na jeho vlastnú cenu zdania. Že mesiac vychodí a zapadá, to nebolo by ešte dôkazom pohybovania sa mesiaca kolo zeme, práve ako nie je dôkazom východ a západ slnka toho, že slnko točí sa kolo zeme. Z tých zjavov zavierať môžeme len to, že zem točí sa kolo osi svojej smerom od západu na východ.

Iné zjavy nútia nás už pri povrchnom pozorovaní ku tej mienke, že mesiac točí sa kolo zeme. Spomnel som už, že mesiac čo deň pri inej hviezde vidíme smerom na východ. Pomyslime si našu zem v priestore svetovom a v istom čase vidíme mesiac v tom smere, ako daktorú hviezdu. Zem točí sa kolo osi svojej smerom na východ. Skoro prijde naše pozorovacie miesto tak ďaleko na východ, že mesiac ináčej pre tú chvíľu nepohnuteľný ztratí sa nám, nevidíme ho ďalej. Následkom pohybu zeme po čase ukáže sa nám zase a keď obtočila sa zem za deň raz okolo svojej osi a mesiac bol by vždy ešte ohľadom na zem nepohnute na prvšom svojom mieste, museli by sme ho videť zase pri tej samej hviezde, ako prv. To ale nestojí — za ten čas pošinul sa už mesiac následkom svojho pohybu kolo zeme trochu na východ a vidíme ho v súsedstve inej hviezdy. A tak to ide, zo dňa na deň, až po uplynutí asi 27 dní prejdúc celé klenutie nebeské zjaví sa zase pri tej samej hviezde, keď mesiac urobil úplnú púť okolo zeme.

Už starí Kitajci a Indovia pozorovali tento pohyb. Zbadať museli aj to, že mesiac pohybuje sa na nebi dosť blízko tej dráhy, v ktorej koná slnce zdanlivú ročnú púť svoju a ktorú ekliptikou menujeme. Je to vlastne ten kruh, ktorý určený je na nebi plochou dráhy zeme. Keď by sme so slnca pozerali na skutočný pohyb zeme, videli by sme, ako by opísala na nebi istý kruh a od jednej hviezdy, nachodiacej sa v blízkosti toho kruhu, putovala by ku druhej. Teraz rozdeľujeme ten kruh na 12 častí a každú takú časť, obsahu-

júcu tedy, poneváč celý kruh delíme na 360 stupňov, 30 stupňov, menujeme jedným znamením zvieratníka a celý ten kruh zvieratníkom (zodiacus), poneváč súhviezdia, cez ktoré ide, majú zväčša mená zvierat (škopec, býk, rak, atď.). — Naopak pozerajúc so zeme na zdanlivý pohyb slnca, pozorovať musíme, že čo deň vychodí za inou a inou hviezdou, a síce pri tých samých hviezdach zvieratníka, ako sme videli zem so slnca, len že vždy v opačnom smere. A tak hovoríme potom, že slnce je v jednom lebo druhom znamení. V januari je na príklad slnce v znamení Vodnára (☉ v ♒). Pred tri tisíc rokmi nachodilo sa v tomto znamení práve suhvezdie Vodnára, — teraz následkom takzvanej praecessie, časte súhvezdí Strelca a Kozorožca. Práve pred východom slnka na východe svietia v tomto čase hviezdy Kozorožca. — Aj mesiac pohybuje sa v blízkosti tých hviezd, aj o mesiaci povedať môžeme, že vstupuje do jednoho lebo druhého znamenia. Toto najdeme v každom kalendári pre každý deň naznačeno, obyčajne s nadpisom nezodpovedajúcom veci. Upozorniť musím na novo aj na to, že znamenia nezodpovedajú suhviezdiam toho samého mena. Už v kalendári vidíme, že mesiac baví sa v jednom znamení dva-tri dni, ale aj to zbadáme, že skôr sa začnú opakovať tie znamenia, ako na príklad splny. Tak na príklad r. 1897, 14. júna bol plný mesiac a mesiac vstúpil do znamenia Kozorožca (♑) a už 11. júla vstúpil zase do toho znamenia, kdežto zase až 14. júla nasledoval plný mesiac. — Starým Kitajcom a Indom neslúžily znamenia zvieratníka ku pozorovaniu pohybu mesiaca, ale rozdelili zvieratník na 27, poťažne na 28 čiastok a mesiac vo svojom pohybe okolo zeme, pozorovaný so zeme, nachodiť sa mal každý deň v druhej a druhej takej časti ekliptiky. Tie jednotlivé časte menovaly sa domami mesiaca, po čínsky sieu, po indicky naxatra, vlasť nebies (naka = nebo, xatra = vlasť). Toto podelenie zvieratníka užívano bolo aj u Arabov pod menom manazil al kamar (stanice mesiaca). Z tohoto vidíme, že už v starom veku známy bol, keď snáď aj nevedome, pohyb mesiaca kolo zeme, odzrkadlený na nebi tým, že mesiac prejde v blízkosti ekliptiky všetky hviezdy smerom na východ.

(Pokračovanie.)

Smierenie J. M. Hurbana a Daniela Licharda roku 1856.

Episoda z boja o slovenčinu.

Do roku 1848 otázka spisovného jazyka na Slovensku bola vybavená; z činných slovenských národovcov k slovenčine literárnej nepripojil sa len Kollár. Udalosti roku 1848 jednako i Kollára zase sblížily so Štúrovci. On videl, že i v ťažkých búrkach opäť len privrženci slovenčiny vystavili sa za opustenú vec slovenského národa, a to nemohlo nepriviesť ho bližšie k nim. Od júla 1849 vo Viedni

vládou vydávané *Slovenské Noviny* (redaktori Daniel Lichard a dr. Andrej Radlinský) boly i rečou slovenské.

Ale keď búra utíšila sa celkom a vo Viedni boli zase bezpeční, hneď začali sa vracať k vladáreniu v svojom duchu. Maďari boli zlomení, tých nepotrebovala sa báť, a Slovanom Viedeň nemohla dopustiť vzrastu. Vo Viedni, ako Palacký spomína v svojom Radhošti (III, str. 273), roku 1849 zastarali sa i do českého pravopisu, a Slovenské Noviny rečou slovenské zostaly len do nového roku (1850). Oznámením, vytlačeným v novom ročníku na čele 1. čísla, od ministerstva vnútorných diel nakladalo sa redakcii užívať v Slovenských Novinách „staroslowenskej spisownej řeči.“ Nariadeniu bola daná taká forma, ako by na žiadosť obecenstva redakcia bola predložila vec ministerstvu na riešenie, ministerstvo že sostavilo výbor mužov slovenských, kompetentných súdiť v literárnej otázke, a po vypočutí ich mienky povedalo svoje slovo. Ale to nebola pravda. Radlinský, jeden z redaktorov Slovenských Novín, pozdejšie (Priateľ školy a literatúry I, str. 223), keď už nebol vo Viedni, vysvetlil vec dôkladne. Vysvetlil, že uvedenie „staroslowenskej“ spisovnej reči bolo dielom Kollárovým, ktorý ako dôverník vlády bol vo Viedni. Výboru nijakého sa nepýtali, Kollár pritiahol len Kuzmányho, a ochotná vláda prikryla na všetko.

Vo Viedni nepriali slovenčine preto, že boli za ňu najrozhodnejší Slováci. Keď roku 1848 na slovanskom sjazde v Prahe bola reč o pomere Slovanov k Rakúsku, Ľudovít Štúr — podľa zápisnice, zachovanej v archíve českého musea — povedal: „Cíl náš měl by býti zachovati říši rakouskou? Náš cíl jest zachovat nás. Nejdříve musíme sloužit sobě, pak jiným. Dosavád Rakousko stálo a my hnili. Co by nám řekl svět, kdybychom o nic víc nestáli, než o zachování Rakouska. Pádem Rakouska nepadáme my... Vyslovme se, že chcem jako samostatné spojené slovanské obce stát pod rakouskou říší. Neříkejme, že chcem zachovat Rakousko ani utvořit rakouskou slovanskou říši. Toť nás připraví o všecky sympatie evropejských národů; řekněme, že chceme jako samostatné slovanské obce stát pod vládou rakouskou; tím dáme akcent Slovanům. Pak s nimi může vláda rakouská žít...“ (Dr. Zd. V. Tobolka, Slovanský sjezd v Praze roku 1848. str. 110, 111.) Že vo Viedni zapamätali si Štúrove slová, máme dokumentovano i v brošúre grófa L. Thuna, vyšlej v čas jeho vstupovania do ministerstva. Na pražskom slovanskom sjazde predstavovali Slovákov práve tí mužovia, ktorí boli spravili pohyb za slovenčinu. Tu i tam Štúr, Hurban a Hodža. Akože by bola Viedeň priaznivá slovenčine v literatúre?! Porozumieme i čudným slovám Kuzmányho o panslavisme a russisme, ktorými na konci roku 1853 z Viedne do Budína robil tlak na Radlinského, ako redaktora Zemského zákonníka, a odtrhol ho od slovenčiny [1]).

---

[1]) »V povědomí tedy — písal Kuzmány — že jen věci samé, Vám a celému našemu kmenu službu dobrou vykonám, jestližeby se mi podařilo přátelským tímto dopisem k tomu Vás nakloniti, aby ste se listem ke mně psaným osvědčili, že se budoucně toho chrániti, terminologie veřejnou auktoritou

Úvodný článok prvého „staroslowenského“ čísla Slovenských Novín mal veľmi slabé, falošné, až smiešne dôvody proti slovenčine. Hľadeli to napraviť v čísle nasledujúcom, tiež v úvodníku, v ktorom takto odôvodňovali odstúpenie od nej: „Úlohu swoju slowenčina wykonala... i tí lidé, kteříby jináče ani nebyli na to pomysleli, že jsau Slowáci, předce přišli ku povědomí swé národnosti... Ale časy naše neslýchaně se přemenily. Komu že by před pět roky bylo jen i we snách napadlo: že se v Uhorsku tak velikánské proměny stanau; že národ slowenský bude ustawou říšskou za rownoprávný s maďarstwom wyhlášen, že řeč naše přijde do úřadův... My se nehanbíme před světem vyznati, že sme následkem welikánských příbehůw náhledy naše změnily...“ Presvedčiť i takto sotva presvedčili niekoho; vzbudili len nechuť u Slovákov. V apríli 1851 na obranu slovenčiny Hurban začal poznove vydávať Slovenskje Pohladi, ktoré boly prestaly roku 1847. V povstalej polemike redaktor Slovenských Novín Lichard mal slabšie, ťažšie stanovisko; veď on sám od roku 1847 svoju znamenitú *Domovú Pokladnicu* v Skalici v slovenčine vydával. Po slovensky boly vychodily tamže od jari 1848 i jeho „Noviny pre hospodárstvo, remeslo a domáci život“. V polemike, hoc redaktori Slovenských Pohľadov a Slov. Novín, Hurban a Lichard, boli i kmotrovia, trpely aj ich osoby. Tým viac, že v Pohľadoch za slovenčinu ostro harcovali i Dohnány, Kalinčák, Gerometta, Palárik a iní, a do Slov. Novín dostali sa z Nitrianskej i osobní nepriatelia Hurbanovi. Priateľstvo prestalo, nastúpilo pohnevanie. A to trvalo až do roku 1856. Ale v januári 1856 umrel Ľudovít Štúr. Strašná tá smrť ohromila, potriasla Hurbana i Licharda. V chvíľach ťažkého smútku Hurban napísal list Lichardovi, že podáva mu ruku na smierenie.

Napísal list takto:

1.

Blahorodnému Panu D. Lichardovi, Red. Sl. Novin ve Vídni!

V Hlubokém dne 22/1 856

Blahorodný Pane!

Osud preukrutný zachvátil nás se smrtí Ludevítovu, novou touto ránou přibylo nám živým prácí, úloh, zármutků!

Na život tento nadšený, na osobu tuto vznešenau zapomínat se musíme priučovat: prvé bychom nemohli chtíti zapomenaut neblahých ran minulosti?

Podávám Wám pravici přátelsko-slovanskau k zapomenutí věčnému všeho co mezi nami dosud se stalo neblahého a k obživení možnáli blažších někdejších svazkův.

Tímto listem k srdci, článkem k výborným Novinám Wašim se

právem nadané přidržeti, a strany samého písemného jazyka toho spůsobu užívati chcete, kterého ste sám v Slovenských Novinách užíval, ...*který jediný nás z podezření panslavismu a russismu vymáhá*...“ Srovn. Slovenské Pohľady 1897, str. 630, taktiež Priateľ školy a lit. I, str. 225 druhý stĺpec.

hlásim. — Jsem příliš doposavad zaujatý a zatrasený strašným osudím Štúrovým, než abych víc již psat mohl. Zatím Pan Bůh budiž s osudím naším.

Wáš oddaný prítel

J. M. Hurban.

2.

Dvojíctihodnému pánu J. M. Hurbanovi, v Hlubokém.

Ve Vídni, dne 25 mar. 1856.

Dvojíctihodný pane!

Nebudiž Vám divno, že na Vašnostin dopis, málo po pohřebu drahého našeho Ludevita daný, toliko nyní odpovídám. Znáte, že jsem *sám jediný* při novinách (vyjmauc Světozor sobotní) a tak tedy od rána do večera ke psacímu stolíku přikovaný, tak že mi obzvláště ke *dlužšímu psání* času nezbývá. Odložil jsem tedy svau odpověď na nynější svátky, čehož následkem i Vaší Dh. i mně dána příležitost, strany obsahu Vašnostinho listu *chladnokrevně* rozmýšleti.

Vaše Dvojíctihodnost přihlásila se v témž dopisu předně ke „Slov. Nov.“ a potom „*k srdci mému*“, žádajíc, abych „zapomněl na to, co se mezi nami přihodilo, když se musíme učiti i na drahého mrtvého našeho zapomínati.“ Odpovídám: *rány,* které člověk na světě buď od *osudu,* buď ale od *lidí* obdržel, jsau dvojího spůsobu; — na *jedny* můžeme zapomenauti, druhé ale může jen *sám hrob* tak vyléčiti, jako vyléčil ránu našeho drahého Ludevita, pakli takovauto těžkau ranu sám ten nevyhojí, *kdo ji zadal.*

O pravdivosti těchto psychologických axiomů tuším pochybovati nebudete.

Nechci ty již zacelené rány rozrývati. *Na všechno jsem zapomněl,* co se *pobočných vlastností* člověka dotýče. Vy jste sám svědkem, že jsem *já nikdy nebyl prvý,* kterýž urážlivý *boj začal,* počnauc od neblahé paměti šťávnického hanopisu, až do posledního řádku „Pohladou“. Já jsem se jen *bránil,* i to jen potom, když jsem V. Dhodnost *v saukromých listech* darmo byl o zmírnění polemiky prosil, co jste sám uznal v juliovém svazku (1851) „Pohladou“ na str. 36, kdež jste udal, že jsem „z verejnjeho vistupovanja (vašeho) ustúpiu do súkromích listou.“

Co tedy Vaše Dhost proti mé schopnosti, učenosti, vzdělanosti atd. přednesla: to všechno již jest *dávno zapomenuto;* učení, maudří, vtipní nemůžeme *býti všickni, ale poctivým, statečným má býti každý muž.* Toť jest *nejhlavnější poklad muže!!*

A tento poklad mi Vaše Dhodnost veřejně před světem *odňala,* když mne na str. 213 Pohladou „*za vodca beze cti*“ vyhlásila; když mne před celým slovanským světem vystavila na pranýr, že jsem denunciant věrných Slovanů. Nebo tak Vaše Dhodnost píše o mně v témž svazku na str. 212 a 214, že jsem Vašnost já „u visokej vládi z košutismu *obžaluvau.*“

Všechno jiné, co se na mau schopnost, učenost či neučenost atd. vztahuje; všechno jiné dávno mi vyšlo z paměti. Že pak tomu

v skutku tak jest, budiž Vaší Dhodnosti důkazem, že jsem Vašnostin dopis o volení senioralního inšpektora uveřejnil — ačkoli se Vaše Dhodnost s ním ne *na mne,* ale k pánu Jirečkovi obrátila. Já zajisté od jak živa všechny své *pobočné* city a náhledy podkládám tomu, co blaho národu vyhledává. Článek Vašnostin směřoval k blahu tomuto; i neváhal jsem sděliti jej obecenstvu.

Odpověď tedy má na tu částku listu Vaší Dhodnosti, kde se *„k srdci mému“* hlásíte, jest: chceteli, aby se raněné „srdce mé“ zacelelo, zahojte *sám* ránu, kterau *čas* zahojiti nemůže a *snímte ze mne potupu denuncianta věrných Slovanů,* kterau jste na mne — *zajisté nespravedlivě* — uvalil. Já nežádám *pokoření Vaše,* ale žádám jen *ospravedlnění moje* a pevně věřím, že ho naši rodáci s potleskem radosti uvítají. *Sám* drahý zesnulý náš uznal, že jsem se v rozhodné, či lépe *osudné* době této pro Slovanstvo v těžkém postavení svém poctivě zachoval; svědkem toho list jeho, kterýž mi málo před svou žalostivou smrtí psal.

Račiž tedy Vaše Dhodnost, pakli Vašnosti na konečném vyrovnání *skutečně* záleží, v saukromém listu nižepsanému sděliti: zdaliž a co k opravě jeho *cti,* — nebo jen, jako výše řečeno, o *mužské statečnosti mluvím,* na všechno jiné zapomínaje — učiniti chce. Vydařili se porovnání *saukromě,* i *veřejné* vyrovnání žádné obtížnosti míti nebude.

Strany posledního dopisu Vašnostinho „o konkordatu“ přijmetež na vědomí, že při nejlepší vůli mé nejsem v stavě dopis ten uveřejniti, jelikož všem redakcím tyto dni na vědomí dáno, aby se dalšího rozumování o konkordátu udržely, až bude věc konečně v nastávajících poradách biskupských dokonána. — Hrošovu odpověd na Váš poslední článek přijal jsem proto, abych předně dosvědčil skutkem, že místo dávám i stránce protivné a abych obdržel příležitost v „poznamenáních“ i vlastní své náhledy o prešpurské škole a vyvolání pána seniora nitranského k jejich podpoře uveřejniti.

Ze všech stran dostávám dopisy, aby se sbírka na pomník drahého Ludevíta otevřela; o čemž — dáteli mi odpověd — obšírněji.

S Bohem!

Vaší Dvojíctihodnosti
k službám hotový
D. Lichard.

Prosím úctivě každý od Vašnosti *mně* v saukromých těchto záležitostech psaný list *recommandovati,* k čemuž se i já zavazuji. Mnoho listů se mi *tratí.*

3.

Blahorodnému Panu Dan. Lichardovi, Redaktorovi Slov. Novín ve Vídni.

V Hlubokém, dne 2 Dubna 1856.

Blahorodný Pane!

Podávaje Vám ruku ke smíření, naprosto sem byl vypudil z mysli všeliká strastná upamatování na boj náš pominulý: Vy však nutíte

mne listem svým ode dne 25 m. m. zpět přivolat v pamět některé obrazy. A kdyby Ste tím byl jen ze své paměti sňal některé ji tlačící jizvy, věru bych ani tím nebyl se dal z aumyslu prvotního — naprosto a všestranně všecko zapomenauti — vypáčiti; a však obudil Ste tím, co Vás tlačilo, i hlas mé cti, ranami svými otevřel rany mé, a proto, nakolik Vaše psaní toho požaduje, budiž mi zde dovoleno vyníti některé krvavé upomínky z časů těch.

Kdoby urážlivý boj byl započal, ten byl Organ Vami a Radlinským spravovaný, Slovenské Noviny od *1 ledna 1850;* k obraně snažení našich slovenských tak těžce a bezohledně obvinovaných počal jsem ja nový běh Sl. Pohl. vydávati s dnem *25 Dubna 1851.* To zajisté, co by Ste mne kdy podkládal, ješto, ja svůj boj vedl sem vždy pod svým jmenem, aniž tedy zodpovědným býti mohu za jiné osoby — nyní jen předce snad pri chladnějším, než tehdáž Vám možno bylo té věci považovaní mne pripisovat nebudete. Můj tedy boj w Pohladech byl obranný proti boji autočnímu Slovenských Novín. Myslím však, že na tomto tolik nezáleží, kdo započal, jak více na tom, kterak veden byl boj ten. A právě toto, dle náhledu mého, zapomenutím má být prikryto na základe obapolního uznání osobných nedostatečností, chyb a náruživostí. Aneb zajisté společná byla auhona, aneb neli Vaše, aniž má — a tudíž rozejdeme se opět a bude pokus tento můj zmařen a my oba jakobychom se od času rozpadnutí se našeho ani nebyli sobě sblížili.

Co se dále týče známého toho mého vykřiknutí, že Ste mne ze skmotření se s Košuthary v Novinách denunciroval, i to jen poukazuje na to, že sem se bránil a zde ani té neymenší příčiny nemám odepříti žádostí Vaší, jen ale, prosím, věc vzíti, tak jak byla. To zajisté snadně zvíte, jestli sobě to číslo Novín, v kterém mne „více knězů přítomných" zo skmotření se s Košutisty obvinilo (č. 85. r. 1851), prečítáte — že já sem nejen měl na sobě povinnost brániti se, ale i právo máchnauti při obraně své po vrahoch, na mau čest sáhnuvších. Ja sem vyzýval Váš Orgán k vyjevení jmen těch dopisovatelů, neb dopisovatele, a myslím, že pri tak těžkém obvinění, jak uznávám, že bylo Organu Vašeho z následku článku onoho, Vaší bylo povinností nechat autok, na článek učiněný, těm dotyčným původcům zlomyslné denunciace obraňovat a kdyby nebyli v stavu bývali sníti odůvodněnau důtku z článku svého — vyjevit jmena jejích, aby byli mohli oni vzíti za své. Nebo ja dobré vím, že Redakce nestojí za data, pri nichž osobně nebyla přítomna aneb apodiktickau jistotu ani po jiné cestě sobě opatřit nemohla: ale proč pak, maje tento mocný nástroj v rukau svých, neupotřebil Ste ho k obraně organu svého proti autokům mým?

O, jak rád bych já dvojnásobně ještě i teď sňal z Vašeho organu moje obvinění, kdyby těch „více knězů" Ste mne oznámil a já vraha cti mé před tribunal verejnosti slovenské k zodpovědění lživých insunací jejich potáhnaut mohl. Dalť bych Vám zadostučinění *jakovéjenkoli* statečně by ste požádal. Mysliteli však, že já pohanění onno znesu, a nad to ještě obranu svau vlastní nějak paralizuji, tu nemůžete spravedlivě ode mne jiné očekávati, než

konečné odepřítí žádosti Vaší. V tomto li se dorozumíme, pak v skutku, jako i vy uznáváte, snadné bude vyrovnání, nebo i já držím nejen na poctivost a statečnost mužského rázu, ale také i na onnu, v predešlosti mé zakotvenou bezauhonnost politickau, nebo vězte, že skutečně nescházelo mi na můstkoch, ponúkaných ku prechodu k těm, s nimiž článek onen mne spojil, a však odbyl jsem pokusy všeliké, věřen svému přesvědčení. Bylali tedy v obraně mé která trpkost i rozzlobení, zneytež, že tyto šípy ostřila nařknutím onným podlým těch „více kněžů" urazená čest má politická. Kdybych se zajisté byl skmotřil s Košutáry, byl bych onen článek považoval za inštallaci nového mého postavení pred slovenstvem a nebyl bych se jistě bránil. Máteli ještě kterau horkost osobní proti mne, uprimně mi ji vyjevte, aby umíněný pokoj nebylo příměří toliko, a pak i ja Vašnost pokusím se presvědčiti o tom, že ani já nejsem bez ran Vami mne zadaných a poukážúc sobě takto obapolně na ostrost mečů svých -- ješto sami sme sobě brausili, vzdálíme od sebe všeliké citlivůstkařství a vzdáme oba díky praudům časů, že odnesly od nás třísky zodrážené z motízně živobytí našeho. Oba sme slaužili za jeden čas na stejných, za druhý na rozdílných cestách cílům národa jednorodým, cílové pak tito vytěžili odtud neli jiné, tožť alespoň skusenost všelikau, která již jistotně poslauží v mnohém národu.

Máteli pak v srdci pochybnost ještě nekterau o mojím smýšlení o osobě Vaší, prosím vymítiti všecko podobné z prsau svých; horkost byla toliko v boji a já hotov jsem, tak jako to učinil Ludevít náš nezapomenutedlný, postavu tu krásnau, jižto Ste Vy v těžkých dobách národu našemu v sobě zachoval, vylíčiti všemi barvami mojí slavolásky plné uznalosti, ač vím, že toho nepotřebujete. Pri kterémžto osvědčení nemohu zamlčeti, že dríve, než Vám psal Ludevít, my oba o místrovském umění spisovatelském, z něhož ráz šlechetný na nás se usmíval, rozmlauvali a ve Vás pro tyto zvláštní ve věku našem cnoty se kochali. A tu již bylo zapečetěné z mé strany zapomenutí.

Strany pak učenosti, maudrosti, vtipu se i v tomto nikdy sem tolik ja pri Vašnosti, než Vy pri mne, nepochyboval; ale ovšem toto jsau již jen pletky proti cíli hlavnímu, jenžto jest reštaurace přátelství našeho k témže cílům, ježto sme oba vždy poctivé pronasledovali. Nechť nemá príčiny národ náš posteskuauti si opět i nad nami, že sme neznali pro osobní strastné mrzutosti, pro vzniklé nedorozumení dočasná, aneb různo rozumená pochopování úloh života v mysli zadržeti vyšší povinnosti, ježto nás víží k národu. Vyjevili Ste Vy své, vyjevil i já mé smýšlení, nestyklalyť se smyšlení naše příznivě, marné tedy by bylo všecko další ran našich odhalování, anebo pravě verejnosti jich odekrývání a v tom pádu nechať tedy prikryje černý hrob jízvy tyto národa našeho v synech jeho a umrtví svízele a strasti, jež nesli na sobě tato srdce ničím nepokorená.

A s tím poraučím se Wasnosti. S Bohem!

Wašemu Blahorodí

k službám hotový

J. M. Hurban.

4.

Dvojíctihodnému pánu Jos. Milosl. Hurbanovi.

Ve Vídni, dne 13 máje 1856.

Dvojíctihodný pane!

Nemoha pominaut, abych něco svobodných okamžení, jichž se mi následkem svátků dostalo, odpovědi na Vašnostin ctěný dopis od měsíce apr. nevěnoval.

Předně a nadevšecko musím odkloniti od sebe vinu, kterauž pořád uvalujete *na mne*, jakobych *já* byl žalostivý ten boj započal, v němž jsme se rozlaučili, kdežto vám známo, že jsem ještě tenkráte, když „Pohlady" již hrubou střelbou pálily, v *saukromých* listech prosil Vás, abyšte sobě mírněji počínal. Pravda, že Radlinský roku 1850 hned při počátku ostře vystupoval za pravopis československý; ale tím se doslovně nikde netknul *osob*; a jestli se to stalo, jako pak *mne* činíte odpovědným za to, co Radlinský *pod svým jménem* psal? Má spolu-redaktorská moc nikdy tak daleko nesáhala, abych byl mohl něco mému kollegovi zakázati.

Nejbolestnejší uražení cti mé, kdež jste o mně popsal, že jsem Vás já „u vys. vlády z košuthismus *obžaluvau*" ospravedlňujete dopisem „Slov. Nov." z Nového Města; *zdaliž jsem Vám ale já odepřel místo k odpovědi?* Že jste práva svého neužil, *to není má vina*. Naposledy ale ten dopis by Vám nejvíce k tomu byl dal právo písat: *ten a ten dopisovatel, anebo ti a ti dopisovatele uvázeji mne cestou „Slovenských Novín" do podezření kossuthismu*", a potom bych já byl věděl, jak odpovědíti mám. Vy jste ale *psal zjevně*: „pán L. mne z košuthismu *obžaluvau*". Tu se jedná o slovo *obžalování*, které tak určitého smyslu jest, že se nijako na *dopis cizí vztahovati nemůže*, a to tím méně ne, že, jako řečeno, Vašnost ani nejmenšího pokusu neučinila odpovědíti *tam*, kdež se jí domnělá křivda stala.

Uctivé vás tedy vyvolávám, račte mi učiniti formalný návrh: zdaliž a jakými slovy tuto potupu ze mně ve „Slov. Nov." vzíti chcete; já Vám potom, podle smyslu návrhu Vašeho sdělím návrh můj, který se na onen dopis novoměstský vztahovati bude. Ještě jednauc Vás prosím, povážte, že se slovo *obžaluvat* nijako vztahovati nedá na dopis cizí, ale že přepokládá na prosto *buď ustní, buď písemnau* žalobu mau, kterou jsem Vás měl u vys. vlády očerniti.

Porovnámeli se, dobře pro nás a snad v něčem i pro úbohý národ náš; jestli ne, já sobě vinu dávati nebudu, že jsem tomu překazil, nebo ještě jedenkrát opakuji, co jsem i veřejně psal: Kterák mi Bůh svědkem jest, že jsem se nikdy na těch místech, které s vys. vládou v nějakém spojení jsau, *jináče nezmínil o Vás, jako ve smyslu obrany vašeho jména*. I nežádám tedy *pokoření* Vaše, ale — jako řečeno — toliko ospravedlnění moje.

S Bohem!

D. Lichard.

5.

Blahorodnému p. D. Lichardovi, Red. Sl. Novin ve Vídni.

V Hlubokém dne 31. máje 1856.

Blahorodný Pane!

Mnohými prácemi zanesený nemohl sem dříve přistaupiti k odpovědi mé na psaní Wašnostino ode dne 13. b. m.

Žádáte mne abych Vám učinil formální návrh: „zdaliž a jakými slovy tuto potupu z Vás ve Slov. Nov. vzíti chcem“; pak že i Vy ze své strany učiníte návrh, který se na onen dopis novoměstský vztahovati bude. Ktomu pripomínáte v ctěném dopisu svém, „že se slovo *obžalovat* nijako vztahovati nedá na dopis cizí, ale že předpokládá na prosto *buď ustní buď písemnau* žalobu Waši, kterau Ste mne měl u vys. Vlady očerniti.“

Prosím Vás neberte jen odtržené od dějů a běhu jejich jednotlivá slova, jináče nedůjdeme cíle; račte ještě zopětovat w mysli, jak se staly po sobě krivdy, Vaše Pohladami, moje Sl. Novinami. Ve Vašich Novinách stálo: že ja proměnil své smýšlení a zásady, že sem se skmotřil s Koššuthary (1851. č. 85), čehož svědkové melo býti tam podepsaných „více kněžů,“ dle Vašeho pak Kalinčákovi o tom všem velmi pochybujícímu vysloveného osvědčení mělo jich býti pravě sedm.

Na to donesli Sl. Pohl. opis onoho konventu ve sw. 2-hém Dílu II na str. 69 a násl. Tamž zjevně udal jsem príčinu obrany této: „Mi bi sme o sebe ňeboli hovorili, ale povinnosť chráňeňja sebä nám to nakladá tu, kďe nás Slov. Novini i u národu i u Visokej Vládi očierniť sa usilujú podať výsledok nášho verejnjeho pracuvanja a úmislou naších.“

Myslit sem však vždy mohl, že onna obrana má neprekonala Vašnost, kdyžto ani jen jedným slovem nepotáhl Ste dopisovatele své k odpovedi, aniž osvědčil svau loyalní povinnosť redaktorskau, neyméně výslovní ponechání zodpovědnosti za onen článek Dopisovatelům jeho. A poněvadž Vy ste nepátral po Původní pravdě, pátral jsem ja po původcích článku onnoho: Výsledek pátrání mého číselný uveřejnil sem v Sl. Pohl. II, sw. 4 na str. 137—138. Byl pak nasledující: Nepřítomní na tomže konventě (w N. Městě dne 16 července 1851 držaném) nemohli onen článek psat, tedy: Devan, Škodáček, Lichard, Holuby, Tesák, Klsák, Sulc, Štelcer, Mandelik, Kraic, Lanštiak (= 11 kněžů); svau ctí se mne osvědčili, že nepsali článku toho: Matička, Šnitta, Trokan (+ 3 = 14); bojovali se mnau, pročež sem — mimo jiných důvodů — zavíral, že naprosto psat nemohli takovau lež: Štefánik, Hroš, Košacky, Bór, Paulíny, Semian, Hajnoci (+ 7 = 21 kněžů); zbyli tedy jen ještě dva a sice kaplan Sloboda a farár Roy, o nichž co o přátelích mých sem verejně pochybnost vyslovil, by možné bylo je co původce článku rečeneho považovati. Toto vypátrání sem uveřejnil dne 25 Oktobra 851 v Pohladech l. c., od tohoto pak času čekal sem za dva měsíce na nějakové objasnění v této věci ze strany Vašnostiny, aneb těch dopisovatelů, kteří dosti smělosti měli takto mne

napadnaut — až nedočkav se toho, zdalo se mi onno vystaupení proti mne solidárním, redakce totiž s těmi potutelníky, i udeřil jsem tedy také na Vašnost dne 25 Dec. w Sl. Poh. II, sw. 6.

Vy sice ráčíte psat, že sem mohl ve Vašich Novinách se obraňovat, ale račte také pomnět jak Ste osobně rozhorčen byl, a že ja o tom z udání přátel vědomost měl, pak nezazlíte na mne teď, když se Vám osvědčím, že sem byl povděčen právě z tak chybného vystaupení listu Vašnostiného, jelikož v boji tom právo měla strana slabosti, neb chyby strany protivné ku svému dobrému obrátiti. A tudíž nepřirozeno by bylo býválo očekávati ode mne, že, maje v rukau časopis vlastní, obraňovati se budu w časopisu nepřátelském.

Slovo ale „obžalovati" nevytvírá smysl ten, v jakovém sem ja je užil, jelikož nejen ustní neb písemná žaloba jako taká, formou svou, žalobou se stává, ale i novinárský článek onnomu novoměstskému podobný, v němžto žaloba se vede na muže verejně vystupujícího i vystupovavšího, že zásady, ješto posud zastával, najednou z nepovědomých příčin zapřel, a podivení „více knězů" se s výrazem vyslovuje: „co mu k tomuto obratu domnění zavdalo příčinu!" — i takovýto článek, pravím ja — a třeba bych uvěřil, že původně žalovat nechtěl, velikau žalobau se stat může. Ano, podobná obžaloba, w organě národním w sídelním mestě vydávaném proti mne tolik pomlauvanému a tolikeré chautky urazivšímu, mnohem účinnější mohla býti, než sebe formalnější ustní neb písemná žaloba; tak věru nechtěl by Ste vzít na sebe, právě v tomto pádu zodpovědění té otázky: Nebylli sem ja právě z příčiny článku onnoho a bez neymenšího pričinění dalšího ze strany Vaší pod dohled ostrý — policejný — postaven? A proto chtěj nechtěj článek onen byl veliká obžaloba mojí osoby jak pred Národem tak i pred Vládou.

Ostatně jak jsem na počátku konversace teto listovní naší se osvědčil, tak zato mám i teď, že neylepší cesta jest k cíli absolutní a bezvýminečný zapomenutí; vždyť jsme oba před světem naším veřejně bojovali a světu tomu jistě vítanější obživení se nové a doplnění dwau jeho synů — bude, než treba jakové formalní traktaty. Ja se domýšlím sice, že všeho původce jest Trokan, jenž by zaslaužil z Vaší i mé strany hodný výprask, aby jeho hlaupé intrigy, jimiž se tak rád vyznačuje ve všech styčnostech, do nichž se vetříti může, toliko jemu a nesetřitedlné, nezacelitedlné švíky pozůstavěti po sobě — na čele charakteru jeho. A vždyť jej uvidíme dne 10. Junia br. na Myjavě, kde má byť opet w záležitostech školských senior. Convent, uvidíme, kterak bude své intrikantní kunšty provozovat. Uvidíme tam, dá Bůh, kdo se skmotřil s košutisty, nebo věru již po tretí neutáhnu z konventu senior., jak sem se po dva poslední kráte byl utahnul, nad čímž nestyděl se Trokan ve verejných oběžnících verejnau radost vyjevovat a nad sjednocením se seniorátu plesat, to nad oným zjednocením, kde se paralizovat měl distr. konvent (onen ode dne 15 a 16 marca 1852, kde se Prešpurčané meli potahnaut na počty etc., kde se uzavřelo v. Vládu požádat o pomoc etc.) pro swau loyalitu strany škol, kde se volil sen. Insp. Zelenay, kde

se oktroyovala kanonická Visitacia, dekretovaly Inquizicie proti knežím a Cirkvím, ješto nehlasovaly na Zelenayho etc. etc. Ale vždyť se pousilujem, aby toto senioralní skmotření se aspoň ukázalo, kdo náleží k té fuzii maďaronské a viděl i p. Senior, že mužové duslední nejsau jako on, jenž by pod chvílí Cirkve své a lid sobě svěrený, hned sem, hned tam obracet hotoví byli. — Jen škoda, že vys. Vláda na v distr. konv. r. 1852 dne 15 a 16 Mar. s tolkým bojom uzavrené prosby dištriktu doteraz nič neodpověděla; měli by sme o moc lehší práci. Ale, vždyť se ještě leccos dá činiti. Než kam sem se to již dostal.

Ještě tedy na konec strany Vašnostiny nárady, račte mne, prosím, osvoboditi od formulací onnoho actu našeho smíření, důvěrujíť si braniti sebe, ale ušetřiti sebe neumím; v mém osvědčení, když budu znáti původce článku novomestského, také dovedu naleznauti ušetření Vášnosti, a zato mám, že Vy lepě než ja naleznete formu onno loyalní ušetření osoby mé vyjadrující. Pošleteli ji, pak ji buď podpíši, buď modifikuji.

S tím již buďte zdrav a mějte se blaze.

S Bohem!

M. J. Hurban.

6.

Ve Vídni, dne 16 jun. 1856.

Kmotře Jožko!

Abych Ti dal nový důkaz toho, že záležitosti blaha rodu našeho jsau mi nade všeliké *osobní otázky* povýšeny a že lásce své k národu, jižto jsem v nejtěžší dobu života mého — poslední tři roky rozumím — zachoval bez úhony, vždy své náhledy podřizuji: uznávám to za spravedlivé, cos v jednom z posledních listů Tvých vytknul, žebychom veřejným omlauváním anebo vysvětlováním svých kroků v někdejším neblahém boji jen staré rány *samého obecenstva našeho* obnovili.

Podávám Ti ruku k bezvýminečnému zmíření, to jediné očekávaje od Tebe, abys něco učinil, coby vzdálenejším přátelům našim mohlo býti důkazem toho, že následky sporů našich jsau úplně vyrovnány.

K tomu cíli učiním Ti následující návrhy:

1. Co se *stalo*, nebude nikdy více mezi nami ani ústne, ani jiným spůsobem připomínáno;

2. Jelikož oba jistě upřímně na blahu národu pracujeme, budeme společně práce své — nehledíce *na literu* — dle nejlepšího vědomí a svědomí svého podporovati;

3. Aby se pak obecenstvo o těchto úmyslech našich dovedělo a příkladu našeho při národní rozervanosti následovalo: žádal bych sobě toto: učiň v okolí Svém značnější sbírku předplatitelů na Časník, jakož *osobní* podniknutí mé; napíš potom kratší nějaký článek do novin, na jehož konci bys mohl podotknauti, že mi tolik a tolik předplatitelů na Časník posíláš; — já se Ti pak veřejně za podporu mého díla v nótě poděkuji. To jest, tuším, *nejpřiměřenější*, cele jednoduchý spůsob, zvěstovati přátelům našim smíření naše; čím *spíše* se to stane, tím lépe to bude.

Na tuto částku dopisu mého budu ještě *tohoto týdne* odpověd očekávati, jsili totiž s mým návrhem spokojen?

A teraz k jiným věcem, na kolik mi čas postačí.

Dopis Tvůj došel včera, v nedeli, a vyjde ve dvau budaucích čislách novin; neměj ale za zle, že jsem přece *pár punktů*, jmenovitě něco z úvodu o hádce strany pořádku rokování, potom o hádce strany generál-konventu vynechati musel. *Nejde to jináče* při úzkosti místa. Ostatně, co se *Tvého návrhu* týče, jakož i rozhodnutí konventu, bude všechno *doslovně* dle dopisu Tvého sděleno. O výsledku konventu již mi byl brat můj písal; těšil jsem se ale z listu Tvého zvláště nad tím, že i můj brat pomáhal při „dividování". Takovýto „quotus divisie" vyjde bezpochyby i v ostatních senioratech, na čemž mi při uveřejnění článku „od západních Tater" záleželo. Je to hanba a posměch v tom Prešpurku! Tyto dni mne navštívili našinci Chotváš a Šulek, kněži z Gemeru; tí mi vyprá-[1]) synkové slovenských kněží gemerských, Holko, Czener etc., kteří nyní na místa svých otcův aspirují, ani slovensky s nimi *mluviti* nechtěli, jen smích a potupu z rodu vlastního sobě tropice. Toť jest prešpurské vychovávání! No, snad se mu, dejž to Bůh! nyní žíla přesekne.

Ostatně slyším, zvláště ze stránky katol., dobré noviny. Tyto dni mne poctil biskup Moyses svou návštěvou, co mi *v nynějších okolnostech světa* bylo důvodem, že přece láska k národu *silnější* jest, nežli ohledy na domnění lidské. Mluvili jsme za *tři hodiny* o záležitostech národu; pospomínáno všechno a výsledek byl: *výhled k radostnější budaucnosti pomocí škol.* Nevěděl mi v tom ohledu dosti nachváliti působení gymnasia bystrického. Že dokt. Kozaček zůstal kanonikem varadinským, to víš z novin; nu, škoda sice, že jsme s ním výborného dozorce škol utratili; když ale pomyslím, že mi při posledním navštívení Vídně (kdež jsem jemu stolici biskupskau vinšoval) řekl: „jen za pár roků kdybych byl *kanonikem velkovaradinským*, jistě bych zanechal památku národu. A hle! již se taužby jeho doslovně vyplnili.

Možno, že v jul. na dva dni dojdu do Skalice; staneli se to, dám Ti to *předkem na vědomí*, abychom se osobně strany pomníka našeho úpřimného Ludevíta poshovárali. Tolik dopisů přijimám strany otevření sbírky, žeby nejlépe bylo žádosti obecenstva povoliti. — No dosti na dnes.

Každý list na mne rekommanduj; jakož to i já učiním.

Pozdrav Tvé milé domácí od nás i statečné našince, jmenovitě sauseda brata Paulinyho!

S Bohem!

Tvůj kmotr

D. Lichard.

List, ktorým Hurban odpovedal, nezachoval sa; ale jeho rukou na chrbte Lichardovho listu poznačeno:

[1]) Vypadlo niečo pod perom.

Odpověď na psaní toto dána dne 20. jun. 1856 v důvěrném kmoterském tonu. Počátek listu zněl takto: „Bratre drahý, kmotře milovaný, tak sem to dávno a hned zprvu od Tebe očekával, a nesklamal sem se. ‚Amen, ráč to Bože dati‘. Toto jsou má konečná a závěrečná slova na neynovější tuto naši conversaci listovnou a potahem na Tvůj neyposlednější list ode dne 16. jun. 1856.

Jakmile něco více předplatitelů na „Časník“ nasbírám, seberu se také na nějakový článek, který Ti pošlem, a zatím s Bohem!“

Mimo toho mnoho ještě jiného v důvěře psal sem.

J. M. H.

Žiadosti Lichardovej Hurban vyhovel skoro. Slovenské Noviny už 7. augusta 1856 malý dopis z Hlbokého o obnovení chrámu a požehnanej žatve. Dopis končil sa: „Z literárního oboru Vám nemám co oznámiti, leda že taužebně očekáváme Váš *Časník,* který pořád ještě „Domovou Pokladnicí“ jmenují. Přijmetež na ten čas 20 předplatků. S Bohem! *M. J. Hurban.*“ K tomu Lichard privesil: „Děkujeme Vám srdečně za tento důkaz přátelské ochotnosti. *Red.*“

Vytlačenie listov môže slúžiť — myslíme — im obom len ku cti, a živým poslúži k poučeniu. Vyššiemu cieľu oni podriadili všetko, čo bolo osobné, a usilovali sa „dle nejlepšího vědomí a svědomí“ podporovať svoje práce, namerené k blahu národa [1]).

Jozef Škultéty.

BESEDA.

Jiskra na Slovensku.

S opravdovým pôžitkom čítal som v tomto milom časopise uverejnený článok pána J. Bottu o dejstvovaní Jána Jiskru na Slovensku. Necítim sa byť povolaným kritisovať znamenitý článok pána pisateľa, no na jedno tvrdenie jeho nemôžem poznámky svojej neurobiť. Pán Botto spomína totiž na 292. strane, že Jiskra, odstupujúc s dejišťa svojich činov, ponúkol svoje služby Matejovi, za čo mu tento dal 25.000 dukátov a zámky Šoľmoš a Lipu.

Tak sa zdá, že čo týče sa týchto dvoch zámkov, slovenskí historikovia bez kritiky prejímajú tvrdenie historikov maďarských. Dobre by bolo vyšetriť, ako zneje v tejto záležitosti Matejov pôvodný latinský prípis na J. Jiskru. Či stojí tam to, že „ponechávam ťa v úžitku týchto hradov“, a či „dostaneš odo mňa tieto a tieto zámky a k tomu ešte 25 tisíc dukátov.“ Dľa mojej mienky smluva Mateja s Jiskrom znela o ponechaní v úžitku. Jiskra v tom čase, keď ako nepriateľ Matejov vzdal sa akcie, bol majiteľom niekoľko

[1]) Za listy Slovenské Pohľady ďakujú hlbockému pánu farárovi Pavlovi Sekerkovi a pánu Svetozárovi Hurbanovi.

horno-uhorských zámkov; v dolnom Uhorsku nikdy nevládol zámkami, bo tam ani nikdy nebol. Preto cele nepochopiteľným zdá sa byť to, že kráľ Matej zrazu bez všetkej príčiny urobí pána horného vidieka pánom, majiteľom lipanského zámku pri Maruši dolno-zemskej. Ba či by len bol pristal Jiskra na takú smluvu? Nemyslím, lebo by tak od Moravy a Česka, odkiaľ v páde potreby i pomoc snadnejšie očakávať i sám ta utiahnuť sa mohol, bol veľmi ďaleko vzdialený, skoro cele osihotený. Ja myslím, že mýlka v historii stala sa neopatrnosťou pisárov. Tie zámky Šoľmoš a Lipa nie sú nič inšie, ako Zvolen a Ľupča, ktoré na Šoľmoš a Lipa spotvorené boly. Zvolen a Ľupča boly skutočne v rukách Jiskrových; preto Matej, aby Jiskru tým lepšie pripútal k sebe, ponechal mu jeho dva milé zámky.

Tieto isté poznámky som urobil počas môjho pobytu v Prešove pred akademickým professorom cirkevnej historie, Csengeym. Dával mi za pravdu, a hovoril, že bude sa chceť v tejto otázke dopátrať istoty. Robím to opätovne i tu, prosiac povolaných, aby, keďže Csengey v tejto veci sa nevyznal, oni usilovali sa dopátrať pravdy.

Ladislav Konček.

Redakcia Slovenských Pohľadov súčasne dostala v tejto veci i od Fr. V. Sasinka nasledujúce poznamenanie:

Na strane 292 Slov. Pohladov stojí, že Jiskra obdržal Šoľmoš a Lipu; skutočne obdržal Zvolen a Ľupču (Solium & Lippam). Srovnaj môj *Slovenský Letopis* II, str. 48. V účtoch mesta Zvolena r. 1467 stoja výdavky na ovos pre Jiskru a na dovoz vína z Krupiny, privezeného pre kráľa Mateja, ktorý slávil vo Zvolene sviatky veľkonočné.

Fr. V. Sasinek.

Bieda je to u nás s diplomatármi. Mená už v listinách bývaly nedobre pisavané; lebo ako by i bol mohol dobre napísať slovenské mená latinskými literami pisár, ktorý k tomu mohol ešte po slovensky ani nevedieť. No a jestli v listine predsa zachoval sa ešte niektorý z pravých zvukov mena, pokazil sa i ten, keď listina prišla do rúk prepisovateľovi alebo i samému vydavateľovi diplomatárov. Najnovšie vychodí na javo, že diplomatáre uhorské s tejto stránky sú temer neupotrebiteľné. Prof. Fejérpataky, učedlník viedeňského Institut für österreichische Geschichtsforschung, vydávajúc listinu soborského opátstva z roku 1111, zachovanú v archíve nitrianskeho biskupstva, po prepísaní textu doložil: „S týmto ktokoľvek nech porovná skomolený text, podaný u Fejéra, úplne falošné mená a všelijaké nesmysly: počuduje sa tým planým vydaniam, v ktorých naše najstaršie a najdôležitejšie listiny dostaly sa do verejnosti.“ (Kálmán király oklevelei. Budapest 1892, na str. 44. Listiny soborského opátstva z roku 1111 a 1113 sú priložené vo facsimile.) A jazykozpytec Štefan Szamota, ktorý maďarské slová hľadal v stredövekých latinských listinách uhorských, napísal o diplomatároch týchto: „Diplomatáre — s chatrnými výnimkami — alebo vôbec nemôžu byť upotrebované, alebo len s veľkou opatrnosťou.“ Z Fejéra, Codex diplomaticus I, str. 388—394, uvádza takéto príklady: „Ozaj

hodno je ukázať niekoľko príkladov toho, aké mizerné a pohoršlivé, áno neraz smiešne sú tieto vydania listín: *nueize* miesto *uueieze* (vejsze), *kukurea* miesto *bukurea* (bokorra), *neneh* miesto *meneh* (menő), *ruuozlicu* miesto *ruuoz licu* (ravaszlyuk) atď." (Nyelvtudományi Közlemények 1895, str. 129, 131.) *Red.*

Literatúra a umenie.

Tovaryšstvo. Sborník literárnych prác. V storočnú pamäť prvého „Učeného slovenského tovaryšstva" založil a z pomoci priateľov slovenskej spisby vydal *Fr. Richard Osvald.* **III.** V Ružomberku. Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu. 1900. Str. 348. 4°.

O obsahu budúcne.

Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti. Rediguje A. Sokolík, tajomník. Ročník VI. Sväzok I. Turčiansky Sv. Martin. 1901. Str. 96.

Príspevky k dejinám umenia na Slovensku. Niektoré staré kostoly a stenové obrazy z XIII. a XIV. storočia. Napísal Ján Slávik. — Miestne báje a skazky. Podáva Ľud. A. Reuss. — Miestopisné úryvky z Gemera. Podáva Julius Botto. — Artikule slovenskej cechy súkenníckej v Eberharde na Csallóközi z r. 1675. Uverejňuje Ján Kľuch. — Ukážka podrečia z Tašoli v Ungu. Dľa vypravovania Jána Kotoru z Tašoli zaznačil Fedor Houdek. — Soznam živočíchov, darovaných Museálnej slovenskej spoločnosti predsedom Andrejom Kmeťom. Sostavil dr. J. Petrikovich. — Dva kmotrove. Slovenská poviedka z Gánoviec vo Spiši. Spišským nárečím podáva Ján Kovalčík. — Archív.

Ján Slávik, ktorý už v svojich *Dejinách dobronivskej evanj. cirkve* (1898) dokázal sa byť solídnym badateľom minulosti, k tejto svojej práci pristúpil tiež s náležitou prípravou. Opisuje, v časti dosiaľ vytlačenej, ľuborečský (v Novohrade) chrám a jeho obrazy; k dôkladnému textu Slávikovmu priložené sú i reprodukcie dvoch obrazov. Pri opisovaní chrámu zaznamenáva sa povesť, že „na Ľuboreči bol kláštor červených španielskych mníchov, ktorí bývali vraj v budove, stávšej asi na strelenie od kostola, na pozemku až dosiaľ Španím dvorom menovanom; základy tejže budovy ešte pred jedným ľudským vekom bolo vidno. Údajne dľa tejže povesti i kostol patril týmže červeným mníchom." Spisovateľ potom dodáva: „Zdá sa ale, že je to z pomenovania Španieho dvora pozdejšie povstalá bájka. Spaní dvor bude akiste panský dvor, ako Špania dolina vo Zvolenskej značí panskú dolinu (Herrngrund), Španie pole v Gemeri ale panské pole. Na Špaňom dvore pravdepodobne sídlili ľuborečskí zemskí páni..." Nie; tá ľuborečská povesť je hodnoverná. Bude to tradícia. Prídavné meno *špan-* je = španielsky, hispanský, ako nepochybne ukazujú staročeské texty. Ľuborečská tradícia to verne zachovala, keď *Španým* dvorom nazýva pozemok, na ktorom stál niekdy kláštor španielskych mníchov. Nemecké menom Španej do-

liny, Herrngrund, mohlo povstať neodvisle od slovenského pomenovania, ono v tejto veci nič nedokazuje. — Povesti, aké pán Reuss spisuje v svojom článku „Miestne báje a skazky“ najviac už z tlačeného, bolo by sbierať ešte i z národa. Príklad jeho mohol by byť dobrým upozornením.

Ottův Atlas zeměpisný. Pomocí řady odborníků vydává Česká společnost zeměvědná. Rediguje prof. dr. Jindřich Metelka. Nakladatel J. Otto v Praze. Sešit 1. za 2 kor.; 46 : 58 cm.

Str. 1—2. Z dějin kartografie. List č. 3. Planigloby: Tvárnost půdy a rostlinstvo na zeměkouli. Země kol severního polu. Č. I—V. — List č. 29. Britské ostrovy. Průmyslná oblast středního Skotska. Hlavní průmyslná oblast Anglie. Okolí Londýna.

Kupujeme zväčša nemecké atlasy. Pre nás, ktorí nie sme Nemci, tieto majú tú nevýhodu, že obsahujú, okrem nevyhnutných, len karty nemeckých krajín. Nás zaujímajú krajiny slovanské; v Ottovom Atlase (alebo, jestli komu ľúbo, Atlante) tieto budú asi tak podané, ako v nemeckých atlasoch krajiny nemecké. Ale vážna vec je i nomenklatúra a zemepisné názvoslovie: na týchto tiež záleží nám tak, že miesto cudzích atlasov budeme hľadeť nadobudnúť si Ottov Atlas.

Slováci, koho voliť? Napísal Vácslav Vrbina. Turčiansky Sv. Martin. Nákladom pôvodcovým. 1901. Str. 24. 8°.

Ant. Nečásek: **Pestří ptáci.** Drobná prosa. V Praze. Nákladem F. Šimáčka. 1901. Str. 244.

Knižka pozoruhodnejšia, než súdilo by sa z jej obálky.

Pruské usilování o země české. Studie dějepisná od Fr. A. Slavíka. Druhé vydání. V Praze 1901. Nákladem F. Šimáčka. Str. 104. Cena 1 koruna.

РУССКІЙ ФИЛОЛОГИЧЕСКІЙ ВѢСТНИКЪ, издаваемый подъ редакціею профессора *А. И. Смирнова*. 1901 года. № 1 и 2-ой. Варшава.

Къ вопросу объ иноземныхъ источникахъ »Начальной лѣтописи«. П. Заболотскаго. — Къ исторіи удареній въ памятникахъ древне-церковнославянскаго языка. Н. Грунскаго. — Очерки по исторіи древне-русской литературы житій святыхъ. А. Каллубовскаго. — Происхожденіе частицы *зи* въ болгарскомъ и сербскомъ языкахъ. Г. Ильинскаго. — Изъ лекцій по исторіи русской литературы. Наканунѣ христіанства и письменности. А. Архангельскаго. — Обзоръ важнѣйшихъ изученій Угорской Руси. (Изъ отчета о заграничной командировкѣ.) В. Францева. — Румынскія параллели и отрывки въ нѣкоторыхъ произведеніяхъ А. С. Пушкина. А. Яцимирскаго. — Описаніе говора въ деревни Парфёнокъ, Рузскаго у. Московской губ. Н. Дурново. — Народные говоры Жиздринскаго уѣзда Калужской губерніи. А. Никольскаго. — Заговоры, заклинанія, обереги и другіе виды народнаго врачеванія, основанные на вѣрѣ въ силу слова. А. Ветухова. — О нѣкоторыхъ географическихъ названіяхъ въ русскомъ и южно-славянскомъ героическомъ эпосѣ. М. Халанскаго. — Къ вопросу о происхожденіи и синтактическомъ значеніи частицы *-сто*. Его же. — Библіографическія замѣтки и указатель новыхъ книгъ и статей.

Rok 1901. Sošit 8.

Slovenské Pohľady.

Gummový chlapec.

Povesť od *D. V. Grigoroviča.*

(Dokončenie.)

IV.

Detské izby v dome grófa Listomirova obrátené boly na južnú stranu a vychodily do záhrady. Krásny to bol byt! Zakaždým, keď slnce vyšlo na nebo, lúče jeho od rána do západu prechodily do oblokov; len v nižnej časti zakrývaly sa obloky svetlými tafetovými záclonami pre ochranu detského zraku od zbytočného svetla. Tým istým cieľom po všetkých izbách prestretý bol svetlý koberec tej istej farby a steny nalepené boly neveľmi jasnými tapetami.

V jednej z izieb celá dolná časť stien bola doslovne zastavená hračkami; gruppovaly sa tým rozličnejšie a malebnejšie, že každé z detí malo svoje osobitné oddelenie.

Pestré anglické pomaľované sošity a knižky, postieľky s bábami, obrázky, kasne, malé kuchyne, porcellánové servíce, ovečky a psíčky na kolieskach — znamenaly majetok dievčat; stoly s olovenými vojakmi, lepenková trojka sivkov, s očima strašne vypučenýma, zavešaná hrkálkami a zapriahnutá v koči, veľký biely cap, kozák na koni, bubon a medená trúba, zvuky ktorej priviedly zakaždým do zúfalstva Angličanku miss Blix — znamenaly vládnutie mužského pohlavia. Izba táto volala sa „zábavnou".

Pri nej bola učebná; ďalej spalňa, ktorej obloky boly zakryté záclonami, vydvihnutými len na tom mieste, kde vrtela sa ventilačná hviezda, očišťujúca povetrie. Z tejto, nevystavujúc sa rýchlej premene povetria, možno bolo prejsť rovno do toilettnej, vystlatej tiež kobercom, ale obitej, v dolnej časti, voskovým plátnom: na jednej strane nachodil sa veľký mramorový umyvač s hrubým anglickým fayenceom; ďalej leskly sa dve biele vane s medenými kohútkami, v podobe labutích hlávok; pri nich stála hollandská pec s kachľovou škriňou, stále naplnenou hrejúcimi sa uterákmi. Bližšie, po plátenej stene, visel na šnúrach celý rad malých a veľkých húb, ktorými miss Blix každé ráno a večer umývala od hlavy do päty deti, kým sa nezačervenalo ich nežné telo.

V stredu, na fašiangy, v zábavnej izbe bolo zvlášte veselo. Ozývaly sa v nej oduševnené detské výkriky. Pochopiteľná vec;

veď bolo im medziiným povedano: „Detičky, od samého počiatku fašiangov boly ste poslušné a milé; dnes máme stredu; jestli i ďalej zachováte sa tak, v piatok večer vezmú vás do cirku.“

Tieto slová povedala teta Soňa, sestra grófky Listomirovej, deva tridsaťpäťročná, silná brünetta, s brnejúcimi fúzikami, ale prekrásnymi očami, neobyčajnej dobroty a mäkkosti; stále nosila čierne šaty, chtiac tým aspoň koľko-toľko zakryť plnosť, začínajúcu ju domŕzať. Teta Soňa bývala u sestry a posvätila život jej deťom, ktoré ľúbila celou zásobou citu, nemajúceho príležitosti stroviť sa a nakopivšieho sa zbytkom v jej srdci.

Nestihla vysloviť svojho sľubu, keď deti, poslúchajúce z počiatku veľmi pozorne, vrhly sa celou silou obliehať ju; jedno ťahalo ju za šaty, druhé usilovalo sa vyliezť jej na kolená, tretie stihlo objať ju okolo hrdla a zasypať jej tvár bozkami; obliehanie sprevádzané bolo takými hlučnými ováciami, takými výkrikmi radosti, že miss Blix vošla do jedných dvier, do druhých vbehla mladá Švajciarka, vzatá do domu ako učiteľka hudby najstaršej dcéry; za nimi ukázala sa dojka na rukách s nemluvňaťom, ukruteným v odedzu s padajúcimi po zem čipkovými obšivkami.

— What is going on here?... čuduje sa miss Blix.

Bola to affektujúca vysoká dáma, s nepomerne vypuklou hruďou, červenými lícami, akoby zakvápanými pečatným voskom a s červeným hrdlom cviklového odtienku.

Teta Soňa vysvetlila vošlým príčinu radosti.

Ozvaly sa zase hlasy, zase výkriky, sprevádzané skokmi, piruetami a inými viac alebo menej výraznými vyjaveniami radosti. V tomto záchvate detskej veselosti všetkých zadivil Paf, — päťročný chlapec, jediná mužská ratolesť rodiny Listomirových; chlapec bol vždy taký ťažký a apatický, ale tu, pod dojmom rozprávok a toho, čo očakávalo ho v cirku, zrazu hodil sa na všetky štyri, zdvihol ľavú nohu a, strašne vykrúcajúc jazyk na líce, pozerajúc na prítomných svojimi kirgízskymi očkami, pribral sa predstavovať clowna.

— Miss Blix! zodvihnite ho, zodvihnite skorej, — krv udre mu do hlavy! hovorila teta Soňa.

Nové výkriky, nové skákanie okolo Pafa, ktorý za nič nechcel vstávať a hlavate dvíhal raz jednu, raz druhú nohu.

— Deti, deti... dosť! Vy, ako vidím, nechcete byť viac rozumnými... Nechcete poslúchať... hovorila teta Soňa, nahnevaná hlavne za to, že nevedela hnevať sa. No nemohla ona toho urobiť, — nemohla, — nemohla rozhodne!

Zbožňovala „svoje deti“, ako sama hovorila. Skutočne, treba povedať, deti boly veľmi milé.

Najstaršiemu dievčatku, Vieročke, bolo už osem rokov; za ňou šla šesťročná Zina; chlapec mal, ako už povedano, päť rokov. Krstili ho Pavlom; ale chlapec dostával jedno za druhým rozličné mená: Beby, Mechúrik, Butúz [1]), Bulka [2]) a konečne Paf, meno, ktoré mu

[1]) Skúpy na slová, mračný človek.
[2]) Žemľa.

i zostalo. Chlapec bol púchly, s kyprým bielym telom ako smotana, nanajvýš flegmatickej, pokornej povahy, s hlavou ako gula, okrúhlou tvárou, na ktorej jedinou zrejmou črtou boly malinké kirgízske očká, ktoré roztvorily sa celkom, keď podávaly sa jedlá, alebo keď hovorilo sa o jedení. Očká, hľadiace vôbec ospanlive, ukazovaly i oživenie a nepokoj za rána a večer, keď miss Blix brala Pafa za ruku, viedla ho do toilettnej, sobliekala do hola a začínala ho energicky umývať ohromnou hubou, hojne nasiaknutou vodou; keď miss Blix, po ukončení takej operácie, prikladala hubu na hlavu chlapcovi a tuho stisnúc hubu, púšťala prúdy vody po tele, premenivšom sa hneď z bieleho na ružové, — očká Pafa sa nielen zúžily, ale prepúšťaly potoky slz a spolu s tým vychodil mu z pŕs tenunkýtenunký piskot, nemajúci ničoho popudlivého, ale ponášajúci sa skôr na piskot báb, ktoré nútia kričať, pritískajúc im žalúdok. Týmto nevinným piskotom ostatne všetko sa končievalo. Ako zmizla huba, Paf zamlkol hneď, a potom už miss Blix mohla ho utierať koľko sa jej páčilo zohriatym ostrým uterákom, mohla mu okrúcať hlavu, mohla tlačiť a trieť ho, — Paf ukazoval práve tak málo sprotivenia, ako kúsok cesta v rukách pekára. Často i zaspával medzi teplými ostrými uterákmi, prvej, ako miss Blix stihla ho uložiť do postele, obtiahnutej dovôkola sieťkou a zakrytej muslínovou záclonou so svetlou stužkou na vrchu.

Nemožno povedať, že by chlapec tento bol zaujímavým; ale nemožno bolo nepozorovať ho, keďže on predstavoval jedinú mužskú ratolesť rodiny grófov Listomirových a, ako spravedlive poznamenal niekedy jeho otec, zádumčive hľadiac do diaľky a melancholicky ovesiac hlavu na bok: „Mohol, — kto vie? — mohol hrať v budúcnosti vážny zástoj v otčine!?“

Predpovedať budúcnosť vôbec je ťažko, ale nech by bolo ako chce, od tej chvíľky, ako malý slúbené predstavenie v cirku, najstaršia dcéra, Vieročka, sliedila ostrým zrakom za držaním sestry a brata.

Len-len že ukazovaly sa medzi nimi znaky nesváru, bystro k nim pribehla, obzerajúc sa odrazu i na vznešenú miss Blix, začala chytro-chytro šeptať čosi Zizi i Pafovi a, rad-radom ich bozkávajúc, vedela vždy medzi nimi prinávrátiť pokoj a súhlas.

Táto Vieročka bola vo všetkom veľmi milé dievčatko: tenunké, nežné a spolu svieže, ako teraz znesené vajíčko, so svetlými žilkami na sluchách a hrdle, s ľahkým rumencom na lícach a veľkými sivo-svetlými očami, hľadiacimi zpod dlhých mihalníc akosi vždy priamo, nie podľa veku vnímave; ale najväčšou okrasou Vieročky boly jej popolavé vlasy, mäkké, ako najtenší hodváb a také husté, že miss Blix dlho trápievala sa za rána, kým mohla ich priviesť do povinného poriadku. Paf mohol ovšem byť miláčkom otca a matky, ako budúci jediný predstaviteľ slovutného rodu, zato Vieročka, možno povedať, bola miláčkom celej rodiny, známych, ba i sluhov, okrem milej tvári ľúbili ju pre neobyčajnú krotkosť povahy, preto, že nemala nijakých vrtoch, pre jej prívetivosť, dobrotu a akúsi zvláštnu čujnosť a chápavosť. Ešte keď mala len štyri roky, celkom

seriósne vchádzala do hosťovskej a čo koľko cudzích bolo by bývalo, rovno a veselo išla ku každému, podávala ruku a nadstavovala líce. Oproti nej sa i akosi zvláštnejšie držali, nežli oproti iným deťom. Napriek dávno prijatej obyčaji v rodine grófov Listomirových dávať rozličné skrátené a viac-menej fantastické mená deťom, Vieročku inak nevolali, ako jej opravdovým menom. Vieročka bola, Vieročkou i zostala.

Čože hovoriť, mala ona, ako každý iný smrteľník, i svoje slabosti; vernejšie, mala jednu slabosť; ale i tá bola harmonickým doplnením jej povahy a zovňajška. Vieročkina slabosť väzela v skladaní bájek a rozprávok, prejavila sa po prvý raz, keď minulo jej šesť rokov. Vojdúc raz do hosťovskej, pred všetkými neočakávane oznámila, že složila malinkú bájku, a hneď, ani najmenej nezmätená, začala rozprávať historiu o vlkovi a chlapcovi, zrejme sa namáhajúc, aby sa niektoré slová rymovaly. Od tých čias jedna bájka zamieňala druhú, a napriek zákazu grófa a grófky povzbudzovať rozprávkami obrazotvornosť i bez toho dostupného dojmom a citlivého dievčatka, Vieročka pokračovala v svojich improvisáciach. Miss Blix musela neraz v noci vstávať z postele, počujúc akýsi čudný šepot zpod muslínovej záclony nad posteľou Vieročky. Presvedčiac sa, že dievča miesto toho, aby spalo, šepoce akési nesrozumiteľné slová, Angličanka ju prísne vyhrešila, prikazujúc jej zaspať neodkladne, — príkaz, ktorý Vieročka hneď i vyplnila s vlastnou jej krotkosťou.

Slovom, bola to tá istá Vieročka, ktorá, vbehnúc akosi do hosťovskej a najdúc tam sediaceho s matkou známeho nášho poeta Ťutčeva, za nič nechcela uveriť, že by šedivý tento starček mohol skladať verše; nadarmo presvedčovali ju matka i sám Ťutčev, — Vieročka stála na svojom, pozerajúc nedôverive na starca svojimi veľkými svetlými očami, opakovala:

— Nie, mama, to nemôže byť!...

Spozorujúc konečne, že matka začína sa hnevať, Vieročka chúlostive pozrela jej do tváre a prehovorila so slzami:

— Ja som myslela, mama, že básne skladajú len anjeli!...

Od stredy, keď sľúbili im predstavenie v cirku, do štvrtku, — vďaka nežnej starostlivosti Vieročkinej, jej umeniu zabávať sestru i brata, obidvaja držali sa príkladným spôsobom. Zvlášte ťažko bolo dať si rady so Zizi, — dievčatkom chorľavým, umučeným lekárstvami, medzi ktorými rybací tuk hral vážny zástoj a býval vždy príčinou hysterického plaču a kapríc.

Vo štvrtok, na fašiangy, teta Soňa vošla do zábavnej izby. Oznámila, že poneváč deti boly poriadne, keď pôjdu previezť sa po meste, chce kúpiť im hračiek.

Radostné výkriky a hlasné bozky zase ozývaly sa v izbe. Paf tiež ožil a zažmurkal svojimi kirgízskymi očkami.

— No, dobre, dobre, povedala teta Soňa, — všetko stane sa vám po vôli: tebe, Vieročka, truhličku na prácu, — vieš, že papa a mama nedovolia ti čítať kníh; — tebe, Zizi, bábu...

— Ktorá by plakala!... zvolala Zizi.

— Ktorá by plakala! zopakovala teta Soňa, — a tebe, Paf, tebe čo! Ty čo chceš?...

Paf zamyslel sa.

— Hovorže, čo ti kúpiť?...

— Kúp mi... kúp mi psíčka, — ale bez bĺch!... doložil neočakávane Paf.

Jednomyseľný smiech bol odpoveďou na takú žiadosť. Smiala sa teta Soňa, smiala sa dojka, ba smiala sa i nútená miss Blix, obrátiac sa ostatne hneď ku Zizi a Vieročke, ktoré začaly skákať okolo brata a, slziac od smiechu, začaly trhať za kabát budúceho predstaviteľa rodiny.

Zatým všetci poznove viseli na hrdle dobrej tety a do červena vybozkávaly jej hrdlo a líca.

— No, dosť, dosť, s láskavým úsmevom prehovorila teta, — dobre viem, že ma ľúbite; i ja ľúbim vás veľmi... veľmi... veľmi!... Teda, Paf, kúpim ti psíčka, len buď rozumný a poslušný; nebude mať bĺch!...

V.

Prišiel, konečne, tak netrpelive očakávaný piatok.

Štvrťhodinou do predobeda teta Soňa vošla do „malej“ stolovej, takzvanej pre rozdiel od veľkej, kde dávaly sa niekedy zvané obedy. Povedali jej, že gróf a grófka prešli už ta zo svojich toiletných izieb.

Grófka sedela vo veľkom kresle, pritiahnutom ku stolu, zakladenom na jednom konci strieborným servicom s kypiacim samovarom. Starý bufetník, vážny ako stlstnutý bankár, ale s mačacími posunkami zjemnelého diplomata, chodil ticho okolo stola, obzerajúc, či je na ňom všetko v poriadku. Dvaja druhí lakaji, podobní členom anglického parlamentu, vnášali jedlá, prikryté striebornými pokryvkami.

Gróf zádumčive prechodil sa v oddelení popri oblokoch.

— Len či predsa dobre robíme, že posielame deti do cirku?... povedala grófka, obrátiac sa po prvých pozdravoch k tete Sone a odrazu ukradomky pozerajúc na muža.

— Prečože? veselo odpovedala teta, sadajúc si k samovaru, — pozerala som afišku: dnes nebude výstrelov, ničoho takého, čoho mohly by sa naľakať deti, — naše deti boly, ozaj, také milé... Nemožno ich nemaznať! A veď táto radosť bola im sľúbená...

— Všetko je tak, poznamenala grófka, znovu obzerajúc sa na muža, ktorý v tom podišiel k stolu a zaujal obyčajné svoje miesto, — ale ja sa vždy bojím týchto divadiel... Naše deti zvlášte sú také citlivé, také prístupné dojmom...

Posledná poznámka sprevádzaná bola novým pohľadom, obráteným na muža. Grófka akiste chcela zvedieť mužovu mienku, aby potom nebolo obyčajného zakľúčenia, že všetko v dome robí sa bez jeho porady a vedomia.

Ale gróf ani tu ničoho nepovedal.

Vôbec neľúbil tratiť prázdnych slov. Prináležal skôr k počtu ľudí dumajúcich, mysliacich, hoc, treba povedať, ťažko bolo súdiť o pravej povahe jeho myšlienok, lebo on viac obmedzoval sa narážkami na rozličné idey, nežli na ich rozvitie. Pri najmenšom protirečení gróf veľmi často zastavil sa i na polmyšlienke a ako by hovoril samému sebe: „nehodno!“ Obyčajne odchádzal na bok, nervósne potrhávajúc riedunké fúzy a pohrúžiac sa do smutnej zádumčivosti.

Zádumčivá nálada grófova ostatne veľmi súhlasila s jeho podobou, neobyčajne dlhou, ako by vždy zoslabnutou a pre čosi nespokojnou. Schválne nosil vždy nohavice z najhrubšieho tricot, aby aspoň trošíčku zakryl chudosť nôh, — ale nadarmo to robil; po spravedlivosti mal by sa pýšiť chudosťou nôh, lebo táto bola z najcharakteristickejších, najtypickejších rodových známok všetkých grófov Listomirových.

Zovňajšok grófa doplňoval sa črtami jeho chudej bľadej tváre, s nosom trochu zdvihnutým na bok a veľkým, v podobe dúhy, obočím, akosi postupne dvíhajúcim sa na čele, divne uchodivšom medzi stlačenými bokami hlavy, najviac sklonenou na bok.

Celkom bezzákla lne hovorili, že gróf má dlhú chvíľu od hlívenia, od nedostatku príležitosti preukázať svoje spôsobnosti. Príležitosti takéto naskytovaly sa ešte v tie časy, keď minulo mu devätnásť rokov a ujec-poslanec otvoril pred ním diplomatickú karriéru. V živote grófovom príležitosti blýskavej karriéry pekne boly rozostavené, ako míle po hradskej ceste; — lenže z toho nič nevyšlo.

Z počiatku gróf priberal sa akoby účinkovať, ba i mnoho hovoril; ale tu neočakávane zamĺkal a utiahol sa, akiste čímsi nespokojený. Či myšlienky jeho neboly pochopené ako malý byť, alebo skutky neocenené spravedlive, — len on prechodil od jednej šťastlivej náhody ku druhej, neurobiac, ako sa to volá, karriéry, jestli, pravda, nerátame niekoľkých hviezd na hrudi a vážnej prídvornej hodnosti.

Nespravedlivá bola i tá mienka, že gróf, vždy zunovaný a mlčanlivý v spoločnosti, bol doma nanajvýš požadovačný, ba až despot.

Gróf bol len akurátny. Prirodzená táto vlastnosť, pravda, dochodila až do pedantisma, ale v skutočnosti bola celkom nevinného spôsobu. Gróf žiadal, že by každá vec v dome zostala nedotknutou na tom istom mieste, kde bola raz položená; každý najmenší predmet mal svoje určité miesto. Jestli, na príklad, trúbočka na papirosky, položená na stole parallelne s ceruzou, potisla sa na bok, gróf to hneď zbadal, a začaly sa prezvedy: kto preložil? prečo? načo? atď.

Celý deň chodil po dome, zádumčive ukladajúc to jeden predmet, to druhý; s času na čas dotkol sa elektrického zvonku a, zavolav komorníka, mĺčky ukazoval mu tie miesta, kde, ako sa jemu zdalo, bol neporiadok. Despotom gróf tiež nemohol byť z tej prostej príčiny, že doma mlčal práve toľko, ako i v spoločnosti. Ešte i

v rozhovoroch o veciach domácnosti so ženou najviac obmedzoval sa na tri slová: Tu penses? Tu crois? Quelle idée!...“ — a dosť.

S výšky svojich dlhých nôh a suchého dlhého drieku gróf ustavične hľadel mutnými očami do akéhosi ďalekého hmlistého obzoru a s času na čas vzdychal, namáhave podvihujúc na čele raz jednu obrvu, raz druhú. Melancholia neopúšťala grófa ani v tom páde, keď hlavný správca účtárne oddával mu koncom každého mesiaca značné peňažné summy. Gróf pozorne čítal peniaze, netrpelive vždy obracajúc banknotu, keď číslo bolo nahor alebo nadol a nesrovnávalo sa s druhými, zatváral balík do truhličky, pratal kľúč do vrecka a, priblížiac sa k obloku, skubajúc fúziky, hovoril vždy smutne: „Ocho-cho-cho-cho!!“ potom začínal zase chodiť horedolu po dome, zádumčive naprávajúc všetko, čo zdalo sa mu nepravidelne ležiacim.

Gróf zriedka vyslovil sa i v tých prípadoch, keď vec týkala sa vážnych principov a presvedčení, vssaných takrečeno s mliekom. Nedopúšťajúc, na príklad, prísť k obedu inak, ako vo fraku a bielom nákrčníku, ešte i vtedy, keď bol sám so ženou, — a nachodiac to nevyhnutným preto, že... to vždy udržuje, menovite udržuje... — ale čo udržuje, toho gróf nikdy nedopovedal.

— Tu croi? Tu penses? Quelle idée!... Týmito slovami, povedanými ani tázave, ani pohŕdave, končievaly sa obyčajne všetky objasnenia s ženou a tetou Soňou. Za tým odchádzal k obloku, pozeral v hmlistú diaľku a vypúšťal z pŕs niekoľko vzdychov, z čoho žena a teta Soňa, s rozhorčeným citom, zatváraly vždy, že gróf nesúhlasil s ich mienkou.

Vtedy obyčajne prišiel rad na tetu Soňu tešiť sestru, kedysi veľmi peknú, veselú ženu, ale teraz zronenú žiaľom nad ztratou štyroch detí a strašne vysilenú častým pôrodom, ako obyčajne býva s ženami melancholikov.

Na veľkých hodinách v stolovej odbilo dvanásť.

S posledným úderom gróf pritiahol sa k stolu, chcel akoby niečo povedať, ale zastal, vzdychol a smutne vytiahol najprv jednu obrvu, potom druhú.

— Prečože nejdú deti? náhle spýtala sa grófka, pozerajúc na muža, potom na tetu Soňu, — miss Blix vie, že gróf žiada, aby deti predobedovaly rovno o dvanástej: povedzte miss Blix, že je predobed dávno hotový, obrátila sa k lakajovi.

No v tom okamžení jeden z lakajov roztvoril dvere do korian a deti, sprevádzané Angličankou a Švajciarkou, vošly do stolovej.

Predobed prešiel, podľa zvyku, veľmi slušne.

Zoslabnuté nervy grófky nezniesly šumu. Gróf vôbec nerád videl, aby sa deti vešaly na hrdlá, hlasno sa zabávaly a hovorily; silné výlevy prebúdzaly v ňom vždy nepríjemný pocit vnútornej tiesne a nepohodlia.

Tento raz aspoň gróf mohol byť spokojný. Zizi a Paf, upozornení Vieročkou, neprehovorili slova; Vieročka nespúšťala očú so sestry a brata; starostlive predišla každý ich pohyb.

Po skončenom predobede miss Blix považovala za svoju po-

vinnosť oznámiť grófke, že nikdy ešte nevidela, že by sa dietky držaly tak príkladne, ako po tieto posledné dni. Grófka odpovedala, že počula už o tom od sestry a spravila poriadky, aby vzaly na večer lóžu v cirku.

Pri tejto zpráve Vieročka, tak dlho premáhavšia sa, nemohla sa viac opanovať. Soskočila so stoličky a začala objímať grófku takou silou, že na chvíľku celkom zakryla jej tvár svojimi mäkkými vlasmi; tým istým poriadkom pribehla k otcovi, ktorý sa hneď vystrel a z opatrnosti sponáhľal sa odtiahnuť ľavú ruku, državšiu trúbku s papirosou. Od otca Vieročka prebehla k tete Soně, a tu už sypaly sa bozky bez výberu, na oči, na líca, bradu, nos, — slovom všade, kde ústa dievčatka len našly tetinu tvár. Zizi a Paf doslovne vykonali ten istý manéver, ale, treba povedať, ďaleko nie s takým oduševnením.

Vieročka medzitým prišla ku klavíru, na ktorom ležaly afišky: položiac ruku na jednu z nich, obrátila na matku svoje svetlé oči a, až zamierajúc od netrpelivosti, povedala nežným prosebným hlasom:

— Mama... môžem... Môžem si vziať túto afišku?...

— Môžeš.

— Zizi! Paf! ako vo vytržení zvolala Vieročka, potriasajúc afiškou — poďme skorej!... Rozpoviem vám všetko, čo dnes vidíme v cirku; — všetko vám rozpoviem!... Poďme do našich izieb!...

— Vieročka! Vieročka!... slabo, s výčitkou, prehovorila grófka.

Ale Vieročka už nepočula; letela, nasledovaná sestrou a bratom, za ktorými, dychčiac a odfukujúc, ledva stačila miss Blix.

V zábavnej izbe, ožiarenej slncom, bolo ešte živšie.

Na nízučkom stole, osvobodenom od hračiek, rozložený bol plakát.

Vieročka nástojčive žiadala, aby všetci prítomní: i teta Soňa, i miss Blix, i učiteľka hudby, i dojka, ktorá vošla s dieťaťom, — všetci rozhodne posadali si okolo stola. Nepomerne ťažšie bolo usadiť Zizi a Paťa, ktorí, strcajúc jeden druhého, netrpelive dobíjali na Vieročku raz s jedného boku, raz s druhého, liepali sa na taburety, líhali na stôl a liezli lakťami skoro na prostriedok afišky. Konečne, s pomocou tety, i toto sa vyrovnalo.

Odhodiac nazad svoje popolavé vlasy, vytiahnuc hrdlo a položiac dlane na kraje afišky, Vieročka slávnostne pristúpila k čítaniu.

— Milá moja, ticho povedala teta Soňa, — prečože nám čítaš: v akom cirku, v aký deň, ktorého; všetko to my už vieme; čítaj radšej ďalej: z čoho pozostáva predstavenie.

— Nie už, dušička teta; nie už, len ma nepretrhuj, presvedčive a s neobyčajnou živosťou hovorila Vieročka. — anjelik, teta, nepretrhuj!... Ja už len všetko prečítam... všetko, všetko... čo je tu vytlačeno... Nuž, počúvajte:

— „*Parforcné cvičenie na neosedlanom koni. Vykoná deva...*“ Teta, čo je to parforcné?

— To je... to je... Iste niečo veľmi zaujímavého... Dnes samy uvidíte! povedala teta, snažiac sa výjsť z ťažkého položenia.

— No, dobre, dobre... Teraz všetci počúvajte; ďalej bude: „*Equilibristické cvičenie na vozdušnej trapezii*..." Čo, teta, čo je to trapezia?... Ako to bude? spýtala sa Vieročka, obrátiac sa od afišky.

— Ako bude? netrpelive opakovala Zizi.

— Ako?... so svojej strany hovoril Paf, pozerajúc na tetu kirgizskymi očkami.

— Prečože by som mala vám to všetko vyrozprávať! Či nebude lepšie, keď to všetko samy vidíte?...

Tetine rozpaky rástly; trochu ju i rozpálilo.

Vieročka poznove odhrnula si nazad vlasy, naklonila sa nad afišku a prečítala so zvláštnym ohňom: — „*Gummový chlapec. Cvičenie v povetrí na konci žrde šesťrífovej!*..." Nie, dušička, teta, toto nám už povieš!... toto už povieš!... Aký je to chlapec? Skutočný? Živý?... Čo je to: gummový?

— Iste volajú ho tak preto, že je veľmi hybký... konečne, veď ho vidíte...

— Nie, nie, povedz teraz, povedz, ako to bude robiť v povetrí a na žrdi?... Ako to bude robiť?...

— Ako bude robiť? pripojila sa Zizi.

— Robiť? krátko vyzvedal sa Paf, otvárajúc ústa.

— Detičky, spytujete sa ma už príliš mnoho... Ja vskutku nemôžem vám ničoho vysvetliť. Dnes večer bude vám to všetko pred očami. Vieročka, mala by si pokračovať; nuž, čože je ďalej?...

Ale ďalšie čítanie už nebolo sprevádzané takou živosťou; záujem zrejme oslabol; celý sústrednil sa na gummového chlapca; gummový chlapec stal sa predmetom rozhovorov, rozličných predpokladaní, ba i sporov.

Zizi a Paf nechceli už ani počúvať, čo bolo ďalej na afiške; zanechali svoje taburety a začali sa hlučno hrať, predstavujúc, ako bude sa produkovať gummový chlapec. Paf zase postavil sa na všetky štyri, podvihoval ako clown ľavú nohu a, vyhybujúc jazyk hore lícom, pozeral na všetkých svojimi kirgízskymi očkami, — čo zakaždým vyzývalo výkrik u tety Soni, ktorá sa bála, aby mu krv neudrela do hlavy.

Keď Vieročka chvatne dočítala afišku, pripojila sa k sestre a bratovi.

Ešte nikdy nebolo tak veselo v hracej izbe.

Slnce, skloniac sa k strechám súsedných krýdel za záhradou, osvetľovalo gruppu hrajúcich sa detí, osvetľovalo ich radostné, veselé, rozpálené tváre, ihralo sa na rozhádzaných, všade pestrých zábavkách, kĺzlo sa po mäkkom koberci, napĺňovalo celú izbu mäkkým, teplým svetlom. Tak sa zdalo, že všetko tu raduje sa a plesá.

Teta Soňa dlho nemohla sa odtrhnúť od svojho miesta. Skloniac hlavu do dlane, mlčky, nerobiac už nijakých poznámok, a krotký, čo i zádumčivý úsmev neodchodil s jej dobrej tváre. Dávno už zanechala sny o sebe samej; dávno sa smierila s nezdarmi života. I predošlé sny svoje, i um, i srdce, všetko to oddala deťom, tak

veselo ihrajúcim sa v tejto izbe, a bola šťastná ich nekaleným šťastím...

Zrazu sa jej zazdalo, že sa v izbe zotmelo. Obrátiac sa k obloku, videla, že sa nebo zastrelo veľkým sivým oblakom a popri oknách preletúvaly pápernaté chlpy snahu. Neprešla chvíľka, pre sňah ničoho nebolo vidieť; meteľ chodila po celej záhrade, skrývajúc najbližšie stromy.

Prvý pocit tety Soni bola obava, aby počasie neprekazilo vyplniť sľub, daný deťom. Taký pocit iste zavládol i Vieročkou, lebo okamžite pribehla k tete a, uprene dívajúc sa jej do očú, spýtala sa:

— To je nič, teta?... Pôjdeme do cirku?...

— Rozumie sa... rozumie sa!... sponáhľala sa uspokojiť teta, bozkávajúc Vieročku na hlavu a obrátiac oči na Zizi a Pafa, ktorí zrazu prestali sa baviť.

No už od tejto chvíľky v milých črtách Vieročky zjavne začalo vystupovať viac vnútorného nepokoja, ako bezstarostnej veselosti. Každú chvíľu pozerala oblokom, prechodila z izby do izby, spytujúc sa každého vchodivšieho, či dlho môže potrvať taká meteľ a či môže sa stať, že by neutíchla celý večer. Zakaždým, keď teta Soňa vychodila z detských izieb a, po istom čase vracala sa nazad, vždy stretly sa jej oči so svetlými očami sesternice; oči tieto skúmave, nepokojne dopytovaly sa a ako by jej hovorily: „Ty, teta, ty nič, ja viem; ale čo tam bude, čo hovoria papá a mamá...

Chudunká Zizi a neobratný Paf boli omnoho dôverčivejší: tiež boli nepokojní, ale celkom iným spôsobom. Prebehujúc od jedných hodín k druhým a často liepajúc sa na stoličky, aby lepšie videli, každú chvíľku dotierali na tetu alebo miss Blix, prosiac ich ukázať im, koľko oni majú hodín na vlastných hodinkách. Každého, kto vošiel, vítali tou istou otázkou:

— Koľko je hodín?...

— Štyri preč.

— A skoro bude sedem?

— Skoro; počkajte trochu.

Detský obed prešiel s otázkami, aký je čas a koľko je hodín.

Teta Soňa darmo usilovala sa priviesť deti na iné myšlienky a aspoň niekoľko ich uspokojiť. Zizi a Paf, ačpráve boli vzrušení, — ale ešte verili; čo týka sa Vieročky, — zvesť o tom, že meteľ ešte trvá, zjavne zväčšovala jej nepokoj. Po hlase tetky, po výraze tváre jasno videla, že bolo niečo takého, čo teta nechcela vysloviť.

Všetky tieto znepokojujúce pochybnosti mihom ztratily sa, keď teta, zmiznuvšia znovu na štvrť hodiny, vrátila sa do detskej polovice; so žiariacou tvárou oznámila, že gróf a grófka prikázali obliekať deti a viezť ich do cirku.

Ako víchor sa všetko zodvihlo a začalo sháňať sa v známej nám izbe, osvetlenej teraz lampami. Museli strašiť, že nechajú doma toho, kto nebude poslúchať a nedá sa zakrútiť ako treba.

— Poďme, teraz; treba sa odobrať od mamá a papá, povedala teta, vezmúc za ruku Vieročku a prepustiac vopred Zizi a Pafa.

Miss Blix a učitelka hudby zakončievaly pochod.

Ceremonia lúčenia netrvala dlho.

Skoro vyviedli deti na parádne schody, poznove pozorne poobzerali a konečne vypustili pod bránu, pred ktorou stál koč so štyrmi miestami, do poly zanesený snahom. Lakaj majestátneho výzoru s galónami na čiapke a livreji, s rozdelenou bradou po anglicky, bielou od snahu, sponáhlal sa otvoriť dvierka. Ale hlavný zástoj ponechaný bol starému, šedivému vrátnemu; musel brať deti na ruky a podávať ich sediacim v koči trom dámam; a treba uznať, vyplnil takú povinnosť nielen s obdivuhodnou pozornosťou, ale ukázal pritom i dotklivý cit dojímavej úcty.

Dvercia koča sa zatvorily, lakaj vyskočil na bak, koč sa pohol a hneď skoro zmizol v metelici.

VI.

Predstavenie v cirku sa ešte nezapočalo. Ale na fašiangy ľudia radi sa zabávajú, a preto cirkus, zvlášte vrchné gallerie, bol nabitý divákmi. Elegantné obecenstvo, ako obyčajne, opozdievalo sa. Predsa čas'ejšie a častejšie pri hlavnom vchode bolo vidno pánov v svrchníkoch a bundách, officierov a celé rodiny s deťmi, príbuznými a guvernantkami. Všetci títo ľudia, pri vchode s ulice do jasno osvetlenej dvorany, z počiatku žmurkali, potom sa poprávali, prechodili — kto na pravo, kto na ľavo pozdĺž barriery, a zaujímali svoje miesta v benuároch a kreslách.

Orchester hrmel na všetkých svojich trúbach. Mnohí, ktorí brali vstupenky pri kasse, náhlili sa, mysliac už, že sa predstavenie začalo. Ale okrúhla aréna, do hladka vyrovnaná hrabľami, bola ešte pustá.

Skoro benuáry, nad kobercovým obvodom barriery, predstavovaly bezmála nepretržitú pestrú massu rôzneho obecenstva. Jasné toiletty miestami bily do očí. Ale hlavná časť divákov na prvom mieste boly deti. Ako by kvetov nasypal okolo barriery.

Medzi nimi najmilšia bola predsa len Vieročka!

Svetlá atlasová štepená čiapočka, obšitá bielou labuťou, neobyčajne svedčila k jej nežno-ružovej tváričke s jamkami na lícach a popolavým vlasom, padajúcim na plecia, prikryté tiež takou štepenou svetlou mantilou. Snažiac sa sedeť pred obecenstvom spokojne, ako veľká, jednako nemohla sa zdržať nakloniť sa a šeptať čosi Zizi a Paťovi a pozerať veselými očkami na tetu Soňu, sediacu za nimi, pri majestátnej miss Blix a Švajciarke.

Zizi bola oblečená celkom tak, ako sestra; ale pri nej akosi tratila sa a bola nepatrnejšou; k tomu ešte, pri vchode do cirku, zrazu sa jej predstavilo, že budú strieľať a, nedbajúc na presvedčovanie tety, zostala jej na tvári akási kyslosť a napnutosť.

Len jediný Pať, možno povedať, bol nedotknutý; obzeral si cirkus svojimi kirgízskymi očkami a nadúval pery. Nepredarmo akýsi žartovník, ukazujúc na neho súsedom, nazval ho tambovským pomieščíkom.

Neočakávane orchester zahral rýchlejším tempom. Záclona pri vchode do koniarne sa rozdelila a prepustila dvadsiatich ľudí, oblečených v červených livrejach, obšitých galónami; všetci boli vo vysokých čižmách, s nakučeravenými vlasmi, lesknúcimi sa od pomády.

Po celom cirku prešiel odobrujúci hovor.

Predstavenie sa začínalo.

Livrovaný personál cirku nestačil postaviť sa vo dva rady, keď so strany koniarní ozval sa prenikavý piskot a chichot a celá tlupa clownov, váľajúca duby, padajúca na ruky a lietajúca v povetrí, vybehla na arénu.

Pred všetkými bol clown s veľkými motýľmi na prsiach a na chrbte kamizola. Diváci poznali v ňom hneď miláčka Eduarda.

— Bravo, Eduard! Bravo! — Bravo!... ozvalo sa so všetkých strán.

Ale na tento raz Eduard sklamal očakávania. Neurobil nijakého zvláštneho kúsku; prevaliac duby jeden-dva razy a prejdúc okolo arény, balansujúc pávovým perom na nose, chytro skryl sa. Koľkokoľvek mu tliapkali a vyvolávali ho, neukázal sa.

Na premenu vyvedený bol tlstý biely kôň a vybehlo, graciósne ukláňajúc sa na všetky strany, 15-ročné dievča Amália, ktorá len že sa nezabila predpoludním pri predstavení.

Na tento raz prešlo všetko predsa šťastlive.

Devu Amáliu zamenil žonglér; za žonglérom vyšiel clown, s vyučenými psami; za nimi tancovali na dróte; vyviedli koňa vyššej školy, behali na koni bez sedla, na dvoch koňoch so sedlami, — slovom, predstavenie šlo svojím poriadkom do nastúpenia pausy.

— Dušička teta, teraz príde gummový chlapec, áno?... spýtala sa Vieročka.

— Áno; na afiši stojí, že je v druhom oddelení... Nuž, akože je? Či vám je veselo, detičky?...

— Ach, veľmi, veľmi veselo!... V-eľ-mi!... ako vo vytržení zvolala Vieročka, ale hneď zastala, postretnúc pohľad miss Blix, ktorá karhave pokrútila hlavou a poprávala jej mantilu.

— A tebe, Zizi?... tebe, Paf, — či vám je veselo?...

— Ale strieľať nebudú? spýtala sa Zizi.

— Nie, uspokoj sa; povedano: nebudú strieľať!

Od Pafa nemohli sa dočkať ničoho; od prvej chvíľky pausy celá jeho pozornosť pohltená bola váhou s paškrtami a jablkami, ktoré zjavily sa v rukách roznášateľa.

Orchester zahral poznove, zase vystúpily vo dva rady červené livreje. Začal sa druhý oddiel.

— Kedyže príde gummový chlapec? neprestávaly spytovať sa deti zakaždým, keď jeden výstup zamieňal sa druhým, — kedyže príde?...

— Ale hneď, hneď...

A skutočne. Pri zvukoch veselého valčíka rozhrnula sa záclona a ukázala sa vysoká postava akrobata Bäckera, vedúceho za ruku chudunkého, plavovlasého chlapca.

Oba boli obtiahnutí v triko telovej farby, obsypané limbačkami.

Za nimi dvaja sluhovia priniesli dlhú pozlátenú žrď so železnou obrúčkou na jednom konci. Za barrierou, ktorá hneď zatvorila sa od vchodu, sgruppovaly sa, ako obyčajne, červené livreje a čiastka cirkusného personála. Medzi posledným mihala sa napudrovaná tvár clowna s červenými škvrnami na lícach a veľkým motýľom na hrudi.

Vyjdúc na prostriedok arény, Bäcker a chlapec uklonili sa na všetky strany; potom Bäcker priložil pravú ruku na chrbát chlapca a prehodil ho tri razy v povetrí. Ale toto bol, možno povedať, len vstup.

Pokloniac sa po druhý raz, Bäcker zodvihol žrď, postavil ju perpendikulárne, pripevnil hrubším koncom ku zlátenému pásu, opásanému vôkol života, a privádzal do rovnováhy druhý konec so železnou obrúčkou, ledva viditeľnou pod kupolou cirku.

Keď takým spôsobom priviedol žrď do povinnej rovnováhy, akrobat šepol niekoľko slov chlapcovi, ktorý najprv vydriapal sa mu na plecia, potom oblapil žrď tenkými rukami a nohami a začal postupne dvíhať sa k vrchu.

Každý pohyb chlapca privádzal do kolísania žrď a prechodil i na Bäckera, ktorý ďalej balansoval, prestupujúc s jednej nohy na druhú.

Zvučné „bravo!“ ozvalo sa vo dvorane, keď, konečne, chlapec dosiahol vrcholca žrdi a poslal odtiaľ bozk.

Znovu všetko zatíchlo, okrem orchestra, hrajúceho ďalej valčík.

Chlapec medzitým, pridržiavajúc sa železnej obrúčky, vytiahol sa na rukách, a pomaly — pomaly začal vyhybovať sa nazad, snažiac sa prepustiť nohy pomedzi hlavu a obruč; za chvíľku možno bolo videť len jeho ovisnuté plavé vlasy a namáhave stúlenú hruď, obsypanú limbačkami.

Žrď kolísala sa s boka na bok, a vidno bolo, ako ťažko udržoval Bäcker rovnováhu.

— Bravo!... bravo!... ozvalo sa znovu po dvorane.

— Dosť!... dosť!... bolo počuť so dvoch-troch miest.

Ale kriky a tlieskanie napĺňaly celý cirkus, keď chlapec znovu sedel na obruči a poslal odtiaľ bozk.

Bäcker, ktorý nespustil očú s chlapca, zase pošepol mu čosi. Chlapec zaraz prešiel k inému kúsku. Pridŕžajúc sa rukami, pozorne začal spúšťať nohy a líhať si na chrbát. Teraz nasledoval najťažší kúsok: najprv ľahnúť si na chrbát, uložiť sa na obruči takým spôsobom, aby nohy s hlavou boly v rovnováhe, a potom zrazu, neočakávane sliezť na chrbte a zostať viseť v povetrí, pridŕžajúc sa len popod kolená.

Všetko išlo jednako šťastlive. Žrď, pravda, hodne sa kolísala, ale gummový chlapec bol už na pol ceste; prehyboval sa vždy nižšie a nižšie a začínal kĺzať sa na chrbte.

— Dosť! Dosť! Netreba! nástojčive zvolalo niekoľko hlasov.

Chapec skĺzal sa na chrbte a pomaly — pomaly spúšťal sa dolu hlavou...

Nenazdajky čosi sa blyslo a zakrútilo, blýskajúc sa v povetrí; v tom okamžení bolo počuť tupý zvuk čohosi spadnuvšieho na arénu.

V okamihu všetko vzrušilo sa vo dvorane. Čiastka obecenstva vstala s miest a zašumela; ozvaly sa kriky a ženský piskot; bolo počuť hlasy, podráždeno volajúce lekára. Na aréne tiež bol shon; sluhovia a clowni na zlomkrky preskakovali barrieru a tesno obstupovali Bäckera, ktorý zrazu skryl sa medzi nimi. Niekoľkí ľudia podvihli čosi a nahnutí náhle vynášali ho k portiere, zakrývajúcej vchod do koniarne.

Na aréne zostala len dlhá pozlátená žrď s obručou na jednom konci.

Orchester, zatíchnuvší na chvíľu, zase zahral na daný znak; na arénu vybehlo, výskajúc a prevaľujúc sa, niekoľko clownov; ale nedívali sa na nich. Obecenstvo odvšadiaľ tislo sa ku východu.

Napriek všeobecnému shonu, mnohým padlo do očú pekné plavovlasé dievčatko v svetlom klobúčku a mantile; objímajúc okolo hrdla dámu v čiernych šatách a hystericky plačúc, neprestávalo kričať z plného hrdla: „Ach, chlapec! chlapec!!“...

Položenie tety Soni bolo veľmi ťažké. S jednej strany sama bola nanajvýš vzrušená; s druhej — treba bolo uspokojovať hystericky plačúce dievčatko, s tretej treba bolo náhliť miss Blix a Švajčiarku, naťahujúce sa so Zizi a Paťom, konečne sama potrebovala obliecť sa a vyhľadať lakaja.

Všetko prišlo do poriadku a všetci šťastlive došli ku koču.

Výpočty tety Soni na účinok sviežeho povetria, na premenu v koči sa nesplnily; ťažkosti sa len zväčšily. Vieročka, ležiac na jej kolenách, plakala ďalej, ako prvej, vykrikujúc každú chvíľku: „Ach, chlapec! chlapec!!...“ Zizi začala žalovať sa na kŕč v nohé a Paf plakal, nezatvárajúc úst, váľal sa na všetkých a hovoril, že sa mu chce spať... Akonáhle došli domov, prvou prácou tety bolo skorej posobliekať deti a uložiť ich do postele. Ale týmto sa jej zkúška neskončila.

Keď vychodila z detskej, stretla sa so sestrou a grófom.

— Čo, ako je? Čo deti? spýtali sa gróf a grófka.

V tom okamžení bolo počuť zo spalne plač, a Vieročka znovu kričala: „Ah, chlapec, chlapec!...“

— Čo je to?... nepokojne spýtal sa gróf.

Teta Soňa musela rozprávať o všetkom, čo sa stalo.

— Ah, mon Dieu! zvolala grófka, okamžite oslabnúc a padajúc do najbližšieho kresla.

Gróf vystrel sa a začal chodiť hore-dolu izbou.

— Ja som to vedel!... Vy vždy tak! Vždy!!... prehovoril, pohybujúc obočím, podráždene a či túžebne, — vždy tak! Vždy vymýšľajú takéto... cirkus! hm!!... veľmi potrebné! Quelle idée!!... Akýsi naničhodník sošmykol sa... (gróf, navidomoči, bol vzrušený, lebo nikdy, z princípu, neupotreboval ostrých vulgárnych výrazov), — sošmykol sa akýsi naničhodník a spadol... aký výjav pre deti!!... Hm!!... naše deti zvlášte sú také nervósne; Vieročka je taká dotklivá... Teraz celú noc nebude spať...

— Neposlať pre doktora? chúlostive spýtala sa grófka.

— Tu crois? Tu penses? Quelle idée!... hovoril gróf, mrdnúc plecami a premeriavajúc ďalej dlážku dlhými nohami.

Nie ľahko uspokojac grófa a sestru, teta Soňa vrátila sa do detskej.

Tam už bolo ticho.

O dve hodiny jednako, keď v dome už všetky svetlá boly vyhasené a všetko konečne utíchlo, — teta Soňa zahodila si na plecia kabátik, zapálila sviecu a išla do detskej. Ledva dýchajúc, pozorne stúpajúc na palcoch, priblížila sa k Vieročkinej posteli a zodvihla muslínovú záclonu.

S rozloženými po hlavnici vlasmi a s podloženou dlaňou pod rozpáleným lícom spala Vieročka; ale jej sen nebol spokojný. Prsia dmuly sa nerovno pod tenkou košeľou, odchýlené ústa kŕčovite sa pohybovaly, a na líci, blyštiacom sa od nedávnych slz, jedna slzička ešte zaostala a ticho kĺzala sa ku kútiku úst.

Teta Soňa nežne prežehnala ju; potom sa sama prežehnala pod kabátkom, spustila záclonu a tichým krokom vyšla z detskej.

VII.

Nuž... A tam? Tam na konci Karavannej... Tam, kde v noci budova cirku černie sa celou svojou massou a teraz ledva ju rozoznať pre padajúci sňah, — tam čo?...

Tam je tiež všade tma a ticho.

Len vo vnútornom korridore slabým svetlom horí nočná lampa, pripravená na stenu pod obručami. Osvetľuje na zemi matrac, ktorý prestiera sa akrobatom, keď skáču s výšky; na matraci leží chlapec s polámanými rebrami a rozbitou hruďou.

Nočná lampa osvetľuje ho od hlavy do päty; celý je poviazaný a povitý; na hlave má tiež obväzok; zpod neho hľadia bielky do poly zavretých, hasnúcich očí.

Dovôkola, na pravo, na ľavo, pod povalou, všetko je zakryté neprieniknuteľnou tmou a všetko je ticho.

Niekedy počuť zvuk kopýt z koniarne, alebo dochodí z oddialennej komôrky nepokojné skučanie jednoho z vycvičených psov, ktorému ráno, počas predstavenia, pridlávili nohu.

S času na čas počuť i ľudské kroky... Blížia sa... Z mraku vystupuje človek s plešivou hlavou, tvárou, zabielenou kriedou, obočím perpendikulárne stojacím na čele a červenými kruhmi na lícach; zahodený na pleciach svrchník dovoľuje videť veľkého motýľa s limbačkami, prišitého na prsiach kamizola; prichodí ku chlapcovi, nahýňa sa nad jeho tvár, počúva, hľadí... Ale clown Eduard je, vidno, nie normálny. Nemá tej moci zdržať do nedele sľub, ktorý dal režisérovi, nemá tej moci boriť sa proti bolastnej túhe, ktorá sa ho zmocnila; nástojčive zase tiahne ho do oblekárne, kde stojí skoro prázdna sklenica vodky. Vystiera sa, potriasa hlavou a odchodí od chlapca neistým krokom. Obličaj postupne zahaľuje sa okružujúcou ho tmou, mizne konečne celkom — a znovu všetko objíma mrak a tichosť...

Na druhý deň predpoludním afiška cirku neoznamovala cvičenia „gummového chlapca“. Jeho meno sa ani potom nespomínalo; veď ani nedalo sa: gummového chlapca už nebolo na svete.

Prel. *B + F.*

Mesiac a jeho pohyby.

Napísal dr. *Ján A. Wagner.*

(Dokončenie.)

Tú dobu, ktorá minie, kým mesiac vráti sa ku tej samej hviezde, menujeme siderickým mesiacom. Je to tedy ten čas, ktorý mesiac potrebuje, aby obišiel raz zem. Mesiac siderický obnáša 27 dní, 7 hodín, 43 minúty, 11·4 sekúnd. Za ten čas je ale spolu aj so zemou nesený priestorom nebeským okolo slnca. Približene povedať môžeme, že mesiac okrúhlu dráhu opíše okolo zeme. To stojí ale len ohľadom na zem a platilo by, keby sa zem nepohybovala, ponevač ale aj zem a s ňou spolu mesiac pohybuje sa okolo slnca, dráha mesiaca v priestore absolútne bude mať podobu celkom inú — podobu takzvanej epicycloidy. Podobu tú ľahko si nakreslí láskavý čitateľ. Predne na väčší kus papieru nakreslíme si veľký kruh, alebo aspoň čiastku toho kruhu, v ktorom pohybuje sa naša zem okolo slnca. Na tom kruhu označíme si viacej bodov číslami 1, 2, 3, . . . tým spôsobom, že tie body rovnako ďaleko sú jeden od druhého, a síce smerom od bodu 1 počnúc, opačným, v akom sa hodinová rúčka pohybuje, lebo takým smerom pohybuje sa naša zem, a tie body 1, 2, 3, . . . budú práve označovať, kde nachodí sa naša zem v istých dobách, povedzme v dobách jednotlivých štvrtí mesiaca. Z bodov 1, 2, 3, . . . ako zo stredobodov nakreslíme si menšie kruhy, ktoré označovať budú dráhu mesiaca okolo zeme. Teraz označíme to miesto, kde nachodí sa mesiac v prvej posícii na kruhu kreslenom z bodu 1, ktorý kruh menujeme (1); povedzme, že je vtedy plný mesiac, tedy zem nachodiť sa bude medzi slncom a mesiacom. Tým obdržíme bod I. dráhy mesiaca. Keď kreslili sme naše menšie kruhy vždy pre jednotlivé štvrte, tak na kruhu (2) musíme miesto mesiaca označiť tak, že je práve posledná štvrť. Pritom len pozorujme, že mesiac pohybuje sa v svojej dráhe tiež v opačnom smere, ako hodinová rúčka. V kruhu (2) naznačíme tedy mesiac asi tam, kde ten kruh prechodí práve čez kruh, označujúci dráhu zeme, a síce označíme ho pred zemou. Tak obdržíme bod II. dráhy mesiaca. V kruhu (3) označiť musíme nový mesiac, tedy tak, že mesiac nachodí sa práve medzi slncom a zemou. Tak obdržíme bod III. dráhy mesiaca. V kruhu (4) treba nám zase označiť prvú štvrť, — je to práve ten bod, kde kruh (4) prechodí čez čiaru, označujúcu dráhu zeme, ale za zemou. Tak obdržíme bod IV. dráhy mesiaca. Keď takto ďalej pokračujeme a potom spojíme krivou čiarou jedno za druhým body I, II, III, IV atď., obdržíme absolútnu dráhu mesiaca v priestore ohľadom

na slnce. Aby sme sa čím viacej priblížili skutočnosti, musíme body 1, 2, 3, . . . na kruhu označujúcom dráhu zeme tak voliť, že by ich vzdialenosť väčšia bola, než priemer tých menších kruhov, označujúcich dráhy mesiaca okolo zeme v jednotlivých okamihoch, poneváč, keďže tie body označujú posíciu zeme v dobu jednotlivých štvrtí mesiaca a zem od jednej štvrti po druhú, tedy za sedem dní prejde v púti svojej okolo slnca asi 2,500.000 míl, kdežto priemer dráhy mesiaca obnáša len 100.000 míl. Skutočnosť by sme vtedy napodobnili najlepšie, keby sme tie body 1, 2, 3, . . . tak označili, aby ich vzdialenosť jednoho od druhého asi 25-krát tak veľká bola, ako priemer tých menších kruhov, pri čom by sme ešte aj na to dbať museli, aby ten veľký kruh, označujúci púť zeme okolo slnca, so 400-krát väčším priemerom kreslený bol, nežli menšie, dráhu mesiaca predstavujúce kruhy. Tým spôsobom uvidíme, že tá skutočná, viac-menej vlnistá dráha mesiaca len málo čo odráža sa od čiary, ktorú zem opíše počas svojho ročného obehu okolo slnca a vždy je ku slncu nakrivená.

Pri sostrojení skutočnej absolútnej dráhy mesiaca práve spomenuté pomery majú veľký význam, a keď neberieme ich do ohľadu, keby sme na príklad vzdialenosť bodov 1, 2, 3, . . . menšou vzali, než je priemer, alebo práve polmer dráhy mesiaca, obdržali by sme celkom iné, nám nezodpovedajúce krivé čiary. Tak na príklad náš Lichard v Časníku, roč. 3. na rok 1858 tak vysvetľuje populárne na str. 83 dráhu mesiaca: „Jelikož ale země naše mezi tím, když se měsíc vůkol ní pohybuje, nestojí tiše na místě, ale svou cestu vůkol země koná: patrno bude každému, že cesta měsíce vůkol země naší nemůže býti kolovaté podoby, ale že dělá uzle (suky), do nitra dráhy země naší obrácené. Všechno to sobě opět vysvětliti můžeme spůsobem hry, kterou slovenští školáci na mnoha místech s oblíbením pěstují. Několik totiž chlapců postaví se do kola, tváří ke středku obrácenou, asi na 6 kroků jeden ode druhého; vůkol těchto začne obíhati jiný mladík a síce tím spůsobem, že se k levé ruce prvního chlapce postaví a tak jej po zadní části a potom ve předu oběhne — takť (poza hřbty chlapců) běží k druhému, u jehož pravé ruky do nitra kola vrazí a tohoto chlapce (vystoupiv u levé jeho ruky z kola) oběhne; pak běží opět za hřbet třetího a oběhnův tohoto, udaným spůsobem opět vůkol čtvrtého se otáčí, atd." To je nesprávne, ako sa každý presvedčí, kto si dľa hore udanej regule sostrojí dráhu mesiaca.

Udal som už čas, počas ktorého mesiac na nebi vráti sa ku tej samej hviezde, počas ktorého obehne okolo zeme, čas siderického mesiaca je 27 dní, 7 hodín, 43 minúty, 11·4 sekúnd, a vidno, že čas ten je menší, než mesiac synodický, obdobie od jednoho nového mesiaca po druhý. To má svoju príčinu v tom, že počas pohybu mesiaca okolo zeme, pohybuje sa aj posledná okolo slnca. Vráťme sa, kde pozorovali sme mesiac pri daktorej hviezde a povedzme, že je vtedy plný mesiac, tedy, že vtedy je mesiac práve v ploche syzygií. Vieme už, že čo deň, ďalej bude mesiac na východ, a čakajme teraz až po najbližší spln. Už pred splnom dobehne ku

hviezde, pri ktorej sme ho najsamprv pozorovali, vtedy obišiel už úplne zem, no až asi po dvoch dňoch nastane spln. Prečo to? Aby bol spln, musí mesiac vstúpiť zase do plochy syzygií. Táto, ako vieme, preložená je čez mesiac a zem, posledná ale ďalej je vo svojej dráhe, než bola pred mesiacom, a tak aj plocha syzygií má inú polohu, pohybuje sa so zemou tiež na východ.

Konečne nepotrebujeme ani takého aparátu k vysvetleniu toho, že siderický mesiac je kratší, než synodický, potrebno nám len trochu pozorovať mesiac. Predovšetkým jasné je, že keď je mesiac práve v tom znamení ako slnce, musí byť nový mesiac. Pozrite len do kalendára a presvedčíte sa hneď, že počas nového mesiaca udané je pre mesiac práve také znamenie zvieratníka, aké patrí slncu v patričnom mesiaci. Slnce v najbližšom mesiaci je už v nasledujúcom znamení. Nový mesiac bude tedy v najbližšom mesiaci, keď mesiac prešiel všetky znamenia, vyplnil tedy celý siderický mesiac a ešte vstúpi do nasledujúceho znamenia.

Pomyslime si teraz, že mesiac obíde zem za čas a, tak potrebuje, aby prešiel 360-tu čiastku kruhu, alebo 1 stupeň, času $\frac{a}{360}$; keď ďalej menujeme čas, ktorý potrebuje zem, aby obišla okolo slnca, tedy celý kruh, b, a tak čas, aby prešla 360-tu čiastku kruhu, $\frac{b}{360}$; konečne čas od jednoho splnu po druhý c a zem za čas c prejde x stupňov, alebo dľa proporcie

$$b : 360 = c : x, \quad x = c \times \frac{360}{b} \text{ stupňov.}$$

O toľkoto stupňov musí sa mesiac ďalej pohybovať, keď obišiel už zem, aby vošiel zase do plochy syzygií. Ku tomu potrebuje ale

$$\frac{a}{360} \times c \times \frac{360}{b} = \frac{a.c}{b}$$

času, tedy od jednoho splnu po druhý potrebuje

$$a + \frac{a.c}{b} = c$$

času, z čoho nasleduje

$$a = \frac{1}{\frac{1}{c} + \frac{1}{b}}$$

dĺžka siderického mesiaca vyjadrená dĺžkou synodického mesiaca a dĺžkou roka. Keď položíme

synodický mesiac c = 29·5306 dní a
rok . . . . . . — b = 365·242 „

tak je

$$\frac{1}{c} = 0{\cdot}033863$$

$$\frac{1}{b} = 0{\cdot}002738$$

$$\frac{1}{c} + \frac{1}{b} = 0{\cdot}036601$$

$$a = \frac{1}{\frac{1}{c} + \frac{1}{b}} = 27{\cdot}32166 \text{ dní},$$

alebo siderický mesiac obnáša 27 dní 7 hodín 43 minúty 11·4 sekundy.

Mesiac, ako som už hore vyššie opätovne spomnel, pohybuje sa okolo zeme v ellipse. Keď úplne známe podobu, polohu tejto ellipsy, potom na ktorom mieste tej ellipsy sa mesiac nachodí, tým je úplne určené miesto mesiaca v priestore nebeskom pre každý okamih. Tu bude miesto, aby sme sa bližšie obznámili s týmito miesto mesiaca určujúcimi prvkami, ktoré prvkami, elementami dráhy mesiaca menujeme.

V prvom rade určíme polohu ellipsy, v ktorej sa mesiac pohybuje. Keď si pomyslíme, že ellipsa tá nachodí sa v istej rovnej ploche, tak túto menovať budeme plochou dráhy mesiaca. Táto má tedy tú vlastnosť, že tak mesiac, ako i zem musia sa vždy v nej nachodiť. Podobne hovoríme i o ploche dráhy zeme, o tej ploche v priestore svetovom, v ktorej nachodí sa zem, otáčajúca sa okolo slnca, v ktorej nachodí sa dráha zeme, tiež ellipsa, ktorú zem ročne opíše okolo slnca. Plochu tú, v ktorej pohybuje sa zem okolo slnca, v ktorej nachodí sa dráha zeme, menujeme, ako sme sa už zmienili, ekliptikou. Ona je označená na nebi tou krivou čiarou, ktorou slnce počas svojej zdanlivej ročnej púte sa pohybuje. Plocha dráhy mesiaca nevpadá do ekliptiky, ale je k nej naklonená a následkom toho reže ju v istej rovnej čiare. Poneváč zem nachodí sa tak v ekliptike — veď je to práve plocha dráhy zeme — ako i v ploche dráhy mesiaca, tak musí sa nachodiť i v spomenutej, obom plochám spoločnej rovnej čiare. Čiara táto, prechodiaca čez zem, predĺžená až po oblohu nebeskú, označuje tam dva body ekliptiky, ktoré krátko uzlami mesiaca menujeme. Na oblohe nebeskej sú to tie dva body, v ktorých mesiac v svojej mesačnej púti prechodí čez zdanlivú ročnú dráhu slnca, čez ekliptiku. Mesiac je na oblohe nebeskej za pol mesiaca nad ekliptikou, potom prejde bodom, ktorý sostupujúcim uzlom menujeme, pod ekliptiku, kde sa zase za pol mesiaca nachodí, aby vyšiel vo vystupujúcom uzle nad ekliptiku. V priestore nebeskom nachodí sa pol ellipsy, označujúcej dráhu mesiaca, pod plochou dráhy zeme; keď túto polovičku prešiel mesiac, prechodí čez ekliptiku, práve v čiare tej, v ktorej režú sa plochy oboch dráh, dráhy zeme a mesiaca, nad ekliptiku. Ten bod aj pri tomto ponímaní vecí, tedy ten bod priestora, — nie na oblohe nebeskej, ale v priestore nebeskom, v ktorom prechodí mesiac čez ekliptiku nad ňu, menujeme vystupujúcim uzlom. Mesiac pohybuje sa potom v tej polovici ellipsy, ktorá je nad ekliptikou, a keď touto

prešiel, prechodí sostupujúcim uzlom pod ekliptiku. Čiaru tú, v ktorej režú sa obe dráhy, menujeme čiarou uzlov, a vystupujúci uzol označujeme ☊ a sostupujúci ☋. V astronomických letopisoch určený býva čas každého priechodu. — Poloha čiary uzlov v ekliptike určí čiastočne aj polohu dráhy mesiaca. Lenže polohu tej čiary sme ešte neurčili úplne, poneváč povedali sme len toľko, že zem nachodí sa v tej čiare, alebo že tá čiara ide čez zem. No čez zem preložiť môžeme nekonečne mnoho čiar. Ako fixujeme tedy čiaru práve tú, ktorou preložená je plocha dráhy mesiaca čez ekliptiku? Povedali sme, že čiara tá označuje dva body na oblohe nebeskej, ktoré sú práve naše uzly. Určiť musíme prísne aspoň jedon z tých uzlov. V astronomii určuje sa obyčajne vystupujúci uzol, a síce tým spôsobom, že sa udá v stupňoch, ako ďaleko je od bodu jarnej rovnodennosti, od toho bodu ekliptiky, kde slnce nachodí sa práve hvezdárskym začiatkom jara, tedy od súhvezdia Rýb, a to menuje sa dĺžkou vystupujúceho uzla. Už v starom veku *Chaldejci* pozorovali, že uzly nie sú nepohnutné, fixné body na oblohe nebeskej, že nie sú vždy rovnako ďaleko od bodu jarnej rovnodennosti, ale sa pohybujú smerom na západ tak, že sa za mesiac asi o $1^1/_2{}^0$ ďalej pošinujú. Chaldejci zavierali toto za zátmení. Pozdejšie bližšie obznámime sa s týmito zjavmi, tu spomnem len, že zátmenia vtedy nastanú, keď je nový aleby plný mesiac, — práve vtedy, keď mesiac prechodí čez ekliptiku, ktorú plochu práve z tej príčiny pomenovali ekliptikou — plochou zátmení (ἔκλειψις = zmiznutie.) Zajímavé je, čo hovorí *Diodor* (Historiae II, 31) o Chaldejcoch, že „mesiac znali, ako teleso zemi najbližšie, osvetľované slncom a tedy svietacie len svetlom požičaným, — a že zátmenia vysvetľovali z priechodu mesiaca čez tieň zeme“. Hovorí sa, že keď *Alexander Veľký* dorazil do Babylonie, tam už 19 století konali astronomické pozorovania, že za ten čas pozorovali 832 zátmení mesiaca a 373 zátmení slnca, z čoho vypočítali pre určenie zátmení nanajvýš významnú periodu, známu pod menom *saros*, 18 rokov $10^3/_4$ dňa alebo 6585·4 dní, po uplynutí ktorej zátmenia sa opakujú. Za tento čas prejde mesiac 242 razy vystupujúcim uzlom, z čoho nasleduje, že aby mesiac navrátil sa k vystupujúcemu uzlu, potrebuje 27 dní 5 hodín 5 minút, poneváč je 6585·4 : 242 = 27·212 dní. Čas, ktorý potrebuje mesiac, aby navrátil sa tomu samému uzlu, správne 27 dní 5 hodín 5 minút 39 sekúnd, menujeme dračím mesiacom, poneváč v starej astronomii menovali vystupujúci uzol dračou hlavou a sostupujúci uzol dračím chvostom.

Ale určením čiary uzlov nie je plocha dráhy mesiaca ešte úplne určená, poneváč čez tú čiaru preložiť môžeme nekonečne mnoho plôch, ktoré rozdielne budú naklonené k ekliptike. Toto naklonenie musíme tiež určiť, a menujeme ho naklonením dráhy mesiaca. Ono obnáša 5^0, 14665 alebo $5^0\ 8'\ 48''$. Toto znamená, že mesiac vystúpiť môže asi 5^0 nad a pod ekliptiku, alebo poneváč slnce je vždy v ekliptike, mesiac môže o 5^0 vyššie alebo 5^0 nižšie byť nad obzorom, ako je najvyššie a najnižšie slnce. Týmto vysvetliť si môžeme i to, prečo plný mesiac menovite v zime je skoro v ze-

nite, temer nad hlavou pozorovateľa, keď prechodí čez meridian. K vysvetleniu tohoto potrebujeme malú odchýlku od nášho predmetu. Ten kruh na nebi, v ktorom pohybuje sa slnce zdanlive okolo 21. marca alebo 21. septembra, menujeme rovníkom nebeským. To je vlastne ten kruh, v ktorom tne v myšlienke rozšírená rovná plocha rovníka zeme klenutie nebeské. Slnce v inú dobu je nie viacej v tom kruhu, ale je menovite v letnej dobe nad rovníkom, v zimnej pod ním. No vždy nachodí sa v istom nám už známom kruhu, ktorý ekliptikou menujeme, a tento v dvoch bodoch prechodí čez rovník nebeský, v bodoch jarnej a jasennej rovnodennosti v bodoch, ktoré označené sú súhvezdiami, vlastne znameniami Škopca a Váhy, a tak je umiestený na nebi, že jedna polovička jeho je nad, druhá pod rovníkom — v lete na príklad je vo dne tá čiastka, ktorá je nad rovníkom, na nebi nám viditeľnom, lebo veď aj v nej nachodiace sa slnko svieti nám nad rovníkom, v noci ale tá, ktorá je pod rovníkom a súhvezdia zvieratníka v letnej noci musíme hľadať pod rovníkom, tedy málo nad obzorom, menovite Váhu, Strelca, atď. — v zimnej noci menovite Býka s Kuriatkami a Hyadami, Blížence, atď. svieťa dosť vysoko nad horizontom, temer už v zenite. Keď slnko 21. júna je v poludní, vtedy má najvyššie miesto, a síce $23^1/_2{}^0$ nad rovníkom. Ekliptika je vtedy na nebi tak umiestená, že v tom bode, kde nachodí sa slnce, ako sa samo sebou rozumie, najďalej je od rovníka, od toho bodu na východ a západ blíži sa ale vždy viacej k rovníku, a práve v obzore, práve v tých miestach, ktoré označujú nám východ a západ, prechodí čez rovník, tak že vtedy celá nad rovníkom sa nachodiaca časť ekliptiky je na viditeľnej nám časti oblohy nebeskej. Práve na mieste označujúcom nám východ nachodí sa bod jasennej rovnodennosti, a na mieste označujúcom západ bod jarnej rovnodennosti. Podobne má sa vec v zime, okolo 21. decembra, keď je slnko najnižšie, lenže vtedy je bod jarnej rovnodennosti na východe, jasennej rovnodennosti na západe. O polnoci je to zase obráteno. — Dráha mesiaca predstavuje nám na nebi, ako spomenuto, tiež kruh, ktorý je zase tak umiestený na nebi, že ekliptikou delený je na dve polovičky a čez túto prechodí v bodoch oboch uzlov. Tieto uzly sú ale pohyblivé na ekliptike a raz môžu prísť práve do bodov rovnodennosti. Povedzme, že sme okolo 21. decembra, je plný mesiac a body uzlov padajú do bodov rovnodennosti, a síce bod vystupujúceho uzla, kde mesiac vychodí nad ekliptiku, do bodu jarnej rovnodennosti. Vtedy je posledný bod o polnoci práve na východe, tam výjde mesiac a uberať sa bude vždy vyššie nad ekliptiku. V zime, okolo 21. decembra je ale nad rovníkom nachodiaca sa časť ekliptiky v noci na viditeľnom nám klenutí nebeskom; najvyššia jej časť je na $23^1/_2{}^0$ (23^0 27') nad rovníkom, rovník je ale pre naše kraje asi na 42^0 nad obzorom, tedy najvyššia časť ekliptiky je asi na 66^0 nad obzorom a mesiac vyjde ešte o 5^0 nad ekliptiku, nachodí sa tedy, keď je najvyššie, asi na 71^0 nad obzorom. Ohľadom na rovník môže mesiac vzdialiť sa od neho na 28^0 36', keď vystupujúci uzol upadá do bodu jarnej rovnodennosti, a na 18^0 18', keď do bodu

jasennej rovnodennosti — rozumie sa tieto hranice platia tak nad rovníkom, ako aj pod ním.

Keď uzlom a naklonením určili sme úplne plochu, v ktorej pohybuje sa mesiac, určiť musíme bližšie i podobu dráhy jeho. Už v prvom oddelení rozpravy tejto poučili sme sa, že dráha mesiaca má podobu ellipsy. Tam obznámili sme sa i s podstatnými prvkami ellipsy, s veľkou jej osou a výstrednosťou. Toto sú i dva najbližšie elementy dráhy mesiaca, — keď ich známe, môžeme si už ustrojiť ellipsu, ellipsu celkom určitú. V tejto ellipse pohybuje sa mesiac okolo zeme, umiestnenej v jednom ohnisku tej ellipsy. Toto všetko má za následok, že mesiac je raz bližšie k zemi, raz ďalej od nej. Keď je najbližšie, hovoríme, že je v prízemí, v perigeume, keď najďalej, vtedy je v odzemí, v apogeume. Perigeum a apogeum menujeme apsidami a čiara, ktorá spojuje apsidy, menuje sa ohľadom na smer čiarou apsíd, ohľadom na dĺžku veľkou osou. Čiara apsíd určuje bližšie aj polohu ellipsy dráhy mesiaca — ona označuje istý bod na klenutí nebeskom, keď tento je určený, proti ktorému je totižto namerená, tak je určená aj poloha ellipsy. Ale ani ten bod nie je pevný na oblohe nebeskej, čiara apsíd nemá naveky jeden a ten istý smer, ale mení vždy svoj smer, pošinúc sa behom mesiaca na $3^1/_3{}^0$ smerom na východ. Mesiac tedy vo svojom obehu okolo zeme neprijde za 27 dní 7 hodín 43 minút a 11 sekúnd, tedy za siderický mesiac nazpäť do perigeuma, poneváč toto za ten čas už ďalej na východ sa pošinulo — ale potrebuje, aby sa navrátil do perigeuma, 27 dní 13 hodín, 18 minút 35 sekúnd, ktoré obdobie anomalistickým mesiacom menujeme, a síce preto, že ten oblúk na nebi, ktorý je medzi perigeumom a mesiacom v daktorom čase, alebo ten uhol, ktorý tvorí čiara ťahaná v priestore s mesiaca v istom čase ku zemi, s čiarou apsíd, anomaliou menujeme.

Dosiaľ obznámili sme sa so štyrmi rozličnými občasiami mesačnými, a síce

mesiac synodický	29	dní	12	hodín	44	minút	3	sekúnd,
„ siderický	27	„	7	„	43	„	11	„
„ dračí	27	„	5	„	5	„	39	„
„ anomalistický	27	„	13	„	18	„	35	„

a cieľom úplnosti obznámiť sa musíme na mieste tomto ešte s jedným občasím a to je

mesiac tropický 27 dní 7 hodín 43 minúty 4 sekúnd,

ten čas, ktorý minie, kým mesiac vráti sa nazpäť ku bodu jarnej rovnodennosti. Toto občasie je kratšie, ako siderický mesiac, lebo ani bod jarnej rovnodennosti nie je pevný, stály na nebi, ale pomaly pohybuje sa smerom na západ (praecessia), ide tedy mesiacu akoby naproti.

Dĺžka vystupujúceho uzlu (☊), naklonenie dráhy mesiaca *(i)*, veľká os *(a)* ellipsy, ktorú mesiac opisuje a jej výstrednosť *(e)*, dĺžka perigea (π, ako ďaleko je perigeum od bodu jarnej rovnodennosti) a anomalia *(v)* — týmito prvkami, elementami úplne je určené miesto mesiaca v priestore nebeskom pre istý daný čas.

Teraz ale pozrime sa bližšie, ako pohybuje sa mesiac v známej nám už ellipse. *Keplerov* druhý zákon znie pre pohyby všetkých telies nebeských a tak i pre pohyb mesiaca takto:

„Plochy, ktoré opíše radius vector mesiaca v rovných časoch sú rovné, alebo sú času pomerné."

Radius vector je tá čiara, ktorá spojuje vždy stredobod mesiaca so stredobodom zeme. Menujme túto čiaru ohľadom jej dĺžky r. Toto r, ako ľahko nahliadneme, je veličina premenlivá — v perigeume je najmenšia, v apogeume najväčšia. Keď volíme dve miesta, nie ďaleko jedno od druhého na obvode ellipsy: A a B, v ktorých nachodí sa mesiac v dvoch po sebe nasledujúcich okamihoch. Menujme dĺžku medzi A a B, tedy tú časť obvodu ellipsy, ktorá nachodí sa medzi A a B, písmenou s, — spojme potom A a B s miestom, kde nachodí sa zem, ktoré menujeme C, tak obdržíme istú, trojuholníku podobnú podobu $A\ B\ C$, časť plochy celej ellipsy, — plochu, ktorú opíše radius vector, kým mesiac z A prešiel do B. — Z geometrie známo je, že plocha trojuholníka rovná sa súčinu jeho základnej čiary s polovičkou výšky. V trojuholníku $A\ B\ C$ voľme za základnú čiaru s, tak bude výška r a plocha trojuholníka $A\ B\ C$, vlastne plocha, ktorú opíše radius vector, kým mesiac prejde z A do B, rovná sa vtedy súčinu $s \times \frac{r}{2}$, alebo $\frac{s.r}{2}$. Táto veličina pre rovné časy musí byť vždy stejná. No vieme, že mesiac nie je vždy rovnako ďaleko od zeme, — v perigeume r je menšie, než v apogeume, aby ale $\frac{s.r}{2}$ pritom všetkom stejnou veličinou ostala, musí byť s v perigeume väčšie, než v apogeume. Poneváč ale s označuje práve ten obluk dráhy, ktorým dľa našej podmienky v rovných časoch prejde mesiac, tak vidíme už, že mesiac v stejnom čase väčší obluk prejde, keď je v perigeume, ako keď je v apogeume, alebo v perigeume pohybuje sa mesiac rýchlejšie, než v apogeume. V perigeume prejde mesiac 1108, v apogeume 940 metrov. — Obluk s závisí ale aj od diaľky, v ktorej, počítajúc zo stredu, sa nachodí. Keď utvoríme si dvoma rovnými čiarami uhol v (keď z oka nášho ťaháme rovné čiary ku mesiacu, nachodiacemu sa v dvoch bodoch jeho dráhy A a B, a čiary tieto predlžime až po klenutie nebeské, poneváč je toto podoby guľatej, tam označí sa nám tento obluk, ako uhol, ktorý udáva nám mieru toho uhlu v miere uhlov, tedy v stupňoch, kdežto sám obluk meriame mierou dĺžky) a v rozličných vzdialenostiach od bodu, v ktorom tnú sa tie dve čiary, pri ktorom tvoria uhol, čiarami kružidlom medzi nimi obluky kruhové, tak hneď sa presvedčíme na prvý pohľad, že čím väčšmi sme kružidlo rozpiali, tedy čím ďalej od stredobodu čiarame ten obluk, tým je obluk zodpovedajúci danému uhlu väčší. Všeobecne je, že $s = v.r$, keď v súčasne považujeme ako obluk kreslený v diaľke 1 od stredobodu ku uhlu v. Keď teraz v našom výraze pre plochu p opísanú mesiacom v istom čase miesto s vložíme $v.r$, obdržíme $p = \frac{v.r^2}{2}$.

Zákon rovných plôch platí pre všetky takzvané stredobodné,

centrálne pohyby, pre pohyby, kde daktoré teleso pohybuje sa okolo daného bodu v krivej čiare akéhokoľvek druhu. Už jednoduchý pokus svedčí o tom. Priviažte na konec šnúrky dáku olovenú guľku a prichytiac na druhom konci šnúrku, točte ju rýchlo v kruhu, nechajte ju potom svobodne sa točiť a pritom kráťte vždy šnúrku tým spôsobom, že prsty, medzi ktorými ju držíte, pošinate vždy bližšie ku guľke. Dĺžka medzi guľkou a prstami bude v páde tomto radius vector. Čím bližšie ste prstami ku guľke, tým rýchlejšie sa bude pohybovať.

Že mesiac sa raz rýchlejšie pohybuje, raz pomalšie, to pozorovali už v starom veku a pozorovať môžeme vždy. Ako uvidíme pozdejšie, grécki astronomi boli tej mienky, že mesiac pohybuje sa stejnou rýchlosťou v kruhu, a zem nenachodí sa v stredobode toho kruhu, ale von zo stredobodu. Poneváč dľa tohoto predpokladania obluky v rovných časoch prejdené sú rovnaké, obluk s je ale, ako hore vyššie vyložené bolo, rovný $r.v$, tak ľahko nahliadneme, že uhly, pod akými videť pohyb mesiaca v rozličných časoch sú v opačnom pomere, ako zodpovedajúce vzdialenosti. Keď je jedno väčšie, musí byť druhé menšie a naopak. Keď pozorovali by sme pohyb mesiaca vo dva rozličné časy ale v rovných dobách a označili písmenami v a v' tie obluky na nebi, ktorými prejde mesiac, čo je tedy toľko, ako uhly, pod akými sa pohyby dialy, povedzme za hodinu v tých časoch, tak dľa toho, čo sme hore vyššie povedali, musí byť $v : v' = r' : r$, alebo: tie obluky (nie obluky dráhy, ale na klenutí nebeskom) sú v opačnom pomere, než vzdialenosti. V starom veku vzdialenosti mesiaca neboly úplne známe, ale ako sme sa už zmienili, *Hipparch* a *Ptolemaios* znali už, že zdanlivá veľkosť mesiaca nie je vždy stejná, ale sa mení, práve preto, že vzdialenosť jeho od nás sa mení. Približene zdanlivé veľkosti mesiaca pozorované v dvoch rozdielnych časoch sú v opačnom pomere ku vzdialenostiam, v akých nachodí sa mesiac práve v tých časoch. Keď sú tie pozorované zdanlivé veľkosti d a d' a týmto zodpovedajúce vzdialenosti mesiaca r a r', tak by bolo $d : d' = r' : r$. Keď spojíme túto proporciu s prvšou, obdržíme novú $v : v' = d : d'$, čo znamená, že keby mesiac pohyboval sa stejnou rýchlosťou v kruhu excentrickom, pohyby jeho musely by práve v takom pomere byť, ako zdanlivé veľkosti, — čím väčším by sa nám zdal priemer mesiaca, práve v tom pomere, v akom by rástol, alebo sa umenšoval, musela by rásť alebo umenšovať sa jeho rýchlosť. Toto ale neplatí — a keby starí grécki astronomi bedlivejšie boli pozorovali zdanlivú veľkosť mesiaca, boli by sa už z toho museli presvedčiť, ako *Littrow* poznamenáva, že mesiac nemôže sa pohybovať stejnou rýchlosťou v kruhu, boli by sa museli presvedčiť skôr, že pohyby jeho sú v opačnom pomere, ako štvorce zdanlivých veľkostí, alebo že $v : v' = d^2 : d'^2$, čo je už **druhý** *Keplerov* **zákon** alebo zákon rovných plôch, ku čomu ľahko prijdeme, keď si spomenieme, že plochy, opísané v dvoch rovných časoch, keď mesiac je vo vzdialenostiach r a r', sú $\frac{v.r^2}{2}$ a $\frac{v'.r'^2}{2}$ rovné a tak, že vlastne $v : v' = r'^2 : r^2$,

z čoho, do ohľadu berúc proporcie medzi vzdialenosťami a zdanlivými veľkosťami mesiaca, hore uvedenú proporciu ľahko odvodiť môžeme.

Ohľadom na to, že mesiac sa raz rýchlejšie, raz pomalšie pohybuje, cieľom sjednodušenia počítaní astronomických nutno bolo uviesť takzvaný stredný mesiac. Pomyslime si, že pohybuje sa okolo zeme mesiac vždy rovnomerne, rovnakou rýchlosťou, ale tak, že v apogeume a perigeume nachodí sa s mesiacom pravým, skutočným odrazu, v ten istý čas. Pravý mesiac pohybuje sa z perigeumu vychodiac rýchlejšie a bude pred tým namysleným stredným mesiacom z počiatku vždy ďalej a ďalej až do polovice cesty medzi perigeumom a apogeumom, — tu bude najďalej pred ním —, potom sa mu bude blížiť, až sa v apogeume spolu sídu. Vychádzajúc ale z apogeuma, poneváč v apogeume sa mesiac najpomalšie pohybuje, zostane pravý mesiac za tým namysleným stredným mesiacom, a to vždy ďalej až do pol cesty medzi apageumom a perigeumom, — tu bude najďalej za ním — potom ho bude zase odháňať, až ho v perigeume na novo dohoní. Rozdiel medzi pravým a tým namysleným mesiacom menujeme rovnosťou, rovnicou stredobodu. Doplňme našu definíciu tak, že pravá anomalia je vzdialenosť (obluková) pravého, skutočného mesiaca, od perigea. Menujme ju písmenou v. Podobne je stredná anomalia vzdialenosť stredného, toho namysleného mesiaca od perigea. Menujme túto písmenou M. Keď ešte rovnicu stredobodu označíme písmenou E, tak bude $v = M + E$.

Keď človek mesiac len v jeho hlavných štvrtiach pozoroval, menovite počas splnu a novu, ohľadom na guľatú podobu klenutia nebeského najsamprv musel prísť na tú myšlienku, že mesiac pohybuje sa v kruhu, v jehož stredobode sa zem nachodí. Prvá idea pohybu mesiaca mohla byť práve idea nášho stredného, okolo zeme rovnomerne pohybujúceho sa mesiaca. Z mnohých takých pozorovaní vypočítaný bol potom siderický a sinodický mesiac. Ale už bedlivejšie pozorovanie spomenutých hlavných štvrtí muselo poučiť, že mesiac raz skôr príde do splnu, raz neskôr. Toto by už bol znak, že mesiac netočí sa rovnomerne okolo zeme. Už *Hipparch*, slávny astronom, dľa svedectva *Ptolemaia* objavil rovnicu stredobodu. No poneváč nebolo príčiny predpokladať, že by sa mesiac nepohyboval rovnomerne v *dráhe svojej*, usilovali sa starí astronomi všetky nerovnosti v pohybe mesiaca vysvetliť nie z pohybu samého, ale z povahy jeho dráhy, z jej podoby a z toho, v akom pomeru je naša zem ku tej dráhe. Od *Hipparcha*, ktorý žil v 2. storočí pred Kristom, nepozostalo nám žiadne dielo, — čo vieme o ňom, vieme len z „Almagestu“ Ptolemaiovho. Z tohoto vieme aj to, že Hipparch cieľom vysvetlenia rovnice stredobodu použil spomenutý už excentrický, výstredný kruh. Grécki astronomi používali pri vysvetľovaní nebeských pohybov aj takzvaných epicyclov. *Apollonius*, slávny geometer z Pergy v 2. storočí pred Kr., navrhol prvý tieto tvary v astronomii. Epicykel je vlastne kruh, jehož stredobod pohybuje sa na obvode iného, základného kruhu, takzvaného defe-

renta. Grécki astronomi pohyby mnohých telies nebeských vysvetlovali tak, že tieto nepohybujú sa v kruhu okolo zeme, ale rovnomerne na obvode istého malého kruhu, epicykla, jehož stredobod pohybuje sa zase rovnomerne na väčšom základnom kruhu. Týmto spôsobom chceli vysvetliť rovnicu stredobodu, alebo napredovanie a meškanie pravého miesta daktorej planéty pred lebo za miestom stredným. *Hipparch* pripomenul, že aj rovnica stredobodu mesiaca vysvetlená by mohla byť tým, že mesiac pohybuje sa v epicykle. Ba obe hypotesy spojil tým, že poznamenal, že výsledok je ten istý, či vezmeme výstredný kruh, alebo epicykel, jestli len polmer epicyclu je rovný výstrednosti výstredného kruhu, alebo vzdialenosti zeme od stredobodu kruhu, v ktorom sa mesiac pohybuje. *Ptolemaios* vypočítal z troch v Babylone r. 719 a 720 pred Kr. pozorovaných zátmení mesiaca rovnicu stredobodu na $5^{0}1'$, čo značí, že pravý mesiac asi o $\frac{1}{72}$ kruhu môže byť pred alebo za stredným mesiacom. Ptolemaios ale pozoroval mesiac aj v prvej lebo poslednej štvrti a tu našiel, že keď pozoruje mesiac v týchto fásach a mesiac je na tri znamenia, tedy na 90^{0} od apsíd, rovnica stredobodu je o $2^{2}/_{3}{}^{0}$ väčšia, alebo tedy $7^{0}41'$. Z tohoto nasledoval, že ku vysvetleniu pohybu mesiaca nie je dostatočná rovnica stredobodu, ale že sa tu ukazuje nová, dotiaľ neznáma nerovnosť, ktorú označil menom πρόσνευσις. Nerovnosť táto alteruje rovnicu stredobodu, ktorá následkom toho medz iistými okolnosťami je len $5^{0}1'$ a môže byť až $7^{0}41'$, alebo tedy, že rovnica stredobodu je vlastne $6^{0}21'$ a tá nová nerovnosť $1^{0}20'$; táto totižto odčítaná od rovnice stredobodu vedie nás k číslu $5^{0}1'$ a dodaná ku nej, k číslu $7^{0}41'$. Nerovnosť, označená menom πρόσνευσις, známa je aj v modernej astronomii pod menom evekcie; zo stanoviska modernej astronomie vysvetlíme si ju neskoršie, ale už teraz ku bližšiemu jej vysvetleniu poznamenať musím, že závisí od oblukovej vzdialenosti mesiaca od slnca a od anomalie mesiaca. Mesiac pohybuje sa okolo zemi, ako vieme, v ellipse, poneváč ale, ako tiež už vieme, veľká os tej ellipsy je tiež pohyblivá, táto môže lebo v ten smer padnúť, ktorý označuje čiara, spojujúca zem so slncom, alebo krížom cez ten smer, kolmo naň. V prvom páde z príčin, s ktorými sa pozdejšie obznámime, je väčšmi roztiahnutá, v poslednom je viacej vydutá. To má za následok, že pohyb v prvom páde v perigeume je pomalší (lebo mesiac je ďalej od zeme), v apogeume taktiež; v oboch prípadoch je ale stredný mesiac na tom istom mieste, ako pravý mesiac, — tak pre ten prípad, že je práve vtedy mesiac v daktorej syzygii, ako obyčajne v starom veku pozorovali, žiadnu nerovnosť konštatovať by sme nemohli už následkom samej tej podmienky. V druhom páde ale, keď je čiara apsíd, veľká os krížom na čiaru spojujúcu zem so slncom, keď je ellipsa vydutá, na miestach medzi perigeom a apogeom mesiac pohybovať sa musí zase pomerne pomalšie (lebo je na tých miestach zase ďalej od zeme), tu je ale rovnica stredobodu najväčšia, následkom čoho je pravý mesiac najďalej od stredného, no následkom práve spomínanej nerovnosti ne-

bude tak ďaleko, ako by mal byť len čo výsledok rovnice stredobodu. Rovnica stredobodu bude zdanlive menšia, než v skutočnosti. Keď má ale veľká os ellipsy práve tu označenú posíciu ohľadom na čiaru, spojujúcu zem so slncom, tak syzygie, nový a plný mesiac budú práve na tých miestach, kde rovnica stredobodu následkom spomínanej nerovnosti sa umenší. V starom veku, menovite *Hipparch* pozorovali mesiac len v syzygiach, len počas zátmení, následkom toho mohli mať známosť len o rovnici stredobodu. Akonáhle ale pozorujeme mesiac aj v quadraturach, ako to *Ptolemaios* urobil, ihneď prídeme k iným výsledkom. Vezmime prvý pád: že čiara apsíd alebo veľká os padá do čiary, spojujúcej zem so slncom. V tomto páde v perigeume je pohyb ovšem rýchlejší, následkom toho rovnica stredobodu, ktorá rastie od perigeuma až po miesto, ktoré označuje prostriedok medzi perigeumom a apogeumom, bude ešte väčšmi rásť a na práve spomenutom mieste bude väčšia, ako by bola bez ohľadu na túto nerovnosť. V tomto páde je tu práve daktorá štvrť, keď mesiac pozorujeme v tejto fáse, rovnicu stredobodu musíme o tú nerovnosť väčšou najsť. V druhom páde: keď je veľká os krížom čez čiaru, spojujúcu zem so slncom, a ellipsa je vydutá, perigeum bližšie padne k zemi a mesiac sa tam rýchlejšie pohybuje, vtedy padne daktorá zo štvrtí, prvá alebo posledná do perigeuma. Poneváč ale v perigeume pravý a stredný mesiac zaujímajú to isté miesto, keby sme aj mesiac v štvrtiach pozorovali, nemohli by sme žiadnej nerovnosti pozorovať. V najbližšom splne alebo novu musíme rovnicu stredobodu o tú nerovnosť menšou najsť.

Z tej príčiny, že sa ellipsa dráhy mesiaca vytiahne (evehere), alebo stiahne a vyduje, pomenovali v modernej astronomii *(Ismail Boulliaud* 1605—1694) nerovnosť túto evekciou. Táto obnáša v najväčšej hodnote 1°16' a následkom jej je pravý mesiac o toľko pred alebo za stredným mesiacom, dľa toho, či výraz $2\varphi - v$, kde φ označuje oblukovú vzdialenosť mesiaca od slnka, alebo takzvanú *elongaciu* mesiaca a v vzdialenosť mesiaca od perigea, je 90° alebo 270°. Nerovnosť tá je 0, keď hore udaný výraz je tiež 0, alebo 180.° Ináče hodnota nerovnosti tej závisí od *sinusa*, udaného výrazu $2\varphi - v$, pri čom pre tých, čo menej sa zaoberajú s matematikou, poznamenávam, že keď okolo čiary AB nakreslíme z jej stredobodu C kruh, z tohoto stredobodu ku daktorému bodu D obvodu kruhu ťaháme čiaru, ktorá tvorí s polmerom AC uhol $ACD = \alpha$ a z D spustíme kolmú čiaru DE na AC, tak je pomer čiary DE ku AC sinus uhla α, čo takto píšeme:

$$\frac{DE}{AC} = \sin \alpha.$$

Keď je polmer toho kruhu, $AC = 1$, tak je už dĺžka čiary $DE = \sin \alpha$. [Polmer kruhu kladie sa obyčajne = 1.000.000.]

Pri tomto poznamenávam, že aj rovnica stredobodu, ktorá v modernej astronomii obnáša v najväčšej svojej hodnote 6°17', tiež je v pomere ku sinusu vzdialenosti mesiaca od perigeuma, ktorú vzdialenosť sme práve písmenou v označili. Rovnicu stredobodu vo

všeobecnosti písať môžeme takto: $a \sin v$, a evekciu $b \sin (2\varrho - v)$, kde je $a = 6_0 17'$ a $b = 1^{0}16'$.

Sinusy pre všetky uhly sosbierané sú do zvláštnych tabúl a už pomocou týchto vypočítať môžeme tak rovnicu stredobodu, ako evekciu, na príklad pre ten prípad, že stredný mesiac je na 20° od perigea a na 45° od slnca, ale práve medzi novým mesiacom a prvou štvrťou. Pre tento prípad je:

$$v = 20^{0} \text{ a } \sin 20^{0} = 0{\cdot}342020,$$
$$2\varrho - v = 70^{0} \text{ a } \sin 70^{0} = 0{\cdot}939693,$$

a tak rovnica stredobodu $377' \times 0{\cdot}342020 = 129'$
a evekcia $76' \times 0{\cdot}939693 = 71'$

$200'$, pravý mesiac by bol tedy pre tento prípad o $200' = 3^{0}20'$ pred stredným mesiacom, alebo keby sme videli miesto stredného mesiaca, počítajúc od bodu jarnej rovnodennosti (stredná dĺžka) museli by sme ešte o $3^{0}20'$ ďalej ísť, aby sme prišli na miesto pravého mesiaca. Poneváč, ako spomenuto po Hipparchovi, prvom významnejšom astronomovi gréckom, nepozostalo nám žiadnej pamiatky až na jeden komentar Aratusa, vieme len od Ptolemaia, že *Hipparch* znal len rovnicu stredobodu, menovanú ním *prostaphaeresis* (πρόσθεσις = pripočítanie, ἀφαίρεσις = odčítanie), pritom všetkom tvrdí *Delambre* vo svojej Historie de l'astronomie ancienne, t. II p. 205, že Hipparch znal obe nerovnosti, prvú pre syzygie, druhú pre quadratury, lenže nemal času ich vypočítať, — to urobil Ptolemaios.

Ptolemaios, aby vysvetlil si tú novú ním objavenú nerovnosť, nemohol sa už uspokojiť ani s výstredným kruhom, ani s epicyklom — musel hľadať iný spôsob. Tento našiel v tom, že predpokladal, že mesiac pohybuje sa v epicykle okolo zeme, — týmto vysvetlená by bola rovnica stredobodu; — no stredobod základného kruhu nenachodí sa v stredobode zeme, ale von z toho stredobodu a nie je stály, ale pohybuje sa tiež okolo zeme. V tomto záležala teoria mesiaca u Ptolemaia, vložená do 4. a 5. knihy Almagestu, tohoto kodexu astronomie až po Koperníka. A *Koperník*, keď všetko učenie Ptolemaia podvrátil, prevzal teoriu mesiaca (de Rev. IV. cap. 8) úplne tak, ako bolo u starého Gréka, s tým rozdielom len, že upotrebil dva epicykle.

Rovnica stredobodu a evekcia nie sú ale jediné nerovnosti v pohybe mesiaca okolo zeme. Čím pilnejšie pozorovaný bol mesiac, tým zamotanejším videl sa byť jeho pohyb a jeho vysvetlenie vyžadovalo všelijakých geometrických pomôcok. Už keď mesiac pozorovali by sme stále v jeho oktantoch, to jest práve v prostredných časoch medzi jednotlivými štvrťami, na pr. medzi novým mesiacom a prvou štvrťou, medzi prvou štvrťou a splnom, atď., zbadať by sme museli, že mesiac je alebo pred, alebo za tým miestom, kde by mal byť aj pri braní ohľadu na rovnicu stredobodu a evekciu. Všeobecne má sa za to, že *Tycho Brahe* bol prvý, ktorý túto novú nerovnosť, keď aj nie objavil, ale aspoň pri vypočítaní miest me-

siaca upotrebil. Táto nová nerovnosť, ktorá pochodí odtiaľ, že sa mesiac z príčin pozdejšie vysvetlených v syzygiach pohybuje rýchlejšie, v quadraturach pomalšie a javí sa v tom, že je pravý mesiac medzi daktorou syzygiou a za ňou nasledujúcou quudraturou *pred*, medzi daktorou quadraturou a za ňou nasledujúcou syzygiou ale *za* stredným mesiacom, menuje sa *variaciou* a obnáša v najväčšej hodnote svojej 39′. Variacia mení sa v pomere sinusa dvojnásobného uhlu, alebo oblukovej vzdialenosti medzi slncom a mesiacom, ktorý uhol pomenovali sme písmenou φ, tak že výraz

$$39' \sin 2\,\varphi$$

udáva nám hodnotu pre každý prípad. Poneváč variacia v syzygiach a quadraturach zmizne úplne, jasné je, že možnosť jej objavenia daná je len vtedy, keď mesiac pozorujeme aj mimo spomenutých hlavných fás. *Hipparch* pozoroval síce r. 197 na sihoti Rhodus mesiac aj v oktantoch (μηνοειδεῖς = srp a ἀμφικύρτους = dvojobluk, biconvex) a *Ptolemaios* vypočítal, že rozdiel medzi stredným a pravým mesiacom v jednom páde 46′, v druhom ale 1° 26′ bol, poneváč ale on hovorí vždy len o prvej nerovnosti v syzygiach, o druhej v quadraturach, tak hovorí o tejto ako o tretej, kdežto keby bol pre spomenuté prípady do ohľadu bral rovnicu stredobodu a evekciu, bol by ľahko našiel aj variaciu. *Mohamed Ben Achmed Abul Wefa al Buzani*, arabský astronom v Bagdade koncom 10. stoletia zanechal nám jednu astronomiu, Almagest, jehož arabský manuskript nachodí sa aj v parížskej bibliotéke. V tomto diele, v 10. hlave, hovorí Abul Wefa o „tretej nerovnosti v pohybe mesiaca, zvanej *muhazet* (πρόσνευσις)“ a hovorí menovite, že keď mesiac pozoroval mimo syzygií a quadratur a potom vypočítal jeho miesto, našiel rozdiel na pol a štvrť stupňa (= 45′). *L. Am. Sédillot*, professor na College Saint Louis v Paríži, r. 1835 uverejnil tento manuskript a na jeho základe dôvodil, že Abul Wefa objavil už variaciu a Tycho Brahe ju prevzal. Nad týmto predmetom vyvinula sa svojho času živá debatta vo francúzskej akademii, ktorá pretiahla sa až do sedemdesiatych rokov, vzdor tomu ale otázka, či variaciu objavil Abul Wefa alebo Tycho Brahe, nie je ani teraz riešená. Protivníci prízvukovali, že Abul Wefa len prekladal Ptolemaiosa, že jemu prisúdené objavenie nie je nič iné, než „tretia“ — tedy mimo hlavných fás pozorovaná nerovnosť Ptolemaiova a že ním spomínané fásy *tathlith* a *tasdis* nie sú oktanty, ale vzdialenosť slnca od mesiaca na 60° a 120, ktoré preložiť možno slovami tretina a šestina (francúzsky *trine* a *sextile*). Za Abul Wefu hovorí tá okolnosť, že bol znamenitý astronom, že výrazy „tretina“, „šestina“ užívali aj po Abul Wefovi v astronomii pre oktanty, ktorý posledný výraz prvý Tycho Brahe uviedol do života, a že dielo Abdul známe bolo Tychonovi Brahemu. *Tycho Brahe* udáva variaciu v prídavku: „De mundi aetherei recentioribus Phaenomenis“ ku jeho dielu: Astronomiae instauratae Progymnasmata, Wanderburgii, 1598. Fol. a pohyb mesiaca vysvetľuje si pomocou dvoch epicyklov, z ktorých jeden pohybuje sa na obvode výstredného kruhu, jehož stredobod je ale nie stály, ale pohyblivý, druhý ale na obvode prvého. Roz-

diel medzi Tychonovou a Koperníkovou theoriou pohybu mesiaca je tedy tén, že u Koperníka stredobod výstredného kruhu bol pevný, stály, u Tychona sa ale pohybuje na obvode malého kruhu. Toto uviesť musel Tycho cieľom vysvetlenia variacie.

V spomenutom diele Tychonovom najdú sa už znaky ešte jednej nerovnosti pohybu mesiaca, o ktorej ale až *Kepler* r. 1625 v Epist. Kepl. et Berneggeri, pag. 72 sa jasnejšie vyslovuje, keď hovorí: „In Luna post omnem apparatum Tychonis et mesim transigi de ecclipsibus non posse puto nisi introducta insuper aequatione annua, sive in motu lunae sive in temporis aequationem uxitata.“ Je to takzvaná ročná nerovnosť (aequatio annua), ktorá pochodí odtiaľ, že keď je zem od slnca ďalej (v lete), mesiac sa rýchlejšie pohybuje, — keď bližšie (v zime), pomalšie a jej najväčšia hodnota obnáša 11'. Táto nerovnosť nezávisí tedy od vzájomnej vzdialenosti mesiaca od slnka, od elongácie mesiaca, ale od miesta zeme v jej dráhe. Na jar javí sa nerovnosť tá v tom, že mesiac zaostáva, v jaseň že predchodí miesto mesiaca stredného. Závisí tedy od anomalie zeme a je v pomere k sinusu tejto anomalie; keď poslednú menujeme písmenou v', tak platí pre ročnú rovnicu výraz

$$11' \sin v'.$$

Ročnú rovnicu Kepler ale len spomína, pri vypočítaní miest mesiaca použil ju *Horrocius* (alebo Horreckes Jeremias, pozoroval v Anglicku, osnoval theoriu mesiaca a umrel ako 22-ročný mladík roku 1641; diela jeho vyšly až r. 1678 v Londýne) a síce spôsobom tým, že keď chcel vypočítať pre niektorý čas miesto mesiaca, tak najsamprv opravil ten čas a až pre opravený čas počítal potom do ohľadu berúc rovnicu stredobodu, evekciu a variaciu miesto mesiaca.

Takto vyvinovala sa od starého veku počnúc naša známosť o pohybe mesiaca len pomaly, tak že ešte Plinius (Hist. nat. Lib. II. 9.) žaloval sa, že tak málo preštudovaný je pohyb najbližšieho nám telesa nebeského. Pohyb uzlov, pohyb apsidov dráhy mesiaca známe boly ešte pred Hipparchom, tento vysvetlil prvý rovnicu stredobodu, Ptolemaios objavil evekciu, Tycho Brahe alebo ešte pred ním Abul Wefa variaciu, Kepler rovnicu ročnú — to bol vývoj astronomie mesiaca behom 16 storočí. Pravda, všetko to zakladalo sa len na pozorovaní a pozorovanie do geometrických tvarov vniesť, to bola úloha teorie mesiaca pred Newtonom, povedal by som: bola to *geometrická* teoria mesiaca, kdežto s Newtonom započala sa *mechanická*. Pred Newtonom vedeli o mesiaci na základe pozorovania len to, že ako sa pohybuje a astronomi usilovali sa hľadať geometrický smysel toho pohybu. Newton udal nám príčinu, udal nám mechanický smysel toho pohybu.

O spisovnej reči slovenskej.

Napísal dr *S. Czambel.*

(Pokračovanie.)

Podobne zachoval som formy: *ukážka, vychovávateľ* oproti formám *ukázka, vychovavateľ*, ktoré navrhoval p. Smetana. I sám p. Smetana uznáva (Slov. Pohľ. 1897, 243—4), že Slováci neznajú „správneho" jeho tvaru „ukázka" so *z*. Pán Smetana odvodzuje „ukázku" z infinitívu *ukázať* práve takým činom vraj ako *páska, opasok, zápisky, zárezok, záväzok* z infinitívov: pásať, opásať, zapísať, zarezať, zaviazať. Ale je na omyle, lebo tieto slová sa nemôžu odvodiť z infinitívov, ale bezprostredne z podstatných mien: pás, opas, zápis, zárez, záväz atp. Ostatne ja sa uspokojím nateraz zistením toho, že Slováci bez výnimky vyslovujú: *ukážka*. Časom objasním, prečo. — Čo sa týka *vychovávateľa*, ja viem o zákone, „že pri tvorení podstatných mien pomocou prípony *-teľ* z frekventatív, dlhé *á* skracuje sa do *a*" a že tedy: vykonávať — vykonavateľ, vydávať — vydavateľ, podávať — podavateľ, vychovávať — vychovavateľ. Ale ja zároveň aj to viem, že je ten zákon — z češtiny vovlečený. Všetky štyri slová: vykonavateľ, vydavateľ, podavateľ, vychovavateľ sú majetkom literárneho jazyka, ale nie majetkom ľudovej reči. Takéto slová u mňa málo značia, keď ide o stanovenie hláskoslovných pravidiel pre slovenčinu. Prosím ct. čitateľov, ráčte vybadať príslušný zákon: v takých slovách ľudu slovenského, akých čeština nemá, v akých tedy literárné formy nevlívaly... Ráčte vybadať, či počuť: dor*a*bateľ, vyr*a*bateľ a či dor*á*bateľ, vyr*á*bateľ? Či počuť nahov*a*rateľ a či nahov*á*rateľ? Ostatne ja tu nechcem vyriecť svoje posledné slovo. Iba to chcem znova zistiť, že jest v slovenčine na stá zjavov čo do dĺženia a krátenia, ktoré sú nie dosiaľ objasnené, pri ktorých, z tých príčin, staviam sa na *vyčkávacie stanovisko*. Ja som nebol prijal do Pravopisného ukazovateľa takých slov, ako: *vydavateľ, podavateľ, vykonavateľ* atp. a nepojal som takéto a podobné ani do Abecedného ukazovateľa Rukoväti, ale nie preto som ich nepojal ta, že by boly ušly mojej pozornosti, lež preto, že je ich tvorenie hláskoslovne dosiaľ nie dosť objasnené. Slovo „vychov*á*vateľ" som ovšem vniesol do ukazovateľa, ale na tom základe, že by ho tak písal z príčin ľubozvučnosti aj vtedy, keď by sa vytvorilo hláskoslovné pravidlo v prospech krátených foriem, tedy v tomto prípade v prospech formy „vychov*a*vateľ".

Mimo pána Samuela S. Smetanu (v Slov. Pohľ. z 1897) ani sa nikto nezaoberal otázkou dĺženia. Ale mne ani p. Smetana nevyhovuje a preto jeho príslušné štúdium nepohlo mä k tomu, aby doplnil v tejto veci ten pravopisný stav, ktorý som našiel pred 10-imi rokmi. Pán Smetana napísal v Slov. Pohľadoch z 1897, na str. 246: „Pamätajme si teda, že zo slovies tvorené a osobu označujúce podstatné mená majú krátke *-ač;* vylučujú sa len jednoslabičné: žrať — žráč atď. — *a z dvojslabičných „oráč"*". Zdá sa, že si p. Smetana i toto pravidlo z takých hláskoslovných úkazov sostavil,

ktoré vonkoncom neboly slovenské. V strednej slovenčine počuť nielen: *oráč*, ale aj: hrabáč a z tohoto: hrabáčka, kopáč a z tohoto: kopáčka, vedľa rubač aj rubáč (máme v hore rubáčov!) atď. Čo stojí také pravidlo, ktoré nemá presvedčivej sily? U mňa jej nemá.

Do Pravopisného ukazovateľa a tak ani do Abecedného ukazovateľa Rukoväti nepojal som ani slovies pozerať, prezerať, vyzerať, dozerať, zazerať, obzerať, o ktorých Smetana toto píše v Slov. Pohľadoch z 1897. na str. 244/5:

„Dľa stredo-slovenčiny dáva sa prednosť zlomku nedokonaného slovesa *-zerať* (na pr. zazerať, vyzerať atď.) od slovesa *zreť*, ačpráve tento tvar napriek tomu, že je on vziaty zo stredného hovoru, nie je čisto slovenský, a na západe na Myjave, kde dvojhlásky ia, ie, iu dobre sú zachované, tento tvar nepočuť ináč len s *ie*, teda *-zierať* (na pr. za-zierať, obo-zierať atď.). V tomto prípade je dôslednosť bezvýnimečná, lebo nejde o tvar mrtvý. Sloveso zreť patrí do I. triedy pod vzorec 9., a nedokonané tvary týchto prijímajú len *ie*, čomu nasvedčujú všetky slovesá tohože vzorca tu do posledného udané: čreť = čierať, dreť = dierať, mreť = mierať, mleť = mielať, preť = pierať, streť = stierať, vreť = vierať, žreť = žierať a *zreť* = *zierať*. Teda tvary: vyzierať, prezierať atď. sú viac slovenské i správnejšie. Tu nemôže byť námietkou smerodajnosť stredného nárečia, lebo i v tomto jednotlivé výrazy môžu byť otrelé a oprávnenosť lepších jasno núka sa nám v iných nárečiach."

Že som nepojal do „Ukazovateľov" takých všeobecných slov, akými sú: pozerať, prezerať, vyzerať, dozerať, zazerať, obzerať, — to malo ovšem svoju dobrú príčinu. Pán Smetana má pravdu, vraviac, že by sa maly písať té slová s dvojhláskou za *e*, tedy takto: zazierať, obzierať, dozierať, vyzierať, prezierať, pozierať.

I môj náhľad je ten. Ale s druhej strany musel som mať na pamäti, že spisovná reč opiera sa o stredné nárečie a že v strednom nárečí ujaly sa formy s *e* m. *ie* (prezerať m. prezierať). Ponevač som sa úzkostlive chránil vyvolávať präcedenty, ktoré by boly mohly viesť ku zmutkom, — uznal som bol za prospešné odložiť riešenie vecí na tú dobu, keď sa dĺženie a krátenie do podrobna preskúma. Z tej príčiny také slovesá nedostaly sa do Pravopisného ukazovateľa a ztade do Abecedného ukazovateľa Rukoväti.

Súhlasím tedy s vecnou poznámkou Smetanovou, ale nie s jeho dôvodami. Jednou z najhlavnejších známok strednej slovenčiny sú *dvojhlásky*; pre užívanie dvojhlások nikdy a v žiadnom prípade nesmieme tedy chodiť pre poučenie — na Myjavu. To by bol nebezpečný präcedent.

A nie je toho ani treba ani v tomto prípade. Ani v tomto prípade neopúšťa jazykozpytca stredné nárečie, len mu treba náležite rozumeť. Stredné nárečie iste iba z príčin jasnosti užíva prezerať, dozerať (m. správnejšieho s dvojhláskou *ie*) na rozlišenie smyslu od slovies prez*ie*rať = túl érni, überreif werden, doz*ie*rať = megérni, reif werden. Na to jest príkladov: Sloveso *smieť* má v prí-

tomnom čase len stiahnuté formy (až na 3. os. množ. č.) *smiem*, *smieš*, *smie* atď., hoc všetky ostatné slovesá práve tak skloňované majú vedľa stiahnutých aj nestiahnuté formy (zniem — znieješ, rozumiem — rozumeješ atď.). Odkiaľ je to? Nestiahnuté formy prítomného čísla *smejem*, *smeješ*, *smeje* atď. vytratily sa preto, aby sa neplietly s formami slovesa *smiať*, ktoré v prítomnom čase tiež znejú takto: *smejem*, *smeješ*, *smeje* sa atď.

V našom prípade ide o to, či sa má opierať spisovná reč o strednú slovenčinu jako o *živý organismus* (k formám: preziera, obilie prezi*e*ra jasnosť vytvorila pre strednú slovenčinu formy: prezerať, prez*e*rá knihu) a či sa opierať o vytvorené umele pravidlá bez ohľadu, čo na to povie živá reč stredoslovenská?

Tu ide o *princip*, o velmi dôležitý princip. Ja som tú vec svojho času dobre prežuval a radšej som bol vynechal z Pravopisného ukazovateľa niekoľko slov než by bol stvoril präcedent, ktorý by sa mohol stať nebezpečným. Až budú hláskoslovné zákony strednej slovenčiny do podrobna známe: vtedy bude na čase rozhodnúť i v tej veci.

Pán A. P. Záturecký nechce pochopiť, že prečo sa píše *svätyňa* s *-yňa* a nie s *ina* a uvádza slová: dut*ina*, liat*ina*, siat*ina*. Vec sa tak má, že je *svätyňa* tvorené príponou *-yňa* (tak ako: bohyňa, Nemkyňa, kňahyňa atď.), kdežto tamté slová sú tvorené inou príponou, príponou *-ina*. Po rusky: sviat*ina* = Kirchweihe: sviatyňa = Heiligthum, Heiliges. Po poľsky: świętyňa alebo świątyňa = Heiligthum, Tempel. Spomenuté jazyky rozoznávajú „y" od „i" i čo do obmäkčovania sú zachovalé; ich svedoctvo tedy viac váži než niekoľko českých slovníkov, ktoré popri *svatyně* udávajú aj *svatina*.

Pán A. P. Záturecký aj na tom sa pozastavuje, že píšeme *vziať* (so spoluhláskou *ia*), kdežto v slovesách: zjaviť, zjaloveť atď. vypisujeme spoluhlásku *j*. Mali by sme vraj písať *vzjať* a odvoláva sa tu na Hattalovskú „Krátku mluvnicu".

Ja som sa bol v „Pravopise" vyslovil, že pre nás nemá byť smerodajným to, čo srovnávací filologi indoeuropskí s času na čas vyšetria. Nech výsledky vedy zostanú pre vedu. Faktum je, že *j* v slovese *vziať* už v starej cirkevnej slovančine slialo sa bolo s nasledujúcim živlom v jeden zvuk a síce v nosovku ę. Už v starej cirkevnej slovančine znelo to sloveso: *vzęti*, a tomuto *i etymologicky celkom na vlas zodpovedá slovenské vziať*. Etymologisovanie „Krátkej mluvnice" nenie tu oprávnené už aj preto, lebo je tu *ia* skutočne striednicou za starú nosovku *ę* a nie složkou z *j* a *a*, jako v prípadoch: zjaviť, zjaloveť atp.

V rukopise, ktorý mám ešte u seba, vyslovuje sa p. Záturecký aj proti takýmto: *nie*kdy, *nie*kde, *nie*kto, odvolávajúc sa na jedného zo zvečnelých svojich priateľov, ale sa už nerozpamätá, čím priateľ odôvodňoval formy *ne*kdy, *ne*kde, *ne*kto naproti formám plnším: *nie*kdy, *nie*kde, *nie*kto. Boly časy, kde spisovný jazyk slovenský, bez pochyby pod vlivom českým, prednosť dával formám užším s *ne-*. Hattala vždy týmto posledným, čo sa rozumie u neho, vonkoncom počešteného. Ale príbuzné jazyky majú tu také hlásky,

ktoré zodpovedajú u nás dvojhláske *ie*. Tak v starej slovančine cirkevnej: někto, ot někądě, a Miklosich vo svojom Etym. Wörterbuchu poznamenáva: „in Verbindung mit dem pronomen *kŭ; ně* ist wahrscheinlich *nevě*: nescit.“ Jestliže je toto pravda, tak zo stiahnutého *nevě* bude vždy len dvojhláskové *nie-*. Ostatne po rusky: *ně*kto, *ně*kotoryj; po poľsky: *nie*gdo, *nie*który. Tedy tiež také formy, ktorým u nás zodpovedá spoluhláskové *nie-*. Toľko o forme tých slov. O nich samých mám svoje zvláštné zkúsenosti. Cestujúc po strednych stoliciach slovenských zbadal som, že ľud nikde tu nepozná zámen s *nie-*, ale užíva z pravidla buď zámená s *vola-* buď s *da-*. To jest v niektorých stoliciach u ľudu počuješ len: *volakto*, *volakde* atp. (zväčša s obmäkčeným *l*) a inde zas: *dakto, dakde* atp. Ale nikde, v strede slovenskom, nepočuješ: *niekto*, *niekde* atp.

Táto okolnosť na každý prípad dobre sa bude museť uvážiť pri zreformovaní spisovného jazyka.

Konečne p. Zátureckému nepáči sa ani *veľa*ctený, a žiadal by si: *vele*ctený. O tom niet pochyby, že je prvá forma nová, ale neviem dosiaľ, s akého stanoviska na ňu hľadeť. Preto som ju a jej obdobu vynechal ešte i z Ukazovateľa Rukoväti. „*Veľa*ctený“ je na prvý pohľad „viel“-geehrt, a *vele*ctený: sehr geehrt; berúc *vele* za príslovku od starého prídavného mena *velí* = veľký. Ale je treba stanoviť, v akom pomere je príslovka *veľa* k východnej príslovke *velo* a či nevznikla pod vlivom nem. *viel?* Vo *veľa* ťažko je videť výlučne formu z obľuby hrubých hlások, lebo z príslovky *vele* mali by sme mať *velo* v takomto prípade.

Ako mnoho *iných*, nech tedy ostanú aj formy *veľa*ctený — *vele*ctený formami takými, o ktorých je treba ešte rozmýšľať.

Pri *ohýbaní slov*, ako som to už na počiatku tejto rozpravy označil, dopustil som sa veľa odchýlok od doterajších grammatík. Išlo mi o to, čo má byť cieľom Rukoväti? Naučiť Slováka písať po slovensky, alebo uviesť Slováka do mluvnice jazyka českého? Ja som to prvé položil za svoj cieľ. A tak sa stalo, že som náuku o slovesách cele na nové základy položil. Hattala učil časovať pomocou osemnástich vzorov, Mráz pomocou dvadsaťjedon vzorov; ja som snížil počet vzorov ohýbacích na *dvanásť*. Samo sebou sa rozumie, že takýmto zjednodušením slovenského časovania cele som sa odchýlil od základov, na ktorých stály doterajšie mluvnice slovenské. Je možno, že mi to neodpustí kritika, zvlášte česká, ktorá našim potrebám nechce rozumeť a ktorá naše veci rada pochopuje s hľadiska českého. Nech sa mi dostane výprasku podľa zásluhy. Moja vôľa a snaha bola dobrá; to mä uspokojuje.

Ale po poriadku.

Pri skloňovaní podstatných mien mužského rodu podal som len 3 vzory: „kráľ“, „dvor“ a „sluha“. Podľa „kráľ“ kážem skloňovať všetky *životné* spoluhláskou zakončené (tedy i chla*p* i mu*ž!*), podľa „dvor“ všetky *neživotné* spoluhláskou zakončené (tedy i dvo*r* i me*č*). Príslušné odchýlky sú v poznámkach jasne vyložené. Pri jedn. gen. neživotných kladiem pre vzor príponu *-a* jako staršiu, a príponu *-u* do závorky jako novšiu. Známo mi je, že *dvor* na juhu strědno-

slovenskom skloňuje sa v gen. jednot. takto: dvor-*u*, ale ja som sa pridržoval väčšiny Stredoslovákov, ktorí povedia v gen. dvor-*a*. Aj Štúr ho tak skloňoval „Nauka“ 136).

A. Pietor si žiada, aby sa pravidlom určilo, čo je dobre v jedn. genitíve, či Karola či Karla, či Petera či Petra. Spomína Jar. Vlčeka (a či Vlčka?), ktorý sa ujíma „neslovenských“ foriem: Karla; on sám (Pietor) je za „Karola“. Ja som v tej veci zistil, že na to niet *zákonov*, kedy sa pohyblivá samohláska vysúva, a preto kážem držať sa živého jazyka. Kde živý jazyk dla jednotlivých podrečí strednoslovenských dopúšťa formy dvojaké, totiž i s podržaním pohyblivej samohlásky i bez nej, tam sú dovolené obidve formy, pokiaľ časom daktoré strednoslovenské podrečie, svojou väčšou vážnosťou nad ostatnými podrečiami, vrch nenadobudne. To jest, smieš písať: Karola i Karla, Petera i Petra, Pavola i Pavla atď. Čo sa týče priezvísk, té treba skloňovať tak, ako ich skloňuje rodina, tedy „Bieleka“, jestli to meno rodina tak skloňuje, a „Bielka“, jestli to meno rodina takto skloňuje. Bude ovšem treba, aby sa takéto priezviská, aspoň mená literátorov, pozdejšie do pravopisných slovníkov povnášali. I toto je žiadosť A. Pietra, a bude sa jej museť vyhoveť. Ja som jej teraz za dosť neurobil z príčin — osobnotaktických.

Veľmi praktickú otázku mi bol položil p. Pietor aj ohľadne toho, či je nie na čase určiť, či skloňovať priezviská: Samuela Šípk*u* (volá sa Šípk*a*) a či ich nechať nesklonené: od Samuela Šípka. Pietor vyzdvihol, že položiac meno „Šípka“ do gen.: „Šípku“, nevie, či je z neho nominatív *Šípek* a či *Šípko?* A v tom má cele pravdu. Ale keby sme to meno nechali nesklonené: „od Samuela *Šípka*“, tiež by bol hotový zmutok. Lebo by každý Slovák cítil v tej vete *genitív* a domýšľal by sa, že je to *Šípka* buď *Šípek* buď *Šípko*. Či nie? Ja som sa v Rukoväti tejto veci nedotkol. Je vôbec nie možno na každú subtilnosť pravidlá kovať, a nie je to ani treba. Bedlivý pisateľ sa vždy stará o to, aby nielen správne písal, ale aj srozumiteľne a bez dvojsmyslu. A má k tomu sto spôsobov. V tomto prípade najprvší a najhlavnejší je ten, aby priezvisko po prvý raz v osnove tak viazal, aby jeho nominatívová forma nad všetku pochybnosť vynikala. Potom ho už môže skloňovať smelo.

Môj náhľad je ten, že sa priezvisko slovenské vždy má skloňovať. Spisovateľ je povinný postarať sa o to, aby zo skloňovania nebola dvojsmyselnosť.

Pri *skloňovaní ženských mien* som — dľa svojej mienky — zdokonalil tvorenie plur. genitívu. Pri slovách na samohlásku vychodiacich poznal Hattala vsuvky *e, ie, o, á* (mluv. Pešť 1864, str. 80), Mráz vsuvky *ie, o, e*. Štúdiumom dávnejšie vykonaným a svojho času aj uverejneným som poznal, že sú tu vlastne *tri vsuvky* a síce *a, o, e*, následkom dĺženia koncovej slabiky ich predĺženou podobou: *á, ô, ie*. Zároveň som určil, kedy sa ktoré vsúvajú. —

Boľavou stránkou slovenského skloňovania sú ženské mená na spoluhlásku zakončené. Rozoznávame dva vzory: *dlaň* a *kosť*. Pravidlá o tom, že ktoré patria pod *dlaň* a ktoré pod *kosť* sú však tak složité, že človeka až zimomriavky prechodia, keď ich číta.

Dejiny tohoto skloňovania a pravidlá o ňom vidz v Slov. Pohl. z r. 1890 na strane 301—307. Ja som aj potom veľa rozmyšľoval o skloňovaní týchto slov, menovite o jeho zjednodušení. Už pre Rukoväť chcel som sostaviť také zjednodušené pravidlá, ale bohužiaľ nepodarilo sa mi to pre nedostatok známosti o živom jazyku. A preto, nakoľko bolo možno, zjednodušil som pravidlá doterajších mluvníc. Tým som ovšem málo prospel zjednodušeniu. Už Štúr poznal, že podstatné mená ženského rodu, vychodiace na spoluhlásku, v nominatíve množnom „končia sa na *i* (srsť — srsti!), tie ale, ktoré v genitíve jednotnom majú *e* (dlaň, g. -e) alebo samô alebo aj s *-i*, majú v nominatíve množ. vždy *-e*.“ Ja som sa pokúsil využiť toto poznanie iným smerom. Ja som sa pokúsil sostaviť pravidlo také, kde by bol množný nominatív určovadlom toho, či slovo patrí pod *dlaň* alebo pod *kosť*. Chcel som vyriecť: Slová, ktoré majú v množ. nom. *-e*, tedy dlane, piesne, jablone, zbroje, obyčaje, krádeže, obce atď. — patria pod *dlaň*; naproti tomu slová, ktoré majú v množ. nom. *-i*: noci, kosti, trsti, medi, husi, reťazi atď. — patria pod *kosť*. Poneváč množ. nominatívy týchto slov dosť určite rozoznávajú všetky podrečia (kdežto ich jedn. genitívy sú hotovým chaosom), bolo by také pravidlo opravdovým požehnaním. Ale som svoj úmysel odložiť musel na neskoršiu dobu, keď lepšie budem znať živý jazyk.

V množnom dat. a lok. slov pod *dlaň* a *kosť* patriacich položil som dlhú príponu *-iam*, *-iach*, tedy dlan*iam*, v kost*iach*. Doterajšia krátka prípona („dlaňam“, „kosťach“) páchne češtinou a narušuje dôslednosť.

Najdú sa síce páni, ktorí by radi i takto písať: ovc*am*, ovc*ach*, Mošovc*am*, Mošovc*ach* atp. a odvolávajú sa na skutočnú stredno-slovenskú výslovnosť... Nám treba zistiť, či sú prípony *-ám*, *-ách* dlhé alebo nie. Dôkladné preštudovanie slovenčiny, zvlášte pôvodnej staršej, možno, poučí nás o tom, že boly té naše prípony krátke. My tu však ohľad máme na to, že *spisovná reč* v tejto veci stojí dosiaľ na stanovisku historickosti a táto nám predstavuje té prípony podobami dlhými *-ám*, *ách*. Z toho nasleduje, že ony dlhými ostávajú pre spisovnú reč aj vtedy, keď by ich v niektorých podrečiach v istých prípadoch krátko vyslovovali. Ostatne v uvedených prípadoch (ovc*am*, v Mošovc*ach*), možno, javia sa prípony len preto krátkymi, lebo predchodiace slabiky *ov*- a Moš*ov* vyslovujú sa dvojhláskou: *-oŭ-*, Mošoŭ a sú tedy jako by dlhé. (*Oŭ*cam, Moš*oŭ*cam!)

A. Pietor myslí, že „pre hromadné pochopy má byť: siaťa, kvieťa, skáľa, tŕňa a nie siatie, kvietie, skálie, trnie.“

Formy: tŕňa, skáľa, lísťa, drievä, siaťa, čučorieďa a podobné povstaly z nárečových: trnia, skalia, listia, drevia atď. za pôvodné: trnie, skalie, lístie, drevie atď. tým, že sa prvá slabika pod účinkom prízvuku predĺžila, následkom čoho prípona *ia* (*ie*) ztratila dĺžku.

Pokiaľ píšeme: obil*ie*, koren*ie* atp. a nie: obil*ia*, koren*ia* atp., dotiaľ nemôžeme uzákoniť takých zvrhlých foriem, akými sú tŕňa, skáľa atp. Ale žiadon rozumný človek proti tomu nič nepovie, aby

sa užívaly v prostonárodných spisoch. Z tejto príčiny podal som aj skloňovanie týchto ich zvrhlých foriem.

Pri skloňovaní cudzích slov v Čechách napadne, že my Slováci skloňujeme: Jupiter — Jupiterovi, Alcibiades — Alcibiadesovi, dráma — dráme, flegma — flegme atp. a nie „učeným" spôsobom: Jupiter — Jovišovi alebo Jovovi, Alcibiades — Alcibiadovi, dráma — dramatu, flegma — flegmatu atp.

My len po slovensky skloňujeme... Aspoň ja to za najlepšie uznám pre slovenské pomery. A pochybujem, že by sa našlo medzi Slovákmi veľa takých, ktorí by chceli aj v tomto kráčať za českými grammatikármi. Kristus, g. Krista sa ovšem pevne ujalo z češtiny.

O skloňovaní privlastňovacích mien prídavných, ako *otcov, -o, -a, matkin, -o, -a,* takto píše v rukopise, ktorý mám pred sebou, pán A. P. Záturecký:

„Výslova rodiska je mnohým smerodajnou, že v skloňovaní prisvojovacích na *ov, ova, ovo* a *in, ina, ino* jedni píšu krátke *i, y,* druhí dlhé *í, ý*: otcovym a otcovým požehnaním; otcovi a otcoví priatelia; matkini a matkiní rodičia; matkinymi a matkinými slovami atď. Avšak rodisko ako nikde, tak ani tu nemôže byť smerodajným. Ohliadol som sa po auktoritách a našiel som nejednotu. Mráz dĺži, ale Hattala (§ 61.) a „Krátka mluvnica" (§ 19.) kráti. Ja som za toto posledné."

„Ja som za toto posledné"!

Takým činom by sme nikdy na tú pravu cestu neuhádli, keby sme vo veciach pravopisu a mluvnice držali sa spôsobov konštitucionálneho života.

„Ja som za to alebo za tamto," tak smieme hovoriť len vtedy, keď sme otázku od základu osvietili a pri tom tej pravdy sa domohli, že je to v *podstate veci* jedno, či sa rozhodneme takto alebo tamtak. Z nejakej formálnej príčiny kloníme sa k jednej alebo druhej možnosti a vtedy smieme hovoriť: „Ja som za to alebo za tamto"!

Inokedy nemáme takto hovoriť. Máme povinnosť predovšetkým objasniť vec, vyhľadať dôvody pre jednu a druhú alebo tretiu mienku, zistiť pravdu a túto vysloviť — bez ohľadu na doterajšie mienky ostatných spisovateľov.

Toto je jediné oprávnené stanovisko pre činiteľov, ktorí si osobujú slovo pri rozhodovaní o spisovnej reči slovenskej. Zopakúvam, že tu nestačí applikovať obyčaje konštitucionálneho života a nesvedčí púhym hlasom, bez odôvodnenia upravovať chceť rozvoj spisovnej reči slovenskej.

„Ja som za toto posledné!"

A keď ja poviem: „Ja som za to prednejšie!"

A keď tretí, zamiešajúc sa do veci, povie: „Ja som za sprostredkúvací návrh, nech sa píše otcov*ý*m, matkin*ý*m synom, ale otcov*y*mi, matkin*y*mi synmi!"

A potom pustiť vec pod hlasovanie?

Veriť auktoritám je pekne a potrebno, ale veriť auktoritám

ňesmú tí, ktorí si osobujú právo vlívať na rozvoj spisovnej reči slovenskej. Títo sú povinní *objasniť vec a odôvodniť svoj úsudok.*

Čo sa týka skloňovania privlastňovacích mien prídavných na *-ov, -ovo, -ova* (*-in, -ino, -ina*), tu nám treba vedeť této veci. Pôvodne skloňovaly sa jako mená, t. j.:

nom.	otcov	dvor
akk.	otcov-a	dvor
gen.	otcov-a	dvor-a
dat.	otcov-u	dvor-u
lok.	otcov-e	dvor-e atp.

V češtine sú dosiaľ této pády pôvodného skloňovania zachované, kdežto sing. instr. prešiel už aj tam pod miešané skloňovanie, pod „pekný". Naproti tomu u nás, *v slovenčine, pominúc nom. a akk., v celom jednotnom čísle ztratila sa pôvodná menová deklinácia a deklinujeme podľa miešanej deklinácie, to jest podľa „pekný".*

Tedy:

nom., akk.	otcov	pekný	dvor
gen.	otcov*ého*	pekn*ého*	dvora
dat.	otcov*ému*	pekn*ému*	dvoru
lok.	otcov-*om*	pekn*om*	dvore
inštr.	otcov*ým*	pekn*ým*	dvorom.

V množnom čísle:

nom., akk.	otcov*é*	pekn*é*	dvory
gen.	otcov*ých*	pekn*ých*	dvorov
dat.	otcov*ým*	pekn*ým*	dvorom
lok.	otcov*ých*	pekn*ých*	dvoroch
inštr.	otcov*ými*	pekn*ými*	dvory.

Takto sa deklinuje na *Západe.*

V strede slovenskom v nom. a akk. zachovaly sa dosiaľ prípony menovej deklinácie, čo videť jasno pri slovách ženského a stredného rodu.

V jedn. čísle:

nom.	otcov*a*	matk*a*,	otcov*o*	slov*o*
akk.	otcov*u*	matk*u*,	otcov*o*	slovo

Aj v množ. čísle zachovaly sa prípony starej deklinácie a síce pre mužské životné v nom., a pre muž. neživotné i ženské a stredné spolu v nom. a akk.

nom.	otcov*i*	chlap-*i*,		
	otcov*e*	dvory,	hodinky,	deti;
akk.	otcove	dvory,	hodinky,	deti.

Okrem toho v strednej slovenčine v jedn. gen. a dat. pri mužských a stredných vytvorily sa pády dľa náš-*ho*, nášm*u* takto: otcov*ho*, otcov*mu*. Vec tá sa dá vysvetliť stiahnutím:

našeho — nášho
našemu — nášmu
mojeho — môjho

mojemu — môjmu
(otcoveho — otcovho
otcovemu — otcovmu).

Uvážiac této odchýlky, menovite zachované zo starej menovej deklinácie nominatívy a akkusatívy, vyznačujúce sa krátkosťou, podobne jednotný genitív a datív podľa nášho, nášmu, predstavuje sa nám pri prisvojovacích menách prídavných nasledujúci obraz skloňovania v strednej slovenčine:

Jednotné číslo:

	Mužský rod:	stredný rod:	ženský rod:
N. V.	otcov	otcov-o	otcov-a
A.	otcov-ho (živ.) otcov (neživ.)	otcov-o	otcov-u
G.	otcov-ho	otcov-ho	otcov-ej
D.	otcov-mu	otcóv-mu	otcov-ej
L.	otcov-om	otcov-om	otcov-ej
I.	otcov-ým	otcov-ým	otcov-ou.

Množné číslo:

N. V.	otcov-i (živ.) otcov-e (neživ.)	otcov-e	otcov-e
A.	otcov-ých (živ.) otcov-e (neživ.)	otcov-e	otcov-e
G.	otcov-ých	otcov-ých	otcov-ých
D.	otcov-ým	otcov-ým	otcov-ým
L.	otcových	otcov-ých	otcov-ých
I.	otcov-ými	otcov-ými	otcov-ými.

Všetci doterajší grammatikári prijali v zásade deklináciu strednej slovenčiny spolu s jej zbytkami starobylostí a s jej zabŕdaniami do deklinácie zámena „náš" a z toho nasleduje:

1) že je nesprávno dĺžiť nominatívy a akkusatívy, lebo sú ony pozostatkami starej menovej deklinácie v strednej slovenčine. Tedy: otcov*e* deti, otcov*i* synovia, otcov*u* sestru, chlapcov*o* jablko atp.;

2) že jedn. genitívy a datívy na *-ého*, *-ému* m. *-ho*, *mu* (tedy otcov*ého* syna, otcov*ému* synovi, m. otcov*ho* syna, otcov*mu* synovi) protivia sa strednej slovenčine;

3) že sú ostatné pády totožné s pádmi miešanej deklinácie, tedy s pádmi pod „pekný". Z toho nasleduje, že je jedn. inštr. dlho zakončený (s otcov*ým* pekn*ým* synom!) a podobne, že sú *dlhými príponami* tvorené této množ. pády:

gen. otcov*ých* pekn*ých* synov
dat. otcov*ým* pekn*ým* synom
lok. otcov*ých* pekn*ých* synoch
inštr. otcov*ými* pekn*ými* syny.

Akže tedy p. Záturecký deklinuje: pekným, peknými, pekných atp., musí deklinovať aj: otcov*ým*, otcov*ými*, otcov*ých*, lebo tu máme *jedny a té isté prípony*.

Podotýkam, že sa ja vôbec neoduševňujem za uvedenú složitú deklináciu slovenskú, ja som chcel iba objasniť vec a poukázať na to, že tu, pri terajších zásadách spisovnej reči, nemôže byť ani na okamich pochybnosti o tom, ako písať pády otcov*ých*, otcov*ým*, otcov*ými*. To sú té isté pády čo pekn*ých*, pekn*ým*, pekn*ými*.

Pre lepšiu jasnosť pripomínam, že už i v strednej slovenčine počínajú prichodiť v zapomenutie starobylé prípony menové. Tak v množ. nominatíve životných vedľa otcov*i* synovia počuť už napospol otcov*í* synovia podľa miešanej deklinácie, podľa „pekný". Že som ja predsa podržal starú príponu, k tomu ma pohlo to, že som nechcel deklinovať *v jednom a tom istom páde príponami dvoch rozdielnych deklinácií*. Pri neživotných totiž, ako aj pri ženských a stredných zachováva sa ešte výlučne prípona menovej deklinácie, vraví sa ešte výlučne otcov*e* deti, nie otcov*é* deti.

Pri *skloňovaní ukazovacieho zámena ten, to, tá* napadne čitateľovi novota, že som postavil vedľa formy *tie* aj formu *té*, a že som vypustil formu *ty*.

Na Západe sa vraví: videl som *ty* ženy, *ty* stromy, *ty* deti. Táto forma je pozostatkom z pronominálnej deklinácie. Formu *tie* stromy, *tie* ženy, *tie* deti počuť v strednej slovenčine okrem Turca; a formu *té* v Turci. Ukazovacie zámeno *ten, to, tá* v celom množnom čísle skloňuje sa dľa prídavného „pekný", tedy:

N. t*í* pekn*í* páni
(t*é* pekn*é* stromy)
A. t*ých* pekn*ých* pánov
(t*é* pekn*é* stromy)
G. t*ých* pekn*ých* pánov
D. t*ým* pekn*ým* pánom
L. (o) t*ých* pekn*ých* pánoch
I. (s) t*ými* pekn*ými* pány.

Tak iste aj v rode strednom a ženskom. Vidzme ženský rod:

N. t*é* pekn*é* ženy
A. t*é* pekn*é* ženy
G. t*ých* pekn*ých* žien
D. t*ým* pekn*ým* ženám
L. t*ých* pekn*ých* ženách
I. t*ými* pekn*ými* ženami.

V strede slovenskom miestami skloňuje sa takto v množnom nominatíve a akkusatíve: videl som pekn*ie* (*-ye*), dobr*ie*, hodn*ie* jablká; boly tam star*ie*, derav*ie* čižmy atp. Následkom toho v štúrovčine postavila sa analogická forma aj pre mn. nom. a akk. neživotného mužského, a životné i neživotné stredného a ženského rodu ukazovacej prípony *ten, to, tá*, to jest Štúr skloňoval takto: t*ie* pekn*ie*, dobr*ie* ženy atď.

Poneváč v novej dobe jedni grammatici v týchto prípadoch zastali si na stanovisko strednej slovenčine protivné (Hattala, Mráz), kážuc písať *ty* stromy, *ty* kozy, *ty* deti atp., a iní neukazovali dosť rozhodnosti v prospech nastúpivšej reformy z päťdesiatych rokov, dopúšťajúc popri: *té* stromy, *té* ženy, *té* deti aj formy: *ty* stromy,

ty ženy, *ty* deti (Mluvnica prešporskej konferencie jazykovej, z r. 1852; Viktorinova mluvnica), — spisovatelia slovenskí podržali štúrovskú formu *tie* (podľa „dobrie“ ženy) až do dneška. Forma „*té*“, *ktorá je jedine ústrojná, zo zákonov spisovnej reči plynúca a na ich základe oprávnená*, stojí v „Rukoväti“ na prvom mieste spomenutá, aby pritiahla na seba pozornosť spisovateľov. Je čas, aby sa jej spisovatelia ujali a vydobudli jej miesto, ktoré jej bez sporu náleží. — Podotýka sa, že ukaz. zámeno ženského rodu i v celom jednotnom čísle skloňuje sa podľa „pekný“ (tá, tej atď.) a že len množ. n. a akk. „tie“ kazí tu *súlad a dôslednosť*.

Maličkú odchýlku dovolil som si aj pri číslovke *jedon*.

Číslovka *jedon* — *jedno* — *jedna* za stara skloňovala sa jako zámeno *ten*, *to*, *tá*, a toto malo svoje *pôvodné* zámenové skloňovanie, z ktorého nám však iba nepatrné zbytky zbudly. Teraz skloňuje sa v podstate svojich pádov dľa miešanej deklinácie a síce dľa vzoru „pekný“. Medzi tými nepatrnými zbytkami pôvodnej zámenovej deklinácie sú jednotný genitív a datív mužského a stredného rodu a i ten — vo dvoch formách: *teho* — *temu* a *toho* — *tomu*. Na Západe a na Východe žijú prvé formy a tam zachovaly sa podľa nich tvorené aj zámenové formy číslovky a sice: *jedneho* — *jednemu*. Naproti tomu v striedku slovenskom hovorí sa: *toho* — *tomu*, ale číslovka *jedon* skloňuje sa tu už podľa „pekný“ (v hornom Liptove v Hybiach jednyeho, jednyemu; v Pohroní jednýho, jednýmu) až na Turec a dolný Liptov, kde sa vraví *jedneho* — *jednemu*.

Foriem *jednoho* — *jednomu*, náležitých ku prijatým spisovne pronominálnym formám *toho* — *tomu* žiadon Slovák neužíva. Ony sú pozostatkami z českých mluvníc a v spisovnej reči slovenskej obiehajú len na základe historického práva... Ale na tom základe oprávnená je u nás — celá česká mluvnica.

Jestli sa opierame o svoj materinský jazyk a chceme ostať dôslední zásadám, na ktorých je zbudovaná naša spisovná reč,

1. nesmieme písať *jednoho* — *jednemu*, lebo takých foriem živý jazyk slovenský nepozná;

2. nesmieme písať *jedneho* — *jednemu*, lebo sú té formy utvorené podľa tých pronominálnych foriem (*teho* — *temu*) ktoré spisovná reč zavrhla.

Čo tedy zbýva? Prv než by vyslovil svoj úsudok, treba nám zistiť toto: I. Od pôvodného zámenového skloňovania odchýlili sme sa už v *samom zámene*, a síce tak základne, že na pr. už celé množné číslo ženského rodu skloňujeme dľa miešanej deklinácie (dľa „pekný“), z toho nasleduje, že zachovaním foriem *jednoho* — *jednomu* nezachránime už pôvodné skloňovanie, ktoré je *na vymretí*. II. Pri skloňovaní číslovky *jedon* beztak sme sa už aj v iných pádoch právoplatne odchýlili od skloňovania zámena *ten*, *to*, *tá*, lebo píšeme: *tá* jedn*a* žena, *tú* jedn*u* ženu atď. m.: *tá* jedn*á* žena, *tú* jedn*ú* ženu; keď tedy zatratíme mrtvé pre nás formy *jednoho* — *jednomu*, tým nenačneme trhať skloňovanie tejto číslovky od skloňovania zámena *ten* — *to* — *tá*, ale iba ďalej postúpime na ceste *ústrojného* uplatňovania živých foriem slovenských v spisovnom

jazyku. III. Číslovku *jedon* živá mluva nepristaviteľne zaháňa ku vzoru „pekný“, tak že na pr. zbudlá z pronominálneho skloňovania množ. nominatívu prípona *-y* v ženskom rode zjavne sa tratí v živej mluve v prospech prípony *-é* miešanej deklinácie, popri formách „jedn*y* ženy“ totiž vždy viac a viac prenikajú mn. nominatívy miešanej deklinácie: jedné (jednye) ženy, m. všetk*y* ženy: všetk*é* (všetk*ie*) ženy.

Tak sa veci majú. Tu niet tedy iného rozumného východu, jako uzákoniť živé formy *jedného* — *jednému* a uznať skloňovaciu neodvislosť tejto číslovky od skloňovania zámena *ten* — *to* — *tá*. Té časy u nás minuly, kde sa rovnako skloňovaly. Toľko na odôvodnenie toho kroku, že som v jedn. gen. a dat. novými formami doplnil skloňovanie číslovky *jedon* — *jedno* — *jedna*.

Táto reforma je tiež hodna toho, aby sa jej spisovatelia ujali, lebo vyviera *z reči ľudu slovenského.*

(Dokončenie budúcne.)

Sentimentálne verše.

Od *Jesenského.*

Svet dušou svojou ľúbený
sa v kráda ku mne v nočnom tichu,
keď žiaľ, do srdca zavrený,
vypúšťam voľno v dlhom vzdychu
a zaputnaný túhy svet
sťa vtáča, nikým nestíhané,
bez bázne môže poleteť
vo kraje diaľne, milované,
navrátiť zašlých časov slad,
pri nežnom svetle večernici
pohľadov plných citu rad,
smiech blaženstva na bľadom líci,
dotknutie zaľúbených rúk
i zamretého srdca trepot,
i vzplamenenia v tvári puk,
i rozvlnených reči šepot . .
Keď navracia sa spomínanie
a hlavu skrývam v pusté dlane,
a to, čo ľúbim, najdem v nich:
svoj vlastný žiaľ a túhy vzdych.

* * *

Už vkĺznul v salón mrku čas,
v ňom miznú Vaše líca biele,
tieň vlasov, pery zružovelé
i očú diamantový jas.

Na mäkkom kresle učupený
sa dívam v zatemnelý kút

a túžim, kedy Vaša hruď
sa zvlní v sladkom roztúžení,

zafarbí lica lásky krev,
jej ohňom blysnú oči Vaše,
jej citom hlas sa pozatrasie,
jej šťastia na tvár s letí smev?

Či niekedy vo chvíľu vrúcu
do ruky, čo vystieram k Vám,
Vy dáte svoju a s ňou plam
a celú dušu milujúcu?...

A ticho. Nikde odpoveď.
Či v nemých očiach bude bývať
naveky taj jej, večne skrývať
ju bude Váš zamĺkly ret?

Tu vráz sťa rozbolenej túhy
pokonný, zmierajúci ston
do tišky nočnej tichý tón
sa vinie z kúta, za ním druhý...

A žiaľom trasie nado mnou
sa pieseň tichá, nečakaná,
pri zvukoch smutného piána
tá Vaša duša letí s ňou

ku môjmu uchu, mojej perne
a večnú lásku šepce mi.
Sťa bral by Vás vo objemy
a hladil Vaše vlasy čierne.

* * *

Už padly staré ideále
v nezvučný minulosti taj.
Čo ešte chce tam na tej skale
s tou lyrou krásna Lorelaj?

Jej spev zanikol v kladív hluku.
Čez oči tečie tvári pot.
Zo strún vymotala si ruku,
pozerá v diaľny neba svod.

Vyhupol mesiac v nebo bľadý.
Kde rybár? Kde je jeho čln?
Jej oko jasné slzy cedí
do onemelých, tichých vĺn.

Niet rytiera, čo v oslepeni
by búšil vo žuly hruď.
Hľa, padá biedna v roztúžení
za slzou v more — zabudnúť.

Neodoženieš pasúcu sa laň,
nesplašíš vtáka nočné švitorenie:
ó, tiché, ako vzduchu tichý van,
sŕdc zaľúbených drahé okamženie,
keď v milých očiach tratí človek zrak,
keď dušu duša milovaná bere,
keď zmizne svet sťa búrky diaľny mrak,
keď život sám na jednej visí pere
a značí smrť od nej sa odtrhnúť,
niesť v denný život rozcítenú hruď:
sŕdc zaľúbených drahé okamženie,
rtov ľúbiacich sa drahé poľúbenie!

Slovanský sjazd v Prahe roku 1848.

Slovanský sjezd v Praze roku 1848. Napsal dr. Zdeněk V. Tobolka. V Praze. Nakladatelství F. Šimáčka. 1901.

Vo februári roku 1848 Francia po tretí raz dala Europe popud k revolučným pohybom. Revolúcia tam vzniknuvšia stala sa signálom novej doby v strednej Europe. Starý vládny systém, neprajný ani svobode, ani národnosti, rúcal sa, národy vystupovaly so svojimi programmy. Po Francii zachvátené bolo revolučnými vlnami Nemecko: Stuttgart, Frankfurt n. M., Mníchov, Berlín, Hamburg, Bamberg, Tübingy, Lipsko, Mohuč a i. boly plné prejavov nového života. Neobmedzenej svobody tlače, svobody náboženstva, svedomia i učenia, porotných súdov, zodpovednosti ministrov a štátnych úradníkov, odstránenia všetkých privilegií a p., jedným slovom svobody a rovnosti dovolávala sa väčšina každého národa. Hnutie z Francie vyšlé zachvátilo i rakúske zeme; vlny všeeuropejského prúdu nezastavily sa u rakúskych hraníc, šírily sa ďalej a vyburcovaly v Rakúsku i Slovanov. Rakúski Slovania v petíciach k panovníkovi formulovali svoje žiadosti, ktoré boly tie isté, čo žiadosti ostatných národov europejských. Ako ich súsedia, i Slovania túžili po tom, aby im bola daná úplná svoboda a uvedená rovnosť.

Čechoslovania žiadali, aby bol utužený a poistený svázok medzi zemami k Českej korune náležajúcimi, Čechami, Moravou a Sliezskom, „Illyri“ domáhali sa sjednotenia Dalmatského kráľovstva s Horvatsko-Slavonským kráľovstvom a privtelenia Vojenskej hranice, Poliaci v Berlíne chceli si vykonať povolenie k národnej reorganisácii Poznaňského veľkovojvodstva, Poliaci vo Ľvove postavili medzi svoje požiadavky, aby Haličské kráľovstvo bolo samostatné a cisár rakúsky aby sa volal poľským kráľom. (Str. 41.)

Spisovateľ knihy, ktorej titul sme tu uviedli, takto vykladá počiatok národného pohybu 1848 u západných a južných Slovanov.

Slovenským Národním Novinám 3. apríla 1848 písalo sa z Viedne: „Teraz je tá Viedeň ozaj len centrálnym mestom — Slovanov! Okrem vyslanstva horvatského došlo sem predvčerom po druhý raz vyslanstvo české, a včera vyslanstvo poľské z Haliče... Včerajší večer bude pre Slovanov napospol pamätným — bola to národná slávnosť, akej sa Slovania azda od tisíc rokov nedožili. Večer o hod. 8. sišli sa všetci vyslanci, a okrem týchto druhí viedeňskí Slovania, do dvorany ku Šperlovi. Bolo nás tu do 2000, vo dvoch priestranných dvoranách plno, tak že sa človek ani hnúť nemohol. A v tomto sbore, kde sa človek akoby v dákom kostole duchom i citom slovanským prejatý cítil, ozvalo sa prvé slobodné slovo za Slovanstvo. Reči sa držaly horvatsky, česky, slovensky, poľsky, srbsky a slovinsky." Ducha týchto dní možno poznať z vtedajších novín. „Svoboda bez národnosti je telo bez ducha!" písala na pr. viedeňská *Österreichische Zeitung* na počiatku apríla. „Rakúsky štát je sbor národov, akého na svete inde nevídať, a práve preto nebol nikdy v takom nebezpečenstve, ako teraz... So starou vládou padly spony, ktoré dosiaľ národy rakúske dovedna trímaly. Čože sa teraz s ríšou bude diať? Či sa rozpadne? Čo za toľké storočia bolo stavano, či sa zvrtne za chvíľku? A keď sa rozpadne, aký bude osud jednotlivých krajín? Ako sa treba držať v obecnom tomto skutočnom hýbaní? Dajte sa odtrhnúť tomu, čo sa nedá vedno trímať. Pustite, čo nechce s nami byť z ce ého srdca a čo prirodzeným spôsobom k sebe náleží. Nech sa národnosti oddelia, nechajte ich ich vôli, lebo je vec nemožná udržať ich v doterajšom spojení. Nijaká moc vojenská toho neurobí, nijaká pokladnica krajinská nie je dostatočná sosbierať prestriedky k tomu. Preto však nemusí byť monarchii konec. Treba sa usrozumieť s jednotlivými národmi takto: 1) Každý národ nech sa riadi sám, nech sa usporiada podľa svojich potrieb. 2) Každý nech prejme pomernú čiastku krajinského dlhu na seba. 3) Každý nech drží pomernú moc vojenskú pre potrebu obecnú. 4) Na dvor a centrálne úrady nech každá krajina platí niečo, podľa istého kľúča. Inakšie vec je nemožná udržať ani na okamženie spojenie rakúskych národov. Neústupnosť v tej veci bola by zradou. Krajiny rakúske nech sa spoja vo spolok štátny. Tento spolok záležal by zo štátov nemeckého, českého, poľského, talianskeho, maďarského a illýrskeho. Tento spolok nemal by nič spoločného ani podobného s doterajším nemeckým, ktorý je spolčenie rozličných vlád — národ je jeden; tu naopak... Ako sú teraz zeme takzvané nemecké čiastkou spolku nemeckého, tak by sa mohla — bez premeny panovníka — poľská zem pripojiť ku spolku štátnemu s druhými poľskými krajinami, talianska s druhými talianskymi, uhorská so Sedmohradskom, južní Slovania s tureckými Slovanmi, arcikniežatstvo rakúske, Tyrolsko atď. s nemeckým spolkom, Čechy, Morava, Sliezsko s Lužicou atď."

„Všechny petice Slovanů — píše dr. Tobolka — mlčely o vzájemnosti slovanské. V žádné z nich nemluvilo se o „národu" slovan-

ském, v žádné z nich neobjevila se přání, která by se vztahovala více nežli na jedinou větev slovanskou. Kollárova myšlénka jednoty Slovanstva na literární stránku omezená za absolutismu hned na počátku politické svobody nevtělila se v programm politický. Každá větev slovanská starala se v politickém ohledu jen o sebe... Nelze pochybovati, že by vývoj politický národů slovanských byl se nesl cestou slovanského partikularismu i dále, kdyby nebyl býval zastaven vzorem, postaveným v Německu. Jako Kollárova literární vzájemnost slovanská podnět k svému vzrůstu našla v Německu, tak našla i podnět k svému vzrůstu v Německu myšlénka formulovati pro celé Slovanstvo programm politický. První velký pokus r. 1848 utvořiti velké sjednocené Německo stal se otcem slovanskému sjezdu v Praze." (Str. 42, 43.) Len treba dobre distinguovať. Ku krokom v smysle vzájomnosti slovanskej dotiaľ ani nebolo spôsobu. Ináče vzájomnosť javila sa už v tie dni na počiatku apríla vo Viedni. „Sjednotili a sbratali sme sa všetci — možno čítať ďalej v onom viedeňskom dopise Štúrových Národních Novín o schôdzke u Šperla — otvorili sme si dôverne srdcia naše a mysle naše, a dali svätý slub v najšlachetnejšom zápale bratskej vzájomnosti, *bratskej pomoci. Jednota* a svoboda boly naše heslá... Poliak, Horvat, Srb, Slovák, Čech, Slovenec boli všetci len jeden cit... všetci sme boli Slovania, synovia jednoho národa, majúci jedny spomienky na minulosť a jednu vieru a istotu našej budúcej jednoty." Veď vtedy vo Viedni bol už i Ľudovít Štúr, maďarskou strašnou netolerantnosťou už vypúdený z Prešporka: a Slovanov so Štúrom nemožno si ani myslеť bez vzájomnosti. O dni 4. apríla písalo sa z Viedne v Slovenskích Národňích Novinách: „Popoludní mal zasadnutie výbor, ktorý sa utvoril z najúčinlivejších mužov zo strany horvatskej, českej a poľskej. Za zástupníka Slovákov bol vyvolený Ľ. Štúr. Rokovalo sa medziiným o tom, akým spôsobom by sa medzi Slovanmi v mocnárstve Rakúskom spoločný sväzok upevniť a zadržať mohol, a hneď sa urobil aj prípis, ktorým sa Slovania v Krajnsku, Korutansku a Štýrsku tiež do tohoto sväzku povolávajú." Vzor v Nemecku bol iste dobrý; len netreba si predstavovať, že bez neho roku 1848 nebolo by prišlo k nijakému kroku v smysle slovanskej vzájomnosti. Vlivy síce bývajú, ony sú prirodzené, ale v takej duchovnej veci, ako je národné precítnutie, pripisovať všetko len vlivom a vzorom je iste omyl. Niektorí badatelia na počiatku minulého desaťletia (najmä M. Murko vo viedeňskom sborníku „Jan Kollár" a J. Jakubec v článkoch, písaných a tlačených z príležitosti roku 1893 svätenej Kollárovej pamiatky) nemohli si predstaviť ani panslavismu a Kollára bez Herdera a bez vzplanutia nemeckého národného ducha po vojnách Napoleonových. Murko napísal krikľavo nesmyselnú vetu, že „z Herderovy charakteristiky Slovanstva je zbásněna každá věta v Slávy Dceři;"[1]) v svojej knihe (Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik. 1897) tento slavista nejde už tak ďaleko, Jakubec zas v svojom rozbore Murkovej

[1]) Sborník „Jan Kollár", str. 210.

knihy[1]) i zo svojich dávnejších i z Murkových „nemeckých vlivov“ vykladá už všeličo ako vývoj domáci, a professor Jagić znamenite posvietil na vec panslavistickým listom Dobrovského, písaným ešte roku 1797.[2])

Dr. Z. Tobolka i hovorí, že frankfurtský parlament nebol jediným podnetom pre svolanie slovanského sjazdu. Roku 1848 — vykladá ďalej — pokúsili sa Nemci položiť základný kameň k budove, ktorú dostaviť podarilo sa Bismarckovi. Revolučné hnutie vyvolalo v nemeckých krajinách myšlienku, literárne už spracovanú a všade prijatú, sjednotiť politicky nové Nemecko. Idea ríše stala sa v národe živou; 5. marca 1848 v Heidelbergu urobený bol počiatok k svolaniu nemeckého parlamentu do Frankfurtu n. M. a 31. marca sišli sa tam najznamenitejší mužovia Nemecka vykonať prípravy k budúcemu ústavodarnému snemu. „Ein freies, einiges Vaterland!“ čítalo sa ako heslo vo všetkých letákoch z Frankfurtu pochádzajúcich a stávalo sa programmom každého Nemca. Cieľ frankfurtského shromaždenia vyslovil predseda jeho, keď povedal: „Deutschland will Eins sein, Ein Reich, regiert vom Willen des Volkes unter Mitwirkung aller seiner Gliederungen“... Výkvet Nemecka sišiel sa vo Frankfurte rokovať o osudoch otčiny. Mužovia talentovaní, výmluvní, láskou k otčine preniknutí a charakterní radili sa o budove nového Nemecka. Medzi členmi parlamentu najdeme znamenitých právnikov a historikov (Dahlmann, Droysen, Waitz, Raumer, Gervinus, Döllinger, Albrecht, Beseler, Simson), politických básnikov (Anastasius Grün, Uhland), slávneho mena germanistov (Jakub Grimm), ästetikov (Vischer) atď., najlepších to mužov vtedajšieho Nemecka. Frankfurtský parlament nepostavil si za cieľ sjednotiť len obyvateľstvo nemeckej národnosti: chcel sriadiť ríšu, ktorá by obsahovala všetky krajiny nemeckého spolku, teda i krajiny, obývané od ne-Nemcov. Tak Slovanom prišlo postaviť sa proti frankfurtskej snahe. Prišlo im postaviť sa i proti Maďarom, ktorí, tiež zachvátení revolučným hnutím, dovolávali sa svobody, ale v svojej strašnej netolerantnosti nechceli znať o rovnoprávnosti a hľadeli konfiškovať svobodu len pre seba. Proti snahám maďarským stáli Slováci, Rumuni, Srbi a Horvati. Slováci nemohli očakávať, že by sa im od maďarskej vlády dostalo poistenia národného bytu,[3]) Ru-

[1]) Listy Filologické 1897, str. 220 a sl.

[2]) V knihe Новыя письма Добровскаго, Копитара и другихъ югозападныхъ Славянъ. Санктъ Петербургъ 1897. List písal Dobrovský Lužičanovi J. F. Fricovi, a v ňom žaloval sa, že rozličnosťou pravopisov zbytočne rozchádzajú a jeden od druhého vždy viac oddiaľujú sa jazyky lužicko-srbský a český. Žiadal si shody pravopisnej. »Wären die Slawen in einem Staate vereinigt, so würde das leichter geschehen können. Wir wollen indem die Vorsehung über die Schicksale der Völker walten lassen. Vielleicht liegt es in ihrem Plane, die Völker von einerlei Abkunft nach unendlichen Abweichungen und Verirrungen wiederum einst zu vereinigen.« So svojej strany Jagić na to poznamenal: »Kto verí, že Česi vzali svoj »panslavism« šmahom od Nemcov, ociti sa v ťažkom postavení, keď najde tento výrok Dobrovského.« (Str. XV.)

[3]) Videli sme, že v prvé dni apríla Ľudovít Štúr už bol vo Viedni. Utíshol sa ta ešte koncom marca, lebo v Prešporku, kde na sneme i v novi-

muni márne volali, aby im s Maďarmi, Sikulmi a Sasmi v Sedmohradsku bolo poistené rovné právo, žiadosť Srbov v Srieme, v Báčke, v Banáte a v príslušnej Vojenskej hranici za obnovenie práv bola oslyšaná, a s Horvatmi, žiadajúcimi Horvatsko-slavonsko-dalmatské kráľovstvo spojiť s Vojenskou hranicou, tiež nepustili sa ani do reči. Počínanie Maďarov a jakékoľvek ich úspechy roku 1848 boly plné nebezpečenstva pre nemaďarské národnosti v Uhorsku, tieto všetky boly prinútené postaviť sa proti Maďarom a obzerať sa po spojencoch. Snahy Nemcov a Maďarov tak staly sa podnetom k slovanskému sjazdu; čo literatúra, najmä dielami Kollára a Šafárika, pripravovala už pred rokom 1848, to teraz súrne žiadal sám život.

Ale kto prvý prišiel na myšlienku svolať slovanský sjazd? stavia Tobolka otázku.

Odpovedať na ňu že bolo by bývalo ťažko už vtedy, keď v Prahe otváral sa sjazd. Palackému z Viedne 6. mája písal Šafárik: „Kdo jsou ti muži, jenž to vedou? Zdeť to již ve veřejných listech se roztahuje, ačkoli to ode mne nevyšlo, nýbrž, nemýlím-li se, odjinud, zdá se mi, od jižných Slovanů.“ Ivan Kukuljević Sakcinski, keď vrátil sa z Viedne domov, 20. apríla uverejnil v Narodních Novinách záhrebských návrh o svolaní slovanského sjazdu. „Kdo tiskem první učinil návrh svolati sjezd, víme — hovorí Tobolka — v čí hlavě však prvně myšlénka ta vytryskla, nedovedeme zjistiti.“ (Str. 47.) Platon A. Kulakovskij, spomenúc Kukuljevićov návrh v záhrebských novinách, v nóte dokladá: „Ako sa zdá, myšlienka o ustrojení slovanského sjazdu prináležala Ľudovítovi Štúrovi, ktorý išiel v apríli do Viedne a tu videl sa s Horvatmi, prišlými v deputácii. Štúr hovoril o takom sjazde s Kukuljevićom.“ [1])

Čím možno podopriet Kulakovského mienku?

Štúr v druhej polovici marca už neobstál sa na sneme — taký bol v Prešporku terrorismus maďarský. Do Slovenskích Národních Novín zato ešte napísal článok *Nový vek,* v ktorom vykladal: „Čo sa len v hodnej diaľke času čakalo, o čom sa myslelo, že príde len o 20, 30, 40 rokov, to je už tu, to prišlo ako čez noc — človek sotva uverí očiam svojim . . . Človek nestačí odrazu a na dúšok vyrátať všetko, aké sa to po svete zmeny staly, aké práva a nové svobody národy podostávaly . . . Povyháňaly národy starých dráčov a utlačiteľov . . . čo v mene národov lúpili a sdierali, pod zásterou ochrany svobody svobodu utláčali, povyháňali národy starých hrdúsnikov, čo v mene verejného poriadku sotva bylke hnúť sa dopustili, svobodu hovorenia, písania, tlačenia utlačili, žiadnych spoločností verejných, aby ľudia o sebe hovoriť nemohli a k sebe neprišli, netrpeli . . . Národy sa vyrovnaly z ohľadu práva a svobody. ‚Mne tak, ako tebe‘ je už heslo ľudí v západných krajinách europejských . . . I v našej vlasti staly sa nečakané prevraty. Keď nové

nách prednášaval žiadosti Slovákov, pri terrorisme maďarskom už nebol bezpečný.

[1]) Иллиризмъ. Изслѣдованіе по исторіи хорватской литературы періода возрожденія. Варшава, 1894. Na strane 065.

poriadky vstúpia do života, sotva sa jedni druhých poznajú v tých nových poriadkoch, v tom novom svete. Urbárska ledajaká služebnosť, čo náš ľud horšie od zajatia egyptského, v ktorom Židia stonali, zožierala, tá je už preč! Nebudú sa viac hajná a kŕdle nevoľného nášho ľudu na panské roboty valievať a vyháňať, nebudú viac za chrbtom nevoľného biedneho ľudu hajdúsi a drábi s palicami stávať.... Mne tak, ako tebe! Keby sme i z ohľadu národného to, čo nám je nevyhnutne potrebné, boli dostali, to by sme už mohli byť úplne svobodní a spokojní"... Ukazuje potom, čo treba robiť Slovákom, aby mohli vystúpiť so svojimi žiadosťami. Ale keď článok vyšiel v novinách, 31. marca, Štúr už nebol v Prešporku. V Liptove v stoličnom shromaždení 28. marca prijaté boly žiadosti: aby v stolici po slovensky sa rokovalo i uzavieralo; aby súdy, prosby, úradné oznámenia v slovenskom jazyku sa vykonávaly; aby v školách vyučovalo sa v materinskej reči. Predseda nového ministerstva peštianskeho, ktoré Viedeň v pohyboch marcových povolila preto, že nemohla stavať sa proti svobode národov, — predseda tohoto ministerstva povedal o liptovskom tichom uzavretí, „že to panslavistický pohyb a či už vzbura", naložiac najmenší podobný pohyb stíhať fiškálskou akciou a potlačiť. Už vtedy, v marci, Horvati tiež videli, čo im nastáva s Maďarmi; no oni mali možnosť brániť sa — nie tak, ako Slováci — preto mohli spokojnejšie očakávať udalosti. Slovanskými ideami tak preniknutých ľudí, ako Ľudovít Štúr, v tie časy len málo bolo; pritom bol neobyčajne agilný, sdielny, výmluvný, agitatívny, že s tejto stránky k Štúrovi možno primerať len moskovských slavianofilov, Chomiakova a Konstantína Aksakova — tu nevyrovnal sa mu ani Kollár. Možno si predstaviť, čo Štúr robil vo Viedni, kde v prvé dni apríla schádzali sa predstavitelia Slovanov, ako presvedčoval, ako hovoril o spoločných záujmoch, o potrebe spoločnej akcie. Domov, do Prešporka, už ani nevrátil sa, a po 20. apríli zjavil sa v Prahe. Vo vážnej chvíli a medzi vážnymi ľuďmi nič nevadilo, že od roku 1844 pre literárnu slovenčinu Štúr viedol s Čechmi potýčky. I mládež česká žiadala si ho do Prahy[1]). „Hned před velikonocemi (20. až 23. dubna r. 1848) — čítame v knihe dr. Tobolku — Slovák Ľudevít Štúr do Prahy zavítavší sešel se s některými repealisty[2]) a radil, aby se uspořádalo shromáždění všech Slovanů... (Str. 47.) Do Prešporka svojim novinám sám Štúr písal: „V Prahe k uvedeniu do života vzájomnosti slovanskej povstaly už dva spolky, jeden *Slavia* medzi mládežou na universite študujúcou, a druhý *Lipa* (Slovanská) medzi obecenstvom pražským napospol. Tento sa založil dňa 30. apríla.[3]) Mnohé stá boly pri

[1]) J. V. Frič v článku »Dr. Josef Miloslav Hurban,« Osvěta 1888, str. 615.

[2]) Repeal, spolok v Prahe k utuženiu českej národnosti, jestvovavší už pred 1848.

[3]) Svedok tých udalostí, J. V. Frič, vraví, že podnet k založeniu Slovanskej Lipy dal Štúr. (Osvěta 1888, str. 615.) V Čechách potom roku 1848 národné politické úsilie sústredňovalo sa v Slovanskej Lipe. Masaryk, ktorý v svojom »Havlíčkovi« s akousi čudnou tendenciou haní, vysmieva a trhá českých radikálov tej doby, o ich Slovanskej Lipe vraví, že »má velikou zásluhu o politickou organisaci mass lidových v Praze a na venkově zemí če-

zakladaní a bude údov na tisíce." Kukuljevićov návrh o slovanskom sjazde zo záhrebských Narodních Novín Havlíčkove pražské Národní Noviny odtlačily 30. apríla. „Tištěný návrh Kukuljevićův — vykladá Tobolka — v Praze byl přijat se sympatiemi . . . a den před tím ve večerní schůzce několika českých literátů uvažovalo o provedení vysloveného mínění. Mezi hosty přítomen byl nadšený a plamenný Ľudevít Štúr. Ten hořel pro myšlénku Kukuljevićovu a proto staral se o první kroky k jejímu uskutečnění. Hned umlouval na druhý den o 10. hodině dop. schůzku do bytu J. E. Vocela v Krakovské ulici a přijal na sebe úkol již druhého dne přinésti do schůze koncept provolání, které by se vydalo k národům slovanským." (Str. 50.) Na poradu 30. apríla v byte Vocelovom „Štúr dle slibu den před tím učiněného přinesl i návrh proklamace o sjezdu slovanském. (Str. 51.) Návrh Štúrův dal podnět k debattě, ale věcných oprav velkých asi neutrpěl. Jistě i po změnách některých zněl otevřeně ke všem Slovanům, tedy i nerakouským, a nevyzníval rakousky a loyalně." (Str. 52.) V Havlíčkových Národních Novinách 2. mája vyšiel Štúrov článok „Pohled na hýbání západních a jižních Slovanů." (A v tomže čísle — iste nie bez pričinenia Štúrovho — radil i Kollár, aby Česi, Moravania, Slezania, Slováci a Lužičania organisovali sa v „slavočeský spolek" alebo „jednotu"; Praha že má byť naším Frankfurtom.) Proklamácia o sjazde i jej preklady boly definitívne hotové večer 4. mája. „Text český a „ilirský" zhotovil Štúr," poznamenáva Tobolka na základe zápisnice zo schôdzky 2. mája, zachovanej v archíve Českého musea, „německý a lužickosrbský Jordan, polský Grzybowski."

Tak všetko a vo všetkom Štúr. Dr. Tobolka hovorí o ňom, že horel za myšlienku Kukuljevićovu a preto staral sa o prvé kroky k jej uskutočneniu. Ale život obyčajne ukazuje, že i takí posvätenci, ako Štúr bol, *tak* zaujímavajú sa len za *svoju* myšlienku. Všetko, všetky faktá i okolnosti nasvedčujú Kulakovského mienke, že myšlienka slovanského sjazdu vyšla od Štúra. Ani pre Horvatov, ani pre nikoho zo Slovanov nebola vec už koncom marca a v prvej polovici apríla taká pálčivá, ako pre Slovákov; v apríli už sádzali do žalára každého, kto na zákonnej pôde opovážil sa poučovať slovenský ľud alebo predniesť nejakú jeho žiadosť (osud Janka Kráľa a Rotaridesa v Honte, Jaroslava Borika a Ľudovíta Šuleka v Nitre), v máji zas po slovenských krajoch už nariadili štatárium a stavali šibenice. Slová J. V. Friča [1]), že Štúr v druhej polovici apríla v Prahe „hlavní podnět dal ke svolání sjezdu slovanského", nemajú potvrdzu-

ských; byla to skutečná organisace a práce budující.» (Karel Havlíček, str. 69.) Dobrú organisáciu spolku spomína i J. A. Helfert: »Muszte man unbefangen bekennen, dasz er (der Verein) seine Aufgabe ernst und eifrig erfaszte und eine Thätigkeit entfaltete, die von eben so groszer Kraft als Umsicht zeigte. Wie der deutschböhmische Gesammtverein, hatte auch die Slovanská Lípa ihre Verzweigungen über das ganze Land. Es gab keine gröszere Stadt und es gab wenig mittlere Städte im slawischen Theile Böhmens, wo sich nicht Töchtervereine bildeten. Auch in einigen Städten Mährens enstanden solche.» Revolution und Reaction im Spätjahre 1848. Str. 367.

[1]) Na uvedenom mieste v Osvěte.

júcej sily preto, že vtedy, v druhej polovici apríla, Kukuljević už bol vytlačil svoj návrh. Možno, ešte najde sa nejaké písomné svedectvo, potvrdzujúce Kulakovského mienku, list niekoho zo Štúrových priateľov alebo i jeho samého. (Ačpráve na počiatku apríla 1848 vo Viedni, kde Štúr agitoval a odkiaľ Kukuljević prišiel do Záhrebu s myšlienkou slovanského sjazdu, nepísaly sa listy — tam bolo možno ústne, tvárou v tvár, živým slovom účinkovať na ľudí.)

Tu spomeniem ešte jeden moment. I nazvanie *Slovanská* Praha pochodí od Štúra. Prvý raz čita sa v proklamácii o slovanskom sjazde, no lepšie ho vštepil do pamäti svojím silným živým slovom, na Žofíne, na počiatku júna, pri vítaní nových hostí slovanských, prišlých na sjazd. „Priestranné dvorany žofínske — napísal J. M. Hurban — nabité boly obecenstvom. Štúr hovoril o tom, či je Praha nemecká? ‚Táto Praha starých bohatierov bola, je a bude večne slovanskou! Reč prijatá bola s nesmiernym oduševnením a zápalom. Mládež sniesla na rukách rečníka a triumfálne nosila ho po dvoranách žofínskych. ‚Slovanská Praha! Slovanská Praha!‘ volali zanietení poslucháči“ [1]).

Proklamácia o sjazde, Štúrom štylisovaná, v pražských novinách vyšla 5. mája. (Slovenskje Národňje Novini maly ju v čísle od 12. mája.) Podpísaní boli na nej: gróf Jozef Matiaš Thun ako predseda výboru, gróf Vojtech Deym, rytier Ján Neuberg, P. J. Šafárik, V. Malisz, Fr. Palacký, V. Hanka, Ľ. Štúr, J. P. Jordan atď. Nerakúskym Slovanom v liste doloženo: „Nech Vás nemýli, že vyzvanie zneje len rakúskym Slovanom. V našich dosavádnych okolnostiach nemohli sme inak urobiť...“ Ďalšie potrebné ešte prípravy dialy sa potom v Prahe bez Štúra. On odišiel na Slovensko, kde 10. mája malo byť národné shromaždenie v Liptovskom Sv. Mikuláši. Došiel šťastlive do Liptova — neočakávaný. I shromaždenie bolo veľkolepé, vyslovené žiadosti uzavreto predostreť stoličnej kongregácii, ministerstvu, palatínovi, snemu i kráľovi. Ale do Liptova bol poslaný z Pešti od ministerstva komisár lapať účastníkov shromaždenia; štatárium v slovenských stoliciach bolo už prvej vyhlásené s tým odôvodnením, že „ukazujú sa i národné pohyby, povzbudené od kňazstva slovenskými príhlasmi.“ Štúra, ktorý v konaní svojom nikdy ani o vlas neoddialil sa so zákonnej pôdy a i z Liptova s pokojným svedomím vybral sa do Prešporka k svojmu povolaniu, lapali i po Trenčianskej i v Modre u brata. (Hurban tiež nemohol sa už dostať domov.) Zachránil Štúra, možno povedať, len Ján Galbavý, kat. farár v Jablonovom, ktorý ukrýval ho od 28—31. mája a potom opatrne previezol čez hranicu na Moravu. V Prahe, kde sjazd mal byť otvorený 31. mája, Štúr už bol oplakaný, keď tam „zjavila sa — ako Hurban vraví — jeho svižká, strunovitá postava.“ Slovania, so všetkých strán podochodivší do Prahy, hľadali tam Jána Kollára, plamenného hlasateľa slovanskej vzájomnosti. Ale — nebolo ho. Poslal len list, v ktorom písal, ako vyhrážali sa mu v Pešti, jestli by šiel do Prahy.

[1]) Slovenské Pohľady 1884, str. 103.

Za slovanský sjazd, vedľa Štúra, mnoho urobil i Pavel J. Šafárik. „Šafárik svou osobou získal pro sjezd jistě nejvíce. Sotva že ve Vídni[1]) zvěděl o započatém kroku, zjednával ve schůzce Slovanů podpisy k proklamaci, a když došla ho provolání tištěná, přes všechnu zaneprázdněnost svou rozdával je, posílal s dopisy do slovanských zemí, prosil známé, aby noviny i neslovanské byly informovány o sjezdu správně, atd.“ (Tobolka, str. 57.) Do Prahy K. V. Zapovi, tajomníkovi prípravného výboru, Šafárik písal: „Bojím se, že se vloudí lidé zlí a zrádní, jediné tím úmyslem, aby všecko (lstivě a chytře) zkazili. Židé křestění i nekřestění ať naprosto nebudou připuštěni. Prosím, aby to od výboru výslovně do statutův bylo přijato. Nelze vysloviti, jak mnoho zlého ti lidé již natropili, i zde, zvláště proti nám podvodně a zrádně jednajíce. Nepravím to, že bych je chtěl utiskovati, ale oni národem v pravém smyslu slova nejsou (země nemají, rolníci a vojíni nejsou, což základ národu), a proto ať se do záležitostí mezinárodních nepletou.“ (Str. 66.)

Otvorenie na 31. mája svolaného sjazdu dialo sa až 2. júna. Otváral ho Palacký, ako zvolený starosta; za ním vystupovali rečníci, vykladajúci idey, ktoré viedly k slovanskému sjazdu. Menom Slovákov M. M. Hodža rozvinul svoj programm pre Slovanov a ich pomeru k susedným národom. Svornosť a jednota maly Slovanom zaručiť silu, rovnosť nielen ľudí, ale i národov mala srovnať celé človečenstvo. „Prijímajme — prízvukoval Hodža — „od iných národov všetko, čo pekného, čo je ľudského, bez všetkej závisti. Neštíťme sa ani vzdelanosti nemeckej, lebo je i naša. Veď sme i my pomáhali pracovať na tejto roli, a nikdy nedá sa tak odlúčiť, tak zcela národ od národa odlúčiť, aby jeden na druhý nemal znamenitého vlivu.“ Posledný hovoril Šafárik, a povedal svoju pamätnú reč, ktorá ešte vždy neprestáva zohrievať slovanské srdcia. (U nás bola vytlačená v 91. č. Národných Novín 1895, z príležitosti peštianskeho kongressu Slovákov, Srbov a Rumunov.) V Tobolkovej knihe jest z nej len niekoľko viet. Na vážnosť doby z rečníkov sjazdu neukázal nikto tak prenikave a rázne, ako tichý, od politického vírenia uchýlený a v kabinete svojom pracovavší Šafárik. Pravda, na duši svojej nikto nemohol tak cítiť ťarchy zlých pomerov, ako on. Hovoril o súsedoch Slovanov, o Nemcoch, Maďaroch a Talianoch. „Jestli my nechceme takého vzdelania, o akom oni hovoria, to jest jestli nechceme sa ponemčiť, pomaďarčiť, potaliančiť, nadávajú nám do divochov, barbarov a otrokov. Jestli chceme vzdelania, to jest úplne poslovančiť sa a byť Slovanmi, ako nám káže hlas svedomia... vtedy oni nazývajú nás zradcami otčiny a zločincami, nepriateľmi ich svobody. A tak rob a hovor čokoľvek, oni vždy trápia a mučia rozpálenými kliešťami nevinné naše svedomie, oni vždy biľagujú žeravým železom naše čisté čelo. Toto položenie vecí nesmie ďalej trvať. Kocka národov je hodená; nastal i pre nás rozhodný čas prvej než sme očakávali. Nevinnosť pred svedomím a Bohom nič neznamená pred súdom tohoto sveta, pred súdom národov. Alebo

[1]) Bol ta zavolaný na porady v ministerstve výučby.

očistíme sa skutkom a dokážeme, že sme spôsobní k svobode, alebo pretvorme sa skoro v Nemcov, Maďarov a Talianov, aby sme ostatným národom neboli viac na ťarchu a protiveň, aby sme nemuseli preniesť našu hanbu a naše poníženie na svojich synov... Mravná smrť je najhoršia smrť, a mravný život je najvyšší život... Či chce a môže náš slovanský národ postaviť sa celou svojou silou za svoje práva, vydobyť si ich, na základe spravedlivosti k sebe i k iným národom — to je velikou, svätou úlohou našich porád! Z otroctva niet cesty k svobode bez borby: alebo víťazstvo a svobodná národnosť, alebo čestná smrť a po smrti sláva!"

Očitý svedok Jozef Jireček napísal: „Keď odznely posledné slová Šafárikove, v shromaždení vypukol nadšený jasot. Jedni sa objímali, ohniví Juhoslovania tasili meče, niektorým slzy vystúpily do očí."

V druhý deň, 3. júna, jednotlivé sbory zasadly rokovať o programme, vypracovanom dočasným výborom. Tu prepúšťame slovo cele spisovateľovi našej knihy o sjazde. „První otázka, jež byla ve všech sborech předmětem debatty, zněla: Zda jsou Slované pro uzavření slovanského spolku ke vzájemné ochraně uvnitř říše rakouské a jsou-li, v jakém způsobu se to státi má. Ve všech třech sborech stala se otázka příčinou nesrovnalostí. Ve sboru československém bylo jednání velice živé. V té sekci byly vlastně dvě strany rozdílných zájmů: Slováci, kteří při všech debattách brali v úvahu předem vždy své postavení v Uhrách, Češi, kteří hleděli státi především proti Frankfurtu a kteří toužili po postavení svých zemí v mocnářství rakouském tak, jak si určili ve své první petici. Dr. Frič varoval před tím, aby se uzavíraly nejsmělejší věci, které nedají se provésti, poněvadž Slované nemají moci v rukou, a chtěl, aby se připravily jen návrhy některé, které by se předložily k přijetí sněmům... Štúr stál proti tomu názoru a tlačil na to, aby sjezd všechno hleděl sám uskutečniti. Že by se měl utvořiti spolek k vzájemné obraně, shodovali se řečníci všichni, ale jak by se to státi mělo, v tom se daleko rozcházeli... Všechny tyto názory však nebyly pro celé jednání nijak směrodatnými a také průběh schůze kolem nich celkem se netočil. Oč šlo, bylo, je-li nutno akcentovati tak zachování Rakouska, jak se zvláště od prozatímního výboru dálo.

„Strana, v jejímž čele stál v sekci Štúr, bránila se tomu." Dla zápisnice, zachovanej v archíve Českého musea, Štúr 3. júna hovoril:

„Cíl náš měl by býti zachovati říši rakouskou? Náš cíl jest zachovat nás. Nejdříve musíme sloužit sobě, pak jiným. Dosavád Rakousko stálo a my hnili. Co by nám řekl svět, kdybychom o nic více nestáli, než o zachování Rakouska? Pádem Rakouska nepadáme my. Jsou z toho ohledu veliké těžkosti, a rakouská vláda je doteď na půdě německé a tudy německá; musíme ji přinutit, aby se přestěhovala na slovanskou zem. Ještě slovanské země nejsou spojené, ba ještě ani samostatné, aby něco uzavírat mohly. Jen Češi, Moravané a Poláci užívají nějaké samostatnosti, nikoli Slované uherští. My patříme k uherskému sněmu. Od koho co možná pro nás očeká-

vati? Ani přistoupení Poláků není při této výmince jisté. Nejdříve se musí zlomit uherské poméry, převaha maďarstva by se zničila, jest hlavní úkol náš. Maďaři chtí se stát všemožně centrální mocí rakouskou, proto zvou císaře, aby šel do Uher. Němci mají strach před Maďary, ten strach má také vláda, proto jim nic odepříti nemůže. Ale proto musíme my také energicky vystoupiti. Chraňme se toho, by se vláda vrhla do náručí Maďarů. Jiná těžkost při zachování rakouské říše jest to, že Němci ve Frankfurtě chtějí mít Rakousy k sobě; budou tedy z jedné strany Maďaři, z druhé Němci. Proti nám mají Němci starou antipatii a tudy jsou nakloněni se bratrovati s Maďary. Spojí-li se a zachovají-li převahu v Rakousku, čo z nás bude? My nemáme posud samostatné slovanské obce v Rakousku. Vyslovme se, že chcem jako samostatné spojené slovanské obce stát pod rakouskou říší. Neříkejme, že chcem zachovat Rakousko, ani utvořit rakouskou slovanskou říši. Toť nás připraví o všecky sympatie evropejských národů; řekněme, že chceme jako samostatné slovanské obce stát pod vládou rakouskou; tím dáme akcent Slovanům. Pak s nimi může vláda rakouská žít. Proto musíme sílu Maďarů stroskotat, dokud Maďaři jsou v převaze. Jsou-li Čechové paralysováni, darmo se budou pokoušet, aby rakouský kabinet k slovanské politice přivedli."

Štúr s míněním svým nezústal v sekci osamocen. Z české strany byl to hlavně K. Havlíček, který vyslovil se určitě pro návrhy Štúrovy a to z toho důvodu, že zdály se mu býti tehdy nejreelnější... Z řečí všech členů v sekci dalo se jasně vycítiti, že sjezd uznává nutnost vystoupiti proti jednání Maďarů s národy slovanskými v Uhrách, ale ne z řečí všech jevila se stejná odpověď na otázku, má-li sjezd tolik síly, aby snahu svou mohl uskutečniti." Aby rokovanie nebolo bez výsledku, dr. Dvořáček žiadal, aby hneď vydalo sa vyzvanie sbierať dobrovoľnícke pluky a Horvatom i Srbom aby sa odkázalo, že keby k vojne prišlo, Slovania pôjdu im na pomoc. Návrh sa ľúbil; ale Hodža vyjadril pochybnosť, či pri takom kroku, mierenom proti Maďarom, Poliaci nepostavia sa proti väčšine sjazdu. „Konečně o celé věci nepřišlo ani k snesení." Programm vlastne nedopúšťal takého uzavretia. (Str. 108—113.)

Keď konečne malo sa odpovedať na otázku: či shromaždení sú za slovanský spolok vnútri Rakúska k vzájomnej obrane a jako ho uzavreť? urobené boly dva návrhy, jeden od Hurbana, druhý od Šafárika. Hurban navrhoval: „Slovanský snem žiada v mene slovanských kmenov, v Rakúsku žijúcich, aby všetky slovanské kmeny všade a vo všetkých čiastkach Rakúska maly rovné práva reči a svojej národnosti, totiž aby všetci Slovania v svojej národnej reči boli spravovaní; a keďby Nemci, Taliani a Maďari tlačili naše bratské kmeny pre ich reč a národnosť, všetci Slovania sú povinní zaujať sa za nich. Pod národnosťou však chceme, aby sa rozumela taká svoboda, že by národ svoju reč mal nielen vo všetkých verejných záležitostiach, ale i aby jeho synovia v svojej vlasti boli povýšení na úrady a hodnosti a on neobmedzene vládol svojou majetnosťou." Šafárik takto formuloval svoju mienku: „Shromaždení vyslancovia

slovanských obcí a národov rakúskych súštátov, zaujímajúc do toho i krajiny uhorskej koruny, vstupujú na základe konštitučných svobôd v jednotu k hájeniu svojej národnosti v úplnom slova toho smysle tam, kde práva národnosti požívajú, k vydobytiu si jej tam, kde toho práva posial sú zbavení. K tomu cieľu chcejú použiť všetkých prostriedkov, ktoré v spoločnosti právne sriadenej sú možné a platné k hájeniu prirodzených práv proti utiskovateľom.“ Hurban, keď počul Šafárikov návrh, odvolal svoj; ale väčšina nebola spokojná so Šafárikovým vyjadrením veci. Štúr bol proti jeho návrhu vôbec, ponevač videl v ňom len obvyklé plačlivé prosby a nijakých činov. Šafárik stál na svojom a dôvodil, že sjazd mohol by sa inak vysloviť len vtedy, keby mal po ruke brannú moc; návrh jeho konečne skoro jednohlasne bol sekciou prijatý.

(Dokončenie.)

Rozpomienky.

1885—1900.

(Dokončenie.)

V auguste 1887 mal vydržiavať Jozef Kačka, novovysvätený kňaz biskupstva baňsko-bystrického, kňazské prvotiny či primície, v svojom rodisku, v Likávke pri Ružomberku. Takéto kňazské prvotiny neraz vybavujú sa slávnostne, neraz zase ticho, utiahnute. Závisí to od okolností a majetnosti, v ktorých nachádza sa mladý kňaz, vlastne jeho rodičia alebo príbuzní. Kačka strojil to slávnostne vybaviť, a z tej príčiny povolal mnoho hostí, duchovného i svetského stavu. Povolaní boli viacerí jeho priatelia z bystrického semeništa, ako: Alex. Dianiška, Rudolf Rusko, Bela Havaš, Komora, Kolbay, okrem týchto i klerici zo spišského biskupstva: Andrej Hlinka, bratia Hatiarovci a ešte viacerí, ktorých mená som zabudol. Medzi pozvanými svetského stavu bol som i ja a zlatník z B. Bystrice Vilhelm Emler.

Deň pred primíciou Kačka poslal pre nás do B. Bystrice veľký liptovský voz pod plachtou, ktorý nás mal odviezť do Likávky. Klerici pobrali do voza svoje hudobné nástroje, medzi ktorými vynikala ohromná basa, vyčnievajúca von z voza zpod plachty. Oni sedeli dnu vo voze pod plachtou, ja na predku s pohoničom. Cesta bola veselá a príjemná, samý smiech a žart. Zašli sme za Staré Hory pod Šturec, kde sosadli sme s voza v hostinci, na malý oddych. Tu započína sa vrch Šturec, čez ktorý vedie síce dosť široká a dobrá cesta, ale nahor s plným vozom je predsa príkre ísť. Išli sme tedy po dvaja-traja, besedujúc medzi sebou, aby sme neboli obťažní vozu a koňom.

Asi po hodinovej ceste dostali sme sa na vrch Šturca, kde bol oddych. Tu je hranica Zvolenskej a Liptovskej stolice, a kríž stojí tu na rozhraní dvoch stolíc. My kochali sme sa v krásnej prírode, dívajúc sa na vrchy zvolenské a liptovské.

S Čebraťa a Vtáčnika v Liptove vychádzaly husté hmly, ale inde bolo všade čisté a priezračné povetrie. Vo Zvolenskej bola tiež kde-tu hmla ponad doliny zavalená; dažďa sme sa nemali čo obávať.

Cesta dolu so Šturca do Liptova bola príjemná, ale už na voze, a my pri rozhovore ani sme nevedeli, iba keď sme boli v Hornej Revúcej. A tak prešli sme i Strednú a Dolnú Revúcu, kde sme málo postáli, ako i Osadu.

Neďaleko Bieleho Potoka stojí pri ceste osamelá krčma „Zábava“ zvaná, a neďaleko nej je dobrá pitná voda pri ceste. Keď sme zašli za Biely Potok, ukazovaly sa nám už rumy Likavského zámku v obrysoch. Kraj ružomberský, počnúc od Bieleho Potoka, je milý a zajímavý so svojím drevolátkovým závodom.

Bolo už pod večer, keď sme dorazili do Ružomberka, odtiaľ do Likávky na noc. Rodičia i sám Kačka mali dosť starosti, kde nás na noc toľkých uložia. Rozdelili nás po dvoch, po troch po domoch; ja s niektorými klerikmi spal som v komore u horárskeho pomocníka. Neviem, koľkí nocovali v izbe, kde spal i sám pomocník horársky. Títo nám ráno so smiechom rozprávali, čo všetko tento šuhaj robil v spaní. Vstal vraj, zapálil si lampu a chodil s ňou po izbe a sám so sebou sa shováral. O chvíľu zahasil lampu a ľahol si spať; onedlho znovu vstal a motal sa s lampou po izbe bez povedomia. Klerici s ním v izbe na nocľah uložení dlho nespali, a dusili sa smiechom pod perinami nad tým, čo ten všetko vystrája. Ráno spytovali sa ho, čo to všetko v noci robil? Ale on so zadivením počúval, že však on spal a nevie o ničom.

Dňa 7. augusta, v nedeľu ráno, tiahol z likavskej fary slávnostne odetý zástup ľudu čez Ružomberok do farského kostola; lebo v Likávke kostol nebol ešte dohotovený. Ľudstva bolo mnoho, veľké zástupy i z okolitých dedín poschádzaly sa. Rukovodičom Kačkovým bol dr. Belopotocký, pozdejší biskup vojenský, kazateľom Hattala, kaplán ružomberský.

Po službách Božích tiahol veľký zástup s primiciantom a jeho družicami do Likávky, rovno na faru, kde miestny farár Štefan Janovčík privítal hostí. Hostina bola skvelá; klerici bystrickí z času na čas zahrali niečo a tak hostí v dobrej nálade udržiavali.

Z príležitosti Kačkových primícií v Ružomberku navštívili sme s Alexandrom Dianiškom dom Makovických i Kadavého. Na zpiatočnej ceste z Liptova išiel som do Turčianskeho Sv. Martina, kde pred pár dňami otvorená bola výstavka slovenských výšiviek, usporiadaná spolkom „Živenou“, ako i výstavka Věšinových obrazov. V Martine našiel som viac katolíckych kňazov, z ktorých som niektorých len dľa mena znal. Boli tam Fr. Richard Osvald, Martin Kollár, Jozef Kompánek, Gabriel Zaymus, Kropáči a iní; prišli obzreť si prvú výstavku slovenských výšiviek.

O dva roky, tiež v auguste, navštívil som po druhý raz Liptov, a bol som i na Likavskom zámku.

V tom čase bol už veru hodne rozrumený; len ešte niektoré steny, myslím na severo-západe, ako-tak stály pohromade, ale tiež

už hodne dopukané. Kde-tu ešte bolo vidieť i nejakú maľbu, hore vysoko; menovite bolo rozoznať podoby válečných bubnov a trúb, i niektorý letopočet zo XVII. storočia; iného pamätihodného nebolo už nič; len tie hromady skál, a rozličné priepadiská a podzemné diery boly smutnými svedkami niekdajšej slávy pyšného hradu. Zadumaní nad rumami, dlho sme tam stáli nemo, bez slova. Živo som si vedel predstaviť posledné boje, ktoré sa tu roku 1671 odohraly medzi prívržencami Tökölyho, malkotentami zvanými, a cisárským vojskom pod generálom Sporkom, ktorého vojsko konečne dobylo Likavy a Tökölyho zámockú posádku zničilo. Potom dolu na lúke nevdojak hľadal som studničku, ktorú Samuel Tomášik opisuje v svojej povesti *Malkotenti* v *Orle* roku 1873. Pri tej studničke, na úsvite pred hlavným bojom, cisárski vojaci lapili mladého pána Likavy, Imricha Tökölyho, za sedliacke dievča preoblečeného, ale im šťastne uvrzol, dostal sa do Mikuláša, ztade čez Poľsko do Sedmohradska. Pravda, o takej studničke niet tam už ani stopy; veď dnes-zajtra bude tomu 230 rokov. Ale stopy bahuriny dolu pod hradom, smerom k dedine Likávke, boly viditeľné. Studnička mohla tedy tam byť, tak ako ju povesť Tomášikova spomína roku 1671.

Na ceste z Liptova i teraz zastavil som sa v Martine, potom v Kremnici. Do svojho kraja vrátil som sa pešo čez hory a vrchy na Dobrú jamu. — Rok 1889 bol posledným, čo som celý strávil v svojom rodisku. Vo februári umrel mi otec a koncom apríla musel som sa poberať bezodkladne do Kremnice, kam volalo ma nové povolanie. Kremnica neúčinkovala veľmi dobre na mňa. Jej jednotvárnosť a mŕtvota neurobí veľký dojem na cudzinca, akým som bol i ja tu. Necítil som sa dobre medzi múrami tohoto starého baňského mesta. Najviac chodieval som, skoro každých štrnásť dní, do B. Bystrice a jej okolia, pešo čez vrchy, ako to vraj tiež robieval v šesťdesiatych rokoch minulého storočia Pavel Križko.

V júni 1890 hrali v Mošovciach slovenské divadlo, spojené s tanečnou zábavou; dávali „Strýka“. Vybrali sme sa niektorí z Kremnice rýchlikom poludňajším do Teplíc; odtiaľ išli sme pešo až do Mošoviec. Boli sme: slečny Križkovská, Hrivnákovská, pani Štarková, Ján Gontko a ja; Peterec bol už tam, doma. Cesta do Mošoviec od Teplíc bola príjemná. Lúky pokryté kvietím a k tomu bol pekný a teplý júnový deň.

Z Martinčanov, prítomných v Mošovciach, zachoval som si Žigu Pauliny-Tótha a Jána Mudroňa. Mladý ev. farár Miloš Krčméry, ktorý práve bol sa oženil, povolal nás niektorých na večeru, a jeho mladušká pani nás vľúdne privítala a pohostila.

Divadelné predstavenie, ktoré mošovská mládež usporiadala v úzkej miestnosti na námestí, vypadlo dobre. Po predstavení nasledovala tanečná zábava. Ja s Gontkom na svitaní vybrali sme sa pešo do Teplíc, aby sme na čas mohli dôjsť ku vlaku. A po polnoci prišiel dážď. Studený vietor dul, bolo blato, dážď so sňahom padal, a ja len ľahko oblečený, ako do leta. To bola moja prvá cesta z Mošoviec, na ktorú sa vždy pamätám, a takej si viacej nežiadam.

Toho istého roku, 29. júna, bol som z Kremnice i v Martine na divadle. Hrali: „Červenovlasú". Ale zatým nevidel som Martina úplných desať rokov, až do 29. júna 1900. V Kremnici žil som za viac rokov utiahnutý... Roku 1892, v nedeľu, 18. septembra, rodina Križkovská a Lehotskovská urobila vychádzku k Trom krížom, s rodinou prof. Fr. Pastrnka, ktorá vtedy v Kremnici trávila leto. Popoludní i ja dobehol som k spoločnosti. Zábava bola voľná, nenútená, cesta nazpäť do Kremnice príjemná.

V júli 1892 založený bol v Kremnici katolícky tovarišský spolok. Vzdelávať mládež remeselnícku je pekná myšlienka, keby tieto spolky neboly podrobené tiež maďarisácii, bez ktorej u nás nedá sa nič myslieť. Spolok tento zprvu začal hrávať trojrečové divadlá, aby každá stránka bola uspokojená. Hrávalo sa len v neveľkej spolkovej miestnosti; pozdejšie mestská vrchnosť dávala k tomuto cieľu svoju veľkú školskú dvoranu, bez všetkej prekážky. Tieto trojrečové divadlá s času na čas premenily jednotvárnosť kremnického života; bývaly zo začiatku valne navštevované; len pri ženských zástojoch slovenských bývaly veľké ťažkosti. Nebolo slovenských dievčeniec alebo žien, ktoré by sa boly k tomu odhodlaly. Buď sa hanbily, alebo sa im to primálo zdalo. Museli tedy mladí tovarišia prevziať i ženské úlohy, čo ovšem nebolo bez smiešnej stránky. Ale nebolo inej pomoci. Pozdejšie našly sa predsa slovenské dievčatá, i jedna už vydatá, ktoré prijaly úlohy. Tak prvšia bola vydatá už Mária Anděl, slečny Mária Petercová, Mária Hrivnáková, Z. Speváková, dve sestry Vikysálovské. Tieto za dlhší čas pri slovenských divadlách účinkovaly. Niektoré len po raze, ako Páričkovská, Macákovská, staršia Spevákovská a Berta Vojnárovská.

Z mladých tovarišov najviac vynikali a pochvalne slovensky hrávali Ján a Gustáv Somora, Blatničania, Ján Stankoviansky z Nemeckej Ľupče, Jozef Uhor z Ulmanky pri B. Bystrici a Karol Littera z Kremnice. Druhú, nie menšiu starosť robila voľba primeraných kusov, ktorých pred pár rokmi v slovenskej reči tlačených nebolo veľa na výber.

V prvších rokoch účinkovania spolku zaopatroval kusy Ján Gontko, pozdejšie som i ja prepisoval úlohy pre hercov. No keď roku 1895 Ján Gontko a Ján Peterec vystúpili zo spolku, úkol padol na mňa. Tak išlo to za viac rokov bez všetkej prekážky, hrávalo sa v dvorane mestských škôl až do nového roku 1899, keď popri maďarskom a nemeckom kuse dával sa slovenský preklad: „Na zdar!" Vtedy šovinisti oborili sa na slovenské divadlo, v mestskom zastupiteľskom sbore najviac proti tomu brojil kráľ. notár E. Báan, femkista, odrodilec. Vystúpil za to, aby sa mestská vrchnosť neopovážila na budúce vydávať svojej školskej dvorany pre slovenské divadlá. Všetka dosavádna dobrá shoda bola jedným človekom zkazená! Dobrá vôľa a nálada zničená!

Pozdejšie, aby žiadosť kriklúňov bola vyplnená, spolok začal hrávať len maďarsky a nemecky, úfajúc tak, že vari vôľa kriklúnov bude už vyplnená a oni húfne budú navštevovať divadlo. Ale veľmi sa prepočítali tí, čo tak mysleli! Prvý výsledok toho bol, že kassa

nepriniesla ani toľko príjmu, koľký bol výdavok. Len potom jednotlivci doložili niečo, aby aký-taký zvysok sa ukázal. To bolo trpké sklamanie! Hazafiság zahanbený. Kričať, hroziť, rozkazovať vedia, ale podporovať niečo, na to ich nemáš.

V hostinci pod „Jeleňom" je síce javište, ale toto pre slovenské, ba ani pre nemecké divadlá nechcú vydať, lebo hostinec je majetkom maďarisátorskej „Femky". Dostala ho spolu ešte s troma domami, dedictvom po istej starej panne, Šimovej, roku 1895.

Táto stará panna bola rodená Turčianka, bohatá, ale taká skúpa, že ani sama sebe ničoho nedopriala. Nevedela ona vôbec ani, čo je to „Emka" alebo „Femka", ale zato jej domy čudným spôsobom dostaly sa do moci „Femky". A zato všetko, čo „Femka" dedila, nedali jej na hrob ani len jednoduchý drevený kríž, aký máva najchudobnejší človek. Toto je zrejmý znak kultúry a úcty!

Posledné časy pretrhnuté boly slovenské divadlá na čas; malo to osobné príčiny. No je nádej, že v novovystavenom dome spolkovom, kde bude i divadelná sieň priestrannejšia, príde časom všetko do starej koľaje.

Koncom roku 1897, alebo proti jari 1898, presťahoval sa do Kremnice staručký už Julius Plošic, posledne farár v Horných Opatovciach pri Tekovskom Sv. Kríži, na odpočinok. Starček už 80-ročný kúpil si i dom za zámkom v Kremnici. V máji 1899, už i tak chorľavý, prestydol v záhrade, kde chodil okolo svojich včiel a stromov, obľahol a 19. mája dokonal svoj život.

V oktobri roku 1899 prišiel druhý náš veterán do Kremnice na odpočinok, Ján Gerometta, bývalý farár a dekan v Lovči pri Tekovskom Sv. Kríži. Gerometta bol muž silnej telesnej sústavy, ale trpel na nohy, na podagru, a z tej príčiny ani z domu, kde býval, nikde nevychádzal. Nikto z nás nemyslel, ba ani sám Gerometta na to, že skoro i on pôjde za Plošicom. Minul len rok a deň od Plošicovej smrti, a už nebolo ani Geromettu medzi živými. Umrel 20. mája 1900, v 77. roku svojho života.

Oba naši ctihodní mužovia, borcovia za národnú vec slovenskú, odpočívajú v hornom kat. cintoríne kremnickom, v neveľkej vzdialenosti jeden od druhého. Večná im pamäť obom!

A. B—y.

BESEDA.

Piesne z Dolného Hričova.

(Trenčianska stolica.)

Sbiera *J. Krasňánsky.*

1.

Keby ma mamka na trávu dala,
a ja by som jej batoh nabrala.

Ale ma mamka na trávu nedá,
nech si ju ona po poli hľadá.

Není jej v poli, ani v údoli,
len ona roste na panskej roli.

Na panskej roli orú mládenci,
pomáhajú im panny pod venci.

Zlomela sa im na pluze deska,
spravela im hú panenka herská.

Ej, zlomel sa im na oji kužeľ,
tri ročky šuhaj za dievča slúžel.

2.

Do našej komôrky mesiačik sa díva,
ach, čože sa môjmu šuhajkovi sníva?

Sníva sa mu, sníva, že trávičku kosí
za letného rána, za studenej rosy.

Keby bolo možno, išla bych ta za ním,
čo bych ho vidzela ešte pred svitaním.

3.

Pod našim oknom čečie voda skokom —
nemožem hej zastavic:
rozhnevala som si mojeho milého,
nemožem ho udobric.

A ja k nemu pojdzem, ja ho prosic budzem,
aby sa von udobrel:
že je mé srdenko zarmucené všetko,
zarmucené všetko.

4.

Skočila myšička do škorca,
nedaj ma, mamenko, za vdovca:
Pán Boh mi sľubuje, že mi von daruje
mládenca.

5.

Bože môj, Bože môj, čo som urobila,
keď som ja šuhajka zrazu zaľúbila. :]

Zrazu zaľúbiti nikdy dobre není,
lebo sa to mení v každom okamžení. :]

Literatúra a umenie.

Kotlín. *Román v troch častiach.* Napísal Svetozár Hurban Vajanský. Turčiansky Sv. Martin. Vydanie Kníhkupecko-nakladateľského spolku. 1901. 8°, str. 580 + 4. Cena 5 korún.

„Oceniť veľké, umelecké dielo je ťažká úloha" — hovorilo sa v posúdení rukopisu tejto knihy, predloženom výboru Kníhkupecko-nakladateľského spolku: — „román Svetozára Hurbana, majúci meno *Kotlín* a rozdelený na tri časti, je i veľké i umelecké dielo; pritom všetkom, keď mienka o ňom má byť podaná Vám, úloha nie je taká ťažká. Znáte pôvodcu *Suchej ratolesti, Letiacich tieňov* a mnohých kratších noviel slovenských: keď na súbeh náš on dáva nám svoju prácu, jej prijatie medzi nami je vecou samo sebou sa rozumejúcou. Výsledok nášho súbehu bude udalosťou v slovenskej literatúre."

Teraz čitatelia môžu potvrdiť tento úsudok. Román pozostáva z troch častí. Osobou centrálnou, okolo ktorej rozvíja sa veľký obraz, je Andrej Lutišič, syn renegátskej slovenskej rodiny. Tento Andrej, veľký pán, za detstva svojho poznal i biedu; vlivom ďalšieho svojho príbuzného príde i na slovenské gymnásium, potom nepredvídane stane sa dedičom veľkých majetkov Lutišičovských. Správcom veľkého jeho panstva, zo šľachetných pohnútok oproti mladíkovi, bude ten istý ďaleký jeho príbuzný, ktorý bol ho dal i na slovenské gymnásium, horlivý národovec slovenský Ján Greguš. Tak Greguš v románe predstavuje silu, ktorá bohatého mladého Lutišiča vynasnažuje sa vychovať i zachrániť pre slovenský národ. Druhá sila, pracujúca na jeho udržaní pri maďarisme, je tradícia rodiny, jej všetky svázky, vôbec celá spoločnosť, v ktorej Andrej Lutišič mal svoje korene. Čím rozprestrenejšie, čím väčšie boly jeho majetky, tým väčšia táto druhá sila. Znamenitý, príčinlivosťou svojou Lutišičov majetok skvele zveľaďujúci Ján Greguš tu mohol mať iste len ťažký zápas. Pomoc príde mu vo veľkolepej dcére Julii, ktorá práve vrátila sa z cudzozemskej výchovy; pomoc príde Gregušovi v priateľovi samého Lutišiča, umelcovi Skladanskom, ktorý chodí sem z cudzozemska a do svojej širokej duše zavre jednotlivé osobnosti neobyčajnej slovenskej spoločnosti; pomoc príde mu i v tom, že brutálnym prenasledovaním kotlínskych — Kotlínom volá sa totiž hlavné slovenské mesto toho kraja — a okolitých Slovákov ich život stane sa veľmi vzrušeným, rozčuľujúcim a situácia Andreja Lutišiča je taká, že tu čo deň púdený je osvedčiť sa za Slovákov, pripojiť sa k nim a činne vystúpiť za slovenskú vec. Láska, ktorou zahorí k Julii Gregušovej, Slovenke pevného charakteru, mocne má ho k tomu. Už-už zdá sa, že Greguš zvíťazí. Ale nie! Už bolo pozde. Lutišiča, i fysicky ožobráčeného v peštianskych orgiách maďarskej spoločnosti, už nemožno zachrániť. Zahynie. Katastrofa je nevyhnutná. V chvíli veľmi ťažkej pre kotlínskych Slovákov Lutišič nepodá im pomocnej ruky, tým boľastne dojatá Julia odvráti sa od neho, nechce sa stať jeho ženou, pred ním zamračí sa svet a on — zastrelí sa.

Sklamané nádeje verných slovenských duší majú útechu v prebúdzajúcej sa sile okolitého slovenského ľudu.

Asi toto je jadro deja, rozvíjajúceho sa pred čitateľom vo veľkolepých obrazoch. A to všetko samý skutočný život slovenský. Všetky radosti i všetky biedy slovenské. Snáď viac-menej v iných formách, ale v románe tomto každý ozajstný Slovák najde veľmi mnoho z toho, čo on sám prežil. Prítomnosť slovenskú máte tu so všetkým. Osôb, okrem už spomenutých, v románe je celá galleria — jedny, podľa povahy deja, do podrobna vypracované, žijúce pred čitateľom celé, iné len pár črtami, ale dôkladne zachytené; k týmto pôsledným prináležia členovia neslovenskej spoločnosti. Účinok románu bude iste veľký; sniví slovenskí čitatelia budú neodlučiteľne, dňom i nocou sprevádzaní takými osobami románu, ako je Julia Gregušová, stará tetka u Gregušov, Irena Kuklišová i jej brat Danko, čudný umelec Skladanský, alebo starý katolícky farár Surinský. Veľmi šťastne, umelecky je postavený kontrast, ktorý biedna, chromá a predsa spokojná, Bohu oddaná Babuša Bendová tvorí oproti Lutišičovi, veľkému pánovi, ale duchovne na priepadiskách postavenému. Pôvodca *Suchej ratolesti* v Kotlíne javí sa nám, ako spisovateľ a umelec, ešte rozvitejším, majúcim viac a ešte silnejších tých prostriedkov, ktorými budí sa umelecký pôžitok. Literatúre slovenskej a menu slovenskému novým svojím dielom vydobyje cti. Takým zobrazením slovenského života i politicky môžeme len vyhrať.

Žiadame si, aby román bol čítaný v každej slovenskej rodine.

Šk.

Tovaryšstvo. Sborník literárnych prác. V storočnú pamäť prvého „Učeného slovenského tovaryšstva" založil a z pomoci priateľov slovenskej spisby vydal *Fr. Richard Osvald.* **III.** V Ružomberku. Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu. 1900. 4°, str. 348. Cena 6 korún.

V I. i II. knihe „Tovaryšstva", hneď napredku, boly vzácne literárno-historické štúdie Jozefa Kohúta, osvetľujúce takzvanú bernolákovskú dobu slovenského písomníctva. Recensia I. i II. knihy v našom časopise začínala sa rozborom týchto štúdií. Teraz ich už niet — miesto nich čítame spisovateľov posmrtný životopis. Nevdojak zastavili sme sa pri ňom. Utiahnutý a zdanlive tichý farár a dekan nižno-kubínsky vedel vlívať i na širší kruh ľudí; „ . . vyhýbal širšej verejnosti — píše tu o ňom vydavateľ „Tovaryšstva" — ako spisovateľ málokedy podpísal sa celým svojím menom; J. K., Kyrill, —ill, boly jeho podpisy — ale duchom svojím zasahoval ďaleko široko okolo seba . . Takým činom stal sa i otcom nášho „Tovaryšstva" a „Literárnych Listov" (prílohy ku „Kazateľni"), lebo k ich založeniu primalo ma studium a povzbudzovanie Kohuthovo. Oslávenie kat. literárnych jubileí v posledných dvoch desaťročiach pochádza tiež z jeho myšlienky." Z papierov a písem po ňom pozostalých, ktorých značná časť prešla v majetok Museálnej slovenskej spoločnosti, najlepšie vidno, čo sa natrudil sbieraním materiálu; ale spracovať ho už nemal času (a pre iného bude to materiál neupotrebiteľný, lebo je príliš rozsypaný, pomiešaný a chybuje mu systém). „Moje písmidlá, všakové znaky a značky — čítame tu z listu Ko-

hútovho, písaného v januári 1900 — ktoré sbieral som prez decennia, ako materiál k vážnym dielam, dnes už rozhádzané na všakové strany, potkáva osud márnosti všetkého, čo ľudské. Snáď pomerne najviac vykonal som strany školy Bernoláckej.“ Sľuboval poslať do „Tovaryšstva III.“ staré rukopisy, pamiatky po mužoch tejto školy, ale (v máji 1900) už ich nemohol najsť.[1]) Veľmi dlhé časy sbieral látku k monografii Oravy, povedal o Orave, že ju celú pozná „krížom-krážom, ako svoju rodnú dedinu“ a konečne žaloval sa: „Neprozreteľne som robil, že neponáhľal som sa s mojou Oravou bár ako skromne a skrovne.“ I miloval svoju stolicu; dva mesiace pred smrťou, keď už hovoril, že je „na poslednej ceste,“ písal z Baňskej Bystrice: „Orava, Orava, zostávaj mi zdravá.“ — V životopise jest mnoho zaujímavých, pre Jozefa Kohúta charakteristických podrobností; na konci priložený je bibliografický soznam jeho literárnych prác. Tento doplňujeme článkom Priateľa školy a literatúry (1859, str. 221) *Verejný hlas*. V ňom Kohút krásne zaujal sa za slovenčinu v školách Slovákov, a Radlinský, redaktor časopisu, pohnutý bol rozpovedať (tamže str. 222 a nasl.), čo sa robilo vo Viedni na počiatku päťdesiatych rokov proti literárnej slovenčine. A *Oravská Slanica* v „Tovaryšstve I.“ nebola by od Kohúta?

Vzácny je i životopis Andreja Kubinu, Slováka charakterom Kohútovi podobného a spisovateľa nevšedných darov. Tretí, ale v rade prvý je životopis Martina Medňánskeho. Medňánskemu i nedávno zazlievalo sa v článku slovenského časopisu, že zo svojho značného majetku neporučil ničoho na národné potreby. Pády také nie sú nové. Kollár v Slávy Deere karhá slovenského spisovateľa Inštitorisa Mošovského, že

Slavům však, měv poklad krésovský,
Poručil jen mizerných sto zlatých.

A o Bohuslavovi Tablicovi, ktorému Kollár ešte žijúcemu privolával: „By řeč nejen černidlem, než zlatem naši krášlil,“ po smrti jeho sklamaný napísal (vo Výklade k Slávy Dcere): „Tablic byl velikým milovníkem národu, ale i peněz. Jestli kdo, on mohl věčnou památku u Slováků a Čechů sobě způsobiti...“ Treba mať na pamäti takýchto Slovákov, kým ešte žijú.

Všetky tri životopisy sú prácou Fr. Richarda Osvalda, pod názvom „Pomník tovaryšom“. Belletriu v III. knihe zastupujú mená: Tichomír, Dlhomír Poľský, Margin, Fr. Urbánek, Somolický, Jozef Gregor, Martin Hojič, Ján Ďatel; úvodné latinské verše napísal Fr. V. Sasinek: *Leo decimustertius*, po ktorých ide ešte, tiež po latinsky, *In annum sanctum* (1900) od M. Hojiča. Tichomír pozdravuje nové storetie:

Keď dvadsiateho stoletia
zôr lôče na zem doletia,
nás najdú v Tatier úpäti;
. . . .

[1]) Možno, mal ich požičané u niekoho, a za autorom životopisu i my dokladáme, aby nezameškal oznámiť, kto vie o nich.

Sto nehôd na nás sletelo,
my bránime sa nesmelo,
jak deti ešte maličké.
Tvár mnohosľubnej nádeje
nám vľúdno, ver, sa nesmeje,
a predsa všetko úfame;
. . . .
A verme, Boh nám nedá mrieť,
zas prežijeme tisíc liet,
a ozdobí nás slávy kráž!

(Pokračovanie.)

Sbierka slovenských štvorspevov pre mužské a miešané sbory. Usporiadali a vydali *Blažej Bulla* a *Miloš Lihovecký*. Sošit 1. Turčiansky Sv. Martin. Kníhtlačiarsky účast. spolok. 1901. Str. 40. Cena 60 halierov.

V sošite tomto je vyše 20 harmonisovaných piesní, medzi nimi Hej, Slováci! Bratislava, Bože, svetov stvoriteli! ostatné, okrem prvej v sošite, ktorej názov je Spevácky pozdrav, sú samé prostonárodné. Dostať u J. Gašparíka v Turčianskom Sv. Martine.

СЛОВЕНСКАЯ ЛИРА. Пѣсни на братской чужбинѣ. *Ю. О. Стовика.* (Slovenskaja lira. Piesni na bratskoj čužbine. J. O. Stovika.) Одесса. 1900. 16°, str. 121.

Pôvodca knižky, pán Julius Stovík, rodák baňsko-bystrický, od počiatku sedemdesiatych rokov žije v Rusku ako gymnasiálny professor. Ducha jeho piesní poznať hneď z úvodnej, v ktorej hovorí svojim čitateľom, že on

. . . . изъ горъ своихъ принесъ
Восторженнаго сердца пламень,
Ручьи словенскихъ горькихъ слезъ,
Любовь и вѣру въ Русь святую.

Svoj rodný kraj slovenský spomína i v piesni Горькая судьба:

Предъ Дунаемъ, за Дунаемъ
Тянется роскошный лугъ.
Онъ усѣянъ весь цвѣтами,
Божій тамъ витаетъ духъ.

Предъ Дунаемъ, за Дунаемъ
Мило пѣсеньки звучатъ.
Праотцы ихъ завѣшали
Дѣтямъ внучатныхъ внучатъ.

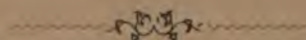
Предъ Дунаемъ, за Дунаемъ
Пашетъ все одинъ лемехъ.
Хлѣба-соли всюду вдоволь,
Хватитъ тамъ его для всѣхъ.

Но увы! Цвѣты тѣ сохнутъ
Подъ нещадною пятой;
Пѣсни радостныя глохнутъ,
Хлѣбъ-соль врагъ ѣстъ вѣковой.

Na konci knižky peknoduchý pôvodca prósou poučuje svojich čitateľov o Slovákoch a ich položení.

Rok 1901. Sošit 9.

Slovenské Pohľady.

Lejla.

Zlomok kapitoly z románu »Kotlín«.

Od *Svetozára Hurbana Vajanského.*

Lejla vžila sa hupkom do užšej, milej a srdcu bližšej domácnosti . . .

Ako novinku ešte nevidenú našla doma sestričku Marišku a ihneď sa do nej zaľúbila pri prvom sesterskom bozku na malé malinové ústočká buclatej belohlavej Marulky . . .

Lejla bola dušou dedinárka. Staré dedinské známosti nadpriadla hneď v prvé dni. Ako dievčinka chodievala na besedu k Babuši Bendovej preto, že okrem krásnych povestí mávala prichystané perniky a oriešky, akých pernikov a orieškov nikde inde nebolo. Veď boly s kohútim mliekom, dľa slov Babuše. Tak i teraz si rada posedela v malom jej domčeku na Hŕbkoch. Bol to pravý oriešok: všetko na ňom a v ňom bolo malé, okienka ako detské očká, kozúbok ako hračka, malý dubový stôl na krížnych nohách, nízka poval, malá postieľka a na konci koncov u oblôčka malá, drobná Babuša, v tele útlunká, len s krásne vyvinutou hlavou a modrými očami.

Babuška Bendová bola dedinská zriedkavosť: stará panna. Starých panien nebýva po slovenských dedinách. No úbohá Babuška bola od mlada na obe nohy chromá — akási divoká lámka jej ich skrútila a zo sústavov povykrúcala, keď jej bolo práve šestnásť rokov. Čudno bolo videť na slabom telíčku pekne sformovanú hlávku, starú, jasnú tváričku s jasnými hustými vráskami a umnými, hlboko ležiacimi očami. Obdivuhodné boly jej krásne, biele, podlhovasté ruky, nikdy nekazené čiernou prácou, cele ruky aristokratky. Ale tie ruky bolo hodno pozlátiť! Takých dvoch ženských rúk nebolo viac v celom Kotlínsku: ony vyšívaly zlatom, striebrom, hodvábom, pamukom, a vyšívaly tak, že práca ich ďaleko prekročila medze obyčajnej domácej industrie a zachádzala na posvätnú nivu umenia. Ona i nadobudla si už veľký chýr, v jej domčeku-oriešku boli už i vysokoučení páni, i vysoko postavené osoby obdivovať staruškine práce: ona si sama kreslí vzorky, vynachádza nové formy, nové

[1]) *Kotlín.* Román v troch častiach. Napísal Svetozár Hurban Vajanský. Turčiansky Sv. Martin. Vydanie Kníhkupecko-nakladateľského spolku. 1901. Cena 5 korún. Strán 580. Vidz v predošlom čísle Slovenských Pohľadov, str. 469.

línie, nové sostavenia, vynachádza, komponuje celé ornamenty; v jej prácach žije priamo orientálna fantásia foriem, harmonicky sa meniacich, prechádzajúcich jedna do druhej; tu zjavia sa stylisované zveri od kohúta až po šarkana, stylisované kvety od tulipána a ruže až k nebývalým exotickým rujným, palmovým, liánovým rastlinám. Jednotné sú jej vzorky; ako básnička s pekným refrainom vinú sa jej vložky, veselým, plným behom hadia sa jej vždy nové a nové mäandre. Motívy sama vynachádza, len štýlu zdedeného prastarého drží sa. V nej obnovuje sa už zabudnuté umenie, ktoré vídame len na veľmi starých slovenských výšivkách, už temer do knota vykorenených zo Slovenska hltavou špekuláciou. Na oddych, keď jej krásne ruky ustanú a oči vypovedia ihrať sa s farbami, klepluje čipky, jemné ako pavučiny.

Sedáva milá Babuša za svojou babou, špendlíkami posiatou; biele, dlhé prsty ihrajú sa neuveriteľnou rýchlosťou s klepľami, ozdobno vyrezávanými; pri nej na stolčeku sedí Julia a hľadí na ostrý profil starej devy, na jej tenunké, šedinami preskočené vlásky, vyšlé zpod tuho na hlave uviazaného ručníka, panenského to nosiva havranovského. Ale Babuša už viac nerozpráva Lejle o troch zhavranelých bratoch, ale spomína zašlé časy, skutočné udalosti. Na prosbu zaspieva tenunkým žalobným hláskom balladu o Andoline zajatej Turkami. Lejle je pritom voľno, ona stáva sa deckom, a nepokoje, ktoré ju počínajú pochytávať tam vo svete, u Babušky prestávajú! Lebo okolo nej i v nej samej je mier, zbožnosť, viera a oddanosť Bohu... Nikdy ani slova žaloby na suďbu, ktorá ju prikovala k lavici a barlám... aký rozdiel medzi ňou a Andrejom, ktorý horieva netrpelivosťou a nervositou, až človeku samému sa srdce potriasa a znepokojuje. A čo je jeho polonamyslený neduh oproti Babuškinmu celoživotnému mrzáctvu?

Babuška zdvihne hlavu od práce, položí ruky do lona a zahľadí sa na Lejlu:

„Ach, milá, krásna i dobrá si, Julia, to je už veru Bože svätá pravda! Hm, dieťa moje, všetko od Boha... Vďaka mu za život, za radosti tak mnohé!" (Lejla udiveno hľadí na mrzáčku — aké tu radosti?) Lejla nemôže ešte pochopiť, že Babuška žije pravým, statočným životom, zdravým, vzdor telesnému lazárstvu. Babuška žije opravdove, nielen spokojno, ale i radostno, celistveno, harmonicky. Úzky je priestor, po ktorom pokuľháva, maličký domček, ktorý obýva, ale široké je pole jej duše, veľké priestranstvo jej citu, jej fantásie.

„Veď boly časy, dieťa moje", počne Babuška znova, „i ja som nebola posledná v Havranom, trebárs sme boli len chalupníci... Ale dobre sme sa opatrovali, mamka boli pilná ako včela a keď ma na sviatky vyobliekali, všetci hovorili, že niet krajšej panny, hoci som bola drobná. Bola som ti ja taká parádnica, Juliška moja, vo mne len tak klokočom všetko vrelo, na ľade som sa zohriala... A mala som švárneho frajera, dobrého, bohatého, všetky dievky mi ho závidely — hen strýca Janka Kabelu — veru Bože tak... Kto by to teraz povedal?"

Julka zbožne načúvala, a veru si nevedela nijak predstaviť Babušku s mladým šuhajom.

„Ach, dieťa moje, sedávali sme my, sedávali spolu po sobotách na našom zadnom násype, len sa obzreme a už polnoc bije na stražianskej hrubej veži. Sem na Hŕbky dobre počuť... Sladko to bolo, mladí sme boli, plakávala som od radosti: hej, dievča, budeš si sedeť naprostred dediny na širokom dvore Kabelovskom... I starí ma radi mali, bola som šikovnica — práca mi horela pod rukami...“

„Jeho, Janka to mojeho, vzali na vojnu... na nedlhú, lebo ho vymohli... a keď sa vrátil, našiel ma sedeť na našom zadnom násype, o pravom poludní to bolo, — ešte to viem, ako by to včera bolo. Našiel ma, neborák, samú sedeť, na pravo barlička, na ľavo barlička, a líce bľadé, oči uplakané od bôľu... Veru tak, dieťa moje zlaté, také bolo naše uvítanie. Sadol si môj Janko ko mne, sadol a plakal nahlas, ako chlapec, keď ho bijú... plakal a nikam von z hlavy (bol to dobrý, dobrý parobok): on ma i takú rád, veď vraj zdraví mrú a chorí sa zotavujú, on že odo mňa neupustí, nie a nie...“

„Nie tak, holúbok!“ povedala som ja cele vážno a smelo, ale do srdca ma čosi pichalo ako vretienkom, tak tupo a predsa bôľno, „nie tak, Janíčko môj! Nenie pre takého šuhaja súca na obe nohy chromá žobráčka. Choď len, Janíčko, Boh nám obom pomôže!“

„A teraz má Janko Kabela troch synov a Aničku, čo ju tak rada máš, a ja tu na Hŕbkoch v rodičovskom domčeku veselo ihlou pichám, veselo prepletám klepľami, a keď mi počína byť smutno, zaspievam si: „Kdo jen na Boha se spoléhá!“

Julia hľadí pevnou vierou na ostrý profil bielej, tenučkými vráskami zoranej tváre, na umné, dobré oči, a pochopuje, že dievča s takou dušou neprijalo veľkodušnú obeť Kabelovu.

Potom zaskočí Julia do Kabelov; tam smutná idylla Barborienky a Janka premenila sa pre posledného na zdravú prósu... Anna skromne víta Lejlu, no Aničkina hlávka už zapadla sniažkom nehynúcim, čo nesíde ani na horúcom slnci: áno, na jej hlávke polodetskej ešte belie sa čepec s širokými čipkami, tak širokými, že sa jej opálajú po celej tvári, čo len hlavou pohne. Tuho ohorená, barnavá tvár blčí rumeňom za bielou sieťou tenunkých čipiek. Čím bohatšia a mladšia nevesta, tým sú čipky širšie. Anička je temer o celý rok mladšia od Julie a je už ženou! Ako divno je pri tom Julke okolo srdca a hľadá akúsi rozlúštenú hádanku na dobre známej tváričke... Nenachádza iného, než dobrú, driečnu, no trochu odcudzenú bývalú hračkárku, lebo medzi nimi otvorila sa široká prietrhlina vyšším vzdelaním na jednej strane. Hla, ako nás ono odrýva od milej pôdy!

Doma je Lejla materi po ruke, „neonačí sa Martinkove punčochy štopkať“, ani Kotlinku neodľúbila pre more; vozí sa rada po tichej rieke v ľahkom člnku. Sama vesluje dvojným veslom, v lete nemôže ďaleko, lebo je tam ďalej voda plytká, okolo domu dal Ján ruslo vyčistiť. Chodí rada do poľa, na lúky; pod večer hráva na piane, tak ako lepšia dilettantka, zato je výtečnicou na citare, na ktorú naučila sa hrať spolu s Elsou Liringnerovou v hmlistej Ger-

mánii. Obe učil chýrny umelec-virtuos za veľké groše, a prekrásnu, drahú citaru daroval jej Linguer s nápisom na doštici: „Meiner lieben Hunnin“, lebo si nedal z hlavy vybiť, že v Uhorsku bývajú samí potomci Hunnov. I spieva Lejla ku svojej citare vysokým altom; v stredných polohách je hlas jej silný, kovový, prísny.

Lutišič rád počúva i jej piano, ale ešte radšej citaru. Jeho vozík práve zastal u mosta. Julia sedela s tetou Lotou vo viničovej besiedke a zdvihla hlavu od šitia...

S Andrejom bola Lejla prosto rodinná po dávnej známosti z detstva. Bez ceremonií prichádza do besiedky, keď je u nich, bez ceremonií odchádza hrachu alebo fizole natrhať do kuchyňskej záhrady. Svobodne sadá si i pred ním na Mariškinu kolimbačku, pomaly kníše sa nôžkou obutou v lakovanej úzkej črievičke. Cez lesklé remienky, krížom spiate na vysokom narte, belie sa riedka letná punčoška. On beseduje medzitým vážne s Máriou (je to vyšší, útly tón, s akým sa proti nej chová), sporí a škadlí sa s Lotou, počúva štebot Marišky, ktorá sa s ním práve tak baví, ako niekdy Lejla. Ale už mu nejde do vrecka pre bonbonky... už sa múdri a čaká, ale očkom predsa za vreckom mihne. Chodí Andrej každý Boží deň v posledné časy. Po visite sadá do svojho malého vozíka, pošibe čierneho rysáka a letí k Mahutám mäkkou poľnou cestou...

... Slnko bolo ešte vysoko, skryté za oblakami, ktoré vežily sa až po samý zenit, len nad obzorom bol pruh neba s viditeľnými spŕchami slnečnými, ako vídame na starých drevorezoch... Nad dedinou panovala letná tišina, lebo občania boli po prácach, roliach a lúkach. Nad neďalekými lúkami dolnými na ľavom brehu Kotlínky vznášal sa ledva čujný šum, prerážaný ďalekým výskotom šumných hrabáčiek. Andrej zadumal sa hlboko. Hľadel na lastovice, krúžiace vysoko pod samým oblakom, a nevdojak premýšľal o Lejle, jej detsve, jej pomeroch, výchove a konečne návrate z cudziny, o jej terajšom žití a o budúcnosti devy.

Lejlin život v domovine tiekol v tichosti a sladkom zobúdzaní sa z detstva, dlho chráneného šťastím a podarenou, jemno-prísnou výchovou. Bol to život domácky. Najviac ak išli do Stražian na faru; Mária rada mala farárku, obsypanú deťmi, a Julia s Ruženkou sa doplňujú. Je to beznáročné, umné dievča, má krásny soprán (s Lejliným altom krásne sa splýva), vyzná sa v slovenskej literatúre, číta českých i ruských autorov. Julka od nej slavianštine učí sa, a Ruženku Julia zas oboznamuje s nemeckými dielami. Dali sa do toho s chuťou. Vyšším forumom pre obe je Irena Kuklišová, zvlášte pri ruskom čítaní.

Greguš musí sám seba krotiť v láske k najstaršej dcére, lebo sám hovorieva, že je rodičovským hriechom jednomu decku viac srdca dávať než druhému. No v srdci volá ju „nádherným Božím stvorením“. Julka to vie, ale nevyužíva. Otec má k nej neohraničenú dôveru, zvlášte preto, že bola od detstva pravdivá a otvoreno srdečná, „nosí srdce na dlani, nemôže mať skrytých citov.“ Mária nenie tej samej mienky, čo zaľúbený otec, ona tajne obáva sa jej zápalčivosti, ktorá príležitostne mohla by ju strhnúť k nejakému výstrednému kroku, aká sa jej živého temperamentu, hotovosti oddať sa oka-

mžitej nálade nie na žart, ale cele, s ohňom, bez váhania, a potom už zotrvať, i keď rozum ináč velí. Mária vidí materským neoklamateľným pozorom, že duša Lejlina je ešte tichá, ako nedotknutá hladina tatranského plesa, keď bezvetrie králi po výšinách i dolinách, a predsa vie občas náruživo rozpáliť sa pre pletku, tajne plakať a skrývať svoj rozháraný stav pred otcom. Jestli Ján nevidí ničoho na nej, čo by sa malo srezávať, naprávať, od čoho by sa mala odvykať, mater vidí ešte mnohé zbytočné parúťky na svojom ružovom pníku sedemnásťročnom; otec tešil sa jej solídnej vzdelanosti, opravdu ženskej, neprecibrenej a nepremrštenej, svetskej i náboženskej; mať videla i menej želateľné pozostatky nemeckej výchovy, na príklad: drevené držanie sa, nahrbený chod, ťažkavosť niektorých pohybov. Bolo dosť dvoch-troch napomenutí, a Lejla narovnala sa ako svižný prútik, násilne ohnutý. Pomáhalo matke pri cibrení celé okolie, havranovský vzduch i to vysoké slovenské slniečko, vychádzajúce zpoza vlnistých šedých úhorov. Podobným materským cibrením Mária odnemčila i Lejlinu toaletu: ťažký severný nevkus zamenila našou južnejšou lahodou a eleganciou. Veď i veľmi vzdelaná deva, vediaca sporiť o nemeckých romantikoch a klassikoch, nemusí byť práve oblečená, ako by ju vystrihli zo starého berlínskeho módneho žurnálu; nič neujíma učenosti, keď vkusné šatočky zvyšujú pôvab mladého dievčaťa. Julia prispôsobila sa čujnou ženskou elastičnosťou vnešným preobrazeniam, rýchlo naučila sa strojno klásť svoj veľký klobúk so smelo vyhrnutou rembrandtovskou strieškou na hlavu, stojac pred veľkým zrkadlom. Ale pokus matkin, naučiť ju istému zdržanlivému súdeniu o vlastných dielach, ostal nezdareným. Ona už nehrbí sa, ako by sa hanbila za svoju výšku, chodí ľahko, graciósne a prirodzene, rovno drží hlávku na prekrásnom štíhlom hrdle, ale vnútorne sa nemení, rozpaľúva sa na žeravo, chladne na ľad, má napohotove rýchly súd, a drží sa už potom húževnate raz povedanej mienky. Veď i Mária sama sebe priznáva sa, že bola i ona vznetlivá, zápalčivá a urputná vo svojej mienke, ale zato i hodne trpela, často bôľno poudierala sa o kúty a o hrany života, ktorý nikdy netečie po našom velení, ale samovoľne, neodvisle od našej vôle. Že vplávala do tichého prístavu láskou a vernosťou, no i trpezlivosťou Jánovou, to má čo ďakovať len milosti Božej... Preto by chcela Lejle poučením usporiť pokúšenia a údery sudby, ktorým možno vyhnúť sa s kompasom životnej zkúsenosti. Keď tisíci zkúsili, že hľa, na tomto mieste je podvodové úskalie, tedy ho treba oboplávať a nekormidlovať práve naň. Nad mladým človekom zapálili rodičia, priatelia, múdri ľudia maják múdrej rady a dobrodušného varovania hmatateľného príkladu... No vychodí, že málo to všetko prospeje. Žitie beží, krv sa búri, smelosť mladosti rozohrieva hruď... Človek nečuje rady, nevidí majáka, nenasleduje príkladu, sám musí vlastnou lodicou buchnúť do podvodových hrán... Už či sa čln prekotí a pochová plavca, či poškodený donesie ho na breh... Naučenie, ďalší príklad historie, múdrosť Písma, blízky príklad vlastných, škola, horúca láska a varovanie milujúcich neosvobodzuje od opätovania chýb a bludov. Život je praktika, nie teoria! Životu nenaučíš sa z kníh.

Áno, na Lejlu prichádzajú chvíle divného, vnútorného nepokoja bez vidnej príčiny: tamdnu búri neistý, temný cit, a hlávka darmo pátra, zkadiaľ zrazu soskočil na ňu smútok spojený s nevedomou bázňou. Prečo smútiť a čoho sa báť? Nemá príčiny smútiť, nevidí javného predmetu, ktorý by bol v stave postrašiť ju, tak pevno chránenú múrami solídnej, nikde nenatresnutej, zabezpečenej domácnosti. A predsa neraz, keď kladie sa na postieľku, husia koža beží jej po obnažených po lakte ramienkach, preskočí na hrdlo a celá deva strasie sa a zachveje.

(Julia priniesla z izby citaru.)

Andrej pozrel vďačným pohľadom na Lejlu a oprel čiernu hlavu svoju na ruku. Julia položila nástroj na stôl, brinkla prstočkami a počala ticho hrať; struny zahovorily, každá o sebe. Andrejovi zdalo sa, keď nehľadel na jej ruky, že tam ďaleko hrá celý orchester, a vietor raz donáša, raz pretŕha záplavu ďalekých tónov . . .

Lejla hrá nemeckú prasentimentálnu pieseň, prejde na tyrolskú s jódlovým refrainom, potom komposíciu známeho hudobníka itálskeho, úryvky z módnych opier a na konci slovenské piesne a trávnice; pieseň za piesňou vinie sa pekne jedna za druhou z neveľkého nástroja ako dlhá kvetná guirlanda. Lejla ich nehrá tak, ako sú v sbierkach, ako ju naučil stražiansky učiteľ Berner, ani nie tým samým poriadkom. Ona vyberá zo sbierky a od stražianskeho učiteľa, ktorý ich zná na tisíce, iba rozhádzané jednotlivé kvety a sama vije z nich venec a bukétu, i samé kvety premieňa bez ublíženia ich charakteru. Ona ich odzrkadľuje v zjasnenom, krajšom vide, prehlbuje ich, lebo zrkadlom im je jej duša a priehlbinou im je jej srdce: ony u nej prechádzajú mediumom duše a srdca. Ony sú pre ňu elementami, základnými náčrtkami, darovanými geniom národa, a ona pretvoruje ich na umelecké kusy. List akantusa, rastúceho v Grécku, nenie umeleckým predmetom, no umelec upotrebil jeho formy pri tvorení korintického stĺpu. Hlavica korintického stĺpu je samostatnou umeleckou tvorbou, a nie odplesk akantusového listu, ačkoľvek dal on hlavný motív k hlavici. Piesne, obsažné muzikálnym zrnom, nie sú ešte umelecké výtvory: ony musia prejsť cez hranol, cez kryštál umeleckého ponímania, preobrazenia a podávania, až potom sú umením. V tomto ohľade naše slovenské, pôvodné, z úst ľudu spísané piesne národné majú rovný osud s čudnými výšivkami, štylisáciami Babuše Bendovej: ona upevňuje a zachováva dávny formový sen minulosti, varíruje bezprostrednou vrodenou predtuchou len základné línie: príde raz umelec s povedomým ponímaním umeleckým, so silnou výkonnou potenciou, príde tvoriteľ: on utvorí z Babušiných elementov novú našskú architektúru, alebo aspoň slovenskú, pôvodnú ornamentiku. Tak i pieseň národná podáva len elementy a čaká na umelca — komponistu. Z nití a plátna — na kameň a v železo, od trávy a s grúňov tatranských na pódia koncertné a operné, to asi môže byť ich cestou, jestli nezakrnejú; a zakrnejú, jestli nebude slovenských umelcov, a budú kazitelia a len dilettanti.

Slovenská duša mladej devy skoro vžila sa do piesní a ich

ducha, ktoré i nad jej kolískou zunely. Ona ich zručne prispôsobila cudziemu inštrumentu, ktorým ovládala virtuósne...

Nástroj ožíva pod jej rukami, vysiela jemné odtienky tónov, ktoré, túžobne zamierajúc, trasú sa, ako by spiežové, tvrdé struny išly sa rozpuknúť žiaľom a nevyplniteľnou, horúcou túžbou. Z túžobných, žiaľnych passáží prechodia postupne k búreniu náruživému, bôľ a žiaľ len občas vrúťa sa do hrmotného, činného pochodu... Do moll to ide všetko, ale predsa to ukazuje silu... Vždy rýchlejšie bije takt... Vysoké struny rozplývajú sa v trasľavú hmlu rýchlymi otrasami, bass búri do ich poskočného vibrovania a konečne celý nástroj zuní a zuní pod bielymi, prekrásnymi, neuveriteľnou rýchlosťou pohybujúcimi sa prstami... Andrej je vo vytržení... Malý brillantík na jej ukazováčku iskrí sa a v rýchlom pohybe píše celé malé bleskové línie a kruhy... Nástroj rastie pod jej rukami, tak sa zdá, veď nemôže taký nevelký kus čiernej mahagonovej dosky vysielať zo seba túto skvelú, búrnu záplavu hovoriacich, pejúcich, zúriacich tónov... Nemožno, dumá Andrej, že by to boly slovenské piesne, ktoré ho tak málo uspokojovaly svojou naivnou, beznáročnou prostotou. A predsa sú to ony, naivné, prosté motívy, ale už preobrazené v umenie. Sú to slovenské, hlboké zvuky, a zostaly slovenskými i po umeleckom zjasnení.

Tu razom položí Lejla obe biele podlhovasté ruky na struny, dlaňami prihluší v jeden okamih všetky ich búrne i túžobné, žiaľne i náruživé zvuky a pozre svojím hlbokým, akoby prosebným pohľadom na zbľadlú tvár Andreja Lutišiča. Vo veľkých, hlbokých, prosebných zrakoch, v tom magnetickom pohľade zvučí ďalej nečujná melodia krásnej a harmonickej symfonie... A v harmonickú symfoniu mieša sa zďaleka, ako čudný kontrast, nerušiac jej, ale vyzdvihujúc, záchvev tajného nesúladu. Sladkosť krásy, plynúca z pohľadu nevšednej, vysoko nadanej devušky, má osteň nahorklý, v radostný, dušu unášajúci poryv, vzbudený jasnou, zpytujúcou zrenicou, vráža sa bôľ, záhadný, bôľ nesplniteľnej túžby... Nikdy, myslí si Andrej, neodkryjú sa ti taje tohoto lúčistého, prosebného pohľadu... Pohľad nezastavuje sa na jeho tvári, neplatí jemu, on letí mimo jeho duše kamsi v nevedomú diaľ.

Lejla poznala hneď, že urobila dojem hrou, vôbec vie, prečo najradšej a najlepšie hrá jemu; preto, lebo najlepšie cení a pochopuje jej hru. I tu nevznikne medzi nimi nedorozumenie. I Berner je veľmi muzikálny, ale vždy mračí sa, keď Lejla prisvobodne narába so slovenskou piesňou.

„Národnú pieseň nesvobodno meniť,“ hovorieva, bojac sa o nákazu, akú zanáša do našej hudby na pr. cigáň: ale Berner zabúda, že čo Lejla hrá, keď sa vhĺbí do hry, už nenie viac národná pieseň, ale pieseň Lejlina, svobodná, samobytná a pritom hlboko a jasno-čisto slovenská, ako jasno-čisto slovenská je duša Julie Gregušovej.

Divno, ďaleká cudzia výchova, poznanie genia cudzieho, katexochen nepriateľského národa, vzbudila a odokryla vo vnútornosti slovenskej, nadanej, čistej devušky pravú pôvodnú slovenskosť a umožnila, aby sa slovenskosť vyrážala v jej myšlienkach, horúcich

citoch, v hre a celom byte... Lejla bola tri razy slovenskejšou Slovenkou než Ruženka, ktorá nikdy nevyšla z nášho slovenského ovzdušia a viac znala o slovenskom živote, ale bola na maďarskej škole, v maďarskom súkromnom inštitúte, a tak v nej tu i tu zavznela neslovenská strunka pri speve, pri tančení spotvoreného čardášu. Julia ustupovala v čistej slovenskosti jedine Irene Kuklišovej, ktorá citom svojim a smýšľaniu svojmu vedela dať tuhý, makateľný výraz.

„Čo to máš v prstočkoch, Lejla," ticho preriekol Andrej, po dlhšom mlčaní, „za srdce ma nimi chytáš..."

„Maly sme dobrého učiteľa!..."

„Ah! Tvoj učiteľ to nevedel, čo ty vieš! Kde by Nemcovi vniknúť v takú priepasť velikých citov!..."

Zdalo sa, sama zabúda sa... Chodily, brodily tóny po neznámych lúkach a luhoch, vznášaly sa ponad cudzie kraje, volaly k neznámym želaniam a túžbam... a želania i túžby uchádzaly pred nimi, volaly, lákaly a zas len uchádzaly... konečne brillantná hra bludných tónov a modulácií octla sa v známom kraji... melodia fantastická, nekonečná počala sa zaokrúhľovať a vyšla konečne na Schubertovo známe nokturno. Veliká, svätá túžba lásky, nepovedomá ešte, blúdiaca odo dňa k noci, od predsvitu k západu, poletujúca nad svetom, zunela z prekrásne prevádzanej variacie nesmrteľného nokturna. Tichšie, tichšie znely struny.

Andrej naklonil k deve líce, aby lepšie počul... Teplo jej pomaly sa hýbajúcich rúk vialo mu na tvár. Melodia zatíchala, mrela a predsa akkordy boly plné, ani jedna strunka nezamĺka, ktorej treba bolo k plnému akkordu. Bass už len takým dychom trasným vil sa z nástroja, vysoké struny spievaly a so stredným i jednakým slabnutím, zatíchaním odznievaly. Hasla celá sladko-bôľna pieseň rovnomerne, neprerážal žiaden tón. Ruky zastávaly pomaly. Len voňavý magický van tepla vstúpal od nich. Andrej nevedel, kedy zastaly struny, až keď videl, že už nemo blyštia sa kovovým leskom, ruky nehýbu sa, no on ešte počul mrúce tóny a neveril, že už prestala hra, že ružové prsty Lejline nepohnute spočívajú na strunách; hra neprestala, hra zunela ďalej mrúcimi záchvevami, ale — v jeho duši. Hra Lejliných rúk zamĺkla, ale vzbudila v duši jeho ozvenu, ktorá zunela v sladkom odumieraní, a Boh sám vie, kedy zamĺkne!

. . . .

Cestopisné črty.

Píše *Martin Kukučín.*

I.

Náš parník — myslím „Budapest" — zatrúbil. Mornári sa rozpŕchli, každý svojou stranou a na svoje miesto. Zahrmotala reťaz, až sa parník otriasa v základoch, kotva sa spustila na dno. Počína

sa obracanie, vrtenie, a to aby sa táto ozruta mohla primknúť k nábrežiu. My passažieri čakáme na palube a pozdravujeme priateľov, ktorí nám prišli oproti a čakajú nás na nábreží, máchajúc všetkým možným: klobúkmi, ručníkami, ba i slnečníkmi . . .

S ľahkým srdcom, bez banovania, vystúpil som na breh, ako vždy, keď mám zanechať parník. Ono sa cestuje na ňom i dobre, i najleš všakové pohodlie: ale čo, keď vzdor všetkému tomu viac dôveruješ svojim pedálom než železnej vrtuli, ktorá sa môže ľahko zlomiť, a keď sa tak zlomí: milá Budapest, kde si? Darmo je — more je okúzľujúce, krásne, ale len keď sa naň dívaš, a pevnina je pevnina. A potom ako za parníkom banovať, keď som tej noci oka nezažmúril? „Vezmite si kabinu z prava,“ — naúčali ma vyzkúsení mornári, — „tá je od východu i bude v nej omnoho chladnejšie.“ Ja som slúchol, mal som kabinu s pravej strany, ale čo, keď to predsa len nebola kabina, ale známa pec, v ktorej sa pražili traja biblickí mládenci.

Ale najhlavnejšia vec: ako by sa neradoval, keď som zase pod záštitou nášho címera. Na túto okolnosť upozorňujú ma nápisy, ako: Tár I, Tár II až do IX a či X na domoch, vymurovaných z tehál a neobielených, taktiež i na budove financov nachodí sa náš címer a nie dvojhlavý orol.

Nuž, vitaj mi, Rjeka, a či už naša Fiume!

Passažieri sa sypú mostom na nábrežie sťa roj včiel z kláta. Vystúpila, hľa, i žaba, ktorá o štvrtej hodine ráno už bola na palube a ustavične jedla až posiaľ. Nebodaj čítala alebo čula, že na mori výtečne tráví, preto chcela probovať, či je i jej žalúdok z tej istej substancie, ako náš na príklad. Pritom ak zazrela kde galeba — a na tejto ceste videl som ich málo, lebo počasie bolo tiché, prekrásne — začala vreštať, ako by ju na nože bral: „Papà, schau, eine Möve!“

Batožinu sme naložili na táčky fakinove — trinásť kusov! Lebo tu sa berie slnečník alebo centový kufor jednako, ako kus. Medzi tými trinástimi kusmi bolo i hodný percent škatúľ: áno, uhádli ste, s nami cestujú i dámy. Odredikal to náš ctihodný fakin všetko na Hôtel Europa. „Nech vedia Dalmatínci kadejakí, ostrovani k tomu, že stupili na pôdu Europy.“ — húťali akiste naši priatelia, keď nám našli izby práve v Europe. A skutočne až teraz cítim, že som vskutku v Europe: na ostrove predsa nie som si tak celkom istý, či padá ešte pod Europu a či pod Asiu.

Čo v tejto Europe prekvapí, aspoň írečitého Dalmatínca, ktorý sa po hoteloch mnoho nepovaľoval, to by bola čistota. Ono je pravda, čistota v hoteli je prvá podmienka pohodlia: ale naše hotely v Dalmácii sú tej mienky, že je to zbytočný luxus.

Sídue dolu na ulicu, kde sú pred hotelom rozostavené stolíky, dal som sa na vodný šport. Vypil som na úvod tri-štyri poháre vody. Aký to zas nový pocit: oplývať vodou, i to čistou, studenou. Keď pomyslíš, koľko sa jej tu nemilobohu vyleje do kanálov, a za ten čas tamdolu u nás? Keď sme smädní, spotení chceli vsadnúť na parník, naši priatelia nemali nás čím počastovať. Cisterny pri-

sušené, alebo v nich voda len na dne, i to teplá, mutná. Zdalo sa mi, že som presadený dakoľko rokov nazad do Prahy, keď som chodieval s kompániou tiež takto k vôli vode do Titérovej akademickej kaviarne, kde ju filtrovali a preparovali ľadom a druhými ingredienciami.

Ináč i tu, ako v Trieste a všetkých južných mestách, život sa koncentruje na ulici. Kaviarne zarábajú najväčšmi, lebo ich každý vyhľadáva. Bolo by i vinovatosť v takúto horúčavu zatvoriť sa do izby alebo do kaviarne, keď sa tu môžeš chladiť na vetríku, ktorý poťahuje od mora. Tu si ľudia krátia chvíľu najviac rozhovorom, zasadnúc vo väčších-menších skupinách. Koľko krajov, toľko obyčajov! V Prahe keď prídeš do kaviarne, koľko stolíkov, za každým najdeš dakoho pohrúženého v novinách alebo práve zahrabaného v dákej revue, a keď ty k nemu prisadneš, on sa skryje za svoj list, aby ti snáď neprišlo na um ho osloviť. Tu nie tak — radšej sa shovárajú, než zabíjať čas čítaním novinárskych polemií. Ak kto vezme noviny do ruky, pozre, ako ide bursa, alebo najviac ak prečíta miestne zprávy, kde sa pestuje lokálna klebeta. O vysokú a nízku politiku ani na Rjeke nestoja. A majú pravdu — beztoho sa im nevypláca.

Nuž čuješ tu dosť a dosť taliančiny. Netreba sa ti ani odtiaľto pohnúť, aby si si utvoril pochop, že si v meste talianskom od hlavy do päty. I maďarčina sa ozýva zhusta. I to plnými ústy, zhlboka, a čo hlavná vec — nahlas. Každé slovo je podčiarnuté, každá frása tuho akcentovaná: nech sa čuje na suchu i na mori. Chce dokázať celému svetu, že ona je tu doma, pani samosvoja, ktorá tu bude žiť a rozrastať sa až do konca sveta. No neraz sa taká verejná konversácia prevráti, sám nevieš ako, v nemčinu. Lenže vtedy hlas sa sníži, hlavy sa strčia dovedna. Počaly sa vymeňovať náhľady a dôverné zprávy kupecké a bursovné. A Horvati že čo? Nuž ako takí Slovania! Sedia utiahnuto, shovárajú sa taliansky. A ak sa opovážia hovoriť horvatsky, kričia i oni, ale pošepky, aby ich nepočuli.

Sotva som vypil tri poháre, už mi ukázali ctihodnú hlavu mesta a či podestu, dr. Mayländera. Prešiel popri našom stolíku, zpod klobúka mu vykukuje polmesiacom kúsok plešiny. Ináč si kráča sebavedome, krokom, ako by išiel o Božom tele za baldachýnom.

A medzitým elektrická tramvaj ustavične zvoní a zuní, ani čo by si čul povestnú rjecku buru, keď duje. Passažierov v tramvaji vždy dosť, bárs mesto nenie bohvie koľme roztiahnuté. Všetko, čo je najhlavnejšie, koncentruje sa dolu, na mori. Dnes-zajtra už nebude menšieho mesta, v ktorom by nebolo elektrickej tramvaje. Kone môžme svobodno predať Angličanom do Afriky a my zapriahnuť naše tramvaje, velocipedy a automobily a hybaj okolo prevráteného sveta.

Večierkom sme sa vybrali na Trsat. Dajedni, ktorým sa ťažko driapať dohora, vsadli do koča — my ostatní sme zaujali zas skoro celé kupé elektrickej. Pri moste nás elektrická shodila. Za mostom sa zas rozdelila naša spoločnosť. Daktorí na Trsat idú z pobožnosti:

tí sa poberajú schodami dohora na modlitbách. Len túto cestu, ako čujem, upotrebujú pútnici, totiž hore schodami My ostatní, čo ideme ako profanní turisti, dali sme sa v pravo, novou cestou dohora.

Ináč treba vedieť, že za mostom nie sme pod právomocou rjeckeho podestu: lebo od mosta počína sa obec Sušak, a či mesto. Sušak už padá pod právomoc bána horvatského. Hľa, čo robí, keď prejdeš jednoduchý most! Na sušackej strane zasadili hneď pri moste stožiar a pri každej významnejšej príležitosti vyťahujú naň horvatskú trikoloru: rozmerov vraj takých, že keď zaduje od banoviny vietor, zástava siaha až na druhý breh rieky, k nemalej zlosti Rječanov. Nuž zástavy nám nevytiahli, nemôžem povedať, čo je na tom pravdy. Ale čo je pravda, je to, že i Sušak sa činí. Rovné, čisté ulice, so stromoradím, domy výstavné, i vkusné. Čo sa ťa milo dotkne, to je, že mesto je samosvoje. Nápisy na uliciach horvatské, na obchodoch tiež väčšinou. Horvatský hovor rozlieha sa na všetky strany a to bez bázne u ostýchania.

Sušak vykazuje pokrok v každom ohľade. Má vkusné domy i paláce, obchody, sklady, hotely, kníhtlačiarne, ba vypravotil od äráru a či od mesta Rjeky hodný kus nábrežia, na ktoré sa práve teraz nasýpa. A čo je hodno najviac: Sušak má gymnásium, to sa rozumie štátne s naukosdeľnou rečou horvatskou. Prv bolo na Rjeke, a keď tam začalo veľmi zavadzať, horvatská vláda ho presadila na Sušak. Aby Horvatom osladila trpkú pilulu, dala stavať nielen veľkolepú budovu pre gymnásium, ktorú, dochodiac na Rjeku s morskej strany, už zďaleka vidíš, ale založila k vôli nej, aby mládež mala k nej pohodlnejší prístup, i túto cestu, ktorá sa v serpentínach potom už dvíha až ta hore na Trsat. Mesto hneď vysadilo cestu stromovím, tak že my dneska už v tôni môžeme vystupovať dohora. Stráň, ktorou sa ťahá serpentína, tiež je kamenitá, lenže je pokrytá stromovím a krovím. Zpomedzi skalia rastie bujno tráva. Vidno, že tu všade vody hojnosť a s vodou pod týmto požehnaným podnebím i kameň rodí. Čo sú založené vinice v stráni, napospol sú bujné a dobre držané — nevidno na nich stopy peronospory, ani filloxery. S oboch strán cesty sú domy, tamdolu v slohu triezvejšom a tuhore so všetkými attribútmi villy. Každý stojí osobitne, ohradený záhradou, alebo práve parkom. Domce chutné, vkusné, stavané zväčša pre jednu rodinu. Rjeka je pekná a výstavná — no čo je v nej milého a čo ducha pozdvihne a rozveselí, to je táto sušacká stráň, ktorou vedie serpentína, posiata týmito villami. Dvojnásobne sme boli uveličení my, ktorí, prídúc z Dalmácie, privyknutí sme pozerať na holé, sivé skaly a bralá.

Konečne sme vyšli na rovinu, na ktorej sa rozkladá Trsat. Trsat vyzerá starosvetské mesto. So Sušakom tvorí jednu obec a má spoločný magistrát. Medzi starými domami o končitých strechách kde-tu vidíš i modernú stavbu, tak hneď z kraja „Čitaonica“ a akiste hostínec k tomu. No prvé, čo ti padne do oka, je kostol, ktorého veža o dvoch kupolách, jedna nad druhou, krytá tmavým plechom, už z mora na ďaleko sa vidí. V ňom sa nachodí obraz Matky Božej, asi tak zbožňovaný a vyhľadávaný pútnikmi, ako v Częstochowe.

Našich pútnikov, čo išli hore schodami a tých, čo sa doviezli, našli sme už v chráme. Prvé, čo ťa tu prekvapí, je nesmierna sila obrazov, rozvešaných po stenách chrámu. Skoro by si myslel, že si dakde v čudnej obrazárni, alebo na výstave. A čo je najzvláštnejšie, každý obraz ti predstavuje loď, väčšieho-menšieho kalibru, s nadutými plachtami. Pod každým sa nachodí nápis, že kapitán ten a ten tej a tej lodi nachodil sa v nebezpečenstve vtedy a vtedy, z ktorého bol vytrhnutý rukou Panny Márie na Trsatu. Tu máš celú historiu námorníckeho života, ktorému sa oddáva tento národ so zvláštnou radosťou a či skôr náruživosťou. V Prímorí tomto máš celé dediny a mestečká, kde chlapov nieto doma, tak ako v isté mesiace u nás v Likávke. Všetko sú kapitáni alebo obyčajní mornári, len kedy-tedy nakuknú domov ako vzácni hostia a zase hybaj za nebezpečným povolaním, nikdy istí, či uzrú ešte raz tento krásny rodný kraj... Je to ľud stvorený k tomuto nie ľahkému remeslu. Bez mora nemôže obstáť, ako ani ryba. Na ňom žije, na ňom sa veselí a smúti, s ním sa celý život borí. Tu je domovina tých takzvaných „morských vlkov", kapitánov zručných a odvážnych, ktorí sa ti dostavia s loďou v takom počasí do prístavu, keď nehodno ani psa vyhnať predo dvere. Na lodi sa pohybujú zručne, ba elegantne, bárs loď tancuje a hojdá sa sem a tam — no keď vystúpia na pevninu, kníšu sa s boka na bok tak nemotorne, že na strelenie poznáš v ňom pomorca. A vedia i hrešiť, cifrovane, až sa hory zelenajú. Ale zato sú pobožní. V čas nebezpečia na vysokom mori obracajú zrak k výšinám, k rodnej zemi na horu Trsatskú, k svojej orodovkyni, ktorá tu tróni nad hlavným oltárom. Pokrytá je závojom, ktorý sa dvíha dva razy denne. Teraz sú pred oltárom pobožní pútnici, kostolník im zažal sviece — daktorí sa modlia nehybne, iní na holých kolenách poberajú sa okolo neho.

Tu je i dakoľko hrobov rodiny Frankopanskej. Kedysi najmocnejšia rodina v Horvatskej, hneď po Zrínskych — dnes po nej nieto ničoho, iba tieto hroby. I tie svedčia, ako je na tomto svete všetko nestále. Po Vesseléňovskom sprisahaní zmizla odrazu táto rodina i rodina ešte mocnejších Zríňskych zo svetového dejišťa. Ich majetky, ako majetky zradcov, padly v plien fiškusa a z ich nádherných sídel trčia už len srúcaniny. No národ, nedá sa tajiť, nezabudol dodnes na tieto dva slávne rody. Pamiatku Petra bána a Fraňa Frankopana ctí dodnes: 30. apríla — deň popravy vo Viedeňskom Novom Meste — vychodia horvatské noviny v tmavom rámci a za dušu týchto národných mučeníkov čítajú sa omše.

Keď sme vystúpili z chrámu na priestrannú rovinu, tu nás už zas ovial duch času, nášho moderného času, kde sa usilujeme využitkovať všetko... Tu môžeš kúpiť pohľadnice, na nich obraz chrámu i divotvorný obraz na oltári. Daktoré pohľadnice sú vyvedené vkusom umeleckým, napodobňujú starosvetské drevorezy, ako by to vedel vyviesť Schwaiger. Že sa predávajú okrem toho kríže, pátriky, medaile, sväté obrázky a pod., to sa samo sebou rozumie, ako všade, kde sa hrnie toľká sila pútnikov.

Odišli sme si obzreť i srúcaniny Frankopánskeho hradu. Zo-

stalo z neho dosť málo. Akýsi dom, na vrchu erb na železnej tyčke, do tuha nachýlený. Prvá bura ho shodí a zabije dakoho ním; potom dve bašty, z ktorých jedna srovnaná je so zemou, a zostal iba grunt, rovný sťa holohumnica, so zábradlím, chlapovi po prsia. Z tejto holohumnice je veľkolepý výhľad tadolu, až ti vlasy dupkom stávajú... Tuhor je ticho, mrtvo, zdola tiež neprichodí ani hláska. Popod bralo tečie rieka, jej šum sem ani nedolieha. Popri rieke belie sa hradská, po ktorej kráčajú dvaja pidimužíci. A zvláštno: v lúčoch slnca odráža sa im reflex z plechových tiapš a druhého náradia. Naši drotári, možno sa poberajú ta domov, touto hradskou, ktorá vedie rovno do Rovného. Vyštverali sme sa i na druhú baštu, ktorá ešte vzdoruje zubu času. Schody sú opatrené železným zábradlím, od tých čias, čo sa tu gr. Khuen-Hédervárymu zakrútila hlava, tak že len toľko, že nepadol. Ináč pohľad shora do doliny nenie toľme závratný — mierni ho krov akejsi budovy, ktorá leží medzi baštou a priepasťou. No i keby toho krovu nebolo, myslím, že by tomuto pohľadu v ničom neustúpil pohľad s nášho Oravského zámku.

No zato výhľad je ztadiaľto ozaj veľkolepý. Dodáva mu veličia more, ktoré zatvárajú ako zeleným rámcom vrchy Istrie, ani zďaleka nie také holé a sivé ako naša Planina dolu po Prímorí. Na úpätí i na boku týchto vrchov belejú sa tiché dedinky. Kde-tu kostolík a za ním domce — sťa kurčatá za kvočkou. Rjeka ti je zrovna pod nohami, môžeš ztadiaľto dosť präcísne videť jej rozsah a polohu. Ej, more, more — čo by bola Rjeka bez neho? A nad Rjekou so všetkých strán belejú sa drobné domce, akiste villy, v záhradách a tôni stromovia.

Rjeka mi nebola dosiaľ práve sympatická. No ztadiaľto pozerajúc na ňu, z vtáčej perspektívy, nemožno, aby sa ti nezaľúbila. A či je ona konečne na vine, že i v nej sa najde všeličo, čo by nemalo byť? Vina sú ľudia, a akí ľudia, také i pomery: každý je vraj kováčom svojho šťastia. Tak je, iba to je chyba, že nie sme všetci kováči jednakí. Nevyučili sme sa remeslu u jednoho a toho istého majstra...

Na Rjeku sme sa vrátili rovno, schodami. Štyri a štyri vedú odhora dolu k mostu. Koľko ich je, neviem — ja som ich veru nečítal. Ľud rozpráva, že ich dosiaľ nikto nesčítal, bárs na milliony ľudí prešlo po nich. A to je dosť ľahko: kto sa poberá nimi dohora, má cele inú starosť, než čítať schody. Táto vďačná úloha čaká daktorého anglického turistu alebo nemeckého vedátora, ktorý musí prísť každej záhade na dno.

V meste sa zažaly svetlá, všade šum a život veľkomestský. Pred našou „Europou“ koncertuje mestská muzika; obyvateľstvo valí sa v dvoch protivných prúdoch hore a dolu námestím, ani čo by si bol na námestí sv. Marka v Benátkach. Iba že tu nevidíš nádherného frontu katedrály sv. Marka, ani podlubia — vôbec chybí tu všetko, čo z tohoto námestia tvorí — ako sa vyjadril Napoleon — prvú dvoranu na svete, ktorej iba obloha nebeská môže slúžiť za vhodný krov. Vidíš, že si vo velikom meste, ktorému so

všetkých strán pritekajú životné šťavy, kde sídli bohatstvo a rozkoš a vôľa za pôžitkami. Dámy sa vznášajú v bielych, ľahkých toaletách a pri večernom osvetlení vyzerajú ako víly. Páni, tiež najviac v bielom, pohodlne si vykračujú.

Nuž Rjeka nemá čo banovať. Pred tridsať rokmi pokútny prístavík, bezvýznamná filiálka hrdého Seňa, starého sídla chýrečných Uskokov — dnes prvý prístav s tejto strany Adrie. I slávu starého Triesta zatemnila, stala sa víťaznou jeho sokyňou. Jej parníky križujú po ďalekých morách. Povestná „Adria" ich vysiela do všetkých svetových prístavov, nech roznášajú slávu našich štátnikov po Sicílii, Marseilli, Antverpách a bohvie kade. Všetko ti je to: Mátyás király, Nagy László a hneď pri ňam Matlekovics, Tisza Kálmán, Szapáry, Zichy a, to sa rozumie, i Lukács. Talianom a Francúzom trochu záhadná lektura, nuž ale predsa robí effekt: dokazuje, že i my sme trochu pánmi mora. Ungaro-Croata má zas lode menšie, ktoré obsluhujú Dalmáciu od Rjeky až po Budvu. Mená jej lodí sú tiež skromnejšie a vzťahujú sa viac na geografiu, ako: Pannonia, Duna, Budapest, Zagreb atď. No vzdor tým skromnejším menám dáva účastinárom ohromné dividendy a správnym radcom skromné odmeny.

Nuž žije sa to, žije našim Rječanom pod úslním peštianskej priazne. Zato pomaličky spyšneli. Počali si namýšľať, že voz oni tisnú a nie že by boli potiskaní na dráhe prospechu. Zobudil sa autonomný patriotismus. Rjeka Rječanom, vlastne Talianom. Začali nesmierne hurtovať s tou svojou autonomiou sťa ozajstný taliansky šarlatán, ktorý vykrikuje na rynku chválospevy svojej portieke. Nazdali sa, že sa celá Europa na nich díva a dr. Mayländer je štátnik hneď za Cavourom a Thiersom; že Itália pošle hneď veškerú flottu proti Pešti. A tam z Pešti, ako to už ich metoda, zprvu ich hladkali, chlácholili sladkými rečmi. Keď videli, že to nevedie k ničomu, stúpili ako nezbednejším na otlak. Každého vraj tlačí čo to. A hľa — odrazu „utíšení veliké." Búrka v rječanskom pohári vody utíchla. Patres conscripti kapitulovali, sami vložili šiju pod jarmo, ktoré predsa nenie toľme ťažké. A práve dnes autonomia Rjeky a centrálna vláda žijú svoje medové týždne. Pán dr. Mayländer, podesta, prechádza sa sebavedome po Rjeke. Čo zato, že autonomia odniesla dakoľko dier? Tam v Pešti sú spokojní, tu na Rjeke spokojní, pán podesta sa prechádza víťazoslávne po námestí, ako by bol zajal Menelika — prečo by sme nemali byť spokojní i my?

A medzitým, kým sú takto všetci spokojní a po námestí sa ozýva taliančina a maďarčina naďaleko — po domoch, v obchodoch, na palubách lodí s pyšnými i skromnými menami, v skladoch a fabrikách čuje sa horvatština. Tam odhora, cestou popod starý Trsat prichodia nové legie a zaberajú pánom pôdu zpod nôh, ktorí tak hlasno tu hovoria, vari aby zahlušili reč prírody... Veru tak, Rjeka už nebude nikdy talianska, a či bude kedy maďarská?

Ráno sme sa vybrali do Opatije, vlastne pardon — Abbazie. Vysadli sme na prvý parník, ktorý sa o siedmej hýbe, s kartou tour i retour. Biely náš parník „Sirály" je hotový a my jediní passažieri

na ňom. Tým lepšie. Bárs je sirály, neletí ako galeb, ale šinie sa opatrne popri druhých lodiach tesným východom do zálivu, smerujúc rovno ku zeleným brehom Istrie. Pred nami defiluje kus Rjeky, potom dosť strmý breh pokrytý zeleňou, na ňom roztrúsené biele domce a villy a kde-tu celé dediny. Tíšina je úplná, more „ako olej,“ v povetrí ani dychu. Už k vôli samému cestovaniu vyplatí sa táto cesta. Tento vidiek je ozaj rozkošný. A či sa hádam páči len nám, privyknutím na suchopar dalmatského karstu?

O pol hodiny sme vystúpili na nábrežie miniaturného prístavu v Abbazii.

Na nádhernej Abbazii trôni pokoj, tíšina. Villy — krásne hračky, i rozmerné stavby, všetko je pohrúžené v spánku. A či to doľahla na Abbaziu mŕtva sezona svojou olovenou ťarchou a núti ju držať v túto horúčavu siestu? Šalogatre všade spustené, v sadoch a parkoch nikde ani vtáčka, ani letáčka. Ozajstné zakliate mesto. Nezbýva nám iba takto na dištanc obdivovať toto sídlo nádhery a rozkoše. Prešli sme mestom, kde sú villy najhustejšie jedna pri druhej. Všetko ešte spí, len kde-tu vidíš oblok otvorený. Pri dvoch villách sme videli sedeť hostí za pokrytým stolom pri káve a či pri čaji. Domáci idú rýchlym krokom za svojou prácou; vidiečan ženie pred sebou teliatko, tučné až sa mu koža ligoce, zadivené a zmätené tak, že by nedbalo vtrhnúť do každého dvora. Nebodaj, toto mu je ostatná prechádzka týmto bielym svetom. Moderný básnik mal by hneď pekný predmet: opísať city takého teliatka, čo ho vedú rovno pod mäsiarsky nôž.

Stromovia, hory máš tu do sýtosti. Vidíš tu stromy od výmyslu sveta. Všade narastie všetko, čo len chceš — treba mať len príhodné hnojivo, groší totiž. Tu je háj laurový, akého ani v Boke kotorskej nemáš. Hneď pri ňom cer, sťa nad Plešivcom. A zase naša tatranská jedľa! Postál som pri nej, naprizeral sa na ňu do sýtosti — ej, hodne rokov, čo som nevidel tejto súsedy. Vzdor opatere necíti sa v tomto nádhernom rámci najlepšie. Radšej by ona vysadla na ktoré bralo hoc i pod Chočom — ztadiaľ má lepší výhľad než tu na túto vodu, ktorá je beztoho slaná. Odtrhol som s nej kus chvojiny, z tejto siroty, ktorú priniesli do cudzej pôdy, kde sa nemôže prichytiť, na pamiatku.

Áno všetkého tu máš, čo len chceš. Všade vkus, nádhera, elegancia. Na všetkom viditeľné stopy príčinlivosti ľudskej. Celkový tedy dojem — Abbazia je veľkolepá, no všetko akosi umelé. Stromy nasnášané zo všetkých strán sveta, zem donesená z blízkych ostrovov, i balvany na brehu morskom akosi ako by boly tak schválne aranžované. Čo tam po tom — len nech triumfuje práca a príčinlivosť, bez toho ju v naše dni vídame tak málo, ozajstnú, krvopotnú prácu, tento jediný liek proti všeobecnej nude a spleenu. No more, darmo je, nedá sa produkovať umele: ono musí byť prirodzené, veľkolepé, otvorené a premenlivé, ako vrtošivá krásavica. A toto tu, nemožno tajiť, je fádne, ani sa nehýbe, ani nečľapoce po skalách. A čo je chyba — páchne... No, nerobí nič — hostia to nespozorujú a ak spozorujú, budú sa nazdávať, že „páchne morom.“ Práve

ako morská ryba, keď nenie čerstvá počne páchnuť a riečanskí kelneri ľahko presvedčia cudzinca, že každá ryba musí páchnuť, veď je z mora. Medzitým dopúšťam, že možno páchne len dneska, lebo je horúce a tíšina. No vzdor tomu, nenie to more, v ktorom by sa chcel náš prímorec kúpať. On ho chce mať čisté ako kryštál, svieže a chladné; nech mu je pod nohami mäkký piesok, ako perina, s ktorým si vlny pohrávajú a presýpajú sem a tam, alebo hlbina, temná, záhadná.

Ináč vidno, že hostia mnoho času trávia na mori. V malom prístavíku nehybne ležia člnky, vyložené poduškami, pekne vyfarbené, pod bielymi plachtami. Každý nosí meno, najviac, to sa rozumie, ženské. Najdeš tu Gizellu, Melanie, Katinku, ale i Francesca, Evelina sa tu vidí, ba i „mia Nina.“ Jedna jediná sa zovie „Ljubica“ a nenie najpodlejšia.

Opustili sme najbližším parníkom hrdú Abbaziu, bez žiaľu, dosť ľahostajne. Ona sa pred nami zatvorila a my sme sa neprosili. Snáď druhý raz, v zime, bude táto hrdá paní prívetivejšia; keď nebude sa okolo nej obšmietať mŕtva sezona so svojím škaredým pošklebkom. Vtedy ona bude pekná, keď sa sem shrnie elegantný svet; šum toalet, hodvábu, blesk drahokamov, hurhaj a trma-vrma okolo confetty — to je pravý život v Abbazii. Ak hľadáš prírodu, aby si sa v nej pokochal a odpočinul po námahách každodenného života, iste vyhľadáš si druhý kút.

Teraz sme už na parníku našli dakoľko passažierov — akiste hostia, ktorí majú ísť na Rjeku: dvaja-traja páni a jedna dáma. I oni sú naši, shovárajú sa maďarsky a to nahlas, nech každý zná, kto je blízo i ďaleko, že oni sú, čo sú. Shovárajú sa s tou prešróbovanou zdvorilosťou, kde za každým slovom čuješ „kérem“, „tessék“, a potom tie frásy akési krkolomné, priveľmi cifrované, ako by ich bol tokár len práve utočil. Tento spôsob hovorenia by asi zodpovedal vkusu a potrebám reisendera: i zvláštna vec, ako mohol presiaknuť i do lepšej spoločnosti? Z ľudu to nemajú, lebo ich ľud hovorí logične, spokojne a čo je hlavné a na čo prostý Maďar veľmi mnoho dá: hovorí s istou hrdosťou a vážnosťou. No nielen pravý Maďar, ale i Jasenovec by ochorel, keby musel jeden deň počúvať takéto rečové obraty a frásy, alebo aspoň by urobil ako ten pomorský kapitán. Na staré dni sa oženil a žena ho prinútila hovoriť nežne, nosiť rukavice a cylinder. Konečne morský vlk prišiel so ženou do Triestu, stretol na ulici priateľa, tiež kapitána a zavolal naň: „Baldo, večeras dodji na café Tommaso, neka mi se izbeštimat!“ (nech sa môžem nahrešiť). Nuž ale to je i prirodzené. Maďari v ostatné roky prijali mnoho cudzích elementov, ktoré nestačili assimilovať; zdá sa, tieto cudzie elementy budú assimilovať ich, dajúc ich národu nové črty, ktorých dosiaľ nevykazoval jeho pôvodný charakter.

Na Rjeke sme ostali už len do večera. Ani sme nemali kedy navštíviť ten kus nábrežia, kde sa nachodí naša flotta s ostrova, na ktorej sú sklady nášho vína. Ide ho celá potopa na odbyt a to hneď bezprostredne s lodí. Videli sme len Čitaonicu, horvatskú, na

ktorej práve veje dlhá zástava, lenže čierna. Ako smrť je internacionálna, tak i farba, ktorou ju pozdravujú, jednaká je v Ríme, alebo Pešti, ako i v Záhrebe. A tento raz smrť sa dotkla takého mena, ktoré poznajú v Pešti práve tak ako v Záhrebe. Umrel gróf Đuro Jellačić, brat bánov. S ním odstupuje s javiska tento slávny rod, lebo 90-ročný gróf Juraj bol ostatným jeho potomkom po meči.

Po obede sme boli pri odchode parníka do Senja. Neveliký parník Ungaro-Croaty naplnený je svetom, že nemá kde jablko padnúť. Taký malý priestor tak svetom preplnený nevidel som od tých čias, čo som bol na Vrútkach. Len tam nás vedia toľko natisnúť do vagónov, keď ideme na slávnosti do Sv. Martina, alebo keď sa vracajú Liptáci z Pešti a z pltnice. Podkurážení passažieri, menovite III. klassy, i tu spievajú, tak že sa musíš diviť, ako neplačú nad sebou a svojimi deťmi takto stisnutí v tejto horúčave afrikánskej. Z mesta im donášajú munície na šafle: všetko limonáda, ktorej sa nepochybne vyčapuje dakoľko hektolitrov, kým parník prirazí k Seňu.

Toto je tá chýrna línia Ungaro-Croaty Rjeka Seň, na ktorej sa otvorily tejto spoločnosti zlaté bane. Ungaro-Croata mala pôvodne len túto čiaru a jediný parníček „Hrvat.“ Z tohto Hrvata z velikých zárobkov povstala pomaličky veliká flotta, ktorá donáša veliké dividendy svojim účastinárom a drží v rukách temer celú premávku v Dalmácii. Akcie dnes je veľmi ťažko kúpiť, lebo ich každý drží, kým len môže. A čo je príčinou takého rozkvetu, kým druhé spoločnosti ledva vegetujú? S jednej strany veliký vzrast Rjeky v kupeckom i premávkovom ohľade, s druhej strany dobrá a šikovná administrácia a čo je snáď najhlavnejšie: lacnejšia, než pri druhých podnikoch. Potom i personál je tu na svojom mieste. Kapitáni a mužstvo pochodia tu z okolia, privyknutí moru, tak že sa ho neboja ani keď sa počne nadúvať a mračiť svoje líce. Na týchto lodiach málokedy sa prihodí nešťastie, hoc sa odvážia na more i v takom počasí, keď druhé parníky ostávajú v bezpečnom prístave. Parník zahvízdal, počal sa hýbať, nastalo vzájomné máchanie šatkou a klobúkom za cestovateľmi, kýmkoľvek parník nezmizol z vidieku.

Na železničnej stanici, už značne zredukovaní, kúpili sme karty do Štýrskeho Hradca. Kupé sme našli dobre vykúrené, tak že sme museli z neho vyskočiť, keď sme v ňom zariadili batožinu. Slnce praží a my čakáme na perrone, kým sa vlak dá do poriadku. Ešte šťastie, že nieto veľa sveta. Jeden z nás chcel vhodiť pohľadnice do truhličky prv než sa pohne vlak, no nedali sme sa mu vzdialiť a mali sme pravdu. Konduktori počali zatvárať dvere, mašina zahvízda a náš vlak sa už hýbe. Bez zvonenia, bez vykrikovania a všetkých predbežných ceremonií. Teraz passažierovi je ponechané akosi na vôľu; ak chce, môže so svojou kartou i zaostať. Keď sme vyšli nad Rjeku, medzi stromy, náš vagón počal chladnúť, v Sv. Petre, kde nás pripäli na triestský rýchlik, bolo nám už príjemne a keď sme zaronili hlbšie do Korutanska a do Štýrska, začal nás nočný chlad i štípať v našich veľmi letných oblekoch. A tak sme leteli tichou letnou nocou k cieľu našej cesty, k Hradcu.

Mirgorodský plukovník.

Hlava z historického románu »Getman«.

N. V. Gogoľa.

Posol náš prešiel hranicu, oddeľujúcu teraz piriatinský okres od lubenského. Obecných vychodených ciest vtedy nebolo v Malorusku, ale temer každý vedel o nejakej ceste, vedúcej z dediny do dediny, ktorá, podľa jeho mienky, bola najbližšia. Často taká cesta, odchýliac sa od rovného miesta, išla po jamách, škriabala sa do vrchu, vešala sa ponad priepasti a len nerovný šlak, zľahka vyšliapaný podkovou koňa, označoval jej krútenie. Najväčšie nepohodlie pre cestovateľa, neobznámeného s krajom, bolo to, že prinútený bol, na vzdialenosti 25 alebo 50 strelení, vyzvedať a dopytovať sa na cestu u obyvateľov, z ktorých obyčajne každý inak radil.

Pustiac uzdu a skloniac hlavu, jazdec náš dávno už pohrúžený bol v myšlienky, a len kusy a pne postínaných stromov, na ktorých potkýňal sa verný jeho kamarát, rýchly kôň, pretrhávaly mu dumy, ktoré znova obyčajným spôsobom vliekly sa v hlave jeho. Po prvý raz prišlo mu vykonať takú úlohu: ísť, boh vie kam, v neobývané stepi Ukrajny! A kto je ten Glečik?... Čo potrebuje Kazimír náčelníka nejakej šajky, nazývajúceho sa plukovníkom mirgorodského pluku?... Nebolo mu povedano nič na uspokojenie ani o charaktere, ani o sile jeho, ani o tom, aké má potyky a s kým... Prečo tá ostražitosť, ktorú mal zachovávať v reči s ním? Prečo preleteť takú diaľku, len aby mu zaniesol zvesť o udalostiach, hýbajúcich Varšavou? A čím môže byť užitočný taký oddialený spojenec?... V myšlienkach hneval sa na seba, že nevyzvedel sa dôkladne o tom od Brigitty: jej iste známe boly príčiny takého čudného posolstva.

Slnce pomaly lúčilo sa so zemou. Malebné oblaky, obrúbené po krajoch ohnivými lúčami, neprestajne meniac a trhajúc sa, letely po vzduchu. Súmrak zasmušile dvíhal tmavo-svetlú tieň svoju a privieral pomaly okienka, osvetľovavšie jasný Boží svet. Vtedy pútnik náš, po dlhej ceste stepou, vošiel do lesa. Soblečené nemilosrdnou jaseňou stromy boly priehľadné ako sito a zdalo sa, ako by sa triasly od večerného chladu. Žlté listie, ako otrusky a rozbité náčinie od nedávnej hostiny, válalo sa neporiadené, a len jeho šelest, chodiac po lese, dával znať o prítomnosti v ňom nášho jazdca. Cez obnažený vrch lesa ukazovalo sa temné nebo; ostrý vietor dvíhal sa s poľa a hnal ťažkomyseľné svoje upenie do húští lesa. Pútnik mimovoľne zamyslel sa a zastavil svojho koňa v neodhodlanosti, čo urobiť, lebo cesta cele zmizla a pred ním trčal len les a neznámosť; tu razom silný hlas: „cob, cob!“ udrel mu o uši; ťažko naložený voz zaškripel a zpoza stromov ukázaly sa dva voly. Človeku treba predstaviť seba na mieste cestovateľa, aby úplne mohol pocítiť radosť takého stretnutia. Mesiac vtedy vyrezal sa na nebi. Strieborné svetlo, pomotané tieňou stromov, padlo mrežkovato na zem, osvetliac ďaleký kraj, a Lapčinský uvidel pred sebou velikého staršieho sedliaka. Šedivé fúzy jeho, zakrútené nadol,

ležaly na smuhlom, poznačenom ostrými muskulami líci, ktoré tak prostodušne tienila akási aziatská bezpečnosť. Po čiernych brvách striebrila sa šedina, oheň vylietal z nevelkých hnedých očí, a v ohni tom ukazovaly sa striedave to chytrosť, to prostodušnosť. Na hlave mal čiernu kozácku čiapku so svetlým vrchom. Krátenký prevrátený kožuch, stiahnutý jasným pásom, bol dobrou ochranou od chladu; okrem tej odeve, prídavkom, mal prehodený obyčajný *kobeniak* z hrubého sivého súkna, ktorý i posial nosia maloruskí mužíci. Zpoza pása trčala *piščaľ* (flinta) a krivá tatárska šabla, — zbroj, ktorú v tie nepokojné časy každý kozák, bojovník i sedliak pokladal za potrebnú vec mať vždy pri sebe.

„Pán Boh pomáhaj!“ povedal, zastaviac voly a obnažiac hlavu, ovenčenú len na samom vrchu chlpom vlasov, na znak úcty, akú obyčajne preukazovali vtedy prostí dedinčania vojenským ľuďom. Spomenúť treba, že Lapčinský, aby vyhnul nepríjemnostiam, ktorých iste bolo by sa mu dostalo od obyvateľov, nestrpevších ničoho, čokoľvek nosilo meno Ľacha alebo prináležalo Ľachom, prinútený bol premeniť šviháckу kostym svoj na skromný odev kozáckeho desiatnika.

Jazdec náš odvetil ľahkým naklonením hlavy na to pozdravenie.

„Nevedel by si, krajan,“ hovoril s láskavou tvárou: „či je ďaleko odtiaľto do Romodanovského šlachu?“

„Nemôžem, dobrodeju, povedať hneď; poshovte trocha!“ — Tu začal vypočitovať, ako ukazovaly mašinálne zohybované jeho palce. — „Do Romodanovského šlachu! ... Ako by vám povedať? ... ono ani nie je blízko. Veru, kozáci naši ako by boli dostali strach: niekto pustil chýr, že všetko šľachtictvo sberá sa k nám na Sulu hostiť sa. Schytili sa z blúposti a pohubili mosty; tak, dobrodeju, aby ste nemuseli veľmi obchodiť. Ostatne, Boh ho zná: hovorím to preto, že iní hovoria ... tak, možno, najde sa i krátka cesta; len, viete, teraz je čas jasenný ... stane sa, že i ďaleko ... Len zase, keď si pomyslíš, nazdáš sa, že i blízko. Druhá vec, keby boly postavené stĺpy po ceste, aké iste, sami, dobrodeju, ak ste boli v Poľši, vídali ste po tamejších cestách.“

Netreba sa čudovať protimluvám, od ktorých pestrel sa monolog nášho dedinčana. Okrem toho, že skutočne nevedelo sa, Malorusi ľúbili pochybnosť i v samej známej im veci. Malorus i dosiaľ nič nepovie nazdarboh, ale s desať ráz sa popraví, a neraz zúmyselne pokonfunduje svojho poslucháča, že ten, k podiveniu svojmu, vidí, že na isté miesto je i ďaleko i blízko.

„Ktorouže cestou, aspoň teraz, bolo by mi ísť?“ pýtal sa pútnik, oprúc skúmavý pohľad na svojho poučovateľa.

Tu dedinčan náš pozrel si ho dobre od hlavy do päty. „A vy, dobrodeju, chcete teraz ísť?“

„Prečo by nie teraz?“

„S Pánom Bohom! teraz i náš človek, zdejší, dobre si rozmyslí, či má ísť. Vieš, mospane, [1]) veď nám treba prejsť len toľký

---

[1]) milosťpane.

čas, čo dobrý chlap vymláti pol kopy žita, aby sme počuli brechať psov z môjho dvora. Najlepšie by bolo odpočinúť si v teplej chalupe, a zajtra už s Pánom Bohom."

Tohto nebolo možno neprijať pútnikovi, keď, zdá sa, práve len na to čakal.

„A kam," pýtal sa cestou sedliak náš svojho budúceho hosťa: „vedie vaša cesta, mospane?"

„Idem ja ďaleko, na tú stranu Vorskla, k mirgorodskému plukovníkovi Glečikovi. Čo, braček, nepoznáš ho i ty?"

„Ako neznať toho starého psa! A odkiaľ Boh vedie?"

„S veľkej stanice, čo je pod Lochvicou."

„Akože to, dobrodeju, nepočuli sme nič o tom, že by stanica bola pod Lochvicou?" Tu oprel na neho ostrý pohľad, ktorý, tak sa zdalo, chcel vyskúmať jeho dušu. „A pravda! kdeže by mužík mohol vedieť o všetkých vojenských veciach; k nám neprišlo o tom ešte ani chýru."

Posol náš spamätal sa, že netreba zabúdať na opatrnosť v rečiach ani s obyčajným sedliakom, a preto, premysliac si trochu, pokračoval: „To jest, hľa, vidíš, braček, vlastne ešte ani nemôžem povedať. Na samej stanici som nebol, a záporožský sotník Šlajko, keď stretol som sa s ním pod Lochvicou a dozvedel sa, že idem v tieto strany, dal mi písemko k mirgorodskému plukovníkovi. Letel on, ani čo by bol zahorel; z otázok jeho nemohol som nič vyrozumieť. Nedávno predtým vrátil som sa z Varšavy... Vidíš, on, možno, mal príčiny nedôverovať mi... to jest... on... ty, myslím, rozumieš ma."

„Čo vy hovoríte, dobrodeju! Vari mužík pochopí to, čo vysvetľujú páni? Prisám Bohu, nie; ako nám pochopiť! My ani hlavy nemáme takej, ako páni: čert vie, čo je to; viac kapuste je podobná, ako hlave."

„O, veru ty si kujon!" pomyslel si Lapčinský a umienil si, že bude čím ostražitejší v slovách.

Celý tento čas išiel krokom, prispôsobujúc ľahké stúpanie svojho hrdého koňa k lenivej chôdzi ťažkých volov, pred ktorými s flegmatickou vážnosťou šiel sedliak, rozháňajúc sa palicou a poťahujúc krátučkú ľulku [1]). Dym z nej obstupoval oblakmi smuhlú tvár jeho, ktorá, osvetlená kedy-niekedy vyblkujúcim ohníkom, zdala sa byť tvárou nejakého upýra, ukazujúcou sa chvíľami z hustej blatnej hmly a sypajúcou iskry čudného svetla. Preto Lapčinský častejšie prizeral sa mu do očú, aby sa presvedčil, či to ozaj bol jeho spoločník.

Ale sedliak náš sám rozptyľoval každú pochybnosť o svojej osobe, nedávajúc minúty zamyslieť sa svojmu hosťovi. — „Slýchali ste, dobrodeju, o takom dive?" hovoril, nevypúšťajúc z úst svojej ľulky: „vidíte borovicu, tam ďaleko, ďaleko černeje sa pred nami?"

A pútnik, zadivený, skutočne videl borovicu. Akým spôsobom dostala sa sem, keď v celej temer tejto strane Maloruska, na prie-

[1]) fajka.

stranstve možno sto verst vo všetky strany, oko nenajde tejto surovej obyvateľky Severa? Mimovoľne zahľadel sa na ňu: len ona sama prostred opŕchnutého lesa chránila, tak sa zdalo, život. Ale život je to? To bola mumia, ktorú s podivením vyhľadávajú medzi holými skeletmi, jedinú, nepodliehajúcu pominuteľnosti. V nej vídeť tie isté črty, tá istá krásna forma človeka objíme ju; no, Bože, ako! Neodolateľný, nepochopiteľný cit smútku a úžasu vrýva sa do duše pri pohľade na boľastný klam, ktorým márné umenie silí sa zachytiť a udržať niečo, čo by sa podobalo životu.

„To ešte nie veľký div — borovica; ale toto je div. Asi pred päťdesiatimi rokmi žil temer tu na tomto mieste, vo velikom drevenom stavaní veľký pán. Či bol vojvoda, či sotník nejaký, alebo len pán, veru nemôžem povedať; viem len, že bol Lach a nie našej viery. Žil, ako všetci nečistí poľskí páni žijú: v dome od rána do večera pilo a spievalo sa, a na ďaleko mráz prebehol krstenému človeku po chrbte, keď počul ozývajúce sa z lesa kriky. Ľudia z jeho čeľade len čo chodili po dedinách a oberali biednych obyvateľov. Nie len to. Začali okrádať a lúpiť Božie chrámy, a vystrájali . . . nech ich tam! nechcem ani povedať, čo vystrájali. Pobiť by ich všetkých, dobrodeju, — ale nebolo možno, lebo samej čeľade mali možno pol druha sta, a na každého halapartne, samopaly a všetky vojenské potrebnosti. I našiel sa jeden diakon, — ako ho tam zvali a z ktorej fary bol, veru Bože, dobrodeju, neviem, — našiel sa i prišiel do lesa. Keby teraz nebola noc a nezasýpalo lístím, nuž, možná vec, ukázal by som vám ostatky toho diabolského hniezda. Práve, — iste, sám Boh tak chcel, — bol u nich akýsi zatratený sviatok. Diakon išiel voslep, povediac: „Hospodine, požehnaj!“ a koľko len mal sily, udrel na vráta, zapreté tlačiacim sa národom. Cymbaly a bandury brnčaly a húdly, ani na svadbe, a popití páni i čeľaď o dušu tancovali krakoviak. Akonáhle videli diakona, nuž, dobrodeju, i zakričali: „Čo tu hľadá pop?“ A pán povie: „Hej, chlapci! nalejte popovi vodky: nech tancuje s nami, dobrými kresťanmi, krakoviak, a poháňajte ho dobre palicou!“ Diakon, naplnený, ako bolo vidno, sv. Duchom, začal predstavovať bezbožným všetok hriech nezákonného ich života, a jaké na tom svete budú ich muky, a jako budú tancovať v pekle, lenže nie po svojej vôli, ale poháňaní žeravými vidlami čertov. „A, tak ty ešte i kážeš! Hej, chlapci! zodvihnite popa na chór, a aby si neprechladil hrdlo, dajte mu šatku na šiju!“ A tu čeľaď, s neľudským smiechom a híkaním, vytiahla nešťastného diakona na tú istú borovicu, vedľa ktorej povedie nás cesta. Dovoľte, dobrodeju, teraz to nasleduje. Borovica tá stála pred palácom, pred samými oknami pánovej svetlice. Tu, keď noc už rozohnala všetkých: koho na lavicu, koho pod lavicu, pánovi nášmu sa zdá, že na neho kvapká čosi chladné. „Aký nečistý duch!“ myslí si pán: „čo to kvapká?“ Vstal s postele, hľadí: kolúce vetve borovice škriabu sa k nemu čez stenu a, ani čo by živé boly, vyťahujú sa dlhšie, dlhšie a už dostávajú sa k nemu. Prežehnal sa, možno, po prvý raz v svojom živote náš pán, keď videl, že z nich kvapká ľudská krv, zprvu chladná ako

ľad, ale potom už páli! Ide k oknu — a noby sa mu podlomily: borovica všetka osinela, ako mŕtvy, a strašne kýva jemu čiernou, zjaženou bradou. Zprvu myslel si pán, že mu nápoj udrel do hlavy: ale nasledujúcej noci ten istý div, a všetka čeľaď volá, že po lese čo sa robí, že spievajú nad mŕtvym takým strašným hlasom, že každého zimnica drvila a vlasy vstávaly na hlave ako štetina. Čo tu robiť: i pochovali s poctou telo diakona, a chceli vyťať borovicu, — ale sekera nejde do nej: čo ako zatne, sekera vyštrbí sa, a strom stene, ako dieťa nekrstené. Konečne, že zanechajú toto zatratené miesto. Tu každý deň soberie sa všetka čeľaď, osedlajú kone, poberú všetko so sebou a odídu; idú, idú do samého večera: nuž, kto vie, ako ďaleko zašli! zastanú nocovat, dívajú sa — známe všetky miesta: opäť ten istý divý les, tie isté stavy, a prekliata borovica, vystierajúc vetve, ani ruky, chytá pána a oblieva ho krvavými škvrnami, a čierna, zjažená brada tak desne mu kýva...

Tu rozprávajúci prudko pozrel na poslucháča ohnivými očami svojimi, blyštiacimi sa ešte väčšmi prostred noci a, tak sa zdalo, nie bez uspokojenia zbadal v ňom dojem, vzbudený jeho rozprávaním. Skutočne, pútnik náš nemohol nepocítiť akéhosi strachu, tajne vrývajúceho sa do duše, a nepokojne obzeral sa dovôkola.

Vtedy prišli k borovici. Strieborné svetlo padalo na smutné jej vetve, a odhadzujúce sa od nich tiene, akoby ich pokračovanie, prelamujúc sa na neďalekých stromoch, položily sa ako nekonečné schody na zem. Vietor zľahka kýval vrcholcom, a keď pútnik, prejdúc na kus, obzrel sa nazad, tak sa mu ukázalo, že nejaký nedobrý duch, prijmúc prísnu, vznešenú podobu, pomaly išiel za ním, smutne kývajúc zasmušilou bradou a otvárajúc temno-zelené svoje náručie v úmysle uchytiť ho.

„Čože sa ďalej stalo?“ pýtal sa zamĺknuvšieho sedliaka, usilujúc sa premôcť bojazlivosť.

„Čo? Zle prišlo pánovi: rozpustil všetku svoju čeľaď, vstúpil do kláštora, a len keď odbavil päťdesiatdve panichidy za pokoj diakonovej duše, len vtedy zatíchnul div. A kde sa po tom podel pokorný mních, to vám nikto nepovie. Tak tri dni pred Jánom kvapká s tohto stroma, deň i noc, rosa. Hovoria ešte, že i zahubená čiasi duša poneviera sa po lese. Testiná rozprávala pred štyrmi rokmi, keď bola ešte pri pamäti, že stretla raz v lese diabla v červenom župane, v akom chodil i nebohý pán. Cob, cob, cobe! hej! Tak, dobrodeju, prišli sme.“

Lapčinský videl skutočne pred sebou nízunké vráta, riedko obité priekom položenými doskami, aké i teraz vídať temer u každého maloruského hospodára. Brechanie psov rozliehalo sa po lese, a stará žena, v kožuchu na plecia zahodenom, vyšla otvoriť vráta. Očiam nášho pútnika predstavil sa neveľký dvor, ohradený plotom z bahnitej trsti, niekoľko stodôl a chlievov, pokrytých takou istou trsťou, a obyčajná maloruská chata. Na dvore hromada úlov, z ktorých mnohé rozvešané boly na stromoch, nahýňajúcich so všetkých strán zvedavé vetve svoje do dvora, ako by nízky bukolický život jeho mohol poskytnúť im, vznešeným, zaujímavého divadla. Za dvo-

rom tiahlo sa ešte nejaké stavisko, ktorého v temnote nebolo možno rozoznať. Zo všetkého dalo sa súdiť, že bol to majetok veľmi zámožného kozáka: v tie časy nie u každého našlo sa podobné bohatstvo.

Kým gazda skladal s voza, Lapčinský mal dosť času prezreť si vnútornosť tohto bývania. Všetko v ňom bolo temer tak, ako i teraz býva u ľudu v Malorusku; oproti dverám niekoľko okien, pred nimi stôl, na ktorom spozoroval ražový chlieb a soľ, nesnímané s neho nikda, na znak toho, že hosť každého času môže najsť vďačné prijatie. Okolo celej izby boly lipové široké i úzke lavice; pri dverách rozkladala sa pec, s čeľustím dole, prepraveným hustými latkami, zpoza ktorých vyzeraly kury, husi, morky a králiky. Každé z týchto nemluvných obyvateľov usilovalo sa svojím spôsobom: pišťalo, kodkodákalo, gagotalo a dávalo znať, že ono nie je posledné medzi tvorstvom. Na dlážke chlapček so štyriročný bil ohromnou slnečnicou na prevrhnutý hrnec, druhý zas, o rok starší, dusil za hrdlo kocúra, hudúc si akúsi pesničku, ktorú, iste od častého opakovania svojej matere, naučil sa na veky. Pred veľkou, okovanou truhlou sedelo dievča asi jedenásťročné, držiac na rukách malé dieťa, plačúce zo všetkých síl, napriek tomu, že ona, chcejúc ho zabaviť, štrkala ohromnou zámkou a strašila malé prišlým hosťom. Na stene visely: srp, šabľa, puška, ktorej stroj bol rozšraubovaný a ležal blízko nej na polici, akiste odložený na zreparovanie, sekera, turecká pištoľ, ešte puška, kosa a krátučká nagajka, — nástroje, od nepamätných čias večne nepriateľské medzi sebou a ktoré nepochopiteľný človek núti meriť sa, napriek ich nesrovnávajúcim sa vlastnostiam.

„Prosím, nehnevajte sa, dobrodeju, že museli ste čakať trochu!“ hovoril gazda: „nešťastný jarmok omráčil ma tak, že mi došiaľ hučí v hlave. Šťastie ešte, že mojej starej niet doma, veď by som ja bol dostal. Doma sme len my: ja a testiná.“

Pri tomto slove vošla tá samá starena, ktorá otvárala vráta. S akýmsi úzkostlivým citom prezeral ju pútnik. Tak sa zdalo, pred ním stála obeť hrobu, v ktorej silná príroda náročky udržovala život, aby ukázala človeku všetku márnosť dlhého veku, ktorého tak veľmi žiada sa jemu. Hrobová ľahostajnosť rozkladala sa na jej črtách, posiatych vráskami. Nijakej iskry života v očiach! mutné, chvíľami upieraly sa na neho; ale mýlil by sa, kto by vyčítal z nich niečo, podobajúce sa zvedavosti. Ony na nič nehľadely; všetko zdalo sa im nejasným, ako nie cele prebudivšiemu sa človeku. Kým oddával sa takým citom, starena odišla na pec, riadne svoje bývanie, celý svet svoj, ktorý zdal sa jej byť takým priestranným a ľudnatým, ako i každý druhý; a hospodár obrátil sa k deťom svojim. „Hladže, Fedot!“ hovoril, dvíhajúc jednou rukou pod povalu chlapčeka so slnečnicou: „kde si vzal takú strašnú slnečnicu? Veď tým i človeka zabiješ! Ty čo tam robíš, Karpo? kocúra dusíš? Aké som ja tebe jarmočné priviezol! Poď sem, chlapče! čože stojíš s otvorenými ústy? Hľa, vidíte, dobrodeju, sto ráz mu vykladám, že som mu otec, ale dosiaľ neverí, ledačina. A ty, plačko, dokiaľ budeš revať?

Dajteže mi prúta, veď ja jemu! Podaj ho sem, Marusia; vyložím ho hneď za okno: nech ho tam zjedia vlci alebo Ľasi..."

„Tebe, brat, Boh tiež požehnal detí?" povedal hosť náš svojmu hospodárovi.

„Veru, nie je bez toho, mospane! všetkých mám sedmoro. Dvaja sa už oženili inde, len veru ja neviem, čo dostali so ženami: po siahe zeme, na ktorej sa nič neurodí, okrem palyny a buriana. Čože ty, Fedot, neďakuješ? Pán dá mu medovníka, a on ani sa nepokloní. Neráčte ho bozkať! má celú tvár zapackanú popolom. Mal som ja s tým starosti. Počul, že idem na jarmok. „Vezmi i mňa, tato!" — „A kdeže ťa podiem? tam teba zadlávia!" — „Nie, nezadlávia, vezmi ma, vezmi!" — „Tam teraz toľko cigáňov, že ťa ešte ukradnú, a potom beda tebe." — „Vezmi, len vezmi!" Čo urobíš? plač taký vyvádzal, že Bože uchovaj. Nasilu som ho utíšil sľubom, že mu privezіem medového koňa so zlatou hlavou. Nuž, Marusia, matku by sme darmo čakali: dávaj nám večeru; baba už iste spí! Tak ku komu to, dobrodeju," hovoril ďalej, razom obrátiac sa k hosťovi a sadnúc si za stôl: „hovoríš, že ideš? Mám na starosť hlavu, ako deravé vedro: čo by si koľko vody nalial do neho, vše je prázdno; čo by si koľko navykladal múdrych rečí, všetko pozabúda."

„Ako, krajan? vari som ti nepovedal, že ku Glečikovi?" odpovedal hosť, trochu zadivený takou čudnou zábudlivosťou.

„K mirgorodskému plukovníkovi? teda nepotrebuješ chodiť tak ďaleko: nikto iný, ako on, sedí pred tebou, mospane!"

Keby v tú chvíľu guľa bola preletela mimo uší Lapčinského, bol by menej zarazený. Tak nenadále, tak neočakávane ho prekvapiť, keď všetky myšlienky mal roztratené... keď... Nie! nemôže byť! nedobre počul! A oči jeho merave uprely sa na hospodára, ako by sa chcel presvedčiť o nepravdivosti toho, čo oznamoval mu sluch jeho.

Prelož. *Š.*

Zápisnica utrpenia.

Črta.

Uzrel som svetlo sveta pod nebotyčnými Tatrami. Našu milú dedinku venčily voňavé svrčinové háje, a imposantná budova Božieho chrámu mi už ako dieťaťu bola milá, často som ju obdivoval. Matka v svojom denníku poznačila: „Môj Slavoš sa začal v pol roku šmýkať na nožičkách a ručičkami si pomáhal; keď mal rok, už s našou pomocou chodil, a keď mu dva minuly, už skoro všetko vedel povedať. Bola som nevýslovne šťastná, keď prvé slovo vypovedal, hoc i nie celkom zreteľne, len *ma-da*, a tak to šlo, že v šiestom roku už čítal a písal roztomilé kvačky."

No ten Slavoš, to jest ja, ako som precítnul, neviem určite, v ktorom roku, hneď som bol nešťastný. Tá dobrá mama, ktorá nás

deti tak strážila, ako oko v hlave, ktorá, keď niekto z nás alebo v súsedstve ochorel, pomáhala, polievku nosila, ktorá chudobné deti nachovala, tá dosť často plakávala a kričala v dome. A otec, ten dobrý otec, ktorý mal pre každého láskavé slovo, poradu pohotove, ktorý nikda nikomu nechcel ublížiť, za všetko dobré v národe a v obci sa zaujímal, sebe nežičil, len pre svojich všetko čo mohol opatril, pracoval, ani si odpočinku nedoprajúc: otec koľko ráz bľadý zavrel sa do druhej izby alebo odišiel z domu. Ja som nechápal, čo je to, ale som cítil, že je niečo zle, a šiel som do blízkej hory a vyplakal som sa. Detské hry ma len veľmi málo tešily, ale z hory som vždy prišiel uspokojený.

Bolo nás viac detí. Tie mladšie ja som najradšej učil, a hoci som sa ani nevedel, ako deti obyčajne, prilaskať rodičom, videli otec i mama, že mám cit neobyčajne vyvinutý a chápem viac, čo sa okolo mňa deje, nežli iné deti v mojom veku; stal som sa dôverníkom rodičov. Otec mi odokryl mamine chyby, mama otcove, a to urobilo ma nevýslovne nešťastným.

Mamu som tešil, že otec ani nepije, ani nehrá, ani nič zle nerobí, aby si ho len obľúbila, že je dobrý; ale ona žiadala, aby jej lichotil, žartoval s ňou, čo bolo pri jeho povahe nemožné, a každé láskavé slovo ku druhým jej srdce naplnilo žiarlivosťou. Otcovi som všetko dobré o mame rozprával, ale on sa sťažoval, že je žiarlivá, žaloval sa, že kupuje i nepotrebné veci a keď on chce čestne žiť, že potom dôchodky nestačia. Mne bolo úzko. Pomôcť som nemohol, bežal som len do mojej milej horičky.

Tam sbieral som i rozličné kvety, a otec cítil z toho radosť, učil ma ich poznávať a určovať. Mňa zaujímal tajomný život kvetov, obdivoval som i krásu ich a liečivú silu.

Vyzeral som slabý, lebo ma ten duševný nepokoj zožieral. Raz som ľutoval rodičov, druhý raz robil som im v duchu výčitky, no cítil som hneď, že tým hreším; veď mňa oni milovali, mne len lásku preukazovali. Ľuďom som sa sveriť nechcel; jediný Hospodin tu môže poskytnúť útechy. Mnohé ubolené srdcia tak pochovávajú svoje žiale! Padol som na tvár v mojej milej horičke, volajúc: „Bože, Bože, smilujže sa nad nami!“

Rodičia ma vypravili do škôl, kde som pocítil všetky radosti i nedostatok, ako aj iní študenti. Lenže som ja všetko viac pocítil preto, že môj cit bol až prepiatý. Veľká náklonnosť moja k rastlinám pohla otca k tomu, že ma určil za lekárnika, a po skončení šiestej gymnasiálnej triedy v neveľkom mestečku vyučil som sa lekárnictvu. Keď som šiel do Pešti pripraviť sa na zkúšku, mama, chúderka, už nežila, čo som tiež veľmi bolastne pocítil. Zkúšku som složil a zostal som v Pešti v lekárni.

Medzitým moje sestry sa povydávaly, aj ich jedna družka, moja milá Irenka, ktorej k vôli som i verše skladal, mučil sa s nimi a potom spálil, ako takí zaľúbení šuhajci robievajú. Mala v očiach taký teplý svit, že som sa celý rozohrial a tešil ako dieťa v jej prítomnosti. Zvesť, že sa zoddávala, urobila ma nešťastným a dlho som ani spávať nemohol, a len pomaly zvíťazilo presvedčenie, že

ona, vlastne jej rodičia, keď boli chudobní, nesmeli prepustiť čestného pytača, k vôli neistej budúcnosti, aká dala sa predvídeť u chudobného lekárnika.

Otca, keď som ho šiel navštíviť, našiel som zostarnutého, skľúčeného starca.

Boly to časy patentálne, na počiatku šesťdesiatych rokov. Otec, ako ev. kňaz a národovec, mnoho podstúpil; páni naštvali pár nespokojných občanov, bol teda žalovaný, preháňaný, a tí, ktorým najviac dobre urobil, stáli proti nemu a prišlo mu mnoho trpeť. Šli sme sa prejsť, a v hore sa mi vyžaloval. „Syn môj, keby si aspoň ty dožil lepšie časy, že by naša spravedlivá žiadosť bola splnená! Ja som už slabý, roztrpčený a prosím Hospodina, aby som sa nedal hnevu uchvátiť. Veď Pán Boh má i tak dlhú ruku, ktorá potresce každú krivdu, každú neprávosť na našom národe spáchanú.“

Sľúbil som mu, že, nakoľko moje sily budú stačiť, budem sa usilovať stať sa môjmu národu užitočným, čo by som do akej spoločnosti prišiel. „Moji nepriatelia sú zaslepení, ale po mojej smrti len budú vedieť, že som dobre chcel. Ľúbim ten dobrý, nešťastný ľud a prosím Pána Boha, že by mu dal dobrých a svorných vodcov,“ hovoril ešte otec.

Videl som ho vtedy posledný raz. Umrel náhle. A ten ľud skutočne po jeho smrti pocítil, akého dobrého otca a priateľa v ňom ztratil.

Sestry a bratia i ďalej obracali sa na mňa, keď nedorozumenie povstalo doma medzi nimi, a pýtali ma o radu. Celé dni a noci som rozmýšľal, ako napísať, aby som ducha utíšil, že by sa dom nerozdvojil, bo mnoho ráz maličkosti zapríčinia nešťastie pre celú rodinu. Možná vec, i tým, že moji mali takú dôveru ko mne, stal som sa domýšľavým, spoliehal som sa príliš na svoju silu a húževnatosť. Na jednom bále som sa pribral pretancovať dva razy ohromnú sálu bez oddychu, — a to dovŕšilo moje nešťastie! Pocítiac niečo teplé v ústach, vzdialil som sa do druhej izby, a tam ma silne krv zaliala.

Ale koľkí to urobia, a nič sa im nestane! Mňa chovali v zavretom izbenom povetrí, preto sa mi pľúca slabo vyvinuly. Deti, ktoré matky berú do poľa, tie sa omnoho lepšie vyvinú.

Mňa to pobralo, zaniesli ma do nemocnice. Po šiestich týždňoch som sa natoľko zotavil, že som mohol ísť do hory na salaš.

Zdravie moje bolo podkopané, v cudzej apatéke mi bolo žiť ťažko. Obzeral som sa, či by som si nemohol sám zariadiť lekáreň; ale moja čiastočka po rodičoch bola veľmi malá, len pár sto zlatých. Konečne sa mi trafilo na Dolnej zemi, že mi bezdetný vdovec odstúpil svoju apatéku na splácanie. No narobil som sa mnoho, kým som ju sriadil dľa novšieho vzoru, až do únavy.

Lekáreň bola sriadená, ale ako chorý som nemohol myslieť na ženbu. Zavolal som teda sesternicu, ktorá, ako vdova, ťažko sa živila, a bola veľmi rada moju malú domácnosť riadiť.

Žil som so dňa na deň ako odsúdený k smrti, ktorý nevie, kedy ho zavolajú ku poprave, len čaká tú zvesť každý deň. Cez

letné mesiace šiel som do kúpeľ, do ktorých ma lekári vypravili, a ako lekárnik mal som mnohé výhody, precestoval som celé Uhorsko, navštívil všetky kúpele, i v Štýrsku Gleichenberg. Domácnosť mi svedomite, s veľkou obetivosťou riadila moja sesternica Anna. Ale moje ideále! Snaha moja urobiť niečo pre národ, podporovať národné ciele, bola zmarená. Bol som horší od žobráka; každý zvyšok šiel do kúpeľ, a čo ešte zbývalo, musel som vynaložiť na poľahčenie v mojej chorobe. Neraz som prenášal svoje nešťastie ticho, snažil som sa rozveseliť a zabaviť aspoň iných; zas niekedy prišla nevrlosť, a keby nie silná viera v Boha, bol by som zle pochodil, keď ma pokušiteľ navádzal: máš v ruke prostriedky, umri, — ak chceš, rýchle, ak chceš, pozvoľna môžeš. Ale môj život patrí Stvoriteľovi, nesmiem sa miešať do Jeho rady! Zavinil som, musím trpeť! A hľadím aspoň iných chrániť od ľahkomyseľnosti. Šťastnejší som ešte od mnohých, lebo si môžem zaopatriť živnosť, mám svoj domov, a sesternica je pravým anjelom v mojom ťažkom položení.

Minulo osem rokov v chorobe, a často cítim bolasť všade; keď ťažšie zjem, pichá a bolí to v žilách, ležať ani na pravom, ani na ľavom boku, srdce búcha ako kladivo. Tak ťažko mi je, a cítim každú žilku v sebe, ako keď ľudia tvrdo robia. Lenže po práci nastúpi sladký, občerstvujúci sen, po ňom vstane človek zdravý a svieži: ja spím, len keď prachov užijem. Umrem vďačne, dnes či zajtra, ako Hospodin naloží.

Na ruke mám vyryté prázdne línajky, a kebych mohol, vpísal by som: že všetko dobré je len nekonečná milosť Božia, sám od seba ž: človek nič nemôže. A šťastný i nešťastný najde útechu pri Tom, Ktorý za nás trpel. Mňa, slabého, chorého, i nedávno pochválil fysikus, že na ďaleko niet takej sriadenej lekárne... Chudý som, už mi ani mihalnice neprikryjú očí. Zvedavý som, či to ešte dlho vydržím? Už bude skoro desať rokov, ako ma krv zaliala.

„Anička!“ volal som na sesternicu, „už mi nohy opuchly, pošli po lekára: ak je dosť múdry, má pod rukou apatéku, najde liek, ktorý mi osoží!“

Viac nevládzem písať... Už mi je konec. *C.*

Zo starých časov.

Skutočná udalosť.

Keby ste vedeli, čo mi uchom preletelo. Že vraj nielen v Orave, Turci, Zvolene, Trenčíne, ale až hen v Nitrianskej radi čítajú našou liptovskou prostonárodnou rečou písané veci, — a menovite že starý pán Peter Makovický v Ružomberku. Nuž keď je tak, nech sa starý

pán na svoje staré dni pokochá našou liptovčinou; to mu var' len každý poriadny človek doźičí.

A teraz už počúvajte. Budem vám rozprávať o ženskej, ktorá v nebezpečenstve neztratila ducha, a o slovenskom zbojníkovi či jeho rytierskosti.

Bol koncom XVIII. a začiatkom XIX. stoletia v liptovskom hrádocko-komorskom panstve präfektom rytier Wiesner von Morgenstern.

Kedy začalo sa jeho panovanie v tomto panstve a dokial trvalo, určite udať nemôžem, poneváč nemám prístupu do archíva tohoto panstva; len je tolko verejnou mienkou zistené, že tento čulý, činný, znamenitý muž zbudoval Hrádok tak, ako ho dnes vidíme.

Mnohé jeho diela už i zanikly. S lavej strany Váhu, kade hradská do horného Liptova vedie, medzi Hrádkom a takzvanou Komorskou Mašou, na tej peknej rovinke, týmto mužom boly založené i fabriky na flinty. Miesto toto sa síce v jazyku ludu ešte i dnes „na fabriky" menuje, ale o flintových dielňach, krem jedného väčších rozmerov domu, bývalého úradníckeho bytu, o tých šlaku neostalo.

Hej, boly vám to zlaté časy v hornom Liptove pod týmto präfektom. Zeman mal dvadsiatnikov-mariášov a dukátov ako čečiny; sedliak dobré zárobky. Z tohoto panstva slušne sa živily menovite Teplička, Vážec, Východná, Kráľová Lehota, Malužiná, tri Boce, Malá Porubka, Podturna, Jamník, Sv. Peter, Dovalovo, Vavrišovo a čiastočne i Hybbe; sväto-mikulášski remeselníci a obchodníci od hrádockých úradníkov vysoké summy peňazí utržili; z dreveného a dohánového kupectva, neprehäňam, keď poviem, že sa vyše 100 kresťanských rodín živilo v našej stolici. (I v Orave znám jednu obec, Valaskú Dubovú, ktorá sa výlučne z tohoto kupectva udržiavala. Tieto Dubovky sa rozišly po susedných stoliciach a predávaly ten „palánsky" po 8 krajciarov šajnových funt. A dnes čo? Očividome hynie táto obec, všetko je, i s trafikou, v židovských rukách.)

Medzi Wiesnerovými stavbami bol v Kráľovej Lehote s lavej strany Váhu, na úpätí vysokej bralastej takzvanej Stráne z tvrdého materiálu postavený komorský mlyn. Svojou solídnou stavbou mlyn podobal sa zámku. Ale ludská lakomosť, že stavba obsahovala v sebe mnoho dobre vypálenej tehly a železa, mlyn tento asi pred 10—12 rokami rozsypala.

Do tohoto mlyna Wiesner priviedol a osadil obratného mlynára, Nemca, menom Penzela.

V tie časy ešte zbojníci ohrožovali naše kraje. I mlyn Wiesner preto dal vystaviť taký pevný, aby na mieste, od obce odlahlom, bol bezpečný. Dla podania po zahynutom Jánošíkovi nastal Šablík (pozdejšie, v 40-tych rokoch, ešte Vdovčík, o ktorom si časom svojím, ak sa vám popáčim, tiež prehovoríme.) Šablík chodieval po Liptove a Spiši. Medzi Lučivnou a Popradom „na Velických" a medzi Východnou a Vážcom na Bielanskom (oba osamelé hostínce), na takzvanom Garajovom potoku pristavovali pocestných s heslom „Daj

Bohu dušu a mne peniaze!" Hory v tie časy ešte stály, nie tak ako dnes, zurvalci títo mali sa kde skryť.

I umienil si raz Šablík so svojimi kamarátmi navštíviť i zámožného mlynára v Kráľovej Lehote, a keď táto myšlienka v jednu mračnú, tmavú nedeľnú noc v ňom dozrela, verabože prikvitnul ta samošiesty ako zlý duch.

Mlyn bol zastavený, kolesá oddychovaly, bo v tie časy mlynári ešte zasvätili sviatok, a okrem krkania žiab, z diaľky sa zanášajúceho, ku ktorej muzike tu i tu zakontrovalo sovino huhúkanie, okolo mlyna hrobové ticho sa rozliehalo.

Šablík pochopil položenie. On to poznal, že chceť vlámať sa do mlyna bol by pokus márny. Použil teda lsti. Hlásnika, ktorý s dvanástou hodinou shora nadol dedinou s veľkým volovým rohom zdĺhave stúpal, na konci dediny uchýlení vyčkali, a keď sa k nim priblížil, obskočili a násilne so sebou ku mlynu odvliekli. Tam naložili mu, aby mlynára zobudil, lebo od hrádockého präfekta že prišiel posol so súrnym listom, ktorý okrem toho ešte i ústne má povedať len jemu, mlynárovi, dôležitú vec.

Hlásnik zaklopal na jednom hrubo omrežovanom obloku, a z domácich mlynárku i zobudil, ktorej pri otvorenom okne Šablíkom nadiktovanú reč plným hrdlom vykričal, a tichučkým šepotom doložil: „Neotvárajte, lebo zbojníkom otvoríte." Oblok sa zatvoril a mlynárka zmizla. Na šťastie pre hlásnika, od okna ďalej učupení Šablíkovci nedočuli mlynárke hlásnikom dávanej výstrahy.

Náhle sa vo mlyne slabé svetlo zamihalo, nepatrný, chvíľku trvajúci šum bolo tiež badať, ale svetielko razom zmizlo a vo mlyne zostalo tmavo a ticho.

Poznamenať treba, že od mlyna k dedine, s druhej strany Váhu ležiacej, diaľka vzdušnej čiary mohla vynášať asi 120—130 krokov, prichodilo teda zbojníkom opatrne si počínať, bez hurtu.

V dedine bolo ticho, len na dolnom konci z tretieho domu vyrážalo z kozúbka dvoma oknami slabé svetielko; tam sa kolesá lámaly [1]) a babica mala s mojou nebohou starou matkou plné ruky práce. Horným chlapcom to neušlo, i spýtali sa hlásnika, čo to svetlo má znamenať?

Hlásnik neztratil hlavy, i tu sa našiel, a odvetil pokojne, že slávna famíiia má poradu u dilechtora, a že si páni zemani pre obveselenie mysle pravdepodobne zadovážili niečo z „famílinského" (hostínec), a preto že sa ani tak ľahko nerozídu.

Šablíkovci sa od hlásnika na pár krokov utiahli a medzi sebou pošuškali si. Hlásnik z tej porady len toľko vybadal, že Šablík od zlosti zubami škrípal a päsťami zatínal proti mlynárovi, že im brány neotvára.

Mnoho času na rozmýšľanie pre zbojníkov nebolo, čas sa míňal, noc utekala. K voľákemu činu sa rozhodnúť museli. A rozhodli udreť na mlyn.

---

[1]) »Tam sa kolesá lámu.« Tento výraz je v Liptove menovite v rozhovore medzi mužskými nie zriedkavý a značí, že tam žena k pôrodu pracuje.

Šablík velel: „Juro, natiahni kohútik na mordárke a postav si hlásnika na tri kroky od rúry, a ak hlsne, alebo mu na um príde pätami zaplatiť, zastreľ ho ako psa, hrmen bohov do jeho matera! Chlapci, za mnou!“ Šablík kráčal rezkým krokom vopred, ostatní za ním.

Iste dohovorili sa pri šuškaní, že vniknú bez šuchu-buchu mlynicou do mlyna.

Šablík otvoril útok, ostatní sa predierali za ním. Ale mlynárka zdvojnásobnila svoju ostražitosť. Akonáhle kolo mlynice zbadala šum, sňala s klina zajačím brokom nabitú mlynárovu duplonku, pritiahla sa potichúčky ku zbojníkom a nazdarboh vypálila. Toto neočakávané prekvapenie poháčkalo horných chlapcov, viac len asi preto, že po výstrele s dolného konca dediny počínaly sa na zemianskych chalúpkach do husta okná osvetlovať. Zbojníci zmizli.

Nebezpečenstvo týmto výstrelom bolo odstránené. Ale čo sa nestalo? Keď mlynárka vrátila sa k svojmu milovanému mužovi, našla ho mŕtveho. Pravdepodobne od veľkej rozčulenosti prišla na neho porážka.

*

Na tretí deň Šablíkovci dostavili sa na mlynárov pohrab. Postavili sa nad mlynom, na hrebeni vysokej stráne, zkadiaľ až do blízkeho cmitera všetko dobre mohli pozorovať. A akonáhle sa na dvore mlyna odbavily pohrabné obrady a smútočný zástup sa pohol, podišli asi do tretiny Stráne nadol a zastali na vysokom brale, s ktorého, keď sa už mlynárovo mŕtve telo púšťalo do hrobu, na jeho poctu tri razy vystrelili. Okolité vrchy ozvenou zdvoj- i strojnásobnily výstrely.

Po pohrabe ráno, keď pán farár Andaházy po nočnom odpočinku prišiel k oknu, z ktorého bol výhľad do záhrady, vpustiť do svojej pracovnej skromnej izbičky čerstvého povetria, zbadal v obloku zamastenú hodvabnú farbistú šatku. Pozre a v jednom konci šatky boly dva mariáše uzlíkom zaviazané. Pán farár sa ešte nestihol zo svojho prekvapenia posbierať, tu dobehnul na faru pán rechtor Záturecký s takou istou šatkou a v hrsti s dvoma mariášami poštrngávajúc. Našiel si ich tiež tak v obloku. Pri tom neobyčajnom dare bolo obom ľúto len mlynára, hodného človeka. Iba mendík by nebol dbal, čo by Šablíkovci čím častejšie navštevovali mlyny, lebo ani na neho nezabudli. Keď na 12-tu poludňajšiu šiel zazvoniť, v zvonici čakal ho ten istý dar na srdci zvona uviazaný, iba s tým rozdielom, že v hodvabnej šatke tej istej farby bola už rovnoprávnosť narušená, lebo namiesto dvoch mariášov boly v uzlíku len dva strieborné dvadsiatniky.

Že túto oferu len Šablíkovci priniesli, celá dedina verila.

Takto mi to rozprávala moja nebohá drahá stará mati, a ja sa vás spytujem, či to nebol rytiersky skutok slovenského zbojníka?

Poznamenanie. O hrádockom präfektovi Wiesnerovi povesť rozprávala, že bol synom cisára Jozefa II. Myslelo sa to tak i preto, že výborný, cele neodvislý, nikomu nezodpovedný muž tento bol

nielen v hrádockom panstve, ale i nahor všemohúcim. Žil potom v Prešporku, určite sa nevie, či v pensii a či ešte v službe. S nami Lehotskovci Wiesner mal kríže preto, že sme boli s naším chotárom akoby klinom zaťatí v prostred hrádockého panstva. Keď na panstve z hôr plavili cachované kláty, naši dedovia ich zakaždým nemilosrdne dežmovali. Koryto Váhu, ktoré si tento divoch vynútil popri samej dedine, k tomu im veľmi dopomáhalo, bo ľahúnko, bez veľkého namáhania mohli túto dežmu povťahovať do svojich humán, na brehu Váhu nastavaných a odviezť hore Bocou (silný potok z Čertovice vytekajúci) na svoje píly, kde ich za horúca na dosky popílili.

Horári, ktorí boli pri každej plavbe do husta pozdĺž celej dediny na brehu na postriežke, boli proti tomuto neriadu malomocní, keď na zemianskom pozemku nebolo možno ani kontrabandovať, a k tomu sa im ešte, akoby na dovažku, pohrozilo: „Varuj! Nielen tebe, ale ak na môj grunt i kráľ vstupí, i tomu vytnem z čela ľver. Nemcovi, ktorý nás ozbíjal o hory až po „Tri studne“ a k hrádockému panstvu pripojil, naši dedovia už v ten čas tak urobiť mali, a preto vedzte, že ak dežmujeme, len zo svojho dežmujeme. My to za krádež považovať nemôžeme! Tento Otčenáš nám jeho milosť nebohý pán brat knieža Rákóci poručil, a toho sa i pridŕžame.“ Takto diškurovali ešte v ten čas jednoduchí lehotskí zemani.

Jeden raz Wiesner bol sa pokúsil naklonit s dobrým Lehotskovcov k tomu, aby komore prepustili chotár, a sľuboval im viacnásobnú náhradu, keby sa im zapáčilo na ktoromkoľvek komorskom majetku v Uhorsku. I odstala rada v tejto veci, na ktorú sišli sa všetci famílie bratia do nohy.

V stolici slúžiaci, učení, poučení, menej, viac, málo podučení boli za to, že by sa nabídnutie Wiesnerovo prijalo, ale jednoduchí o tom ani len počuť nechceli. „Nie!“ Toho pána vraj niet, čo by lehotského zemana z jeho kurie vyplatil. „Dnes sme my v stolici prví, a inde môžeme byť ostatní!“ To bola ich odpoveď.

Ján Lehotský.

O spisovnej reči slovenskej.

Napísal dr *S. Czambel.*

(Pokračovanie.)

Úvod do časovania slovies je o niekoľko strán dlhší jako treba. Hľadel som ovšem na to, aby do Rukoväti prišlo len to, čo jej čitateľ nutne potrebuje, ale tento raz musel som prihliadať aj ku vlastnému záujmu, lebo po prípade na tom sa mohol zvrtnúť aj osud Rukoväti.

Ja som sa odhodlal postaviť slovenské časovanie *cele na vlastné základy*, na také základy, ktoré ovšem hovejú praktickým potrebám,

ale ktoré sú, povedzme — „nevedecké“. Viem dobre, že ich vedci tak pozovú.

Po celé dni a noci, po týždne rozmyšľoval som o tom, či vykonať ten krok, ktorým časovanie slovenské odtrhne sa nielen od základov časovania českého, ale i vôbec od základov časovania „vedeckého“. Cítil som na sebe veľkú zodpovednosť za tento krok.

S tým som bol cele na čistom, že doterajšie základy slovenského časovania nehodia sa pre praktickú potrebu. I najobmedzenejší človek má istú mieru samostatnosti. I najobmedzenejšiemu človeku napadne, prečo sloveso *dať* patrí pod 1. vzor I. triedy a sloveso *volať* pod 1. vzor V. triedy? Alebo prečo je sloveso *znieť* pridelené 2. vzoru triedy I. a *umeť* 1. vzoru triedy III.? (Vidz v prvej čiastke tejto rozpravy príslušné miesta, Slov. Pohľ. 302/3.)

Prečo sú od seba oddeľované slovesá, ktoré sa ináče rovnako časujú?

Základy doterajšieho časovania, hoc ich staval človek vysokovzdelaný, prvotriedny odborník, hoc sa ony v krátkej dobe u všetkých slovanských grammatikárov ujaly, vonkoncom nehodia sa pre slovenské pomery. Ony sú postavené pre ľudí odborných, pre ľudí, ktorým je hračkou etymologia slovies, ktorí nikdy ani na okamženie neprijdú v pochybnosť... čo do prvkov, z ktorých sú složené slovesá.

V českých a po ich príklade aj v slovenských mluvniciach delia sa totiž slovesá na dve gruppy. Na *príznakové* slovesá, ktorých kmeň prítomníkový I., tak menujem kmeň pre 1., 2. a 3. osobu jedn. a 1. a 2. osobu množného čísla v prítomnom čase, tvorený je kmeňotvornou príponou a či príznakom, a na *bezpríznakové*, ktoré maly svoj pôvodný prítomníkový kmeň I. bez príznaku, vychodiaci na spoluhlásku. Takéto bezpríznakové prítomníky boly: *dad*-m, *jed*-m, *ved*-m a *jes*-m; teraz: *dá*-m, *je*-m, *vie*-m a *s*-om.

Prvá gruppa, príznaková, podelená býva do *šesť* tried podľa kmeňa infinitívového.

I. trieda zahrnuje slovesá, pri ktorých prípona infinitívu *-ť* pripätá je ku kmeňu bez kmeňotvornej prípony, na pr. nies-ť, zna-ť, zne-ť, pi-ť, ču-ť, ža-ť atď. II. trieda zahrnuje slovesá, ktoré tvoria infinitív či neurčitok kmeňotvornou príponou *-nú:* mi-nú-ť, trh-nú-ť, sad-nú-ť, mih-nú-ť atď. III. trieda zahrnuje slovesá, ktoré tvoria neurčitok kmeňotvornou príponou *-e* (ě): rozum-*e*-ť, o-nem-*e*-ť, s-čern-*e*-ť atď. IV. trieda zahrnuje slovesá, ktoré tvoria neurčitok kmeňotvornou príponou *-i:* rob-i-ť, kos-i-ť, nos-i-ť atď. V. trieda zahrnuje slovesá, ktoré tvoria neurčitok kmeňotvornou príponou *-a* alebo *'a* (mäkkého *a*): vol-a-ť, maz-a-ť, sádz-a-ť, hádz-a-ť atď. VI. trieda zahrnuje slovesá, ktoré tvoria neurčitok kmeňotvornou príponou *-ova:* kupova-ť (m. kupu-a-ť), kraľova-ť (m. kraľu-a-ť) atď.

A pri tomto roztriedení slovesá, ktoré sa *celky rovnako* časujú, vradené sú do *rozličných* tried. Tak na pr. slovesá: zna-ť, necha-ť, ma-ť, dba-ť, da-ť a predponami od nich odvodené: poznať, uznať, rozoznať, ponechať, podať, rozdať, oddať atď. vradené bývajú do I. triedy, ale sa na vlas tak časujú jako prináležité do V. triedy:

volať, čakať, chovať, konať a od nich predponami odvodené: povolať, zavolať, počkať, dočkať, pochovať, vykonať atď.

Iný príklad. Slovesá: deť, pleť, tleť, zneť, zreť a predponami od nich odvodené: podeť, nadeť, vypleť, vyspeť, potleť, dozreť atď. vradené sú do I. triedy a práve tak sa časujú jako prináležité do III. triedy: rozumeť, beleť, černeť, obeleť, očerneť, nemeť, onemeť atď. atď.

Medzi nimi je iba ten rozdiel, že pri vradených do I. triedy tvorí sa infinitív príponou *ť* bezprostredne od kmeňa, kdežto pri vradených do V. a do III. triedy tvorí sa infinitív kmeňotvornou známkou. Ale koľkí zpomedzi tých, ktorí sa učia z mluvnice, rozoznajú počiatky slovenských slovies? Koľkí to vedia, že je v slovese „zabiť“ kmeňom *zabi-*, a v rovnoznejúcom slovese „robiť“ že je kmeňom *rob-?* To vie odborník.

Tak ako nežiadame od školáka, aby vedel v počtovede odôvodniť $5 \times 5 = 25$, spokojac sa tým, že vie tú pravdu v praxi, — treba nám pominúť aj pri grammatických pravidlách odôvodňovanie, že na pr. prečo *dať* patrí pod I. triedu a prečo nie pod V., a spokojiť sa tým, *aby patričný vedel patrične sloveso časovať*. Povinnosťou mluvničiara je pokúsiť sa v tejto veci o najprimeranejšie praktické pravidlá. Tak ja tomu rozumiem.

I z tejto rozpravy sme videli, že u nás ani najvzdelanejší ľudia a spisovatelia nemajú príprav pre takéto jazykozpytecké podrobnosti. U nás i lepší literáti zápasia s ťažkosťami, keď chcú zvedeť na pr., či je v slovese *vziať* dvojhláska oprávnená a či nie? Kdeže je tu možno odhodlať sa pre také základy časovania, pre porozumenie ktorým ani najučenejší nemajú potrebných predbežných vedomostí?

Ako som riekol, celé týždne som rozmyšľoval o tom, či je možno u nás na takých základoch časovať, na jakých sú vystavené doterajšie pravidlá. Ja som sa dosiaľ nesišiel so Slovákom, ktorý by bol so slovenským časovaním na čistom...

Až konečne v boji, ktorý sa odbýval v mojich prsách, zvíťazil praktický človek nad človekom vedy a odhodlal som sa postaviť slovenské časovanie na samostatné základy bez ohľadu na terajší stav vedy a na české grammatiky.

Tých niekoľko stránok, o ktoré je bez potreby rozmnožený úvod do časovania, venované je mne samému, mojej reputácii. Na nich som totiž objasnil doterajšie stanovisko časovateľov a tým som odňal možnosť takýmto možným zlomyseľným poznámkam: Odchýlil sa od vedeckých základov, lebo ich sám nevedel pochopiť.

Áno. V úvode do časovania objasnil som aj stanovisko „vedecké“ popri stanovisku praktickom a dúfam, že mi povolané kruhy odpustia tú zbytočnosť v Rukoväti.

Nenazdávaj sa však, ct. čitateľu, že som ja v tom boji o stanovisko praktické a „vedecké“ opieral sa výlučne o svoje srdce a o svoj rozum. Nie. Ja som k vybojovaniu svojej pravdy a pre uspokojenie svojho svedomia shľadával a našiel — aj spoluvinníkov. Obrátil som sa na najnovšie vedecké grammatiky. Už pred rokami, cestujúc

v Haliči, obznámil som sa s najlepšou nateraz grammatikou poľského jazyka, s grammatikou p. dra Antona *Małeckého* (Gramatyka hystoryczno-porównawcza języka polskiego przez dra Antoniego Małeckiego. Lwów 1879. Tom pierwszy a drugi. Strán 490 a 546, ktorá nezostala na mňa bez účinku.

Grammatika Małeckého je prísne vedecká a ona delí slovesá poľské do *osem* tried.

Grammatika Małeckého narušila už tedy stanovisko „vedecké", lebo miesto *šiestich* postavila pre časovanie poľských slovies *osem* tried.

Tu máme zrušený *počet* tried. V iných veciach Małecký zachováva doterajší základ pre rozdelenie. Aj on, ako na pr. i české mluvnice, osobite časuje té slovesá, ktoré infinitív tvoria rovno od koreňa — od tých slovies, ktoré ho tvoria kmeňotvornou známkou.

A teraz si obzrime „Gramatiku i stilistiku hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika" od dra T. *Maretića*. (V Záhrebe 1899.) Strán 700.) On na strane 226. a 227. takto píše:

„Ovdje u sprezanju stavljeni su gdjekoji glagoli u druge čete, negoli što stoje u Daničića. Ja držim, da dijeleći glagole u ovom dijelu gramatike *ne smijemo imati pred očima drugu svrhu nego li sámo sprezanje, t. j. da za svaki glagol znamo, kako se spreže.* Za to sve one glagole, koji se jednako sprežu, moramo stavljati u istu četu. Kad bi se svi glagoli jednako sprezali, onda ne bi trebalo nikakove diobe. Držeći se ovoga načela ja mislim, da mi je potrebno gdješto odstupiti od diobe Daničićeve. Tako sam glagol *ùmjeti (razùmjeti, izùmjeti)* metnuo u 6. razred I. vrste, onamo, kamo i *smjȅti, (dȍ) spjeti,* s kojim se glagolima jednako spreže. Glagol sam *znȁti* prenio u 1. razred V. vrste, gdje je *čúvati pítati* i t. d., jer se jednako spreže kao i ti glagoli; a kad sam tako učinio z glagolom *znȁti,* nijesam ni *dȁti* mogao drugamo metnuti. Glagole *kóvati, snóvati, tróvati* nijesam mogao držeći se pomenutoga načela rastaviti od glagola *kupòvati, putòvati* i t. d., jer u sprezanju jednih i drugih nema razlike nikakove, za to jedni i drugi stoje u VI. vrsti. U Daničića glagol *ùmjeti* (sa svojim složenima) stoji u 1. razredu III. vrste i rastavljen je od *smjȅti, (do) spjeti,* koji su ostavljeni u 6. razredu I. vrste. Daničić je to učinio za to, što *je (ě)* u *ùmjeti* ne pripada korijenu, a u *smjȅti, (do) spjeti* pripada. S istoga razloga rastavio je on glagol *znȁti* od *čúvati,* jer u onoga prvog *a* pripada korijenu, a u drugoga ne, za to mu *znati* stoji u 6. razredu I. vrste, a *čuvati* u 1. razredu V. vrste. Daničić stavlja glagole *kȍvati, snȍvati, trȍvati* u 3. razred V. vrste, a *kupòvati, putòvati* u VI. vrstu; rastavlja ih za to, što *-ov-* u ona tri glagola pripada korijenu, a u ova druga dva nepripada. Daničić je dakle dijeleći glagole htio pokazati ne samo njihovo sprezanje, nego i njihovo postanje; ali kako se te dvije svrhe ne dadu sjediniti, ja mislim, da je bolje držati se samo jedne, i to glavne, pa prema njoj dijeliti glagole. Odstupio sam od diobe Daničićeve još u tome, što sam u III. vrsti rastavio glagole kao *vìdjeti, lètjeti* od glagola kao *dŕžati, múčati,* i u V. vrsti što imam 4 razreda mjesto Daniči-

čeva 3. Učinio sam jedno i drugo za to, jer je u glagola, koji su tijem načinom rastavljeni, dosta razlike u sprezanju *(a što se ne sprezè jednako, to treba rastavljati, kao što treba sastavljati ono, što se jednako spreže).*"

Z tohoto videť, že *Maretić*, hoc zachoval počet tried (delí slovesá do šiestich tried), — odchýlil sa od „vedeckých" zásad oddeľovania slovies prijímajúcich infinitívovú príponu rovno ku koreňu od slovies prijímajúcich infinitívovú príponu pomocou kmeňotvornej známky, a poprehadzoval slovesá z jedných tried do druhých dľa toho, ako to za potrebné uznal z príčin praktických.

On sa držal zásady, že *„roztrieďujúc slovesá nesmieme mať pred očima iný cieľ ako samo časovanie."*

Naproti „vedeckému" stanovisku takto sa tedy zachovaly dve najnovšie mluvnice slovanské, spísané na základoch vedeckých.

Maľecký nás všetkých potvrdzuje v tom, že je *počet tried nie svätým písmom*, naproti tomu *Maretić* praktickými príčinami dokazuje, že je *nie svätým písmom terajší „vedecký" základ slovanského časovania.*

Takéto poznanie mä ovšem veľmi posilnilo vo svojom predsavzatí.

Rozpovedal som túto vec obšírnejšie aj preto, aby seba uspokojil, aj preto, aby uspokojil svojich rodákov, ktorí obyčajne s istou zvláštnou predjatosťou koria sa „vedeckosti" a s istým strachom odvracajú sa od novôt a hoc by boly nanajvýš užitočné.

A teraz rozpoviem, ako som rozdelil slovenské slovesá ja.

Prvý rozvrh, ktorý som si spravil, bol tento:

I. trieda.

1. Niesť-nesiem
2. Pliesť-pletiem
3. Piecť-pečiem (+ striezť)
4. Žať-žnem
5. Treť-trem (= trieť-triem)
6. Biť-bijem (kryť, kuť)
7. Pleť-plejem (+ umieť!)
8. Znať-znám (+ volať!)

II. trieda.

9. Minúť-miniem
10. Trhnúť-trhnem.

III. trieda.

11. Horeť-horím
12. Držať-držím (+ stáť, báť sa!)

IV. trieda.

13. Robiť-robím.

V. trieda.

14. Kresať-krešem }
15. Brať-berem } klamať-klamem.
16. Hriať-hrejem }

VI. trieda.

17. Kupovať-kupujem.

On sa mi zamlúval tým, že sa zachovalo „vedecky“ rozvrhnutých *šesť* tried a že sa slovesá rovnako časované neprideľovaly do rôznych tried a pod rôzné vzory.

Bolo to v podstate napodobenie *Maretića.*

Bol som sa uspokojil mysliac, že sa i týmto rozvrhom zjednoduší časovanie slovenské a rozhodol som sa, že na tomto základe spracujem časovanie pre Rukoväť. Po dvoch týždňoch, ja totiž mám tú obyčaj, že dôležitejšie veci znova skúmam po istých prestávkach, a síce i v rozvrhoch i vo vypracovaní, — po dvoch týždňoch znova sa vo mne rozmohol predošlý nepokoj.

Nepokojila mä hlavne I. trieda slovies. Od počiatku táto mi búrila pokojnosť duše. Je totiž v praktickej knižke už samo sebou chyba, keď je prvé pravidlo tak složité, že čitateľa až odstrkuje od seba.

A tu je taký prípad.

Pod I. triedu by patrily: niesť-nesiem, žať-žnem, treť-trem, biť-bijem, znať-nám atď. — Kto tomu porozumie? V čomže sa podobajú sebe této slovesá, aby patrily do jednej triedy?

A vo mne znova zovrelo, a po istom čase, chcúc ešte vždy zachovať ako-tak doterajšie podelenie, ustálil som sa na tom, že v I. triede nechám iba slovesá so zavreným kmeňom, kdežto slovesá s otvoreným kmeňom podelím do ostatných tried. Toto sa malo stať na základe zakončenia slovies v infinitíve a v prítomnom čase takto:

Trieda I.

Vzor *-sť, -zť, -cť.*
1. viesť-vediem
2. viezť-veziem
3. piecť-pečiem.

Trieda II.

Vzor *-núť.*
1. minúť-miniem
2. trhnúť-trhnem
3. kuť-kujem.

Trieda III.

Vzor *-eť (ieť).*
1. treť-trem
2. smeť-smiem
3. horeť-horím.

Trieda IV.

Vzor *-iť.*
1. robiť-robím.
2. biť-bijem.

Trieda V.

Vzor *-ať (iať).*
1. volať-volám
2. hrabať-hrabem
3. brať-berem
4. hriať-hrejem
5. žať-žnem.

Trieda VI.

Vzor *-ovať.*
kupovať-kupujem.

A vtedy, keď som dospel k takémuto rozvrhu, nahliadol som i to, že som sa značne odchýlil od stanoviska doterajších mluvníc. A rozmýšľajúc znova o veci dospel som k tomu, že keď už má byť

zmena, nech je tá zmena dokonalá, taká, ktorá i s formálnej stránky veci obstojí. A odhodlal som sa časovanie slovenských slovies založiť na cele nové základy, ktoré sa neopierajú o minulosť, o pochybnej ceny „vedecké" stanoviská, ale ktoré sú *v každom ohľade slovenské*.

V „Rukoväti" najdeš tedy podelené slovenské slovesá do *päť* tried spolu o *dvanástich vzoroch*. A síce takto:

I. trieda. Slovesá na *-ať (-ať, -iať)*:

1. vzor: volať-vol*ám*,
2. „ hrabať-hrab*em*,
3. „ držať-drž*ím*,
4. „ kupovať-kupu*jem*.

II. trieda. Slovesá na *-eť (-eť)*:

1. vzor: trieť-tr*em*,
2. „ rozumeť-rozum*iem*,
3. „ horeť-hor*ím*.

III. trieda. Slovesá na *-iť*:

1. vzor: robiť-rob*ím*,
2. „ piť-pi*jem*.

IV. trieda. Slovesá na *-uť, -núť*:

1. vzor: čuť-ču*jem*,
2. „ minúť-min*iem*.

V. trieda. Slovesá na *-sť, -zť, -cť*:

Vzor: niesť-nes*iem*.

Kto vie abecedný poriadok, ten vie zároveň aj to, ktoré sloveso do ktorej triedy patrí. Lebo do I. patria té, ktoré v infinitíve vychodia na *-ať ('ať)*, do II. na *-eť, ('eť)*, do III. na *-iť*, do IV. na *-uť, -núť*, a konečne do V., ktoré vychodia na spoluhlásku.

Vypočitujúc slovesá, ktoré patria pod ten alebo pod tamten vzor, uvodím vždy popri infinitíve aj 1. osobu prítomného času (vol*ať*-vol*ám*, brech*ať*-breš*em*, br*ať*-ber*em* atp.) Podľa zakončenia infinitívového (vol*ať*, brech*ať*, br*ať* atp.) rozoznáva sa *časovacia trieda*, podľa zakončenia 1. os. prítomného času rozoznávajú sa *vzory triedy*. Vzory sú totiž kladené podobne abecedným poriadkom:

I. triedy 1. vzor: volať-vol*ám*
2. „ hrabať-hrab*em*
3. „ držať-drž*ím*
4. „ kupovať-kupu-*jem* atp.

Małecký potvrdzuje, že sme nie viazaní z príčin vedeckosti na istý počet tried, Maretić zas potvrdzuje to, že sme nie povinní z príčin vedeckosti oddeľovať slovesá od seba, ktoré časovaním spolu patria. Ja som vo svojej „Rukoväti" postúpil ešte ďalej: Nevidím príčiny, aby slovesá tej alebo onej triedy musely sa nazývať v každom jazyku slovanskom slovesami tej alebo inej triedy len

preto, lebo ich prvý vedecký človek, bez ohľadov na praktické potreby, samovoľne tak pomenoval.

Ako veľmi vzácnu vec tu vyzdvihujem, že roztriedenie slovies, ako ho najdeš v „Rukoväti“, zásadne srovnáva sa s roztriedením slovies u *Bernoláka*.

Mám len nemecké vydanie z 1817 („Schlowakische Grammatik“ Verfasst von Anton Bernolak. Ausdem lateinischen übersetzt). Na str. 108. čítame toto roztriedenie slovies slovenských:

(I.) volať, plakať, slišať, chovať, milovať;
(II.) trpeť, viseť, hrmeť;
(III.) činiť, strojiť, piť;
(IV.) čuť, puknuť, uhnuť;
(V.) péct, tluct;
(VI.) trásť, pásť;
(VII.) lézť, vlézť, hrízť.

Toľko o roztriedení slovies.

Súc zastancom živého jazyka slovenského, mohol som vyhodiť zpomedzi podôb slovesných čin. priechodníky i príčastia minulé, lebo tých niet v živom jazyku. Ale ja som tu vlastne písal Rukoväť spisovnej reči terajšej, v ktorej jest takých podôb a dosť často ich užívajú. Z tej príčiny musel som sa o nich pravidelne zmieňovať. Hattala ku skloňovacím vzorom prikladal české podoby pod „Priechodník minulý.“ Tak ku vzorom *„piecť“: pek* (pre muž.) a *pekši* (pre žen. a str. rod) v jednotnom čísle. V množnom čísle pre všetky rody: *pekše*.

Hattala pritom všade výslovne poznamenal, že sú to *české* podoby minulého priechodníka. Mráz prejímal tiež české podoby a pri skloňovacích vzoroch vkladal ich *miesto slovenských*. Týmto spôsobom podoby „pek“, „pekši“, „pekše“ staly sa *slovenskými* priechodníkmi minulého času. Máme pred sebou túto skutočnosť: V spisovnom jazyku obiehajú priechodníky minulého času. Hattala nezaujal k ním stanoviska a Mráz oktrojoval jazyku české formy. Čo tu zbýva grammatikárovi urobiť? Držať sa neústupne živého jazyka, prijať, čo sa javí v spisovnom jazyku alebo schváliť oktrojované podoby? — Ja som pri týchto otázkach takto rozumoval: Skutočný stav nemožno zaznávať. Keďže spisovný jazyk má pre uhladenie slohu minulé priechodníky, grammatikár je povinný počítať s tým skutkom. Ale má grammatikár i právo i povinnosť podrobiť kritike skutočný stav vecí. I ja som podrobil kritike postúpenie Mrázovo a presvedčil som sa o tom, že *oktrojované české formy nezodpovedajú potrebám spisovného jazyka slovenského*. Keď nám stačí, bez toho aby robil mýlku, priechodník prítomného času jednou podobou pre všetky pohlavia a pre obidve čísla (idúc, robiac), tak nám postačí jedinou podobou (oproti štyrom podobám: pek, robiv, robivši, robivše) aj priechodník minulého času. Jednoduchosť potrebujeme, aby bolo jasno v spisovnom jazyku a aby sme obľahčili jeho učenie. Postaviac sa na toto stanovisko, mohlo mi ísť iba o to, *ktorej prípony sa ujať v Rukoväti?* V jazykoch príbuzných, v ktorých žije ešte minulý priechodník, ale s tým obmedzením, že sa jedny a té

isté formy udržaly pre všetky pohlavia a pre obidve čísla, této zachované formy patria *jednotnému číslu*. Tak v ruštine písanej jednotné formy: da*v*-, da*vši*, a v polštine: da*wszi* (čítaj: da*vši*) platné sú pre všetky pohlavia i pre *obidve čísla*. Tomu zjavu odpovedá aj to, čo máme v slovenskom priechodníku prítomného času, jednotná forma (id*úc*, stoj*ac*) platná je totiž aj pre množné číslo. Z tohoto nasleduje, že pre minulý priechodník, chtiac ho podržať, ale zároveň chtiac ho aj zjednodušiť, treba nám vyvoliť jeho jednotnú a nie množnú podobu. Tedy *dav* alebo *davši*, a nie *davše*. Ja som sa rozhodol za formu *davši*. Ona najlepšie zodpovedá slovenčine. Je ženskou podobou jednotného čísla práve tak, ako forma *idúc (stojac)* je ženskou podobou jednotného čísla v prítomnom priechodníku. Okrem toho je ona vo funkcii na vlas tej istej široko rozpriestranená v národoch, ktoré ešte v skutočnosti užívajú činný priechodník minulého času. Forma mužská *-na*, *-v* (da*v*) sa aj preto nehodí, lebo ona po zatvorenom kmeni objavuje sa bez prípony (šed, nes, ved atp.), stávajúc sa oku slovenskému vonkoncom nejasnou.

Pre inostranných, neznajúcich slovenčiny živej z vlastného výskumu, podotýkam, že té minulé priechodníky, ktoré sa kde-tu objavujú v prameňoch národného jazyka (na pr. povyzpytov*av* sa v Slov. Pov. Proston. IV., 54), *nie sú čerpané z mluvy ľudu;* ony sa ta dostaly z reči písomnej. Vyzdvihol som to preto, aby mä niektorý inostranec neobvinil, odvolávajúc sa na pramene ľudového jazyka, — zo zábudlivosti alebo z povrchnosti.

Pán A. P. Záturecký píše: Že podmetné časoslová nemôžu byť transitívnymi, to netreba dokazovať; ale ani to nie, že intransitívne nemôžu mať trpného rodu. Akože tedy mohlo prísť trpné príčastie minulého času *hynutý* do Mrázovej mluvnice? Ktože je taký, ktorý by mohol iného hynúť? Ovšem máme zahynu*lý*, zhynu*lý*, ale to nemôžeme nazvať trpným príčastím. Vyznám, že sám neznám, ako by sme to nazvať mali. Len toľko je isté, že túto formu, pochodiacu od podmetných časoslov, vždy s úplnou dôslednosťou máme písať *-lý*, trebas by v živote inak sa vyslovovalo. Ja aspoň nebudem nikdy písať: padnutý, zhasnutý (ovšem zhasený), skrehnutý, ba ani nie zamrznutý, ale padlý, zhaslý, skrehlý, zamrzlý atď., iba akby som sa, ako ku chybám tým navyk*lý*, dakedy pomýlil. Vidz českú Bibliu, ako dôsledne sa tam táto forma zachováva. Na iné české knihy nemôžem poukázať, lebo som spozoroval nedôslednosť.

Pán Záturecký sa právom pohoršuje, ale v tej veci už — sotva jest pomoci. Reč sa rozvíja, v tomto prípade nepravidelným smerom, ale kto to zastaví? Že Mráz i v mluvnici uvádza takú nepravidelnosť, to sa tiež má a musí omluviť. Z trpného príčastia minulého sa tvorí *slovesné meno*, v tomto prípade *hynutie*. Z čohože odvodí grammatikár túto formu, jestliže neuvedie na svojom mieste i trpné príčastie minulé? Pravdaže by sme mali hovoriť a písať: zhynulý, zhaslý, skrehlý, zamrzlý, padlý, navyklý atp., od čin. prič. min. zhynul, zhasol, skrehol, zamrzol, padol, navykol. Ale čože — proti moci?

I tu videť, že *v istých veciach už ani česká biblia nepomáha!*

S takouto „zkazenosťou a zvrhlosťou“ slovenskej reči musíme sa uspokojiť a hoc by nám to nebolo milé, musíme videť i v tomto „slovakismy“ a konečne — musíme ich raz uzákoniť.

Ostatne s tým uzákonením nemáme na pospech. Vec tá ešte nedozrela k tomu.

O samom *tvorení trpného príčastia minulého* podotýkam toto:

V spisovnej reči v prísudku, po príklade českom, veľmi často nachodíme trpné príčastie minulé s neurčitým zakončením, ovšem len v strednom rode. Čítame často: povedan*o* bolo, rozhodnut*o* bolo, napísan*o* stálo atp. Čeština má trpné príč. minulé s neurčitým zakončením, totiž: pověděn, pověděna, pověděno, rozhodnut, -a, -o, napsán, -a, -o. Ale slovenčina živá zná trp. príčastie minulé iba v určitom zakončení, t. j. zná iba formy: povedan*ý*, *-á*, *-é*; rozhodnut*ý*, *-á*, *-é*; napísan*ý*, *-á*, *-é*. Ja som tedy v tomto smysle tvoril trpné príčastia minulé.

Je ovšem pravda, že pramene živej reči slovenskej podávajú dosť príkladov pre neurčitú formu stredného rodu, tak na pr.: všetko bolo vymláten*o*, pomeran*o* (Slov. Pov. Proston. II. 91.), zožat*o*, poviazan*o*, posvážan*o* a vymláten*o* (Slov. Pov. 267) atď., ale všetky té príklady vznikly z nedorozumenia. Písatelia pod účinkom českých mluvníc, ktoré v prísudku nielen trpné príčastia minulé, ale aj prídavné mená kladú v neurčitom zakončení (totiž píšu nielen: bylo rozhodnut*o*, napsán*o* atp., ale aj: dítě bylo zdráv*o*, dobr*o* atp.), domnievali sa najsť dajakú inú príponu v prísudkovom *-o*, nežli ona skutočne je. V strednej slovenčine vraví sa ovšem: všetko bolo vymláten*ô*, pomeran*ô*, zožat*ô* atď., ale toto slovenské *ô* nemá nič spoločného s českými formami: rozhodnut*o*, napsán*o* atp. Ako som povedal, české formy trpného príčastia minulého sú neurčite zakončené (rozhodnut, -a, -o), ako na pr. zbudlé u nás z neurčitých foriem: *hoden*, *-a*, *-o*; naproti tomu slovenské formy trpného príčastia minulého vždy sú určite zakončené takto: rozhodnut*ý*, *-á*, *-é*, jako na pr. pekn*ý*, *-á*, *-é*. Té formy trp. príčastia minulého, ktoré v živej slovenčine strednej obiehajú, tedy: vymláten*ô*, pomeran*ô*, zožat*ô*, sú dôsledné formy k nárečovým: pekn*ô*, dobr*ô*, vysok*ô* atp.

V živej slovenčine počuť ovšem takéto: je sparn*o*, je ťažk*o* a nepohodln*o* ísť na vrch, je mi nepríjemn*o* tak vraveť atp. Ale toto sú príslovkové formy k prídavným menám: sparný, ťažký, nepohodlný, príjemný. Akonáhle prestanú byť té slová príslovkami, stanúc sa prísudkami, zmenia sa v *nárečí strednom* na formy: tam je povetrie sparn*ô*, ísť na vrch, to je ťažk*ô* a nepohodln*ô*, čo sa mi stalo, to je nepríjemn*ô*; v spisovnej reči: tam je povetrie sparn*é*, ísť na vrch, to je ťažk*é* a nepohodln*é*, čo sa mi stalo, to je nepríjemn*é*.

Pod českým vlivom sa ujaly už v spisovnom jazyku: ako vedom*o*, ako znám*o*. Z trp. príčastí minulých: ako rečen*o* a ešte niektoré iné v takých prípadoch, keď sa po spôsobe českom vynechá pomocné sloveso, na pr.: ako písano, ako vyloženo, ako vytknuto atď. m. slovenských: ako je vedomé, ako je známé, ako je rečené, ako je písané, ako je vyložené, ako je vytknuté atď.

I slovenčina živá má zbytky neurčitých foriem, na pr. na kriv*o*,

na ľav*o* a dosť iných, zvlášte v príslovkách, ale prípony trp. príč. minulého vždy sú určité vo všetkých troch rodoch, tedy vždy: rozhodnutý, -á, -é (v strednom nareči ovšem: *ô!*).

Ako vieme, v čin. príč. minulom robíme rozdiel pri mužskom rode životných osobových a neosobových. A. Pietor by tu chcel *jednotnosť*. Aby sa písalo pri všetkých životných *i*. Tak by bolo: vol*i* bol*i*. — Čo sa týče rozdielu medzi životnými osobami a životnými neosobami, tu sú na tento čas, pokiaľ si vážime rozdielu medzi „y" a „i", žiadne zmeny nie možné. Takéto zmeny príliš hlboko zasahujú do ústrojnosti jazyka, a musely by sa zmeniť aj skloňovacie vzory.

„Bezpríznakové slovesá vradil som medzi nepravidelné. Aj takto je všetkých spolu len 5. Tým som sa stal, pravda, starosvetským grammatikárom, ale ja po uznaní nebažím a o modernosť tiež nestojím. Hattala napísal bol totiž v uvedenej svojej mluvnici (1864) na str. 107. s istým opovržením:

„*Starší grammatikári* mali časovanie to (príznakové; on ho menuje „sponové") za nepravidelné. Nám naopak je takým len to, ktoré sa nedeje dľa jedného koreňa alebo dľa jednej a tejže vrstvy."

Mne je všetko nepravidelným, čo sa mi do pravidiel nesprace, a málo sa o to starám, či mä za to niekto pochváli alebo nie.

V *rozkazovacom spôsobe* slovies som vždy určite podal i formu spisovnej, i formu živej reči. Spisovná reč totiž rada obmäkčuje *d, t* pred zmizelou známkou imperatívu „*i*", naproti tomu živá reč rada rozlišuje. V spisovnej reči čítame i*ď*, po*ď*, vi*ď*, mlá*ť*, kla*ď*, klá*ť* sa, vrá*ť* sa atď., kdežto v živej reči počujeme: i*dz*, po*dz*, vi*dz*, kla*dz*, mlá*c*, klá*c* sa, vrá*c* sa atď. Ja som tú vec pri každej príležitosti *zistil*, ale som sa nevyslovil, čo pokladám za lepšie. Ja som sa totiž prísne držal vytknutej zásady. Píšuc Rukoväť *spisovnej reči, nesmel som jej tvary znectiť*. Že som priložil verne i *skutočné, živé imperatívy*, to bolo potrebné už aj v záujme jasnosti. Nech čitateľ vidí a pozná rozdiely. Samo sebou sa rozumie, že rozumný čitateľ z mojej nerozhodnosti vyčíta, že sú i té i tamté formy *rovnako oprávnené*. Keby bol chcel této, živé, zavrhnúť, za isté nebol by sa zdržal príslušnej poznámky. Pri jednotlivých slovesách uvádzal som, samo sebou sa rozumie, len bežnejšie formy spisovného i živého jazyka. [Této posledné sú niekedy príliš rôzné, na pr. prijdi, prídi, prijď, príď; prídz (príc), prindi, prindz (princ)].

V *infinitíve slovies na -ovať* je tiež temer stály rozdiel medzi jazykom spisovným a živým. V živom máme formy zväčša na *-uvať*: kraľ*u*vať, pan*u*vať, vyskak*u*vať, ďak*u*vať atď., kdežto v spisovnom, historickým právom, z pravidla máme: kraľ*o*vať, pan*o*vať, vyskak*o*vať, ďak*o*vať atď. Píšuc Rukoväť *spisovnej reči*, musel som sa týchto foriem držať. Vedľa *kuť* aj k*o*vať, ale vedľa *žuť* len ž*u*vať.

Slovesá so zavreným kmeňom v infinitíve z pravidla dĺža kmeňovú samohlásku: n*ie*sť, p*ie*cť, a dľa toho zachovajú tú dĺžku aj v čin. príčastí minulom: n*ie*sol, p*ie*kol. V spisovnom jazyku vedľa čin. príč. min. m*o*hol obieha správne forma m*ô*hol; ale prvá forma je bežnejšia, bez pochyby pod účinkom českého „mohl". I sám, z ná-

vyku, túto poslednú užívam. Pri slovese *môcť* spomeniem, že je to tiež čechismus. V češtine, zo zvláštnych hláskoslovných príčin, musí sa ovšem písať s *c:* moci, ale u nás by sa smele mohlo písavať: môzť z mog-ť, striezť m. strehť, tak ako piecť z pekť, riecť z rekť atď.

V tých slovesách, ktoré v infinitíve vychodia na *-eť*, veľmi sa kolíše dĺženie kmeňovej hlásky. Raz počuješ: hrm*e*ť, strm*e*ť, bel*e*ť, chc*e*ť atď., a iný raz: hrm*ie*ť, strm*ie*ť, bel*ie*ť, chc*ie*ť atď. Nie preto, že by to *organicky* tak *muselo* byť, ale preto, aby sme mali jakú-takú oporu čo do dĺženia kmeňov v infinitíve, dobre by bolo prihliadať k formám čin. príčastia minulého. Poukazujem na to inde, že sa kmeňová dĺžka v infinitíve srovnáva s kmeňovou dĺžkou v čin. príčastí minulom (niesť — niesol, piecť — piekol, viezť — viezol atď. atď.), len málo odchýlok máme od toho pravidla i vo spisovnom jazyku (v živom jazyku som tú vec dosiaľ nepreskúmal). Odchýlky sú: vz*ia*ť a vz*a*l (bez pochyby vlivom českým!), polovičné odchýlkou je: m*ô*cť a m*o*hol (vedľa bežného v živej reči m*ô*hol) a konečne pri všetkých slovesách spisovnej reči na *-núť*. Pri týchto je totiž čin. príč. minulé na *-nul* (vedľa foriem z kratšieho kmeňa): min*ú*ť — min*u*l, kradn*ú*ť — kradn*u*l, bodn*ú*ť — bodn*u*l atď. atď. (vedľa: krad-ol, bod-ol atď.).

Čin. príč. minulé tvorí sa vlastne z kmeňa infinitívového. Smeli by sme tedy považovať této kmene i čo do dĺžky za *rovné*. Ale skutočnosť učí, že čo do dĺžky nie sú rovné, lebo kmene, ktoré sú v čin. príč. minulom len *krátke*, v infinitíve javia sa často i *dlhé* i *krátke*. Mohli by sme vyriecť, že je pôvodná — tá kvantita, ktorá sa v obidvoch prípadoch srovnáva; v takýchto prípadoch kvantita — *krátka*. Toto je ovšem nápad, ktorý podávam k uváženiu všetkým, ktorí sa zaujímajú o zjednodušenie pravopisu slovenského.

V takýchto prípadoch bolo by ti ľahko písať dôsledne: st*a*ť, chc*e*ť, hľad*e*ť, vid*e*ť, bel*e*ť, modr*e*ť atď. atď., lebo sa vyslovuje dôsledne: st*a*l, chc*e*l, hľad*e*l, vid*e*l, bel*e*l, modr*e*l atď. atď.

Naproti tomu písal by si: pr*ia*ť, kl*ia*ť, hr*ia*ť atp., lebo vyslovuješ: pr*ia*l, kl*ia*l, hr*ia*l atp.

Ak sú možné dvojtvary v čin. príč. minulom (p*ia*l, p*ä*l), čo sa zriedka javí, dovolíš si dvojtvary aj v infinitíve: piať — päť, rozpiať — rozpäť.

Pri slovesách, ktoré majú viac tvarov, uvodil som bežnejšie tvary spisovnej reči. Rovnako bežné sú: *prijsť* i *prísť* (z priisť), ale keď uvážime všetky predložkovité podoby slovesa *isť*, musíme nahliadnuť, že té formy dostávajú prednosť, v ktorých sa *i* mení v *j*. Tak: dôjsť — dojsť oproti doisť, vôjsť — vojsť oproti voisť, zájsť — zajsť oproti zaisť, nájsť — najsť oproti naisť atď. Naproti tomu som nezaujal určitého stanoviska, či sa má v takýchto prípadoch predložka dĺžiť v spisovnej reči a či nie. Preto som nezaujal určitého stanoviska v tej veci, lebo v niektorých slovesách spisovná reč radšej dĺži predložku (d*ô*jsť), v niektorých zas radšej krátku necháva (zajsť). Tu by bol musel oktrojovať a vysloviť sa buď za formy: *dôjsť*, *pôjsť*, *vôjsť*, *zájsť*, *nájsť* atp., buď za formy: *dojsť*, *pojsť*, *vojsť*, *zajsť*, *najsť*. Je však žiadúce, aby sa riešenie odložilo

po dôkladné preskúmanie dĺženia a krátenia v slovenčine a aby sa rozhodnutie stalo *razom* s riešením o dĺžke predložiek pri iných obdobne tvorených slovesách. Vec je nie cele snadná. Ak sa rozhodneš za formy s *j* namiesto *i*: *dôjsť — dojsť*, mal by si časovať: dôjšol — dojšol alebo dôjšel — dojšel (v strednom nárečí živé formy: dôjšou — dojšou). Ale časujeme: *došiel* (len zriedka kto napíše *došol*). Pri rozhodovaní o tom, ako písať infinitív predložkovitých slovies s *isť*, budeme musieť bez podmienky uvážiť nielen spisovné, ale i živé čin. príč. minulé. Toto má hojnosť foriem. Na pr. od *újsť — ujsť*:

ujšol, ujšou, ujšiel, ujšeu,
ušol, ušel, ušou, ušeu,
ušiol, ušiel, ušiou, ušieu.

Pri složení slovesa *isť* so zápornou časticou opakuje sa ten istý prípad zmeny *i* v *j*, ktorý sme videli pri složení rečeného slovesa s predložkami. To jest spisovná reč, rozumej väčšinu spisovateľov, prednosť dáva formám: ne*j*sť, ne*j*dem oproti formám: ne*i*sť — ne*i*dem, Nechcúc oktrojovať, nepojal som tých slov do Abecedného ukazovateľa. Nech si ich každý píše podľa svojej vôle, pokiaľ i tu nedozreje otázka ku riešeniu.

(Dokončenie.)

Na Brtomila.

Od *Hviezdoslava.*

Posledný ruže vzplápol! Vie i ona
a preto dnes tá nádhera i pýcha:
až iskrí krásou; pritom však i vzdychá:
i leti krása s nej, z nej kúri vôňa.

Vie: príštej noci do teplého lona
jej mrazná krupaj sklzne, perla lichá —
v mok sladký jedu kvapka do kalicha;
za dňa však mrakov zacloní ju tôňa.

Je Brtomila: nuž, žiť dnes! . . . bo zajtra
už boľasť smrti: kúdol puchu-dymu,
kde včera vône kúr a krásy vatra.

Je Brtomila. Och, zas hlbšie cítim,
jak ďaleko som zašiel do podzimu
so srdcom, s hlavou, s celým živobytím! —

Krymské sonety.

Z Mickiewicza preložil *Hviezdoslav.*

I.

Stepi akermanské.

Na suchého vplynul som priestraň oceánu.
Voz sa norí v zeleň i loďkou pouchodí
stred vĺn lúčin šumiacich, prez kvetisté brody,
koralové sihote míjam od buranu.

Mrká; nikde cesty ni znaku po kurhanu.
V nebo patriac, hľadám hviezd druž, sprievodníc lodí,
hľa! hen zblýskal oblak — hen dennica zas vzchodí;
lesk to Dniestra, lampa to vzošla Akermanu.

Stoj! — Jak ticho! Žerávy čujem tiahnuť práve,
ichž však nedostihne zrak trebárs od sokola;
počujem, jak motýľ sa zakolíše v tráve,

had, keď zhmyrí klzkom pod bylím suchým zpola.
V takú tiš! — až napínam ucho nedočkavé,
bych dopočul z Litvy hlas; — rušaj! nik nevolá.

II.

Tišina morská.

Pavilonu stužkou už ledva šuchne vánok.
Voda zticha pŕsmi hrá, jas-smev v tvári spriada:
jak o blahu snijúca snúbenica mladá,
zbudí sa, by zvzdychla, i hneď zas nikne v spánok.

Plachty v spôsob práporov, keď už po vojne je,
nahých driemu na sťažňoch; koráb v ľahkom hnutí
stŕpa, sťaby reťazou spiaty; plavcom chuti
pohova, húf pocestných baví sa a smeje.

More! prostred tvojich stvor — črieda šantovlivá —
polyp jest, čo na dne spí, keď sa nebo chmurí,
vytáča však ramená na tišiny azur.

Dušo! v hĺbke hydra ti pamiatok sa skrýva,
čo spí v čas dopustení zlých, vášnivej búri,
no keď srdce spokojné, zatína veň pazúr.

III.

Plavba.

Šum-huk, morské strašidlo vstáva u strašidla —
Námorník hup! na rebrík: hotujte sa, deti!

hupol, zkrepčal, odvisnul v nevidomej sieti,
ako pavúk strežúci na kyn od osidla.

Vietor! . . . Zdurdel koráb, sa skube z pút udidla,
prevaľuje, potápä do penistej zmäti;
krk podniesol, zdeptal prúd, cez nebesá leti,
čelom seká oblaky, vetry chytá v krýdla.

Letom sťažňa i môj duch trieli živlov vládam
v stret, obraznosť dme sa mi spletivom tých plachát,
mimovoľne zvýskam tiež v spoločenstve takom;

vzpínam ruky, korábu na ňádra v tom padám,
zdá sa, moje prse ho nútia rezko jachať:
voľno, čerstvo, milo mi! viem, čo to byť vtákom.

IV.

Búrka.

Vetríl skyd — prask kormidla — svár vôd s búre hlásnym,
poplach i stesk hromady, púmp zlovestné zvuky;
plavcom line ostatné vyrvaly sa z ruky,
v krvi slnce zapadá, nádej posledná s ním —

Vichor zavyl s triumfom: i na mokré hory,
týčiace sa poschodím kraj priepasti srubu,
smrti genij vystúpil, kročil na palubu,
ako žoldnier útočný v hradieb spustlé dvory.

Polomŕtvi ležia ti, ten zalomil dlane,
druhom v klin ten klesá, v zlej žehnajúc sa chvíli,
ti sa modlia pred smrťou, mnejúc tým smrť zmučiť.

Iba jeden z pocestných drepel na postrane,
pomyslel si: šťastlivý, kto postráda sily,
alebo sa modliť vie, či má sa s kým lúčiť!

V.

Pohľad na vrchy so stepí kozlovských.

Pútnik.

Tam! či Allah postavil stenou more ľadu?
či trón ulial anjelom zo zamrzlej chmáry?
A či zdvihli tvŕde štvrť múrmi Divi stari,
zatarasiť z východu postup stálic radu?

Temenom ká vatra! snáď požiar Carihradu!
Či Allah, keď rozstrela noc svoj chylat šarý,
svetom v púť po prírody more-sinej tvári
svietelňu to zavesil v zenit za náhradu?

Mirza.

Tam? — nu, bol som — zimy stán: potokov tam pysky,
hrtany riek zrel ja z jej nadájať sa hniezda;
dýchnem, z úst mi letel sňah — Krok som pomkol slizký,

kde ni orly neznajú dráh, chmár v konci jezda;
miniem i hrom, uľahlý mrakov do kolísky,
až mi ponad turbanom stála iba hviezda —
Čatyrdach to!

Pútnik.

Aá! —

(Pokračovanie.)

Solo.

Miestnosť plná dymu a čmudu. Človek nevidí skoro na dva kroky. Ako v hmle vynorujú sa a zase miznú postavy v rýchlom striedaní. Hudba znie — mládež sa točí...

V dedine boly hody.[1])

Ja, zvedavý na tento slávnostný deň v každej dedine, vybral som sa pozreť si to. Večerom nasledoval tanec, keď pred obedom sa slúžila slávnostná svätá omša.

Vošiel som do tanečnej „dvorany", pomerne malej to izby pre toľko prítomných. Pár na páre, noha na nohe. Ale videl som len málo, dym zahaľoval celú miestnosť. K tomu družilo sa tajomné pološero, lebo slabý svit petrolejovej lampy neprenikal dym. Len keď sa nejaký pár dostal ko mne, tak videl som silhouetty dvoch postáv. Šuhaj s malým klobúčkom na strane, ale veľkým bielym kosierkom kloní sa k dievčaťu. Dievča na pohlad šumné, ako mi rýchlosť, s ktorou prelietli, dala videť. Krátke, po kolená sukničky sa rozširujú. Ona kloní svoju šumnú hlávku na mohutné prsia šuhajove. Iste pár hrdličiek, musím si ich zase pozreť, až prejdú. Zase iní sa rojili. Všetko ľudia, že až radosť je na nich pozreť, všetko kypí bujarou silou mladosti. Tu sú voľní, oddaní len radosti. Zabávajú sa, radujú sa, aby na druhý deň zase s rezkou silou a osviežení dali sa do namáhavej práce.

Aha! už zase prišiel ten pár. Práve ako keby boli vedeli, že si ich chcem obzreť, zastavili sa predo mnou a ubierali sa len tak s kroka na krok. Ba ako keby boli zabudli úplne na tanec. On mal zavrené oči, chcel lepšie si niečo predstaviť, alebo lepšie sa v niečo vmysleť, v niečo dobré, milé, po čom jeho duša túžila. Ľahko to uhádnuť! Veď koho si to vedie? Bude ona iste tá, ktorú si jeho srdce žiada, ale okolnosti sú snáď nepriaznivé, že nemožné je splnenie jeho túžob, tak že si on teraz vynahradzuje to, čo inokedy mu je nemožné. — Prešli.

---

[1]) Hody, dedinský sviatok, na deň svätého, ktorému je posvätený kostol.

Nevidel som už nič viac zvláštneho.

Obzrel som sa okolo. Tu, bokom, sedeli starí okolo stolov a popíjali si, kto viac, kto menej. Tí, čo viac, robili veľký krik, alebo boli celkom ticho. Viedli rôzne reči, každý podľa svojho rozumu.

U jedného stolu sedeli sedliaci, ktorí mi imponovali svojím vzozrením. Videť bolo z ich tváre, že mali rozhovor o niečom vážnom. Zastal som a počúval chvíľku. Politisovali. Budú voľby, a teraz radia sa, čo a jako. Boly tam zastúpené iste dve strany. Lebo dvaja z nich prenasledovali sa po celý čas pohľadmi i rečmi nie najlichotivejšími. Jeden tučný, mohutný, a vravel pomaly, ale s výrazným hlasom energie; druhý nepatrný, tenký, a vravel piskľavým hlasom.

Z veci prešli potom na osobné záležitosti, a mňa to prestalo zaujímať, tak vrátil som sa do „sály".

Chcel som prejsť celú dookola, ale to šlo dosť ťažko, pre veľkú tlačenicu. Dostal som sa konečne až k muzikantom. Polka zvučala rýchlym tempom. Muzikanti neboli cigáni. To bola slávna dedinská banda, ktorú všade volali. Sedliaci sami hrajú na husle, basu, klarinet a trúby. Jeden mladý šuhaj trúbi, ostatní sú starší. Mladí teraz že sa už tak neučia; prvej čo chlap v dedine, to muzikant. Dedko, čo hral na basu, i pri tom kriku driemal a hral — on to už vedel tak nazpamäť a mechanicky — len hučal na base do taktu a hlavou zároveň pokyvoval. Klarinetista sa namáhal, pripisoval iste svojmu inštrumentu najväčšiu dôležitosť, keď klarinet najviac počuť, až v ušiach zalieha.

Nemožno pri nich byť, teda som poodišiel.

Postavil som sa do kúta, kde bola lavica a stôl. Sedel tam niekto. Priblížil som sa a videl som: tam akýsi mladý šuhaj. Bolo mi to divné, veď to nie je v obyčaji. Bol ešte mladý, a mladí alebo tancujú, alebo stoja, keď sa im nedostalo tanečnice, alebo keď už nejest po „chuti". A tento tu sedel ticho v kúte. No ja som si ho veľmi neobzeral, lebo som sa díval na tancujúcich — bolo odtiaľto akosi lepšie videť. Naraz som začul silný kŕčovitý kašeľ, ktorý išiel z kúta, odtiaľ, kde ten mládenec sedel. Ten zvuk bol desný, vrýval sa tak do srdca, bolo videť z neho blížiaci sa rozklad, blížiacu sa smrť. So sústrasťou a i zvedavo pozrel som ta. Hlavu mal sklonenú, čo kašlal, chudá ruka tisla sa kŕčovite na vpadnuté prsia. Nemohol som mu videť do tváre.

Kašeľ prestal, šuhaj zdvihol sa. Tvár jeho bola príjemná, až pekná, mladá; ale bolo na nej videť stopy choroby, oči hlboko vpadnuté a na lícach krvavo-červené fľaky — hrobové to ruže, ako o tom vraví ľud. Oči jeho boly modré a snivo sa dívaly do tlačenice. Výraz ich bol krásny, ukazovala sa v nich akási neskonalá túžba, nejaká nezmerná sila vo chcení dosiahnuť niečo.

Kroj jeho bol jednoduchý, nie taký parádny, ako mnohých ostatných šuhajov, ale bolo videť, ako bol úzkostlive držaný v poriadku a čistote. Bolo to znakom neveľkej majetnosti šuhaja.

Začal ma veľmi zaujímať, bol mi hneď takým sympatickým.

Ale nechcel som sa bez prestania naňho dívať, aby nevidel, že ho bedlive pozorujem, a neuviedol ho v rozpaky.

Hneď som si vysvetlil, prečo šuhaj netancuje. Nemôže, pľúca mu nedajú. Ľúto mi ho bolo, on videl v tanci rozkoš, túžil po ňom a nebolo mu toho dopriato. Hniezdil sa, pálilo ho to, sedeť už nevydržal. Oči jeho sa so zlobou upínaly na tancujúcich. Zase sa ho zmocnil kašeľ. Pred ním stálo víno, upil si a zdalo sa, že mu odľahlo.

Už nemohol som od neho odtrhnúť očí, vždy boly na neho upreté. Mňa si ani nevšímal, on bol len v tanci. Ba zdalo sa, ako by niekoho z chumáča oči jeho vyhľadávaly — snáď už našly, lebo záblesk uspokojenia, no zase hneď zloby objavil sa v nich.

Hudba prestala. Každý šuhaj hneď pustil devu a ona išla na pravo, on na ľavo alebo naopak. Mládenci a dievčence sa rozchádzali, väčšina išla von.

Šuhaj, ktorého som pozoroval, ako prestala hudba, prudko vstal, predieral sa medzi zástupom — a ja nepozorovane za ním, prečo? neviem. Ale sa mi v tlačenici ztratil. Hľadal som ho, ale márne; už som sa vzdal nádeje, že ho zase uvidím. Šiel som von sviežeho povetria sa nadýchať, lebo dym zaľahoval na prsia.

Vonku pršalo, zostal som teda len na chodbe. Na chodbe nenachádzal sa nik, lebo bola tu tma a všetci boli v miestnosti, kde sa nalievalo.

Naraz začul som hlasy. Vychádzaly z kúta chodby.

— Musíš, musíš, ja ťa o to prosím; ty nemôžeš mi odopreť, — vravel akýsi dutý mužský hlas. Zvedavosťou vedený priblížil som sa opatrne a videl som dve postavy.

— Ty nesmieš tancovať, nesmieš, nemôžeš, — pokračoval mužský hlas. — Sadni si ko mne, budem ti rozprávať, pekne ti rozprávať; len nejdi ta do kola, pre Boha, nechoď. Ale nie, veď ty si dobrá, ty nepôjdeš, veď nemôžeš, keď ja ťa tak vrúcne, tak velmi prosím.

— Ale . . . chcela niečo povedať deva, no on ju hneď pretrhol:

— Nič ale, ty nemôžeš, nesmieš; vravím ti, nesmieš povedať ‚ale‘, ja nemôžem počuť toho slova . . . Ja ťa nesmiem tam videť viac, nechoď ta, nerob to . . . Veď to ani nemožná vec, aby si ty ta išla, keď ti vravím.

Hlas i obsah rečí jeho javil hroznú rozčulenosť, menil sa zo zloby v plačlivý, prosebný, jemný . . .

— Och, povedz mi, musíš mi povedať, že nepôjdeš . . . Pôjdeme k nám, alebo k vám. Sadneme si a ja ti budem rozprávať a hrať na husle; krajšie ti budem hrať, ako tí tu. Tie, čo ty rada máš, viem ich, naučil som sa ich schválne. Buď so mnou — len dnes — tú chvíľku . . .

Malá pausa.

— Odpovedz mi, — zase prosil.

— Veď ja som sem prišla tancovať, — vravel ženský hlas, akýmsi ľahkým tónom, len s malou známkou súcitu, — čo by ľudia vraveli, keby som pri tebe sedela, celý večer, do rána; a ja chcem —

začala rozhodnejšie — chcem sa vytancovať. Ja som neprišla sedeť. To až budem stará, budem sa dívať, ako tancujú; ale teraz, teraz chcem sa točiť. Veď aj ty môžeš ísť so mnou, veď si ma už toľko ráz vykrútil.

Zdrcujúci vzdych vydral sa šuhajovi z pŕs — taký bôľny bol.

— Zostaň ešte tu trochu, — bolo počuť zas, keď snáď dievča už chcelo ísť, — veď ešte netancujú. Viem, tancovával som s tebou, moc; ale však vieš dobre — váhavo znelo — že teraz nesmiem, nemôžem, že až na jar budem zase zdravý, zase budem tancovať... mnoho, do rána sa budem točiť, solo budeme vždy tancovať, sľubujem ti to, prisahám ti to na matičku božiu, ale teraz nechoď ta tancovať — ja ťa tam nemôžem videť... Ty nechceš mojej prosbe vyhovieť, ty nemáš toľko súcitu so mnou, nemáš toľko lásky ko mne, vedome chceš mi robiť toľko bolastí. Nežiadam veľkej obeti — malú, a ja ti ju sto ráz odplatím. Betka, Betka, prosím ťa, — slová menily sa v najnežnejšie, — buď taká dobrá, dobre nám bude, nebudeš ľutovať, nechoď ta, netancuj, nemôžem ťa videť v objatí druhého...

— Ale ja chcem, ja musím tancovať. Mara vravela, že ona bude viac ako ja, a ja jej musím ukázať, že ja viac... musím.

Pošla ko mne bližšie, ale ten ju zadržal. Hudba začala valčík, a už sa začali krútiť.

— Počkaj, ešte slovo.

— Už musím, tancujú už.

— Len slovíčko.

— Zostala by som stáť.

— Prosím ťa!

— Čo teda?

— Tancuj aspoň s tvojím bratom, veď on dobre tancuje; tam stojí, on ťa vďačne vykrúti... ja mu tiež poviem.

— Ale ja chcem s druhým tancovať. Janko Nosálovie príde pre mňa. — Vytrhla sa mu a predo mnou mihla sa postava dievčia. Vošla do dvier a proti svetlu videl som jej silhouettu. Postava krásna, hrdý vzrast. Vošla.

Nechcel som sa ukázať, aby ma on nevidel a nezvedel, že som ich počúval. Bol som zvedavý naňho, ačkoľvek som sa domýšľal. Oči moje už boly zvyklé tme, tak že som videl oproti bielej stene postavu šuhajovu dosť zreteľne. Hlava hlboko sklonená, opretý o stenu stál tam, ruky zakrývaly mu tvár. Počul som slabé fikanie — plakal.

Kŕčovitý kašeľ — —

Poznal som, že to bol ten samý šuhaj, ktorý vnútri vzbudil vo mne sympatiu.

Spamätal sa za chvíľu a šiel tiež dnu. Ja, vysvobodený zo svojho väzenia, vošiel som do sály. Bolo mi smutno. Ľútosť pojala ma k tomu šuhajovi, ktorý vášnivou láskou, žiarlivosťou, neduhom a ľahostajnou devou privedený bol v zúfalosť.

Tancovali už veselo. Hľadal som ho. Stál u dverí a oči jeho upierały sa meravo na tancujúcich. Usiloval som sa poznať tú devu.

Konečne myslel som na jednu a zrak šuhaja mi to dotvrdil. Díval sa na ňu pohľadom neviem sám akým: bolo v ňom závisti, ľútosti a i zlosti snáď. Ona len tak šibla po ňom zrakom.

Hudba hrala dosť dlho, aj opakovali, čo pre žiarlivého šuhaja bolo ešte horšie.

Čakal pri dverách. Ja som vyšiel von, lebo som si myslel, že zas pójde s ňou na to isté miesto.

Muzikanti prestali, klarinet zapišťal ešte napokon celou svojou silou.

Vrátil som sa k dverám. Môj šuhaj chytil dievčaťu ruku a prosil ju, aby išla, že jej ešte niečo povie. Ona nechcela isť; ťahal ju, ale nešla.

— Nejdeš? nechceš ma? Už som ti zlý? — pýtal sa v najväčšom rozčulení. Ona sa mu vytrhla a chytro povedala:

— Šak ja ti nevestou nebudem, ty si ma nevezmeš. Vezme si ťa skoro nevesta druhá, tak! — a chytro ušla.

Do šuhaja ako keby hrom udrel.

— A nie! skríkol strašne.

Všetci sa obzreli, čo sa robí. Skočil do prostred sály a zakričal: „Muzika, solo!“ Hodil ta zlatovku a zavýskol. Zvuk to bol hrozný. Chcel predstaviť veselosť, ale bol výkrik žiaľu.

— Hraj! hraj! — kričal.

Muzika začala polku. Všetci sa rozstúpili, aby dali miesta.

— Beta, dívaj sa, ako sa budem krútiť — a zapamätaj si to! — Schytil najbližšie stojacie dievča a dal sa s ním do vírivého tanca.

— Chytrejšie! — Muzika hrala chytrejšie. Klarinetista sa nafukoval. Šuhaj sa krútil, ani ich nebolo rozoznať, ani by si to človek nebol pomyslel, že by ten tak mohol sa vrteť. Prišli sa dívať starí, že čo sa robí. Keď videli, kto to tancuje, vraveli, aby im prekazili. Išli k nemu.

— Počkaj, dosť už.

— Preč! — kričal. — Hraj! Chytrejšie!!

Až do srdca sa mi vrývaly tie výkriky. Žiaľ bol v nich plný. Ľudia kývali nespokojne hlavami a už chceli zakázať hrať. Nastalo žalostnejšie pretrhnutie tanca.

Hrozný výkrik bolo počuť, a šuhaj váľal sa na zemi. Priskočilo nás mnoho k nemu. Z úst valila sa mu mohutným prúdom krv, po šatách tiekla, po podlahe. Oči obrátené v stlp, a krv sa valila. Zdvihli ho a vyniesli von.

I Beta zamdlela.

So smutným dojmom vracal som sa s veselých hodov domov. Neskoršie som sa dozvedel, že nešťastný šuhaj umrel na druhý deň chrlením krve.

Erik.

Slovanský sjazd v Prahe roku 1848.

Slovanský sjezd v Praze roku 1848. Napsal dr. Zdeněk V. Tobolka. V Praze. Nakladatelství F. Šimáčka. 1901.

(Pokračovanie.)

V odpovediach na otázky programmom postavené i juhoslovanská sekcia prijímala stanovisko českého austroslavismu. Nie tak sekcia poľsko-ruská. „Poláci, mělo-li se jednati o jich politických záležitostech, musili rozšířiti programm sjezdu na veškero Slovanstvo a nemohli jednati o zachování Rakouska, ku kterémužto programmu většinou chovali se nejen chladně, nýbrž i nepřátelsky.“ Keď československá sekcia začala rokovať o druhej otázke: pod akými výmienkami utvoriť rakúsky spolkový štát, do miestnosti prišla deputácia Juhoslovanov a žiadala zrýchliť rokovanie. Na slovanskom juhu totiž udalosti už súrily. Na národnom shromaždení v Karlovciach 13. mája Srbi žiadali spojenie zemí pod vojvodu srbského prináležavších a so žiadosťou touto vyslali k panovníkovi deputáciu. Juhoslovanská sekcia v Prahe chcela, aby srbskú deputáciu u panovníka podporovala i deputácia slovanského sjazdu a tam žiadala odobrenie nariadení bána Jelačića v Horvatsku a odvolanie všetkého, čoho vymôcť podarilo sa Maďarom proti bánovi. Ale Štúr bol tej mienky, aby sa deputácia slovanského sjazdu netýkala bánovho pomeru k vláde. Potvrdiť srbského vojvodu a patriarchu — hovoril Štúr — to vláda urobiť môže; ale potvrdiť bánovo konanie nemôže preto, že by robila sama proti sebe, hoc by s jeho konaním tajne i bola usrozumená. Mohlo by sa tiež stať, že konaniu bánovmu nedostalo by sa od vlády potvrdenia, a vtedy činnosť bánova bola by obťažená. Štúrovu mienku prijali, na podporu srbskej deputácie uzavreto vyslať od sjazdu deputáciu, naložiť jej však, aby sa o bánových veciach ani nezmienila u panovníka. Konečne upustilo sa i od vyslania deputácie a sjazd rokoval o manifeste k národom europejským a o petícii k panovníkovi.

V petícii tejto bolo treba osvedčiť sa o pomere k Maďarom. „Největší zájem na rozřešení poměru k Maďarům — vykladá dr. Tobolka — ze sekce československé přirozeně měli Slováci. Slováci nechtěli se na dobro odtrhnouti od Maďarů za doby, dokud proti Maďarům nenabyli bezpečnějšího postavení, a spokojeni byli s tím, aby ve sněmě měli s Maďary rovná práva. Jihoslované proti tomu byli ve schůzi pro úplné odtrhnutí od Maďarů a zjevné nepřátelství s nimi, a jako programm pro rakouskou monarchii prohlašovali ústy J. Subbotiće zásadu, aby se každý národ sám pro sebe organisoval pod rakouskou monarchií a v ní, aby se připojil k jiným příbuzným národům, jak by toho potřebu uznal. Národnosti, dle stanoviska Jihoslovanů, měly býti rozděleny, každá národnost měla míti svou vlastní správu a své vlastní území, a mezi sebou měly býti národnosti federovány. Jihoslované, když hájili tento názor, musili viděti v mínění Slováků nepřátelství k své slovanské národnosti, poněvadž nemohli si mysliti, že by Slováci, s Maďary v jisté shodě žijící, mohli při-

spěti jim ku pomoci proti Maďarům nebo aspoň Maďarům nepomáhati. Rozdíl mezi míněním Slováků i Jihoslovanů byl veliký. Nejednalo se jen o dobu, kdy Slováci mají se od Maďarů úplně odtrhnouti, nýbrž vlastně o to, možno-li očekávati od Maďarů něco dobrého pro nemaďarské obyvatelstvo v Uhrách nebo nikoliv. Slováci v té záležitosti kojili se pro budoucnost dobrými nadějemi, Jihoslované v Maďary neměli důvěry žádné. Navrhovali-li Jihoslované toužící po každém znesnadnění situace pro Maďary se svého stanoviska odtrhnutí okamžité, stavěli se se stanoviska Slováků Štúr a jeho přátelé proti požadavku Jihoslovanů a to proto, že za poměrů existujících uznávali za potřebné „zůstati zatím na jakémsi legálním poli." Slováci neměli národ tak ve zbrani připravený, jako Hrvaté a Srbové, a nemohli proto brannou mocí hroziti... Doléhali-li Jihoslované přece na to, aby Slováci přijali jich stanovisko, nezbývalo Slovákům nežli se proti doléhání tomu ohraditi. „Každý národ," pravil za Slováky Hurban, „řídí se svými okolnostmi; proto přece chceme, aby Slované byli jedno v jedné velké říši. Vytýká se nám slabost, jako bychom nechtěli bojovati. Dají-li nám Maďaři, co slušno, nemožno nám je vykořeňovati, meč proti nim tasiti..." (Str. 137.) Poliaci nevideli v Maďaroch nepriateľov, preto tiež nechceli stavať sa proti nim. Keby bolo prišlo na hlasovanie, Juhoslovania v tejto otázke na slovanskom sjazde boli by ostali v menšine.

V ten istý deň, 7. júna, „ve sboru československém dvě stanoviska se potýkala: stanovisko české a stanovisko slovenské. Čechové chtěli, aby všichni národové byli samostatní; ale neklonili se všichni, ba ne ani většinou, k tomu mínění, že by se dle etnografických mezí měly utvořiti štáty. Přijetí názoru toho považovalo se s české strany za nebezpečné a to proto, že by Slovanům tím vznikly boje s Maďary, Turky a snad i jinými národy. Češi jako požadavek svůj vztyčili spojení zemí koruny České, ale tím neřekli, jak soudí o postavení Slováků. Slováci ke koruně České nemohli se počítati a přece jen dobře se zase cítilo, že otázka slovenská jest příliš úzce spojena s otázkou českou... Ostatně Slováci od koruny Uherské ani se odtrhnouti naprosto nechtěli, nýbrž žádali jen, aby od Maďarů nebyli utiskováni a mohli s nimi společně jako stejně oprávněná národnost žíti... „Žádosti naše," pravil Slovák Hurban, „k slovanskému sjezdu jsou, aby dal, co může, sympatii i srdce, aby chránil, jakkoli může, národnost naši proti Maďarům, jinak nežádáme nic více. Nežádáme připojení ku koruně České"... „Odtrhnouti se však z nynějších poměrů," končil Hurban, „zrušiti tisícileté formy, třebas potlačující, není tak snadno. A konečně opětuji, ani Česká ani Uherská koruna nemá žádného významu bez nových myšlének." (Str. 140.)

Išlo o to, aby sjazd mal nie len púhu mravnú váhu. Narádzalo sa smluvou zabezpečiť národnosť Slovanov v Rakúsku; smluvu sjazdom vypracovanú patričné snemy maly potvrdiť. Tak žiadal Šafárik, a hovoril: „My Slované jsme od dávna pokořeni v nejtěžším otroctví, až posud přelévají se Slované do jiných forem; až posud jsou naši hrdinové za Němce vydáváni, a vítězství slovanskou krví vydobytá

přivlastňují si Němci, až posud jsou naše národy jenom k tomu vychovány, aby co vojáci pro slávu německou sloužily; nemáme úradů, nemáme škol, nemáme soudů. Až posud musí v Maďarsku Slovák zakrývati svou národnost a buďto mlčet aneb za Maďara, i také někdy za Němce se vydávati. On nesmí mezi Maďary jako Slovan žíti. To vše přestati musí. Jméno naše jest tam posud zohaveno, jen klení nejhoršího druhu a lání jest na Slovana v Maďarsku slyšet. To vše musí se změniti, Slovan musí rovná práva míti, jako Němec i Maďar, ano Slované musí býti napřed, na první místo postaveni. Když 18 millionů Slovanů lopotí se i krev svou pro soustátí rakouské prolévá, tu zajisté záslužno, aby byl nejdříve Slovan, pak Němec, Maďar, Valach jmenován, v tom pořádku musí se národové rakouští v budoucnosti uváděti. O to se ale nyní musíme zasaditi, aby se to stalo, toť jest úloha slovanského sjezdu. Nemůžeme-li to, tuť jest zajisté lepší, abychom se ihned rozešli. My nechceme sobě souverenitu osobiti, vyloučiti Maďary a Němce z našeho spolku, nýbrž chceme udržeti soustátí rakouské, vydobýti si stejná práva s Maďary a Němci." (Str. 144.)

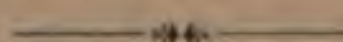
Haličskí Rusi pokonali sa s Poliakmi na základe rovnoprávnosti. Poliaci sliezski boli za odtrhnutie Sliezska od Českej koruny a za pripojenie tej časti rakúskeho Sliezska, kde sa hovorilo poľsky, k Haliči. Žiadali i pripojenie pruského Sliezska. Väčšina Poliakov chcela, aby sa rakúska monarchia nemohla udržať a, rozumie sa, boli za odtrhnutie Haliče od Rakúska.

Hotový manifest k europejským národom bol čítaný a prijatý 12. júna. Vypracovali ho členovia diplomatického odboru Zach, Libelt, Bakunin a Palacký. „My Slované — hovorilo sa v manifeste — zavrhujeme a v ošklivosti máme každé panství pouhé síly, stavící se zákonům v bok; zavrhujeme všecka privilegia i nadpráví, jakož i všecky politické rozdíly stavův; žádáme bez výjimky rovnost před zákonem i stejnou míru práv a povinností pro každého; kdežkoli mezi milliony i jeden porobek se rodí, tamť ještě pravé svobody neznají."

V petícii k panovníkovi maly sa predkladať žiadosti rakúskych slovanských národov. Tak menom Slovákov a uhorských Rusov malo sa žiadať, aby boli od Maďarov uznaní za národ a mali s Maďarmi na sneme rovné práva. Slováci i Rusi uhorskí chceli mať svoje národné kongressy so zvláštnym stálym slovenským a ruským výborom; výbory tieto maly by právo a povinnosť bdieť nad národnými právami Slovákov a Rusov a maly byť výkonnou mocou pre uzavretia národných kongressov. Pri svobode a rovnoprávnosti vyžadovalo sa, aby Slováci a Rusi uhorskí mohli si sriadiť školy „ako počiatočné, tak reálne, meštianske, ústavy diecesánske a ústavy pre vychovávanie učiteľov, ďalej ústavy literárne vyššie, ako gymnásia, lycea, akademie, ústav polytechnický a jednu universitu." Na všetkých týchto ústavoch vyučovacou rečou mala byť slovenčina, poťažne ruština. Prvým krokom s maďarskej strany, sľubujúcim, že Slovákom a Rusom v Uhorsku vyplnia sa žiadosti, malo byť vypustenie Slovákov, uväznených pre zastávanie národných práv.

Ale petícia k panovníkovi už nemohla byť úplne vypracovaná. A ešte menej času dostalo sa na vypracovanie tretieho aktu, totiž smluvy medzi slovanskými vetvami v Rakúsku „k poisteniu si národnosti a národných práv tam, kde ich už požívajú, a k vydobytiu ich sebe tam, kde ich dosiaľ zbavení sú.“ Bakunin a menom Poliakov Libelt podali návrh smluvy, zahrnujúci i Slovanov mimorakúskych; Zach vypracoval návrh federatívnej smluvy všetkých rakúskych národov k novému sriadeniu rakúskej ríše. Ale sjazd vyhlásil sa pre oba návrhy za nekompetentný. Dňa 11. júna začaly sa sväto-dušné sviatky, sjazd slovanský odpočinul si od prác; v Týnskom chráme slovanskú omšu slúžil Ginelevič, ľvovský kanonik ruský [1]). Sjazd bolo treba dokončiť, lebo pre dozrievajúce udalosti najmä Juhoslovania nemohli zostať dlhšie v Prahe. Dňa 14. júna mala byť schôdzka, v ktorej chceli odobriť vykonané práce a zavreť sjazd formálne. Ale 12. júna zahrmely v Prahe delá a pušky — pokojné rokovanie stalo sa nemožným. Bolo po slovanskom sjazde.

(Dokončenie.)

Slovenský jazyk, živá starina.

Piesne z Dlhéhopoľa.

(Trenčianska stolica.)

Sbiera *J. Krasňánsky.*

1.

V Dlhémpoli lipka od poly zelená,
Pod nou sa Anička s Janičkom karty hrá.

Tak sa oni hrali, až sa prehravali,
Od veľkéj ľubosti obidva zaspali.

Zaspala Anička na dubovem pníčku,
A Janičko zaspal na jéj bielém líčku.

Stan, Anička, hore, už sú biele zore,
Idz, podoj kravičky a vyžen na pole.

Keby som já mala klúče od svitáná,
Nedala bych svitac zajtrá do polodna.

---

[1]) Na počiatku sjazdu, 4. júna, pred sochou sv. Václava na Václavskom námestí sišli sa účastníci sjazdu na slovanskú omšu, ktorú slúžili srbský protopresbyter Stamatović s presbyterom N. Gruićom. »Bylo to radostného nadšení! Členové Slavie s oštěpy, studenti v řadách, bíle oděná děvčátka, stuhy a prapory slovanských barev, košíky s květinami, hoši přistrojení za »vnuky blanických rytířů,« účastníci sjezdu v krojích národních, hlahol zbožných písní

Zajtra na polodne pustila bych zore,
Aby sa vyspalo potešenie moje.

2.

V dlhopolskéj rubanine
Leží Janko, zrubaný je.

Kto ho rúbal, nech ho hojí,
Nech ho veze felčiarovi.

Kto ho rúbal? Jeho bratia,
Horší boli jako kacia.

3.

Kaje k vám, kaje k vám, má milá, chodzič mám,
či okni, či dvermi, má milá, otvor mi.

Okná malé máce, dvere zapieráce,
Bože môj, otče môj, leboc ma neznáce.

Medzi dvoma vršky hlboká dolina,
dojdze k vám, má milá, žalostná novina.

Čože bys mi, milý, dodal za novinu?
Snad si sebe nabol frajerečku inú.

Já som si nenabol frajerenku inú,
ale očakávaj žalostnú novinu.

Veru ma už došla žalostná novina,
že môjho milého privalila hlina.

Kedz ho privalila, nech sebe poleží,
šak moje srdečko k nemu nepobeží.

BESEDA.

Reflexie na poznámky Jozefa Škultétyho, Ladislava Končeka a Fr. V. Sasinka o článku „Jiskra na Slovensku".

V júlovom čísle Slov. Pohľadov, reflektujúc na moju dejepisnú úvahu „Jiskra na Slovensku", poznamenal pán Ladislav Konček, že

(Gospodine, pomiluj ny), modlitby za velikány slovanské, císaře Ferdinanda, patriarchu Rajačiće, za cara Dušana, krále Sobieského, Petra Velkého, Jiřího Černého, Jiřího z Poděbrad, J. Jungmanna a j. a j., přijímání těla a krve Páně od členů slovanského sjezdu pravoslavného vyznání, výkřiky nadšení a volání slávy, to všechno splývalo v duších přítomných ve velkou radost jedinou, v radosť »vítězoslávy slovanského ducha.«

Matej daroval Jiskrovi vari Zvolen a Ľupču, a nie Šoľmoš a Lipu v Aradskej stolici. Tento náhľad zastáva i pán Fr. V. Sasinek, veľmi zaslúžený dejepisec slovenský.

Moje tvrdenie, že totižto Jiskra dostal od Mateja Šoľmoš a Lipu, a nie Zvolen a Ľupču, čerpal som z pána Sasinkových „Dejín kráľovstva uhorského" a z diela Telekyho „Hunyadiak kora".

V pripomenutom diele na strane 201 tvrdí a píše p. Sasinek doslovne toto: „vyjednávanie s Jiskrom natoľko podarilo sa, že keď Matej vriadil ho medzi uhorských magnášov a dal mu okrem hradov Lipu a Šoľmoš" atď. Toto svoje tvrdenie odôvodňuje p. Sasinek citátami: z Mars Moravicus, zo Slovesnosti, z Kovachich supplementa ad vestigia comitiorum, z Wagnera: „dipl. Comit. Sáros", z „Analecta Scepus" a z „epistolae Mathiae".

I Teleky v diele „Hunyadiak kora" na základe takmer tých istých prameňov tvrdí, že Jiskra dostal Šoľmoš a Lipu v Aradskej stolici preto, aby pretrhnul všetko svoje spojenie s krajom slovenským a s Českom a aby, v blízkosti súc, mohol byť upotrebený vo válečnom ťažení kráľa Mateja proti moldavskému hospodárovi Štefanovi.

Protivné tvrdenie, že totiž Jiskra dostal Zvolen a Ľupču, bolo by len v tom páde smerodajným, jestliby udané pramene dosvedčily sa byť nekritickými, nespoľahlivými. Ale to o nich hovoriť nemožno, a tak i tvrdenie p. redaktora Joz. Škultétyho, že „písomne zachované zprávy a výklady sú všetky veľmi neodôvodnené," v doslovnom, absolutnom smysle nemôže byť vzaté a považované, keďže by takéto axioma viedlo k neodôvodnenému skeptickému negovaniu všetkého, čo bolo a čo stalo sa. Z toho, že Bonfin Žirkovce, maďarsky Serke, menuje Zirzietum, slovom Zaigriafeon označuje Jáger, že dedinu Sajó Németi, v ktorej ešte i dr. Gustáv Reus videl valy husitské, prekrstil na Sajómente, nenasleduje, že sú jeho zprávy a výklady vo všetkom neodôvodnené. To isté platí i o Turociovi, Äneášovi Sylviovi, Ranzanovi, Eschenloerovi. Menovite o tom, nakoľko boli husitskí Táboriti vzdelaní, nakoľko zapodievali sa nielen válčením, ale i propagovaním svojej viery, veľmi shodujú sa Äneáš Sylvius a Bonfin. „Stredný vek dejín českých, siahajúci od roku 1403 do 1627, objavuje sa bedlivému skúmateľovi už v dokonalom svetle historickom," hovorí Palacký. Tak je to i s dejinami Uhorska, ktoré pomocou inostranných, menovite českých prameňov, vidíme už v svetle jasnejšom.

Pán redaktor Škultéty myslí, že husiti, súc surovou, drsnou soldateskou a prechádzajúcou búrkou, nemali ani času, ani vôle zapodievať sa propagovaním svojej viery a reči. Že im na propagovaní viery veľa záležalo, na to poukazuje okrem uvedených citátov z Bonfina a Turocia i distichon: „tot pinxit calices bohemorum turba per urbes, ut credas bachi numina sancta coli." Tedy stačili zapodievať sa nielen válčením, ale i maľovaním kalichov a uvádzaním služieb husitských.

Prvé nájezdy husitské boly ovšem priechodné. Zato ale Trnavu už roku 1432 dostali husiti do svojej moci a držali ju za 3 roky

obsadenú. (Palacký.) I Jelšava bola im, pravda už pod Jiskrom, za 8 rokov v moci. Svedčí to listina v Telekyho „Hunyadiak kora“ uverejnená, v ktorej je reč o pravote medzi plešivskými Bebekovci a sirotami Barbory Palóczi. Rodičia týchto mali totižto Jelšavu v zástavke od Bebekovcov. Osem rokov ovšem že stačí uvádzať i vieru i reč. Dopúšťa to i pán redaktor, tvrdiac o husitoch: „oni jazyka svojho nepodriadili jazyku nikoho, uvádzali ho teda v Hornom Uhorsku do verejného života všetkých krajov, nad ktorými panovali.“ Proti tomuto tvrdeniu nemá tedy oprávnenosti kontroversný náhľad jeho: „rozšírenie písomnej češtiny na Slovensku nemôže byť dielom Jiskrových husitov.“ Ovšem, že Vladislav (Dobže) len poľsky a česky znal a že súc i kráľom uhorským, bývajúc v Budíne, na verejné záležitosti české z Budína vplýval. Sem prichádzali tehdajší českí štátnici na porady a pre úpravy a preto reč česká udomácnila sa v Uhorsku i na dvore i vo verejnom živote. Ale to bolo už len pokračovaním toho, čo Jiskrovci započali a čomu oni cestu prekliesnili.

I nákladné hrady nemali vraj času husiti stavať. Naproti tomu je isté, že Muráň, Vadnu, Maginhrad postavili husiti. V dejinách Uhorska pripomenutý je zámok Muráňsky po prvý raz kroz kráľa Mateja, keď Zápoľovi naložil, aby pomocou Levočanov postavil pevnosť contra „bohemos muranenses“. Inej historickej pamiatky, iného pôvodu tohoto hradu v dejinách Uhorska niet. Rozumie sa, že i Muráňa nevystavili husiti v tých rozmeroch, aké mal v dobe rozkvetu Széchyovského, bo v tejto dobe bol Muráňsky zámok formálnym mestom s palácami, v ktorom trhy, jarmoky vydržiavali a kde v ten čas dvaja ev. kňazi služby Božie odbavovali. Čo na Muráni iste husitského pôvodu je, to je severná, hranom k nemeckým šancom obrátená bašta, poukazujúca na strategický dômysel, aby totižto strelám z nemeckých šancov nemohla byť vystavená.

To isté je i s Vadnou. Vadna je malá maďarská dedina v Boršodskej stolici, na pravom brehu rieky Šajavy ležiaca. Cez ňu viedla a vedie jedna cesta do Miškovca, druhá do Jágra, tretia do Gemera. Južne nad dedinou vyčnieva silný, strmý kopec, pravda, bez brál, na ktorom pozostatky hradu i dnes vidno. Hrad tento mal byť významným strategickým bodom, bo otváral a zatváral cestu nájezdom na Košice, Miškovec, Jáger a Muráň. Dôležitý tento bod opanovať bola hlavnou snahou Valgatovou. Najprv postavil tedy pevnosť na ľavom brehu Šajavy na vyvýšenom brde pri dedine Hlohovec (Galgóc), ktorej rumy i dnes vidno. Chránený touto pevnosťou, chytil sa do ťažšieho, nákladného diela: stavať pevnosť nad Vadnou. Dielo rástlo natoľko, že už i ochranné bašty stály. No Matejovi kapitáni, Sebastian Rozhoň, Ladislav Hédervári a Blažej Maďar nemohli nevideť, že keď Valgata pevnosť túto dostavia a na nej upevní sa, ťažko bude vytisnúť ho z nej a z toho kraja. Prekážali mu tedy v diele stavania všemožne; posháňali okolitý ľud, ba ešte i z Aba-novozámskej stolice, a napadli ho s takou silou, že musel od stavania upustiť a utiahnuť sa do Rima-Szécsu a Drienčan.

Ohľadom zakladania osád kroz husitov nikde nie je vyvrátené

tvrdenie Turocia „villas exstruerent“, bo České Brezovo a Hodejovo sú tu a rečové stopy češtiny sú v tých krajoch i dnes viditeľné.

A bolo toho hodne viac okolo roku 1796, keď Lad. Bartholomaeides písal svoje dielo: „De bohemis kishontensibus antiquis et hodiernis“. Železnice, telegrafy, obchodné styky s Dolnou zemou (Sása, Rybník, Španie Pole, Lipovec, Dobrý Potok, Hrušovo, Slizské, Hostišovce, Budikovany, Drienčany, Pápoč, Ostrany, Lukovište kupčia aj voskom, sbierajúc voštiny na Dolniakoch) veľa premenily na reči, kroji, mravoch, zvykoch, náboženských názoroch obyvateľov kraja husitmi zaľudnateného. To všetko bolo roku 1796 ešte cele inak, keď kraj a ľud neboli cudzím vplyvom prístupné. Zmizly už i niektoré husitské chrámy: starého, husitského kostola tisovského s kalichom už niet; na jeho mieste stojí veľkolepý moderný chrám. A o starom tisovskom ev. kostole napísal Bartholomaeides v „notitiach inclyti comitatus Gömör“ nasledujúce: „Templum evangelicum vetustum et pluribus ex causis memorabile. Seculo XV. hussiticum fuisse et picturae parietum internae et insigne calicis extus annum usque 1790 conspicuum arguunt. Ad interna ornamenta et supellectilem hucusque calix itidem hussiticus, duae item vetustae imagines pertinent“. Ale čas, ako hovoreno bolo, mení i reč; pisateľovi toho náčrtku už takmer nebolo možno pre dr. Czambla najsť vo V. Revúci medium, starodávny dialekt slovenský, veľko-revúcky hovoriace; a jestli sa miať a húzriť nebudeme, pri terajšom silnom nájezde a prílive maďarisácie, akým diaľne slovenské kraje bývalého husitského Gemera vystavené sú, zmiznú nielen zbytky češtiny, ale, žiaľbohu, zmizne i slovenčina. *Julius Botto.*

Poznamenanie. Redaktorovi neprichodí polemisovať so spisovateľmi svojho časopisu. Podľa môjho presvedčenia historia neodôvodneno učí, že český jazyk na Slovensku rozšírilo Jiskrovo vojsko. Ako v ostatnom západnom Slovanstve čeština v XIV—XVI. století rozšírila a ujala sa bez husitského vojska, tak i u Slovákov Jiskrovci mohli najviac len podoprieť, napomôcť jej rozšírenie a zakorenenie. Z príležitosti pána Bottovej rozpravy „Ján Jiskra na Slovensku“ dotkol som sa toho krátkymi poznámkami v tej nádeji, že učenie historie i slovenská tradícia o Jiskrovcoch tak azda skorej príde na riečicu. Temer všetky svedectvá, ktoré v tejto otázke historia zachovala, sú takej povahy, že potrebujú byť potvrdené pozdejším životom patričných slovenských krajov. Povzbudiť, aby sa sbieraly hoc len zrnká k takému potvrdzovaniu, poťažne vyvracaniu — to bolo cieľom mojich poznámok, ale nie redaktorská polemia, ktorá, vyjmúc krajné pády, zdá sa mi byť neslušnou. Napríklad opakuje sa u nás neprestajne, že husitská cirkev zachovala sa medzi Slovákmi i po odchode Jiskrovcov; ale poneváč na podopretie takého tvrdenia niet nijakého známeho dáta, nebolo by probovať najsť niečo v cirkevných archívoch patričných krajov slovenských? V starších matrikách bývajú rozličné zápisy, kusé poznámky i o udalostiach, týkajúcich sa necirkevného života: o chrámoch ratkovskom, kamenianskom a jelšavskom, pokladaných za husitské stavby, nenašlo by sa v miestnych matrikách nejaké datum? Pre stanovisko, zastávané

pánom Bottom, málo potvrdzujúcej sily majú i jazykové dáta Bartolomäidesove s konca XVIII. (1796) a začiatku XIX. stoletia: ale zato v otázke našej iste užitočná vec bola by dôkladne sa poobzerať i po dnešnom jazyku tých krajov. Slovenské Pohľady prijmú vďačne každé zrniečko, ktoré môže prispeť k objasneniu.

J. Š.

Békešská stolica.

Podáva *Ján Bella*.

Békešská stolica rozprestiera sa na území troch Kerešov, ktoré územie obývané bolo kedysi Avarmi, a s týmito spolu, ba za čas i po nich, Slovanmi, ktorí od Maďarov tisnutí zčiastky na sever sa pomkli, zčiastky časom s nimi vjedno sa sliali. Až do začiatku 18. stoletia obývaný bol Békeš miešano Maďarmi a Rumunmi. Vtedy začali sa v ňom znovu osádzať Slovania, a síce Slováci zo stredného Slovenska. Už sám tento moment v dejinách Slovákov zasluhuje, aby sme o ňom a v spojení s ním o minulosti Békešskej stolice aspoň v krátkosti prehovorili.

Politicky a národopisne významné deje, odohravšie sa zvlášte v okolí Ďulianskeho zámku, svojím časom strategicky dôležitého, boje, prehánky, nábehy Tatárov, Turkov, Srbov, kurucov a cisárskeho vojska, spustošenie temer celej stolice a jej znovuzaľudnenie — zvlášte Slovákmi — poskytovaly hojnosť látky k písaniu monografie jednotlivých osád. A skutočne, každá békešská osada mala svojho monografa. Nás Slovákov zanímajú zvlášte nasledujúci:

Ľud. Haan, vydal r. 1845 a zas r. 1866 dielce „Pametnosti B.-Čabánske"; r. 1870 obšírnejšie dielo „Békésvármegye hajdana", a r. 1885 následkom vyzvania stolice začal pracovať na millennárnej monografiii Békešskej stolice. *Michal Žilinský* napísal r. 1872 „Szarvas története"; *Samuel Horvát* r. 1881 „Kalászok Tót-Komlós multjáról és jelenéről"; *Karol Jesenský* r. 1861 „Osada Mező-Berény a její cirkev ev. slovenská". Na základe týchto a ešte iných prameňov napísal a sostavil dr. Ján Karácsonyi r. 1895 svoje „Dejiny Békešskej stolice = Békésvármegye története". Z týchto prameňov vybral som nasledujúce črty, pripojac k nim i to, čo známo mi je z osobného poznania.

Karácsonyi usiluje sa byť nestranným historikom. Tak na str. 36., píšuc o „honfoglalási" a uvádzajúc jednoducho, ako Maďari hneď po svojom príchode premávali sa so svojimi stádami na území troch Kerešov, hovorí: „Komu nepozdávalo by sa, že nespomínam nič o prvej ceste Maďarov čez Békeš a ich bezvýsledných potýčkach pri Szeghalome, ktoré Anonymus tak *pekne* opísal, odpovedám: že *píšem dejiny, a nie bájky*. Anonymovo podanie je len poviedkou, najviac ak zemepisnej hodnoty." A pri miestnych menách dokladá: „Keď i nemilo dotklo by sa to sluchu terajších békešských Maďarov, treba nám uznať, že jedna časť našich miestnych mien je slovanského pôvodu."

Tieto mená vysvetlil pre Karáčoniho dielo archivár Karol Tagányi, a síce zväčša dla Miklosicha [1]). Tak podávam ich nižej i ja.

Karáčoni, hovoriac o Kereši, nesúhlasí s tými, ktorí meno tejto rieky odvodzujú od od Chrysius = zlatný, ale obracia sa ku prameňom spolahlivejším. Z listiny z r. 1075 cituje pomenovanie „Crys“ a pozdejšie Grisius, Crisius a Cris. V staronemčine znamená vraj „gries“ = štrk, piesok, múl, nánes. A skutočne, štrkovatému a piesočnatému Kerešu pristane takéto pomenovanie. Dla tohto bol by dostal Kereš svoje meno od niektorého z germánskych, tu osídlivších sa kmenov. Maďari menovali ho najprv dla sluchu „Kriš“, až časom povstal z toho: Kiriš, Kereš, Körös, a Karácsonyi píše ho dôsledne Körözs.

Miestne mená slovanského pôvodu.

Szerhet. Scerhet 1231, Zerhet 1403, zo staroslovanského koreňa „ster“ = stretnutie, kde sa dve rieky alebo potoky stretaly.

Turgony, v st. slovančine znelo vraj Trugony, čo trhlinu znamená.

Gerla. Gwrla 1259, zo st. slov. „grlo“ = ústie. Osada táto leží pri vtoku potoka „Itcze-fok“ do Kereša. Haan odvodzoval jej meno od množstva hrdličiek, v okolí hniezdiacich, no vyšuvedené vysvetlovanie je iste správnejšie, keďže i gemerská Grlica leží medzi dvoma potokami. [2]) Práve takú polohu má i Slovanmi založená sedmohradská Gerla (terajší Szamos-Ujvár). A hneď tam sú i dve *Čaby* a *Décse*, tri osady, totožné dla mena s békešskými Gerla, Čaba a Décse.

Rotyma, zo st. slov. „rt“, v ruštine „rot“ = ret, zobák = csőr, — tedy výšina zobákovitej podoby. (? *Red.*)

Karkó. Craco 1232, Crakow 1403, Karaco, Karko 1527, zo slova „krak“, čo vraj znamená žabiu barinu = békástó.

Petrezsány, slov. petružel, — divým petržlenom zarastené miesto. Srovnaj Petrozsény v Huňadskej stolici.

Détér. Dether, Deter, Ditter, zo slov. „dehtar“, kde kolomaž pálili = Dehtary.

Murony. Murul 1295, Murol, Muron 1393, zo starosl. „mravija“ = mravenisko.

Kamut, st. slov. „kamion, kamih = kamenistý, — od rozhádzaných kremeňov a kamenných nástrojov.

Csarna. Chorna 1295, Chiorna 1564, od „čierny“.

Mező-Berény, zo staroslov. „brnije“ = barina, brinda, blato. Srov. rovnomenné liptovské Brnice, Brno? a snáď i zadunajskú Baraňu?

Décse. Geycsa, Geicha 1138, Deche 1403, Dechcze 1425, Decze 1528, Dechije 1561. — O mene tejto osady Karácsonyi hovorí, že obdržala ho od niektorého svojho majitela alebo obyvatela, menom: Décse. Meno posledného maďarského kniežaťa, ako i mená dvoch uhorských králov nevyslovovali vraj pôvodne Géza, ale Gyeicsa, až časom povstalo z toho Gyeicse, Gyeise a konečne Décse.

Körözs-Tarcsa, Terecha 1221, Tarcha 1469, Tarcza 1558. Zo

---

[1]) T. j. dla návodu v jeho patričných spisoch obsaženého. *Red.*

[2]) Gemerská osada Grlica je navlas staroslovanské grьlica = hrdlička. Maďari volajú tohto vtáka jeho starosl. menom: gerlice, a túto gemerskú dedinu tiež *Gerlice*. *Red.*

staroslov. koreňa „treti“ = trieť, tedy trlica, — že vraj „kenderáztató“ = močidlo? alebo miesto, kde sa ryby na „trlo“ shromažďujú. Nuž toto posledné veľmi dobre pristane i dnešnej Tarči, chýrnej výdatným rybárstvom.

Sopron, kedysi dve osady v terajšom čabianskom chotári. Meno dostaly vraj od „šopy“, ciene, pajty.

Mágor, Magur 1364, od „magura“ = hora, výšina. Stála na vyvýšenine v blízkosti Kereša.

Környe, Kernye 1463, od slov. „krina“ = studňa, žriedlo = köbölkút.

Pányád, Panad 1214, zo slovesa panditi = hnať, — snáď miesto, kam statok dovedna sháňavali.

Nadány, Nadan 1220, Leres Ladan 1580, teraz Körözs-Ladány, zo slovesa nadati, nadeti, znamená zapchať, nadiať, zadiať, tedy: „hať z trstiny“, maďarsky: nádalás.

Pakácz, zo slov. „paka“ = prekážka.

Balkány, Balkan 1458, toľko čo „Blatnica“ = vizállásos hely.

Bucsa, Bucha 1381, Buchya 1447, Bucza 1558. Meno vraj „silne slaviansky znejúce“.

Mená zemianskych rodín slovanského pôvodu, ktorých nosičia zčiastky ako ïrečití zememajitelia, zčiastky ako stoliční úradníci alebo snemoví vyslanci čez storočia tvorili spolu s inorodými inteligenciu Békešskej stolice:

Csarnay, majitelia osady Čarna, už v 14. století.

Derencsényi, r. 1496 majiteľ M. Beréna, ktorý bol od Jána Korvina darom dostal.

Radák, srbsk. pôvodu, v 16. století zememajiteľ v Čabe.

Susalics, Horvat, r. 1514 kastellán Ďulianskeho zámku.

Szterzenkovics, horv. pôvodu, r. 1556 zememajiteľ v Čabe.

Čepčáni (z M. Čepčína a Mútna), r. 1833—6 krajinský vyslanec a majiteľ v Čabe. I teraz stojí ešte kedysi chýrna „Čepčániho čárda.“

Kostoláni, majiteľ v Čabe; *Jesenský*, majiteľ v St-Andráši.

Nedecký, majiteľ v St. Andráši; Gróf *Mitrovský*, zemepán v Sarvaši.

Omasta (z Rozvadze). Už pred sto rokmi dostal sa sem. Viacerí členovia zastávali stoličné úrady. Ich potomci bývajú v Čabe.

Barón *Podmanický*, majiteľ v Öcsöde a Sarvaši.

Rudniansky-Dežerický, zakladateľ Slovenského Komlóšu a Bánfalvy.

Tomčáni (z Turca). Ján bol správcom Ďulianskeho panstva, Jozef snemovým vyslancom. *Zlinský*, majiteľ v St. Andráši.

Bajči z oravskej Gecele. Rod trvá v Čabe. *Budiač* (Trenčan), kastellán v Ďule r. 1843. *Dedinský* (Oravec); *Demko* alias *Belanský* (Trenčan); *Dobach* (zo Sv. Anny v Liptove) v Čabe. Jeho potomci sú Dobisovci.

Driva, Dubovai. *Hraboreský* (Trenčan), v min. století podžupan a snem. vyslanec. *Jančovič* (Nitran) bol ev. farárom v Sarvaši; synovia sú stoliční úradníci. *Konček* (z Dvorca) rozvetvená, ale už pomaďarčená rodina. *Kozič* alias *Kiška* zo Zem. Podhradia, býval v Ďule.

Machula z Abramovej v Turci, 1812-30 ev. farár sarvašský.

Meškovci v Sarvaši a v Orošháze. *Mudroň* (Gemerčan), apatekár v Čabe.

Paulovičovci z D. Jasena zastávali stoličné úrady.

Petrikovič, r. 1753 vodca Sarvašanov do Nireďházy.

Plavec, už pomaďarčená rodina v Orošháze. *Rutkay* alias *Davko*, v Čabe; *Stacho*, r. 1848—51 chýrny fiškál v Ďule. *Tomka* (Folkušovský), Michal prišiel r. 1774 za ev. učiteľa do Komlóšu. Jeho potomci bývajú v Čabe.

Vymizlé už miestne mená „korhán“ poukazujú na bývalé pred tisíckou „kurhany = mohyly“. Teraz volá sa to „halom“.

Na čele stolice stáli ako hlavní župani: *Pavel Kiniži* 1493. *Ján Korvín* 1498—1504; jeho vdova *Beatrix* Frangepan r. 1506.

Pri štatistike maďarčenia sa békešských Slovákov Karácsonyi hovorí na 466. strane svojej monografie: „že spolubývanie inorečových s Maďarmi — jestli cirkvou a školou nenapomáha sa dielo rozširovania maďarčiny, samo v sebe nemaďarisuje, toho zrejmým príkladom je M. Berény. Tam, počnúc od r. 1731 až podnes spolu s Maďarmi bývali Slováci i Nemci, a predsa rok 1852 nenašiel medzi týmito *ani* jedného Maďara. Krajinský popis z r. 1890 vykazuje však už Slovákov len 2840 a Nemcov 2258 oproti cirkevnému šematismu, dľa ktorého mala r. 1885 slovenská cirkev 4930, nemecká 3147 duší. — Sarvašská ev. cirkev počitovala 1885. rok 20.000 duší, medzi ktorými bolo — dajme tomu — pár sto Maďarov; a už r. 1890, ačpráve nebolo ani epidemie, ani vysťahovania, vykázal popis už len 13.525 Slovákov. — Poučný je v tomto ohľade ešte i štatistický výkaz sarvašského gymnásia z r. 1899—900, dľa ktorého zo 410 žiakov, medzi nimi 187 Sarvašanov — rubrika materinského jazyka vykazuje iba *dvoch* Slovákov, a predsa boli tam: traja Liptáci (Trnovčania), 1 Nitran z Brezovej, 1 Myjavan, 1 Mošovčan, Báčanov ani nespomínajúc.

Krajinský popis z r. 1890 udáva počet Slovákov v Békešskej stolici na 56.876 duší.

Literatúra a umenie.

Tovaryšstvo. Sborník literárnych prác. V storočnú pamäť prvého „Učeného slovenského tovaryšstva“ založil a z pomoci priateľov slovenskej spisby vydal *Fr. Richard Osvald*. **III.** V Ružomberku. Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu. 1900. 4°, str. 348. Cena 6 korún. (Pokračovanie.)

Z belletrie v knihe najviac značia drobné lyrické kusy. Tichomír spieva o túžbach národa, i o sebe, o svojich radostiach i smútku. V básni *Pri kríži* pekne prihovára sa tichému vánku:

Vej, vánku tichý, Tatrami,
sber modlitby z úst národa
a s tejto zemskej poľany

let k nebu, nes ich chytro ta!
a za modlitbu skrúšenú
snes požehnanie Božie nám,
za práce štedrú odmenu,
tak jak to dáva nebies Pán.

Dotklivé tóny ozývajú sa v jeho verši, keď spomína svoj smútok.

Už nejdem na kvetnú nivu,
kde včely s motýľmi liecu,
kde dušu kolíše snivú
spev vtáčat, ako van sviecu —

vraví v piesni, začínajúcej sa: *Shoď dolu* . . .

Čo mám ja teraz už z jara,
čo tamvon vo svete skvetá?
keď mne už zmizlo sťa para,
keď moja duša je zmdletá.
Ja budem trúchliť s ovislou hlavou
tam v úzkej púšti pod skalou tmavou.

Somolického pieseň:

Tieto naše luhy, nivy
zlato rodia, vôňu dýšu,
svojou krásou každú dušu
do nadšenia rozkolíšu —

odtlačili sme celú ešte v júlových Pohľadoch (str. 370).

Nivy, luhy slovenské sú na bozkanie, robotníci na nich hodni vyobjímania, áno na ich znojné čelá pososnímal by si hviezdy s neba. Krvou srdca napojil by si zem tú, keď ju žížeň páli, i zaspieval by si, ale ako?

keď sa žnice rozplakaly!

Ty tiež zaplačeš, že luhy a nivy slovenské rodia len pre cudzieho, a pre svojho nieto chleba.

Tieto naše luhy, nivy
posbieranú tučia chasu,
a my máme miesto klasov
len tú vôňu, len tú krásu . . .

Tak poeticky zachytiť ťažkú skutočnosť málokedy sa podarí.

Pod nápisom *Slovenské obrázky* Dlhomír Poľský napísal veršovaný text k vyobrazeniu drotárov, sklára, sklenára a handrára.

(Dokončenie.)

Folklor. Podręcznik dla zajmujących się ludoznawstwem. Ułożył *George Laurence Gomme.* Przetłómaczył z angielskiego Wojciech Szukiewicz. Opatrzył przedmową i wydał dr. St. Eljasz-Radzikowski. W Krakowie, 1901.

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Na svijet izdaje Jugoslav. Akademija znanosti i umjetnosti. Svezak VI., 1. polovina. Uredio dr. Ant. Radić. U Zagrebu 1901.

СЛОВАЦКІЕ ПОЭТЫ. Изданы подъ редакціей Н. Новича. С.-Петербургъ, 1901. (Slovackie poety. Izdany pod redakcijej N. Noviča. S.-Peterburg...) Str. 87 + III, 16°.

V Slovenských Pohľadoch (1899, str. 311) už bola reč o malíčkej antologii N. Noviča, v ktorej vedľa básní Burnsa, Verlaina, H. Konradiho, Vrchlického, Götheho, Edgara Poea, Petőfiho, Słowackého, Svätopluka Čecha a Schelleya boly i preklady (ruské) básní Svetozára Hurbana. Teraz taký sborník N. Novič venoval samým slovenským básnikom. Podáva z básní Hollého, Štúra, Kuzmányho, J. M. Hurbana, Sládkoviča, Chalupku, Kráľa, Bottu, Kalinčáka, A. H. Škultétyho, V. Paulíny-Tótha, Tomášika, Žellu, Hviezdoslava, Svetozára Hurbana, O. Bellu, Somolického a Ľ. Podjavorinskej. Preklady ôsmich slovenských básní prevzal z knižky „Поэзія Славянъ“, vydanej N. V. Gerbeľom roku 1871, ostatné preklady sú nové, dosiaľ ešte netlačené.

Od Hviezdoslava *Žalm ku závierke roku* N. N. Filippov v svobodnom preklade podáva takto:

ПСАЛОМЪ.

Понынѣ хлѣбъ ты ѣшь въ неволѣ,
пьешь въ мукахъ горькій оцтъ обидъ,
но капли крови, слезы боли
Господь сочтетъ и оцѣнитъ.

Ахъ, искаженъ твой ликъ бѣдою,
страданья тяжкаго ярмомъ;
ты весь подавленъ, какъ горою;
твой духъ въ сѣтяхъ и снѣ нѣмомъ.

Твоимъ надменнымъ властелинамъ
руками собственныхъ дѣтей
ты преданъ въ жертву — злобнымъ сыномъ,
невѣрной дочерью твоей!

Убійцамъ чуждо сожалѣнье,
въ нихъ нѣтъ ни правды, ни любви!
Они въ безумномъ изступленьи
въ родной купаются крови!

И, соревнуя съ палачами,
одежды жертвъ дѣлятъ они
и богохульными устами
вопятъ: »распни его, распни!«

Мощь нашей рѣчи, духа силы,
подъятый скорбно къ небу взоръ
намъ въ тяжкій грѣхъ враги вмѣнили,
въ неизгладимый нашъ позоръ!

Изъ мрака бѣдъ и униженья
къ Тебѣ, Господь нашъ, вопіемъ:
«О гдѣ жъ защита отъ гоненья,
и скоро-ль тьма смѣнится днемъ?
Господи, помилуй!»

J. S. Machar: Golgatha. (1896–1900.) V Praze. Nákladem F. Šimáčka. 1901. Str. 166.

Rok 1901. Sošit 10.

Slovenské Pohľady.

Krymské sonety.

Z Mickiewicza preložil *Hviezdoslav.*

(Pokračovanie.)

VI.

Bachčisaraj.

Veľké — pusté Girajov sídlo! Pliesňou razia
chodby, siene, od pašov zametané čely;
kreslá, tróny vladárske, milkovania celly
preskakuje kobyľka, zmije po nich lazia.

Rôznych farieb okny sa brečtan v spôsob plaza
vtrel, opína steny i obluk klenby smelý,
pre prírodu berie, čo ľudia vymysleli,
Balsazara písmom v ich dielo značiac: ‚Zkaza‘.

Stred dvorany mramorný srub. Haremu ústi
fontán to; až posaváď stojí zachovalo,
i vrhajúc perly slz, volá v obvod pustý:

Kdeže ste, ó, lásko, moc, oslavo i chválo!?
Vám by večne trvať, kým zdroj odtekom šusti —
hanba! vy ste prešly a žriedlo pozostalo.

VII.

Bachčisaraj v noci.

Rozchodia sa pobožní z džamíj moslemíni.
Hlas izanu zamiera vo večernom šere,
rdie sa líce západu — noci kráľ sa berie,
čelom venec zo striebra, k milej na hostiny.

Vzblka v nebies hareme hviezd-sviec nespočinný
plam, uprostred safírnej sklepu po nádhere
oblak pluje, snivá jak labuť na jazere,
hruď má bielu, rubené zlatom končetiny.

Tu s menarov, s cypriši tôňa padá valom:
ďalej kol sa černejú žuly velikáni,
sťaby diabli, sediaci pod tmy prikryvalom

v rade Eblisovej: i z ich to temien, skraní
blýskavica srší vše, i Farysa cvalom
preletuje po pustej blankytovej pláni.

VIII.

Hrob Potockej.

V lone vesny, v sadoch, čo v raj rozkvitly stály,
mladá ružo, uvädlas'! bo prešlosti chvíle,
ulietajúc, motýle jakby zlato-krýle,
do srdca ti spomienok sršňov nasypaly.

Ta na sever, k Poľskej, hviezd zástup až sa vali —
Prečo ozaj dráhou tou skvejú sa v tej sile?
Či tvoj zrak plamenný, než zhasol, toť, v mohyle,
večne liecuc, nechal tam stôp jas neskonalý?

Poľko! i ja skončím dni v osamelom trude;
tu nech ruky priateľské hrsť mi zeme prajú
Pocestní vše povravia u hrobu ti kraju:

vtedy i mňa mluvy zvuk rodnej zbúdzať bude;
nuž a poet, skladajúc pieseň o osude
tvojom, uzre môj rov a - i mne zaspieva ju.

IX.

Mohyly haremu.

Mirza k pútnikovi.

Tu z vinice lásky na stôl Allaha vzatá
nedozrelých hrozien kysť; východných tu rady
perál, čo ich z mora bláh uchvatla už zmladi
rakev, muška večnosti mračná, do objatia.

Nepamäti pokryla ich i času šata;
chladný turban nad nimi blýska stred záhrady,
bunčuk jak vojsk tieňov, i sotva spodkom bľadý
znať mien náčrt, ruka čo gjaura vyryla ta.

O, vy, ruže edenské! u čistoty stoku
zodkvitaly vaše dni studu pod lístkami,
zatajené na veky nevercovmu oku.

Teraz hrob váš cudzinca pohľad znesviacá mi,
dovolím mu — odpusti ty zas, veľproroku!
on z cudzincov jediný hľadí so slzami.

X.

Bajdary.

Vetrom púšťam paripu, neskúpim ni šľahov;
hory, doly, bralá mi riadkom, v ponátlaku
u nôh plynú, hynú, sťa ručaj po lejáku —
Spiť sa vírom obrazov tých až horím záhou!

A keď kôň až zpenil sa, zvládnul nad rozvahou,
svet keď farby utráca pod pokrovom mraku:
jak v zrkadla črepoch, tak v ošmrklom mi zraku
ženie hôr, brál, dolín ťah príšer kolimahou.

Zem spí, ja bdiem — Zaskočím mora do prístavu:
čierny vzdutý nával sa s hukom k brehu plúži,
v stret otváram ramená mu, naň skláňam hlavu,

puká vlna nad ňou mi, chaos kol mňa krúži —
čakám, myseľ až, sťa čln jatý vo krútňavu,
zvrávorá i na chvíľu v zábudu sa vhrúži.

XI.

Alušta vo dne.

Už vrch striasa chylat s pŕs hmlistým patelátom,
ranným šumí namazom lán kol zlatoklasý;
les sa klania, osýpa s májových si vlasí,
jak z ruženca Chalifov, rubín za granátom.

Lúka v kvetoch, nad ňou tiež kvety letkom-chvatom
honia: pestré motýle, sťaby dúhy pás, i
nebom rozpnú baldachýn briljantovej krásy;
ďalej čalún kobyliek v hmyre čepernatom.

A kde skala lysá z vôd prezerá, vre more
v nový vypad na breh, ním odbité i zhrdlé:
v jeho lunách hrá svit, jak tigru vo pozore,

krutšiu veštiac búrku pre mysy, čo jak stvrdlé;
a vĺn hupká chorovod hlbín na priestore,
v nichž sa floty kúpajú i labutie kŕdle.

XII.

Alušta za noci.

Zcítly vánky, denného úpor voľnie sucha.
Čatyrdachu na plecia spadá lampáš boží,
rozbil sa: šarlátu prúd steká ku podnoží,
hasne — Pútnik zblúdilý obzerá sa, slúcha:

Hory počernely už, v dolinách noc hluchá,
zdroje šemrú, snívajúc v nevädzovom loži;
vôňou dýcha vozduch, tou hudbou kvetov, zboží,
k srdcu vraví hlaholom, cudzím sluchu ucha.

Usínam pod krielami tíše i temnoty:
tu ma budia pŕskavé meteórov blysky,
nebo i zem zachádza do zlatistej sloty —

Noc východná! ty, jak tie vzchodu odalisky,
milotami uspávaš, a keď snu som blízky,
iskrou oka znova ma zbúdzaš do miloty.

XIII.

Čatyrdach.

Mirza.

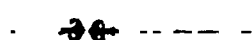
S chvením moslem celuje opachu ti šľaky,
sťažne Krymo-korábu, veľký Čatyrdachu!
minarete sveta! ó, horstva padišachu!
Ty, zo skalísk podlahy vzrastlý nad oblaky,

u vrát nebies sedáš až, ako orlo-zraký
Gabriel, čo stráži prah raja, lice v nachu;
tmavý les je tvoj plášť, a janičári strachu
z chmár ti turban sšívajú bleskov háky-báky.

Nám či slnce dopeká či hmly clonia flóry,
či kobylky zotnú žeň, či gjaur páli domy,
Čatyrdachu, netknutý žiadnej od pohromy,

medzi svetom-nebom ty, tlumač pre ich tvory,
podošlúc si podstavcom nôh zem, ľudí, hromy,
slúchaš len, čo k prírode Bôh vše prehovorí.

(Dokončenie.)

Huňadovci.

Nákres dejepisný. Podáva *Julius Botto.*

Sládkovičov *Detvan* je bohatým kaleidoskopom plastických obrazov ešte i tam, kde idealisuje na ujmu dejepisnej pravdy, spravovaný výpoveďou Horácovou „cuncta licent pictoribus atque poetis“. Opisy jeho sú také milé, sympatické, teplé, že neobľúbime si len Elenu, Martina, na Poľane valachov, ale ešte i kráľa Matiaša, ktorý Martina s jeho vrkočom, huňkou, valaškou berie do Čierneho pluku.

Sládkovičovi je kráľ Matiaš „slnce pannonských prestolov“, je „spravedlivec“, je „jasná Huňadovca sláva“. A ono to v skutočnosti nebolo tak. „Že mal neobyčajné dary ducha i veľké panovnícke prednosti a ctnosti a že v tom rovnal sa mnohým v historii vôbec presláveným mocnárom, o tom nemôže byť sporu. Ale cena človeka nezáleží v sile fysickej, rozumovej a v zručnosti, ale v jeho mravnom určení a chovaní sa, v spravedlivosti a šľachetnosti, a keby kto i celý svet na ruby obrátil, nemôže považovaný byť za veľkého, keď bol v mravnosti nullou. Matiaš bol natoľko bystroduchým a natoľko uznával cenu mravnosti a ctnosti v živote ľudskom, že rád ukazoval sa nielen spravedlivým, veľkodušným, ušľachtilým a nežným tam, kde tomu neodporovaly jeho osobné prospechy. Jeho štedrosť k učencom a k umelcom bola rozumným bažením po sláve a oslave súvekých a potomstva: ale jeho sebectvo bolo surové a neukrotiteľné; on nič nechcel vedieť o zaprení seba samého a spravedlivosti k nepriateľom, o vďačnosti k dobrodincom; svet málo vídal pokrytcov jemu podobných. Bol neobyčajne šťastným preto, že náhodou mal do činenia so súsednými panovníkmi mimoriadne slabými; keby namiesto Vladislava bol mal vždy do činenia s Jurom Podebradským, miesto Fridricha s Maximilianom, miesto Kazimíra so Žigmundom, bol by ostal iste panovníkom výtečným, ale jeho úspechy slávy boly by bývaly skromnejšie. Nikdy neopovážil sa opravdove napádať Mahomeda II., svojho duchovného príbuzného. Uhorsku najviac škodil tým, že nie súc kráľom dedičným a nezanechajúc zákonitého dediča, bezohľadnou a sebeckou ráznosťou svojou vzbudil u uhorských veľmožov túžbu nepovolať viac na trón uhorský panovníka takého krutého. Aj národy takmer všade zaplesaly, že umrel ploditeľ vojen, daní a šarcovania bez konca.“

Tak súdi o ňom Palacký v V. diele „Dějín národu českého“, na strane 294.

Ale aby nik nemyslel, že Palacký súdil predpojate, zo zášti, že Matej vojnami napádal svojho tesťa Jura Podebradského a Čechov, hľa, tu o ňom svedectvo historika maďarského: „Matej, kde bola reč o obmedzovaní jeho moci ústavnými zákonami, nie veľa, alebo nič nepodbal na zákony. Na svoju popularitu spoliehal sa natoľko, že stal sa násilníckym a dovolil si veľmi mnoho takých vecí, ktoré zrejme odporovaly jeho korunovačnej prísahe, ústave a jeho vlastnej vážnosti, bo často rušil i sviatočne dané a viackrát zopätované sľuby.“ (Ladányi, A magyar alkotmány története, str. 73.)

Ba ešte i jeho zbožňovateľ Viliam Fraknói nasledovne píše o ňom: „Matej vypísal dane, ktorých mu snem neodhlasoval; obídením zákonitého pokračovania uväznil, vyhnal, majetkov pozbavil zemänov, znemožnil exekvovanie platných sudcovských výrokov, vydával protizákonné nariadenia, vymenoval cudzincov za hlavných županov a kapitánov hradov, prezrel vojakom výstupky a trpel, ako sa títo v domoch zemänov a kňazov udomácnili, chrámy a kláštory vylamovali. Netrestal ani násilenstvá výberčích dane, tridsiatnikov a soľných úradníkov.“

Taký, hľa, bol ten „spravedlivec“, to „slnce pannonských prestolov“.

Otec kráľa Mateja, Ján Huňad, pochodil z krve rumunskej, z otca Vuka Buti, z matky Alžbety Morosini. Za dlho bolo v Uhorsku neodstraniteľným presvedčením, že bol nezákonitým synom kráľa Žigmunda, splodený s neobyčajne krásnou Rumunkou. Zastavateľov tohto tvrdenia upevňovala i tá okolnosť, že práve kráľ Žigmund daroval rodine zemiansky majetok v Huňade, odkiaľ rodina meno dostala. I Žigmundov zať, kráľ Albert, preukázal sa naproti Jánovi Huňadovi neobyčajne štedrým, obdarujúc ho rozsiahlymi panstvami, ktorú blahosklonnosť Ján Huňad odplatil tým, že po smrti Albertovej neuznal syna svojho dobrodincu za kráľa, ale pridal sa k strane poľského kráľa Vladislava a viedol krutú vojnu proti Jiskrovi, ktorý záujmy Ladislava Pohrobka veľmi energične zastával. Tento nevďak vytýka Jánovi Huňadovi ostatne i jeho veľký ctiteľ gróf Jozef Telecky v diele *Hunyadiak kora.*

Nímbus a slávu Jána Huňada nie v malej miere zatemňuje i listina, ktorú po odprave Ladislava Huňada vydal kráľ Ladislav Pohrobok. Zneje ona v skrátenom preklade nasledovne: „Istý Ján Huňad, za časov kráľa Vladislava poľského bán sriemsky, ktorý do tohto nášho kráľovstva proti Bohu a právu našej Jasnosti vtrhol a veľkú čiastku tohto nášho kráľovstva svojej poslušnosti podrobil, obdržiac hodnosť a meno vojvodu sedmohradského, s nasbieraným vojskom, plenom a lúpežou napádal najprv naše stolice Celje a Záhorie a vypáliac ich, zapríčinil v nich ťažké a neoceniteľné škody. Kroz prelátov, barónov a zemänov kráľovstva nášho, z tej príčiny, že v našej neprítomnosti nemohli byť bez správcu, naším menom za takého vymenovaný, ačpráve v tomto postavení i istú obranu krajiny viedol, predsa narobil viac zlého, mnoho nepokojov a naším verným zapríčinil mnohé prenasledovanie. Zeme a majetky nášho milého pokrevného Jura Brankoviča, kňaza srbského, i tak veľmi často Turkom napádané a plenené, vyplienil a obsadil častokrát i on. Spojencov nám verných, vojvodov Moldavy a Podolia, rozkázal vyhnať, alebo zabiť, a na ich miesta postavil iných, sebe zaviazaných. My pritom všetkom odpustili sme mu všetky jeho priestupky, prečiny a zločiny, ba čo viac, vyznačili sme ho novými hodnosťami, obdarovali majetkami, medzi inými i stolicou Bystrickou a mnohými hradmi. Premeniac meno správcu, menovali sme ho generálnym kapitánom kráľovstva uhorského, a odídúc prejať správu kráľovstva českého, nechali sme Uhorsko v jeho rukách i so všetkými dôchodkami. Očakávali sme, že za tieto štedré dobrodenia a hodnosti bude nám slúžiť s úprimnou vernosťou; ale on, keď vrátili sme sa z nášho kráľovstva českého a viacerých poslov poslali sme k nemu, aby nám naše kráľovské hrady a dôchodky oddal a za tým nevplýval na správu krajiny, neoddal nám náš hrad budínsky, tak že sme mu ho s veľkou námahou z rúk vyrvať museli; naše kráľovské dôchodky podržal si proti našej vôli. Novým vtrhnutím Turkov bolo Srbsko zase vyplienené. On k tomu ale vykonal ešte i to, že nášmu najoddanejšiemu príbuznému, Jurovi Brankovičovi, dal kroz svojho švagra Michala Szilágyiho, ktorého menoval kapitánom hradu belehradského, prsty poobtínať a držal ho uväzneného dotiaľ, pokiaľ na

ňom veľké výkupné nevynútil. Po smrti tohoto Huňada jeho pozostalí synovia Ladislav a Matej nielen že páchali hriechy svojho otca, ale i to, čo ich otec za svojho života vykonať v stave nebol, vykonali, doplnili, previedli." (Teleky: Hunyadiak kora, sv. X., str. 546.)

Tomuto Jánovi Huňadovi narodil sa v Kluži v kamennom dome istého saského mešťana dňa 27. marca 1443 syn Matej, ktorému za krstného otca povolal vykrsteného Žida menom Túza.

Prvé dni detinstva Matej strávil pri matke v Kluži. Ako mimoriadne nadaný, vyučovaný pod dozorom Jána Vitéza Sredňanskeho, rodom Horvata, sekretára a dvorného kaplána jeho otca, urobil v známostiach, v krasopise, v rečiach veľké pokroky. Dokazovaly to jeho známosti vo všetkých vedách: v dejepise, bohoslovi, merbe, hvezdárstve, staviteľstve. Ale najväčšiu náklonnosť preukazoval k válečnému umeniu. Reč latinskú osvojil si natoľko, že často bol tlumačom svojmu otcovi, ktorý nevedel latinsky; dobre znal i slovensky i nemecky. Teleky aspoň výslovne pripomína, že „tótúl". Keď pozdejšie jeho otec pomeril sa s kráľom Ladislavom, pritrimoval sa ako dvoranín i na dvore kráľovskom a bol tam dosť obľúbeným. Po odprave svojho brata Ladislava, súc takmer za rok väzňom, poskytovalo mu toto väzenie príležitosť hlbšie ponímať, zrelšie chápať a považovať veci. Tedy už vo veku mladistvom naučil sa poznávať ľudí, z čoho v dospelom veku znamenitý osoh mal.

Po odprave brata Ladislava pojal ho kráľ Ladislav s sebou do Viedne, kde ho v kráľovskom zámku v dosť prísnom väzení držali. Tu mal príležitosť naučiť sa nemecky. Keď kráľ do Prahy odišiel, nepojal ho s sebou. Do Prahy prišiel už len po smrti kráľa Ladislava, kde dostal sa do opatery správcu zeme Jura Podebradského, ktorý nakladal s ním veľmi slušne, chovajúc ho pri svojom stole. Pravdepodobne už vtedy mal s ním Podebrad veľké zámery, ba zamýšľal vyčkať i vývin okolností v Uhrách, a aby na tento vývin i sám vplýval a okolnosti i k svojim zámerom vyúžitkoval, poslal Michalovi Szilágyimu na pomoc i českých válečníkov.

Prirodzená vec, že po odprave Ladislava Huňada povstala v Uhrách medzi privržencami Huňadovcov rozjatrenosť, ktorá prestala len vtedy, keď do Uhorska priletela zvesť o smrti kráľa Ladislava, bo mysle stránok zaujaté boly zatým prípravami k voľbe kráľa.

O smrti kráľa Ladislava kroz Podebradského uvedomení, správou krajiny nebohým kráľom pred jeho odchodom do Čiech poverení správcovia: ostrihomský arcibiskup Dionys, jágerský biskup Ladislav, rábsky Augustin, vacovský Vincenc, bosenský Pavel, palatín Ladislav Gara, vojvodovia sedmohradskí Mikuláš z Iloku a Ján Rozhoň, tovarník Ján Perényi, dvorník Michal Országh, Ján Marcal a Šimon Czudar, sišli sa koncom roku 1457 a uzavreli svolať a vydržiavať počiatkom januára roku 1458 snem, na ktorom mal byť kráľ vyvolený.

Nároky na trón uhorský robili si: palatín Ladislav Gara a vojvoda sedmohradský Mikuláš z Iloku, ale ani jeden, ani druhý ne-

vystupoval zjavne. No tým ráznejšie a rezkejšie účinkoval Michal Szilágyi, ujec Matejov, chcejúc mať svojho sestrenca za kráľa, s čím všetci privrženci domu Huňadovského súhlasili síce, ale svoje zámery ukrývali opatrne. Poverený matkou Mateja a Michalom Szilágyim, odcestoval Ján Vitéz, vtedy už biskup veľko-varadínsky, za horúca do Prahy, aby Mateja za každú cenu vysvobodil. Dňa 13. decembra bol už v Prahe a ešte pred volebným snemom pokončil všetko s Podebradským tak, že mu za Mateja výkupné 40.000 dukátov prisľúbil a spolu i jeho dcéru Katarínu vypýtal pre Mateja za manželku. Ale Michal Szilágyi, aby si pri voľbe kráľa väčší vplyv zabezpečil, najal si za peniaze svojej sestry 20.000 vojakov, s ktorými v Budíne a v Pešti snemovavších, klátiacich sa magnátov donútil, že 24. januára vyvolili Mateja za kráľa uhorského. Tedy nie cele neoprávnene tvrdí ináče dosť maďarsky smýšľajúci Bencúr, ktorý verejnoprávne diela písal pod menom Eusebius Verinus: „Corvinus ad thronum regium non tam liberis suffragiis, quam aperta vi deducebatur." Sestry nebohého kráľa Ladislava, jedna vydaná za Vilhelmom saským, druhá za Kazimírom poľským — matka Vladislava II. — v ten čas neprišly ani do kombinácie.

Vyvolený kráľ, ako pätnásťročný mladík, dostal za gubernátora Michala Szilágyiho, ktorého snem na 5 rokov za správcu krajiny vyvolil. Nepriatelia Huňadovcov, aby sa na Matejovi a na jeho strane vyvŕšili, vyvolili Mateja pod nasledujúcimi, kráľovskú hodnosť a moc silne kompromittujúcimi podmienkami: 1. Kráľ povinovatý je krajinu svojmi žoldniermi brániť; banderií upotrebí len v zvláštnych pádoch, krajinského povstania len v mimoriadnom nebezpečenstve. 2. Zemänia a ich poddaní nesmejú byť pod žiadnou zámienkou odanení. 3. Na Turíce každého roku má byť krajinský snem. 4. Peniaze majú byť v dobrej hodnote razené, tak že 200 halierov alebo 400 babiek má obnášať jeden zlatý. Ostatné uzavretia snemu vzťahovaly sa na prinavrátenie uchvátených majetkov, na sbúranie hradov lupičských a na riadne vydržiavanie súdov oktaválnych.

Po voľbe poslovia šli do Prahy uvedomiť Mateja o výsledku voľby a jeho prepustenie posúriť. Podebradský sedel vraj s Matejom pri obede, keď bol uvedomený, že prišlí poslovia uhorskí žiadajú shovárať sa s ním. Navrátiac sa z rozhovoru, pozdravil Mateja, svojho budúceho zaťa, teraz už ako kráľa uhorského, s príslušnou vážnosťou a úctou.

Už dňa 5. februára čakalo na Mateja uhorské vyslanstvo v moravskej Strážnici, kam tento, sprevádzaný synom Podebradského Viktorínom, 6. februára prišiel. Na druhý deň dostavil sa s 900 rytiermi i Jur Podebradský, bo povstal chýr, že Matejovi z Rakúska úklady stroja. Písomné úmluvy medzi Podebradským a Matejom boly 9. februára uzavrené. V nich Matej soznal, že Podebradský zachodil s ním vždy veľmi dobre a slušne a jeho vyvolenie za kráľa celou silou podporoval. Preto tedy už predtým prisľúbil mu večné priateľstvo a spojenstvo, ako aj to, že jeho dcéru Katarínu za manželku vezme. Tento sľub obnovuje tedy i teraz s dobrou rozvahou po pri-

navrátení mu svobody, uisťujúc Podebradského, že po doplnení 12. rokov Katarínu za manželku pojme a za kráľovnu korunovať dá.

Na schôdzku do Strážnice bol pozvaný i Jiskra, ale ktorý ta len poslov poslal. Nie je známo, aké zaviazanosti vzali na seba Jiskrovi povereníci; isté je len to, že ich Jiskra neplnil, ačpráve úmluvy strážnické oznámil mestám, nachodiacim sa v jeho moci: Košiciam, Levoči, Bardejovu a Prešovu.

Keď posolstvo uhorské vyplatilo za Mateja výkupné, prešiel tento do rúk uhorských a cestujúc na Skaliču, Trnavu a Ostrihom, už 16. februára bol v Budíne, oznámiac krajine, že sa svobode s veľmožmi už v Budíne teší.

Z vyvolenia Mateja mali z počiatku strední, Huňadovcom oddaní zemänia veľkú radosť, ktorá ale o krátky čas premenila sa na hnev a mrzutosť. Matej totiž so zrelosťou a rozhľadenosťou v jeho veku neobyčajnou videl, že mu so všetkých strán hrozí nebezpečie a že pri voľbe obídení: Fridrich, kráľ rímsky, Kazimír, kráľ poľský, Gara, Ilocký a Turci dajú mu mnoho práce. Značná čiastka severovýchodného Uhorska bola v moci Jiskrovej, spišské mestá v poľskej, zadunajské mestá: Šopron, Kysek, Rohonc, Fraknovo, so všetkým, čo k nim patrilo, vo Fridrichovej, Turek už-už stál na pevnej nohe v Srbsku a v Bosne. A v takýchto okolnostiach mal sa mladý, zrelý kráľ vo všetkom podrobovať vôli panovania chtivého, poslušnosť žiadajúceho ujca-gubernátora!

No Matej bol dosť smelý a odvážlivý odstraňovať a premáhať všetky tieto prekážky. Ujcovi Szilágyimu dal nie slovami, ale skutkami na známosť, že správcovstvo mu je na ťarchu a že podmienky, ktoré Szilágyi prijal, nemôže vyplniť, poneváč jeho kráľovskú moc obmedzujú. Ale nechcejúc si odcudziť srdcia svojich privrženccov hneď jednostrannými poriadkami, svolal na Turíce schôdzku krajinských pohlavárov, aby na tejto dal zákonitý, ústavný podklad svojim ďalekosiahajúcim zámerom a určil, ktoré z bodov kroz Szilágyiho prijatých môžu obstáť a ktoré nie. Szilágyiho odstránil z Budína pod zámienkou slávnostného pochovania telesných pozostatkov svojho odpraveného brata Ladislava.

Szilágyi priam nahliadol, že sa ho Matej striasť chce, preto zrejme, bez okolkovania obviňoval ho z nevďačnosti a hľadal styky s nepriateľmi domu Huňadovského, zvlášte s Garom a s Ilockým. Ale nebezpečie s tejto strany bolo i tým odstránené, že Mateja i pápež milerád uznal za kráľa a i jeho nádejného tesťa hneď zatým vyvolili za kráľa českého. Ku korunovaniu Podebradského Matej poslal biskupov: rábskeho a vacovského. Rokycanu obišli, bo Podebradský, aby si neprimnožil počet svojich vonkajších nepriateľov, sľúbil pápežovi poslušnosť pri zatvorených dverách. Matej odstránil i Ilockého z Uhorska: pod zámienkou, aby slávnosť korunovania Podebradského povznášal svojím na obdiv stavaným bohatstvom a nádherou.

Ale Vratislavania ani za týmto nechceli uznať „kacírskeho“ Podebradského za kráľa, z tej príčiny, že k voľbe povolaní neboli a nie je pravoverným katolíkom. K odporu povzbudzovali ich bratia

rímskeho kráľa Fridricha, Albert a Žigmund, a len keď i pápež uznal Podebradského za kráľa, uznalo ho i Sliezsko, vyjmúc mesto Vratislavu.

Snem turíčny uspokojil sa s tým, že Matej odstránil Szilágyiho z gubernátorstva, cieľom upevnenia kráľovskej moci nariadil ale, aby tí, ktorí vlastencov proti kráľovi poburujú a proti nemu sprísahajú sa, ako vlastizradcovia povstaním zemänov na hrdle trestaní boli. Ale iné uzavretia snemu zase veľmi obmedzovaly moc kráľovu; niektoré sriadily pravosudie, iné administráciu krajinských dôchodkov a krajinskú radu, do ktorej snem šesť členov menoval.

Na miesto správcovstva v Uhorsku Szilágyi dostal grófstvo bystrické v Sedmohradsku. V tomto novom postavení ale hnusne nadužil moc svoju. Už to nepozdalo sa Sasom bystrickým, že ich kráľ Ladislav dal pod moc Jánovi Huňadovi, a teraz kráľ Matej Szilágyimu. Niektorí kapitáni hradu, postaveného v súsedstve Bystrice krez Jána Huňada, zachodili s občanmi ukrutne: ich manželky a dcéry predvolávali k sebe pod rozličnými zámienkami a potom robili im násilie; ich mužov nepovažovali za poddaných, ale za otrokov. Z tohoto povstavšiu nespokojnosť Szilágyi upotrebil za zámienku potrestať Bystričanov: napadol a dobyl ich mesto Bystricu, občanov rozkázal porúbať alebo väzniť, uväzneným oči klať, ruky sekať a nakonec mesto vypáliť. Ba napadol preto, že Bystričanov podporovali, i Sibínčanov, práve vtedy, keď títo vracali sa s pohonu Turkov a mnoho kresťanov osvobodili. Ale pevné hradby Sibína ochránily Sibínčanov od zkazy.

Túto do neba volajúcu neprávosť Matej upotrebil striasť sa násilníckeho ujca: predvolajúc ho do Segedína, keď na výčitky kráľovi spurne odpovedal, rozkázal ho na Világoši uväzniť a odpraviť. Kapitán hradu svojim očiam neveril, keď príkaz čítal, že má kráľovho ujca smrťou trestať. Ponáhľal sa tedy do Segedína, aby z úst kráľových počul výrok. Medzitým kráľa obmäkčil legát pápežský natoľko, že výrok smrti bol odvolaný síce, ale Szilágyi mal byť i ďalej väznený.

Týmto skutkom dokázal Matej, že zná a chce byť aj bezohľadným, ktorú bezohľadnosť rozmnožil ďalej tým, že z podozrenia, že s rímskym kráľom Fridrichom držia, odobral Garovi úrad palatína, Ilockému vojvodstvo sedmohradské. Za palatína vymenoval Michala Országha, za vojvodu sedmohradského Sebastiana Rozhoňa.

Úradov a hodností pozbavení pohlavári povolali svojich prívržencov dňa 15. januára 1459 do Nemeckého Nového Hradu na poradu, na ktorej i boli: Ladislav Gara, Mikuláš z Iloku, biskup sedmohradský, grófovia Pezinskí, Ján Széchy, Ladislav a Mikuláš z Kaniže, Ján Vítovec, Ondrej Baumkircher, Pavel Bánfi, Bertold Elderbach, Martin Frangepán a iní. Už 17. februára dali účastníci porady, počtom dvadsiatištyria, Uhorsku na známosť, že za kráľa uhorského vyvolili si císára Fridricha, muža ctnostného a mohutného, verného ochrancu koruny, a že císár túto voľbu i prijal a pri korunovaní aj prísahu složí, že stavy Uhorska, práva a výsady krajiny vždy svedomite šetriť bude. Dňa 4. marca 1459 bol Fridrich za

kráľa uhorského vo Viedeňskom Novom Meste kroz arcibiskupa soľnohradského korunou sväto-štefanskou korunovaný. Počnúc od tohoto dňa Fridrich písal sa kráľom Uhorska, rozmnožiac válečnú silu svojich prívržencov 5000 rakúskymi vojakmi, s ktorými títo vojsko Matejovo pri Körmende napadli a jednu čiastku z neho rozprášili.

Bratia Ladislav a Mikuláš z Kaniže ale prešli hneď zatým k Matejovi; ich pričinením vymeril sa Matej i s Garom a Ilockým, a keď odbojcom vrátil statky a hodnosti, Garovi palatinát, ostal Fridrich bez prívržencov. Cieľom riešenia sporu medzi Fridrichom a Matejom vyvolili si oba Jura Podebradského za sudcu, ktorého získať si Fridrich všemožne snažil sa, sľubujúc mu za 3 roky polovicu dôchodkov z Uhorska, všetok dôchodok zo soli, alebo ročne 60.000 zlatých. Podebradský vykonal im válečné prímerie do 24. júna roku 1460, ale Matej, upodozrievajúc Podebradského, že uzavrel spojenstvo s Fridrichom, napádal statky tohoto i zatým vojnou, sľúbiac Jánovi Pankrácovi sväto-mikulášskemu a Sebastianovi Rozhoňovi, že im dá štvrťročne 4000 dukátov, jestli proti Fridrichovi válčiť budú, jestli by ale on s Fridrichom uzavrel mier, do toho i ich zavre.

Ani nová, v Prahe 1. mája roku 1460 pod predsedníctvom Jura Podebradského a pri spoluúčinkovaní pápežských legátov Carvajala a Besariona vydržiavaná porada neviedla k cieľu. Fridrich žiadal za vydanie koruny 60.000 dukátov a pripojenie Šopronu, Rohoncu, Fraknova, Kaboldu k Austrii. Výsledok bol skromný. Stránky uzavrely prímerie do 2. februára 1461.

Na juhu hrozilo Uhorsku nové nebezpečie: Smederevo a s ním celé Srbsko padlo do rúk tureckých. Na túto zvesť Matej privolal svojho uväzneného ujca Szilágyiho do Tisza-Várkonyu a pomeriac sa s ním, poveril ho obranou pevností na hraniciach Srbska. Szilágyi šiel do srbského Belehradu, odtiaľ na lúpež do Bulharska, avšak pri Pozazine lapili ho Turci a v Carihrade odpravili. Matej naproti tomu za ten čas podujal vojnu proti husitom, ktorí Ladislavovi Palócimu, Šimonovi Cudarovi a Sebastianovi Rozhoňovi mnoho práce dali. Na tejto výprave vyrval husitom hrady: Boršod, Gemer, Rima-Szécs, Ožďany, Šalgov a Dindeš. Ale v severnom Uhorsku ešte vždy Jiskra bol pánom, preto, aby ho odtiaľ vytisol, priblížil sa teraz Matej k Podebradskému, ktorý vykonal to, že Jiskra oddal Rychnavu a Šariš povereníkovi českému, v jehožto rukách tieto pevnosti dovtedy maly ostať, kým medzi Matejom a Jiskrom úplné vyrovnanie prevedené nebude. Koncom decembra Matej prišiel do Trenčína, odkiaľ s Podebradským v Olomúci meškajúcim vyjednával, dajúc svojej kráľovskej neveste Starý Budín, Diós-Győr, ostrov Čepel a z košickej komory ročite 7000 dukátov. Kráľovská nevesta mala prísť do Trenčína 1. mája roku 1461 a manželstvo malo byť za 14 dní uzavrené.

Vzájomné nároky Fridrichove a Matejove uvažovala pod predsedníctvom Podebradského nová porada v Olomúci dňa 7. januára roku 1461, avšak i teraz bez výsledku, bo teraz už bolo i Matejo-

vým i Podebradského záujmom vojnou napadnúť Fridricha. Matej a Podebradský spolčili sa tedy s bratom Fridrichovým, Albertom. Vo všetkom spozdilý, váhavý a okúňavý Fridrich ale teraz raz predbehol svojich protivníkov: už 10. marca najal si Jiskru, oddajúc mu veliteľstvo nad svojimi vojskami. Jiskra, teraz gróf šarišský, porazil síce neďaleko Viedne Alberta, ale keď uhorské vojsko Albertovi na pomoc prišlo, bol Fridrich naklonený vyjednávať. Na prosbu Carvalaja bol síce i Matej naklonený pomeriť sa s Fridrichom, ale porady s týmto námerom započaté neviedly k cieľu, bo Matej i zatým posielal pomoc Albertovi.

Mikulášovi Ilockému Matej sľúbil kráľovstvo Bosny, keď sa mu podarí Štefana Tomašoviča odtiaľ odstrániť, čím si ho zase získal. Ale teraz bola pápežská stolica Tomašovičovi priateľsky naklonená, preto Matejovi nebolo možno urobiť Ilockého kráľom bosenským. Nahnevaný Ilocký vyjednával teraz s Podebradským, ktorého najstarší syn Viktorín prišiel na návštevu k Ilockému do Vacova, kde zasnúbil sa s tohoto dcérou, tým cieľom hneď do Prahy odvedenou.

Asi o tomto čase bol Matej zase s husitmi zaujatý, proti ktorým, keď Štefan Zápoľa a Ladislav Čupor vykonať nič nemohli, vybral sa sám, obliehajúc ich v Lietave. Matej videl v zasnúbení Viktorína s dcérou Ilockého úklad proti sebe, začal tedy od Lietavy i s Fridrichom i s Jiskrom o mier úprimnejšie vyjednávať. Do Hradca k Fridrichovi vyslal Jána Vitéza, kde nasledujúca smluva uzavrená bola: Fraknovo, Kabold, Malý Martin, Kysek, Rohonc a panstvá k nim prislúchajúce ostanú i ďalej v moci Fridrichovej; po jeho smrti bude Uhorsko oprávnené vymeniť ich za 40.000 dukátov. Fridrich oprávnený je užívať titul kráľa uhorského; i stavy uhorské ho tak majú volať. Fridrich prijme Mateja za svojho syna, tento Fridricha za svojho otca. Následkom tohoto dôverného pomeru majú si jeden druhému pomáhať proti komukoľvek, vyjmúc pápeža; Fridrich vypustí Šopron a vydá i korunu. Keby Matej nemal zákonitého potomka, panovníkom uhorským stane sa Fridrich, alebo jeho, ním vyznačený syn, alebo ten, ktorého zanechá; jestli by viac synov mal, kráľom z nich stane sa ten, ktorého si Uhorsko vyvolí. Obe stránky vyhlásia úplnú amnestiu. Smluva mala i tajné body: za vydanie koruny zaviazal sa totiž Matej Fridrichovi 60.000 dukátov vyplatiť, Alberta proti Fridrichovi nikdy nepodporovať a po smrti Kataríny Podebradskej nikdy neoženiť sa.

Na základe tejto smluvy pokonal sa i Jiskra s Matejom, vstúpiac do služby tohto. Poddali sa i ostatní kapitáni Jiskrovi: Bartoš, Brcal, Korbel, Zelenka, čím moc husitov v Uhorsku značne oslabená bola.

Dňa 10. mája budínsky krajinský snem, na ktorý Matej povolal všetkých zemänov, potvrdil úmluvy medzi Matejom a Fridrichom v Hradci uzavrené. Na vymenenie koruny povolil snem daň: mesto Bardiovo muselo platiť 2000 dukátov. I dalmatské mesto Dubrovník muselo dokázať svoju vernosť veľkým peňažitým príspevkom: na náhradu kráľ Matej dovolil mu starostu svojho arci-

starostom menovať a červenej pečiatky užívať. Na tomže sneme bol Mikuláš Ilocký za bána horvatského vymenovaný.

Počas snemovania vtrhol do Srbska a Bosny Mohamed, zaujal na ľavom brehu Krajovej ležiacu pevnosť Očak a tiahol odtiaľ na Jajcu. Knieža Bosny, Štefan Tomašovič, bránil sa v pevnosti Klúč, v ktorej po štyrdennom obliehaní pod prijatou podmienkou, že i on i jeho sprievod bez úrazu odísť má právo, poddal sa. Za Jajcou a Klúčom padlo sedemdesiat iných pevných miest v Bosne a s nimi celá Bosna. Veľvezír uistil síce i písomne Tomašoviča, že sa mu nič nestane, ale jeden „mudrc“ perský, ktorý odprevadil sultána do Bosny, dokazoval, že neveriacim netreba sľub držať, a preto, vezmúc meč, sám odťal hlavu kniežaťu Tomašovičovi.

Kým sa toto v Bosne dialo, za ten čas bol Matej odobraním koruny od Fridricha zaujatý a len koncom septembra tiahol do Bosny, vydobyl Jajcu zase a s ňou asi 60 opevnených miest, s ktorými väčšia čiastka Bosny Turkom odobraná bola.

Počiatkom roku 1464 Matej odišiel z Bosny, vypíšuc na 28. január korunovačný snem do Stolného Belehradu, aby v týždeň veľkonočný korunovaný bol tou korunou, „v ktorej celá hodnosť kráľovská je sústrednená“. Pri korunovaní Vladislava poľského neboly stavy uhorské toho náhľadu. Koruna bola vtedy v rukách Alžbety, preto korunovali ho diadémom s hlavy Štefana kráľa vzatým, hovoriac, že platnosť a moc korune dáva jednomyseľná vôľa vlastencov. Avšak i toto vysvetľovanie je chybné, bo kráľ Matej panoval už šesť rokov a i bez korunovania bola v ňom moc kráľovská via facti sústrednená.

V prvej polovici februára Matej prišiel do Budína, ale už nenašiel svojej manželky Kataríny Podebradskej pri živote. No táto smutná udalosť neprekážala mu, aby 29. marca 1464 nebol korunovaný, poneváč vraj, dľa mienky kráľa a stavov, „zákonitosť panovania od korunovania závisí“. Dľa toho tedy nebolo dosavádne panovanie Mateja zákonitým.

Ku korunovaniu poslal i Podebradský vyslanstvo, s ktorým 14. apríla Matej uzavrel smluvu, aby totižto záškodníci vzájomne vydávaní boli.

Medzitým medzi pápežom Pavlom, ktorý silne pracoval na tom, aby Podebradský trónu pozbavený bol, a medzi Podebradským povstal tuhý spor. Pápežovi bolo veľmi nemilé, že Podebradský kompaktáty basilejské zastával, kdežto pápež tvrdil, že kompaktáty boly len vtedy živším Čechom povolené, a Matejovi vytýkal pápež, že proti Turkovi nevystupuje rázne, ba že peňazí na vojnu tureckú poslaných upotrebuje k iným cieľom. Táto pravda bolastne dotkla sa Mateja; preto, požiadaný pápežom, či by nebol naklonený exekvovať nad kráľom Jurom vynesený exkomunikačný súd, aby si pápeža udobril, odpovedal s ponížením svojej kráľovskej hodnosti nasledovne: „Poneváč som i seba i moju krajinu rímskej cirkvi a Tvojej Svätosti cele ponúknul, niet tej ťažkosti, toho nebezpečia, ktoré by som na rozkaz miestodržiteľa božieho nepodujal a nevykonal ako úžitočnú a prospešnú vec, zvlášte keď ona má za účel zosilnenie viery a vykynoženie zlostnej nevery. Staré smluvy, ktoré z okolností po-

chodily a ktoré zrušiť svätá stolica má moc, nebudú mi v tom prekážať, ani moc žiadneho kniežaťa. Na vyzvanie svätej stolice bojoval som už s desnejšími nepriateľmi. Proti Čechom, proti Turkom Uhorsko a jeho kráľ budú konať svoje povinnosti."

Szalay pripisuje túto veľkú ochotnosť stať sa exekútorom stolice rímskej tej okolnosti, že Matej vraj živo cítil, že neodvislá čiastka stredného zemianstva a nižších vrstiev nebude v stave udržať ho, jestli sa panstvo a vyššie kňazstvo, ktoré úpravy z Ríma dostávalo, proti nemu nepriateľsky obráti. Druhou závažnou príčinou českej vojny bola vraj antipatia Matejova k učeniu Husovmu, s ktorou vraj i väčšia čiastka národa s ním súhlasila. Na jeho rozhodnutie vplýval ďalej vraj i rozhodne národný charakter husitských pohybov a to, že husiti od štyridsiatich rokov i teraz plienili hornú čiastku Uhorska. Ale najhlavnejšou a skutočnou príčinou vojny českej bola Matejova ctižiadosť, ziskuchtivosť, túžba rozšíriť svoju moc a stať sa kráľom českým. Nenávisť proti kališníkom českým bola lichou zámienkou, bo veď pozdejšie udalosti dosvedčily, že, súc pánom Moravy, neprekážal svobodnému rozširovaniu kališníctva, ba práve Ján a Ctibor z Cimburka a na Tovačove, horliví kališníci a priaznivci českých bratov, požívali i dôveru i náklonnosť Matejovu.

Smrť Kataríny Podebradskej cele potrhala rodinné sväzky medzi tesťom a zaťom, následkem čoho Matej namáhave hľadal zámienky a zádrapky, aby mohol udať plausibilnú, prijateľnú príčinu k vypovedaniu vojny. V dôvernom kruhu vyznal, že zamýšľa kráľa Jura trónu pozbaviť a stať sa kráľom českým. Aby k vojne potrebné peniaze nasbieral, Matej svolal počiatkom roku 1467 krajinský snem, najpovestnejší celého stredoveku uhorského, z ktorého uzavretí sú ale doteraz len zlomky odkryté. Do tajnosti budúcej českej vojny Matej zasvätil síce mnohých cirkevných a svetských pohlavárov, ale celému snemu neodhalil svoj pravý zámer, udajúc len toľko, že k obrane krajiny sú terajšie kráľovské dôchodky nedostatočné. Je tedy potrebné, aby snem usporiadal otázku tridsiatku a výhry komorskej a určil nové pramene dôchodkov.

Snem zrušil tedy výhru komorskú a uzavrel novú daň vypísať tak, aby od každých vrát platilo sa 20 väčších strieborných peňazí, alebo od každých 5 vrát po zlatom. Na jednej vnútornosti bývajúci dvaja, traja sedliaci majú platiť od pol druhej, štyria od dvoch vnútorností, taký roľník, ktorý má viac vnútorností, platí osobitne. Neplatia daň túto tí zemänia, ktorí stali sa zemänmi kráľovskou donáciou a sú podnes majiteľmi, ohľadom svojich zemianskych majetkov ostanú tedy i na budúce od dane osvobodení. Túto daň majú platiť všetci poddaní a sedliaci kráľa, duchovenstva a zemianstva, bez ohľadu na to, či výhru komorskú platili a či nie, keď totižto zeme obrábajú; len sluhovia zemänov, remeselníci a bezzemní želiari ju neplatia. Uzavreto bolo ďalej, aby i v mestách mešťania od každých vrát 20 peňazí platili. V prvých dňoch prícucieho roku mal výberčí dane so slúžnym po obci chodiť a zistiť počet vrát. Ustálenú daň inkassuje výberčí v sídle stolice za 15 dní. Ponosy proti nezákonitému odaneniu vyšetrí a vybaví súdna stolica. Tridsiatok prestal,

ale na jeho miesto uvedené bolo korunné clo, ktoré len zemänia neplatili, ináče všetci ostatní občania a cudzinci mali ho platiť vedľa ustálenej tarify od akéhokoľvek tovaru, od koní, volov, ktoré do krajiny alebo von z krajiny ženú. Tento dôchodok nesvobodno odpustiť alebo predať: poberať ho môže len kráľ. Miesta, na ktorých clo vyberané bude, označil snem priam; pozdejšie ich vyznačovať mal právo kráľ. V celných záležitostiach staly sa mestá od kráľa závislými. Za správcu cla bol vymenovaný Ján Ernst Hampo, zemän z krve nemeckej pochodivší.

Ako vidno, žiadosti kráľa vyplnil snem s takou ochotou, že uzavretia bolo možno už 25. marca vyhlásiť. Na vojnu s Turkom nebol by snem povolil takúto ťažkú daň; ale „náboženská“ vojna proti kacírom bola taká populárna, zaujatie Moravy, Čiech, Sliezska a Lužíc a ich pripojenie ku korune uhorskej natoľko pošteklilo márnomyseľnosť uhorských pohlavárov, že obľúbenému predsavzatiu boli náchylní všetko obetovať. No boli mnohí i takí, ktorí neboli s takýmito premenami spokojní, následkom čoho utvorila sa silná, veľká protikráľovská strana. Kráľovia Jur a Matej boli medzitým s utíšením a sriadením svojich krajín zaujatí, lebo medziiným vypukla v Čechách následkom novej kliatby pápežskej domáca vojna.

Stalo sa totižto ešte roku 1465, že šľachtic a statkár moravský Hynek z Lichtenburku bol kroz kráľa Jura pre mnohé veľké lúpeže stíhaný, následkom čoho stal sa opovedaným odbojníkom svojho kráľa. Kráľ Jur stíhal a trestal odboj prísne a rýchle; preto vyslal bez odkladu svojho syna Viktorína proti odbojcovi, ktorého Viktorín zatlačil a pozdejšie v jeho pevnosti Kornšteine obliehal. Hynkovi podarilo sa z pevnosti utiecť do Ríma, kde kráľa Jura obžaloval, že katolíkov prenasleduje, i jeho pre oddanosť k viere stíha, statkov pozbaviť mieni a tým cieľom i jeho pevnosť Kornštein oblieha. Pápež Pavel II., proti kráľovi Jurovi pre jeho kališníctvo tak predpojatý, naložil svojmu legátovi Rudolfovi, biskupovi levantskému, aby i bez vypočutia kráľa a vyšetrenia veci usporiadal záležitosť túto; legát usporiadal záležitosť tak, že všetkým pravoveriacim naložil, aby hneď prestali Kornštein obliehať. Pritom všetkom, že i biskup olomúcky uistil pápeža, že Hynek Lichtenburský nie pre vieru, ale pre lúpeže a krádeže je stíhaný, pápež opätoval svoje rozkazy, dôvodiac, že dľa nariadenia pápeža Pia II. Hynek nie je povinovatý poslušným byť tomu Jurovi, ktorý nariadeniami svätej cirkve opovrhoval, a tak Hynek nemôže byť za odbojcu považovaný. Kráľ Jur obliehal pritom všetkom Kornštein ďalej, zaujal a srovnal ho so zemou, následkom čoho pápež predvolal ho pred svoj súd do Ríma, ktorý z troch kardinálov sostavil. Ale títo ani to neznali, ako majú Jurovi predvolanie doručiť; poslali ho tedy cieľom publikovania biskupom: solnohradskému, pasovskému, bambergskému, míšenskému a regensburgskému.

Ale pápež nedôveroval cele zbraní cirkevnej, kliatbe; vyzval tedy kráľa Mateja, aby chystal sa exekvovať súd cirkevný, k čomu Matej z politickej vypočítavosti, so zámerom stať sa kráľom českým, veľmi ochotne aj privolil. Vydajúc nové, prísnejšie kliatby, pápež

poslal ich biskupovi levantskému s tým naložením, aby i tých vyklial, ktorí kráľa Jura hneď neopustia.

Legát vyhlásil bully najprv vo Vratislave a Plzni. No i toto vyhlásenie malo rôzny účinok: klátil sa síce vo vernosti k svojmu kráľovi i Tas, biskup olomúcky, i mnohí katolíci opustili ho a pripojili sa k Zdenkovi zo Šternberga, menovite na Morave, ale mnohí zotrvali vo vernosti, tak medzi inými i šlachetný veľmož Viliam z Riesenburku, ktorý na vyzvanie, aby od Podebradského odstúpil, odpovedal legátom nasledovne: „Som opravdovým ctiteľom pápeža; spoveď prijímam vždy pod jedným spôsobom, ale pritom všetkom nemôžem prijať absolúciu vernosti k môjmu kráľovi, bo znám, pokiaľ siaha moc pápežova, dobre zachoval som si slová Spasitela: dávajte cisárovi, čo je cisárovo. Kráľa nevypočúvali ste, neoznámili ste mu ani mená sudcov, ani miesto súdenia, aby svoju nevinu dosvedčil. Takýmto pokračovaním nemožno udržať vážnosť a slávu svätej stolice. Mnoho stotisíc pravoveriacich katolíkov zarába si na chlieb pod záštitou kráľa; títo musia z krajiny alebo vysťahovať sa, alebo od hladu pomrieť, a tak bezúčelné je vystaviť ich cirkevnému trestu; znamená to toľko, ako tento znevážiť a opovrženiu vystaviť.“

Ale i kráľ Jur bol muž na svojom mieste: inostranných priateľov nadobudol si i tým, že svojho syna Henricha oženil s dcérou kniežaťa braniborského, a darmo namáhal sa pápež manželstvo toto rozviesť: svadba bola slávená s veľkou slávou v Chebu v prítomnosti mnohých nemeckých kniežat. Domácich, nesvorných, nesjednotených nepriateľov napadol prv ako by sa boli sriaďovať začali. Jedno vojsko, 5000 mužov silné, viedol jeho syn Viktorín, druhé, počtom 8000 mužov, druhý syn Henrich; on sám s 2000 mužmi postavil sa medzi oboma ako záloha. Za vodcu katolíckych Čechov pápež vymenoval Zdenka zo Šternberga, ktorého Henrich Podebradský rýchlosťou blesku pri Hradci napadol a zajal i jeho i Henricha z Hradca. Viktorín slávil víťazstvo na Morave, zničiac vojsko Jána z Bozkovic. Ctibor z Cimburka ale rozprášil a zničil vojsko Tasa, biskupa olomúckeho. Povstavších, sjednotených Slezanov, ktorí zaujali Münsterberg a Frankenštein, porazil s pomocou saských a magdeburských vojsk Henrich Podebradský pri Frankenšteine dva razy. Válčenie v Sliezsku bolo také zúrivé, že Slezania vypálili zajatým Čechom kalich na čelá, Česi Slezanom kríž.

A v takýchto okolnostiach sišiel sa nemecký ríšsky snem v Nürnbergu, ktorý mal sa radiť o prostriedkoch k vojne tureckej a riešiť spor kráľa českého. Pápež poslal na snem biskupa ferarského Roborelu, kráľ Matej Jána Vitéza, vtedy už arcibiskupa ostrihomského, hlava katolíkov českých Zdenko Šternberg poslal ta katolíkov: Jána Kočovského a Hilaria, dekana pražského. Legát pápežský hneď po otvorení snemu predniesol, že kráľ český je kresťanstvu nebezpečnejší ako Turek a tak že je potrebné, aby predovšetkým tento kráľ bol vojnou napadnutý. Ale snem bol na strane kráľa českého a tak ani nechcel vystúpiť proti nemu; naložil tedy Šternbergovi, aby v svojej záležitosti s kráľom Jurom prostredkovanie pápeža hľadal, ba Jur, knieža bavorský, narádzal, aby neschopného cisára Fridricha

složili a na jeho miesto kráľa Jura, mocného hájiteľa kompaktátov, vyvolili za cisára. I porada o výprave proti Turkom bola ohnivá; mnohí boli toho náhľadu, že bez kráľa Jura nič nevykonajú. Konečne snem uzavrel proti Turkom 20.000 mužov vypraviť. Ale i toto uzavretie ostalo na papieri. Viac účinku mala bulla, ktorou kardinál Rudolf v mestách sháňal nemeckých krížovníkov proti Turkom. Sišlo sa množstvo sberby takej, ktorá zamýšľala nadobudnúť si ľahkým spôsobom nielen odpustenia hriechov, ale najmä koristi. Sberba táto vtrhla do Čiech, páliac, pustošiac a ničiac všetko, čo zachytila. Ale 22. septembra 1467 porazil sberbu túto kráľ Jur pri Klatovoch tak, že po nej len nepekná pamiatka zostala.

I Fridrich, pod zámienkou, že vojsko kráľeviča Viktorína pustoší Rakúsko, teraz už podnecoval kráľa Mateja proti Jurovi Podebradskému. Ale Matej mal na ten čas mnoho práce doma, bo ako biskup olomúcky Taso utvoril proti svojmu kráľovi ligu katolíkov, tak i v Uhorsku a Sedmohradsku vyskytly sa znaky nespokojnosti, neposlušnosti, ba čo viac zjavného odboja.

Uzavretie posledného snemu o vyberaní novoj dane bolo ťažko uviesť do života. Niektoré stolice, ako na príklad Zalanská, odoprely vypísať novú daň a prijať nový poriadok tridsiatku. To isté stalo sa i v Horvatsku. Stolicu Zalanskú Matej donútil k vyberaniu výhražkami prísneho trestu; naproti tomu v Horvatsku osvobodil zemänov od platenia tejto dane.

V týchto neutešených okolnostiach pracoval Slovan Ján Vitéz na založení hlavnej školy v Prešporku, zakladajúc ju s povolením pápežovým. Kancellárom tejto university stal sa sám, podkancellárom Jur Lomberg, prepošt prešporský, prvými učiteľmi boli: Ján Regiomontanus, ktorý vysvetľoval počtovedu a hvezdárstvo, Aurel Brandolini retoriku, Peter Thoringer krásne umenia, Martin Polonus vieronauku, Lavrinec Krombach a Matej Gruber židovskú, grécku reč a výklad Biblie.

Ale najväčšie nebezpečie hrozilo Matejovi v Sedmohradsku, kde vojvodom bol gróf Ján Pezinský, muž vysokomyseľný, ale pritom slabý. Benedikt Roth, hlavný župan Sasov sedmohradských, muž veľmi bohatý a vplyvný, odobraním mu udajne korunných statkov veľmi oškodovaný, a istý Ladislav Žuk natoľko rozohnili vojvodu Jána, že vyhlásil sa za vojvodu neodvislého. Dajúc obyvateľom Sedmohradska prihlasom na známosť, že uzavretiami posledného snemu Matej vyčerpať chce k cieľom sebeckým poplatnú ľudskú silu, totižto k ukojeniu nenásytnej žiadosti ustavičného válčenia, uistil občanov, že Sedmohradsko nie je povinné podrobiť sa tyranstvu uhorského kráľa, ba ani nie je upriamené na spoločného pána s Uhorskom, poneváč svojou úrodnosťou i samo sa môže udržať. Terajší vojvoda že má dosť sily brániť jeho práva, chrániť jeho výsady a udržať jeho neodvislosť. Zemianstvo pripojilo sa k vojvodovi, keďže na jeho poddaných uzavretia posledného snemu novú daň uvalily. Rumunov, ktorí doteraz neplatili tridsiatku a za týmto platiť ho mali, bolo ľahko získať povstaniu, ale i Sasi, menovite Sibínčania

a Bystričania, pripojili sa k nemu, keďže miesto paušálnej dane teraz museli platiť daň od vrát.

Ale Sedmohradčania pomaličky priberali sa k povstaniu. Matej naproti tomu udrel na nich s rýchlosťou blesku s vojskom 12.000 mužov počitujúcim, tak že zemänia hneď odpadli od vojvodu, robiac mu výčitky, že oni nezamýšľali proti kráľovi povstať, len donútiť ho, aby im potvrdil výsady. S tým rozpŕchli sa i oni i ich vojská. Najčinnejší podporovatelia povstania a vojvodu, obávajúc sa hnevu Matejovho, utiekli z krajiny. Sám vojvoda s hlavnými županmi a úradníkmi šiel kráľovi do Kluže v ústrety a prosil tam o milosť. Matej odpustil mu; ale Sasov a Rumunov dal stíhať a lapať. Ulapených: Michala Žuka, Petra Gereba, hlavného sudcu sibínskeho, a Jána Chariusa dal trápiť katansky vymyslenými mukami. Najprv cigáni trhali s nich mäso žeravými kliešťami, zatým lámali ich na kolese, zopchali ich na koly a konečne ich štvrtili. Menej kompromittovaných zemänov Matej trestal pozbavením zemianstva; okrem toho muselo Sedmohradsko zaplatiť pokuty 400.000 dukátov. Benedikt Roth, jeho brat Ján a Ladislav Žuk utiekli s mnohými inými do Poľska. Týchto Matej dal popísať a pred snem do Turdy predvolať.

Maďarskí spisovatelia okrašľujú túto katanskú sverepost (válogatott kínok) mladým vekom kráľovým, surovými onododobnými zvykmi, neočakávanosťou udalostí a že ňou chcel zamedziť podobné výbuchy v Uhorsku, kde vraj tiež bolo mnoho výbušnej látky.

Po tomto krvavom súde šiel Matej do Moldavy, trestať vojvodu Štefana, ktorý Matejovi oddaného vojvodu Petra zahnal a Mateja za svojho pána uznať nechcel. Ale tu nemal šťastia. Udatný Štefan bránil sa hrdinsky a v bitke pri mestečku Baňa bol i sám Matej ranený, tak že po bitke na druhý deň z Moldavy odišiel. Táto nehoda urobila ho ešte ukrutnejším: podajedných, do Sedmohradska navrátivších sa účastníkov povstania polapali jeho náhončí; on i týchto dal v Kluži „vyberanými mukami“ odpraviť.

Proti svojmu testovi, českému kráľovi Jurovi, viedol Matej vojnu roku 1469, vtrhnúc so svojím vojskom proti válečníkom českým, v Rakúsku proti Fridrichovi válčiacim, do Rakúska, odtiaľ do Moravy a Čiech. Proti Jurovi bojovali v ten čas i cisár Fridrich, i jeho katolícki páni. Ale i v Čechách zle vodilo sa Matejovi. Pri Vilímove zavrel ho Jur i s vojskom tak, že kapitolovať musel. V nehode pomohol si podvodnou smluvou, ktorú, akonáhle sa osvobodil, zrušil jednostranne, ba čo viac počas vyjednávania o konečný mier dal sa kroz katolíckych pánov českých a moravských v Olomúci za kráľa českého vyvoliť. V ďalšom priebehu vojny nikde nedocielil Matej proti Jurovi válečného úspechu, ale následkom úsilného namáhania legátov pápežských pripojila sa k nemu veľká čiastka katolíckych pánov českých, moravských a lužických a zvlášte najdôležitejšie mestá v týchto zemiach, tak že zaujatím a obsadením týchto zaujal Matej v nich také pevné postavenie, z ktorého nemohol byť ľahko vytisnutý.

Dňa 22. marca 1471 umrel kráľ Jur, už dávno na vodnatielku chorý, ináče i námahami válečnými a starosťami ťažkého panovania

umorený. Pochovali ho k druhým kráľom českým v chráme Sv. Víta, ačpráve sa tomu katolíci silne spierali.

Kráľ Jur bol bez odporu najvýtečnejším panovníkom svojho veku, ktorú výtečnosť mu ešte len i maďarský historik Szalay priznáva, ale pritom obviňuje ho, že on bol príčinou toho, že „ním snované pomery oddiaľovaly kráľa Mateja od veľkej úlohy, zatlačiť a vytisnúť moc Turkov.“ Je to seriósneho muža nedôstojné, perfídné obvinenie, keď je dokázaná a všeobecne známa vec, že Matej napadol Turka vojnou len preto, aby sa kráľom českým stať mohol, a práve naopak: odôvodnená je výčitka tá, že podujatím vojny českej, nedostatočným chránením Srbska a Bosny otvoril do korán dvere Turkom k porážke moháčskej. Niekoľko týždňov skôr umrel i Ján Rokycana; Szalay menuje ich mohutnými osobnosťami, v živote i smrti vernými súdruhmi, ako Ján Huňad a Kapistrán, ale vraj čistú slávu, žiaru skutočnej veľkosti, ktorá týchto otáčala, u tamtých darmo hľadáme. Život a panovanie Podebradského dokazujú práve protivu toho: kráľ Jur bol veľmi zbehlým nielen v spravovaní krajiny, ale i vo vojenskom umení, pritom bezohľadne nestranným a prísnym v prisluhovaní spravedlnosti. Charakteru bol tichého, no tým rozhodnejšieho, umu bystrého, rozhľadeného, tak že i v nehodách vynašiel sa hneď. Slúžiac bez egoistických zámerov blahu vlasti svojej, jeho neúmorná práca bola by sa stala ešte požehnanejšou, keby ho pápežovia neboli hatili v šľachetných námahách, keby jeho panovanie neboli napádali, následkom čoho musel mnoho času a mnoho síl vynaložiť na vlastnú záchranu. Hovoria o ňom, že bol náboženským horlivcom; Äneáš Sylvius, že bol „Hussitarum moribus infectus, alioquin aequi et boni cultor.“ Bol iste kališníkom, ale radikálni Táboriti a českí bratia pre svoj kresťanský socialismus nenašli u neho milosti. Čo sa mu právom vytýkať a zazliť musí, je neodôvodnené prenasledovanie Táboritov a českých bratov.

Smrťou Podebradského bolo len Matejovi poslúženo, ktorý utratil v ňom najráznejšieho a najšťastnejšieho protivníka. Ale vojna neprestala ani po smrti kráľa Jura, bo Česi vyvolili si za kráľa poľského Vladislava, syna kráľa Kazimíra, vzdor veľmi silnej námahe strany Matejovej. Túto príležitosť vykoristili i uhorskí, s Matejom nespokojní pohlavári, vyvoliac Kazimíra, Vladislavovho brata, za kráľa uhorského, bo asi od dvoch rokov bola nespokojnosť s Matejom v Uhorsku veľmi veľká. Zvlášte klerus mal odôvodnené príčiny k ponosom, lebo Matej odaňoval menovite prelátov násilne i bez povolenia snemu a pod zámienkou českej vojny viac ako dva milliony zlatých vynútil na kňazoch. Náčelníkom nespokojných bol Ján Vitéz, arcibiskup ostrihomský, starý priateľ Huňadovcov, ktorý ťažko niesol, že Matej surovo odmietal jeho dobroprajné rady, pod zámienkou českej vojny ho veľkými summami odaňoval a konečne odobral mu i dôchodok z razenia peňazí. Vôbec všeobecný charakter neústavného panovania Matejovho nemohol sa pozdať Vitézovi a jeho súdruhom, z ktorých niektorí už predtým boli v Prahe vyzvať Čechov, aby si nevolili Mateja za kráľa, lebo

i Uhorsko o krátky čas pozbaví ho moci kráľovskej a vyvolí si Kazimíra, čo keď sa stane, bude medzi Uhorskom, Českom a Poľskom pokoj.

Koncom júla Matej dostal z Vratislavy zprávu, že Kazimír, akonáhle potrebné vojsko bude pohromade, do Uhorska vtrhne, kde ho privrženci na Rákoši očakávať budú a tam za kráľa vyvolia. Počet nespokojných bol taký veľký, že zo 70. stolíc len 9 bolo Matejovi oddaných. Medzi nespokojnými bol i Ján z Čezmíc, biskup pečúchovský, pod menom Janus Pannonius známy, a magnát Rajnold Rozhoň.

O tomto pohybe kanonici ostrihomskí uvedomili Mateja, ktorý nepripisoval mu veľkej dôležitosti, ba ani nehatil jeho vývinu, chcejúc nepriateľov najprv spoznať a potom zatlačiť. Ale pritom všetkom odvolal svoje vojsko z Moravy.

Kazimír ešte 6. septembra z Krakova vypovedal Matejovi vojnu do Uhorska, ale nepohol sa len o mesiac. Následkom tejto netrebej spozdilosti vyšiel celý jeho podnik na zmar, lebo za ten čas podarilo sa Matejovi odzbrojiť stranu poľskú. Vitéz schoval sa do svojej ostrihomskej pevnosti, ale akonáhle vojsko Matejovo z Moravy prišlo, bol mu všetek dôchodok sekvestrovaný. Mikulášovi z Iloku dal titul kráľa bosenského, následkom čoho i tento odpadol od nespokojencov; syna Ilockého menoval kniežaťom z Iloku. V polovici septembra Matej povolal zemänov do Budína a cieľom utíšenia nespokojnosti sľúbil, že okrem ärarialnej na ľud druhej dane nenaloží; uistil aj prälátov, že ich za týmto neodaní.

Kazimír pohol sa s 12.000 vojakmi len 2. oktobra, tiahnuc rovno na Budín. No na Rákoši nečakali ho privrženci, ale Matej s vojskom, následkom čoho odbočil do Nitry, ktorá, poneváč Vitéz spravoval i biskupstvo nitrianske, ochotne mu otvorila brány. Keď ale Matej s vojskom približoval sa, vytiahli odtiaľ Kazimírovi nemeckí žoldnieri. Matej vyhlásil odpustenie všetkým tým, ktorí navrátia sa k nemu za tri dni; mesto Nitra poddalo sa a prostredníctvom pápežského legáta Matej uzavrel s Vitézom smluvu, dľa ktorej Vitéz uznal Mateja za kráľa, sľúbiac mu radu a podporu proti každému. Matej vydal Vitézovi konfiškované dôchodky a sľúbil mu 7000 zlatých v prídúcom pôste vyplatiť.

Na rozkaz Vitézov vytiahli z pevnosti nitrianskej Poliaci počiatkom roka 1472 a teraz už odobral sa i Vitéz k zdanlive smierenému Matejovi do Budína, ktorý pod zámienkou, že ešte vždy s Poliakmi paktuje, dal ho na Vyšehrade uväzniť. Biskup pečúchovský Ján z Čezmíc spasil sa útekom do Horvatska a ukryl sa tam u jednoho kňaza. Prostredníctvom legáta pápežského obdržal síce Vitéz polovičnú svobodu zase, ale od žiaľu nad neslušným zaobchodením umrel už 8. augusta.

Pápež Pavel II. umrel roku 1471. Jeho nástupcom stal sa Sixtus IV., ktorý dňa 1. marca roku 1472 Mateja za zákonitého kráľa Čiech vyhlásil a vyzval Kazimíra, aby neprenasledoval Mateja a nepodporoval kacírov. I stavy české osvobodil prísahy vernosti, ktorou zaviazali sa Vladislavovi, a jeho privržencom vyhrážal cir-

kevnou kliatbou. Ale všetko toto malo len nepatrný účinok. Matej dal si kroz stavy koncom apríla v Budíne sídené na vojnu českú peňažitú podporu odhlasovať a po utíšení uhorského povstania vtrhol do Moravy a do Čiech až po Kutnú Horu. Ale tu odrazili Česi jeho útok, a poneváč zatým aj Turci použili odchod Matejov do Čiech a hlboko vtrhli do krajín s Uhorskom hraničiacich, pričinil sa i pápež vyrovnať kráľov. Po uzavretí prímeria Matej porazil Turkov, ktorí do Uhorska až po Varadín vtrhli, ale hneď na to zrušil prímerie s Turkom a vtrhol do Moravy a Sliezska.

Teraz prišiel už i kráľ poľský svojmu synovi Vladislavovi na pomoc s veľkým vojskom až ku Vratislave. Ale po nerozhodných šarvátkach bolo zase prímerie uzavrené.

Zatým Matej znepriatelil sa s cisárom Fridrichom, ktorý začal báť sa prílišnej moci Matejovej. Fridrich bol totižto slúbil Matejovi, že ho bude odporúčať volencom nemeckým za kráľa rímskeho a že mu dá léno české. Ale teraz už odkladal s tým a vstúpil do priateľského sväzku s Českom a Poľskom; české léno dal českému kráľovi Vladislavovi. Nato Matej vtrhol roku 1477 do Rakúska a poraziac Fridricha, donútil i Čechov i Poliakov roku 1478 k mieru olomúckemu, dľa ktorého slabý kráľ český musel sa zrieknuť Moravy, Sliezska, Lužice a oddať Matejovi k doživotnému panovaniu v nich. No ani s týmto nebol Matej spokojný, ale hľadal novú zádrapku i k pomste i k výboju v zemiach Fridrichových, v čom mu na čas prekážalo len nebezpečie so strany Turkov.

Po smrti sultána Mahomeda II. nástupca jeho Bajazed uzavrel s Matejom roku 1483 päťročné prímerie. Túto priaznivú okolnosť Matej použil k vojne s cisárom Fridrichom a roku 1484 vtrhol zase do Dolného Rakúska. Zaujal ho celé, zaujal i Viedeň, bo nebolo mocného kráľa českého Podebrada, ktorý by ho bol chránil. Pomsta Božia zastihla Fridricha, bo za života Podebradského nemal nič pilnejšieho, ako Mateja štvať proti Podebradovi a podnecovať k vojne.

Matej postavil teraz do Viedne svojho uhorského miestodržiteľa Štefana Zápoľu a zamýšľal Viedeň stále k Uhorsku pripojiť, ako nemal úmyslu prinavrátiť korune českej Moravu, Sliezsko a Lužicu. Celú jeho takto sriadenú ríšu mal dediť jeho nemanželský syn Ján Korvín, knieža Liptovské. Ale predčasná smrť dňa 7. apríla 1490 zmarila všetky jeho zámery.

Počas svojho prebývania vo Viedni dopustil sa Matej na Jaroslavovi z Bozkovic surovej justičnej vraždy, ktorého bol za kancellára Českého kráľovstva vymenoval. Nepriatelia upodozrievali Bozkovica, že pri obliehaní Ebersdorfu on dal posádke vedieť, v ktorom šiatri sa kráľ Matej nachodí a obleženým Viedenčanom že on dodával potravu z Moravy. Po zaujatí Viedne Matej dal ho uväzniť a mučiť. Na škripci uznal všetko, z čoho ho obviňovali, ale hneď zatým všetko odvolal. Keď Matej poslal k nemu, aby ho o milosť prosil, odoprel to, vraviac, že len ten prosí, kto cíti sa byť vinným, on radšej umre, ale na seba luhať a o milosť prosiť nebude. Matej dal ho 12. decembra 1485 na viedenskom námestí odpraviť; keď mu kat zaťal do tyla, chcel ľud kata ukameňovať. Bozkovca odniesli síce živého do najbližšieho domu, ale tam skoro dokrvácal.

Keď 12. apríla v Stolnom Belehrade pochovávali telesné pozostatky Mateja, otrepali dvanásti obrnenci pred veľkým oltárom odznaky kráľovstva, krajinské címery, o zem, na znak toho, že ríša Matejova zanikla, bo ani len v Uhorsku nestal sa dedičom Matejovým jeho nezákonitý syn Ján Korvín. Matej ani s Katarínou Podebradskou, ani s druhou manželkou — volala sa Beatrix a bola tiež nezákonitá dcéra kniežaťa milánskeho — nemal dietok, ale po zaujatí Sliezska, obznámiac sa vo Vratislave s dcérou mešťanostu vratislavského, Máriou Krebsovou, splodil s touto syna, ktorého Jánom krstili. Vychovávať ho dal v Budíne, kam sa i matka presťahovala, talianskym učencom Tadeášovi a Galeotimu s úmyslom urobiť ho svojím nástupcom a založiť v Uhorsku národnú dynastiu Huňadovcov. Nezákonitý pôvod dieťaťa naplnil ho síce časom obavou, bo Uhorsko požadovalo, aby jeho kráľ bol zákonitého pôvodu, no od roku 1480 všetky námahy Matejove ta smerovaly, aby svojmu nezákonitému synovi prekliesnil cestu k trónu. Smluva r. 1463 s Fridrichom uzavrená, krajinským zákonom potvrdená, dla ktorej, v páde tom, akby po Matejovi nezostalo zákonitých dedičov, mal sa stať jeho nástupcom Fridrich, alebo tohto synovia, nebola už ničím. Aby štrbinu nezákonitého pôvodu vyhladil, urobil ho bohatým, že by si časom i peniazmi pomáhal; roku 1478 menoval ho grófom Huňadským a kniežaťom Liptovským; po vymretí Garovcov daroval ich panstvá zväčša jemu. Roku 1480 zaujal kniežatstvá sliezske: Ratibor a Leobschütz pre neho, jeho zamýšľal obdarovať i kniežatstvom Záhanským a Hlohovským, ktoré odobral ich zákonitým vladateľom.

Ale kráľovna Beatrix vykonala všetko možné, aby Matej svoj zámer vykonať nebol v stave. Poneváč Matej často nebol v Uhorsku, podarilo sa jej organisovať opposíciu, v ktorej prvé miesto zaujala ona a Štefan Zápoľa. Najprv odstránila a vytisla z kráľovskej milosti Petra Várdaiho a Jura Šteina, ktorí nahovárali Mateja, aby ešte za života dal Jána Korvína vyvoliť za svojho nástupcu. Miesto týchto požívali potom kráľovskú milosť Ján Filipec, biskup veľkovaradínsky, Slovan z Moravy pochádzajúci, a Štefan Zápoľa.

Po zaujatí Viedne staral sa Matej ešte všestrannejšie o budúcnosť svojho syna. Aby ho obľúbeným urobil, posadil ho pri každom váženejšom štátnom akte k boku svojmu; keď hostil magnátov uhorských, alebo diplomatov inostranných, urobil sa chorým a vtedy zastupoval ho syn. Častejšie nakladal mu, aby bol prostredníkom a orodovateľom za niektorého pohlavára, a nikdy neoslyšal prosby kroz syna prednesenej. Niekedy oddal mu i velenie nad menšími oddielmi vojsk, ba poslal ho s 8000 mužmi prevziať i Viedeň. Tak získal si syn medzi magnátmi mnoho priateľov. Najväčšiu podporu zamýšľal mu dať v palatínovi, ktorého kruh práva a kompetenciu určil snem z roku 1485 jedine s tým účelom, aby nástupníctvo bolo Jánovi Korvínovi zaistené. Snem uzavrel totižto, aby palatín svolal snem, na ktorom mal byť kráľ volený, aby prvé, odporúčajúce slovo na ňom palatín mal, a aby on bol tútorom vyvoleného snáď neplnoletého kráľa. S porozumením stavov Matej dal zatým Imra Zápoľu

za palatína vyvoliť, ktorého veľmi obohatil tým cieľom, aby si ho pripútal a zaviazal. Ďalej zamýšľal tak oženiť svojho syna, aby mu i manželka mohutnými konnexiami dopomáhala k trónu. Vyzrel mu tedy Bianku, dcéru kniežaťa milánskeho Galeazza, o ktorej chýr šiel, že je veľmi bohatá. Ale Galeazzo žiadal, aby Korvín ešte pred uzavretím manželstva bol za následníka trónu vyhlásený, a keď Matej myslel, že sa mu to ešte nepodarí, zamýšľal mu oddať Sliezsko ešte za života. V lete 1487, pod zámienkou, že sa mu nevernými stali, dal uväzniť Jána a Mikuláša, kniežatá Opavské, a dal ich kniežatstvo Korvínovi, ktorý takýmto činom mal v Sliezsku už troje kniežatství: Opavu, Ratibor a Leobschütz, a na Záhanské dedičné právo.

Týmito akvisíciami pomknul i nádejné Korvínovo manželstvo s Biankou o krok ďalej: smluvu so stránky nevesty podpísali roku 1487. Bianka mala 150.000 dukátov doniesť vena; toľko zaviazal sa dať jej i Matej a na zabezpečenie tohto vena urobil jej zápis na kniežatstvá Rakúske, Opavské, Ratiborské, Záhanské, na kniežatstvo Munkačevské, grófstvo Huňadské, na stolice Turčiansku, Liptovskú, Oravskú, na mestá Debrecín, Ďulu, Moravce, Bojnice, Horu a Čörög.

Medzitým vyskytly sa v Sliezsku také nepríjemnosti, pre ktoré svadba Korvínova musela byť do roku 1489 preložená, bo kniežatá Opavské zaujali si nazpäť svoje majetky a i Ján Záhanský oľutoval, že svoje dedictvo preniesol na Jána Korvína. Podarilo sa síce Jánovi Filipcovi, teraz už miestodržiteľovi Sliezska, diplomatickými spôsobami nadobudnúť Záhansko, Hlohov, Opavu Matejovi, z čoho Matej takú radosť mal, že svojho syna kniežaťom Sliezska menoval a i kráľom českým urobiť ho zamýšľal, no jeho manželka zmarila tieto predsavzatia.

Matej, cítiac, že jeho nemoc rozmáha sa, usiloval sa teraz upevniť nároky Korvínove na Uhorsko. Palatín Imro Zápoľa už nežil. Matej odcestoval na jar roku 1489 z Viedne do Budína na lodi a tu zjavne vyslovil, že chce, aby bol Korvín za kráľa vyvolený. Oddal mu tedy Vyšehrad i s korunou, a posádku zaviazal mu prísahou vernosti. Svetských a cirkevných pohlavárov povolal po jednom k sebe a všetko vynaložil, aby ich získal svojmu synovi. Niektorí i složili mu prísahu; iní naproti tomu všelijak snažili sa vyhnúť prísahe; niektorí držali ju za zbytočnú, keďže kráľ ešte za mnoho rokov panovať môže; iní išli preč pod rozličnými zámienkami.

A zase pod zámienkou vzbury Matej odobral zákonitým majiteľom kniežatstvo Olešnické v Sliezsku; za Frankenštein dal Viktorínovi Podebradskému panstvá v Slavonii a všetko toto daroval Korvínovi.

Keď už viacerých magnátov získal Korvínovi, oproboval teraz nakloniť mu i stredných zemänov; tým cieľom svolal tedy snem do Budína. Poniektorí zjavne nahovárali kráľa, aby záležitosť voľby predniesol snemu a stredný stav i slávnostnou prísahou zaviazal sa voliť Korvína za kráľa, tak ale, aby voľba len po smrti Matejovej nasledovala.

Počiatkom roku 1490 Matej odcestoval do Viedne, aby s cisárom Fridrichom uzavrel mier a syna uviedol do kniežatstva Sliez-

skeho a oženil s Biankou. Ale žalúdkové kŕče urobily 6. apríla jeho životu konec.

Zakiaľ Korvín otcovské poklady odoberal a telesné pozostatky svojho otca pochovával, vyhlásila ovdovelá kráľovna na 15. máj krajinský snem na Rákoš cieľom volenia kráľa. Medzi stavmi boly už pred zahájením snemu stránky. Nezkúsený, mäkký Korvín nerátal na nevďak, a preto veril, že on bude za kráľa vyvolený. No ako sa Štefan Bátory osvedčil, pánom bol taký kráľ potrebný, ktorého by vždy za šticu držali. A takým bol český kráľ Vladislav. Tohoto chcel mať i Štefan Zápoľa, miestodržiteľ Rakúska. Iní chceli voliť Alberta, brata Vladislavovho; niektorí Maximiliána. Vdova Matejova pripojila sa k strane Vladislavovej, rátajúc na to, že ju Vladislav za manželku vezme.

Štefan Zápoľa bol istý, že kráľom bude Vladislav, preto ani na voľbu neprišiel. Korvínovi privrženci, zemänia zadunajskí a horvatskí, schádzali sa pomaličky. Albert mal stránku v Sedmohradsku a v stoliciach s Poľskom hraničiacich. Vodcami stránky Albertovej boli Rozhoňovci a Blažej Maďar, ktorí nečakali Korvínovcov, ale vyhlásili Alberta za kráľa. No protivné stránky protestovaly a uzavrely počkať všetkých zemänov. Korvína odporúčali: Ján Filipec a Tomáš Bakač, biskup rábsky. Strana Vladislavova uzavrela voľbu dovtedy preťahovať, kým Korvínovcov čakanie neomrzí a kým neodídu. Tak sa i stalo: Korvínovci nechali 60 plnomocníkov a šli preč. Vladislavovi získaná a naklonená Beatrix ale ponúkla k volebným cieľom i peniaze i poklady, ktorými pod veliteľstvom Dóczyho postavený Matejov povestný Čierny pluk bol Vladislavovi najatý.

Keď stránky nemohly docieliť jednohlasnej voľby, uzavrely požiadať Štefana Zápoľu, aby on rozhodol, kto má byť kráľom uhorským. Vladislav získal si tohoto veľmi vplyvného muža sľubom, že mu dá právom vlastníctva spišské mestá, panstvá Podolín, Ľubovňu a Kromeríž. Posolstvám stránok Zápoľa dal tedy tú odpoveď, že keby stavy nie Vladislava, ale iného vyvolily, on prinútený by bol Vladislava podporovať, ponevác blaho vlasti tak vyžaduje. Rozhodnutie Zápoľovo a najatie Čierneho pluku značne umenšily stranu Korvínovu, ktorého teraz jeho privrženci nahovorili, aby utiahol sa s korunou a pokladmi na Dolnú zem, nie súc v Budíne bezpečným. Strana Vladislavova považovala tento skutok Korvínov za vlastizradu a preto vyslala Pavla Kinižiho a Štefana Bátoryho, aby ho stíhali. Dohonili ho v Tolne, pobili jeho vojsko, odobrali mu poklady, tak že on sám s korunou len biedne ušiel do Pečúchova. Teraz už odpadli od neho i najvernejší Lavrenc Ilocký a pečúchovský biskup Ernest a v zasadnutí snemu 15. júla bol za kráľa uhorského jednohlasne vyvolený Vladislav.

Po voľbe uzavretá bola s Korvínom nasledujúca smluva: Korvín vydá korunu Vladislavovi, bude za kráľa bosenského vymenovaný, dostane kniežatstvo Líptovské, Opavské a Slavonské, bude bánom Horvatska, Slavonska, Dalmácie, podrží Komárno a všetky kroz otca darované mu zámky. Dobrosrdečnosť svoju dokázal Korvín teraz tým, že pri korunovaní Vladislava on niesol pred týmto korunu.

Ale nestal sa kráľom bosenským: obdržal hlavné veliteľstvo v Dalmácii a od Dravy až po Jaderské more a slúžil Vladislavovi v Horvatsku i proti Albertovi i proti Maxmiliánovi. Jeho nevesta Bianka, ponevač nebol za kráľa uhorského vyvolený, vydala sa za Maximiliána, kráľa rímskeho. On pojal za manželku Blaženku Frangepanovu. Medzi jeho tesťom a tohoto bratom Jánom vyskytnuvší sa spor prinútil Korvína, že zaďakoval za bánstvo Horvatska, žijúc zatým jedine láske svojej. Ale Štefan Zápoľa nedoprial mu pokoja: hrad Samobor, nachodivší sa v prostriedku panství zápolovských, vyrval mu násilne. Korvín hľadal u kráľa odpomoženie; ale tento nemal smelosti potrestať násilníckeho oligarchu. Bola to ohavná doba, keď ešte len aj palatín násilnícku lúpež páchal. Samobor ostal majetkom Zápolovým.

Roku 1493 podujal gemerský veľmož Imro Drienčanský vojenskú výpravu proti Turkom, ale nešťastne, bo ztratil i bitku i život v Horvatsku. Chcejúc túto porážku odmstiť, Pavel Kiniži sriadil válečnú výpravu proti Turkom, ku ktorej získal i Jána Korvína, ale kým on proti Turkom bojoval, za ten čas zaujal jeho hrad Rakovník Osvald, prior vranjský, ktorý potom Korvín len pomocou Kinižiho dostal nazpäť. A ponevač útoky Turkov na Horvatsko staly sa čo deň hrozivejšími, stavy horvatské požiadaly Korvína, aby on podujal obranu Horvatska.

Okrem inej veľkej zkazy, priniesli Turci i mor do dolného Uhorska; preto aby neochorel, utiahol sa Korvín s manželkou roku 1495 do Liptova a odtiaľ do Bojníc, cieľom upotrebenia bojnických kúpeľov. Ale i tu hrozilo mu nebezpečie: kapitán hradu Peter Puky chcel ho zavraždiť, ale bol lapený a v Budíne rozštvrtený.

Ešte i roku 1496 bavil sa v Liptove, a keď počiatkom toho roku poľskí lúpežnici drancovali Liptov, sosbieral vojenskú silu Liptova a vyhnal Poliakov. Dopočujúc, že Turci obliehajú Jajcu, ponáhľal sa i on ta, aby zaujatie tejto pevnosti prekazil, čo sa mu podarilo, ačpráve s veľkými ztratami, bo utratil do 1000 vojakov.

Zatým na naliehavú žiadosť kráľovu prepustil mu kniežatstvo Opavské; miesto tohto dostal od kráľa statky umrevšieho dengelegského Pankráca.

Posledným vojenským činom Jána Korvína bola jeho výprava k dolnému Dunaju, do Bulharska, odkiaľ s veľkou korisťou prišiel. Najcennejšiu čiastku koristi, niekoľko vozov tureckých, poslal kráľovi ako svadobný dar, ktorý v tom čase, roku 1502, slávil svoj sňatok s Annou Candalskou.

Roku 1504 panovala v dolnom Uhorsku horúčka, na ktorú v jaseni i 34-ročný Ján Korvín umrel. Pochovali ho v Lepoglave. Z jeho dietok syn Krištof umrel ešte pred otcom, dcéra Alžbeta už ako sverenica Jura Zápoľu. Jedna čiastka majetku Korvínovského pripadla na základe smluvy kráľovi, ktorý daroval ju svojmu bratrancovi Jurovi Brandenburgskému. Tento, aby si nadobudol i druhú polovicu Korvínovských majetkov, vzal si za manželku vdovu Jána Korvína. Ale i táto umrela o dva roky a manžel-vdovec za krátky čas premárnil nesmierne panstvá Huňadovcov.

Pravdivé porekadlo, že „nespravedlivé nábidky neprechádzajú na dietky“, i na Matejovi dosvedčilo sa takmer doslovne. Ešte dobre ani neochladol v hrobe, už Maximilian s pomocou nemeckou vyprášil z Viedne a z Rakúska miestodržiteľov Matejových. I Morava, Sliezsko a Lužice pripadly Vladislavovi, ktorý, pravda, tiež v svojej nekonečnej slabosti na potupu koruny českej právom uhorského Matejovho výboju prejal a právom výboju aj spravoval.

Smelosť Matejova bola iste neobyčajná; dokázal ju i tým, že najprvších pohlavárov rímskej cirkve uhorskej, arcibiskupa ostrihomského Jána Vitéza, pečúchovského biskupa Jána, arcibiskupa kaločského Petra Várdaiho pod dosť lichými zámienkami nielen majetkov, dôchodkov, ale i svobody pozbavil. Že ho za to v Ríme na zodpovednosť neťahali a nevykliali, dá sa len tým vysvetliť, že bol Rímu potrebný ako exekútor naproti Jurovi Podebradskému a kališníkom českým. Jemu k vôli potvrdila rímska stolica i osemročného chlapca Hipolyta, švagra Matejovho, za arcibiskupa ostrihomského. Nie div tedy, keď si namyslel, že i svojho nezákonitého syna môže Uhrom za kráľa natisnúť, čo niektorí Matejovi naklonení historikovia maďarskí ospravedlňujú tým, že vraj ani v Itálii neprekážal vtedy nikomu nemanželský pôvod byť zákonitým a slávnym panovníkom.

Ani národným panovníkom nebol Matej, ako si to Maďari namysleli. Nevyšla z jeho pera, z jeho kancellárie ani jedna maďarská litierka, ani jedna listina, bo veď v tej dobe bola reč maďarská ešte taká chudobná, že takmer nebolo možno v nej listinu sostaviť. Čo z jeho kancellárie vyšlo, bolo alebo latinské, alebo české.

Je na podiv, akú vážnu rollu hrajú na jeho dvore Slovania: Ján Vitéz, arcibiskup ostrihomský, bol horvatským Slovanom zo Srednej; Ján, biskup pečúchovský, pod menom Janus Pannonius známejší, pochodil z Horvatska z Čezmíc. Ján Filipec, biskup veľkovaradínsky, jediný, ktorý v milosti Matejovej až do konca udržal sa a ktorého k najvážnejším diplomatickým podujatiam upotreboval, bol Slovan z Moravy z Prostejova. Aby jeho slovanský pôvod zakryli, píšu ho Maďari „de Pruis“. Väčšie a ťažšie strategické, vojenské podniky Matejove riadili slovanskí válečníci: Ján Jiskra, František z Háje (Szalay menuje tohoto: Hag), Ján Švehla, Imro a Štefan Zápola; genetickým Maďarom pripadla úloha vynikať len osobnou udatnosťou. V dielach štátnických a diplomatických pomáhali mu Českí Slovania: Zdenek zo Šternberga, Bohuslav zo Švamberga, Albert Kostka z Postupíc, Ctibor a Ján z Cimburga, bratia Ján a Jaroslav z Bozkovíc, a tu mu už nebolo na závade ani kališníctvo poniektorých.

Veľká vyvinutosť mluvničná, klassická presnosť už vtedajšej českej reči, Ctibor z Cimburka a Kornelius ze Všehrd písali majstrovsky, nie málo prispely, že Matej v listinách na úrady upravených i v Uhorsku českú reč užíval a tak českej, husitmi uvedenej reči zákonitú, diplomatickú sankciu dal. (Vidz v Archíve Maticou slovenskou vydanom: list Mateja na Trnavčanov.) A keď povážime, že Taliani: Galeotti, Ranzano, Bonfini, Angelo Poliziano, Marsiglio Ficini, Antonio Torquato, Francesco Bandini oslavovali jeho ná-

klonnosť k latinskej a italskej reči a i v jeho chýrečných kodexoch, „korvínami“ zvaných, je len klassická a cirkevná literatúra latinská zastúpená, niet v živote Mateja ničoho, čo by na jeho maďarstvo poukazovalo.

Pri všetkom vychýrenom podporovaní vied a umenia kroz Mateja je na nepochopenie a neuverenie báječná neumelosť maďarských pohlavárov: keď za kráľa uhorského vyvolený a do Uhorska vchádzajúci Vladislav (Dobže) vo Farkashide podpísal smluvu, že výsady a práva stavov a zemänov šetriť bude, podpísali ju i piati poverenici snemu, z nich dvaja cirkevní hodnostári. Traja svetskí páni, prví krajinskí hodnostári, neznajúc písať, urobili vlastnoručne krížiky; ich mená podpísali cirkevní hodnostári, quia — vraj — scribere ignorat.

Cestopisné črty.

Píše *Martin Kukučin*.

II.

Cestovanie po železnici, menovite v noci, nepatrí práve k najväčším príjemnostiam života, vyjmúc prípad, že máš sen na špagáte ako obchodný cestujúci a môžeš ho sňať s klinčeka, kedy sa ti páči. Ale zas radšej obetuješ jednu noc a zrečieš sa pokoja a odpočinku, než aby si sa vo dne vovalil do vagona, ktorý pripeká slnce v kanikuli. Aspoň ti je chladno ako-tak, a ak stojíš v chodbe pri obloku, ovieva ťa čerstvý vetrík, čo hneď premiešaný dymom lokomotívy. Čakáš, rozmýšľaš — a i to je akási zábava, bárs i myšlienky sú akési nesúce, roztrhané, zatiahnuté závojom polosna. Pod chvíľou pozeráš na hodinky, a rátaš hodiny a minúty. Zdá sa ti, že od tých čias prešla nekonečnosť a ty dávno si mal dosiahnuť cieľ svojej cesty.

Tak i nám sa pozdalo, že to už Hradec. Lenže sme nezačali shadzovať batožinu. No zarazil nás zjav predsa len neobyčajný, aspoň na Hradec. Je pravda, mnoho je sveta; na stanici veliký pohyb, ale hovorí sa výlučne slovinsky. Konečne sme vyrozumeli, že je toto len Maribor, a do Hradca máme ešte kúsok.

Utiahli sme sa zas do svojho kúta a čakáme. Vlak uháňa zbesile, trhá a hádže nás, sťa by sme boli na mori. Sme na rovine, ktorú obstupujú so všetkých strán vrchy. No vlak vzdor zbesilému letu vyhľadá si zakaždým z tejto pasce východ: najde dolinu popri rieke a zostáva zas len na rovine.

Konečne vhrmel i na stanicu. Je i väčšia, i hojne svetiel, bárs ich netreba, lebo je deň. Sliepňajú len tak na prázdno. Ruch na stanici, ako vždy, je veľkomestský. Dvere vagonov sa otvárajú, konduktori vykrikujú víťazoslávne „Graz“; každý sa dvíha, pretiera oči a pozerá ospalo na perron, vyťahujúc skrahlé údy.

My sme vošli hneď do jedálne. Nezaškodí po takej noci pohár

vody, alebo kávy. Dvaja z našich išli zariadiť batožinu a postarať sa o hótel. V Hradci je často, menovite v lete, núdza o hótel. Doredikáš sa k nemu i s batožinou a dozvieš sa od portýra, že je „olles besetzt". Ešte je najspoľahlivejšie vsadnúť do omnibusa. Ak v hóteli niet prázdnych izieb, sotva by poslali omnibus na stanicu čakať cestovateľov. No keď sme vyšli pred stanicu, našli sme hojnosť fiakrov a drožiek — ale omnibusy všetko už odletely. Jediný jeden, i to ďaleko v ulici, podarilo sa nám ešte zazreť a prečítať, že je to omnibus hótela X. Čo boli ustatejší, vsadili sme ich do fiakra i s ľahkou batožinou a poslali na hótel X. My dvaja sme zariadili najprv ostatnú batožinu, naložili, čo sme pohyblivého mali, na kozlík a pobrali sa drožkovým tempom za nimi.

Hótel X. prijal nás vľúdne a pohostinsky, ako hostí dávno očakávaných. Sotva sme vstúpili pod bránu, ovialo nás domáce ovzdušie. Ani čo by si bol v hóteli splitskom alebo zadarskom tretieho, štvrtého stupňa.

„Toto je ani dakde v Itálii," poznamenal môj druh.

A skutočne chodbou a dvorom šíri sa vôňa včerajšieho „goliáša" a „fašírovanej svíčkovej", pomiešaná so zápachom konskej stajne. Po stenách nalepené plakáty v krikľavých farbách; oznamujú, že sa tu produkuje akási „spoločnosť" spevákov. Batožina, čo bola na fiakre, je na hŕbe v loži portýrovej. Nezbýva, než složiť k nej i našu a vyplatiť drožku. Tá odletela pustou ulicou kamsi v neznáme kraje.

„Na každý pád upadli sme do akejsi peleše," šomre môj druh; vyzerá to tu ako v pražskom batajlone. Divím sa im, že ostali."

„Ustatí, upriamení za spaním," vysvetľujem mu ja. „A možno, myslia, že po odpočinku ľahko najsť druhý byt."

Vyšli sme na prstoch dohora, aby sme neprebudili našich šťastnejších druhov. Ale čo to? Sedia všetci v izbe sťa Jeremiaš nad srúcaninami Jeruzalema.

„Kde ste nás to poslali!" zvolali na nás urazení. „Či je toto hótel? Veď tu všetko smrdí!"

„Hm — vzduch nenie práve alpínsky," odpovedáme my a rozhliadame sa po izbe. Náradie je plné prachu, v kútoch a popod postele vytvorily sa z neho chumáče, ani z bavlny.

„A prečo ste tu sosadli!" začali sme vykrikovať zas my. „Čo ste nešli zaraz do slušnejšieho hótelu?"

„Báli sme sa, že nás nenajdete," odpovedajú oni. „Chceli sme vás dočkať."

„A načo ste dali batožinu složiť?" vytýkame zas my. „Neboli by sme odpravili našu drožku."

„A či sa nás kto radil? Kým sme prezerali izbu, kufre nám složili a fiaker odletel."

„A čo mal robiť, keď ste ho vyplatili!"

„No — darmo sa dohadovať: tu ostať nemôžeme, treba hľadať hótel"...

Vyšli sme na chodbu. Tu sa ešte potulujú postavy vo frakoch — pozerajú a načúvajú, čo sa to tamdnu debattuje tak tuho.

„Bude tu pekná scéna, keď budú mať odchodiť," zasmial som

sa ja. „Títo tu vyzerajú ako ľudia, ktorí nemali dávno príležitosti videť v hôteli hosťa.“

Nasledovalo túlanie po meste, len tak, na verímboha, bez cieľa. To jest cieľ by bol — hôtel Triest, ale ako sa dostať k nemu? Ani jeden z nás nestrávil päť dní v Hradci: nemáme pochopu, kde sme, kam ideme. Náhoda nás doviedla k smetiarom; tí nám označili metliskom smer, ktorým treba ísť. Dlhočizné ulice ani Žažkov, jedna sem, druhá tam — dotkli sme sa i parku; no cofli sme sa od neho, vediac, že by sme v ňom definitívne zablúdili. Nevidíš fiakra, nevidíš drožky, niet policajta, niet vôbec nikoho. Ulice pusté, tiché, ani len mliekárok nevidíš . . . Iba tlupa napitých robotníkov: včera bola sobota, výplata, dnes ich čaká nedeľný odpočinok . . . Označili nám i oni smer, len tak, z väčšieho. Tu akosi sme sa octli na Herrengasse. „Už ťa mám, už mi neutečieš!“ zvolal som víťazoslávne. O chvíľu sme boli na Jakominiplatze a na ňom hôtel Triest, zatvorený sťa nedobytná pevnosť.

Zazvonili sme, prijal nás portýr, vyrozumeli sme od neho, že má i izby. Šli sme si ich, pre lepšiu istotu, obozreť, a zapáčily sa nám. Teraz sme mu naložili, nech nám najde fiakra, aby sme mohli doviezť našich druhov z X.

„Fiaker!“ a škrabe sa za uchom. „Dám vám zapriahnuť náš omnibus. „Fiakra by sme sa nedočkali.“

„Tým lepšie,“ pristali sme my. Medzitým sme zazreli neďaleko kaviareň Weltsch — nevyzerá síce elegantne, ale zato vždy lepšie čakať v nej na omnibus, než na ulici. Rozkázali sme, nech omnibus zatiahne po nás pred kaviareň.

Nenazdali sme sa v túto hodinu najsť tu toľko sveta. Dym, že ho môžeš krájať. Stolíky rozostavené, za nimi postavy bľadé s kostrbatou hlavou a očima vpadlými, dusia karty. Zasadli včera večer po výplate sem a v hýrení zastihla ich svätá nedeľa . . . Keď slnce osvieti svojimi oživujúcimi lúčami zem, v nich sa zlomí energia, vytiahnu z tohto brlohu, presýteného ťažkými výpary, a odtackajú sa ku rodine, ktorá nebodaj od včera večera čaká, kedy donesie otec chleba . . . Deň odpočinku a sviatočnej dumy premení sa v nejednom domci hneď zrána v hrozný kraval. Miesto raňajšej modlitby zavznie z úst otca kliatba a rúhanie, z úst nevinných dietok usedavý plač a nárek. Miesto do kostola zavalí sa do postele, aby sa zas na mrkaní prebudil a odišiel ku kamarátom čakať modrý pondelok. Potom sa odvlečie, sťa otrávená mucha, do svojej dielne, neschopný svedomitej práce nie za osem hodín — ako on vykrikuje — ale ani za osem minút. Tak si bude utískať, od úst odtrhovať do soboty, aby bolo na čom prehýriť zas dve noci . . .

Hľa, kus robotníckej otázky! Jej druhá strana, o ktorej sa nerado hovorí a rozmýšľa. A bolo by treba, aby apoštoli „vysúdených“ prikročili najsamprv k náprave vnútornej. Nech ho vymania z otroctva vlastných náružívostí, nech ho urobia človekom v mravnom smysle a potom bude ľahšie vydobyť svobodu a ľudské práva. Zolov Travail tiež poukazuje na túto úlohu. Jeho vývody dotýkajú sa *temer* hranice, kde počína sa kresťanstvo. No tu mu padnú krýdla, nemôže sa

už vyzdvihnúť o jedno stanovisko vyššie. V jeho „Cité nouvelle“ musí ostať chrám prázdny, ba musí sa mu preboriť klenutie a pochovať kňaza, ak má v ideálnom „Novom meste“ zavládnuť dokonalé šťastie. Miesto našich starých sviatkov sú slávnosti štyroch čiastok roku, a slávnosť Leta opisuje vo vytržení v blaženom Novom meste. Nuž, ako utopia, zbaví. Je zvláštny úkaz, že ju kreslí majster, ktorému už i realismus bol priideálny.

Káva úplne zodpovedá svojou kvalitou miestnosti. Ba i my sa snášame úplne s naším okolím. Nevyspatí, zafúľaní a zaprášení na južnej dráhe, vyzeráme tiež ako dvaja takí robotníci; snáď zámočníckej branže, ktorí si po sobotňajšej výplate vyhodili „z kopejtka“ a teraz si Weltschovskou kávou reparujú žalúdok. I od okolitých stolov pozerajú na nás akosi dôverne, ako na svojich. I dievča nás obsluhuje s tým istým mdlým úsmevom, ako tamtých renomovaných hostí. No sotva sme vykúrili cigarettu, prihrmel pred kaviareň pohodlný kočiar, a my, degradovaní vo vytučených „buržoa“, zaujali v ňom miesto. V kaviarni už nikto ani nepozrel za nami.

Naši priatelia v hôteli X. medzitým podstúpili ostrý výsluch so strany hôteliera, prečo sa im nepáči táto miestnosť. V ich taliansky rozhovor zamiešal sa i on taliansky. Predsa je len z Itálie, ako sa domýšľal môj druh a uprostred prosaického Hradca vykúzlil si kus svojej Itálie, a žije si v nej ako doma. I on je ako dudok, po smrade môžeš sa dovtípiť, kde chodí na nocľah. Náš príchod urobil krátky konec celej diškussii. Bez všetkého komentára sme naložili batožinu na kočiar. Jedni vysadli, my druhí pešky odišli sme z X., vyprevádzaní jedovatými poznámkami celej čeliadky.

V hôteli sme sa udomácnili ako-tak. Nebolo sa prečo sťažovať. Franz, nosič jedál, si nás obľúbil a zostal nám až do konca naklonený. Vo mne objavil svojho „dicső hazánkfia“, lebo on pochodí od Šoprona. Jeho švábčina tiež nenie tak hrozná, aspoň sa dá rozumeť zďaleka. Bárs nenie postavy marciálnej a nohy má — medzi nami rečeno — trochu na *o*, vyzerá ako krajan. Fúzy, trochu do červena, sú mu ustavične vysúkané po husársky, i vidno, že drží na ne viac, než druhí bohabojní Švábi. V pohyboch a reči je veľmi resolútny. Ak som si dačo žiadal a začal okolkovane: „Ist es möglich?“... — on namrštil tvár, počúvajúc veľmi pozorne. A vždy mal tú istú resolútnu odpoveď: „Olles is möglich!“ utierajúc servítom, ktorý mu je prehodený na pleciach, spotenú tvár a fúzy. Ináč, keď som sa ráno pred piatou ukázal na schodoch, on ma pozdravil zo záhradnej reštaurácie svojím: „Hob' die Ehr'!“ Má zásterku a vymetá horlive zpomedzi stolov kúsky papieru a tých dakoľko žltých listov, ktoré z piatich stromov odpadly predčasne. Náš Franz je vôbec človek neunavný a súci, s takým krajanom mohol som sa len chváliť.

Hôtel, ako všetky hôtely, preplnený je cudzincami. Hradec, ako vidno, priťahuje, aspoň v lete, dosť cestovateľov. Mesto vyzerá samo v sebe ako obrovské letovisko. Má krásne okolie s horami, kde sa dajú vychádzky robiť. I Hradec má tú výhodu, ako všetky hlavné mestá dľa chýrnej výpovede Františkánovej: že mu totiž Prozreteľnosť udelila

rieku. Mura — mutná Mura, lebo ustavične som ju videl zamútenú — nenie síce Dunaj, ale predsa len odnáša nečistotu. Hradčania, poneváč je nedeľa, v húfoch tiahnu na vychádzky do okolia — my, skromní Dalmatinci, i v meste sme úplne spokojní. Medzi jeho múrami máš viac zelene, než v celom prímorí od Zadra po Dubrovník.

V tomto parku, môže sa povedať, strávili sme všetok náš svobodný čas. Môžeš sa v ňom prechádzať do milej vôle a slnko na teba nezasvieti, ak ho práve naschvál nevyhľadáš. Jesto v ňom nadostač malebných miest, umele zariadených, hoc by si darmo hľadal tiché, opustené zákutia. Všade stretávaš ľudí. Sedia a čítajú, alebo pletú, druhí sa prechádzajú. Kaviarne v parku na isté hodiny sú tiež plné; ale darmo by si čakal, že bude v nich dajak živo. Každý tu sedí pre seba, *pre svoju* zábavu, číta noviny, alebo bezmyšlienkovite pozerá na tento svet. O druhého sa on nestará a neočakáva, aby sa kto druhý staral oň. Veď každý je v prvom rade nato na svete, aby našiel *pre seba* teplé, mäkké miesto. Ak i druhý túži za takým miestom, nech si ho hľadá, nech sa ruje oň a borí . . .

Väčšinou sú to ľudia starí, pensisti všakového druhu: nie div, že sú nasiaknutí takým egoismom. Niet väčšieho egoistu od byrokrata, a to pensionovaného ešte! Životná úloha záleží mu v tom, aby predlžil život na účet nie svoj, ale dotyčnej kassy, ktorá mu pensiu vypláca. A poneváč je Hradec rozchýrený ako zdravé mesto, hrnú sa doň pensisti. Môže sa svobodne nazvať Pensionopolis. Ale zato človek, ktorý má záľubu v živote a jeho rozdielnych fásach, nepohodlne sa tu cíti, na tejto, svojho spôsobu tiež „poslednej štácii“. Pripomína mu ustavične „poslední věci člověka“, o ktorých, ako známo, málokto rád uvažuje.

To sa už musí uznať, park je držaný vo vzornom poriadku, s pravou švábskou akurátnosťou. Mestskí smetári vymetajú každý deň aleje, aby nezavadzalo odpadnuté listie a zamastené papiere od salámy a šunky. Je v ňom nehorázna fontána, s čudnými postavami, aké sa môžu len v germanskej fantásii zrodiť; i na viedenskej výstave vzbudila všeobecnú pozornosť. Je tu pomník Franka, bürgermeistera v dlhom kapute — on je zakladateľ parku, tejto okrasy mesta. Že má svoj pomník Schiller a Göthe, to sa rozumie samo sebou pri svedomitosti švábskej. Jestvuje tu i spolok na podporovanie vtáctva: tak že taký vrabec nemusí sa v zime pchať do komínov medzi sadze. Humánny spolok mu na stromoch zariadil domce v švajciarskom štýle. Nemusí pečovať o zajtrajší deň, „co bude jísti, co bude píti“ — o to nech pečujú ľudia: on v domci ustavične najde zrna a vody. Zato sa vrabec málokde rozhadzuje toľmé, ako v tomto parku. Pod chvíľou ich vidíš chlp pod krovím — ani oni nenažívajú v svornosti. Drozdi zas prechádzajú sa vážne v svojom čiernom habite po pažiti sťa regierungsrathi, vyťahujúc zo zeme dlhočizné hlísty, sťa Neapolitán, keď sa natláča nad misou makarónov. Ani si nevšimnú slávneho magistrátu, dľa ktorého sa nesmie šliapať po trávniku.

Máš tu i filagoriu, veľmi vkusnú, na ktorej máš štatistiku Hradca a všetky meteorologické dáta. Tieto sú i zbytočné — vieš i bez

nich dobre, že každý deň je dážď. Zato je poučné, zvlášte pre úbohých gymnasistov, pozerať na termometer. Sú tu všetky tri: Celsia, Reaumura i Fahrenheita; pekná príležitosť vycvičiť sa v rátaní, ktoré je také komplikované.

Na takých prechádzkach nikdy sme neobišli „Meierei“. Tu môžeš videť kravy in natura, užívať zápach stajne a za dakoľko krajciarov zapíjať tento, pre veľkomešťana tak zriedkavý pôžitok, sladkým alebo kyslým mliekom, ba i naším poctivým cmarom. Tu sme si dávali rendesvous ľudia napospol štúpli, ktorí by nedbali pridať k svojej postave keď i nie lakeť — to, ako vieme, môže iba šuster — ale aspoň dáke to kilo. No zdá sa, na lepšej ceste v tomto ohľade sú tí, ktorí sa o mlieko veľmi nestarajú. Zato každý večer vysúkajú pár pollitrákov dobrého piva. Takýchto praktičných jesto i v Hradci hodne, hoc ani zďaleka nie toľko, ako na príklad v našej matičke Prahe.

Do šedej jednotvárnosti hradeckého života vnáša trochu rozmanitosti dážď. Park sa vyprázdni, ulice sa naplnia. Ináč sú ulice dosť prázdne a hluché. Kaviarne sa tiež pritom dobre majú. Mnohí sa uchýlia do nich a vyzerajú oblokom na daždivý svet. Ľudia sú k dažďu dosť ľahostajní. Ani nepobehnú, bárs sa im leje na chrbát. I dámy kráčajú dosť ležerne i vo väčšom daždi v svojich bielych letných toaletách. Daktorej spodnice lupkajú po nohách, lebo sú premoknuté. Vrchné sukne, i v Hradci, dvíhajú sa dosť dovysoka. No zato nemyslím, že by sa Vajanský dal strhnúť a vyspieval takú báseň nôžke. Alebo by musel načrieť veľmi hlboko do licentiae poeticae. Tunajšie nohy môžu zanímať viac anatoma a ešte väčšmi čižmára, než najlepšieho básnika. No často dážď ani tu nežartuje. Začne liať ako z kupy a vtedy i hradeckí vodnári skočia pod najbližšiu bránu. Keď som bol ostatný raz v Hradci, bol ma zastihol na ulici lejak, pomiešaný s kamencom. Kým som skočil pod najbližšiu bránu, bol som mokrý do kolena a na dáždniku som mal dve diery. Ale zato ako znezrady príde, tak odrazu i odíde a zaraz sa vyjasní a milý okúpaný Hradec skveje sa ani smaragd. Vzdor dažďu, keď je slnce, je tu dosť horúce; vzduch sa zohreje pod chvíľou.

Pri všetkej akurátnosti musíš obdivovať splendidnosť slávneho magistrátu. Nie že vydržujú legiu smetárov, ako i kráľovská Praha, na zametanie ulíc. V Hradci sú viac zamestnaní v parku, než v samom meste. Ale magistrát v druhom ohľade je škrupulósny. Aby ulice neboly ani hodinu suché! Na túto okolnosť, tak sa zdá, kladú velikú váhu. A poneváč popoludní skoro každý deň prší, polievajú ich hneď zavčas rána, keď je obyčajne jasno, alebo hustá hmla, lebo i hmla zná zaľahnúť v samú kanikulu nad Hradcom.

Takým zariadením nenie zbytočná pumpa s dlhou rúrou a vozy so sudami, ktoré prechodia polievať odľahlejšie ulice, kde niet pravého spojenia s reservoarom vody. V zime je slávny magistrát tiež zamestnaný, a to odstraňovaním snahu. Tak minulej zimy, ako mi rozprávali, mal veliké šťastie. Vynaložil 60.000 zl. na export snahu. Sotva jeden vyviezli, už hneď napadol druhý, tak že boly medzi

sňahom a slávnym magistrátom ozajstné zápasy: komu ostane na vrchu. A magistrát skutočne zvíťazil: sňahu dneska naozaj v Hradci nieto.

V Hradci by bola Herrengasse asi to, čo sú v Prahe Priekopy. Iba že sa tu sveta menej prechodí, než po Prahe. Snáď preto, že zahaľači z povolania všetko odišli na letovisko von z mesta. Elegantného sveta tu nenajdeš medzi 11. a 12. do poludnia a večer od 5—6. hodiny. Preto cudzinec, ktorý sem príde v lete, odnesie si dojem, že Hradec je mesto mŕtve, naskrze striezlivé. Svet je tiež dosť pošmúrny. Nevidíš tu tvárí vysmiatych, veselých, ako na pr. v Benátkach, alebo aspoň len vo Viedni. Ženské, i driečne, vyzerajú, ako by sa hnevaly na teba; ak pozre na teba, pozre s výčitkou, ako by chcela povedať: „Čo mi nedáš pokoja!" Pekných jesto medzi nimi málo. Možno, sa to zdá len nám, privyknutým na druhý ženský typ. Môj druh, ktorý precestoval celú Europu, ubezpečuje ma, že nevidel nikde toľko končitých nosíkov a tak pravidelných. Nuž nech majú aspoň to.

V Herrengasse jesto mnoho elegantných obchodov. Dá sa tu kúpiť, čo len chceš, a všetko tovar solídny Menovite dámske portieky sú hojne zastúpené. Koľký pôžitok takej dáme, ktorá cestuje, chodiť po obchodoch a prezerať, vyberať do milej vôle! Iba to je kalamita trochu, že všade sú „ceny pevné". Koľko zapýta, na tom stojí, a nepohol bys' ho ani heverom o vlas. Aký to cele iný svet v Benátkach alebo tak v Trieste! Ponúkneš mu tretinu toho, čo zapýta, a pomaličky sa dojednáte na polovicu. Kým kúpiš pol tucta ručníkov, minie sa ti pol dňa, ani sám nespozoruješ, ako, a vypočúvaš dopodrobna, ak ťa to zaníma, celý rodokmen pána kupca a jeho panej.

V Hradci sú dosť pekné kaviarne; jesto ich i skvelých, i stredných, ako všade, kde sa schodí hodne študentov. Lebo študent predsa len je hlavný hosť takýchto miestností. V lete sú tieto kaviarne, čo ležia v meste, dosť pusté a prázdne; naplnia sa svetom, len keď začne pršať, aby sa zas o chvíľu vyprázdnily. Náruživých hostí, ktorí sedia kým neprištudujú všetky noviny, som tu nespozoroval. Nakukne do novín, poobzerá sa sem a tam a ide svojou cestou. Najkrajšia kaviareň, čo som objavil, je Kaiserhof. Ohromnými oblokmi dosť sme sa napozerali na ulicu, ako sa to ten svet brodí vo vode a daždi. Ak chceš čítať noviny slovanské, najdeš ich v Thonethofu — kaviareň čosi staršia, blízko Kaiserhofa. Držia tu noviny horvatské všetkých politických farieb: vládne, opposicionálne, a zpomedzi týchto — obzoraške, pravaške, čisté, nečisté, kompromittentné, nekompromittentné i nestranné. Nateraz má opposícia v Trojjedinom kráľovstve len toľkoto odtieňov, nuž ale ak Boh na ňu nezabudne, zajtra ich môže byť o dve, o tri viac. Tu odoberajú i Pester Lloyd, Egyetértés, Borsszem Jankó, Uram bátyám, i Figaro, peštiansky totiž. Zatáralo sa sem, sám neviem ako, i Novoje Vremja. Nuž dosť strakatá spoločnosť musí sa to tu schodiť v zime. I café Europa drží dosť horvatských novín. Aspoň pred dvoma rokmi v nej sa schádzali študenti horvatskí.

Ak sa ti zažiada videť Hradec z vtáčej perspektívy, daj sa vytiahnuť zubatej železnici hore na Schlossberg. Mena sa neľakaj — tento Schlossberg tu neznamená to isté, čo Schlossberg prešporský. Toto je miesto veľmi solídne a nenajdeš na ňom temer nikoho, iba pár vrabcov, ktorým sa park zdá byť prihlučný. I ty, keď sa pokocháš v pohľade na driečne mesto, sotva sa kedy vrátiš, iba ak si zvláštnym priateľom samoty. Hilmteich je navštevované miesto, rybník v hore, no zato nenie to Štrbské pleso. Elektrická ťa odvlečie ta lacno, a veru dobre urobíš, ak nejdeš peší, lebo je cestou dosť blata, bárs ideš predmestím, kde je villa do villy. No my ledva sme sa počali kochať v jazere, už sa spustil dážď. A hľadať chládok znamenalo by v Hradci vodu nosiť do mora: najdeš zimy i na ulici nadostač.

Velocipedov vidno tu veľmi mnoho. I tento šport ztratil dosť zo svojej zanímavosti, odkedy ho pochytily najširšie kruhy. Elegantný svet, ako inde, i tu odvrátil sa od velocipeda. Zato vidíš tu na ňom listára, mäsiarskeho učňa, ba i mliekárku. Iba že tieto velocipedy sú o troch kolesách a medzi kolesami je truhla, kde sa drží tovar, ktorý sa má rozvážať. Je to na každý pád illusia, ak kto myslí, že je sluha dnes panskejší na svojej trojnôžke, než prvej, keď socal pred sebou vozíček. Vozí sa i on, to je pravda, lenže ťahá najmenej o 56 kg. viac, než prvej, kým nevozil i seba. A vidí sa na nich často, keď tak šliapu trochu do briežku a ak je k tomu blato, že by sa im veru zišiel zápinok. I Nemky sa hodily na tento šport, pod chvíľou vidíš ševkyňu s lengajúcimi sukňami.

Zábav a kratochvíle, tak sa zdá, nieto tu veľa. Divadlo, ako každé leto, i teraz je zatvorené. O letnej aréne, kde by mohol pod otvoreným nebom počuť operettu alebo frašku, som tu ničoho nepočul. Stadttheater je budova imposantná. Teraz v ňom čistia, farbia, reparujú. Tamhor zpoza Wagnera a Schillera, vlastne ich poprsia, ozývajú sa v harmonickom tempe údery, ako keď u nás mlátia. To skáče trstenica po zaprášených rekvisitách divadelných. Či i pri kusoch, ktoré sa majú dávať znova v budúcej sezone, upotrebujú túto istú vyprašovaciu metodu, neviem povedať. Že sa autorom toho tu i tu dostane, to je isté. Koncertov po pivovároch a reštauráciach som tu nevidel. V parku sú dva razy do týždňa koncerty verejné — no poneváč každý deň prší, i tento pôžitok roztápä sa vo vode. Ubohý Šváb nemá tedy ani tej útechy, aby mohol pri muzike vylievať svoje žiale. On ich zalieva pivom a sedí pri svojom pohári ticho a seriósne, ako bohabojný Nemec.

Budov nádherných majú i tu dostatok. Hneď universita je veľkolepá stavba na krásnom mieste. Mestský dom ťa až privalí svojou imposantnou ťažkopádnosťou. Nevidíš tu snahy talianskej za subtílnosťou, ľahkosťou a bažením dohora, k nebu. Nemec chce mať fundamenty ako svedčí, a čo je hlavné, on sa snaží zabrať čím viac priestora, rozšíriť sa, čo i na úkor druhého. Tak sa stane dneszajtra nepozorovane pánom celej zeme. I radnica rozčapila sa na široko-ďaleko so svojimi rapavými múrami. Hofburg je stavba neveliká, ale predsa púta svojou starožitnou, jednoduchou krásou.

Všeobecná nemocnica, ako všetky všeobecné — tento strašiak všetkých pacientov a vari ešte väčší všetkých kandidátov mediciny — je stavba tiež starosvetská, o hrubých múroch a mohutných klenbách, že môže na nich ležať planina. Vo dvore sú už domy novšie, ani zďaleka tak solídne stavané. V nich vyzerá to dosť prívetivo, útulne a čisto. Milosrdné sestry prechádzajú ticho po dlhých korridoroch; i svetáka oveje tu kýsi duch piety, ktorý bys' darmo hľadal po nemocniciach, kde posluhujú všakové ženské, najviac ovšem pochybného držania. Tu nepocíti pacient, že upadol do podozrivej spoločnosti, musejúc sa dať obsluhovať ženskými, ktoré vykonávajú svoju službu z prinútenosti a vo večitom šomraní. Či páni medici a kandidáti i tu sú takí šetrní, ako po iných nemocniciach, neviem. Že totiž napadnú na úbohého pacienta — ktorému je predpísaný „klid“ — hneď v processii, a vyšetrujú ho, kým sa im len ráči. Poslucháčov som tu nezastihol, iba rigorosantov. Dvaja takí v bielej kravate a rukavičkách, len toľko že ma nesrútili na schodoch, keď som sa poberal na internú kliniku. Z vysmiatych tvárí a živosti pohybov vyrozumel som, že zkúška vypadla dobre.

Pred radnicou nachodí sa pomník arcikniežaťa Johanna. Tu som mal pred troma rokmi príležitosť obdivovať zvláštnu nevšímavosť, aká sa môže najsť len pri velikých filosofoch. Jednoho študenta sa pýtam, čo je to za pomník.

„Ja veru neviem,“ odpovedá on.

„Vari ani nechodíte v tieto strany,“ divím sa ja.

„To nie. Každý deň prejdem popri ňom priemerne tri razy. Ale nevšímol som si ho“. . .

I teraz, keď sme my pristúpili bližšie a prečítali nápis, on stojí zamyslený a čaká nás netečne. Mysel mu patrne blúdi po kamenitých stráňach Dalmácie a nemá mu kedy vnuknúť nápad, aby sa nás aspoň spýtal, čo je to za pomník.

Obyvateľstvo sa nedá spoznať len tak letky; tým menej, že prednejšie rodiny sú po letných bytoch. Nápadné množstvo pensistov poskytuje mestu zvláštny ráz. Pod chvíľou stretávaš starých ľudí. Daktorí sú sťahaní, nahrbení — iní, a tých je hodne, držia sa rovno a kráčajú pružno. Vzdor civilu poznáš v nich zaraz starú vojnu. Zdá sa, že v Hradci je všetko presiaknuté duchom národným. Vidíš intelligentov oblečených, vzdor horúčosti, v šedivom lodenu a nohaviciach po kolená, sťa alpských horalov. Schránky na Schulverein nachodia sa vo verejných miestnostiach, ako v Prahe truhličky na Maticu. Elementu slovanského musí tu byť mnoho, súdiac z nápisov. Vidíš tu Wokurku, ale i Řeřábka, a to s kvačkou nad *r* (Česi sa tu neboja), i Popovića s poctivým jeho *ć*, ale popri nich i legiu všakových Oblackov, bývalých Slovincov, kde už nesmie zpred *k* chybovať *c*. Veru tak, i Slovincom treba vysúkať rukávy, kým vydobyjú, čo im bolo odorané. Len či dobyjú! I medzi nimi je už hodne stranníctva a pomery povážlivo rozhárané.

Na ulici ozýva sa skoro výlučne nemčina, kde-tu udre ti o ucho i sladká taliančina. Je skutočne sladká, keď ju porovnáš s touto úbohou nemčinou. Kto hovorí, zdá sa ti, že gargarisuje. Slová musí

vyťahovať rovno z hrtana, ani čo by sa hotovil nie k rečneniu, ale Dávida chváliť. Pritom Šváb z Hradca je hrozne zadubený. Literárnu nemčinu vôbec nerozumie. Zdá sa mu, že je to japončina. Bašík zo Zdychavy nenaťahoval by tolme uši, keby mu Hviezdoslav čítal na pr. svoju Agar, ako ich naťahoval dienstmann pred radnicou, keď som mu naložil v korrektnej nemčine, aby mi tento pak odniesol do hôtelu, číslo to a to. Bolo treba dlhého vysvetľovania a všetko bolo darmo. Dienstmann ešte vždy hľadí v nedorozumení, ako človek, ktorému sa krivda deje. Konversácia sa skončila tak, že som i ja začal gargarisovať, zavýjať, vytriešťajúc oči a kríviac tvár. Hoc to i nebol pravý dialekt hradecký, dienstmann ma porozumel zaraz a vykonal rozkaz presne.

Raz večerom zpomedzi švábčiny na Herrengasse doľahol k nám hovor srozumiteľný. Šli proti nám dvaja šuhajci, akiste študenti horvatskí. Úryvok ich rozhovoru:

„Banujem, že som neodišiel," riekol jeden.

A druhý mu odpovedá k poteche: „Bolo lepšie, kebys' nebol ani prišiel"...

S tým sa i ztratili v množstve a my sa darmo obzeráme, aby nám vysvetlili smysel týchto rečí.

„Čo chcel tým povedať?" vypytuje sa ma môj druh. „Banujem, že som neodišiel."

„Akiste zaostal tu, keď sa druhí vracali domov," vysvetľujem mu ja. „Možno, chybovalo groší, a možno groší bolo dosť, ale sa potrovily. Táto druhá hypotésa je pravdepodobnejšia."

„A ten druhý výrok je ešte horší"...

„Veru — ten znamená, že šuhaj darmo márnil čas i groše v cudzom svete"...

Zamysleli sme sa oba. Zišly nám na um časy, keď sme i my, sťa zaostalé lastovice, blúdili Prahou, čakajúc, kedy nám príde groší, aby sme mohli odletet za druhami do milej vlasti. S druhej strany dotklo sa nás bôľne, koľko sa vyberá do sveta duší mladých, nezkúsených, plných nádejí, a po nečase i na nich pristane výrok: „Bolo lepšie, kebys' nebol ani prišiel"..." Vracajú sa sklamaní, alebo zkazení, alebo aspoň len s otrasenou stavbou mravnej podstaty...

„Keby vedel, kde sú," poznamenal môj druh, trochu melancholicky naladený, „vzal by ich na večeru."

„Možno, by ste im usporili, že by neodišli bez večere spať a a večne by vás spomínali. Ako my pána Čajku."

„Ktorý je to pán?"

„Inženier v Prahe. Tiež nakrmil dakoľko ráz hladných a napojil smädných"...

„Ešte vždy nerozumiem."

„Hm, rozumejú tí, čo tam boli. Menovite jednu nedeľu večer v júli, strávenú u Brejšku, nezabudnú tak chytro."

„Tiež ste nemali peňazí!"

„Ani babky."

„Eh, čiže ste pili — a bolo ozaj horúce?"

„Nikdy mi tak nechutilo pivo.“

„Ale i on musel mať pôžitok!“

„Taký, ako by ste boli mali vy, pozerajúc na tie dve zaostaté lastovice, keby ste ich boli mohli mať pri svojom stole. On sa vždy usmieval a ustavične nás núkal.“

„Vidíte, že často je sladšie dávať, než prijímať,“ poznamenal môj druh. „I ja mám rád hladných za svojím stolom. Je v tom mnoho egoismu — ale tak je.“

„No keby len taký egoismus vládol na svete, ľahko by sme sa pohli. Ale jesto i inakší“...

Po týždňovom pobyte vybavili sme konečne, po čo sme do Hradca išli. Zredukovaní na štyroch jedno predpoludnie vsadli sme do omnibusa. Všetkým nám valne odľahlo, že hradecká idylla je za nami, hoc i pol tucta rúk čaká otvorených, kedy kvapne do nich ten obvyklý hriešny bakšiš. Výjav každodenný v dnešnom civilisovanom svete po našich hôteloch. Páchne to trochu žobráctvom, prijímanie šestákov takto cez oblok omnibusa, ale koža na tvári zatvrdne pomaličky a nepodpustí rumenca pre každú pletku. I náš priateľ Franz sa klania, utierajúc tvár servítom; on jediný nevytrčil ruky, bárs by zaslúžil odmenu za svoje námahy. Na jeho energickej tvári ako by i teraz bolo napísané: „Olles is möglich!“

Na stanici nás čaká dosť roboty. Treba obedovať, zariadiť batožinu, kúpiť karty a nadovšetko: vydobyť si miesto v rychlíku, keď prihrmí tam od Viedne. Býva vždy našpikovaný. Ak sa i najde ktoré miesto prázdne, zdvorilí passažieri položia naň kaput alebo klobúk, aby vyzeralo ako obsadené. Nuž ale premohli sme všetky tieto ťažkosti. Bez všetkej nehody dostali sme sa do chodby vagona, odkiaľ vyzeráme, ako sa tratí Hradec a celý kraj kamsi za vlakom, ako by si ho bol za plot hodil.

Na výlete.

Novelletka. Napísala *Natália Ľubomirska.*

Mladé štihlé dievča pred neveľkým zrkadlom uprávalo svoje tmavo-gaštanové vlasy v moderný účes. Veľké, dlhými mihalnicami krášlené oko hľadelo s úľubou na bielušků, slabo-rumennú tvár, ktorá zobrazovala sa tak milo na hladkej ploche zrkadla. Vysoko-zdvihnuté ramienko márne usilovalo sa po vôli urobiť svojej peknej veliteľke. Celé unavené kleslo a husté vlasy teraz uvoľnené padly bohatou strujou na šiju devy. Tvárička prestala sa usmievať a ústa stiahly sa ako decku, keď sa mu chce zaplakať.

Oh, tie škaredé vlasy! Čo natrápila sa už s nimi! Práve *dnes*, keď žiadala by si byť zvlášte peknou, nemôže ich upraviť podľa vôle! A znovu berie hrebeň a v uzol viaže neposlušné vlasy.

To „dnes“ má v duši zaznačené veľkými písmenami. Ledva dočkala rána. „Oh, to bude krásny deň!“ zaplesala.

Včera, keď vracala sa s prechádzky, povedal jej *on*, jej ideál, že dnes na výlete povie jej niečo dôležitého, týkajúceho sa budúcnosti dvoch ľudí. Pritom pozrel na ňu tak, že musela prižmúriť oči! Tá iskra z jeho oka skočila, tuším, rovno do jej malého srdiečka, lebo ono, sťa lapené vtáča, začalo sa sem tam trepotať.

Ba čo jej asi chce povedať? trápila ju zvedavosť. A kdesi v kútiku jej srdca ozvalo sa: povie ti, že ťa ľúbi, tak veľmi, nekonečne! Oj, iste, iste to tak bude! A celá je tomu rada. Veď ona *to* spozorovala už dávno... Ale predsa, jestli sa mýli! — a slabá obava vkráda sa jej do srdca. Nie, jeho oko neklame! On nezahrával by si s ňou. Veď prečo by na ňu tak divne hľadel, nie tak ako na iné, prečo by jej tisol ruku, prečo by sa vôbec zaoberal toľko s ňou?

V duchu si predstavuje, ako jej on vyzná lásku, ako sa ona zapáli a skloní hlávku na jeho plece, a on — žhavý rumenec sadol jej na líce...

Práve dokončila účes, keď sa ozval zo súsednej izby ženský hlas: „Elenka, či už bude konečne?“

„Hneď, mamička,“ odpovedala devuška, obliekajúc žltkavé batistové šaty. Na hlavu položila klobúk s tuho-červenými makovicami. Ešte raz hodila okom do zrkadla a vybehla ľahkým krokom do súsednej izby, kde ju už očakávala matka jednoducho, vkusne oblečená.

Kritickým okom obzrela dcéru, ale nenajdúc chyby na jej úbore, vzala na stole už prichystaný slnečník a, vopred pošlúc Elenu, zamkla za sebou dvere; kľúč zavesila v pitvore na klinec. Potom ešte stavila sa v kuchyni.

„Nože, Mariena — znel jej altový hlas — nezabudni nakŕmiť hydinu, prasce aby horúce nedostaly. Zuza nech sa ponáhľa do poľa. Len všetko dobre opatrite, aby som sa nemusela hnevať, ako onehdá!“

„Či si už dala košík s pečivom na koč?“ obrátila sa s otázkou k dievčaťu, červenému ako ruža. Po uspokojivej odpovedi ponáhľala sa k vozu, v ktorom už Elena sedela.

„Skorej, mamička,“ volala netrpezlive, „už sú tri hodiny. Iste sa opozdíme, a teraz nejde ani otecko s nami.“

Bolo to už historické, že pán Klinovič, Elenkin otec, keď mal niekam ísť, už či to bolo k vlaku alebo ku nejakej inej príležitosti, obyčajne sa oneskoril. Ba ešte i na svoj vlastný sobáš prišiel pozde. Práve vtedy ochorel mu kôň, a on telom-dušou gazda, prikladal mu kadejaké masti, a ani nezbadal, že tri hodiny už dávno minuly, a na tretiu určený bol sobáš. Až okolo štvrtej prišlo mu na um pozreť na hodinky. S hrôzou zadíval sa na ciferník! Čo povie na to jeho rusovlasá Miluška?!

Chytro obliekol nové prichystané šaty, sadol na koč a za hodinu bol v neďalekom mestečku pri svojej snúbenici.

Tam našiel celý zmätok. Nevesta vyplakaná, hostia šeptali si jedno-druhé. Možno, že rozmyslel si — mienili škodoradostne niektoré dobré duše. Nebol by ani div, núkali mu tú i tú s peniazmi, a on ani počuť, celý bol zbláznený do svojej „zlatovlásky“, ako ju vtedy menoval.

Milka, jeho nevesta, bola dcéra po úradníkovi pri tamejšej sporiteľni. Jej otec umrel v najkrajšom mužskom veku na porážku, zanechav manželke neveľký domec. Okrem toho dostávala malú pensiu. Vdova dala prednú časť domu do prenájmu. Ona s dcérou Milkou, vtedy asi štrnásťročnou, utiahla sa do dvoch neveľkých izieb vo dvore. Tu žily pokojný, tichý život. Z tejto jednotvárnosti vyrušil ich mladý Klinovič.

Klinovič bol statkárom a pritom i náruživým poľovníkom. Raz, keď išiel na svoj obľúbený výlet — dúfal zastreliť so pár jarabíc — spozoroval na kraji lesa Milku, ako sústrasťou pohnutá pomáha biednej starene ťažkú nošu dvíhať. V jej očiach, pohybe spočívala pritom zvláštna prelesť. Toto urobilo na citného šuhaja hlboký dojem. Modré nevinné oči devušky nešly mu z umu. Konečne požiadal o jej ruku. O štyri mesiace bola svadba.

Mladý párik žil si blažene, a keď narodila sa im dcérka Elena, ich šťastie nemalo hraníc. Za ňou nasledoval chlapec Janík, ktorý však na detské suchoty skoro umrel. Jediné dieťa, Elenku, vychovali rozumne. Matka učila ju skromnosti, pilnosti; otec staral sa o jej vzdelanie. Z decka vyrástla deva detinsky veselá, pekná, krásnych tmavých očí. Radosť je podívať sa na ňu, ako teraz, trochu naklonená, pomáha matke do koča.

Pani Klinovičová, usadiac sa pohodlne, kázala Mišovi, aby pohol. Bujné kone vzpialy sa a už letely po rovnej, zatým dosť hrbolatej ceste.

Bol sparný letný deň. Na nebi ani obláčka. Len na západe, sťa by dotýkal sa vrchov, videť bolo neveľký, čierny hustý oblak. Elenka bola dnes, proti svojej obyčaji, veľmi mlčanlivá. Zbadala to i Klinovičová. Ale keď pozrela na jej šťastnú, akoby zduchovnelú tvár, pokrútila nevdojak hlavou. Taká ešte nikdy nebola jej Elena!

Táto svojím snivým pohľadom blúdila sem-tam. Ako lahodí jej tá čerstvá zeleň lúk! Na modrine neba skvie sa zlaté slnko a jej zdá sa, že omnoho krajšie svieti, ako inokedy. Slabunký vetrík ľahko skláňa žlté klasy, tak že to vyzerá, ani zlaté vlniace sa more. Vôkol cesty a medzi obilím plno pestrých kvetov. Vysoko v povetrí ozýval sa spev škovránkov.

Už blížili sa k hore, v ktorej bolo dnes zvlášte živo. Biely kúdol dymu valil sa z tmavej hory, znak, že kuchár je už v práci. K uchu slabo doliehaly zvuky tichého čardáša. Elenka pohla nevdojak do taktu nôžkou.

Kone zastaly. Dámy sišly a braly sa úzkym chodníkom do „kola". S jednej i s druhej strany chodníka rástlo liešťa a kde-tu vypínala sa pyšná jedľa.

Elenka stačila cestou odtrhnúť so pár kvietkov a pripäla si ich na svoju dievčenskú nevysokú hruď. Za nimi kočiš Mišo niesol batožinu.

V kole bolo veselo. Mládež zabávala sa tancom. Čo starší a pohodlnejší sedeli okolo dlhých pozakrývaných stolov. Pani Klinovičová išla ku týmto. Nastalo všeobecné vítanie a opytovanie, Klinovičová sadla medzi panie. Elenku, sotva stačila sa složiť, požiadal

do tanca belovlasý vodových očí šuhaj. Ona privolila nechutne. Čakala Mira Letnického. Ten však, ani nepozrúc v jej stranu, vykrúcal, už celý červený, vysokú rusohlávku. Až tam v kole, krútiac celou chuťou svoju tanečnicu, zavadil nešikovne o jej plece. „Odpusťte," zvolal a obzrel sa.

Keď videl Elenu, pozdravil ju a prihovoril sa: „Prečo tak pozde, slečna Elenka?" Potom, pozrúc k neďalekému stolu, so zvláštnym dôrazom doložil: „Čakali sme vás."

Ona sa zapálila, rozumela to, ako: „čakal som teba, len teba!" Nežne uprela oči na neho, ako by mu chcela povedať: „I ja čakala som, no neprisiel si, a teraz musím s týmto ten protivný čardáš tancovať."

On neporozumel tomu pohľadu; veselo pozrel na ňu a tuho zatočil svojou tanečnicou.

Práve dokončili tanec. Páry braly sa k stolom oddýchnuť si. Niektorí páni poklonili sa svojim tanečniciam a uvelebili sa pri osobitnom stole. Tam cítili sa voľnejšie. Iní zostali pri dámach. Medzi týmto bol aj Miro Letnický.

Letnický bol účtovníkom v banke. Bol driečny, solídny mladý človek a po akejsi tetke zdedil päť tisíc, nuž považovali ho za dosť dobrú partiu. Pre svoj milý, príjemný spôsob bol sympatický takmer každému, ale obľúbený zvlášte u dievčat. Kde nebolo Mira, tam mnoho ráz ani zábava nič nestála. Riadil spoločenské hry, kolospev, a keď mládencom lepšie chutilo sedeť pri „krígli", ako zabávať slečinky, on šiel im dohovárať a dodával im chuti do tanca. Predchádzal pritom sám dobrým príkladom a vykrúcal všetky rad-radom. Ale najväčšmi mal sa okolo Eleny Klinovičovej. Ona nemala nič proti tomu, ba čo viac, zaľúbila sa do pekného, čiernookého Mira.

Teraz práve tamto stoja spolu. On zľahka opretý o štíhlú jedľu, ona v rozpakoch obtrhávajúc na prsiach pripätú kytku kvetov.

„Slečna Elenka, to je nemilosrdnosť. Čo vám spravily tie kvietky?" žartovne dohovára jej Miro. „Dovoľte, aspoň tento jeden zachránim pred ukrutnou smrťou. Však mi ho dáte? A nečakajúc odpovede, berie jemne z jej ruky veľký biely králik. „Jedno vám, či ho roztrhať, alebo mne dať."

Ona len teraz spozorovala, čo robí. Roztrhané rôznofarebné lupienky kvetov u jej nožiek pekne vyzeraly v zeleni machu. Pozrela na neho, stál pred ňou pekný, usmiaty, a rozmarne dával si králik do dierky na šedom kabáte. Oči sa im stretly. Ona rýchlo sklopila svoje.

Dvaja mladí ľudia pribehli k Letnickému volať ho, aby šiel riadiť štvorilku. Letnický — čo sa ešte nestalo — nemal chuti do tanca; prosil ich, aby mu dali s tým pokoj, veď tento raz môže ho zastúpiť aj iný, na príklad mladý Kalina, a vyhovoril sa na hlavybôľ. No nebolo badať na ňom ani najmenšej známky nemoce; veselý, s blýskajúcimi očami díval sa na Elenu.

„Čo ste dnes taká vážna, Elenka?" spýtal sa, keď tí dvaja už boli odišli. Ešte nikdy nepozval jej po mene. Mrázik prebehol jej telom.

Ani nespozorovali, že v „kole“ už stoja páry k štvorilke. „Vis-à-vis sa hľadá!“ ozývalo sa horou.

„Miro, tancuješ?“ vyrušil ich hlas arranžéra. „Čo je s tebou, človeče? Poď, práve chybí nám jeden pár.“

Letnickému nezbývalo iné, ako pokloniť sa Elene a poprosiť ju o štvorilku; on radšej bol by pokračoval v rozhovore s ňou a kochal sa v jej milej ružovej tvári. Elena vložila svoju ruku do ramena Letnického a šla ešte celá rozrušená do „kola“. Za nimi víťazoslávne kráčal arranžér. Bol rád, že sa už nemusí sháňať za nikým.

Elena a Letnický počas tanca málo hovorili spolu. On raz málinko stisol jej rameno, sotva to uspela spozorovať, tak že nevedela, či to schválne, alebo len náhodou. Ale keby bola pozrela na Mira, bola by videla, ako pekné jeho oči nežne spočívajú na nej.

Po štvorilke Letnický vyzval mládež, aby išli na prechádzku ku „studničke“. Všetci ochotne privolili. Elenka zamiešala sa medzi dievčatá; nechcela, aby si Miro myslel, že čaká na neho. On kráčal celý rozjarený s mladuškou akousi slečinkou, ktorá, neprestajne rumeniac sa, dávala mu za odpoveď „áno“ a „nie“. Mladý vytiahnutý gymnasista pritočil sa k nim a žiarlive pozeral na driečneho „staršieho“, až ich tento zanechal, k veľkej radosti študentovej.

Ku „studničke“ muselo sa stúpať hore vŕškom, pri úpätí ktorého tiekol dosť široký jarček. Miro videl, ako Elenka chvíľku váha. Nadvihla sukienku a chcela preskočiť jarček; malá laková črievička zablyskla sa v lúčoch slnca. Miro rezko priskočil k nej a podal jej ruku. Málinko oprúc sa o jeho rameno, prehupla ponad vodu. Miro zostal pri jej boku a pomáhal jej, keď bolo treba, hore strmým vŕškom.

Pri „studničke“ začalo byť veselo, niektorí posadali na pokladené okolo lavičky, iní zabávali sa naberaním vody. Štíhlý šuhaj, medik, spustil svojím príjemným barytonom „Ej, hore háj, dolu háj...“ Do spevu vpadli aj druhí a pekným súzvukom zvučala horou krásna táto naša pieseň. Nasledovaly trávnice. Mládež bola dnes neobyčajne dobrej vôle, tak že nebolo treba nikomu pričiniť sa o udržanie dobrej nálady. Na návrat nepomýšľal nikto, hoc už slnko dobre klonilo sa k západu. Letnický, keď videl, že sa dobre bavia, pošiel za Elenou, ktorá so svojou priateľkou, vždy veselou Aničkou, sbierala po stráni jahody. Anička, spozorujúc Mira k nim sa blížiť, zvolala:

„Pozrite, pane Letnický, to je jahoda, čo?!“ V pozdvihnutej ruke držala veľkú krvavo-červenú jahodu.

„Dajte mi ju, slečna Anička,“ žartoval Miro.

„To už nie! Tak veľmi neprehreším sa na sebe,“ a bielym zúbkom zahryzla do sladkej lahôdky. „Ostatne — hľedejte a naleznete.“

„V snári vraj stojí, že jahody znamenajú bozky,“ figliarsky pokračovala, „a Elenka hovorí, že sa jej snívalo o ja —“

„Anička, prosím ťa...“ pretrhla ju Elena, pozrúc káravo na ňu.

„Bože, Elena, aká si dnes divná! Ani zažartovať s tebou ne-

do tanca belovlasý vodových očí šuhaj. Ona privolila nechutne. Čakala Mira Letnického. Ten však, ani nepozrúc v jej stranu, vykrúcal, už celý červený, vysokú rusohlávku. Až tam v kole, krútiac celou chuťou svoju tanečnicu, zavadil nešikovne o jej plece. „Odpusťte," zvolal a obzrel sa.

Keď videl Elenu, pozdravil ju a prihovoril sa: „Prečo tak pozde, slečna Elenka?" Potom, pozrúc k neďalekému stolu, so zvláštnym dôrazom doložil: „Čakali sme vás."

Ona sa zapálila, rozumela to, ako: „čakal som teba, len teba!" Nežne uprela oči na neho, ako by mu chcela povedať: „I ja čakala som, no neprišiel si, a teraz musím s týmto ten protivný čardáš tancovať."

On neporozumel tomu pohľadu; veselo pozrel na ňu a tuho zatočil svojou tanečnicou.

Práve dokončili tanec. Páry braly sa k stolom oddýchnuť si. Niektorí páni poklonili sa svojim tanečniciam a uvelebili sa pri osobitnom stole. Tam cítili sa voľnejšie. Iní zostali pri dámach. Medzi týmto bol aj Miro Letnický.

Letnický bol účtovníkom v banke. Bol driečny, solídny mladý človek a po akejsi tetke zdedil päť tisíc, nuž považovali ho za dosť dobrú partiu. Pre svoj milý, príjemný spôsob bol sympatický takmer každému, ale obľúbený zvlášte u dievčat. Kde nebolo Mira, tam mnoho ráz ani zábava nič nestála. Riadil spoločenské hry, kolospev, a keď mládencom lepšie chutilo sedeť pri „krígli", ako zabávať slečinky, on šiel im dohovárať a dodával im chuti do tanca. Predchádzal pritom sám dobrým príkladom a vykrúcal všetky rad-radom. Ale najväčšmi mal sa okolo Eleny Klinovičovej. Ona nemala nič proti tomu, ba čo viac, zaľúbila sa do pekného, černookého Mira.

Teraz práve tamto stoja spolu. On zľahka opretý o štíhlú jedľu, ona v rozpakoch obtrhávajúc na prsiach pripätú kytku kvetov.

„Slečna Elenka, to je nemilosrdnosť. Čo vám spravily tie kvietky?" žartovne dohovára jej Miro. „Dovoľte, aspoň tento jeden zachránim pred ukrutnou smrťou. Však mi ho dáte? A nečakajúc odpovede, berie jemne z jej ruky veľký biely králik. „Jedno vám, či ho roztrhať, alebo mne dať."

Ona len teraz spozorovala, čo robí. Roztrhané rôznofarebné lupienky kvetov u jej nožiek pekne vyzeraly v zeleni machu. Pozrela na neho, stál pred ňou pekný, usmiaty, a rozmarne dával si králik do dierky na šedom kabáte. Oči sa im stretly. Ona rýchlo sklopila svoje.

Dvaja mladí ľudia pribehli k Letnickému volať ho, aby šiel riadiť štvorilku. Letnický — čo sa ešte nestalo — nemal chuti do tanca; prosil ich, aby mu dali s tým pokoj, veď tento raz môže ho zastúpiť aj iný, na príklad mladý Kalina, a vyhovoril sa na hlavybôľ. No nebolo badať na ňom ani najmenšej známky nemoce; veselý, s blýskajúcimi očami díval sa na Elenu.

„Čo ste dnes taká vážna, Elenka?" spýtal sa, keď tí dvaja už boli odišlí. Ešte nikdy nepozval jej po mene. Mrázik prebehol jej telom.

Ani nespozorovali, že v „kole“ už stoja páry k štvorilke. „Vis-à-vis sa hľadá!“ ozývalo sa horou.

„Miro, tancuješ?“ vyrušil ich hlas arranžéra. „Čo je s tebou, človeče? Poď, práve chybí nám jeden pár.“

Letnickému nezbývalo iné, ako pokloniť sa Elene a poprosiť ju o štvorilku; on radšej bol by pokračoval v rozhovore s ňou a kochal sa v jej milej ružovej tvári. Elena vložila svoju ruku do ramena Letnického a šla ešte celá rozrušená do „kola“. Za nimi víťazoslávne kráčal arranžér. Bol rád, že sa už nemusí sháňať za nikým.

Elena a Letnický počas tanca málo hovorili spolu. On raz málinko stisol jej rameno, sotva to uspela spozorovať, tak že nevedela, či to schválne, alebo len náhodou. Ale keby bola pozrela na Mira, bola by videla, ako pekné jeho oči nežne spočívajú na nej.

Po štvorilke Letnický vyzval mládež, aby išli na prechádzku ku „studničke“. Všetci ochotne privolili. Elenka zamiešala sa medzi dievčatá; nechcela, aby si Miro myslel, že čaká na neho. On kráčal celý rozjarený s mladuškou akousi slečinkou, ktorá, neprestajne rumeniac sa, dávala mu za odpoveď „áno“ a „nie“. Mladý vytiahnutý gymnasista pritočil sa k nim a žiarlive pozeral na driečneho „staršieho“, až ich tento zanechal, k veľkej radosti študentovej.

Ku „studničke“ muselo sa stúpať hore vŕškom, pri úpätí ktorého tiekol dosť široký jarček. Miro videl, ako Elenka chvíľku váha. Nadvihla sukienku a chcela preskočiť jarček; malá laková črievička zablyskla sa v lúčoch slnca. Miro rezko priskočil k nej a podal jej ruku. Málinko oprúc sa o jeho rameno, prehupla ponad vodu. Miro zostal pri jej boku a pomáhal jej, keď bolo treba, hore strmým vŕškom.

Pri „studničke“ začalo byť veselo, niektorí posadali na pokladené okolo lavičky, iní zabávali sa naberaním vody. Štíhlý šuhaj, medik, spustil svojím príjemným barytonom „Ej, hore háj, dolu háj...“ Do spevu vpadli aj druhí a pekným súzvukom zvučala horou krásna táto naša pieseň. Nasledovaly trávnice. Mládež bola dnes neobyčajne dobrej vôle, tak že nebolo treba nikomu pričiniť sa o udržanie dobrej nálady. Na návrat nepomýšľal nikto, hoc už slnko dobre klonilo sa k západu. Letnický, keď videl, že sa dobre bavia, pošiel za Elenou, ktorá so svojou priateľkou, vždy veselou Aničkou, sbierala po stráni jahody. Anička, spozorujúc Mira k nim sa blížiť, zvolala:

„Pozrite, pane Letnický, to je jahoda, čo?!“ V pozdvihnutej ruke držala veľkú krvavo-červenú jahodu.

„Dajte mi ju, slečna Anička,“ žartoval Miro.

„To už nie! Tak velmi neprehreším sa na sebe,“ a bielym zúbkom zahryzla do sladkej lahôdky. „Ostatne — hledejte a naleznete.“

„V snári vraj stojí, že jahody znamenajú bozky,“ figliarsky pokračovala, „a Elenka hovorí, že sa jej snívalo o ja —“

„Anička, prosím ťa...“ pretrhla ju Elena, pozrúc káravo na ňu.

„Bože, Elena, aká si dnes divná! Ani zažartovať s tebou ne-

možno. Tak, pane Letnický, bavte ju vy, azda bude milostivejšia k vám," a veselo sa smejúc odbehla medzi ostatných.

Elenka, aby zakryla rozpaky, sbierala pilne jahody. Už ich mala celú kytku. Miro pomáhal jej. Bol by rád s ňou prehovoril, ale nevedel, ako začať: všetko, čo mu na um prišlo, zdalo sa mu takým malicherným, dákym zbytočným, a to, čo sa mu tislo na jazyk najväčšmi, zdržiaval sa vysloviť.

„Sprepadená povinnosť!" podumal. „Načo som sa len podobral na to! Doktor Ľubin mohol poctiť takou žiadosťou radšej iného."

Predstavil si pritom, ako doktor Ľubin, bohatý starý mládenec, miestny advokát a Mirov dobrý priateľ, nesmelo, zajakavo vyznáva sa mu zo svojej lásky k Elene Klinovičovej a prosí, aby sa jej opýtal, či by nebola náklonná stať sa jeho, Ľubinovou, ženou. On neodvážil by sa prehovoriť o tomto osobne, lebo svojou nesmelosťou a nejapnosťou v prítomnosti dámy iste všetko by pokazil. Mohol by jej síce písať. Ale veď ani nevie, ako a čo? On a ľubolístok! To mu je také cudzie, smiešne! Najlepšie bude, keď to vybaví Miro.

Letnický býval v tom istom dome, v ktorom i dr. Ľubin. Ačpráve Miro bol od neho skoro o polovicu rokov mladší, predsa vyvinul sa medzi nimi úprimný cit priateľstva. Mirová živá, veselá povaha ako by doplňovala tichý, jednotvárny život Ľubinov, a zase vzletná duša Mirova vedela oceniť hlbokoumné smýšľanie doktorovo. Žiadosť Ľubinova ohľadom Eleny spravila na Mira nemilý dojem. Z počiatku zdráhal sa, ale oči priateľove hľadely na neho s takou nelíčenou prosbou, že nevdojak privolil.

„Ach, tu je krásne!" vyrušil Mira z dumania nadšený výkrik Elenin. On sa strhol a pozrel na ňu. Ani nevedeli ako, vzdialili sa dosť ďaleko od spoločnosti. Okolo nich rozprestierala sa hustá hora, vystlatá machom a pažiťou. Vysoké jedle dotýkaly sa takmer modrého neba. Cez vetve stromov predieraly sa lúče už zapadajúceho slnka a jasnou žiarou oblievaly štíhlú postavu Elenkinu. Dosť namáhavá chôdza zvýšila rumeň jej líc, oči svietily sťa hviezdy a pootvorené pery, vdychujúc plným prúdom sviežu horskú vôňu, červenaly sa sťa tie jahody, čo v ruke držala. Miro takmer s úžasom hľadel na ňu; takou krásnou nezdala sa mu ešte nikdy.

„A tohto anjela mám inému dopriať, ba čo viac, zástoj pytača hrať?" Miro zaťal zuby. „Len teraz cítim, čo všetko by som ztratil v nej. Škoda by bolo mladého stvorenia pre starého pedanta. Vtáča v zlatej klietke!... A predsa musím dostáť slovu. Len ako začať? A jestli svolí? jestli povie, že chce byť jeho?" prišlo mu na um a striasol sa celý.

Vzrušený pristúpil k Elene:

„Slečna Elenka, včera podotkol som, že chcem dnes prehovoriť o niečom dôležitom." Hlas sa mu zatriasol, na chvíľu prestal hovoriť, usilujúc sa potlačiť vzrušenie.

Elena s tlčúcim srdcom očakávala, čo bude ďalej. Z diaľky doliehal k nim melancholický nápev piesne „Ej, hora, hora, dve horičky zelené!" Slov nebolo rozumeť.

„Už včera chcel som vám povedať," začal znovu Miro, „ale

nenašiel som k tomu vhodnej príležitosti. Teraz sme bez svedkov. Povedzte mi, slečna Elenka, tak ako priateľovi, či mohli by ste opätovať city, — nie, dovoľte, — či ľúbili ste, alebo ľúbite už niekoho? Odpusťte, že takto pýtam sa vás... verte, že nie zo všetečnosti."

Hlas jeho znel citne, trochu pridusene. Elenka zahorela, sklonila hlávku a neodpovedala.

„Vy mi neodpovedáte? Ako si to vysvetliť?"

„Načo vám to vedieť?" po chvíli ticho prehovorila.

„Načo?" zopätoval Miro. „Vy ste krásna, vôbec tak obdarená, že úbohý smrteľník nevie, či smie si trúfať povzniesť k vám svoje oči."

Elenka nemo počúvala, sťa sladká hudba očarovaly ju jeho slová.

„Preto," pokračoval Miro vždy rozčulenejšie, „on nemal smelosti predstúpiť pred vás a povedať vám: Elenka, ľúbim vás, tu je moja ruka, prijmite ju, a nebude blaženejšieho človeka pod slncom. On mlčí, lebo nezniesol by vášho chladného pohľadu a vášho rozhodného „nie"."

Elenke zažiaraly oči, ani tie brillanty v jej náušniciach; celá rozpálená, šelmovsky pozrúc na neho, ticho spýtala sa: „A meno toho nešťastníka?"

„Čo som to urobil? pomyslel si Miro. Dal som sa uniesť citu. A môj sľub, daný Ľubinovi? Predovšetkým musím ho dodržať a potom — veď uvidíme."

Nebolo času rozmýšľať. Elenka v očakávaní takmer primrela pohľadom na jeho ústach, srdce sa jej pritom div nerozskočilo.

„Nuž vedzte všetko, Elenka, a — rozhodnite." Miro zhlboka vydýchol. „Doktor Jaroslav Ľubin ma poveril opýtať sa vás, či by ste boli náklonná stať sa jeho — —"

Elena zbľadla.

V tom za nimi zavznel veselý smiech a z húštiny vynorila sa kaderavá hlávka Aničkina, za ňou ukázal sa rusovlasý, strednej postavy šuhaj, Janko Sokol.

„Aj, tu ste, vy uprchlíci!" ozval sa Anin jasný hlas. „Ostatní sú ešte pri studničke, ale ja už mám tej vody dosť. Pána Sokola mi bolo ľúto, preto sobrala som ho so sebou. Sedel tam taký svätý a v duchu si iste vyspevoval: ‚Teč vodička teč, odišla mi preč!' Pritom šelmovsky pozrela so Sokola na Elenu. Len teraz spozorovala, aká je premenená. Bľadá, chvejúcou rukou pridŕžajúc sa jedle, opierala hlavu o štíhly peň.

„Čo ti je, Elenka?" pristúpiac k nej, starostlive opýtala sa Anna. „Si bľadá, ako smrť —"

„Donesiem vám vody," nabídol sa Sokol a pozrel svojím tichým zádumčivým pohľadom na Elenu.

„Nie, ďakujem, veď to prejde," skoro šeptom povedala Elenka. „Od tej horúčosti rozbolela ma hlava," vyhovárala sa. „Už mi je lepšie. Poď!" vzala Annu za ruku a ťahala ju preč.

„Smiem vám podať rameno?" spýtal sa Miro a pristúpil k Elene. On už uspel potlačiť vzrušenie a s akýmsi podivným šťastným svitom v oku hľadel na ňu.

„Ďakujem," soberúc všetky sily, chladne odvetila ona.

Skoro mlčky sišli k ostatnej spoločnosti. Len jasný smiech Anin bolo počuť kedy-tedy; žartovala vše so Sokolom, zapárajúc do neho. Spozorovala, že medzi Elenou a Letnickým prihodilo sa niečo, preto hľadela prerušiť nepríjemnú tichosť svojimi poznámkami a aspoň koľko-toľko doviesť rozhovor do prúdu. A darilo sa jej to. Sokol ožíval; jeho zádumčivosť začala sa tratiť a neraz sa i podíval v šelmovské oči Aničkine. Miro šiel za nimi; upieral svoj pohľad na tmavý účes a ružové uško Elenkino.

„Kde ste tak dlho? Len vás čakáme," vítali ich, keď došli k „studničke". Potom už pobrali sa všetci do „kola". Letnický chcel sa pripojiť Elene, ale keď spozoroval, že si toho ona nepraje a ako len možno mu vyhýba, upustil od toho.

Keď prišli medzi ostatnú spoločnosť, priblížil sa k Mirovi pán, asi 45-ročný, strednej plecitej postavy a dobrých sivých očí. Bol to doktor Ľubin.

„No, ako je?" pýtal sa, nepokojne hľadiac na Mira.

„Zdá sa, že slečna Elena zadala už svoje srdce — inému."

„Vieš to iste?" ticho spýtal sa Ľubin a v duši pocítil smútok. Mirovi ho bolo ľúto.

„Nechaj to, braček. Toľko viem, slečna nemá ťa rada, nuž lepšie na to nemyslieť. Ale — jestli chceš — probuj."

„Nie, blamovať sa nechcem," po krátkej pomlčke odvetil doktor Ľubin. „Eh, čo," hodil rukou a trpko sa zasmial, „zostanem i naďalej starým mládencom. Som už, tuším k tomu určený."

Ešte raz utkvel dlhým pohľadom na postave Elenkinej, ako by chcel, aby tá mladá, pekná bytnosť na veky zostala v jeho pamäti. Tak stál chvíľu. Razom sa vzchopil ani zo sna, prešiel si rukou čelo a pošiel k stolom medzi pánov. Pojal i Letnického. Potom zavolal cigáňa a dal si vyhrávať. Piatky len tak lietaly. Pil a napájal na svoj účet aj iných, že každý sa divil, čo sa to s tichým solídnym doktorom robí. Tak trvalo to asi hodinu. Potom zosmutnel; horúce čelo vložil do dlaní. O chvíľu sadol na vozík, opustil veselú spoločnosť.

Letnický medzitým viac ráz chcel sa priblížiť k Elene, ale ona mu vyhla zakaždým. S jej tváre už zmizol smútok, líce zase ohňom pálilo, oko lesklo sa, ale tak divne, neprirodzene. V hre, v tanci bola prvá. Miro nevedel si to vysvetliť. „Koketta!" — blysklo mu hlavou. Ale keď ju pozoroval lepšie, ba stretol sa raz náhodou i s jej pohľadom, v myšlienkach pre to slovo prosil za odpustenie. Nebol to pohľad veselý; z jej očí svietil vzdor a urazená hrdosť.

Išiel ju požiadať na „besedu".

„Odpusťte, už som zadaná," povedala ľahostajne a usilovala sa usmiať. Divný to bol úsmev! A očiam nemohla zabrániť, aby nepozrely na neho tak smutne, vyčítave.

„Chúďa, ako sa pretvaruje!" podumal Miro. V tom prišiel jej tanečník.

Letnický netancoval. Založil ruky a díval sa na tento pekný národný tanec.

O chvíľu začalo popŕchať. Tancujúcim to však nevadilo, veselo udierali pätu o pätu pri skočnej „kaľamajke". Ešte neskončila sa beseda, keď kvapky dažďové začaly hustejšie padať; na nebi kopily sa husté mračná.

Nikto nenazdal sa dažďa.

Väčšina výletníkov bola poslala svoje vozy domov. Medzi týmito bola i pani Klinovičová. Mišo musel ešte do poľa a mal prísť len neskôr pre nich s príležitosťou. Ďarmo sa mrzela pani Klinovičová, darmo vyzeraly bystré oči Elenkine; o Mišovi ani chýru. Čo bolo robiť? Čo staršie panie popratały sa horko-ťažko na tam nachádzajúce sa príležitosti. Mladšie dámy a mužskí prinútení boli ísť peší. Klinovičovú oslovila fysikuska Zlátková, aby prisadla na jej príležitosť. Práve bolo ešte pre jednu osobu miesta. Ona, ač nerada, urobila tak. Nepokojilo ju nechať Elenu samú. Videla ešte, ako jej Letnický podával rameno a ako ona z počiatku zdráhala sa ho prijať. Aspoň nepôjde sama, a Letnický je dobrý šuhaj! — pomyslela si uspokojená.

Pešia spoločnosť napriek nemilému počasiu počala spievať „Hej, Slováci!" Oduševnene, mohutne znela hymna naša, prehlušená kedy-tedy dosť silným zahrmením. Potom zaspievali ešte „Nad Tatrou sa blýska". Po chvíli spev zatíchol. Zotmilo sa úplne. Hrmenie bolo vždy silnejšie; ohnivé blesky zamieňaly sa s rachotom hromu. Silný vietor metal dáždnikami, div, že všetky nedolámal. Kto nemal dáždnika, chránil sa slnečníkom proti vetru a dažďu.

Spoločnosť rozpŕchla sa. Každý ponáhľal sa domov alebo aspoň pod nejakú strechu.

Letnickému strhol vietor klobúk; márne by bolo bývalo hľadať ho. Elena len teraz zbadala, že zostala s Mirom samotná, okružená tmou, tak že nebolo vidieť ani na piaď; len keď zablysklo sa, zajasalo všetko v strašno-krásnom, zlato-žltom svetle. Hrozný rachot hromu striasol povetrím. Ohnivý kľukatý pás prelietol čiernym nebom. Elenka v strachu väčšmi prímkla sa k Mirovi. On ako by ju chcel chrániť, položil svoju ruku okolo jej pliec, máličko pritiahnuc ju k sebe.

Ako by zbavená všetkej sily, nebránila sa tomu, v desnom a zároveň sladkom akomsi rozčulení nechala jeho ruku na svojom pleci. Mirovi začala sa točiť hlava. Nemohol ďalej. Naklonil sa k nej a zadíval sa v jej krásne oči . . .

„Elenka," zašeptal rozčulene, „ľúbiš ma — však ma ľúbiš?!"

Zdvihla hlávku a pozrela na neho dlhým blaženým pohľadom. Zablysklo sa. Oči sa im stretly. Koľká oddanosť spočívala v tom pohľade!

„Miro, môj drahý Mi — —", nedopovedala, horúci bozk pretrhol vetu.

Nedbali, že šibe im dážď do tváre, že vietor sem-tam hádže im vlasy a šaty; v svojom šťastí zabudli na všetky nepríjemnosti.

Odrazu počuli temný dupot a akési volanie.

„Hohou!" znelo už bližšie. Poznali Mišov hlas.

„Mišo, sem!" silne zavolal Miro.

O chvíľu zastal pred nimi vytešený Mišo.

„Ach, veruže zmokli, chúďatká," ľutoval ich. „Nech sa len páči chytro vysadnúť. Naši páni sú už celí utrápení o našu slečinku."

Miro pomohol Elenke do krytého koča a prisadol k nej. Mišo pohol.

„A veru ma mnohí aj zastavili a sľubovali mi dobrú diškréciu," chválil sa, „len aby som ich, pre Boha, zaviezol domov. A ľaľa, reku, naša slečinka že sú čô?! No, ale keď sa už len tu," doložil spokojne.

Oni nepočúvali, čo Mišo hovorí. Chránení pred dažďom, jeden pri druhom snívali prvý sladký sen ľúbosti.

Búrka pomaly prestávala. Dážď už slabšie šibal o strechu na koči. Miro pravú ruku otočil okolo Elenkinho štíhlého drieku, ľavou hladil jej mokré vlasy. Hlávka devy spočívala na jeho pleci.

„Moje šťastie, moje všetko!" šeptal on. „Elenka, veď nepočul som ešte od teba tých krásnych slov, za ktorými som tak túžil: Miro, ľúbim ťa!"

Pritisla sa tuhšie k jeho plecu a ovinula ramienko okolo jeho šije.

„Ľúbim, ľúbim ťa, Mirko môj ... môj!" Ticho, náružive znel jej hlas. Po chvíli doložila:

„Prečo nepovedal si mi to už tam, v hore, v tôni jedlíc? Tam spomenul si doktora Ľubina."

„Teraz ti vysvetlím. Ľubin, môj dobrý priateľ, požiadal ma, aby som sa ťa spýtal, či by si nebola náklonná vydať sa za neho. Vieš, aký je nemotorný v prítomnosti dámy, preto nemal smelosti sám ťa osloviť. Sľúbil som mu, mysliac si: jestli miluje mňa, iste nepôjde za Ľubina, a pri tej príležitosti prídem i ja na čisto. A tak sa i stalo. Videl som tvoju bľadosť, videl som, ako si sa razom zmenila: a vyjasnilo sa mi. Už som ti chcel všetko povedať. Chcel som potvrdiť to, čo som už bol, nechtiac síce, vyslovil predtým. V tom prišla slečna Anna so Sokolom."

„Ale," spamätala sa Elena, „nepovedal si mi ešte, prečo hovoril si vtedy tak, akoby za seba, a potom razom vyslovil si Ľubinovo meno. Chcel si ma azda zkúšať?"

„Nie, Elenka, nebolo to zúmyselne. Okúzlený tvojím zjavom, ani nevedel som vlastne, čo robím; len na tvoju otázku som sa spamätal. Patrilo sa mi dodržať sľub Ľubinovi daný, a potom tiež nechcel som ťa viazať k sebe, kým nezvieš i jeho úmysel. On — bohéč! doktor! To dievčencom lichotí ... Ty však nie si taká, presvedčil som sa už," chytro doložil, spozorujúc Elenkin vyčítavý pohľad. „Potom chcel som pár ráz zaviesť rozhovor s tebou, ale ty zakaždým vyhla si tomu. Konečne teraz mám si ťa už! ... Si moja! moja!" Posledné slovo takmer vykríkol.

Elenka položila mu ruku na ústa a zasmiala sa tichým šťastným smiechom. On schytil a zbozkával tú bielu drobnú rúčku.

V svojom šťastí ani nespozorovali, že kone zastaly pred bránou Klinovičovho domu.

Mišo soskočil s kozlíka a otvoril privreté ťažké vráta; potom ešte raz vysadol a vjechal do dvora.

Elenke mocnejšie zubúchalo srdce, spomnela si len teraz, či rodičia nebudú proti Mirovi.

Na schodíkoch čakali ich už Elenkini rodičia.

Miro vyskočil prvý z koča, potom podal ruku Elene. Pozdraviac domácich, zavolal veselo: „Doviedol som vám vašu vodnú vílu!"

Jasné svetlo lampy padlo na postavu Elenkinu. Vskutku podobala sa tej fantastickej bytnosti. Biela mokrá šata tesno priliehala na jej stepilé údy a kvapkami dažďa sťa diamantami posiate vlasy, z polovice rozpustené, padaly na plecia a hruď. Pripnutá na jej drieku nezábudka smutne opúšťala modrú hlávku svoju, kolembajúc sa sem-tam. Veľké kvapky dažďové visely na nej.

Klinovičovci, utrápení o svoje milé dieťa, srdečne ďakovali Mirovi, že zaujal sa Elenky. Tento sa trocha zapálil a položartom, pološlávnostne riekol:

„Milostivá pani, aj vy, vysokoctený pane, osmeľujem sa prosiť vás o odmenu." Potom celkom vážne doložil: „Prosím vás totiž o ruku slečny Elenky."

„Elena, je to pravda?" zvolala matka celá prekvapená. Otec len pokyvoval hlavou, ako by nechápal úplného dosahu Mirových slov.

Elenka, zapálená až po uši, hodila sa matke okolo hrdla: „Odpusť, mamička, nemôžem za to — mám ho tak rada"...

Matke vstúpily slzy do očí. Pravda, milší by jej bol bohatý doktor Ľubin, znala jeho úmysly od jeho sestry; ale veď je Letnícký tiež hodný, poriadny šuhaj.

Srdečne objala svoju dcéru.

„Veď ja už nedbám, len aby ste boli šťastní. No, otecko, čo povieš na to?" obrátila sa k mužovi.

Klinovič mal Letnického vždy rád, preto dobrosrdečne hodil rukou:

„Ah, nuž čože ja? Ja už len ako moja starká rozkáže."

Ešte nestačil dopovedať, už pocítil na krku dve mokré ramienka a čosi vlhkého túlilo sa k jeho tvári.

„Ideš ho, ty zmoklé kurča!" bozkajúc Elenku na čelo zvolal veselo. Potom vzal jej rúčku, vložil ju do Mirovej ruky a slávnostne prehovoril:

„Tak, deti moje, dávam vám rodičovské požehnanie. Milujte sa, milujte Boha a svoj drahý slovenský národ! Len tak budete prospievať v rodine i vo verejnosti. Boh vám pomáhaj!"

Oba bozkali ruku rodičom.

„A teraz, deti, aby ste neprechladli, treba sa vám preobliecť. Teba," Klinovič obrátil sa k budúcemu zaťovi, „Mišo zavezie domov a zajtra čakáme ťa na obed."

Letnický celý blažený sa odporúčal.

„A toto na pamiatku na dnešný, pre nás tak významný deň," povedal svojej snúbenici pri odchode, a malú zvädnutú nezábudku, ktorá ešte pred chvíľou zdobila Elenkinu hruď, vložil do svojej zápisnej knižky. „S Bohom! Do videnia zajtra!"

Nastala tichá noc. V svojej izbietke v nočnom bielom úbore stála Elenka a pozerala v hviezdnaté už kde-tu nebo. Ruky složila ako k modlitbe. Okolo jej úst sídlil tichý blažený úsmev a v oku perlila sa veľká slza — slza šťastia.

Trocha pozdejšie, unavená chôdzou a dnešnými dojmami, položila hlávku na bielu podušku... Už padly dlhé riasy na ružové líčka, keď pod oblokom zavznela dojemne, ticho pieseň: „Dobrú noc, má milá, dobrú noc“....

Nežne vinuly sa tóny, polo uspávajúc mladú devu.

„To pozdrav od neho! od Mira! od môjho Mira!“ zašeptala v polosne.

Sladká znavenosť objala jej údy...

Hudba znela vždy tichšie a tichšie...

O spisovnej reči slovenskej.

Napísal dr *S. Czambel.*

(Pokračovanie.)

Toľko práce som si narobil aj so syntaktickou čiastkou Rukoväti, koľko som jej mal s časovaním slovies.

Šlo mi o to, aby podal látku jasne a priehľadne spracovanú. A ani v tejto veci nenašiel som grammatík slovenských, spracovaných po svojej chuti. Po dlhom uvažovaní rozdelil som látku syntaktickú na dve poly. Odkládol som všetko stranou, čo nepatrí do náuky o skladaní viet. A z toho, čo mi zostalo zo syntaktickej látky, s príslušnými doplnky, utvoril som časť novú pod záhlavím *„Z náuky o význame slov a o ich viazaní“*. Ja cítim, že táto čiastka Rukoväti má pre mňa najväčšiu cenu. Nielen preto, že je ona novotou, takou čiastkou grammatiky, jakej sme dosiaľ neznali, ale hlavne preto, lebo *v jej spracovaní sa už prakticky zračia té zásady, na ktorých by bolo treba zreformovať spisovnú reč slovenskú.* Táto čiastka Rukoväti je povolaná rozhodnúť, či smiem očakávať podpory pre označené už reformy a či nie?

V časti pod záhlavím „Z náuky o význame slov a o ich viazaní“ podávam najpotrebnejšie vedomosti o jednotlivých čiastkach reči, menovite o podstatných i prídavných menách, o zámenách, o číslovkách, o slovese, o príslovkách, predložkách, spojkách i citosloviach. Podávam o nich to, čo sa poťahuje na menlivosť ich významu a na ich viazanie. Tu rozprávam aj o jednotlivých pádoch skloňovacích, lebo skloňovacie pády nielen že menia význam sklonitelných čiastok reči, ale zároveň hlboko zasahujú do náuky o viazaní slov.

Aby každý čitateľ vedel, o čo ide, v časti „Z náuky o význame slov a o ich viazaní“ podávam niektoré miesta z toho, čo som napísal v nej o predložke *na*:

„Prišiel ako na zavolanie (m. ako keby bol zavolaný), tu som

na žiadosť (m. keď som bol žiadaný), urobím to na rozkaz (m. keď mi bude rozkázané) atď. Výraz s predložkou *na* má smysel *neobmedzený*, preto sa opisuje trpným stavom; ak chceme obmedziť jeho smysel, opíšeme ho činným stavom: prišiel ako keby ho *boli* zavolali, ako keby *sme* ho *boli* zavolali," atp.

„Výrazy: *na spaní* mu hlavu sťali, stalo sa to *na svitaní*, *na mrkaní* atp. zbytočne sa opisujú: keď spal, mu hlavu sťali; stalo sa to, keď svitalo, keď mrkalo. Niekedy sa opis vôbec ťažko darí, čo svedčí za pôvodnosť výrazov predložkových. Tak na pr. ťažko je opísať výraz prostý: ten dom je na *svalení*, na *srútení*. Počuješ síce od vzdelanca: ten dom sa *ide* svaliť, srútiť; ale kto prisvedčí, že je tu sloveso *ísť* na pravom mieste? Naveky píš v takomto prípade: ten človek je na umretí, na odchode; tá bylina je na vyhynutí, ten puknutý hrnec je na rozbití, mládenec je na ženení, dievka na vydaní, na vyletení z domu (iné je: mládenec na ženenie, dievka na vydaj) atď."

„Veľmi proste a predsa celkom jasne označujeme „rozsah" a „obsah", zamlčujúc tieto slová, na pr.: pole na päť jutár, záhrada na 300 siah, sud na dve okovy, kotol na 30 litrov atp. Neopisúvaj tedy: pole, ktoré má päť jutár (rozsahu); záhrada, ktorá má 300 siah (rozsahu); sud, do ktorého vnídu (do ktorého sa vmestia) dve okovy; kotol, do ktorého vníde (do ktorého sa vmestí) 30 litrov atp. Ani nenahradzuj prosté výrazy takýmito: pole päť jutár veľké, záhrada 300 siah veľká, kotol 30 litrov veľký atp."

Takto a podobne rozberám so strany významu všetky čiastky reči.

Odsek o *príslovkách* sa takto počína:

„Kde slovesom alebo predložkovým pádom jasne určujeme smer, tam nemajú miesta príslovky *hore*, *dolu*, *von*, *dnu*, *donútra*, *zpät*, *zpiatky*, *nazad*. Píš tedy: vyšiel na vrch (m. hore na vrch), sišiel s vrchu (m. s vrchu dolu), vyžeň husi z obilia (m. z obilia von), vpusť mä do izby (m. dnu do izby), zavolala matku do komory (m. donútra do komory), vrátil sa z cesty (m. vrátil sa zpät, zpiatky z cesty), vydal mi z koruny (m. vydal mi zpät, zpiatky), kedy si sa vrátil s trhu (m. s trhu nazad). Sloveso *vrátiť* už samo určite označuje zpiatočný smer, je tedy smiešno označovať ho znova príslovkami: vrátil sa nazad, nazpät, nazpiatok; vrátil mi knihu nazad, nazpät, nazpiatok atď. Podobne sa má vec so slovesami, ktorým je predrazené *s* alebo *vy*, a so slovesami, ktorým je predrazené *v*: vnišiel do izby, vkradol sa do domu atp. m. dnu do izby, dnu do domu. V takých prípadoch, aké sú vyššie udané, smer určený je už beztak *dvojnásobne*; určuje ho sloveso i predložkový pád. Keď poviem „vnišiel do izby", mám už smer označený v slovese „vnišiel" náležite a v predložkovom páde „do izby" tiež náležite. Stačí, keď je smer iba jedným spôsobom označený. Vytýkaných prísloviek neužívaj tedy ani tam, kde určuješ smer iba predložkovým pádom, píšuc: on stojí na streche (m. hore na streche), vrabec hniezdí na komíne (m. hore na komíne), hlásnik kričí s veže (m. dolu s veže), sklienka padla so stola (m. dolu so stola), vrázdiť sa z izby do izby (m. von a dnu do izby), ľudia už idú z kostola (m. von z kostola).

Prostotou napomáhame jasnosť. To sa vybadá zvlášte z náuky o skladaní viet. Môžeš-li niečo vysloviť slovom, dvoma, nepriberaj k tomu viac slov. Nerozprávaj: ja v noci nikdy *nechodím von*, ja po obede nikdy *neodchodím preč*, keď to môžeš povedať proste: ja v noci nikdy *nevychádzam*, ja po obede nikdy *neodchodím* atp. Vonkoncom ničím nedá sa omluviť ten zlozvyk, že niektorí príslovku *hore* užívať počínajú miesto slovesnej predpony. Vyhybuj takýmto: horevziať, horebrať, horedržať, horemať. U nás už nepíšu protokolly, ale ich *horeberú*: protokoll, horevzatý dňa . . ., protokoll vezmem s nimi hore atď. Je to germanismus, ktorý vnikol aj do maďarčiny. Žiadon Slovák tomu nerozumie. Slovák povie: protokoll, napísaný dňa . . ., protokoll napísať atp. Výrazy *horevziať, horebrať* vždy predpokladajú v slovenčine *vec*, ktorú s miesta, na ktorom bola, do výšky dvíhame alebo zdvihneme. Keď poviem „horevziať protokoll", prostý Slovák tomu buď vonkoncom nerozumie (v osnove čítanej), buď myslí, že tu ide o zdvihnutie už napísaného protokollu a prípadne o jeho odloženie na iné miesto. Miesto výrazu „hore sa držať" povie Slovák: „nedať sa", „ej, my sa nedáme" (m. my sa hore držíme), naša dedina sa nedá (m. sa hore drží) atp. Miesto „hore sa maj!", „hore sa majte!" skrátene: „hore sa!" = vstávaj, vstávajte! na nohy! na nohy sa!"

Z týchto ukážok videť už, čo sa môže vlastne očakávať v tej čiastke Rukoväti, ktorú podávam pod záhlavím: „Z náuky o význame slov a o ich viazaní."

Z nich sa jasne prebíja na površie aj tendencia pôvodcova.

Som priateľom prostoty, lebo touto napomôžeme jasnosť a zreteľnosť spisovnej reči. Som proti všetkému umelkárstvu, proti kunštovnému štílu; som proti všetkému, čo sa nesnáša s rečou ľudu.

Keď píšeš pre Slovákov, máš sa o to starať, aby tvojej reči ako treba rozumeli. Mojou snahou je, aby vzdelaní Slováci tak písali, jako ľud slovenský hovorí. Aby tak písali nielen pre ľud, ale i *pre seba* . . . Kto máš čo povedať bratom Čechom, *nauč sa ich reči a napíš im to čiste po česky*. Ale k tomu niet rozumnej príčiny, aby sme svoju reč spisovnú i ďalej počeštúvali len preto, lebo nás literárny rozvoj historický narazil na cestu počešťovaciu . . .

Práve tak sa máme starať o poslovenčenie náuky o význame a viazaní slov a náuky o skladaní viet, ako sa boli starali naši predchodcovia o poslovenčenie hláskoslovia a tvaroslovia.

V zásade odchýlil som sa od českých grammatík aj pri spracúvaní látky syntaktickej. Nárokom hovorím od „českých grammatík" a nie od doterajších „slovenských", lebo této sú len nápodobeniami tamtých bez všetkej pôvodnosti. Zásady, na ktorých spracúva sa látka syntaktická v českých grammatikách, naskrze nehodia sa pre nás. Už aj preto sa nehodia pre nás, lebo českí grammatikári stoja na stanovisku historickosti. Oni čerpajú poučenia i direktívu z reči starej, zvlášte z vekov XIV. až XVI. Naproti tomu my opierame sa o *živý jazyk*. Ale väčšmi než zásada historickosti a zásada živého jazyka rozlučuje nás iná hlavná zásada českých grammatík. Všetky české grammatiky spracúvajú sa totiž *spôsobom referovacím*.

Český grammatikár, práve tak ako referent na svojom referentskom stolci, odreferuje o jednotlivých úkazoch syntaktických, bez toho aby oddeľoval zrno ťažké od mĺkveho, mĺkve od plevy atď. To môže obstáť so stanoviska vedeckého. A môže byť, že je to vhod v Čechách. *Nám sa takýto referovací spôsob nehodí.*

Bol som raz v jednom hospodárskom ústave počas prednášky. Professor mal pred sebou za vahan obilnej úrody a vyberajúc z nej s času na čas to kúkoľ, to plevu, to zrnká plné ťažké, to zrnká menej ťažké, mĺkve atď., prednášal o nich poslucháčom. Po prednáške spýtal som sa ho dobrosrdečne: A prečo to máte v tom vahane všetko so sebou smiešané jako cigánka vo svojom hrnci, s ktorým po pýtaní obišla pol dediny? Professor sa usmial: Veď ja predsa viem, čo je kúkoľ, čo je pleva, čo je zrno plné a čo mĺkve atď. Vždy polahúnky navyberám z vahana toho, o čom chcem prednášať poslucháčom...

Českí učení ľudia ovšemže sa vyznajú v českých syntaxách, oni si vedia oddeliť v nich zrno od kúkoľa a od plevy, ťažké zrno od ľahkého a toto od mĺkveho atď., — ale či sú v Čechách samí učení ľudia, ktorí berú grammatiky do ruky? U nás je ovšem nie tak, a ja som počítal s tým.

Kde máme viac výrazov pre jedon a ten istý význam, tam som ich pekne-krásne od seba pooddeľoval a povedal som: na tejto hromádke je plné zrno, na tamtej ľahšie a tu je pleva...

Na príklad:

Plné zrno: pole na päť jutár; kotol na 30 litrov; hrnec z mlieka atď.

Ľahšie zrno: pole, ktoré má päť jutár (rozsahu); kotol, do ktorého vníde 30 litrov; kotol, do ktorého sa vmestí 30 litrov; hrnec, v ktorom bolo mlieko atď.

Pleva: pole päť jutár veľké; kotol 30 litrov veľký; hrnec od mlieka atď.

V Gebauerovej mluvnici (Mluvnice česká II. Skladba. V Praze a ve Vídni 1890, na str. 102), kde je reč o väzbe dvojeho nominatívu, napísané je toto:

„Když doplňkem tu je jméno přídavné, bývá podle možnosti tvaru jmenného. Na př. otec je *zdráv*, zdáme se *bohati*. Při slovesích zvratných bývá doplňkové jméno přídavné *odchylkou* v akkusativě: na př. otec cítí se *zdráva* (m. *zdráv*), cítí se *povinna* (m. povinen). Odchylka vznikla mylným domněním, že doplněk se táhne k akkusativu *se* (se — zdráva), kdežto v pravdě se táhne ku podmětu (otec — zdráv). Jindy bývá tento doplněk *v instrumentale*."

Tedy — referát.

Čitateľ sa dozvie, že v uvedených prípadoch môže stáť prídavné meno 1) v nominatíve: otec je *zdráv*, 2) v akkusatíve: otec cítí se *zdráva* (m. *zdráv*) a 3) v inštrumentáli: otec cítí se *zdravým*.

Ale pôvodca nevyslovuje mienky, ktorá väzba je dobrá, lepšia alebo najlepšia? Ani o väzbe s akkusatívom, ktorá vznikla mylným domnením, nevyslovuje sa určite, či sa jej treba chrániť alebo či je dovolená na základe tom, že skutočne trvá?

Tamže ďalej píše:

Práve tak ako mačka horúcu kašu, obchádzal túto otázku aj *Mráz*. On (ml. str. 119) vyslovil sa takto:

„Keď je podmetom podstatné meno, ktorého počet sa udáva základnými číslovkami od 5 do nekonečna, vtedy to podstatné meno stáva obyčajne v genitíve množného čísla... *Desať* chlap*cov* sa učí dobre atď. Poneváč ale číslovky od 5 počnúc sa aj skloňujú v našej reči, môžu stáť s podstatným menom aj v nom. množ. čísla: *piati* mužo*via* pridružili sa k nám atď. Keď je ale podstatné meno v druhom nejakom páde (s predložkou alebo bez nej), číslovka stáva vždy pred podstatným menom a keď je s predložkou spojené, stáva za touto obyčajne *bez zmeny*: toto pole patrí *šesť* bratom, prišiel som s *dvadsať* chlapmi atď. Ale aj v tomto prípade *môže sa shodovať s podstatným menom v pádoch*, na príklad z piat*ich* brato*v* len jedon zostal atď.“

Z tohoto zo všetkého vidíme, že môžeme viazať základné číslovky 5—99 s genitívom, a to: 1) dľa Hattalu vždy té „akkusatívové“ (= ktoré majú jediný pád, akkusatív), 2) dľa Mráza obyčajne základné číslovky „neskloňované“.

Skloňované základné číslovky u obidvoch shodujú sa pádom s určovaným podmetom.

Akokoľvek hľadíme na vec, príslušné učenie Hattalovo i Mrázovo je neurčité, nejasné. Ono prezradzuje, že neboli na čistom s povahou čísloviek 5—99... A podobné zjavy sa často opakujú.

Nemal som tedy oblahčenú prácu ani pri tých veciach, ktorými sa grammatiky slovenské *už* zabývaly. Ale zostaňme pri základných číslovkách 5—99. Z doterajších mluvníc slovenských nedozvieš sa ničoho dôkladného o viazaní základných čísloviek 5—99. Ony *referujú* o tom, čo vedia o jednotlivých prípadoch. Hattala prebral menej prípadov; on *referuje* o menej prípadoch. Mráz ich prebral viac, a tedy *referuje* o viac prípadoch...

Do „Rukoväti“ položil som o väzbe základných čísloviek 5—99 toto:

„Číslovky 5—99 sú 1) povahy prídavných mien, a v tom prípade shodujú sa pádom s predmetom počítania: piati chlapci, piatim chlapcom, s piatimi chlapci, deväťadeväťdesiati chlapci, s deväťdesiatdeviatimi chlapci atp., alebo sú 2) povahy podstatných mien, a vtedy sa neskloňujú: päť chlapcov, od päť chlapcov, päť chlapcom, o päť chlapcoch, s päť chlapci atp. — Číslovky 5—99 len tam majú povahu prídavných mien vo všetkých pádoch, kde sa poťahujú na osoby alebo zosobenosti mužského rodu.

Ak sa poťahujú na iné predmety počítania, tak v nom. a akk. zachovávajú povahu podstatných mien. Vravíme a píšeme totiž: piati chlapci tu boli, piatich chlapcov som videl; ale päť stromov, žien, detí tam stálo; päť stromov, žien, detí som videl atp.“

Týmto je vec ovšem nie skončená. Je treba viac svetla. Ale to je isté, že sú naše číslovky základné *dvojaké*. Túto pravdu o nich ťažko bolo však uznať našim grammatikárom, keďže sú v češtine len *jednaké*.

Dvojakej povahy sú u nás aj rozčlenúvacie číslovky, ktoré Mráz nazýva hromadnými. Súc povahy podstatných mien neskloňujú sa: pätoro detí, pätoro deťom, o pätoro deťoch, s pätoro deťmi. Súc povahy prídavných mien, skloňujú sa: pätorí bratia, pätorých bratov, pätorým bratom atď.

(Dokončenie.)

Dva verše.

Martina Sládkovičorho.

I.

Krása.

Na ruži krôpka rosného moku,
v čistý mok lúče slnka sa vpily,
zjagala krôpka slza jak v oku
dievčiny, ktorú opustil milý.

Hrdá je krôpka, hrdá a rada,
slnku že slúžiť zrkadlom môže,
slnko sa v krôpke s úľubou vzhliada —
Krásne si svet svoj sformoval, Bože!

Tamtohľa zase dolinkou tichou
potôčik trieli pomedzi chrastie;
hanblivo jaksi, v sprievode vzdychov
celuje kvet, čo na brehu rastie;

tlumeno rečni: asi tak lásku
milej. on svoju vyznávať môže;
blboce milo, — zobjal si krásku —
Krásne si svet svoj sformoval, Bože!

Inde zas, ajhľa, mohutná rieka
široko tečie veleby plná;
známka jej: sila, — nehy sa zrieka —
dumavo spiecha za vlnou vlna.

Majestát ozaj. Ktože tie dumy,
žalmy tie tajné vystihnúť môže?...
Ďalej sa nesie, hučí a šumí —
Krásne si svet svoj sformoval, Bože!

Rôzna je krása. Z krôpočky rosy
inakšia, iná z potôčka zase,
iná tiež z rieky k oku sa nosí;
všetky však v jednej poja sa kráse.

Teší ma krása krôpky tej mäkká,
krása tiež, ktorú potôčik hlása,
i tá, ňouž dýcha mohutná rieka —
Liekom mi duše carica-krása.

II.

Slávik.

Večer je pozdný s jasotom luny,
slávika švehol velebno zuní —
Načo len spieva? Komuže k vôli?
Pusto je vôkol v širokom poli.

Oblačie riedke nebom sa valí,
závojom svojím luny tvár halí;
mrzí sa luna, tvár jej sa mračí —
Slávik však spieva jako len stačí.

Oj, vie on dobre: nedarmo spieva:
počúva jeho pod stienkou deva,
čakajúc v túžbach... Neide milý...
Oj, jak ten slávik túžobne kvíli!

Zrazu pred devou šuhaj sa octne —
Srdiečko devy zatĺklo mocne,
tvárička čistým pýrom jej vzblkla —
Podivno: pieseň slávičia zmĺkla...

Ešteže! Veru slávik len spieva,
zase ho čujú šuhaj i deva,
dosiaľ ho iste nepočúvali,
mnoho veď sebe povedať mali.

»Počuj, jak pekne sláviček spieva«
— rečie on — »Ozaj« — odveti deva —
Zase však: »Šušu — šušušu...« šepot,
nečujú zase, snáď pre sŕdc trepot.

Pošiel on domov, ona však v chatku.
Predĺža slávik túžbu si sladkú —
Bysťu! nech všetko zdrichme jak vrecia:
svoju on nôtu dospieva predsa.

Z oboru práva.

Podáva dr. *A. Ráth.*

Niet pochybnosti o tom, že šírenie vedomostí právnických je pre nás velice dôležité, nielen verejno-, ale i súkromno-právnych. Pre nedostatok terminologie a fraseologie je to šírenie veľmi obťažené. Dokiaľ nebola slovenčina z pravosúdia celkom vyhostená, užívaly sa zväčša latinské výrazy — dnes i Slovák-odborník užíva maďarských, alebo si pomáha jako vie. Snáď práve tento nedostatok zapríčinil, že sa u nás najmenej z oboru práva písalo či už vedecky, či populárne; lebo keď človek chce napísať tri vety, týkajúce sa právnych zásad, pravidiel, pokračovania pred súdom — a musí sa boriť s výrazmi — tam je písanie temer nemožné.

Chcel bych vzbudiť záujem za túto pálčivú otázku a poukázať na stávajúce nedostatky a potrebu v prvom rade *sbierania* ľudových dobrých a pôvodných výrazov a označení právnych pojmov, v druhom rade na potrebu *prevzatia* vhodných a slovenskej reči i jej duchu zodpovedajúcich inoslovanských výrazov a v treťom rade na potrebu *tvorenia* našej novej terminologie.

To sa rozumie, že toto musí diať sa jednotne, t. j. nie aby každý, kto v obore práva pracuje, sám mal svoj slovník. Jednotne sosbieranú a utvorenú terminologiu bude potom treba rozšíriť a udomácniť, aby bola i tým pochopiteľná, ktorí jej neznali, a to sa jedine tak docieli, jestli si ustálené výrazy osvojíme a jestli ich v živote *dôsledne* užívať budeme.

Nemám ešte hotového návrhu, ale jestli sa sostúpi nejaký odbor, v ktorom mimo právnikov by linguisti museli zasedať, bol bych ochotný sriadiť už sosbieraný materiál a predložiť na posúdenie. Teraz len úryvkovite chcem ukázať.

Začnime so žalobou. Žaloba je dvojaká, je civilná a trestná (kereset — panasz). Prvá nemá svojho označenia, alebo užívame „žaloba“ na obe. Nemáme svojho označenia ani na slovo „civilný“, lebo slovo občiansky, obecný má iné prifarbenie významu, „občianska žaloba“ je cudzo znejúce.

Process (per) by bol najlepšie označený ako „spor“, a jeho ďalšie útvary: sporný, sporiť . . . atď.

termín (határnap) = ? Česi majú: stání, den soudu, rok soudní: abhalten eine Tagfahrt = předsevzíti stání;

šacovník (becsüs) = ten, ktorý odhadne? odhadca?

odpísať — má trojaký význam: odpísať so summy (splátku, ztratu), odpísať niekomu niečo a odpísať s niečoho odpis (dupplikát). A jako označiť odpísanie istých nemovitostí do nového pozemnoknižného hárku (telekkönyvi bejegyzés)?

dupplikát (másolat) = opis? (české), a v smysle „másodlat“? a „elsődlet“ = prvopis? leszármazás = pochádzanie? szolgáltatás = splniť — odviesť? sequester (zárlat) = zátvor? exrotulovanie (kicsomózás = ? česky: rozebrání spisů; becsomózás — Acten-convolut — soubor spisů;

actio confessoria = žaloba na uznanie — a negatoria =? Češi: ž. odpůrčí;
adopcio, adoptovaný =? česky: přisvojenec, zvolenec, svojenec; „perrend" = „řád", „řízení"; aestimatorius contractus (Trödlervertrag) = smluva vetešnícka?
ohľadom prenájmu je rozdiel „bérlet" a „haszonbérlet" — treba určite označiť toho, kto do prenájmu dáva, berie predmet, a sám ten actus i samú smluvu; u nás je nájomník vlastne nádenník, ale nie arendátor;
agent = jednateľ? to je doslovný preklad, ale smysel?
esetleg felmerülendö = vzniknúť mohúci? prípadný?
kiskorú = maloletý — plnoletý;
amortisácia = umorenie? hivatalból (vom Amtswege) = z moci, z povinnosti úradnej, úrad sám od seba?
analogia = obdoba?
felperes, alperes = žalujúci, obžalovaný? Jako je potom „panaszos" a „panaszlott" a vôbec dľa nového trestného rádu (Bp.) gyanusitott, terhelt, vádlott?
vitatni (bestreiten) =?; „tvrdiť" nie je dosť silné;
legitimácia =?
mora (késedelem — Verzug) =? česky: prodlení;
törvényt alkalmazni (Anwendung des Gesetzes) = použitie zákona, konanie zákona? (prisluhovanie zákona je iné);
appellácia = odvolanie; a jaký je rozdiel medzi „felebbezés", „felfolyamodás" a jako je vôbec felebbvitel? — a visszavonni = stiahnuť nazpäť odvolanie?
archív (irattár) =?
jaký je rozdiel: fegyház, börtön, fogház, elzárás?
nullita = zmatečná stížnosť?
cessia (engedmény) = postúpenie?
beneficium, na pr. farské b. =?
votum consultativum = hlas poradný?
felebbezési biróság (Berufungsgericht) = odvolací súd?
kérkedő (Berühmer) = česky: chlubič; felhivási per = česky: vyzývací rozepře;
oculata (szemle), č. ohledání, ohlídka;
exekúcia (végrehajtás); u nás stáleho výrazu niet; česky: zájem, zábava, zástava, vedení práva, dopomožení k právu;
alkalmazott (Bestellter) =? česky: zřízenec;
species = vec určitá?
perútra lépni (betreten den Rechtsweg), č. nastoupiti pořad práva =?
szinlelt (jogügylet) = líčený?
superaedifikát (felülépitmény) =?
cavens (szavatos) = rukojmí? a jaký je rozdiel kezes a készfizetők?
causalita (okozatosság) = príčinnosť? príčinná súvislosť?
ascendentes (felmenők) =? č. příbuzenství stupující, vzestupující, předkové, rodičové (Geschlechtsfolge = posloupnost rodová);

feloldó — bontó feltétel =?
pri dražbe „leütni" = ?
descendentes =? č. příbuzenství sestupné;
pergátló kifogás =?
in natura (természetben) =?
bagatell = nepatrný? tedy: nepatrné pokračovanie?
ohľadom svedka je rozdiel „aggályos" a „érdekelt" — jedno by bólo „predpojatý";
commissia (bizomány) =?
certifikát = stvrzenka? poistenka? č. list potvrzovací — a jako potom quietancia?
citácia (idézés) = predvolanie? č. list vyzývací, obsýlka.;
citovať (idézni vkit) = predvolať niekoho.
Bolo by treba zodpovedajúce výrazy na „soudní řád" — „pořad práva";
clausula (záradék) = doložka? doložkou opatriť?
illetékesség, hatáskör = príslušnosť, právomoc?
confrontacia (szembesités) = postavenie tvárou v tvár?
contradictorius eljárás =? č. řízení sporné?
contumacia =? č. nestání k soudu, (c. Urtheil) rozsudek vydaný pro nestání;
solidár, correal =? česky: dlužník zavázaný rukou společnou a nerozdílnou;
curatela (gondnokság) = opatrovníctvo?
tútor = poručník; a jako má byť „gyámolt"? česky: poručenec, svěřenec;
deposit (letét) =? vec schovaná, složená?
diety (napidij) =? č. denní útratné;
servitus (szolgalom) = služebnosť?
disciplina (fegyelem) = kázeň; a disciplinárny? č. kárací moc — soud;
possessio (birtok) = držba?
elévülés (Verjährung) =? č. promlčení;
expropriacia = vyvlastnenie?
lucrum cessans (szünt haszon, entgangener Gewinn) = ušlý zisk? unikajúci z.?
örökhagyó (Erblasser) =? č. zůstavitel.
Jako máme užívať výrazy: výmer, nález, uzavretie, rozhodnutie, výnos, výrok, rozsudok? Menovite ostro treba rozlišiť: itélet — végzés;
végrehajtható =?
fideicommiss =? česky svěřenství;
viszonkövetelés = pohľadávka vzájomná;
inventár = užíva sa spotvorené slovo „náchodopis" — lepšie by snáď bolo jednoducho „popis", jako je v češtine;
posthumus = pohrobok?
mala fides = nepoctivosť?
felfedező eskü (Manifestationseid) = prísaha vyjavovacia?
massa (tömeg) = podstata, — t. j. nie hmota, ale concursmassa!

meritorný (érdemleges) =? o veci samej?
moratorium (halasztás) =? č. přiročí;
usus — usufructus — quasi u. =? č. právo požívací.

A tak by sa mala rozobrať celá naša právnická reč.

Čo tieto riadky píšem, jedine to mi tanie na mysli, aby sa napravil nedostatok a aby sa vzbudil záujem za zanedbané pole právnické. Keď si je človek vedomý svojho práva, neruší práva cudzieho, vie, pokiaľ môže siahať, a zároveň ani netrpí, aby jemu kto krivdil.

Slovenský jazyk, živá starina.

Nárečia slovenského Východu.

Podáva *Fedor Houdek.*

I.

Ung je najvýchodnejšia stolica Slovenska, kde žije na 40.000 Slovákov kompaktne. Ľud živí sa tu výhradne roľníctvom. Býva po dedinách, a má len štyri mestá *Vinné, Úbrež, Sobrance* a *Kapušany*: obyvateľstvo posledného je miešané, maďarsko-slovenské, podobne ako i okolie mesta. V Ungu je rozhranie troch národov: slovenského, ruského a maďarského; stredobodom hraníc je *Ungvár.*

Úbrež počíta 850 obyvateľov, zamestnanie ktorých je tiež roľníctvo. Asi pred 30. rokmi prisťahovalo sa sem niekoľko rodín českých; aj tie žijú zo zeme. Česi priniesli do Úbreža viac pesničiek, ktoré sa i medzi Slovákmi ujaly, pravda skomoleno, česko-slovensky. Nižej podávam nárečie z tohoto mesta, dľa vypravovania Jura Hvižďáka (je pravoslávny Slovák).

Hamadej.[1])

Hamadej buu veľki hrišnik, co dzevedzešac i dzevec ľudzi zabiu. Uš ho maľi čorci vžiac za živa do pekla, na joho poseceľ. Ale jeden chudobni viučiu še za popa a išou do pekla, bo joho otec predau ho čortovi, bo buu chudobni. Ta vun (on) jak uš buu pop, da še išou odmeňic od pekla. Ako idze, uvidzi ho Hamadej, tot hrišňik; „A že stuj, bo ce zabiju!“ A vun kaže: „Nebij me, bo ja idu do pekla.“ -- „No, kedz idzeš, ta ic, a povedz mi, jaka to moja poseceľ tam me čeka.“ — „No, ta ja ci povim.“

Pošol pup do pekla. Tam čorci ho ňechceju pušcic, ale vun jich kropi zo švecenu vodu a bars jich to peče, horši jak oheň, a pita svuj kontrak, co ho otec predau. No, vuňi ňechceju dac, bo to mau tot chromi čort pot jazikom, ale mušeľi mu vidac, bo jich bars tota švecena voda pekla. Ai mušeli mu ukazac poseceľ Hama-

[1]) V Slovenských Povestiach od Dobšinského je s nadpisom »Mataj«.

dejovu. A poscel taka bula: železni pec a u nim u štretku britve a oheň furt še pali a pec červeni.

Prišou pup iz pekla ku Hamadejovi. — Hamadej: „No, pope, jaka moja poscel me čeka.“ — „Železni pec, červeni, a britve u ňim a plameň do okola beha. Tam budzeš špac.“ — Hamadej še bars napudziu (zalik), ta pita pokutu od popa. A pup kaže: „Daj tot kij, co ši z ňim toti ľudzi pobiu, viňeš ho na huru a uchpaj ho do žemi a noš z jarku dolini vodu u pisku a na koľenoch i na lokcoch hore huru, a ho polivaj. Tak kedz še rozvije, ta ci budu hrichi odpuščeni.“

I tak dluho na koľenoch chodziu hore huru, u pisku vodu nošíl, co iz toho kija, co z ňim ľudzi pobiu dzevedzešac dzevec, viros (vyrástol) šumna jabloň. — Idze pop, čuje raz pach šumňi, i vun uš zabun u Hamadeja. Ale pridze pod huru, uvidzi ho. Pridze gu ňomu. „No, poj, uš ce vispovidam.“ — Keľo zabiu ľudzi, za každim jedno jabločko spadlo zo stroma. A naustatok išče dva jabloka na strome. — „No, koho že si išče zabiu?“ — „I macir.“ — „No, jedno spadlo, a išče?“ — „I oca.“ — Spadlo i druhi.

Tedi uš ho pup poblahoslaviu a vun umar, a jeho dušička šla prosto do ňeba a ňebula na tej posceli u pekľe, bo še spokutovala. A poscel išče i dňeš prazna a ňaj še každi varuje, že bi ňepošou na ňu spac. — Koňec, — tak Hamadej život zakončiu.

Kumove. [1]

Dvomi buľi kumove. Zobraľi še do Ameriki, bo vše (všetci) hutoreli, že tam bars dobre a tak kazaľi, že to še švet kruci. Ta šebe dumaľi, že še Amerika vikruci tu, ale ňe, ta pošľi do Ameriki. Matej mau tristo zlati, a Andrej stopejdzešat. I pošli tam a peňeži rozkeltovaľi šicki, a roboti ňemaľi. „Pojme, kume Matiju, domu.“ — Andrej kazau, „bo tu muši češko (ťažke) robic a mi ňenaučeni len pic.“ — „No, kume Andreju,“ Matej kazal, „ta pojme domu, ale peňeži ňit, chto nam da. Kebi me (sme) dajaki frajerki mohli najsc a že bi mali peňeži, to by me jich prevedli, že jich vežňeme za ženi a peňeži bi me užali a bi me ucekli.“ — No Matej kaže: „Kume, ja bi much tak zrobic, bo išče mladi, ale ti uš starši.“ — „Nu, ta ľem ti tak zrob a mňe mušiš zo sobu vžac.“

Pošľi potom oba na varoš americki do balu, našľi tam dvojo mladi dzivki, co jedna mala tricec peje roki a druha tricec ošem roki. To buľi išče perviski. — Matej: „Jak še mace, dzivki, ot ki sce?“ — „S Europi, s Novej Selici.“ — „A či bi sce se ňeodaľi? — „No, ba jako,“ dzivka odpovedzela. — „Mi dvomi parobci Matij i Andrej.“ — „A, mi prave dva mladi dziuki, išče obidva ňemame ľem šidzem dzesac i tri roki a uš bi me še chceli oddac. Ľem še bojime, že me mladi.“ — No, Matij povedzel: „Ňebojce še, mi me mudri chlapi, mi vas vežňeme, aľe bida nas ocahla, peňeži me straciľi, na vešeľe ňemame.“ — Odpovedzela starša Mariška: „Mi peňeži

[1] Kmotrovia, »chodza dzice odríkac do cerkvi.«

mame, ľem kedi budze vešeľe?“ — „No, kedi, na ňedzelu, pujdzeme do popa, ňaj nas prišahne.“ — Mariška vola: „Pojce, mladzenci, oba z nami a kupime vam aj šati.“

Šli do balu spolu štvero. Tam buľi do jedenastej hodzini, Matij uš bou spau. Mariška vola: „Poj si tu gu mňe na posceľ.“ — Matij pošou, i henti dvoja za nim. Matij oblapiu frajirku a poboškau a vona joho, a ruku si uchpal do kešeni do jej a peňeži tri sto toľari užal sebe. A to buľi polovica i hentej jej kamaratki. Aľe prenocovaľi ľem do jednej pounoci, bo uš peňeži maľi a še pohosciľi, z nimi spaľi a poucekaľi aš do kraju. Jak prišli do Bremen, vipiľi ši piva. Matij kaže: „Pij, kume, ti ši še na ňich netrapiu, aľe mladi dziuki, bo me ich veuca zbaviľi. Ta idzeme domou, bo prave kračun, a mi me obidva Rusňaci a peňeži mame.“

Prišľi na Gajdoš [1]), do karčmi, pitaju po anglicki: „Gif mir bir tuu glas, kuartu visk.“ Matij kaže: „Kume Andreju, ňespij še, bo na večar treba buc doma, siata večera budze.“ — No, Andrej kaže: „Ňebuj še, kume, ľem pij.“ Na Žida: „Gif mir stejk (pečienka) tuu pauns ent fór glas bir!“ — Piľi, a šňich pada. „No, uš tri hodzini po obedze a dva miľe išče me ot domu, kume staň a poj, idzeme,“ kazau Matij.

Idu, šňich uš veľiki na draže (cesta). Prišľi do lesa, Andrej uš ňehodzen isc dalej. Aľe Matij idze. Tet vola: „Čeekaj, kume, bo umru.“ Raz vitor zaduje a zaškripi. „Aha, zkaže Matij, uš tu velci. No, ňebojme še, hak me dvojo“ — Prišľi na jedno mesto Mohiľa-Strašok [2]), Andrej šednuu sebe tam, a Matij pošiou domou na siati večar. Andrej šednuu na toho Straška, že odpočiňe, do šňihu. „A jak tu mechko sedity,“ — a zaraz še mu oči zavarľi. Uš dumau, že je doma. Vidziu svojo dzeci, ženu, jak ho boškaľi, vun jich a davaľi mu jejs: medovki (roztopený med), fučki, lokše, orechi, lišňaki (lieskovce) palenku, a vun špiva „Christos raždajetsa slavite“. Zaraz vidziu cerkev (kostol) otvorenu a ľudze oblečeni išľi do cerkvi. Vidzi popa u cerkvi u ridzoch (kňazské rúcho) obléčenoho a chodziu kuriaci po cerkvi i s kadyłom. Vidziu jak tam čort za dzvermi stau a trimau bujału skuru (bujačia koža) u zuboch i pisau na ňu, chto še podľo robi u cerkvi, šmeje še. A čuu šicko jak še špiva: „Roždestvo tvoje, Christe Bože naš, s nami Boch razumite ja zici i pokarjajtesa jako s nami Boch“. I potim zazvoňiu i ňeznau uš ňič vecej, bo uš še mało co nezmers nezamrzol). Ľem išli ľudze s Novo Selici, i ho našľi, išče dichau, co ešče kuščok živi buu. Ta ho vžali zo sebu domu, ale prave tam buu dochtor u popa, ta i jeho ot šmerči vimeňiu i vun Bohoj prišľubiu, že vecej palenki pic ňebudze i nakazuje každomu Amerikanoui, že bi še ot nej zarik, bo vun uš buu polovicu na tamtim švece. Ta každomu zakazuje, že bi še varoval, že bi na tej ohňanej posceli nespau.

[1]) Obec slovenská v okrese sobraneckom v Ungu.
[2]) Mohila je vrch, a Strašok miesto na ňom, kde vraj strašieva.

Poznámky. Prízvuk prvej slabiky slova je silný, tak že sa často zdá byť kvantitou. Ako na slovenskom východe vôbec, ani v nárečí úbrežskom niet dĺženia hlások, výslovnosť je krátka.

Rozdiel medzi *i* a *y* je vo výslovnosti nebadateľný. Len v koncovke infinitívu *-iti* vyslovuje sa druhé *i* celkom tvrde: ity (sedity). Kde *i* a *e* zmäkčuje predchádzajúcu súhlásku, je to vždy poznamenané mäkčeňom, kde tohoto niet, ostáva *t, d, l, n* tvrdé.

Mäkčenie *l* skrze *i* je veľmi jemné, nejaví sa tak mocne, ako na príklad v Turci.

Koncové *-l* v čase minulom jednot. čís. rod mužský a stredný pri slovesách je hláskou medzi *l* a *u*, kloní sa však viacej k poslednej, preto som ho označoval písmenou *u*. Tiež sa zamlčuje na príklad umrel = umar (umarl), mohol = much (muhl), nezmrzol = nezmers (nezmerzl).

o sa zamieňa niekde hláskou *u*, na príklad pop = pup, stoj = stuj, svoj = svuj, naostatok = naustatok, a *e* zamieňa sa hláskou *o*, na príklad jeho = joho, čert = čort, k nemu = g ňomu.

V jednotnom čísle, rode strednom, pri prídavných menách vyslovuje sa *e* jako *i*, na príklad druh*i* jabločko.

Pred *on*, *oni* predkladá sa *v*, a zároveň *o* mení sa v *u*: vun, vuňi.

V osobnom zámene *sme* vynecháva sa *s*: *me*.

Predložka *v* vyslovuje sa šťa *u*.

V slove vopchať, *ch* predhadzuje sa pred *p*: uchpať.

V slove *svätý* vysúva sa *v*: si*aty*. Genitív slova Boh je Bohoj.

Literatúra a umenie.

Sobrané spisy básnické Hviezdoslava. Sväzok III. Oddiel epický. Turčiansky Sv. Martin. Vydanie Kníhkupecko-nakladateľského spolku. 1901. Strán 564 + 4, 8⁰.

Obsah: Úvodná. *Po 50-tich rokoch.* (Strany 5—12.) — *Agar.* (Str. 13—65.) — *Kain.* (67—109.) — *Ráchel.* (111—142.) — *Sen Šalamúnov.* (143—165.) — *Vianoce.* (167—221. — *Večera.* 223—247.) — *Prvý záprah.* (249—262.) — *Ežo Vlkolinský.* (263—385.) — *Gábor Vlkolinský.* (387—564.)

Podľa titulu svojho kniha obsahuje *sobrané* spisy, teda už tlačené, známe; ale kto je zbehlý v slovenskej literatúre, na prvý pohľad uvidí, že väčšia polovica knihy sú diela nové. Z *Kaina* dosiaľ bola tlačená len prvá tretina (v Slov. Pohľadoch 1893), *Sen Šalamúnov* je nová, lanská tvorba, *Vianoce* o polovicu rozmnožené, *Prvý záprah* nový, a najväčší kus knihy, *Gábor Vlkolinský* (177 strán!), tiež nový, ako poznačeno na konci, len roku 1899 dokončený. Pri otvorení krásnej, veľkej knihy prvá radosť je teda, že básnik náš ešte tvorí — veľké, skvostné diela! Rozumie sa, nová je i úvodná báseň, *Po 50-tich rokoch*, a *Agar*, ktorou honosili sme sa, keď pred osemnástimi rokmi vyšla v Slovenských Pohľadoch (1883), na ktorej so zamieraním srdca ukazovali sme krásy zo škôl, súdov atď. vytvoreného a z chrámov už tiež vytváraného potlačeného slovenského jazyka, — túto Agar básnik náš dal tu tlačiť tiež len s veľkými zmenami.

Slovenskí básnici v antologii N. Noviča. V predošlom čísle Slovenských Pohľadov podali sme ukážku z malej ruskej antologie

slovenských básnikov. (Н. Новичъ: Словацкіе поэты. С.-Петербургъ. 1901.) V literárnej prílohe petrohradskej Nivy, v septembrovom čísle, čítame o tejto knižke:

„Lyrickí slovenskí poeti, ktorých jazyk je blízky maloruskému, i pri bohatosti našej prekladovej literatúry sú temer neznámi ruskému čítajúcemu obecenstvu. Nemožno preto nepozdraviť sympaticky vydavateľa a veľmi dobrého prekladateľa, pána Noviča, ktorý podobral sa sobrať v neveľkej knižočke vzorné tvorby lepších predstaviteľov slovenskej lyrickej poesie v preklade ruských spisovateľov. Vydanie vykonané je s viditeľnou láskou k veci: na konci knižky sú krátke, ale podrobné dáta o slovenských básnikoch, a medzi prekladateľmi nachodíme mená N. V. Berga, N. Aksakova, O. Čiuminej a i.“

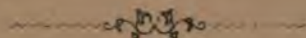
O slovenskom rytme. Mladých veršovníkov slovenských upozorňujeme na článok Tichomíra, *Niečo o rytme*, v Osvaldových Literárnych Listoch (prílohe ku „Kazateľni“), ročník XI, číslo 8. „U nás — začína sa článok — je tak málo rozšírená známosť o slovenskom rytme, že o ňom málo čo vedia ešte aj vysokoučení ľudia a ktorí sa zaoberajú veršovníctvom. Zhotovujú sa spevníky, piesne, v ktorých ani chýru ani slýchu o rytme: robia sa na takéto piesne hudobné skladby, to sa vie, že bez vnútornej harmonie s osnovou.“ Bieda táto je tiež z toho, že niet slovenských škôl. Článok Tichomírov (v rečenom čísle ešte nedokončený) je stručný, jadrný: na dvoch stranách Literárnych Listov je temer všetko, čo začínajúci veršovník potrebuje vedieť zo slovenskej prosodie. (Obšírnejšia rozprava Tichomírova o slovenskej prosodii vyšla v Slov. Pohľadoch 1890, str. 485—493, 509—515.)

ИЗВѢСТІЯ ОТДѢЛЕНІЯ РУССКАГО ЯЗЫКА И СЛОВЕСНОСТИ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ. 1901 г. Тома VI-го книжка 1-я. Санктпетербургъ, 1901. Стр. 358, 8°. Цѣна 1 р. 50 к.

I. А. И. Соболевскій, Чудо св. Климента, папы Римскаго. Древне-русское »слово« (до-монгольскаго періода). — II. П. А. Лавровъ, Охридскій списокъ первоевангелія Іакова. — III. Р. Р. Болуэнъ-де-Куртенэ, Третій съѣздъ польскихъ историковъ. — IV. М. Н. Сперанскій, Октябрьская Минея-четья до-макарьевскаго состава. — V. А. И. Яцимирскій, »Сказаніе вкратцѣ о молдавскихъ господаряхъ въ Воскресенской лѣтописи. — VI. В. В. Сиповскій, Изъ исторіи русской литературы XVIII в. (Опытъ статистическихъ наблюденій. I—II. — VII. С. М. Кульбакинъ, Матеріалы для характеристики среднеболгарскаго языка. Охридскій апостолъ XII вѣка. — VIII. Н. А. Смирновъ, Къ литературной исторіи текста «Ревизора« Гоголя. — IX. Библіографія: 1) П. А. Лавровъ, «Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache», von V. Jagić. Wien, 1900. — 2) П. А. Ровинскій, «Васплъ Кънчовъ: Македония. Етнографија и статистика». София, 1900. — 3) А. А. Шахматовъ, «Schriften der Balkancommission. Linguistische Abtheilung. I. Südslavische Dialektstudien. Heft 1. Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten von M. Rešetar». Wien, 1900. — 4) В. Спасовичъ, О трудахъ Макса Гумплёвича по польской исторіи.

Rok 1901. Sošit 11.

Slovenské Pohľady.

Pieseň Marky Tomášovie.

Z novej básne »Gábor Vlkolinský«.[1])

Od *Hviezdoslava.*

Trávička zelená, závidím ti vskutku!
Vzrástla si, skvitla si tu pod kríčkom v kútku;
preds' si nepocitla ružového palu:
neznáš, čo je láska, neznáš ani žiaľu.

To moje srdiečko poznalo ju, pozná:
sladkou bola zprvu, teraz horič hrozná —
Bárbys' bolo radšej tebe spodobalo:
jak ty, rástlo, kvitlo, jak ty, uvädalo.

Pod srpom mi padáš — či ťa ozaj bolí?
Sotva bolí, sotva; skorej ti je k vôli . . .
Prijdi, čierna žnico, podtni srdce, odnes:
nemôže viac boleť, jak bolelo podnes.

Z potulky kopanicami Bošáckymi po Stránsku huť v Morave.

Od *Jozefa Ľud. Holubyho.*

Keď mi je nemožno do chuti si poprezerať botanicky ešte nepreskúmané kúty Trenčianska — a takým velikým kútom je územie medzi dolinami Púchovskou a Kysuckou: potĺkam sa aspoň, nakoľko čas a sily stačia, po blízkom okolí môjho bydliska, ktoré som už mnoho ráz krížom-krážom pochodil, a tak už nemám ani výhľadov, že by som naďabil na rastlinu, mne ztadiaľto dosiaľ neznámu. Ale takéto vychádzky do krásnej Božej prírody, bárs aj

[1]) Sobrané spisy básnické Hviezdoslava. Svázok III. Oddiel epický. Turčiansky Sv. Martin. Vydanie Kníhkupecko-nakladateľského spolku. 1901. Strán 564 a 4, v 8°.

nedonášajú nových nálezov, predsa sú zanímavé, zábavné a poučné; aspoň som na vlastné oči videl naše lesy a lúky, ako sa predstavovaly v svojom rastlinnom odeve, v mimoriadne suchom a pálčivom lete, aké sme tohoto roku mali. Pritom sa poskytuje aj príležitosť z úst a života nášho pracovitého ľudu niečo zachytiť, čo zaslúži zanášku do zápisky. Že tieto vychádzky zdraviu osožia, raz rozkývané údy v rezkom pohybe udržujú, trudné myšlienky rozháňajú, každým temer krokom nové obrazy nám predstavujú a o rozličných prírodninách premýšľať pobádajú, a tak, s otvorenýma očima po kvetnatých lúkach a rýchlo rastlinami porastených sečiach kráčajúceho milo pobavia: na to mi prisvedčí každý priateľ prírody. Ale ani po dobre preskúmanom území nadarmo sa botanik nezaráža; lebo tu ho prekvapí rastlina známa, na neobyčajnom stanovisku, tu sa zase pokochá na pohľade v súsedstve rastúcich istých druhov rastlín, ako na pr. Orchis coriophora L. a Ophioglossum vulgatum L., Carex ornithopoda Wlld. a Ophrys arachnites Murr., Cirsium Pannonicum Jcq. a Erigeron acer L. var. glaberrimus Hol., tu zase najdeme nápadnú formu dávno známej rastliny, od normálnej formy farbou kvetu alebo inou známkou sa lišiacu. V dostatočne vlhkom lete vo velikých jednotníkoch rastúce druhy objavujú sa v lete suchom a pálčivom v exemplároch vo všetkých čiastkach značne redukovaných, a poznať na nich, že sa im nedostáva toľko živnosti, koľko k normálnemu vzrastu potrebujú. Ešte aj na mojich miláčkoch, maleníkoch (Rubus), bolo poznať, že si tak smelo a vyzývavo nepočínajú, ako v rokoch mokrejších, lebo maly tohoto roku slabšie, nižšie a kratšie jalové šlahúny, a kvetostany boly tiež menšie a slabšie, než inokedy.

Tohoročné suché a pálčivé leto nevábilo veľmi k ďalekým vychádzkam, kde sa mohol človek, kým sa doštveral do stínnej hory, na poly uškvariť, — a zavčas rána rosou sa brodiť, jestli človek nenie zaťatým kneippianom, tiež nepatrí medzi veľké príjemnosti. Že nám ale rastliny nedochodia až k domu pod ruky, musíme my za nimi chodiť, a nesmieme maznavo žiadať, aby sme samými rovnými chodníčkami kráčať mohli, ale musíme sa aj močarinami brodiť, cez drapľavé kroviny sa preškrabovať, s chuťou aj hore príkrym svahom štvornožky vyliezať, ani skalám nevyhybovať, pritom oči do hrstí vziať, po rastlinách sliediť a čo vzácnejšiu do mappy uložiť: a vychádzka nikdy nebude márna, ale vždy obohatí sbierku tou ktorou vzácnosťou.

Dňa 15. júla vybral som sa zavčas rána z domu do Bošáckych kopaníc, chtiac si pochodiť lúky, kroviny a hôrky na Bestinnom a na Novej Hore, a jak pekná pohoda potrvá, spustiť sa krížom horami až k Stránskej sklenej huti, a po náležitom odpočinku inou cestou prekrížiť hrebeň, Lieskovskú a Bošácku dolinu oddeľujúci. Slnko pieklo hneď za rána, jak sa patrí; ale keď som sa vyhrabal na hrebeň Bestinného, vypchávajúc mappu vzácnejšími rastlinami, povieval občerstvujúci vetrík, až radosť bolo kráčať kvetnastými lúkami, pre tohoročnú suchotu značne redšie a nižšími trávami porastenými, než to býva inokedy. Asi v polovici výšky vrchu Bestin-

ného, so strany Bošáckej, býva nad veľmi strmým svahom kopaničiar, Veselým Jankom zvaný, ktorý mi rozprával, čo jeho deti raz s károu vykonaly. Oba rodičia boli na blízkej roli, a deti sa vo dvore hraly. Tu spatrily pri chalupe prednú polovicu na káru upraveného voza, a hneď im zišlo na um, že by bolo dobre, keby sa tak trošku povozily. Myšlienka sa stala hneď skutkom. Deti si posadaly do káry, a najstarší, jedenásťročný Janko, chytil oje a proboval káru vpred pošinúť. A hľa, podarilo sa mu to nad očakávanie, k velikej radosti i jeho i passažierov; lebo kára, raz s miesta pohnutá, letela dolu svahom s náramnou rýchlosťou, tak že Janko pustil oje a dal sa do kriku aj s deťmi, v káre učupenými. Keď kára doletela na rovinku, zabodlo sa oje do zeme, a kára, s náramnou prudkosťou letiaca, vyšvihla sa ponad načesnuté oje do výšky a rozsypala deti, kam ktoré, po lúke. Na krik detí pribehli rodičia, iného ani nemysliac, než že všetky deti sú pobité, alebo aspoň dodrúzgané; ale chlapec jeden, vidiac matku nariekajúcu, posadil sa a riekol s plačom: „Nebojte sa, mamičko, ništ mi nenie.“ Sám mal strach pred zaslúženým výpraskom: a ešte matke strach zaháňal. Ani jednomu z detí nič sa nestalo, leda že im hneď na mieste rodičia dali výplatu za tú vozbu. Od tej doby vraj daly deti pokoj káre. Bol to zvláštny nápad, nad tak strmým svahom vystaviť chalupu, keďže pod ním sa prestiera chutná rovinka! Ale kopaničiar tento má sad, roličky a lúky okolo svojej chalúpky, ktorú si od tej katastrofy károvej plotom ohradil, aby sa mu deti nemohly cvičiť v takej krkolomnej vozbe; políčko svoje si veľmi pečlive opravuje a obrába, s rodinou v pokoji žije, a netrpí biedy. Pravda, potreby jeho sú veľmi skrovné; nádhery ani po mene nepozná, ani za ňou netúži, a iným jej nezávidí, leda že si pokrúti hlavou, keď vidí, že ktorísi aj na márnosti držia. Pri každej temer kopanickej chalúpke je vymurovaná plytká studienka, s výbornou vodou, a málo je tých studničiek, z ktorých by som od 40. rokov vody ešte nebol ochutnal. Na západnej strane Bošáckej doliny nieto kyslej vody, až v Morave u Brezovej je taký prameň; ale na východnej strane Bošáckej doliny sú tri pramene kyslej vody, a ľudia tú vodu radi pijú i ako liek proti žalúdočným chorobám..

Veliká škoda je to, že sa staré obecné listiny po našich podkarpatských dedinách neopatrujú, ale sa to potratilo alebo schválne zničilo, čo má tvoriť vzácny obecný archív. Tam by sme sa dočítali, kedy a pod akými podmienkami počali sa ľudia v kopaniciach osádzať a pokiaľ siahala hranica Bošáce. Veľmi zajímavé udania máme o Bošáckom chotári v jednej listine archívu uhorsko-brodského z roku 1655, ktorú mi k nahliadnutiu a upotrebeniu poslal pán učiteľ Ján Kučera, za čo mu aj na tomto mieste vzdávam srdečnú vďaku. V tejto listine je zapísaný výsluch svedkov „w přičžinie gistych Hranicz, mezy Panstwim Ostrowskym, a Panstwim Uhersko-Brodskym.“ Vyslýchano bolo aj viac svedkov z Bošáce, ktorí dosvedčujú: že terajšia, v úzadí Bošáckej doliny, pod juho-východným svahom Karpatov sa rozprestierajúca moravská dedina Březová, od výslechu tých svedkov len asi pred 30—40 rokami stavať sa počala, tedy

okolo roku 1615—1625, a že Bošáčania na tom mieste, kde Březová stojí, dobytok pásavali, drevo brávali, a až po hrebeň Karpatov za svoj chotár považovali, hraničiac so Suchou Lozou. A skutočne, hrebeň Karpatov, severo-západne od Březovej, bola by prirodzenejšia zemská hranica medzi Uhorskom a Moravou, než jakú teraz máme, kde Březová a Strání, s tejto (uhorskej) strany Karpatov, do Moravy patria, bárs v našich dolinách ležia, Březová v Bošáckej a Strání v Moravsko-Lieskovskej.

Svedok Martin Bagoľ, Bošáčan, asi 100-ročný „poddaný Geho Milosti pana Kašpara Soniega“, pod prísahou svedčil: „Zie Brżezowa asi prżed tržiczyti pieti lety teprw wystawena gest, to Swiedek tak pamatuge, žie w tiech mistech cžasto bywal pasawal, a ku *Panskym potokum* dohlydawal. W tiech mistech zie hory a pasunky bywaly. I to pamatuge zie stara Brżezowa trochu nižegi nežby tato niniegšy zastawena byla, ale zie gi Heyduczy Trenczanskyho pana bily wypalily. Widiel Swiedek a wy zie niegaky cžlowek gmenem Misarž negprwnegi se począł na Noweg Brżezoweg stawieti... Dobrže Swiedek wy zie Strány naležy ku Panstwi Hlukskemu, nebo y to pamatuge, když tu kde nyni diedina stogj, toliko gedna sama chalupa a megto begwalo. Swiedek sam pasawal, a s Straniany se w tiech mjstech shledawal, a zie sobie oni Straniane a Bossaczti nikdy neprżekažely. Ďalej hovorí svedok: „Zie Bossacžti magj a mywali hranicze s diedinau Suchau Lozy, ale zie ty hranicze sau na Wrsse, z ktereho se schazy od Suchej Loze do Brżezoweg, a to czo pod Wrchem dolu k uherskeg stranie leži, zie Bossačzane za swe grunty drżely.“

Druhý svedok, Jan Kassůw (rodinné meno Kaššovic dosiaľ je v Bošáci), údajne 90-ročný, tiež hovorí, že Březová asi pred 36. roky bola „zastawena“, a kde teraz stojí, tam že predtým „Drżjwy a Pastwisstie... begwalo.“ Aj o tom vie, že stará Březová dolu nižšie stála, ale potom vypálená bola. Prvý, ktorý sa osadil v novej Březovej, bol „Misarž,“ ktorý u svedka v Bošáci za viac rokov v hoferstve býval. Ďalej svedčil: „Aby Niwniczane z tiech mist, kde woda kisela, drżiwy raubawaly, Swiedek newy, nybrž to w swe pamieti snassy, zie Korytnianůw a Niwniczanůw, begni Uherssti w tiech mistech brawaly, když tu chtiely drżiwy raubati.“ Tedy tam, kde teraz dedina Březová stojí, bošácki hájnici brávali zálohy Korytňanom a Nivničanom, keď ich tam popadli pri rúbaní pre seba dreva. Zo svedectva Kaššovho ešte toto nás zaníma: „Zie Bossaczane miely hranicze s diedinau Suchau Lozy, ale až na tom holem wrchu, ktery nad Brżezowau gest, ty pak mista kde nyni Brżezowa stogi, zie Pany Beczkowssti za swe držely. Ti mista okolo Mandlowyho Potoka czo gest z teg strany od diediny Strane, zie k diedinie Lieskowemu, ty pak kte.e sau z teg strany od Brżezoweg, zie k diedinie Bossaczy naleži.“

Tretí svedok Gabriel Porubský medziiným hovorí: „Se Straniany zie oni wzdyczky w dobrem Sausedstwi begwaly, a to sobie od Wrchnosti sweg poruczene miely, s nimi zie spolecžnie pasawaly. Straniane zie od tady drżiwy wozywaly, a on Swiedek gsauce

dwaczetidwie letha hegnym, zie s nimi se shledawal. Z Panstwi Brodskeho nikdy Swiedek žadneho člowieka ani pasti ani drživy raubati newidawal, nybrž gestly ktereho tam zastaly, zie braly, yako zie gednaucz Stado Sůcholožske Bossaczane zagaly, a ony ge wyplaczeti musely... Nežly slegchaval zie hranicze Uherske gdau po Sucholožske kopcze na holem Wrchu nad Bržezowau, a on Swiedek zie až po ty mista *kozy panske* pasawal" ...

Stvrtý svedok, „Kuba Domanowych", asi 80-ročný, svedčí: „Stara Bržezowa zie byla dolegi wystawena, potomnie z poruczeni Panůw Uherskych wypalena, a na niniegssim mistie wystawena. Wlastnima oczima spatržil Swiedek když se začžala Bržezowa stawiet... Swidek prawy zie to w sweg dobreg Pamieti snassi, a tehdaž hegnym byl, když geden Pan Brodsky (gmeno geho newy, než zie osoba nizka byla) od Pana Radkagiho a Pana Nadaždiho, tehdegssich Panůw Beczkowskych trži Sta kusůw drživi wiptal w tiech mistech za zlatym Potokem k diedinie Bossaczy, a na to misto zase trži kopy kaprů tiem panům daroval. Nemůže Swiedek pamatowati ktereho roku bylo, nežly o tom wy, zie přžed zastawenim diediny Bržezoweg a ty kapry zie pany sobie darowaly. To wsseczko drživy zie Bukowe bylo. Tak pieknyho drživy zie nebylo z teto strany zlateho potoka... Okolo kysele wody zie take bylo piekne drživy, ale zie Bossaczane yak ty mista, tak i ostatni wsseczky až po ty kopcze na holem Wrchu za Uherske grunty držegi. Korytnianskych zie Bossaczane brawaly gesste y z tegto strany k Morawie za kiselau wodau."

Piaty svedok Michal Nitsskowicz (Mičkovicovci dosiaľ žijú v Bošáci), asi 80-ročný, hovorí: „Diedina Bržezowa yak se stawieti začžala, zie gesstie negni 40 leth... Hlukske Panstwi zie wzdyzkny (sic!) Bossaczane za swe Sausedy držely, ale Bržezowiane ne, nebo zie ta diedina w gruntech Bossaczkych wystawena gest. Newy Swiedek yak Straniane s Leskovskymi okolo Mandloweho potoka hraniczegi, a komu vlastnie ty hory naležegi"...

Šiesty swedok Michal Polywka, asi 80-ročný Bošáčan, „ani newy ani neslychal, aby kde ginde Bossaczane hraničžily s Panstwim Brodskym, mimo tiech kopczu na Holem Wrchu, ale zie s Straniany hraničžegi, o tom dobrau wiedomost ma"...

Siedmy svedok Jura Kragičžek, asi 90-ročný, rodom z Moravského Lieskového, o starej a novej Brezovej svedčí, ako predošlí; ďalej hovorí: „Ani newy ani neslegchaval... aby s Panstwim Brodskym hraničžely Leskowiane, nežli Straniany, a zie Leskowianum podiwno pržichazy, zie panstwi Brodske s nimi hranice gmiti chcze. Do tiech hor okolo Mandloweho potoka, žie y oni Leskowiane y Straniane gezdiwagi, drživy berau, a pasagi, ale o Korytnianech a Sucholožanech aby tam dochazely, a tiech mist užiwaly, Swiedek nikdy neslechawal" ...

Jak Strání v úzadí Moravsko-Lieskovskej, tak aj Březová v úzadí Bošáckej doliny ešte počiatkom XVII. storočia považované boly za majetok panstva Beckovského, a tak patrily k Uhrám. Dosiaľ sa udržalo v Bošáckej doline ústne podanie, že o hraničnú čiaru uhorsko-

moravskú mnohoročné bitky sa svádzavaly medzi ľudom bošáckym a moravským. Ľud sa veselo navzájom zabíjal a si dobytok uchvacoval — v prospech svojich pánov. Nebolo iného treba, len naštvať ľud bošácky proti moravskému a moravský proti bošáckemu: a tu i tam vzplanula divá bestiálnosť jedných proti druhým, a ľud stváral divy ukrutnosti. A za toto sa dostalo ľudu, život v prospech pánov svojich nasadzujúcemu, od týchto pochvaly. Aj so strany moravskej obce Vyškovca, ktorej veliká čiastka na svahu, do Bošáckej doliny spádajúcom sa rozkladá, bývaly spory a krvavé srážky o hranicu, a jedna čiastka Vyškovských kopaníc dosiaľ sa menuje „Bošácky Vyškovec“, bárs do bošáckeho chotára nepatrí. Počul som od najstaršieho, ešte žijúceho Bošáčana, to ústne podanie: že sa v terajších Bošáckych kopaniciach „za Budišovou“ boli počali osádzať Vyškovania, ale že Beckovské panstvo ich chalupy dalo zapáliť a rozhádzať, tak ako bolo urobilo s prvými osadníkmi staro-brezovskými. Kedy tie hraničné spory v XVII. storočí prestaly a hranice konečne ustálené boly, o tom sa istoty nikde dovedieť nemôžem.

Jestli je vek vyššie spomenutých svedkov správne udaný a nie len dľa nespoľahlivého trúfania: museli ľudia v našom kraji počiatkom XVII. storočia dlhšie žiť, než teraz. Spomínajú sa svedkovia 80-roční, jeden 90- a jeden práve 100-ročný. Dnes je v Bošáckej doline 80-ročných ľudí tak málo, že ich možno na prstoch jednej ruky spočítať. Myslím ale, že vek tých svedkov udaný je len dľa povrchného odhadnutia; lebo že by sa za 2½ storočia tak nápadne bol ukrátil vek ľudský: to neverím. Smrteľnosť je ale v tomto kraji prílišne veliká. Porovnal som sto ročníkov matriky narodených a zomrelých, a našiel som, že v mojej, asi 2000 duší počitujúcej cirkvi, v storočnom priemere, len o 11 ročne viac sa narodí, než zomre. Ešte pred 40 rokami, len v mimoriadnych pádoch, uchádzal sa ľud o pomoc lekársku v nemoci; teraz sa zriedka stáva, že by pre nemocných nehľadali lekársku pomoc. Pravda, obyčajne sa stáva, že v nemociach najprv potrebujú domáce prostriedky; ale veľmi mnohí ešte aj čarodejné zariekanie, svary, slievanie, okádzanie a rozličné nesmysly vyhľadávajú; až keď nič neosožilo, potom sa obrátia na lekára. Pred pár rokami som šiel cez Bošácu, keď práve obecný sluha bubnoval a oznamoval: aby niže 7-ročné nemocné deti rodičia lekárovi liečiť dali, „lebo keď dieťa bez doktora zomre“, budú rodičia na 10 zlatých pokutovaní. „Nuž,“ reku, „Jurko! ďalej nebubnuješ, čo sa stane, keď dieťa pri doktorskej pomoci zomre?“

Vo výsluchu, vyššie udanom, spomína svedok Bagoľ, že dozeral k panským potokom. Jaký to mohol byť dozor? nehovorí. Myslím ale, že keď pred 300 rokami v tomto kraji bolo značne viac hôr, než teraz, i potoky boly väčšie, než za našich časov, kde v tak suchom lete, jako bolo tohoročné, v Lieskovskej doline potoky boly bez vody, a aj v Bošáckej doline tak málo bolo vody, že mlyny len po biede mleť mohly. Vo väčších vodách mohly byť, a istotne aj boly, pstruhy a väčšie ryby, ktoré zemský pán nedovolil bárskomu loviť, ale ich dal loviť pre seba; a tak Bagoľ, ako hájnik, aj na pstruhy dohliadal, aby mu ich kopaničiari nevylapali. Z môjho detinstva dobre

pamätám, že pod Javorinou v Lubinských kopaniciach býval Erdődovský hájnik, menom Kršák, ktorý grófke každoročne istý počet pstruhov v lubinskom potoku bol povinný nalapať a do Bohuslavíc doniesť. Teraz by sme tam darmo túto vzácnu rybu hľadali, lebo ani v potokoch podjavorinských, ani v podlopeníckych, pstruhov žiadnych niet. Ešte ako modranský a prešporský gymnasist býval som náruživým rybárom a rakárom v Lubine, a zaliezal som, najvhodnejšie miesta pre tento sport hľadajúc, hore potokom, vysoko, až temer k úpätiu Javoriny: ale pstruha nikdy som nevidel. V rakoch, pravda, mohol som sa preberať, tých bolo hojnosť, lebo ich kopaničiari nechávali na pokoji, leda že chlapci pasáci na zabitú, do konca prúta zaštiknutú žabu kedy-tedy pár rakov lapili a ich potom na žeravom uhlí upiekli a si na nich pochutnali. Ale ten starý hájnik Bagoľ mal iste na starosti aj vydry. Ešte dosiaľ v Bošáckej doline po potokoch pojedine vydry sa objavujú, rybami a rakami sa živiac. Aj v zime 1900—1901 zastrelené boly niže mojej fary v potoku dve vydry a tretiu vyšľakovali až vyše farského mostu. Ešte div, že tieto zveri nie sú celkom vykynožené; lebo jak kde vydru spozorujú, už jej ide celý kŕdeľ oprávnených a neoprávnených Nimrodov na kožu. Teraz sú v potokoch Bošáckej doliny ryby len chatrnej ceny: jalce, belice, hlaváči, hrúzi, slíže a nerastlice, ktoré najviac cigáni, ako velikí milovníci rýb, lapávajú; ba v novších časoch dávajú sa aj na rakárstvo a nalapaných rakov predávajú. Cigáňovi dáva licenciu k loveniu rýb a rakov — hlad. Nepýta sa cigáň nikoho, či smie loviť, ani neplatí nikomu 4 koruny za rakársku kartu. Cigáň je ako vrabec; v lete, keď si môže kde-tu uchytiť ovocia, — a on sa k nemu priplichtí pri najostražitejšej pozornosti majiteľovej, — zemiakov, na ktoré potrafí aj potme, — kapusty, pri ktorej ho len zriedka prichytia, — mrkvy, repy, — a k tomu keď si nalapá rýb, je veselý, vždy k žartu naladený; ale v zime si musí brucho remeňom alebo motúzom stiahnuť. Keď pred pár rokami vláda nariadila všetkých cigáňov po celej krajine v jeden deň popísať, zažartoval si bošácky obecný sluha s cigáňmi a riekol im: „Nemal bych vám to povedať, lebo to má byť tajné; ale vám to poviem, jak ma nevyzradíte.“ „Nevyzradźíme, nevyzradźíme, Jurko, len nám to povedźte!“ — „Zle je s vami,“ riekol sluha, „lebo vás budú všetkých popisovať a čo peknejších vyberať, a tých vybraných pošlú do Ameriky.“ — „Zatajte nás, Jurko, dáme vám žlatku,“ odpovedali na smrť prestrašení cigáni, a v deň popisu tí, čo sa za peknejších považovali, rozutekali sa, kam ktorý; že sú ale súsedom všetci cigáni dobre známi, už ich len akosi po biede popísali. Teraz zase iná pohroma vznáša sa, už od troch rokov, nad hlavami cigáňov. Dosiaľ sú osídlení na štrkoch v prostriedku a na hornom konci dediny. Vrchnosť strojí sa osadiť ich dakde von z dediny, čoho sa aj cigáni, aj gazdovia, boja; lebo v prostred dediny, kde sú ľuďom ustavične pod očima, nemôžu tak smelo kradnúť, ako by sa to stávalo, keby boli von z dediny, ako malá, pod protektorátom obce stojaca republika, osadení. Čo by ich koloniu jak hustým kordónom obkľúčili, našli by predsa priesmyky k cudzím roliam a

sadom. Ale od 40. rokov predsa pozorovať aj pri našich cigáňoch pokrok k lepšiemu. Už nevídať cele alebo polonahé väčšie cigáňčence po dedine, leda drobné purdence; mladí cigáni chodia na celé leto po poľných prácach, a privykajú na ne; a keď sa v jaseni s výrobkom domov vrátia: mali by ste ich videť, jak hrdo si vykračujú, pekne ošatení, — a dobre žijú, zakiaľ im groš trvá! Pred 40. rokami boli by ľudia sedliaka vysmiali a za maznavca popanšteného a pyšného vyhlásili, keby ho boli videli v daždi pod dáždnikom. Teraz už aj cigáni nosia dáždniky s sebou; ba kopanický cigáň bol prvý, ktorý v kopaniciach tú módu začal, a keď šiel do dediny, či pršalo, či slnko pieklo, vždy pod pažou zacviknutý dáždnik s sebou nosil.

Keď som raz bol v kopaniciach u nemocnej babičky, spozoroval som za roštom zastrčené, usychajúce a ešte čerstvé býle „tučného muža“ (Sedum maximum Sutt.). Hneď som si pomyslel, že to bude dajaké „veďmo“. I spýtal som sa babičky, na čo to potrebuje, a ona mi odpovedala, že na to, aby vedela, kto prvý v jej dome umre, a v akom poriadku ostatní budú umierať. Ukázala mi prstom na jeden, už temer suchý býľ, a riekla: „To je môj; a že je už temer skoro celý suchý, ja prvá umrem. Ten druhý je Adamov (synov), a ten je čerstvý a ďalej rastie; tedy Adam bude najdlž živý. Ten býľ vedľa Adamovho je Kačin (nevestin), a ten už začína vädnúť. A tie dva najmenšie, jeden zvädlý a druhý do poly suchý, sú pre dvoch vnukov. Po mne umrú vnuci, potom nevesta, a Adam bude najdlž živý. „A to je, veru, pravda,“ doložila celkom vážne. O týždeň som babku pochoval. Tento spósob botanomantie (veštenia rastlinami) bol mi dosiaľ neznámy. Kdesi som videl na stene zavesené vence z rozchodníka (Sedum acre L.), ktoré veselo ďalej rástly a kvitly, a myslel som, že si to dievčatá pre vyzdobenie izby ta povešaly; ale aj tie vence maly iste veštiť, jak skoro kto umre.

V kopaniciach na doline býval istý J. T., ktorého vôbec, že bol podivínom, len Šeršelínom zvali. Býval so ženatým synom, ešte väčším podivínom, spolu. Keď si oba v krčme upili, založili si navzájom ruky okolo hrdla a tackali sa pomaly domov, pričom syn poťapkával otca po pleci a hovoril: „Toto je môj kamarád.“ Snášali sa dobre a živili sa poctive. Na jar prišiel syn ko mne zarmútený a uplakaný, a na moju otázku: „Hádam tatko umreli?“ mi žalostne odpovedal: „Ach, umreli, a prezimovaný!“ Bolo mu tedy toho najviac ľúto, že keď si otca cez zimu prechoval, zomrel mu na jar, kde mu práve pri hospodárstve bol potrebný.

Raz som sa vybral s mladým, rezkým, švárnym kopaničiarom hrebeňom vrchov bošácko-ivanovsko-chocholňanských až na homolovitý, veľmi strmý, na vrcholi skalnatý, vápenný vrch Brádlo. Zakiaľ som chodil vrchami, z pieskovca sostávajúcimi, bolo síce poznať, že prílišná suchota rastlinstvu v bujnom vzraste prekážala; ale zato ešte všetko bolo zelené; ale jaknáhle sme sa dostali na pôdu vápenitú: tam bolo rastlinstvo od suchoty žalostne poskrúcané, listy zvädnuté, a len kde-tu bolo vidno kvietok ľalie Lilium Martagon L.,

a daktorého zvonka (Campanula Trachelium L.); ba ešte aj maliníky boly mizerné. Len v tôni hojne rastúca, po zemi sa stelúca Veronica montana L. bola pekná, čerstvá. Rastlina táto vydáva pri sušení silný, príjemný zápach, čo som v žiadnej Flore spomenuté nečítal. Hore strmým, klobúk cukru napodobňujúcim Brádlom bolo vystupovanie náramne unavujúce. Hromady hnijúcich haluzí, väčšie-menšie kamenie, v chôdzi zavadzajúce kroviny, nedovoľovaly smelo a pevno kráčať. I nepozostávalo iného, ako spúšťať sa príkrym svahom do chocholňanskej doliny, čo tiež bolo najvýš namáhavé, lebo som sa každú chvíľu sošmykol a posankoval, až sme sa konečne utrmácaní dostali do doliny k pramienku a sa hltom studenej vody občerstvili. Okolo prameňa boly blatnaté miesta divými sviňami rozryté, a bolo dobre poznať, kde si svine robily dobrú vôľu, váľaním sa po blate. Nebanoval som, že sme ich tam nepristihli, lebo by mi, veľmi ustatému, ťažko bolo padlo na vysoký buk sa vyštverať a tam hrdinsky ochranu hľadať. Môj kopaničiar má otca, vyše 70-ročného a na svoj vek ešte silného, ktorý chodieva v lete po horách včely hľadať. Na moju otázku: ako môže len tak na slepo po horách blúdiť a staré buky prezerať, či tam hodne ďaleko od ľudských bytov včely neobletujú, odpovedal mi, že jeho tatko má v tom zvláštny spôsob, ktorý ho neoklame. Ten spôsob hľadania včiel v tom záleží, že si v teplý, jasný čas vyjde do hôr, nesie doštičku ako dlaň velikú, vrchom medom potretú a na paličku osadenú, pred sebou. Jak sú kde na blízku včely, tie hneď med zavoňajú, na daštičku sadajú, a keď sa nassály, odletujú. Včelár pozoruje, ktorým smerom včely odletujú: a tým smerom sa aj sám ubiera, až konečne prijde k buku, v ktorom sa bol uletený roj osadil. Dakedy vylezie včelár aj na buk a ztadiaľ pozoruje let včiel, až konečne vysliedi v buku dieru, ktorou včely vyletujú — a má hru vyhranú. Potom vytne do dutého buka väčšiu dieru, aby sa k medu dostal, ktorý vyberie, domov odnesie a úbohé včeličky tam odbehne. Možno, že so starým Marťákom v Špániem vymre posledný typ primitívneho hľadača včiel po horách. V predošlých časoch zapodievali sa aj kopaničiari pilnejšie včelárstvom, než za dňov našich. Ktoréhosi kopaničiara sa jeho známy pýtal: „Prečo vy nechováte včely? však ja pamätám, že kedysi pred vašou chalupou včelín stál.“ Nato mu kopaničiar, rukou mávnuc, odpovedal: „Och, ja o takú lichvu nestojím, ktorá sa nedá pohládzať!“ Mal tedy radšej voly a kravy, ktoré sa pohládzať dajú, než včely, ktoré by pohládzajúceho žihadlami dopichaly.

Asi pred 4. rokami spustil sa vojenský ballón v Bošáckych kopaniciach „v Jastrabském“, a vetroplavci zostali i s ballónom trčať na strome, s ktorého im šťastne pomohol veľmi ochotne kopaničiar, náhodou na blízku sa baviaci. Akýsi čarbák rozpísal sa potom po novinách, že kopaničiari ballón za šarkana, černokňažníka alebo inú báječnú bytnosť považovali a pred ním utekali. Ale ani naši kopaničiari nie sú tak hlúpi a na hlavu padlí, akými by ich istí dobrodinčekovia radi videli. Však keď ten ballón letel nízko ponad podhradské pole, starý, aj Sochánovou pohľadnicou po celom Slo-

vensku rozchýrený zeman, ktorý sa práve poľom domov ubieral, zazrúc vetroplavcov, urobil z dlaní trúbu a zakričal na nich, čo mu jeho staré, zemianske pľúca stačily: „Páni-i-i! ste v Trenčianskej stolici-i-í!“ Aj tohoto 1901. roku sletel ballón s troma švárnymi dôstojníkmi vyše Podhradia v Melčekoviciach, na lúku. Ľudia ho videli, ako sa spúšťa dolu, a mnoho ľudí bežalo, aby ballón s jeho plavcami videli. Dôstojníci mi hovorili, že vystúpili vo Viedni o $^1/_2$9. hodine ráno, ale na Moravskom poli ich bezvetrie zabavilo, a letiac o $^1/_2$2 hod. popoludní ponad Bošácu, už nemohli ponad vrchy ďalej vzduchom sa vznášať a museli sa tu spustiť na zem. Ináče smer k Trenčínu výborne zadržali. Bystrý um ľudský neustane skúmať a pokusy robiť, až sa mu konečne podarí sostrojiť taký ballón, ktorý bude možno ľubovoľne riadiť. Keď už máme automobily, telefony, fonografy, bezdrôtové telegrafovanie, znamenite zdokonalené fotografovanie, Röntgenove lúče, elektrické svetlo a celý rad prekvapujúcich vynálezov a objavení, netušeného predtým upotrebenia prírodných síl, tak je sostrojenie riaditeľného ballónu iste len otázkou času.

Na svahoch Bestinného, jak na strane bošáckej, tak aj na moravsko-lieskovskej, rozkladajú sa široko-ďaleko krásne, bujné horské lúky, a medzi nimi vynímajú sa kopanické chalúpky, obkľúčené ovocnými sadmi a roľami a kde-tu malými hôrkami, ako štetcom tmavšie nanesené farby na obraze. Ktorí našich kopaníc nikdy nevideli, obyčajne si ich predstavujú ako hotovú Paťlagoniu, na ichž draniciach sa iného nič neurodí, leda trošku ovsa a málo zemiakov. Ale v našich kopaniciach sotva sa najde jedna rodina, ktorá by nemala celoročne chleba, lebo si kopaničiari políčka svoje pečlivo obrábajú a na nich všetko dochovávajú, čo sa rodí na rovine. Ba, videl som v kopaniciach aj vinič, po stene ťahaný, ktorý sa ovšem na zimu šústím prikrýva, a keď je príhodný čas, aj hrozno donáša. Že sa cukrová repa a kukurica vo vyšších a príkrejších polohách nesadí, to sa samo sebou rozumie; ale žito, raž, jačmeň, tenkeľ, mak, hrach, fazol, šošovica, bôb (Vicia Faba L.), cícer (Lathyrus sativus L.), Slovenka (Cicer arietinum L.), kapusta, konope, kvaka, mrkva a iné zeleniny dochovávajú sa všade po kopaniciach. Od pár rokov ale nápadne sa zanedbáva dochovávanie konopí; nie preto, že by sa tu nedarily, ale preto, že bošácki Židia dovážajú omnoho peknejšie konope z Dolnej zeme a tu ich po 50—60 kr. kilogramm predávajú. Mnohé gazdinky si tedy radšej na konopnicu nasejú jačmeňa, zrno predajú a za utŕžené peniaze hotových, už zväčša očesaných konopí si kúpia, a slama jačmenná im zostáva na krm. S konopami býva mnoho babračky; lebo keď poskonné (samčie) konope dozierajú, musia byť po bylke povytrhávané, čo je šiplavá a veľmi zdlhavá robota. Už materné konope (samičie), so zrelým semencom, rýchlejšie sa vytrhajú. Poskonné konope sa máčajú v močidlách v lete, ale keď sa máčajú a vláčia materné konope v podjeseň, už býva citlive chladno, preto nie je div, že si ženičky, až po pás zamáčané a za viac hodín po vode sa brodiace, uhonia katarrh, ba aj ťažšie nemoce. Na slnku usušené konope trepú sa

na trliciach, pričom ženičkám ruky a hlavy len tak stŕpajú. — Na jedenie súcich hríbov tohoto leta nebolo, čo je veľká ujma v kuchyniach nášho ľudu. Sám som milovníkom dubákov, ale tohoto roku ani jednoho som nevidel. Keď je mnoho hríbov, sušievajú ich aj do zásoby, ba i na predaj, a nejedno vrece ich bošácki kupci na pltiach odvezú do Budapešti. Jestli budeme mať mokrú a teplú jaseň, bude hojnosť václaviek (Agaricus melleus), ktoré v sušiarňach alebo v peci sušievajú na zimu a obyčajne s kapustnicou jedávajú. V horách bošáckych a moravsko-lieskovských, a to jak v bukových, tak aj v dubových, rastú jelenie huby (tryffle, Tuber cibarium), ktoré zvláštni „hubkári" pomocou k tomu vycvičených psíkov hľadajú a sbierajú. Videl som v lete takého hubkára v Z. Podhradí, ktorý doniesol tieto podzemné huby na predaj, a ich aj kilo za 2 zl. predal. Professor dr. Hollós z Kecskemétu bol pred dvoma rokami v Lieskovskej doline, aby si na mieste obzrel náleziská jeleních húb a obznámil sa so spôsobom ich sbierania. Otiskom svojho článku o jelenich hubách obmyslel aj mňa, len že ho mám kdesi založený, a nemôžem z neho uviesť najdôležitejšie veci. Tam som sa dočítal, že tryffle skupuje od viac rokov jeden kupec v Novom Meste n. V. a ich potom ďalej predáva. V daktorý rok naskupuje tryfflov v tomto kraji 2—3 metrické centy, čo by zodpovedalo hodnote 400—600 zl. V spomenutom článku je mnoho zanímavých dát o rozličných podzemných, jedlých hubách aj iných krajov a krajín.

Na hrebeni Bestinného býva Adam Ochodnický, zvaný Pavel. Ktorýsi z jeho predkov bol na meno „Pavel" pokrstený, a že v Bošáckej doline toto meno len veľmi zriedka sa nachodí, prischlo ako priezvisko všetkým jeho potomkom. Je to muž vtipný, rozumný, a zastáva v kapelle kopaničkých hudcov miesto bassistu; ale keď má okolo hospodárstva pilnú robotu, vtedy bassu neobjíma, ale ju nechá v kúte stáť. Ako musikant rád si upije, ale nevidel som ho nikdy opilého, ba ani podkuráženého, preto myslím, že keď aj niečo „jedovatého pije, nikoli mu neuškodí", lebo pije s rozumom a pod mierou. Pritom je aj zručným tesárom a murárom, a už nejednu chalupu pomáhal postaviť. Zamieril som k jeho chalupe, a že som ho našiel doma, spýtal som sa ho, či nemá dajakú pilnú robotu. Vybadal z mojej otázky, že s ním čosi obmýšľam, preto hneď riekol, že síce robota sa vždy najde, ale ak by som ho potreboval, môže tú robotu odložiť. „Poď," reku, „so mnou do Stránskej hute, možno najkratšími chodníkmi a po chládku; tam sa občerstvíme pivom, dobre si odpočinieme a vrátime sa inými chodníkmi domov." Hneď sa pristrojil, a že jeho žena práve chlieb piekla a z pece osúch vyťahovala, vzal si kus toho osúcha do vrecka, ba ešte aj meštek peňazí si vstrčil do vačku, a tak sme sa pustili krížom cez srňanské a moravsko-lieskovské hory, smerom k huti. Pred pár rokami bol som sa pustil sám tými horami, lenže inou cestou; a keď som už hodnú polhodinu horskou cestou kráčal, prišiel som na konec tej cesty, a že tam bolo maliníkov, šípov a hlohov mnoho, cez ktoré som sa nemohol predriapať, musel som sa vrátiť a inú cestu hľadať. V hore som natrafil na jednoho Srňana, drevo nakladajúceho, ktorý

ma upravil na lepšiu cestu, a tak som sa konečne vymotal z labyrintu chodníkov a sliezol som do doliny, ale ešte hodne ďaleko od hutí.

Teraz som mal s mojím Adamom pohodlnejšiu a kratšiu cestu, lebo sa tu v každom kúte dobre vyzná. Na viac vlhkých a kapradím zarastených miestach videli sme zem od divých svíň rozrytú. Len veľmi zriedka zablúdi do javorinských a lopeníckych hôr jeleň; už častejšie nachodia sa srny a divé svine, a jazvec je zriedkavosťou, ale zajace sa viac krovinatých vŕškov, výmoľov a otvoreného poľa držia, kdežto líšky skalnaté miesta obľubujú a ztade si v noci do kurínov na lov vychádzajú. O vlkoch v tomto kraji nechyrovať, len keď je tuhá, dlhá zima, hovorí sa, že tu alebo tam vlka naháňali, ale nedostali. Jednej neďalekej dedine sa vysmievajú, že kdesi v poli na zabudnutý prázdny čbán vietor dul, a čbán vydával zvuky vytiu vlčiemu podobné, čo také vzrušenie v celej dedine zapríčinilo, že sa čo smelší chlapi rozbehli s drúkami do poľa, aby toho domnelého vlka zabili. Neradil bych nikomu, aby v tej dedine zavolal: „Huhú! len ho drúkom!“ lebo by mu za to iste rebrá namazali.

Na tejto ceste bola moja zelinárska korisť len chatrná, lebo mimo foriem obyčajnej Centaurea Jacea L., ktoré sa celými, rozstrapatenými a hrebeňovitými, priliehavými alebo špicou odstávavými, bľadými alebo barnavými zákrovnými šupami, ako aj odevom býľu a listov lišia, a dakoľko žlazatých malinikov ničoho som tu nesbieral. Na viac otvorených, vlhkých miestach videl som dosť hojne švárnu ostricu Carex pendula Huds., tá sa ale už nehodila pre herbár, lebo jej plody, pri dotknutí sa klasu, už opádaly. Táto ostrica, ktorej v hustej hore niet, akonáhle sa hora sotne, už sa tam na druhý alebo tretí rok objaví, a trvá, zakiaľ ju vzrastajúce drevo zase neudusí. Ochodnický mi hovoril, že v tejto hore raz stretol kopaničiarov, ktorí sa vybrali na Javorinu prestrelec (Gentiana cruciata L.) sbierať. Škoda im bolo tak ďaleko chodiť, keďže túto rastlinu aj na našich horských lúkach máme, len že ju nespozorovať hneď, keď má kvety hlboko ponorené do pazúch listov, a obyčajne je krytá nad ňu vyrastenými bylinami. Mal som práve v mappe pekné, neďaleko Ochodnického chalupy na suchej lúke vykopané exempláry, ktoré som mu ukázal, lebo hovoril, že tej zeliny nezná. U ľudu sa potrebuje prestrelec za liek proti zimnici, v podobe tinktúry. Kdesi som čítal, že sa šťava tejto veľmi horkej rastliny v Rusku potrebuje za liek na rany, uhryznutím besným psom povstalé.

S Novej Hory je pohľad na náš pohraničný Lopeník veľmi žalostný. Viac než 300 jutár hory od málo rokov kopaničiari vyklčovali a v role premenili. Majitelia soťali a predali drevo a potom „rúbisko“ dali kopaničiarom do prenájmu a daktorí svoje parcelly im aj predali. A keby klčovanie hôr aspoň od terajška prestalo, ale klčuje sa každodenne ďalej. Tam v blízkosti pod Lopeníkom mám aj ja farskú horu, ktorá tiež pocítiť musí časom následky ubývania susedných hôr. Ba tam „v Hubočci“, kde len pred málo rokami hustá buková hora stála, už nové chalupy sa budujú. Keby

tak prišlo vrchnostenské nariadenie, ako ľahko prísť môže, že čo v čas scelkovania horou bolo a odkedy sa vyklčovalo, znovu drevom vysadené a tak zase v horu premenené byť musí: tak by tí kopaničiari, ktorí parcelly dreva pozbavených hôr kúpili a na role premenili, na mizinu vyjsť museli, lebo vysadená hora za viac než celý ľudský vek žiadneho úžitku nedonáša. Následky kynoženia hôr vídať v Lieskovskej doline, kde len málo v ktoré leto vodu v potoku majú; aj tohoto roku nebolo tam vody a ženičky srňanské musely chodiť šaty prať buď do Bošáce, alebo až na Váh. Do cela ináče sa to s horami hospodári hneď za hranicou, kde krásne bukové a vysadené ihličnaté hory oko pozorovateľa tešia. Na stavivo sa už aj v kopaniciach málo potrebuje drevo bukové; lebo z urbárskej hory ho kopaničiari nedostanú, a jak kto nemá krajom lúky kus bučiny a drevo musí kúpiť: ten si radšej už kúpi jedľové. Domy už aj v kopaniciach počínajú kryť bridlicou a nové domky úhľadnejšie sa stavajú, než boly domky staré. Vôbec pokrok možno pozorovať aj v kopaniciach. Temer v každom dome majú čo len stroj na rezanie sečky; daktorí majú vlastné mlátičky, že nemusia čupkať cepami cez celú zimu, ale rýchlo omlátia, a nie vejačkou (lopatou) zdĺhave, ale strojom („lajtarom") rýchlo a dobre zrno od pliev očistia. Od pár rokov ujala sa móda pochovávať mŕtvych v maľovaných, všelijak vycifrovaných rakvách. Pri mojom príchode do Bošáckej doliny bolo vo zvyku, že v ktorom dome mali mŕtveho, a keby to bola bývala aj najmajetnejšia rodina, tam sa aj shoblovala a sbila rakev, čo sa dakedy ani za celý deň nespravilo. Teraz má v Bošáci stolár celý sklad hotových rakví, malých a veľkých, jednoduchých a parádnych, pomaľovaných a pozlátenými bordúrami ozdobených. I najchudobnejší kúpi si pre svojho mŕtveho hotovú vkusnú rakev, ktorá ho viac nestojí, ako keby si ju sám doma sbíjal. Ba počína sa ujímať až prílišný luxus s rakvami. Mne sa práve preto vidí, že tie parádne rakve nie tak mŕtvym, ako viac živým k vôli dávajú, aby získali chválu. Je to po dedinách našich tak asi s rakvami, ako po mestách s náhrobnými pomníkami, ktoré pozostalí svojim, často nevýznamným mŕtvym, stavajú a ich zomrelého chválu hlásajúcimi nápisami opatrujú. Istý Nemec povedal o nádhernom, mnohými krásnymi pomníkami a chválu hlásajúcimi nápisami ozdobenom cintori: „Hier liegen die Todten und lügen die Lebendigen", čo sa dá dobre aj do slovenčiny preložiť: „Tu ležia mŕtvi a lužú živí".

Tohoročnú neobyčajnú suchotu vysvetľujú si mnohí tak, že bola jedna stará žena v Z. Podhradí pochovaná s poduškou peria pod hlavou, miesto hoblín (ostružlín, t. j. pri hoblovaní dosky nastrúhaných triesok). Ba nechybovalo ani na takých zadubených hlavách, ktoré mudrovaly, že by bolo dobre tú ženu vykopať, podušku peria zpod jej hlavy vyhodiť a mŕtvu zase zahrabať: potom že hneď bude pršať. Ano, pršal by hustý dážď, ba celý lejak zaslúženého posmechu a hlúposťou zavinenej potupy! Iní inú príčinu hľadali tohoročnej suchoty. V Zem. Podhradí bolo teraz prevedené scelkovanie čiastky chotára; a ako to pri každom scelkovaní býva, každý hovoril, že je ukrivdený a že menej pozemkov i horších sa mu vy-

krojilo, než aké mal pred kommassáciou. Ba obyčajne tí najväčší krik robia, ktorí pri scelkovaní nad očakávanie dobre pochodili: kričia tedy, aby závisť a podozrenie iných od seba odvrátili. Že mnohí zlorečili, i zem i toho preklínali, kto im ich podiely vykrojil: preto, vraj, že si sami zem prekliali, potrestal Boh všetkých suchotou. Na to si, pravda, nesmysleli, že suchota aj tam panovala, kde scelkovania ešte nebolo, alebo už bolo velmi dávno, a že suchotou viac trpely roviny, než naše vrchy. Ale vzdor suchote a pálčivosti urodilo sa v našom kraji zrno dobré, bárs ho bolo v celku menej, než v rok dobrý, a zostalo nám aj ovocia, miestami hojnosť slív, neobyčajne mnoho orechov, ale málo jabĺk a hrušiek, zato čerešieň a lieskovcov nebolo. Sena sa dorobilo o polovicu menej, než inokedy, i ďateliny málokde boly podarené. Pre tento citlivý nedostatok krmu sport kradnutia sena prevádzal sa s bezočivou nesvedomitosťou; a to tí dlhoprstiaci ani za hriech, ani za hanbu nepovažujú, nech ich len nikto pri skutku neprichytí. Nehovorím, že sa všetci kopaničiari zaoberajú takými nečistými kunštami, ale predsa ich je mnoho, a sú medzi nimi aj takí, ktorým by to nikto z tváre nevyčítal. Darmo sa vysmievajú moravským Vyškovanom, že hovoria: „Keď Pánbo voľačo požehná a ostatné si človek prikrade, potom už jakosi po biede vyžije"; lebo dľa toho krivého pravidla aj v Bošáckej doline mnohí sa spravujú. Raz som pred samou kosbou sena chodil po pekných lúkach na vrcholi Kykule, pri Vyškovci, a videl som veliké kolá v najbujnejšej tráve vykosené. Na moju otázku, či tak začínajú tú veľkú lúku kosiť, odpovedal mi môj sprievodčí, že to tak Vyškovania robievajú. Hájnik si s nimi neporadí, lebo Vyškovania také flibustýrske výlety vykonávajú hromadne, a hájnika sa nenaľakajú, ale skorej hájnik ich. V Orave som počul to sarkastické príslovie: „Čo páni robia, nenie hriech; čo kňazia robia, nenie hanba". Tým vyhovára a akoby záplatou zakrýva ľud svoje chyby a hriechy, ktoré videl, a videl ich snáď ešte vo väčšej miere, pri našej intelligencii. Pozor tedy na seba, aby sme u pospolitého ľudu, na ktorý mnohý svysoka pyšne hľadí a sa nad neho vypína, do zaslúženého posmechu neupadli, a aby ten ľud nemohol povedať, že sa zlému od nás naučil. Zlému sa ľudia omnoho rýchlejšie a dôkladnejšie naučia, než dobrému. To je stará, známa pravda.

Ale, odskočil som priďaleko od cesty, k Stránskej huti vedúcej. Ubierajúc sa hrebeňom, lúkami a húštinami porastenej Novej Hory, ukázal som môjmu Adamovi miesto, kde som sa pred pár rokami bol stretol s vtipným kopaničiarom Martinom Tulisom, jehož žena mi vždy v máji, keď kvitnúce Cypripedium Calceolus L. (krpec, papučka) potrebujem, či do záhrady, či na sušenie, plný kôš tejto vzácnej rastliny posielava. Keď som sa s ním poshováral, ubieral som sa ďalej a on domov. Tu povedal žene: „Pomysli si, ženo, veď som ti ja videl kňaza v krpcoch!" „Ba, len bys nevidel!" riekla zadivená žena. „Ba, veru, videl!" povedal muž, „lebo som stál pred kňazom v krpcoch, a teda som ho videl v krpcoch."

Na svahu Novej Hory, do Lieskovskej doliny spadajúcom, bol

pred 2—3 rokami zhorel veľký kus mladej ešte bukovej a hrabovej hory. Opálené drevo bolo zrobené do siah, a teraz je tam seč, zarastená, vzdor suchote, rastlinami, s jakými sa tu po všetkých sečach stretávame. Maliníky tvoria husté hniezda a rozličné druhy a formy sú všelijak popreplETané. Nie nadarmo hovorí dr. Borbás, že svahy severo-západných Karpatov vynikajú neobyčajným bohatstvom rozličných druhov a foriem maliníkov (Rubus), lebo jak v Bošáckej a Moravsko-Lieskovskej, tak aj v Ivanovskej a Melčickej doline toľko ich máme, že si už od rokov s nimi poradiť neviem. Vlani som dostal z kopan'c na ochutnanie zo zrelých čiernych malín vypálenú „malinovicu“. Je to pálenka tak ostrá a tuhá, že, keď jej kalíštek prehltneš, ziskrí sa ti v očiach a myslíš, že piješ žeravé, roztopené olovo. Že taký pre draka a nie človeka súci nápoj zdraviu nemôže osožiť, ale mu len škodí, to nepotrebuje dôkazu. Teší ma, že jeden z najvýznamnejších tunajších maliníkov, Rubus moestus Hol., po celom tomto okolí je rozšírený a miestami samotný dosť hodné plochy pokrýva, a nikde sa nenachodia prechodné formy do iných druhov; lebo keď aj odev lístov je ten istý, jaký nosí R. tomentosus Borkh. a stellinus OK., predsa celým tvarom, formou lístov, hrúbkou šľahúnov a úplným nedostatkom žláz, a, čo zvláštneho spomenutia zasluhuje, pravidelnými a nikdy nie chybnými plodami, od neho dostatočne sa líši. Aj Rubus fossicola Hol. rastie na viac miestach po prielohoch moravsko-lieskovských kopaníc, a niet o to starosti, že by z nášho kraja mohol vyhynúť. Meno jeho volil som dosť nevhodne; lebo keď som ho bol po prvý raz sbieral v suchých jarkoch Chúmov pri Bošáci, kde ho bolo mnoho, chytro som ho označil tým menom, ale pozdejšie sbieral som ho aj po prielohoch, krajom rolí a krovín, a tohoto leta ma prekvapil pri Pezinku u cesty, neďaleko bývalej fabriky na sirkovú kyselinu. Nemám nič proti tomu, keď iný batograf jeho meno vhodnejším zamení a to mnou mu dané zahodí do koša synonymov k zabudnutiu.

Ochodnický mi rozprával, že bol raz zavolaný na lov divých svíň, ktoré sa dakedy zatárajú aj do Novej Hory a kopaničiarom v ovsoch, hrachoch a zemiakoch značné škody robia. Mal s sebou k honbe vycvičeného psa, ktorý začal brechať do jednej húštiny, a Ochodnický, vidiac tam čosi sa mrviť, myslel, že je to divé prasa. Vystrelil tedy do toho a trafil nie prasa, ale hodného jazveca. Postrielaný jazvec skočil proti Ochodnickému a zahryzol sa pevne do jeho pušky, a len s namáhaním mohol byť dorazený. Takéto rozprávky veľmi bavia poľovníkov, ja ale úprimne vyznám, že ako nerád vidím obrazy, boje a vraždenie ľudí predstavujúce, a keby boly maľované najslávnejšími maliarmi, tak ani poľovnícke obrazy neľúbim, ani namaľované, ani rozprávané, a zďaleka by som vyhnul poranenému zveru, nielen preto, aby do mňa zuby nezaťal, ale aby som sa na jeho bolasti nemusel dívať.

Okolo poludnia došli sme k Stráňskej huti, ktorú si Nemci pomenovali Blumenbach. Je tu čulá kolonia Nemcov, a ač nevytlačia cele živel slovanský, predsa majiteľ hutí je Nemec a celá správa nemecká. Aj teraz sa staval úhľadný, poschodový dom pre robot-

Bip. (C. canum × palustre), a C. Kornhuberi Heim. (C. Pannonicum × rivulare). Cirsium rivulare Lk. je v čas kvetu pravou okrasou pramenitých lúk, potom ho ale špatí vlna zo zrelých semien pávčia (Eriophorum augustifolium a latifolium) naň nachytaná.

Pozdejšie chodili sme po blízkych horách a lúkach s dr. Brancsikom, ktorý si prišiel pre svoj herbár a na zámenu nasbierať čím najviac maliníkov, ktorých je v okolí Trenčína len málo. A naplnil si nimi mappu, až sa mu vydúvala. Teší ma, že sa tento neunavný prírodoskúmateľ, ktorý v svojich žiackych časoch po Malom Kriváni a Rozsutci často botanisovával a tamejšie rastliny zámenou rozširoval, pozdejšie ale dal sa na študovanie nižších zvierat, — teraz zase s novou chuťou oddal sa do rastlín. Jeho sbierky chrobákov a conchylií obsahujú asi 20.000 druhov z celého sveta a hodily by sa výborne pre väčšie dajaké museum. Mňa už neteší sbieranie rastlín v množstve, ani nechcem mnoho rastlín sušiť na zámenu. Sbieram a suším len to a toľko, čo a koľko sa mne ľúbi, a z toho rád prepustím dupplikáty tým, o ktorých viem, že si ich dobre opatria a upotrebia. Keď si ale dakto zavčasu žiada isté druhy v menšom počte exemplárov, rád mu poslúžim dla možnosti. Pred 4. rokami žiadal odo mňa jeden zahraničný sberateľ 100 exemplárov vzácnej ostrice Carex axillaris Gvod. a ponúkal mi buď iné rastliny alebo 12 zlatých. Mám v Bošáckej doline túto ostricu na 5. stanoviskách, ale keby som ju do posledného stebla vytrhal, nesohnal by som jej 100 poriadnych kusov, a cele by som ju vykynožil. To ale neurobím, lebo by jej bolo škoda vyhynúť; nech má za čas pokoj a sa rozrastá, aby kedysi daktorý sberateľ, keď na ňu natrafí, práve takú radosť pocítil, ako ja, keď som ju po prvý raz objavil!

Cestopisné črty.

Piše *Martin Kukučin.*

III.

Konduktor pretískajúc sa chodbami rýchlika oznámil nám, že najbližšia stanica je naša. Praktické zariadenie takáto predvídavosť pri konduktorovi. Batožinu môžeš si složiť blízko dverí celkom pohodlne, tak že ju treba len shodiť na perron: nemusíš lietať a rozčuľovať sa, že ťa vlak odvlečie ďalej, kým sa ty s batožinou tamdnu naťahuješ.

Mašina onedlho zahvízdala, vlak dohrmel na dosť skromné, vidiecke nádražie, a sotva zastal, už nám konduktor vedie sluhu, kufre len tak letia dolu na perron, kde ich sluha nemá kedy ani ukladať; vlak nežartuje, lebo stojí len jednu mi útu. Špagát na škatuli sa pretrhol, z nej sa temer vykotúľal slamený dámsky klobúk, nadobudnutý v Hradci. Sám sluha vlastnoručne vpratal ho zas do škatule, sprevádzaný pokrikmi a vzdychami tu z vagona. A konečne

sme i my, šťastní a zdraví, na perrone, všetci štyria. Vlak čakal iba to. Zahvízdal si od radosti, že je o toľko škatúľ ľahší, a už fujazdí k Triestu, kde slnce pečie a rastú pomaranče.

Na dvore pred stanicou celá výstava všakových príležitostí. Vidno otvorené koče, priestranné landauery, bričky i vozíky. Jeden taký vozík oblečený je celkom demokraticky v bielom plátne, ani čo by sa chcel tu ukázať v negližé. Príležitostí, ani čo by zo štácie mala výnsť svadba; alebo skôr, ako by tu kdesi mala byť kňazská spoveď. Len pri kňazských foršpontoch sa dá videť toľká rozmanitosť tvaru a farby. A kým sa my takto divíme, už je tu jeden so štajerským klobúčkom a perom tetrovovým pri nás, habe naše kufríky a škatule a nosí ich k jednomu z vozíkov o jednom koni. No treba vymeniť ešte dva veliké kufry, i ja idem k úradníkovi a odovzdám mu karty. Vysvitlo po dlhom hľadaní a prehliadaní, že našich velikých kufrov tu vôbec nieto.

„Ako by ich nebolo!“ zvolal som ja zadivený. „Tam sú vám na perrone, i naše meno prilepené na nich.“ Úradník hľadí na perron a zase do lajstrov a ešte čosi kutá a krúti hlavou.

Ja som ho vyviedol na perron a ukazujem mu víťazoslávne naše kufry. Môžem povedať, vzbudzovaly dosiaľ všade úctu. Takých bruchatých málokedy vozí južná železnica. Na nich je i meno môjho mlčanlivého druha; on drží na také maličkosti mnoho a hovorí: „Nech len bude tam meno — nebude nikomu zavadzať a kufor sa predsa neztratí tak ľahko.“ On totiž pri každom „vcházení a vycházení“, prí každom podniku má na ume nešťastnú náhodu. Šťastnej nikdy neočakáva.

„A čo to osoží všetko,“ vysvetľuje mi úradník, „keď nám neštimujú čísla.“ A skutočne mi ukazuje na kufroch ohromné 7 a 8 a na mojich recepissoch 5 a 6.

„A teraz už čo!“ pýtam sa ja úradníka predesený.

Mrdá plecom, škrabe sa za uchom. „A čo vám ja môžem, pane! Čísla neštimujú — ja nemôžem nič urobiť. Zadajte prosbu na direkciu — reklamujte svoju batožinu“...

Hodil som rukou. Pekná rada! Direkcia by vybavila prosbu do Všechsvätých, keď ja kufrov nebudem vôbec potrebovať. Úradníka som nechal tak, ktorý je ešte vždy ochromený a nemôže sa zotaviť od divu: ako možno prilepiť jedno číslo na predmet a na recepiss napísať druhé. Šiel som rovno k šéfovi. Nerád by, aby sa dozvedeli moji druhovia, v akej som omáčke. Veď len pomysleť, že v kufroch sú im obleky na celú sezonu, rozdielne: ľahúčke letné i futrované zimné. Čo by vyvádzali, keby sa tak dozvedeli, že ostali odrazu bez všetkého! Môj mlčanlivý, on by sa zaraz rozhodol: „Poďme domov!“ Vidím mu ja na nose, že toto premávanie a túlanie svetom začína ho omínať.

No šéf urobil veľmi krátky process. „Odvážte batožinu, ak zodpovedá váhe, vydajte ju pánom. Len pýtajte od nich osvedčenie.“ Nebolo to byrokraticky rečeno, ale rozumne: a rozum mnoho ráz hoden je viac, než všetky paragrafy.

Na váhe čosi chybovalo, no tu už bolo ľahko. Koľko asi chybo-

valo, toľko som vstrčil šestáčkov sluhovi do ruky a on skutočne oznámil úradníkovi: „Váha štimuje.“ S tým sa i veliké kufry octly pri druhých na vozíku.

„Toto je náš landauer!“ zvestujú mi druhovia, spotenému od rozčulenia. Prikývol som a pochválil ich vkus. Náš landauer vyzerá medzi druhými povozmi sťa seniorský kočiar medzi farárskymi foršpontami.

„Teraz sa len poďme umyť a vypiť pohár piva,“ navrhujem ja. „Chvalabohu, v Pöltschachu sme, nemáme sa čo náhliť.“

Vozíky a foršponty odchodia jeden za druhým, no prázdne s dlhým nosom. Nedostalo sa im všetkým zárobku. Iba čo dva-tri vezú čosi passažierov, no ani jeden štyroch odrazu. Náš kočiš i sedí veru hrdo na kozlíku — i môže sa pýšiť, toľké víťazstvo nad ostatnými!

V hostinci sme sa najprv umyli s prachu a sadzí, akých sa len nalepiť môže na cestovateľa na elegantnej južnej dráhe, kam dávajú staré, rozhegané vagony snáď z celej začadenej Europy; potom sme sa občerstvili jedni mliekom, druhí pivom — každý dľa svojej náruživosti. Ale museli sme sa čím skôr hýbať. Môj mlčanlivý sedí ako na trní. Dozvedel sa od kočiša, že Rohič je preplnený, o byty veliká núdza. My sme si ich síce objednali ešte z Hradca a oznámili na dnes náš príchod: „Ale opatrnosti nikdy nezbýva“ — vysvetľuje nám mlčanlivý. „Mohli by nám povedať, keď sme neprišli s druhými, že sa nám neufali a kvartiele dali druhým.“ Kočiš veľmi prisviedča tomuto dôvodeniu. On volí, keď sa nás čím skôr zbaví.

A veru nie blázon z Pöltschacha o tejto hodine ísť do Rohiča. Slnce praží a prach sa dvíha v oblakoch na ceste. Keby aspoň vetrík fúkol a odniesol oblaky, alebo keby kočiš pohol ako svedčí! Ale hore vrchom nepobehne, lebo je do vrchu — v doline zas nie, lebo je vraj nebezpečno a roviny tu vôbec nieto. Tak ideme skoro jednostaj iba krokom a ťažké štajerské mršiny pobehnú len vtedy, keď ich prebudia muchy, ktorých sú celé kŕdle okolo nich, alebo keď sa im zunuje toto pohrabné tempo. A vzdor tejto báječnej rýchlosti dohonili sme náš vozík s batožinou i popretekali všetkých, čo pred nami zutekali z Pöltschachu. Náš seniorský batár je tedy predsa len najrýchlejší medzi všetkými foršpontami.

No sotva naše paripy zavoňaly, že je Rohič tu — pri prvom dome, pri „Hôtel Sonne“, ktorý sa ozaj hrdo vypeká na slnci, pohodily hrdo hlavou a zaberajú, až sa divíš toľkej rýchlosti pri tak tučných hoviadkach. I tu je obyčaj, ako v Zázrivej: cez dedinu popchni! Teraz zase skupina domov a humien, či stajní, a hneď sa cesta skrúti v ľavo pod divé gaštany, ktoré sú nasadené alejou. Z pustatiny, s poľa a zpomedzi vŕškov octli sme sa razom vo veľkom meste. Nie že by sme mali pred sebou paláce, ale okolo nás, pod gaštanmi, hemží sa veľkomestský svet. My zaprášení, od slnca na poly upečení budeme sa im zdať ako divosi, ktorí prišli nakuknúť sem, do tejto malej Europy medzi horami.

Landauer zastavil sa pred nevelikým, ale strojným domcom, na ľavo od aleje. Z domu vyskočil sluha a keď zbadal, kto sme,

dal kočišovi adressu, kde nás má vysypať. Na zadnú os, medzi kolesá, vysadol Commissionär — tak sa tu volá Dienstmann — ktorý bohvie odkedy na nás čľhal. I on chce niečo zarobiť na hosťoch — nato nosí čiapku s bliaškou.

Tou istou alejou pomedzi svet redikajú nás nazad, kde koč zastal pred skupinou domov pred hôtelom „Zur Post". Tu nám zvestovali, že sa nám prichodí rozlúčiť. V hôteli majú jednu izbu pre dvoch, ostatní dvaja musia sa složiť v druhom dome. Potešilo nás iba to, že naši dvaja druhovia majú izbu priestrannú, pohodlnú, čistú. „A o nás je ľahko," — potešujeme sa my dvaja vysúdení, — „len nech bude kde spať a nech nebude veľmi nečisto." O luxus my nestojíme a v izbe sa budeme zdržovať bez toho málo.

Koč sa zase obrátil a úvraťami hlavného, parádneho parku šikuje nás nadol, kdesi na vyhnanec. Zastal veľmi skoro pred osamelým domom. Na ňom stojí napísané „Pesther Haus". Ako by boli šípili, kto som ja, že ma doň odviedli. Na druhom poschodí vykázali nám nevelikú izbičku: nie je skvelá, ale ani zas najpodlejšia. Náradie je starosvetské, ale pohodlné, a čo je hlavná vec, panuje tu čistota. Cítili sme sa hneď ako doma, a keď sme vyzreli oblokom a so všetkých strán usmiala sa nám svieža, živá zeleň, zdalo sa nám, že je toto najkrajší palác celého mesta.

Umyli sme sa, chvalabohu, nateraz aspoň, definitívne, preobliekli čisté šaty — bez toho je sobota — a vybrali sa na prvú prechádzku „po meste", kde nám je súdeno možno i dlhšie prebývať.

Treba uznať, že Rohič hneď z príchodu púta, ba zaimponuje. Leží v doline, so všetkých strán zelená, bujná hora. Dolinu temer celú pokrýva spomenutý „park", v modernom smysle slova: totiž ohromná plocha pažite, v nej nakreslené rozličné figúry s kvietim a ozdobným krovím, bielym, žltým a modrým a medzi hriadkami biele chodníčky i široké cesty, vysypané pieskom. V prostriedku parku nechybuje ani tu vodomet s basinom, kde plávajú zlaté rybky. No vodomet dnes nepracuje. I on, ako i starý Vesuv, prebúdza sa akiste zo sna len pri zvláštnych príležitostiach. Park v ľavo siaha k hlavnej aleji, ktorá vedie popri ňom kamsi dohora, medzi vrchy, v pravo ho zatvárajú budovy, ako vidno najparádnejšie v celom kúpeli, vyfarbené na žlto. Na dolnom konci je Wienerhaus, potom Badehaus a tamhore Curhaus. Všetky tri sú frontom obrátené k parku, majú balkony, menovite Wienerhaus na rohu má pekný balkon a Curhaus má v prízemí rozsiahle reštauranty a iné miestnosti a pod ústrešim rozsiahlu verandu, ktorá sa tiahne celou dĺžkou tohto imposantného domu.

Sotva sme sa zamiešali medzi svet, že pôjdeme hore alejou, keď tu volá ktosi na môjho druha, a to po mene. Pred nami stojí vysoká postava kňazská, imposantná; odznak kanonika na prsiach pristane jej dobre. Od neho sme sa dozvedeli, kto je tu všetko z Dalmácie. Za ním prišiel pán dekan, alebo ako ich v Dalmácii volajú, arcipret: vysoký, ale trochu chudorlavý, ešte mladý človek.

„Pekne sme počali náš pobyt," myslím si ja. „Stretnúť takto

hneď z príchodu, a to hneď dvoch odrazu.“ No tu zas ide proti nám usmievavý, nevysoký pán s dámou a víta môjho druha: tiež direktor istého ústavu v Dalmácii.

„A to sme z Dalmácie všetci,“ zvestuje nám pán kanonik. „Čakali sme vás so dňa na deň túžobne. Už sme sa počali obávať, že ani neprídete.“

„Oneskorili sme sa v Hradci. Miesto dvoch dní strávili sme tam celý týždeň,“ vysvetľuje mu môj druh.

„Nebanujte — neztratili ste mnoho,“ ozvala sa pani. „Dosť sa tu nanudíte“...

„Pekný počiatok,“ myslím si zas ja. „A čo povie na to môj mlčanlivý, ktorý do Rohiča zutekal pred nudou a, ako vidím, najde ju zas, ibaže v druhom vydaní!“

Chodíme hore-dolu, držíme prvú prehliadku. Osoby a veci ešte nám splývajú — určitých obrysov sme si neutvorili. „I na to stačíme ešte!“ potešujem sa ja. A ani sa neusilujem vychytiť hlavné črty. Iba vo všeobecnosti toľko: dámy sú nie veľmi krásne, ale oblečené sú elegantne. To ma prekvapilo; Rohič má chýr, že sa v ňom môže chodiť i bez klobúka, po domácky, i na promenádu.

„Nahrnulo sa dosť prechodných hostí — zajtra je tu Annenball,“ vysvetľuje pani. „K vôli nim i stáli hostia sa preobliekli.“

Po tejto „orientačnej“ prechádzke udrelo 8 hodín a my odišli na večeru do hótela „zur Post“. Naši dvaja druhovia nás už čakali. Oni ešte vôbec nevyšli z izby, chcejúc si vydýchnuť po námahách dnešnej cesty. Povetrie rohičské o 8 večer zdá sa im tiež priostré, zato sa neopovážia sadnúť pod verandu, alebo do záhrady. Im k vôli uchýlili sme sa i my do reštaurantu. Sme tu takrečeno sami a gazda nám, neviem prečo, postavil dvojramenný svieceň na stôl. Vyzeráme ani rodina židovská pred šabesom. Medzitým na verande a v záhrade je živo — smiech, rozhovor, a štrngot a cvengot doliehajú k nám.

Večera bola dosť dobrá; to sa vie, jedlá všetko „curgemäss“. Po večeri, keď sme vyplatili účet, preriekol môj mlčanlivý: „Tedy sme my tu!“ Znie to viac ako banovanie, než ako radosť. I my pozreli jeden na druhého a každému na očiach môžeš čítať otázku: „Či ja to tu vydržím!“ No nezjavili sme jeden druhému ani slova z našich obáv — radšej sme vyšli do aleje.

Nieto v nej temer nikoho. Iba popod stromy čo sedia daktorí hostia; melancholickí osamote, spoločenskejší v skupinách. Na verande Curhausu obsadené sú všetky stolíky veselým svetom. Iní sa prechádzajú parkom, pred osvetlenou verandou. Ináč našich nových známych tu nevidno a takto samotným je nám dosť fádno.

„Poďme spať!“ dal nám heslo náš mlčanlivý.

„A my poďme!“ pristali sme i my. „Beztak sme utrmácaní.“

Dopravili sme našich druhov do hótela a pobrali sa k nášmu idyllickému Pesterhausu. Proti nám ide párik — on v uniforme, nevidno, koľko má hviezdičiek, ona s mantillou na pleciach. Vedie ju popod ruku, shovárajú sa ticho a ona mu položila hlavu na plece a tak kráčajú.

„Tým nenie tu nudno — a?“ zvolal môj druh.

„Nemôže byť všetkým jednako!“ odpovedám ja. A zamyslení vtiahli sme do nášho Pesterhausu a spustili šalogatre.

Ráno som sa prebudil, ako obyčajne, zavčasu. I v izbe sa dalo cítiť, že je zima. Keď som sa obliekol, druha som počkal pred domom. Chlad ma začal štípať; musel som chodiť sem a ta, aby sa zahrial ako mak.

„My sme vstali prví v Pesterhause,“ zvestuje mi môj druh. „Všetko spí, ako more. Slúžky sa divia, čo to dostaly za nocľažníkov.“

Išli sme do parku. Nevidno v ňom ani vtáčka ani letáčka. Všetko ticho. Prišli sme pred kaviareň. Ospalý sklepník vymetá verandu. Nad kaviarňou je Kapellenhaus — v ňom je katolícka kaplica o troch oltároch. Holohlavý kirchendiener čaká pred ňou, či nepríde kto slúžiť omšu.

„Či už bola omša?“ pýtam sa ho.

„Áno — biskupova,“ odpovedá on.

„Na biskupa vstáva dosť zavčasu,“ poznamenal môj druh. „To bude iste arcibiskup Milinović?“ pýta sa kostolníka.

„Áno.“

„Len Dalmatínec môže zavčasu vstávať,“ riekol som ja.

Tu je kiosk, v ktorom vyviera Styriaquelle, vlastne ju čapujú na pumpu. Keď sme raz v Rohiči, bolo by smiešno, keby sme neprobovali vodu, čo je za. Je studená, asi 7° R., má kyseliny uhličitej dosť a v ústach sťahuje. Okolo nej posluhujú Slovinky. Ak sa im prihovoríš nemecky, odpovedajú zaraz; ak horvatsky, najprv sa poobzerajú, či nieto dakoho blízo, a potom už hovoria. Rohič je totiž Landescuranstalt — a ponevač tu rozkazuje zemský výbor z Hradca, úradná reč je nemecká. Slúžky by nemaly ani prehovoriť „slovensky“. . . .

Vypili sme po tri poháre Styriaquelle a potom sa už vybrali na prechádzku. Hneď pri kiosku je druhý prameň „Tempelquelle“ pod krovom, ktorý odpočíva na stĺpoch. K nemu sa druží dlhá budova a v nej stĺporadie, kde sa môžeš prechádzať, keď je vonku dážď a prezerať výklady, alebo i vstúpiť do daktorého sklepu, ktorých je tu dosť.

No my sme šli dohora, gaštanovou alejou medzi lúkami v doline. S oboch strán je hora buková, z ktorej takto z rána veje chladom. Keď sme došli tahore, kde počína sa hora — vrátili sme sa nadol, k prameňom.

Pri oboch sme už našli ľudí; chlapi v havelokoch, ženy v kepeňoch. Chlad je vždy citlivý; oblohou letia biele oblaky, daktorý tak nízko, že sa vozí po štíci vrchu a vniká do húšťavy.

„Bude dážď!“ prorokujem ja, privyknutý na dalmatínske nebo.

„To uvidíme,“ odpovedá môj druh. „Tu je prorokovať veľmi ťažko. Dnes by sa opovážil tvrdiť, že bude pekne.“

A mal pravdu. Keď slnce prihrialo, pod ním ro rozplynuly i oblaky. Tráva sa zelenie, na nej visia kvapky bohatej rosy.

„Dažďa ani netreba; dostačí i takáto rosa," poznamenal som ja. „Keby sme ju mohli mať v Dalmácii!"

Môj druh len pokýval hlavou smutne.

No zato nebo tunajšie nie je ani zďaleka tak skvelé, ako dalmatínske. Vyzerá, ako by sa pod ním ešte vždy kudlilo.

S druhej strany aleje zase skupina domov, hneď proti prameňom. Z nich vyniká malý, chutný domec direkcie, potiahnutý zeleňou až do strechy. Nado dvermi je erb Štýrskej: lev s korunou a vyplazeným duplovaným jazykom. Pred tento domec sme zatiahli včera popoludní, tu nám nadelili byt. Na súsednom dome je vylepený plakát — zvestuje, že sa dnes má vydržiavať Annenball.

„My sme tedy zastihli kulmináciu sezony," poznamenal som ja.

„Veď i vidno," odpovedá môj druh. „Vlani som dostal izbu v Badehausi — teraz nás poslali na vyhnanec."

„No kto vie, či to potrvá takto — môžu hostia i odísť poniektorí"...

„O to niet starosti. O tri dni bude bytov na výber," teší ma. „A teraz poďme do kaviarne. Azda bude už vyriadená."

S verandy je pekný výhľad na park a protajšie briežky, pod ktorými sa tiahne hlavná aleja. Parkom a alejou už sa prechádzajú dosť husto ľudia. Každý nesie v ruke svoj pohár a srkne z neho tu i tu po glgu vody liekovitej. Iní vyhľadajú so svojím pohárom daktoré zákutie, gargarisujú a vypierajú hrdlo. Podajedni sú veselí a chodia v skupinách, iní prechádzajú sa osamote a popíjajú svoju vodu vážne, preniknutí presvedčením, že v nej sa skrýva to, po čom každý túži — zdravie. Málo ich je, na ktorých bys' pobadal stopy ťažkej choroby. Sú to viac ľudia, ktorých utrmácal mestský život, unavujúca práca a možno i nočné potulky. Dámy zas trpia najviac na následky svojho sedavého života a menovite obliekania, ktoré vyžaduje, aby sa sťahovaly a mučily svoje telo. Väčšina ich bude, ktorí majú „svoje nervy"; choroba, ktorá je moderná, prirodzený výplyv dnešného života, alebo takrečeného boja o existenciu.

Na verande už tiež obsadené sú skoro všetky stolíky. Hostia, ktorí za svojou vodou odbavili svoju prechádzku, posilňujú sa mliekom, čajom. Daktorí udrú hneď na šunku, maslo alebo na vajcia. Kávu pije málokto, s vodou sa ona nechce spriahnuť akosi. Toto tu všetko žije dľa predpisov daktorého zo troch Brunnenarztov. Sú nateraz traja, vymenovaní od zemského výboru. Medzi nimi jeden je krajan, dr. Gámán de Benczencz.

Pred kaviarňou, blízko aleje, nachodí sa pavillonik o streche bľachovej na tenkých stĺpikoch z liatiny. V ňom sa produkuje ráno a pred večerom naša Curcapelle. Prvý bod programmu je „chorál", hrajú ho na trúbach. Znie to ani organ. Vyvolalo to vo mne dávne rozpomienky, keď i ja som takto na organe hrával za rána. Nápev mi je tiež známy: „Ježiši milosrdný!" — ten istý, ktorý sa ozýva ránom nielen po našich kostoloch, ale i po domoch. Tento chorál má predsa len daktoré odchýlky — nie je to naša pieseň. Ona je prispôsobená duchu národa, a tento tu je meravý, ťažkopádny, ako všetky naše piesne v partitúrach nemeckých. Náš človek pri

takej muzike sa nenadchne: oprobuje i poťahovať za organom, ale o chvíľu pokrúti hlavou, zatichne a naostatok premôže ho driemota.

I od kaplice pod chvíľou sa ohláša zvon — znak, že sa počína omša. Sotva bude kde katedrály, kde by sa odslúžilo toľko omší, ako v tejto kaplici dnes ráno. Veď i vidno, že v Rohiči sú traja biskupi: Strossmayer, Sterk z Triestu a arcibiskup Milinović z Čiernej Hory. Okrem nich je tu veľké množstvo kňazov, kanonikov a dekanov. Vyzerá to, ako by sme boli prišli sem nie do kúpeľov, ale na dáku synodu, alebo kongress.

Išli sme „zur Post“ pozreť, čo je s našimi priateľmi. Vzdor pozdnej hodine v parku sa neukazujú ešte. Tam sme sa dozvedeli, že vstávajú. Hotelier, veľmi zdvorilý a úslužný človek, ktorý hovorí trochu i taliansky, čo je mojim druhom veliká poľahoda, a mám ho v podozrení, že hovorí ešte lepšie horvatsky, ale sa neopováži alebo nechce; hotelier nám oznámil, že sa dnes vyprázdni jedna izba, tak že by sme zas boli spolu všetci štyria.

Naši druhovia sú nie práve ružovej vôle. Žalujú sa, že nemohli zaspať, ako obyčajne, keď sa posteľ premení, a keď konečne zaspali horko-ťažko, hneď nad ránom sa počalo hurtovať po dome. Schody sú im hneď pod izbou, a čo je najhoršie, tieto schody sú drevené a na nich sa tuho ozýva každý krok. Potom dvere nevedia zatvárať potichu, ale búchajú nimi. Dolu zas je kuchyňa, potom šenk piva a vína, a na dôvažok krčma, v ktorej sa do noci pije a huláka. Čuje sa do izby i tuhý zápach z blízkych stajní, ktorý pomiešaný so zápachom kuchyne a krčmy nie je práve príjemný. Slovom, žaloba na žalobu.

„Treba sa postarať o druhý byt,“ zakončil môj mlčanlivý. „Takto sa tu nedá obstáť.“

„Druhý byt!“ pokyvovali sme hlavami asi ako ten šuhaj, ktorému striga naložila novú, nemožnú robotu. „Uvidíme, vynasnažíme sa“... No nádejí sme neprechovávali velikých. Nuž ale k uspokojeniu nespokojných bude predsa len treba ísť na direkciu.

Osem hodín odbilo na Curhausi. I tí, čo dlho spávajú, vyšli do parku, vodu piť a ohrievať sa na slnci. Teplomer ukazuje 16° R., špitálska temperatúra. Nebo sa očistilo definitívne; na dnes sme, tak sa zdá, bezpeční od dažďa.

Prechádzajúc sa parkom stretli sme zanímavú skupinu ľudí.

V prvom rade kráčajú traja, v druhom tiež traja. V prvom rade v prostriedku je starý kňaz, oholený, v dlhom salone, temer do členkov. Pod čiernym mäkkým klobúkom o širokej strieške usmieva sa tento starec prívetivo. Jeho modré oko, živé a veselé, so záujmom sa obzerá na všetky strany. Nie je to oko mdlé, starecké, unavené, ktoré už zunovalo pozerať na tento biely svet. Je to oko, ktoré sa vie ešte zapáliť oduševnením i upreť prenikavým pohľadom. Postavy je strednej, nie korpulentnej, ale ani nie chudorľavý. A na tvári, vzdor vysokej starobe, nebadať temer vráskov. Koža je podbehnutá zdravou, sviežou rumeňou sťa u mládenca 20-ročného. Vykračuje si vážne, viac z koketerie než z nutnosti podopiera sa na

tenkú paličku. Krok je bezpečný, istý, bárs už nieto v ňom pružnosti mladých rokov.

To je najstarší hosť v Rohiči. Vyše štyridsať rokov, čo trávi každé leto tu, v tomto zdravom, čistom vzduchu, pri liečivej vode. Býva vo Wienerhausi, izba mu ide na veliký balkon na rohu prvého poschodia. Žije tu skromne, jednoducho, ako ktorýkoľvek hosť. Na obed prichádza do toho istého hôtela, kam i my, a sedáva pod verandou. V ničom sa nechce vynášať nad druhých hostí — no ale darmo je všetko vynasnažovanie: nebol a nebude už on nikdy ako obyčajný hosť. Nepodarí sa mu nikdy zmiznúť bez stopy v bezvýznamnom množstve. Každý pohľad upre sa naňho, s úctou, ak nie s láskou a zbožňovaním . . .

Áno, uhádli ste — to je „náš biskup", ako ho tu každý volá. Ja som ho zaraz poznal, dľa mnohých podobizní a fotografií. No môžem povedať, ani jedna nie je podarená, nezodpovedá skutočnosti. Dľa nich je Strossmayer omnoho starší, než dnes, ako ho vidím v rohičskom parku. Takto je nádej cele oprávnená, že prežije ešte tých trinásť rokov, ktoré mu chybujú do sto. No i to naplňuje nás melancholiou, že musíme hovoriť o hraniciach života pri ľuďoch, ktorí by mali i telesne zostať nesmrteľní.

S ľavej strany mu kráča vysoký mních františkánsky, plecatý, mohutný. Z tváre mu kypí zdravie a mládenecká sviežosť. Miesto františkánskej čiapočky nosí širák čierny. Pod nosom má mohutné fúzy, šedivé, ako i hlava. Vykračuje si statne, pružne. To je „fra Šime", ako ho všeobecne volajú v jeho Dalmácii, arcibiskup v Baru, na Čiernej Hore; ten istý, ktorý odslúžil dnes ráno omšu prvej, než my sme vstali.

Strossmayerovi na pravo ide človek v svetlom obleku a plavom klobúku; hlava tiež počína sivieť, no on je tiež v plnej sile života, pohybov trochu komótnych, no oči pozerajú živo na svet a usmievajú sa priateľsky, bárs sú naučené skúmavo sa upierať do ďalekej minulosti.

To je Tade Smičiklas, universitný professor zo Záhreba, predseda Juhoslovanskej akademie, chlúba horvatskej vedy.

„Ani títo sa nenudia," poznamenal som ja môjmu druhovi. Medzi nimi tečie rozhovor. A dľa všetkého sám biskup najväčšmi sa ho zúčastňuje. Ducha je veselého, usmieva sa ustavične, i druhovia jeho často sa zasmejú.

V druhom rade idú biskupov sekretár tiež s osobami všeobecne známymi zo Záhreba.

Tak tento slávny človek i v kúpeli, kde druhí ľudia idú si odpočinúť, shromažďuje okolo seba ľudí znamenitých, v ich spoločnosti trávi svobodné chvíle, ktoré mu dopúšťa jeho ťažká, plná zodpovednosti a námahy hodnosť. Tu v kúpeli zastihol ho nie najmenší triumf, že vyšlo pápežské breve, ktorým bol pretvorený ústav sv. Jeronyma v ústav horvatský. Nech sa proti nemu namieta čokoľvek, nemožno sa diviť ani zazlievať Horvatom, že sa potešili, zaradovali, lebo pápež sám sankcionoval ich politické ideále: on uznal jednotu národa, rozdeleného teraz v troch rozdielnych politi-

ckých skupinách — pod Rakúskom, Uhorskom a Tureckom. To je na každý pád taký úspech, ako i to, že horvatská otázka bola predmetom vyjednávania medzi našou a talianskou vládou, za ktorý Horvati môžu ďakovať v prvom rade svojmu vladikovi.

Pozdravili sme skupinu a vladika nám poďakoval prívetive. Nebadať pri ňom velkopanskej nevšímavosti a pýchy, ktorú tak radi stavajú na odiv vysokoosvietení a dôstojní páni, ktorí sa vozia na štvorke s husárom na baku a fulajtárom tam za zadným sediskom. S druhej strany nieto pri ňom ani tej prehnanej blahosklonnosti a prívetivosti, ktorá tak často pri takých hodnostároch musí nahradiť vrodenú dobrotu. On je človek a všade jednaký — tu i pred oltárom svojej veľkolepej katedrály i v aule: všade vzor človeka, dobrý pastier svojho ľudu. Ľudu posvätil celý život, zaň pracoval, utískal, hojne obetoval; preň trpel a i dnes musí mnoho znášať...

I on ide ku Styriaquelle, stane si hneď pri kiosku, ostatní postávajú okolo neho a medzi rozhovorom a žartami pije i on svoje dva poháre. A potom už ide pomaličky gaštanovou alejou dohora, shovárajúc sa, prijímajúc pozdravy. Neraz sa prihodí, že keď stretne známeho na promenáde, zastane a poshovára sa s ním srdečne a otcovsky.

Naši druhovia z hôtela prišli sem na kúru, nepijú tedy ráno kávy. Miesto do kaviarne odviedli sme ich na mlieko do Milchhalle, ktorá je hneď neďaleko parku na úpätí kopca. Majiteľ tohto výnosného podniku je Johann Heeb aus Apenzell in Schweiz. Jeden domec, zariadený pre leto, ktorý slúži za sklad, pri ňom ľahký pavillonik, kde sa môže sedeť, keď prší, a neveliký priestor okolo pavillonika posypaný pieskom, kde sú rozostavené stoly a stoličky pod stromami — to je jeho chýrna mliekáreň. Sveta je tu mnoho, ledva sme našli miesta Posluhuje dievčina s koženou kapsou okolo pása, s nosíkom dosť vyzývave vyhrnutým. Nie je to typ ťažkopádnej Švajčiarky. Dľa chicu, s ktorým sa oblieka a pohybuje, na ďaleko cítiť, že je to dieťa z Viedne.

„V Splite by bolo treba desať kellnerov pre toľko hostí,“ poznamenal môj druh.

„A ešte by ste zvonili štvrť hodiny na pohár, kým by sa ktorý k vám uponížil,“ dodám ja.

„Hm, dievča súce,“ ohlásil sa môj mlčanlivý. „Pozrite, ako lieta, a má ešte kedy zakoketovať s hosťami.“

Tarifa na výrobky mlieka je tu jednoduchá. Pohár mlieka, akéhokoľvek, stojí 10 kr. Dostaneš mlieko sladké, práve vydojené od kozy, potom prevarené teplé, i chladené; srvátku i cmaru, i kyslého hustého i roztrepaného. Krem toho majú tu i kefir, pollitrová fľaša 20 kr. „Gestockene Milch“ — naša kyša i so smotanou vo vkusných sklenených miskách, tiež za 10 kr. Kto chce, môže si rozkázať čerstvého masla, syra, i vajcia na mäkko a pod.

My sme si rozkázali všetci „kholte gekhochte Mölch“; doniesli nám ho v pohároch 3 7-decových. Žemle a rožky sú z rohičskej pekárne. Pekár pán Brenner zaslúži, aby ho za tieto mikroskopické rožky pribili uchom o dvere, ako to robievali v staré dobré

Zato sú výtečné a chutné, a dobrého vraj moc nebýva. Chlieb žitný je veľmi dobrý, a Grahamov sa ponáša na ovsené kabáče z Erdúdky: iba že z tohto tu netrčia osti, čo je veľký rozdiel. A druhý ešte väčší, že sa tento tu jie zo športu alebo ako dietetický liek, kdežto na Erdúdke ho jedia, lebo druhého nemajú.

Z mliekárne sme išli dohora chodníkmi a cestičkami na najbližší kopec. Tu je v pol kopci rovinka, umele vyvedená, vysypaná pieskom. Na nej medzi skupinou voňavého jedličia stojí na vysokom mramorovom podstavci poprsie gr. Ferdinanda Attemsa v parochni a francúzskom kabáte, s čipkovanou náprsenkou. Bol to Landeshauptmann r. 1801, keď bol Rohič zariadený ako Landescuranstalt. Predtým patril Rohič jednotlivcom, ktorí hľadeli ťažiť z neho a na sriadenie a okrášlenie málo čo obetovali. Gróf Attems žaslúži tedy, aby bol stálym hosťom v svojom kúpeli, a keď už nemôže poprechodiť sa po ňom, lebo má miesto nôh mramorový stĺp: aspoň tu odhora pozerá na pestrý život tamdolu. V zime mu bude tu dosť nudno, keď fičí vietor po doline zavalenej snahom, keď okolo neho nepreletujú slávici, ktorí kdesi tu blízko založili si hniezdo a zvedavo si nás obzerajú. Len škoda, že zanemeli, ani jeden nezahvízda. Možno sa okúňajú pred Curcapellou, že nevedia ouvertury a nemajú partesov, ani svojho kapellmeistra.

V tejto jedlicovej horičke je príjemno; i na poludnie, keď inde prebíje slnce a rozohreje vzduch i pod stromami, tu je chládok. Darmo je: horou zaslúži sa zvať len naša jedľová.

Predpoludním sme sišli dolu. Pri oboch prameňoch sú zase hostia a pijú svoj pohár, ako doplnok raňajšej kúry. Medzi nimi je zas vladika so svojou spoločnosťou.

Išli sme my dvaja na direkciu pýtať druhý byt. Úradník nám dnes nemôže vyhovieť, lebo izby sú obsadené, ale nám sľubuje, že o dva dni dostaneme byt tichý a pohodlný. My sme to i bez pána Quartiermeistra vedeli, ale predsa sme mu zaviazaní, keď pre iné nie, aspoň preto, že hovorí literárnou nemčinou.

V hóteli je veranda a záhrada zaplnená hosťami. Voľky-nevoľky museli sme sa utiahnuť do reštaurantu. I tu je chladno a potom sme skoro sami. Bárs sme odlúčení od ostatného sveta, obsluhujú nás tu lepšie, než tých vonku. Čím diaľ, tým väčšmi sa presvedčujem, že hotelier sa za nás zaujíma: takrečeno sám nás obsluhuje. Iba čo sme sa nemohli dočkať sklepníka na vyplatenie účtov. I zvonia, i štrngajú, a on sa predsa neukazuje. Konečne ja som sa ponukol za pokladníka a že ho počkám — moji druhovia korporatívne odišli. I v chladnom Rohiči držia sa svojich dalmatínskych obyčajov — odbavujú siestu. Iba sa žalujú, že odkedy odišli z domu, po obede nezaspia tak chutne, ako doma. Zato spia v noci omnoho lepšie, než doma.

Ja som ostal sám, keď som vyšiel z hótela. Do jedno štvrtej môžem z druhov nečakať nikoho. Pobral som sa do hlavnej aleje. Nie je tu pusto: sedia hostia okolo stolíkov, hovejú si v chládku v živom rozhovore. Dámy sú oblečené domácky, bez klobúkov. Za

daktorým stolom perú sa karty; najviac tartlík, alebo preferanc. Hrajú ich skoro výlučne krajania.

Ja som šiel na verandu, že prečítam noviny, kým moji druhovia vstanú. Stoly sú i tu obsadené, ba i dnu v herni. Všetko krajania drvia preferanc, lenže o groše, alebo naháňajú pagáta. Vyniká medzi nimi človek tučný, s triplovaným podbradkom. Medzi tučnými vyvalenými gambami drží hrubú kosť od čibuka, ktorú ustavične cicia. Tak sa zdá, je to osoba všeobecne známa; každý ho pozdravuje a volá „doktor". Táto osoba strávila tu s nami celú sezonu a predsa nemohol som sa dozvedieť, kto je. Každý, koho som sa naň spýtal, odpovedal: „Neviem — ale viem, že je doktor."

V kaviarni jesto novín hojnosť. Všetky viedeňské od Neue freie Presse až do Interessantes Blatt. Daktoré z nich i v desať exemplároch. Z maďarských denníkov tiež sa tu najde dosť, i vo viac exemplároch. Pesti a Budapesti Hirlap, Magyarország atď. Z illustrovaných sú tu všetky nemecké a francúzska l'Illustration. K vôli Talianom držia tri Piccolo a Independente z Triestu. Zo všetkých slovanských novín nachodí sa Obzor, v jedinom výtisku, náležite dotrhaný...

Lesehalle tiež je v tomto dome. Držia sa v nej tiež noviny; iba že v menšom počte, než v kaviarni, lebo dvorana nenie práve veliká.

Už z tohto môže každý rozumeť, že Rohič zaplavili Nemci a Maďari. Druhá reč sa tu v kaviarni a na prechádzkach ani nepočuje. Menovite mnoho je Maďarov, viac než Nemcov. Hovoria i tu nahlas, aby sa počulo na ďaleko, že sú tu. No viac z nich, než polovica, shovárajú sa v dôverných krúžkoch i nemecky: i na tvári im vidno, že medzi nimi je mnoho Israela.

Horvatsky sa tu ani nehovorilo, okrem Strossmayerovho krúžku a dakoľko tých kňazov, čo sme ich tu našli. Tak sa zdá, že Horvatov tu ani nieto. No vzdor tomu Obzor je každý deň hrozne dotrhaný, a u listára som zazrel hŕbu horvatských denníkov. Menovite orgán čistej stránky práva, Frankovo Hrvatsko Pravo, chodí sem, ako vidím, v mnoho výtiskoch. No na prechádzkach, v hostinci a v kaviarni nepodarilo sa mi objaviť ani jednoho z týchto velikých Horvatov, ktorým je more do kolena a ktorým už ani Starčević nebol dosť radikálnym. Tmolia sa po Rohiči incognito medzi Nemcami a Židmi, drviac ich žargon...

Zato sme našli dvoch Srbov a vedeli hneď, že sú Srbi. Jeden je kupec z Mostaru a druhý z Bosny, pod fesom. Hovoria všade výlučne srbsky. Kupec je snáď najvyšší človek v celom Rohiči. Hovorí tak hlasno, že ho v hore môžeš počuť na tri strelenia.

Keď sa ozvala pred večerom muzika, vyšli i moji druhovia, občerstvení popoludňajším spánkom. Pobrali sme sa na mlieko, kde som vypil dva poháre kyslého. Moji druhovia žasnú, čo to ja robím — a keď som ich prehováral, aby probovali, aké je: omočili doň lyžičku; no každý sa smraštil, ako by sa bol octu napil. Zato moji krajania, už či hovoria maďarsky alebo nemecky, pijú kyslé mlieko napospol. Na kefír sa dalo len dakoľko chudokrevných.

Vybrali sme sa obzreť si rohičské zábavy takto v nedeľu po-

poludní. Hneď pod Milchhalle sú dve kolkárne. Smiech, krik a hurt rozlieha sa od nich. No kolkárne sú inakšie, než naše. Guľa nesmie búšiť do kolkov, keď ide ta, ale keď sa vracia. Ona sa nekotúľa po zemi, ale ide v povetrí, priviazaná na žinku. Na svojej ceste musí obísť kolík, i to v pravo, ktorý je hneď za kolkami, v pravo od „žida" pravého, vsadený do zeme. Vyžaduje sa trochu cvičby a trpelivosti k tejto hre, ktorú si obľubujú najväčšmi dámy. Ozajstná kolkáreň nachodí sa blízko hôtela „zur Post", ale je zatvorená so všetkých strán, i málokto ide na ňu.

A zas ideme hore dolinou, gaštanovou alejou medzi lúkami. Z nich sa šíri vôňa kvieťa, blízka hora zas dýše chladom. Vo vzduchu úplná tišina, nehýbe sa ani lístok. Nebo je čisté, bez obláčka, slnce pripeká a my sa tu prechádzame v chládku a ani sa nepotíme. Spomíname s útrpnosťou tam dolu tých, čo nemajú chládku, ani stromu, ani hory, ani vody a na dôvažok musia chodiť po úpeku a spať pod 28° R. Keď pomyslíme na ich postavenie, čelo sa nám počne potiť od muky.

Pod samou horou, v pravo od aleje, rozkladá sa na lúke Lawntennisplatz. Na násype, ktorým sa môže ísť z našej aleje do hory, rozložené sú sedadlá. Sadli sme i my a dívame sa na hru, ktorá je veru dosť nudná, ak sú hráči slabí, ako títo tu. Dve dámy a dvaja páni rozháňajú sa tými lopatami, bijú do tej úbohej lobty. Tá najviac ak padne do siete, a ak podletí vyššie, obyčajne preletí métu, ba často i drôtovú ohradu. Ak ktorá dopadla dľa predpisu, tu ju má protivná strana odbiť a vrátiť za sieť. No lopata deväť ráz zpomedzi desať netrafí do lobty, ale sa rozháňa na prázdno. A hráči, menovite hráčky, i tak sa potia a ustavične utierajú znoj, hoci sú v bielom obleku, v ľahkých topánkach.

Nuž inakšie to vyzeralo takto v nedeľu, alebo v sobotu popoludní na revúckych lúkach, keď sa nás vybralo kŕdeľ väčšíchmenších „hurbanov-krúpárov" a keď nás rozdelili medzi seba Gusto a Ivan, naši prirodzení vodcovia, pozerajúc na krajciar, ako padol: koruna alebo nápis! Nedali nám do ruky takéto lopaty, ale poriadny papek. No zato konec papeka málokedy aby nebol pobozkal lobtu a neposlal ju do čertovej matere. Menovite ak „bil" Ivan alebo Gusto. My, čakajúci na méte celým kŕdlom, pobrali sme sa zaraz a prebehli zakaždým sem a tam, kým protivná strana dostala lobtu do ruky. A potom ten pôžitok, keď ti tak lobtou prišil medzi plecia. Aby lepšie „priľahla", býval v nej zašité obyčajne kúsok kameňa a špagátom bola odrôtovaná na tvrdo. Nebolo treba vodiť dlhé hádky, či bola buchta, alebo šuchta: dokument si nosil na koži i za tri dni.

Tône sa počínajú dĺžiť, chlad z hory povieva citeľnejší, všetko sa poberá dolu do parku. Tu, a menovite v chladnej aleji, prechádza sa to všetko. Dámy v toaletách a klobúkoch sťa kdekoľvek vo veľmeste na promenáde. No sotva skončila muzika svoj programm akýmsi maršom, aleja sa vyprázdnila dosť skoro: všetko sa poberá do hostíncov na večeru. Dnes treba večerať včaššie, lebo o deviatej sa má začať ples.

Keď sme sa my dostavili po ôsmej na večeru, veranda a záhrada sú skoro prázdne. Doniesli nám po pol kuriatka. Tu v Štýrsku sú kurčatá krásne, bujné a ťažké. Pol pečeného vystačí komukoľvek. Poneváč som sa dal na mliekový šport, musel som pri večeri i ja piť víno. No ich víno kyslé a ľahké zdalo sa mi byť vodičkou a ja v udivení pozerám na mojich druhov.

„Teraz už rozumiem, prečo pijú praví Horvati od poludnia do večera: a bez všetkých následkov" — poznamenal som.

„No, nenazdávajte sa," odpovedá môj mlčanlivý — „ani toto nenie voda. Mohlo by vám zohriať poriadne uši. Vôbec toto vínko je znamenité."

Pred takým znalcom vína prichodí mi, pravda, len mlčať. Veď jemu čez ruky samému prešlo hádam viac vína, ako sa ho v pol Štajerskej urodí. Ostatne i ja pozdejšie nahliadol som, že to nenie taká neškodná vodička: keď som sa odučil od ťažkého dalmatinského. Privykol som mu i na kyslastú chuť; vyrozumel som, že nenie bez aroma, a nebolo ani tak ľahké, ako som si ja predstavoval.

Po večeri sme odprevadili našich druhov do izby. Ochotný hotelier vyprázdnil i nám jednu peknú izbu a my sme sa presťahovali z nášho milého Pesterhausu. Slúžky sa tam z počiatku durdily, že sme ich ohrdili a dávame prednosť hôtelu. No keď zvedely, že sme my boli cele spokojní s ich domom a sťahujeme sa len k vôli tomu, aby sme mohli bývať všetci v jednom dome, uspokojily sa. Nám padlo temer ťažko vysťahovať sa z tohto útulného domu: kde je čisto a izby sú veľmi lacné.

Naši druhovia ľahli, ako vyžaduje zákon, a my, ktorí sme neprišli robiť kúru, vyšli sme zas do parku. Tu je veľmi živo, i na verande a v kaviarni je všetko obsadené. Obecenstvo sedí v kepeňoch a havelokoch: dolinou popred Curhaus poťahuje dosť ostrý vetrík.

A v Cursalone veselo! Z lustrov sa rozlieva svetlo po nádherných toalettách a blýskavých šperkoch. Naša kapella sa činí, ouvertury nechala v parku kdesi a doniesla svižné valčíky Straussove a polky. Páry letia po priestrannej, vyleštenej dvorane Cursalonu, gardedámy melancholicky sa dívajú zo svojich plyšových sedadiel. Spomínajú staré dávne časy, keď i ony takto...

Keď zatíchne hudba, vyroja sa kŕdle vyhriatych bielych postáv do zeleného parku, nad ktorým sa usmieva mesiac a trblietajú hviezdy. Aký to pôžitok z tanca hneď padnúť do svieželo horského vzduchu, ktorý i chladí i posilňuje. Všetko je to veselé, oživené; hovor rýchly, pretrhávaný smiechom a výkrikami. Držiac sa popod ruku, idú tadol, von z krážu svetiel, čo padajú s verandy.

Zaostaly od druhých dve žaby, tiež v rozhovore, ale tichom, tajomnom. Sdeľujú si akiste svoje prvé dojmy z plesu. Idú pomaly za nami, a my, v havelokoch, tíšili sme chod a prerečieme kedytedy slovo horvatsky. Žaby sa shovárajú maďarsky, ani netušia, že ich počúvajú nediškrétni ľudia, ktorí hovoria nahlas horvatsky len

preto, aby nezabudol, ako pekne dievčiny v dôvernom rozhovore. [illegible] som vyrozumel, to ti vyzradzam.

„A čo ti povedal ďalej?“ pýta sa jedna zvedavo. „Ak by sa [illegible] jej rozmilený druh.“

„Ani slova nepovedal. Len mi držal ruku a ustavične ju bozkával...“

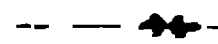
Dve ženy prešly popri nás a zmizly kdesi za Curhausom.

„Poďme my spať. Takto sa túlať je hlúpe,“ začína môj druh. „Na ples keď sa ide, najlepšie je tancovať; inač, keď sa dívaš, je strašne hlúpo...“

„Aha!“ zvolal som ja — „banujete, že ste nie tam.“

„Hm — možno i to!“

A pobrali sme sa k nášmu hotelu, rytieri smutnej postavy oba.

Záhada.

Povesť od Elizy Orzeszkovej.

I.

V krásny jarný deň sišli sa na trottoire hlavnej ulice mesta a zastali jeden proti druhému s udivením a radosťou. Nie je ľahko stretnúť sa náhodou v takom veľkom meste, ale niekedy osud ožiari cestu človeka i takým jasným úsmevom.

Zrkadlové sklo veľkého obchodu odrážalo ich strojné postavy, malý klobúčik s fialkami na zlatistých vlasoch a kytku tých istých kvetov na výložku jeho švihackého svrchníka. Mladosť dvadsať a tridsaťročná! Jaro a začiatok leta! Pár očí, priezračných, ako kryštál, ako kvapky rannej rosy, a druhý pár už zatienený životom, ktorý obyčajne hádže tieň na všetko hlboké. Tiene zatemňovaly jasný blesk jeho očí, pokým jej svetlé oči, veselé, jasné do dna, s živým bleskom hľadely na neho: dieťa ďalekej, tichej, osamelej dediny a syn veľkého mesta, po istý stupeň jeho hrdosť, s mladou slávou a veľkou, ako hovorili, budúcnosťou.

Či je to možná vec? Vy tu? Odkiaľ? Nadlho? Tak, zemský raj, zatienený dubami, — raj, v ktorom nedávno bol som takým šťastlivým hosťom, odhodlal sa rozlúčiť sa s vami?

O, nie nadlho! Len na týždeň!

Celý týždeň každý večer môžem hovoriť vám: do zajtra! Je to šťastie, o ktorom sa mi ani snívať nesmelo.

Hovoril pravdu. Od tých čias, ako vrátil sa z cesty, počas ktorej osud zaviedol ho do „raja, zatieneného dubami“, často, značne častejšie, než chcel, myslel si: „možno, že príde!“ Keď minulo nie málo dní, so žiaľom, väčším ako mohol očakávať, spytoval sa: „či ozaj nepríde?“ Potom, s odtienkom mužskej samodôvery, hovoril sám sebe: „príde“, cítil pritom veľkú radosť a surove káral sa pre ňu. Sny a nádeje, sviazané s nimi, snažil sa hasiť, ako sviečku,

horiacu bez potreby tam, kde jasne svieti lampa. Ale, všetko daromne, — neočakávaný horúci vánok, odkiaľsi prichádzajúci, zažal túto sviecu poznove, a svetlo lampy bolo vždy slabšie a slabšie...

Začala hovoriť rýchlo, s rumencom, ktorý raz zalieval jej na podiv sviežu tvár, raz miznul, ako by opakoval rýchle bitie srdca.

— Veď sa tak len zdá, že je týždeň dlhý! Prejde, ako chvíľka! Mám množstvo práce, množstvo príkazov. Musím všetko obzreť, — výstavky, panorámy, ísť do divadla... knižných a nótnych obchodov... do rôznych sklepov, pre tisíce klobúkov, čipiek, rukavíc... do Lazienok, Botanického sadu, do redakcií troch časopisov, — predplatiť otca a dvoch súsedov...

— Bože veľký! Pre všetky tie zaujatia koľkože času bude udeleno mne?

— Ach, pravda! Na to som ani nepomyslela...

Hovorila nepravdu. Myšlienka, že vidí jeho, túžba za ním zaujala ju natoľko, že pred odchodom z domu, vo vozni a z prvej chvíľky, ako prišla sem, o inšom ani nemyslela, ako o tom, aby ho skorej videla. Ale, hovoriac nepravdu, zasmiala sa tak hlasno a srdečne, že dvaja mimoidúci obzreli sa na nich a zasmiali sa, — zdalo sa im, že počujú škovránka, ktorý priletel sem s poľa.

— Koľko starostí mala som pred odchodom! Papa bol hotový pustiť ma na týždeň, ale mama nie, a keď konečne mama povolila, papa nesúhlasil. Broňa plakala, že bezo mňa jej bábu pochorejú. Stas nariekal, že sa pretrhnú lekcie z experimentálnej botaniky; súsedi a súsedky prinášali vzorky látok, a všetci zo všetkých kútikov rozumu sbierali a ukladali mi do kufríka výstrahy hygienické, ästetické, morálne: neprechlaď sa! nevyzeraj z vagóna! nerapoc ako straka! nesmej sa, ako zvonček; nedaj sa oslepiť veľkému mestu jeho bleskom: všetko je nič iné, ako vanitas vanitatum... zdá sa mi, že vanitas vanitatum... je dokončenie pravé?

— Úplne pravé, ale ukrutne nepekná vec je, že v tomto chaose napomínaní pamäť o mojom jestvovaní zmizla, ako suchý list, unesený vetrom.

Pokorne, hoc i so šibalským úsmevom, odpovedala:

— Úprimne prosím za odpustenie, ale to je pravda: zmizla!

Tento raz zasmiali sa obidvaja, lebo on jasne videl, že „toto“ nebola pravda. Všetko, čo robilo sa v nej, pre neho bolo jasným, akoby v kryštálovej nádobe. Neraz čudoval sa, akým spôsobom ľudská bytnosť, hoc i mladá, môže mať také svieže srdce. Pripisoval to patriarchálnej atmosfäre, ktorá panovala v ich rodnom dome, rozličným zvláštnostiam dediny, ale nadovšetko jej čistej a nedotknutej povahe. S času na čas, keď zachodil do zeleného dubového lesa, ktorý obkľučoval „zemský raj“, usmieval sa a myslel si: „Optimistka, dieťa!“ Raz, so skrytým ironickým úsmevom, v myšlienkach zvolal: „Naivná!“ Ale vždy od všetkého toho, od jej optimismu i naivnosti, zavialo na neho vánkom akéhosi báječného raja nevinnosti a prostoty, akousi neočakávanosťou, ktorá bola omotaná radosťou. Každodenne dobíjalo na neho toľko myšlienok, svojich i cudzích, toľko nosiacich sa nad svetom záhad, toľko pochybností,

preto, aby nezalmali dve plaché dievčiny v dôvernom rozhovore. Čo som vyrozumel, to tu vyzrádzam.

„A či ti povedal dačo?“ pýta sa jedna dychtive. Ako by sa čul jej rozčulený dych.

„Ani slova nepovedal. Iba mi držal ruku a ustavične ju bozkával...“

Dve žaby prešly popri nás a zmizly kdesi za Curhausom.

„Poďme my spať. Takto sa túlať je hlúpo,“ začína môj druh. „Na ples keď sa ide, najlepšie je tancovať; ináč, keď sa dívaš, je strašne hlúpo...“

„Aha!“ zvolal som ja — „banujete, že ste nie tam.“

„Hm — možno i to!“

A pobrali sme sa k nášmu hôtelu, rytieri smutnej postavy oba.

Záhada.

Povesť od *Elizy Orzeszkovej.*

I.

V krásny jarný deň sišli sa na trottoire hlavnej ulice mesta a zastali jeden proti druhému s udivením a radosťou. Nie je ľahko stretnúť sa náhodou v takom veľkom meste, ale niekedy osud ožiari cestu človeka i takým jasným úsmevom.

Zrkadlové sklo veľkého obchodu odrážalo ich strojné postavy, malý klobúčik s fialkami na zlatistých vlasoch a kytku tých istých kvetov na výložku jeho šviháckeho svrchníka. Mladosť dvadsať a tridsaťročná! Jaro a začiatok leta! Pár očí, priezračných, ako kryštál, ako kvapky rannej rosy, a druhý pár už zatienený životom, ktorý obyčajne hádže tieň na všetko hlboké. Tiene zatemňovaly jasný blesk jeho očí, pokým jej svetlé oči, veselé, jasné do dna, s živým bleskom hľadely na neho: dieťa ďalekej, tichej, osamelej dediny a syn veľkého mesta, po istý stupeň jeho hrdosť, s mladou slávou a veľkou, ako hovorili, budúcnosťou.

— Či je to možná vec? Vy tu? Odkiaľ? Nadlho? Tak, zemský raj, zatienený dubami, — raj, v ktorom nedávno bol som takým šťastlivým hosťom, odhodlal sa rozlúčiť sa s vami?

— O, nie nadlho! Len na týždeň!

— Celý týždeň každý večer môžem hovoriť vám: do zajtra! Je to šťastie, o ktorom sa mi ani snívať nesmelo.

Hovoril pravdu. Od tých čias, ako vrátil sa z cesty, počas ktorej osud zaviedol ho do „raja, zatieneného dubami“, často, značne častejšie, než chcel, myslel si: „možno, že príde!“ Keď minulo nie málo dní, so žiaľom, väčším ako mohol očakávať, spytoval sa: „či ozaj nepríde?“ Potom, s odtienkom mužskej samodôvery, hovoril sám sebe: „príde“, cítil pritom veľkú radosť a surove káral sa pre ňu. Sny a nádeje, sviazané s nimi, snažil sa hasiť, ako sviečku,

horiacu bez potreby tam, kde jasne svieti lampa. Ale, všetko daromne, — neočakávaný horúci vánok, odkiaľsi prichádzajúci, zažal túto sviecu poznove, a svetlo lampy bolo vždy slabšie a slabšie...

Začala hovoriť rýchlo, s rumencom, ktorý raz zalieval jej na podiv sviežu tvár, raz miznul, ako by opakoval rýchle bitie srdca.

— Veď sa tak len zdá, že je týždeň dlhý! Prejde, ako chvíľka! Mám množstvo práce, množstvo príkazov. Musím všetko obzreť, — výstavky, panorámy, ísť do divadla... knižných a nótnych obchodov... do rôznych sklepov, pre tisíce klobúkov, čipiek, rukavíc... do Lazienok, Botanického sadu, do redakcií troch časopisov, — predplatiť otca a dvoch súsedov...

— Bože veľký! Pre všetky tie zaujatia koľkože času bude udeleno mne?

— Ach, pravda! Na to som ani nepomyslela...

Hovorila nepravdu. Myšlienka, že vidí jeho, túžba za ním zaujala ju natoľko, že pred odchodom z domu, vo vozni a z prvej chvíľky, ako prišla sem, o inšom ani nemyslela, ako o tom, aby ho skorej videla. Ale, hovoriac nepravdu, zasmiala sa tak hlasno a srdečne, že dvaja mimoidúci obzreli sa na nich a zasmiali sa, — zdalo sa im, že počujú škovránka, ktorý priletel sem s poľa.

— Koľko starostí mala som pred odchodom! Papa bol hotový pustiť ma na týždeň, ale mama nie, a keď konečne mama povolila, papa nesúhlasil. Broňa plakala, že bezo mňa jej báby pochorejú. Stas nariekal, že sa pretrhnú lekcie z experimentálnej botaniky; súsedi a súsedky prinášali vzorky látok, a všetci zo všetkých kútikov rozumu sbierali a ukladali mi do kufríka výstrahy hygienické, ästetické, morálne: neprechlaď sa! nevyzeraj z vagóna! nerapoc ako straka! nesmej sa, ako zvonček; nedaj sa oslepiť veľkému mestu jeho bleskom: všetko je nič iné, ako vanitas vanitatum... zdá sa mi, že vanitas vanitatum... je dokončenie pravé?

— Úplne pravé, ale ukrutne nepekná vec je, že v tomto chaose napomínaní pamäť o mojom jestvovaní zmizla, ako suchý list, unesený vetrom.

Pokorne, hoc i so šibalským úsmevom, odpovedala:

— Úprimne prosím za odpustenie, ale to je pravda: zmizla!

Tento raz zasmiali sa obidvaja, lebo on jasne videl, že „toto“ nebola pravda. Všetko, čo robilo sa v nej, pre neho bolo jasným, akoby v kryštálovej nádobe. Neraz čudoval sa, akým spôsobom ľudská bytnosť, hoc i mladá, môže mať také svieže srdce. Pripisoval to patriarchálnej atmosfäre, ktorá panovala v ich rodnom dome, rozličným zvláštnostiam dediny, ale nadovšetko jej čistej a nedotknutej povahe. S času na čas, keď zachodil do zeleného dubového lesa, ktorý obkľučoval „zemský raj“, usmieval sa a myslel si: „Optimistka, dieťa!“ Raz, so skrytým ironickým úsmevom, v myšlienkach zvolal: „Naivná!“ Ale vždy od všetkého toho, od jej optimismu i naívnosti, zavialo na neho vánkom akéhosi báječného raja nevinnosti a prostoty, akousi neočakávanosťou, ktorá bola omotaná radosťou. Každodenne dobíjalo na neho toľko myšlienok, svojich i cudzích, toľko nosiacich sa nad svetom záhad, toľko pochybností,

že keď bol s ňou, cítil celú jasnosť zriedkavého sviatku, celú svobodu a sviežosť letných prázdnin.

Teraz, keď išli trottoirom veľkého mesta, strkajúci priechodzích a tiež strkaní, lebo okrem samých seba ničoho nevideli, — spolu s nimi šly rozpomienky o prežitých spolu krásnych dňoch. Cítili, ako by ich okrúžal girland kvetov, ktoré pre ňu nemaly ani jedného tŕňa, ale pre neho ... pre neho, možno, i maly, ale teraz on už nemyslel o tŕňoch, nemyslel o ničom, čo nebolo v spojení s ňou a s dnešnou ich schôdzkou v tento čarovný jarný deň ...

— V celom svojom živote nevidel som takého utešeného apríla, ako tohto roku ... u vás na dedine. Povedzte, vo vašej záhrade veľká stará hruška vždy ešte stojí v svojej ozdobe?

— Ach, pamätáte sa na ňu? A pamätáte tie jablone, ktoré v svojich bľado-ružových skvostoch podobaly sa družiciam?

— I na tie jablonky sa pamätám. Ale teraz už iste nie sú bľado-ružové. Aká škoda, že jarný kvet opadáva so stromov!

— To nerobí nič; zamieňajú ich druhé kvety: teraz je množstvo kvetov i v záhrade, i v poli, i na lúkach ...

— Nie vám je ľúto tých kvetov, na ktoré hľadeli sme spolu?

— Chcela by som s vami pozerať na kvety, ktoré rozvijú sa po nich.

Pozrel na ňu tak, ako by prehovorila slovo, za ktorým s povďačnosťou prekláňajú kolená, ale ona toho nevidela, — mihalnice boly spustené, na ústach ihral zádumčivý úsmev.

— Bohužiaľ, — povedal: — rajské dvere otvárajú sa nie každý deň!

— O, dvere naše vždy stoja otvorené do korian pre našich priateľov ...

— Ktorí, žiaľ, prekročiť ich prahu nemôžu.

— Prečo?

— Čudná otázka. Či Pán Boh dal mi šťastie vyrásť vo vašej dedine? Prišiel som ta cudzím, prišelcom zo sveta žiaľu, borby, práce ...

— Prečo prácu porovnávate so žiaľom? Práca je rozhodne borba, ale nie žiaľ, a z borby vychádzate víťazom. Či je to žiaľ rozsievať po zemi semä krásnych a dobrých myšlienok? Či je to nie víťazstvo mať povedomie, že ste iste osvietili množstvo ľudí, potešili, oduševnili krásnym, že ste vydobyli slávu, že ešte i pán Ignác, náš súsed, keď vidí v knihe vaše meno, volá na svoje dcéry tak, že sa sklá v rámoch otriasajú: „dávajte mi ho sem, ten tak píše, že keď ho čítaš — nezaspíš."

Komicky napodobňovala hlas súsedov, ktorý, ako vykúpenia, hľadal autora, pri diele ktorého by nezaspal.

— Vy potešili by ste i samého Danta v pekle. Ale dnes útechy nepotrebujem ... taký som šťastný!

Hlas mu zaseklo; odpovedala žartom:

— A ja! Čo sa robí so mnou! Provinciálka po dlhom čase znovu prísť do veľkého mesta! Celá som — samá radosť.

— Vy tak ľúbite mesto?

Rozmýšľala chvíľku.

— Ľúbim i mesto, i dedinu. Viete, čo? Mne sa tak vidí, že ja všetko na svete ľúbim. Niekedy myslím, prečo najrozmanitejšie veci účinkujú na mňa opojne. Opojenie toto nie je vždy rovnaké, ale vždy príjemné, tak že, vďaka jemu, môžem ľúbiť celý svet. Všetko je pekné v svojom spôsobe. Keď vchádzam do mesta, v tom šume, hovore, hukote, srdce moje začína trepotať od radosti, a ja chcela by som ako vtáča vtrhnúť do toho víru, všetko videť, všetko počuť: domy, rozhovory, obrazy, muziku...

— Obchodné výstavky... tisíce klobúkov, vzory látok...

— Áno, áno! I klobúky. Vždy počúvam, že všetko toto sú bublinky, ale ja ľúbim i bublinky, preto, že sú také ľahké a v nich tak báječne menia sa dúhové farby... Potom, keď vrátim sa na dedinu, vidím náš dom s topoľmi, dubový les, oblaky, pole, znovu cítim tiché, trochu smutné, ale hlboké šťastie, cítim, že keď ohromné mesto báječne odráža dúhové farby, zato dedina sama v sebe je ohromnou dúhou, ktorá stojí nad celým svetom...

Možno, zahanbená, že tak mnoho povedala, zamĺkla, ale on, o chvíľku, ticho prehovoril:

— Hovorte, prosím vás, čo ešte ľúbite... Prosím vás, hovorte ešte. Nechže pred spevom škovránka zármutok stiahne svoje čierne krýdla.

Skonfundovala sa a neodpovedala. Potom on spýtal sa ešte:

— A muziku ľúbite?

— Každú. Vlastne čudná vec, že každú... Pred dvoma rokmi trochu som cestovala s chorou matkou, počula som obdivuhodné orchestre, veľkolepých operných spevákov, a bola som presvedčená, že keď prídem domov, bude po mojich muzikálnych radostiach, lebo na dedine ich nikdy viac nepocítim. A tu, vyšla som akosi pred večerom do poľa a počula som fujaru. Počuli ste už niekedy našu podhorskú fujaru? Nie? Môžete banovať... Akýsi pastierik hral ďaleko-ďaleko, pod horou, v jasennej hmle. Len tri nápevy, smutné, tiahle, vždy jedno a to isté pod oblačným nebom, nad obnaženými poliami... Naoko čo môže byť tu pekného?... Aké porovnanie s koncertami, spevami, ktorými moja pamäť bola ešte preplnená? Jednako, neviem, prečo, ale presvedčila som sa vtedy, že ľúbim pastiersku fujaru nie menej, ako opery a symfonie. Príďte k nám pod jaseň počúvať fujaru!

— Jaseň, — to sú oblaky, špatný čas, blato...

— O, odpusťte! A žlté a červené listy? A drobný dáždik, ktorý zakrýva dubovú húštinu, ako muslínová záclona? A kačky s čiernym, meňavým obojkom na krku? Pravda, niet tu ničoho zvláštne jasného, ale ja to všetko ľúbim, rozhodne všetko. I najdrobnejšie veci: tikanie hodín, keď v dome všetko zatíchlo, bručanie vretena, alebo búchanie krosien medzi oblokmi sedliackej chalupy... Ľúbim leto i zimu, ráno i večer, keď slnce svieti i keď prší dážď...

— Keď starý otec hundre...

— I to ľúbim, lebo akonáhle pribehnem k nemu, objímem ho,

položím ruku na jeho šedivú hlavu, — stíchne! Začne žartovať, a všetci ostatní ďakujú mi, že priviedla som ho do dobrej vôle.

— A keď vaša malá sestrička nalieha, aby ste šli na prechádzku s jej bábami...

— Zprvu nevelmi chce sa mi, ale keď už vyjdem s bábami na prechádzku, veselím sa veru väčšmi, ako ony.

— A keď pán Ignác začne široko rozkladať o politike...

— Áno, áno, lebo vtedy môžem sedeť v kúte so svojím pletením a mysleť o kvetoch a lúkach.

Poznove sa zasmiali, ale zrazu od zadivenia zastali. Kamže to oni vlastne zašli? Mala navštíviť priateľku, on chcel ísť do redakcie jednoho väčšieho časopisu so sľúbeným a netrpelivo očakávaným rukopisom. Medzitým oni len išli a išli, hovorili, pozerali jeden na druhého, brodiac po uliciach, zprvu pomedzi ľudí, nevšímajúc si ich, potom po pustých uličkách, ktorých nepozorovali, a konečne zašli do akejsi tichej, starej časti mesta, kde ona nebola ešte ani raz v živote.

S pretváreným strachom zvolala:

— Kde sme?

— Zablúdili sme!

— Ach, ako krásne! Čo môže byť krajšieho, ako najsť sa na neznámom mieste? Ja ukrutne ľúbim oboznamovať sa s neznámymi miestami, obzerať všetky jeho kúty.

— Poďme obzerať! — tiež tak veselo odpovedal.

Rodák toho mesta, výtečne poznal všetky jeho pekné alebo zajímavé kúty, a tento kútik, v ktorom sa teraz nachodili, hlbokým a smutným potokom pretekala poesia smutnej minulosti.

A tu pobrali sa znovu, ale už nie z ulice do ulice, ale priečnymi ulicami, pomedzi dva rady stien, okrúžených atmosfärou tichej melancholie.

Zádumčive povedala, že má taký pocit, ako by sa prechádzali pomedzi hroby a pomníky, a on začal jej vysvetľovať, že skutočne sú to mohyly minulých pokolení, pomníky vyzvučaných slov, kamenné stopy života, ktorý vtiekol do mora večnosti. Kto a ako žil za týmito oknami, akí ľudia vchádzali do týchto úzkych, dlhých pitvorov, mračných, chránených železnými mrežami, čie ekipáže rachotily pod sklepením týchto úzkych a vysokých vrát? Aké mená, vychvaľované alebo prekliate, ozývaly sa v týchto stenách, teraz rozpukaných a žltých od staroby, ktorú nezakryje už nijaká farba? Rozprával jej o tomto všetkom s pôžitkom znatela, ktorý do známej a milej mu sféry vnáša zkúsený um, zvlášte svieži a vnímavý.

Trochu zahanbená, povedala:

— Myslela som, že poznám dejepis... a ukázalo sa, že nemám skoro nijakého pochopu o minulosti tohto mesta.

— Nepozastavujte sa nad tým! Treba dlhšie žiť na svete, ako žili ste vy, aby možno bolo poznať nekonečne malých velikánov, z ktorých spája sa nekonečne veliké, alebo, obzerajúc krajinku, rozoznať stebielka tráv, rastúcich okolo stromu.

Seriósnou náladou a povedomím svojej sily zavialo na ňu z týchto

slov, z jeho znalosti, zdržanlivej poesie, okružujúcej túto znalosť. Stúpala šťastná, spytovala sa, počúvala. Ľudí stretávali málo. A oni, mladí, strojní, žiariaci, šli v kláštornom chlade a mraku týchto vysokých, šerých stien. A za nimi v povetrí plával prúd vône fialkovej.

Či to dlho trvalo?

Nemysleli o tom, ako necítili ani ustalosti, ani hladu. Naopak, cítili sa bytnosťami krýdlatými, svobodnými od sväzkov každodenného života. Zastali len pred massou zelene, ktorá prehradila im cestu. Bola to nevelká, ale krásna verejná záhrada, s rozvetvenými stromami, lavičkami, na ktorých tak dobre dalo sa oddýchnuť. Málo ľudí, mnoho tišiny a massa bazičky, voňavým mliekom oblievajúcej kríky. Sedajúc si na lavičku pod bazičkou, ešte raz otvorenými vrátami záhrady pozrela do úzkej uličky, na konci ktorej veža starého chrámu, tak sa zdalo, chcela preniknúť do neba svojím vrcholom.

II.

— Presvedčená som, že moja priateľka, ku ktorej som išla, keď stretla som vás, často navštevuje túto časť mesta. Zajtra prídeme sem všetci spolu, — ja, vy a ona... Dobre?

— Želal by som si, aby bolo celkom tak, ako dnes, lebo tretia osoba, ako jazyk v bájke Äsopa, môže byť vecou alebo najlepšou, alebo najhoršou... Cítim, že tá, o ktorej hovoríme, hoc bola by i najlepšou, pre mňa bude najhoršou.

— Je najlepšia zpomedzi všetkých žien na svete!

S úsmevom pozerajúc na ňu, zasporil:

— To nemôže byť!

— Ona je taká, že v porovnaní s ňou som ja len nič neznamenajúci prášek. Je to Janina Skerská.

Keby v ten čas nebola pozerala dolu, bola by bývala náramne prekvapená: meno, ktoré vyslovila, priviedlo ho do silných rozpakov.

— Umelkyňa, — doložila: — znamenitá.

Pozdvihla oči a pomyslela si:

„Čože je to? Prečože tak zbladol?“

Ale v tú minútu prišlo jej na um, že sa jej to iste len tak pozdalo. Ani predtým nebol červený, a teraz, možno, že od tejto bazičky padá na neho biely odblesk. I začala sa vypytovať:

— Nepoznáte Janiny Skerskej? Nikdy ste sa s ňou nesišli?

Neodpovedal zrazu. Hlavu opustil, oči uprene hľadely dolu a pery sa mu triasly.

— Nepoznáte Janiny Skerskej? A ja poznám ju dobre, lebo niekedy prichodí do našich krajov. Je o niečo staršia, ako ja, ale preto sme priateľky. Nikdy ste jej nevideli?

— O, nie, ja poznám pannu Skerskú. Veľký umelecký talent!

— A taká je krásna, originálna...

— Áno, áno! Celkom neobyčajná.

Roztržitým pohľadom blúdil po chodníkoch a trávnikoch zá-

hrady. Zdalo sa, že oči jeho ako by niečo hľadaly, alebo niečomu vyhýbaly. A len o chvíľku nepokojným pohybom obrátil sa k svojej spoločnici a prehovoril:

— Viete čo? Podobných slnečných, kvetúcich, čarovných dní, ako je dnešný, je tak málo v živote! Videli ste už niekedy, ako meteor vytrhne sa z hromady hviezd, jasným bleskom prereže nočný mrak a, dotknúc sa zeme, zhasne? Taký deň, ako dnešný, to je meteor, ktorý rodí sa na vrchole života a jasným bleskom preráža jeho mrak. Nechže nepadne na zem tak rýchlo! Ochráňme ho, nakoľko možno, pred srážkou s tvrdou zemou! Vydeľme ho z radu zjavov životných! Kým jestvuje, nechže bude pre nás sám, sám pre seba, bez včera a zajtra, bez ľudí a bez nás samých, takých, akými bývame každý deň. Zabudnime o priateľkách, o umelkyniach... Nemyslime o ničom, najviac ak o tom, že nám je dnes tak podivne dobre, — veď je to pravda? Nazerajme len jeden druhému do duše a zapamätajme si len to, čo bude nám pokladom vtedy, keď meteor srazí sa so zemou a zhasne!

Kde sa vzala v jeho hlase a na tvári tá búrka náruživosti a zármutku, s akou hovoril a hľadel na ňu? Nerozumela, ale, opojená a zachvátená, ticho prehovorila:

— Ovšem, áno!... dobre, dobre! Teraz nepotrebujem nikoho, ani neželala by som si ničoho na svete, ako byť v tejto záhrade, kde je tak málo ľudí, a kde sa na nás nik nedíva, okrem bazičky. Ale zato — vidíte, ako pozerá na nás nesčíselnými tisícami svojich bielo-sňažných, veľkých očí? Mne sa zdá, že je to čarovný sen, že celý svet stojí obliaty zlatým slncom, a zo slnečného zlata hľadí na mňa tisíce takých istých bielo-sňažných očí...

Nespúšťajúc s nej očí, ticho opakoval:

— Áno, čarovný sen!

A zašeptal ešte tichšie:

— Tichšie! Neprebúdzajme sa z bazičkového sna!

Dlho nehovorili ničoho, naslúchajúc tiahlu a sladkú ukolísavú pieseň, ktorú v zlatistom slnečnom svetle spievaly im bielo-sňažné oči bazičky a ich vlastné srdcia.

Ona usmiala sa prvá a, pozrúc na neho, začala hovoriť:

— Povedali ste: budeme nazerať do našich duší. Dobre. Ja chcem videť, čo je vo vašej duši. Moja, to je domec s otvorenými dokorán oblokmi, — nazerajte, do ktorého chcete. Ale i vy musíte otvoriť predo mnou aspoň jeden oblok...

Jej veselosť, na chvíľku potlačená vzrušením, vrátila sa spolu s bezstarostným tónom reči:

— Nadarmo ma doma vystríhali, aby som nerapotala, ako straka. Mnoho nahovorila som vám o tom, čo ľúbim, ale vy ste mi nepovedali ničoho. Ráčte odpovedať hneď a zaraz, široko-ďaleko: čo ľúbite?

Ako vo vytržení hľadel na ňu, odpovedajúc:

— Nie som taký, ako vy, nemôžem povedať, že milujem všetko na svete. Ale, predsa, jest mnoho takých vecí, ktoré ľúbim. Na váš rozkaz otváram okno svojho domu. Pozerajte!

Zamyslela sa na chvíľku. Bolo vidno, že chcel ako možno najširšie roztvoriť pred ňou jedno z okien svojej duše a robil to s pôžitkom.

— Ľúbim tie chvíľky svojej minulosti, keď čarodejnica tvorčích nadchnutí roznietila vo mne plameň vysokých a silných vytržení, a ľúbim vysoké veliké svetlá, ku ktorým tiahne sa ten plameň. Vy už znáte a ľúbite ich; kto ich neľúbi, ten nemá duše. Ľúbim znalosť, lebo pomáha rozháňať hmlu, zatemňujúcu ideály, prácu, lebo pradie niť, priťahujúcu tie ideály k zemi. Ľúbim chvíľky tvrdej, namáhavej práce, keď ideály sbližujú sa mi, vždy jasnejšie, i chvíľky borby s vlastným bezsilím, so slabosťou svojej zbrane. Ťažké sú to chvíle, lebo vždy nasleduje zúfalosť pochybnosti, ale z nich, v svojich ukonaných rukách, vždy vynášam palmový list víťazstva. Ľúbim svoje víťazstvá, lebo dávajú mi možnosť skladať palmové listy u podnožia môjho oltára.

Znovu pocítila silný vánok, prichádzajúci od mužskej myšlienky a práce, ale sklopila oči, lebo oprel na ňu svoj pohľad a začal vodiť ho po jej čele, ústach, vlasoch, akoby premýšľajúc, čo zo všetkého tohoto postaviť na prvom mieste svojej milostnej hymny.

— Ľúbim srdcia, svieže, ako zora, ktorá nevie, aký bude deň, ktorého počiatok ona oznamuje, čisté natoľko, že na ne neupadla ešte ani jedna čiastočka prachu, kudliaceho sa nad ľudským životom, natoľko úprimné, dôverčivé a do hĺbky lazurné, že verím na všadeprítomnosť a večnosť lazury. Ľúbim také srdcia, lebo vzbudzujú divné sny o dokonalej nevinnosti a dajú oddych očiam, ukonaným pozorovaním priestupkov ... Ľúbim úplne panenské čelo, ktoré ešte ani raz nevzrušil víchor života. Všetko jedno, ako sňah v letku, ako alabastrové dosky, na ktorých ruka Božia nenaznačila ešte ničoho, okrem krásy. Niet na nich najmenšej škvrny, a v sieti ich svetlých žiliek netečie ani jedna kvapka jedu. Ľúbim ústa, z korallov ktorých vychodia hymny úcty všetkému, čo jestvuje. Tieto ústa pri šepote jara vedia hovoriť také potešiteľné reči, že ich s vytržením poslúcha zrelé leto, a potom zvučne smiať sa, keď malá sestrička poprosí s jej bábami ísť na prechádzku ... Ľúbim bielu ruku, ktorá, keď položí sa na šedivé vlasy dedka, ako krýdlo anjela odháňa od neho horkosť a nechuť staroby ... Táto biela ruka je lupenka narcisky, ktorú žiadajú zaschnuté ústa pútnika, idúceho po piesočnatej ceste. Vrelo vie stisnúť druhú ruku, v nej skrýva sa tok, ktorý ide od srdca k srdcu ...

V tom pretrhla ho. Ako človek, žiadajúci si slnca, pred ním sťahuje trasúce sa víčka, tak i jej srdce triaslo sa pred akkordami jeho reči, vždy viac a viac preniknutými silou a citom.

— A čoho neľúbite? Hovorili ste, že nemôžete povedať tak, ako ja: „ľúbim všetko!" Naučteže ma, čo je v svete, čo nedá sa ľúbiť, čo vy neľúbite?"

— Čo nenávidím?

— Či vy aj nenávidíte? — zvolala.

A on, akoby jej napriek, chcel zakončiť svoj milostný hymn a znovu ticho hovoril:

— Ľúbim oči, z ktorých slovo „nenávisť" vysekáva iskry úžasu... To sú také oči, ktoré ešte nevidely hriechov a múk svetských. Počujte, vo mne je mnoho nenávisti... Otváram druhé okno svojho domu. Pozerajte! Nenávidím hadov, ktorí požierajú prestreté po zemi lúče ideálov... Nenávidím červov, ktoré, postupne obrodzujúc sa, vŕtajú najkrajšie kvety a hatia im rozviť sa z púčkov. Nenávidím masky, strašidlá, hlúpu pozlátku, nechutný lesk... Nenávidím záhady, ktoré v hĺbke človeka spletajú zlo s dobrom a s času na čas prevracajú ho v záhadu samému sebe. O, tie záhady, ktoré pracujú v nás samých k našej vlastnej zkaze. Ach, ako sa mýlime, keď myslíme: sme čistí, silní! A zrazu, čosi bez nazvania a viditeľného počiatku, prebudí sa, zavyje, zahniezdi sa v hlbine našej duše, a my s krikom úžasu spozorujeme, že sme slabí a zločinní!

Prudko vstal s lavičky a prešiel si rukou po čele, na ktoré vystúpil mu rumenec.

— Nenávidím seba samého!

V šepote, akým toto vyslovil, ako by bolo badať ťažký stud, ktorý nútil ho nízko skloniť hlavu.

Ona nerozumela ničomu, vyjmúc to, že trpí. Naplnená ľútosťou, vstala a s prostou, bez lsti sústrasťou v očiach dotkla sa jeho ruky tou istou rukou, ktorá od šedivej hlavy dedkovej, ako krýdlo anjela, odháňala horkosť a nechuť staroby.

— Máte akýsi veľký zármutok, — neviem, aký, ale veľký, pripomenuli ste si ho. Prosím vás, nerozhorčujte sa tak! Ačpráve ja ešte málo poznám život, ale rozumiem, že bývajú v ňom rozličné nešťastia, a mne hrozne žiadalo by sa prichodiť na pomoc... Čo máte... Jestli je to v mojej moci... aspoň trošíčka... povedzte! Urobím všetko.

Nízko naklonil sa k jej ruke a úctive ju pobozkal. Potom prosil o novú schôdzku v tejto záhrade...

— Len zajtra... Potom zakrúžite sa vo víchre sveta, ja tiež budem veľmi zaujatý... Ale zajtra, len zajtra!

— Dobre, dobre! Prečože nie? Táto záhrada je taká milá, a som preto prišla sem, aby som príjemne strávila čas. Dnes navštívim Janinu, a zajtra príďte k nám a spolu vyberieme sa sem.

Jeho oči zase ako by čomusi vyhýbaly, začaly blúdiť po chodníkoch a trávnikoch, a sucho povedal:

— Nemáte prečo chodiť k panne Skerskej. Nie je tu. Odišla.

— Odišla? Dávno? Nadlho?

— Neviem nič, len že odišla.

Ráno táto zvesť bola by ju zarmútila, ale teraz povedala len „škoda" a doložila, tratiac sa pohľadom v zeleni stromov:

— Poďme!

— Kam?

— Kam nás oči zavedú!

— Veľkolepá vec! Na kraj sveta! Ale viete, aká čudná myšlienka! Keby sme my spolu išli... išli spolu na kraj sveta!

Povedal to so zvláštnym prízvukom, a ona, zabávajúc sa trasením jeho hlasu, veselo otvorila oči.

— Dobre! Zajtra pustíme sa do Austrálie. Ale teraz ukážte mi ešte raz tie mohyly, ktoré povstaly nad pokoleniami, skrytými pod zemou...

Išli po alleji. Ich mladé, strojné postavy mihaly sa pomedzi dve zelené steny v podivnej hre svetla a tiene. A za nimi zostávala bazička a pozerala na nich so svojich kríkov tisícami bielo-sňažných, veľkých očí.

III.

Do izby, známej pod menom izby s kanárikami, vletela, ako ružový, usmiaty, krýdlatý výbuch šťastia, a hodila sa okolo hrdla staršej ženskej, ktorá sypala zrno do klietok.

— Odpusťte! Odpusťte! Oneskorila som sa na obed! Iste boli ste nepokojní, teta! Hrozne som hladná! Celkom som nevedela, koľko je hodín, a spamätala som sa len vtedy, keď počula som biť hodiny na veži.

— Ale veď nosíš hodinky.

— Nepozerala som na ne, všetko som zabudla... A len teraz cítim, že by som jedla... Bohdan Olski ukazoval mi v meste také interessantné veci, také krásne, také starobylé...

— Olski? Ten istý, ktorý...

— Ten istý, slovutný... Stretli sme sa náhodou. Ach, Hospodine, ako smiešne tento kanárik sa naťahuje za zrnom! Ja ukrutne ľúbim vtákov! Nedočiahnete do druhej klietky? Dovoľte, vyskočím na stoličku... Veľmi rada sypem pokrm vtákom... Na dedine mám holuby. Vy ľúbite holubov? Ja ich veľmi ľúbim...

— Chcela by som vedieť, čo ty neľúbiš.

— To je pravda; ja ľúbim všetko.

Soskočila so stoličky.

— Ale dnes som predsa zarmútená.

— Akosi nevídať.

— Veď je to nič. Ale predsa som zarmútená... hoc i nie veľmi. Janina Skerská... tá umelkyňa...

— Viem, viem!

— Odišla! Teraz jej už niet tu. A ja som sa tak tešila, že sa vidíme.

— Odišla? Kto ti povedal? Včera stretla som ju v záhrade. Dobre ju poznám.

— Včera? Možná vec?

— Áno, áno! Niet pochybnosti, že je v meste. Ale myslím, že predsa mala by si obedovať. Zazvoním, aby ti priniesli. Medzi inším, konečne, ľúbiš i zajesť si, keď si hladná?

Proti svojej obyčaji nezvolala: „Ľúbim!“ ale zastala na prostred izby, ako stlp.

V myšlienkach rozlušťovala otázku: prečo povedal nepravdu? Možno, počul nevernú zvesť a opakoval ju? Ovšem, tak, ovšem! Koľko klebiet chodí po meste! Ach, ako bude sa smiať z neho zajtra! Pomenuje ho klebetníkom. Mužský, k tomu ešte slovutný spisovateľ, — a klebetník! Ako budú sa smiať spolu! Ale možno, že je to... pod-

vod? Tak nežiadal si prítomnosti tretej osoby! „Hoc bola by i najlepšia, pre mňa bude najhoršou!“ A to je pravda. Sama cíti, že im je lepšie, keď sú sami dvaja. Tak bývalo i u nich na dedine. Ovšem, preto i povedal nepravdu. Veľmi nepekne je hovoriť nepravdu, ale predsa čudná vec! Akosi nemôže sa hnevať na neho, ani mu len ukázať, že sa hnevá. Ale s druhej strany, nedovolí uraziť ženskú, s ktorou sväzuje ju nielen srdečné priateľstvo, ale i úcta. Áno, okrem priateľstva, má v úcte ženskú, ktorá musela mnoho prežiť prv, než podarilo sa jej rozdúchať svoju tvorčiu iskierku v hviezdu, teraz jasne svietaciu na oblohe domáceho umenia. Ju poznajú a oslavujú všade, ona je slávou otčiny. V porovnaní s touto ženskou, nadchnutou a pracujúcou, čože je ona, skoro dieťa, život ktorého míňal sa v neskonalej tišine a ktoré dosiaľ neurobilo ničoho, spokojac sa platonickou láskou ku všetkému okružujúcemu? A predsa, nehľadiac na ohromný rozdiel, u nich musí byť niečo spoločného, lebo keď sa sídu, chovajú sa jedna oproti druhej nielen priateľsky, ale i dôverne. Množstvo svetiel odokryla pred ňou Janina Skerská, množstvo známostí sdelila o svete a o umení, ale ešte väčšmi zaviazaná jej je za to šťastie, že môže koriť sa bytnosti, ku ktorej tiahne ju srdce.

A, napokon, teraz, keď zvedela, že zvesť o jej odchode bola klebeta alebo podvod, pôjde k nej ešte dnes, hneď. Zajtra, do starej časti mesta, do záhrady s bazičkou pôjde spolu s klebetníkom, — lebo, prečože urobiť nepríjemnosť jemu, i . . . sebe? Ale dnešný večer strávi s Janinou. Času je ešte dosť, májový deň je dlhý. Od neskorého obeda do západu slnca zostáva ešte hodina.

Hodinou pred západom slnca soskočila s drožky, vybehla schodmi veľkého domu, zazvonila pri dverách, a keď sa otvorily, vošla do peknej hosťovskej u umelkyne. Tu zastala, či má ísť ďalej . . . možno, že pomýliš . . . Ale kroky jej boly predsa tiché.

Z otvorených dvier súsednej izby ozval sa hlboký, hrudný ženský hlas, v ktorého zvukoch bolo badať radosť.

„To ste vy, Olski?“

Jeho meno? A jeho tiež tu očakávajú? Hlúposti! Také meno, — hoc je i zriedkavé, — môže mať i druhý človek. Predsa, čosi prikovalo jej nohy ku zemi.

Zpoza dvier po druhý raz nasledovala tá istá otázka, ale teraz z nej zvučala láskavosť:

— To ste vy, Olski! Poďte sem!

Treba vojsť. Prišla k otvoreným dverám.

— Ach, to si ty, Cecília!

Medzi molbertami s natiahnutými rámy, eskizami, rozvešanými po stenách, stála vysoká, chudá, ale strojná ženská; husté čierne vlasy boly smelo vyčesané nad surovými očami, lesknúcimi sa na tvári trochu zvädnutej. Bystro priblížila sa k hosťovi, ticho ju objala a bozkala na čelo a ústa.

— Prišla si? — prehovorila potom. — Kedy? Ako dobre, že si prišla. Jestli by si ma bola uvedomila, hneď bola by som pribehla k tebe . . . Vidí sa mi, že tvojím príchodom zavialo na mňa

tišinou a vôňou vašich milých miest. Ach, ako som si tam oddýchla! Oddýchla som si tak, že zatým zjavily sa moje najlepšie práce. Musím sa ťa povypytovať na mnohé i sama ti porozprávať všeličo... Sadni si tu, a ja sadnem si k tebe. Chceš konfekty? Postavím ich bližšie k tebe... ľúbiš konfekty? Ale, veď ty všetko na svete ľúbiš. Pravda, vesna?

S úprimnou láskou v surových očiach hľadela na svoju ružovú, zlatovlasú družku, skoro dieťa v porovnaní s ňou, — ženskou, dozretou na tŕnistých cestách práce a na výškach umeleckých nadchnutí. Neveľký rozdiel v rokoch, ale v takých rokoch, ktoré dokonca sotrely s nej farby jara. Dlho miešaly sa im hlasy, ale potom jeden z nich, predtým zvučný, teraz trochu hluchý, prehovoril:

— Keď vchádzala som sem, dva razy si sa spýtala: ste to vy, Olski! Kto je to, Olski? Koho si očakávala, Jana?

— Bohdana Olského.

Zvučný hlas od obyčajného tichšie spýtal sa:

— Spisovateľa?

— Áno... Veď ho ty nepoznáš.

Mlčanie trvalo chvíľočku.

— A ty, Jana, poznáš ho blízko?

Umelkyňa, nemeniac svojej plastickej posy, usmievala sa.

— Či ho blízko poznám? To je môj ženích.

Pri týchto slovách z jej očí vyšľahol jasný a horúci lúč. Celá sa premenila a ukázala v blesku radosti.

— Soddali sme sa pred niekoľkými mesiacmi. Poznali sme sa tejto zimy a o niekoľko dní vedela som, že sa tak stane. Obidvaja máme povahy prístupné dojmom, pritom zrazu sblížil nás duchovný a umelecký záujem. Zosobášime sa v jaseni a hneď pôjdeme do cudzozemska učiť sa. I mne, i jemu rovnako treba učiť sa, na krýdlach nauky a práce vzlietať vždy vyššie a vyššie. Let v páre je veľké šťastie...

Zrazu zamlkla.

— Aké čudné svetlo padá na teba od tejto zelenej záclony! Tak sa vidí, ako by si hneď išla omdleť. Nechcem ťa videť takú. Odtiahnem záclonu.

Vyšla na pekný rebríček a vysoko zodvihnúc ruky, odstránila zponad hlavy priateľky stiahnutú festonami látku, ktorá pri lúčach zapadajúceho slnca hádzala zelenkasté odtienky.

Ale Cecília, sediac na širokom diváne, tuho pritiskala ruky k srdcu, ktoré „verilo na všadeprítomnosť a večnosť lazura“.

Janina znepokojená zastala pred ňou.

— Nie! Záclona tu nevadí. Ty si zbľadla a akosi premenila sa.

— Trochu som nezdravá... Prišla som schválne preto, chcem sa poradiť s lekármi... Nedbaj na to. Prechodí... hľa, už mi prešlo.

Pritiahla sa ku škatuľke s konfektami, položenými pri nej na malom stolíku.

— Tak si veľmi šťastná?

Pocítila, ako jej ruku stíska hybká, nervósna ruka umelkyne.

— Prvý raz v živote zvedela som, čo je šťastie. A to je niečo báječného, Cecília! Tak sa mi zdá, že len teraz, od tých čias, ako sme sa poznali, pochopila som cenu života . . . Prvej bola to len povinnosť, ale teraz . . . aká radosť! Prvý raz som porozumela slovám: radosť života. Veď ty vieš: nenarodila som sa v hniezde, vystlanom vlnou, ktorá z jari sype sa s topoľov, i v kolíske neuspávaly ma slávičie piesne.

S kamennou zádumčivosťou v očiach Cecília odpovedala:

— Viem. To je pravda.

— Detstvo moje prešlo v nešťastí a biede. Vyrástla a žila som u cudzích ľudí, ale potom, keď pocítila som za plecmi šum krýdel svojho anjela, toho anjela krásy, ktorý unášal ma do podhviezdnych krajov, — koľko bolo utrpenia, úzkosti, borby . . . Borila som sa s chladom a hladom tela a duše, zatvrdilosťou ľudských sŕdc, ukrutnosťou ľuďských úsudkov, pochybnosťou vo vlastnej sile, slabosťou svojho ducha, prvej než stačila som rozdúchať plameň, ktorý ukrýval sa vo mne.

— Áno. Viem. To je pravda.

Sotva bolo počuť jej šepotu, a predsa vzala si zo škatuľky druhý kúsok, a nedbajúc na to, že oči zaťahujú sa jej hmlou, doložila hlasnejšie:

— Nik na svete nezasluhuje viac šťastia, ako ty.

— Neviem. Viem len to, že v mojom srdci i hlave, vo sne i v bdení, keď otváram oči pri svetle rodiaceho sa dňa i keď ich zavieram na noc: je požehnávanie svetu za veliké poklady, ktoré ukryté sú v ňom. To je, vieš, dúha s farbami, poukladanými rukou samého Boha. V nej je i horúce zlato plamenných opojení, svieža zeleň nádeje, cársky purpur spoločného panovania nad ideálmi, ale nadovšetko, krajšie, než všetky srdcové farby, čistejšie, drahšie, — to je safír bezhraničnej dôvery . . .

Svetlé oči, ktoré „nikdy dosiaľ nevidely hriechov sveta“, pozrely na umelkyňu s tou zastierajúcou ich hmlou skamenelej zádumčivosti.

— Veľmi mu dôveruješ, Jana?

— O, viac, ako vlastnému svedomiu, ako vlastnému rozumu, ako samej sebe. Prvý raz v živote tak bezhranične verím človeku a láske.

Ústa, z „korallov ktorých vychodia hymny poklonenia všetkému, čo jestvuje“, potrhly sa úsmevom, od ktorého zbľadly ich koralle.

— Cecília, veď si ty zase zbľadla, a ešte väčšmi! Kde sa vzala tá chorľavosť, vesna? Možno, že mala by som ti dať trochu vína.

— Dobre, Jana, daj mi trochu vína.

Za chvíľku zostala sama, a tu zo srdca, ktoré, „ako zora, dosiaľ nevedelo, aký deň predpovedá“, zdvihla sa k očiam fikajúca vlna slz, ale sa vrátila a rozliala sa po srdci, ako mutné zemné výpary po svetlom nebi. Skoro pri škatuľke s konfektami zjavila sa sklenica s bľado-zlatistou tekutinou, a obe ženské, sediac na diváne, zavalenom podúškami, vrátily sa k svojej besede.

— Musím ti rozprávať, ako sa to stalo. Poznala som ho, možno,

ešte len týždeň, keď náhodou stretla som ho na ulici, a ďalej išli sme spolu. Ja som išla po svojej práci, on niesol do redakcie akéhosi veľkého časopisu svoj rukopis, ale zabudli sme na všetko a chodili z ulice do ulice, nevediac, kam ideme, kým sme sa nenašli v tej časti mesta, kde nebola som ešte známa a ktorú on poznal dobre.

Cecília ju pretrhla.

— Možno, že tam, kde sú také staré domy s tmavými pitvormi a starý kostol?

— Áno, áno! Snáď bola si tam niekedy?

— Bola.

— Bohdan hovorí pekne. Veď je poet! Počúvala som ho, zabudla som na čas, ktorý letel, ako strela. Zrazu našli sme sa v akejsi záhrade . . .

— S krásnou bazičkou?

— Nie, to bolo v zime. Bazička nekvitla, ale na stromoch a kríkoch, ako vyrezávaný mramor, ležaly plášte snahu, a sňah tento zastielal zem milliardami trblietavých iskier. Zľahka mrazivé povetrie, čisté, ako kryštál, celé presiaknuté bolo zlatistým slnečným svetlom. Sadli sme si trochu oddýchnuť; a zrazu, — i mne i jemu odrazu, — zazdalo sa, že je to čudný sen, ktorý preniesol nás od mramorov, pozlátených slncom, na zelený koberec, posiaty milliardami kvetov, ktoré nám kývaly, menovite nám, svojimi brillantovými iskierkami. Vtedy povedal, že ma ľúbi . . .

Cecília ticho prehovorila:

— Niekedy na svete bývajú čarovné sny.

A pozrela na priateľku očami preplnenými veľkým žiaľom.

— Aké máš teraz dobré, ľútostivé oči! Milé očká, ktoré ešte nevidely takého sna, ale ho skoro uvidia, skoro! A moje oči tak dlho hľadely len na smutné oblaky, že maly prečo stať sa samy smutnými. Na mojom lazure zjavil sa akýsi obláček . . . Všetko je to drobné, ledva zbadateľné, ale predsa . . . Poviem ti otvorene. Začiatkom jara cestoval Bohdan po krajine a bol tam kdesi nedaleko od vás. Čosi tam hľadal, čosi chcel videť, — vieš, ako to býva obyčajne so spisovateľmi. Keď sa vrátil, priviezol s sebou akési rozhorčenie, neviem aké, ale vidím, že sa zahniezdilo v ňom. On ho skrýva, a mne je to ľúto. Ovšem, nejaké peňažné veci, alebo spisovateľské nejaké nedorozumenia, no čosi má, čosi ho znepokojuje a mučí . . . Bývajú chvíľky, že stáva sa nepokojným, mlčanlivým, ba až rozzlobeným . . .

V ťažkých myšlienkach popravila si neposlušné kadere a opakovala:

— Čosi má! Neviem, ale čosi má!

A Cecília vedela.

Čo robiť? Rozplakať sa nad ním, nad ňou, nad sebou, povedať všetko, a . . . zahubiť . . . čo? Jej telo? Dušu? Talent? Všetko jedno, — veď niečo musí sa zahubiť.

Ticho, ale bez najmenšieho trasenia v hlase spýtala sa:

— Olski nehovoril ti ničoho o našej dedine?

— Nie; a aj prečo? Veď nebol u vás.

Áno. Ťažko bolo mu hovoriť s ňou o „zemskom raji v dubovom venci“.

Vstala.

— Musím odísť.

— Ako! Tak skoro! Veď nerozprávala si mi ešte nič o sebe. Bohdan hneď príde. Obznámite sa, strávime večer spolu, — a aký večer! Traja, s ním a s tebou.

Stála, tisnúc ruku umelkyne, celkom nie taká, aká prišla sem. Zdala sa byť vyššou, rovnejšou, s úsmevom na ústach, ale akým úsmevom!

— Nemôžem... zle mi je... A napokon, tretia osoba, hoc by bola i najlepšia, teraz bude najhoršou. Musím ísť. Zajtra, jestli neodídem... nie, zajtra ja rozhodne odídem domov.

Keď schádzala schodmi, bola už tma. Schádzala tak ticho, ako bola by tieňou. Pod malým klobúčkom s fialkami niesla v hlave prvú záhadu, ktorú pripravil jej život.

V tom ozvaly sa dolu mužské kroky. Ktosi vychádzal hore, ale veľmi pomaly. V tých ťažkých krokoch bolo badať, že ide človek, ktorému hlava tiež oťažela od akejsi záhady. Na zákrute schodov sa stretli.

— Vy tu! Vy boli ste tu!

Hodil sa k nej. Ale ona odstúpila a oprela sa o zábradlie schodov, vyššia, ako bola prvej, hrdá, s rozkazujúcim posunkom, ktorý ho zastavil.

Šepotom, ale výrazne, povedala:

— Nehovorila som jej, že boli ste u nás. Nevie o ničom. Zajtra odchodím domov.

Tvár jej svietila, ako biela kamea, znovu, vždy tak pomaly, spúšťala sa so schodov, kým nezmizla v mraku.

Prelož. *J. M.*

Len či ty, Múso...?

Len či ty, Múso, či mi zostaneš
a pokiaľ ešte vernou, prítulnou,
osladzujúcou života mi chvíle,
tak horké neraz, vyzlacujúcou
tú jeho nudnú, prázdnu, pustú šeď?
Či skoro — snáď už zajtra, pozajtre —
mi prijde posypať sa popolom,
do smútočného rúcha ducha obliecť,
tak žalovať až k smrti, boľastiť:
nie, že si umrela, lež nechala
ma, opustila navždy? v zálety

žes' inam pošla, ba ni za potrebné
si neuznala ztajiť predo mnou
(jak vták hmlou diaľky zhali odlet svoj),
kam vlastne namerilas', za ktorým
ťa prudká túžba nesie vyvolencom?
a čo viac, v krásy, lásky pohone
tom dostihnúc ho náhle, mladého
sokola a či jeleňa (bo krúžiac
či strečkujúc kol, dychtil nemenej
po tebe), zrovna pred očima mi
(akiste väčší žiaľ mi spôsobiť,
i žiaľ i závisť . . .), pred zaslzenýma
mi očima, hej, milkuješ sa s ním, —
pod sebou jemný moch a chvoje vonné,
popretkávané zlatom paprskov,
— jak kedys' helikonské — nad sebou,
s ním beseduješ z plna záľuby,
na pery prikladáš mu perí mannu,
zápalom lice krášliš ružovým,
do duše osádzaš roj myšlienok,
mu čelo pritom venčiac amarantom . . .?
Ó, trikrát šťastný súper! . . .

Veď, ach, viem:
vlas sivý hlavou toľko je čo sňah
hen na poľani, k nejž vše návštevou
zornička schádzala: i milé sestry
dve v nežnej shode, krásou nadchnuté,
zas nadpletaly venec bez konca,
ten životný, ho prikrúcaly vánky
kolotavými, padajúcich hviezd
spínaly lúčmi, zaslúčaly stužou
aj vtačích pieseniek, kým nad nima
z parenísk noci palmou vyhúklý
za lupňom lupeň rozvíjal sa úsvit —
dnes púšť tam, zmätok, závod chumelic;
tie vrásky čela, viem, jasenný úhor
sú asi — palác leta v ssutinách:
pod každou brázdou obluk abo stĺp,
pod každou hrudou zlomok ozdoby,
a pod všetkým tým firmamentu triesky;
to oko mrivé — sťaby v západi,
od ktorej slnko ľúby obličaj
svoj odvrátilo, hlivejúci prameň,
tak unylý, jak vyplakaný by:
v ňomž nezaiskria svetla kryštále,
len tône chmár sa usadzujú hlenom —;
váz nahrblý i potácavý krok:
jak býva u toho, kto putujúc

životom, ztratil čosi vzácneho,
i nahýňa sa, postáva, bo hľadá;
a srdca tlkot mdlý: jak vatierky
skonávajúcej praskot, zpola ston
a zpola vzdych, hneď podvih popolovej
perute zo tlejúcich úhorkov
hneď skväcnutie... A takto, hľa, už u mňa!
A sňah ten môj viac nikdy neztaje,
ni pod Sahary slncom pálčivým;
môj úhor žiadna nepodperí jar
kyticou primúl šumných, žiadno leto
vo klaso-zlatý neodeje úber;
zdroj nezjasneje čistý na azur,
nímž nadšenia sa zažihajú hviezdy,
ni horlivosti tuhým olejom
viac neobživne vatra srdcová:
bo ani nikdy viacej nenajdem,
čo ztratil som či zmrhal: mladosti,
ach, veno, poklad!...
Žiaden tedy div,
ba pričin sto by ospravedlnilo
tvoj počin, Múso, áno: nech by tak
dnes ešte, v okamžení najbližšom
ti napadlo to svoje krásne lice
odo mňa odvrátiť, ach, odo mňa,
pri ktorom všetkých šťastných podmienok
súžitia už len opak, opak temný,
jak deň sa mrkom zvráti na ruby...

Však či ty, nesmrteľná mladico,
ty podobnou bys' bola krásaviciam
nív pozemských, tým krehkým kvetinám,
rozmaru deckám, lútkam márno-mysle,
nad tišinami vášni hlbokých
poletujúcim vážkam — stvorám, ichž
lesk každý oslepí, žvast pochlebný
imž ošiali sluch, ktorým vlčí mak
je túžby predmetom, bo zďala vábi
už nad osením pravým vypätou
postavou nádhernou, lic rumencom...
tým spodobala bys' sa? Nemožno;
bo zrak tvoj nehovie si površím,
sťa oko hlúpej bubliny, ni brodom
sa neplahoči plytkých nálad, lež
do citných hlbín spadá potápačom:
tak pátraš ty — viac nežli záhradník
svoj ostredok, ty myseľ zkusuješ,
jej dojemnosť i tklivosť — nad hvezdára
ty vyzpytuješ duše oblohu

až do najďalších sfär jej obraznosti:
tak preberáš, než k voľbe prikročíš,
než k sebe povýšiš...
A potom, či som,
ó, Múso, neslúžil ti doposiaľ,
nie vasalom, lež prosto otrokom
ti u nôh sedajúc? Už od mladi
tej najranejšej so svitania pelom
nevenoval-li som ti súhrn chvíľ,
tých najkrajších, z nichž sklenul sa mi sieňou
deň kráľovskou, kde duch má slávy trón,
a noc zas svätyňou, kde na modlitbách
dlie srdce, tichým blkom vtekajúc
v hviezd plápol? Všetkých túžob ramenami
som nesiahal vždy, všade po tebe,
jak svlačec číha s háčky úponiek
na štíhlu lipôčku? i nestaval som
na stanovisku každom obetný
ti oltár, a jak krve srdečnej už
ním žertva tlela, duše tymián
čo kúr sa vinul, z tvojich veleduchov
kníh — prorokov to tvojich — či som ti
hymn nespieval a neohlášal chválu?
Či vôbec neposvätil som ti svoj
celistvý život, jeho púť i cieľ
i obsah úplný? a netrvám-li
až podnes tebou, tebou jedine,
jak zpod podnebia bol bych iného
kýs' stromec, čo ty laskáš, opatruješ?
ba nech nie ty, niet viac ma, dávno niet,
a či sa asnáď ani nenarodím!...
A keď tak: nuž či mala bys' to srdce
mnou povrhnúť, dať prstom zmeravieť
mi v strunách varita, mi duši hmlou
sa roztiecť túlavou a citom skysnúť
na kaluž stojaciu, ma umlčať
prv, než mi smrťou osinejú ústa?
Tak zarmútila bys' ma hlboko,
bo posledné mi vzala poživenie,
ostatnú radosť duše? Nemožno!
Nech zachrípnem bár márnym volaním
(aj, púšti dvoria naše zmladlé luhy!);
ač puklým zvonom budem už len, čo
viac nezahriakne uštepačný škrek
(toť, zahlušiť chce zvuky materinské!...);
i trebárs hruď mi bralom skamenie,
čo už len cudzích slov zná ozvenu:
ty veľkodušná, áno, úfam, verím,
mi priazne svojej neodnímeš preds',

nie! ale, bár aj smyslov pozbylému,
tie poesie kúzla alespoň
dáš pociťovať mi, ich rytmický
prúd v duši: a jak i posledný žblnkol,
ty sama mi i oči zatlačíš...

Hviezdoslav.

Všedné rýmy.

I.

Po smiechotách i vážnom spore
sme skromné svetlo zahasili,
a pri štebote, rozhovore
sa z temnej chyžky vyrojili.
Noc tmavá tichá — jako v báji,
tak clivo šuští v húšti stromov;
nuž s Bohom, chyžka v diaľnom kraji,
nás vedú cesty rôzno v domov.

Pred nami kraj na polo známy,
nad nami hviezdne milliony,
a noci tiš tak dušu mámi
a v srdce kúsi clivosť roní...
Noc uniká... hľa, kraj sa jasní,
rad oblokov tu žiari z ľava
a, nálada jak k citnej básni,
tá tiš, ten mier ti k duši pláva.

A myseľ citne naladená,
v tie harmonie, noci krásy,
z tých peknoduchých rozhovorov
niť dumky ďalej nadpriada si;
nadšenia ducha, jeho vzlety,
pri ních cit hral a oko plálo,
národa diela, túžob svety,
v nichž vôle moc, len skutkov málo,
vysoké dumy, nízke boje,
rozmachy krýdel nedospelých,
bezideálnosť, v citoch vrelých
mladosti vrtké ohňostroje...

A jako sídlo mieru sväté,
kraj pred nami sa rozostiera
a, božou rukou rozosiate,
mier veštiac, hviezdy žiara z šera.
I dumám: kde sa pravda tají?
čo oprávnené: nápor — zbrane?

čo zvíťazí — čo znikne v báji
a k víťazstvu sa nedostane?...
A noci tiš, tak lahodivá,
a tajomný ten šepot v húšti
taj mnohý duši odokrýva
a záhadu jej mnohú lúšti: —
Ja vo vesmíre *Tvorcu* vidím,
a v Tvorci *lásku* neskonalú
a v láske súlad vo stvorenstve,
i milosť jeho dokonalú:
tu ctnosť, tam hriech — slabosť i sila —
jak múdrosť Jeho predurčila,
pri nenávisti láska večne,
jak bola, bude nekonečne;
svet, večná borba dvojmej sily —
nuž skorriguj to, pošetilý!

A noci tiš, tak lahodivá,
a tajomný ten šepot v húšti
taj mnohý duši odokrýva
a záhadu jej krásne lúšti:
nie bleskot umu s moci vôľou
svet obrodí, svet preporodí,
lež posvätenie apoštolov,
kde *láska* slabosť *láskou* vodí.

II.

Skon prírody už blízky, istý;
tie posledné už svieže listy,
len rozpomienka leta, jari
snáď ešte drží na konári.
A keď ich prvý víchor zroní,
ako by padly smútku clony:
i bude v svete, v dušiach clivo
a šero, smutno, úzkostlivo
(bez borby poddanie sa skonu),
až duch i svet v tom ku pokonu
(zvyk lekár je i času vzácny!)
sa celkom pekne udomácni.

Ó, jaseň, jaseň, doba lkaní
a doba tichých spomínaní!
Jak v začarenej hore sama,
tej doby trúchlo-krajinama,
púť duša snuje sem-tam stálu
od ideálu k ideálu,
v nichž nový ruch, vzlet, život hľadá —
ach, zakotvila by sa rada!

A túžba, vtáča plaché v duši,
sa v okienko srdca búši:
svet vo fátele mladej vdovy —
kam leteť pre list olivový?!

A ja, ja preds' tú dobu rada,
ač smútkom na dušu mi sadá
Je trúchla — ale v trúchlom sneniu,
jak smutná láska, k zaľúbeniu
(má žiaľ svoj taj i báj svoj sladký):
tak bez ozdoby, bez pozlátky,
či do súzvuku, do protivy,
je srdcu obraz lahodivý...
V nej, ruka v ruke, v citov schvevu
si k duši prijde na návštevu,
roj pestrých dúm, húf šotkov hravých,
snov, túžob, nádej trblietavých,
slasť šťastných chvíľ i strasti zdania,
to tiché srdca spomínania...

Nuž mám tú clivú dobu rada,
ač smútkom do duše mi padá;
jej nálada má báj svoj sladký:
tak bez ozdoby, bez pozlátky,
či do súzvuku, do protivy,
je obraz srdcu lahodivý.

Ľudmila Podjavorinská.

O spisovnej reči slovenskej.

Napísal dr *S. Czambel.*

(Pokračovanie.)

Ja som už dávno badal, že predložky úzko súvisia so slovom, ktorého význam určujú; naveky *užšie, než sú to náchylní uznať grammatikoria i spisoratelia slorenskí.*

V Rukoväti som dosť obšírne rozložil tú otázku. A síce nie bez príčiny. Všetko mi je milé, čo sa zachováva v ľudovej reči, a chcel by, aby si z nej všetko osvojila i spisovná reč, čo je toho hodné.

Áno, predložky úzko súvisia so slovom, ktorého význam určujú, a otázku túto natoľko za vážnu pokladám, že neváham obrátiť na ňu pozornosť spisovateľov slovenských i touto cestou.

Predložky úzko súvisia so slovom, ktorého význam určujú, *natoľko úzko, že prízvuk slova pošmykuje sa na predložku* (nakoľko je táto jednoslabičná). Vyslovujeme totiž prèd-dom, nà-dom atp. s prízvukom na predložke.

Z toho videť, že predložka so slovom pokladá sa nielen za

jedon-jediný význam, ale aj *za jedno-jediné slovo. Z tejto príčiny nemala by sa predložka nikdy vynechávať od slova, ktorého význam určuje, lebo jej vynechávaním neuprosťujeme výrazov, ale ich okaličujeme.*

Mali by sme tedy písavať: Chodím do kostola *v* utorok, *v* piatok a *v* sobotu atp., a nie: Chodím do kostola *v* utorok, piatok a sobotu. Z úst ľudu iba takto počuješ: odišiel na dva na tri dni, na dva na tri týždne, na dva na tri roky; pobudol doma za päť za šesť dní, za päť za šesť týždňov, za päť za šesť rokov; vráti sa o tri o štyri dni; predáva to po dva po tri krajciare atď.

Že predložka neodlučne patrí k slovu, to vidieť z takýchto prípadov: *pri* tom *pri* všetkom = pri tom všetkom; *za* horičkou *za* vysokou = za horičkou vysokou; *za* vodičkou *za* hlbokou = za vodičkou hlbokou; *z* toho *zo* všetkého nič nebude = z toho všetkého; *s* tým *so* všetkým v hanbe zostaneš = *s* tým všetkým atď. atď.

Už nemôžu byť užšie k sebe priradené dve slová než v tých a podobných prípadoch, a živá mluva ešte i tu ponecháva predložku pri každom slove. Je tedy, dľa môjho náhľadu, slušné, *aby sme predložku z pravidla vypisovali.*

Logicky súc zbytočnou odpadá predložka u tých slov (jako u hore uvedených), ktoré sú prívlastkom predložkového mena podstatného, tedy: na dome vysokom, maľovanom (m. na dome na vysokom, na maľovanom), na našom dome, z vášho domu (m. na našom na dome, z vášho z domu), z groší piatich nevyžiješ (m. z groši z piatich) atď.

Môžem napísať aj: za dva-tri týždne, za päť-šesť rokov, po 2—3 krajciare, lebo týmto činom číslice prestávajú byť osobitými slovami, ale vyznievajúc v jedon len približne určený počet staly sa jediným výrazom.

Okrem toho pre hladkosť slohu smie sa azda vynechávať, kde sa poťahuje na hromadu po sebe nasledujúcich podstatných mien, na pr. poľovačka na srny, jelene, medvede, vlky, líšky atď. Ale podotýkam, že ľud i v takýchto prípadoch vyslovuje predložku pri každom slove osobite, tedy: poľovačka na srny, na jelene, na medvede atď.

Vychodiac z toho poznania, že predložka so slovom má jedonjediný význam, dokladám, že práve tak ako nemáme poťahovať jednu predložku na niekoľko slov, nesmieme poťahovať viac predložiek na jedno slovo. Nepíš tedy; „Doplnok stáva po základnom slove, príslovečné určenie naopak i *za* i *pred* týmto.“ (Hattalova ml. 200.) Treba bolo napísať: „Doplnok stáva po základnom slove, príslovečné určenie naopak i *za* ním i *pred* ním.“ Ani takto nepíš: „Vidím, že sú hlasy i *za* i *proti* mne.“ (Kal. pov. III. 51.) Treba písať: „Vidím, že sú hlasy i *za mňa* i *proti mne.*“

Čo sa týče *väzby slov*, tu vlastne dosiaľ nič nevyšlo, čo by nám rozkladalo vec so stanoviska skutočnej reči slovenskej, a čo by kriticky načrtávalo hranicu medzi tým, čo je naše a medzi tým, čo je české. Ani Štúr, ani Hodža nezavadili o skladbu. Štúr pod názvom „*Spojva*“ pol druha tlačeného hárka obetoval skladbe slo-

venskej vo svojej „Nauke". V tom je už i náuka o viazaní slov i náuka o skladaní viet.

Tu majú otvorené pole tí Slováci, ktorí radi o slovenčine píšu. A toto pole nám je bližšie, nežli — slovník sanskrtského jazyka. —

Pri *nominatíve* vyzdvihujem, aby sme dávali prednosť takýmto väzbám: chlapec beží *zadychčaný,* dieťa sedí *zaslzené* atď. pred väzbami príslovkovitými: chlapec beží *zadychčane,* dieťa sedí *zaslzene.*

Tomuto sa asi zadivia — v Čechách.

V češtine je vôbec nie treba takého upozorňovania . . . Pravdaže nie, to ja viem. Ale to bude Rukoväť pre Slovákov, a týmto je veľmi treba takéhoto poučenia.

Pri *akkusatíve* spomínam, že ním určúvame miesto na otázku „*kde?*" „*kam?*" (*kraj* cesty zastali), ale hneď dokladám, že miesto týchto čistých akkusatívov *právoplatne* vtierajú sa predložky *nakraj, naprostred.* Je skutočnosť, že teraz vravíme a píšeme: *nakraj* ceste zastali, *naprostred* lúke studňa stojí, *naprostred* lúku šli.

Veľa práce je pri *genitíve.*

Dľa Hattalu na pr. slovesá *žiadať, závideť, potrebovať* viažu sa s genitívom. To je tak v češtine. Aj v spisovnej slovenčine toho užijeme, ale *v národe slovenskom toho niet.* Národ prostý viaže té slovesá s akkusatívom: *čo* žiadaš? (nie: *čoho* žiadaš?), *čo* mi závidíš? (nie: *čoho* mi závidíš?), *čo* potrebuješ? (nie: *čoho* potrebuješ?). Na tom istom mieste, v 376. §-e svojej mluvnice (Pešť 1864) uvádza ešte aj sloveso *užiť* za také (slovesa *priať* nespomínam, lebo toho Slováci vôbec neznajú), ktoré sa viaže s genitívom. Toto posledné sa dosť zhusta objavuje v spisovnej reči s genitívom, i sám ho tak užívavam, ale sa mi tak zdá, že i tu bude treba korrektúry v prospech akkusatívu.

Takrečený *genitivus partitivus,* ktorý grammatikári v poslednú dobu menúvajú *celkovým,* lebo „znamená celok, z ktorého sa dajaký diel bere alebo ktorého sa dajaký diel rozumie", pochopil som so stanoviska cele inakšieho než doterajší českí a slovenskí grammatikári.

Pomenoval som ho *genitívom neurčitosti;* uviedol som tým niečo takého, čoho dosiaľ v syntaxách slovenských neznali. U nás sa vraví často nielen: daj mi *vody,* nalej *vína,* odkroj *chleba,* ale aj: požičaj mi *noža, motyky, koňa* atp. Kto by hľadal v týchto posledných prípadoch genitív *celkový?* Kto tu najde „celok, z ktorého sa dajaký diel bere alebo ktorého sa dajaký diel rozumie"? Hattala v 365. §-e svojej mluvnice takto vysvetľuje této posledné príklady: . . . genitívom . . . mieni sa čiastka času čili to, že pôsobenie podmetu na predmet má len do istého času potrvať a potom prestať, ako na pr. keď riekne: daj mi *noža,* to práve toľko značí, jako keby riekol: daj mi nôž *na chvíľku* alebo *na okamženie . . .*

Genitívy „daj mi vody" a „daj mi noža" sú bez odporu rovnaké. Ja som sa pokúsil sniesť ich pod jedno pravidlo týmto spôsobom:

Ak sa činnosť slovesa nepoťahuje priamo na doplnkové sloveso, ale len *neurčite* na význam jeho, v tom prípade kladieme doplnok do genitívu, na pr. daj mi *vody, masla, chleba, vína, piva;* dones mi *mlieka, variva, polievky* atp., t. j. neurčujeme: ktorú alebo jakú vodu, polievku, ktoré alebo jaké maslo, víno, pivo, mlieko, varivo; ktorý alebo jaký chlieb. *Určite* by sme povedali: daj mi *vodu, polievku* (označenú alebo opísanú prv), daj mi *maslo, víno, pivo, mlieko, varivo* (označené alebo opísané prv), daj mi *chlieb* (označený alebo opísaný prv). Rozprávame *neurčite:* daj mi noža, pera, tužky; daj mi čižiem, šiat; daj mi nebožieca, hrablí, čakana, motyky atď., t. j. akéhokoľvek noža, pera, nebožieca, čakana, alebo jakejkoľvek tužky, motyky, jakýchkoľvek čižiem, šiat, hrablí atď. Naproti tomu *určite:* daj mi nôž, čakan, nebožiec (označený alebo opísaný prv); daj mi čižmy, šaty, hrable (označené alebo opísané prv) atp. Tento rozdiel významový vyniká jasne i v druhých rečiach; po maďarsky: adj vizet = daj mi vody, add *a* vizet = daj mi vodu; po nemecky: gebe mir Wasser = daj mi vody, gebe mir das Wasser = daj mi vodu.

To je podľa môjho pochopovania veci: *genitív neurčitosti.*

Veľa biedy je v spisovnej reči slovenskej s *inštrumentálom.* Spisovná reč užíva ho i tam, kde ho v živej reči nepočuť. Nepočuješ na pr. v ľudovej reči: *cirkvou* založená škola, *snemom* odhlasovaný zákon atp. S druhej strany spisovná reč dobre pochopuje svoju úlohu, keď zachováva čistý inštrumentál nástrojový a prostriedkový namiesto inštrumentálu s predložkou *s,* kážuc písať nabil ho *palicou* m. nabil ho *s palicou.* Na inštrumentál nástrojový a prostriedkový kládol som v Rukoväti veľkú váhu. Už i preto, lebo je tento inštrumentál najčastejší v reči, a i preto, lebo je tu živá reč, pod inostrannými vlivy, neprestajne v odpore s čistým inštrumentálom. Rozdiel medzi čistým a predložkovým inštrumentálom objasnil som makateľnými dôkazmi. Riekol som: Nepíš *s* palicou ho nabil, *s* peňazmi ho podplatil, lebo tu predložka *s* nemá miesta. A hneď som vec osvietil týmito príkladmi:

ten pán *s palicou* (= ten pán, ktorý mal palicu) ho nabil *palicou;*

ten pán *s peňazmi* (= ten pán, ktorý mal peniaze) ho podplatil *peňazmi* atp.

A dodal som: Predložkovým inštrumentálom je vyslovený *prívlastok podmetu* (pán *s* palicou, pán *s* peňazmi); čistým inštrumentálom uskutočňuje sa, na otázku *čím, činnosť slovesa* (*nabil* palicou, *podplatil* peňazmi).

Pri inštrumentáli zaznačil som i toto:

Často čítame v časopisoch príbehy pod takýmito názvy: „*Sedliak pánom*“, „*Advokát samovrahom*“, „*Notár defraudantom*“ atp. Té inštrumentále sú ovšem na mieste („Sedliak *je* pánom, advokát *je* samovrahom, po prípade *stal sa* pánom, samovrahom), *ale sa ich predsa treba vystríhať.* Jednotný inštrumentál (= pán*om*) rovná sa formou množnému datívu (= pán*om*) a z toho býva dvojsmyselnosť, kedykoľvek stoja holé pri podmete. Z vety „sedliak pánom“ ne-

vidieť, či má znamenať: „sedliak je pánom“ a či „sedliak je v prospech pánov“. Opisy „sedliak *čo* pán“, „sedliak *ako* pán“ razia cudzotou a nie úplne vyrážajú to, čo vyslovujeme inštrumentálom. V názvoch časopiseckých chýrov v *núdzi* obstojí: „sedliak-pán“. „Advokát-samovrah“. „Notár-defraudant“ alebo obrátene: Pán-sedliak. Samovrah-advokát. Defraudant-notár atp. Ale správnejšie je v takých prípadoch opisovať: sedliak, ktorý je pánom. Advokát, ktorý sa stal samovrahom. Notár, ktorý sa stal defraudantom. A najsprávnejšie po proste: *Zo sedliaka pán. Z advokáta samovrah. Z notára defraudant* atp.

Odporúčam to i touto cestou do pozornosti pánom novinárom.

Neraz zamieňame nominatív inštrumentálom a naopak. Stáva sa to menovite pri slovese *byť*. Menový doplnok môže totiž stávať i v nominatíve i v inštrumentáli, ale dľa toho, či stojí v inštrumentáli alebo v nominatíve, *meniť sa môže jeho význam*. Podívajme sa na vec zblízka:

Pri slovese „*byť*“ (pri takrečenom sponovom „*byť*“) stáva menový doplnok podmetu z pravidla v nominatíve: strom je vysoký, záhrada je široká, holub je vták atď. Výraz „z pravidla“ značí to, že vtedy stáva menový doplnok podmetu v nominatíve, keď uvodíme *pravidelný* význam doplnkového slova; *inokedy vždy stojí doplnok menový v inštrumentáli*. Niektoré mená, jako čierny, biely, zviera, strom, dolina atp., všetky poriadkové číslovky: prvý, druhý, tretí atď., z príčin prirodzených, vo všetkých prípadoch zachovávajú svoj pravidelný význam; ony tedy súc menovými doplnkami vždy stávajú v nominatíve: pes je čierny, plátno je biele; medveď je zviera; dub je strom, pohronie je dlhočizná dolina; chlapec je v škole prvý, druhý atď. Naproti tomu sú mená, ktoré sú schopné zmeniť svoj pravidelný význam, a *ony stávajú v inštrumentáli, kedykoľvek ich užijeme vo význame od pravidelného odchylnom*. Príklady pre nominatívovú väzbu: chlapec bol nemý, hluchý, slepý = nemá, hluchá, slepá osoba. Pre inštrumentálovú väzbu: chlapec bol *nemým*, keď som sa ho o to a o to pýtal; *hluchým*, keď som sa mu prihováral; *slepým*, keď do záhuby letel atp. Iné príklady pre nominatívovú väzbu: Jano je hrobár, Ďuro zvonár; Tužimský je učiteľ, Vrtký je rychtár atď. Pre inštrumentálovú väzbu: Hrobár Jano a zvonár Ďuro ochorel, jeho súsed bol *hrobárom, zvonárom* pri včerajšom pohrabe; učiteľ Tužimský ochorel, jeho žena je učiteľom pri deťoch; Vrtký je síce spoľahlivý rychtár, ale ani on nesmie byť *rychtárom* vo svojej veci atď. atď. V posledných prípadoch dá sa inštrumentál nahradiť slovesom z príslušného mena odvodeným: jeho súsed *hrobáril, zvonáril* pri včerajšom pohrabe; jeho žena *učiteľuje* pri deťoch; nesmie *rychtárovať* vo svojej veci.

Pravidlom by tedy bolo: Pri slovese „byť“ (pri takrečenom sponovom „*byť*“) stáva menový doplnok podmetu z pravidla v nominatíve, keď jeho pravidelný, povedzme prvotný význam poťahujeme na podmet: chlapec je *hluchý*, Vrtký je *rychtár*; naproti tomu stáva v inštrumentáli, keď chceme označiť, že sa doplnkové meno nepoťahuje na podmet svojím pravidelným, prvotným významom,

ale iba jeho *napodobovaním* (pri stavoch a remeslách iba ich *funkciou*): chlapec je *hluchým*, keď sa mu prihováraš, rychtár Vrtký nesmie byť *rychtárom* vo svojej veci atp.

Té slová, ktoré sú schopné i nepravidelného (odchylného od prvotného) významu, menujú grammatikári takými slovami, ktorých význam je *priemenný, slovami priemenného významu*, a takýmito dľa nich môžu byť len *podstatné mená*. Ja som priradil k nim aj prídavné mená. Vyznám, že som tú vec osobitne neskúmal; opieral som sa výlučne *o svoj sluch*. Sluch mä o tom uisťoval, že sa v slovenčine tak hovorí, jako som dal tomu výraz vo vyšných pravidlách. Jestliže sa o inom presvedčím zo živého jazyka, ochotne sa vrátim ku starému pravidlu grammatík.

Riekol som, že je *viazanie slov* v slovenčine nepreskúmané. Chcem na to aspoň jedným príkladom poukázať.

Mráz vo svojej mluvnici na strane 169. o väzbe slovesa *tešiť sa* napísal toto:

„Sloveso „*tešiť sa*“ užíva sa (v prípade tomto a) vôbec trojnásobne: a) keď je predmet tešenia sa nečo minulého, dokonaného, užíva sa genitív s predl. „z (zo)“; na pr.: Teším sa z vyzdravenia otcovho; — b) keď je predmetom nečo budúceho (stať sa majúceho), kladie sa akkusatív s predložkou „na“; na pr.: Teším sa na vyzdravenie otcovo; — c) keď ale je predmetom nečo prítomného (trvajúceho), užíva sa pravidelne čistý inštrumentál (zriedka lokál s predl. „v (vo)“; na pr.: „Teším sa vyzdravením otcovým.“

Koľko výrokov: toľko bludov. Najväčším bludom je, keď pôvodca hovorí, že na väzbu slovesa *tešiť sa* má vliv to, či je predmet tešenia niečo minulého, niečo budúceho alebo niečo prítomného.

Povie sa ovšem „teším sa *z vyzdravenia* otcovho“ — a tu je predmet skutočne niečo *minulého*.

Ale tou istou väzbou môžem sa vysloviť aj takto: teším sa z toho, že otec vyzdravie; teším sa z ohláseného príchodu otcovho atď., — a to je už predmet tešenia nie dačo *minulého!*

Ale veľký blud je i to, keď Mráz učiac väzbe slovesa slovenského v grammatike, ktorá má prísne distinguovať, uvodí takéto príklady *slovenskej väzby:* teším sa *na vyzdravenie* otcovo, teším sa *vyzdravením* otcovým, teším sa *v čom* . . .

Čo to má znamenať? Chcel vari obohatiť slovenčinu? Veta „teším sa *na vyzdravenie* otcovo“ je zlý preklad (er hat grosse Freude *daran*); veta „teším sa *v čom*“ podobne je zlý preklad (gyönyörködni *valamiben*); a veta „teším sa *vyzdravením* otcovým“ nenie vôbec príkladom väzby slovesa, lebo jej inštrumentál je *inštrumentálom prostriedku*, čo jasne poznať z takýchto a podobných príkladov: tým sa teší z vyzdravenia otcovho, že celé dni pije . . .

Načo sa vystatovať bohatstvom silou-mocou . . .

Je o veľa vhodnejšie poobzerať sa dobre okolo vlastnej chalúpky a zo samej slovenčiny poshľadávať a sostaviť potrebné grammatické úkazy. —

Sloveso *tešiť sa* má len dvojakú väzbu v slovenčine; viaže sa s predložkovým genitívom („teší sa *z vyzdravenia* otcovho“, čo i

Mráz vyzdvihuje na uvedenom mieste, a s čistým datívom takto: „teší sa *vyzdraveniu* otcovmu. Mrázove „väzby“ „teší sa na niečo“, „teší sa niečim“ a „teší sa v niečom“ nemajú žiadnej oprávnenosti, a preto som ich v Rukoväti pominul.

Samo sebou sa rozumie, že som i pri väzbe ostatných slovies kritike podroboval to, čo som do Rukoväti prijímal.

Budúcne završím.

(Dokončenie.)

Slovanský sjazd v Prahe roku 1848.

Slovanský sjezd v Praze roku 1848. Napsal dr. Zdeněk V. Tobolka. V Praze. Nakladatelství F. Šimáčka. 1901.

(Dokončenie.)

Prestali sme, že 12. júna, v svätodušné sviatky, v Prahe zahrmely delá a ďalšie zasedania slovanského sjazdu boly nemožné.

Teraz urobíme odchýlku. Odchýlime sa od dejov i od knihy dr. Z. Tobolku, s úžasom zastaviac sa pri tom, čo napísal o slovanskom sjazde a vôbec o pohyboch Čechov, Slovákov a iných rakúsko-uhorských Slovanov roku 1848 maďarský historik Michal Horváth v svojom 3-sväzkovom diele „Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben.“ (Prvé vydanie v Ženeve 1865.) Historia tak vari ešte nikdy nebola písaná.

Citujeme z druhého vydania (v Pešti 1871), nasledovne:

„V pražských pohyboch, ktoré s viedeňskými temer súčasne povstaly, najmä keď česká strana uchvátila moc a k jej vykonávaniu pod predsedníctvom grófa Ľva Thuna utvorila národný výbor, panslavistický duch bol panujúcim [1]). Tento výbor, pracujúc v panslavistickom duchu a chcejúc urobiť sa akoby strediśťom panslavismu, svolal na 31. mája všeobecný slovanský sjazd všetkých v monarchii bývajúcich Slovanov . . . [2]) Za hlavný cieľ týchto porád a vôbec všetkých svojich snáh český národný výbor postavil pretvorenie celej monarchie v slovanské, česko-illýrske cisárstvo. Česká revolúcia totiž vytýčila na svoju zástavu za heslo nie svobodu, nie demo-

[1]) Čo bol ten *národný výbor?* „K vyřizení pilných otázek časových, ku připravování potřebných návrhův pro zřízení vlády zemské dle zásad konstitučních a jiných předloh pro sněm zemský, sestavil byl president zemský hrabě Rudolf Stadion ze všech stavův již dne 1. dubna mimořádnou komisii 30-údovou, se kterouž když potom 10. dubna spojil se sbor Svatováclavský, celek ten nazýván byl *Národním výborem*“. . . (Palacký, Radhost III, str. 279.) Každý pochopí, aký to mohol byť panslavismus pri tomto národnom výbore, ktorému predsedal zprvu gróf Stadion, potom gróf Leo Thun.

[2]) Proti tomuto vidz tu v Slov. Pohľadoch str. 459, akým spôsobom bol svolaný slovanský sjazd do Prahy.

kratickú rovnoprávnosť, nie hlavne ani ústavnosť, lež plemenný záujem, panovanie plemena, otvorene hlásajúc, že monarchia, v ktorej rozličné slovanské kmeny tvoria asi polovicu všetkého obyvateľstva, musí sa stať slovanskou. Podľa tejto hlavnej zásady všetku svoju snahu namerila k tomu, aby s jednej strany zamedzila vliatie sa Austrie do veľkej nemeckej ríše; s druhej strany maďarské plemä, ktoré, klinom vrazené medzi severných a južných Slovanov, prekážalo by ich sjednoteniu a podobne stálo by v ceste i utvoreniu slovanskej državy, — toto maďarské plemä aby vyničila alebo aspoň ujarmila [1]). Čo urobil český národný výbor vo Frankfurte, aby zmaril veľkonemeckú jednotu, rozpovedať nie je našou úlohou. V uhorskom štáte predovšetkým vyslanými agentmi usiloval sa pobúriť proti Maďarom slovenské obyvateľstvo horných stolíc [2]), potom i Srbov a Horvatov. O tom niet pochybnosti, že český výbor stál v tajnom spojení s ruskou propagandou; na mnohých miestach používal jej ľudí a prostriedkov, kam nemohol sa sám dostať, alebo kde vlastné jeho prostriedky boly nedostatočné [3]). Najmä medzi Srbmi v Báčke a Srieme, v Srbsku a Bosne s agentmi ruskej propagandy spoločne pracujúc usiloval sa budiť idey slovanského sjednotenia a rozduchovať vzbury; lebo podľa plánu nová slovanská država mala objať i tieto dve zeme, postavené pod tureckou vládou.

„Ako za starodávna, za časov Svätopluka, osadenie maďarského ľudu na brehoch Dunaja a Tisy, zakladajúceho novú otčinu, zničilo tvorivšiu sa veľko-moravskú slovanskú državu: tak i teraz najmä maďarské plemä bolo povolané zmariť tieto smelé plány. Lebo viedeňská vláda, následkom revolúcií, vypuknuvších v marci na všetkých stranách, ztratila hlavu, zmocnila sa jej slabosť a nečinne hľadela na tieto české snahy; áno, náčelníci kabinetov, český Kolovrat, po ňom s Rusmi sympatisujúci Fiquelmont, zdali sa i podporovať ich tajne. Dvor, v nesnádzach svojich chytajúci sa každej slamky, ako spasného povraza, s radosťou slúchal lichotivé, naoko lojálné osvedčenia Čechov, že oni nebudú trpeť vliatia ríše do veľkého Nemecka a za jej neodvislosť sú hotoví chytiť sa i zbrane. V svojej predpojatosti dvor dlho nevidel, alebo zdal sa ani nemysleť na to, že ľudu tomuto ani najmenej nejde o dobro dvora, ako to neprestajne hovoril, lež jedine o svoje plemenné záujmy a pod zámienkou udržania rakúskej monarchie že pracuje na utvorení slovanskej

[1]) Kto by ináče nevedel z historie, dostatočne vidí i z Tobolkovej knihy, v ktorej s pražského slovanského sjazdu sú i protokolly, že všetko, čo rakúsko-uhorskí Slovania robili roku 1848, bola len obrana.

[2]) Pri tom, čo u nás Slovákov doma sa robilo, až do septembra (1848) nebolo nijakej českej pomoci. Keď v septembri Štúr a Hurban s dobrovoľníkmi vtrhli z Moravy do Nitrianskej stolice, vtedy — ako dobrovoľníci — zjavili sa Česi na slovenskej zemi.

[3]) Ukázalo sa roku 1849, keď už ruská armáda bola tu, že nebolo nijakej známosti, nijakého spojenia medzi rakúsko-uhorskými Slovanmi a Rusmi. Slovanské povedomie bolo ešte primladé. Z Rusov zjavil sa u inostranných Slovanov len výstredný Bakunin.

državy; vo Viedni podnecuje vzburu massy umele, briešnym spôsobom, aby oslabil prítulnosť dynastie k nemeckému sídelnému mestu a naklonil dvor zanechať Viedeň a osadiť sa v Prahe, na starobylých Hradčanoch.

„Táto slepota a či zúmyselná shovievavosť smutné mala následky. V máji česká strana, hoc prepadnutím Kolovrata a Fiquelmonta prišla na chvíľu do rozpakov, predsa vydobyla úplné víťazstvo v novších, ňou podporovaných vzburách, následkom ktorých ustanovením novšie vynúteného všeobecného hlasovacieho práva a odstránením z dvoch komôr záležajúcej ústrojnosti zrušila sa cisárom povolená ríšska ústava. Viedeňská vzbura 15. mája nemôže byť považovaná za iné, ako za víťazstvo českých Slovanov nad rakúskymi Nemci. Rečenými dvoma inštitúciami, všeobecným hlasovacím právom a systémom jednej komory, Slovanstvo získalo si veľkú prevahu v svolanom ríšskom sneme viedeňskom. A vo veľkej časti tejto slovanskej prevahe treba pripísať, že zmarila sa krásna, veľavýznamná idea veľkonemeckej jednoty. Že české pohyby boly dobre vedené, to nemožno upriet. Koľkokoľvek ráz či dynastia, keď pochopila na chvíľu svoje ozajstné záujmy, či viedeňská verejná mienka obrátily svoju pozornosť k Prahe: tajné ruky hneď priviedly do pohybu viedeňskú universitu, nádenníkov z Pratra a robotníctvo predmestí; ešte i meštianky stavaly barrikády. Revolucionárske účinkovanie obyčajne dotiaľ trvalo, kým vláda zase neztratila hlavu; noviny začaly trúbiť o víťazstve, vo veľkom strachu a oduševnení opäť zabudlo sa na Prahu a jej dobre skrývané plány o slovanskej države [1]).

„Konečne dynastia začala videť čez tajné siete úkladov a odhodlala sa odísť z búrlivej Viedne; ale nie do Prahy, ako česká strana žiadala a dúfala, lež pod tyrolské hole, do Innsbrucku. Odchod cisárskej rodiny konečne otvoril oči i Viedeňčanom; potom už chránili sa byť nástrojom pražským slovanským intrigám.

„Zvesť o viedeňských udalostiach 15. mája česká strana v Prahe prijala s radosťou, ktorú ledva bolo možno tajiť. Keď slyšali, že dvor zamýšľa odcestovať, nepochybovali ani na minútu, že pôjde do Prahy. Vplyvnejší členovia národného výboru v tajnosti už i uzavreli,

[1]) Práve Česi v tej dobe boli velikými Rakúšanmi. Ich prvý publicista, Havlíček, roku 1846 v Pražských Novinách (proti Kollárovej vzájomnosti) napísal: „Slované nejsou jeden národ ... Mocnářství rakouské jest nejlepší garancie na zachování naší a illyrské národnosti, a čím více vzroste moc císařství rakouského, tím jistěji stojí naše národnost," a prvý ich politik, Palacký, v svojom poslaní do Frankfurtu v apríli 1848 osvedčil: „Kdyby státu Rakouského nebylo již od dávna, musili bychom v interessu Europy, ba humanity samé přičiniti se co nejdříve, aby se utvořil." Niektoré radikálne reči, povedané na slovanskom sjazde, nič nedokazujú, keď v uzavretiach niet po nich ani stopy. Sjazd radil sa o tom, ako by bolo možno spraviť z Rakúska federatívny štát. „Maličká strana s Bakuninom v čele — hovorí účastník sjazdu J. M. Hurban — ktorá by bola rada koristiť pre revolúciu napospol ... nemala na sjazde slovanskom žiadneho vplyvu." (Slovenské Pohľady 1884, str. 99.)

že akonáhle cisár osadí sa na Hradčanoch, oni hneď odhodia masku a otvorene vystúpia s plánmi svojimi o slovanskej džave. Ale akonáhle ukázalo sa, že cisár pôjde do Innsbrucku, i národný výbor videl svoje sklamanie, upustil od tohto svojho úmyslu a na čas ešte lepšie pritiahol si masku trocha podvihnutú: oproti cisárskemu dvoru ukazoval prekypujúcu lojalitu, Viedeň hanil, potupoval náružívými výbuchmi. Ale skoro presvedčil sa, že to všetko viac nemôže viesť k cieľu; na svojich plánoch o slovanskej džave začal teda potom pracovať ešte s väčšou horlivosťou... Od Viedne úplne sa odlúčili, a 30. mája, v predvečer otvorenia národného sjazdu, utvorili 9-člennovú dočasnú vládu [1]) a otvorene vstúpili na pole revolúcie.

„S vodcami českého pohybu a s národným sjazdom [2]), otvoreným 31. mája, v úzkom spojení stálo v horno-uhorských slovenských stoliciach niekoľko ev. farárov a professorov, ktorí pod rúškou literárnych snáh, ako známo, od dávna pestovali panslavistické smery. Teraz, v nesriadenosti, nastalej uprostred politických premien krajinských, staršími literárnymi spojeniami veľmi obľahčily sa české agitácie v týchto slovenských stoliciach. Českí agenti, ktorí v Štúrovi, Hodžovi, Hurbanovi a iných ev. faráróch a professoroch v Uhorsku našli horlivých pomocníkov, zhusta chodili po slovenských krajoch stolíc Nitrianskej, Turčianskej, Trenčianskej, Oravskej, Liptovskej, Hontianskej a Gemerskej [3]). Obce zaplavili vyzvaniami a prosbami slovanského smeru [4]); pod červeno-bielymi zástavami sriaďovali slávnostné processie, ľud mámili tu vo verejných, tu v tajných shromaždeniach; hovorili o samostatnosti, plemennom panovaní, sriadení veľkej slovanskej džavy, ku ktorej, vraj, všetci uhorskí Slovania s oduševnením sa pripojili. Článkami podobného obsahu mámil sprostých obyvateľov nový panslávsky časopis „Orol Tatránski“ a Štúrove v Prešporku vydávané slovenské noviny, ktoré, aby v svojich čitateľoch proti maďarstvu, ako hlavnej prekážke svojich fantásií, vzbudily nenávisť, neprestávaly ich mámiť tým, že Slovákov, ich jazyk a národnosť Maďari chcú do cela potlačiť, vyhubiť“ [5]).

---

[1]) Dočasnú vládu, ktorú sriadil krajinský präsident Leo Thun v usrozumení s Windischgrätzom, kommandujúcim generálom v Prahe!!

[2]) Rozumej: slovanský sjazd.

[3]) Možno vyrozumeť i z tejto rozpravy, že pre uvedenie slovenčiny za spisovný jazyk práve bolo ochladenie medzi Čechmi a Slovákmi; prestalo dávnejšie spojenie. Až keď koncom apríla 1848 Štúr zjavil sa v Prahe pripravovať slovanský sjazd, obnovila sa bratská srdečnosť. Národný pohyb slovenský z jari 1848 spravil sa výlučne domácimi silami a prostriedkami.

[4]) Boly tlačené a zachovaly sa exempláre všetkých. Už z toho, že sú všetky slovenské, nie české, nad všetku pochybnosť vychodí, že „českí agenti“ nemali pri nich účasti.

[5]) *Orol Tatránski* bol belletristický časopis, politického obsahu ani nemal. *Slovenskje Národňje Novini* Štúrove prináležaly k najslušnejším, najvážnejším novinám svojej doby; čo písavaly o nedobrých úmysloch Maďarov oproti slovenskej reči a národnosti, to nebolo mámenie, ale pravdivé a statočné poučovanie.

Opisovať porady slovanského sjazdu, vraví Michal Horváth, nie je jeho úlohou; ale podáva „niekoľko punktov z programmu ústredného výboru.“ Takého výboru totiž na sjazde ani nebolo, a hneď prvé slová Horvátových „punktov,“ o „novej monarchii, ktorá má byť založená,“ sú krikľavá falsifikácia. „Z citovaného — hovorí potom — možno videť, že panovačná túžba slovanskej národnosti ťahá sa čez tento programm, ako červená niť [1]). Zdanlive hlása síce rovnosť, rovnoprávnosť osobitným národnostiam; ale dŕžava, ktorej trvanie závisí od spojenia slovanských kmenov, dľa programmu musí sa stať slovanskou dŕžavou, ktorej pri vláde môže byť len slovanská politika. — Z tohto shromaždenia ešte spomenieme len to, že Hurban, farár slovenskej ev. cirkve z Uhorska, ktorý pre buričské nepokoje nedávno ztratil úrad, podal návrh utvoriť a poslať proti Maďarom dobrovoľnícke čaty, odôvodňujúc ho: že kýmkoľvek Maďari nebudú vykorenení, stvoriť Slaviu niet nádeje. Väčšina prijala návrh s veľkou úľubou; zprvu len Poliaci zdráhali sa spojiť sa proti Maďarom; ale agitáciami poznaňského Poliaka Libelta napokon podarilo sa nakloniť i tých k prijatiu návrhu [2]). Slovanský národný sjazd, ako je známo, skončil sa zjavnou vzburou, bombardovaním Prahy a zničením českých panslavistických fantásií.“ (I, str. 96—101.)

Strašná historia! Čo Nemci hneď vtedy tendenčne navymýšľali proti slovanskému sjazdu, maďarský historik to všetko naivne, bez kritiky zopakoval i hodne pozdejšie, keď už mohol objektívne súdiť, ba ešte prifarbil v takom tendenčnom duchu, podľa maďarského vkusu, podokladal, poprekrúcal. V historickom diele také predstavenie slovanských pohybov z roku 1848 iste nabudilo mnoho zášti a urobilo protivy ešte väčšími. Pravdivý opis od tých 36. rokov (od vydania knihy roku 1865) bol by len vyrovnával, sbližoval.

V spise, ktorý vydal roku 1849 pri svojom vstupovaní do ministerstva, Leo Thun vyznával o roku 1848: „Politika národnosti německé i maďarské hrozila roztrhnouti Rakousko na dvě polovice. V obojí polovici byloby pak bývalo veta po Slovanech (?). Nepřátelé Rakouska byli také nepřátelé jejich . . . Rakousko by r. 1848 jistě

[1]) Slovanský sjazd otváral Palacký a v reči svojej hovoril v duchu Herderovom o snášanlivosti národov. A keď potom bol sostavovaný manifest, ktorý od slovanského sjazdu mal ísť k europejským národom, ten istý Palacký žiadal osvedčiť v manifeste, že ako svoboda jednotlivých osôb zakľučuje sa v pravidle: „čo nechceš, aby iní činili tebe, nečiň ani ty im!“ tak i svoboda národov nech sa zakladá na tej istej zásade.

[2]) Podľa protokollov, zachovaných v Českom museu, Hurban hovoril: „Každý národ řídí se svými okolnostmi . . . Dají-li nám Maďaři, co slušno, nemožno nám je vykořeňovati, meč proti nim tasiti . . . Žádosti naše k slovanskému sjezdu jsou, aby chránil, jakkoli může, národnost naši proti Maďarům, jinak nežádáme nic více. Nežádáme připojení ku koruně České . . . Odtrhnouti se z nynějších poměrů, zrušiti tisícileté formy, třebas potlačující, není tak snadno.“ (Tobolka, str. 141.) Ešte i Libelt, predstavovavší na sjazde najkrajnejšie zásady, povedal: „Slovania len vtedy pozdvihnú boj, keď ich ľudské i božské práva uznané nebudú.“

alespoň na čas nějaký bylo přestalo, kdyby se Slované v Čechách, v Uhřích a v Chorvatsku v předešlých desítiletých byli podali zněmčení, zmaďaření, k čemuž tehda pudila vláda, ba kdyby se mu jen byli neopírali, nýbrž lhostejně se byli dívali tu na německé, tam na maďarské hnutí. Nedá se zapříti, že Slovanství r. 1848 zachovalo říši rakouskou“. . .[1]) Thun vstupoval do ministerstva, vtedy už nebol taký priaznivý Slovanom, ako v svojich predošlých, nemeckých spisoch, k Štúrovi je až nespravedlivý pre jeho reč proti Rakúsku na slovanskom zjazde: ale neuznať Slovanom, že zachránili Rakúsko, Thun nemohol. Len maďarský historik videl v každom kroku Slovanov úklady proti Rakúsku a v ich sebaobrane zámery k ujarmeniu iných národov.

Strach pred Slovanstvom, ktorý robia si sami, Maďarom nedá jasne videť. Ten strach dával smer ich politike i roku 1848. Už vtedy, namätaní, vrhali sa do náručia Nemcom. Ako sme videli, Horváth so žiaľom hovoril, že roku 1848 zmarila sa „krásna, veľavýznamná idea“ veľko-nemeckej jednoty. Batthyániho maďarské ministerstvo v Nemecku pracovalo na tom, aby sa uskutočnilo spojenie Rakúska s Nemeckom. Bez toho spojenia — vykladá Horváth — nemecká jednota nebola možná, a v Uhorsku trvanie neodvislej vlády stalo sa pochybným. Nemci a Maďari mali vraj totožné záujmy ešte i v tom, že južní Slovania a „severná slovanská država“ boli pre nich jednakým prirodzeným nepriateľom. (Horváth, I, str. 104.) I do Frankfurtu Batthyániho ministerstvo poslalo svojich povereníkov, Dionýsa Pázmándyho a Ladislava Szalaya. Podľa prvého punktu inštrukcie, ktorú v Pešti dostali títo poverenící, mali vyjaviť sympatiu Uhorska k nemeckému elementu; podľa štvrtého punktu inštrukcie „Uhorsko by nemilo bolo dotknuté, keby rakúsko-uhorská monarchia mala byť tak pretvorená, že by jej provincie, prináležavšie dosiaľ k nemeckému spolku, staly sa slovanským štátom. Sympatiam rečených provincií také pretvorenie mohlo by naraziť cestu, nesrovnávajúcu sa s cestou nemeckého národa, áno tejto priamo protipostavenú, čím ešte vzrástla by prevaha už i teraz obrovskej državy, tej državy, ktorej rastúci vliv na štáty západnej Europy tak veľmi ohrožoval by jestvovanie Uhorska, že v tom páde, keby Nemecko, proti svojmu záujmu, dopustilo takéto pretvorenie rakúskej monarchie, Uhorsko bolo by prinútené hľadať si spojencov mimo nemeckého národa.“

Maďarský historik viac ráz opakuje, že Maďari a Nemci majú jednakých nepriateľov v Slovanoch. Keby povedal, že Slovania im *zavadzajú*, sú pre nich *haťou*, to by ešte bola reč. Ale prečo *nepriatelia?* Človeku tu prídu na um slová Chomiakova, že urazený môže odpustiť i často odpúšťa, ale ten, kto urazil, neodpustí nikdy.

Keby sa nemätali, v strachu nevymýšľali všeličo na Slovanov, nuž videli by jasnejšie. Hrozne boja sa Ruska, panslavismu. A lepšie rozhľadení videli by, že v plánoch a naukách ozajstných

[1]) Hrabě Leo Thun: Úvahy o nynějších poměrech, hledíc zvláště k Čechám. V Praze 1849. Na str. 28.

panslavistov niet pre Maďarov ničoho nebezpečného. Tak V. I. Lamanskij, rozdeľujúc národy asiatsko-europejskej pevniny na tri budúce svety, 1) romano-germánsky, 2) vlastný asiatský a 3) stredný, medzi tými dvoma v prostriedku sa rozprestierajúci, to jest grécko-slovanský, k tomuto pripočituje s Albanci a Rumunmi i Maďarov, a to nie aby utonuli v slovanskom mori, ale aby sa zachovali, rozvíjali a tomu strednému svetu národov dodávali farby, rozmanitosti [1]).

Vrátime sa ku knižke Zd. Tobolku.

V Prahe 12. júna vypukol boj medzi národom a Windischgrätzovým vojskom, i trval potom niekoľko dní — v Prahe nebolo viac miesta pre porady slovanského sjazdu. V Palackého rodine zachovalo sa, že Šafárik, keď 12. júna videl, čo sa robí, že sjazd je zmarený, — zaslzil. Svedectvo, že škoda bolo slovanského sjazdu. Šafárikovi ľúto bolo jeho zmarenia. I o Štúrovi zaznačil Hurban, že „skladal veliké nádeje na shromaždenie toto“ [2]).

Ako sa to strhlo 12. júna v Prahe?

Nemci sponáhľali sa potvárať, podozrievať účastníkov slovanského sjazdu; roztrusovali nesmyselné chýry. Boli by radi kompromittovať Slovanov. Ešte o dva roky, keď v Sasku chyteného a odsúdeného Bakunina vydali Rakúsku, policia rakúska usilovala sa vydrapiť niečo od neho o slovanských zámysloch“ [3]). Šafárik o mesiac po pražských nepokojoch písal Pogodinovi do Moskvy: „Čo týka sa zdejších poľutovaniahodných udalostí od 12. do 17. júna, musím Vás vystríhať, aby ste nemeckým novinám vôbec nič neverili. Pohyb bol nie národný, lež čisto politickej povahy: bola to vzbura, v ktorej mali účasť Česi a Nemci. Slovanskému sjazdu, ako takému, nebolo nič do toho. Až po katastrofe bola všetka vina umele na Čechov uvalená. Čo nemecké noviny fabulovaly a fabulujú, je nestydatá lož. Čas všetko objasní; časom vyjde na javo i pravý stav veci pri pražských udalostiach“ [4]).

Šafárikova mienka iste bola verná. Možná vec, bol by mohol povedať i viac, ale Šafárik v politických veciach, pri svojej nezabezpečenosti a odvislosti v Prahe, býval veľmi zdržanlivý — najmä v korrešpondencii svojej. Časom vyšlo toho málo na javo. O nepokojoch pražských 12. júna 1848 ani dnes nevieme viac, len asi toľko, koľko hneď vtedy sa vedelo. Tobolkova knižka tiež málo prispieva k objasneniu.

Aby v Prahe vypuklo čosi revolučného, k tomu nebolo treba Slovanov, zdržovavších sa tam z príčiny slovanského sjazdu. V Prahe, ako i Tobolka vykladá, bola taká istá revolučná nálada, ako v ostatnej

---

[1]) Три міра азійско-европейскаго материка. С.-Петербургъ. 1892, str. 89.

[2]) Slov. Pohľady 1884, str. 99.

[3]) Сборникъ посмертныхъ статей А. И. Герцена. Geneve—Bale—Lyon, 1874, na str. 196.

[4]) Н. Поповъ, Письма къ М. П. Погодину изъ славянскихъ земель. II. str. 362.

strednej Europe. Šafárik 31. marca písal Pogodinovi, že nemôže začať svojich mimoriadnych prednášok na universite, lebo študenti sú v zbrani; a nasledujúceho dňa doložil v svojom liste: „Ano, máte pravdu — novus rerum nascitur ordo!... Zem trasie sa od pohybu národov. Maďari, Haličania, Illýri, Česi atď. obliehajú vládu petíciami. Pohnutie je také veľké, že mnohí ľudia tu v Prahe a vo Viedni stali sa pomätenými (i naši známi), iní umreli na porážku! Tak sa zdá, visí všetko na tenkom vlákne, len malý náraz — a súdny deň je tu.[1]) Dňa 20. mája veliteľom v Prahe stal sa spupný, nenávidený Windischgrätz, a náraz už nemohol vystať.[2]) Boje na pražských uliciach povstaly vinou vojenského veliteľstva. Tak súdili vše i naši slovenskí účastníci slovanského sjazdu. J. M. Hurban, o ktorom J. V. Frič zaznačil, že na barrikádach bránil Vodičkovu ulicu proti vojsku,[3]) napísal, že boly to „bornirovanosťou soldatesky Windischgrätzovej vyvolané pouličné rvačky"; zovie to bojom proti fatamorgane, „v ktorom poľakaní tí generáli a štátnici dali sa do služby dobrodruhov, v dobrom úmysle spasiť Austriu od domáceho slavismu."[4])

S pražskou búrkou 12. júna 1848 v súvise býva spomínané i meno Marcella Turánskeho. Palacký, na konci života, v Doslove k svojmu Radhostu, vyslovil sa, že nevie o inej udalosti za svojej pamäti, ktorá by bola mala osudnejšie a škodnejšie následky pre český národ, nežli tá búrka o svätodušných sviatkoch; český národ že už roku 1848 bol by sa stal účastným národných i občianskych práv, ktorých ešte vždy nadarmo sa domáha. Najväčšia škoda i prameň všetkého ďalšieho zlého záležala v zmarení českého snemu, ktorý na mesiac jún už bol svolaný. „Kdyby sněm ten byl se sešel a spůsobem zákonným formuloval žádosti zemské, není pochyby, že by na nejvyšších místech potkal se byl ještě s větší povolností, nežli sněm uherský." Ako zjavných predných činiteľov vzbury Palacký menuje s jednej strany c. k. vojsko, s druhej „pražských bucharonov tej doby" a universitnú mládež. Windischgrätza samého vyhovára. Ale officierov jeho že urážalo už každé zjavenie sa národa v zbrani (národná garda, Svornosť atp.), zväčša nenávideli český ľud a boli nedočkaví potrestať ho za drzé vraj jeho vykračovanie si a všelijaké prechvaty. S druhej strany pražské študentstvo závidelo študentstvu viedenskému slávu, ktorú toto vydobylo si v marcových dňoch, a horelo po príležitosti vyznamenať sa tiež v nejakom boji. „Kdo, kde a kterým činem uvrhl do pohapusté

[1]) Письма, str. 360.

[2]) I keď v parlamente frankfurtskom prednášaly sa nemecké žaloby pre pražské udalosti, ozval sa K. Vogt a osvedčil: „Skutočne ľutujem, že k obrancom nemeckej veci v Čechách náleží taká nenávidená osobnosť, ako je Windischgrätz." Svedectvo Vogtovo zvláštnej váhy dostáva v našich očiach tým, čo o ňom pozdejšie — samé pekné veci! — popísal Hercen. (Žili spolu 1851 a 1852 v Nizze.)

[3]) Osvěta 1888, str. 616.

[4]) Slov. Pohľady 1884, str. 105.

hořaviny tehdejší zápalku první, já udati nemohu: ale přesvědčen jsem, že by počaté půtky brzy byly daly se ukojiti zase po domácku, kdyby neznámí agenti cizí byli netoliko štvaním, ale i podplacováním obecného lidu nerozněcovali boje napořád.“ O hlavných pôsobiteľoch v tajnom pozadí že ešte nedomýšľal sa nikto. A tu Palacký upozorňuje, že už v mesiaci máji uhorský ministerpredseda naliehal vo Viedni, aby slovanský sjazd nedostal rázu všeslovanského (panslavistického), ale obmedzený zostal na českých Slovanov. Potom že už pred svätodušnými sviatky, v prvé dni júna, rozprávalo sa vo Viedni o veľkom vzbúrení Prahy a bombardovaní mesta. Der Wunsch ist der Vater des Gedankens. Ako na hlavného vinníka svätodušnej búrky Palacký ukazuje na emissára peštianskeho ministerstva, i menuje ho: *Marcella Turánskeho.*

V knihe Tobolkovej, v poslednej časti, toto meno je tiež jedno z tých, ktoré tam najviac prichodia. Spomínaný je Marcell Turánsky v zprávach a spisoch o slovanskom sjazde najprv po dobrom. Spomínaný je ako člen sjazdu, ktorý pri otváraní, 2. júna, niesol zástavu. Tak to napísal o ňom s českými vecmi dobre obznámený A. Springer v svojom diele „Geschichte Österreichs seit dem Wiener Frieden 1809 (Leipzig, 1865),“ [1]) tak ešte i nedávno (1896, v Österr. Jahrbuch) J. A. Helfert na základe informácie od dr. L. Riegra obdržanej. Potom, po 12. júni, Turánsky zjavil sa pred vojenským súdom pražským ako vyšetrovaný, ako udavač. Dľa nemeckého spisu, vydaného vo Viedni roku 1849, [2]) Turánsky hovoril pred vyšetrujúcou komisiou, že roku 1847 v Prešove obznámil sa s poľskými emigrantmi Julianom Wagnerom, Albertom Kaminskím a so Slovákom Jánom Franciscim, ktorý dopisoval si s Hurbanom, Štúrom a v Prahe s Palackým. Turánskeho zasvätili do všetkých svojich plánov. Išlo im o utvorenie veľkej slovanskej ríše z Horvatska, Slavonie, Srbska, Slovenska, Uhorska, Čiech, Moravy, Sliezska a rakúskeho Poľska. K uskutočneniu plánu malo sa prikročiť roku 1850, a síce povstaním na štyroch miestach, v Záhrebe, Prahe, Krakove a v okolí Prešporka.

Ako prišiel Turánsky do vyšetrovania? Tobolka to vysvetľuje takto: „Marcell Turánský dle všeho byl poslán, aby překazení sjezdu, pokud ovšem je v moci jediného člověka, provedl. Maďaři dobře asi tušili, že reakce se blíží, a tuto reakci, nemohli-li jí naprosto ujíti, chtěli aspoň na delší dobu oddáliti. Vypuknutí bouří v Praze a tím zaměstnání vlády věcmi českými byl k této politice velice slibný počátek. Zda nepřišel Marcell Turánský, aby bouři

---

[1]) „Ein schmucker, junger Slowake, mit Namen Marcell Turánski, der durch seine schneeweisse Tracht und seinen üppigen Bart die allgemeine Aufmerksamkeit auf sich gezogen, sogar die Würde eines Fahnenträgers empfangen hatte . . .“

[2]) Die Prager Juni-Ereignisse in der Pfingstwoche des Jahres 1848 nach den Ergebnissen der hierüber gepflogenen gerichtlichen Untersuchung. Wien, 1849. V knižke samej ako spisovateľ menovaný je: Ernst, Hauptmann-Auditor.

v Praze provokoval? Soudili tak někteří současníci, ale teprve v době pozdější, kdy do veřejnosti přišly zvěsti o výpovědech Marcella Turánského. Před touto dobou nikdo vinu vzniku revoluce nesvaloval na Marcella Turánského. Prameny, jež jsou nám po ruce a jež informují bezprostředně po bouřích, nepřipadají ani na myšlénku, že by srážku byl vyvolal agent provocateur. A přece pochybovati o tom, že byl Marcell Turánský poslán do Prahy, aby sjezd překazil, jest věc velice těžká. Nemáme pramenů spolehlivých, jsme na půdě dohadů. Vyvolal bouři Marcell Turánský? Dle všeho, co jsem uvedl, nemohu v něco podobného věřiti. Zdá se mi, že náhlá srážka lidu s vojskem překvapila i jeho, jako překvapila v Praze všeobecně, ale Marcell Turánský dovedl z překvapení se vyprostiti a cestou jinou působiti pro věci, pro něž byl do Čech poslán. Vláda vyslovila domnění, že bouře je známkou široko rozvětveného spiknutí, Marcell Turánský v tomto domnění chtěl utvrditi vládu. Proto, když nastalo zatýkaní vinníků, dal se zatknouti, ačkoliv o jeho revolucionářském působení za vzniku bouře nemáme nejmenších zpráv, a když zatčen byl, vypovídal tak, aby se zdálo, že osobnosti ze sjezdu slovanského velice význačné ve spiknutí mají účast.“ (Str. 191.)

Nikto z tých, ktorí písali o Turánskom, nepoznal ho ani pred rokom 1848, ani po tom — neznal ho vôbec. Táto okolnosť veľmi prispela k tomu, že v spisoch o slovanskom sjazde a pražskej búrke 12. júna dostala sa Marcellovi Turánskemu taká veľká rolla. Mne je osoba jeho nie celkom neznáma, preto pokúsim sa na tomto základe posvietiť na vec.

Predovšetkým Marcell Turánsky sotva bol členom slovanského sjazdu. Slováci, zúčastnení na sjazde, boli by o tom zachovali nejakú pamiatku; nebol uvedený nikde medzi členy a nenachodí sa jeho meno — ako dr. Tobolka poznamenáva — ani na jednej z präsenčných listín sjazdových, zachovaných v archíve Českého musea. Turánsky bol hodný muž, o ňom bolo by sa mohlo povedať „schmucker Slowake“; ale že by so zástavou slovanského sjazdu v rukách vedľa sňaho-bieleho obleku všeobecnú pozornosť bol budil svojou bujnou bradou („durch ... üppigen Bart“), o tom možno len pochybovať. Lebo v júni 1848 mohol mať najviac 19 rokov. V Prešove — ako hovorí Ján Francisci, dosiaľ živý medzi nami — roku 1847 Turánsky bol physicusom, teda ešte len gymnasistom, najviac 18-ročným. (Tobolka odvoláva sa na Fričove „Paměti“, v ktorých stojí, že tým zástavníkom pri slovanskom sjazde bol Slovák Samo Beláni. Lenže tu opäť zavadzia tá brada. Pani Anna Hurbanová, vdova Jozefa Miloslava, ktorá bola vtedy v Prahe a živo rozpomína sa na Beláni\-ho, hovorí, že mal tvár „hladkú, ako panenka“.)

A tu povstáva otázka, či takému mladému, najviac 19-ročnému, ešte nezkúsenému šuhajovi, ako bol roku 1848 Marcell Turánsky, mohla byť sverená dôležitá a ťažká úloha provokovať v Prahe vzburu a tak prekaziť slovanský sjazd? V takých veciach Kossuthovci boli veľmi čulí a agilní: ja verím, že oni mali na pamäti slovanský sjazd. Ale jestli Marcell Turánsky prišiel do Prahy z ich

poverenia, v ich službe, tak iste nebol tam sám, ale bol len pridelený niekomu staršiemu, zkúsenejšiemu. Len ak by jeho známosti s Poliakmi boli peštianski politikovia považovali za uspôsobilosť k takej missii. No mladého šuhaja i tak by boli pridelili niekomu staršiemu.

Pritom vedľa jeho mladého veku je ešte okolnosť, ktorú treba povážiť. Turánski sú liptovská rodina; hoc zo všetkých prednejších zemänov liptovských oni sú temer najmenej roztratení po Uhorsku, zostávajú doma, Marcell už ani nenarodil sa v Liptove. Za ženu má ruskú Poľku, ale, podľa všetkého, už i jeho matka bola Poľka. V Prešove roku 1847 nielen že obznámil sa s poľskými emigrantmi, ale bol im celý oddaný; chodil v konfederátke; nebola mu, živému šuhajovi, cele ľahostajná ani slovenská vec. Čo bolo s ním po roku 1848, nie mi je známo. Julius Botto [1]) vraví, že pre účasť v pražských barrikádových dňoch bol trestaný žalárom na Spielbergu; „vysvobodiac sa odtiaľ, vzal si za ženu bohatú poľskú dámu a zakúpil sa v Gemeri, v Levárte, kde venoval sa hospodárstvu.“ Ja vídal som ho roku 1865 v Rimavskej Sobote, kam na krátky čas boli prešli bývať pre gymnásium, k vôli synovi. Pri vyslaneckých voľbách roku 1869 slovenská národná strana v kamenianskom okrese (kde roku 1865 mala svojho kandidáta, F. Malatinského) veľmi sa zaujímala proti vládnemu Latinákovi za kandidáta krajnej ľavice, Ferdinanda Ragályiho. Turánsky, ktorého Levárt je v tom istom okrese, vystavoval sa proti Latinákovi nad všetkých; pamätám, hovorilo sa v deň voľby, že keby Turánsky včaššie bol mohol sa vrátiť z Poľskej, Latinák by nebol zvíťazil. Spomínam to len preto, že cesta Turánskeho ani tu nerozchádzala sa s cestou, ktorou išli Slováci. Tam, v Levárte, bol dobrým priateľom M. Bakulínimu, roku 1848 od Maďarov v Plešivci s Franciscim a Daxnerom na smrť odsúdenému Slovákovi; Botto na uvedenom mieste spomína, že i revúcke slovenské gymnásium proti nápadom gemerských pánov Turánsky všade otvorene bránil. Slovom, niet ničoho v jeho živote, čo by ukazovalo, že mohol byť v maďarskej službe.

Proti takémuto Marcellovi Turánskemu svedectvo takého hauptmanna-auditora mne je nedostatočné. V Zápiskách Jána Arnolda — ako Tobolka ukazuje — možno čítať, že 25. júna medzi uväznenými v kláštore sv. Jiří v Prahe v siedmej celle bol „jeden mladý Maďar z Eperies, o kterém se nám pravilo, aby jsme si na něho dali pozor, že jest špicl.“ Jestli to i on bol, Turánsky, v tom ešte niet svedectva proti nemu; vo väzení veľmi ľahko rodí sa podozrenie — o neznámych. Ja predstavujem si vec tak, že Marcella Turánskeho mohla priviesť do Prahy známosť s Poliakmi, zdržujúcimi sa tam z príležitosti slovanského kongressu. Ako živý, všetečný šuhaj veru neschoval sa v izbe, keď v pražských uliciach vojsko bilo sa s mešťanmi a so študentstvom. Chvatli ho. Ako cudzí mohol byť hodne podozrivý. No a pred vyšetrujúcou komisiou potom už potáral i také veci, ktoré vyzradiť ani najmenej nemal v úmysle,

[1]) Slov. Pohľady 1901, str. 82.

a tiež také, ktorým len vtedy, v úzkostiach, fantásia jeho dala podobu. Pri vyšetrovaní i zkúsenejší mužovia, a i vtedy, keď nejde o hlavu, neraz pohovoria všeličo proti svojej vôli, proti svojmu presvedčeniu. V nádeji, že si pomôže, mohol povedať, že je členom slovanského sjazdu; a za taký výmysel mladého Turánskeho, povstalý v úzkostiach pred vyšetrovateľmi, považujem jeho udanie, že Ján Francisci roku 1847 v Prešove dopisoval si s Palackým. (Až úzkostlive opatrný Palacký nemohol si dopisovať s mladými ľuďmi o politických plánoch, Francisci zas nebol by sa chvastal listom, akého nemal, akého nebolo.) A čo týka sa toho akéhosi sprisahania prešovského, ktorého cieľom bolo stvoriť veľkú slovanskú ríšu, to pražský hauptmann-auditor Ernst pustil do sveta velikú hlúposť. Poľská emigrácia nikdy nikde nepálila sa za veľkú slovanskú ríšu!! No a jestli je pravda, že Turánsky pre Prahu bol na Spielbergu, tak by temer s určitosťou mohol povedať, že do Prahy prišiel nie v službe peštianskeho ministerstva. Viedeň že by bola dala svojim súdom ublížiť človeku maďarskej vlády, poslanému špehovať a kompromittovať Slovanov?! Vrana vrane oka nevykole. Pozdejšie, na pr. v apríli 1849 — nepoviem nič; ale v júni 1848 a pre slovanský sjazd alebo pražskú revolúciu agent Batthyániho ministerstva že bol by prišiel na Spielberg, to je nemožná vec.

Okolo roku 1875 Marcell Turánsky bol vo Veľkej Revúcej. Práve v ten deň prišlo ta nové číslo pražského „Světozora“ a v ňom bola krátka zmienka o účasti Turánskeho a Bakunina pri pražskej búrke 12. júna 1848. Botto prečítal mu patričný odstavec zo „Světozora“, Turánsky sa len usmial, ale hovoriť, čo ho Botto ako prosil, nechcel o tej veci. Maličkosť, ale zato tiež dosť charakteristická črta. Na dotaz v slovenskej spoločnosti sotva by sa bol usmial, keby na duši bol mal hriech proti Slovanom, keby v Prahe bol býval Kossuthovým emissárom. Rozprávať o tom, čo to vlastne bolo, na to mu i Botto i ostatní Revúčania boli predsa priďalekí.

Ostatne Marcell Turánsky ešte žije. Býva tu, v Uhorsku, v Jágri. Ešte je možnosť, že od neho samého dozvieme sa niečo o pražských udalostiach. —

V Prahe bol i Bakunin. Nie div, že tiež býva spomínaný ako vinník svätodušnej búrky. Bakunin bol revolucionár, pritom búriť proti Rakúsku bolo jeho špeciálnosťou; ešte roku 1861 napísal o sebe, že rozrušenie Rakúska bude jeho posledným slovom. Ale spomínajúci Bakunina, ako účastníka pražskej búrky, zabúdajú alebo nevedia, že on nebol len krajný socialista a revolucionár: škála najmä citov Bakuninových bola omnoho širšia než horlenie za púhu revolúciu, prevraty a rozrušenie. Nemec (August Röckel), ktorý žil s Bakuninom, napísal o ňom, že jemu všade bolo ľahko „die Jugend zu enthusiasmiren und selbst reifere Männer anzuziehen.“ Do Prahy Bakunin prišiel na slovanský sjazd, na ňom pravda zastupoval krajné idey; no v shromaždení, kde predsedával diplomatický, až úzkostlive opatrný Palacký, v shromaždení, ktorého dušou bol Šafárik, celý svoj ťažký život oddaný len vede a až bojazlive vyhý-

bajúci nebezpečnej politike, — či v takom shromaždení bol by mohol mať miesta Bakunin, keby mu bolo išlo len o prevraty? Keď toľkých vážnych mužov videl tak z duše zaujímať sa za zdar slovanského sjazdu, Bakunin sotva by bol mohol nesmyselne vyvolávať vzburu v Prahe a zmariť sjazd. Bakunin bol takej širokej duše, že mučený v žalároch vyše desať rokov najprv v Sasku, potom v Rakúsku a doma v Rusku, ešte vedel sa zamilovať, on, demokratický revolucionár, v Sibíri do gubernátora Muravieva, teda predstaviteľa jeho skrušujúcej moci, a písaval dlhé nadšené listy o ňom i o mladom N. P. Ignatievovi, vracavšom sa vtedy s veľkým úspechom čez Sibír z diplomatickej missie z Číny. Ani niet nijakého svedectva o tom, že by Bakunin bol pracoval v Prahe na vypuknutí búrky. Pri svojom neodôvodnenom tvrdení A. Rezek[1]) spomína Poliakov, ktorí po svätodušných udalostiach šli z Prahy do Frankfurtu a tam vraj hovorili, že Bakunin udatne sa bil. Biť sa on iste bil, keď raz Windischgrätzovo vojsko chcelo mať bitku; ale že by bol búril, vyvolával v Prahe revolúciu, na to niet dôkazu. Biť bil sa na barrikádach pražských i J. M. Hurban, ktorý bol nie officierom artillerie ako Bakunin, ale farárom, duchovnou osobou, — bil sa za vzácny jemu dom dr. Jozefa Friča, ohrožovaný Windischgrätzovým vojskom.

„V té době — píše dr. Tobolka, neznajúci patričných osôb — kdy mezi radikály českými již bylo ustanoveno vybídnouti venkov o pomoc Praze, v té době přihlásili se pomáhati bouřícím ti členové sjezdu slovanského, jímž podporovati každou taktiku násilnou kázaly ich zásady. Dne 15. června roku 1848 přišli poprvé do Klementina M. Bakunin, M. Bloudek, F. Zach a L. Štúr, všichni členové sjezdu slovanského, aby mohli ‚při obraně co chvíli očekávanému útoku pomáhati.'" (Str. 186.) Dňa 15. júna. Vtedy sjazd slovanský už bol zmarený. Vtedy ktože by už nebol išiel pomáhať proti očakávanému novému útoku! Ale Tobolka nezná Ľudovíta Štúra, keď myslí, že jemu „zásady jeho kázaly podporovať každú násilnú taktiku." Nezná ho; to súdi len z radikálnejšej reči Štúrovej, ale odôvodnenej, spravedlivej a v svojej záverečnej vete obsahujúcej pre Čechov dosiaľ platnú pravdu, — z reči povedanej o Rakúsku v prvé dni slovanského sjazdu. Jestli Šafárik zaslzil, že slovanský sjazd bol rozbitý, to zaiste hlboký žiaľ cítil a plakal, kde ho nikto nevidel, i Ľudovít Štúr. Ten iste bol by býval hotový dať za to krve svojho srdca, aby v Prahe shromaždení Slovania mohli zavŕšiť svoje porady. Štúr — a ohroziť sjazd? Štúr nebol z tých, ktorým je každá násilná taktika dobrá. Štúr, Hurban a Hodža — všetci účastníci pražského sjazdu — viedli síce potom na Slovensku i povstanie, ale to bola už nevyhnutnosť. Pre Slovákov, prihlásivších sa k svojmu národu, peštianska vláda dala stavať šibenice; Slováci, rozutekaní, mohli sa vrátiť domov len so zbrojou v ruke. Pritom Štúrovci, ak nevystúpia zbranne, boli by museli prepadnúť pred súdom historie, že keď slovenský ľud bol násilne braný do maďarských plukov bojovať proti slovan-

[1]) Časopis Český Historický II, str. 176.

ským záujmom, oni ani nepokúsili sa postaviť ho do zbrane na obranu slovenskej národnej veci.

Štúrov živel bol účinkovať na mládež. K tomu boly namerené všetky dary jeho ducha, v tom pozostávala úloha jeho života. Za pár rokov v Prešporku, len preto, že tam bolo niečo škôl, našiel sa materiál, on stvoril preporodenie slovenského národa. V Prahe, kde bolo toľko mládeže, pri universite a v tie neobyčajné dni, Štúra my nemôžeme si ani predstaviť bez potykov s tou rozochvenou mládežou. I on i Hurban 15. júna iste nie prvý raz boli v Klementine; no z ich potykov s ňou nenasleduje, že búrili mládež a priskorili revolučný výbuch. V svojich rozpomienkach na Hurbana J. V. Frič i spomína, že „památna byla jeho řeč, kterou měl k nám (študentom) dne 9. června v Karolině, když jsme vysílali osudnou svou deputaci ke knížeti Windischgrätzovi, který se na nás strojil.“ [1]) Štúr a Hurban boli rečníci, v také momenty rečníci sú v národe nebezpeční, a predsa neveríme, že by aj ich pričinením bol povstal náraz, potrebný dľa slov Šafárikových k roztrhnutiu vlasu, na ktorom visela búrka nad Prahou; taký bol smer ich ducha. Preto k objasneniu toho, čo dialo sa v Prahe, neprispieva ani poznámka A. Rezka o Hurbanovi, Zachovi a Štúrovi, ako „věrných přáteloch“ Bakuninových.“ [2]) Bakunin mal dosť takých citov, ktoré nemohly ho nesjednocovať s Hurbanom, Štúrom alebo so Zachom, a — jako už rečeno — z Prahy pred 12. júnom ani niet dôkazu o jeho činnom revolucionárstve. Vôbec, nazdávam sa, v Tobolkovej knižke Bakunin je prijednostranne predstavený. A. Rezek, na ktorého článok z Časopisu Českého Historického najviac opiera sa Tobolka, pridŕžal sa mienky Dragomanova a neznal náčrtkov Hercenových, napísaných o Bakuninovi roku 1865. [3]) Toľko, ako Hercen, nikto nežil s Bakuninom, i peňazí cudzích Bakunin iste najviac strovil Hercenových — súdiť o ňom kto môže byť taký povolaný, ako Hercen? Pritom, čo je vážna okolnosť, roku 1865 Hercen už bol prešiel svoju ťažkú školu života, už bol z mnohých svojich záchvatov vytrezvený, od Bakunina zásadami teda omnoho oddialenejší. [4])

[1]) Osvěta 1888, str. 616.

[2]) Časop. Č. Hist. II, str. 177.

[3]) Сборникъ посмертныхъ статей А. И. Герцена. Geneve—Bale—Lyon, 1874, str. 192 a sl.

[4]) Popri náruživosti učenia, agitácie, hoc demagogie — písal Hercen — k neprestajným námahám zakladať, sriaďovať komploty, vyjednávania, zavádzať styky a pripisovať im ohromné značenie, Bakunin má ešte i to, že je hotový sám (prvý) isť vykonať, hotový zahynúť, prijať všetky následky. Je to natura heroická, odtrhnutá historiou od povolania. On tratil svoje sily neraz na nesmysel tak, ako lev tratil kroky v klietke, vše si mysliac, že vyjde z nej . . . Bakunin mal mnoho nedostatkov. Ale nedostatky jeho boly drobné, a silné vlastnosti veľké. Už to jedno či je nie veľká vec, že, zahodený osudom kamkoľvek a zachytiac dve-tri črty okružujúcej ho spoločnosti, on spravil revolučný prúd a hneď bral sa viesť ho ďalej, rozduchovať, robiť z toho náruživú otázku života.

Dňa 12. júna 1848 Šafárik zaslzil a Palacký ešte roku 1872 napísal, že za svojej pamäti nevie o inej udalosti, ktorá by bola mala osudnejšie a škodnejšie následky pre český národ. Šafárik dúfal, že potrvanie sjazdu, ktorý ešte len začínal sa, porady, osobné potyky a známosti toľkých predstaviteľov bratských plemien i v krajnom páde budú mať dobrý účinok na vývin slovanských vecí — toho mu bolo lúto. Palacký primnoho očakával. Keby snem český, vtedy už svolaný, v júni bol sa sišiel a formuloval žiadosti krajiny, niet pochyby, že by sa bol potkal ešte s väčšou povolnosťou, nežli snem uhorský. Tak Palacký. Za ním iní šli ešte ďalej. Pôvodca roku 1896 vydanej knihy o Havlíčkovi [1]) nehistoricky, s akýmsi pôžitkom a s čudnou tendenciou tepe českých radikálov z roku 1848, pripisuje im búrku 12. júna („*neplánovité* vzbouření svatodušní"), ako ešte nikto iný, vraví o nich, že „nevědouce sloužili ku kompromittování slovanského sjezdu a české politiky vůbec, podávajíce nepřátelům našim výtečný material pro ‚široko daleko rozvětvené spiknutí slovanské'". Aké to nauky! Ako by Slovania ešte vždy neboli mali času poznať svojich zlých nepriateľov. Keby slovanský sjazd bol pozostával zo samých Palackých a Šafárikov, so strany nemeckej a maďarskej naň bolo by sa jednako klebetilo, alebo tak ešte viacej, zlostnejšie. I materiálu pre „spiknutie slovanské" nepotrebujú tí od Slovanov — opatria si ho oni sami podľa potreby; dotyčne Slovákov sbierali ho už na pr. roku 1843 v Prešporku (na lyceume, v škole!!). Keby Slovan pri svojich skutkoch národných mal sa obzerať, čo povedia nepriatelia, už by ho ani ne-

Hovoria, že I. Turgenev chcel nakresliť portrét Bakunina v *Rudinovi*; ale Rudin ledva upomína na niektoré črty Bakuninove... Činnosť jeho, záhalčivosť, appetít a všetko ostatné, ako gigantský vzrast a večný pot, všetko bolo nie ľudských rozmerov, ako on sám; a sám on obor s ľvou hlavou, strapatou hrivou. Ako 50-ročný bol rozhodne tým istým kočujúcim študentom z Marosejky, tým istým bezdomným bohémienom z rue de Bourgogne, bez starosti o zajtrajší deň, neváživ si peňazí, rozhadzujúc ich, keď jest, požičiavajúc ich bez výberu na pravo i na ľavo, keď ich niet, s tou prostotou, s ktorou deti berú u rodičov, bez starosti o vrátenie, s tou prostotou, s ktorou on sám dá každému posledné svoje peniaze, oddeliac si len na cigarety a čaj... Bolo v ňom čosi detské, bezzlobné a prosté, a to dodávalo mu neobyčajnú prelesť a priťahovalo k nemu slabých i silných, odstrkujúc len affektujúcich meštiakov. Jeho reliefná osobnosť, jeho výstredný a silný zjav, všade, v kruhu moskovskej mládeže, v auditorii berlínskej university, medzi kommunistmi Weitlinga a montagnardami Cossidièra, jeho reči v Prahe, jeho ‚veliteľstvo v Draždanoch, process, žalár, odsúdenie na smrť, mučenie v Austrii, vydanie Rusku, kde zmizol za strašnými stenami Alexiejevského ravelina, — robia z neho jednu z tých osobností, mimo ktorých neprechodí ani súčasný svet, ani historia. V tomto človeku ležal zárodok kolossálnej účinlivosti, ktorej nikto nepotreboval... Columb bez Ameriky a bez lode...

[1]) Karel Havlíček. Napsal T. G. Masaryk. V Praze 1896.

bolo na svete. V kritických chvíľach Slovanovi treba robiť, čo mu káže dobrý cit, statočnosť. „Neplánovité vzbouření!“ Plánovité vzbúrenie je — na pr. v Uhorsku roku 1666 sprísahanie Vešelínovské, roku 1794 Martinovičovské — kde niekoľko osôb, dôverujúcich jedna druhej, spojí sa k násilnému prevedeniu istých zámerov svojich; ale v chvíľach rozochvenia celého národa, v chvíľach revolučných, v búrkach nevypočitateľných „plánovitě“ konajú len špekulanti, zbabelci a bojazlivci — statoční idú za svojím vnuknutím a citom, a výsledok býva u Boha. Diplomati, tí, ktorí na pr. z Prahy chodili vyjednávať do Viedne a Innsbrucku, nemali by úlohy, keby nebolo ľudí, robiacich pohyb v národe uprostred rozličných osobných nebezpečenství. Tak sa zdá, že v búrkach zväčša „radikáli“ pohnú napred vec národa — v tom smysle radikáli, ako boli tí Masarykom tepaní a vysmievaní, že totiž vystavovali sa bez osobných ohľadov. V Čechách roku 1848 vystihnúť takú ich zásluhu ani nie je ťažko. Ukazovať ich chyby takým spôsobom, ako to robí pôvodca „Havlíčka“, znamená robiť konfúsiu, pomáhať zastierať pravdu... Palacký, ako rečeno, v júni 1848 primnoho očakával. Viedeň, kým je neprinútená, nedáva.

Kniha o slovanskom sjazde v Prahe, ako je Tobolkova, mala byť napísaná aspoň pred dvadsiatimi rokami. Potom už podnes boli by sme iste viac vedeli o tých udalostiach: pravdepodobne boli by sa ozvali niektorí zo živých účastníkov sjazdu, bolo by sa mohlo všeličo objasniť, vysvetliť, potvrdiť. Takto i dnes, po päťdesiatich a niekoľkých rokoch, primalý je materiál, ktorý máme o takom vážnom akte slovanského života. Neuspokojený prebehne človek stránky na konci knižky, kde Tobolka vypočítal svoje pramene.

Tretia hlava knihy, kde sa opisuje, čo robil slovanský sjazd, je akási nevypracovaná: nemá to priehľadnosti, spisovateľ o predmete svojom nepodáva obrazu. V I. hlave (Vývoj myšlénky slovanské ve věku novém), nakoľko ešte nevymanil sa zpod jej vlivu, veľmi vadí Tobolkovi — škola. Rozumiem školu, ktorej predstaviteľa prišlo mi dotknúť sa tu pre vysmievanie pražských radikálov z roku 1848. Ako prídu do takejto knižky dlhé citáty z Havlíčkovho článku, písaného roku 1846 v akomsi chorobnom záchvate, protivného zdravému citu slovanskému a vyvráteného už historiou? „Rusové — bez potreby cituje pán Tobolka — chopili se idei Všeslovanstva jak říkáme zuby nehty... a pevně jsou přesvědčeni, že jednou všechny slovanské země v moci své míti budou!! Těší se již, jaká jim porostou v Dalmatsku vína.. Nemohu obšírně všechno vypisovati... dosvědčiti však mohu, že Rusové s ostatními Slovany nikoli bratrsky, nýbrž nepoctivě a soběcky smýšlejí“. Keby bol karhal Rusov pre ľahostajnosť v slovanských veciach. Ale pre hlad na slovanské zeme! To nemalo ani päty, ani hlavy. Sebeckosť im vykrikovať bola neslušná vec už pre samého Pogodina, bez ktorého zaujatosti v druhej polovici 30-tych rokov a v 40-tych Šafárik v Prahe nebol by vyžil, bez ktorého pomoci (ním vykonanej ruskej pomoci) neboly

by mohly vyjsť Slovanské Starožitnosti (a ani Havlíček nebol by sa dostal do Ruska). Havlíček svojím výrokom: ‚s hrdostí národní řeknu: Já jsem Čech, ale nikdy Já jsem Slovan!‘ „nestrhl za sebou většiny, nesetkal se hned s přijetím, ba čekala ho od mnohých i nepřízeň, ale myšlénka jeho zaniknouti nemohla. Budoucnost zajistila jí reelnost... a když na počátku hnutí r. 1848 mělo se v praxi osvědčiti, co hlásal dříve Kollár, skutky nedaly za pravdu idei Kollárově, nýbrž byly uznáním názorům Havlíčkovým“. Preto hádam, že nemožná, nesplniteľná žiadosť Kollárova o štyroch hlavných jazykoch slovanských zostávala na papieri? Predsa v knižke samého dr. Tobolku spomína sa na pr., že prvú peňažitú pomoc na slovenské povstanie s'úbil v Prahe srbský senátor Arsenović. Ako možno tak písať najmä po roku 1876, keď Kiriejev s toľkými Rusmi a inými Slovanmi umieral v Srbsku za slovanstvo, po roku 1877—8, keď ruskou úžasne ťažkou vojnou osvobodený bol z tureckého rabstva slovanský národ Bulharov! Sám Havlíček, ktorý roku 1846 zastrájal sa nikdy nepovedať: „Já jsem Slovan!“ už roku 1848, keď začínalo byť zle, nazval svoju stranu „liberálnou národnou *slovanskou*“, a roku 1850, keď bolo ešte horšie, nazval i časopis svoj *Slovanom*. Nad takým výrokom zatvorila sa teda kniha. Taký výrok cituje sa najviac ak na dokázanie toho, aký bol vývin jeho pôvodcu. Takým výrokom nepotvrdí sa nijaký názor. Ináče v knižke jest dosť miest, z ktorých možno poznať, že Tobolka vymaní sa zpod vlivu školy, otravujúcej lásku k národu, Slovanstvu a k človeku vôbec.

Vykladajúc, že myšlienka panslavismu vznikla u slabých vetví slovanských, o Kollárovi (str. 10) nie celkom správne vraví, že cítil ťarchu nemeckej národnosti. Kollár celý svoj život boril sa s Maďarmi. Ani zásluha Kollárova nie je v tom, že „všeslovanskou ideu uvedl v soustavu.“ Kollár vštepil ju ľuďom do duše svojím plamenným slovom! Čudná je veta: „Slováci báli se dokonce i připojení k Čechám a to proto, že neměli naděje, aby v Čechách požívali větších výhod v platech, veřejném mluvení a rokování nežli Češi“ (str. 141), a v českej učenej literatúre nemalo by sa písať „slováčtina.“ (Str. 154.)

Kniha o slovanskom sjazde v Prahe roku 1848 bola dávno potrebná.

Jozef Škultéty.

Literatúra a umenie.

Kain, báseň od Hviezdoslava. V Národných Novinách (číslo 101) Svetozár Hurban podáva nasledujúci rozbor tejto básne z III. sväzku *Sobraných Spisov.* [1])

Strašný zločin stal sa, Adam zaburácal hnevom, bôľ matkin ozval sa v náreku, sestry nesú schladlé telo Abelovo, volajú ho

[1]) Sobrané spisy básnické Hviezdoslava. Sväzok III. Oddiel epický. Turčiansky Sv. Martin. Vydanie Kníhkupecko-nakladateľského spolku. 1901. Str. 564 a 4, v 8⁰. Cena 4 koruny.

k životu — darmo... Pod nohama Kaina „celá príroda sa sklátila", on vypočul kliatbu „behúňom budeš, sveta tulákom". „Iď, odporco ty! odvážlivec drzý! Iď! vražedlník, zhubca, zločinec, mariteľ môjho riadu, *tvaru borca!* Odsudzujem ťa i zapudzujem!" K tomu kliatba otca, matkin výkrik desný, lkanie sestár, na čele „špejúca smuha — čo zbývalo Kainovi?"

Útek bez cieľa. „Búrlive kráčal, rovno prívalu... zamieril v porost — prelámal sa ním jak šelma v noci na lup tiahnúca," až zanikol v pošmúrnom lese.

Adam ustal v zúrení, Eva znemela nesmiernym bôľom, dcéry ako cipušky okolo nej, a keď otec znovu prepuknul v predošlý vztek, išly ho tíšiť. Nežná Ada prosí otca, aby ustal žehrať. „Ada ťa tvoja prosí!" Manželka-sestra Kainova Dina tíši otca, poznamenávajúc, že však už ušiel. Hanna vidí v otcovi jediného ochrancu „bázlivých stvôr", keď je Kain preč a Abel „spí tvrdo, hlucho". Zilla lišká sa otcovi nádejou, že sa Abel ešte prebudí, ako stlačená trávka dvíha lístok po lístku...

Adam surovo rozborí nádeje mladuškej dcérky. Abel je na veky mŕtvy, „padol, zahynul..." Ale žije jeho ubijca... Tá myšlienka zase strhne Adama k mohutným slovám kliatby... „Ty Bože! svojou všemohúcnosťou, tou, ktorouž, jak si stvoril veľký svet, i zničiť ho môžeš, Ty prispej jej! jej všetky živly pridruž: zahubiť zvrhľa môjho semena nešťastlivého..."

Tu vpadne do surmy otcovej hroznej kliatby hlas matky. Čo nemohly ľúbezné hlasy mladíc, utíšiť gigantický hnev Adama, Eva dosiahne cieľa — samovydaním sa. Ona, Eva, je hriešnicou — Kain je následkom matkinho previnenia! Ona prestúpila „Javný" zákaz v raji... Len jej výčitky, len jej celú horič otcovho vnútra a len jej hnevu spor, pála pohromy, súžba kúsavá — len jej... Tu vidíme zase veľkosť a žertvu matere, onen vysoký stupeň oddania všetkého, všetkého. A pomáha jej Dina, ako milujúca žena: „ach, hej, dosť ver', dosť — veď pošiel a aj sotva prijde viac." K citom sesterským druží sa tu cit manželky, matky Enocha.

Utíšený Adam káže dievkam priniesť Abela, aby ho pochoval. Nasleduje trúchlospev pohrabný. Chór plače nad Abelom, no Dina prikladá zvyšok svojho bôľu — vzdychá za Kainom, mužom! Refrainami žiali nad Kainom a ako milujúca žena hľadí ho vyhovárať: „viem, želie zhlboka..." Pri predposlednom verši doloží Dina: „Snáď tiež už nežije," a pri poslednom zavolá s plačom: „A Kain? ach, Kain..."

Prekrásné, rymované strofy rodinky s antistrofami Diny predchádzajú zahrabaniu mŕtveho tela... prach si a v prach sa obrátiš... Adam skryje sa i s Evou do stánu, no sestry rozbehnú sa poľom, natrhajú kvetov, aby zahádzaly nimi prvú mohylu..

Potom teskne a úzkostne sadly u hrobu a dospievaly prenikavým hlasom svoj žiaľospev; Dina zase len za strofou vzlykne slovo o Kainovi. Zilla upozorní na mrúci matkin hlas, dcéry vyskočia s miest a vrhnú sa do stánu — len Dina zostala, jej srdce zovrelo,

a ona vrhne sa do večernej tmy hľadať muža... Diaľava čuje jej tklivo-clivé volanie: „Kain, Kain, Kain..."

Nočná púť Diny, *„nesenej mocnejším citom"* než je cit proti otcovi a matke, preplnená je spomienkami i reflexiami. V tieňoch noci ide Kaina hľadať na tie miesta, ktoré rád mával či v dňoch práce, či v deň sobotný. Hľadá ho na ornici, kde orával a sial, a kde znojom a prácou unavený odpočíval v jej ramenách, kde

„..... podoprev sa na lakeť,
v jej oči vnoril pozor hlboký...
... . A v tom poza šij
ju zajal ľavou, k sebe privinul,
že užasla až, ‚nezdrť!' kríkla, ‚ľúby...'
a chlpy jeho štice zježenej
s jej kaderí sa skvostným prstencom
pomiatly jak noc brudná s ligotavým
dňa svetlom..."

Ale tu niet jeho. A znovu upí hlas: „Ach, Kain, Kain..." Ide k potoku, kde vrše pletával na ryby a ukázal bol i nenávisť k Abelovi, žiarlivosť... Ale i tu pustý breh... Ide lesom na horu, kam ju vodieval a kde, sadnúc na vysokú skalu, otváral jej svoju nespokojnú, zapierajúcu, prázdnom zívajúcu dušu, kde úbohá, zostrašená Dina

„načúvala
... tým *rečiam jeho blúznivým
a rúhavým:* i srdce stislo jej
vše, tak jej bolo ťažko, bôľno, ľúto,
že očujúc ich padať krupovcom
na svojej mysle pole ružové,
mu skoro vrkla: mlč, prosím ťa, nehreš!"

A tu on bral hada a laskal sa s ním, za šakalom brechal štekom šakalím — Dina nastrašená odvrhuje ho, nadáva mu do vlkodlakov, zlotrilcov, no jeho gigantická sila pokorí ju hrave, ona stane sa jemu cele oddanou...

„..... veď predsa bol jej bratom,
viac: tým as, čím bol otec matke — viac:
bol bohom jej!..."

Dlhá, trápna púť Diny končí sa: mesiac vyhupne z chmáry — na vysokom, pustom skalisku sedí Kain: „prez kolená okváclé ruky, s čela štice spád, jak ozorný pavúk, dunčiaci" sedel Kain. . Hroznokrásny obraz. Dina volá k nemu do výšavy, aby sišiel k nej! Či ju nepozná? Ona je jeho Dina, ktorú ľúbil, ktorá ho jedine ľúbila a ľúbi tak veľmi, veľmi! On ale urputne mlčí. Veď bola jeho celá, on i myšlienky jej spletal, rozväzoval! Poď! Odpustia ti pre Abela. „Ja sama pripojím sa s prosbou, s nárkom, z tej duše všetky slzy vylejem... i odpustia ti iste..."

Srdcolomný jak ženy pohol Kainom — „zrak zprudka ziskril mu a dúbkom vstala potrasená hriva."

Ale nie bôľom pokánia. „Čo, odpustenie? Ja oň neprosím, nestojím, nechcem!“ Či odpustil Boh Adamovi? Mal si Adam diablov černokrýdlatých zavolať na pomoc proti anjelom, bielej sberbe! Neodpustil, lebo „v odpustení vždycky trčí ujma pre toho, kto ho dáva! Nech si otec podrží svoj hnev a z neho súka mračná.“ A teraz nasleduje silný výraz kainismu: „ja svoj hriech zachovám: tú nadobyzeň krvave zbronelú, vo vlastnej vyhni žeravej vyzrelú a v dume potiaľ otuhlú, ochladlú: *i pôjdem s ňou a preobrazím svet!...*“

Dina u podnožia strmiacej skaly dojemne posiela nahor úpenlivé prosby o pokánie, o zahodenie hriechu. Kain tvrdo odvetí, že „hriech volím! Všetky moje smysly prilnuly kuňmu; v sfäre ducha môjho tlie stredobodom.“ On prijíma zlo za svoje dielo, „*v službu najatý lže, nesiem hold mrzkosti.*“

Dina hrozí sa! Rozum unáša Kaina po srázoch pýchy! V zúfalstve volá hore na skalu: „*Človeče, máš ozaj srdce?*“ Naozaj, toto je hlavná známka kainismu: pýcha rozumu a studenosť, suchota srdca.

„Daj pokoj,“ hovorí Kain, začujúc o srdci, „pásky popráskaly, *som sám, — dosť sebe,* veľký, svobodný!“ Hľa, toto je nie diabolský, ale ľudský, nízky dämonismus, zloduch sebectva, nadčlovecké, márne vypínanie.

Dina verí ešte aspoň na jeho lásku k nej a na tú sa odvoláva: „Dinu spomni! ktorá ťa nado všetko v svete ľúbila, ti oddala sa cele, bez výhrady, svoj život, deň, noc, čistý panny kvet... či si ju ľúbil kedy?“ A Kain zabríma v odvetu: „telesne!“

Dina potrasená je v hlbine duše — „teda si luhal, keď si mi prisahal lásku neskonalú?“ „Neluhal,“ vraví Kain. „Tedy ma ľúbiš i dnes,“ lebo „láska počiatok má síce ako potok v pramienku, no potom bez konca je v behu svojom.“

Kain blíži sa k Dine rečou: „Si mojou?“ „Tvoja na veky s celým bytím-žitím.“ No Kain bojí sa ešte zločinu, ktorý padol medzi manželov, bojí sa súdu neodolateľného. Dina ho uisťuje, že to všetko dá sa zmeniť. „Len lásku vatrou vznieť... Je láska všemohúca!“ I pohol sa Kain, ako obrovský tieň, aby sostúpil k žene — no v tom v pekelnej žiari zkrsla Lilita...

Ohromný obrat... Lilita, dľa pabásnenia talmudistického, bola prvo- a súčasne stvorená žena Adama, prevrátená v ženského padlého dämona, mužov svádzajúceho, diablica nečistej lásky. Kain stojí medzi dvoma bytnosťami, medzi Bohu oddanou, vernou, čestnou ženou svojej mladosti a medzi Lilitou, svodnou, príšernou, smyselnou obludou, majúcou „blesk v oku, vlasy tulne zvlnené, na líci bujarý kvet“. Dina varuje Kaina: „Stráň sa jej!“

No Lilita vie, že jej krásy už v sne zjavily sa Kainovi, a tu bunt, rozpor, vražda, pomsta! Hoj, to je voda na jej mlyn! Kain nebude viac orať, vláčiť sa s býkmi! Dina volá: „Neslúchaj lživých rečí! Práca je šľachetná!“ No vábna je reč Lility! Jej ľúbi sa bohorúhavý hovor Kaina! Ona začula jeho slová: „Tys' veleduch“ úlisníči! „Ty bys' mal sa priahať v nízke jarmo?“

Dina ešte borí sa: „Nedaj, nedaj sa, Kaine! *Pomni na zásvit*

vo svojej duši!" K tomu Lilita: „Buď milencom mi, a budeš mi bohom! Pozri, ňádra mi jak lichcú — Zkúsiš lúbosť anjelskú! Môj si?" Dina: „Môj? však môj, Kain, poď."

Kain stojí v dume... Razom sa rozhodne:

„Hach! v údoch cvik a lom,
zdvih búrky vnútri...
Tvoj som, Lilito!"

Rozhodnuto. Kain ako búrny oblak hodil sa na stranu dämona... Dva zrutné stíny, Kain a Lilita, odchádzajú, tratia sa. Púšťou horskou ozýva sa iba nárek Diny. Tak končí sa toto krásne, potriasajúce slovenské mysterium!

Hrozná, smutná, tragická báseň, pošmúrna a hlboká, zasahujúca do mysterií ludského bytu, ludskej dobroty, obetovavosti, no i do temných priepastí zločinov, hriechov a poblúdení. V doslove básne autor sostúpi s koturna a objasňuje nám netajný smysel svojho diela. Na jednej strane vidí prúd, ktorý má žriedlo „v skamenelých sŕdc braliskách"; tam pýcha, rohami nebo prekálajúcimi, tam špina sebectva, zášti, tam svár, lesť, ziskubažnosť kalná, rúcanie, výsmech; na druhej prúd bystrý v upravenom riečišti, ktorý *zúrodňuje*, tvorí, skytá chleba ústam hladným a plesom blaha naplňuje duše.

My tešíme sa z plnej duše, že práve teraz oddáva sa Slovákom taký zrelý, vysoký plod, také dokonalé dielo obrovských zámyslov a majstrovského prevedenia a vydržania. To sú tie „vysoké zárody v duši", ktoré prorokujú nám život, vývin a vzrast, i „pyramidu svobody", ako spieva Sládkovič...

Slovanské Starožitnosti. Dr. Lubor Niederle. Dílu I. část I. V Praze. Nákladem Bursíka a Kohouta, knihkupců české university. Sešit 1. Cena 60 h. 8°, str. 24.

Začiatok veľkého, dôležitého diela. „*Slovanské Starožitnosti* — hovorí učený pôvodca v Předmluve — mají předvésti totéž, co před 75 lety podati chtěl Šafařík: obraz prvotní historie a kultury národa slovanského na základě vědomostí doby poslední. Nebylo-li od té doby, co vyšly Šafaříkovy Starožitnosti, pokusu o větší, celkové zpracování látky, bylo tím více pracováno v detailech a v jednotlivých oddílech. Nejvíce tu bez odporu vykonala linguistika, kterou už Dobrovský dovedl na cestu positivní; ale i historikové pracovali mnoho a v novějším čase i archaeologie a anthropologie přispěly značně a platně svým materiálem a svými výsledky k doplnění a prohloubení obrazu celkového. Látky nahromadilo se tolik, že úhrnné, celkové zpracování stalo se dnes nanejvýš potřebným a žádoucím." K práci tejto prof. Niederle je v Slovanstve dnes najpovolanejším. Po dosavádnych jeho trudoch očakávalo sa to od neho.

Hodlá v štyroch dieloch prebrať slovanské starožitnosti etnologicko-historické a potom ešte vo dvoch starožitnosti kultúrné. Úloha, ktorú si postavil, „záleží především ve výkladu ethnologického vývoje národa slovanského, ve výkladu toho, jak se dnešní kmenové slovanští vyvinuli z původního celku a jednoty a jakým

způsobem zaujali svá pozdější sídla". Prvý oddiel Niederlových Slovanských Starožitností bude pozostávať 1) z výkladu toho, čo vieme o počiatkoch slovanského národa, kým žil ešte na pôvodnom obmedzenom území a nezačal sa rýchle rozchádzať, a 2) z výkladu toho, ako sa Slovania zo svojej kolísky troma hlavnými smery rozišli a poosádzali v svojich pozdejších sídlach historických.

Sama táto prvá časť zaujme dva sväzky; v druhej časti dostaneme „historický vývoj tří hlavních kmenů, na něž původní jednota národa slovanského se rozštěpila a rozpadla, a jež se také třemi hlavními směry rozšířily".

„V druhém díle *Starožitností* chci vyložiti vývoj a postup kmene jižního, a to v prvním svazku postup Slovanů přes hory Karpatské a otázku sporné jejich existence v Krasu, v nížinách uherských a kotlině sedmihradské v době před V. stoletím po Kr., v druhém svazku pak počátek historie slovinské, pak přechod Slovanů přes Sávu a Dunaj na Balkán a jejich další rozvoj v národ srbochorvatský a bulharský."

„V díle třetím chci vyložiti postup západního kmene slovanského. Tam především umístíme rozbor všech těch domněnek a theorií, které vykládají o autochtonismu Slovanů v střední Europě, speciálně v starověké Germanii, pak rozbor otázky, kde byla a jak se měnila odvě·á hranice velkých dvou světů ethnologických, světa germanského a slovanského, a kdy Slované hranici tuto překročili. Druhý svazek tvořiti bude rozprava o starých sídlech, příchodu a prvotní formaci národa českého spolu s větví slovenskou, pak rozprava o počátcích národa polského a o kmeni Slovanů polabských a pomořských." Diel štvrtý bude venovaný ruskému národu; ním ukončí sa historicko-etnologická časť Slovanských Starožitností.

V piatom diele bude časť kultúrna, v šiestom „detailní popis starožitností soukromých a veřejných na základě zpráv historických i materiálu archaeologického."

„Podle povahy studií mně vlastních stavím celek svých Slovanských Starožitností především na výsledcích badání historického a archaeologického, vedle něhož jsem se svého času podrobněji zabýval i příslušným oborem anthropologie. Výsledků slovanského jazykozpytu užil jsem, pokud mi byly přístupny, pečlivě... Práce mám před sebou mnoho, snad pro celý svůj život. Proto nevím, podaří-li se mi dílo celé dovésti ke konci, ale vůli mám dobrou a lásky k věci nechybí. Přistoupil jsem k práci této s nadšením a s upřímnou touhou přispěti svými silami poctivě a platně k poznání minulosti národa, z něhož jsem vyšel a v jehož velkou budoucnost z celé duše věřím."

Slovanské Starožitnosti vychádzajú každé dva týždne v 2-hárkových sošitoch; cena sošitu 60 halierov. Predpláca sa na 10 sošitov po 6 korún.

„Viera a kresťanstvo v dvoch nových slavianskych románoch". (H. Sienkiewicz: *Quo vadis,* L. N. Tolstoj: *Voskresenie.*) V 3. čísle „Časopisu pre evanjelické bohoslovie" (prílohe Cirkevných Listov") prof. Ján Kvačala pod týmto nápisom rozoberá i do

slovenčiny preložený nový román Tolstého. (Rozbor Senkiewiczovho románu podal v 2. čísle.) Zreferujeme mienku posudzovateľa o náboženskej stránke *Vzkriesenia,* keď kritický rozbor v Časopise bude dokončený.

Ostatný obsah 3. čísla Časopisu pre evanjelické bohoslovie je nasledujúci: Ján Kvačala, Podstata kresťanstva. (Adolf Harnack: Das Wesen des Christenthums. Sechszehn Vorlesungen vor Studierenden aller Facultäten im Wintersemester 1899/1900 an der Universität Berlin gehalten . . . Leipzig 1900.) — Skalský, Z dějin praktické theologie. — Currus Jehovae mirabilis, to jest Divný povoz Boží. (Taký názov má vlastný životopis Štefana Pilárika, známeho z literárnej historie.) — Literatúra. V tejto rubrike je reč i o XIV. sväzku Slovenského divadelného ochotníka, pričom na závierku recensent (prof. Kvačala) dokladá: „Či by nebol už svrchovaný čas, aby nám naši jazykom a veršom dobre ovládajúci poetovia preložili niekoľko klassických dramat, ktoré by sa i na našich javiskách daly upotrebiť. Že ktoré? O tom druhý raz a inde; jestli mi to skutok neukáže zbytočným, čo by si veľmi želal."

Słownik gwar polskich. Ułożył *Jan Karłowicz.* Tom drugi. *F* do *K.* Kraków. Nakładem Akademii umiejętności. 1901. Str. 1—552.

Poliaci v poslednom čase s veľkou pilnosťou a náležitou znalosťou veci sbierajú slovný poklad svojho jazyka. Vo Varšave vychodí veľký *Słownik języka polskiego,* a krakovská Akademia vydáva tento zaujímavý slovník nárečí poľských.

Karel V. Rais. **Mezi lidmi.** V Praze. Knihtiskárna F. Šimáček nakladatelé. 1901. Druhé vydání. Str. 245, 16°. Cena 2 kor. 60 h.

Repertoir českých divadel. LXXXVI. C. Karlweis: **Maloživnostník.** (Der kleine Mann.) Hra pro lid o čtyřech jednáních. Pro české jeviště upravil V. Budil. V Praze. Nákladem F. Šimáčka. 1901. Cena 1 k. 20 h.

Přítel Domoviny. Ročník XVII, svazek 11. **Za chlebem.** Napsal Henryk Sienkiewicz. Z polštiny přeložil dr. Bořivoj Prusík.

Naučenie, ktoré hodno zapamätať si. Týždenník „Zvon", redigovaný v Prahe M. A. Šimáčkom, o literárnom nesváre českom zaveršoval si takto:

Nežli slina, pošklеb a zub vlčí,
lépe jest, když o tobě se mlčí,
jen když při tom české na sourrati
lze trou brázdu denně znamenati.

- ❧

Rok 1901. **Sošit 12.**

Slovenské Pohľady.

Faris.

Z *Mickiewicza* preložil *Hviezdoslav.*

Jak loď, keď umknúc brehu, s plesaním i
v hre znova vbŕdne v kryštáľ modro-slnný,
i objímuc hruď morskú vesly ľúbeznými,
čo labuť pyšno podstiela si vlny:
tak zjarie Arab, s bralísk keď už s koňom
na priestraň pustatiny schodí,
keď kopytá mu vtenú v piesku roztok s hronom
šustom, žeravá jak oceľ vo prúd vody.

Už kôň môj pluje v mori suchom, rozotína
balvany sypké pŕsmi od delfína.
Čo raz švižšie, obratnejšie
površím štrk-kremeň smetá;
čo raz vyššie, úchvatnejšie
nad kúdolu klbko vzlieta.

Môj vranec sťaby oblak búro-divý,
na čele lysinka mu dennicou sa mihá,
po vôli vetrom pustil perá pštrosej hrivy,
i letom bielených nôh blýskavice stíha.

Hoň, lietavče belonohý,
s cesty, les ty, vrch ty mnohý!

Darmo palma lupeňatá
kyne plodom, v tieň zve sladký:
vydieram sa z jej objatia,
zahanbená beží zpiatky,
čupne kamsi v húšť oasy,
čuť šumieť list jej, z mojej dumy smiešky tropiť —

Hen nad pomedzím púšte strážiace skál srazy:
na beduina gánia s divým chtičom zrakov,
sa porúhajú echám zadným koňských kopýt;
za mnou hrozbou triznia takou:

»Och, šialenec! kde on honí!
Pred ostrými slnca blesky
tam mu hlavu nezacloní
ani štica palmy stínna,
ani šiatra plachtovina:
šiatrom tam len — sklep nebeský.
Skaly len tam nocúvajú,
hviezdy iba kočúvajú.«

Darmo hrozia, predaromne!
Ženiem len i zdvojím šľahy —
Pozrem: a brál dumné svahy
ni sa nesblížily ko mne,
frčia radom, skryjú s chvatom
druh druhu sa za chrbátom.

Sup dopočul ich hrozbu: i si trôfa slepe,
že beduina zlapá v púšti ptencom-štencom;
i v pohon za mnou zrazu krýdliskama ztrepe,
i trikrát temä čiernym otočil mi vencom.

»Čujem,« zkrákal, »zápach trupí;
jazdec hlúpy, tátoš hlúpy.
Cestu on prez piesku stohy,
pašu šuká belonohý.
Jazdcu, koňu márna práca,
prišlý sem — sa nenavracia.
Po tých cestách vietor húka,
šľaky zryjúc, zhladiac zase;
nie pre kone je tá lúka,
ona iba hadov pasie.
Trupy len tu nocúvajú,
supy len tu kočúvajú.«

Tak kráčuc, utrčil mi v posmech lesklé spáry,
i v tom sme pozreli si trikrát oko v oko.
Kto zľakol sa? Sup ver' len, švihol prevysoko.
Hneď napnem luk, mu v odvet švistnúť šipom káry,
i jak ho v zadu hľadám, bych ho na cieľ schopil,
tu visel v povetri už, ako škvrna šará —
vráb, priam však na motýľa scvrkol — na komára —
až vposled v blankyte sa cele poroztopil.

Žeň, lietavče belonohý!
V bok, ty štít, sup klo-ostrohý!

V tom zpod slnca hup! oblak u západu konca,
a bielym krýdlom hnal ma prez blankytné sklepy;
chcel v nebi za takého dokázať sa honca,

akým ja som slul na stepi.
Nad hlavou mi zvisnul, zfučal,
takú hrozbu s vetrom skučal:

»Och, šialenec! kade honí.
Tam dychtenie srdce stopí,
oblak dážďom nepokropí
skraní, prach s nich smyť úhony;
zdroj pastvisku na jalovom
neozve sa spevným slovom;
rosa kým na zem dopadne,
rozkradnú ju vetry hladné —«

Daromné strachy! ženiem, popchnem —: oblačisko
vsak už sa začal nebom šmotlať pre únavu,
čo raz nižej chýliť hlavu;
s tým oprel sa na skalisko.
I raz len so zhrdou čo zazrel prenáramnou,
už o celú šír neba zapozdil sa za mnou.
Mu s tvári čítal som, čo v srdci snoval.
Zčervenal sa žiarom zlosti,
oblial žlčou žiarlivosti,
mrtvolou zčernel v pokon i sa v horách schoval.

Trieľ, lietavče belonohý,
Preč, sup, mrak ty zpod oblohy!

Teraz slnca kruhom oči
zobracal som vôkol seba.
Zeme pláňou, pláňou neba
lovec ma viac nezaskočí.
Tu prírodou zvládlo snenie,
ľudský krok nevzruší tichý
pokoj — driemu živočichy,
jak zvieratá nesplašené,
ktorých črieda nezuteká,
vidiac prvšiu tvár človeka.

Prebože! nie ja prvší tu! Stred valov z piesku
sťa v hradbách húfy dlejú v čudnom lesku;
snáď zblúdili, či k zboji čupia ostražito?
Čo úbel jazdci, kone — strašní od belosti!
Pobehnem — stoja; volám — mlčia; mrtvoly to!
Starodávna karavána
víchrom z piesku vyhrabaná!
na kostrách veľblúdich si sedia jazdcov kosti.
Z jám, kde oči kukučkaly,
i z bezkožích už čeľustí
piesok ručajom sa valí,

i zlovestne šomre, šustí:
»beduine opantaný,
kam letíš? Tam huragany! —«

Ech, mátohy-nemátohy —
leť, lietavče belonohý!
Ustúp, trup, huragan, v nohy!

Huragan, z afrických to výtržníkov prvý,
samotný prechádzal sa štrku po krutňave,
ma zďala zočil, strmnul, hútal, stiahnuc brvy;
na mieste zvíriac, zfrfral k sebe hukotave:
»Čo za vichrik tam? Ktorýs' z mojich mladších bratov
var'? Nízky let má, rintu hnedky ponad pätou —
a ten sa dedictvo mi deptať opovážil?«
Zareval, ku mne v spôsob pyramídy siažil.
A zrúc, že smrteľník som, no srdnatý v tvári,
v zlosti nohou dupol, zkrútil,
celú Arabiu vzmútil,
i jako vtáka grif, ma schytil v svoje spáry —

Plamenistým dychom pálil,
krýdly kúrňavy však valil,
mrštil v hor i zas o zem ma,
nasýpal mi štrku bremä:
odhŕňam sa, rujem smelo,
skubem jeho údov kluby,
štvrtím piesčité mu telo,
vzteklými ho hryziem zuby —

Z ramien mi umknúť stĺpom chcel v hrad podnebeský,
však nestačil; cez poly prerval, rozkydal sa,
dážďom piesku shora slial sa,
i trupom zaľahol mi u nôh jak val mestský.

A vydýchnul som! k hviezdam hor' som vzozrel dumne:
i všetky oči zlatistými plamy
hneď sa obrátily ku mne,
bo krem mňa na zemi kol nikoho, stín samý.
Jak milo oddychovať z celých pŕs tu, hľa, mi!
Dýcham plno! preširoko!
Celý vozduch Arabie
ledva k dychu nadosť mi je.
Jak milo celými tu patriť zrenicami!
Roztúžilo sa mi oko
na ďaleko! na široko!
až viac sveta zaobsiahlo,
než ho v klin obzora ľahlo.
Jak milo vytiahnuť sa zcela ramenami!
I vztiahol som ich k svetu vrele — zdá sa nápad,

že do nich od vzchodu ho zavrem až po západ.
Myseľ mi šípom letí v zápač blankytovú,
a vyššej — na skvúci až vrchol nebies krovu.
Jak včelka žialo vpustiac, utratí aj seba:
za mysľou i ja dušu ztratil v sláve neba!

Krymské sonety.

Z Mickiewicza preložil *Hviezdoslav.*

XIV.

Pútnik.

U nôh mojich krajina dostatku i krásy,
jasné nebo nad hlavou, v blízku pôvab tváre;
prečo preds' ztaď uteká srdce za chotáre
ďaleké, ba — žiaľboh! i v ďalšie ešte časy?

Litvo! milšie znel mi háj tvoj, než Bajdar hlasy
slávičie, než piesne diev kol Salhiry jaré;
veselšie som deptal tvoj chodník cez močiare,
než rubíny moruší, zlaté ananasy.

Tak ďaleko! mnohá tak vnada sliedi po mne —
Prečo roztržitý preds' vzdychám bez prestania
za tou, ktorú ľúbil som za dňov mojich rána?

Ona v sladkom domove, súdbou odňatom mne:
kde jej všetko vraví, jak mnou je milovaná,
chodiac v mojich šľapajach sviežich, či ma spomnie?

XV.

Cesta nad priepasťou v Džehud-Kale.

Mirza a pútnik.

Mirza.

Pomodli sa, úzdu pusť, odvráť na bok oči:
nohám koňským jazdci tu vše svoj rozum sveria.
Hodný kôň! jak zastal, vidz, hĺbku okom meria,
kľaká, zkúša kopytom srazný kraj, než kročí.

Zvisnul — Zažmúr! sic ti zrak skĺzol po úboči,
i jak v studni Kaira, dna nedôjde vera —
Ta ni ruky nevzťahuj, nemáš u rúk peria;
nezapusť ni mysle, bo tá zas kotvou skočí,

s krehkej loďky vrženou bezdnej do hlbiny,
zprtí hromom, mora však dna sa nedoprtí:
i loď strhne so sebou v kadlub, kde smes v kvasu —

Pútnik.

Mirzo, a ja pozrel som! Sveta prez trhliny
som tam videl, videl — čo? poviem až po smrti,
lebo v živých jazyku nieto na to hlasu.

XVI.

Vrch Kykyneis.

Mirza.

Páč dol' v priepasť: nebo tam leží bezo šmúhy:
more to —; čajs' Simurg-vták, čo sa stred vĺn strká,
zastrelený hromom, i stožárové brká
širším rozstrel kruhom, než obluk pne sa dúhy,

výspou snahu pokryjúc blankytné vôd luhy.
Výspa bezdnom pluje — to oblak! vypãl krk a
z pŕs mu na pol sveta až noc posupná mrká;
vidíš-li mu čelom pás z plamenistej stuhy?

Blesk to! — Lež hop: urvisko u nôh výmoľové;
treba úval presadiť s koňom — dôkladná diaľ —
Prv ja, ty však s ostrohou, s bičom pohotove,

keď ti zmiznem, pozeraj úplaz hen, kde krovie:
môj to kolpak, akžes' tam pero blysnúť zbadal;
ak nie, nech už ľudia sa nepúšťajú tadiaľ.

XVII.

Rumy zámku v Balaklave.

Tie kol zámky sbúrané: aj, stráž ti i rada
raz, ó, Kryme nevďačný! k tomu venec krásy —
Po pahorkoch trčia dnes, obrovské jak vásy,
v nichž had dlie či človek, zver planší i od hada.

Vyjdme na vež! Zvedavosť erby kutá, háda;
hľa, i nápis: meno var' bohatiera asi,
postrach vrahov, v nepamäť zašlé spočiva si,
chrobák jak, čo zavila révy listva mladá.

Grék tu dlabal na múroch z Athén vzaté zdoby,
ztaď zas stýbal Mongolov Vlach v železné putá;

prišlec z Mekky nôtil svoj namaz... V dnešné doby
supy obletujú len krýdlom čiernym hroby:
ako v meste, záraza čo vybila krutá,
tmavé vejú korúhve s bášt i večne smútia.

XVIII.

Ajudab.

Rád sa dívam, opretý na Judahu skale,
jak vzpenené ozory: hneď v šik na nábehy
mračný shluklé bušia, hneď jak striebristé snehy
kolotajú množstvom dúh, farby meniac stále.

Zas o námel trú sa, v prúd zvlnia v šumnom vale,
zhučia, sťaby veľrýb voj obliehajúc brehy:
dobyjú tvrď v triumfe i návratom, zbehi,
tratia mušle za sebou, perly i korale.

Taktiež, mladý poeto, vášeň sa ti hodí
na srdce vše, hrozné v ňom vzbúriac nepohody;
no vznesieš-li varito, ona bez záškody

uteká pohrúžiť sa v zapomnenia pláni,
i upustí piesne v tom nesmrteľnej hrany,
z ktorých veky upletú ozdobu ti skraní.

Božie deti.

Rozprávka *G. P. Danilevského.*

Kde bolo, tam bolo, bol raz jeden šťastlivý človek. Bol zdravý, stredného veku, veľmi umný, vzdelaný, a hlavná vec — bohatý. Svoje bohatstvo nadobudol vlastnou prácou, umením a sporivosťou. Cudzí, ba i blízki jeho ľudia vedeli, že všetky jeho obšírne obchody a továrne idú neobyčajne úspešne, ale nemali ani tušenia o obšírnosti jeho bohatstva, ačpráve v žarte medzi sebou volali ho „indickým Nabobom.“

Nabob bol svobodný a, ako väčšina ľudí, vyšlých z biedy, cele bez rodiny. Nik nepoznal mu príbuzných; na jeho obedoch a večerách, ktoré dával niekedy svojmu kruhu, nik nepočul od neho o svojom otcovi a matke a na žartovné poznámky blízkych: „v takej rozkoši, v takých palotách, bol by vám čas obstarať si gazdinu“, — odpovedal: — „ešte počkám... ešte je nie všetko skončené... plno obchodov... a akých obchodov! Keď sa uspokojím, — potom!“ — „Nie je všetko skončené! — usmievali sa sami pre seba priatelia: — to loví sa ešte millionik! u boháčov žiadosťam niet konca-kraja, ich konec je len hrob!“

Nabob jednako smyslel si korunovať ním stavanú skrýšu zemského blaha. Zamýšľal vystaviť si osamelý, len jemu samému prístupný útulok oddychu od každodenných, neprestajných, nadľudských prác v prospech započatého obrovského osohu.

Tento zamýšľaný „tichý prístav“ bola, neďaleko od hlavného mesta, kde žil Nabob, pohodlná dača. Povedal, urobil. V hustom lese, medzi vrchami a skaliskami, na hodinu cesty od hrmotného, obchodného mesta, bola kúpená a vyčistená nevelká časť zeme, na míľu od stanice. Cestovatelia, ktorí vychádzali z hlavného mesta na priestranstvo provincie, do tišiny poľa a dedín, nemali tušenia, že za hrebeňom jedľového boru, pri jednej z predmestských staníc, skrýval sa čarokrásny domec veľkomestského Naboba. Tu bolo všetko na uspokojenie ducha a pohovenie tela pracovitého majiteľa, aby ho tu nik neznepokojil a nevyrušil.

Domec, vo vkuse anglických loveckých kottedží, s vyrezávanými okrasami a vežičkami, vystavený bol na vŕšku nad drobunkým jazerom, do ktorého vtekal večne hrkotajúci horský prameň. U podnožia bol nevelký, naplnený všelijakými stromovými divami, sad. A všetko toto: — dom, jazero i sad — ohradené bolo vysokou, s železnými ihlami, liatou mrežou, čez ktorú nik nemohol prejsť. Najlepší, najstarší a najoddanejší zpomedzi mestských sluhov majiteľových boli tu strážcami, jeden ako vrátny, druhý ako správca, ešte niekoľkí ako poľovníci. Vyučení ohromní sýti psi chránili daču pri všetkých vrátach, všetkých dvierkach. A všetky vráta, dvierka a brány, okrem toho, maly zvláštne tajné zámky a boly ustavične zamknuté.

Krásny, statný Nabob, keď zbavil sa v meste práce, podpísal desiatky obchodných písem a telegrammov a keď prepustil účtovníka, kassíra, sekretára a hŕbu prositeľov, obliekal svrchník, čiapku, bral slnečník, cestovnú kapsu, usadil sa do vagona, prišiel na stanicu, šiel odtiaľ peší lesným chodníčkom k dači a vchodil konečne do svojho zakázaného útočišťa.

Vítaly ho jasné, útulné izby, s vystlatými kobercami a mäkkým rozkošným náradím.

Krásne kasne plné kníh, nasbieraných obrazov. Na etažérkoch a stoloch ležaly z celého sveta noviny a illustrované vydania. Okná zakladené boly kvetúcimi rastlinami. A z okien, zaliatych slncom, bol výhľad na jazero, sad a okolité, to svetlé v ďalekej hmle, to zelenajúce sa stromovím, vrchy a skaly. Treba o niečom prehovoriť s mestom — domec, pri zvláštnom úsilí, spojený bol telegrafickým drôtom so stanicou, a sám majiteľ, kedysi, keď ešte bol chudobný, slúžil ako telegrafista, mohol teda dohovoriť sa, s kým bolo treba. Okrem toho z kabinetu viedol telefon do mestského bytu. Ale ani po telegrafe, ani po telefone sa sem neobracali. Majiteľ raz navždy zakázal mestským sluhom nepokojiť ho na dači a každú súrnu záležitosť nechával, kým nevráti sa do mesta.

Pôžitok Naboba z tišiny a prelesti útulku, najmä z ústranného, nikomu, okrem neho, nedostupného sadu, bol opravdový, úplný. Obchádzal divné, zďaleka sem prevezené stromy a kry, obzeral ich,

prizeral sa každej malebne sformovanej vetvičke, každému rozkošnému kvietku, privoniaval ich a tešil sa im bez prestania. V kroch a vrcholcoch stromov boly pripevnené umelé hniezda. Krýdlatá ríša z jari naplňovala zátišie záhrady, pohodlne vyvodila tu mladé a, s veselým štebotaním uletujúc do hôr a voľných lesov, roznášala všade krýdlatú slávu hrdému na svoj útulok majiteľovi.

Prišla nová jar. Sňahy sa stopily, horské potoky sbehly do dolín. Lesy a záhrady odely sa zeleňou. Bolo teplo, rozkvitly kríky a trávy. Sišly sa vtáci, starostlive začaly snášať nové trávy a páper do starých, vyčistených hniezd.

Bol teplý, bezoblačný, májový večer. Nabob prišiel hrmotiacím a pískajúcim vlakom, prešiel známym chodníkom k domu, povedal dve-tri láskavé slová sluhom, ktorí nevideli ho od jasene, hodil na stôl cestovnú kapsu, spýtal sa, či je všetko v poriadku a odišiel do záhrady, zamknúc za sebou dvere od balkonu. Nepoznal záhrady: tak všetko s novou jarou zmocnelo, rozrástlo sa a ešte väčšmi opeknelo.

Ale najmä ponáhlal sa pozreť jeden druh drahých a zriedkavých ľalíj, objednaných odkiaľsi zpoza mora, z Japonska alebo Australie. Takých ľalíj v kráľovstve, kde žil Nabob, ešte nikdy nevideli a o nich ani neslýchali. Ľalie maly modré ako nebesá kvety, s ružovými krajami, ako by pomaľované farbami zory, a na ďaleko rozprestierala sa ich jemná, čarovná vôňa. Ľalie, posadené pri jazere, v ten večer, podľa výpočtu ich majiteľa, maly sa rozviť.

Nabob prešiel niekoľko chodníkov, vysypaných sivým, zase žltým alebo skoro červeným pieskom, prisadol si na lavičku, utrel tvár, chcel vybrať a zapáliť si cigaru — ale zdržal sa. „Nie,“ pomyslel si: — tá vôňa je krajšia; nepoškvrním jej dohánovým dymom!“ Vdýchnuv povetria, začal rozhliadať sa, kde sú jeho ľalie? Robotníci, ba i záhradník, dľa jeho príkazu, boli odoslaní vopred. Slnce skrylo sa za horou; vo večernej polohmle vystupoval zpoza lesa plný mesiac. Vtáci utíchli. Voňalo smolistými očkami topoľov a rozvíjajúcej sa bazičky. Kdesi v tráve cvrkal cvrček, ale i ten skoro zatíchol.

„Aká tichosť! aká úplná, zvláštna útecha! — myslel si Nabob: — a ja sám všetkým týmto vládnem, sám toto požívam ... A nik, ničia tieň neprekáža mi obdivovať tieto krásy, opájať sa týmto povetrím, týmito aromatmi. Nikomu neurobil som zla; všetci moji podriadení, pomocníci, priatelia i sluhovia ľúbia ma, a mnohí z nich len skrze mňa žijú, i modlia sa, aby predĺžil si mi život. Nebojím sa ani zrady, všetkým som potrebný, všetci stoja za mňa a nezamenia ma za nikoho. A obchody aké, aké skutky konám! ... A čo ešte potrebujem?“ — Za chvíľku preberal sa v myšlienkach. „Ničoho viac mne netreba ... všetko som dosiahol, všetko uskutočnil ... milliony na milliony ... áno! prišlo mi na um! — usmial sa: — nevidel som ešte, nezavoňal mojich ľalíj“...

A zrazu sa Nabob strhol a skamenel. Zazdalo sa mu, ako by počul šuchot po chodníku čísi krokov. Ako? v jeho záhrade, v jeho útulku, za týmito vysokými mrežami so železnými ihlami —

cudzie kroky? Kľúč od tajného zámku v železných dvierkach je u správcu. Ktože sa predriapal čez tieto ihly, kto mohol odomknúť tajný zámok? Nabob začal počúvať, pozerať. Súmrak ešte väčšmi zhustel; lepšie bolo vídať mesiac ponad horou. Jeho bledé lúče osvetľovaly vrcholce blízkych stromov. Kroky stíchly. Dolu, pri jazere, ozval sa nesmelý hlas. Áno, hovoria vskutku... šeptajú dvaja. Zatajiv dýchanie, Nabob ticho, na prstoch, priblížil sa ku stromom, sadol na druhú lavičku a počúval.

— Ach, drahá, pusť ma! — šeptal detský hlas: — pusť, dovoľ len pozreť.

— Nemožno, — odpovedal druhý, akoby dospelejší hlas.

— Ale prečo len, prečo? Aký zázrak že je ten kvietok?

— Nemožno, hovorím ti, nie taký človek je tunajší pán.

— Ale akýže je?

— To je strašný boháč, ale ešte strašnejší sebec! Všetko pre seba, ba ešte i to, čo pre iných, i to výlučne pre seba. Nahromadil a hromadí poklady a dáva len tým, ktorí mu slúžia a pomáhajú bohatnúť, kopiť ešte viac bohatstva.

„Lož! — chcel zvolať, ale zdržal sa Nabob: — lož! — myslel si, trasúc sa od hnevu: — a moja služba i moje žertvy v chudobínci pre starých ľudí, — a moje dary na útulne, núdznym rôzneho povolania?"

— Dáva starým a slabým — pokračoval hlas; — zo ctižiadosti, k vôli vyznamenaniam, ktorými ho odmieňajú; pomáha núdznym a osirelým z mizernej márnomyseľnosti, pre účty, ktoré tlačia sa na všeobecnú známosť. Hruď má zavešanú krížami, ale nehanbil sa v preplnenom chudobínci, keď videl krotkú, deväťdesiatročnú starenku pliesť štrimfľu svojmu pravnúčaťu, pomysleť, ba i povedať: „Hľa, žije si, starenka, neumiera, len zavadzia druhým!" On, ktorému vystaviť sto nových chudobíncov je ako nič!

Hnev Naboba pri týchto slovách prešiel hranice. Chcel hodiť sa k smelému tláchaču. — „Ako? sluhovia nedohliadli, vpustili drzého klebetníka? Alebo smelí zlodeji, možno lúpežníci, vrahovia uchytili kľúč? Treba pustiť psov... oznámiť po telefone, telegrafovať polícii"... Zase ozvaly sa tiché, akoby zlaté hlasy.

— Ale kvietok, kvietok? — štebotal detský hlások: — neodtrhnem, dovoľ len dotknúť sa ho, zavoňať...

— Bože ťa uchovaj dotknúť sa ho! — odpovedal druhý hlas: — nielen neodtrhnúť, dotknúť sa... surový a zlý, áno, zlý sebec, keď sa to dozvie, keď pozná, že tu u neho, v jeho ukrytom majetku, bola čiakoľvek cudzia noha, vyženie správcu, vrátneho i lovcov. Sám akurátny, neunavný z detstva pracovník, urobí to všetko akoby zo spravedlivosti; tí budú plakať, i on, surový, zaplače! Srdce má, ako táto ohrada železná...

— Ach, Serafína! milá! mňa vábia tie kvety, a on pre mňa, malinkú, neublíži sluhom.

— To je silný a bez srdca človek, a ty, mrvinka, cherubínček, pochopíš jeho surovosť, keď ti poviem, že on vie, ako po stách, tisícoch mrú v biede, v mokrých pivniciach, hladné deti mestských

bedárov a fabričných robotníkov, vie a kopí svoje milliony. V útulni, kde je čestným členom, všetko je preplnené... stá hladných matiek tam, v prijímacej pri schodoch, stojí, s pritisnutými k hrudi prosbami, žalostne pozerajú na dozorcov — a tí vážne, mlčky prechodia...

— Deti, Serafína, hovoríš, — malé umierajúce deti? a on neľutuje umierajúcich?

— Áno, ale sú, ktoré, ako i tá, so štrimfľou, starenka, žijú a neumierajú. O! ja som ich videla v takej pivnici; kúty, ledva sa obrátiš. Na slamníku, na doskách, pod zdrapom vetchej plachty, spí po ťažkej robote mať, pri prsiach nemluvňa, krásne, ako i ty, mrvinka, ktorá toľko natrpela si sa, a tiež dievčatko, na neuverenie chudé od hladu, a pri nohách trojročný chlapec... Bože! mnohých som videla, takého nikdy... Chlapec je lazárom, bez nôh, bez rúk, to jest, miesto nich akési bičíky, ako prútiky, ale hlava, s vodou v mozgu, veľká, s krotkými, akoby večne plačúcimi očami. Nevyliečiteľne choré dieťa odsúdené je stále sedeť v tom kúte, v tej tme; sedí a všetky jeho pohyby, celý jeho život je kývanie s boka na bok chudučkého tela s jeho veľkou, chorou hlavou... A koľko je takých! Druhé deti majú jar, kvety, povetrie, slnce, tieto len dusné, mokré pivnice; druhé deti mávajú sviatky, štedré večery, tieto len večné utrpenie, večnú tmu... Tento kamenný, krásny človek nežení sa zo sebectva a aby nemal detí, ktorých neľúbi...

— Ale keby sa mu všetko povedalo, keby sa poprosil ten boháč, — pretrhol s plačom hlas dievčatka: — on obmäkčí sa, pomôže úbohým lazárom! Teraz niet ho doma... Poďme k nemu keď príde.

— Pomôže? — surovo a panovite nadmietol hlas staršej: — nie, taký sa neobmäkčí! Nedávno, možno, v žarte, ale pomyslel si a povedal svojmu tajomníkovi pri referáte o podobných lazároch: ech, milý môj, také deti nepotrebujú nových postieľ, ich nevylieča: pre takých najlepším liekom je — strychnin alebo cyankali...

— Čo je to?

— Tuhý jed... Nerozkvitly jeho ľalie, ani nerozkvitnú: im treba iné slnce, iné teplo... Jeho srdce je mohyla, ľad...

Nabob sa ešte väčšmi nahneval pri týchto slovách. — „Čože je to? kto tak špionuje, stopuje za mnou? To nie sú zlodeji, nie lúpežníci, horšie... To sú vrahovia mojej cti, slávy.“

Zodvihol sa, ticho rozhrnul haluze a zmeravel. Mesiac bol už vyššie, svietil jasno.

V jeho lúčach, na chodníku pri jazere, ukázaly sa: šestnásťročná strojná, nevídanej krásy deva, s jasnými rozpustenými vrkočmi, a pri nej kučeravé, černovlasé, sedemročné dievčatko; obe v bielom a podobné jedna druhej, ako sestry.

Nabob prešiel kríky, vyšiel na poľanu; dievčat pri jazere už nebolo. Utekal ku dvierkam na konci záhrady: boly zamknuté. Rýchlo obišiel celú záhradu, pozeral pod stromy a kríky, — záhrada bola prázdna. Zavolal správcu, záhradníka i vrátneho: všetci sa kliali, že nikoho nevideli, ani do záhrady nevpúšťali. Zámky boly

zamknuté a psi s reťazí pustení, ale mlčali. Nabob odoslal sluhov, hodil sa na posteľ a dlho nemohol zavreť očí. Mesiac kosmo svietil na široké okná jeho kabineta, na bronzové veci, koberce, zrkadlá, na portréty velikých pracovníkov sveta, ktorým sa koril, i na časopisy, kde ho tak chválili a slávili.

— Tie dievčatá sú iste tunajšie, domáce . . . s najbližšej stanice, — myslel si: dcéry dozorcu alebo telegrafistu; tam zo závisti klebetia o mne medzi sebou a mešťanmi. Čo všetko nenaklebetia . . . Ale taká znalosť nielen vecí, ale skoro myšlienok! O! ja sa vyzviem, prezviem, najdem a zahanbím jazyčnicu . . . A aká je krásna! aký hlas, čisto anjelský, ale srdce" . . . A uspokojená obrazotvornosť začala maľovať Nabobovi jeho nový skutok. V myšlienkach rozhádzal zlata, všetko vyzvedel a našiel Serafínu. Je to, — hovorily mu myšlienky, — najstaršia dcéra strážnika, pensionovaného gardového vojaka, krstná a chovanica bohatej kňahyne, navštevujúca otca vo sviatky; Nabob si pripomenul, že toho dňa bol vskutku sviatok. Záhradník, strážnikov kamarát, rozprával dievčatom o ľaliach a, neočakávajúc toho dňa pána, lebo ľalie ešte nemaly sa rozvíjať, dal im kľúč od železných dverieс. Ostatní sluhovia, iste zo strachu, zatajili priestupok kamaráta. Nabob im ďakuje. Navštívi v najbližší sviatok otca dievčat, vidí ju a rieši nevídanú a neslýchanú vec: takému umnému, krásnemu a dobrému dievčaťu ponúka svoje srdce a ruku . . .

Nabob sa prebudil. Krásny sen uletel, ale z hĺbky polotmavej izby hľadí na neho tá krotká tvárička čistučkej, nábožnej starenky, ktorá v deväťdesiatom roku pletie vnúčaťu štrimfle, pred neuhášajúcou, ako jej tichý život, lampadkou, — zase chudé plecia a veľká hlava nevyliečiteľne chorého, pohybujúceho sa s boka na bok, úbohého lazára. Ešte trvala noc. Všetko bolo pohrúžené v sen a tichosť. V Nabobovom kabinete ozval sa ostrý, niekoľko ráz sa opakujúci zvonček telefona. Naň odpovedal zvonec z mestského bytu. Bol zobudený konajúci dennú službu v pisárni, potom postavený na nohy a pozvaný k telefonu tajomník.

— Koľko celí jest v našom chudobínci? — spýtal sa Nabob po telefone.

— Päťdesiat.

— A koľko kandidátok?

— Nerozumiem . . . čích? podľa čieho odporúčania?

— Nijaké odporúčania . . . Koľko prosiacich, núdznych? Máte soznam?

— Ale teraz, odpusťte, sú tri hodiny v noci . . .

— Neodídem od telefona . . . dotaz v tejto sekunde . . .

Mlčanie. O tri minúty odpoveď:

— Oznámeno vyše predpisu stanov stodvadsať prosieb.

— Stodvadsať bezpomocných starých ženičiek?

— Celkom tak. Ale nemajú všetky písem — treba svedectva lekárov.

— Hlúposť. Zajtra do môjho príchodu prihotoviť rozvrh a chek na otvorenie nových poldruhasto miest, s úplným zaopatrením.

— Ale na to treba novú budovu a výdavkov skoro do dvesto tisíc.

— Nie vaša starosť, hoc pol milliona. Aby všetky písma boly hotové.

Pred svitaním . . . zase zvonenie. Tajomník, ktorý písal v pisárni, je zase pri telefone.

— Koľko postieľ je v detskej útulni?

— V ktorej?

— Vo všetkých, kde úradujem.

— Stosedemdesiat.

— Koľko prosieb odmietnuto?

— Odpusťte, je päť hodín . . . ale ja hneď, hneď . . .

Prešlo štvrť hodiny. Nabob netrpelive, hlasne zvonil.

— Ťažko určiť, — odpovedal sekretár: — rátam, rátam . . . niet počtu . . .

— Chystajte nové písmo. Pozvať ráno staviteľa a podujímateľov a sostaviť rozvrh na päť nových útulní.

— Na päť? Po koľko postieľ?

— Po sto, pre päťsto detí.

— Ale na to treba budovy . . . niekoľko budov . . . a stálych, veľkých výdavkov . . .

— Nie vaša starosť . . . podpíšem predbežne chek na million.

Tajomník v úctivom úžase mlčí.

— Ešte je nie všetko, — hovoril Nabob: — zavolajte notára, vyhotovte darujúcu listinu. Ustupujem túto svoju daču, kde sa teraz nachodím, na útočište pre nevyliečiteľne choré deti.

— Odpusťte, — nesmelo hovorí tajomník: — vy sa znepokojujete, nespíte, v taký pozdný čas. Či je u vás všetko v poriadku? . . . a ako sa máte?

— Netrápte sa, milý, tu je všetko v poriadku! Ó, ja som úplne zdravý a vrátim sa prvým vlakom.

Nabob, keď si porobil tieto poriadky, ľahol si a tuho zaspal. Spal nedlho, ale sladko . . . Začínaly sa zore zapaľovať, keď sa prebral, videl, že je nie soblečený, všetko prišlo mu na um a vybehol na balkon.

Zvláštne ranné povetrie preplnené bolo neobyčajnou, čarovnou vôňou. Táto vôňa širokou vlnou rozlievala sa po celej záhrade. Nabob pochopil, že pod novým slncom, pri novom, jeho vlastnom, srdečnom teple, pri jazere rozkvitly jeho zámorské ľalie . . . Spustil sa s vŕšku a zmeravel.

Pri kríku voňavých ľalíj stály dvaja večerní hostia, staršia i mladšia. Mladšej podarilo sa videť a zavoňať tak ju vábiaci, čudný kvietok. Nabob vystrel ruky od šťastia a skríkol. Hostia ho nevideli.

Nad ich plecami rozprestrely sa modré, s ružovými krajami, krýdla, a obe dievčatá, tieto Božie deti, ako pochopil Nabob, zašumely v povetrí strojne a panovite vyzdvihly sa nad jazerom, záhradou, kopcami a zmizly v blankytnom nebi.

Prelož. *B. Š.*

Cestopisné črty.

Piše *Martin Kukučin.*

IV.

V hoteli sme nemohli nadlho ostať. Ten hurt a buchot na schodoch nemôže zniesť človek nervósny. Išli sme zas na direkciu pýtať druhý byt. Na direkcii nám vykázali dve izby vo Füllhausi.

Füllhaus je hneď pri direkcii — medzi nimi ide „Strasse nach Cerovec". Frontou je obrátený rovno na park, k obom prameňom a kaplici, druhým bokom hľadí k hore, kde je pomník gr. Attemsa; a poneváč gróf bol Ferdinand, hora sa volá Ferdinandshügel. Izby nám vykázali krásne, priestranné a vystrojené omnoho skvelejšie, než bola naša v Pesterhausi. Náradie v nich je vkusné, ale jednoduché a solídne. Zdá sa, že ho zhotovili dakde v trestnici. V izbách, na chodbách našli sme čistotu úzkostlivú. Zdalo sa nám, že Hradec a hôtel leží ešte v Itálii čo do čistoty v porovnaní s týmto domom. Kamenné schody vyzerajú biele, čisté, ako by len toť boly vyšly zpod dláta kamenárovho, bárs po nich prejde každý deň na stá ľudí hore a dolu. Boli sme povďační, že nám vykázali byt v takomto dome.

Ale keď sme sišli pred palác, ohlušil nás nehorázny hurt, štrkot a cvengot z pivnice. Vyzerá to v nej ako dakde v maši, alebo arsenáli.

„Čo sa to tu robí?" spytujeme sa jeden druhého. Otvorenými dverami vstúpili sme do pivnice.

Kŕdeľ ženských, ktoré si spievajú pekne, harmonicky narába tu s fľašami. Umývajú ich, vyplakujú, prekladajú, podávajú jedna druhej, naplňujú minerálnou vodou; rozbíjajú ich a črepy hádžu do truhiel.

„Čertovská zábava", krúti môj druh hlavou. „Vlastného slova nepočuješ. „V hoteli im bol hurt a buchot: myslíte, že im tu bude tichšie?"

„Hm — ľudia sa privyknú vo mlyne i v Daněkovskej fabrike", odpovedám ja, „a spia chutne. Či naši tu privyknú, ja neviem."

„Ja by šiel predsa na direkciu. Nech nám dajú druhý byt" — navrhuje on.

„Dobre — poďme."

Pán Quartiermeister nás ubezpečuje, že nám dožičil najtichšie izby v celom Rohiči. My, neveriaci Tomáši, krútime hlavou.

„Tedy dobre", pristáva on. „Choďte ešte raz do izieb, ľahnite a načúvajte asi hodinu. Ak sa vám bude zdať, že je hurt priveliký, príďte, ja vám dám druhý byt."

Vyšli sme ešte raz do izieb; ležíme, načúvame — no neprenìká sem ničoho z tej Sodomy tam dolu. Čuje sa štrkot, ale iba keď vysypú plnú truhlu črepov do dvora. Raz za čas ozve sa temný pridusený hrmot, ako vzdialená hrmavica: to vo vagóniku prevážajú fľaše do druhého domu, kde ich nalievajú z druhého prameňa. Vrátili sme sa na direkciu a oznámili, že prijímame vykázané nám

izby. No museli sme ešte čakať celý deň, kým ich očistili, vyriadili, ako vyžadajú predpisy.

Po plesi tečie v našom Rohiči život obyčajným, živým tempom. Hostia, čo sa shrnuli k vôli plesu, odleteli. Počíname už pomaly rozoznávať stálych hostí od sťahovavých a prelietavých. I direktor s paňou odišli; naša kolonia je ešte menšia, než bola. Ostal nám len náš kanonik, vždy spokojný, vždy veselý. Ustavične zadiera do mladého dekana, ktorý je tiež najviac zamyslený. Vysmieva ho pre prehnanú úzkostlivosť a svedomitosť, ktorou sa dal na kúru. A skutočne málokoho vidím piť vodu s takým nábožným nadchnutím, ako jeho. Pije ju každej štvrťhodiny pohár i to dva poháre ráno a tretí pred poludním. Po vode brúsi hore-dolu svedomite predpísané dve hodiny; blúdi po vrchoch a horách. Čo by druhý neprešiel za pol dňa, on to obíde v tieto dve hodiny. Potí sa, ako svedčí, berie vaňové kúpele v Badehausi, pije predpísanú mieru mlieka, viac za liek, než za potravu: vôbec je to pacient pedantný. Za stolom ho podkúša jeho veselý druh. Núka ho múčnymi jedlami, ktoré si dáva ako naschvál a o ktorých pán dekan myslí, že sú škodlivé; núka ho hruškami, ktorých tu v hôteli síce nedostať, ale ktoré je ľahko kúpiť v meste od okolitých ženičiek. My, čo nepijeme vody, zariadili sme si „ovocný trh", a to dolu, neďaleko Pesterhausu, odkiaľ donášame plné vrecká hrušiek a slív k obedu. Hrušky sa nemôžu prirovnať ani zďaleka cerovským, ani almásskym, ale nám Dalmatíncom zbavia.

Ináč my dvaja sme i naďalej vstávali zavčasu: bárs sa i nemôžeme pochváliť, že vstávame prví. Ešte sme len v posteli, keď zvoní na prvú omšu; to je omša arcibiskupa Milinovića. Kým on odbaví omšu, my sa obyčajne oblečieme a sídeme dolu ku Styriaquelle. Dali sme sa totiž i my celkom vážne na kúru, bárs neviem prečo. Voda neukazuje ani na jednom zvláštneho účinku. Tak sa stáva, že nás arcibiskup najde na vode, keď príde po omši a vyhadzuje nám na oči, že sme vypili smotánku. Od neho sa dozvedáme, ako sa má biskup Sterk, ktorý, prídúc sem, odrazu ochorel, a to, ako sa zdá, na tyfus, čo sa drží v tajnosti, aby sa hostia nenaľakali. Tento biskup ozdravel síce, i vrátil sa do Triestu, ale, ako známo, tam umrel. Nemá čo banovať za týmto svetom — bol úprimný Horvat až do smrti, a ako biskup mal ustavičné potyčky so svojou kapitulou; on chcel dať každej národnosti, čo jej patrí a nechcel dopustiť taliančenia. Od pána arcibiskupa dozvedeli sme sa meteorologické zprávy z Baru; tam panuje ustavične horúčava, v chládku 28° R. a mnoho ráz i 30° R. On zas sa vypytuje nás, či nebolo náhodou aspoň u nás dažďa. Ako pravý mních a Dalmatínec k tomu, ťažko nesie, že suchota ohrožuje tohoročnú oberačku. Mnoho ráz sme sa takto sišli, nielen zavčas rána, ale i vo dne, tu i tu sme sa i poshovárali, ale nikdy nie o politike, o veciach verejných. Nie žeby snáď arcibiskup bol vyhýbal takému predmetu, nie — a pri nás tiež nebolo takej schválnosti: a predsa celý ten čas sme sa politiky nedotkli. Bolo medzi nami akési nemé dorozumenie: že sme v Rohiči nie k vôli politike, ale k vôli odpočinku. Arcibiskup

veru málo odpočíva: celý deň ho vidím sem a tam po kúpeli chodiť jeho rezkým, krátkym krokom. A keď ho nevidím v parku alebo kde blízko, viem, že bude dakde v hore, alebo v poli. Školské deti s kapsou neutekajú od neho, ako od nás; obstúpia ho a bozkávajú mu rad-radom ruku. On vôbec nevyhýba nikomu; rád sa poshovára s hosťami a neraz i s dedinčanmi. Vypočúva dobrotive, keď sa mu sťažujú, že zem nenie úrodná. No keď mu spomenú, že ich najhoršie kazí suchota, vtedy i dobrotivý mních ztratí trpelivosť, rozhorlí sa a začne im vytýkať, prečo nekopajú studne a nezavodňujú umele suchoparnú pôdu. Zakaždým doloží: „Keby v Dalmácii bolo toľko vody, ako tu, toľko prstí — nik by sa nežaloval na pôdu."

Po plesi v pondelok popoludní sedeli sme pod verandou hlavnej kaviarne. Muzika počala vyhrávať akúsi ouverturu — popoludní sa nepočína koncert chorálom — hostia za stolíkmi zívajú, nevyspatí po plese; daktorí i teraz hrajú v karty. Iba dámy čo sa rozštebotaly. Látky majú dosť — premielajú dojmy z plesu. Vidno na nich neobyčajnú akúsi živosť, rozihranosť. Nebolo by sa treba mnoho trápiť, keby si chcel zopakovať včerajšiu zábavu. Tanec zostane predsa len vždy najhlavnejším pôžitkom mladého sveta, vzdor všetkým mravokárcom: a v takomto zákutí je i potrebný. Aspoň zatrasie mysľami, vytrhne ich z monotonie a odnesie nudu na dakoľko dní.

Tu prechodí verandou väčšia skupina ľudí. Tri mladé dámy, v jednakých bielych toalettách, slamených jednoduchých klobúkoch. Dľa šiat budú to sestry. Idú si voľne, nenútene, kráčajú pošepky, lebo majú topánky s plstenou podošvou. Všetko hľadí na túto zanímavú skupinu; dámy pozerajú závistlive. Každého púta ich elegantný zjav, nevšímavá ľahostajnosť a nadovšetko vkus ich toaletty. Jedna je blondína, vlasy má ako zlato, druhé dve sú počerné. Na ich jednoduchom obleku vyníma sa veľmi pekne pestrý pás, ako ho nosia horvatské sedliačky, a čo je zvláštne, i viazaný je po sedliacky.

Okolo nich kavalieri; pri blondíne čierny poručík v honvédskej uniforme, veľmi „schneidig", s fúzami dohora, ako dve štetôčky.

Shovárajú sa hlasite, nemecky, a to nemčinou, ktorá ide rovno z pažeráka. Nenie ľubozvučná ani z takýchto interessantných úst.

„Čo sú to za?" spytujeme sa pána kanonika.

„Ja neviem. Vidím iba, že vynikajú v každom športe. Uvidíte ich na lawntennisi. Teraz budú hrať karambol. Či fajčia, neviem; ale nedivil bych sa, keby si zapálily", odpovedá pán kanonik. Vidno, že sa mu nepáči na nich tá nenútenosť a to, čo sa volá „emancipácia".

„Nebodaj dáka štýrska aristokracia", rozsúdil som ja. „Nemkyne sú bez otázky; len Nemka môže sa dáviť takou nemčinou."

„A škoda", dodal môj mlčanlivý. „Na Nemkyne sú pridriečne a elegantné..."

„Aristokracia má svoj zvláštny vkus", poznamenal som ja, „vytríbený cez stoletia a stoletia. Preto aristokracia je akosi všade internacionálna; tvorí kastu v ľudskej spoločnosti, a či skôr akúsi sektu epikurejskú."

Pozdejšie sme nakukli do dvorany, kde je billiard. Blondína hrá so svojím otcom, obstarným pánom, chudorľavým, znamenite. Za takú hru nezahanbil by sa žiaden universitán. Diváci ju neženírujú a medzi nimi najdú sa i dámy. Hľadia na toto pokračovanie s výčitkou, druhé možno i závidia takú svobodu. Sestry sa tiež prizerajú a shovárajú sa francúzsky. Nenie to práve výslovnosť parížska, ba razí z nej ešte trochu dákysi Conversationsbuch. No tu v Rohiči to zbaví a dvíha renomé hodne dohora.

„Celkom iste sú aristokratky“, podotkol môj mlčanlivý. „Hovoria, ako vidíme, po francúzsky.“

Ešte keď sme boli na verande, čuli sme francúzske štebotanie mladšej sestry, ktorá má dosť mocný alt. Zďaleka sa to vyníma, ako by sa boly sliepky splašily a teraz vykrikujú.

Prv než sme sa vybrali na prechádzku, zastavili sme sa v mliekárni Johanna Helba. Tu sme už orientovaní z väčšieho. Dievča, čo posluhuje, je skutočne z Viedne. Nielen nosík je vyzývavý, ale i brčky okolo čela a v tyle a nadovšetko oči. Z nich sa každému dostane po pohľade, kto konkurruje za takým vyznačením. Volá sa Mici. I ona už vie, kto z nás a kedy pije „kholte gekhochte“ a kedy „soure Mölch“.

Pán kanonik, ako obyčajne, zadiera do dekana a ja za ten čas prezerám si hostí. Hneď za naším stolom je veselá spoločnosť. Dve dámy — jedna dosť bezvýznamná blondína, patrne vydatá, druhá čierna v červenej blúze s tvárou ako dcéra faraonova. Čierne vlasy priliehajú, spustené súc hlboko na uši: à la secession. Taký účes pristane menovite takým, ktorým pristane všetko — ktoré sú totiž pekné. Tak i tejto faraonovej dcére pristane znamenite. Oči jej svieťa a hádžu dosť často strely na spoločníka. Je to človek dosť vysoký, štíhly, obratný, bárs hlava i brada skoro celkom ošedively. Za pokutu strižie sa na krátko, a tento biely rámec pekne pristane k zdravej, ohorenej tvári. I jemu oči horia, dá sa súdiť z celého jeho zjavu, dosť rozihraného, že blesky dobre triafajú. Shovárajú sa maďarsky, on hovorí s tou už dobre známou, prešróbovanou zdvorilosťou.

„Popoludnie mi bolo, prosím, nesmierne nudné. Ráčte si považiť — vás nebolo nikde. Hľadám vás v aleji, i v parku — bol som i na Ferdinandshügeli a vás — prosím ponížene, nikde niet...“

A v tom štýle tečie a rozlieva sa ten med napred. Čo sa nepovie, to dopovie pohľad. Vydatá sa usmieva rozpačite, ako osoba, ktorá cíti dobre, že je tu zbytočná a nevie, ako by sa ztratila; faraonova dcéra zasmeje sa často suchým, nervósnym smiechom, ktorým prebíja rozochvenie.

Neviem, akým činom, iba keď im začal vykladať svoj životopis.

„Ja som sa osmelil narodiť, prosím, v tom roku, keď sa vlasti našej a celej Europe narodila svoboda. Môj otec mal podiel v boji za svobodu, a ja, nebožiatko, musel som ostať doma s mamou.“

„Tak sa zdá, ani tí tam sa nenudia!“ poznamenal môj druh.

„Starý pán im rozpráva o boji za svobodu“, vysvetľujem ja.

„Vidíš ho, starigáňa!“ zvolal môj mlčanlivý. „Veď on dvorí —

a ako dvorí, tej čertici v červenej blúze. Pozri, pozri, ako mu svieťa oči!" A mlčanlivému, neviem prečo, tiež zasvietily oči. „A ona sa neodhŕňa! Darmo je, ja vždy hovorím: ženská bude koketovať i s čertom z jazerného pekla!"

„Ba ešte čo!" zvolal jeden z nás. „Veď jej je to otec."

Rozosmiali sme sa všetci a mlčanlivý doložil: „No, isté je, že on neprechováva k nej citov práve otcovských..."

„Ba čo je v tom za pôžitok", poznamenal kanonik, „starého človeka takto znepokojiť nič po nič."

„Hovorím vám — ženská je", ozval sa mlčanlivý. „V nej žije starý inštinkt podkúšania a navádzania... A potom nenie tak celkom starý. Pozrite, ako sa skrúca! Kohút na smetisku!"

„Bože môj, šediny na hlave a humoru v ňom koľko len chcete", závidí mu pán dekan.

„Áno — takí boli naši starí: vždy veselí, bezstarostní, ako deti. A my, mladšia vrstva? Pozrite len, akí sme. Starci, katafalky!"

„A k tomu táto pohrabná muzika", poznamenal som ja. Kapella zas vyhráva akúsi operu a či „Trauermarsch".

„Naozaj!" zvolal mlčanlivý. „Mňa nerozveselila ani raz, skôr ma zarmúti."

„Najlepšie urobil tamten starý!" poznamenal môj druh.

Pred nami sedí za stolom sám, ako prst, starček v súkenných šatách, malom okrúhlom klobúčku. Kabát mu je futrovaný kožušinou a golier tiež obložený líškou. Tak sa náš krajan vystrojil do tohto Zabországu. Mici mu doniesla kyslé mlieko a chlieb tiež bez rozkazu a on platí zaraz mlčky. Priblížil sa mu akýsi shovorčivý Nemec a náš krajan na jeho dlhé reči odpovedá: „Ik nix — magyar..."

Keď vypil mlieko a ostatnú odrobinku ta hodil vrabcom, zamyslel sa starec, složil ruku na lono a lenivo žmurká. Prišla ouvertura a on drieme, sťaby sedel v svojej lavici v kostole a počúval dedinský organ.

„Vidíte účinok klassickej hudby", zvolal pán kanonik. „Bolo by treba Wagnera, aby ho prebudilo zo sna."

„A či by sme nemohli ísť dakam, kde sme ešte neboli?" navrhuje pán dekan. „Treba predsa len oprobovať striasť sa tejto melancholie!"

„Tak je — dobrý návrh!" A všetci sme skočili na nohy. Ideme tento raz za pánom dekanom. Ten nás vedie na nižný koniec, pod hôtel.

Tu je zase lúka, ktorá zaujíma celú dolinu až hore ďaleko popri ceste smerom k Pöltschachu. Dolina nenie široká, briežky a hory stisly ju a nedajú sa jej rozprestrieť. Prechádzka je tu milá, ako po koberci, v tôni bukových hôr. Škoda len, že tu tečie potok a ten nevyzerá práve alpínsky. Miestami hádam ani netečie, tvoriac mláky, menovite ak dakoľko dní neprší, čo sa na šťastie neprihodí len raz za desať rokov. Nie div, že na mnohých miestach povážlive páchne. No vzdor tomu zariadili na ňom Schwimmschule. Dnu som nebol, ani ma nič ta nevábilo: bude to čosi podobného „plovárnám"

na Vltave, z ktorej keď výndeš, musíš sa ísť umyť. Pri Schwimmschuli zas Lawntennisplatz. I ten je držaný, ako všetko tu v Rohiči, vo veľkom poriadku. No nieto hráčov: miesto je priutiahnuté. Miesto nich sú tu tri-štyri sliepky a kohút. Po drôtovom plote sú zas rozvešané biele plášte a druhé rekvisity z blízkej Schwimmschule.

Tu sme vyrozumeli, že človek je zviera spoločenské. Bárs je tu hora ako inde, lúka ako inde a lawntennis k tomu — nám sa tu predsa nepáči. Nieto tu ľudí. Vrátili sme sa pod hôtel a odrazili sa alejou na pravo „k dedine“ Rohiču.

I tu nás doprevádza fatálny potok. Prišli sme k ústavu vodoliečiteľskému, ktorý je hneď pod hôtelom a dáva, aspoň v niektoré hodiny dňa, značnú prípomoc potoku, vodou, ktorá sa v kúpeli spotrebovala. Lebo sa tu kúpe na stá hostí denne.

Na týchto stranách je i pekáreň pána Brennera, kde práve skladajú vrecia peštianskej múky. Ďalej drevený dom a či skôr villa o cifrovanej povlači, na ktorom stojí nápis: „Gemeindeamt“, potom hostínec k Tiroleru, kde sa i horvatsky hovorí — a pod brehom malá chutná villa Mosinger. Kto chce, môže sa ísť ta fotografovať: pán Mosinger zo Záhrebu zariadil tu filiálku. V diaľke na briežku belie sa krásny nový kostol — Sv. Kríž. No k nemu nám je priďaleko; nepôjdeme ani „do dediny“, ktorá je tu hneď za potokom. Ostatne nieto v nej nič zvláštneho — dakoľko hotelov a hostíncov a na ulici hostia, ako tamhore v kúpeľoch: lenže hostia rozumní a zkúsení, ktorí tu za lacný groš bývajú a dochodia každé ráno tahor vypiť svoju vodu, alebo vziať svoj kúpeľ v ústave.

Vrátili sme sa upokojení do nášho kúpeľa po tejto prechádzke; ani keď sa cestovateľ vracia po dlhej ceste k svojmu domu. Zdalo sa nám, že sme vykonali bohvie koľkú cestu a pred večerou sa i chorí chválili, ako nesmierne vyhladli. No tu sme spozorovali po prvý raz, že kurča nenie vypečené ako svedčí. Môj mlčanlivý začal vyvádzať porovnania medzi kuchyňou domácou a takouto v hostínci a dľa toho, ako sa zamyslel, vyrozumeli sme, že blúdi tam kdesi v Dalmácii, ktorá je dokonále vypečená.

V nasledujúce dni robili sme experimenty skoro so všetkými hostíncami, hľadali sme kurčatá vypečené. Ak nám dakde i trafili dať kurča dľa našej vôle, druhý raz bolo už zas od poly surové. Po márnych pokusoch vrátili sme sa my zas len do nášho hotela. Tu nás prijali veľkodušne, ako márnotratného syna; nevyhodili nám na oči nestálosť; ba doniesli nám zas náš dvojramenný svieceň ako predtým.

Vo Fülhausi sme sa veľmi chytro udomácnili. Náš dom, ako všetky ostatné, je pod správou direkcie; ona dozerá na čistotu i poriadok, ona dišponuje s bytami. V staré časy bol toto dom horvatskej a štajerskej aristokracie, ktorá sem dochodila na letovisko a tu sa schádzala. Vidí sa to i po nádhere izieb a chodby; nenie toto obyčajný činžovník, ale palác. Pozdejšie aristokracia sa rozpŕchla po cudzozemských kúpeľoch, vyhľadávať väčší luxus; druhá jej čiastka zas schudobnela, tak že nemohla vyhľadávať kúpele, tak že sa v jej paláci rozhadzujeme teraz my, synovia bývalých poddaných.

Ostatne my s direkciou máme máločo do činenia. Čistoťa a poriadok je zásluhou našej gazdinej a nie slávnej direkcie.

To je vysoká, chudorľavá „Slovenka"; počerná a v tvári červená ako jablko. Prekročila už päťdesiat rokov, ale zato je obratná a do roboty ako osa. Vídam ju ustavične s vyhrnutými rukávy, ako šuká po izbách svojho poschodia. Každé poschodie má totiž takúto gazdinu. Keď sa ktorá stránka vysťahuje, ona sa hneď dá do rajbania, umývania, vyprašovania; noví hostia najdú izby čisté, vyvonené. Pod svojou správou má dve dievčice; naháňa ich, nazerá a naúča ani čoby im bola mater. Začal som ju volať „tante", a tak naše obe izby volajú ju tante. Neraz sme sa zastavili v jej izbe, kde je sporák a postele i oboch dievčic: je to zvláštny pôžitok strávit chvíľku v tejto kuchyni, zariadenej na poly sedliacky a vždy čistej. My dvaja sme vstávali najvčaššie v dome, často o štvrtej ráno. Tu v kuchyni sme už našli našu tante bodrú, čulú a čuli jej hlboký hlas, ktorým nám vinšuje „dobri jutro", ako sa to naučila od nás. Neraz sme jej došli pred obedom na návštevu, keď chystala obed. Najčastejšie to boly knedliky alebo i vdolky s lekvárom malinovým, ktorého vôňa sa šíri celým domom. Naša tante a jej dievčatá, ako vidno, obľubuje si v múčnych jedlách a môj mlčanlivý neraz sa zadivil nad misou vdolkov, ktorých do tých čias nikdy ešte nejedol.

Môj druh najradšej sedí doma. Ráno, keď výndeme a vypijeme kávu, on sa vracia do izby k svojim knihám. Tante za ten krátky čas už stihla izbu vymiesť, vyriadiť a prevetriet. Tá istá čistota panuje na chodbách a druhých, skrytejších ešte miestach. A veru nenie ľahká vec udržať také miesta v čistote, kde skoro každý pije vodu, ktorá má dosť mocný purgatívny účinok. My dvaja ranostaji jej už nepijeme. Na tretí deň nás tak doriadila oboch, že sme ju museli tak nechať a divíme sa tým druhým, ako môžu vôbec stáť na nohách, keď ju pijú riadne, každé ráno.

Naša tante prispela k tomu veľmi, že sme tu v dome privykli, udomácnili sa dosť skoro a tak ľahko nezabudneme na jeho čistotu, mier a poriadok.

Okrem platu od direkcie naša tante bude mat i bočné dôchôdky. Myslím, neodíde nikto, aby ju neobdaroval. Za tento plat, ktorý trvá bez toho len cez sezonu, naša tante nesmela by prezradiť, že je „Slovenka". Nového hosťa má prijať hneď na schodoch s poklonou v kolenách a s predpísaným „gut' Morgen!" Taký je predpis. Vysoký zemský výbor nariadil raz navždy, že Rohitsch-Sauerbrunn je nemecký.

Zato naše dve izby prestupovaly každú chvíľu nariadenia zemského výboru. Ona rozumela všetko, čo sme jej rozkázali horvatsky, ale zato my sme jej a dievčinám rozumeli veľmi málo. Bude to chyba hádam v dialekte na týchto stranách.

Keď sme sa trochu udomácnili, naši pacienti započali svoju kúru: jedni pili vodu, druhí sa podrobili útrapám hydrotherapie. Oni vstávajú pozde; prebúdzajú sa, keď kapella začne trúbiť svoj chorál. Do ústavu hydrotherapeutického sa vyžaduje poukázka od

daktorého z troch lekárov na toľko a toľko kúpeľov. Ústav je nie veliký, ale zariadený úplne. Sluhovia sú dobre nacvičení, mocní chlapi. V svojom triko a so svalnatými rukami vyzerajú ako šarhovia.

Od 8 hod. ráno je pred ústavom už dosť živo — predpoludním sú kabíny napospol zaplnené a noví hostia čakajú s číslami, kým príde rad na nich. Zdnuka sa ozýva šumenie vody, tu zas plieskanie, čapkanie, polievanie a to pomiešané s pridusenými vzdychami, odfukovaním i hlasitým výskaním. Kto sa chce okúpať, najde vaňové kúpele v Badehausi, v hlavnom parku a vstupenku dostane i bez poukázky lekárovej.

Tu vidno najlepšie, aké sú prevrátené naše sociálne pomery, menovite triedy t. zv. vzdelanej. Človek na pohľad zdravý, ako buk, mocný a predsa cíti v sebe, že mu nenie čosi v poriadku. Vidno mnoho i takých, pri ktorých hneď uhádneš, že majú nervový systém rozdráždený alebo úplne rozstrojený. Nejeden meria vestibul alebo priestor pred domom rýchlym krokom, čaká kedy príde rad naňho, potí sa, obzerá sa, ako by sa bál, že čosi zamešká. Iný zas sedí netečne zahĺbený bohvie do akých myšlienok. Druhý chodí hololhlavý, daktorému hrá v tvári gruppa svalová, druhému sa potrháva plece alebo celé údy. Sú to ľudia ustatí životom vo veľkom meste, utrmácaní prácou a duševnými námahami, a možno i strhaní výstupčivým životom. Prišli sem na dakoľko dní, odpočinúť, načerpať nových síl, aby sa zas mohli vrátiť k starému spôsobu života.

Ťažko chorých tu nevidno, okrem starca v kožuchu, ktorý na vidomoči hynie. Je tu i druhý starec, ktorý poťahuje za sebou ľavú nohu a ľavá ruka mu je v šatke obesená. S ním chodí mladý šuhaj, sympatický, bľadý. Má tiež ruku poviazanú. S nimi je vždy dievča asi 18-ročné, ktoré oboch obsluhuje. Otec sa zotavuje z porážky, syn má caries kosti a mladá dcéra tiež bľadá, prišla s nimi. Na jej tvári sa zračí hlboká melancholia. Nevidel som jej nikdy, aby sa bola zasmiala alebo rozveselila. Na zábavách sa nezúčastňovala, ani v Cursalone, ani pod holým nebom, ba ani sa nepriatelila s nikým. Vždy pri svojich chorých, zadumená, smutná, plná oddanosti a obetovavosti. Pravá milosrdná sestra.

V jeden deň sme videli v hlavnej aleji ženskú, akiste ešte svobodnú. Je nesmierne chudá, tak že mlčanlivý, keď ju zazrel, poznamenal: „Táto sem prišla umreť". No neumrela. Vytrvala s nami až do konca, a zostala tu i po nás. Nestučnela síce, ale držala sa statne. Pozdejšie, keď sme na jej neobyčajný zjav privykli, zdala sa nám úplne zdravou. Miesto mäsa nosí na sebe hodne zlata. Má reťazy na hodinkách, tenké i hrubé, ako kedy; druhú reťaz nosí okolo pása k vôli vejáru. Dakoľko ráz zavesila si okolo hrdla zlatý kríž, omnoho massívnejší, než čo mal Strossmayer na Matku Božiu.

„Len načo nosí toľko tých reťazí!" rozmýšľam ja.

„Aby ho dobre poviazala", vysvetľuje mi môj mlčanlivý — „ak sa jej podarí koho chytiť."

Raz sa bola zjavila tu i jedna záhadná. Ustavične a všade je sama. S nikým nehovorí, na nikoho nepozre. Zdravá je ako ryba,

dosť tučná, má vyše tridsať rokov. No jej toaletty! Každý deň sa preoblečie tri razy; zakaždým druhé šaty. Dámy sa obracajú za ňou na promenáde, nejedna nepriateľsky, alebo aspoň len závistive. Ona si vykračuje nenúteno, nikoho si nevšíma a akoby chcela ukázať, že tá elegancia nenie len na povrchu, neraz ukáže i čipkový rub spodničiek. Dámy sú ustrnuté nad toľkým bohatstvom. Ubezpečujú, že len v spodniciach nosí táto dáma celý majetok. A kde sú šperky, ktoré má ustavične druhé, ihlice a náramnice. Záhadná žena zostala asi týždeň, kým ukázala všetky toaletty a v jedno odpoludnie odviezla sa zas do Pöltschachu, sama, bez sprievodcu.

Odpoludnia, ako naozajstní zahaľači, vysedávame pod alejou a čakáme fiakre z Pöltschachu. To už tak zo zvedavosti, aby si vedel, či kto zas prišiel. V jeden deň sa doviezol plný landauer hostí, všetko dám. V ten istý večer sme ich videli na prechádzke a menovite tú najonakvejšiu. Tvárička skoro ešte deťacia, oči naivné, čierne, ústka malé. Čierne vlasy prihladené sú nadol, tak že pokrývajú temer úplne sluchy a uši. Secessia úplná! No, tejto tvári, ktorá má niečo z madonny, pristane táto secessia veľmi dobre. S deťacou tvárou kontrastuje celá postava, veľmi úhľadná, driečna, štihlá v drieku a tvarov bohatých — pripomína, že nemáme pred sebou dieťa, ale pannu veľmi interessantnú, alebo ak chcete, krásnu. I tento pekný zjav udomácnil sa veľmi skoro v našom Rohiči a pristal mu. Privykli sme ju vídať na prechádzkach, na lawntennisi i na tancoch v Cursalone: no vzdor privyknutiu, kde sa zjavila, obracaly sa k nej všetky oči, menovite mužských, s úľubou a nemým holdom. Nosí rozdielne toaletty; všetky sa vyznačujú zvláštnou jednoduchosťou a tým, že jej stoja dobre. Klobúky nosí vždy jednaké — najviac máva široký slamený, bez zvláštnych okrás. On jej pristane najlepšie, lebo keď je na takej hlave, okrasy sú mu zbytočné.

Behom času vysvitlo, že táto madonna nenie tak celkom naivná. Keď ide sama alebo v dámskej spoločnosti, je to rozhodne dieťa, ktoré, ako vidno, sa nudí — všetko mu je akosi hlúpo. No pozdejšie nadišlí dvaja šviháci v dlhočizných širokých kaputoch a začali sa mať okolo nej. Ona ožila ako zázrakom a začala šíriť okolo seba sieť, do ktorej sa švihákom nohy dosť dobre zamotaly. Počiatkom augusta zas do Militär-Curhausu prisťahovalo sa dakoľko officierov, medzi nimi dvaja poručíci, veľmi schneidig. S nimi sa najradšej zabávala a splietla im strategiu ako svedčí. Jeden z nich je ešte skoro dieťa; naňho nepôsobí jej kúzlo tak intensívne; on, keď nenie pri nej, vie sa i s druhými zabávať. No druhý, s vyčesanými fúzikami dohora, na ktoré neraz pozre, zalomiac akosi divne hlavou — ten nemá pokoja, chodí sem a tam, vyzerá, skúma, ako by bol niečo ztratil, kým ju koľvek nezočí.

Jej príchod najväčšmi pôsobil na dcéru faraonovu. Ona sa skonfundovala; opadly jej krýdla; uťahuje sa; nerada ide ta, kde sa nachodí madonna: cíti, že jej mizne pôda pod nohami, keď sa k nej priblíži. Z obdivovateľov zvýšil jej iba starý švihák, ktorý sa mal šťastie narodiť v tom roku, keď sa našej vlasti narodila svoboda.

On je vytrvalý, stály, doprevádza ju všade; no z jej očí už ho netriafajú blesky. Na jej tvári číta sa neraz omrzlosť. Vidno, záležitosť táto ju už nezabáva a jeho spoločnosť sa jej zunovala.

Zato i náš Füllhaus dostal pekných hostí. Na tej istej chodbe, proti našim dverám býva obstarná dáma s krásnou dcérou. Keď výndem ráno z izby, predo dvermi vídam dva páry topánok. Čierne, o širokých podošvách a nízkych opätkoch sú cele všedné. Už si nikdy nezaskočia ani vo valčíku, ani v polke. No pri nich sú druhé šnurované, s furmou dnuká. Sú žlté, úzke, strojné, o vysokých opätkoch. Z Hradca nenie toto dievča, môžeš už dľa topánok súdiť. Je to tiež krajanka, lebo som ju počul s matkou hovoriť maďarsky. Pekná je bez otázky, tvár, ako by ju bol odkreslil z módneho žurnálu: o malých ústach a červených perách. Ale i tak mŕtva, ako figurina vo výklade módnych látok. Ako by sa bála čím pohnúť v tej peknej tvári, aby z masky niečo neodpadlo. I keď sa majú okolo nej šviháci, ostáva ľahostajná. Pán direktor kúpeľa dosť sa usiluje, aby ju oživil a hádam i rozosmial: ona vždy zadrží svoj pokojný, ľahostajný výraz. A veru šťastie. Nech je podnikavá, ako faraonova dcéra, alebo tá chudá a počne trochu koketovať, mohla by znepokojiť pol Rohiča odrazu.

Nuž krajanky sa tu činia. Vývodia v našom zátiší, vzbudzujú obdiv na všetky strany. Hovoria všade maďarsky, peknou, plnou výrečnosťou. Môj mlčanlivý, keď počul madonnu hovoriť, dal sa strhnúť k výroku: „Zvláštno! Maďarčinu nemôžem vystáť: ale keď ju tieto tu hovoria, znie veľmi sladko“...

Raz večer, keď sme sa poberali hlavným parkom ku Füllhausu, stretli sme pána a dve dámy. Ani som si ich neobzrel, lebo bolo tma. Keď od nás poodišli, pozdravil pán obe dámy: „Dobrá noc!“ Pekne na hlas, po slovensky. Pán sa kdesi ztratil, akiste smerom k Wiener- alebo Pestherhausu, a dámy vošly do Badehausu. Od tých čias som sa dosť natrápil. aby ich objavil — no nezachytil som viac nikdy slovenského slova. I tá „dobrá noc“ zavznela tiež len preto, že bolo tma. Potme v takých pádoch je strach menší.

Dobre padne vídať nerozlučných priateľov v týchto časoch chladného, vypočítavého egoismu. Boli to dvaja kňazi katolícki, oba krajania. Oba starí, jeden z nich tučný a pritom slabý v nohách — nie div, že sa z hlavného parku temer nevzdialili. Najväčšiu cestu, čo vykonávali, bolo im chodiť k obedu a to do hôtela Sonne, dosť ďaleko od kúpeľa. Neviem, prečo práve oni ta chodia, keď majú tu blízko nadostač hostincov aspoň len takých, ak nie lepších. Tučný pán farár bol obhoditejší, včaššie vstával a o pol ôsmej už vyčkával blízko Styriaquelle, obzerajúc sa, či nezočí priateľa. A keď zazrel jeho vysokú chudorľavú postavu, jeho podlhovatú, nie bárs vľúdnu tvár s velikými okuliarmi: tvár sa mu zažiarila a on sa poberá k nemu svojím ťarbavýn, ťažkopádnym krokom, vystrčiac obe ruky proti nemu, ako by ho chcel objať. I nevľúdny sa v taký čas usmial a tvárou sa mu rozlial teplý výraz priateľstva. A teraz už hybaj pomaličky dolu parkom, v ustavičnom rozhovore. Keď slnce zahreje, sadnú dakam do chládku a zas sa zabávajú svojími rozhovormi.

Len čo majú tolko hovoriť sami dvaja — ako sa nevyčerpá látka? Patrne to bude priateľstvo staré, možno ešte z nižšieho gymnásia. Len také priateľstvo môže poskytnúť látky k takýmto nekonečným rozhovorom.

V tieto časy bolo vídať človeka vysokého, chudorľavého premávať sa po Rohiči. Ak sa s kým schodil, bola to spoločnosť čisto maďarská. Nápadné mi bolo na ňom, že je trochu osamelý, potom že nenosí brady ani fúzov, na košeli má francúzsky golier, ako naši peštianski švih– ci, bárs v druhom sa nenosí ako švihák, naopak, vykračuje si vážne. Dľa vystupovania a dľa toho, s akou úctou sa chová k nemu jeho spoločnosť, zatváral som, že to bude hádam umelec z Pešti, snáď od národného alebo ľudového divadla, na každý pád vynikajúci, alebo snáď daktorý zo spevákov kr. opery. Raz, prechádzajúc sa hlavnou alejou s pánom kanonikom, stretli sme tohto zvláštneho hosťa. Pán kanonik ho pozdravil veľmi úctive a neznámy sa nemo uklonil a sňal pritom bielu, plátenú čiapočku.

Zadivil som sa, ako prichodí pán kanonik k takejto exotickej známosti a spýtal som sa, kto je ten neznámy.

„To je biskup reformovanej sekty z Uhorska“, odpovedá mi on.

„Čo — biskup!“ zadivil som sa zas ja. „To by bol kalvínsky biskup!“

„Áno, kalvínsky“, odpovedá on.

Nuž nebol by povedal, že tak môže vyzerať „vastag nyakú kálvinista“, ako tento neznámy pán tuná, ktorému, ako vidno, potrebný je vzduch rohičský a menovite kefir, aby sa postava zaokrúhlila niečo.

„Darmo je — Rohič je kúpeľ biskupský“, žartujem ja, „dali si tu toľkí dostaveníčko.“

V tieto časy, keď bola sezona v najlepšom kvete, nášmu krúžku Dalmatíncov hrozilo rozpadnutie. Pán dekan sa počal blížiť ku koncu svojej kúry a zahrozil sa, že neostane ani dňa nad povinnosť tuná. Môj spoločník, s ktorým mám spoločnú izbu, tiež začína sa tu nudiť. A nerobí ani tu nič iného, iba to, čo by robil v Dalmácii. Sedí ustavične za knihami a lúšti matematické problemy. Konečne v jedno odpoludnie pozrel na mňa vážne a preriekol: „U nás počínajú smokve“ (figy).

„Veru“, odpovedám ja smutne. „Toho roku nám utečú. Sotva ich zastihneme friške. A škoda.“ Tu v Rohiči sa mi zdá, že je to bohvie aká obeť, zriecť sa fíg. A ináč nebol som nikdy priateľom toho ovocia, prisladkého a mdlého.

„A čo myslíte: ani tá horúčava nemôže byť taká neznesiteľná“, pokračuje môj spoločník.

„Ej, píšu, že je 28 stupňov R. To je horúčava obstojná.“

„Viete, čo! Ja myslím, že nás klamú, aby sme nezutekali ztadiaľto.“

To podozrenie mal som i ja, no neodvážil som sa vytasiť sa s ním pred nikým. Naopak, vždy som vynášal prednosti chládku, ktorý my tu užívame a ľutoval tamtých dolu, čo sa pražia na slnci a na horúcom vetre. I teraz som len pohol plecom.

„To všetko znamená“, začal som ja, „že sa nás vy chystáte opustiť.“

„Tak asi to vyzerá. A čo tu robiť? Nudiť sa darmo?“

„Úbohá naša tante!“ zvolal som ja. „Nie vám jej ľúto?“

„Už nech sa len odovzdá svojmu osudu.“

O dakoľko dní tento môj spoločník vsadol jedno ráno do drožky a odišiel do Pöltschachu. Ostali sme len my traja. Vo Füllhausi som už nemal konkurrenta — ja jediný som vstával najvčaššie.

V deň jeho odchodu išli sme zas do Schwimmschuli, my traja a náš kanonik so svojím mladým druhom dekanom. Na lawntennisi nenašli sme sliepky, ale ľudí. Dve slečny a s nimi mladík, dľa všetkého gymnasista; štíhly, vyrastený do vysoka, s nahnutou šijou, ako všetci mužovia vedy. Slečny sú počerné, jedna štíhla, elegantná, v dlhých šatách, s výrazným okom a energických pohybov. Druhá je žaba v krátkych šatách, líce jej prekypuje zdravím a rumeňou. Obe držia lopaty v rukách, ale narábajú nimi celkom ťarbavo. Vidno, prvý raz je toto, čo sa nachodia na lawntennisi.

„Gospodična Vera, takto“, naúča mladík vysokú staršiu.

Ona udre, ale ponad lobtu. Žaba skáče a vrtí sa so svojou lopatou. Mladý kavalír ukazuje znovu, ako sa bije a gospodična Vera udre, lenže lobta padne do sieti. Nový zmätok, žaba sa ide zajsť od smiechu.

Teraz začal biť mladý človek, gospodična Vera mu odbila. Všeobecné oduševnenie. My a druhí diváci tlieskajú. Ale o chvíľu povstala hádka, ako sa majú rátať štichy; z hádky vysvitlo, že nikto z nich nezná pravidiel hry. Jeden z divákov vstúpil na priestor vysypaný pieskom a vysvetľuje im, ako hra ide.

„Ale tata — to je nie tak!“ protiví sa mladík.

„Tak je, Janko — ako ja hovorím.“

„Odpusť, tata — ja dávno hrám lawntennis, viem ako ide.“

„No už, Janko, odpusť; nevieš.“

„Dajte vy tomu pokoj, deti!“ zvolal starý pán s briežku s pristriženými na krátko fúzami a oholenou tvárou. Ťažké čižmy, mohutné údy a bodrý výraz tváre prezradzujú dedinského statkára. „Ak vás nadišla vôľa mlátiť, príďte vy ku mne; ja vám dám mlátiť. Nebude vám lopata chodiť na prázdno a túto haraburdu nechajte Švábom. Poďme my radšej na večeru, ja som hladný.“

„Tedy vidíte, koľko tu hneď našich“, teším ja mlčanlivého, ktorý je zamyslený, že nás je menej o jednoho.

„Ach, čo — toto sú z Banoviny!“ zvolal on.

„Tedy naši!“ odporujem ja. „A či nepracujete na spojení Dalmácie s Banovinou?“

V tom jedna obstarná dáma zpoza plota zvolala: „Also komm, Darinka!“

„Sogleich, mamice!“ odpovedá rozosmiata žaba.

„Vidíte, akí naši!“ rozhorčuje sa mlčanlivý. „Čo je z nich, keď nasiakli nemčinou?“

„Práve to sa kompensuje“, zvolal som ja. „Naši Dalmatínci

zas nasiakli dokonále taliančinou. Nemáme si čo vytýkať jeden druhému.“

Akokoľvek, ale už nie sme sami. Máme tu hľa veľkú spoločnosť, pravdepodobne statkárov zo Zagoria. Gospodična Vera je veru elegantná krásavica a vodí sa s paňou blondýnou, ktorá má vždy kyticu ruží za pásom. Tieto dve a náš Janko stali sa význačnými osobami v parku a na promenáde. Hovoria výlučne horvatsky, milou záhrebskou horvatštinou. Nehanbia sa za ňu ani v Cursalone, ak prídu na tanec. Janko je šuhaj veselý a veľmi spôsobný. Na tanci nezaháľa, vykrúca najprv svoje a neobíde ani moje krásne krajanky. Iba od madonny akosi bočí: jej nevšímavá hrdosť možno mu berie odvahu. Keď sa jej zunuje sedeť, ona sama pochytí daktorú priateľku a tancuje s ňou. A škoda — tancuje veľmi elegantne.

Môj mlčanlivý v taký čas zašomre: „Nech ich čerti vezmú, terajších mladých ľudí. Toľká sila pekných dievčat a on sedí ako krampeľ a díva sa.“

„Ako bude tancovať, chudák — pozrite, aké má opätky!“ upozorňujem ho ja.

„Ohavy — chodia ako na štuliach. Keď už nosia raz takú obuv, ja by ich dal i podkovať. Nech by bola ohava ako svedčí!“

Tak prišiel konečne deň, kde sme sa museli rozlúčiť s našimi priateľmi, pánom kanonikom a jeho mladým druhom dekanom. My sme ich dosť zdržiavali, ale pán dekan zatúžil pozreť trochu do sveta, keď je už raz tu.

No zanechali nám náhradu, neostali sme celkom sami. Pred ich odchodom ešte zavítal náš slávny starožitník, známy nielen tu, ale v celom vedeckom svete. On síce gravitáciou ducha zapadol zaraz do krúžku Strossmayerovho, no zas ako Dalmatínec a známy venoval i nám často chvíľku zo svojho svobodného času. Lebo starožitník ani tu nezaháľa, ale v svojich prácach pokračuje, lebo mu ony slúžia ako zábava a najmilšie vyrazenie.

Druhý, ktorého nám zanechali, je tajomník biskupa z Dalmácie; mladý, trochu bledý a chudorľavý kňaz. Pán kanonik poznamenal o ňom, že je to tiež „taký komárac“ (komárik) ako — nepochybne myslel na pána dekana, hoc i nedopovedal. Nám už bolo súdené, že z kňazskej spoločnosti ani nevýndeme. A necítili sme sa v nej práve najhoršie. Tento mladý a skromný kňaz bol naším nerozlučným druhom. Môj mlčanlivý v jeho spoločnosti okrieval. Namyslel si, že náš nový druh je chorý, venoval mu celú svoju pozornosť a nežnosť, úzkostlive pečujúc o jeho zdravie. V takých starostiach zabudol na svojho moriaka a cítil sa, to sa rozumie, lepšie.

Po tieto dni som v kaviarni vyhľadával peštianske noviny. V Martine bolo shromaždenie; hľadám, čo peštianske noviny na to. Neulovil som temer ničoho, a čo som ulovil, nebolo hodno veľa. Kto vie, prečo sa peštianske noviny nestaraly toho roku o martinské slávnosti. Na ďaleké výlety ráno som sa nevybral; chodím tu v parku a najviac okolo prameňov. Hneď keď vstanem a sídem dolu, hľadím, aká je temperatúra; pozrem, čo robí barometer, a

prečítam podrobnú zprávu meteorologického ústavu z Viedne, ktorá dochodí dva razy do týždňa a vylepená je hneď pri Styriaquelle. Po káve, keď je tu najviac sveta, prizerám sa, ako kto pije, čo kto rečie tej alebo druhej Slovinke s bielou zásterkou a falošným okom, ktoré vie často i na stranu šibnúť, keď podáva alebo prijíma pohár na vodu. A najradšej sa prizerám našej milej kvetinárke, v kroji nemeckom, vlastne alpínskom, ako na obrazoch Defreggera. Predáva ruže v kyticiach i jednotlive. Keď sa jej pozdá, pripne ju i kupcovi na prsia. Obstupujú ju mladší i starší páni. Náš príčinlivý Janko je tu každé ráno a zásobí ružami slečnu Veru i mladú elegantnú blondínu, s ktorou sa ona vodí. A druhí mladí páni zásobujú pravdepodobne zas druhé. Dobrým odberateľom je môj krajan, ktorý mal to šťastie, že sa narodil v tom istom roku, keď sa rodila svoboda našej vlasti i celej Europe. No jesú i odberatelia, ktorí kupujú ruže výlučne k vôli ružiam a možno trochu i k vôli mladej, driečnej predavačke. Sú to najviac starí páni a medzi nimi tiež krajan, ale tiež z Izraela, ktorý rád uštipne dievčatko za briadku.

A v našom Füllhausi rozbíjajú i ďalej fľaše, búchajú, trieskajú a vysýpajú črepy na pretek. Tu i tu zahrmí i vagónik so škriňami fliaš. Nad celým tým hurtom vládne od rána do večera neunavný spev slovinských robotníc, svieži, milý, občerstvujúci. Neraz sa mi pozdá, že som nie v dumnom Rohiči, v sídle štyroch biskupov, ale dakde v Turci na láne pána Pollaka, ktorému Marikovani kopú zemiaky a vyspevujú svoje zádumčivé piesne. Všade tá istá zádumčivosť, všade tie hlboké ťažké vzdychy zpod jarma, už či si pod Tatrami, alebo pod výbežkami šedivých Alp. Už nám všetkým iba to ostalo, tá smutná pieseň, ktorá viac hovorí, než písané dokumenty o minulosti národa. Hlboký žiaľ, ťažká duma, ktorá ti zaľahne na dušu, sťa by ju bolo privalilo celé to utrpenie, ktoré nás tlačí od šedej dávnovekosti.

No najlepšia zábava je okolo lawntennisu, ak totiž neprší. Po odpoludňajšom mlieku chodíme ta gaštanovou alejou a sadáme na lavice rozostavené na násype. O piatej prídu tri sestry so svojím otcom, dve z nich nesú svoje lopaty a mladý gymnasista lobty v sieti. Ani sa nepotrebujeme obzreť a už vieme, že sa to ony približujú. Shovárajú sa svojou štýrskou nemčinou a mladšia bruneta svojím hlbokým altom preráža všetky ostatné hlasy. No keď prídu na násyp a sadnú na lavice so svojimi kavaliermi, konversácia sa pokračuje francúzsky. Sluha vyhladí pieskový terrén válcom, vysoká blondína vníde do ohrady voľným krokom, mladšia bruneta odopne i klobúk a vyhrnie na pravej ruke rukáv nad lakeť. Popri blondýne hráva obyčajne jej sestra s gymnasistom a len málokedy má i ona spoločníka.

Táto dáma hrá chladnokrvne a naoko celkom ľahostajne. Málokedy sa rozohreje, alebo práve rozhorlí. Pohybuje sa voľne, harmonicky, a predsa máloktorá lobta jej utečie. Nevidno jej ani skákať, ani behať sem a tam: ale ako by predvídala, kam lobta dopadne, lebo sa ta hneď postaví. Nikdy, ani v najväčšiu horúčavu, nedalo sa pozorovať, že by sa bola spotila.

Gymnasista nehráva jednako. Často je ľahostajný a ako by zamyslený — vtedy robí i chyby. Lobty neraz nezachytí, lebo priskočí pripozde a v taký čas jeho počerná spoločnica sa jeduje, rozčulí sa a vytýka mu nedbanlivosť. No často nadíde ho malicia a vtedy si stane hneď za sieť a hneď v letku nadstaví lobte svoju lopatu a vráti ju blondíne. Lopate dá taký perfídny sklon, že lobta letí dakam v stranu a vysoká blondína musí za ňou skákať, ak ju nechce pochybiť. Vtedy sa i ona rozčulí a vytýka mu: „Albert, Sie sind unerträglich!“ kým jej počerná sestra výska a smeje sa od radosti a obecenstvo hľadí s obdivom na mladého hrdinu.

Najviac života dodáva tejto hre mladšia bruneta. Keď má biť, bije lobtu jednu za druhou, chytro, bez meškania. Z jednoho uhla priestora skáče na druhý, rezko, pohybami trhanými, nervósnymi. Ak sa jej nedarí, durdí sa a vtedy gymnasista, akoby naschvál, začne fušovať. Tvár sa jej poleje živou rumeňou, horí jej ako v plameni a neraz sa jej sperlí pot na čele. Ak prehovorí v čase rozčulenia, nemôže sa premôcť a sosype odrazu celú hrmavicu výčitiek na spoločníka i na sestru. Diváci sa dívajú na túto oduševnenú, náruživú hráčku a často dajú sa strhnúť jej netrpelivosti, čakajúc, ako borba skončí. Ale ani v najväčšom rozčulení, ani medzi výčitkami nevynechá svojho: „plé“, keď má biť. A poneváč bije prudko a chytro jedno za druhým, i to „plé“ sa ozýva tak často v doline, vyrečené hlbokým, zvučným hlasom.

Medzi divákov neraz sa zamieša i Štrossmayer a posedí si chvíľku na lavici. Toto je totiž jeho riadna odpoludňajšia prechádzka až do jazera tam pod horou. I on stopuje s istou úľubou rozčulenú hru amazonky, ktorá sa teraz nad chybami rozčuľuje ešte väčšmi, iba že sa neopováži hovoriť. Pri príchode a odchode vznešeného starca ukloní sa ona i jej sestra, skloniac lopatu do zeme; mladý gymnasista usmieva sa na dobrotivého starého pána, ktorý s úľubou sa díva na jeho smiešne výčiny.

Taká hra trvá neraz do tvrdého mraku a mladé amazonky, spotené, vyhriate poberajú sa voľným krokom v dolinu, poprechodia sa hlavným parkom alebo i sadnú pod verandu kaviarne.

Medzitým dozvedeli sme sa bližšie, čo sú toto za exotické kvietky, tieto naše amazonky. Vysvitlo, že to nenie aristokracia štýrska, ani vôbec nemecká: sú to jednoducho Záhrebčanky a starý pán, ich otec, je Horvat od koreňa. Sám som ho počul mnoho ráz hovoriť pravým záhrebským dialektom s vynikajúcimi Horvatmi zo Záhreba. Často sa i pripojil ku krúžku Štrossmayera, kde, ako známo, nikdy sa nehovorí iba horvatsky. Vyznám, že som ťažko niesol svoju hriešnu prenáhlenosť, že som na prvý pohľad nič po nič daroval Nemcom, a to ešte štýrskym, takéto tri nádherné kvety zo záhrady záhrebskej. Môj omyl môže ako-tak ospravedlniť iba okolnosť, že ani ja, ani nikto v Rohiči nepočul nikdy cez celú sezonu od nich ani jediného horvatského slova. Takého sebazaprenia nemôžu byť schopné iba „Hrvatice“...

Krajana, čo zavinšoval pred Badehausom „dobrú noc“, nepodarilo sa mi objaviť. Utajil sa, ako i tieto tri horvatské amazonky,

na ktorých iba pestrý horvatský pás kričal, že sú „Hrvatice“. Zato v jedno ráno zastihlo ma zvláštne prekvapenie, keď som šiel do hydropatického ústavu. Pri chodníku vedľa hôtelu vidím dvoch chlapov. Sú v čižmách, bielych, súkenných nohaviciach a v krátkych súkenných kurtkách. Na hlave majú okrúhle klobúčky, zpod nich hľadia oči na tento parádny svet prívetive a pokorne akosi. Tak vedia pozerať iba Slováci; i tvár im je okrúhla, slovenská, i vlasy nosia dosť dlhé, ako naši sedliaci, a pod nosom majú čierne fúzy. Pred nimi na trávniku hŕba kobercov, zásteriek a druhých výšiviek.

„Ľaľa — lastovice s našich strán!“ zvolám uveličený na môjho mlčanlivého. „Poďme k nim. Stavím sa, že mi ich sem poslal náš pán senior Holuby zdakadiaľ z Bošáckej doliny!“

„Tedy vaši ľudia!“ natešený zvolal i môj mlčanlivý. „Poďme, utŕžime im dačo.“

„Zkadiaľ ste, ľudia?“ spytujem sa ich.

„Tessék parancsolni!“

„Oho!“ zadivil som sa. „Tedy i pán senior takto! A kto vie, či idúcky nepochytili čosi maďarsky a teraz sa tu vystatujú. Od Slováka všeličo vystane, i takýto fígeľ,“ mudrujem ja. No musel som uznať, že to „tessék parancsolni“ znelo plnou, širokou výrečnosťou, ako pri frečitom Maďarovi.

„Zkadiaľ ste?“ pýtam sa ich maďarsky i ja.

„Zo Székely-Udvarhelyu,“ odpovedajú natešení, že natrafili na krajana.

„Čo sú to za?“ spytuje sa môj mlčanlivý.

„Sikuli zo Sedmohradska.“

Môj druh si ich prezerá ľahostajne; najradšej by išiel. No mne sa páčia títo driečni, čistí ľudia. Celý ich zjav dýcha statočnosťou, skromnosťou; pohľad dôverčivý, krotký. Na hábach im nebadať, že sú od dakoľko týždňov v ceste; košeľa a háby skvejú sa čistotou, ani čoby ich boli včera obliekli.

„A ako sa vám vodí? Predávate mnoho?“

„Ach, málo, pán veľkomožný!“ To sa rozumie, krajania sú — hneď prvé slovo im je veľkomožný,“ podotknem ja druhovi. „Či rozkážete dačo?“

A už nám rozkladajú zásterky, uteráky a podobné veci — všetko pekne vyšívané a lacné. Ja do mlčanlivého, nech kúpi zásterku, alebo čo. Lebo výšivky sa ma dotkly kúzlom našej domácej poesie. Nie som ja Socháň, ani Koula, aby vedel p vedať, čo je za rozdiel medzi týmito a nitrianskymi alebo prešovskými výšivkami. Mne je ornament ako ornament — už či je páv, alebo moriak, lipa alebo dubina. Iba sa mi pozdalo, že prešporské sú omnoho veselšie, pestrejšie totiž. Toto tu je všetko modré, alebo tmavé na bielom plátne, neokuzľujú tou ľahodnou harmoniou farieb, ale vzdor tomu vyzerajú krásne a svedčia o vyvinutom vkuse toho tiež skromného, pracovitého národa, a pritom tiež chudobného a zanedbaného.

„Tedy sú Maďari?“ spytuje sa môj mlčanlivý.

„Tak trochu.“

„Tak nekúpim ničoho!“

Ja som ho neprehováral. No bolo mi ľúto týchto dobrých ľudí, ktorí za nevelikým zárobkom až sém sa ustávali a, ako vidno, neutržia mnoho. Tí dvaja pozerajú na nás v očakávaní, či sa pohneme; no z rozhodnej odpovedi môjho druha vyrozumeli, že nejde kupovať, i uspokojili sa. Ja som im ešte vysvetlil, že môj druh má smútok a tak podobné veci nemôže držať v dome. Neviem, či ich presvedčilo dostatočne.

Chceli sme sa vzdialiť, keď sa ma spýta môj Sikul: „Prosím ponížene, ako by sa povedalo horvatsky: „my sme zo Székely-Udvarhelyu zo Sedmohradska.“

„Hm — to nenie tak jednoducho, môj švagre,“ odpovedám ja. „Máme zákon o regulovaní mien a ten nedopúšťa, aby mestá mohly premieňať svoje mená. Székely-Udvarhely v každej reči musí byť len Székely-Udvarhely.“

„Zákon, viem, že je zákon — ale aby nás rozumeli, keď im povieme.“

„Nuž keď je tak, vy im poviete: „Mi smo iz zo Székely Udvarhelyu u Erdelju.“

„To je zas len maďarsky,“ nadhodí môj Sikul.

„To je pravda. A keď vy už vonkoncom chcete, aby nebolo maďarsky, povedzte miesto Székely Udvarhely — Turóc Szent Márton. Uvidíte, všade vás príjmu s otvoreným náručím. Začnite hneď rovno pred kaviarňou.“

Druhý deň som ich zase našiel pri hoteli s tou hŕbou výšiviek. Nevidno, že z nej bohvie koľme ubúda. I oni sa žalujú, že nepredali temer ničoho; ale sa zas chvália, že je tu dobre, že našli mnoho krajanov. Môjho mlčanlivého tu niet. Terajší môj druh začal prezerať tovar. Zásterky hneď kúpil tri, tak že pekné sikuľské zásterky budú na pekných Dalmatínkach paradirovať, čo sa nestáva každý deň. Sikuli sa rozveselili a odprevádzajú nás s veľkým ďakovaním. Zásterky som ukradomky vpašoval do Füllhausu a musel ukryť v mojej batožine, aby mlčanlivý nezbadal, že sme mu za chrbtom vyviedli taký kúsok.

Keď bola sezona v najlepšom kvete, rozložila akási ženská svoj tovar v hlavnej aleji po laviciach. Prechádzkou zastavili sme sa i my pred týmto obchodom módnych ženských látok. Mlčanlivého nebolo s nami, mali sme kedy prezerať, i trpelivosti. Môj druh rozložil kus na ženskú blúzu a pýta sa predavačky:

„Koľko?“

„25 zlatých.“

Otvoril som oči, neveril som im.

„Hodváb je — pravý hodváb,“ poučuje ma druh. „Pozrite tú krásu, lesk — v škrupine vajca by ste to odniesli.“ Prihliadza, prevracia, proti slncu — študuje odraz svetla na látke, hru a prelievanie farieb, a i jemu sa lesknú oči a pokyvuje spokojne hlavou. „Také niečo nedá sa kúpiť ani v Trieste, ani v Hradci, verte mi!“

To znamenalo inými slovami, aby ja riekol: „Keď je tak — a vy kúpte tu.“ No ja som odpovedal inakšie. „Draho je. Čo —

25 zlatých blúza! To je márnotratnosť — zločin! Radšej pozrite tam tú šatôčku."

To bol ručníček ako dlaň, obšitý čipkami.

„Osem zlatých," zvestuje mi predavačka.

„Tucet a či pol tucta?" pýtam sa ja. „Dobre sa treba dorozumievať."

„Tento jeden kus," zvestuje mi predavačka.

„Čo?" zhrozil som sa ja.

„Pravé čipky, pane" — usmiala sa ona.

Na operadle lavice prevesený je závoj, aký nosia v Dalmácii ženy, keď idú do kostola. Veď pýta zaň len tridsať zlatých.

Môj druh vzal do ruky spodničku — pravda, sošitá nenie. Obrúbená je čipkami, a to širokými. Keď pomyslíš, že táto filigránska práca je na to, aby sa zablatila a zafúľala, príde ti ťažko.

„Koľko toto?" pýta sa môj druh.

„Štyridsaťosem zlatých."

„A teraz poďme," navrhujem ja.

Odišli sme od predavačky obidvaja zamyslení.

„Teraz môžete pochopiť, koľko uložila groša do svojich toalett tá osamelá elegantná, čo ju vídate tu po aleji," poučuje ma môj druh. „Koľko sa len minie na predmety, čo sa vlastne nedajú ani videť: ako na spodničky a podobné veci."

„Do tých výpočtov sa ja púšťať nejdem," odpovedám ja. „No túto tu, keby bol policia, dal by odviesť za chotár. Usporil by nejednomu mužovi tu v Rohiči trpkú chvíľu."

„Veru tak," poučuje ma môj druh. „Žena je dosť drahá portieka."

„I národná pieseň hovorí," poznamenal som ja. „Kto chce peknú ženu mať, musí na ňu keltovať."

Nevystali v Rohiči ani naši dalmatínski „galantári". Vidíš ich všade po väčších i menších mestách strednej Europy, v ich širokých nohaviciach a cifrovaných bruslekoch s haraburdami bez väčšej ceny. Oni každému hovoria, že sú z Bosny, a to nenie pravda. Všetci sú z okolia Imotského. Majú svojho Kohna vo Viedni, ktorý im dodáva tento „bosanský" tovar a vedie celú korrespondenciu. Sú to ľudia podnikaví, súci. On sa prechádza po Paríži a Berlíne tak bezstarostne, ako po rynku v Imotskom.

Sedel som s mlčanlivým pod hlavnou alejou, keď sa priblížil a začal: „Kav'n zi štogod, Cher-sve vajn." V ich dialekte nieto *h;* a *f* vyslovujú ako *v;* miesto Frane povedia Vrane. Tento nemá na hlave okrútený pestrý pás, ale slamený klobúk, ktorý sa smiešne odráža od jeho národného kroja. Mlčanlivý nenie dobrej vôle — ja som galantára odpravil a ani sa mu neprihovoril. On nenie urazený ani mak. Trochu postál, predkladá nám nože a cigarníky a vidiac, že nemáme vôle kupovať, ide o lavicu ďalej. Na nej sedí vysoký kupec z Mostara.

„Kav'n zi štogod Cher-sve vajn!" núka i jemu.

„A odkiaľ si ty?" zvolal naň kupec hromovým hlasom, až sa pol parku zobzeralo.

„Z Bosny, gospodine. A ty, ak smiem vedieť?“ pýta sa on trochu prekvapený.

„Z akej Bosny — žalostná ti májka! Ty si z Imotského!“

„Ah, ako ty všetko vieš, gospodine!“ obdivuje sa mu galantár. „No — vyber dačo. Máš tu všeličo. Odnesieš žene, zaraduje sa; ak nemáš ženy, dáš mladej, obľúbi si ťa. Taký pekný, súci pán: ako by nemal dakoho, čo naň čaká...“

„Daj mi pokoj, prosím ťa.“

„Podopri ma, gospodine — smiluj sa. Ja zďaleka — ty zďaleka, v cudzej zemi, medzi dušmanmi obidvaja: jednej hory list.“

„Vieš ty čo!?“ zahrmel zas naň kupec. „Príď ty do Mostaru ku mne, svobodno, ja ťa napomôžem. Ale tu, boga ti, zdieraj Švábov. Vidíš, všade ich dosť, i zemi ťažko pod nimi...“

Galantár pokrútil hlavou. „Ťažko ti je so Švábom, gospodine! Ani ti neodpovie. A všetko prikryl Žid — kde ja na Švába!“ A začal upratúvať svoj tovar v košiari. „Ej, Židov mnoho — potopa od nich, gospodine! Ja sa modlím Bohu, aby prišli raz do nás, na Lovreće prenocovať — len jednu noc, gospodine!“

„Viem, viem,“ pokyvuje kupec hlavou. „Prečítali by ste im rebrá. Ale čo — neprídu ti oni do Lovreća. Lepšie im je u nás.“

A galantar o chvíľu už sa mieša pomedzi elegantný svet na verande kaviarne.

Sedeli sme za večerou v našom hoteli pod dvojramenným sviecňom, keď sa tu vhrnulo odrazu dosť hodne sveta. Môj mlčanlivý sa zamračil; plná miestnosť ho rozčuľuje. Posadali za susedný stôl, nám sa uklonili nemo. Medzi nimi sú dvaja korpulentní, jeden z nich dosť mladý ešte, druhý má na hlave dosť objemnú plešinu. Tretí je tiež dosť mladý, ale bľadý a chudý. Vidno, žalúdok nenie v poriadku. Štvrtý je malý, asi po kľuku vo dverách, a je hrbatý k tomu. I on už ošedivel. Hlava mu sedí medzi plecami, ktoré vystávajú dohora. Zasadli a vyjednávajú so sklepníkom ohľadom večere. Tu sa zjaví vo dverách ohromná postava kupca mostarského, a za ním jeho druh, štíhly mladík vo fesi.

„Zdravo!“ zahrmí kupec, až sa v miestnosti ozýva.

„Dobar veče!“ znie jednohlasne od obsadeného stola.

Môj mlčanlivý sa rozveselil. „Bratia Srbi,“ hovorí mi šepky, najskôr z kráľovstva.“

„Tým lepšie,“ na to ja.

Kupec a jeho priateľ prisadli ku stolu. Medzitým prišla večera — kurčatá na paprikáš, akiste nedopečené. Rozkázali si po omelettu, a maličký, ktorému ledva vidno hlavu zpoza stola, porciu rakov, to sa rozumie riečnych. Rozhovor je pretrhávaný jedením. Vývodí v ňom maličký, hodí často vtip a smeje sa mu samý prvý, hlasom chrapľavým, otvoriac široké ústa, z ktorých vyzerajú zuby čierne, riedke.

„Ja vám hovorím: hlavná vec — nedať sa!“ zvolal on, utrúc ústa servítom, ktorý páchne trochu stuchlinou. „Keby sme sa dali, dávno by nás bol čert odniesol.“

„A načo by sme mu boli?“ zvolal tučný plešivý.

„A kto vie, či by nezaplakala ktorá," zvolal kupec mostarský. „Zdá sa mi, že ste čertom podšití."

„Ja?" zadivil sa maličký a rozosmial sa. „Zaradovaly by sa belehradské panie, keby sa ja kde podel."

„Oh — a to prečo?"

„Všetko sa žalujú, že im kazím mužov. A vo veci je čo? Posedíme si tu i tu, zabavíme sa. To je všetko." Obrátil sa ku sklepníkovi: „Ty, kmotre, máte vy tu negotínske? Toto sú tu pomyje, môj sokole, a nie víno." Hľadí pohár proti svetlu, obracia ho a víno sa ligoce v ňom ako zlato. „Farbu má, to sa mu musí dať: ale to je i všetko. Farby sa nenapiješ. Bude v ňom viac jabĺk, než hrozna."

Sklepník pozerá naň v rozpakoch. Nerozumie, čo mu hovoria. Maličký mu vysvetlil v správnej nemčine, čo si žiada a naostatok poznamenal: „Dnes ešte hovorím švábsky — ale povedz gazdovi, že zajtra musí ma obslúžiť srbsky."

Sklepník pohol plecom, že to nie jeho starosť. „A vína, aké si pán žiada, nemáme."

„Tým horšie, budeme piť toto. Ešte štvrtku."

No vínko, hoc vyzerá nevinne, rozobrialo spoločnosť. Oči sa lesknú a na líci naskočila zora. Treba sa pomaly i poberať.

„Počkajte!" zvolal maličký na svojich druhov. „Šišiel mi na um jeden problém — či by si dal ešte jednu, alebo nie. V takých pádoch sa ja pýtam osudu. Nech on rozhodne." Stisol ruku a začal na hánkach čítať: „Hoću — neću, hoću — neću"... Vyšlo mu, to sa rozumie, „hoću". „Osud rozkazuje!" zvolal na sklepníka, dvíhajúc prázdnu štvrtku dohora. „Dones ešte jednu!"

„Čertom podšitý!" smeje sa kupec z Mostaru. „A či nevieš, že takto musí zakaždým výnsť „hoću"? Počni raz s „neću" a uvidíš."

„To nie. S osudom sa nesvobodno jednať. Pokoriť sa, čo on naloží a znášať trpelivo"...

Túto veselú kompániu vídať všade: v kaviarni, na promenáde, pri prameňoch. Maličký vývodí, on je kolompoš. Najradšej má ohromného kupca, s ním chodieva, siahajúc mu do pása. Kupec sa musí prihnúť, ak chce naň pozreť; maličký zas dvíha a zalamuje hlavu, ako by šiel pozerať na vežu. Najkrajšie je, keď príde za rána kupovať ruže ku kiosku. Vyberie si obyčajne dve. Jednu drží medzi prstami, druhú si dá stoknúť na prsia. Mladá Štajerka hryzie sa v pery, aby sa nerozosmiala, keď mu ju ide pripäť. Iní tiež hľadia naň s obdivom, alebo ľútosťou — a on si vykračuje nenútene, fumigujúc celý svet.

Na sedisku, natretom bielou farbou, bol ktosi ohromnými literami napísal: „Živila Hrvatska!" My sme spozorovali nápis dávno a čakali každý deň, keď sme tadiaľ išli, že najdeme dáku poznámku. Zdalo sa nám nemožným, aby naši krajania čo takého nezbadali. A nápis ostal nedotknutý, bez poznámky. Až teraz, keď sme v jedno ráno tadiaľ prešli, našli sme pod ním poznámku, cyrillicou: „Živiće, ako se spoji sa Srbijom." (Bude žiť, ak sa spojí so Srbskom.)

„Vidíte, vlastný brat, ako smýšľa s Horvatom" — rozhorlil sa

môj mlčanlivý. „Maďar nemal čo vytýkať, a rodný brat nežičí ti života!“

„Pekní bratia!“ myslím si ja, „zjedol by jeden druhého z púhej lásky.“ Protiva medzi nimi najlepšie sa vyráža v tých dvoch nápisoch — protiva, ktorá sa nikdy nedá vyrovnať. Chceli by assimilovať jeden druhého, neuznávajú jeden druhého ako národ; nerešpektujú markantných rozdielov, ktoré vykazuje ich národný byt: a predsa by sa chceli sliať! Vlastní bratia, ale každý má svoju zvláštnu vieru, svoje písmo, svoje tradície, svoje ideále, svoju minulosť a svoje ašpirácie, a to na úkor druhého... Takí bratia, lepšie, keď sa rozdelia; každý pod svojím krovom, každý pre seba, než v spoločnom dome sa vadiť a hrýzť.

Raz, keď sme prišli na večeru, srbská spoločnosť už odbavila večeru a beseduje. My sme ich pozdravili a sadli za svoj stôl; oni nám poďakovali s nesmiernou zdvorilosťou, aká môže jestvovať len medzi rozvadenými bratmi v dobe prímeria. Oni už vedeli, že za súsedným stolom sedia Horvati.

Mladý tučný rozkázal fľašu Gumpoldskirchner. „Škoda takým vínom zalievať takú večeru,“ zvolal maličký. „Ja vravím, nieto kuchyne, ako srbská. Toto tu raz, dva razy do roka ujde; ale každý deň natláčať sa kurčatmi, zunuje sa ti. A na poludnie teľacina! Bojím sa, že alebo zakikiríkam, alebo zabľačím, keď prídem pred Belehrad.“

Začali vyratovať jedlá, ktoré je aké: každý vychvaľuje svoje. Mladší tučný, vrtiac medzi prstami pohár, rozmýšľa nad čímsi, konečne sa ozval: „Načo tajiť, keď neosoží? V Srbiji sa už tiež nejedáva, ako sa jedávalo.“

„Ako to?“ pýtajú sa ostatní.

„Tak! keď som ja ta prišiel pred sedemadvadsať rokami — u sedliaka mäso, husi, kačky, morky, pšeničný chlieb, a čo ja viem. A dnes?“ hodil rukou. „V Lombardii sedliak sa má sto ráz lepšie.“

„V Lombardii sedliak nemá ničoho. V Sicílii má cibuľu na obed a hnilý pomaranč,“ zvolal maličký.

„Nehovorte vy mne. Bol som ja i v Lombardii i v Sicílii. Ani tam nenie tak, ako je rozkričané po novinách. A že sa náš sedliak má horšie, to je pravda, bárs smutná pravda.“

„Aká pravda — aká pravda!“ odporuje maličký. „Všeobecne je známo, že sa náš sedliak traktuje znamenite.“

„Z novín je to známo, môj pane!“ rozhorlil sa jeho protivník. „Choďte k nemu — uvidíte, že pšeničný chlieb jedáva ak na Vianoce. Mäsa nevidí od roka do roka. Pšenicu musí predať. Pojedli mu ju druhí. Tak vám je to!“

„Čo — že náš sedliak nezakole!“ rozhneval sa maličký. „Zakole aspoň jedno — i jalovicu nasolí.“

„To bývalo pred štvrťstoročím. Krmníka a jalovicu zjedia mu druhí.“

„Ah, čo hovoríte, pre Boha!“ hodil maličký netrpelive rukou. „Hovorím, lebo je tak. Odtajiť sa to nedá. Sedliak predá svoju

pšenicu, predá víno, mäso — ostane mu kukurica a zemiaky. To je jeho výživa, kým mu nepojedia i kukuricu . . .“

„To je tedy náš sedliak najbiednejší,“ usmial sa malý zlostne.

„Niet biednejšieho tvora na svete! Čo vy viete tam v Belehrade? Choďte do dedín, uvidíte, do čoho upadol náš sedliak.“

„Ako by nik nebol videl sedliaka, iba vy!“

„Áno, videl som ho, i plakal nad ním. Čo ste to s ním urobili, vy intelligencia, vy Europejci!“ Oči sa mu zaiskrily, vyrovnal sa v drieku a zahrozil mu pästou: „Na svietniky vás vešať po uliciach Belehradu, na každú lampu po jednom napredniakovi. Vy ste zkaza, vy záhuba Srbska! Zpod toho sa nevytiahnete nikdy, ani neočistíte!“

„Čo naprednjaci, čo!“ zajakuje sa maličký.

„Vy ste robili dlhy, márnili, pchali do kešieň!“

Vystrel sa i maličký, oči mu zasvietily. No hneď sa utíšil, pohodiac rukou. „Hlúpe povedačky! Frásy! I naprednjaci sú patrioti.“ A obrátiac sa ku dverám, zacengal na pohár a vykríkol: „Zahlen! Či je toto spôsob? Ako by sme boli zbojníci!“

„Nepriatelia ľudu, zločinci!“ zahrmel jeho protivník. „Nech čuje každý, nech vie, čo ste za čeliadka . . .“

To sa vzťahovalo na nás, ktorí sedíme a pozeráme jeden na druhého. Ani jednomu z nás nenie príjemné, že je svedkom takejto náruživej scény. I pri srbskom stole sú nespokojní, že sa roztriasa špinavé prádlo pred nami cudzincami, vlastne, čo ešte horšieho, pred Horvatmi! To ich mrzí, ponižuje! Horvati sa potešia, rozradujú nad domácim nešťastím „vlastného“ brata. Budú roztriasať srbskú psotu po svete, ba poprikladajú a prifarbia ešte, aby vyzerala cifrovanejšie. No bezohľadný tučný kladie váhu práve na to, aby sme čuli my, posúdili a rozhodli, kto má pravdu.

„Vy, radikáli, zachránite Srbiju!“ hundre maličký, viac pre seba, než pre druhých. „Vy rozlievate med a mlieko po Srbiji!“

„Nie — teraz musia radikáli sdierať národ!“ zvolal tučný. „Vy ste narobili dlhov a my musíme platiť interessy! Do čoho ste vstrčili pôžičky? Ukážte fabriky, čo ste vystavili, cesty, železnice! Kde sú tie ohromné milliony? Ukážte!“

„Vy myslíte, kto väčšmi kričí, ten že má pravdu! Mňa vy nepresvedčíte!“

„Záleží mi na tom pramálo.“

S tým sa skončila hádka a po nej sa spoločnosť roztrieskala. Maličký s tučným sa už viac neukázali spoločne. Chodí alebo sám, alebo kedy-tedy s daktorým zo skupiny. O krátky čas sa i ztratil z Rohiča.

Do Rohiča zavítala hneď akosi za nami jedna dosť záhadná rodina. Otec obyčajný, tuctový človek; matka krásna bruneta, mladá ešte, svieža, hoc i vlasy počínajú šedivieť. No to ani najmenej neuberá lesku jej krásnemu oku. Ináč jej ani nezáleží na tom, či sa komu páči alebo nepáči. Má oči len pre svoju dcéru, asi štrnásťročnú maznu, tiež čiernu, rozrastenú na svoje roky až privelmi. Pani mama chodí si ležerne; je komótna natoľko, že sa jej ťaží kabátik vovliecť do rukávov, ale si ho prehodí jednoducho na plecia.

Jej mazna ustavične vystíha od nej čosi, jednostaj pýta a dojedá. Matka ju tíši a otec, chudák, je cele podmanený. Ináče mazna počína pochopovať, že je pekná. Keď ju prejdú fuky, švihne svojím ohnivým okom sem i tam.

Dlho sme sa nazdávali, že je to rodina židovská. Žaba hovorí dobre nemecky, taliansky a maďarsky: mysleli sme, že budú zdakadiaľ z Rieky. Iba raz, keď mama sedela v kaviarni pod verandou, príde k nej žaba a prerečie: „Ja ti ta nejdem, mamice!" A to pravým záhrebským dialektom. Pozdejšie sme sa dozvedeli, že je rodina zo Záhrebu, nie sú Židia, ale praví Horvati...

Prešlo i dve tretiny našej sezony, kým sme takto poobjavovali daktorých Horvatov. A všetko sa mi vidí, že sme ich neobjavili všetkých. Veď nemal každý s sebou takú maznu, aby ho bola vyzradila svojím „mamice" alebo „tatice"...

O spisovnej reči slovenskej.

Napísal dr *S. Czambel.*

(Dokončenie.)

K osnove Rukoväti, obsahujúcej 294 strany a rozdelenej na 343 §§-y, pridaný je „*Abecedný ukazovateľ*". „Ukazovateľ" zakladá sa na tej látke, ktorá pravopisecky spracovaná bola v „Pravopisnom ukazovateli", pridanom k „Slovenskému Pravopisu". „Abecedný ukazovateľ" je nie ukazovateľom vecí v „Rukoväti" obsažených, ale ich doplňovateľom. Pravidlá objasňujú sa v osnove totiž len menším počtom príkladov (iba pri pravidlách cele nových podával som vela príkladov, aby pravidlá so všetkých strán náležite boly odôvodnené); ostatok slov, ktoré často obiehajú, vložil som do Abecedného ukazovateľa. Do neho som vkladal i také slová, o ktorých v osnove niet pravidla. Objasním vec príkladom. Zdá sa, že cudzie slová na konci s krátkou slabikou *-on* z pravidla dostávajú v jedn. gen. *-u:* pardon, -onu, perron, -onu, semikólon, -onu, prognostikon, -onu atď., naproti tomu, že cudzie slová na konci s dlhým *-ón* dostávajú v genitíve i *-u* i *-a:* balón (-óna + ónu), kupón (-óna + -ónu), balkón (óna + ónu) atď. Ale som sa presvedčil, že by takýmto a podobnými pravidly nezjednodušil tvorenie genitívu pri vzore *dvor.* Proti vyšnému pravidlu na príklad tvoria sa i takéto genitívy: pavill*on* (g. i -onu i -ona!), *tón, trón* (g. tón*u*, trón*u!*) atď. Uznal som tedy za dobré len do Abecedného ukazovateľa vkladať také slová, o skloňovaní ktorých nemohlo byť reči v príslušných pravidlách. Pre dôslednosť a z príčin pravopiseckých udával som genitív pri všetkých menách podstatných, majúc stále na očiach stredné nárečie a hlavne podrečie turčianske a jemu najbližšie. Povinný som toto vysloviť, aby mi kritika rozumela. Ja viem na pr., že na západe povedia „od Hron*u*" (Bernolákov Slovár), ale na základe stredného nárečia podávam genitív na *-a:* od Hron*a.* Alebo: Ja viem, že

v Novohradskej a v podrečí novohradskému blízkom skloňuje sa „od dvoru“, ale ja podávam genitív „od dvora“, lebo sa takto hovorí v tých podrečiach stredoslovenských, ktoré opanúvajú spisovateľov.

Pri slovách, pojatých do Abecedného ukazovateľa, objasňujem, ako ich písať a jako ich ohýbať.

Dosť práce som vynaložil aj na sostavenie Abecedného ukazovateľa. Tú prácu by mohol iba taký človek oceniť, ktorý sám už sostavoval niečo podobného. Nemyslím tu na fysické sostavúvanie. Šlo tu o zisťovanie skutočného stavu a o to, čo pojať zo zisteného skutočného stavu za „hotový groš“ a čo odkladať na — príhodnejšiu dobu. Vidzme príklad. Bolo treba zistiť genitív slova *pípeť*. My nemáme grammatického slovníka na základe stredného nárečia spracovaného, ani žiadnych takých pomôcok, po ktorých by sme mohli siahnuť a vyhľadať si z nich potrebný genitív. Ja v takomto prípade shľadával som z pamäti *podobné slová*, prirovnával som ich a tak som sa usiloval domakať pravdy. I tu som nashľadával niekoľko podobných slov. Mal som pred sebou: *vecheť, necheť, decheť, pípeť*. A skoro som objavil genitívy: *vechťa, nechťa, dechťa*, ale proti takýmto genitívom neprestajne mi znel v ušiach genitív: *pípetu*.

Konec všetkého namáhania bol ten, že som zistil svoje nedostatočné známosti o živom jazyku. V mojom rodisku sa povie v g. pípe-*ťu* (tomu zodpovedá aj západnoslovenská forma: pípec — pípc*u*), ale popri tom sa povie: vech*ťa* a nech*ťa* (toto posledné môže byť aj z novej formy: *necht* s tvrdým *t* na konci). Je možné, že v daktorom podrečí budú zachované pôvodné jednotné genitívy, a preto — vypustil som nateraz i *pípeť* i *vecheť* i *decheť* i *necheť* z Abecedného ukazovateľa. Podobne som narábal so všetkými slovami, o ktorých som nemal dostatočných známostí, alebo o ktorých som predpokladal, že sa dá o nich viac vyzvedeť neskoršie.

V Ukazovateli pravdepodobne najmenej vyhoviem čitateľovej zvedavosti. Neváham priznať sa, že som z Ukazovateľa mnoho slov vypustil, o veľa viac, než čitateľ myslí. A to má svoju príčinu.

Ja sa učím — na cudzej škode.

Dovoľ, ctený čitateľ, aby som tu pripomenul istý prípad.

Oznamujúc III. vydanie „Brusu jaz. českého“ (Mat. Čes.) pražský „Čas“ (z 1894, 377) medziiným takto písal:

„My, ačkoli stojíme na stanovisku Gebauerově stran spisovného jazyka, nikdy nepokládáme za zbytečné knihy jako tento *Brus* nebo Bartošova *Rukověť*, poněvadž při velikém úpadku čistého a svérázného jazyka našeho jsme vděčni každému, kdo zejména nám novinářům jednou za čas udělá pořádné kázání o úctě k jazyku a z dobrých spisů starých nebo z řeči lidové nám ukáže jadrná slova i rčení, jichž neznáme. *Co je zastaralého nebo nevkusného, toho se beztoho nikdo nechytne.*“

Ja sa učím — na cudzej škode a nech mi to za zlé nikto nemá. Nerobím tak v prospechu vlastnom, ale v záujme dobrej veci.

Tu hľa „Čas“ — nepokladá „Brus“ za zbytočný, ani Bartošovu „Rukověť správné češtiny“.

Nepokladá „Brus" — za *zbytočný*.

To je dľa môjho náhľadu veľmi zdrcujúca kritika. A kritik vyslovuje sa ešte jasnejšie, keď hovorí: „co je zastaralého nebo nevkusného, toho se beztoho nikdo nechytne."

Prečo je to, že sú české „Brusy", najlepšie vydania najlepších a najučenejších inštitúcií, — také nepopulárné u českých spisovateľov? Pamätám sa na jednu besednicu v pražských Nár. Listoch, kde spisovateľ priamo do blázinca priviedol svojho hrdinu, ktorý nič inšie nevykonal, iba — dľa pravidiel „Brusu" hovoril.

To sú ovšem ťažké obvinenia českých Brusov, ale nepopulárnosť ich je po istú mieru zaslúžená.

Ja sa učím — na cudzej škode.

Ja som už preto zo „Slov. Pravopisu", a teraz znova z „Rukoväti" všetko vypustil, *čo sa nehodí pred čitateľstvo v terajších okolnostiach a v terajších pomeroch*. V prvom rade počítam ovšem s vecným stavom terajšej spisovnej reči, ale pritom nezabúdam ani na márnomyseľnosti niektorých spisovateľov vlivných a radšej podávam menej látky a menej pravidiel, ale bezpečne, než by mal zasahovať do osích hniezd a vyvolávaním nevole a nechuti *ohrožovať ten stav pravopisný a mluvnický, ktorý sa inak dá jednotne uhájiť*.

Áno, mnoho slov nepojal som aj preto do Ukazovateľa, aby zbytočne nevyvolával roztrpčenie. Sme ľudia slabí a žijeme vo veku nervosity. Ako v prírode po jari musí nasledovať leto a žatva, tak dočakáme sa istotne leta i žatvy aj na nivách slovenskej reči spisovnej. Veci, ktoré som bedlive obišiel, dozrejú a živúci vymláťa zrno z klasov bez otrasu vo spisbe.

Ja som pojal do Abecedného ukazovateľa iba to, *v čom sa spisovatelia v podstate shodujú a pre udôslednenie čoho možné je ufať sa u nich ochoty*. Všetko ostatné ponechal som budúcnosti. Moje postúpenie môže sa nazvať zbabelým, ale ja mám v sebe dosť duchovej sily, aby o reči nedbal, spoliehajúc sa výlučne na svoje zdravé výpočty.

Všetko má svoj čas.

Riešiť veci, ktoré k riešeniu nedospely, možné je len s otrasami. A v takýchto prípadoch často sa rieši vec v protive so zdravými záujmami. Kto by to žiadal?

České „Brusy" chorejú tým, že učia aj všelijakým takým veciam, ktoré sa protivia terajšej dobe, terajším pomerom a — z toho je ich nepopulárnosť. České „Brusy" sú teóriou; ony ignorujú život skutočný.

Kto pozorne prečítal túto rozpravu, ten je istotne na čistom, na jakých zásadách som sostavil „Rukoväť".

Niektoré pravidlá nie preto sú sostavené tak ako sú, že by len tak dobré boly, ale preto, že ich rozvoj reči nedopúšťal inakšie sostaviť.

Je žiadúce, aby sme vyčkali, čo nám donesie rozvoj.

Na veľa miestach uspokojil som sa tým, že som zistil príkladmi, jakým smerom sa ženie ten rozvoj.

Ja by si žičil v nejednej veci, aby bola spisovná reč slovenská

slovenskejšou. Mali by sme počítať viac ako dosiaľ so skutočnými pomerami a so skutočnými potrebami ľudu. Keď sme Slováci, máme byť v prvom rade Slovákmi aj v grammatike aj v pravopise. Česi nám nesmú pokladať za briech, keď sú nám naklonení, že svoje domáce potreby zariadiť chceme *po domácky a po svojsky.*

Pravidlá a zákony v Rukoväti obsažené nie sú ani vymyslené ani od niekoľko spisovateľov dorozumením usnesené. *Tým menej sú výsledkom dajakých zvláštnych štúdií jednotlivcových.* Ony sú súhrnom toho, čo sa v obore spisovnej reči slovenskej zaveľa a veľa rokov pod tiahou okolností *samo sebou vyvinulo.* Ony sú, jako som to vyslovil už na predku tejto rozpravy, odvodené z bežného spisovného jazyka, nie sú tedy ani z doterajších mluvníc prejaté, ani ľubovoľou a osobnými názory pôvodcu utvorené. Pôvodca sa obmedzil na ich snesenie, systematické spracovanie a udôslednenie. A preto nepredpokladám, že by Rukoväť u spisovateľov slovenských na odpor natrafila. Ba sa nazdávam, že oni najdú v nej v podstate zrealisovanú tú reč, ktorou sami píšu.

Že v Rukoväti jest nedostatkov dosť, o tom i sám dobre viem. Všetky té nedostatky zakladajú sa na nedostatku pevných grammatických principov, a tento nedostatok zakladá sa *na nedostatočných vedomostiach o živej reči slovenskej.*

Pokiaľ nepoznáme *dôkladne* živú reč slovenskú: nebudeme mať *slovenskej grammatiky.* To, čo dosiaľ máme, je *náhradou grammatiky.* Ja aspoň nepokladám doterajšie grammatiky za grammatiky *slovenské.*

Našu spisovnú reč znajú učení, filologi, z prác Martina Hattalu a žiadon slovenský grammatikár nedovoľoval si odstupovať od jeho učenia. Ale či nám pán professor Hattala podal grammatiku takú, *jakú potrebujeme o slovenčine?*

Ja istím, že *nie.*

Jaroslav Vlček v Slov. Pohľadoch z 1890. roku na str. 258. napísal toto o Hattalovej mluvnici slovenskej, o ktorú sa opiera terajšia spisovná reč slovenská:

„Hattalova latinsky písaná a 1850. r. vydaná grammatika slovenčiny má povahu čisto prirovnávaciu a *jej cieľ je slúžiť za most nazad k češtine.*“

Ja sa nazdávam, že je rozvojom spisovnej reči slovenskej *v zásade* prekonané toto *stanovisko Hattalovo.*

Slovenčina smie mať iba jeden rozumný, odôvoditeľný cieľ, a to je: *slúžiť za most ku vzdelaniu ľudu slovenského.*

A tu je seriósny grammatikár — na rozcestí.

My všetci, ktorí v novšej dobe zabŕdame svojimi prácami do oboru slovenskej grammatiky, cítime, že potrebujeme *pevnej pôdy pod svoje nohy.*

Ja sa nazdávam, že sa grammatikár slovenský iba vtedy ocíti na pevnej pôde, *keď sa zriekne pobočných ohľadov, ohľadov na češtinu, a keď sa postaví na pôdu živého jazyka slovenského, na pôdu toho jazyka, ktorý každodenne počúvame z úst ľudu slovenského.*

Grammatikou, ktorú vyhotovíme na takýchto číro slovenských

základoch, v prvom rade ovšem poslúžime *sebe*, záujmom ľudu svojho, ale ňou zároveň poslúžime aj *vede*, slovanskej filologii. Taká slovenská grammatika, ktorej cieľom je *„slúžiť za most ku češtine nazad,“* neslúži vede, ale ju *zavádza*.

Je čas, dľa môjho skromného náhľadu svrchovaný čas, aby sme sa konečne rozlúčili s Hattalovým heslom slovenských grammatík, dľa ktorého ony majú „slúžiť za most nazad k češtine“, a aby sme si podali ku spoločnej práci ruky všetci, ktorí pracujeme o slovenskom jazyku, a síce pod novým heslom: *Grammatiku na základoch reči ľudu slovenského!*

Toto heslo odporúčam do lásky pánu A. P. Zátureckému a všetkým slovenským činiteľom, ktorí, jako on, v češtine hľadajú spasu a vzory pre grammatiku slovenskú ... Na základe tohoto hesla by sme sa mali sjednotiť všetci, ktorí písavame o slovenčine a sbierame i spracúvame látku pre jej grammatiku. Zaiste inakšie by napredovaly práce v obore slovenského jazyka, s výdatnejším výsledkom, keby sme stáli *na základoch zdravých, pomerom a okolnostiam primeraných.*

Nectí nás to, že ani teraz, sto rokmi po rozhodnom zakročení Bernolákovom, nesniesla nás dovedna životná potreba slovenského ľudu. I teraz máme medzi sebou ľudí, ktorým sa páči iba to, čo češtinou dýcha, i teraz máme spisovateľov, ktorí píšu mluvnice slovenské pre školy a pre pospolitosť a úzkostlive shľadúvajú do nich pravidlá — z mluvníc českých a z „Brusov“ českých. A máme iných, ktorí by chceli utvoriť zo slovenčiny akýsi priechodný most k ostatnému Slovanstvu. Iba my Slováci môžeme byť tak detinsky idealistickí ...

Spisovnú reč slovenskú potrebujeme pre Slovákov, ona má byť sprostredkovateľom myšlienok medzi Slovákmi, — *a týmto sa jasne určuje cieľ, akého sa má domáhať grammatika slovenská.*

Jasnosť a srozumiteľnosť potrebujeme. S pokojným svedomím môžeme popáliť za sebou *umelé mosty*, stavané idealistami-grammatikármi; postačí, keď ostaneme na *prirodzenom chodníku*, ktorý nás bezpečne povedie k srdciam slovenského ľudu. ...

I v tejto rozprave i v Rukoväti, zvlášte v časti „Z náuky o význame slov a o ich viazaní“, na veľa miestach poukázal som na veliké rozdiely, ktoré sú medzi rečou spisovnou a rečou živou. Bár by ony pohly spisovateľov i jazykozpytcov slovenských k rozmýšľaniu. Rozmýšľaním istotne dojdú takého presvedčenia, jakého som došiel ja.

Z tejto rozpravy jasne vysvitá, čo za potrebné uznávam. Nech sa terajšia spisovná reč, zvlášte čo do slovnej matérie a čo do viazania slov, slobodne takým spôsobom mení, *aby sa stala Slovákovi jasnejšou a srozumiteľnejšou. To sa môže stávať bez znateľných otrasov.*

Po istej dobe, povedzme asi o desať rokov, na základe nadobudnutých zkúseností a na základe ďalšieho skúmania živej reči slovenskej, mohli by sa usniesť spisovatelia vo svolanej jazykovej konferencii o tom, či je treba vypracovať mluvnicu jazyka slovenského *na základoch reči ľudovej, a či sú reformy zbytočné ...*

Práce, ktoré som dosiaľ o slovenčine uverejnil, oprávňujú mä k tomu, aby už pri tejto príležitosti poukázal na smer, aký by mala mať na očiach jazyková konferencia.

V *podstate* netreba zmien v tvaroslovnej časti. A práve toto nám dáva garanciu, že by sa spisovná reč bez otrasov dala zreformovať. Ja neproponujem zmien ani v pravopise, ale nakoľko by sa také zmeny predsa za potrebné uznaly, vyslovujem svoje skromné presvedčenie v tom smysle, *že by sa mal čo najväčšmi uplatniť princip fonetického písania*, ovšem vhraniciach rozvojom dopustených. Ja som bol kázal písať (v Slov. Pravopise): prósa, materialismus atp., a toto písanie zachoval som aj v pravidlách Rukoväti. Ja som bol to pravidlo odvodil zo skutočnocti. Prevahou písali a píšu spisovatelia: prósa, materialismus. Ale sám by bol mile rád písal: próza, materializmus atp., aby sa hovelo výslovnosti. Takéto a podobné otázky by sa mohly pripúšťať ku riešeniu na konferencii. Jestli by sme sa o desať rokov rozhodli za fonetické písanie (próza, materializmus), tým by sa principy pravopisu v ničom nezmenily; ba naopak udôslednila by sa zásada, „dľa ktorej náležitými slovenskými literami píšeme cudzie litery, kde by sviesť mohly slovenského čitateľa nemiestne čítať.“

Na spomenutom základe („právo väčšiny“) kážem písať „anjel“, „evanjelik“, ale úprimne vyznávam, že by ja radšej bol dal písať inakšie. Jedna čiastka spisovateľov písavala a ešte aj píše: an*d*el, evan*g*elík; této formy neodporúčajú sa tým, že niet v nich dôslednosti. V slove „evangelík“ zachované je pôvodné *g*, naproti tomu v slove an*d*el zmenené je v *d*, v hlásku fonetikou slovenskou neodôvodnenú. Druhá čiastka spisovateľov, a táto prevažovala vo svetských spisoch, písavala: evan*j*elik a an*j*el. Tu sa dá odôvodniť *j* m. *g* historickým vývojom pravopisu, ale fonetikou slovenskou tiež nie. Väčšina Slovákov vyslovuje aň*j*el, evaň*j*elik. Malo by sa tedy písať: *aniel, evanielik*. Toto sú najpríhodnejšie a najvhodnejšie formy pre slovenský pravopis. Ale dosť o tom. Ešte by mi niekto zle rozumel.

Čitateľ i z tohoto vidí, že ja mám svoje vlastné náhľady o jednotlivých veciach a zadiví sa snáď, že som im nevymáhal platnosti. I sám predchádzam dobrým príkladom. Ja viem, čo je disciplína hodna vo verejnom živote, a preto podrobil som sa väčšine.

Ostatne ja som o tom presvedčený, že neosoží dobrej veci, keď jednotlivec vlastnou váhou v platnosť uvodí také novoty, ktoré sa týkajú *obecnosti*. Jednotlivec je povinný dobre prežuvať vec u svojho písacieho stolíka, odôvodiť ju a potom — nezištne prepustiť ju príslušným kruhom, aby o nej dľa svojej vôle rozhodly.

Je žiadúce, veľmi žiadúce, aby slovenskí činitelia, ktorí majú osobité náhľady v pravopise alebo v mluvnici alebo v slovníku, za času prežuvali príslušné veci, a aby s takými návrhami predstúpili pred jazykovú konferenciu, ktoré sú všestranne uvážené a náležite odôvodené.

Je žiadúce, aby sme vyčkávali času. Nebež s každým nápadom, s každou pletkou pred verejnosť ako chudobná ženička, ktorá

nemajúc na soľ, s každým čerstvo sneseným vajíčkom uteká na trh do blízkeho mesta. Kto každý okamžitý nápad, hneď po sebe jako vzkrsol, v platnosť chce uviesť v pravopise alebo v mluvnici, ten sa podobá juristovi, ktorý nevyčkajúc odôvodnenia všetkých potrieb reformových, bez kodifikácie s času na čas po paragrafe uvádza zákony do života.

Dejiny reči nikdy neodpustia tým spisovateľom slovenským, ktorí s energiou lepšej veci hodnou, bez zásad a bez potreby, z nezdravej ambiciósnosti silou-mocou uvádzajú do spisovnej reči *formy nové*. Zvlášte škodí prepiaté etymologisovanie. Ani sa neodvolávam na také etymologie jako: L*y*ptov, Ľu*b*tov, Ľu*b*ča atp. Ja by si nikdy nebol vzal na svedomie ani len takéto nové pravopisné formy: sria-diť, pre*ds*a, dva*ds*ať atp. oproti historickým: zriadiť, preca, dvacať atp. Tu historickosť a fonetické písanie výborne sa snášaly vedľa seba. A nebral by si bol na svedomie ani také nové formy slovnikové jako sú: knižnica, pokladnica atp. oproti historickým: knihovňa, pokladňa, od ktorých máme aj ďalšie slová: knihovník, pokladník. (Knižničníka, pokladničníka sme ušetrení!)

Odporúčam veci práve spomenuté do pozornosti tým, ktorých nemile dojme smer, akému dávam výraz v Rukoväti i v tejto rozprave. Z výčitók, ktorých som si tu dovolil oproti popredným spisovateľom slovenským, vysvitá jasne, že som ja nie literárny dobrodruh a že svojich rodákov nesvádzam — na dobrodružné cesty.

A ešte raz sa vrátim k „Rukoväti".

Rukoväť je písaná pre takých, ktorí po slovensky vedia. V tvaroslovi často uvažujem veci aj so stanoviska západného a východného nárečia, ale, poneváč sa reč spisovná zakladá na stredoslovenskom nárečí, pravidlá v prvom rade a hlavne odvodzované sú so stanoviska stredoslovenského. Stredoslovák môže tedy vziať knihu do ruky bez všetkých predbežných príprav, ale príslušníci tých nárečí a podrečí, v ktorých sa vyslovuje *dz* a *c* m. *ď*, *ť*, alebo v ktorých niet dvojhlások *ia*, *ie*, *iu*, *ô*, vôbec v ktorých sú značné hláskoslovné odchýlky od stredoslovenského nárečia, odkázaní sú na ľahkú prípravu. Príslušníci západného a východného nárečia, majúc potrebu, chuť a vôľu osvojiť si spisovnú reč slovenskú, nech predovšetkým hodne a často čítajú také knihy a časopisy, ktoré sú správne po slovensky písané. Pre nich sa až potom hodí „Rukoväť".

Kde je toho treba, vysvetľúvam slová po maďarsky, a nie po nemecky, jako to robievajú doterajšie grammatiky. Uznal som to za dobré z príčin praktickosti.

Poneváč je v „Rukoväti" spracovaná *spisovná reč slovenská*, samo sebou sa rozumie, že je aj ona sama *v tej reči* spísaná. V tvaroslovi dovolil som si dve odchylky od ľežnej reči spisovnej. Píšem *té* ženy m. *tie* ženy; jedn*ého*, jedn*ému* m. jedn*oho* jedn*omu*. Týmto skutkom prihlásil som sa k formám *odôvodnejším*. Pokladal som to za svoju *povinnosť*. Ostatne príslušné pravidlá ponechávajú spisovateľom na vôľu, aby užili týchto (té ženy; jedného, jednému), alebo menej odôvodených foriem (tie ženy, jednoho, jednomu).

Čo sa týka jednotlivých názvov odborníckych a jednotlivých

výrazov väzbových, pozorný čitateľ, ale len pozorný čitateľ, zbadá, že je pôvodca nie spokojný s terajším stavom spisovnej reči slovenskej a že často pohýna súdneho čitateľa, aby o tej veci premýšľal. Tak na pr. rád menuje *formu podobou* (popri bežnom *tvar*; Slovákovi je to slovo nie dosť jasné), *hromadné* číslovky (pätoro, šestoro atď.) *rozčleňúvacími* (popri prijatom pomenovaní), *sprežky* (č. spřežka) i *složkami* atď. atď. Všetko to značí: Pôvodca síce nič nezavrhuje, čo je prijaté, ale použitím iného slova alebo výrazu vyzýva k rozmýšľaniu o veci. Vôbec i z rečí „Rukoväti" do očí bije, že pôvodca terajšiu spisovnú reč pokladá po istú mieru *za priechodnú a že si žiada reforiem v prospech jej zreteľnosti a srozumiteľnosti na základe reči ľudovej*...

Ešte ad vocem „ľudová reč".

Medzi tými mojimi známymi a priateľmi, ktorí svojím povolaním alebo svojím rodom interessujú sa o slovenskú reč, i dnes sa nachodia takí, ktorí posmešne rozťahujú ústa, kedykoľvek spomeniem: „iné je spisovná reč slovenská a iné reč slovenského ľudu". Títo páni sú sväto-sväte presvedčení, že mi ide iba o to, aby sa „robil interessantným". Alebo sa nazdávajú, že mám akési pobočné ciele.

I nedávno sa stalo, že jedon z nich, redaktor slovenský, na výčitky, že nepíše pre ľud dosť srozumiteľne, verejne sa osvedčil: v mojom časopise píše sa tak srozumiteľne po slovensky, jako ... (keby do neho ktokoľvek písal). Nechcem tu seba menovať.

A vidzme, jako sa má vec v skutočnosti.

V časopise toho redaktora, v čísle z dňa 28. nov., takto sa počína preklad Coppéovej francúzskej poviedky.

„Oh, ako hrozive vyhliadala tá žena, v úkryte číhajúca na rohu tmavej uličky!"

(V reči ľudu: „Oh, aká hróza bolo hľadeť na tú ženu, ktorá číhala na rohu tmavej uličky ukrytá!"

Časopis ďalej: „V oku zlobivú žiaru a v srdci tisíceré plamene žiarlivosti a zášti, všetka rozčulená, vo chvejúcej sa ruke stískala a pod čiernym pleteným šálom svojím skrývala Melia malú plechovú šálku plnú vitriolom." atď.

(V reči ľudu: „Z očí jej žiarila zloba, v jej srdci pocit oklamanosti a nenávisť tisícorakým plameňom horely, celá bez seba v trasúcej ruke Melia skrývala pod svojím čiernym pleteným šálom malú plechovú šálku, ktorá bola plná vitriolu." atď.

Kto odtají, že je rozdiel medzi jazykom spisovným a medzi jazykom ľudu?

Nie preto som to tu vyzdvihol, aby vytýkal rečové nesprávnosti jednotlivým časopisom alebo osobám. Veď sú té vety cele správné i grammaticky i pravopisne a každý im zcela dobre porozumie, kto sa *spisovnej reči učil a naučil*. Mne ide len o to, aby poukázal na to, že tí, ktorí sa naučili slovenskej reči spisovnej, nie sú si vonkoncom ani vedomí toho, že im ľud slovenský nerozumie... Ináče by tak nepísali.

Možná vec, že jedon, druhý, alebo tretí vycvičenejší spisovateľ

srozumiteľnejšie by bol té vety složil; ale to v celku nemení na veci, že všetci bez výnimky otrocky podliehame „spisovnej reči“, že píšeme slovami a výrazami slovanskými síce, ale *neslovenskými*. A ovšem odcudzujeme ľud prostej, jadrnej reči . . .

To sa poťahuje — česť výnimkám — temer na všetkých, ktorí píšu „po slovensky“.

Intelligentný Slovák — bez rozdielu — napíše:

„Mám boľavé oči, a z tej príčiny nezvyknem čítať“, alebo:

„Mám boľavé oči, a pre tú príčinu nezvyknem čítať,“ alebo:

„Mám boľavé oči, a následkom toho nezvyknem čítať“.

Ľud:

„Bolia mä oči, a preto nečítavam.“

Ľud hovorí proste, zreteľne; my píšeme složite a — príliš neslovensky.

Ja dúfam, že „Rukoväť“ a táto rozprava rozhýbe mysli, povzbudí k rozmýšľaniu a že o niekoľko rokov rozjasní sa obloha nad záhradkou spisby slovenskej natoľko, že všetci povolaní činitelia uznajú, že *ľud slovenský inakšie hovorí, než mu my píšeme.*

A keď to uznáme, to bude veľký pokrok.

To bude krok k lepšej budúcnosti slovenského ľudu.

Vtedy budeme smeť myslieť o tom, že sa nám dostane mluvnice vskutku *slovenskej*, mluvnice takej, na základe ktorej dôkladne porozumie ľud slovenský tomu, čo mu napíšeme

Toľko o „Rukoväti“.

Nemôžem skončiť túto rozpravu o spisovnej reči slovenskej bez toho, aby nereflektoval niekoľkými slovy na brošúrku, ktorú napísal p. *Meakulpínský* pod názvom *„Co hatí Slováky?“* Celou brošúrkou tiahne sa jakési nepochopiteľné opovrženie proti etnografickej samostatnosti Slovákov a proti samostatnej spisovnej reči slovenskej. Všetko, čo je slovenské, je mu malé, životaneschopné; všetko, čo je české, je mu veľkolepé, je nasledovania hodné. Ja by ochotne rozobral tento náš rečový a spisbový pomer k češtine, kedže sa už silou-mocou znova dere na denný poriadok otázka československej jednoty literárnej, ale neviem, či by mi i k tomu udelila miesta redakcia „Slov. Pohľadov“? Pri tejto príležitosti iba jednu vec vyzdvihujem. Pán Meakulpínský vo svojom horlení za češtinu tak sa rozohnal, že sa mu na mnoho miestach *ztráca pod nohami pôda reálnosti.* Pán Meakulpínský i tým dôvodí za češtinu, že je slovenčina neschopná rozvoju, že je *neustálená, majúca 6 pravopisov.* Niet vraj troch spisovateľov slovenských, ktorí by rovnako písali . . .

Ergo: Slováci, píšte po česky!

P. Meakulpínský dovoláva sa pri tom môjho svedoctva takto:

„Dr. C an bel rozeznává pět hlavních slovenských pravopisů, a sice: 1. pravopis kalvínských Slováků mezi Košicemi a Užhorodem; 2. pravopis Šarišanů; 3. Bernolákův; 4. Štúrův; 5. Hodžův-Hattalův. Sluší k nim snad připočítati: 6. Czambelův . . . Nenajdou se snad 3 slovenští spisovatelé, kteří by se drželi společně a stále jednoho pravopisu. Ale takých bylo a je dosti, z nichž jeden každý

píše jednou tak, po druhé jinak. Dr. Czambel to dokazuje („Príspevky“ 33—69) ještě i o V. Pauliny-Tothovi.“

Pán Meakulpínský tu cele zabúda na svoje toľko ráz prízvukované realistické principy. Ja som ovšem jazykohistoricky zistil v Slov. Pravopise počet slovenských pravopisov, ale to je zistením *historickej skutočnosti a nie zistením prítomného stavu literárneho.* A práve tak nerealisticky cituje moje slová aj z „Príspevkov“. Rozprávajúc o tom, ako písal Pauliny-Tóth, zistil som ovšem veľa kolísavostí v jeho pravopise, ale to sa poťahovalo *na jeho dobu, a nepoťahuje sa to na dnešnú dobu.*

Je žiadúce, aby i realisti zachovávali zvyky a obyčaje ostatných smrteľníkov. A, sú-li oni vskutku realistami, nechže tedy nevybočujú svojimi skutkami *z medzí reálnosti.* Čo som ja povedal vo všeobecnosti o slovenských pravopisoch za posledných sto rokov a zvlášte o pravopise 60. a 70. rokov, ktorý stopoval som v jazyku Pauliny-Tótha, najdôležitejšieho spisovateľa tých desaťročí, to sa nesmie citovať za svedoctvo o pravopisnom stave *terajších čias.*

Spisovná reč slovenská je mladá. Kto ju posudzuje, nesmie to spúšťať s očí. Čo by povedali Česi, keby niekto posudzoval ich terajšiu spisovnú reč dľa foriem, ktoré na seba brala za minulých 100 rokov? Ešte do nedávna vážni Česi písali dvojité *w* a všetko, čo s ním súvisí.

Buďme seriósni, kde je reč o veciach seriósnych.

O spisovnej reči slovenskej, v terajšom stave jej pravopiseckého a tvaroslovného rozvoju, nemôže sa už hovoriť ako reči, s ktorou sa robia písomné pokusy. Terajšia spisovná reč slovenská, čo do pravopisu a čo do tvaroslovia, vyrovná sa hoc i českej reči. Ale treba hľadeť na vec nepredpojate. Terajší slovenský pravopis a terajšia slovenská mluvnica nenie zobrazená v tých knihách a časopisoch, ako nám to tendenciósne predstavuje pán Meakulpínský, ktoré sa vydaly *za posledných sto rokov.* Ide o literatúru, a síce o literatúru v užšom smysle slova. Nech si otvorí p. Meakulpínský, povedzme, 10 posledných ročníkov tohoto časopisu a z nich sa presvedčí, že terajšia spisovná reč slovenská čo do dôslednosti a ustálenosti ani pravopisne ani tvaroslovne neveľmi zahanbí sa popri reči českej. Ja sa ovšem i teraz primlúvam o jej reformu, ale to je nie dôvodom proti jej skutočnej ustálenosti a vyhranenosti. Ustálili a vyhranili ju naši predchodcovia *na nereálnych základoch,* ja sa tedy iba toho domáham, aby v hraniciach tejže formovej vyhranenosti svojou látkou slovnou a väzbou slov prešmykla sa na *reálnejšie základy, na základy reči toho ľudu, ktorému má slúžiť a menom ktorého sa dosiaľ neprávom okrašľuje.*

V jednej veci má pravdu pán Meakulpínský: Vyčituje nám slovenskú chudobu.

Je pravda, že sme literárne chudobní; je pravda, že sú Česi literárne zámožní. Ale to málo, čo máme, — je *naše.*

A — chudoba cti netratí.

Dino Pongrác.

Zo starých časov.

Neviem, či sa vám tým naším pekným Liptovom i nepríjem, keď zakaždým len o ňom snívam; ale nemôžem za to: o čom vraj najlepšie vieš, o tom povieš.

Za oných časov boli v Liptove panujúcimi famíliami Pongrácovci a Svätojánskovci. Sláva týchto trvala až do smrti Martina Szentiványiho, hlavného išpána liptovského, ktorý začiatkom 90-tych rokov zavrel oči.

Pongrácovci boli páni chleboví, dobročinní, pýchy neznajúci a nadovšetko originálnej povahy, ktorí sa s ľudom radi potýkali a zabávali. A že boli takí, podávam tu krátky opis originálneho Dina Pongráca, na ktorého sa ešte i ja pamätám.

Dino bol chlap driečny, pobelavej pleti, širokoplecitý a neobyčajne vysoký, tak že keď si v čas reštaurácie pred stoličným domom medzi najvyšších zemänov zastal, hlavou ponad všetkých vyčnieval. Keď sa v čas mikulášskych trhov dostal medzi ľud, tak vyzeral, ako by na koni sedel, a neraz stalo sa, že pred ním sa tlačiaci vykrikovali: „Na bok, na bok! Vystupuj, ide chlap na koni!“

Polovicu mladosti svojej Pongrác prežil pri garde u dvora vo Viedni. Koncom 1830-tych rokov ako dôstojník prinavrátil sa ztadiaľ do Ondrašovej, svojho rodiska. Tu žil skromne, ale dôstojne. Z domu len na ohnivej štvorke vychádzal. Jeho panské passie boly poľovačka a hazardná hra. Tu i tu vybral sa i do Prešova zahrať sa so šarišskými švihákmi, ktorých obyčajne občistil a nemalé summy do Liptova prinášal. Dlhších ciest nerobieval, len čo každú jar so svojím bačom šiel do Sedmohradska nakúpiť 500—600 oviec.

Keď ovce do Ondrašovej dohnali, a keď si tieto trocha vyfúkly, robily sa prípravy k ďalšiemu pochodu. Tu Pongrác zamenil panské šaty tmavo-zelenou košeľou so širokými rukávami, vliezol do bielych valašských, vyšujtášovaných nohavíc, okolo drieku pripäl si opasok so zlatými prackami, nohy obul do krpcov, na hlavu zatisol čierny, širokej strechy mušľami vycifrovaný klobúk, za ktorým nechybela veľká voňačka zo živých kvetov, zapálil si zapekačku, čez plecia prehodil gombičkami vybíjanú kapsu a s valaškou v ruke zastal si pred kŕdeľ svojich oviec, preriekol „s Bohom!“ a otvoril marš. Popri ňom stúpal starý Piťo „s milou husľou“ a so svojou družinou. Odprevádzal Pongráca až na jeho pašienky za Pribylinou so slovenskými piesňami Ovce moje, ovce, máte zlaté zvonce, retiazky strieborné, srdcia mosadzové“ — „a Ja som bača veľmi starý . . .“

Toto slávnostné vyprevádzanie oviec vykonal (na rok sa už nepamätám) v jeden pekný teplý utorok, v ktorý deň sa mnoho tisíc ľudu sišlo na trh do Mikuláša. Môžete si predstaviť, aký dojem to urobilo na náš svet, keď Pongrác s ovcami svojimi a s Piťovou bandou čez Mikuláš tiahol. Radosť bola podívať sa nielen na Pongráca, ale i na tie vytešené tváre nášho ľudu, ktoré ho úprimne

vítaly. Väčšia čiastka ľudu odprevadila ho až do Okoličného, a nebola by sa snáď ani do Mikuláša vrátila, keby nebola mala práce na trhu.

Keď došli na miesto, kde mal byť salaš, privítal pána gajdoš, veselo podskakujúci pri gajdovaní. Po chvíľke došiel za nimi i ošírovaný ťako a voz, na ktorom krem náradia do salaša patriaceho bola i merinda. Z voza sa všetko poskladalo a na miesto svoje uložilo.

Z Ondrašovej do Pribyliny prekonali hodný kus cesty. Pongrác spočítal Piťovcov, valachov a ostatných, ktorí s ním prišli (nevynímajúc ani psov), a podľa toho rozkázal bačovi z najlepších jaloviek zarezať a do kotla hodiť.

Kým sa odvarilo, Pongrác kochal sa v svojich pri gajdách *od zeme* tančiacich valachoch, ktorí svojím silným, až do špiku prenikajúcim hvizdom na jednom palci prerážali gajdovanie a s valaškami svojimi v povetrí sa ihrali.

Keď bača odvaril, i gajdy zatíchly; a keď sa všetci poschodili, Pongrác predriekal krátku modlitbu, po ktorej si všetci k jedlu zasadli a, pomáhajúc si palcami a komárňancami [1]), jalovky šťastlive strovili. Rozumie sa, že ich potom i dobrým pohárom vína zaliať nezameškali. Pri príležitosti tejto nevystal ani prípitok bačov:

„Pripíjam na zdravie vašej milosti. A nech milostivý Pán Boh ten *náš* statček — pričom sa šelmovsky usmial — chráni od všetkého zlého, od medveďa, od vlka!"

Pongrác vypočúval ho pokojne a odvetil: „Viem, prečo spomínaš vlka a medveďa; i to viem, že ste všetci zlodeja. Ale, bača, gazdujže ty tak, aby i vlk bol sýty i baran celý. Veď ma znáte, že je so mnou ako s voza ako na voz, a bude všetko dobre."

Keď Pongrác dohovoril, došly i pre Piťovcov vozy. On vysadol na ťaku, s ktorého pri odbierke bačovi podal ruku. V hlave vrtily mu slová bačovho prípitku, i spýtal sa ho:

„Nuž, bača, a čieže sa to ovce?"

„Moje a Božie, vaša milosť!"

„A pod jaseň, keď ich do môjho dvora doženieš?"

„Pánove, sto bohov do jeho matera!" odvetil od dobrého vínka frcnutý bača. Pongrác sa chutne usmial, stisol ťaku a pri zvukoch Rákóciho pochodu zmizol.

Takto sa to žilo za starých časov.

Ján Lehotský.

---

[1]) Nožík, ktorého čierne kostené črenky mosadzou zanitované a do husta ciframi ozdobené bývajú.

Z poesie ruskej.

Preložila *Ľudmila Podjavorinská.*

Kde lepšie?

(Peter Bykov.)

Stemnieva nebosklon lazúrny,
noc sniesla v svet sa ospalý,
zabil sa vietor, vietor búrny,
v let mraky krýdla rozpäly.

Na širošíré divé more
hmla padla z mraku obvodov,
krik čajky vždy sa ešte spore
nadnáša kdesi nad vodou.

Či hlas to v ten čas ozýva sa
do šumu peniacich sa vĺn?
To rybár spevom sa ohlása,
kärujúc k brehu, riadiac čln.

Hľa, obrys breha zas sa ztratil,
hmla skryla strachu úlevu:
by nebezpečnú púť si skrátil,
náš rybár dal sa do spevu.

I spieva: »More moje rodné,
mi s láskou pozdravené buď!
u teba voľno dýcha hruď,
jednako voľno v noci, vo dne.

Ba neželám si inej vlasti,
veď svoboda tu kynie mi,
neznajúc rabstva nízkych strastí,
som voľný, morom, na zemi.

Tu so samotou som sa sdružil,
s ňou vyhnanstvu sa priučím;
jak od mora som nezatúžil,
tak od neho sa nelúčim!

Veď poznám ja ten v svete život,
tam večný ruch a večný šum,
ten boj, ten neustály kyvot,
až srdce mrazí, rve ti um!

Oj, viem ja, viem: »v života mori«
jak život ťažký, ťažký je:
čo krok, to borba — vše ťa morí
a zlo sa k tebe pribije.

Búrnejši nad hrom nárek, kliatia
nad jakot vln sa ohlása,
ba prelieva tam brat krv brata,
tam v zášti ľudia vraždia sa!

Tam hynú sny, čestné snaženia,
nevinu moc kde obrazí;
hriech sídli tam a v zášti vrenia
vše cvengot rinčí reťazí . . .

Je časom strašné moje more,
no« . . . V tom sa na povrchu vln
odbleskol ohník s brehu hore —
i prirazil sa k brehu čln.

Anjel a dämon.

(A. Majkov.)

Spor večný vedú o človeka
dva mocné duchy: archanjel,
milostný svedok božských diel,
stráž raja od počiatku vekov,
a druhý — večný pôvod zla,
kráľ súmračného podsvetia,
hľa, z purpurného odetia
jak dvojica mu krýdel plá!

I ku ktorémuže má stúpiť,
k víťazstvu pomôcť ľudský syn?
Či večnosti si palmu kúpiť,
či čašu slasti — s brudom vín?
Je anjel taký tichý, jasný,
sťa hviezdy lúč tak žiarivý . . .
však hrdý dämon — ach, tak krásny,
tak mocný, vrelý, vábivý . . .!

Slovenský jazyk, živá starina.

Nárečia slovenského Východu.

Podáva *Fedor Houdek.*

II.

Široký pruh v prostriedku *Zemplínskej* zaberajú Slováci (110.000), od nich na sever osídlení sú Malorusi, na juh Maďari. Hranicu národnú nakrátko vymedziť správne nemožno, lebo tiahne sa čipkovite,

ale približne Slováci siahajú na juhu po *Sátoralja Ujhely*, *Zemno* (Zemplén), *Oborín* (Abara), *Drahňov* (Deregnyő), na severe po *Sninu* (Szinna), *Papín* (Pápina), *Mrazovce* (Mrázócz), *Dobriany* (Nagy-Dobra). Okrem toho je pár malinkých slovenských ostrovčekov medzi Maďarmi, a v okolí *Stropkova* (Sandal, Repejov, Zemplínska Driečna sú jeho konečné body) väčší výbežok, súvisiaci so slovenským krajom v Šariši a oddelený od územia slovenského v Zemplíne len úzkym pásom ruským.

Aj v Zemplínskej ľud slovenský utvoril málo miest, bývajúc zväčša na dedinách. Mestečká sú nasledovné: *Stropkov*, *Dobriany*, *Vranov* (Varannó), *Humenné* (Homonna), *Papín*, *Snina*, *Staré* (Sztara), *Michalovce* (Nagy-Mihály), *Budkovce* (Butka), *Trebišov* (Tőke-Terebes), *Sečovce* (Gálszécs).

Z nárečí zemplínskych podávam markovské. *Markovce* (Márk) ležia neďaleko rozhrania slovensko-maďarského, majú do 550 obyvateľov, ktorí sú už dobre soznámení s Amerikou.

1.

Ej, Bože muj, co tej Americe,
že tam do ňej teľi narod idze?
I ja mladi, i ja pujdu išče,
poprobujú v Americe šťesce.
A kedz me tam zabiju,
čekaj ženo novinu.
Jak odo mňe novinu očuješ,
šicko sebe do poriadku priňeš. —
Jak ot muža novinu očula,
do široho poľa uceknula,
šedla sebe na tot šif veľiki,
uš ja idu do tej Ameriki.
Prišla ona do Hamburgu mesta,
ta še pita, kdze jej mužik ňeška?
A jej mužik tej hľibokej jame,
tam še na ňim Amerika kaje.
Ej, Bože muj, co ja narobila,
štvero dzeci doma zochabila.
Dzeci moje, široti budzece,
oca, macir, uš mať ňebudzece.

2.

A poňiže Sačurova,
Poviše Poľanki,
Na želenej luťce
Piskaju škovranki.
Ňepiskaju oňi na dišť,
Piskaju na chviľu,
Na švarnem dzifčecu
Parobci še biju.

Ej, parobci, pre Boha živoho,
Ňepujdu za štiroch,
Pujdu za jednoho.

3.

Pri Komarňe, pri festungu,
Jest tam hura visoka:
Pod ňu šeďi frajiročka,
Bili rušňik višiva.
Dobre ťebe, moja mila,
Bili rušňik višivac,
A ja, segiň, zarmuceni
Mušim prosto v glejďe stac.
Pridze kuľa iz kanona,
viruci me z gledi von,
Jak me z gledi virucila,
Do špitala me žali,
Pišce mojim kamaratom,
Že jem plesirovani.
Ľeva ručka odstreľena,
prava nožka ocata,
Pišce mojim kamaratom,
že jest vojna začata.
Jednim bôčku dochtor stoji,
Kuľe šo mňe vibira;
Druhim bôčku pater stoji,
Šmerci še mi spodziva.
Ostup dochtor, ostup pater,
Šak ja ešče ňezemrem,
Pokeľ u mňe kapka krevi,
Verňe vojovac budzem.

4.

Dziuki, dziuki, dziuki na valaľe,
Za valalom šumňe muzika hraje
A ja pijem, mulatujem,
Pokľa aš ňenarukujem.
Jak me vežnu za vojaka,
Oplaču me ungvarski dziučata.

Číslovky: jeden, dva, tri, štiri, pejc, šejs, šidzem, ošem, dzevec, dzešec, dvacec, tricec, pejdzešat, šejdzešat, šidzemdzešat, sto, tysič.

BESEDA.

Dr. J. K. Rumy o kanonikovi Palkovičovi.

V prílohe Preszburger Zeitungu po smrti Jura Palkoviča dr. J. K. Rumy uverejnil nasledujúci jeho životopis:

Smrťou tohoto muža, ktorý po dlhej, ťažkej chorobe — vodnatielke — umrel 21. januára (1835), v 72. roku svojho veku, na porážku, utrpela veda, a hlavne slovenská literatúra, veľkú ztratu.

Palkovič narodil sa v Ompitáli (Prešporská stol.) roku 1763 z roľníckych rodičov. Za hodnosť a dôstojnosť, ktorá sa mu dostala, mohol ďakovať jedine svojmu talentu a vlastným zásluhám. Po chvalitebnom dokončení filosofického a teologického študia, tiež po vysvätení, kaplánoval asi 7 rokov vo Windšachte a v Pezinku, zkadiaľ bol pozvaný, ako znaný vedátor, za präfekta na prešporské seminarium; tu sa stal onedlho professorom matematiky a fysiky, pozdejšie, keď ústav bol preložený do Trnavy, na arcibiskupskom lycei a seminári prednášal od roku 1800 morálnu a pastorálnu teologiu i cirkevné právo. Prednášal 20 rokov s veľkou horlivosťou.

Jeho zásluhy vo vzdelávaní mladíkov-klerikov nezostaly nepovšímnuté a neodmenené. Jeho jasnosť c. kr. vymenovala ho 4. okt. 1816 za kanonika ostrihomského, pozdejšie za prepošta sv. Štefana, martýra prvého de Castro Strigoniensi. Povýšenia na archidiakonstvo pre starobu neprijal.

Palkovič sťa professor a sťa prepošt zaoberal sa v slobodných hodinách s literatúrou, prírodozpytom a spisovaním. Mimo teologie miloval klassické a slovanské reči, jako aj literatúry, dejiny a numismatiku, fysiografiu a fysiku. Bol menovite zbehlý v mineralogii, botanike, entomologii a v konchilii a mal znamenitú sbierku mineralogickú, botanickú, entomologickú a konchilickú, podobne bohatú numismatickú kabínu. K prospechu svojich oryktognostických vedomostí učil sa aj nerasty hladiť, v čom sa dôkladne vycvičil. Na odborné knihy, zvlášť na teologické, numismatické, filologické a prírodovedecké, venoval veľkú summu peňazí, ako aj na zveľadenie fysiografickej a numismatickej sbierky.

Palkovič, ako spisovateľ, napomáhal, podporoval literatúru svojej milej materskej reči, a to čiastočne vlastnými dielami, čiastočne vydávaním spisov iných slovenských literátov, zväčša na svoje útraty alebo so značnou podporou. On kúpil rukopis veľkého slovenského slovníka od Bernoláka, pripojac k nemu latinsko-nemecko-maďarský význam slov, a odovzdal ho budínskej kr. uh. univ. tlačiarni, v ktorej potom vyšiel (1825—27) v 6. veľkých, oktávových sväzkoch v lexikálnej forme. 30 rokov pracoval na slovenskom preklade Biblie, ktorý opravoval aj pozdejšie, keď už bol s ním 10 rokov hotový, pri poslednej revísii zamenil české výrazy rýdzoslovenskými, jako aj ortografiu predtým panujúcu bernolákovčinou. Tlačové útraty on sám prevzal (dielo vyšlo v primaciálnej tlačiarni v Ostrihome 1831, 1832), veľkú časť exemplárov rozdaroval medzi slovenským kňaz-

stvom, ktoré dotiaľ z nedostatku slovenskej Biblie užívalo českého prekladu, ďalej slovenským literátom a verejným bibliotékam. K prospechu slovenského kňazstva vydal aj perikopy evanjelia v slovenskej reči (v Ostrihome, u Beimela 1834). Na jeho útraty vyšla sbierka slovenských kázní znamenitých kazateľov slovenských od panovania kráľovnej Márie Terezie, „Kázne príhodné“, ktorej druhý sväzok obsahuje kázne a paränesy zvečnelého Rudnaya, arcibiskupa a primasa uhorského (Trnava, u Jelinka 1833); táto znamená cenné obohatenie literatúry slovenskej. Na jeho útraty sa tlačily slovenské preklady J. Hollého, Virgilova Aeneida (Trnava, 1828) a epopea „Svatopluk“ (Trnava, 1833) atď.

Mimo slovenskej reči Palkovič bol zbehlý skoro vo všetkých slovanských, menovite v českej, vendskej, dalmatínskej, chrvatskej, slavonskej, srbskej, ruskej, poľskej a v staroslovanskej reči (obradná reč Rusov a Srbov), tiež aj v literatúrach týchto jazykov. Príkladom Bernoláka snažil sa očistiť slovenský dialekt od češtiny, ktorá namiešala sa do neho kňazmi, užívavšími českého prekladu Biblie, tiež spisovateľmi, a takýto vypestovať pre Slovákov v Uhorsku za literárnu reč. Zásluhy slovanských literátov si vedel oceniť a vážiť, menovite pána Palkoviča v Prešporku, zosnulého kazateľa Tablica, kazateľa Jána Kollára v Pešti, výtečného básnika v českom dialekte, tiež záslužného sberateľa slovenských piesní ľudových, učených slovenských literátov dr. Šafárika a Palackého, ľútal si v sebe to, že Palkovič (prešporský), Tablic, Kollár a Šafárik básnili česky a nie slovensky, v svojej materčine. Dr. Šafárik, protestant, predtým professor na srbskom gymnásiume v Novom Sade, teraz privatisujúci literát v Prahe, Bartol. Kopitar, cis. kr. kustos bibliotéky vo Viedni, z Krainy, uviedli v známosť zásluhy kan. Palkoviča v slovenskej literatúre medzi priateľmi tejto, prvý v svojom výbornom diele (aj do poľštiny preložené) „Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten“ (Budín, 1826), ktoré nedávno dožilo sa zväčšeného a opraveného vydania [1]); druhý zase vo viacerých kritických referátoch.

Ačkoľvek Palkovič len slovenské diela dával tlačiť, predsa sosbieral i materiál k pragmatickým dejinám cirkevným diöcesi arcibiskupstva ostrihomského, ktoré chcel vydať v latinskom jazyku; jedine vysoký vek so svojimi nesnádzami a potom jeho smrť prekazily uskutočnenie tohto znamenitého úmyslu. Cenné dáta k dejinám Ostrihomu podal mi v rukopise k upotrebeniu.

Palkovič, zvlášť v posledných rokoch, mimo úradných povinností a nábožných služieb, žil celkom vede v svojom museume, hlavne pre svoj slabý sluch nebol súci do spoločnosti a besedovania. Rímskych klassikov, ako v našej vlasti každý milovník pravého vzdelania, tak aj on si ich miloval a vážil, dokonalé vedecké diela novších časov mu boly najmilším obcovaním a najpríjemnejšou zábavou. I v poslednej chorobe čítaval nepretržite, kým mu konečne lektúrami presilené oči nevypovedaly.

[1]) Tu Rumy mýlil sa. Toho druhého vydania nebolo. *Red.*

Morálny charakter zomrelého bol výborný a šľachetný. Pravá pobožnosť, prísna spravedlivosť, priamosť, neunavná činnosť, láska k vedám, ochotnosť a úslužnosť vyznačovaly ho v jeho živote výhodne.

Jeho znamenitá bibliotéka, bohatá prírodo-historická sbierka a numismatický kabinet zostaly v kapituli ostrihomskej. Po jeho smrti sa nenašiel testament.

Jeho solenný pohrab s bohatým sprievodom sa odbavoval 23. jan. (1835). Vložený bol do katakomby pod bazilikou na vrchu pevnosti, a síce (ako si to v nemoci žiadal) pod kapličkou sv. Štefana.

Dr. *Rumy*.

Článok bol uverejnený v „Preszburger Aehrenlese", v prílohe Preszburger Zeitung-u. Príloha začala vychádzať roku 1827, vydávaná od B. Wiganda v Prešporku.

Príloha táto bola svojho času veľmi znamenitá, prinášala články veľmi zajímavé. Každý odborník si našiel v nej niečo. Výborné články podával Ján Čaplovič. I iní Slováci písavali tu, ako Hlatký, Adam Podhradský, D. Doležal, Bobok, Kosiba. Zajímavé by bolo týchto práce sosbierať[1]).

Časopis bol závodišťom vtedajších spisovateľov uhorských a pestoval bratský pomer medzi národnosťami. O maďarskom šovinisme, alebo i nemeckom, ani stopy. Tón je slušný oproti každej národnosti, časopis všímal si ich a prinášal o nich referáty. Videť to i z Rumyho verne preloženého článku. —*k*.

„Počátky Berlínské akademie". Pod týmto názvom uverejňuje náš učený rodák dr. Ján Kvačala v *Českom časopise historickom* (1901. sošit 3) väčšiu prácu. Nemecko, pri účasti celého učeného sveta, slávilo vlaňajšieho roku pamiatku 200-ročného trvania prvej nemeckej akademie vedeckej. K tej príležitosti berlínsky historik A. Harnack napísal v 3. objemných sväzkoch dejiny ústavu.

Článok Kvačalov zaoberá sa s týmito dejinami, najmä ich najvážnejšou, t. j. prvou časťou, pojednávajúcou o vzniku a prvých počiatkoch akademie. Časti tejto Kvačala vytýka mnohé nedostatky i nesprávnosti, a na základe prameňov, z ktorých veľkú časť on prvý používa, dokazuje, na svetlo vynáša veliké zásluhy Daniela E. Jablonského[2]) pri zakladaní tohoto prvého nemeckého ústavu vedeckého, zásluhy, ktoré Harnack málo ocenil, áno zanedbal a neodôvodneno, prehnane zveličovanými zásluhami Leibnizovými zatienil. Článok Kvačalov podáva skvelú, výmluvnú obranu slovanskej duševnej práce, ktorá mala i pri vzniku i pri počiatkoch akademie berlínskej veľký význam, ktorú ale prácu Harnack chcel by nasilu utajiť, alebo aspoň na minimum redukovať. Kvačala nie fiškálskou dialektikou, ale do-

---

[1]) Aspoň zreferovať, čo je v nich. *Red.*

[2]) Komenského vnuka, v jehožto žilách pravdepodobne i slovenská krv vrela a ktorý, ako vplyvný muž pri berlínskom dvore, nezabúda ani na svojich slovenských bratov vo viere a primlúval sa za nich.

kumentárnymi — až minuciósnymi (viď citované zápisky Jablonského, ktorých Harnack pri písaní svojho diela vôbec ani neznal!) dokladmi dokazuje, že Jablonský bol mužom o akademiu najzaslúžilejším; že tedy Harnack krivdu činí mu veľkú, keď jeho umlčuje a vypočítano, na jeho úkor, zveličuje zásluhy nepracovavšieho, ale len za predsedníctvom a ešte viac za platom sa sháňavšieho Leibniza.

Kvačala krok za krokom ukazuje Harnackovu predpojatosť, stranníckosť, rassovú úzkoprsosť a nespravedlivosť naproti Jablonskému, ako Slovanovi.

Článok končí Kvačala týmito, celé toto počínanie Harnackovo pádne charakterisujúcimi vetami:

„Přes to, že spisovatel (Harnack) nemá Slovany za schopné, aby pochopili, co v německém duchu vře, přejeme jemu i jeho ústavu v zájmu vědy a vzdělanosti i pro budoucí století podobný rozkvět, jakým se vyznačuje XIX. století. Zatím snad i německý duch vykoná cestu 100 let nazad od mommsenovského brutálního římsko-pohanského chauvinismu k Herderovu křesťanskému humanismu, jenž při každém národu hledal a nalézal pěkné a dobré. Budoucímu historiografu akademie, píšícímu v tom duchu, třebas i nebyl theologem, bude ještě méně než nynějšímu potřebí advokátsky hájiti velkého filosofa Leibnice, který věru svým jalovým filosofováním o akademii oné summy na tehdejší poměry značné nezasloužil; on podá palmu za plodnou a nezištnou práci při založení, otevření, vedení i udržení akademie v nejtěžších časích slovanskému „klerikovi“ D. E. Jablonskému, spravedlivě čině tak jeho skromnou povahu účastnou toho světla, jímž Berlinská akademie v duševním světě září už dnes a za sto let bohdá ještě více zářiti bude.“

Tak Slovák Kvačala opravuje a dopĺňa Nemcovu Harnackovu historiu o vzniku a počiatkoch prvého nemeckého ústavu vedeckého... a háji pri tom česť tupeného slovanského umu a zaznávanej slovanskej práce, konanej v prospech nemeckej kultúry. A bolo treba obhájiť túto česť i proti Harnackovi, u ktorého práve pri nesprávnostiach jeho diela prichodí k platnosti vyvýšené stanovisko germánskeho človeka proti nižšiemu tvoru slovanskému.

Ostatne sám Harnack vo svojej zpráve o napísaní dejín akademie (prednesenej 8. febr. 1900) uznáva, že z publikácií Kvačalových, menovite z jeho „Neue Beiträge zum Briefwechsel zwischen D. E. Jablonsky und G. W. Leibniz“ (Jurjew, 1899), bol by mnohé použil v prospech dokonalosti svojho diela, — ale tých publikácií pri písaní dejín ešte nemal, — a že ich nemal, to veľmi lutuje, lebo „Kvačalom vydané listy umožňujú dokonalý náhlad do všetkých fás historie o vzniku akademie.“

Bystersky.

Literatúra a umenie.

Tovaryšstvo. Sborník literárnych prác. V storočnú pamäť prvého „Učeného slovenského tovaryšstva“ založil a z pomoci priateľov slovenskej spisby vydal *Fr. Richard Osvald.* **III.** V Ružomberku. Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu. 1900. 4°, str. 348. Cena 6 korún.

(Dokončenie.) Najväčšia práca v III. „Tovaryšstve“ je *Sitno a čo s neho videť* — od Andreja Kmeťa (str. 101—154). Súvisí s *Velebou Sitna* z I. knihy a s rozpravami *Starožitnosti v Honte* i s *Recensiou* z II. knihy Tovaryšstva. Vedeckou snahou Andreja Kmeťa je preštudovať kraj, v ktorom žije. I skúma prírodu a najmä starožitné pamiatky jeho s neunavnosťou, ktorá popri vedeckých popudoch možná je len pri takej veľkej láske k slovenskému národu, obývajúcemu i tento kraj, akú Kmeť prechováva v svojom srdci.

Cieľ jeho prác, podávaných v Osvaldovom veľkom sborníku, náležite možno videť až tu, v tomto opise sitnianskeho okolia. Keď začaly sa dôkladnejšie dejepisné trudy o Slovanoch, ich kolíska kladená bola do krajov stredného a dolného Dunaja, do terajšieho Uhorska a balkánskych zemí. Teoria táto zakladala sa hlavne na kronike Nestora a bola potvrdzovaná i takým posvätným svedectvom, ako je výpoveď apoštola Pavla, že on evanjelium Kristovo rozšíril od Jeruzalema a okolia až do Illyrika. (Rim. XV, 19.) Ale dnes už vieme, že Slovania nie sú totožní so starými Illyrmi a na Balkánsky polostrov že prišli pozdejšie. Dnes väčšina odborných učených, archäologov, historikov a jazykozpytcov, už hlása, že zeme, v ktorých Slovania žili ešte spolu, pred svojím rozídením, sú na severe Karpat, od Visly na východ. A Kmeť stavia sa proti tomuto učeniu. Hlavný materiál rozpravy jeho gruppovaný je tak, aby vývody z neho vytekajúce svedčily za teoriu, že kolíska Slovanstva je v krajoch podunajských, teda i tu, s tejto strany Karpat, kde od nepamäti my Slováci bývame.

Prvá hlava rozpravy venovaná je ešte opisu Sitna; v druhej hlave, nadpísanej: *Baďan (Brežnica), Pečenice, Bátovce, Bohunice, Almáš, Počuvadlo, Klastava,* jest už viac starožitných pamiatok slovenských. Z materiálu, namáhave sosbieraného, začínajú vystupovať vzácne miestne názvy. Pri latinskej listine z XIII. stoletia, v ktorej slovenské miestne mená sú pomaďarčené, pôvodca upozorňuje, aká dávna a urputná je maďarisácia. Veru, až ťažko pochopiť! A to dlhé časy využívalo sa proti nám (čiastočne využíva sa ešte i dnes) za svedectvo toho, že v takých krajoch, z ktorých listiny zachovaly maďarské miestne mená, vtedy ešte nebolo Slovákov. Sám Hunfalvy (Magyarország Ethnographiája, str. 438) bol prinútený vyznať, že v stredovekých listinách spišských maďarské názvy sú dielom pisárov (kráľovských notárov), do maďarčiny prekladavších miestne mená a iné veci. Len neobjasnená ešte vec, kde sa bralo toľko maďarských pisárov; pred maďarskými slovami v starších diplomoch velmi často prichodí: maternaliter dicitur, in nostro hungarico appellatur, in hungarica et materna lingua nuncupatur. Pán Kmeť poznamenáva, že Slováci jeho okolia hovoria nie Hont, ale Hunt — „Huntianska stolica“, i dedina „Hunt“. Vzácné veci rozpráva z príležitosti predhistorického spečeného valu v Pečeniciach, i o ňom samom. Hovorí, že na Slovensku jest zistených dosiaľ päť spečených valov, a síce „Sklený zámok“ na Sielnici pri Badíne (Zvolen), na Zámčisku pri Novej Bani, pri Smrečanoch v Liptove, pečenický násyp a na Hrádku nad Bystričkou v Turci. Pozastavuje sa, že Pečenice, hoc ich meno súvisí s takouto prastarou pamiatkou,

v listinách písavaly sa Zeleus (Szőlős) a najnovšie že ich prekrstili na Besenyőd, ktoré (posledné) meno že by malo značiť súvis s Pečenegmi. Pri miestnych menách slovenských, keď chceme ich za historické svedectvo, alebo vôbec keď chceme ich rozumeť, je vážna vec ich porovnávanie s inoslovanskými i so samými slovenskými z iných krajov. Pečenice máme i v Nitrianskej stolici, pri Veľkých Kostolanoch, nuž tu treba preskúmať, na čom sa zakladá meno týchto, — máme v Dolno-Trenčianskej Pečeňany. — V almášskom poli na vykopaných črepoch popolníc Kmeť tiež konštatoval lužicko-sliezsky ráz, ako v celom tom okolí. Z príležitosti tej, že v bátovskom chotári našiel „Ruský vrch", spytuje sa, kde sa vzaly i v „Tekovskej stolici ruské názvy: Prochot, Ždáňa (hornia, dolnia, od ždať), Ľovča a Ľovčica (diminutivum od Ľovla), Prestav(l)ky (od prestavľať)." Nuž *ždať* nie je len ruské slovo, mal ho (жьдати) i cirkevno-slovanský jazyk, *ždáti* a *ždaní* prichodí i v staročeskej literatúre, sloveso také má i jazyk Slovincov; *Lovču* známe i v Bulharsku od vojny 1877—8 (*l* je sotva mäkké i v tých tekovských menách), v Čechách i na Morave sú *Lovčice*, a tu (na Morave) práve u *Ždánic* (Ždánice); meno *Prestavlky* nemusí byť od переставлять, a *Prochot* môže byť to, čo je cirkevno-slovanské прохолъ, najmä jestli tá dedina leží, ako sa nazdávam, pri samom Hrone. — Neďaleko Bátoviec je Búrová dolina. „V nej — píše pôvodca — leží asi na pol hodiny chôdze od Brhloviec dedinka Bor, filiálka k Nadošiam; neďaleko od Nadošian ($^3/_4$ hodiny) dvoje Moraviec, Kostolné a Opatové Moravce. Búr a Bor; tieto sú tak blízko príbuzné, ako oravské Bory a borina (Torf); a jestli Nadoše majú meno od maďarského *nád*, trstina, t. j. od rastliny močarnej (sám Hrondín je močarina plná trstiny): tak nenie ďaleká domnienka o niekdajšom tu velikánskom jazere, čili o malom mori, alebožto o môrave." Pováženia hodné veci. Za toto ukázanie A. Kmeťovi možno vďačný bude slovanský jazykozpyt, ktorý dlho nevedel si rady s menom Moravy, dôležitej v historii slovanskej.[1]) Ináče pôvodca už tu robí na-

[1]) V poslednej svojej väčšej práci (Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache, Wien, 1900) prof. Jagić takto vykladá meno Moravy: „Im Litauischen bedeutet ‚mares' jeder Binnensee, also ein stehendes Wasser — nicht blos Meer — höchst wahrscheinlich war auch den Slaven diese Bedeutung bekannt, und die Benennungen Morava, Moravče, Morača mögen Bezeichnungen sein für die Flüsse mit häufigen Ueberfluthungen, wodurch Binnenseen entstanden, dann für die an solchen Flüssen oder Seen gemachten Niederlassungen. Man muss auch das deutsche ‚Moor' heranziehen, welches Sumpf bedeutet und mit Meer etymologisch zusammenhängt." (I, str. 9.) Viďz tiež Ign. Hoška v Českom Mus. filologickom, VI, str. 186.

Nepovšimnutý zostal zlomok starej slovenskej piesne, ktorý Samo Chalupka bol našiel v Jelšavskej Teplici:

Poniže Jelšavy *zelené moravy*,
dolu nimi tečie potôčik krvavý...

Chalupka potom vysvetľoval v poznamenaní, privesenom k svojej básni *Boj pri Jelšave*: „Morava znamená miesto mokré, trávnaté...

rážku na to, čo potom s dôrazom povie v nasledujúcej hlave, o Nákle.

Skoro za tým, ako nákolné stavby staly sa známymi (zo švajciarskych jezier), začaly sa objavovať ich pozostatky i v slovanských zemiach. Nielen na Morave (Náklo), ale i v Bulharsku (Nakolec). A kdekoľvek vyskytlo sa v slovanských zemiach toto miestne meno, viac-menej všade bolo možno dokázať, že tam jestvovaly nákolné stavby. Náš horlivý skúmateľ slovenských krajov dosiaľ našiel meno Náklo v dvanástich chotároch, od Senohradze hontianskej až po Vrbicu v Liptove. I ukazuje potom, že názvy tejto veci u iných národov (Pfahlbauten, pilotage) sú len spravené, umelé slová technické: „slovanské slovo *náklo* neutvoril žiadon archäolog ani inakší učenec; on našiel ho hotové v ľude, a treba ho bolo len s klinčeka vziať... My aspoň istí sme, nielen že kde stály nákla nejakého toho lebo onoho národa, ale vieme i to, aký bol národ; vieme s určitosťou, nad všetku pochybnosť povýšenou, že to bol národ slovenský, že to boli naši predkovia." A poneváč stavby na koloch pochádzajú z doby kamennej, teda miestne meno Náklo dokazuje „nad slnce jasnejšie, že Slováci tu bývali za doby kamennej, neolitickej..."

Pán Kmeť výslovne hovorí, že slovenské meno náklo má pre nás Slovákov „nesmierne vážnejší význam, než na pr. pre Moravanov a iných Slovanov, ktorým príslušnosť nikto neupiera."* U Maďarov Hunfalvy vychoval celú školu, ktorá učila, že z terajších obyvateľov Uhorska Maďari sú najstarší a na pr. Slováci podochodili sem len za časov husitských. Ešte teraz, len pred 3—4 rokmi, v Akademii maďarskej boly také prednášky — i tlačily sa v akademickom orgáne. (Volf!) Takou lživou historiou nás Slovákov bili i v politickom boji, keď usilovali sme sa vymáhať si národné práva. No, chvalabohu, dnes slovanská veda, slavistika, už nie je to, čo bola i takto 20—30 rokov. Dnes také lživé učenie už nemôže mať dlhého života. Politikánske expektorácie Volfove boly zničené naraz. I v rečenej práci prof. Jagića dostalo sa tomu odsúdenia takého, proti ktorému niet viac appelláty. Proti Volfom my dnes už nepotrebujeme takej ťažkej zbroji, akú tu náš pôvodca stavia. Učenia o podunajskej praotčine Slovanstva však neobhájime tým, čo dosiaľ možno uviesť na jeho podopretie. Tí druhí, učiaci, že Slovania zpoza Karpat rozšírili sa do svojich terajších sídel, už nás veľmi predbehli. Dôkazy, ktorými už oni ohradili svoju tésu, podvracať máme dosiaľ primálo materiálu. Práce tejto Kmeťovej nevyvážiš nijakým zlatom — v nej toľko vzácneho materiálu; ale že by sa vývody mohly z neho robiť, na to je toho ešte veľmi málo. Samým *náklom* iste potvrdí sa toľko, že Slováci boli v tejto krajine dávno pred Maďarmi, ale v tom, čo dosiaľ vieme o náklach, za autochtonnosť Slovákov medzi Dunajom a Tatrami ešte niet dôkazu. Slovania,

---

Dosvedčuje to i jedna hádanka v sbierke zosnulého dôst. p. Sam. Reusa zachovaná, kde morava podobný má smysel." (*Spevy* Sama Chalupku, 1868, str. 193.) Ale tá hádanka sotva prišla pod tlač. Nevedel by o nej pán farár Ľudovít Reuss?

keď prišli do podunajských krajín, mohli tu najsť vec (nákolné stavby) a oni dali jej len meno. Alebo jestli by to i boly stavby od Slovanov, na tom základe, čo dosiaľ vieme o nich, ešte nemožno hovoriť o jestvovaní Slovanov v týchto krajoch už za doby kamennej. Veď konštatovaním samého žitia v stavbách nákolných ešte nekonštatuje sa doba toho žitia. Pokročilejší národ zanechá koly a stavia si primeranejšie žilište; černosi na Čadskom jezere, na hornom Nile, ako i obyvatelia niektorých ostrovov Indického oceánu podnes nevystúpili z nákel. My dosiaľ o nákli nevieme od samého mena nič viac; keby niekto obrátil vec proti nášmu pôvodcovi a povedal by, že áno sú to nákolné stavby po Slovákoch, ale na pr. z VIII. stoletia po Kr. (to jest, že Slováci ešte i v tej dobe tak primitívne žili), nuž bolo by to pánu Kmeťovi iste nemilé, ale brániť sa mal by len málo možnosti, keďže — opakujem — o slovenskom nákli okrem mena viac ešte nič nevie. Treba ešte mnoho trudiť sa, ustávať, vyhľadávať a sbierať materiál, až dospeje vec tak ďaleko, že bude možno robiť vývody.

Predhistorické miestne mená slovenské delí na bytové, posvätné, od živočichov, od rastlín a od vôd tvorené. Vyšlo z toho veľa pozoruhodného, najmä v poslednej triede, pri menách od vôd tvorených. Že potom ešte všeličo prejde čez riečicu a všeličo inak bude časom postavené, tým neumenšuje sa zásluha podobného trudu. Hádam ani niet druhej vedeckej práce, vyžadujúcej toľko opatrnosti, ba skepticismu, ako keď z miestnych mien chceme vyviesť niečo. Andrej Kmeť je prismelý najmä pri výklade mien; Vesprím jemu je ves Perúnova, Šiprún = šíp Perúnov, Žiare vriaďuje tiež medzi posvätné mená. Dotyčne posledného ja len nedávno zaznačil som v tomto časopise mienku váženého odborníka, že „jméno místní Žďár“ (= naše Žiare) je nič inšie, ako „osada vzniklá na místě vypáleném (les, který tu byl, jest vypálen; srovn. jména místní Seč, Paseka, Mýto, Třebová = osady vzniklé na místě lesa posekaného, na místě vymýceném, vytříbeném“...[1]) Takáto mienka, keď si jej i neosvojíme, urobí nás aspoň skeptickejšími. Meno Domaniky náš autor vykladá, „že je to zmenšené slovo od *domáň*, dománik, asi majiteľ domu malého. Keď sa ten prvý dománik rozmohol a bolo ich veľa, prijala ich osada podobu množnú, Domaniky.“ Ako ukazujú u nás Domaniž, Domanovce, na Morave Domamyslice, Domanín, Domašín, Domaželice, v Čechách Domanice, Domaslav atď., sú to složeniny, composita, a základné slovo je v každom *doma-* (teda nie: domáň); iste sem prináležia i maďarské: Domafala, Domaföld, Domaháza, Domahida (utvorené na základe slovanského slova). Kostolce, Kostolné, Kostolište a p. nemôžu byť privádzané do súvisu s pohanskou bohoslužbou a nie sú predhistorické; lebo meno *kostol* máme len od tej doby, ako chrámy začaly sa múrom opevňovať.[2])

Ďalšia časť rozpravy venovaná je opisu kraja od Sitna na sever.

---

[1]) Jan Gebauer, Historická mluvnice jazyka českého. I, str. 527.

[2]) Wyrazy *cerkiew* (Kirche) i *pop* (Pfaffe), u nas (Poliakov totiž) niegdyś wyłącznie używane, a jeszcze w XV wieku dobrze znane, za-

